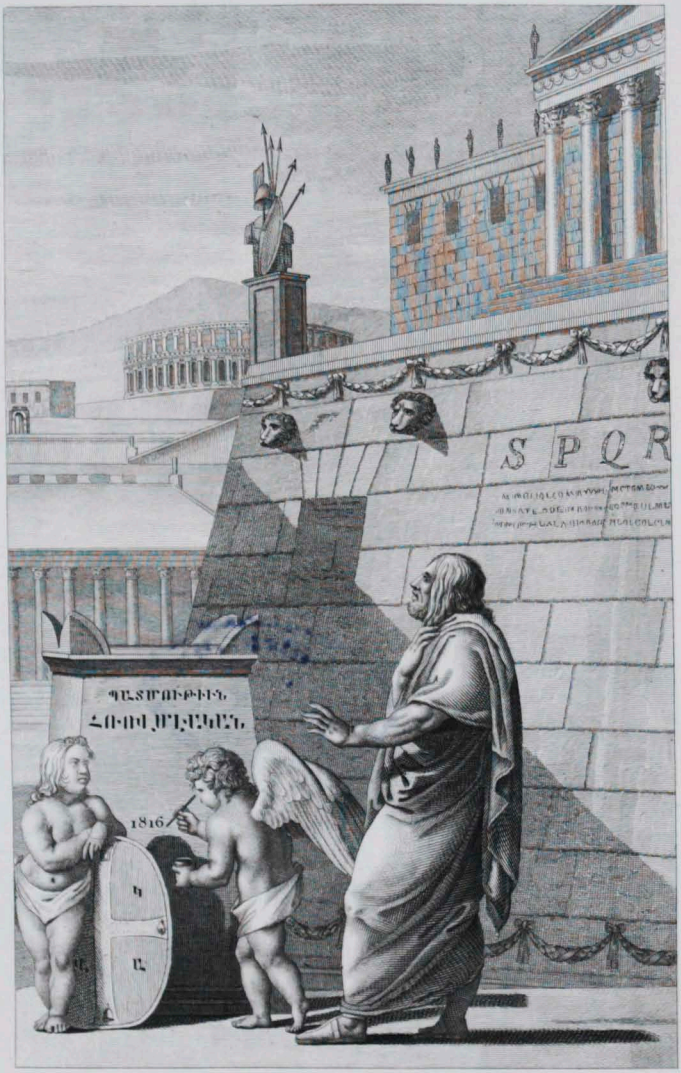

Տեսի զշՀրամայմ զՀրաժարն ևս տեսի, այլ ոչնչին հաւատացի այսմ ամէն հանգիպի։

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀՈՎՍԷՓ ԿԱՆ

Ի ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵՆԷ ՀՈՎՍԷՓԱՅ

ՄԻՆՉԵՒ Ի ՊԱՏԵՐԱԶՄՆ ԱԿՏԻՈՆԻ,

ԱՅՍԻՆՔՆ ՄԻՆՉԵՒ Ի ՎԱԽՃԱՆ ՀԱՒԱՏԱՐԿՈՒԱԾՈՒԹԵԱՆ։

ԸՐԲԱԲԱՐ ՈՀԼԷՆԻ ԳԱՐԳԱՐԵԱՑԻՆ։

Թարգմանեալ Յունական բարբառէ՝ Տ՚ն Հ. Ա ԲԱՆԵԱՆ
Ա ՂԱՇԱՊԻ Ա. ԱԿԵՐԵԱՆ Ի Մխիթարեան Միաբանութենէ։

Նոյնպէս զգուշաւոր քննութիւք բազդատեալ ընդ Վաղգիական
քննագրին, յաւելմամբ ծանօթութեանց Ի Հ. Մանուէլ
Ա ՂԱՇԱՊԻ. Ջ ԱԼՋԱՀԵԱՆ։

Տպագրեալ Հրամանաւ Բ. Հայրապետին Տ՚ն Տ՚ն Գրիգորեայ
Ա. Արքապետի Բ. Աթոռոյ Ե. Բ. Էջմիածնոյ։

Աշխատիւք և ծախիւք Պարոն Աղէքսանդրի Յակոբեանի Ղարամեան
յերախտագէտ Հիշատակ մեծապատիւ աղգասէր Հօր նորա
Աղայ Եղիազարի Յակոբեան Ղարամեան,
որ երբեմն վաճառական Ի Մոսկուա Ի Հնդիկս։

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ջուղա
723

1816 ՌՄԺԶ

Ի Վ Ե Ն Ն Ի Տ Ի Կ

Ի ՏՊԱՆՍ ՄԵՐԲՈՑՆ ՂԱԶԱՐԱՑԻՒ

Նուէր

Լիպսոնի Գալուստ Կիւլպէնկեան

Հիմնարկութեան կողմէ

Հայկական ՍՍՌ Գիտութիւնների

Ակադեմիայի Մատենադարանին

1966

ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՏՕՄԱՐ ԵԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

ԳԻՐՔ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Այս ինն երորդ Գիրքը բովանդակէն զպատմուէ քսան և հինգ ամաց՝ ի նորոգելոյ սահմանացոյց զպատեբարիւն յամին Հռոմայեցւոց 431, որ երկու ամօք յառաջեաց զվաւղինեան կախաղանն, մինչև՝ ի պատեբարիւն որ ընդ եռտասանցիս յամին Հռոմայեցւոց 456։

Յօդ. Ա.

Սահմանեցին զբեն պրպտարուն մարդի, և խորհրդին եսպաս։ Ելուառաձին ընդ չեռասմ հռոմայեցոց, որ խոսիս պլանան նոցա պիաղտոսի։ Պանդիոս գօրագլուխ սահմանոց հակառակեցաւ պնա, և պայ ինասանդամ վառել պինու։ Պարան գործէ հռոմայեցոց մօտ՝ ի կատրին։ Ես ան անդամաղբաւ խոսիարքին յայն։ Օօրդ նոցա փակին՝ ի ձէ երբեսոց անյաւ երձայ։ Պանդիոս երբէք պիտասուն խրատ երբեններուն գօր եսրոյ։ Հռոմայեցիք հարկին ընդունել պրսան պայման՝ եդեալ՝ ի վր նոցա։ Պանդիոս անցուցանէ պնա ընդ լճով. և ապա արչակէ, կալեալ սա իսր վեց հարիւր հեծեալս՝ ի պատանդ պայմանագրութեն եղելոյ ընդ հեսպասոս։ Լսող գնդապետ գօրավարաց յանցանելն ընդ կռպուս, և՝ ի մտանել անդրբեն՝ ի հռոմ։ Լսեալ ծերակոյսն։ Պայմանագրութեն հրապարակի գոլ անվաստ, ըստ կարծեաց պապտուխոսի եկ՝ որոյ ինչպես և սորագրեալ էր պայն որպես հետապոս։ Այս ինչն, և եղևանակից իսր և ամ ապայ՝ որոյ սորագրեալ էր պայմանագրութեն, առաքեցան անդրբեն սա պանդիոս, որ չէսա յանչն ընդունել պնա։ Ամենայն՝ ի պարտուէ մասնին չերկուս պարեզմոնս։ Ընդանեն և նոյա ընդ լճով։ Ընդուն լսուիբիոյ. և վեց հարիւր պապանդից արքելանաց՝ ի նմա՝ լինի դարչ՝ ի հռոմայեցիս։ Պռվեսոս պապիբիոսի հեսրարբ։

Կ. ՍՈՒԼՊԻՒՍ ԼՈՆԳՈՍ ։ Ա. Հ. 431։
Կ. ԱՒԼԻՈՍ ԿԵՐԲԵՏԱՆՈՍ· Ն. Ք. 321։

Տեսաք վերագոյն, զի սահմանիքը յաղթեալը ոչ միայն գամ յիշխանապետին պապիբիոսի կուրսորի, և սակ-

Ա՛ Հ· 431։
Կ՛ Բ· 321։

Սաւնիացիք յղեն զդագաղ բռւմն մաքաբէ, և խոր. տակին խո. պառ։ Կատա. ղին ընդ ձե. ւսամբ հռով. մայեցւոց, որք խաբեւ զնա. նանիդ զհաշ. տեն։

ԼԱՒ Ը· Է· ԽԵ։
Ա՛ Հ· 432։
Կ՛ Բ· 320։

եալք ի կոտորածից խնդրել վհատուել ի ծերակուտէն. ընկալան միայն զդագաղումն մերոյ առ ամ մի, Հայոց և այնպէս ոչ կացին յամեմ զմիաբան ժամանակ։ Ա ուեալ Թէ պատիրեաս՝ կեա ընտրեալ ի հիւպատոս՝ զկնի սուզպիկեթս և զկն աւլիոս, հրաժարեաց յիշխանապետուէ, միւսանգամ ձեռն արկին ի գէն. որոյ եղբ չէզէն ինչ լաճ զառաջինն։ Էչ իշխելով ձակատիլ ընդեմ զօրուն հռոմայեցւոց, փակեցան ի քաղքս իւրեանց. և երկիր նոցա ապա և ապուլիացւոցն զբռս յանկուցին յիւրեանց կողմն, առաւ յաւարի. և չէր ոք որ ելոյսիւր ի պաշտպանել։

Կ· ՓՈՔՐՈՍ·
Լ· ՓՈԻԼՎԻՈՍ·

Նոցին սաւնիացիք մեծագոյն պատասխանւոյն յայտ ասի, և աճապարեցին բազխել ընդ զօրս հռոմայեցւոց, պատերազմն եղև արիւնայեզց և յամառ, և յաղթուէին ընդ բազում ժամանակս կէսպարծ. բայց յետոյ յաղթեցին հռոմայեցիքդ, և կոտորեցան սաւնիացիքդ։

Լ՚այս կոտորած՝ յորում կորեան ընտրելագոյն զօրք, անմարդացոյց զգունդն։ Հայտնապէս ասէին յետ՝ ժողովս. ոչինչ էն զարմանք, Թէ պատերազմն՝ յոր ձեռն արկաք զժրանօք գաշանց, և որում առաւել դիք կէն ընդեմիք, քան մարդկի, այսպէս ընդառաջ ելս կալաք։ Ահա ի վէր կայ ցամաքացանել զգաւառումն էրկնից։ Ահայ արդ խորհել Թէ ինչ արդեօք. արեւմտի և մանաւանդ սահմանի ժողովրդեան՝ որոց չէր մանն և բաժին յայտ յանցագործուԹէ։ Հայն վայր Հանին, մինչև անառանել զգլխաւոր առաջնորդս զժրագործնն. որոց գլուխ Համարէին զբռւռուսլոս պապիոս ոմն։ Էր սա ուժգագոյն ոք, միանգամայն և ուժգործ. զոր գիտէին ամենեքեան Թէ առաւել քան զամենեսին հրապուրէր զասունիացիս՝ ցրել զդագաղումն մարտի ընդ հռոմայեցիս։ Պրեստորք սակայն էք խորհուրդ առնել ի վէր իրողուԹէն առնս, հրամայէցին վՀատ. զի ,, բռւռուսլոս պապիոս տացի՝ ի ձեռս հռոմայեցւոց. և ,, ընդ նմա առաքեացին ի հռոմ առ աւարն և առ կալաւ ,, նասարք՝ որ ի հռոմայեցւոց. և զի վՀատ լիցի առգարան ,, սուց, զորոց հասուցեալ էին հռոմայեցիքդ առգարան ,, քրմիք ի սաւնիոն գիւրեանց գանգատ ,,։ Յուսաւ կա-

1 Աղաչեն զնոյն ևս այգ վարմանիք, եթէ ի մեզ գնացք ամբ. եղիք ընդ մեզ և ընդեմ գայանց, որում իրա. ւանիք Թշնամագոյն եւս են գէք ք մարդկի, ոչինչ յաջողեաց ի բաղ։ ԼԱՒ։

տարուն վճռին · վշ և մնալին բրուտուլոսի՝ որոյ անձա-
պարեալ երթեալ էր կիւրոսի , տարեալ եղև ի Հռոմ՝
ամ ընչիք իւրովք : Այսոցվանդն Հռոմկան յայսմ
ամ ոչ կամեցաս առնուլ ինչ , բայց միայն զկալանաւորս ,
և զայն մնան աւարին՝ որոյ գոան աեարք : Պատգամս
ուրք սաւիսացւոց գարձան կեսս՝ անկարացեալք ընդունել
զհաշտութիւն :

Ընդ ի գիտելի , Թէ պատիւ կեսին յաղթուեաւ՝ զոր կես-
ցաք , հիւպատոսաց իսկ ընծայելի , Թէ իշխանապետի
աւելին ընտրելոյ յայսմ ամի : Այսպէս կուռ-
նելիոս եղև իշխանապետ . բայց հեղինակք ոմանք գրե-
ցին , Թէ ոչ մի այլ ինչ իրաց ընտրեցաւ , բայց եթէ աս-
բարձեցաւ լինելոյ յարարողուէ իմիք հռոմկական խա-
զուց՝ փոխանակ պրեստորի , որ էր ի ծանր հիւանդուէ .
և այն էր՝ տալ նշան մի սկիզբն առնելոյ կառավարի :

Ընդ· Ա· 432·
Ն· Ք· 320·

Տ· ՎԱԼՏՈՒԲԻՈՍ ԿԱԼՎԻՆՈՍ Բ·
ՍՊ· ՊՈՍՏՈՒՄԻՈՍ ԱԼԲԻՆՈՍ Բ·

Ընդ· Ա· 433·
Ն· Ք· 319·

Ընդ ամն իսկ էր կոչ ի գլուխ գարձի պատգամաւորաց
արկանել ի սահմիսացիս տարակոյս մեծ . այլ համիս հաս
հառաչն նեղըգոյացաւ : Որ նոյ զօրագլուխն յայնմ ժ ամս
նաւի կայիւս պոմպիոս քաջհմտուա վնասուածոյ ար-
ուեստի . և երեկնիոս Հայր նոր էր Տամաքել այլ զգօն և
խոհական այնր դարուս : Վիկերոն յուշ առնէ մեզ , Թէ
յետինս այս Հանապազ զարգիտաս տարեհատոյն վճռա-
նուն փիլիսոփայ և զուսումնական . որ և ի գրոցս ինչ՝
յոր գաւս և ՝ պլատոն , ի խօսիլն գնեղուսէ մարմնոյ ,
եւցայց Թէ սակ աղբիւր գառնագոյն չարեաց ազգի մարդ-
կան : Օ որ ինչ ասել ունիմք զայսմ երևելիոսէ , քաջ
երևեցաւցուք , քանի՞ Հնարիտ էր իմնատուել նոր Հարեաւ ,
և խոհականուել ի խորհուրդս : Պանտիոս որպէս նոր վաղ-
վաղահի յետ գարձի պատգամաւորաց՝ խրեցաւ ժողով-
խօսել և ասէ . Ա՝ն հաճարէ՛ ս՝ առնիացիք , ըն ձեր պարա-
տառուել ունայն ինչ էղև և անպատուական . զի սուտ գաւեցաք ըն-
ղանգանան՝ զոր յանցեաք գրծուել գաղանդ , և ցածուցաք զցաւսան-
դեղ՝ էրաւանէ զբերուցեալ ի վեր մեր : Ա՝ն էրեն յայտ ինն է , Թէ
կամ եղև դեղ բանագործել զնեղ մերձիկ գուծիւք գոնարիներէ զնեռա-
հռովմայեցւոց , ըստ գանգատոյ նոցա առ մեզ եղելոյ , յայտ է ևս ,
Թէ ոչ էին կամք դեղ՝ ընդունել նոցա զեր գոնարիներէ այգպիսի գո-
ռուրեաւ և արհամարհանօք : Օ՝ ի՞նչ առելի հնար էր մեզ առնել՝ ի գա-

1 Պլուտարքոս ի կեսարի առ հին էդիտիոն՝ յամի հռովմայ 406 ·
գտանելի է գիրքն , և Աղդիոն

Պանտիոս զբազմութեամբ գնացեալ քաջերէ գնա , և այլ միւս անգամ վանիկ գնու-
նէ : Էնէիաս-ն-ն-ն

Ա· Հ· 433։
Ն· Ի· 319։

ճոռոմանել պատասխանի դիմել, և՛ ի հաշտեցոյանել պարբերել, չանս զոր արարան։ Կարէաւոյս՝ ի՞նձ պէտ զոր առնել էր մեր՝ ի նոցանէ, ըմբ պէտ և երաւամբէ պատերազմի մեր ելեն լեալ։ Ոմն չերմեռ մեզ հնար հենդանացոյն պալ՝ ի չեռս նորա պատաղէարս գրերուն, մեր տուաւ նոցա հառնալս. և՛ ի գասին ընդ հառնդատացն պարտ՝ ի հռոմէ պետ էնչս նոցա, պէ մ՛ ինչ պատպե առ մեզ չարէ՝ զոր պատան ընդապարտ։ Կարօղ ի՞նչ էէ՞ էնչ մ՛ ևս առնել պահանջել՝ ի ընդ, ս՛ հռոմէացիք էէ՞։ Ի՞ե հաձել եմ առնուալ մեզ գրաւարտ և երաւարտ պէ՛ ևս իջել ճողովրդ երկրէ։ Պատ եմեն գրեալ լեցէ պիտարձանին չգիտանել պահպանուած՝ ի մարդկային օրինաց ընդդէմ զօրագունդ չանս պետն, մեր երդնեցուցած չարեան գրոց, որ վերջնիններդեն են վայրագաւոր և ամերարտաւանուած։ Ելէ՞նչ պիտի ս՛ առնիայիս կարձարար՝ ի մեզ առնուալ, ևս չ՞նչ պարտ եղե մեզ չեռն արժանել։ Պահերազմ ե արդար՝ չարքամ ե կարեար. և պետն են օրինաւորք՝ չարքամ են ի դասին մեր ապատեն։ Կ՛ես պէ՞ ի մարդկային՝ չեռնարկս ո՛ր այլ էնչ պիտի՝ բայց կամալ ևս հանձն եղեն ընդ մեզ գրեր, եթե հակառակ, վատո՛ւ լեզին սերդ չեր, պէ որ չանցնել պատերազմանս կռուեցայր առաւել ընդ գրս չան ընդ մարդիկ, պարբեր նոյն գրեր լեզին չեզ ա առնուարդ և ևնամախալուս։

Պետ ասաց զպրեն գործել հռոմեացեց ոց մեզ՝ ի կատարած։ և ոչ անզգուշ տարար եմ։ Ծերկեն չարեն ի մէջ եր կուց անձակ կրնայ։

Ի՞ս բանք յոտնացուցին, քաջալերեցին և բորբոքեցին զժողովուրդն ոմմ։ Պնդանան՝ պի մի կորուսցէ զգէպ պոզ ժամ այսպիսի քաջ պատրաստուեց, օգնել դանդաղեցաւ Հանել զգունդս յատպարեզ։ Կայց՝ քիչ իրաւամբք մ՛ ակնուեցեր, թէ յաղթեսցեն սակիայիք զորուն հռոմեայեցւոց յայտնի ձակատամարտիւ, զարմ առեալ՝ ի ձախող երից այլոց պիտակ պատերազմայ անցելոց, խորհեցաւ Հնարս նենգաւորել ընդդէմ ահեղ թշնամեացն։ Ձաքաւ լսեալն ըստ կարի՝ բանակիլ մեռ՝ ի կատարած քաղաք փորրիկ ըստ մէջ կապարայի և բնակավետ։ Կ՛ես գիտելով Թէ հիւպատոսք չէին ինչ կարի հեռի՝ հանդերձ զօրօք իւրեանց, զգեցոյց տան զօրանոցս հանդերձս հովուաց· որոց էտ և վարել խաշինս՝ ի տեղիս տեղիս, քայց միշտ չոյս կողմն՝ ուր էր բանակն հռոմեայեցւոց· և պատուիրեաց նոյ, զի իրրև լսիցեն խաշամբք հանդերձ, և ածցին առ հիւպատոսս, ասի իսկ հարկ էր լինել, առնդարկ միօրինակ տացեն պատասխանի, Թէ զօրք սահմանացոյ այժմ պատրաստ են զգուկերթս չարուելս, և նեղեն չոյժ զոյն քեզ· որոյ գնահիւք էն հաստատիմ

1 Ձայ, որովհետև մարգկայինս կարևորագոյն այն է, ի գործ դնել՝ հանս իրեն արդեօք գիք, եթե ցասամբ, զ ուսայքը հաստատուած, զի առաջին պատերազմանը մնչցան յաւէտ գիդ գից, քան մարգկանի՝ իսկ որ (այժմ) առաջ կայ, մնչ ունիք գիցն զրուածուբ։ Լիվիոս։

դաշնաւորը ժողովրդեան հաւատացեալ՝ Լոյս լուր զոր Ա. Հ. 433
պտուղս վաղուց ես ծառայել էր կամաւ, կանխաւ հաս- Ն. Բ. 319
եալ էր ի բանին հիւպատոսաց. վերջ զարդ կատարե-
լոյ չէր թողլ տեղի երկուանցոյ, այն զի՝ ամբիծն միաձայն
էին միաբանք: Լուր դիպան ամէն, որպս և յառաջատես
լեալ էր պտուղսն: Հիւպատոսք անկան ի դարան: Լա-
բեւոր համարեալ վաղ ընդ փոյթ ի թիկունս հասանել
դաշնաւոր քրիստ՝ որ կայր ի մեծի վտանգի, ոչ այլ ինչ
խորհէին, բայց թէ զնոր ձեռնադարձ կալցին: Երկու ձա-
նապարհք էին՝ որք հանդիպին յայն քաղաք. մին ապահով՝
բայց երկար. միւսն սուղ՝ բայց վտանգաւոր. զն հարկ էր
անցանել ըստ երկուս անձամբ կիրճս միակերեսս ըստ միաբանս
բաղդաբեալ ելբամբք, յորոց միջն էր անդստին ի բնէ ծոր-
ծոր կարի ինն ըստ ձաձակ: Բայց և այնպէս նահապետ-ծառ
ընտրեցին զբեռինս զայս, կարծեալ հաւանեցուց՝ թէ
անշնար էր նոյ և այնպէս վաղ հասանել ի լուկերիա:
Ընդանեն ըստ առաջին կիրճ. բայց հասեալ երկրորդն՝
գտին փակեալ զմուտս բազում կտրճաւոք ծառոց և մե-
ծամեծ վիմօք, որք էին ոչ պատահչ: Ընդարձակեալ վաչս
ի վեր՝ տեսին, զի ի բլուրս շուրջանակի հանեալ էին
թշնամիք. գառնան խուճապիւք ընդ կրունկն, և փորձ
փորձեն ելանել ըստ կիրճն՝ ըստ որ մտին. բայց և անդ գը-
տանեն զնոյն խոչ և խոտ, և զամենայնս: Յայնմ
վայրի ոտնակոխեալ՝ չայն ի վարչութեանց չորուչ
հարան և արձանացան. այր ըստ ընկեր չայեին՝ որպէս թէ
ակն ունելով ի միաբանց եղիս զգաց գտանել:

Բայց երբեմն տեսին զվանահարուածն հիւպատոսաց և
զչորականս ոմանս՝ զի պատրաստեին զդրծիս ի պեպել
չհող և ի կանգնել պատնէշս, թէպէտ և գիտէին՝ թէ
յանկարծակի իբրեանց հնարս գտանելոյ դիմակալուած,
աշխատուէն իբրեանց ևս նշանակուի ծաղուս թշնամեաց,
բայց և այնպէս առ չյաւելոյ ի վրիպակ իբրեանց զչա-
րիսն որ տագնապեին զնա, իբրաքանչիւր անյորդոր և ան-
բանագատ ժբացան ամրացուցանել զանակն առ երկերք
առուակի, խոստովան լինելով ամենայն և ցաւով՝ թէ
նոյ յանձնառական աշխատուէն էր ըստնայն. մնաւանդ
զի և ընդհանիք ի բարձանց չարաչար այսպիսակատակ առ-
նէին: Հիւպատոսաց չէր ինչ փոյթ խոնել զխորհրդա-
կանս մարտի. բայց սպասք եկին առ նոս իբրտի, միան-
գամայն և զօրականք խուռն խնդրեին ի գօրագլխաց զօ-
նուն, որում՝ հաղիւ (ասէ տիտոս լիվիոս) մարթի էր ակն
ունել ի պէց: Ռամանդակ ժամանակ խորհրդոյն ծա-

Ըստ Հ· 433· Ն· Ք· 319·

խնայաւ ՚ի զօրսյս անստոյգս և ՚ի չիտնՅս · իւրաքանչիւր ոք խորհիլ ՚ի իւրում բնաւորուն և խառնուածոյ · Ոմանք կամին ձեռնարկել ՚ի բառնալ զկրճին , կամ անցանել ՚ի լերինս վերելիւք · այլք առաջի առնուին , եթէ անհնար է յաղողել և ոչ միում ելեկուց այսի · Այս մտածուիք պատահեցուցին զինս զդիշերն ամ անձաշակ և անքուն , առանց ինչ հաստատուն որոշման ։

Պոնտիոս Պիղատ զնմանաւոն խրատ Հօր իւրոյ ։

Այլոյ և սակաւիկաք ոչինչ նուազ էին ՚ի վարանս՝ վճռ այլ պատճառաց · չգիտելով յոր կողմն ձեռն արկցէն , առ քաջադիպուն բարեբաստ վիճակին՝ յոր կային · և ոչ կարացեալ որոշել ինչ անձամբք , խորհեցան հարցանել Երեմիայոսի պոնտիոսի՝ Հօր զօրագլխին ։ Այս սա անցեալ զառաջքն · վայ և հրաժարեալ ոչ միայն ՚ի գինուց , այլև յայլ ամ իրողուեց և գործառութեց · բայց և այնպէս յիւրում զառամեալ ունէր ոգի պատրաստական՝ և զառաւմն խոհական ։ Երբէք ալդ եղև սմա , Թէ հռովմայեցիք փակեալ են ՚ի կիրճս կաւդիոնի , էս պատասխանի՝ որոց էրթեալն էին առ նա հարցանել խորհուրդ յորդուն կողմանէ ։ ,, Իմ կարծիք այս էն , (ասէ ,) զի այլ ,, ձակեսցէ զնմանին գառնալ վազվազակի , և պատսպ ,, զնա ամենևին ազատս " ։ Օ այս կարծիք առՀնդակ մեծ ժեկին և առաքեցին միս և ևս ՀրեշտակՅ , առ իմանալ՝ Թէ անկիցի լաւ ևս ինչ խորհուրդ տալոցէ ։ Ա՛ն երկրորդ Հարցուեաւն խրատ էտ , կատարել զնամ հռովմայեցիս , և չԹողուլ և ոչ զմի ոք ապրեալ ։

Երկու այս պատասխանիք միմեանց Հակառակք , յորս էր ինչ նշմար մԹուէ պատգամախոսիկ , մեծաւոպ զարմացուցին · և Թուեցան բազմոց , ևս առաւել որդւոյն երեմիոսի՝ (որ յայսմ վայրի չէզև ինչ ակնածու առ Հայր իւր ,) նշանակ ինչ մտաԹափուէ նր ՚ի զառամումէ ։ Այլոյ և այնպս խորհեցան տալ բերել զնա ՚ի բանակն ։ Յանձն էառ ալևորն , և Հասել յատեան խորհրդոյ խոստովան եղև՝ Թէ երկաքանչիւրն էին իւր կարծիք · ՚ի վէր բերել միայն զպատճառան ։ Ասէ · ,, Թէ զառաջինն ՀՀ ետ երբ ,, Թայր՝ որ Թուի ինձ ընտրելագոյն , շահիք յաւէտ ըզ ,, բարեկամանէ ժՁովդեան Հզօրի , նշանաւոր իմն երախ ,, տաւորուէ ։ Ա՛պա եԹէ նախանձոյ ընտրէք զերկդն , ,, Հաստացանէք զՀռովմայեցիս ՚ի սահման՝ որ զբազում ,, ժամանակս այլ ոչ կարողանան զինել ընդդէմ ձեր · և ,, տկարացուցանէք զնս յոյժ կոտորածովք երկոցուն զո ,, բաց , զորոյ գԺուարին լինի նոյ ընտել զառեղն ։ Խոկ Թէ ,, այլազգ ինչ խորհուրդ ըղձանայք , ջանիմ յուշ ածել " ։

Հարցին անդրէն ։ Ոչ անհնար էջե զինքնահման ուռնիլ շուրիչ ։ Աս Հ· 433։
Ոչեզ հնար խնայել ի ջանս նոցա · բայց չեա արիւնէլոյ պնա ընդ Ն· Ր· 319։
օրինօք՝ զոր իսաուռոնօք պաշէքաղքն Ռոդոգունեն օրինադրել պարսից
լոյ ։ Ա՛սակ երևնիօս ։ Ա՛յդ եոկ է ձանապարհ առնիլոյ պնա չեզ
քարեկամս , և չապրելոյ չեզ ի չեռաց ընչաւաց ։ Ա՛զգե ապրեցու-
ցեք զնովմայեցիս՝ չեա պարզացուցանելոյ պնա ամօրով և անարգա-
նօք ։ Ա՛յս ազգ է , որ ոչ փեռե զարար առնուլ , և ոչ յորձամ ի
պարուրելի մարդեցե ։ Ջեչապահ նախապատուց՝ որում այժմեան հարկ
ապրել պնա պատնէշ , կոպղե ունայնէ անկնէնէ պարզացել ի սերբ նոցա ·
և ոչ բռազդացուցե նոցա վայրկի զ դրալ , զինչև հանգեն յայնոսիկս
զվերեթ տիեռա՝ լուսալ փոխանօք ։ Ի՞նդ այս պատճառ չեզնն
ինչ հատան , վասն զարձուցին՝ զերկնեցիս անգրկեն յիսը
բնակուել ։ Ցեացուք յառաջիկայգ , քանի՛ իրաւամբք այն
խմաստուն ասելոց մերոյ զնատրուելն սուտ և երկիւղ
բրիգաականալ , որ Հարկօրէնն կամեցեալ ի ձահ յերիս-
բել գնամ, այնինչ գամման մնատցանել , և ոչ զոր ՀաՀել ։

Հաւմայեցիք հարկին ընտրել զգացան պատ-ման եղեալ ի վր նց ։ Լիւս Թ·Ը·Ը·

Ջայամ վայրի Հաւմնայեցւոց բացուման քան եղեալ եր
ի զուր՝ խորատակել (զի այնպէս ասացից) զարգ ելան իւր-
քանչ։ Հաւսկ յեռոց բանագատեալ ի Հարկէ , և զի պա-
գաստեին ևս նոյ պիտոյք , առաքելին պատգամաւորս առ
պետեաս՝ խնդրել կամ պատուաստ ինչ Հաշատել և կիր
պատերազմ ։ Պետեասս խորհրդատուք էտ պատասխանի ։
,, Պատերազմի վերջ Հասեալ է . և զի չէտ պարտէլոյ
,, իսկ ձերոյ և ի ծոզակ բմբռնելոյ՝ գէտ չիմանալք և
,, չիոստահանիք զձեր պարտուի , յուսոյ ձեզ զոր պայ-
,, մանս խորհիցիմ ի մէջ գնել , եթէ կամիցիք զերծանել
,, ի վատագէ ։ Այս առաջին անցուցից գնմանին զձեզ ըն
,, լծոյ պինադրծ . ոչ Թոպացուցեալ ուրիլ առ ձեզ ,
,, բայց մի միայն ։ Հանդերձ . իսկ ըն ոչյոյ տամի՝ նուն միջ-
,, բնական իսկ յաղեցականաց և յաղեցելոյ ։ Հաւմայեց-
,, ցիք պարտաւորեացին քեզել զՀատուածս իւրեանց և
,, զգօրս յերկրէն ասուիրացուց . և ժողովրդէն երկոքին
,, անկաս զիմանալ կեցցէն ըն օրէնս իւրեանց ։ "

Իրրև եՀաս ի բանակն Հաւմնայեցւոց այս պատասխա-
նի , եղև անՀնարին Թախծուի , և այնպիսի ցաւ կսկծա-
կիծ , սակ Թէ էր գոյժ մնատլատ միՀետ ։ Ազգն տիւրը
լուսի ընկերաք յատնէն խորհրդոյ . և հիւպատոսք ոչ իշ-
խէին բերան բանալ . տարակուսեալք ատան յամենեցուն
ընդունելոյն այնպիսւոյ գաշին . անտի յանգերծ Հարկէ
յանձնատուել ։ Ջեռոյ ուրեմն ։ Լինատելոս երևելին

՝ Աչք առաջոք ոչեղ չէտ փոխանակ , բայց ընդօրէն հանդերձ ,
ի պատճառէ նշանակելի՝ ըստ ունէնչ բառից՝ ոչ ասէին առ ձեօք՝ զատիկ և էր ։

Աւ Հ· 433 : Ն· Ի· 319 :

'ի զօրավարս խօսիլ սկսաւ , և ասէ · Հիւպատոս , լսաց քա-
զամ անգամ , դի ասէր հայր իմ · Չիարծամ 'ի ճապկուէնէն պաշարե-
լոյ 'ի փաղդիացւոց ծերակոյտն խորհուրդ 'ի ձէ առնոյր՝ ըն յոր
ճողմն չեռան արիշէ , իմ դայոնոյ ճարճիռ այս եղէն , ըն չէ արձան փը-
նել դեռոտուս փեռոյ ոսկոյ , զորլուժ չէմ խրամաֆալ և պատնէշաֆալ
'ի ընդասէաց , և զոր վայր փոյ գնար 'ի վէ յարձակէլոյ՝ ոչ դիայս ծանր
վառանփէ , այլ և անվրէպ երթալոյս էր : Ընէն էաւ ձէ 'ի դինն վէ-
ճամէն , և գնար էր մէվ երօք ինչ բանալու ընդ ընդասէաց , վասակ էն օ-
րէնաւ ընձայել անչէն իմոյ յայսմ վայրի դամբանել զմոյ հօր : Ոչ-
պէս՝ դանի պարձանդ էն մեռանիլ վա հայրենեաց · և պարտաւ էմ
ոալ պանչն 'ի տակ վա դառվելիական ճողովրդեան և վա մերոյ փըն-
դաց , ընչա արժանել չիս 'ի խոռան անդ փերէից ընդասէաց : Ասոյց
ասանօր պետանէմ բովանդակ գնայրենիս , և պամ լեփէռնա հասփա-
մար : Ըրբ եռնէ ասցա ձամ իդէն մեռանիլ և պալ պանչինա 'ի տակ
վա անչանդ , զիրչ ինչ ասնդերն ապրեցուցանել մահուամբ իրենդ :
Ասէցէ ոչ · պպարենպա , պչընաւածս գառվամոյ , և պայն երէչա և
ապրիար բաչտուրէ խոռանդերն՝ որ անդր բնակիել էդէ : Այլ՝ այս է
ընդ գանչառանէն՝ լռդուլ պամ յաւար ընդասէաց՝ և ոչ ըն ապրեցու-
գանել , մանաւանդ զորմն 'ի կորուսս : Ասա են ամ զօրուրէ և ամ
ախնալուրէ ճողովրդեան գառվամոյ · ըն ապրեցուցանէմ պայսոսիկ
փառաւս , ապրեցուցանէմ պնայրենիս · և ըն փնամբարէմ պասա
անվրէպ մանա , լռել լռդուամ պնայրենիս և մանալ լինելմ ծոցս :
Ասէցէ ոչ ըրբաս · ձէ ամօր նախապանդ է և վապանաւորէ
անգնաւրեն , պարտուրէ յանչն առնուլ առանդ մարտ պապերդալի :
Այս ես խոռալանիմ , ըն այդ այդպէս է : Այայց պնայրենիս պարտ
է մեզ առաւել կաս սերել · վայ և նախանձաւ ընարել պամ՝ ոչ դիայն
գան պաղպանուրէ ենդոց մերոց , այլ և գան պաեր պատոյ , յոր-
ճամ գարձ լինէ պատարաւ ընձայել պայն : Ասպա Ա հրաձարէնդոյ
յանչն առնուլ պայս ամօր նախապանդ , որպէս և ձէ էդէ · և պա-
ցոյ պեղն գարձէ՝ որամ դէց էսկ անգնաւ է յաղրել : Ըրբայ հիմ-
պատոս , երբայ սա ընդասէն , և պէնձնէց լերդոյ , պի գէպ
պայդ պանգնչէն · որպէս պի դռվին փենչնչէ անգրձն պնայրենիս , պր
նախնէդ մեր ոսկեփող էրձանաւորեցին :

Ասպա Հարկ եղև գՀետ երեթալ խորհրդոյս· Զօրան հիւ-
պատոսը 'ի բանակ ասնհիայտոյ կինքել կերագործելն :
Պօղտիոս կամէր՝ պի լեցի ինչ դաշնագրուրեի · բայց զգա-
ցուցին նմա , թէ սա այդ պիտի իշխանուրէ Տուովմականո
ժողովրդեան և ծերակուտին : Ասէ նա այնչափ անհնազան
և անպգդալ դուտ , մինչև շատանալ լսկով խոստմանէ
հիւպատոսոյ և գլխատ սպայիչ զօրուն , պահել և տալ
պահել գպրանկ՝ որ 'ի ձեռս նոր վերչ հարիւր պատանդք 'ի գերե-
ցին պի տացին 'ի ձեռս նոր վերչ հարիւր պատանդք 'ի գերե-

Ա՛ստ Հ· 433։
Ն· Ք· 319։

խաւոր երիտասարդայ Հռոմմայեցւոց, զի երաշխաւորեա-
ցին կենօք իւրեանց պահպանուել պայմանացն եդելոց։ Ի-
միա առ, զի Հաւանուելն եղեալ ի կասկած՝ չէզև գաշնադ-
րեալ ինչ Հանդիսական. և այս մտառուտի յոյժ է պիտանի
յառաջակայ ընթացս՝ զոր Հանդերձեալ եմք տեսանել։

Պարձան Հիւպատոսք ի բանակն, և դարձ նշ նորոգ-
եաց կնկիծ և գյուսահատութիւն։ Յապիւ ժուժկալելին
զօրականք չկոչտանկել զայն անարժան զօրագլուխս,
որոյ յանդգնութիւն Հասոյց զնշ յայն Թշուառ տեղի. և
որոց տկարութիւն Հանդերձից նշ էլս առաւել և ամենա-
լի ք գմուաս. որք ոչ գլուտացին առնուլ առաջնորդս, և
ոչ լըտեսեալ վերկիրն. այլ յառաջ խաղացեալ կուրօրէն
անասնաբար արկին զանձինս և զգօրս իւրեանց յորո-
գայթ։ Կինարկելին ի միմեանս տրտաղէմ, Հայելին ի
գէնս՝ զոր ատանդել ունէին Թշնամեացն, ի ձեռս՝ որոց
պարտ էր լինել կենագերծ, և ի մարմինս իւրեանց՝ զոր
դնային մատնել կամաց Թշնամեացն։ Չկիշելին զնայտա-
ռակ լուծն՝ ընդ որով ունէին անցանել. գնախատինս և
զարհամարհոտ ակնարկուածս որ ի յաղթականաց. զդասա-
կանս սպառազինելոց՝ ընդ որս ունէին անցանել անգէն.
զբազն աւազական ընդ քո՛ք գաշնաւորսդ, որք լինելոցն
էին ականատես իւրեանց Թշուառութե՛ն. զխորս զարձ
իւրեանց ի Հայրենիս, յոր բազում անգամ և ինքեանք
և նախնիք իւրեանց մուծ՛ էին յաղթականաք։ Ո՛մոռա-
ծէին, Թէ չեղև երբէք ձախողուն իւրև գիւրեանցն.
Թէ ինքեանք միայն անխոց, անկուռ և անդիմադարձ ի
պարտուն մատնեցան. Թէ չի՛ նշ Հրամանն ձեռն ի գործ
առնել և սկրկել զսուր ընդ՛մ Թշնամեացն, Թէ գնո՛ր ե
նշ կրել գէն, և անպիտան ե նշ արուի քաջուն՝ զորս
չի՛ք ի գործ արկանել։

Կինչդեռ յածէին միտք նոցա յայսոսիկ տխուր խոր-
հուրդս, ի հաս ժամն աղետաւոր, յոր Հանդերձեալ էին
մատչել ի փորձ չարեացն մտառելոց ը նմ Հանգամանս-
նոց, և տեսանել և՝ Թէ արդիւնք քանի՞ առաւելուին
ք գմտառեալն։ Կ՛ախ առաջին Հանէ գնո՛ր ի պատնէշ իւր-
եանց գնկաղերծ, և միով միայն Հանդերձիւ։ Կ՛եց Հա-
րիւր պատանդք տուան ի ձեռս սանհիպացւոց, և՝ արկան
՛ի բանտ։ Չետ այսորիկ պատուէր տուաւ դահճապ՝ ի
բաց կալ ի հիւպատոսաց. և զոսոս նոյնժամայն մերկա-
ցուցին զհիշանական զարդուց իւրեանց։ Կ՛նդ այն նշա-
ւակ այնպս շրջեցան սիրտք զօրականաց առ զօրագլուխս
իւրեանց, մինչև՝ որ փորը մի յառաջ զգուէին ի նոցանէ,

Պնդեսիոսան
ցուցանէ զդ-
հռոմմայեցիս
ը լծով· և ա-
պարձակէ,
կալեալ առ
իւր հեծեալս
իւր վեց հար
իւր պատանդ
պայմանագ-
րութեն եղելոց
առաջս։

Ա՛ Հ· 433։
Ղ· Ք· 319։

և ոչ թէ կամէին ի ձեռն տալ Թշնամեացն , կիմ անձամբ յօշոտել , արդ շարժեալ ի գործական ախտակցութենէ , վերեսս յայլ կողմն գարձուցանէին՝ չհանդուրժեալք յա- զագին տեսլեան հիւպատոսական վհատեալ անչքեղոյ յան- ձինս նոյ ։ Այսպէս առաջինն անցեալ հիւպատոսք իբր կիսա- մերկք ի լծով ։ Ոչ ետ նոյ գլխաւոր սպայք , իւրաքանչիւր ի կարգի իւրոյ պաշտաման ։ Հուսկ ապա և լեգէոնէք ըզ- միմեանց գկին ։ Այսին յայս սակս սաստիկացեալք գին ի ձեռին՝ դասեալք յերկուս շարս աստի և անտի , նախա- տինս ի վէր եգեալ և ոտնկոր եղեալ Թշուառացեալ պարտելոյն ։ Հազուագ անգամ և սուակս մերկ գերեսաք յածեցուցանէին , մինչև խոցել և սպանանել խսկ զո- մանս , պատճառելով զարկուածն ի տեսանել գնա կարի ինն գայրագինս և խոժոռեալս ի նախատինսն զոր կրեին ։

Խոր տխրութիւն հռովմայեցւոց՝ յանցանէն ի կատուա , և ի մէ- տինէն անգ- լին ի հռովմ

Իբրև անցին ի լծով , և որ առաւել դառնացուցանէր գնա՝ աճելանդիման իւրեանց Թշնամեաց , ելին ի դուրս ի կրձէ անտի ։ Հայեաժամ Թէպետև Թուէր նոյ , իբրև ի խորոց անդնդոց վերբերեալ , ոգի առնուլ ի տեսանել գլոյս ։ բայց և լոյն ի գին յայսանէր նոյ գծանակաս զօրուն, եղև նոյ դառնագէտ ի գնոյ չարամահ ։ Հնար էր նոյ յա- ռաջ ի վերեկոյն հասանել ի կապուա , որ էր դաշնաւոր քաղք հռովմայ , բայց երկոսացեալ ի հաւատարմութիւն կամ պանիացւոց և ընկերկեալ առ ամենեցուն , ընտրեցին գեր- նախշան լինել ի վէր ձանապարհին՝ որ մօտ էր յոյժ ի քաղաքն . չունելով ամենևին , ոչ կերակուր , և ոչ օգ- նութիւն ինչ ։

Իբրև լու եղև կամպանիացւոց , իրաւացի ինն ախտակ- ցուն առ դաշնաւորս և առ բարեբարս իւրեանց՝ յաղթեաց խրոխտ բնաւորութենէ նոյ ։ Ուռաքեցին վաղվաղակի առ հիւ- պատոսս՝ դահիճս և խրձուխս , և զայլ նշանս իշխանութե նոցա ։ Ու լեգէոնս առաքեցին գինս , երիվարս , հան- դերձս և կերակուր . և ի հասանել հռովմէական զօրուն ի քաղքն , ծերակոյտն և ժողովուրդն կապուայի ի առաջ ելին ժողովել գնա, և զուարթ առնել զնոսա որ ինչ վայել էր սասկնձակատութե և բարեկամութե ։ Այլ ոչ գորովանք նոյ , և ոչ ամ նշանք բարեկամութե զոր ցուցին առ նոս , և ոչ արգահատական բանք , բաւական եղեն յորդորել գնա ի տալ պատասխանի , կիմ գաչս ի վեր բառնալ , կիմ միա գնել որոց քաջալերեկինն գնա ի վիշտս ։ Այսիճն՝ և ևս առաւել ամենեն խորշեցուցանէր գնա յամ մեծարանաց և յընկերութե ։

'Ի վաղիւ անդր յուղի անկան դառնալ 'ի հռովմ· և ԱՀ Հ· 433 ;
համպանիացիք առաքեցին ընտիր ընտիր երիտասարդս ՝ն· Ք· 319·
ումանս՝ ուղեկցել նմ մինչև յեպր սահմանսդ իւրեանց ։
'Ի գառնալ երիտասարդացս՝ կոչեցին զնոսա յատեան
ծերակուտին · Հարցին զնոսա , յի՞նչ վիճակ թողիք զՀռովմայեցիս ։ ''Այրբա պատասխանի ետուն և ասեն ։
,, Անուեցան մեզ տխուր և կսկիծալ քան զառաջինն · զը-
,, նային լուիկ և ոչ համբացեալ · ոչ ևս երևելին լինել
,, Հռովմայեցի · Թուէին իբր զինուց կորուսեալ և զբաջա-
,, լերուն սրտի ։ ''Ոչ տային ումիք ողջոյն , և ոչ պատաս-
,, խանի՝ որոց հարցանէին զողջունն նոյ ։ Օ՞ահի հար-
,, եալ՝ ոչ ոք 'ի նոցանէ իշխէր քերան բանալ , որպէս թէ
,, դեռ զգլխով ունէին զլուծն՝ իբր որ անցին ։ Այսմիսիացիք
,, յաղթեցին Հռովմայեցւոց՝ ոչ յաղթութիւն միայն պատ-
,, ճալն , այլ և մեռայաղէտ · զի ասին և նկուն արարին՝
,, ոչ զբաջաբ նոցա , ոչ երբեմն գաղղիացիք , այլ վերա-
,, գոյն ևս շահատակութիւք մարտի՝ զբաջութիւն նոյ և զխրոխ-
,, տումն ''։

Յայն բան՝ ծերակուտին կապուտչի ոչ բա-
ղեկիր և հաւատարիմ դաշնակորք՝ մնդմնքէին իբր վիճակ
Հռովմայեցւոց , համարեալ զկորուստ նոյ սկզբան և առ-
դարմանելի ։ Իբ ահա ոփիլիոս կաղավիոս ոմն՝ ի գրչ-
խաւորաց ժողովոյն , տոհմիւ և քաջութիւք երևելի , և
աւելաբ արգոյ , խօսիլ սկսաւ և ասէ · ,, Իմ այլազգ են
,, կարծիք · այդ լուռթիւն յամառ , այդ աչք ստորահայ-
,, եացք , այդ քամահուն արդահատանաց , այդ ասասիկ
,, խոժռուելն իբր վատանուանելի , մինչև ըղձանալ նոյ առ
,, երեսակ լինել 'ի տուէ , և տարապրիլ 'ի լուսոյ , առ
,, հասարակ նշան են բռւոն ցասման փակելոյ 'ի խորս
,, սրտի , որ 'ի պատրաստի է պայթել յայհեղ վրէժխնդ-
,, րութիւն ։ ''Ոն և ոն ասեմ · կամ ես չեմ քաջածանօթ
,, հռովմայեցւոց , և կամ իբր հոգ այս լռութիւն 'ի վերայ
,, ածիցէ սանձիացւոց վայրն և հեծուես սարսափելիս ,
,, և յիշատակ կախաղանին կաւդիանի՝ զառնալիս լինի
,, յաղթականաց քան յաղթելոց ։ Ոչխի և իցէ տեղին՝
,, յոր երկու ազինք միմեանց դիպեացին , ցուցանեն 'ի մար-
,, տի գնմ զիւրեանց զօրուն և զկարախոյս · բայց սանձիա-
,, ցիք ոչ գայեն ձմռուբք զանձուկ կերձն կատիանի ''։

Յայսմ վայրի հասեալ էր 'ի հռովմ լուր ձմի՝ որ ինչ
եղեն 'ի կաւդիան ։ Ոչ ոք առաջին լսելի եղև գոյժ վտան-
գի զօրուն փակելոյ չարաչար յերկուս անձուկ կերձս ·
Վշոյ անդէն վաղվաղակի սկիզբն եղև նոր զօրաժողովոյ ։

Ա՛ Հ· 433։
Ն· Ք· 319։

{Հետ սակաւ միոյ ելհաս գոյժ ամբոխալի հաշտութեանն հաս-
տատելոյ և կնքելոյ , և յայնժամ եղեն առ հասարակ
յանհնարին վարանս ։ Ի՞ողին զզօրաժողովն լինել , և
սուգ 'ի մէջ առին հասարակաց , ոչ սովորութիւն էր լինել
'ի մեծամեծ աղետս ։ Վախեցան խանութք , և լուեցին
դատաստանք · առաւել ցաւովք վարակեցաւ քաղքն քան
զնոյն իսկ զօրս ։ 'Ի քարկոծել ըրդեցան առ հասարակ
ոչ առ զօրագլուխս միայն և առ առաջնորդս և երաշխա-
ւորս այնր ամբոխալի հաշտութ , այլ և առ անմեղ զօրա-
կանս , մինչև 'ի պատրաստել էին ջահելնդ մուտ 'ի հռովմ։
Ի՞այց ողորմ վիճակ եկաւորէն , և տեսիլ եղկելի զօ-
րուն՝ որ և զծանրացաւսն սիրտս շարժէր յախտակցու-
թիւն , ցածոյց զնոսմ խոժոռուն ։ Ի՞տին նմ ըստ երեկս , ոչ
ոտ այնք՝ որք ձողպարեալք յանկերծ վտանգէ՝ դառնայ-
ցեն 'ի տես հայրենեաց , այլ կոփեալք և սրատաթափք
իբրև զկալանաւորս պատերազմի վարեալս 'ի յաղթակա-
նաց 'ի քաղաք թշնամեաց ։ Ձուքան վազվազակի իւրա-
քանչիւր թաքչէլ 'ի տուն իւր · մինչ զի 'ի վաղուն օրն ,
և յորս զկնի՝ ոչ որ 'ի նոցանէ իշխեաց երեւիլ 'ի քո՞քան-
չել կամ 'ի հրապարակի ։ Հիւպատոսք իսկ չարաբին ինչ
գործաւորուէ իւրեանց պաշտամանն · լայց միայն հրամա-
նաւ ծերակուտին անուանեցին զանն իշխանապետ , առ
ձեռնարկելոյ յընտրութիւն նորոց հիւպատոսաց ։ {Ետ
քնտրութե նորոյ իշխանապետի , և յետ միոյ դերաստիւ-
պատոսութե յայոզդեցին | ։ պապիրիոս կուրսոր , և Ա-
պուպլիոս փիլոն · ընտրեալք միանգամ հաւանութ , իբ-
րև զի էին երկու քաջագոյն զօրագլուխք հռովմայ ընդ
այն ժամանակս ։

Ա՛ Հ· 434։
Ն· Ք· 318։

Ա· ՊԱՊԻՐԻՈՍ ԿՈՒՐՍՈՐ ։
Կ· ՊՈՒՊԼԻԼԻՈՍ ՓԻԼՈՆ ։

Ի՞տին սոքա 'ի պաշտօն յաւուր քնտրուէ իւրեանց ·
և սկսան վարել զգայն՝ խորհուրդ 'ի մէջ առեալ յաղագս
կարեւորագոյն իրողութե հաշտութե կաւդինի ։ Պոստու-
միոս անցեալոյ ամի հիւպատոս՝ ստիպեալ ասել նախ ա-
ռաջին զիւր միտս , առաջի արար խորհուրդ արիական ,
զոր ոչ կարծեր ոք ։ Ի՞ոյոյ՝ թէ ,, Ո՛՝երակոյսն և ժողո-
,, վուրդն հռովմէական ոչ իւիք իրօք էին պատրաստա-
,, առ պահպանութե պրակային սահմանելոյ առանց իւր-
,, եանց հաւանութե ։ Ի՞ակ ոչ ասէ , ան-
,, դիմադարձելի , թէ ոչ հիւպատոսք և ոչ այլ ոք իշխա-
,, նաւոր կարօղ են կնքել դաշնադրութե ։ Թշնամիս , ա-

Խմբի ծերա-
կոյն ։ Պա-
մանագրութի-
հրապարակի
գոլ անվա-
նէր , ։ կոչ
ծերաց պուա-
տուիտոսի
իակ , որ մի
կէր յերկուց
հիւպատո-
սաց ։

Լ՛ԻՒ Թ-Է-Ծ։

,, ոանց ընդունելոյ իշխանուէ՝ի ծերակուտէն և՝ի ժո- Աս Հ. 434 ,
,, ղովրդէն : Պա թէ՝ ոչ՝ եթէ խոստացեալ էր հիւպա- Ն· Ր· 318 ,
,, տոսաց , թէ ժողովուրդն հռովմէական թողցէ զհռովմ,
,, թէ այլ ոչ ունիցի օրինս , ոչ իշխանաւորս և ոչ գծերա,
,, կոյտ , և թէ յայմհետէ առաջնորդեսցի՝ի թիւրոէ ,
,, պարտ էր հաւրէնագետութէն պահել զայդ խոստմունս ,
,, Իբր զի՝ լինելն պայմանաց եդելոց՝ի վէր ուրուք՝ կա-
,, րի ինն խիստ և անվայել , ոչ բառնայ և ոչ նուազէ զգ-
,, պարտ կատարման այնց : Այլ հասիցէք ցիս . ապա զինքդ
,, հետուր հաւանուէն այնմ դաշնագրուե : Ա՞ զի՝ի կաս-
,, դիոն՝ հեղհե ինչ ըստ կարգաւորել կանոնաց մարդկային
,, գնացից . և յայտնի իսկ է , թէ կուրացուցեալ էր դից
,, զգօրագլուխս երկաքանչիւր ժողովրդոց : Այլ եցարուք
,, ի սահմանսիս . մարթ էր նոյ , փոխանակ ժամամաձառ-
,, լինելոյ՝ի հարցանել խորհուրդ ծերոյն երևելիսոսի ,
,, յղել պատգամաւորս՝ի հռովմ , և խոսիլ՝ի հաշտուէ
,, ընդ ծերակուտին և ընդ ժողովրդեանն , որովհետև երեք-
,, օրեայ ձանապարհ էր՝ի միջն . բայց դից բարձեալ էր
,, խոսքս աստի և անտի՝ զուշ և զնոհականութէն : Պա
,, այդ կարծեալ դաշնագրուե ոչ պարտաւորէ , բայց զպ-
,, նոսիկ , որք երաշխաւորքն եղեն , որոց գլուխ ես եմ .
,, վերկ հարկ է զամենեսին վճռ տալ՝ի ձեռս սանիթայ-
,, ոոց . և ապա մարթ է ժողովրդեան հռովմէականի ամ
,, իրաւամբք անգրկեն զինքեա՛ " : Հաւարտ բանիցս
մատոյց աղերս դից՝ զի զհւյացեալ իմաստիւք : Պա· Ո՛
անձամ դիւ , ըե չէղե ձեզ հաձոյ , Ով· պատասխան Ե Ց· Ձ-
պոլիոսի՝ի հիւպատոսութէ էրքանդ պալ մարտ պարերազմի ընդ
առնիացիս ֆալիսկոսք , գնըւ ղմա համարեալդ , զի թեպէ զնա-
նարգ պարտաւորեալ անցանել ընդ ամօնապարտ լճով . և արդ ես
թեսանէդ , զի մանկունք՝ի ձեռս ընշանեաց ոչընչն հղղապարիկ մերիկ
և ղղնայակապ . զի՝ի գլուխս մեր ընկալցուք զմահ ղպատասխան ձե-
րոյ վրէժինդրութէն : Ցնոյ նորոց հիւպատոսաց և նորոց գնդապ
հռովմայեցւոց պարերազմիլ ընդ առնիացիս նովին յաջողաւծովք ,
ղոր յաղողեցին յայլ ամ պարերազմսունս հիւպատոսաց մերոց նախոր-
դաց :

Ո՛ արմացաւ ծերակոյտն ամ ընդս զանս պրոստուիոսի , և անվրէպ վճիռ չոքաւ նորուն կարծեաց : Այլ և այն- պիսի երկու իշխանաւորք՝ եղեն՝ի հակառակ միտս : Այնն առքա՝ի Թուոյ այնց՝ որոց ստորագրեալ էր վճռաւորեն

1 Ընդ կատարեալ ոչինչ գործել ձերոց , և՝ի Թշնամեացն զօրավա- ցաւ մարդկային խորհրդովք : Դիպ զաց : Լիվիոս : անմահ՝ բարձին զուշ մտաց և՝ի

Ա. Տ. 434։
Ն. Ք. 318։

կաւդիմոն, և յետ դարձի իւրեանց՝ի Հռովմ կարգեցան տրիբունք ժողովրդեան։ Յետսին իշխանութիւն կամեցան ընդեմ դառնալ վճռոյ ծերակուտին, պնդեալ՝ թէ երբեմն զհետ կարծեաց պատուիրանի խոտորուն է յարգարութիւնէ և՝ի հաւատարմութենէ. և թէ՝ թողեալ զնոմ և հայեցեալ՝ի մեզ առանձինն, մի՛ զի անձինք եմք նուիրականք, անմարթ է առ ոմն՝ի ձեռս թշնամւոյ։ Ասէ պատուիրեա. Ահա այդպէս էջն, պացէն առ այդ՛ի չեռս ընդ նամանի զնեզ զանուանէքս. և ապա՝ ո՛չ ոք համարձակ, փա՛ղ և գայսոսիկ առ յարքայանս, գայսոսիկ անչինս նուիրեալս, յորժամ լրացան ժամանակ եղիանաւորութեանց։ Այլ ընդ հակառակ անառ եհան կորհրդոյ, զնոյնպէս առանդնեալ էջն չեր գառնս՝ի առնենայնս, յայսմ վայրի գան հարկէի գրեալս գաստպանօք, զի վճար լինի չահու չապաղանն։ Զետ այսորիկ ցրեալ Ձոիս բանիւք զհետատնդուեն ասից տրիբունից, մինչև միտեան՝ի միտս նոր, և հնազանդ եղէն կամայ ծերակուտին։

Իբրև կարգային զվճիռն միակամ հաւանութիւն, ծաւալեցաւ ընդ քաղքն փոքր ի ուրախանալ և հանդատանալ։ Այլ ինչ զոյց, քայց զպատուիրեալսն։ ամօթ գովիր զնա, և՝ի կլուռ դներ զարիւն նոր ընդ արիւնէն դեկոսի՝ որ ետ զանձն՝ի մահ վո՛ր հայրենեաց։ Ասին. ,, Իբրով կենսաբեր խրատու և վիհանձնութիւն զերծոյց զհռովմ՛ի ,, պարտաւորութենէ ամենայն հաշտուեն. և անձնատուր ,, լեալ տանջանաց և ցասման թշնամեաց, քաւեաց և ,, ցածոյց զցասումն դիոյ առ հռովմայեցիս''։ Այլ այլ խիթ ըղձանային առ հասարակ, քայց կուռելոյ ընդ սամնիացիս. և ամ՛ որ փութայր հասանել առաւրն՝ յոր հանդերձեալ էին մղել՛ի մարտ ընդ սամնիացիս։ Օ օրաժողով եղէն անհնարին ձեռով՝ի քղքի բորբոքելոյ առելուբ ընդ սամնիացիս, անձկանաք վրկժինդրուեն։ Կուռնդք էին տագնապաժողովք. (զի ընդ իրանել շահատակելն՝ի քայ արձակէին միշտ գնամ զզօրն։) Քայց էին նոյն իսկ զօրաքանք անցելոյ ամի։ Այս չու արար փութանակի զօրն, և խազաց՝ի հողմն կաւդիմոն։

Պատուիրեա ընդ նահանգ իւր, և ամ սպասէք որոց առաքագրեալ էր զպատմեցաք։ զուն, առաքեցան անդրէն առ պատուիրեա, որ

Ինչպէս հասեալ էր նոր անդր, ամբեան որք երաշխաւորքն էին դաշնագրելն՝ի, տուան՝ի ձեռս զօրագլխի սամնիացւոց՝ ձեռամբ Ղպարար քրմի, որ էր՝ի գաստ կարգէ այնց՝ որք վերակացուքն էին արարողելոց յայտարարութեանն մարտի և դաշնագրելոց հաշտուեն։ Քայսմ վայրի պատուիրեա արար ինչ, զոր՝ թէ արդար հայիմք, արժան է համարել խեղկատակաւն ինչ անվայելութիւն ծանրութեան. որ և յուցանել միանգամայն, որպէս լն էին

անապատաւէր և անպատշաճախառնը եւս և առողջախոհ- Ա՛ Հ· 434 ;
հուրդին ի հեթանոսաց՝ յիւրս կրծոյ : Ա՛տաւա՛ս սա առ- Ն· Ք· 318 ·
Ա՛զգաբար քաւին , և եհշար գնա ծնդամբ ուժգին , ի մէջ տեսս յանձն
բերեալ · , , Այս պատուիրեաց այժմ եմ սաւիեալ . և Ա՛զ- ընդունել գնա ·
,, գաբար քաւեցի՝ ե գնացան . և ալ ընդաբարեցան իրա-
,, ւունք ազգաց՝ Հարուածով զոր ընկալաւ քաւքմէ Ա՛զ-
,, գաբար , ունիցին այսուհետեւ հովմնդակեցիք օրինաւո-
,, բագին եւս պատճառս յարուցանելոյ զպատեբազմ " ,
Ա՛վ ազգայնեաս :

Հրամայ արեաց պահպանս շրջանել՝ զորս կամ ինն անձնա-
տաբ լինել ի ձեռս , ի դէմս ածեալ Հաւմնդակեցւոց
դառնապէս զամենարիշտ արհամարհուելն սրբոյ եկե-
ղեցւոյն և զաշխարհանց , զոր առնելին այնք՝ որք պանծալ-
ին ՝ երկիւղած լինել ի պահպանութեան սուտ . բայց ել
խար քննեսցի , ոչ այլ ինչ փոյթ էր նոցա , բայց ծածկել զգ-
գրժ ոգուելն իւրեանց՝ բօղով և պատրուակաւ ուղղուե :
Ա՛սէ · Ասէ գնաբդ · շատ ֆեհաւարաբ պայմանագրուելոյ՝ ունէր գուշ
առ ձեզ գնացս գձեր հաղարացիս , դորս կարօղ էի մատնել ի մահ , բայց
ի ձեզ գաբձուցի · և ես գուշունչ գնհաղուսին գնր պայմանեցի , և
որ պատգն է նր : Լսէք գձէք հաձելաբ ընդ գաշնագրութիւնք կատարելոյն ,
գարձուցէք գնբան ի սահման յոր և կայնն , գնչչևս ընդդեմ էր գա-
նչնն : Կորնդ գնր առնէն հովմայեցիք յայսմ հաւատագի , և նախա-
գնն գնեալ գձեզ , և ասս ուչնալ գբելաբար ցասուսն նոցա : Լաս
նք ասեցէք , կարծ եմ գնպատհուս եկաք ծնդամբ գնգնացն ձեր .
հաւատացեալ՞ն գձէ անէրբէայ , նէ գնպատհուս էին ասնեալք , և ոչ
հովմայեցի · նէ ասնեալս ո՞ն բանաբարեալ գնձրաւանս ալգայ ,
որով և կարողանայ էրաւամբ գալ ընդ մեզ մարտ պատբաստի :
Ընաբ ՝ ի՞նչ էին ալեաբ հետապատասխանացդ չամալել ընդ խոսքա-
նեաց գրնէ ՝ այդպէս անագ գաւաճանուիք , և մոռեբեբել գպա-
նել պարտաւոր էին գծբողսն , էրամանէին գնշերն պղոյոց · Հետ
այսորիկ չրամայեաց պմնտիս ի բաց առնել գկապանս
և գշղեցայս յոմ հովմնդակեցւոց մնանելոյ ի ձեռս , և
արձակել գնն ազատս : Հայնժամ ՝ գարձան ի հովմ ,
ասէ տիտոս լիվիոս , գնբդբ ի հասարակաց հաւատարմու-

1 Ըշ· մինչ պակասացի էրբէք գալս որոնէք՝ հազիւ տպչոց ար-
պատճառ , յորմ ասէ՝ ի պարտէ ժանեաս : Լիվիոս :
մնանելոյ ոչ կացիք ի գաչին· ·
Ըշ· միւռ պատրուակ էին էրատաց
արիչիք գնարգ պատ : Լիվիոս :
2 Շշղցայսոսիկ խոպանիկս կրծոյ
շատնչէրբեսն ածել , և ալեգրգ
և ալք հնազատականք բազա-
3 Ըշ· նոքա ազատապէսք անչ-
շուշտ յնրբանց , գուշկ և ի հով-
պարակաս հաւատարմութենէ ,
գարձան ոչնդակաբ ի կաբգինն
ի բանակն հովմէականս : Լիվիոս :

Ա. Հ. 434։ Ն. Ք. 318։ Թէ, կամ գէթ վճարեալք յանձնառական պարտաւորութեան։

Տիտոս լիվիոս՝ Թէպէտ և նախանձայոյզ էր փառաց և յարգի հռովմայեցւոց, սակայն իչխէ հաստատել Թէ զերծ էին ամիս՝ ի կատարելոյ զգաչնադրուն կատիլոնի. և՝ ի գնացս խակ նոցա՝ ի վեր երևիլ ինչ, սակս ամիս յանկաւոր ուղղութեան և հաւատարմութեան, ըստ որ այնչափ պարծէին։ Այլ և այնպէս խոստովանելի է՝ Թէ փաստքն բերեալք՝ ի պատմաբանէս՝ ի զիմաց պատուհասոյն, ելին հաստատուն յայժ և մնաց բռնադատիչք. և Թէ գաչնադրուն կրնքեալ առանց հեղինակութեան ծերակուտին և ժողովրդեան՝ սակս օրինաւոր էր, և սակս վաւերական։ Հնութիւնք՝ ի պատմութեան գաղղիացւոց օրինակ ինչ նման այսմ։ Իբրև եկին հեվետացիք պաշարել զվիվիոն յաւարտ Թագաւորութեան լուդովիկոսի ժ. երորդի, Լոխմանիայի հրամանատար քաղաքին, քաջութիւն պաշտպանեաց զնա վեց եօթնեակս. բայց տեսեալ Թէ՝ ի վախճանի չարիք էր տալ տեղի, և յայտնի կանք ըստ առնուլ զվիվիոն անարգել հաստատին մինչև՝ ի փարիզ, արար գաչնադրուն ըստ հեվետացիս ինքնիշխան նուաճիչ, և զիջաւ նմա՝ զոր և խնդրեին։ Լուդ հեվետացիք զիջին՝ զի բաց կային. բայց Թագաւորն անպարտ համարեցաւ զանձն՝ ի պահպանութիւն գաչնադրութեն եղելոյ առանց իւրոյ հրամանի. և սակս որ վճռ այսր արկ սուգիւտ անհաւատարմութիւնք՝ ի վեր բարեսէր արքային լուդովիկոսի ժ. երորդի։

Այլ դու տես, զի պայմանադրութիւն[1] եղեալ՝ ի կատղիոն՝ չէր միրապես գաչնադրութիւն, այլ լոկ խոստումն գաչնադրութիւն, եթէ ժողովուրդն հաւանեսցի սմա՛. և մինչ սահմիկիկը այնչափ զգուշանին հայհոյելեցն՝ ի տալ ստորագրել զայն հիւպատոսաց և ամբ երևելի սպային զօրուն, և՝ ի պահանջել զի տացին վեց հարիւր պատանդս։ Այլ հնար ինչ էր նոցա համոզել, Թէ ժողովուրդն հաւանական ունէր հաստատել երբեք զայնպիսի պայմանադրութի՝ ի։ Իրաւամբք տեսաք զի յամենայն որ անցին՝ ի կատղիոն, չէղև ինչ մնդիկօրէն. և հարկ է ասել, Թէ ածոտ Թէն կուրացուցեալ էր զզօրագլուխս կողմանցն երկոցունց, և բարեալ՝ ի նոցանէ զխելս և զխոհականութի՝ ի պատիժ վրիպանաց եղելոց յերկոցունց կողմանց։ Ամենեքեան ցիչ ցրեցին զդադարումն մնալոտ. ինքեանք[2]։ իսկ Ծանեան՝

[1] Ա՛ր գաչնադրութի՛, այլ՝ խոստումն ինչ եղե. Տէր-Ղևոնդ։

[2] Ակարծեն ոմանք ինձ այդ վերս եղեալ՝ ի մելել զմեծ ամբոխս որ ելեալ ընդեմ գաչնից, որոյ ինքն

Ա. Հ. 434։
Ն. Բ. 318։

Թէ կռտորած իբրեանց եղև պատուհաս հաւատացեալ-
թէ նոցին։ Կնան առնել լնուլ վճար առ հովմայեցիս,
և սոքա ամբարտաւանութիւն և գոռոզութիւն։ Իսկն
ժամ, զի և հովմայեցիք պատուհասեսցին ամենի՝ որ ինչ
եղեն ի կաղխին։ Իսկ այսպիսի նպաստ պատարուն՝ ընդ
խրոխտացաք գամբիսցիս, միանգամայն և կուբացուցա-
նէ։ Այերժէն արհամարհանօք զիարհոմերդս խմաստա-
գունին ի նա. ոչ յոշ լինի նոյ առաքել պատգամաւորս
ի հռոմ, առ հաստատել զդաշնագրութիւն. ուստի և ի
սակս այս ամ վրիպանաց կորուսանէն զպատուդ յաղթու-
թէն։ Այր գնան զդէպս յոլովից ի պատերազմից, աւեա-
նէ գնոյն գնացս աւեալնէ. և ամեն մեծ և մեղ, զի գտա-
նէին ի հեթանոսաց առաւել երկիւղածք և լուսաւորեալք
ընդ մեռելն ի մասինդ յայդմիկ։ Ա. յս սիկզան եր առ նա մեծ
ընդ գնամ, թէ ի պատերազմանս, և ընդհանրապէս յամ ի-
րողութիւնս կենաց՝ կարեւոր է քան գնամ, կուսակից ունել
գնածուին՝ գործովք արդարութեն։ Ի տարբերին գործս ճան
գնամ հաւատացեալ՝ այն է, ի գործել ինչ հաշտ էցեն ընծան, եթե
բարեացեալ։

Սամիտացիք
ի պատուէր
մասանին յեր
կուս պատե
րազմանս։
Անցանեն ընդ
լճով Լուկե
րիա առաջ.
և վեց հարիւր
պատանեաց
արգելական
նոց ի նմա՝
լինի գործ ի
հռոմայեցիս։
Լիւիոս. Թ.
ԽԲ - ԽԵ։

Այրն առեալն սամնիացիք՝ թէ փոխանակ հանդարտարար-
դանել հաշտուել, յոր իրրոխտացեալն էին, յարեաւ միւս-
անգամ ահեղ պատերազմ, առաջի նկարեցին գնամ չա-
րիսն որ ի վեր գալոյն էին. սարքացան՝ բայց անագան ու-
բեամն ընդ անդամանելի ինամն զոր գործեցին, ի մերժել
զնմանատուն խորհուրդս երեսնիսան։ Ա. յս մնացորեալ ոչ
Թողացուցին նոյ քաջալերել զգենուլ. այլ համարեցին
ընդ բազիլ իրբեանց ի պատուհաս Թէ մնանիլ. բայց հռով-
մայեցիք վատահ էին ի յաղթութենէ, միայն Թէ ընդհարցին
ընդ Թշնամիս։

Ի միջոց ժամանակի՝ որ ի հաշտութէ կազմիսն ու
այսր, լուկերիա էանց ի ձեռս սամնիացւոց. և յայն փա-
կեցին նդ զվերջարիւթ ապահաս Թողեալս ի պատանդ։
Նոցա սակաւ միոյ առին գիշերային զիրեգ ելլան՝ հատուած
հռոմայեցւոց. և կարծեալ այնպէս էր, Թէ սատրիկե-
ցիք օգնեցին նոյ յայմ հաշտակութէ։

Իսկն միաբանեցան ընդ միմեանս ին պատաք հռոմայե-
ցիք ի վր հաշտակութէ, զոր իրբաքանչիւր ի նոցանէ
հանդերձել էին առնել, պապիրիոս խաղացոյց զդունդս
իւր յապուլիա ի կռվին լուկերիոյ. և պուպլիլիոս տա-
բաւ զիւրեան յերկիր սամնիացւոց, զի զդէմ կալցի՝ որոց

T. II. 3

Ա՛ Հ. 434. Ն. Ք. 318. Կ՚ելիս պատրաստուէ գնդապ
Հռովմայեցւոց արկ յանհնարին տարակոյս զսահմանսիս ։
Ոչ իշխէին խաղալ՝ ի կողմն լուկերիոյ առ ահի , զուցէ
Թշնամիք ելցարշին եւ նո՛ւաղ վերջիւ . և սկ կամէին կալ՝ ի
սահմանն , երկուցեալ՝ Թէ առցի լուկերիա ։ Հաստատե-
ցին ՚ի միտս ՚ի դիմի հարկանիլ պուպլիլիոսի , և Հակա-
տեցւոցին զղօրան ՚ի մարտ ։

Հիւպատոսն եւս յառաջ խաղացոյց զնոր գունդս ։ Յա-
ռաջ ելին զձեռն ՚ի գործ առնել՝ կամեր քաջալերել զնոսա
քանիւք , բայց չետուն նմ՚ պարապ . յիշատակ այսպանու-
Թեցն անցելոց՝ էր նոցն ուժգին յորդոր ։ Վկն խոյացան
զօրականք ՚ի մարտ , փութացուցեալ զդրօշակիրս արա-
գել . և առ չկորուսանելոյ ժամանակ , արկինն առ հարկ
զտեգս ՚ի գետին՝ իբրև ՚ի միակամ հաւանուել . և գրոհ
Հետուն սուսեր ՚ի ձեռին կատաղաբար ՚ի վէր Թշնամեաց ։
Փոյթ և պատուէր զօրագլխին ՚ի կարգել զդասս դասս ,
և ՚ի բաշխել զկայս՝ անպիտանացան , զնմի էլոյ զտեղի
եւանդնին զինուորական ։ Վկն չՀանդուրժեալ սաՀիաց-
ւոց դիմակալել այսպիսի բուռն բաղխման , ոչ միայն շփո-
Թեցան , այլ և չիշխեցին խոյս տալ՝ ի բանակ իւրեանց ,
առ ահի՝ գուցէ վտանկեսցին ՚ի փախստի . վերկ ցրուեցան
յայսկոյս յայնկոյս ելն ապուլիա , մինչև յետ սակաւ միոյ
անդրէն ՚ի մի վայր եկեալ՝ հաւին ՚ի լուկերիա ։ Յայնմ
վայրի հռովմայեցիք բորբոքմամբն՝ որով բռնացան առ
գունդս Թշնամեաց , մտին ՚ի բանակն , ուր մեծ ևս կո-
տորած գործեցին ՚ի մարտի . և յաստմամբն որով վառե-
ցան՝ յապականուէ եդին զընտիր մասն աւարին ։

Վ՚իւս զօրն՝ որ ելն ձեռամբ պապիրիոսի , էր հասեալ ՚ի
քՀ՚ն արպի . ոչինչ ելն առաջ ունելով խոչ ՚ի Հանապարհի ,
այլ յաջողելով ամի ՚ի բարի , ոչ այնչափ ակնածուելն
բնակչացն առ հռովմայեցիս , որչափ առ առելութեն՝ զոր
ունէին առ սաՀիացիս՝ ապականարարս երկրին ։ Օ՛ի
սաՀիացիք սփռեալք ելն պեսպես գեօղս բնակէին ՚ի լե-
բինս . ուստի իջեալ խմբովին ՚ի հովիտս , աստպատակաւ
յապականութեն դնէին զերկիրն ամ՚ ։ Ոչ էին Թէ սահման
երկրին որ ելն մէջ հռովմայ և արպեայ՝ հաւատարիմ էր
ելն սաՀիացիս , Հարկ էր լինել միում յերկուց աստի . զի
կամ անկարանային հռովմայեցիք մնանել յապուլիա , և
կամ Թէ յապերէին ևս դժուարութեն անցից , անկարա-
նային վերծ լինել՝ ի մահուանէ՝ խափանարկուելն Հաւա-
բաց զՀանապարհայն , և կապուելն ամ կարաւանի նոյ .
որովհետև դիւրութ իսկ՝ զոր գտին ՚ի կողմանէ բնակչաց

Ա. Կ. 434, Ե. Ն. 318.

Երկրին , իբրև հասին ի Լուկերիա , պաշարօղ գոլով ոչ
ինչ ընդ հատ ի պաշարելոց՝ նեղեալ էին ի սովէ : Իսկ
պէտ և յարպեայ գայր հռովմայեցւոց նպաստ , բայց դուշ-
նաքեայ էին : Յակ պաշարեալքն՝ մինչեւ հասեր պուպ-
լիլիոսի հիւպատոսի , մերեր էին և համբարս և զօրս .
բայց յետ միաւորութեանն զօրաց հռովմայեցւոց՝
գոան նեղեալ յոյժ : Ո՞ զի Թողեր պուպլիլիոսի զհոգ
պաշարմանն՝ իւրաւ իշխանակի , ինքն ուներ զդաշտա-
վայրս , և չԹողոյր մուծանել համբար ի քաղքն , մինչ ոչ
ևս գնար էր նմա ընդերկար տոկալ սովուն : Ձայնժամ
սանիքացիքն բանակեալք մօտ ի Լուկերիա , խմբեալ զա-
մենայն զինուածոց զօրս , հաստատեցին ի միտս ի դիմի
հարկանել պապիրիոսի :

Ի յն ինչ ի պատրաստի էին յերկոցունց կողմանց տալ
պատերազմ , եկին պատգամաւորք ի տարենտոսէ . ազգ
արարին սանիքացւոց և հռովմայեցւոց՝ Թէ զադարել ու-
նիք ի Թշնամուէ , վկայուի եղեալ՝ պատերազմաւ պա-
տահել այնմ՝ որ ջառնուցու յանձն : Պապիրիոսի լուեալ
զնոցայն առաջարկուածն , ետ պատասխանի , ոչ Թէ իրօք
համարիցի ինչ զայն . խորհեցայց՝ ասէ , վը իրացդ ընդ
իմում իշխանակի : Ձայնմ վայրի կուեաց զնա գնդօք իւ-
րովք . և ըստ նմա Հանդերձեալ կարգեալ զնմ վը մարտի
պատերազմի , ի ժամի յորժամ կէզծաւորին խորհուրդ
ի մէջ առնուլ վը իրողուէն՝ զոր վաղու ևս որոշեալ էր
նոյ , եւ նշան մարտի : Ո՞ արմացեալ պատգամաւորացն
մեծատէս , եկին կային առաջի , և ասեն պատասխանի
ետս : Ո՞սէ պապիրիոս . Ո՞նդհ գա՞ ի գէջն պապահանէ . հմայ-
են մէկ բարեբաղդէ . ընդոնէլի եղեն մեր պապաբափ . ապա ա-
ապընդոռնէ և հրամանա գէջ լու արարեալ զի՝ գնամ զալ պա-
պերազմ ընդ ըստմաց : Ձետ այսորիկ յառաջ խաղացոյց
զնոր գունդս . յանդիմմանեալ իրաւամբք զայն ազգ մի ան-
միտ գոռոզութէ , որ անձեռնհաս գոլով կարգել զնոր իրա-
զմիս , և խաղաղել զնոր ընտանի հակառակուիս , կա-
մէր օրհնսգիր լինել այլոց՝ սէգ և իշխանական ոգւով :
Ո՞անիքացիք՝ որ այլ ոչ ակն ունէին պատերազմի , մեծա-
բարբառ գոչէին . տարենտացւոց անսամբ առաջարկուէ ,
և չընդունիմք զպատերազմ : Ո՞այց հնոպատոսաց յառաջ
խաղացեալ միշտ , և բաշխեալ զզօրն ի գունդս գունդս ,
ըստ հարկանին ըստ բանակն յամ կողմանց . ոմանք զնրամանն
խնուն . կէսք զպահանդիսականսն քանցեն . և ամենին առ-
Ձերկ սրտապնդեալք անձկանօք վրէժ խնդրելոյ՝ և կէսք
նախատանաց արեամբ սանիքացւոց լուանալոյ , մտանեն

Ա· Հ· 434·
Ն· Ք· 318·

'ի բանակն կատաղաբար , և կոտորեն առ հՂարկ զորս ընդ առաջ գոանեն ։ Այլ ոչզք արդեօք ապրեր 'ի յաստմանե նՂ , եԹէ չէր հիւպատոսաց կրկնակի հրամանաւ և սպառնալեօք ստիպեալ զնՂ 'ի դուրս ելանել 'ի բանակէ Թշնամեաց ։ Այլ ՂՂզի խոժոռեցան զօրականք և քրԹմնջեին՝ ԹէԹ ոչ Թողաւ նՂ սպառ սպառս հանել զկրկի քհնսն , Հարկ համարեցան հիւպատոսք առաջի առնել նՂ զպատՃառ զիւրեանց գնայից ։ Ասեն . ,, Վասն ընՂ հատ 'ի ձենՂ՝ ,, առեալք եմք ընՂ սանձիացիս , և ոչ ընկրկեաք զարգար ,, ցասումն զօրականացդ , ԹԷ չէր ստիպեալ զմեզ փիշա ,, տակ վեցից Հարիւրոց ասպետաց եղեալց 'ի պատանդի ,, 'ի լուկերիա , երկուցեալք՝ դուցէ յուսահատիլ սամ ,, նիացւոց՝ կոտորեսցէն զնՂ առ հասարակ յառաջ քան ,, զիւրեանց կոտորումն ” ։ Ձառնեցան զօրականք ընՂ պատՃառս , և զգանգատ իւրեանց չոՂեցին 'ի գով և 'ի ընդհակալուն՝ վՂ ցածուցանելոյ նՂ զսրտմտուն իւրեանց ։ Ստոտվան լինէին , ԹէԹ արժան էր նՂ տանիլ սրպիսի և իցէ խիստ չարակրուՂ և պատժի , ՃՂ լքեալ Թողուլ զպնպիսի ընտիր ընտիր երիտասարդս հռովմայեցիս ։

Յետ այսորիկ հիւպատոսք մեկնեցան 'ի միւռանց · պուպլիլիոս դիմեաց յասպուլիա , և հնազանդեցոյց զքաղաքսմ ժողովուրդս · զոմանս բռնի , և զոմանս ընկալեալ 'ի դաշնաւորուն ընՂ ժողովրդեանն հռովմայ ։ Պապիրիոս միաց առ լուկերիայիս · և փակեալ նՂ զնանապարհ սամ կարաւանաց՝ որ գային 'ի սամնիոնէ , վաղվաղակի ստիպեաց զնՂ գալ 'ի պայմանադրուն ։ ՎՂակ առաքեցին սամ բանկՂն պատգամաւորս առ հիւպատոսն զգայուցանել նՂ , ԹԷ 'ի պատրաստի էն դարձուցանել 'ի ձեռս նորա զասպետան հռովմայեցիս՝ որոց վՂ էր կռիւն , միայն ԹԷ ինքն 'ի բաց արասցէ զպաշարուն ։ Հաւանեցաւ պապիրիոս ընՂ առաջարկուԹիւն , բայց պայմանաւք որ զինի · զի Թողցեն 'ի քաղաքի զՂինս , զկարասիս , զդրաստս և զամարս անպիտանս 'ի վՂն · զի ելցեն զօրականք 'ի դուրս՝ միով միայն հանդերձիւ , և զի ամՂին անցցեն ընդ լծով, զօրօրինակ անցուցեալ էր նՂ նաև զՀռովմայեցիս ։ Այս ամ պայմանք եդեն ընՂունելի · անցին ընՂ լծով եօԹն հազար զօրականք ։ Ապուռ կողոպտան եղև երևելի յոյժ · զբԾուցին զամ զդրօշս , և զամ զինս՝ զոր կորուսեալ էր նՂ 'ի կուդիոնի · և որ առաւել ուրախուԹիւն էր նՂ , անդրէն կորզեցին յիւրեանս զվեց Հարիւր ՀեծեալՂ՝ որք 'ի կալանս էին 'ի լուկերիա ։ Զամ Հռովմէական պատմուԹիւն Հավիւ երևի յաղԹուԹիւն ՃՂ զայս պանծագոյն և երևե-

լի , վը անակնկալ ինն փոխոխուէ բանտի . և առաւել Ա՝ Հ· 434·
թէ ձշմարիտ իսկ է , զոր գրէն պատմիչք ոմանք , թէ պոն· Ն· Ք· 318·
տիոս զօրագլուխ սանիկացոց իսկ էանց ընդ լծով . Պարձան հիւպատոսք ի հռովմ յաղթանակաւ , և անդ ընդուներլի եղէն ուրախութիք բազմաւ ։

Ապակայն է ինն անստոյգ յայսմ պանծալի առի հռովմայեցոց . իբր վը երկբայելի է , զրդեօք հիւպատոսքն էին՝ որոց առաջնորդութիք յաջողեաց պատերազմն , թէ իշխանապետ ոք առանձնապէս ընտրեալ յայս սակս ։ Բայց յիրաւի է հաւատալ , թէ տիտոս լիվիոս առաւել հաւանական համարեցաւ զկարծիսն՝ զորոյ զհետ չորաւ յիւրում պատմութիքն ։

Լ· ՊԱՊԻՐԻՈՍ ԿՈՒՐՍՈՐ ։ Ա՝ Հ· 435·
Կ· ԱՒԼԻՈՍ ԿԵՐՐԵՏԱՆՈՍ ։ Ն· Ք· 317·

Հիւպատոսք բաժանեցին յիւրեանս զշահատակուիս ։ Լիվ· Թ·ծ·
Որ ի նոցանէ չորաւ յապուլիա , ուր յաղթեաց փերենս տիացւոց և էառ զքիք նոյ ։ Որ ի սանիսացոց և զհռոմայեցւոց , որ յետ իրողութեն կռուիցն՝ էառ իւր պահակապանս ի սանիսացւոց . և ահա այսմ միւսանգամ տիրեցին հռովմայեցիք , և գնացին ընդ նոր կարի ինն խստիւ , մահապարտեալ զյանցսատրս և զինագէրծս արարեալ զնոսմ զբնակիչս ։

Ըստ մատենագրաց՝ որք ընծայեն պապիրիոսի կուրսորի զառուծն լուկերիոյ և զպարտուն սանիսացոց անցեալոց ընդ լծով , ոչ արար նա յաղթական հանդէս , բայց միայն յայսմ ամի , յետ շահատակութեցս՝ զորոյ խօսեցաք ։ Որ սա զօրագլուխ աջողաձեռն յոյժ ի մրցմունս , ոչ արուէ միայն և անվնէզրուէ , այլ և ահագին հզօրեզրուէ մարմնով ։ Որպէս էր յընթացս ընդ զնոսմ իւր ժամանակակիցս , և յաղթական գտաւ միշտ յոյնպիսի մարզս՝ դիմամրցանակաց իւրոց . վնդ և մակդիր անուն կոչեցաւ նմ՝ , [1] կոռսոր , որ թարգմանի , առաքնապակ կամ հաջընդաց ։ Ուտեր շատ , և ըմպէր ընդ նմին համամատութեն , զոր ընծայէին կորովութեն մարմնոյ նր , և քաղցրմաշխատութեն զոր առնէր ։ Յարժանաւոր էր և խիստ՝ ծառայել ընդ ձեռամբ նր . վը ինքն իսկ մարզեալ էր և քրտացեալ յաշխատութիս , և աստկապահանջ ի բարեկարգութիս ։ Պատմի զնմանէ ինչ մի զուարթալար ։ Պրեատոր ոմն պրենեստա

Գովեստ պապիրիոսի կուրսորի ։

[1] Տիտոս լիվիոս այնէ զայս՝ ոճ պա- կուրսոր ։ Լիվիոս· գիրք Ը· գլ· ծ· տիրիոս կորսոր , որ ըստ լինել հաս- ա գիրք Թ· գլ· ըբ ։
րա , և ի նէ ընդ վաղուց ոտնէր զմանուածք

Աբ Ա. 435։ յն , որ ’ի ծառայուէ էր նէ ը այլ գաշնաւորս , պատուէր
Ն. Ք. 317։ առեալ ’ի մարտի ուրեք՝ խաղացուցանել զնւր գունդս յառաջին դասականս , փոքր մի յապաղեաց հնազանդիլ, ոչ փութացեալ յառաջել առ ահի վտանգին : Յաւարտ մարտին՝ պապիրիոս ձեմ առեալ առաջի վրանի այնր սպային , եւ կոչել զնա . իբրև եառն ընդ գայ՝ հրամայեաց գահճին առնուլ ’ի ձեռս զտապարն : Յայն բան պրեներ տային յոտից մինչև ցգլուխ զչդոզանի հարաւ . բայց պապիրիոս որ կամէր միայն երկեցուցանել զնա , ասէ ցգաւ հիձն , ես կարեմ ղայս արձակ՝ որ խոչընդոտ է , ոչ ինձ . և դատապարտեաց զնա միայն ’ի տուգանս : Լոյս եւս պրեներ նեստորին գոհանալով , զի արձակեցաւ սակաւ մի փողով: Ցիտոս լիվիոս յանկ հանէ զընաւորուն և զգով պապիրիոս ի կուրսորի՝ ասելով . յիւրում դարու՝ որ արգաւանդն էր իբրև զայլ գաւս՝ երևելի արամբք , եզևնա ամրապինդ հաստատան հռովմէական զօրուն և մեծուն . և ինձ կալ բօղ էր ախոյեան լինել ընդեմ աղէքսանդրի մեծի , եթէ յետ աչխարհակալուէն ասիոյ դարձուցեալ էր նէ զինս ’ի կողմն եւրոպիոյ :

Յօդ · Ր·

Ո՞արուսի զննուն պիսոն լիվիոսի , ըն զինչ պարեօտ լինիր , եւ ըն ինձն աղէքսանդր՝ չեմ աչխարհակալուէն ասիոյ՝ գարչուցանէր զընձնս ’ի վերայ հռովմայեցոց : Պետէս պապիրասմուն ընտ առնիպոնս : Հատապատուի երիտաց նորոց ցերէց : Իշխանաւորն առաւել ’ի հռովմայ՝ առաջնորդել խաղաղուի : Արտաքինն և օրենսդիրն՝ զրու ծերպինյան էա անդրադարձ : Ի՞նչու իշխանաւ պէտ մեզ պարտաւորի ընդալել զառն իշխամբանօս որպես պարտաւոր նոյն իսկ յանցանաց՝ զոր առ ձառն ունիր , հրաժարէ չէշխանաւորել , և արգարանայ առաջի գաղաւորաց : Ի՞նչուան համարաւ իշխել ապրիոսի և պլատիոսի : Ո՞նանպարին ապրեայ : Ո՞ր ընտանի : Ո՞ր իշխանել ասհին պարիսխանց : Տրէբուսին լեփեռնաց՝ ընդրելոյ ’ի ձողովրդենէ . որպես և երիպոյ վր նաւահանգիստ : Ախոփանարն հաւաստին անգրեն չէշխանաւ էրատուաս : Պարտաւոր առնիպոնց : Պաղերասյ ընդդէմ եարտուցոց : Լրտեսի յաշխուհին հռովմայեցոց : Ո՞ նորինն առաջ եարտուցոց երբեք նախայ գարարուն մարթի : Ի՞րչնայելդ պապիրաց՝ ’ի ինչ հռովմայեցոց և առնիպոնց , յոյր առիս հարկ լինի ընդրել երկանաւ պէտ : Պոբինոս հիւպատոս ընդրե զպապիրիոս խուրսոր : Լաստոյ աս ’ի վերայ ընդառնաց : Ոյր յաշխուհ ֆաբիուսի ’ի վերայ եարտուցոց : Ա՞ր եղծալուս հանդերձյաւորաւ առնիպոնց : Պարտաւ

ըն նոցա ։ Ոյր ֆոտոբաճ եթբուբայոց և սահմեայսոց ։ Ոմբրա ։ Ա՛ն ։ Ա՛ն· 435 ։
ցեր ապառնան երբեմն հարկանել զնոսա ։ Ոյորպէսին ի ֆաբիոսէ ։ Ն՛ն· Ի՛· 317 ։
Պալերպացիք նոր ընշանաի ի պարտուէ մահին ։ Պարտուէն , և
երբ բնակչին բարեացն եղեալանց ։ Ոյ · ֆլաբիս նօսթոր՝ որպէս ոս-
բառն ապառաքբելոյ՝ լինի ընդ ոտաճապէս գհակառաս ։ Երբպա-
բաքն պոռնաքարելս՝ որ յառաջն էին ընդ յեռասն ժրմայեպոց
դայն ։ Ոյռնէն նառակախս ռնկեն՝ ընդդէմ կամաց նոցա ։ Ոյրնա-
տարհեալ յաշնուահանաց , զչծեցուցանէր զնս ։ Պաբիոս ամֆռֆէ
զայ գյածառն ֆողովուրդն ի լոբս դայն ցեղս ։ Ոյրնեալ հանդէս
համարոյ ասպետաց ։

Տիտոս լիվիոս՝ի բերել առաի խօսել զպատկրիսաի կուր- Ա՛ն· 435 ,
սորն , և զպէքսանդրէ , լուռ առ վայր մի՝ի կարգէ իւրոյ Ն՛ն· Ի՛· 317 ·
պատմուն ։ ի չքաւոց լեալ անձին , և նեբուսին ինդրեալ Լիվիոս· Թ՛ն· ֆ՛ն ։
՝ի վերծանողէն , ասէ ։ Պաչ ՝ երեւ ամ ուռէ , որպես՝ի սիրեա
նն հնաբ մարեհաբուրեա այսիմ՝ չերէր էին անձոյն խրամատել եր-
բեմն զպարսպատուրն էմոյ զրուցոյ , և զնարբ եղելոյ էրայ , առ աբ-
նանելոյ զպէսպէտուր յիմոյ Պատմոր՝ զանազան զարբուղուրեբ ,
բնուերբդողն՝ի զբօսանս , և ինչ՝ի ափոխանս ։ Այ և՝ի չերպատա
նուր արբայնս հնձի , ապրէ չես բնաւար էին հրատեր , առաջի առնել
խորհրդածուրես էին , որբ յոլովակի անցանէին ընդ գրան , զի՞ արբեօթ
լինէին հռովմայեցւոց , երբ պզէտանդրէ գարչուցել էր՝ի նոսա
զշէնս ։

Ոչ կարծեմ լնաւ , թէ իմ ընթերցօղք ժխտեսցեն
տիտոսի լիվիոսի զՀայցեալ Հրամանն . յի՛ զի զի Հաղորդես-
ցէ նմ զիարբհրդածուես իւր յայտարիսի նրւթ Հետաքննին .
միայն երկնչիմ՝ գուցէ դժկամակի լցեն ընդ այն , զի գե-
բատանձ պատմաբանիս ոչ վերակացու զօրագոյն Թարգ-
մանի՝ առ աւանդելոյ զնմանատս նմն՝ Ոչդ բատագոյն և մայել-
չահիս Հարատարուէ ։ Ոչապաւէսկոյ՝ի զարտուղուես՝ որ
Հինչ ոչ Թուիցի Հնձ ամիս պիտանն ։

Ոնաղբապուն աղէբանդրէ , և հռովմայեցւոց ։

Պիտոյն զի գնամ (ասէ տիտոս լիվիոս) առ յաջողուած
պատերազմայ՝ ի Հարատարմատուն և Հմտուն զօրագլխոյ ,

1 ՝ի սկզբանէ անտի մտանել զառնան · Ա՛յլ սակայն այսպիսուած
գրուիս մարթի է ասասել , ոյնիչ պարսից և զօրավարի յիշատակ ՝է
պետիս նուազ առաջագիր նպատ- ՄԼ ածէ խորհրդածուես՝ զոր յա-
սակ Հնձ էգի , քան ՝է բաց չէգել լսվակի արձանգին միաբ լուէլեայն ·
յօրինուած կարգ Հրացս պատմու- մինչև սխորժել առնուլ ՝է Հետա-
Թեն , և պէսպիսուն Հասնել ՝է մէ զօսուն , զինչպիսի արդեօբ լինէին
տնէս , և Հնդրել վերծանողացս դէպբ Հռովմական պետութեն , և
ոչ Թէ զարատգի չաւիղս բարեգ- Թէ ՝է կամ կարաւէր ընդ աղէբ-
քաս , և Հմուտս մտաց գԻբ Հան- սանդրի ։

Ընդ Հ· 435· Ն· Ք· 317· բազմանի և քաջանի զօրականաց , և Նախա՛ . որ ամենայն զօրի՛ ի մարդկային անցս , և առաւել ի յաջողուածս գինուց ; Այո՛ որպ՛ի քննել զառաջարկեալս խնդիրն՝ յառեալ յերկիւղ յայսոսիկ , դիւրին է ամենեցունց հաւանիլ , թէ հռովմայեցիք անպարտելի հանդիսացան ընդդէմ ազգաբազդ բարբարոսաց և ժողովրդոց աշխարհի ։

Այլ նախ առաջին սկիզբն արարեալ ի բաղդատութիւ զօրագլխաց , չէ մարթ ի խոտել , թէ աղէքսանդր մի էգիւ ի բաղատանց ի պատերազմական մրցմունս . բայց կարի ինն յառել ի փառս նոցա այն՝ զի էր մի միայն , և ոչ գոյր նոքա իշխանակից՝ բաժանորդ լինել նմա ի յաջողուածս յաղթութեանց ։ Այլ այն , զի մեռաւ ի ծաղկեալ հասակի և ի փաղփիւն իւրոց պանծալի աշխարհակալութեանց , մինչդեռ զնաւ առեալ էր զնախորդսն ։ Ոչ կամեցեալ զբազմաց այլոց թագաւորաց և զօրագլխաց՝ որք նշանակք եղեն յերեսփոխուէ և անստուգուէ մարդկային դիպուածոց , ոչ երկար կեանք էին՝ որք արկին ի չարաչար դժբախտուէ՝ գկիւբոս՝ զդերագոն ի յոյնս , և ի յեանորդ դարս զմեծն պոմպէոս ։

Վխմադրէ տիտոս լիվիոս աղէքսանդրի՝ զզօրագլուխս հռովմայեցւոց , որք կային ի ժամանակի՝ յորում հնար էր լինել պատերազմի , զվաղերիոս կորվոս , զմանլիոս տորկուատոս , զպուպլիոս կուրսոր , զքաբիոս մաքսիմոս , և զայլս բազումս ։ Ա՛յլ ինն սոքա՝ ասէ , համանմանս էին աղէքսանդրի ի քաջուէ և ի ձարտարմտուէն . իսկ զինուորական գիտուէն ածանցեալ ի նմա յաջորդուէ ի մեմանոս , ի ժամանակէ անտի թագաւորաց մինչև ի ժամանակս՝ զորմէ խօսիմք , միշտ նուազին սկզբամբք . մինչև կատարեալ ծանօթանալ կանոնաց հաստատուէ անյողդողդ գործածուէ՝ կայուցանել արուեստ , որում քաջհմտութիւն էին ամենքին նոքա , որք երթային յայնժամ ի զօրավարել ։

Ա՛ղէքսանդրի ստացեալ էր բազում յարգ՝ անխնայ երկայնմտուէ ի կինուորական աշխատուէիս և ի ձգունս՝ իւրով համարձակուէ , անվհերուէի , և զարմանալոյ անձնական արիուէ , որք յորդեցին զփառս նմա ։ Այլ ինքեանորդ ի զնա գտան զօրագլուխք հռովմէականք՝ յայնի յայսմ՝ Վանլիոս տորկուատոս , վաղերիոս կորվոս , եր-

1 Ընդունելի հիմնաւոր պետք է ինչ ինչ ընդհանուր յատկանիշներ՝ որպէս զի մարդկային ցեղին համար ընդհանուր ասել կարելի լինի ։

2 Տիտոս լիվիոս խոսի ասորեստանի իշխանաց նոցա՝ որ հռոմայեցւոցն վիճակեցան իշխել ասորեստանի ընդհանրապէս ։

կաբանչիւրն իսկ քաջալանջ զօրականք՝ եւս և յառաջ քան Ա՛ս· 438,
զգօրավարել · Պեկոսք Հայր և որդի , որք դիմագրաւ Ն· Ք· 317,
խոյացան՝ ի Թշնամիս անդր՝ յանձնառուք մնալու · Պապի-
բիոս կուբսոր , ակամաւոր անվճիռք քաջութ , և մարմնոյ
կորովութ · Լարծիկեանք , Թէ ազէքսանդր Հմուագիրն ոք
էր ՚ը զնա զայսոսիկ երեւելի հռովմայեցիս , ՚ի բանակել
՚ի դիպան վայրէ , ՚ի դիւբել և յապահովել զիսոհադրուե
համարեաց , ՚ի խորհել ՚ի գաւանակալաց յընտրել զդիտող
պահ մղելոյ ՚ի մարտ , ՚ի խմբել զգօրս ՚ի Հակառամարտ ,
՚ի գաւառօրել զպահեստի խուռնս ՚ի պատգարան · Հայտ
է Թէ՝ հռովմայեցիք զերապահն կին յիմի յայտ ,

Լսակ ՚ի մասին խնդրեցին խորհրդոց , խոհեմութեան և
հմտուե ՚ի կերպարանել զմտածութիւն ինչ , և յառաջորդ
դել ըստ այնմ յիմ գործս շահատակուե , զորմէ կախեալ
կայ սրիպակս ամ յաջողուած իրացուցեալ , նորահաս որ
իշխան , որպիսի ազէքսանդրն էր , առաւելապէս արդեօք ՚ը
զօգուտապատիս առեան հռովմէական ծերակուտի բաղ-
կացելոյ ՚ի բազում արդոյ ծերոց , մորգելոյ յարուեստ
զինուորական՝ չերկարաւորս բաբեվիճակ փորձիւ , և առեալ
յաղթութիւք · Լյայտ առնեն անմարթ է այլ յանկագոյն
օրինակ նմանաբերել՝ ՚ը զբերեալն ՚ի կիսնչասոյ առպիւ-
ռոս , յասել նմ · Թէ ծերակոյտն հռովմէական Թուէր
նմա ժողով ինչ Թագաւորաց ·

Լ՝Թէ ազէքսանդրի սխոյեան լինելին այսպիսի զօրաւ
գլուխք , տեսանէր արդեօք , Թէ ՝ իւր բանք եկին սէ ընդ
դարեհի Թագաւորի , Թէպէտ և վճռանձին , բայց իգաւ
ցելոյ ՚ի զրգանս , որ ածէր ընդ իւր ՚ի պատերազմ հոյլս
կանանց և ներբենեաց , զլհոպին ոսկեձամուկ և ծիրա-
նափառ , Թակարդեալ ՚ի հանդերձանսն իւրոյ զեղեամ Թէ
և մեծուե · որ և (միով բանիւ ,) առաւել որս իմն էր ա-
պահով , ՚ը ահեղ Թշնամի · և ՚ի նմ խորտակումն չէզե
ինչ աչխատ ազէքսանդր , բայց զի գիտաց արհամարհել
զնառոտ իմն երևոյթ , այլ՝ արդեամբը անզօր առնելին ,
Վտաներ արդեօք բազում ինչ ՚ը մեջ ՚ի հնդիկս՝ ՚ը որոյ
առմնանս էանց գնդօք նմանելովք առաւել արբեցոյ , ՚ը
զօրաց , տուեալ նա ինքն օրինակ շուայտութեն , և յիտա-
լիա , ուր անտատոք և անձուկ կիրճք ապուլիոյ և լերինք

1 Աչսպէրն սէ ընդ գաբեհէ են բոյ Խոնուէ , որ կողոպուտ էր ան-
բանք իմ՝ ասէր , այնմ՝ որ ընդ իւր բասկս ՚ը Թշնամի , չարաբ ինչ այլ ,
ձգէը զնանց և զներբենեաց հոյլս , բայց բարկացուցն եղեալ ՚ի քա-
՚ի ծերբանես էր համակեալ և յոսկի , մանել զնոտուեաք , յոգեհաց նմին
ծանրաբեռնեալ հանդերձանօք իւ առանց արեան Հապազեաց ·

Ան Հ· 435· Լուկանիոյ առաջի ընծայեին զգեստաթաթաւ հետս ար-
Ն· Ր· 317· ետն քեռւոյ իւրոյ, աղէքսանդրի արքային եպիրոսի, որ
կոչեաւ անդ գրեթէ զամենեւ ժամանակս ։

Այլ ասա խօսիմ՝ (ասէ ոմանս լիվիոս)՝ զաղէքսանդրէ, միոյգի՞ւ զդաստ էր և առաքինի, և միոյգի՞ւ զեղծեալ էր ի յաջողուածոյ, յորոյ ի՞նչ ունից չեղև ոք երբէք անզգոյ ընդ զնա ։ Օ՛ի թէ հայիմք ի նա ի վիճակի ներոգ մեծուԹէ, և նորոյ ոգւոյ զոր զգեցաւ յետ իւրոյ յաղԹուԹէց, մարԹի և ասել Թէ գայր արդեօք յիտալիա՝ յաւէտ նմանեալ դարձեր, ՚ք աղէքսանդրի ։ և առեալ բերեր ՚ք իւր զօր, որով վաղու և մնացեալ էր զմահեդոնիա, և յեղափոխեալ յիւրմէ նախնի առաքինուԹէ, զարս զգեցեալ զպարսից ։ Այո՛ւմ յոչ ածել զդուռզուԹի այսպիսւոյ մեծի արքայի, որ հրաժարեաց ի պարկեշտ զաղուԹէ իւրոց նախորդաց՝ ի զգեստուլ զխաւացի պՀեուի արքային պարսից · զայն անարգ զիջմունս պահանջեալս յիւրոց պալատականաց, կամեցեալ Թէ մատուցի նմ երկրպագուԹիւն, որ անտանելի ինն էր մակեդոնացւոց, Թէ և՝ ի պարտուԹէն մանաւանդ, Թո՛ղ Թէ յաղԹականաց · զանգըՀուԹէն նո՛ւ ի տանջանս, զարիւն իւրոց բարեկամաց հեղեալ՝ ի խնջոյս · զանմիտ ունայնուԹէն նո՛ւ կամեցեալ ընծայել անձին սուտ ինչ ծագումն ։ Իակ զի՞նչ արդեօք լիներ, եԹէ գինեհանուԹէ օրինաւոր առաւելոյր՝ ի նմ։ եԹէ սասա բարկուԹէ իւրոյ և քան զևս բռնանայր ։ (զնմէ որ ցայս վայր ասացաւ, ՀասատատուԹ վկայեն ամ Հեղինակք ։) Իակ արդ համարիցի՛ք Թէ այս նմ մեղուԹք չաղաւաղինն զնորա զինուորական արուեստի ։

Այ՛նք՝ որք Հրաշացուցանեն զյաջողուածս Հռովմայեցւոց՝ ՚ք զաղէքսանդրին և ՚ք զայլոց Թագաւորաց, ես ան-Համար խոչք, որոց Հարկ եղև յաղԹել՝ ի յաջողել զՀեռնարկ իւրեանց ։ Այանի՞ աշխատուԹ Հասուցանէր նմ ստէպ փոփոխուԹի Հրամանատարաց · որում Հարկ էր լինել՝ ի սահմանադրուԹ պետուԹ յետ հասատատուԹէ ՀնոցկապետուԹէ ։ Իմանք վարեին զնչխանապետուԹ միայն աւուրս տասն կի՛ք քան · այլք չպահէին զՀնուպատասուԹ աւելի ՚ք զմի ամ՝ Վտանեին խոչ ՚ի արիթունս ժողովեան, որք բազում անգամ խափանեին զզօրաժողովն լինել, յան-

1 Եւ խօսիմք զաղէքսանդրէ՝ որ ՚ի և էր արքայ՝ ՚ի յաջողուածոց, յորոց ապաժոյժ ոք ՚ք գնա չէին ոք քեռւ։ Ցոր Թէ ըստ կերպարանաց նորոյ բարեբասուԹեան Հայեցուք, կի՛ք (զի այսպէս ասացից) ՚ք նորոյ բարս պարսից։ յաղԹականուԹէն, գայր յիտալիա յաւէտ դարձեր նմանեալ, ՚ք աղեքսանդրի, և ածէր զզօրսն մատուցս մակեդոնիոյ, և այլափոխեալ ՚ի

գիտուն կամ՝ ի յանդգնուն և կամ՝ ի նախանձաւորուն միոյ Ա՛ս· 435·
՝ի պաշտօնակից ·յիրդուիա քղքին , որ յոլովակի տա- Ն՛ Ք· 317·
պէր գնա մի հնել կարի ինն անագան , կամ դառնալ անդրէն
վաղագոյն ՚ի զարժանն օգտի ծառայութեանդ որ առնին ։
Ա՛զբանդրի պիտէր լինել յայմ վճռակի ։ Ա՛ազատորդք՝
ազատ էն ոչ միայն յոր և իցէ խափանածոյ , այլ և քաղ-
արձակ տէր են ժամանակի և իրողութեց · և ոչինչ Հայե-
ցեալ յերիւրել ՚ի պարագայից՝ ձգէն և վարէն զամ բռա
հաճոյս ։ Ա՛րդ յայդմ մասին պարծանաք նոյ առաջ էն քան
զզօրագլխայն Հռոմին , որք խոչ ունելով աստի և անդ
տի , յաղթական լինելին Հնդկաստանաց՝ որք բազում իւիք
առաւելեալ էին ՚ի գնոսա ։

Ա՛յլ կրկրորդ՝ ՚ի մասին յաջողուածոյ , կամ ՚ի սակ տիտոսի
լիվիոսի՝ բաստի , չունի պանծալ ազգբանդը ՚ի վ՚ի Հռոմ-
մայեցւոց , բայց եթէ՝ վա՛ ի ժողովուրդն Հռոմէական՝
Հնդիա և յամ ՚ի պատերազմանն իւր յաղթական գտաւ ,
բայց և այնպէս բիմ ուրեք պարտեցաւ · ուր ազգբանդը
ոչ մարտեաւ և ոչ առ անգամ մի , որ ոչ յաղթեաց ։ Ա՛այլ
չ՚ իրաւացի՝ բաղդատել զերկար միջոց իրը ութ հարիւր
ամաց Հռոմէացոց ՚ի հինիարկուէ Հռոմին մինչ ՚ի ժամանակ
գրուն տիտոսի լիվիոսի , ՚ի սուղ չրջան երկոտասան կամ
երեքտասան ամաց , յորս հզին նոքա աշխարհակալութիւք աս
զբանդրի ։ Ա՛ւեր բաղդատեա այր ՚ի այր , և զօրագլուխ
՚ի զօրագլուխ · և լի գոյն գիշատակագիրս անուանիքդ
Հռոմայեցի զօրագլխաց , որոց միապէս անդրդուելի եղև
բախտ իրրև զարքային մակեդոնացւոց · և որոց բարեբաս-
տութիւն , և ա՛ք քաջութիւն ոչ երբեք յերեսաթեան յաւուրս
կենաց իւրեանց ։

Ա՛պա թէ քննուի լեցի պէսպէս վտանգիւ պատերազ-
մի , Հռոմ ՚ի մասնդ յայդմիկ վայելէը յանդուստ նպաս-
տաւորութիւս ՚ի գմակեդոնացիս · վի ա՛ք չունելին՝ բայց մի
միայն զօրագլուխ՝ զազբանդը · յորոյ ՚ի կեանս համ վճ-
ռակ նիշ էր ապատան · և այնպիսի զօրագլուխ , որ ոչ մի-
այն անկանելի յորոգայթս՝ յորս մարթի էր անկանել զօ-
րագլխաց Հռոմին , այլ և ինքնակամ դիմագրաւիւք , և
պարծանս Համարէր անձին քամահել զնոքօք անվհէր
արուէ , որ բազում անգամ յեզափոխիւք ՚ի յանդգնուն ,
Ա՛յ այդպիսի կախեալ կայր բարեբաստուն Հռոմին վիւ-
ռոց զօրագլխաց · Ա՛որ ոք ՚ի նոցանէ յաիշատակիւք մնդ-

1 Ա՛ՀԵ զրգաբեր Հագաւորք՝ ոչ ա- բաց և ժամանակաց , խորհրդովք
զան միայն էն յայս ամենայն ոա- գնա ձգեն զնան , և ոչ Հի երկան
նաւաց , այլ և տեսքք գալով Ի- գնա ։

ուամբ , անդէն վաղվաղակի այլ որ ունէր զտեղի նէր . և այնպէս անկումն միոյ միայնոյ ոչ ձգէր զՀետ իւր վկոր ծանուսն պետուէ ։

Ա Ե· 435· Ն· Ք· 317·

Լրբորդ՝ ինայ արդ բաղդատել զդունդ ըէ գունդ , եթէ ըէ թուոյ , եթէ ըէ ազգի և հանդամանաց զօրակա նայ , և եթէ ըէ բազմուէ օգնական գնդայ ։

Ի զօրս աղեքսանդրի չէ պարտ ի համար դասել զօրա կանայ՝ բայց միայն զայնոսիկ և զմանկեդոնացիս . զի թէ զպարսիկս , զՆոդիկս և զայլ ասիական ազինս աճեալ էր նէր յիտալիա , խոչընդոտն լինէր նմ այն , ըէ առաւե լոյր գնէր զօրուէ ։ Լրդ մանկեդոնեան հետևակազօրն ա զեքսանդրի չէզև ինչ աւելի ըէ զերեսուն հազար այր· յա ւէլ՝ի վէր և չորս հազար այլ հեծելազօր , զոր քաղէր առա ւելացս՝ի թեսսաղիոյ . և ահա այդ էր զօրուէ զօրու նէր ։

Լսակ հռովմայ էին յայնժամ երկերիւր յիսուն հազար քիլբայիք , ոչ զկայսեն թուարկուելիք կամ հանդէսք հա մարոյ՝ որ եղեն . ոմանքին նէք արք պատերազմողք . և բա զում անգամ հանէք նա՝ի շահատակուէ տուն լեգէոնս միանգամայն ։ Լթէ չայս թիւ չաւելցին օգնականք , զոր կինքն առարկանէր՝ի ժողովրդոց իտալիոյ եթէ՝ի հպատակաց և եթէ՝ի դաշնաւորաց , քաջ երևի՝ քանի առաւելապատիկ լինէին գունդք հռովմայեցւոց ըէ զա զէքսանդրին ։ Ա՛ղ զի հռովմայեցւոց դիւրին լինէր նոր առաք զօրս զՀետ հասուցանել . ուր աղեքսանդրի՝ որ պատերազմէր յերկրի թշնամեաց , նուազելին արդեօք օրըստօրէ զօրք , ոչ պատահեաց անընթազայ , դժուարին գոլով տալ բերել՝ի մանկեդոնիոյ ։

Պաղանգ մանկեդոնեան էր յոյժ՝ի համարի , ոչ և ար ժանի իսկ էր . բայց էր սա խումբ թանձրադանդաղ , միաւտանի , դժուարաւտոյտ , որ բազում անգամ խոչ ընըէ առաջ ունէլով , լինէր անկարող՝ի գործ ։ Յհես զօրա զօտոլագրուելի , զոր արարեալ է իմ այլուր , զՀետ երբ թեալ պողիբիոսի ։ Լսակ զօրն հռովմէական բաժանեալ՝ի խումբս խումբս , դիւրաւար էր՝ի գործ , և կայմ առ ձամ չարժուէն ըէ հաձոյս ։ Ո՛ստիւր և միանայր սբանչե լի արագուէ , և միշտ էր պատրաստական՝ի մարտ , որ պիսի և էին դիրք երկրին՝ յոր կայր ։

Պոլիբիոս Խնիդաց. Հռ տոյ Ը·

Ընդհանուր երբեք զօրականք՝ խստամբերք աչխա տուէց , համբերատարք չարակրուէց զինուորուէ , ձեռն ընդելք և հլուք զինուորական բարեկարգուէ , և դիմա գրաւք յաղթուէ կամ մահու՝ի մէջմանս , երբեմն զհռով մայեցի զօրականս ։

Ի՛սայց առաւելուն ժողովրդեանն հռովմի ակամբ՝ ի վէր Ա՛ Հ· 435·
այլ՝ ամ ժողովրդոց երկրի, որ և վերադասեր գնա՛ զա- Ն· Ք· 317·
դեքսանդր իսկ, Թէպէտ և՝ ի սկզբան յաղթական երև-
եալ էր սո՛ր իւիք՝ գնա՛, էր այն՝ զի ո՛չ գիտէր, զինչ էիցէ
տեղի տալ ձախող բաղդի· և զի վայրագուն իւր և յա-
մառուն գամ քան զգամ առաւելուին՝ առաւելոյ իւ-
րոց գժբաղդուեց· Ի՛Թէ կախարդանք կատղիմի, և պա-
տերազմին կանխեայ ո՛չ զօրեցին նկուն առնել զհռովմայ-
եցիս, որ կոտորած կարօղ էր երբեք ահաբեկել զանզըդ-
ուելիՆ նո՛ՅՐ· Ի՛սայց Թէ աղեքսանդրի կորուսեալ էր զմի
միայն պատերազմ, ընկճէր սրտեաք իսպառ· Ի՛ւ Թէ
յաջողէր և նո՛ր ինչ՝ ի սկզբան, յապուշ կրնէիր,
տեսեալ Թէ հռովմայեցիք՝ պարտեալք ցրուեալք և կո-
տորեալք (Թէ դիպէր,) առաւել և զազանանան, և
խնուն զականջս առ ամ առաջարկու՛ն հաշտուե, և իրա-
ւախոՀուե· Ի՛այնժամ յորդորիւր արդեաք լալ զպարսիկս
զՆդիկս և զայլ հնաբարբոյ ժողովուրդս ասիոյ, և խոս-
տովան լինէր, Թէ չպատերազմեցայ ցայս վայր, բայց ըզ-
հնամարդիս· ոչ պատմի՝ Թէ ասաց աղեքսանդր ապա-
ելպերոսի քեռւո՛ՆՅ, յորժամ վիրաւորեցի՛ ի մարՏ՛ի միում
՛ի պատերազմացն յիտալիա՝ ասաց· Ես՛ամարիմ ինչ զպա-
տերազմիսն զոր քեռորդի իմ առնէ արդ յասիա, առ
պատերազմաւ՝ յոր ես երևիմ այժ մ՛յոգիս ապաստան·

Ի՛արէ տիտոս լիվիոս· Ի՛ՅՃեալ իմ գմտաւ՝ Թէ յա-
ռաջեւամ պատերազմի հռովմայեցիք և կար-
քեդոնացիք պատերազմէցան ՛ի ծովու ամս քսան և չորս,
կարՃեմ Թէ կեանք աղեքսանդրի հազիւ բաւէին ՛ի գը-
լուխ հանել զմի միայն պատերազմ՛ՆՅ հռովմայեցիս· Ի՛ՆՅ
զի ո՛ գիտէ, գուցէ այս երկու ժողովուրդք նիւակակ-
ցեալք միաւանց նախնի դաշնաւորուՆՔ, միաբանէին յայս-
ժամ զամ զի բեանց զօրուն ըզդեմ Ն՛ոքայ Թշնամանի,
և գումարէին զօր ահեղ, ընդ որով անտարակոյս Ձմիւռ
արդեաք աղեքսանդր·

Հռովմայեցիք քանի մի անգամ ձեռն ՛ի գործ ար-
բին, և բաղխեցան ըզ մակեդոնացիս, ո՛չ առ աղեքսանդ-
բիս, և ո՛չ յորժամ դեռ հուժ կու էր նո՛ՅՐ զօրուն, այլ առ
անտիոքոսիս, որոյ զօրացք յոլովք եին ՛ի մակեդոնացւոց
անտի· ոմն և առ փիլիպպոսիս և պերսէոսիս· և այն էրև՝
ո՛չ միայն առանց ինչ նո՛ՅՐ վնասու, այլ և ամենևին անվը-

1 Որպէս Թեզը՝ քանգեալ յոտաց՝ խիստ տապտրաս,
յերկաթեայն իսկ՝ աՃառն առեալ՝ կազդուրացաս·
Ագաթիաս· տաղերէն գէտ է· տող ՀՀ· տող ՀՀ·

Ընդ Հ· 435· տանկ՝ 'Լա՛ վստահիմք ասել (յարէ տիտոս լիվիոս ,) ։ Թէ
Ն· Ք· 317· 'ի մի կողմն եդեալ զքաղքական կռիւս , զորոց ոչ է աստ
խնդիր , էերևեցաւ երբէք հեծելազօր կամ հետևակա-
զօր թշնամի՝ վերագոյն քո զմեզս ։ Որք չհայտնք երբեք
նկուն 'ի պատերազմի եղելոյ 'ի գաշտավայրի , և ոչ 'ի տե-
դիս , որ միապետ նպաստամատոյց էին երկոցուն զօրաց ,
Թող Թէ 'ի տեղիս՝ որ մեզ էին նպաստաւոր ։ Որպէս
ծանրագէն հետևակազօրս հնար է երկինչել 'ի բազմա-
զօր հեծելազօրէ , հնար է երկինչել 'ի խիտ առ խիտ նե-
տաձգութեաց թշնամւոյ , որ նոյնհետայն լեալ նետաձգու-
թեան ցրեալ ամբոխի , 'ի թանձրախիտ անստուագ , 'ի
տեղեաց՝ որ անկոխելին իցէ խուռն բազմութեամբ ։ Որպէս
յաղթեցնա , և յաղթեցոյէ միշտ զօրաց բազմաւորաց և ա-
հելից զմահաբեր նետուածոցն և զաղեքսանդրին , միայն
Թէ սեր խաղաղանէ և միաբանանէ յոր վայելէ արդ ժողո-
վուրդն հռոմէական , միշտ Թագաւորեացէ 'ի մեզ ։

Օ այս օրինակ յանկ հանեն տիտոս լիվիոս զկար-
տուղարէ , լե արդեօք հաստատիմն և իսկական խորհրդա-
ծուք ։ Որպէս և այնոյն չիմանամ , օրինակ սեր հայրենեաց
հուրացոյց գնա , մինչև զնդել յաւերտուածոյն՝ (զ· ոտ նա
խանձեցի ազգէն ,) ոչ աներկբայ իմն , Թէ չերբեքս երբէք
հնձելոցը կամ հետևակազօր վերածոյն հան զնուաճեցոցն · և
Թէ չհայտն երբէք նոքա 'ի պատերազմի եղելոյ 'ի գաշտավայրի ։
Որոյհ ոչ կիրեաց , Թէ վերագոյն լեալ էր քո զհռոմէա-
եցւոցն՝ հեծելազօրն աներբայազոյ · և մնասցաս զաւուրն
այլեայ և կանոնեայ , զոր նա ինքն փորր մի յառաջ կիշա-
տակեաց 'ի ցոյց անդրդուելի արիւնէ հռոմէացեցոց ։

Որպէսզուք արդ 'ի կարգ պատմուհս , կամ սուզ ինչ
խորհրդածութեաց 'ի վերայ ասացելոցն 'ի տիտոսէ լիվիոսէ ,
որք հիմնեալ էն միայն 'ի բան և 'ի դատաստան մարդ-
կային ։ Այլ մեք ուսեալք զհաւրհուրդս նոյ զրովք սրբովք ,
գիտեմք՝ Թէ ուր ոճային վճիռք ոչինչ նշանակեալ էին
ազէքսանդրի յարևմտեան և կիտալիա , էր հնար նմա
առնել անդ՝ և ոչ գիւղ մի · և որչափ մեծ և հարձակեալ
եղեն նոքա ահաբեկութեամբ յարևելս , մի սահմանելոյ
նոքա առնելոյն զնոյն յարևելս , նոյնչափ ահագանային առ
իտալիա , մի չնորհելոյ և չպատրաստելոյ նոքա առնելոյն
կիտալիա և ոչինչ՝ առ առնելոյ ։

1 Մեր որ նախանձեցան ազատիմ· ոչ երբեք 'ի յոյսեի հակառակամարտ-
լեալոցն և քաղքական պատերազ- սի , ոչ երբեք 'ի գիտան վայրի · և
մանք , ոչ երբեք 'ի հեծելազօրն անուշտ 'ի մեր տեղիս ոչ երբեք
թշնամւոյ , ոչ երբեք 'ի հետևակոյ , նկուն երեսցուք ։

Մ· ՓՈՍԼԻՈՍ ՓԼԱՒԿԻՈՆԱՑՈՐ· ԱՆ Հ· 436·
Լ· ՊԼԱԼԻՏԻՈՍ ՎԵՏՆՈՒՍ· ՆՈ· Ք· 316·

Պատերազմ սաստիկացաւ աշխատ առնել և ևս ընդկալ զՀռոմ· ատեպ և երևելի վնասք այնց ժողովրդոց էյաս- Պետական պատերազմիք կուսյանն գնաց՝ լինել զինքնակից· Վասանի գրեալ, Թէ կողմանց ընդ սահմանք գիս· Լիւ· Բ· Ի· կորուսին երեսուն հազար այր՝ յամին 440· քան հազար՝ երիւք ամաք զկնի, յամին 443· երեսուն հազար և յամին 446· և բազմ և այլս՝ ի պետս պատերազմանս· Ի՛նքնամանալի իմն Թուի, մեզ երկիրն բերեր այնչափ վնասուցս· զի ամ ըստ ամէ լինէր պաշարումն ինչ և կռիւ· և Հռովմայեցիք իբր յամի էին յաղթականք· Ի՛սյս յաջողուածք Թէպետ և յուշիկք և ոչ խոպան որոշէջք, Տրդեհին և վատահայուսյանէին գնաց և և յաջորդակսյուն ժողովրդոց սահմանի, ապստլիոյ, լուկանիոյ, և այլոց ևս բացագոհանիս ի Հռովմայ, եղելոց յարեւելակողմանն·

Ի՛յր եմ կամք են զանց առնել զմանրամասնն գրուիք այս նամ պաշարմանց և պատերազմանց· զի որովհետև չիք ինչ ի նոսա երևելի և հետաքննին, գուցէ պատմուիք նոյ լիցի տաղտկալի· Ասյց յառաջ բերիս կարգաւ զանուանս հիւպատոսաց իւրաքանչիւր ամի, զանց արարեալ երբեմն և զանուամբք իշխանապետաց, որք ընդ այն ժամանակս էին յաջոխք· Վասանեմ՝ ի նոցանէ վեց յեօթն ամաց մի՝ ջոյն· յամին Հռովմայ 438, մինչև ցամն 444· Թէպետ և էրևին ի միջի ստիպող ինչ պիտք՝ յայն ազատատանէ լոյ· Իրևի Թէ՝ այս լինէր ի ցուծուցանել ըստ իրաց ինչ զայն գերագահ իշխանաւորութիւն, որ Համարեալն էր ի սկզբանէ վերջին ազատն ի կարի պետուն· միշտ հաւատացեալ ի ձեռս բարեացապատ անձանց, վեց և միջարգի յոյժ և ահաւոր·

Հ՝յամին Հռովմայ 436, յաւելան երկու նոր ցեղք ի վ՛ի առաջնոց· ՚ի, ուքենտեացն և փալերբացն, որոյ ե- Հաստատուի երկուց նոր ցեղից· ղեն ըստ ամէնն 31 ցեղք·

Ի՛ սմին ամի առաքեցաւ նախ առաջին ի կապուա վ՛ի- Իշխանաւորք առաքեալ ի կապուա· բախոտա կիմ ոսկին ոմն, ի խնդրոյ այնր քեզբի, դնել ի կարգի զնեբրին գժ տուիս խռովիչս խազազուած· Ջուն՝ Լիւ· Բ· Ի· լինէր յիտալիա անուն ոսկիանոսն այնց քեզբաց, որոց առաջնորդուն լինէր ոչ ըստ իւրեանց սեպհական օրինաց, և ոչ իշխանաւորաբ բնաբև լոյր ի խմբէ նոյ, այլ այնց՝ որք խնդրեին ի Հռովմայ ամի ամի ոսոխկանս կիմ քեզբաբեաս, որք ուձնէին գերագահ իշխանուն ի քաղաքի անդ, և դա տեին զգաստատան·

Ա· Հ· 437։ Կ ՅՈՒՆԻՈՍ ԲՈՒԲՈՒԼԿՈՍ·
Ն· Ք· 315։ Կ· ԵՄԻԼԻՈՍ ԲԱՐԲՈՒԼԱ·

Կարգագիրք և օրէնսդիրք՝ զոր ծերակոյսն եահ անհացւոց։

Յերև լու եղև բարեկարգութիւն մեծ՚ի կապուա ջանիւ և ինամօք իշխանաւորին հռովմայեցւոց, բնակիչք անտիոքի և ինդրեցին՝ զի առաքեսցին առ նմա հռովմայեցիք ոմանք, կարգել սահմանադրութիւս ՚ի քղքի նոցա։ Յայս սակս տուան սոցա նոքին իսկ, որք Թևարկուքն էին անտիոնի։ Ոչ զի այս սովորուի էր յայնժամ, զի ոչ միայն մանաւանդ տոհմք ունէին իւրեանց Թևարկուս, կիք փաստաբանս, այլ և քղքք, նա՝ յընդարձակիլ ինքնակալութեն, գաւառք իսկ գլխովին մտանէին ընդ պաշտպանութիւ միոյ յերևելեաց ծերակուտին։ Ա՚.յսու օրինաւ կաւ հռովմ ոստիկանութիւնս, ձգէր ՚ի հեռաստան ոչ միայն զիւր զէնս, այլ և զիւր օրէնս. և ոչ զէնք դիտի, այլ օրէնք հռովմէական՝ սէիւռ էլևէն։ Ա՚.յս գեղեցիկ օրինակ ընդարձակէլոյ զիւր ղօրուն, մանաւանդ թէ զտէրուն, բաղում իւիք վերագաս եր՚ը զձանապարհ պինաց. զի զինք ՚ի վար արկեալ զձանապարհ բռնուէ՝ հնազանդեն միայն զմարմինս, ուր միւսն շահի զսիրտս։ Այս արդարև իշխանաւոր ազ հռովմայեցի զոր մեծարոյութի չընծայեր կաւ ասպարուեն հռովմայ, յորժամ առաքիւր ՚ի քղք, ուր յոչինչ այլ պէտս վարէր զիւր իշխանուէ, բայց ՚ի հասատատել անտանօր զբարեկարգութե, զխաղաղուէ, զարդարուէ, և ՚ի յարդարել զքղքացիս երջանիկս։ Այս ահ յայս հայի ամ գեղեցիկ կառավարութե։

Ա· Հ· 438։ ՍՊ· Ն Ա Ի Տ Ի Ո Ս·
Ն· Ք· 314։ Մ· Պ Ո Պ Ի Լ Ի Ո Ս·

Կոտորած սահմայեցւոց յիշխանապետէն Լ. Եմիլիոսէ։

Ա· Հ· 439։ Լ· ՊԱՊԻՐԻՈՍ ԿՈՒՐՍՈՐ Բ·
Ն· Ք· 313։ Կ· ՊՈՒՊԼԻԼԻՈՍ ՓԻԼՈՆ Բ·

ԼԻՎ··· Թ· ԽԲ· ԽԴ։

Հիւպատոսք ինայնի յայսմ ամի ՚ի հռովմ, ոյր ինայնէ՚ն էին հիւպատոսք նախընթաց ամի։ Փաբիոսի իշխանապետի յանձն եղև պատերազմին ընդ սաննիացիս։ Յառաջուամ բաղխման աւլիոս էբրերտանոս՝ իւր սպարապետ հեծելազօրուն՝ սպան զզօրագլուխ Թշնամեաց, և յետքօրէ նոքին զօրագլուխ յետ սակաւ միոյ սպանաւ և ինքն։ Յերկրորդում մարտի կամեցեալ փաբիոսի չՅողուլ իւրոյ գրնդաց այլ ապաւէն՝ բայ ՚ի յաղԹուէ, յայտ արար նոյ, Թէ խորհի հրձիգ առնել զբանակն. և չհնացոյց բնաւ պէր-

եւ ելի զօրավիղն ոգեառնուէ , զոր ասէր ի Տէր ամէնից նոսա ապաշխարել չէնշ զբարկութիւնն : Աշխատեցաւ զօրականին ի աճառանել զիշխեցն ի բնակութենէ , (զորոյ միայն գառաջին վրանն տրամեցեալ էր խշխառապետին պրէլ ,) զոր եւ ասէն կատարապար ի վէր ի ՃՀամուէլն , որ չէ կարացաւ ՃՀերկար գիմակալել պիղտիսի բանակին , եւ ՃՀնոյն պահու ապաշխարել չէնշ ՃՀերկրպագութեան զոր մ՚ երբ գէշ բանակին առել էր ՃՀնչան , ՃՀերթալ ի սահիրացիս ի ՃՀեկանց : Այն եղև յորժ կատարած չէր զօրականք գարձան ի աւարառ ի բանակն , եւ ի գառանել զոյն ՃՀգէմ ակնկալուէ ի բնակութենէ անտառաց բաց ի վրանաց ինչ , այս պատարագ գառաքսէր ոգեառ ՃՀնչան ասրխառ ՃՀեն , զինչ ՃՀերթալ ի եղելոյ չարեացն :

Ա՛ Պ Ե Տ Ե Ւ Ո Ս ·

Ա՛ ՍՈՒՐԳԻՈՍ ԵՄՆԳՈՍ ։

Աչ Հ. 449։
Տե Բ. 313։

Ա՛յսպէս ՃՀեսպառած էր զիշխեցն առանցի , որպ բնակիչքն կտաբերալ էր գՃՀամառած Տէրն ամենից ոչ անդ ի բնակելոյ , և յարելալ ի գոյին սահիրացոց : Ա՛յս պատճառաւ ի պատարագ յուցանէր ՃՀերկար գՃՀամենից գէշ ամենակուռ գրէից գէշերն , բայց ասր փախառակ անն եղելոյն ՃՀզ գՃՀատ գի Տէրն ի գրկան , առաս գէշեր ի ՃՀերթալ բայն՝ առանց ինչ գիմակալու ՃՀեն : Այն եղև ի սկզբան անդ կատարածն . գի ՃՀեսպառած չէ էին մնալ անդր . և այնք՝ որոց յաջողեաց գերծանել ի յաւուրն գօրականներն , եղեն անձնասուբ : Ո՛ երկերեսք յիառնս ի նոցանէ յղեցին ի Տաճմ , ոմն գՃՀեսուր առաջորդս կուռ բաժն Տառուածոյն Տաճմէ ականեր . և ամենին նորա գառաքարեցան ի մէջ , և ապանան ի ՄՃ Տրաւարակի : Ա՛յս նշանակ Տաճոյ եղև յոյժ ականջմունդ , որպ փոյթ ՄՃ էր , ԹՃ ապաՃաղեսցին բէրքացիք , որք առաքեալ ի նէին Տառուածի ազգացս : Ա՛ազգ մ՚ այլ բէրբ , ոմն առանս , մինուսքնէ , մ՚ակիա , առան նորին մնանս չ՚ :

Ա՛ր կարգեալ էշխանապետ անն Կ՚ ՄՀերհոս անուն , ի տան բնոս է ՄՃ գազգաբաժ Տառնեխառն է երբէք յայտ ցնէ ՃՀզ անգեն ինչ : Ա՛ազգ մ՚ այլ բէրբ , ոմն առանս , մինուսքնէ , մ՚ակիա , առան նորին մնանս չ՚ :

Ա՛ՀՀեռա էշխանապետ Հրամարէ ՀՀէ ԹՃ, և առգ գանկ ի ՃՀերթալ գՃՀամենից գէշ առանս ։

Ա՛նդինք իսկ համառօտ գտանին երբեմն նշաւակք վըրայ ամբաստանուեց, և արհամարհանս իսկ ընդունին յանխրատ, յորժամ իրք իւրեանց են ըստ նախանձաւորուկ, բռուն և խեղաթիւրող թշնամիս։ Այս պատահեաց առ համարակալըն ապոլիոսի, և Վ· պղատիոսի։ Այրեւելեացն ծերակուտին՝ որոյ վարք և գնայք էին անըստգիտ, որք և արժանապէս ամբարձեալ էին յատագաւծեալ գահս պետուն, կի՛ յիրաւի էր նոյ այնց ակնկալել, եհաս հանդուրժել խեղաթիւրութեանց այսց երիցուց համարակալից, և առնեմով զրկիլ՝ի ծերակուտական աստիճանէ։ Այանակեսցաք այլուր, թէ անկումիս յատաճանէ լինէր, յորժամ չընդունելոցանուէ դասակարգի ծերացեալն՝ ոչ յիշատակիւր անուն այնց՝ զորս կամ ինն՝ի քաց հանել։

Ա՛ն եղկոբուսիք հիւպատոսաքս պետելիոսիւ և սուլպիկիոսիւ՝ եղև պատերազմ երևելի· յորում ասի թէ մեռաւ և ընդ կալանաւոր՝ կորեան երեսուն հազար սամնիացիք։

Ա՛ղաչէն փրկելլս առաւ անդրէն՝ի ձեռաց սամնիացւոց՝ Կ՛ապուա և ատինա և կալատիա։

Ա՛նուանի համարակալըն ապոլիոսի, և պլաւտիոսի։

Ա՛նդինք իսկ համառօտ գտանին երբեմն նշաւակք վըրայ ամբաստանուեց, և արհամարհանս իսկ ընդունին յանխրատ, յորժամ իրք իւրեանց են ըստ նախանձաւորուկ, բռուն և խեղաթիւրող թշնամիս։ Այս պատահեաց առ համարակալըն ապոլիոսի, և Վ· պղատիոսի։ Այրեւելեացն ծերակուտին՝ որոյ վարք և գնայք էին անըստգիտ, որք և արժանապէս ամբարձեալ էին յատագաւծեալ գահս պետուն, կի՛ յիրաւի էր նոյ այնց ակնկալել, եհաս հանդուրժել խեղաթիւրութեանց այսց երիցուց համարակալից, և առնեմով զրկիլ՝ի ծերակուտական աստիճանէ։ Այանակեսցաք այլուր, թէ անկումիս յատաճանէ լինէր, յորժամ չընդունելոցանուէ դասակարգի ծերացեալն՝ ոչ յիշատակիւր անուն այնց՝ զորս կամ ինն՝ի քաց հանել։

Ա՛ն եղկոբուսիք հիւպատոսաքս պետելիոսիւ և սուլպիկիոսիւ՝ եղև պատերազմ երևելի· յորում ասի թէ մեռաւ և ընդ կալանաւոր՝ կորեան երեսուն հազար սամնիացիք։

Կ· ՊԱՊԻՐԻՈՍ ԿՈՒՐՍՈՐ Շ·
Կ· ՅՈՒՆԻՈՍ ԲՈՒԲՈՒԼԿՈՍ Բ·

Ա՛ղաչէն փրկելլս առաւ անդրէն՝ի ձեռաց սամնիացւոց՝ Կ՛ապուա և ատինա և կալատիա։

Մ· ՎԱԼԵՐԻՈՍ·
Պ· ԴԵԿՈՍ ՄՈՒՍ·

'Ի ընուէլ արժանացս զպարապտղդ տեղիս այնչափ եր. Աբ Հ· 442·
ևէլի ծերունեաց մերժելոց, ասպիոս ՝ եմայծ 'ի ծերա. Ն· Բ· 310·
կոյան բաշմուԹի յոյժ որգուց ազատագրելոց · գիտացն Լիվ· Թ· Խ·
իւր էր հաստատել այնուհիկ զիւր յարգ յայնմ օգոստա
պատիւ ժողովի, և լինել կարող նմին ՝ Յանհնարիցն ե
բիւր, որպես այր մի ձնխացեալ պանծալի ձրիւք, յայնպի
սի տարապայման եղև ձգիչն ՝ Ասայց յիմնէ ձեռնեբեկ ոչ
լինիցի բուռն փառամոլուԹ, որ կամի գեր 'ի վերոյ լինել
նմանն, և իշխել արդս գնարգ և իցէ ՝ Ասայց ասպիոսի
խորհուրդ եղև իւր 'ի միասս · զի այգ անիրաւ ձեռնարկ
ըղձեաց գամենեցուն սիրտ առ հաստարակ ընդեմ իւր ։

Ա՝նդ 'ի յետագայ ամի, (յառաջեմ ասասիօր պատմել
զանցս որ վկին, 'ի գրել միահեծ զնա՝ որ հայր յանիրաւ
և յատաւուտ գնացս այս համաբարակալաց,) հիւպատոսը
ոչինչ հայեցեալ 'ի փոփոխուԹին մեծեալ 'ի ծերակոյտն
'ի չար ոգւոյ երկուց համաբարակալաց, ընԹերցան զպահ
սակ ծերակուտին, ոմն էրն յառաջ ընդ գնացս զհամաբարակալուԹի
ասպիոսի, ոչինչ միտ եդեալ մնոտիասպատաւասա նշանա
գրուԹ այնց՝ զորս ջնջեալ էր նոքա 'ի դասակարգէ, և մնա
ոմն ընտրեալ այլոց՝ զորս փոխան կացուցեալ էր նոքա ։

Իբրև կատարեցաւ ժամանակ ուԹ ուտասն ամնոց, յոր Լիվ· Թ·
ամիսք եալ էր տեւողուԹ համաբարակալուԹիւ 'ի մանկիկ· Լ· Ե ։
սէ եմիլիոսէ, Ա՝ պլատիոս ՝ այլ ոչ կարացեալ Հանդուրժել քրԹիանոցս և ատելուԹիւ յարուցեալ ընդեմ անկարգ և բուռն գնացից իւրեանց, հրաժարեաց վաղվաղակի 'ի համաբարակալուԹէ ։ Ասայց ասպիոս յամառեալ չկատանձն հրաժարել 'ի պաշտօնատարուԹէն · ասէ · չղնեմ 'ի բաց, մինչև լցցին հինգ ամք ողջկի, որ էր նախնի ժամանակակից հաստատեալ 'ի սկզբանէ՝ յառաջնում կարգմանն այսր պաշտամանն · Պ· սեմպրոնիոս տրիբուն ժողովրդեան՝ ջերմ ընդեմ եկաց ասպիոսի ։ Ա՝նդեմն ածեալ զբանս նոցա տոհմի նոքա միշտ խորհրտացուցոյ, և միշտ հակառակողի ազատուԹ ժողովրդեանն հռովմի ականի, որում յայս սակս ատելի լեալ էր ՚ի գտոհմ տարկուհնանց · և յուշ ածեալ զխատանուն և զանագորոյն տանպաեան ասպիոս, որ ինքնիշխանութ հաստատեալն էր յիւրում պաշտամանն՝ արհամարհուԹ ամ օրինաց, ասէ · Ա՝յս էգեն օրինակ՝ որոյ առաջի ոանիս լինել նմանող ։ Ասկ ոչ ընդ·

1 (Այս) նախ առաջին ապակա- ԹերցուԹեան ծերակուտին՝ յաղԹեալ նեաց զծերակոյտն այրցնաիր որգ- իշխանակցին առ ամենգ, հրաժար ուոյք ազատագրելոց ։ Լիվ· Թ· Խ· եալ էր յիշխանաւորուԹէ ։ Լիվ· Թ·
2 Վճ անուանարկ և ատելի ընդ·

Ա՛ստ· 442։
Ն· Ք· 310։

բուէ ինչ արաբեալ ՚ի հասարակապետութենէն ՚ի հարեւ ամաց հերոյ և աւելի եւս , պահեալ անվրէպ յամ երկնչի արանց՝ ցայս վայր համառաքանալ եղելոց , զո՞ւ սպպիէ արհամարհիցն , և ընդ՞ւ յանգիտաբար դեմ յանգիման և անյանդիման ծերբակուրն և ծաղրվրքեան ։ Օ՛ր՞նէ անդս անցանելին ընդ հասարակապետութեան , երբեմն հիւսպատուհ և իշխանապետ ինքնիշխանութեան պերճին երկարել այդպես յաճախութիւն խրճանց ՚ի պայմանել ձամանակէ և անդր ։ Ցետոյ մեծ սակաւ ամօթ յառալ , զի Ա՛. մեծու հրաժարեայ չիշխանապետութենէ յառալ չան գձամանակին , աս ՚ի կարօղ լինելոյ որպես առանձնաւոր ոչ արդարացուցանել զանձն ՚ի յանցաւորեալ՝ զոր արիանելին չուր վէր ։ Ա՛ն պահանջէմ ՚ի չէն սպպիէ այդպիսի լուծարութենէ , ո՛ւ · զի հրաժարելոյ ՚ի չուսմէ պաշտամանէ , ո՛ւ օր ի , և ո՛ւ ձամ զի վաղ չան պարձանն · բայց զի զանցանելոցն ըստ արդար կողոպ ։ Ա՛ն այդպես · ասե ցնս ապաշխոս ։ Ա՛յս ՚ի վար արձիկ զհամարակալութենէ երկոց ամ և վեց ակս աղջկի՝ առելի չան զանհանելոյն չեզիլևսական օրինաց · և ՚ի վար արձկոյ զայն դայն ընդ դայն ։ Ասկ ո՛ւ եղե այս խոսել և գործել զօրեն բաճառութենէ , մանաւանդ ընդ բռնաւորն ։ Ո՛ր լռութիւն օրեն , ընդ համարակալ լինալ եղե դայնակ ՚ի պաշտամանն · ամենեքին ընդ ինքնանել եւրեանց իշխանաւորութենէ՝ հրաժարելոյն · և պետ ո՛ւ լռութեն ձամանքն իշխանաւորութենէ , ո՛ւ օրինակ չոմար իշխանակցի՝ որ ՚ի բաց հրաժարելոյ , ո՛ւ ամօթ , և ո՛ւ օրենս զարձեն առանել զայր , այլ չմ պէտ պարտ և զարգելանալ հասարակութեան ՚ի խորհրդանս , ՚ի չանգիտութենէ , և չարհամարհանս զեղ և մարդեան · Ա՛յո՛ ձանր է ինչ խոսել այդպես , նա չի՝ առաքանելոյ զր վարելոյն է անհանելի · բայց չո անհղձելի չամառութենէ բռնադրանք զիս չանկնայ բերել ՚ի իշխանութեան ։ Ա՛ն արդ չեչ ասեմ · ըն իշխանութենս եղելոյ օրինաց , այլ ընդ չեզ արիանել ՚ի բանս ։ Ա՛ն արդարև ՚ի չատելոյ ասպիսոսի խոսել զամահանօք , հրամայեալ ուղիլ զնա , և ասիկա նել ՚ի բանտ ։ Ա՛սպիսոս յօգնութեն կարգալ զայլ տրիբունս · որոց վեց եկին ընդեմ նր , և երեք չայանեցան ՚ի կողմն նր · մինչև ընդեմ օրինաց և ամ կարգալ սենատուն՝ վարել նոր միաձայն զհամարակալութեն զամ զինադրել ժամանակն ։

Ասալ տեսնել ՝ Թէ ՚ի կողմանէ ծերբակուրն ՚ի դերև եւանելոյ իւր ակնկալութեն , դարձալ ՚ի ժողովուրդն , և առանձերկեան լինելոյ քաղեցի , և տիրելոյ ժողովոյն՝ քաշխեալ չամ ցեղս զանարգադոյնս ՚ի ռամկայնոց , որոց չոգնալոյ Թիւ առներ միշտ բազմաւորութենէ քաղեցի ։ Ա՛յլ

1 Իբրև զայն ընդարուն (ծերբակալեալն) ոչ ոք հաստատեաց , և ոչ ՚ի Թէժն սահմանութենէն՝ որում էր ՚ի խնդիր , զնաւատան բանիեալ ընդ ամ ցեղս , ազատանացն զչրագործելն և զգաշտան ։ Լիւիոս · Բ · Խ։

այս փոփոխութիւն ոչ տեւեաց կարի ինն երկար , որպես ընդ Ա՛ Հ· 442 ։
Հուպ տեսցուք ։ Ն· Ք· 310 ։

Ա՛պպիոս՝ անուանի արար զնոր Համադրակալսն Երեւելի ինն գործով յոր ձեռն էարկ , և միայնակ հասոյց ՚ի կատարումն . այն է՝ մեծ Ճանապարհն ապպեայ , զոր ձգեաց նա ՚ի Հռովմայ մինչև ՚ի բրունդուսիոն՝ ցկզբ սահմանաց ազբիական ծոցոյն . յոր է՝ ըստ միջոց հարիւր չիսուն և աւելի ևս՝ գաղղիական վարաստոց ։ Ա՛յսր գործոյ չետ այնչափ դարուց՝ կան դեռ հետք երեւելիք մինչև ցայսօր , որք առաւել զարմանալի է տեսողացն՝ քան տարածմանն ։ Ճանապարհն ապպեայ ։ Զգմանել

Այս բերեալ ապպիոս և զնոր ՚ի քո՛ղքն զրմպաւ . որ է առաջին չիշատակեալն ՚ի հռովմէական պատմութե ։ Այսօրեայ զգ լսաւոր Ճանապարհաց հռովմայ , և զ զրմպայ երես 664 . և 667 ։

Այսմհրդով նորին ապպիոսի , (որովհետեւ կեանք նոր խառնուրդ ինն էր բարւոյ և չարի ,) պոտիեանք՝ որք ունէին վաղնջուց , մանաւանդ թէ՝ ըստ ասից ոմանց , ՚ի նմին իսկ հերակլեայ՝ զհոգաբարձուն զոհից , որք մատչէին նմին՝ ոմն դասելոյ ըստ կեանցն , ՚ի վեր սեղանոյ՝ որ կոչիւր ածխաչէն սեղան հերակլէ , տաղտկացեալք չայոց զործառորութե , կի՛ ոչ կամեցեալ այլ տանել աչից զբաղատնաց , ուստերին զարարողութեան սորիկց ՝ ոմանց հռովմէական ժողովրդեան ։ Պատուհաս զարմանալի ինն , (ասե տիտոս լիվիոս դիւրահաւանն չնոյն ,) որում՝ արժ՚ան է կանոն լինել , ՚ի չխոխել երբեք ինչ ՚ի նուիրական արարողութիս կրօնի ։ Հերկոտասան ստեղծից տոհմին պոտիեանց՝ որք կային չարմիժամ , չորս ՚ի համար անկանէին մինչև երեսուն արու զաւակք՝ ՚ի հնգետասանամնիկ և և ՚ի վեր , ոչ ինոց և ոչ մի , այլ մեռան ամենեին . և այնպես շինաւ զարին խոպան ՚ի միում տան ։ Այս ոչ չայս վայր ջեղի էաւ՝ ասե՛ , վերկ ժ ինդրուն պիչ . չետ ամաց ինչ ապպիոս կուրացաւ խոպան , և ինոց կոյր չիմ ինացուածս աւուրց իւրոց ։ Տրիբունք լեգեոնաց ընտրեալք ՚ի ժողովրդեան զանուանակոչուն բազում զինու որական պաշտաման ։

Կ· ՅՈՒՆԻՈՍ ԲՈՒԲՈՒԼՈՍ Ք· Ա՛ Հ· 443 ։
Կ· ԵՄԻԼԻՈՍ ԲԱՐԲՈՒԼԱ Ք· Ն· Ք· 309 ։

Ա՛յղեն երկու նոր կարգաւորունք , որք ընծայեցին ժողովրդեան զանուանակոչուն բազում զինու որական պաշտաման ։ Ա՛ռաջինն հայի ՚ի տրիբունս , կի՛ թէ ասել ՚ի զովզրդինք ։

1 Ճառագայք հասարակաց լեզին ըստ- [illegible] ոանեին սպրուկս , որպէսի եին բռնի տուանիսատրի ուրէ , այլ՝ հասա- [illegible] ՚ի մէկէնաս՝ պիրպիսեանքն , և ՚ի բռնապետութիւն ձգեալոյն ։ Մէկէնաս՝ լսիննոն՝ արկաեանքն ։

Ա՟ Հ· 443 ։ Ե՟ Բ· 309 ։

Հայաբնակաւս լեգէոնաց ։ Ի՝ քսան և չորից տրիբունից՝ որք ընտրէր լինէին, վեց վեց առ իւրաքանչիւր լեգէոն, ժողովուրդն ի սկզբանէ անուաներ միայն վեց ըստ հնոյն ։

արձակ եկեալ ի նա՟ւահանգիստ։ ԼԻ· Թ· Հ։

Յայսմ ամի և անդր՝ անուանեաց ի նոցանէ վեշտասանս· մինչև ինքն ուրեք միայն, զորս անուանէր հասանէր հիւպատոսաց, կամ իշխանապետաց ։ Նմանապէս այլոցն, զի տրիբունք իսկութեբ չէին հանդերձ մերոց հաւասարակաց· զի տրիբունքն ոչ հրամայէին որոշ ինչ մասին լեգէոնի, այլ բոլորին փոփոխակի ։ Ո՟ր լեգէոնն՝ հաւէայեցէ, ինչ տրիբունս՝ լըսեր յոյնէ ։

Անտիս։

Երկրորդ կարգաւորութիւնն հայի ի ծովային զօրուն, յոր ցայս վայր հաւասարեցիք էին անկերեք ։ Ա՟յ այս առաջին նաւատ է յիշատակելոյ ախտոսի լիմիսի՝ վնասաբորմիլ հաւասկան ։ Ա՟յլ և այնպէս յերկուց առաջնոց դաշնադրուեց եղելոց ըստ պոդկիսոսի՝ ի մէջ հաւասկացւոց և կարքեդոնացւոց՝ երեսի թէ ժողովուրդն հռովմէական, կամ գէթ առանձնաւորք ոմանք նաւէին ի ծովս՝ կամ վճռաւականանէ, և կամ ի տակս հինաւարուն ։ այլ թուի թէ էր դուրսաքեայ ինն ։ Հաստատեցաւ յայսմ ամի ։ զի ժողովուրդն ընտրեսցէ սպայս երկուս՝ երկեսք անուանակոչս ։ որոց հոգաբարձութիւն իցէ հանդերձել նաւատորմիղ, և նորոգել վնասս ։ Ա՟յս՝ ի յաջորդ ամի ժողովուրդն հռովմէական առաքեաց նաւս հանդէս ի վէր կամպանիոյ ըստ առաջնորդութ Պ· կուռնելիոսի, որոյ առէք էր զհրամանատարութն ծովակերեայց ։ Ա՟յնպէս նաւատորմիղն ի պոմպէոն, (որ այժմ կոչի սֆաքիոփ,) և շահագործեալս նմա միայն իջանել ի մատաղայ երկիրս, և կապտել ինչ կողոպուտ, զոր ապա առին անդրէն քաղիքք երկրին ։ որոց և յաջողեաց կոտորել զոմանս ի հռովմայեցւոց, մինչդեռ հասեալ էր նա ի նաւատորմիղն ։

Սրնգահարք հաստատին անդրէն յիւրեանց երաւունս։ ԼԻ· Թ· Հ։

Վերադարձ ինչ թեթև և իբր ծիծաղական՝ զգալեցոյց յոյժ զմիտս հռովմայեցւոց յայսմ ամի, զի թուէր թէ հայի ի կլսն ։ Ա՟յնդուրժեալ արնգահարաց՝ փոխանակ զի յետին համարակալք արգելին նոյ ուտել ի մեհենին դիոսի, ոմք յայն վայր սովորեալ էր նոյ առնել միշտ, ժողովեցան ի մի վայր, և ջոքան միաբանութեբ ի տիբեր, մինչև չթողոյ ի նոցանէ և ոչ մի ի նուագածուն զտից ։ Պ՟ենիլ նոյ արկ զներակոյսն ի բաղում վարանս ։ մեզ աւաքեցան պատգամաւորք աղաչել զնոսիկս տիբերայ, զի հնարս հնարեսցին գարձի նոյ անդրէն ի հռովմ։ Ցիւրացոյց մարդասիրաբար յանձն առեալ կոչեցին նախ

ի ձերակոյս խրնամոց զարմացաւսն , և յորդորեցին Ա Հ· 443·
գառնալ անդրէն ի Հռոմ։ Ետուն ի յանձն , Ն Փ· 309·
առնել ինչ , զանձնաբերեցին արուեստս հնչականս բնաւ որոնց
այնց՝ իբր նուէն ինչ իրք ։ Հրաւիրեցին զնոս առա անդ ի
խրախճանս ինչ , պատճառանօք խրախճանից այն յարդարելոյ
զկնունեան քաղցրաձայն նուագածուն ։ Պատրաստեցին
նմ հնչ բազմախոտրակ , և իբր գնաց յանկերգին գիտի ,
բուժ Հռոմայեցւոց նուագածուն չէն ինչ ի Հռոմ ։ Հանա-
ռօտ առաւօտուբ , յանկարծակի կոչեաւ գնոս այն սիսի խոր
քուն , մինչև մոլեն ելգև սիրտ բազում փոխարկել գնոս
սայլիւք յանդգնագոյն անգ ։ Նա՝ չիմացան գկնունեան , բայց
ելեալ ի գալ առաւօտուն , յորժամ լուսաւորչաւ առ ընդ
ջեան գնոս գաճալ գնոս ի գիւղաք , ելբաց գայն նմ , և ե-
կեալ գնոս ի սմին ի հրապարակին Հռոմայոց ի սայլ ։ Ն-
գնոս վազվազակի խառնեցաւ ժողովրդոն գնորաբ · և ի
Հաւանեցուցանելն բազում գժ առաւնել և ջանիւ կալ
ինալ նմ անդ , Հրամանն առաւ նմ ամի գառնալ երկա
որ բառ արի՝ գիմակս արկեալ չորել ի ամ ելաղս քիրեն՝
երգելով յուրս նուագածուն ։ որ լսելիք Հնչկացին և ի
ժամանակս սիսոսի լիմիոսի ։ Հաստատեցան անդրէն և
յիրեանց առանձնաշնորհս խս , որպ խափանումն առնէ
նմ առնել խելագարել ։ և առաւ Հրամանն գի ի պա-
տարել նմ ի զօհս , ունկնցին իրաւունս բազմագոյն ելիս
կոչնոց՝ որք Տաղարակարին լինելին յորում գործուսին ։

Օ այսու ժամանակս յերկու երեսիւ պատրաստեցան Պատրաստ
պատարագեան Հռոմայեցիքն ։ Յանիսս Հիւպատոս՝ ամ ամենայնի
գիմակեցաւ շահատակել ի գիմ ամենայնի , առնել Ա Հ· Ի· ԼԲ·
ի նոցանէ երկուս քրս , գկնուսիս և գրոմիանն , և ի
նս պատրաստ , յորում կատարեցան բանս հազար ոգիք ։

Ա յԼուսաւորիչ ժողովրդի եղաւ բիոյ՝ բայ յարեաց- Պատերազմ
ոց՝ վառեցան գնոս ։ և սկիզբն արարին պատրել զգ- բնդդէմ հա-
աստարիսն քրք գաշնաւոր ընդ Հռոմայեցիքս , զ երբ իրք Ա Հ· Ի· ԼԲ·
մնդակոց ի գիմ եղաւ բազում ։ Միխիոս Հիւպատոս խա-
զաց վազվազակի յօգնել քրեն ։ Ի վազիւ անդր յեղ
Հաւանեցոյց նոցա խրնեցան զօրն երկարին ի Հակառա-
մնդս ։ և կացին այնպէս գիմ ի գիմ միանց զօր Հռոմ-
բակ անչափ ։ Յայնժամ եղաւ բազիկ առ չկարեալ ամենե-
ցոյ զօրն ընդունայն Հայելիւք ի միանս , եւաւն նշան ։
Յերկոցունց կողմանց ձեռն ի գործ արարին միօրինակ
բարբարեմիք ։ Հռոմայեցիքն եղեն յաղթ , Հռոմայեցի
կցիք՝ պատապարեցան ։ մեկ պատերազմն եղև յամառ , և

Ը՟ Հ· 443·
Ն· Ք· 309·

ի բազում ժամն ելոյց խիճ տալ · յորմէ և մեռան ասակ
և անաղ քաջագոյնքն · Ընդ այսոսիկ իբրև երկրորդ շար
հոսմնդեցուց զառաջնոյն կալաւ զանդ, Թշնամիքն խրճ
թելոյք ի ու շար միայն , չունելով խոսքի պահանդիպ՝ ի
նեւ ընդ զօրամիջն , ոչ կարացին զդիմանիլ բուռն բազե
մանն զեռամնեա գնդաց · Վակերն և այնպէս կռուելին
միշտ քաջութիւ , ի մանի եղելոյք յաւեւ կռորիլ սրով
Թշնամեաց , ի զարձուցանել զԹիկոնա · Մինչ զի Թե զի
չերի չէր հասեալ յօդնուն , չէիներ երբեք ոչ փախուստ
ի մարտ , և ոչ կռուոյած զՀնդակ ի զայն · Մինչև յաղ
Թանեալ իսկ առաքին լինել ի կռիւ ի պատերազմի ·
Ա՟ւ լինէ ոչ պատահեալ յայսմանէ ի՞շատակաց արժանի·

Ը՟ Հ· 444·
Ն· Ք· 308·

Կ· ՓԱՐՒՈՍ ՒՐ·
Կ· ՄԱՐԿԻՈՍ ՀՈՒԼԻՍԼՈՍ·

Յաղթութիւ
Թիվ եսբա
բացաց·
ԼԱՂ՝՝՝ Թ·
Ա՟ - Ա՟·

Ընդրէն սկսան եսբաբացիք զպաշարումն առաքինին ·
և փաթխոս հիւպատոս ոչ յապաղեալ չոռ առնել յօդնուն
դաշնաւորաց · Խոտացուցանելոր նա զզօրս իւր առ առաջ
առաքն իւրմանց ի առաքարանի · և ասի ի վի հասեալ
Թշնամեաց իսկ և իսկ ձակատեցան ի միասն · Յեռեալ
փաթխոսի Թէ գունդք Թշնամեաց էին բազմաւորք քան
զնոսա , առ իսկոյ զպակասն Թուոյ նպատաւորս Թշ
դրեց , փորձ ի յառաջ խաղացուցիլ զեռաւելագոյն զնոսա
ի զառի վայրի անմատոյց բլրի միոջ · որոյ ներսեա էր քա
ռուտա և ժայռատար · Հռոմէացիքն անդին գրաւ եռան
ի վերնէ · և զի վազագոյն ձեռն արկցեն ի սուսեր , Թա
Թափեցին զսլաքս իւրեանց ի գետին · Հռոմնդեցուց
վառաշտեալ ի բարձրաւանդ գետինն , ուր խմբեալն էին
ձակատիլ ի միասն , հասցին յայնժամ ի վի Թշնամեացն
բազմութիւն յոյժ զերազանցեալ և քարուսոյ , որովք զերին խո
ցելոյն , և զերին շաւաղեալն չկաշմանէ Թափանցել
նոցա ի վի վասնասոյ և ասպատարանց · Հռոմէացիքն անկա
բասան արագ հասանել ի Թշնամիս , և չունելին ոյսթս հար
կանել փոս ի հեռասանել · մեկ անդին փայփայական անձ
կաս շիտի ի զօրս · Հայնժամ սիրասարդ և պերազ , յե
րկու առաջին շարք զօրացն հռոմնդեցուց՝ ի վի յար
ձակեցան ընդ առաջ ի ձեռին , և ոչ ոչ կարացին զդիմ
անիլ զայրագին բազմանանն , առ Տերկ ի փախուստ գար
ձան՝ ամրանալ ի բանակ իւրեանց · Հայց յամապարել
հռոմնդեցուց Հնձելագործն ի զարուցիս , և ի խնուլ
նոցա զձնապարհ հասանելոյ ի պատանէ , ապառասան եղեն
ի լերինս , և անտի զինագործ վիրաւոր գնացք ի խոր

խաղացին կիմինեան անտառին ։ Հռոմեցիցն այդ կռուոջ Ա Տ· 444 ·
եալ զգացմամբ ի հնազանդ , առին յայտ հաշտական Ն· Ք· 308 ·
երեսաց և ուխ զրօշս , տիրեցին բանակին , և առաքեցին առաջ բազում ,

Յետ այսորիկ ժողովեցին առեան պատերազմական՝ խորհել , եթէ արժան իցէ գՀետ պնդիլ հնազանդին , Նշանաւն կիմինեան էր յայնժամ անմնաց յոյժ և աշխարհ՝ ըստ զոր ելեն փորը ու յառաջ , (ասէ տիտոս լիվիոս) Նշանաւք գերմանիոյ , յոր Հերկինեան անտառն ։ Յայն վայր և ոչ ի վաճառականաց որ մտեալ էր անդր , և միայն զբազումսն պատասն գիւրն ի փորձ մտաւիլ մտից նոր · բայց այլոց գեռ տապրացեալ էին ի միտս լուծր կապիտնին ։ Նտարատաւիլ հիւպատոսին՝ երիտասարդ ոմն հռոմիացի , (զոր ամենեք կարծէին երջանիկ լինել հիւպատոսին) անձնամարտ եղև խորոմի , երթալ լրտեսել գվայրսն · և խոստացաւ վաղ ի փոյթ բերել զոյց հաւատոյ ։ Նր առ անել ի կերիս քրջ հարսրիոյ , ուր ուսեալ էր լեռն գիշեր երկրին , որպէս և ծառայ նոր ։ Նյն ամենք , եթէ հնարկաց սովորութիւն էր ընդ այն ժամանակս՝ ուսուցանել մանկանց հռոմիացւոց գիշեր հարսրութեան , որ չհասոյ ուսուցանէին նոյ և գիշեր յաւուր · և այն ուսուածն էր մեռան ինչ վարժուն նոյ ։ Նպա մեկնեցան երկրորիս առ միայն · և այլ ոչ իմիք զգուշացան , բայց ընդ երանալոյ զգՆմնասպարհային անուանց տեղեաց՝ յորս ունէին մտանել , և գլխատ բնակչաց երկրին , զի մի ծանիցին ի գնացս իւրեանց անաչխարհիկ ոմն էն · Նրկրորին իսկ զգեցեալ էին հանդերձ հովիւ · և ունէին մնդպազ մի , և երկուս տիգս գլխովին երկաթի · Նայլ ոչինչ այնպէս զանխնամ ցոյց գին , որ այն՝ զի հարսրացաց հաստատեալ էր ի միտս , եթէ ոչ ոք օտարազգի իշխել երբէք մտանել յայն անտառ · Նասին միտնէ յուժերիա մտա ի բնակիչս կամբրիանեան , և յայնժամ հնազանդին յայտնեաց՝ եթէ ած ոք է , Ա՝ոչ յանդիման եղև ծերակուտին · և անդ առաջի արար յանտն հիւպատոսին՝ հաստատել ըզ նո գաշնաւորսն և բարեկամս եթէ , Նպա ունելի եղև ուրախութիւն ընդ նոր · և ապահովին գնա , եթէ յորժամ և կամի իցէն հնազանդելոցս մտանել յանտառն , գայցեն ամենեքեան համարս , և գնամ երիտասարդս երկրին գնեալս՝ պատրաստական ի հատարել զպատուէր նոյ ։ Նյսմ զանխրա՝ հիւպատոսին խոստացեալ ըզ առնուլ խաւարի գկապանն · և պատուէր առեալ լինգ հազարաց՝ կրթիլ գՀետ նոյ , ինքն ինաց ըզ հեծելազօրսն ։ Նյ վազիւ անդր ըզ լուսա-

ԱՂ· Հ· 444· Նաև առուրն երևեցաւ դէմ յանդիման խմբի պահապա-
Ն· Ր· 308· նաց գնդապ Հնամեայ , որոց զանգի առէլ եր արտաքոյ
անտառին· և յետ պատաղեցուցանելոյ զնո առ վայր մի ,
խոյս ետ 'ի բանակ իւր · ուսոի ելեալ արտաքս ընդ այլ
դուռն՝ եհաս յառաջ ըզ զբիշերն՝ մնացեալ զօրուն իւրոյ ;
'Ի վաղիւ անդր ըզ առաւօտն գտաւ 'ի գագաթի լերինն կի-
նիմոնի· և դիտէլ 'ի բարձանց զՀարստաղիր կողմանս ետ-
բուրիոյ , իջոյց զզօրականս երթալ աւար Տարկանել զեր-
կիրն ։ 'Ի դառնալ սմ բարձէլ անբաւ կողոպուտ , գունդք
ամանք Համախմբիկք Տպաձէալ զինեալք՝ եկին ելին ըզ
առաջ Նմ այնպէս չփոթակի , մինչ փոքր միւս ևս՝ և լե-
նինն ոչս այնոցիկ , զորոց կամին Թափել զկողոպուտ ։
'Ի պա յաղթական զօրականին Տարեալ Տալածեալ զնո ,
և զնմ զդաշտավայրն ասպատակեալ , դարձան բազում
աւարաւ 'ի բանակն ։

Չայնմ վայրի իբրև լու եղև 'ի Տռովմ, Թէ կամք են
հիւպատոսին փորձ փորձել և մնանել յանտառն կիմինե-
եան , զանի Տարան առ Հասարակ , և տարակոյս մեծ կա-
լաւ զնմ զքիշեր ։ Կխոեր նմ ոք , զինչ անգք անցին ըզ
Տրհասեալ առ Թին՝ 'ի յանդգնուել երկուց հիւպատոսաց ,
որք անզգուշալն ըմբռնեցան 'ի կրձին կատիմնի , և
կեղտ անուն դաշնադրուն եղելոյ յայնմ նուագի՝ գեռ
չէր ընդեալ յուշոյ յիշատակաց քո յացոց ։ Ալ աղվաղա
կի ուրեմն առաքեցին Տինգ պատգամաւորս · զորոց կա-
մեցեալ և ևս զօրացուցանել զիշխանուն՝ յաւելին 'ի նմն
երկուս ևս արիբունս ժողովրդեան , զի պատուիրեսցեն
հիւպատոսին 'ի կողմանէ ծերակուտին , չմնանել յան-
տառն կիմինեան ։ 'Ի դէպ յաջողեաց Հասանել Հրամա-
նին կարի խիճ անագան · ըզ որ պատգամաւորք գտան Տաճ
և Տաւան ։ Ալ Տակ դարձ արարեալ փութանակի 'ի Տռովմ,
լսելի արարին ամ ուրեք ուրախուի մեծ՝ աւետեաց յաղ-
թականութեանն հիւպատոսին ։

'Նոր յաղթականութեան հիւպատոսին 'ի վերոյ ետրուածքացոյց ։ Ըվենորի սոցա երեսաւորոյ դադարումն մարտի ։ Լիւ· Թ· ։ Ի ետրոյ յաղթութեան ևիմինեան անտառն ։

Ը աշատակութեանէ հիւպատոսիս ոչ միայն չէզև կատա-
բած մարտի , այլ յաղեաւ միւս ևս պատերազմ ահեզ ըզ
զառաջինն ։ 'Ի էր սահմանեալ՝ որ 'ի ատրոտ կիմինեան
լերին , գրգռեալ ըզդէմ Տռովմայեցւոց՝ ոչ միայն զընա-
կիչս երկրին , այլ և զումբրացիս զենակեալս 'ի մնատակ
վայրս ։ Ալ Տակ երկուցն ժողովրդոց միացուցեալ զիւրեանց
գունդս՝ եկին 'ի սուտրիոն , կիմ ըս այլոց՝ 'ի պերուգիա ,
զորօք բազմօք ըզ զառաջինն ։ 'Ի Տանդարեալ Տակատին 'ի
մարտ ընդ Տռովմայեցիս , և սոքա չիկրտին բնաւ ։ 'Ի պա
մերձեալ նմ 'ի պատնէշ սոցա , և տեսեալ Թէ խուճբ

պահապանաց խուսեալ են ի բանակն , հաստատեցին ի միտս՝ եթէ այն իցէ յերկիւղ եթշնամեաց ։ Ոչ փութային զուցանեն զիրեանց զօրագլուխս , տանիլ զնոսա ի տեղի ուր գտանիցի նոյ կերակուր այն օր ։ Յայտ արարեալ , եթէ զնոսն ի ձեռին՝ հաստատեալ են ի միտս ընդհարկանիլ ընդ բանակ հիւպատոսին յայմմ գիշերի , կամ եթէ ուրեք ի վազիս անդր՝ ընդ լուսանալ աւուրն ։ Օ զօրք հռովմայեցւոց և ոչինչ նուազ յուսային բորբոք մարտի . բայց պատուէր զօրագլխին զուսոյ ունէր զնոսա ։ Որ ժամ տուընջեան երբու տասնեւերորդ , (երկիմանալ յառաջ ընդ զմնատարեւու ,) և աշխ հրամայեաց իւրոց զօրականաց ,, առնուլ կերա-
,, կուր , և զնոսն ի ձեռին կալ ի պատրաստի , զի իսաղաս-
,, կեն ընդ լինել նշանի , եթէ ի տունջեան և եթէ ի գի-
,, շերի ։ Յետ այսորիկ մատոյց նոցա քաջալերուիճ հանդա-
,, տակի , բարձրացուցեալ զսակիթացիս՝ որոց բազում անդ-
,, գամ յազթեցին , ընդ զեռուրացուիս . և յաւել ի վե ։ ու-
,, նիմ ինչ գաղտնի ասելիս եթէ , զոր ոչ կարեմ առ
,, այժմ յայտնել ձեզ , բայց գիտասջիք յիւրում ժամա-
,, նակի " ։ Յսուիկ մեծին և խորհրդաւոր բանիւք տայր նշան , եթէ վտանգ է ի գաղտնի ինչ մատնուի ի զօրուն եթշնամեաց . և հանձարեաց զայս գիւտ ի պատահանդէս զիւր զօրականս , որոց եթերևս ի բազմուճ գնդից եթըշնամեաց մնալն էր ահաբեկիլ ։ Օ այս առաւել ևս հաւանելի երևեցոյց այն՝ զի եթշնամիք կային ի բացի անապատնէշ ։ Ոչ հռովմայեցւոց զօրացեալ կերակրովք ի քուն եղեն քանի մի ժամ . և զթրթրող պահու գիշերայն , յո երիւք ժամք յառաջ ընդ զծագել արեւու , զարիեան լուեալսն , և վառեցան զինու ։ Նաշխեցան ի սպասեակս զօրուն տապաթ , ի խորտակել զպատնէշս , և ի ինալ զինուսն ։ Նդգէն իսկ զանակաւ ձախատեցաւ զօրն ի մարտ , ի գարանի արարեալ առ գրունս զընտիր ընտիրս գնդաց ։ Պա ի լինել նշանի փոքր մի յառաջ ընդ զնալ աւուրն , յայմմ իսկ պահու՝ յորում խոր է քուն գիշերոյ ամենայնոյ , փլուզին զպատնէշս , և եղ զօրն ի բանակէն արտաքս ։ Ոտին զինամիս , զի կային աստ անդ գեանախշուի . ոմանք անշարժ , և ոմանք կիսաբուն յիւրեանց մնային . և զյոլով՝ զի վազելն վառիլ զինու ։ Ոչ-
ինչ նմա եղև կոտորած նոցա . զի սակաւք ժամանեցան զինուել , և այնք սակաւք ևս չունելով ոչ հրամանատար , և ոչ զրոյ ընդ հովանեաւ նոցա խմբելոյ , անդէն իսկ անկան ի շփոթս . և հեծելազօրն զհետ սլանդեալ նոցա ի փախստի ։ Վնաք ի նոցանէ խոյս եառուն ի բանակն , և կնաք յան-

Ա՛ Հ· 444· Ն· Ի· 308·

տառս · բայց սոքա յետինք գտին անտանօթ առաւել ա-
պահովութիւն · իսկ բանակն առ օրին առաւ · Պատուէր
տուաւ բերել զնա՛ ոսկի և զարծաթ առ հիւպատոսն · և
այլ նա՛ աղին Թոդաւ զօրականին · Ի համար անկան
յայսմ կռուի վաթսուն հայոցն արք ի մեռեալ և ի կա-
ւանաւոր · Ցուստ պատերազմիս եղև այն , զի պերուգիա
և կօրտոնա , և արեւմտից , որք էին զխաւոր քո՛ղք եւրո-
բիոյ , և փարթամագոյնք ի այն ժամանակս , առաքէին
պատգամաւորս՝ի Հռոմ՛ խնդրել հաշտութիւն և հաստա-
տել պայմանս դաշնաւորութե՛ · Ի յսոյ օրինակաւ հաւա-
նութի՛ տուաւ նո՛ւ երեսնամեայ դադարման միտքի ·

Ընթերցողդ պատերազմ՛ի մէջ հռով-մայեցւոց և առաքիացւոց· յղյը սակս հարկ լծի բնաբել ի-ւ խանդակա՛ · ԼԺ· Թ· ԼԷ·

Ի՛ ուստ փարթոսի յանտառն կիմինեան որչափ տրտմե-
ցոյց և երկեցոյց զՀռոմայեցիս , նոյնչափ ուրախ արար
զսամնիացիս · Ո՛չ աւելեալ էր առ նոսա զոյց , թէ զօրն
Հռոմայեցւոց միշտ ձեռներկ՛ի վտանգաւոր ձեռնարկս՝
անընտրողութի՛ ըմբռնեցեալ յանմատոյց անտառի ուրեք ,
ուր եւրուբացիք փակեալ ունէին զնո՛ա անկերծ · զորօրի-
նակ եղև յառաջ ի՛ զամն ինչ՛ի կառիճն · Ա՛յլ զի ուրա-
խութի՛ նո՛ւ խառն էր ի նախանձու , գուցէ պարծանի՛ նմանն
առնելոյ զՀռոմայեցիս անցանելոյ յադգ յայլ , մեկ խըմ
բեցին զնա՛ զիւբեանց զօրուն և զդունդս , խոսա խոր-
տակել՝ Թէ Հնար ինչ իցէ՝ զնարիկիոս հիւպատոս · Հաս-
տատեալ՛ի միտս , զի Թէ չառնուցու յանձն պատահել
պատերազմաւ , իսկ և իսկ անցցեն ի մարս և ի սաբի-
նեանս , երթալ խառնիլ ընդ եւրուբացիս · Ցայսմանէ
էրևի , ցո՛ր վայր էր ատելութի՛ նո՛ւ ի Հռոմայեցիս · Ա՛յլոյ
հիւպատոսն անխոհեմաց նո՛ւ զաշխատութի՛ն Հանապարհին ,
խաղացեալ ի առաջ նո՛ւ · Լ՛ուղև սա մի յարիւնաթեղց պա-
տերազմաց · և այնպէս մեծ եղև կորուստ յերկոցունց
կողմանց , մինչև անօրոշ մնալ յաղթութե՛ն · Ա՛յլոյ ի՛ղի
անկան անդ՝ի պատերազմի բազում՝ ասպետք և տրիբունք
լեգէոնաց , և ոմն տեղական զօրագլուխ սպանաւ , և հիւ-
պատոսն իսկ խոյեցաւ , ձայն գաւժեաց՛ի Հռոմ՝ Թէ
պարտեցաւ պատերազմի , և արկ վնաս յանհնարին վա-
նաս ·

Փաբիոս հիւ-պատոս ընդ-դէ խշմանա-պետ զգօսկէ-բիոս կուբ-սոբ ·

Ի՛նչն աղմուկ չիմոնի՛ հարկ համարեցաւ Տ՛երկապետու-
թի՛ն բնաբել զմի՛ն իշխանապետ · և ամենեքեան առ Տ՛երկ աչք
եին՛ի պապիրիոս կուրսոր , ի քաջափորձ և ի՛ մեծարգի
զօրագլուխ Ժամանակին · Ա՛յլոյ ո՛չ գիտէին Թէ ոմի՛ առա-
քեցեն անբոյիկ զսուրհանդակ ոք՛ի քաղաքն՝ որ՛ի սամ
նիում · զի ամ՛ անգք եին ի ձեռամբ Թշնամւոյն · և զի էր
միւս ևս խոչ , զի ո՛չ գիտէին հաւաստեաւ՝ Թէ մարկիոս

իսկ կենդանի ։ Փաբիոս միւս հիւպատոս կայր դէռ յեա- Ակ Հ· 444 ։
բուբիա · քայլ գիտէին եւս , զի չէ նշի մոռացեալ զխոտա- Ն· Բ· 308 ։
գնացս պապիրիոսի , զոր կալաւ երբեմն առնա · և վասն
երկնչէին՝ի ձախողել երից խոժոռութեն զոր ունէր՝ի սրտի ։
Յայնմ վայրի ծերակոյտն պատգամաւորսի առաքեաց
առնա յերեւելեացն իւրոյ խմբի , զի խաղնեալ զիւրեանց
առանձնաւոր հեղինակսի՝ ըստ իշխանսի օգուտապատիւ
գաստակսւթեն՝ որ առաքէրն գնա , կարող լինին համնգել
զփաբիոս՝ յաղթել իւրսմ առանձնաւոր խեթի , ածեալ
զմտաւ զհասարակաց օգուտ ։ Պատգամաւորք առաջի ա-
րարին՝ որ ինչ յանձն էր նշ , ՚ի վէր թերեալ ազդարարսե-
թեն ինչ ըստ մտաց ծերակուտին ։ Հնդկդիր երեւ նշ հիւ-
պատոն՝ զայս ՚ի խոնարհ ունելով · ապա մի կուսացաւ ՚ի
վերայ իւր , թողեալ զնա անտոյգս՝ թէ չինչ միաս իսկ ։
Ուայց յաղջամուղջ գիշերին , (զի սովորսւն էր առ հռով-
մայեցիս առնել զայս արարողսւթի գիշերային ,) անուա
նեաց իշխանապետ զպապիրիոս ։ ՚Ի վաղիւ անդր եկին
պատգամաւորք մեծապէս ընդոչ ունել զանյիշաւորսւթի
նշ · այլ նա ՚ի լռեաց ամենեւին , մինչեւ յայտնի երեւել ՚ի
տեսիլ հերքարանացն՝ ձիգն վերհանձն ոգւոյ , որ հեղձու-
ցանէր բռնաւար զանշնարին զիւր խոժոռութեն ։

Իշխանապետին ընտրեալ սպարապետ հեծելազօրսն Խոսեալ իշ-
ի Ա· յունիոս բուբուլկոս , չուս արար լեգէոնաք նորոգ ժո- խանապետն
ղովելով՝ ի գաւժել լոյոյ վասնգի զօրսն յանցս կիմնա- ՚ի վէր թշնամ
եան անտառին ։ Հասեալ ՚ի լընգուլա , և առեալ զհրա- եաց ։
մանատարսւթի գնդաց հիւպատոսին մարկիոսի , գումա
րեաց զիւր զօրս , և ձակատեցոյց ՚ի մարտ ընդդէմ թշնա
մեաց , որք ոչ ցուցին ինչ հրաժեշտ ։ Ուայց քաղ ոչ աստի
և ոչ անտի կամ եղև սկիզբն առնել կռուին , եհաս ՚ի
վէր գիշեր · և եթող զնա այնպէս առ ժամանակ մի ան-
դրճ , քանակեալ մնա միմեանց , ոչ զի չկին վատաշ ՚ի
զօրսն իւրեանց , այլ զի համարկին սոքա և նոքա , թէ՝
և թշնամւոյն զօրք չէն ինչ արշամարշ ։

Յայսմ վայրի եղեն ինչ յետսբրիա ՚Ի սահ տուաւ Ասոր յաղ-
պատերազմ ընդ ումբրացիս , որք վաղվաղակի իսկ անկան թութեն փա-
՚ի չփոխս , և խորտակեցան · և զի զի եղէն հալածական՝ բիոսի ՚ի վէր
կորուստնշ չեղև ինչ երևելի ։ Նահ եւտրուպացիք խմբե- եւտրոպաց ։
ցան բանմնէ մնա՝ի լնձն վաղիմնայ ։ Ընդ այսպէս զօրա- Լիւ· Բ· Մ·
ժողով եղէն , որ քաջ ցուցանէր՝ ցոր վայր էր նոցա խղճ
վրէժխնդրսւն և ցասումն , ՚ի հատնսւթիւ լինել նշ , և ՚ի

1 Զի երևեսցի ձնելն զանշնարին ցաւ ՚ի մեծի հոգւոյնն ։ Լիւս ։

ԱՃ· Հ· 444։
Ն· Ք· 308։

կարդալ ահագին նզովս այնմ՝ որ հրաժարիցի զկնի առնուլ, կամ զկընկէց լինել առանց որոշ հրամանի։ Զկնի երթեալք պատերապմեալ գնդովք այնպէս բազմաւորօք և բորոքելովք· մեկ անյապաղ ձեռն արկին՝ ի գործ, զանց զնեռաձգութիւն արարեալ· և այն՝ առաւել ևս յորդեաց զբորբոք կուռկն, մինչև հռովմայեցւոց դնել՝ ի մոմ, նէ ոչ ը երբուբասիս է նշ մարտ, զորս բազում անդամ վանեալ էր նշ, այլ ը ազգ նոր և անծանօթ։ Լրկաքանչիւր զօրք ոչ գիտէին՝ զինչ իցէ տալ կամ խոստել՝ ի կատորել առաջին դասակարգս երկոցուն կողմանց, մանն՝ ի տեղի նշ երկրորդ դասակարգք, մինչև՝ ի վեղ եկին և խուռնքք պահեստի։ Հարձակ յարձակ խազային զօրքն երկոքին միօրինակ անվեհեր արուը ը ժամն ձիգս, մինչև հեծելոց հռովմայեցւոց իջեալ յերիվարաց և անցեալ ը զկնս և ը զհակառակ մեռելոց, հասին մինչև ցառաջապահս։ Լ·ցս զօրավիգն օգնականութիւնն թարմ գնդի արկ՝ ի շխոթս զառաջին դասակարգս ետուրացւոց։ Լ·ՀԼՔ՝ ի զօրականաց հռովմայեցւոց թէպէտ և լքեալք յաշխատասէ և՝ ի խոցուածոց, քաջալերեցան յայնժամ օրինակաւ հեծելոց, և խորտակեցին զկէգրան թշնամեաց· մինչև անկարացեալ յամառուն նշ այլ զդէմ ունել նորոյ բաղխմանս, հարկ եղև տալ տեղի, և հուսկ ուրեմն՝ ի փախուստ դառնալ։ Որս եղև մնհարհրաւէր օրէսա զօրութիւն ետուրացւոց, որ այլ ոչ կարացին անգրկն զօրանալ· զի կորուսին յայնմ կուռի գնմէ ընտիր ընտիրս երիտասարդաց, և բանակ նշ առաւ, և յաւար մատնեցան։

Մեծաշուք հանդերձ ետուրաց սամ նիւցւոց, և պարտութիւն նոցա։
Ղէմ· Թ· Խ·

՝Լ պատերապմի՝ որ ը սանհրացիս, եղեն գոգկս՝ հաճաքատակ վտանգք, և ելք։ Օ՝նց արարեալ խօսել ընդ պատրաստուեց մարտի՝ ոմի զի գանդք նշ չքեղ երևեսցին միանգամայն, և ը կարծելոյ իւրեանց՝ աչերազգոյն լինին, հնարեցին նշ զինս նորագիւտս։ Օ՝որն եր բաժանէ՞ երկուս խումբս· երկաքանչիւրոցն էին վահանք զարդարեալք քերուբ քանդակօք· բայց այս խոիր եր՝ ի միջի· զի՝ ի միում խմբի էին սակեղէնք, և՝ ի միւսում արծաթեղէնք։ Լ·ցս վահանք էին լայնք, և՝ ի վերակողմանն չորեքկուսիք՝ ի ծածկել զկուրծս և զբաս· բայց՝ ի ստորն նրբածայրք, զի լինին թեթևք և դիւրաշրջիկք։ Օ՝րահք նշ էին վերտեալք, զոր տիտոս լիվիոս նշանակէ բաւսիւս սաղաւ։ Իհնէին՝ ի ձախոյ ազգէ զարձապանակ· սաղաւարաք նշ վերտրաղարդ Թռուցիւք փողփղեալք, զի առաւել ևս զարձր և փառացի երևեսցի նոցունն հա-

Լաս· ութն ձիս։

սակ ։ Հանդերձք զօրականաց՝ որոց էին ոսկեգործ վա- Ա Ն· 444 ։
Հանք , էին գունակ գունակ · իսկ այլոցն՝ կտաւիք սպի- Ն· Ի· 308 ։
տակափառք ։ Վաղու ևս հասեալ էր ի հռովմայեցիս
լուր նոր և պերճ հանդերձանաց , և զօրավարացն փոյթ
յանձին կալեալ էր յիշեցուցանել զնդապ իւրեանց , Թէ
,, զօրականի չէ պարտ փողփողել՝ ոսկւով և արծաթով ,
,, այլ զարդ նոցա պարտի լինել երկաթ և ոյժ · ոսկի և արծ-
,, աթ ոչ օգնեն ի պատերազմի , այլ են յաւէտ փար-
,, ամ կողոպուտ Թշնամւոյն ։ Ը ողջոյնն յառաջ քան
,, զմիլիս մարտի , այլ ի կռուի անդ՝ յարեան ձայնաղիս՝
,, կորուսանեն զնմա փայլիւն ։ Ա՛ն մարտիա զարգ զօրա-
,, կանի՝ է իւր քաջասրտուի ։ Ա՛յն մեծաշուք վայելչու-
,, թի հետևանայ յաղթուէ · և աղքատիկ յաղթականին՝
,, որս է ընչեղ Թշնամին ” ։

Պապիրիոսի զայս օրինակ խօսեցեալ առ նմա՝ խաղացու-
յանէ՝ի մարտ · ինքն հրամայեր աջոյ թևին · և սպարապետ
հեծելազօրուն՝ ձախոյն ։ Իբրև ձեռն՝ի գործ արարին՝ Թէ-
պետ և բուռն եղև բաղխիւն զինուց ընդեմ Թշնամւոյն ,
այլ ոչինչ նուազ վառեցաւ և բորբոք պարծանաց՝ի մէջ
իշխանապետին , և սպարապետի հեծելազօրուն , ՝ի դնել
նմա ձիոն , Թէ ո՛նդհաս յիւր կողմն կորզեսցէ զյաղթուէն ։
Վասն եղև յունիոսի լինել առաջին՝ի պատահտել զԲըշ-
նամին՝ի ձախում Թևի ։ Ձայնմ կողման էին գունդքն
սպիտակավէնք և ձերմակպզեսաք , որոց յառաջ քան
զմիլի՝ի մարտ՝ նզովիւք նզովեալ էր զանձինս , եԹէ փա-
խիցէն ։ Ձայն բարձեալ յունիոսի , Թէ պատարագ մա-
տուցանեմ զձեզ պղծտոնի , յարձակեցաւ՝ի վերնի , և
արկ զնա՝ի շփոթս ։ Ո՛ գացեալ զայն իշխանապետին՝ ա-
սէ · Ի՞ակ ինձբդ · սիրելի ես ոռեին յաղնուէ՝ի ֆիլոյ ևնէ · ևս
աշ առաջնորդեալ յիշխանապետէ՝ զերիցբդ գեղին ոռնէի ։ Ա՛յս
յանդիմանուի բուռն խթան եղև՝ի սրտասպնդել զաջոյ
Թևն · անդրին վառեցաւ բորբոք յամ՝ի գունդս ։ Հե-
ծելազօրն զնդեաց չգեանիլ՝ ք զհետևակազօրն , և ոչ
տեղակալք՝ ք զզօրագլուխս ։ Ա՛. վաղերիոս՝ որ էր յաջոյ
եղջեր , և Պ· գեկոս՝ի ձախմէ , երկոքինն իսկ երբեմն հիւ-
պատոսք , յառաջ խաղան առ հեծելազօրն գասակարգ-
գեալ յերկուս Թևս · և յորդորեալ զնա գալ զկնի , առ

1 Պարտ է զօրականին լինել զր- մի , ոգեգք՝ի ձայնաղիս արեան և
կաթնակուռ , ոչ ոսկւով զրուագել՝ի վէրս ։ Արիւնն է՝ զարդ զօրա-
և արծաթով , այլ յերկաթ և՝ի սիրտ քանին · և այն ևս (պատուհանիք)
քաջամարտս ։ Իբր զի այնք՝ առաջ յաղթուեն երեմն զՀետ · և Հա-
են սիրասէս , քան զնոքա , շողշո- բուստ Թշնամին՝ վարձք է յաղթո-
զունք յառաջ՝ք զմարտ պատերազ- քանին , Թէպետ և աղքատի ։ ԼԻ։

Ա՛ Հ· 444։ բաժանորդ լինելոյ պարծանաց յաղթութե՛ սամոսիայեցւոյ ,
Ն՛ Ք· 308։ միահաղոյն բաղխեցան ընդ Թշնամւոյն աստի և անտի ։
Լ՛այս յանկարծ բաղխիւն խսպառ չփոթեաց ։ Լ՛նորն և
լեգէոնաք անդրէն աղաղակ բարձեալ բուռն զՀետ պնդե-
ցան , մինչև սամոսիայեցւոյ չգտանել այլ ապաւէն՝ բաց Լ՛ի
փախստեանէ ։ Լ՛ խուճապիլ նոյ , խնդրելին զսուաջինն ան-
կանիլ Լ՛ի բանակ իւրեանց . բայց նովին խուճապիւք և անտի
լքեան վաղվաղակի ։ Լ՛անակն առաւ և յատաւ մնասնեցաւ .
զոր և հրձիգ արարին յառաջ քե զՀասանել գիշերի ։ Լ՛ե-
րակոյսն Հրամայեաց առնել Հանդէս յաղթանակի իշ-
խանապետին , որուսմ զինք առեալք Լ՛ի Թշնամեաց եղեն
գլխաւոր զարդք . և այնչափ եղև յայսմ նուագի մեծա-
շուք վայելչուի , մինչև վահանք ոսկեզօծք բաշխեցան Լ՛ի
կրպակս ոսկերչաց շուրջ զՀրապարակաւ , դնել Լ՛ի ցոյց
առ Լ՛ի զարդ ։ Լ՛սի Թէ յայսմանէ սկիզբն կալաւ սովորու-
Թիւն մուծեալ յայնմ Հետէ՝ զարդարել զմեծ Հրապարակն
յարարողուե կրօնի . յորում Լ՛ի լինել Հանդիսի խաղուց՝
Լատ. ՌՆՆԱ։ տանեին Լ՛ի կրկէս զարձանս դից Խաբոբաճան կառոյ . յորմ-
Լատ. ՌՆՆԱԱ- և ստեպ լիշատակուեն է առ Հեղինակ՝ պանեղոյ գահա-
ԳՈՒՆԵՆ։ ւորաչս ։

Փաբիոս Լ՛ի սին ամի խորտակեաց Հեշտեաւ մօտ Լ՛ի պե-
բուգիա զմնացուածս եարուրացւոց , որոց չրեալ եր ըզ-
դաշարումն մնալոյ ։ Լ՛ունոյր արդեօք բանուե և զքե՛ն ,
այլ նո՛ր ածապարեալ՝ եղև անձնատուր ։ Կարգեալ անդ
պահակապանս , և յառաջագոյն չգեալ Լ՛ի Հաւիմ զպատ-
գամաւորս եարուրիոյ՝ որք խնդրելին զՀաշտուե , ապա և
ինքն եկն անդր . և արար Հանդէս յաղթանակի շքեղա-
գոյն ևս քե զլիչխանապետին ։ Պ. դեկոս , և Լ՛. վաղերիոս
ևս՝ բաժանորդ եղեն իշխանապետին՝ Լ՛ի պարծանս յաղ-
Թուե որ Լ՛ի վե՛ր սամոսիայեցւոյ ։ Կողովուրդն ընորՀապարտ
ցուցաւ նո՛ր յոյժ Լ՛ի մերձակայ ընտրուե , յանուանել իւր-
եանց միաբանութե զնին Հիւպատոս , և զիւան պրեետոր ,
և այս չորրորդ անգամ է պրեետորուեն վաղերիոսի ։

Ա՛ Հ· 445։ Կ· ՓԱՌԲԻՈՍ Ֆ·
Ն՛ Ք· 307։ Պ· ԴԵԿՈՍ ՄՈՒՍ Ե՛·

Նոր կոտո- Լ՛ի քաղքի գաւառաց՝ եարուրիա վիճակեցաւ դեկոսի .
րած եարու- սամնիան՝ փաբիոսի ։ Այս չրուեաց զսամնիացիս . և չայ-
ցոց և սամ- Թուեն իւր չեղև ինչ տարժանաւոր ։ Լ՛արաբ և պելլիգ-
նիացւոց։ Լ՛Ե· Թ· Խ՛։ նացիք՝ որոց եկեղ եր յօդնուե նո՛ր , նոյնպես Հարուածեցան ։

Լ՛ինչ Ե՛Հատ չայոդեաց և դեկոսի չիւրում մասին ։
Լ՛ունադատեաց զտարկունեանցիս՝ Հոգալ զգորեան իւ-

ըոց գնդաց , և խնդրել զքառասնամեայ դադարումն մարտի : Յառ զբաղումս քո՛ղքս վալսինեցւոց . և զոմանս ի նոցանէ՝ քանդեաց , զի մի լեցին ապաստանարան Թըշնամեաց : Ինդ ամ երկիրն՝ յո՛ և չորաս զինուք , եղև ահընկէց , մինչև համբերն ազգին առաքել նմի պատգամս մաւսրս՝ ի խնդրել գՀաշտուեն : Այլ նա՛ կարողացան հասանել այնմ . այլ հաւանուն տուաւ նմի միայն տարեւոր դադարման մարտի . պարտաւորեալ գնոսա տալ գուռնիկ հուվկ ական զօրուն զա այնր ամի , և միոյ միոյ ի զօրս կանգուց երկուս երկուս հանդերձս :

Ամբոյնք ապաստան եր Թագ Հարկա- նել զՀուվմ- խորտակին ի փաբիոսէ :

(Ա)ուն Թէ յետ այսչափ պարտուեցեալ պա՛րտ էր խոտորն դանալ իրաց՝ ի կողմանէ եարուբիոյ . բայց ապստամբու- Թէն ումբրացւոց՝ որք էին յոյժ զօրաւոր , այն զի՝ դեռ չէին ընկալեալ խոշտանգանս ինչ յերեսաց պատերազմաց , բայ ի դոյզն ինչ առասուէ երկրի իւրեանց , ձգեցաւ գՀետ վտարանդուԹէ յօրվից եարուբացւոց : Օ զարմանալի զով լեալ էր սոցա բազմուԹի՛ , մինչև վստահ լինել՝ Թէ չզօրէ ոք դիմակալել նմ՝ : Խօսէին զանձանց մեծամեծս , և գՀռովմայեցւովք ունչս առնէին . խորհէին Թողուլ ի Թիկանց զգեկոս՝ արհամարհանօք , և չու առնել դէպ ուղղ՝ի Հռովմ՝ պաշարել գնա : Իբրև իրազեկ եղև հիւպատոսն այսմ խորհրդոյ , եւ գնաց յեարուբիոյ փութանակի , կալաւ գձանապարհ Հռովմայ . և միա եգե՛ չուոյ Թշնամեացն , զտե՛ղի Հառ՛ի սահմանս պուպինիոյ :

Ի վարանս եր Հռովմ՛ի վր՛ պատերազմի ումբրացւոց : Օ՞սպառնալիս նմ Թէպէտ և արժան եր համարիլ ձա ռատանս , ՚ք երկնչիլ յայոյ իբրև ի հաստահին զրուցոյ . բայց և այնպէս զանգիտէին՝ յիշատակաւ անցիցն անցելոյ ը՛ն՛ա առ գաղղիացւովք : Ո՞չ առաքեցան պատգամաւորք առ փաբիոս հիւպատոս՝ յորդորել գնա , զի վաղագոյն ը՛ մարԹելոյ խաղայուսցէ զզօրս իւր յումբրիա , եԹէ իրաղուի՛ք սահմանսն ներելոյ : Այ՛ նա վաղվաղակի , և եհաս փութանակի ի մեվանիա , ուր էին յայնժամ զօրք ումբրացւոց :

Յանկարծակի հասանել հիւպատոսին՝ զոր ինքեանք կարծէին յայլ պատերազմ պատգեալ ի սահմանսն՝ հեռի յոյժ յումբրիոյ , զարմացոյց զնո՛ս և զարհուրեցոյց . մինչև Թուիլ ոմանց՝ Թէ հարկ է խոյս տալ և ամրանալ յամուրս իւրեանց . և այլք կամէին բայե՛ ի քաց հրաժեշտ տալ մարտի : Այլ ոմանք ը՛ զայլս խրոխտք , մանաւանդ Թէ յանգուցանք , հասատատեցին ի միտս անդէն վաղվաղակի մղել ի մարտ . և իսկ և իսկ ը՛հարան ը՛ փա

Ա՛ Ա· 445 ·
Ն· Ք· 307 ·

Ա՛ Հ· 445·
Ն· Ք· 307·

բիոս , որ էր յայնժամ պատուղեալ պատնէշ արկանել վիւրով քանակաւ ։ Հրամայեաց ետ իւրոց զօրականաց կասել՝ ի գործոյ անտի . խմբեաց զնոսա ՚ի Հակատամարտ , ոչ՝ և ՚ինար եղև , և յիշեցուցեալ նոցի զյաջողափ յաղթուածիս՝ զոր արարեալ էր նոցա , քաջալերեաց խնդրել զվնէհ ժողովուրդոց՝ որք սպառնան երթալ Հարկանել զՀռովմ։ Եայն զան Հռովմայեցիք խնդամիտ քաջալերութիւք այլ ոչ մեռցեալ , ոչ նշանի , և ոչ Հնչման փողոյ ՚ի վէր յարձակեցան թշնամեացն . և կորզեալ զդրօշս ի ձեռաց դրօշակրաց , քարշեցին տարան բանի և զդրօշաձև կերսն յոտս հիւպատոսին ։ Ամբրացիք դիմակալել անդամ ոչ իշխեցին , այլ ընդ լինել Հրամանի՝ զոր հիւպատոսն ետ Հրաատարակել ՚ի զօրուին , զի զՀնընկակից լինցին՝ թէ տալոյ կամին , ՚ի նոյն առ Հասարակ եղեն անձնատուր ։ Ի վաղուն օրն , և յորս զնէի զնոյն արարքին և այլ ևս ժողովուրդք ուժգնոյ ։

Լ· յսու օրինակաւ փաբիոս յաղթեալ ժողովրդեան , և ՚ի պատերազմի՝ որ չէր ուղղակի անկ իւրոյ շահատակ կուէ , դարձոյց զզօրս յիւր գաւառ . և ՚ի փոխարինութիւն երախտաւորուեաս մեծի յերկարաձգեցին զՀրամանատարս ընթերնէ և ՚ի յաջորդ ամ ։

Ա՛ Հ· 446·
Ն· Ք· 306·

Ա Պ Պ Ի Ո Ս Կ Ո Դ Ո Ի Ո Ս·
Լ· Վ Ո Լ Ո Ի Մ Ն Ի Ո Ս·

Սալէնտացիք նոր թշնամիք ՚ի պարտուէն մասին ։
Լիւ· Թ· Ի·Ե·

Ա ոլուսիոս առաքեցաւ ՚ի վերայ սալէնտացւոց նորոց թշնամեաց , որոց ցայն վայր չէր դիպեալ ՚ի դիմի Հարկաւ նիլ Հռովմայեցւոց ։ Ատացաւ տասն մեծ յորդ յայսմ կուռի . զանեաց քաղաքս պատերազմունս , և էառ քաղաքս ինչ ։ Ատղոյր վաւարն ՚ յօժարամիտ ՚ի զօրականս ։ Օ առատս ձեռնուութիւն իւր գ՚ի բնէ Հաձելի՝ Հմտեալ ընորհաշուք աղնուաբարոյութ , որ ՚ի վէր յաւելոյր նոր յարդ , և յանկուցեալք ՚ի նա զսիրտ ամ զօրուն ։ Լ· յսպիսի գնացեալ էր իւր զօրականաւ՝ ապդեին ՚ի նմա ՚ի Հաձել վմիտս նոր , մինդամ միտ տանիլ տարժանաւոր աշխատուեց , և անվհեր ընդ առաջ լինել մեծամեծ վտանգաց ։ Լ· յսպիսի բնաւորութիւն ՚ի զօրագլուխ ոք՝ զօրացուցանի յոյժ զքաջալերուեն զօրուն , և ՚ի իրաց մինչ երկպատիկ զՀնուն ։

Վաբիոս փոխադիւպատոս՝ և սա ևս արար նորանոր յաղթուածիս ՚ի վէր սամնիտացւոց ։

1 Բազմաբաւչիս էր յաւարն , և առատաձեռնութեեն որ ՚ի բնէ տիրոջ ժեալ՝ քաղցրաբանութիւք օժանդակէր , և զզօրականն նովին արհեստիւք առքար խանգակաթս՝ և վտանգաց և աշխատութեաց։ Լիւս։

Պ· ԿՈՒՒՆԵԼԻՈՍ ԱՐՎԻՆԱ· ԱՀ Ա· 447·
Կ· ՄԱՐԿԻՈՍ ՏՐԵՄՈՒԼՈՍ· ՆՐ·Ք· 305·

Սաւնիայիք Թէպէտ և բազում անգամ պատեցան , բայց չէղեն երբեք նուն : Հայսմ ամի 'ի միում պատեբազմի կողեան 'ի նոցանէ ոգիք երեսուն հազար :

Տիտոս Լիվիոս յայս վայր դասէ զերծորդ գաշնադրութիւն՝ որ ընդ կալքեդոնացիս :

Լ· ՊՈՍՏՈՒՄԻՈՍ· ԱՀ Ա· 448·
Տ· ՄԻՆՈՒԿԻՈՍ· ՆՐ·Ք· 304·

Իբկորէն իսկ հիւպատոսք առաքեցան ընդէմ սաւնիայեաց , բայց յայլ և այլ տեղիս : Իբ , զի գործ էր նոցա 'ի միասին , և էր , զի ուրոյն . բայց ոմն և իցէ , յամի գոյն միաբան : Հարին զսաւնիայիս 'ի բազում նուաց , և առնին 'ի նոցանէ պէսպէս քաղաքս :

Պ· ՍՈՒԼՊԻԿԻՈՍ ՍԱՒԵՐՐԻՈՍ· ԱՀ Ա· 449·
Պ· ՍԵՄՊՐՈՆԻՈՍ ՍՈՓՈՍ· ՆՐ·Ք· 303·

Թէպէտ և չկայը առիթ վտահելոյ 'ի խոստմնոյս սաւնիայեաց , սակայն և այնպէս 'ի ժուռքէ նշ նոցոգեբ- ՊԱՏՐԱՍՔ ԵՒ ԲՆԱՔԻՆՔ ԲԱՐՔԱՒՔԻՆ ԵԿԱՒԱՆՑ ։
յաւ ընոսա նախնի դաշնադրութիւն :

Ի նմին ժամանակի եղև վընաս ընդդէմ եկաւեանց վաղնջուց Թշնամեաց ժողովրդեանն Հռովմայ . որոյ յաւաջն ընդ երկար կացեալ լուին , 'ի սուղ ժամանակի և այսր ձեռն եռուն սաւնիայեաց , և սկսան նախատինս դնել Հռովմայեցւոց : Բայց իբրև տեսին զզօրս Թշնամեաց յերկրի իւրեանց , ոչ իշխեցին եւանել ընդ առաջ , Թէպէտ և բազում զօրս ժողովէին ընդ նմ . այլ խորհեցան խոյս տալ իւրաքանչիւր 'ի քաղաք իւր , հաստատեալ 'ի միտ՝ ապա արիաբար զդէմ ունել : Հռովմայեցիք հարին զնմա զքղքս նշ մի ըստ միոջէ . և 'ի յիսուն և հինգ աւուրս առին 'ի նոցանէ բառնասուն և մի քղք , զորոց զբազումն քանդեցին և հրձիգ արարին . և ապ եկաւեանց եղև ոգի Թէ բնաջինջ : Այս օրինակ խոստուն ստիպեալ զմարբուկեցիս , զմարսիկս , զպելիգնացիս և զպիրենտացիս՝ առաքել պատգամաւորս 'ի Հռովմ , 'ի խնդիր դաշնադրութեան Հաշտուն , որոց և տուաւ Հանդուրժել :

'Ի սմին ամի Լ· փլաբիոս նօստար յաճախագլխ , որպէս ու-

1 Ա՝՝ սէմպրոնիոս կ՝ ասի , որոմ հմարկ նորս իրատանց , ազգանի ինս ա- էրատն հռովմայեցիս պմանատոր Սո- բոր պանդալի անուանց : Պոմպոնիոս փոս , այս է իմաստասէն : Աերիտոս յայտագս ծագման իրատանց :

ԱՀ Հ· 449։
Ն· Ի· 303։

Կ· վաթիոս նոսաթ՝ որպէս ուրուն ա-զատագրեալ՝ լինի չինուածատեսն գահակալութ։ Հրապարա-կէ զատուածքարգիրս, որք յատաջն էին ձեռամբ քրմապետաց միայն։

ԱՀԵ Թ· Խ։

բուսին յաղատագրեաց, բայց այր խորագէտ և ձարտարա-խոս, եղև չինուածապետ գահակալութ։ Իբր ՔՂի էր նա (ոչ ասի յումմանց) առ ժամն յարեալ՝ի չինուածապետսն ոչ նոսաթ նշ։ և զի այնր աղագաւ բարձրեաց ժողովրդոյն տեսեալ զանուանիլ նէր չինուածապետ, չառնոյր յանձն Ճանապէհ վնա ընդունակ այնմ ընտրուե, եկն ևկայ սա՛ի ժողովն անդ, և երգուաւ Թէ այլ ոչ՝ի վար արկանել զնո-տարութի։ ումանք գրեցին, Թէ վաղու ևս հրաժարեալ էր յայնմանէ։ Այլոյ քաջ գիտայ առնուլ զնէ՛ց արշա-մարհուէն՝ զոր հասուցանէին ազնուականք ծագման նէր։ Պրմապետք՝ (որք՛ի խմբել էին ազնուականաց,) ինք-եանք միայն էին տիրացեալք այնմ, զոր ընդ այն ժամա-նակս կոչէին՝ հաղագական իշաուանս. այ նէք միայն գիտէին, Թէ յո՛ր աւուրս Թողայուցանէն օրինք խօսել յատենի. զի Տումարագիրք, կի՛ ցուցակք տումարաց՝ յորս այս ա-ւուրք էին նշանակեալք, գտանէին՛ի ձեռս նշ։ Վնկ հարկ էր գիմել առ նոս, և հարցանել նշ հանապազ՝ յինո-զուԹիս որ՛ի վերայ գային առանձնաւորաց. և այս ըն-ծայէր նշ յարգ բազում։ Այս փլաբիոս՝ զոր նէք այսպէս անգ ոանէին, քան զնո զգօն և խորագէտ, խորամանկեաց նշ հնար՝ որում ոչ ակն ունէին, յերևան ածեալ զնո-ցայն գաղանիս խորհրդոյ։ Կողացուե՛ի նոցանէ զնո գիտուիս նշ. օրինակեաց զբաղուած[2] Տարպա-ս իբաս-ան, և զՏ-ամաթգէբս, զոր նախանձայուզութ վակէ ունէին՛ի շահմարանս խորհրդարանի իւրեանց. հրապարակեաց զնո. և այնու օրինակաւ եբաց Ճանապարհ նմ քղքայ-ւոց գիտել անձամբ, Թէ յո՛ր աւուրս մարթ իցի խօսել յատենի, և զո՛ր տարազ արժան իցէ վարել՛ի պէտս։

Փլաբիոս առնէ նաւա-կատս մեհե-նի ընդդէմ կամաց քրի-մասպետաց։

Այլ եւս առաւելուն նշ՝ երգիծուցիչ ազնուականաց, եղև նուիրագործութի կամ նաւակատիք մեհենի միոջ-պատու՝ որում փոխամրցանակաւ անձկային հռովմայե-ցիք։ Իբր զի գրոյիւր՛ի Ճակատ չինուածոյն նուիրա-գրելոյ՝ անուն նուիրագրողին։ Այ եհեանն՝ զոր առաջի կայր նուիրագրել՝ յայսմ նաւագի, էր մեհեան Այնաս-

1 Ճանաչեալք մարթ ինչ իցի առ-նել օրինաք, եթէ ոչ, ամակաւք գի-տէին երբեմն. զի սովորարար չու-նէին զառաջիկան իրին՝ի մէ-ծի կարգոյեթէ. որոց խորհրդոց հարցանէին։ Կնիքեան. Ճառ ըս ճա-բենոյ. համար 23։

2 Ինաւոս քաղաքական իրաւունք և Տումարագիրք, զոր վարք պիտա-

լեալ են, են երեսս ինչ զանազանեալ՝ի միմեանց, որոց պէտք եղեն իրմագիրք։ Քաղաքական իրաւունք են տարագ ինչ, ըստ որոյ լինէր գաղանաբնակն առաջի գաղաստաց, կամ ըստ որոյ լի-նէր պաշտամանատուի ոս գաղանա-զանից ասելն։ Տումարագիրք են գիրք, որ ասատոցանէին զասուրս յորս ինոյ գային օրինք պաշտամանել։

նուլիե ։ Պարտ էր մեծի քրմապետին արտասանել նախ քառս ինչ, զորս ասա պարտ էր երկրորդել այնմ՝ որում անկ էր կատարել զայն արարողութե ։ Ի ծագիլ խեթացեալ քրմապետին, ի տեսանել թէ հարկի յայնմ վայրի ի ծառայութե խնայարելոյ յայնի ճշմարտոյ ապնուականութե, զանազան նմին զերծ լինել յայնմանէ, պնդեալ թէ հիւպատոսի կի զօրագլխի միայն է նուիրագործել զմեհեան ։ Իրողութին առաջի եղաւ ժողովրդեան, և քրմապետն մեծ՝ գտաւ պարտաւոր ։ Այլ արդարև ծերակոյտն յետ այնր ետ ժողովրդեան հանել վճիռ, զի այնուհետև միոք կարօղ լինի նուիրագործել զմեհեան կի զանազան, առանց հրամանի ծերակուտին, կի մեծագոյն մասին տրիբունից ։

Փլաբիոս արհամարհել յաղնուական նայ զկնեցոյցանի ըզնոսա ։

Պատահեալ միւս ևս իրողութե թէ ևս, զոր էր արժան ի յիշումն բերել, թէ էր ցոյց համարձակուե ժողովրդական առ գոռոզուի ազնուականաց ։ Արքեալ փլաբիոսի յայց իւրում պաշտօնակցի՝ որ էր հիւանդագնեն, իբրև եմուտ ի սենեակն, ի բազմուէ անտի ազնուական երիտասարդայ՝ որք գտան անդ, ոչ ոք յարեաւ յոտն ի պատիւ, այլ նմքին կային ի նիստ ։ Փլաբիոս անխռով ետ բերել ի սենեակն ։ զաթոռ իւր գահակալոր, որ նշանակն էր իւրոյ աւագութե, և նովին պատուաւոր աթոռով զվերէ անարգանացն, անխոսիկ զուարճացեալ ընդ արհամարհանս և ի կատաղուե, որովք զնծէին իւր նախանձաւորք ։ Այլ խոկ արժանի էին այսպիսի ձնշման այն ազնուականք, որք այնպես յիմարել էին ի ազնուատոհմի իւրեանց ։

Այլ և ի զանակն ամբաստանալոյ փլաբիոսի ի շնուաճապետուե, չէր ինչ նման ի պատիւ ։ Ետաք վերագոյն, զի ապիոս զակատեալ զէտ փառամոլուե, սիւնեաց ի համբակեալ վնասճան հռովմայ, յո զդիրս ժողովրդեան ։ և այս խոճան էր՝ որ անուանեաց շնուաճապետ զվերս բիոս ։

Փոբիոս առ փոխ զնմ զացճուն ժողովրդն ի յոս միայն ցեղս ։

Չետ փոխոխուեն հռովմ բաժանեալ իբրև թէ երկուս պատակ ։ յորջամիտ մասն ժողովրդեան, որ ակն ածուն էր առաքինուե, և սիրէր զարեւացապարտս, և ի խաժամուճ խռովմանն՝ որ կայուցանէր որոշ մասն ։ Կային մնացին իրք յայմ վիճակի, մինչև ի համարակալուեն Ա· փաբիոսի, և Պ· դեկոսի, զոր ի կարճեաց նո

1 Հրամայեաց անգր ածել զգահակալոր աթոռն, և անառատ ի զնին եկաց նախանձալուսի Թշնամացն ի իւր փառս ։ ԼԻՒՈՆ ։

Ա՛ Հ· 449 : Ն· Ք· 303 :

րէն տիտոսի լեվիտոսի , չէք արկանել՝ բայց յայս ամ՛ փառքիս ՚ի հաստել զմիաբանութիւն ՚ի քէն , և միանգամայն ՚ի չքաղուլ ՚ձեր ժողովոց զսինէքսոս ժողովրդեան , որոյ սփռեալ է ամ՛ ցեղս՝ կացուցաներ միշտ զայսմանօրեայ քուէից , ամիսոփեաց առ հաստատակ գնամ՛ ՚ի չորս միայն ցեղս , որ կին ցեղք քէն քէն . և այսուհի ոչ այլ ինչ արար , բայց դալձուցանել կերսն յիւր նախնի կարգաւորութիւն : Ներվիոս տուղլիոս հեղինակ բաժանման ցեղից՝ որոշէ եր զքէնքաց ցեղս յընդունելութէ ազատագրեալ , և սինքքրեալ ժողովրդեան . զե այսորիկ այս ցեղք չէին ինչ պատուաւոր : Ո՛չ յայնի որոշումն՝ որով փաթիոս հաստատեաց անդրէն զպէսպէս կարգս քաղաքացւոց , այնպէս ընդունելի եղև Տ՛երկայ , մինչև արժանանալ նմա կոչիլ Տ՛ապոլոն . յր եռանիկ , կամ ամենանիկ . որում չէր արժանացեալ իբրովք յաղթութէք :

Երևելի հանգէս հանդերձ ասպետաց : Լատ· դրամ պէս :

Ո՛սի ևս , թէ սորա է կարգել զՏանդէս համարեալ ասպետաց Հռովմայեցւոց , որ լինէր ամ ամ՛ ի 15 յուլիսի . յորում բաժանեալք ՚ի գումարտակս գումարտակս , պատկերալք ոստովք ձիթենեաց , զգեցեալք պաթիենան զգեստ հանդիսի , և հեծեալք յերիվարս , գնային մեծաւ շքով ՚ի մեհենն արեսի՝ որ էր արտաքոյ քաղաքին , կամ ՚ի մեհենի Պատուղ մինչև ՚ի կապիտոլիոն : Այնմ դիոնեսիոս աղեկառնացի գրէ զայսմ հետեւեալ . բայց համարի զայն հաստատեալ յետ պատերազմին եղէղց առ ծովակաւ հռեգիլլեան :

Դիոր· Ը· էր· 351 :

Յօդ· Պ·

Այբբուն երիտաս նորոյ հաստաբանի : ՚Լուսաձեռնէ եիսեանց : Հայեաս ընդրիսուն նաւատորմիղի յոսնայ : Պաթերազմանէ ընդ մարսիկս և ընդ եարեւաշխ բիւրազրաւ : Ընդունելութէն ծաղրվբաթանայ յաստիճանէն չրմայեցայ և հաւանմայիչ : Ո՛րբուքնէն օրինաց բոզոխման առ ծողովրդն : Հաչիւ ևռասրիսուն : Հայեաս ընդրիսուն ևս ցեղից ՚ի վը առաջնոյ : Ո՛րբուսայիւ յորդորէն ղեպղէնացիս՝ ձաբանել ընդ էրեանս . որոյ առեալ ընգնալ ընդ ասկրիչեալ , չառնան չանչն ծառայել ՚ի պաթերազմի : Պաթերազմ ընդ եարեւաշխ և ընդ առաջնայիս : Փաքիոս ընորհ հնազապոս ընդդէմ էրոյ կամայ : Ո՛չնաձայն նմա եղնանայիչ գեղոս տուս : Ո՛արքայականն ղչէնս ՚ի վը առաջնոյ : Ո՛ամմօ յաչմեան ընկեն նոցա , և առաւ հարկանէն ղերկիրն ամ : Ո՛պղեղիոս և Ո՛ . վեսուռիոս ընկեն հնազապոս : Ո՛նէիս՝ որոյ չերեարաչէնայա հրամանատարութէ ածաս վեց , հորոչ ղշօրս սամ-

նեացաւոց , և բռնաբարեալ ի ողորմել ընդ ընդերս : Ոչնան առնել զանաչ զիանալ ընդ եթովբացիս : Ոչեխոս առնուս զբազում բերդս ի սահմանի : Ոչ ընդր խաղաղասրտեանք վոլտմինոս զիր զօրս . և ապրեաս զիրան չեթովբացիս, այր ելս չեղեն ինչ յաջող : Ի ոլտմինոս անցանել զօրօք եթովբացիս . այլ ընդառնելի լինել չեղչանաչելեն չմարթաղես : Օ զօրք սպրեն զնա ճալ առ եթէղ : Ոչրիոս հնազանդասցէ առնեն չաղնուրեի երեսելի ի վէր եթովբացաց , և զհաճանելոցն ընդ նա սահմանացաց : Ի ոլտմինոս գառնայ ի սահման : Ոչնդ հոգոբէ զսահմանացիս , և առնուս ի նոցանէ զաւաքն զոր առաքեալ էր նոցա ի համանիս : Ոչոյժ հասանէ չեթովբիոյ ի հռովմ , որ ահընկնէզ լինէ ի նա : Ի որ պարտաւորէ սահմանացաց մեղրէ զվարան : Ոչռայրն երկու հազարաժոյ ի սահման :

Ա՝ Հ՝ 449՝
Ն՝ Ր՝ 303՝

Ւ· ԳԵՆՈՒԿԻՈՍ·
ՍԵՐ· ԿՈՒՆԵԼԻՈՍ·

Ա՝ Հ՝ 450՝
Ն՝ Ր՝ 302՝

Կարգումն երկուց նոր հատուածք պատմագրի Եփե Ժ. ։

Պարթև է ասել , թէ հռովմ էր յայնմ ժամանակի ոչ թէ առանց արտաքին մարտի : Ի ոաքեցան երկու հատուածք պատմագրի քրքրին , մին ի Վոռա՝ յարանց չորից հազարաց , և միւսն յարլբա : փուկենտեայ քրքրեկուսցոյ ի վերկոյ հազարաց : Ցուսան ինդին ժամանակի իրաւունք քրքրայուել արպինացւոց և տրեբուլայեց . և ահա այսու օրինակաւ հռովմ թեթևացաւ միանգամայն ի տանն հազար աղքատ քրքրայեց : Վանդի խմաստուէ մեծաւ սովորութեամ թեթևաբեռնելոյ երբեմն երբեմն զմայրաքրքրն ի յորդեալ բեռանէ քնակչաց . սովորութեի գազեաս հաւասար հնուելեին հռովմայ , ի նպաստել սովաւ թշուառութե այնց՝ որոց ոչ գոյին կալուածք . ի նուազել և ի տկարացուցանել զհաժամուժ բազմութեին՝ միշտ պատրաստական ի յարուցանել զաղմուկ , յորժամ յորգե յոյժ և խռնի . ի զուսպ ունել զպաղաքս գաւառաց՝ այսպիսի իմն պահակապանօք , և առ ազդել ի նորամուտ հպատակս զոգի , զկզբունս և զսեր հռովմէական կառավարութե :

Մ՝ ԼԻՎԻՈՍ՝
Մ՝ ԵՄԻԼԻՈՍ՝

Ա՝ Հ՝ 451՝
Ն՝ Ր՝ 301՝

Կ՝ուաշնուէ եկուանց՝

Լկուեանք թէպէտև ոգեկորճանք , գուն գործեկին հալածել կ՝ատուած հռովմայեցւոց որ հաստեցաւն

1 Ջոյս տալած ընթերցին սմանս առ ուեանս , և եթան այնմ պնուան խոմարիս : Ցնուած ին իրը ի բնաջինջ լի եանց : Լա արգարև յեր այնորիի լեցեալ նել եիուեանց , մարդիւ սահմանակիցք նել զբոյս ազնեան ընկուեանց : նոցա բնակիչան յերկրի՝ յորում կեն եկ-

Ա՛ Հ· 451։ Ն· Ք· 301։

յերկրի իւրեանց · բայց այն միայն քաւական եղև առ ժամն ՚ի ձնշել զնա ։ Յետ այսորիկ առաքեցաւ ՚ի հռոմ մայ զօր , որ իսպառ նուաճեաց զնոսա ։

Յետս ընկերակցին նա ետաւորմիզ յոնաց։

Ետաւորմիզ յոնաց առաջնորդութիւ կղէոպատրիսի ՚ լա կեդեմոնացւոց եհաս ՚ի յամանք իտալիոյ , և էառ զքաղքն Թուրիա [2] , մօտ ՚ի սալէնտացիս ։ Բայց եմիլիոս հիւպատոս բռնադատեաց զկղէոպատրիս մտանել անդրէն յիւր նաւս , և երթալ գտանել զայլսըս զարթեալսն ։ Եպա վարեալ ՚ի հողմոյ ՚ի խորս ադրիական ծոցոյն՝ եւ ՚ի նաւէն , և չոքաւ ՚ի պատուհան , (այն է պատուա) , մօտ ՚ի վէնետակեսիս . և յետ բազում անցից անցելոց ստիպեցաւ դառնալ յետս , առեալ իւր զիւրսն զկինդերորդ մասն իւրոյ նաւաշանդիսին ։ Ցետոս լսվիոս , որ էր պատուավէրն՝ շուք եդ իւրոյ հայրենեաց , պատմեալ մանրամասն զյաղթութիւնս պատուավէրսդ ՚ի վէր կղէոպատրիսի ։

Պատերազմունք ընդ մաքսիկս և ընդ ետրուրացիս գիւղաքաղաքս ։ Լիւիոս Ժ· Ք·

Յայսմ վայրի եհաս հռոմայեցւոց պատերազմս · ընդ՝ ընդեմ մաքսիկաց , որոց հեշտեաւ յաղթեաց ։։· վաղերիոս մաքսիմոս իշխանապետ . և միւս ընդեմ ետրուրացւոց . և յայսմ եգիտ իշխանապետն առաւել դիմակալութիւն · բայց ՚ի վախճանի յաղթեաց և սոցա մեծապէս , մինչև ինդրել նոքա հաշտութիւն ։ Օ այս արարեալ թողացոյց նմա առաքել պատգամաւորս ՚ի հռոմ , բայց յետ պահանջելոյ ՚ինոցանէ տալ զտարեւոր թոշակ զօրուն , և մնատկարարել երկամեայ ցորեան ։ Բայց և այնպէս հռոմ ետ հաւանութիւն միայն երկամեայ դադարման մարտի ։ Ետ իշխանապետն եմիւս անդրէն ՚ի քաղաքն յաղթանակաւ , և ընտրեցաւ հիւպատոս վ՚ե յաջորդ ամի ։

Ա՛· Հ· 452։ Ն· Ք· 300։

Մ· ՎԱՂԵՐԻՈՍ ՄԱՔՍԻՄՈՍ ԿՈՐՎՈՍ Ե· Կ· ԱՊՊՈՒԼԵՈՍ·

Քրմաւէն լև նի հաղորդական ժողովը դականաց ։ Լիւիոս Ժ· Ը·

Բազում ժամանակք էին , յորմէ հետէ չեղևն լսելի վէճք ՚ի մէջ պատրիկաց և ժողովրդականաց ։ Երկու սրբոց բունք ժողովրդեան՝ Լ· և Կն· ոգուլնիոս յարուցին ինչ վէճ՝ ՚ի վ՚ը քրմաւէ ։ Եպ տեղիք քրմաց ցայն ժամ , բայց ՚ի պահպանութիւն գրոց սիբիլլեանց , եին միայն ՚ի ձեռս պատրիկաց ։ Յայսմ վէճի եղև խնդիր ՚ի վ՚ը աւագուէ հաւաստմանց և քրմապետաց ։ Եպ ժամանակի յորժամ կարգեցան հաւաստիքք , ընտրեցան նախ առաջին երեք , ու

1 Ա՛ն· իւէտիմոս՝ որդի էր իւէտիոն էոյ ռոփաստրին սպարտիոյ , և հօրեղբայր էոյր արեսոի արտային ։

2 Թիուրիա է տեղւոյ վինեալ յատեբոյոյ հնոյն սիբարիտոյ , և մօտ նմին ։

մի յերից նախնի ցեղից, (որք կոչին հառաճեցիք, թխիեցիք, և լոպիերեայք:) Հաւելան զինի և այլ երեք· վե ցի յաւելուածն լինէր միշտ տարապզյգ· որպես ցի Թիւ ցեղից միշտ հաւասար էին Թուոյ հաւահմայից: Ժամանակի զորմէ խօսիմք, պարտ էր նշ լինել վեց· և հաւանական է Թէ երկու ի նոցանէ էին մեռեալ· զի յայնմ ժամանակի երկու տեղիք էին պարապորդք ի դասակցուԹէ հաւահմայից: Յայտնեալ երևի, ըստ տիտոսի լիվիոսի, Թէ ռոմդ անուն միապես պաշտէին հաւահմայից և քրմապետացայ, և էր նշ հասարակ: Ջրիքունք առաջի առնէին, զի առաւելցի դասակցուԹէ հաւահմայից՝ մինչև ցինն, և քրմապետացայն՝ մինչև ցուԹ· և զամենայն տեղիս՝ զորս ընտրէ ունի այս կարգաւորուԹէ, տեղապահէսցեն ժո ղովրդականք:

Յաւ եղև յայժ պատրկաց, զի տեսին Թէ հետամուտ էն և քրմուԹէ, որ միայն էր որոշիչ, և մի միայն առանձ նաշնորհուէ մեացեալ նշ՝ ի նախնի վէհուԹէ իւրեանց· որովհետև կորնչեալ էր ժողովրդականաց ջհնապատուԹիս, վճամարակալուԹիս և գյաղԹանակս: Այլ զի ուսեալ էին զնջանել միշտ յայսպիսի վէձս, տեղի ետուն և արդ ևս գրեԹէ առանց ինչ զհմադարձուԹէ· շատ համարեցան ասել· ,, փոխոխուԹիս՝ որով արհամար ,, հուէ լինի կրօնի, հայր՝ ի դիս· խնդրեմք՝ զի մի ջհնա ,, եկեսցեն չարիք՝ ի վէր հասարակապետուԹէ ":

Այլ և այնպէս եղեն ինչ առնախօսուԹիք՝ ի կողմն և՝ ի հակառակ կողմն օրինաց· և արտասանեցին զնա առաջի ժողովրդեան: Պպլիոս կղոդիոս առեներաքանեաց վերապատանց պատրկաց, և Պ. դեկիոս մուս՝ վերապատանց ժողովրդականաց: Յս դեկիոս՝ առաջի արարեալ զկենդանագրուԹէն և զդիր մարմնոյ հօր իւրոյ դեկիոսի, յորժամ փառացի զգեցեալ՝ տեգ ընդ ոտիւք ունէր ըմ, մատոյց զանձն պատարագ վէր ժողովրդեան և լեգէոնիցց, հարցանէր· ,, ով համարիցիք, Թէ հայր իմ յայնմ վայրի ո՛չ ,, այնպէս մաքուր Թուէցաւ զիցն անմահից՝ և հաճոյ ,, յաչս նշ, ոչ լինէր Ց· մանլիոս իւր իշխանակից· կամ ,, Թէ չէր արդեօք արժանի ընտրիլ՝ ի քուրմ, որ մատոյց ,, զանձն պատարագ դից՝ յանուն հասարակապետուէ և ,, ի փրկուէ նր: Յիրաւի էր արդեօք ստրջանալ յուիս ,, տից, զոր այնչափ հիւպատոսք և իշխանապետք ժողո ,, վրդականք՝ ի խաղալ իւրեանց առ զօրս, կի՞ ի բոլ ,, բոք անդ մարտին ապարին՝ ի նպատս հասարակապետու ,, Թէ: Յս ուխաք չեզի՞ն արդեօք զդից լսելն: Յորմէ

Աւ Հ· 452 : Ն· Ր· 300 :

,, Հետէ հաւատացան զօրք Հռովմայեցւոց ՚ի Ժողովրդա-
,, կանս , և մարտ եդին զօրականք ընդ նոցուն առաջնոր-
,, դութիք ,նուազ ի՞նչ եղէն յաղթանակք առ նոքօք քան առ
,, ապստամբսն : Այլ զինքն ապա ՚ի բաժանորդ լինել
,, Ժողովրդականաց ընդ պատրիկս ՚ի պրետորուէ , ՚ի հիւ-
,, պատոսէ , յիշխանապետութէ , ՚ի համարակալութէ և
,, ՚ի յաղթանակս , չկայն բաժանորդ ընդ նմա և յաւագուիս
,, հաւասմանից և քրմապետաց : Նոքա՝ ասէ , ուր ար-
,, դիւնք են հաւասարք , հաւասար լինել պարտ է և
,, պատուոյ : Վասն ընդ ինձ (խնդրեմ ՚ի դից ընդունել
,, ՚ի Տէսյս՝ զոր հանդերձեալս եմ ասել ,) թէ յետ
,, այս ամ նշանակաց մեծարութէն՝ որով մեծարեաց
,, զմեզ Ժողովուրդն հռովմէական , արժան է և մեզ մե-
,, ծարել զքրմութէն ոչինչ ընդհատ ՚ի մեծարութէ զոր
,, ընդունիմք . և ըղձանամք այսմ անձկանօք , ոչ ՚ի փառս
,, մոլուռ սակս , կիր կամաք ամբառնալոյ զանձինս , այլ
,, միայն կրօնի աղագաւ , և ՚ի պատիւ նոցին իսկ դից՚՚ :
Օ՚ամ՝ զոր լսեին հեթանոսք զդիս իւրեանց ասացեալ ,
յայտ է թէ չազդեին ինչ ՚ի նա մեծ յարգ առ այսպիսի
չնծռութիւնս :

Նորոգութի օրինաց բո- ղքոմն առ Ժողովրդն : Ամ Ե· 3·

՚Ի լսել զանս դեկոսի , խնդրեր Ժողովրդն կուել
գնեղս ՚ի քուէարկուէ , և որոշումն էր իւրք խրհալոյ :
Այլ և այնպէս եղև յապաղումն , վ՚ր ընդ՚մ դառնալոյ
ումանց ՚ի տրիբունից . այլ ՚ի վաղիւ անդր դիմադարձք
միաբանեցան ընդ իւրեանց պաշտօնակիցս , և միակամ հա-
ւանութ՚ եղև ընդունելի : Վասն կարգեցան չորք քրմա-
պետք , որոց գլուխ էր Պ· դեկոս մուս՝ առաջնորդ օրի-
նին : Այնպէս կարգեցան հինգ հաւասմանք , և քնաւքն
եղեն Ժողովրդականք :

Նորոգութի օրինաց բո- ղքման առ Ժողովրդն : Ամ Ե· 3· Ամ Ը· 6 :

՚Ի նմին ամի Վ· վաղերիոս հիւպատոս նորոգեաց զօ-
րինս բողոքման առ Ժողովրդն : Որ այն արտայայտէր
զառաջինն ՚ի վաղերիոսէ բուսպլիգօլայէ . երկրորդ՝ ՚ի վա-
ղերիոսէ պոսիտոսէ . և երրորդ՝ յայսմ վայրի նորոգե-
ցաւ ՚ի վաղերիոսէ կորվոսէ : Որում ստէպ նորոգման
օրինիս՝ յայտ է թէ՝ էր այն , զի համարուին առանձնա-
ւորագոյն զօրագոյն լեալ ընդ զայն կարգաւորութէն , ձնշէր
զաղատութէն Ժողովրդեան : Վասն այսր օրէնքն պոպլիկան՝
հրատարակէր բազում ժամանակաւ զինի՝ ապահովեաց
զկեանս քաղքացւոց . հաստատեալ ծանր ծանր պատիժս
այնմ՝ որ հարկանիցէ գաւազանաւ կիր սպանցէ զքաղքա-
ցի ոք : Զինքն վաղերեան ընդ արգելուչն գան հարկանել
կիր սպանանել զայն՝ որ բողոքիցէ առ Ժողովրդն , պար-

զապէս՝ի վէր քերել, ըն որ անցանէ զօրինօք, չար փորձէ՝: Ա՛վ
երջանիկ դարուս· յորում մնացեալքին և եթ, թէ օրէն
նաչանդն՝ չար փորձէ, եր կամ զօրաւոր՝ի խափանել՝ զև մի
յանցանիցէն մարդկի: Լաւ ա՛վ առ այժմ (զոչէ տիտոս
լիվիոս) ասացեալ սրտի մնօք այսպիսի սպառնալիս:

Ընդ Հ· 452·
Ն· Ք· 300·

Մ· ՓՈՒԼՎԻՈՍ ՊԼՏԻՆՈՍ·
Տ· ՄԱՆԼԻՈՍ ՏՈՐԿՈՒԱՏՈՍ·

Ընդ Հ· 453·
Ն· Ք· 299·

Ա՛մենայն հարիւրեակք՝ի պատրաստի էին անուանել
հիւպատոս զ՝Լ· փաբիոս: Բայց նա ապդ արար, թէ առ
ժամն լաւ և առ ճառայուն պետութեն իշխանաւորքն,
որոյ գործառութիւնքն պատպէեցուսցեն զնա՝ի քնքի:
Ընդ որ ինչ գժուարին յայտմանէ խնամել, թէ զինչ էին
իւր կամք, թէպետ և ո՛չ խնդրեաց յայտնապէս· Ո՛րպ
ընտրեցաւ չինուածապետ գահակալքն Հ· պապիրիուս կուրսորն: Բայց այս երք երկբայական թուին տիտոսի լիվիոսի:

Համարակալք յայտ առի արարին հաշիւ թուարկութեն ժողովրդեան սովորական արարողութիւնք:

Հաշիւ թուարկութեն:

Յաւելուած երկուց կամ եղելոց՝ի վէր առաջնոց:

Յաւելան այլևս երկու եղք՝ի վէր առաջնոց, յո՛ն ան
էան և պերճնոյն· և այն յաւելուած հատոյց զնոսա՝ի
թիւ երեսուն և երեք:

Լիւ· Ք· ժբ·

Վեհապետն քաղաք ումբրիոյ, ուր յետոյ շինեցաւ
նարնիա, առաւ մնացուածք երկուց յիւրոց ընտիրոյ:

Ետուրբացեալ յոլդովիսն զդաշինսն ամսոյ առաջի՝ միանալ ընդ բնակս· որոց առնէ զգուշութիւն ասակաւ կիւ՝ տեսնուն յանձն ծառայել՝ի պատերազմ:

Յայսմ ժամանակի ետուրբացեալքն տալ պատերազմ ընդ Հռովմայեցիս, թէպետ և չէր լցեալ դեռ
ժամանակ դադարման մարտի· բայց արշաւան գաղղիացոց յերկիրն նոյ յապաղեցոյց զկատարումն: Յայլ
ընդ երեսուրբացեալքն էին ընդհեղք, ջանացան ղրկել՝ի դաշնաւորութիւն զայն նոր թշնամիս փողովք· զի զորացեալն
և ա՝ միաբանութիւն այնց զորաց, առ՝ի կարող լինել՝ի
ընդհարկանել ընդ հռովմայեցիս: Ընդկալան մնացեալքն գաղղիացիք զառաջարկութիւն, և սակ արկին զնոյ: Բայց առեալ զայն, իբրև զորոյ եղև չուտ, ասեն չէք՝ի գաշնադրութե, թէ այն իցէ վճռ խաղալոյ՝ի վէր հռովմայեցւոյ·
և թէ մեք չառաք յանձն, բայց միայն չասպատակել
զերկիրք ետրուրացւոց, և չհասուցանել աշխատութիւն

1 Վաղէբեան օրէնն՝ որ արգելոյր ընդ մարգկան, կարծեմ բառական ծեաց: Ջայն՝ (որ յայնժամ առնէր զմարգկան,) կարծեմ բառական
ընդ հարկանել և տապարաւ հանել զորոշեալ ծառսն, թէ ոք զընդ- երթեալ զօրաւոր յօգակալ օրն-
դէմն գործէր օրինս, ո՛չ այլ ինչ նն: Ա՛յժմ հաւնս թէ ոք այսպէս
յաւել ասել, բայց թէ չար գոր- առասպապէս սպառնացեալ: Լիւ·

Ա՛ Հ· 453 : Ն՛ Ռ· 299 : որոց մշակնան զայն . բայց և այնպէս գամք զՀետ ձեր՝ յորժամ կամիք , ևս և ընդէմ հնաւմնայեցւոց , առանց ինչ փոխարէն պահանջելոյ , բայց միայն՝ զի տաջիք մեզ միան ինչ յերկրէ ձերմէ , առ հաստելոյ մեզ անդ խա ղաղական և հաստատուն բնակութիւն : Լատուրացիք քա զում անգամ ժողովելոյն ի խորհուրդ վասն առաջարկու թեաս , բայց ոչ իշխեցին տալ հաւանութիւն : Ի՛ այնչափ նուաղուցին տերութիւն նոյ՝ էր որ չՅողացուցանէր տալ հաւանութիւն , որչափ երկիւղ մատուցած բնակուէ այն պիսոյ ամէն և ձեռներէց ժողովրդեան : Լսրև ոչ եղ բանն ի գլուխ , գաղղիացիք գարձան յետս . առեալ ըն իւրեանս գումար բազում դրամոց , յոր չէղէն ինչ աշ խատ . բայց և չՀամարեցան արք արդարակորով և հա ւատարիմք : Լսրկիւղ միանգամայն յարձակման եւորու բայսոց և գաղղիացւոց՝ արկ զՀռովմ ի բազում վա րանս . վերկ փութացան դաշնաւորիլ ընդ պիկենտացիս ընդ ժողովրդս սահմանակիցս սամնիտնոի :

Պատերազմ ընդ եւորու բայս : Լիւ· ք· ֆա· ֆբ :

Ե՛ աշատակութիւն ի վեր եւորիոյ վիճակեցաւ մանլ լիոսի հիւպատոսի . բայց ընդ մտանելն յերկիր թշնամ ւոյն՝ մեռաւ նա անկեալ յերիվարէ : Լատուրացիք զայս պատահար համարեցան անձանց բարիոք գուշակութիւն . վստահուէ աներկեան համարիէին գյաղթուէն այնր պա տերազմի , զորոյ կարծէին զսկզբնութիւն ի դից : Լայց սուղ եղև նոյ ուրախուէն : Լերև տեսին մտանել յերկիր իւրեանց զ՛ Ա՛· վաղերիոս ի կօրվոս , որ կայուցեաւն էր ի տէղի հիւպատոսին վախճանելոյ , ոչ ևս իշխեցին ե րևիլ ի դաշտավայրն . այլ փակեցան ի քիւրս իւրեանց . և յայնմ վայրի վաղերիոս առար երկար զամենայն ըզ դաշտավայրն :

Ի՛ զգ եղև ի պիկենտացւոց , թէ սամնիացիք պատ րաստին միւսանգամ վառիլ զինու . վերկ ծերակոյտն դարձոյց յայն կողմն զգլխաւոր փոյթ իւր :

Ա՛ Հ· 454 : Ն՛ Ռ· 298 :

Լ· ԿՈՒՆԵԼԻՈՍ ՇԻՊԻՈՆ· ԿՆ· ՓՈՒԼՒԼԻՈՍ·

Պատերազմ ընդ սամնիա ցիս :

Ի՛ սկզբան տարւոյս եկին պատգամաւորք լուկանիաց ւոց առ նոր հիւպատոսս , բողոք կալեալ՝ թէ ,, սամնիա ,, կիք մտին յերկիր մեր և աւար հարին վնա , փոխանակ ,, զի ի թախանձել զմեզ՝ չառաք յանձն նիւակակիր ,, նոյ ընդէմ հնաւմնայեցւոցդ : Ի՛ր անցեալ յանցաւածք

1 Իբր վերադրէ հիւպատոսականն վաղերիոս :

,, զգաստացուցին զմեզ . և հաստատեալ եմք ՚ի միտս Ա Տ. 454,
,, տանիլ ամ չարակրութեց , ՚ք Թշնամանալ երբեք հաւա- Ն· Բ· 298·
,, մայ : Վասն ազաչեմք զծերակոյտդ , ընդունիլ զլու-
,, կանիայիս ՚ք ձերով խնամակալութ՚ք և պաշտպանել
,, զմեզ ՚ի սաստիկացոց : Այս Թելպէտ տուեալ է մեր առ-
,, հաւատչեայս զբարւոքս մերումս հաւատարմութ՚ք առ
,, հռովմայեցիս՝ ՚ի ձգել ՚ի վեր մեր զպատերազմ սամ-
,, նիացոց , բայց և այնպէս պատրաստ եմք տալ ձեզ
,, պատանդս ,, :

Վ՚ս ՚ք երկար ինչ խորհուրդ կալաւ ծերակոյտն առ որոշումն խնդրուածոյս . եդ դաշն ՚ք լուկանիացիս , և իսկ և իսկ առաքեաց առ սամնիացիս քուրմն ազգարարս , ազգ առնել նոցա , թէ ելանել ունիք յերկրէ մերոց դաշնաւորաց , և ՚ի բաց տանիլ զձեր զօրս : Այլոց պատահեցան սՓ զձնանապարհին պատգամաւորաց սամնիացւոց , որոց պատուէր առեալ էր յայտ առնել սոցա՝ զի թէ ուրեք երբեք գայցեն ՚ի ժողով սամնիացւոց , չէն վերծ ՚ի պատժոյ : Յայնժամ հռովմայեցիք վաղ ՚ք փոյթ յայտ արարին պատերազմ ՚ք սամնիացիս ամ հանգամանօք :

Լսեժանեցին լիւբեանս հիւպատոսք զգաւառս , եաւ քուրնա վձակեցաւ շիպիոնի , և սամնիոն՝ փուլվիոսի : Ո՞ իպիոն ակն ունէր , թէ դանդաղ եղիցի պատերազմն , ոչ՝ յանցելուսն ամի . այլ Թշնամին աձապարեաց ՚ք առաջ լեալ նոք ՚ի վոլատերրս : Պատերազմն տեւեաց ըզմեծ մասն տունջեան . և յերկոցունց կողմանց եղեն սրեան ձապաղիք : Վասն գիշերի հասեալ ՚ի վեր ՚ե Թողզնա ՚ի տարակուսի , Թէ ո՛իցէ յաղԹական . և յառաւօտուն պահու խոր ՚ք մՓ յայնեցաւ յաղԹականին և յաղԹելոյն : Այորութեամբ ՚ի լուսե գիշերի լքին զբանակն . և հռովմայեցիք յառաջ խաղացեալ ձակատու պնդզմի , և իրավեկ լեալ՝ Թէ Թշնամիք հապձեպ փախստեամբ պարտուԹ՚ն խոստովանին , մնին ՚ի բանակ եարութեան , և աւարեցին աւար բազում : Ոչ ետ այսորիկ հիւպատոսին խաղացուցեալ վիր զօրս մեծ ՚ի փախչեանս , և Թողեալ զաղխս իւր ՚ի փաղերիա , միանգամայն և խումբ մի զօրաց ՚ի պահպանուԹ՚ն նոցա , եմուտ յերկիր Թշնամեաց , և մանեաց վճիռ ՚ի հուր և ՚ի սուր , և չարար ինչ պաշարումն . Թերևս զի էր ձեռնհաս ընդհարակաւել ՚ք ամուր ամուր քաղաքս , յոր ամիացեալն էին եարութիք :

Այդպէս և փուլվիոս արար երևելի յաղԹուԹ՚ի վ՚ր սամնիացւոց մեծ ՚ի լուկանան քՓք , որ եղև գին յաղ-

ՍԸ Ա· 454· ՝ն· Ք· 298·

թականին ։ Չկա այսորիկ էառ բանալի զաւփիճեան ։ Այսմին ամի գաղթական առաքեցաւ ի կարսէրն առ Եկուեանս ։ Այլ փութային հիւպատոս ապա արար Հանդէս յաղթանակի սահմանից ։

Փրկիա ընդ ի հիւպատոս ընդդէմ Ի բոց կամաց ։ ԼԻՒ· ժ· ՃԲ· ՃԷ·

Այն ինչ մերձենայր ժամանակ ժողովոց վերնարանն հիւպատոսաց , լու եղև՝ թէ եղուբայրիկ և սահմայիկք զօրաժողով լինելին բազմութիւ . և թէ եարութբայրիկ յամ ժողովս մեծապէս յանդիմանելին զդէսեսօրս ազգին , փոխանակ զի ոչ կալան առ իւրեանս զդաղտնիսին զինչ և իցէ գաշամբ . և թէ գժգոհ էին զիշխանաւորաց սահմ Նիացոց , փոխանակ զի պատաղեցուցին ընդդէմ գնդապ հռովմայեցւոց զգօրն կարգեալ Լեգէմ լուկանիացւոց , Լիտևէր հռովմայեցւոց , զի թէ միաբանին անդրէն զբուխիք երկուց հզօր ժողովրդոցս , կասկած ի վէր կայր աշխարհագոյն ևս մարտից ։ Հայեմ վայրի ընդհացակիչին ի խնդիր հիւպատոսութեն երևելագործքն ի հռովմայեցս . բայց հասարակաց սոսկումն յոր կայր քրքջ , գարձոյց զամենն ասս ի փաթիս մաքսիմոս ։ Այս ի սկզբան կայր հանդարտիկ առանց ի խնդիր լինելոյ այդպիսի ինչ պատահման . բայց իբրև եռաս , թէ ամենեցուն քոեայք միաբան էին ինս , հրաժարեալ յայտնագ , ասէ ·

,, Ոչ զիարդ . չէ անցանելոյ խմոյ ընդ այս պաշտա
,, մունս , և չէ ընդունելոյ խմոյ զայսմ հատուցումն ,
,, արդ որ անցեալ եմ զաւուրբ , տեսէք զիս միասն
,, գամ ձեռնարկել ի հրամանատուն ։ Ձիք իմ այ
,, սու հետև առաջին կոլովուն մարմնոյ և մնաց . Թող
,, զի խիճամ ի յաղդոդդ չէզոփոխուէ բարուի . և զի
,, մի իցէ թէ չայս միոյ յայծուէց կարի մեծ և անդրդու
,, ելի և վերագոյն Թուխքի ջ զմարդկային վիճակ՝ իմս
,, երջանկուէ ։ Ոչառանդ գոյ պարծանաց իմոյ նախ
,, նեաց . խնդուէն է որսի իմոյ սեասանել և զայլս ար
,, ժանաւ առանգս իմոյն ։ Այլ պակասի ի հռովմ մեծա
,, շուք պատիւ՝ արանց քաջաց , և ոչ արք քաջք՝ մեծա
,, շուք պատուոյ " ։ Այս խոնարհամիտ հրաժեշտ ա
ռաւել ևս ջերայոյց վշեռասպետն ժողովրդեան ։ Վա

։ Ընդէր է ձեզ բանագատել զաւաքին ձերացեալն , և զանգիտալն ջ ախտառութիւս , և ջ ախտառուեցեալ վարս ։ Այլ մարմնոյն և ոչ հոգւոյն՝ նոյն պահ կորովութէն ։ Կասկածէ ես ի բաղդէն , զի մի ուրեք յածոց կարի իցեն հատատագոյն երեսեցն այն յանձին իւրում ջ զոր պա
հանջին մարդկայինս դեպք իրաց ։ Խոտճացաւ ինքն ու փառս նախ նեացն , ինգամիտ հայի և յայս ու իւրան ամբառնալ ։ Ի հռովմ ոչ մեծամեծ ուագուեք պակասին քաջ ջագուեից , և ոչ արք քաջք՝ ուս գուեից ։ ԼԻՒ·

բիսոսի կարծեալ՝ թէ հնար իցէ զայն խափանել ակնա- Ա՛Ս· Հ· 454·
ծուք առ օրէնս , եւ ետ կարդալ օրէնս ինչ , որ հրամայէր Ն՛Ր· Ք· 298·
չառնուանել հիւպատոս միւսանգամ վասն քո՛քացի , թէ
ոչ նախ անցեալ իցեն ամք տասն : Հազիւ լսէլի եղեւ
ընդ երկայնատեւն օրինիս՝ յամբոխ ազալակէ ե՛ւ քրմէն
Ջանաց · ի վե՛ր այսր նամի յայտ արարին արիւնոյ , թէ
,, այդ օրէնիդ չարկանէ խոսիան ըղձանալ ժողովոյն · և
,, թէ առաջի առնեմք ժողովրդեան , վի՛ մի փոքիոսի
,, անօրինեսցի՛ " : Ա՛յլ նո՛ր պնդեալ գերաժեշտ իւր ,
Հարցանէր ցնո՛ս , ,, Ի՞ակ կը մտ լինին օրէնք . Ընդհա՛ն ի
,, տեսանել թէ ոմն ցրեն զնո՛ս նորին իսկ՝ որք Հաստա-
,, տեցինն : Իսկ այգպէս իցէ , ՝ օրէնք ոչ ևս են առաջ-
,, նորդք գնացից մերդկան , այլ՝ նո՛րքոյ անկեալք Հա-
,, Ռոյից նո՛ց " : Ի՞ակայ ժողովուրդն պնդեալ ի՛ն ոյն կամ ,
ոմն և Հարիւրակքն կոչեցեալք ի քուէարկու Ընդ , իսկ
և իսկ անուանելին զփոքիոս հիւպատոս : Յայնժամ յաղ-
թեալ նո՛ք յայնպիսի միակամ և Հաստատուն Հաւանու-
Ընդ , ձայն ևբարձ · և ասէ · Ո՞ւգո՝ յայդոցանէ՞ դէ՞ ո՞ հոգ
Ռայեցէ՞ գՅերդ ընտրեսի՞ : Ա՛յլ ղերբընաչ պնդեալ ինչ ըսոյ հա-
Ձայս ՅԷր , արասջի՛ և դուռ ընդ իս զայս ընտրմ , զալ ինչ չեկնա-
Նպշոսի՞ ղ՝ Ոլ· գեղոս , զբերքարե արձանաւորն ՅԷղ և հոր է-
բոսմ , յոր վաղուց եմ գոբՅէ՞ ի վաղուց հեռե , յորժամ եղեւ ի դա-
սին հիւպատոս , ըն գոանեմ եշխանաՀէզ պարտապանն ի ՅԷղ
ընդ ես կատարել գործոյն՞ : Ի՞նդրուածն Ընդ գործ գործի
իմն իրաւացի , և իսկ և իսկ Հաւանելն Ընդ արժանի · վերջ
և ամենայն Հարիւրակք որ անդն կային , նշանակեցինն
նմա իշխանակից՝ զոր կամէր :

Յայսմ ամի շինուածապետք կոչեցին ի դատաստան զրազմսի Ընդ յոյժ քո՛քացւոց · վի ատացեալ ունէին երբ կին աւելի յոյժ ջ զԹոյլ տուեալն յորինոց · և ոչ ոք ի նոցանէ կարաց արդարացուցանել զանձն : Ա՛յս Համարձակ և սաստիկ գնացք՝ ելին բուռն անձարկու ընչաքաղցութեն առանձնատրաց :

ԻԲ· ՓԼԱՒԻՈՍ ՄԱՔՍԻՄՈՍ Բ· Ա՛Ս· Հ· 455·
Պ· ԴԵՔԻՈՍ ՄՈՒՍ Բ· Ն՛Ր· Ք· 297·

Ա՛յն ինչ նոր հիւպատոսք խորհեին ըստ միմեանս ի վե՛ր հիւպատոսք
գործոց պատերազմի առ իմանալ , Թէ քանի գունդս նեն զգնա- զաբձուցա-
պարտ իցէ ժողովել մի երկաքանչիւր բանակաց , և զոր վե՛ր ամենեցուց· բազմաց
կոզմն լաւ իցէ միոյ միոյ ի նոցանէ ընտրել , Հասին պատ-

1 Ա՛յժմ օրէնք կառավարին , և ոչ Թէ կառավարին :

Ա՛ս Հ· 455։ Ն· Ր· 297։

յաղթական լինին նոյ, և աւար հար. կանէն զերկիր առ.

դամաւորք՝ի սուտորիոնէ, ՚ի նեապետեայ և՛ի փաղերիոյ, որք զդացուցին հիւպատոսդ, թէ ժողովք լինին յիմ ժողովուրդս ետրուրիոյ՝ իսոխլ՚ի հաշտուն։ Այս լուր ետ զարձուցանել զմեզ զօրուն մարտի՚ի վերայ սամնիացւոց։

Ընդ արարեալ երկոցուն հիւպատոսացդ միանգամայն՚ի հռովմայ՝ խաղացուցին զմեզ գունդս իւրեանց՚ի սամնիոն, փաբիոս յերկիրն սուսայի, դեկոս յերկիրն սիդիկեցւոց. կալեալ երկուս այլև այլ ձանապարհս, ՚ի դիւրութիւն դարմանոյ և համբարաց. և առ արկանելոյ՚ի տարակոյս զսամնիացիս, թէ յորմէ՞ կողմանէ ընդհարցին ընդ նմա։ Յորս հասին յերկիրն Թէհնամոյն, աւար հարին զմեզ՝ իւրաքանչիւր չիւրում կողմանն։ Այլ զի զդուշացեալ էին լրտեսութեն գնացից Թէհնամոյն, ոչինչ նուազ՚ը աւարառութեն երկրին, վասն սամնիացիք՝ որք սպասեալ մնային պահու անսպից նոցա ըստ ինչ ձոր, մտ՚ի վերայ յարձակելոյ նոցա՚ի բարձանց գահաւանդի միոջ, յորում զտեղւոյ առեալ էին մատ՚ի տիփերնոն, ոչ կարողացան յանկարծ՚ի վերայ հասանել նոցա։ Փաբիոսի Թողեալ՚ի Թիկանց զիւր աղաս յանքոյթ տեղւոջ խմբաւ բաւական գնդի՚ի պահպանութիւն նոցա, խաղացոյց զզօրս իւր ձակատու պատերազմի՝ յայն կողմն, ուր Թէհնամիք մնային նմա։ Յայնժամ տեսեալ նոցա Թէ յայտնեցան, և Թէ հարկ էր իմանալ՚ի դաշտավայր, պատրաստեցան՚ի կռիւ, առաւել սրտապնդութե՚ը յոլով։ Այլք և այնպէս, կամ զի ունէին անդ համախմբեալ զնոտ զօրութեն սամնիտին, կամ զի յետին վտանգն յոր կային՝ արար զնոսա անվեհերս, զդէմ կալան առաջնումդ բաղխման անհնարին բորբոքմամբ, և արիութե՚, մինչև ահընկէց լինել նոցա՚ի հռովմայեցիս։ Տեսեալ փաբիոսի Թէ չկարէ ձեղքել զնոսա, ազդ արար հեծելազօրուն, Թէ պէտք են ձերոյ օգնականութե՚, զի հետևակազօրն տկարանայ վանել զթշնամին։ Այլք՚ի չօգնել յայտնի զօրութեն, խորհեցաւ նա ձեռնարկել՚ի հնարս։ Զայս սակս հրաման ետ շիպիոնի տեղակալ զօրագլխի՝ հատուածել լաւելեայն՚ի խմբէ զօրուն զտիգաւորս առաջնոյ լեգէոնի, և ածել զնոսա՚ը գողղղի զանիրլաբար՚ը կալի՚ի գագաԹունս մծտակոյ լերանց. և ելևէջս յանկարծակի դէմ յանդիման Թշնամանոյն, առ յարձակելոյ անտի գազանաբար՚ի վերՆոքա, և պատելոյ զնա՚ի վերջ։ Ո՞ պատուէրդք հիւպատոսին անվրէպ կատարէցան. բայց որչափ և բռնանայր հեծելազօրն՝ ոչ կարողացաւ բնաւ խորտակել զդասականս սամնիացւոց, և ոչ արկանել զնոս ուստեք՚ի չիմնԹս. վասն

աւետաւ լեալ ՚ի գնոր էն ամ ջանք իւր , ըստ կրունկն դար- (Նա. 455.
ձեալ երկիր գիտին : Ընկերակից նոյ զօրացոյց յոյժ զքա- Ն. Ք. 297.
ջալերութեն Հշմարտութ. մինչև հաւտմեցէք այլ ոչ ար-
դեօք տակային այսպիսի բանն բաղխման , որոյ յաջող-
ուած ևս քան զևս զօրացուցանէր , եթէ երկրորդ շարն
չէր փոխանակեալ հրամանաւ հիւպատոսին՝ զառաջինոյն
տեղի : Այս ևարտ գունդք արդարև զդէմ կալան
բանն Թափոյ Թշնամոյն . միանգամայն և տիգաւորք
երևեցան ՚ի դէպ ժամու ՚ի կատարս լերանց , և մեծաձ
ձայն գոչեցին : Հայեաժամ տագնապ մեծ եղև ՚ի սահմիա-
կիս , զօր փաբիոս առաւել ևս յորդեաց . ձայն արձա-
կեալ՝ թէ զօրք էնձր զէկոսի իմոյ իշխանակցի , որք գան
մեզ յօգնութի : Ընդէն զօրականքն ամ լի եղէն ցնծալո
և ուրախութե՛ . ՚ի ձայն բարձր ազազակէին , թէ եհաս
միւս հիւպատոս իւրովք լեգէոնօք : Այս նենգ օգտա-
մատոյց հաւտմեցուց՝ զարհուրեցոյց զսահմիացիս : Իր-
կուցեալ սոքա , թէ յետ երկար և դառն պատերազմի յոր-
մէ էին պարտաւորեալք յոյժ , հարուածս ՚ի վեր ածիցեն
զեռակ գունդք Թարմք յուժիւ , ՚ի փախուստ դարձան՝
յայսկոյս յայնկոյս փարատեալք . յորմէ և կոտորածն
չէզև ինչ երևելի , և ոչ համեմատ յաղթութեն մեծի :
Իրեք հազար չորեք հարիւր միայն անձն ՚ի պատերազ-
մի , երեք հարիւր երեսունք եղէն կալանաւորք , և զրօշք
քսան և երեք առան ՚ի նոցանէ :

Պուլխայիք միաբանեին ըստ սահմիացիս յառաջ քան
զպնորզին , եթէ պ. դեկոսի հիւպատոսի երթեալ բա-
նակիլ մծո ՚ի մալեվենտ , (որ յետոյ կոչեցաւ բենե-
վենտ ,) չէր ձգեալ զնո՛ ՚ի կռիւ , և չէր ցրուեալ գնոսա :
Այլ ՚ի քովի չարաբին երկար դիմակալութե՛ , ոչ կորուսին
աւելի ՚ի զերկու հազար արս , յետ որոյ մ՚ի չինաց դե-
կոսի այլ տեղի երկիւղի յերեսաց նո՛ , խաղացոյց գիւր
զօրս ՚ի սահմին :

Իրրև եհաս անդր , երկու զօրք հիւպատոսաց բաժանե-
ցան յերկուս նահանգս . և սիրեալ ՚ի պնդոն կողմանս՝
յապահանուէ եղին զերկիրն ամ ամիս հինգ : Վեկոս
բանակեցաւ ՚ի քաւաստան և հինգ տեղիս . և միւս հիւ-
պատոսն ևս փոխեաց զբանակն ուԹսուն և վեցից . և
այնպես Թողին գունդք ըստ ամ սահմինն հետս աւերածի ՚ի
բանակեցուց իւրեանց , Փաբիոս հաս և զքաղաքն կիմեռ-
բա . որոյ կայանաւորք եղէն երկու հազար չորեք հարիւր ,
և մեռեալքն միայն չորեք հարիւր երեսուն :

Վարձաւ փաբիոս ՚ի հռոմ դահերեց վճռել ընտրուե

Ընդ Հ· 455, Ն· Ր· 297·

Նորոց Հիւպատոսաց ։ Հարիւրեակից կոչեցեալք նախ առաջին ի քուէարկուէն , ամբիծն միաբանութիւն կամէին , թէ հաստատեսցի նա ինչն ։ Իսկ ապպիոս կղոդիոս ի Հիւպատոսակացաց անտի՝ որ կայր առաջի ընդ սպիտակաց գնացս , այլ խրոխտ և փառասէր , ջանայր իւրով և ամ աչուառկինաց մեծարոյութիւն՝ անուանիլ Հիւպատոս , ի միասին ել Կ· փաբիոսի , ոչ այնչափ՝ ասէ , վն խմոյ առանձնաւոր օգտի , որչափ ի պատիւ բովանդակ խմբի պատրաստից , զոր կամիմ հաստատել անդրէն ի ժառանգութիւն երկաքանչիւր հիւպատոսական գահոյ ։

Ընդ փաբիոս առաջի առնէր զպատճառս անցելոյ սի , զի զերծ իսկ լընդունելոյ պատուոյն զոր կամէին նմա ընծայել ։ Ընդ ապ՞ ուսկանաւ չուրջ եղեն յայնժամ գահիճ նը · աղաչէին պարգել ի մէրոյ և հանել ի տրջմոյ ժողովրդականաց գհիւպատոսութի , և դարձուցանել ի կարգ պատրիկական և ի նոյն իսկ աւագութին զիւր նախնի պայծառութի ։ Ընդ ուեցոյց զնա փաբիոս · իրաւացի և ցածուն բանիւք զիջոյց զեռանդն նոյ , ասելով ։ ,, Տագիւր ,, գործակից լինել արկանել զընտրութիւն ի պատրիկս , ,, եթէ տեսանի՝ թէ խորհիք զայլ ոք անուանել հիւ ,, պատոս , և ոչ զիս · բայց յանուանել ձեր զիս , քաւ լի ,, ցի հաւանիլ իրի , որ ուղղակի հակառակ է՝ ամ օրինաց , ,, և տալ այդպիսի չնաստակար օրինակ " ։ Ընդ ուեալ զիսո սիլ նը այնպէս անդրդուելի , խորհեցան ընտրել հիւպատոս ել ապպիոսի կղոդիոսի՝ զ ։ վերոյհիշոյ ժողովրդականն , որք յառաջնումէ իսկ ընկերեցին միմեանց յայլում հիւպատոսութե ։ Ընդայց ապնուականք ստգտանէին զփաբիոս , թէ խորշեցաւ ի պաշտօնակցուէ ապպիոսի , վն զի գիտէր՝ թէ կարի հին առաւելու ը զինքն ի ձարտարախօսութէ , և ի ձեռնարկս քաղաքական իրողութեց ։

Ընդ Հ· 456, Ն· Ր· 296, Դեկիոս, որոյ յերկրպագէ ցաւ հրամայ նաառարութի ամիսս վեց , կատարէ զերծս սահմանացոյց , և բանագաւաթ Թողուլ զերկերն գը նան սը միւս նալ ընդ եսրուբացիս ։ Լիւ· Ժ· 27։

Ն· ՎՈԼՈՒՄՆԻՈՍ ը· ԱՊ· ԿՂՈԴԻՈՍ ը·

Ընդ ետ ընտրուէ իշխանաւորաց՝ յերկարաձգեցաւ հրամանատարութէ նախընթաց հիւպատոսաց ամիսս վեց , և պատուիրեցաւ նոյ հանապազորդել զպատերազմն ի սահ նիսն ։ Ընդ ուեկիս դեռ կայր ի տեղիս՝ յորս եթող զնա իշխանակից իւր · և ոչ դադարեաց յաւերելոյ զերկիրն , մինչև սահպեաց զչօր Թշնամոյն՝ որ ոչն իշխեր ի դիմի հարկանիլ նմ , դատարկել զսահմանսն ։ Հալածական լեալ ի սաննիտնե , ժողովեցան յետուրիա · և ի մտի եդեալ՝ զի Թե բազմաւոր զօրօք խառնեն զաղերս ել ահ-

արկուէ , լըունել վ ընդունին , զոր ցայն վայր սակաւ հե- Ակ· Հ· 456 ·
տասդուէք լեռև հնար լըունել ի ձեռն իւրեանց պատ- Ե· Բ· 296 ·
գամաւորաց , խնդրեցին զի խմբեսցի ժողով կ լեռաւորաց
ազգին : Իրրև խմբեցաւ ժողովն , խօսեցան լը նոր բերա-
նով գեղ լեռսի եգնատիոսի զօրագլխի իւրեանց , և ասեն .
,, Իբաղում ամաց հետէ մարտ եդեալ մեր մի ապատուէ
,, լը հաւմայեցիս , ամենի քանացաք մեզինն և մերով կո-
,, րուէք քաղաքէ զծանրսն տեղ պատերազմիս . գուն
,, գործեցաք օգնականս Թէ գտանել ի ժողովրդոց ինչ
,, սահմանակցաց՝ որոց նիազ էր զօրուէ : Իլ կարացեալ
,, տակաւ մարտի՝ խնդրեցաք հաշտուէ ի ժողովրդենէ հռ-
,, ոմայեցւոց : Ցարփացեալք ըղձմամբ բնաւորականաս-
,, ամ մարդոյ՝ կալ ինալ կի հաստատիլ անդրկին յաշա-
,, տուէ , իղձ՝ զոր հնար է առ ժամանակ մի բանի ձերն-
,, ջել , այլ ոչ խոպան շինուցանել , Թէպէտ եւ բա-
,, զում անգամ զլուծ ծառայութեն : Իյլ հուսկ յետոյ
,, ոչ ինաց մեր այլ ապաւէն , բայց միայն յետրուբացւոցդ
,, կողմանէ : Իէք մեզինն գիտեմք՝ զի ազգ էք իտալիոյ ,
,, զօրագունք զինու , արամբք և ձախուէ . և առ ձեօք
,, են գաղղիայիք ծնեալք ի մէջ սրոյ և զինու , բնաւո-
,, բանս խրոխտք և սաստիկք , և առաւել առ ժողովուրդ
,, հռովմ ական , առ որ բարձրագլուխ պարծին բերկրա-
,, նօք և խօսուէ , Թէ առին զքաղաք նոյ , և զվայրագուէ
,, նոյ ցայն վայր հասուցին , մինչև փրկանաւորել նոյ զան-
,, ձինս փրկանօք ոսկւոյ : Իյս արդ՝ Թէ պահէք եարու-
,, բացիգք դէռ մնոյն խնաստս անվհեր քաջուէ , և վեհ-
,, անձնուէք , զոր ցուցին երբէմն պորսենա և նախինիք
,, նոր , կարդ էք օրհնագիր լինել հռովմայեցւոց , և վա-
,, նել զնո յամր երկրէ՝ որ յայսկոյս տիբերիս գետոյ , և
,, ցայն վայր հասուցանել զնո , մինչև պատերազմիլ նոր
,, ոչ վս իւրեանակաւուէ խռալիոյ , այլ վս անձանց իւրեանց
,, փրկուէ և պահպանուէ : Իյս մեք ածեալ ունիմք ընդ
,, մեզ զօրս կամակարս ի մարտ , որոց կան և զինք և
,, դրամք , և ամ պիտոյք պատերազմի " :

Իյն ինչ սամնիտացիք անտի յուսով խորհուրդ խոր- Դեկիոս առ-
հէին յետրուբիա , երկիր նոցա ձարակ եր հրոյ և սրոյ : նու բազում
Իայլ դեկոսի յորդորեալ զնուր գունդս՝ չշատանալ լո- բերդս ի տա
կալ աւերածով երկրին , այլ ի խնդիր լինել բազմա- նիսն . Լիվ· · Ժ·
հարուստ աւարի ի քիքս , պաշարեաց զմուրգանտիա՝ զի Ե· Ե·
յամուր քաղաքաց սամնիտին : Իզոհ եառուն անդր զօրա-
կանք անհնարին բորբոքմամբ , մինչև ի միամաւուր ա-
ռաւ քաղաքն ի վճռ յորձակմամբ . ուր կալանաւորեցին

Ընդ Հ. 456. Ն. Ր. 296.

աւելի ՚ի զերկու հազար սահմիայիս ։ Ի՚սարն զոր առա-
քեցին , եղև յորդեալ յոյժ ։ Ի՚այլ ՚ի զի ՚ի վե՚ր կայր եր-
կիր ոչ գուցէ զօրահանդէս նոսիա ծանրաբեռնին , զերկոս խրատ
ետ նմ՚ վաճառել զայն . և անդրգ դինն՝ որոյ եգաւ ՚ի
վաճառս , ձգեաց անդր զգայմանն յոյժ վաճառականաց ։
Ի՚չուառագոյն և եղև վիճակ հասանելոյ ։ Օ՚զօրահանդէ
՚ի վե՚ր էլեն առնդղովք ՚ի վայրկեան ժամանակի , առին
զ՚ինեղն , և առար հարին ։ Ի՚եռան երկու հազար երկք
հարիւր արք , և վե՚ց հազարք եղեն կոլանաւորք ։ Ի՚ողո-
պուան եղև բազում յոյժ , և վաճառեցին զայն իրրև զա-
ռաջինն ։ Վերեհասան արար մե՚ծ և դիմակալու ՚ի . կո-
բեան անդ իրրու երկք հազար սահմիայիք ։

Վշտանիթս խազագու-
թեան զզօրս իւր
՚ի սահման . և տագնա-
պիս մեծաց յամ-
բաստից :

Ի՚անդր եդեալոսի մե՚ս սահմիացւոց՝ եղեն ազգու բաս
բղձալ ։ Ի՚մ՚ եաթաբարիք գոգցեա՝ վաճառել եմն վնաս ։
Ժողովրդք ումբրիոյ զՀետ յորան վնասս օրինակի . յոր-
դորիեն և զդաղ զիացիս յօդնականուե ։ Ի՚յոր ամի լուր
արկ զՀռոմի ՚ի բազում վարանս ։ Ի . վոլումնիոս հիւպա-
տոս յաստաչագոյն երթեալ էր ՚ի սահմանն երկրաւորիցն ի՚ս-
գնացոք և ՚ինդ եատասան հազար արամբք դաշնաւորացն ի՚ս-
պիտոսի իւրում ի՚չխանակի Հռոմայեցւոց եղև խաղալ վիշապ մի
ըն կարի յետուստ բիս ։ Տաքսա սա ըն իւր երկուս լիդեանս ,
և երկուտասան հազար այր ՚ի դաշնաւոր զօրաց , և չորս
բանակեցաւ մեծ ՚ի Թշնամիս ։ Իւր չուատորեցի Հայոսանել՝
հասեցոյց զ՚ժողովրդս ոմանս ետուրեսոյ , որք ՚ի պատ-
գաստ եին վաճել զնոսա ։ Ի՚այլ եցոյց անՀնարն ՚ի գը-
նացս իւր , և ձախսոյ եղեն նր եղք ։ Ի՚ետ գաղտ պա-
տեազմեցոս ՚ի տագաղիս տեղիս , և ՚ի տարաժամ . ո-
րոյ առաւելաս յոյժ գառաղուե Թշնամեաց , և սրատ-
բեկ եղեն յոյժ զօրք Հռոմայեցւոց . մինչև ոչ Հիւպա-
տոսն վտահանալ ՚ի զօրս իւր , և ոչ զօրուն ՚ի Հիւպա-
տոսն ։

Վշտանիթս ան-
ցեալ զ-
րագ իւրոմբ
յետուստիս
իւրոց Հրամա-
նաւ զնոսա
բանալ Հրա-
ւիրակին ի՚ս-
րագխանակ
ցի ։ Ընդա-
նեալ ՚ի մեծ ջ-
մարտագոցս ։
Օշրք սակա-
ւիկն գնա Հաղ
ատ եանալ ։

Ի՚ վերնել այսմ այսոիկ , ի՚չաս ՚ի սահմանն վոլումնիոս
Հիւպատոս իւրովք զօրօք Հրաւիրատու Հրամարտակի , զոր
պնդէր ՚ինքնակալ իշխանակիցն ։ Ի՚պատա-
սի ժխտեալ ՚ինք իմ գրեալ՝ ժողովեալ գնաս չմարդա-
պէս . և Հարցեալ նմ՝ արՀամարՀանօք , զիա՚րդ իշխեցեր
անՀնամտացոյց լինել յօդնեալ ատարն անհոյ , որ Հպիր
բաս ետ իրազուիեց քոյ գաւառ . վոլումնիոս անչփոխ
ետ պատասխանի . ,,Է՚ այլ ինչ եղև յորդոր իմոյ ՚ինկաւ
,, բանէ այսր , բայց Հրամարտակն առաքեալ առ ինս ՚ի քո
,, կողմանէ՝ Հակ ՚ինքն ինչ իսկ այն , վասնզի ոչ ՚ինչ
,, դարձայլ զօրօք իմովք ՚ի սահմանն . զի սիրելի է ինձ

,, առաքապարհակ Ձանապարհորդել պէտք՝ ի տեսանել ըզք Ա. 468.
,, զօրս իմոյ իշխանակի կարօտս իմոյ օգնականութեան ", Ն. Ր. 296.
Ա.ին ինչ մեծ կին զառչել ի միմեանց, տեզասիալ զօրա-
գլուխք ապստամբ, գլխաւոր սպայք զօրու նոր, շուրջ և-
զեն զնոսա, ազատէին ժառանգ Ա.սեն. ու հրամարեր
յօգնականութեան, զոր բարեսաստեն մեզ առմատոյց ;
Արձակ իսկ արժան էր ի խնդիր լինել այդմ։ Ա.յլք մտ-
տեան առ վերջաւիսոս, աղերս արկեալ՝ ընծառել գՀա-
սարակապետութեն ու ընդին գժառանգ իշխանակ-
ին ։ Ա.սեն. ,, Թէ դիպեսցի ինչ ձախողուիլ զօրուն, մեզ
,, ի վէր քո անկանիցի, քի ի վէր ապստամբ. որովհետև
,, գքեզ միայնոյ կարեկաց կայ Հեռի առնել գձախողուիլ ։
,, Իրք ցայն վայր Տասին, որ յայսմ Հետէ պատիւ և ա-
,, ռաքելութիւն ազգ ձիոյ ելից էարութիւն՝ ոչ յայլոյ
,, վէր ուզին անկանել, բայց ի քո վերայ ։ Ոչ որ միտ դի-
,, ցի խնդրել, զինչ խօսք էին ապստամբ, այլ Թէ զինչ
,, վճռակ, և զինչ պէտք էին զօրուն ։ Ա.յ՝ ապստամբ ըզ-
,, քեզ արձակէ, բայց Հաստատիսոլեսուին և զօրք չար-
,, ձակեն. զնեսա քեզի զկամս զօրականին " ,

Հայմմ վայրի զօրք փոքր փոքր խմբեցան առ էրկո-
քսմիքք Հիւպատոսօք, և զասագետսն առանձնական էրկ-
րորդ էզին անդ Հրապարակաւ Ձորագոյն էս ։ Ա.ս քանզի
վերջաւիսոս անՀամն մնատ առաւելեալ ի գիշխանակից իւր
յիրաւունս վիճին՝ ատոր էր յայժ ի Ձարտարիսուսութեան
մասին յոր գէրագանցէր ապստամբ, տակայն և այնպէս
քաջ և աջողակ Ձարտարէր ի պաշտպանութեն անձին. ապ-
ստամբ Հեռագնէլ գնա՝ ասէ. ,, Ո՞ւրէ կալցիր գու ինձ.
,, զի որ յայլ նուագս գազգես կալցիր Տամն, արդ ինձ
,, Ձարտարասես էզեր ։ Ա.ս ակրգան առաջնոյ քո Հիւպա-
,, տոսութեն Հարիւ գիտիրք բերան բանալ, և արդ զօրա-
,, ցար խօսիլ, և առնդանգել ժողովրդեան դիւրալուր ",
Ա.սէ վերջաւիսոս. առաւել Հաճ և Հաճոյ էր, Թէ գրս ասացեալ
չէնէն աչերանալ, տան ես ի չէն Ձարգարտասես ։ Ձաւել ի վէր ։
,, Ա.ս օրդէլ, որ յերկուց Հիւպատոսաց էցի՝ ոչ քաջ
,, Ձարտարասես, զորմէ ոչինչ փոյթ և Տասարակապէս
,, տուեալ առ այժմ, այլ քաջ զօրագլուխ, յոժարամիտ
,, քեզ առաջի առնեմ ընտրել կամ զաւիսուն, և կամ
,, զեզուս ըլիս. և ես չատապայց այնուիկ յերկուց գատ-
,, ասց անսոի, զոր իշխանակիցդ իմ յիս Եղուկէ ։ ՁՀայն
բան զօրականք ամ միաբան յայտնապէս ընդդէմ էր-
կոցուն իսկ Հիւպատոսաց վաւել զինուս յերեսս ։ Ձե-
ռաւ վերջաւիսոսն զոյն միակամ Հաւանութեն, յաւել ի

Ա· Հ· 456· Ե· Ր· 296·

վ[ի]ր· Ձնե՛ս ի՞նչ խոթել յայնմ ըզր խոչը չինչն իմ էլխառնիլդ, ո՛չ խոչի՛ ընդոխան՝ փառատիմ խոթել չինառել չինէր փոս· երե՛ անչխոյժ ճառըդ իմոյ առ չե՛ք, փոս նըզան անեղ-ուռնալի· Ձայնե՛ատ ուժգին ազազակ բարձին առ Տէրն զօրք ամ՛, մինչև լսել լինել ի բանակ թշնամեացդ խըռեանդ, որք և խմբեցան վաղվաղակի ձակատիլ ի մարտ· Օ՞ղոյն ասաք վըռնտիոս· և ասե Թէ տեսեալ ապիտոս, զի ոչ և իսկ, եթէ ինքն ևս պատերազմ ացի և Թէոչ՝ ամ պատիւ յաղթանէ լինելոց ի խըռամ խչանակըն, զառաջինն ելակ ի վարանս առ վայր մի, Թէ մդեացի առդեաք և ինքն ի մարտ, Թէ ոչ· Լայց ապա խրթացեալ Թէ գուցէ զօրք իւր գՏեռ երեխիցեն վռնտիոսի, հասատակաց ի միտս՝ առ նոյնպես նշան, որովհետև այն պէս եռանդագին խնդրէին·

Երկու հետապահ առնչեալքն ի վէր ետրելը·

Եւ ասաք և ոչ անաք խմբեցան զօրք կարգաւորութիչ· Լնաք եղեռասիս զօրագլուխ սահմիսացոց երեխալ էր դարմանել ազգաս՝ փոքու հատուածով· վեկ զօրականք նոքը պատերազմելոյ անգլուխ, և ի շփոթս, չուենին առաջնորդ՝ բայց գիւրանց Թափ· Լսաք զօրք հըռոմայեցւոց ոչ չարժ եցան միաղաղին· և չէզև նոյ զանչխոյժ կարգելոյ զգաստանաս իւրեանց ըզ պահելոյ· Եւ ըլուսիոս իսկ էր ըզհարեալ ըզ Թշնամիս, մինչև ի վերհասեալ էր ազպիոսի· մեկ ձակատ մարտի իւրոյ էր անհաւասար· Լվա էզև անկարծ յէզաթխոյս ըզ իճն վիճակել վըռնտիոսի ունել ի հանդիպոյ զէտրուբացիս, և ազպիոսի զսահմիացիս· Եա ի ապդնալ պատերազմի ուխտաց կանգնել մեհեան թեզղնեայ· և Թուեցաւ նոքանգնէն իսկ յանձին զդալ նորին եռանդն· Լստաբեկին երկաքանչիւր հետապահ միապես, որ ինչ արժան էր գործել· Օ՞զրականք ևս ձիգն եզին անհաւարին, զի մի յետնեալ գոցին ըզ զինեալս ի պատիւ նախ առաջին յաղթականաւե, մինչև խորտակել և չալածականս առնել զՀնչամիս, որոց և էչետ պնդեցան մինչ ի բանակ մարտին· Լորև զդացին եզնատիոս և իւր սահմիսիկք, վերսին բորբոքեցաւ մարտն ասատկապոյն ըզ զառաջինն, բայց Հարկ եզև սահմիսացոց տեղի տալ երկրորդ անգամ· Լպաքին յաղթականաց ըՀարել էր ըզ բանակն· որով մի ըզ զի պատպնդել չորականաց յերկոցունց հետապահաց՝ քանզեկին զպահանգականան, ոտեան ըզ խրամն, և առին զբանակն· Ժողովրդին կոտորած կոզոպուած բըզմոզ Թոզուս ինն· Լեւլի ըզ զեօթն հազար այր անկան ի Թշնամեաց, և աւելի ըզ չորիս հազար եզեն կալանաւորք·

Այնուհետև երկու հիւպատոսք՝ որք ունէին իշխանութիւն դրեթէ զամ զօրս իւրեանց հռոմէական , էին յետոյ բնաւ չգործով պատերազմել , սակայ որ զօր ժողովէր , անդին ընդ սահմանս վերակացուց ի կամպանիա և երկիր փալերնաի , և առաքէին առ թագաւ Այլ ոմն նոցա որ դառնայր փութանակի ի սակիսն , (իբր զի մեծ էր լուծն ժամանակի յերկարձգեալ հրամանատարութ փաբիոսի և դեկոսի ,) եհաս յաջողակս ի դէպ ժամա յիրաղէս վրայ : Նոցեալ իշխէր երկիր կալեռացւոց՝ տեսա նէ թաբտ հետս աշագին կոտորածի եղելոյ ի շրջակայ սահմանս . և գիտաց թէ սակիսիացիք էին մեռ ի վար տութեան , ուստի հանդերձեալ էին չուս առնել ի գալ գիշերի , երթալ ի պահ դնել ի սակիսիոնի զրաժամհարուստ առարն զոր առաքեալ էր նոյ , զի ապա զարձցին անդրէն ի հայոստանեայ իւրեանց : Առուգուշ ի վայ հասեալ ի բացս՝ խաղացոյց զիւր զօրս , և զտեղի կոլոս այնչափ ի բացեալ ի զօրուն Հռոմայեցւոյ , որ մերձաւորութիւն մի ծա նիցի նոյ իւր եկաւորութիւն , և ինքեան դիւրին լիցի ի վշ յարձակիլ նոյ , յորժամ եղանիցէն ի բանակէ : Ի դեպ պատահեաց՝ ոմն և խորհեցաւ : Հասեալ մեռ ի Հռոմիս ի ծագել առաւօտու , յանկարծ հնչեցոյց զիմ զիտզս , և ելհարաւ ելն նա : Ի սերբին և ամուսիք խմանալ , եթէ որ պիսի եղև յայնժամ ազմուկ շփոթի արանցն : Ի վայ յա եղելոյ միւս ևս ազէտ . զի ունայր ի կալանաւորաց՝ զօրս վարիչն էր իւրեանց , խզեալ զիւրեանց կապանս , արձա կեցին և զընկերս իւրեանց , և ամենին առ Հնոմի զինեալք զինուք՝ զօրս գոմն յաւարին , զարձուցին զնա ընդդէմ նոյ : Ի վարին աշք յայնմ վայրի միւս ևս գործ միշտաս կաց արժանի : Յեռեալ զԱսդրուբաղ Ասդրուբաղ ամիլկիոս զզօրագլուխ սակիսիացւոց , զի ընթանայր ել զաստակոս իւրոյ զօրուն ի քաղաքէրել միւ զօրականս , ի վայ յայնակեցան նր կալան և տարան առաջի հիւպատոսին : Նայնմ կոտո անկան իբրու միոյ հազար ոգիք ի թշնամեաց . երկու հա զար հինգ հարիւր եղեն կալանաւորք . մնոր դ լեռնոր բա պայք ըմբռնեցան , և երեսուն դրօշք առան : Ասայց այն եղև յաղթականացն մեծ ուրախուն , զի զերծուցին եօթն հազար հոգեք հարիւր կալանաւորս , զորս ի բաց տանէին սակիսիացիք . և տերեկին նոյ առարին՝ զոր առաքեալ էին Թշնամիք ի դաշնաւորաց Հռոմայեցւոց , Նայս ասես նշանա կեցաւ նոյ օր , զի եկեսցեն Ճանապել և առնուլ իւրեանս չիւր զիրեն : Ասակ սկսանէն քաղքենացւոց ի զօրականս ,

Նայնմ վայրի հասեալ ի հռոմ գոյժ աւերածոյ եղե-

Ընկ Հ· 156։ Ղ· Ի· 296։

Դոյժ հասաւ նմա յերթալ ի Հռոմ, առաջ քան զհանգչիլն ի Նոսա։

լոյ ի կամպանիա, արկ ի նմա ապտակ մեծ։ Եւ՝ ի նմին ժամանակի եհաս և յերուսիղէմ լուր աշտարոյ, թէ յետ մեկնելոյ վալուսիխոսի՝ ամբ ինչ վերջ ի վայր կայ. թէ ետ բուբայիք և սաւիխացիք միաւանդամ վառեցան կրնոյ. թէ գրգռեցին և ուսիքացիք յապստամբութիւն. թէ հնարեցան և զգաղղիացիս կաշառօք խաւսել ի հնազանդութիւն։ Այս արհաւիրք եկին կարի իսկ չնչերսիք և հասատատունք։ Վասն ծերակոյտն հրամայեաց վաղվաղակի առնել հանրական խաչանշան ամբ հրապարակական իրազուեցց գատաստանի, ոչ սովորութիւն էր առնել ի մեծամեծ վտանգս պատուէ։ Յորժամ կին զոր բազում յոյժ, ոչ հայեցեալ ի հասակ և ի վիճակ անձին. սուիկցին վաճառել զինու՝ և և զծերս և զազատատիրս, և չարաբերն զանց զնիւք ի կարեւորայն առ պաշտպանուել քաղաքին։

Երբ պատրաստեալ սաւիխացոց մեղք զվարան։

Վեմպրոնիոս պրեստոր՝ յորժամ հիւպատոսք չէին ի հռոմ, գլուխ էր իրազուեցց քաղաքին, և առաջնորդէր յայսմ ամի։ Լուայց անդէն վաղվաղակի ի վէր հասեալ հրովարտակք վալուսիխոսի հիւպատոսի, որով ծանուցանէ սպառազուսն կոտորած գնդային ասարատացոց, որոց առաջնորդեալ էր զկամպանիա, խաղաղեցին առ փոքր մի ցՀռոմն։ Զեռն արկաւ անդրէն յիրազուեցն գատաստանի, որ ի կարս կոյր առաջս ունէաւտան։ Արդ եցան յանուն հիւպատոսին՝ հանդիսի մեղմականք ի գոհուէ, մինչ նշանաւոր նպաստից եղէ լոյց առ նմա. և ժողովրդեան արար զարժանն բազում խնամք և նախանձաւորութիւք. գործ մեծ ծագիս գովելի յանձին հեղհանոսի։

Եւ արդարև այս նպաստք երևելի էին յոյժ, և արժան էր համարել զնա ոչ պատուղ ինչ ոչ միայն բարեբախտութեան վալուսիխոսի, այլ առաւել և խոհեմութեան, ժրութեան, և առ ջաղաձեռնուն նորա ի գինուորական արուեստի. Վասնզի նուազ զարմանալի թուի ինձ՝ և մեծ չափաւորութիւն նորա և հանդարտութիւն սրտի ի վիճել իւրում ըստ ապստիսոսի, որ արդարև յայսմ նուագի չէցոյցին երևոյթ բարի. Այնքան ինն գրգռութիւն նախանձու, որ միշտ նշան և տկարութիւն սրտի, և ի վէր ջ գնամ իւր անվայել հեգնութիւք առ իշխանակից ոք, որոյ չէր եկեալ յայրելսի հետաստանէ, և չէր թոզեալ զիւր տէրն՝ բայց եթէ առ օգնական լինել նմա, նուազն խուն ինչ զարգիւնս նմա, որ ըստ այլ իրաց առաւելոյր։ Այսուհետ թէ բարեբաստ էիք պատերազմին հաշտեցուցանել ունէր զնա ըստ վալուսիխոսի. բայց տեսա նեմք խեթհանոսի մեկնիլ սմա յետոյ, առանց ինչ նշան տալոյ ապստիսոսի բարեկամութ, կամ գէթ յարգի առ

իւր իշխանակից, որ արդարև կերծողց գնա և զգեցս նոր՝ի Ա՛ Հ· 456 ·
յիւրն վտանգէ : Ապակոյն Աշմարիա Ի՝ Եհէ չիք հասու լիւ· Ն· Ի· 296 ·
նել գազանեաց հրովարտակին, զոր ինն առիւ Եհէ ընկա-
լայ, և միւսն՝ Եհէ չգրկեցի,

Իբրև կատարեցին՝ի հռովմ զպարտաւորութիւնս կրօնի, Ընտրին
խորհուրդ՝ի մէջ առին, Եհէ իւր ազատհոմկացն գՀան- երկու հան-
գիստ և գՀանդարտուն ժողովրդոցն՝ որոց երկիրքը առա- ուածք՝ի տաճ
տակեցան՝ի սահմանացոյց : Հայր սակս՝ի Հնոյ Համարե-
ցան Հաստատել գպղծականութիւնս երկուս . մի՝ի բերան
գեաղն լերինսայ, որում անուն կոչեցաւ Ֆեռոնիէ . և
երկրորդ՝ի կերդ մի, որ առնու զերբ անուն՝ի քէ՞ քէն
Ջնոխոյ մօտ՝ի սահմանս փակերանդի . ուր ասի Եհէ երբ
բերին քէ՞ք մի յաւետաց՝ կոչեցեալ աֆեռոէ . որում գինի Հաս-
ուածն Հռովմէական անուն կոչեցաւ՝ աֆեռոէսսա : Վասն ա-
րին եղև գտանել քէ՞քացիս՝ յանՀաւատս գրուելոյ Եհէ յայն
Հաստատածս . զի Հաստարերին զայն առ դիս ոչ առ գին Հանգ քա-
առան , այլ վայրս Հանապազորդ կոխանս առաքեակ և ա-
Հաւոր սահմանակցաց ,

1 Տիտոս Լիվիոս Քադուա յառաջ քան Ներոնի անան քաղաքն Նոլա, որ յետ ի-
նոքա առնի երկոց տղաւորաց այսոցիկ, Հռոմոյ տեսչաց :

ԳԻՐՔ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Ա յս տասներորդ գիրքը բովանդակէ զմիջոց երեսուն ամաց · յամէն հռովմայ 457 , մինչև յամին 487 · և ձգի մինչև յառաջնին պատնիկեան պատերազմ՝ ի նեբքս փակէ պէսպէս պատերազմունս եւ եռուզուպիս , եւ սամ նիայիս , և եւ այլ ժողովուրդս իտալիոյ , և ևս առաւել եւ պիւռոսի ։ Յայսմ յեանուս մարտի երևելի եղեն յոյժ փաբրիկիոս և կուրիոս , եթէ չնաշխարհիկ առաքինութիւք իւրեանց , և եթէ քաջութիւք ։

Յօդ · Ա ·

ի լսել զչքնութիւն ասեղ պատերազմի՝ զոր պատրաստէին չեբռուբիա , ընդբուն հիւպատոս Լ· փաբիոս , և Պ· բէխս ։ Կանգնի նոր սենդան ծաղովրդական ի ղէմս հռոմայ ։ Ա նշաւոտ դատապարտին ի տուգանս ։ Կոյսն վէճ՝ի մէջ երկուց հիւպատոսաց՝ի վերայ եռուբրոյ , որ շնդատուրն չանցն լինի փաբիոսի ։ Կնայ նա անդ ։ Չեբ սակաւ ժամանակի կռչի անդրնի՝ի հռովմ · ապա դնա անգամ առաքի չեբռուբիա ընդ բէխսի նորովք գնդօք ։ Հռչակաւոր պատերազմ ընդ սաննիացիս և ընդ գաղղիացիս չեբռուբիա ։ Կնդ բէխս պայ պանցն՝ի մահ ։ Հռովմայեցիք յաղնեն ։ Չեղնանակ փաբիոսի ։ Պատերազմ ընդ սաննիացիս , որպէս և չեբռուբիա ։ Կհեղ պատրաստուն՝իք մարտի՝ի կողմանէ սաննիացւոց ։ Ի պաշարել կարվիլիոսի ղհռնիոն , պատիրիոս պայ երեսելի մարտ պատերազմի մօտ յահռելանիա , ուր հոռոբրին սաննացիք ։ Կռուն դաշտին հռնիոնի ։ Ի-րախուն ձեռ՝ի հռովմ վը այսց յաղնուն ։ Լդարձուցիք ապատմէին ։ կարվիլիոս խաղայ՝ի վը նոցա ։ Պապիրիոս պառնայ՝ի հռովմ , և պատուն յաղնանակաս ։ կարվիլիոս եա առնն հանդես յաղնանակի չեպ յաղնելոյ եռբուրացւոց ։ Կռաւուրն , ղորոյ չինի լինի ռուաբիուրն ծաղովրդեան ։ Յանդամանն առնն՝ի հռովմ ահեղ հոռոբած ։

Ա· Հ· 457 ։
Ն· Ք· 295 ։

Կ· ՓԱԲԻՈՍ ՄԱՔՍԻՄՈՍ Ը ·
Պ· ԴԵԿՈՍ ՄՈՒՍ Ը ·

Ա պպիոս՝ որ մնայեալն եր յիտալիա , գրեր՝ի հռովմ թուղթս ստէպ ստէպ , ազդ առնել հասարակապետուե ղտուանգն՝ որ՝ի վերայ կայր ։ Պատմէր՝ թէ չորք ժողովուրդք միաբանեալ են ընդդէմ . եռուբրացիք , սամնիացիք , ումբրացիք և գաղղիացիք · և թէ բաժանեալին սոքա զզօրս իւրեանց յերկուս բանակս . զի մին միայն չէր բաւական բովանդակել զթիւ այնչափ բազմաձեռն գնդաց ։

'ի լսել զչքնութիւն ասեղ պատերազմի , զոր պատրաստէին չեբռուբիա , ընդբուն հիւպատոս առաք Կ· փաբիոս

Լուեալ զայս ամ՝ հաստատեցին ի միտս կոչել անդրէն ի հռովմ զվոլուսիոս հիւպատոս , զի գահերեց լիցի ընտրուէ նորոց իշխանաւորաց ։ Յառաջ ք զքուէարկուէն հարիւրեկաց եկեղեցացոյց սա զժողովուրդն , և խօսեցաւ զայսչափ կարևորուէ պատերազմին՝ զորմէ էին քանք։ Ասէ . ,, Ի ժամէ անտի՝ յորում գտայ ես յետուրբիա ի ,, իմում իշխանակի , ի վերայ հասի՝ թէ ոչ մի միայն զօ ,, րագլուխ , և ոչ մի միայն զօր բաւէն տոհալ այնպիս ,, սում մտրտի ։ Սէլ զի ասէին , թէ ընդ առաջին մեր ,, թշնամիս միաբանեալ են ումբրայիք , և բազում նը ,, պատ է նոյ և ի գաղղիացւոց ։ Ապա ք զի տր դիք ,, ի քուէարկուէն , թէ հիւպատոսքդ զօր անուանիք , ,, դիմակալել ունին չօրից զօրաւոր ազանց . և է՛ք չլի ,, ցի ինձ ասատին վստահ լինել աներկևան , թէ ժողո ,, վուրդդ հռովմէական զայն ընտրել ունի հիւպատոս ,, չյամ քշքսայեաց՝ որ առանց ինչ հակառակուէ հմտա ,, գոյն իցէ ի զօրագլուխս , ես իսկ և իսկ զայնպիսին ,, անուանեմ իշխանապետ ” ։

Յայսց բանիս ամ ոք լիով՝ի միտ էառ , թէ կամք էին ներնշանակել զկ· փաբիոս ։ Ոչ և ամ քուէայք յայտնեցան՝ի ներ կողմն . և խորհեին նշանակել նմա ընկեր՝զ կ· վոլուսիոս ։ Իսդրեմ աստանօր՝ի վերծանողիդ հայել՝ի հանապազորդ մտադրուէին՝ զոր ժողովուրդն հռովմէական և իւր գլխաւորք կալան յանձինս , հաւատալ միշտ զհրամանատարուէն զօրուն այնց՝ որոց արդիւնք վերագոյն էին ք զամցուն , և առաւել՝ի դժուարին և՝ի վտանգաւոր ժամանակս ։ Ձե այս է մի՝ի պատճառաց՝ որք յառաջագէմ յաջողեցին զմեծուէ հռովմէական ինքնաւ կալուէ ։ Վաբիոս ջանացաւ չառնուլ յանձն , ոչ զի արարն երկամք յառաջ . բայց և յայսմ նուագի՝ի զուր ։ Ապա հարկ եղև նմ միւսանգամ խնդրել զդեկոս յիւր իշխանակցուէն ։ ,, Ես լինիցի՝ ասէ , ամեր ապաստանի և ,, մեծ սփոփուէ իմոյ ծերուէն ։ Ոչ չափ առեալ գիտեմ ,, անգստին՝ի համարակալուէ և յերկուց հիւպատոսու ,, թէց՝ զորս միահաղոյն վարեցաք , քանի՞ պիտանի է ,, միաբանուէն պաշտօնակցաց առ օգուտ պաշտօնատա ,, րուէ ։ Ժուարին իմն է ծերացեալս ընտեղանալ ընդ ,, նորոյ ընկերի . և զսորին հակառակն դիւրընտել եմ ,, ընդ ամն՝ զոր բնաւորուէն և գնացք չէն ինչ ընդհատ ,, լիմիցս ” ։ Ոյս ոչ ետ հիւպատոս՝ ոչինչ խոժոռեալ ի երկոցն անտես լինելոյ իւրոյ ի իրաց ինչ՝ի փաբիոսէ , ընդ որում հաստատեաց վերաւացի հայցուած նր . ամիս

Ա· Հ· 457 ։ Ն· Կ· 295 ։ Լիւ· Ժ· ԼԲ ։

ՅուցԷալ զգԷկոս արժանապատիւ, ոյզ էր իսկ · և բազմաք
ԱՔ Հ· 457 · ԱՆդԷալ զօդուտն մեծ՝ զոր բերէ՛ի պետուրական առաջ-
Ն· Ի· 295 · նորդուԷս քաջ համակամուԷն հիւպատոսաց · և ամենաւ-
ջարհան զորս ձգէ զինի՝ անմիաբանուԹԷ՛ն նոյ · զորոյ ինքն
իսկ փոքր միս ևս՝ և առԷալ էր զչափ, ՛ի վԷՃռ որ ընդ
իւրումն իշխանակցի · ՑԷտ այսօրիկ յորդորԷաց զգԷկոս
և զփաբիոս կենցաղիլ կատարեալ համակամուԹԷ՛ · Իբ
յաւԷԼ՛ի վերայ · ,, Կան՛ի հռովմ՝ արք քնաւորեալք՛ի
,, զինուորուԷն, ընդ ունակք քաջագործուԷ, այլ ոչ նոյն
,, պէս աջողակք՛ի խօսս և՛ի վիճմունս · այսպիսիք են
,, դիպատուրք հիւպատոսուԷ · Կան և այլք ուշիմք, դրժ-
,, ուաբանաբք, հմուտք յօրէնս և կիրԹք՛ի Ճարտարիսս-
,, սուԷ, որպիսի ոք ապաիոս կղոդիոսն է · և զայսպիսիս
,, ընտրեԼ արժան է՛ի գահերիցուԷ առաջնորդուԹԷ՛ քա-
,, ղաքի, ատեանի դատաստանաց, և ժողովոյ հրապարա-
,, կանաց · միանգամայն ասացիս, այսպիսիք դիպող են
,, պրեստորուԷ և իբաւանց մատակարարուԹԷ՛ ՝՝ · Ասաց
այն օր յայսպիսի սկզբնաւորուԹիս և՛ի պատրաստուԷիս,
և՛ի վազուԷ և անդր եԼԷն ժողովք մի ընտրուԷ հիւպա-
տոսաց, և պրեստոցաց · և յանկ եԼԷն ըստ ազգեցուԹԷն
սագրեԼոյ՛ի վոլուսիենոսէ · Ընտանեցան հիւպատոսք և-
փաբիոս, և Պ· դեկոս · և ընտրեցաւ պրեստոր՝ ապաիոս
կղոդիոս · ԹԷպէտ և երեքքին իսկ էին բազմականք · երկու-
առաջինք՛ի դաշտի արեւմ, և վերջինն՛ի քաղաքի · Ի՛նչ
ծերասկոյան և ժողովուրդն յերկարաձգեցին զկնամանն-
տարուԷ ՝ վոլուսիենոսի համ մի ·

Կանգնի նոր սեռան ժողովրդական ԱզգախոհուԹեան · ԼԱՀ· Ժ· Է՝ Պիտաւ յայսմ ամի բազում ինչ նորանշան · Ընդ խոր-
հԷլոյ՛ի (կարծԷցեաւ) պատուհասից՝ հրամայեցան և ե-
զԷն հանդիսի Թատրոք · Ի՛ Թատիոն որ գնայր՛ի մա-
տուռն պատրկական ԱզգախոհուԷ, կիմ ՊարկեշտուԷ՛, ՝
յարեաւ վԷՃ՛ի մէջ բամիշոյ հռովմայեցւոց, որ արկ
աղմուկ մեծ · Վակեցին առքա զմուտ մատրանն ընդդէմ
վիրգինեայ ուիկտոզ, զի Թէպէտ և էր՛ի պատրկական
տոհմէ, բայց ամուսնացեաւ էր ՛ի հիւպատոսին վոլուս
նիոսի՝ որ էր ժողովրդական · Ի՛նդրք եբարձ վիրգինիա
՛ի տարապարտ նախաճինսն · իբր զի ունՔէր իրաւունս իբրև
զայլսն մնանՔէլ յայն մնատուռն, վՔ լինՔէր իւրոյ պա-

1 Ըստ այսոքիւք՝ են արք ծնեալք իբրաւանց և Ճոռոմանէ, որպիսի որ
առ զինուորուԹիւն, մեծամեծք՛ի ապաիոս կղոդիոն էր, կացուցա-
գործս, ՛ի պալքաք բանից և լեզուի նել արժան է բարձերկաց քաղաքին
անվարժք · այսպիսի բնաւորուԹիք և հրապարակին, և նստուցանել
են հիւպատուսականք · Արք խորա պրեստոր՝ առնՔէ իրաւունս · Լէ-
գէոյն են և Ճարտարախոք, քաջք վԷոս ·

տըրկուհի, և ողջախոհ, և միանգամ միայն ամուսնացեալ. Աս Հ· 457։
և զի հաւանացեալ էր առն՝ որ աւագ ամենայն իշխանու- Ն· Բ· 295։
թիւ, և երևելի արարք յորդիսին զիաւս և զպատիւ իւր։
Ոչ շատացաւ սա լսելով բողոքմանէս։ Պատասխանեաց ՚ի
տան բնակուելե իւրոյ մատուցանն ուրուն յայլ ՚ամ յարկաց,
և կանգնեաց անդ սեղան։ Ջնորհ այսորիկ խոհեալ ըզ-
տիկնայս ժողովրդականս, ասէ. ¹ Նոաէբպաթգնեմ և սրբեմ
զնեղանս՝ ձողովրդական Ողջախոհուելոյ։ և դիպ էմ են, զի նախանձ
չհաւորուելն զբաղեալ ՚ի դադարէս չարանդ զնչ առ պարիս և չհոգա-
լել, նոյն օրինակ զբաղեալ ՚ի կանայս առ ողջախոհուելոյ։ Ճշմարիտ,
զանազատուած այնպէս առնել, զնեղս ասէրն։ Ողջանս պատուիրէ ա-
ռաւել ևս սրբուելոյ չան զնիւան։ և չայնպէսի կանանց՝ որոց ևիճ է
ձէրն ՚ի պահպանուելոյ ողջախոհուելոյ չան զայլոցն։ Ջե ասչ նուռ
խոտանաց՝ որ կարի լինի կծանել զնանայի բնաւրն, խոհա-
կան և կրօնասէր վրէժխնդրուելի։ Ո՚չ այս մատուցն նորոգ
հասատատեալ՝ էղև ապա անուանի իբրև զնիւան։ և պահէ-
յան անդ նոյն արարողութիւք, իբրև զի մնատ ունելին չայն
միայն կանայք, որոց վկայեալ էր ողջախոհութիւն։ և որք
միանգամ ևեթ էին ամուսնացեալք։

Ջե դու տես, ՚ով առ հեթանոս երկրորդ ամուսնու-
թիւն՝ անչքնութիւն էին էր, եթէ առ արս և եթէ առ կանայս։
Ո՚ստ ² տերտուղիանոսի՝ և ոչ զբմանալոն մեծ կարօղ էր
անցանել յերկրորդ ամուսնութիւն։ Ոչրել պրոպերտիոս
քերթող զուսումնի բամբչի հռովմայեցւոց, թէ պարծէր՝
զի էղև նէր մի միայն այր։ և կամէր՝ զի գրեսցի այն ՚ի վէր
իւրոյ տապանի ըս օրինակիս ըս այսմիկ։

Ո՚նդ գրաֆչիէ եմ պօղոսի, կապեալ կամ եմ՝ և չօրպասի։
Վերջանեցայց ասպ ՚ի վերի, առջն գոյ՝ կին գաչի։

Ջոյն գովեստ ընծայեալ լինի և ՚ի բաղում նախնի տա-
պանագիրս, զոր օրինակ։ Ո՚այր սիրելի բոլորեցուն՝ կին գամե-
ուսիրն, գոյ առն կին լեալ ՚ի չեխանէ, չգաչիչ անչառնդամ՝ եղայր և
ողջախոհ չոյգ։

Ո՚վդ՝ առ վիրգիլիոսի, ասէ. Թէ չանցսաս համարի
անձին՝ ըզգեմ երդուեալ հաւատարմութիւն առն իւրոյ ա-
ռաջնոյ՝ ամուսնանալ ըս այլում։ Ջե թուի առաւել մնայ

¹ Ջայս սեպան ասէ՝ սրբեմ ժո- ղովրդական Ողջախոհուելոյ. և զեղ քաջալերս տամ, զի որ քաջութիւն սրտումն է ՚ի քաղաքիս չարանդ մի չի, նոյնն եղիցի ողջախոհութիւն ՚ի սիկնայս։ փութացարուք, զի թէ հնար լինի՝ տասացի, թէ այս սե- ան սրբագործն և պաշտօն չ զայն, և չատուցանել ողջախոհոչայց։ Լիվիոս։

² Քրմապետին մեծի չէ օրէն կրկնել զամուսնութիւն։ Տերտուղիա- նոս. չորորդ առ ողջախոհուելոյ։ գլ· ձչ։ Քահանայապետն մեծ միան- գամ և եթ կին առնէ։ Ո՚նդուն։ չ- ղափ գիւնուե· գլ· ձչ։

Ա՛ռ Հ· 457 ։ Ն· Ք· 295 ։

յանձն առնուլ , ՚ի ամենաթալի իմն գործոյ անշքութիւն յինքն արկանել ։

Ենէական · գէտ ՚ի · գող 24 , Ա այլն ։

Այլ ինչ ըզկայ պապառեսցի , հող ընդ ոտիւք՝ ֆոռնանոյին ··· ֆան ՚ի ըզբէզ՝ լուծից ՚ի ՚մօր , կամ զբրնօք՝ անդէց ըզդոյդ ։ Ուր զնա ենդեան՝ զրուբէայ կանչաս , նա՛ զնմ առեալ՝ ըզսեր պարա· նոյն ոռնեցի դիր ընդ ենդեան , ՚ի՛ղ պահեսցի և ՚ի պապան ։

Պլուտարքոս ՚ի խօսին վհռովմայեցւոց՝ ասէ · Թէ ա ռաջին հարսանիք եին առ նո՛ր հքեղ · այլ երկրորդքն՝ կա րի նմին անուանարկք ։ Եւ վաղերիոս մաքսիմոս ² ասէ · Թէ պսակ ողջախոհուե տուեալ լինէր կանանց , որք շա տանային միով միայն ամուսնութ ։

Դնտ · ես · 13 : 14 ։

Եւ երբայեցիս մովսիսական օրինք արգելուին քահա նային մեծի առնուլ կայրի ։ Այլն պօղոս ոչ դատապար տէ զերկրորդ հարսանիս · բայց ՚ի հանգամանս կարևորս եւզսի պնե զայն , զի մի իսկ ամուսնացեալ աւելի ՚ի մի անգամ · Դոյ ինոչ այր ։ Երկիցս ամուսնացեալք չեին ՚ի ՚ու նելի ՚ի սրբազան կարգս ։ Վարձցուք ՚ի կարդ պատմուե ։

Տէոս · ա · 6 ։

Վաշխառուք գաղատարք անն ՚ի տաե գանս ։

Ա սմին ամի երկու չինուածապետք գահակալորք կո չեցին ՚ի դատաստան զվաշխառուս ոմանս , որք դատա պարտեցան տուժիլ քաղում տուգանս · որք և ծախեցան ՚ի պէսպէս զարդս մեհենայ , և յայլ և այլ գործս հրա պարակականս ։

Դրզդն վեճ ՚ի մէջ երկուց հիւպատոսաց ՚ի վերայ եա ըստբիոյ · որ յանձն եղև փաբիոսի , և նա գնաց անգ· Լիվ · ժ · խ · նէ ։

Երկոքեին հիւպատոսքն փաբիոս և դեկոս , որք մնին ՚ի գործաւորուե պաշտամանն իւրեանց , եին յայնժամ իշխանակիցք այս երրորդ անգամ ՚ի հիւպատոսուե , և ե բից և ես եղէն ՚ի համարակալուե ։ Այն սը անուանիքն՝ ոչ միայն պարծանօք մեծի քաջութե , այլ և կատարեալ միաբանութե և համախմբութե , որ եր ՚ի նոսա հանապազ ։ Այս միաբանութի առ փոքր մի գրգռեցաւ յայսմ նուա գի վասն վիճի յարուցելոյ ՚ի նոսա , ոչ այնպիսի յիւրեանց կողմանե , որպէսի ՚ի կողմանե երկուց այլ և այլ խմբից , յորոց եին սոքա ։ Պատրիկք կամէին , զի փաբիոսի իցէ տանձնաժողովութ շահատակութ երթուբիոյ ։ Վոլսկերք դականք կոչեցին կալեալ զդեկոսի՝ պնդէին , զի գաւառք հանցին վիճակաւ ըստ հերի սովորութե ։ Ընդ զբաղալ կողմն փաբիոսի ՚ի ծերակուտի անդ , իրաղութին Թողաւ ժողովոյ ժողովրդեան ։ Եւ զի վիճն էր ՚ի մէջ արանց պատերազմողաց՝ մարդկոյց առաւել ՚ի գործել , քան ՚ի խօսել , առեներանութիք չէզնն ինչ երկար ։ Փաբիոս

1 Վախանձելի է առաջին ամուսնութի , իսկ երկրորդն՝ զղուելի ։

2 Կանայք՝ որք գոն հին ըստ միակ ամուսնութի , պատուհին պսակաւ պարկեշտաւե ։ Վաղերիոս Մաքսիմոս · ք · ա ։

ասէ · ,, Ո՛չ ինչ ւսանաւոր , թէ այլ ոք եկեսցէ քաղել Ա· Հ· 457·
,, զպտուղս ծառոյ՝ զոր ես միայն անկեցի : Պիտի՝ ամ Ն· Ք· 295·
,, ոք , թէ ես և ո՛չ այլ ոք՝ եղէ առաջին ի մտանել յան-
,, տառն կիմինեան , և ի բանալ զինուք ձանապարհ զո-
,, բուն հոովմայեցւոց յերկիր յայն վայր անմատոյց : Այս
,, զիաշող յիմում անցեալ հասակի՝ կորչեցիք զիս իբր
,, բանի յիմմէ հանգստանէք , եթէ միտք ձեր էին պատե-
,, բազմել ինձ ըստ ձեռամբ այլոց զօրավարի : Ստգտանիք
,, և մեղմով ինն վիւբ իշխանակից · ասէ · Ոչ կարծիլ
,, լինել ինձ զօրավիգն և օգնական ի հրամանատարութե ,
,, գոլ ինձ ոսոխ : Ամուի թէ ստրջացեալ է գերծս ի
,, միաբանութէ յայս վայր առ մեզ եղելոյ : Այս ժամ
,, ինդրեմ զի առաքեցայց յերուսաղիմ , թէ արժան հա-
,, մարիցիք : Այլ ոմի հնազանդ էի որոշման ծերակու-
,, աին , նոյնպէս հնազանդ եղէց և գատման ժողովրդ
,, դեան ՚՚ : Յետ այսորիկ խօսեցաւ Պ· դեկոս : Ակիզբն
արար իւրոց խօսից , գժգոհելով վանիրաւութէ ծերակու-
տին , ասէ · ծերունիք չանգնար եղեն ընդ երիսք խափանել իւ-
պատ գնատ ժողովրդականաց ի գլխատ պաշտամանս : Այժմ ի
վանել չօրաւութէ չընդդէմս , և ի հատուցանել չնատ անդրէն՝ ան-
խոհ պատմչին աշխատութէ , յատափոխ վայէ լեզուական նորին , յոյն
և լատին լինի հնարիս առ նանրագոյնսն և անպիտանագոյնսն
լոյ ո՛չ գիտի գնուեալս ժողովրդեան , այլ և զշնորհս բախտ , ամ-
գեալ գայնս ի հեղինակութէ ասպատուոյ ոմանց : Այ հնապատուտ՝
որ յատաջ ման գիս էին , վերձակս հանին զգատաման , այժմ նա-
նատր առանձնագնորհս հակառակս ամ առվորութէ , խափն պալ
գերծութիս՝ փաբէոս : Այնէ այս է ի հատուցումն երայ արձանագ
ատրութէ , փաբէոս՝ արար ինձ առանձինն , և ամ հատարակապետութէս
առ հատարակ այնպիսի նշանատր ծատայութէս , գնելս զնորհ ունել
ինձ գնմանէ հանապատ . նա՝ փոյթ է ինձ առատելոյ գիտաս նորա ,
բայց յորձամ ո՛չ շրջեցի չիմ անարգութէ : Ասէ ո՞ ո՛չ գիտանէ , ինչ
զ դանն գործ պատերազմս գծատութէն և վտանգատր , ի հատատալ
գայն հոգեբաբձրնութէ ոյ ի հնազատոյ առանդ վերձակաբերութէ ,
գիս հնազատս համարել անգիտան և ապիկար : Այո՝ պարծիք փա-
բէոս՝ և երատամբ , ընդ երեսս գալութէս՝ զոր արար յերուսաղիմ :
Ասայց և իմ այն եղեալ է այսմ պարծանաց : Ո՞վ գիտէ , ինչ ո՛չ յա-
ղագնոցն ինձ խոսատ և յատարբ շինօտանել զհատարն՝ զոր փաբէոս ե-
ղող ևատնալ ի գալախ , որսա գնար է յոլովակի և վազ էսկ անդ-
րէն արձագանգել : Այնէ բանդն են առսպագնս գպատատոյ և գվեր-
ծոյ , յօգաբարձս գայ գնդի նմատ էշնանակիցի , ակնածութէ առ ծեր
բութէ նորա և առ արձանատրութէն : Ասայց ինչ գրոյց էնդն գնդեմ
գրատ լինելոյ վշտատ վատնգի և պատերազմատ ի երկրութէ հատարակա-

Ակ· Հ· 457· Կն· Ռ· 295·

պէտուէ , ո՛չ կարծեմ ըն կարօղ էնէմ առանց առածելոյ զնմ պատճա-
պաճ նմա պեղն : Այս պարզաբար ասել , օ՛ֆ՛ա է առ օրինակ բարե ,
և պանծալի ծաղուիրբեան հռովմայեցւոյն՝ առնել յայսմ փափկ աբս , ո
բոյ անխորհ վսասհանաճ տարը էին զբեռն այսպիսի երեւելի մարդոյ ,
որպիսի Եպրոբացոյն է :

Վարիոս այլ ո՛չ երկրորդեալ լինչ , շատ համարեցաւ
աղաչել զԺողովուրդն , զի յառաջ քան զկոչել ցեղից՝ի
քուէարկութիւն , տացէ ընթերնուել զԹուղթս ապպիոսի
կղոդիոսի պրետորի՝ առաքեալս յետրուրիոյ . և զայս
ասացեալ մեկնեցաւ՝ի ժողովոյն : Յայնժամ ժողովուրդն
որշեաց խոհոյն՝ յայտնեալ՝ի կողին փարիոսի՝ փութոյ
պնդութիւն իրրև զծերակոյտն , և առանց վիճակարկուե
անյապիջապես նշանակեցաւ նմա գաւառն Ետրուրիա :

Յաւուն ընթացան վաղվաղակի երիտասարդք գրել՝ի
պինաորութիւն . այսպէս ամ՛ոք անձուկ ունէր ծառայել
ընդ ձեռամբ փարիոսի : Ըստ համարեցաւ սա չորս հա
զար արս հետևակս , և վեց հարիւր հեծեալս : Այլ գնաց
այնուիկ զօրօք , որ Թէպետ էր սակաւաւոր , բայց քաջայոյս.
զի տեսանէր՝ Թէ իւր զօրագլուխն անպիտան համարեր զա
ւելին՝ք զայն՝ առ յաղթութիւն : Այսուիկ գնդաւ եհաս
փարիոս՝ի քաղքն ահարնա , ոչինչ կարի հեռի՝ի Թշնամ
ւոյն . և անտի յառաջ խաղաց՝ի բանակն ապպիոսի պրե
տորի : Հատուած մի գնդաց եղեալ՝ի բանակին արտաքս՝
իբրև եւտես՝ի բացուստ զդահճան հիւպատոսին , և իմա
ցեալ Թէ փարիոս է , ընթացաւ ընդ առաջ նմին . և լցեալք
ուրախութիւն եմէկ սոյաք և եմէկ զօրականք , գոհեցան
զկից և զմիմեանս , զի առաքեցաւ առ նմա զօրագլուխ
այնպիսի : Փարիոսի հարցեալ ցնո Թէ յո՞ գնայք , ետուն
պատասխանի . երթամք գտանել փայտս : Փարիոս ասէ .
Ասէ՞ ոչ եղէ ձեր բանակ պաղնչափ : Ասեն . այո՝ և ամբաղեալ էրէին
պաղնչօք և զօրօք պաղեալ խոր խրամաս , բայց և այնպես զօրն հայ
յերէնեաղ ձեծէ : Յայնժամ հիւպատոսն հրամայեաց նոցա
դառնալ յետս , և խրել զպահանդակսն . և նոքա վաղ-
վաղակի կատարեցին զհրամանն . և յայսմանէ ևս՝ք զևս
առաւելուս երկիւղ զօրականաց եղելոյ՝ի բանակին , և ա
առաւել ապպիոսին : Այլ քանզի այս գործ մեծապես
խռովեցոյց զամ զկօրն , վասն հարկ եղև գործաւորաց առ
անպրէն սրատանդելոյ զնո՝ զգացուցանել նո՝ , Թէ զայն
առնեն հրամանաւ փարիոսի հիւպատոսի : Ովաղուս անդր
եբարձ սա զբանակն , և զպրետորն առաքեաց՝ի Հռովմ.
Յետ մեկնելոյ ապպիոսի՝ այլ ո՛չ կալան հռովմայեցիք
հաստատուն բանակ . զի փարիոսի կարծիք այն էին , Թէ

չէ՛ օգուտ զօրուն կալ ինչ միշտ կիսք ընդերկար՛ի միևնոյն տեղի. այլ յոմն և տեղափոխուել առնէն վնաս դիւրաշարժ, և առողջարար են զօրականին։ Այլոյ չուք նոյ չէին յերկարաւորք, և ոչ տևէին աւելի քան զինեբել ձմերայնոյն՝ որ տահասէին՛ի վէր կայր։

Ա՛մուտս գարնան Թողեալ փաքիոսի վերկրորդ լեգէոնն՛ի կլուսիոն քա՛ղաքն կամեցաւ ժողովրդոց ումբրիոյ, և յանձն արարեալ զՀրամանատարութիւնն քանակին՝ փոխադրեցորվի Ոչ հնպիոնի, ուղևորեցաւ՛ի հռոմ՝ կամ իւրովի, զի խորհէսցի ընդ ծերակուտին զպետերպային, որոյ ժամագոյն ևս տեղեկացեալ էր հանդամանսն։ և կիսր որ հաւանականապէս Թուի, կոչեցեալ՛ի ծերակուտէն՝ Թերևս՛ի բանսարկուէ ապպիոսի։ Ա՛ զի մի էր սա յոյնց զօրագլխաց՝ որք անփորձ գոլով և անարի, հային միայն՛ի դժուարին, բարդեցն զվատնագս, դիւրաւ ահաբեկին, և յայլս ևս ահ արկանէն։ Այս արդարև ոչ դադարէր սա առաջի առնել ծերակուտին, Թէ զի գայն զօրագլուխ, և զի գայն զօր, չէ՛ բաւական ղբէմ ոանել ջրէից ծողովրդոց։ Մանաւանս խմբին, լռով բաղմաւորութեամբ գաս ձնդէն։ և ըէ ոարոյն ոարոյն չէոն՛ի գործ առնէն, սմա գայոյ անչնար է ղբէմ ոանել ամ ոարէտ այնչափ ընդհատաց։ Չործամ եւ է ես՝ ասէ, չեզբոսրեոյ, լռոյն անդ երկուս գայն ընդերկար հռովմայեցաց. իսկ գոնդտ եղեալ ընդ գիբիոսի՝ ոչ հասանէին ցհինգ հազար այր, ընդ հեգեալ և ընդ հեծեալ։ Ինչ բաւական բուռ, զի Պ· գերեզս հիւպատոս գոռնով չղեացի, երբեալ գնացել ընդ եբոսացին եղևանեացի չեզբոսրիս. և գի հրամանատարութենէ գնդին որ՝՛ ասէ՝ նեն, պատ Ոչ վըլոնիոս։ Ա՛պա երեք կամ եղեն գերեզոսի երբեալ չեբն գաւառս, չայնքամ հարկ լինի գվըլոնիոս չղել չեզբոսրիս բանական գնդաս, որպէս վայել է հիւպատոսական գօրաս։

Ա՛չ քանզի մեծ մասն ծերակուտին Թուէր միտեալ՛ի մտածութիւն սպետորին, առաջի արար դէկոս՝ Թէ յիրու գուեցես մեզի ոչ վայել է որոշել ինչ, մինչեւ լուել իցէ մեր գկարծիս փաքիոսի. վասն հարկ է ինալ, մինչեւ կամ նա ինքն անձամբ եկեսցէ, եթէ այժմեան իրողութեց վինձակ Թողացուցանէ. և կամ առաքեսցէ առ մեզ գմի չիւրոց տեղակալաց՝ առ իմացուցանելոյ ծերակուտին գայս որ հային՛ի պատերազմին եղբոսրիոյ. զի լուեալ՛ի նմանէ զանցս իրացն, կարող լիցի կարգել գայս զպետս առ յաջողուածն գոյծոյս։ Ա՛պա հաւանական ինն է, Թէ՛ի սակս այսպիսի զրուցոյ ապպիոսի՝ փաքիոս կոչեցաւ՛ի հռոմ։

Փաքիոս կոչի անդրէն՛ի հռովմ· ապա միւսանգամ յերթութիւն ընդ գեկոսնդրոյքգդգ·

Իբրև եհաս՛ի հռովմ, առաջի արար ծերակուտին և

Աչ Հ· 457։ Ն· Բ· 295։

ժողովրդեան զվիարդն իրողուեց ետուրիոյ · և զայս ա-
րար պարզաբէք և խոհուեք , առանց ինչ կեղծեաց և ա-
ռանց առաւելելոյ կիմ նուաղելոյ զվտանգն ։ Իդ առաջի
զիրսն՝ ոմն և եին , և Թէ հաւանեցաւ ընդունիլ միւս ևս
զօրագլուխ՝ հրամանատար լինել իւր , արար զպն ա-
ռաւել զիջմամբ , ի սակս երկիւղի և տարակուսանաց՝
յոր կային սիրաք ամին · ք վճ համարելոյ զհասարակա-
պետուԹիւն կիմ զինքն՝ պետս ունել ամեմ՝ Հաղաւ ինքն
իշխան որ ընտրուեն , և նա անտարտամ ընտրեաց զքե-
կոս · որ և սա չեկաց ի տարակուսի , այլ պատիւ վարկաւ
անձին զայնպիսի ընտրուԹի ։ Հասարակաց եղև ուրա-
խուԹիւն , ի տեսանել զերկոցուն միաբարս արանցս կա-
տարեալ միակամուԹիւն · և յայնմ հետէ աներկևան հա-
մարեցան զյաղԹուԹիւն ։

Ցիտաս լինիմս յաչ առնէ , Թէ հեղինակք օտարաձայն
էն ի վէպս բազում պարագայից ցոյս վայր պատմելոց ·
քայց առ հասարակ միաբան են յոյժ յորս վկիսի ։

Ասկայն բացակայուԹիւ փարիոսի՝ Թանգագին եղև զո-
րան ։ Լ էգեոնն զոր ԷԹողնա ի կլուսիոն , կոխան եղև
գաղղիացւոց , և կոտորեցաւ խսպառ ։

Իվին գնացին հիւպատոսքն երկոքին ի հռովմայ չո-
րիք լեգէոնօք և բազում հեծելովք հռովմայեցւոք ·
Թող զկամպանիացիս , որ էին հաշար ընտիր հեծելաք ։
Ասունգք գաշնադրաց ևս էին բազում յոյժ ։ Ասին և այլ
երկու զօրք գիմակալք եաորբերոյ , երկոքինն ևս մօտ ի
հռովմ. մին ի սահմանս փաղերացւոց , և միւսն մօտա-
գոյն ևս ի հռովմ , ի գաշտին վատիկանի · և հրամանա-
տար էին սոցա Կն. փուլվիոս , և Լ · պոստումիոս մեգել-
լոս փոխանակին պրետորի ։

Հաչակաւոր պատերազմ ընդ սամնիա-
ցիս և ընդ գաղ-
ղացիս յետ բուբիաւ Դէ կոս անդ տալ զանձն ի մահ։ Հռովմայե-
ցիք յաղԹեն։

Ի նդեաղ հիւպատոսացդ ընդ ապենենեան լերինս հասին
յերկիրը սեննոնիացւոց , և բանակեցան չորիցք մղոնօք
հեռի ի Թշնամեաց ։ Ի նդ եղև նոյ ախանատես լինել
ոզորմ գուժի՝ կոտորածի հռովմեական լեգէոնին , ի
տեսանել զՀեծեալս ոմանս գաղղիացւոց , զի բարձեալ
տանէին զգլուխս հռովմայեցւոց , կէս մի ցցէը ի ծագ
գեղարդեանց , և կէս մի կախեալս զանջապանակէ երիվ-
արաց ։

Յայսմ վայրի խորհուրդ արարեալ Թշնամեացն՝ միաբա-
նեցան չհնալ ամենեւին ամենեւ ի միում բանակի , և ոչ
բնաւեցունց միահաղոյն Ձակատիլ ի մարտ · վասն գաղ-
ղիացիք միացան ընդ սամնիացիս , և ումբրացիք ընդ ետրու-
րացիս ։ Ահմանեցաւ օր մարտի · սամնիացւոց և գաղ-

ղիացւոց յանձն եղև սկիզբն առնել. Եւ որպէսզի և Աշ. 457։
ուխտքացւոց պատուէր տուաւ ընդհարկանիլ ընդ քանակ Ն. Ք. 295։
Հռովմայեցւոց՝ ի հրատապ ժողովոք կուտին։ Այլ այս խորհուրդք վեր ի վայր շրջեցան. զի հիւպատոսք իբա-
զկէք եղեն։ Այնք փախստեայք կլուսինն եհին հասու-
ցին նմ զայս կարևոր լուր. վասն և սք վարձահատոյց եղէն նմ ըստ արժանի. և յղեցին զնո միւսանգամ, պատուէր տուեալ տեղեկանալ ամի անվրէպ, և դալ բերել զրոյց։ Յայնմ վայրի հիւպատոսք սուրհանդակս արձակեցին առ փոխ[illegible] և պատասխիս, պատուիրեալ հասուցանել զպօրս իւրեանց մօտ ի կլուսիան, և առաւ հարկանել ընդ երկիր թշնամեաց, զոր և վաղվաղիկ կատարեցին։ Իբրև լուա եղև ասպատակուիս, եորուրացիք լքին զերկիր սեներանի, երթալ ի պաշտպանութիւն երկրի իւրեանց։

Ա. յս եղև ի յաւելիկ խորհելոյ հիւպատոսաց ածա պարել ի մարտ։ Յառաջին երկու աւուրս յերկոցունց կողմանց եղեն դարձն սկզբնամարտութիւնք, զի զաւթ առ-
ցեն զիմիանց։ Յաւուրն երրորդի զօրքն երկոքին ձեռն ի գործ արարին օրինօք։ Ա. յն ինչ խմբեցան ի ձակա-
տամարտ, եղեն ի հալածեալ ի գայլոց էանց ընդ մէջ եր-
կուց զօրաց. և իբրև հարուստ ի յառաջ եհին երկոքին անասունք, զատան ի միմեանց. եղեն ձանապարհ կալաւ առ գաղղիացիս, և գայլն առ հռովմայեցիս։ Որքա վաղ վաղակի անցս ետուն գայլոց, և թողին վազս առնել ընդ իւրեանց դասականս. գաղղիացիք հարին ղէղն, և սպան նոքա։ Յայնժամ ի յառաջապահ զօրականացն հռովմայեցւոց ձայն եբարձ և ասէ. Ա. պա ֆախուսա և սպասպուա-
նոտրաք ի կողն անկանի այնց, որ սպանին զանասուն պնուիրեալն աստեղաց. գայլն պաշտպանեալ յաբեսէ յաղեսան և անոց չէ ընդոստանէ ղէղ զերս հեծեալս, և ազդ առնէ ընդ եմ յաբեսեան զոհիդ։ Վասն աներևոյն օր, թէ ի ժամանակս հեռաւորս սահել գտանին գործք սեռևեռեալք զարմանալոր ինն իրօք։

Վաղղիացիք էին դասեալք ընդ աջմէ, սահիկացիք ընդ ահեկէ։ Վաբիոս յաջոյ թևէ ունէր ի հանդիպոյ զսամ նիայես, և կայր ի գլուխս առաջնոյ և երրորդի լեգէոնի. դեկոս ի ձախոյ եղջերէ ունէր ի հանդիպոյ զգաղղիա-
ցիս, և հրամայէր հինգերորդ և վեցերորդ լեգէոնի։ Ա. ռաջնում քաղաքաման տարան աստի և անտի միօրինակ անվնասութիւն. այլ թէ եորուրացիք և ումբրացիք ևս լի նային ի մարտին հանդիսի, կամ թէ ի մլոյման պահու ի վր հասանէին քանակին, ոչ խորհեալ էր նմ յառաջա-

Ընծ· 457· Ն· Ք· 295·

գոյն , անվրէպ ճշմա մեծ հասուցանելին Հոովմայեցւոց ։

Այլ Թագէտ և հաւատաւոր էր աստի և անտի զօրուն , և ոչ գոյր կշռել , յոյր կողմն միտել ունի յաղթուն , սա կայն երկոցուն Թագաց Հաւմայեցւոց մարտ եղև ամենեւին տարօրինակ ։ Վ փաբիոսին կողմանէ միտ դնելին ընկերակել զաղխին Թշնամւոյն , ՚ի բաղխել ՚ի նո բրտնութ՚ , սրով յերկարաձգեալ մարտն մինչ ՚ի գիշեր , Պատնառ ՝ զայս այսպես առնելոյ հիւպատոսին էր այն՝ զի փորձիւ գիտէր , Թէ սահմանացուց և գաղ գնացուց ահաւորուն էր միայն յառաջեալ բաղխման , մինչև շատ էր զդեմ ունել Թափոյ նոցա . բայց յերկարաձգիլ մարտին՝ զօրութիւք և սրտեղութիւն սահմանացուց գամ քան զգամ մեղմին . և գաղ գնացուց իսկ մարտինք անդրտեալք աշխատուէ և տապոյ գառաձին՝ փոքր փոքր Թալանային և Թօշնէին . և ոմն ՚ի սկզբան մարտին Թուէին աւելի քան ՚ի զնուէ՚ն առնացն , Նոյնպէս ՚ի փախչանի տկարանալին ՚ի զնուէ՚ն կանացն ։ Վ՚ոկ պահէր փաբիոս զզօրուն՝ և զզօրագլուխ իւրոց զօրականաց վ՚ը պահուն՝ յորում տակաւին ՚ի Թշնամին ։ (Ազիտեմ ես Թէ գաղ գնացիք հնոց ժամանակաց լեին արդեօք այդպիսի , որպէս նկատրեմ զնա աստ տիտոս լիվիոս ։ Յայտ է Թէ յաջորդք նոյն լեին ինչ նմանող նոցին առ այժմ . վկայ են յետին շահատակութիւնք իտալիոյ և գերմանիոյ ։)

Այ այսպէս էին անդը ձախոյ Թևին , ուր հրամայիչը գեկոս ։ Վ՚ը զի առոյգ հասակ իւր և քնաւորութ՚ առաւել ինն ժ բայուցանելին զնա . ՚ի գործ եդ զնմ զիւր զօրութ՚ ՚ի սկզբան անդ . և զի Թուէր նմա , Թէ հետևակ կազդր իւր դանդաղ էր ՚ի գործ , և ոչ բաւան կշիռ վարիչ իւրում բորբոքմանն , յառաջ կուգաց զՀեծելազօրն , և առաւել զիւրև զգումպատակն քաջագոր , ապաւէր զայս ամենատոհմ մանկտի գլխոյ տալ ընդ իւր ՚ի վ՚ը Թշնամւոյն , առաջին արարեալ նմ Թէ ,, կրկին պարծանք լինին ,, ձեզ , եթէ առաջին լինիք առ արիանալ զյաղթութ՚ն ,, ՚ի ձախոյ Թև , և ՚ի հեծելազօրն ,, ։ Յայնմ վայրի արկին երկիցս ՚ի շիտեա զՀեծելազօր գաղ գնացւոց ։ Այլ ՚ի վանել զնոն կարի ինն ՚ի բաց , իբրև միջամուխ եղեն ՚ի գումարտակս Թշնամեաց , նոր ինն եզանակ կռուի արկ

1 Կարծեալ այնպէս էր զօրավարն գնացւոց . իսկ գաղղիացւոց և մարդին , Թէ յառաջին անգ յարձակմանն՝ վայրագ են և սահմացիք , և զդեմ չեն կարող դաղղիացիք , զօրոց շատ է զդեմ ունել ։ Յերկարել մարտին՝ առ փոքր փոքր հալանան սիրտք սոց՝ մինչք գիտեմք զի ասոնք և առաջին Թալանան . և առաջին նոցա բանմունք են աւելի քան զարանց , իսկ յետինք՝ նուազք ՚ի զնանց ։ Լիվիոս ։

գնա՛ի չիոնիա։ Հազուագի՛ւ հնծելոց նոյ հնծեալք յառաջ Աե 4. 457։
բացեզ կառս՝ յորոց՛ի բարձանցն մարտնչէին, յանկար- Ն· Ի· 295։
ծակի՛ի վե՛ր յարձակեցան նոյ ուժգին։ Խմբիւնքն ձիոց,
և շառաչիւնք անուոց, որոյ երիվարք հռովմայեցւոց
չէին ինչ կիրթ, ահաբեկս արար գնա, և կատաղեցոյց։
Հրկիւղ մեռոյ յանկարծակի անկեալ զհնծելազօրսն,
որ վայր ի յառաջ էր յաղթական, փեռնկատաց գնա,
արար հալածական, և կոբոյս զայրուցի։ Հնկաւ շիոնին
և՛ի հեռակազօրս. բազումք յառաջապահոյ կոհոն է-
ղեն երիվարաց և կառաց։ Հւ խուռնք միջին մարտակոյ
դադրեալոյ տեսեալ զփոխ ի՛շխոմ ի՛շխոմ, զհետ սրին
դեցան նոյ ուժգին, և չետուն ժամանակ ոչ առնէին։

Հայմմ վայրի անկարացեալ դեմ կոսի կասեցուցանել զփա-
խուստ իւրոց գնդոց՝ յիշեաց զպատարագիլ հօր իւրոյ դե
կոսի. և կոչեալ զնա յանուանէ՝ գոչեաց. Օ՛ի՛ է ինչ այլեա
հրաժարել յերկոսիս օրհասէ։ Հառաչափառն է մերոյ տէ-
ր, անչնաղանդ լինել՛ի նմ կամս, և ցածուցանել զգառուն
դէզ. և առ՛ի քոյ դաբյուցանել զիսաբաժոյ ազեաս։ Հ՛պա յայս
հեթե վաւերայոյ՛ի դուրբել զվերանս իմ, և զչէքեանս իմոց ընտանեաց՝
՛ի պատրաստ ընծուհոյն Հողոյ, և զիս սանդարամետից։ Օ՛այս
ասացեալ՝ հրամայեաց քրմապետին Հ՛. լիվիոսի, զոր ու-
նէր ըն իւր՛ի մարտի, արտասանել առաջի իւր զաղանն՝
որովք նուիրել ունէր զանձն ըն գունդս ի՛շխոմից, առ
փրկութի՛ւն զօրուն հռովմէական ժողովրդեան։ Հ՛պա նո-
ւիրեաց զանձն վաղ ըն փոյթ, ի մէջ առեալ զոգեսս՝
զնոյն մտղթանս և զնոյն հանդերձաւորութի՛ւն, զոր արար
հայր իւր՛ի կռուին որ ընդ լատինս՛ի պատերազմին վե-
սերիսայ։ Հչ կետ ասելոյ նմ զօրհնադրել ձև բանի,
յաւել՛ի վե՛ր։ Հ՛ոաջի երթեցեն իմ արձանէրդ, փախուստ, մահ,
ջոտրած, և ցասումն բեզ երկնից և սանդարամետից։ Հնօրհնե-
ցի՛ն անիծագրուածդ՝ մահու՛ի գրօշս, ՛ի սլաւս, և՛ ի՛ ջնս ընդ-
նամեաց։ ԵՒ ահ վեղս վկայ լեցե մահու՛ն իմոյ, և կոտրածի փաղանց-
ուոյ և սանդարամետ։ Հնետ անիծագրուածես՛ի վե՛ր իւր և՛ ի
վե՛ր ի՛շխոմից, մերակեաց գիւր երիվար արձակեալսան
յոյն կողմն՝ ուր գաղղիացիքն էին խիտ ու խիտ նետն-
կեցք, և կոր՛ի գլուխ խոյացեալ ընդ նետս, անդէն վի-
րալից անկաս մեռեալ։

Հետ այսր ՚ամի, ասէ տիտոս լիվիոս, այնպիսի էղեն
անցք պատերազմի, որ այլ չէրևեր ինչ մարդկային։ Հւ-
լև կորուսին հռովմայեցիք վիրաւոից զօրագլուխ՝ պա-
տահար չէարկ գնա՛ի վարանս, ոչ հասարակօրէն լինի
՛ի զօրս· այլ կառեալ կասեցան առ հասարակ՛ի փախչո-

Ա՛ Հ· 457։ Ն· Բ· 295։ տէնէկ , և վերստին բորբոքեցան՝ի մարտ պատերազմի ։ Օ սորին հակառակն գազղիացիք՝ որք պատեալ պաշարեալ էին զմարմին հիւպատոսին , իբրև անզգայեալ և յայլոյ խելս լեալ , այնպէս մեզմ և անոյժ արձակէին զնա , մինչև լինել անպիտան և ոմանք արձանացեալ ոչ մարտի միտ դնէին , և ոչ փախուստ ։ Ա՛սոի լինելոց քրքմացեալ , որում գեհոսի յանձն արարեալ էր զնա դահիճն , և անուանեալ էր զնա փոխապերտոր , ձայն բարձեալ ասէր ։ ,, Հաղթեցէք հռովմայեցիք ։ մահ հիւպա- ,, տոսին ցածոյց զցասումն երկնային ։ և գազգիացիք և ,, տանիքայիք սպասեալ մնան ածուխոյն Հաղոյ , և դիպ ,, ան գարամետիս , որոց այժմ եղեն բաժին ։ Ագի գե- ,, կոսի գհետ իւր ձգէ , և կոչէ զզրոս Թշնամեաց՝ զրոս ,, ը իւր պատարագեաց ։ Ա՛պաքէն Կատաղիք գժոխոց , ,, և սարսափ զամենայն զգունդս նոյ խուճապեալ տագ- ,, նապէն ” ։

Ջէն ինչ զարմանք , թէ երևակայութիւն ջեռեալ՝ի նշաւակէ հիւպատոսի անձնատուր եղելոյ՝ի մահ , ՝ի տեսոյ սոսկալի և սգաւոր արարողուեց եղելոյ յուխտին , յահեղ անիծադրութիւն՝ի քրմէ քրմապետաբար զգեցեալոյ մեծաձայն բարբառելոց՝ի վէր Թշնամեաց ահկյանդիման զօրուն , և՝ի բնաւոր ահնածուէ՝ամ մարդկան առ կրօն և առ ածուէ , ապչու ինչ տպաւորուի ապրեսկ՝ի սիրտ զօրականաց , և փոխեսցէ զնա յանկարծակի յայլ յայլ ։ Ա՛յնինչ հռովմայեցիք վերստին ձեռնարկէին՝ի մարտ անհնարին բորբոքմամբ , ՝ի վէր հասին Ա ։ կաւռնելիոս շիպիոն , և Կ· մարկիոս , զորս փաթխոսի հիւպատոսի յղեալ էր՝ի վերջապահաց հանդերձ պահեստի խմբիւ յօգնութիւն իւրոց նշանակի ։ Ա՛նդ հասանէին՝ իբրև լուան զմահ գեհոսի , եղև նոցա այն անգութ խնդութիւն չիտայեցեալ սիբերանց կեանս ։ Կծկուին և խուռնուին գազգիացոց՝ի ոմն վայր , և վահանափակ ծածկութիւն նոյ շուրջանակի , ոչ թողացուցանէր հռովմայեցւոց մարտնչել ընդ նոսա՝ի մեծոյ գէմ ընդդէմ։ Ա՛նկ հռովմայեցիք չրամնաւ առ զանձայոց քաղեցին զգերազունս թօխաւիւռալս՝ի գեղեցին ը մէջ երկուց զօրաց , և արձակէը ուժգին՝ի գազ գիացիս՝ անցուցին ը վահանս նոյ , մինչև թափանցել՝ի մարմինս ։ որով ջաղխեալ և խորտակէը զայն կրկնամանն խեցեպատեան , կործանեցին պատասպարանն գիմակալ իւրեանց բաղխմանց ։ մինչև յօդովից խելայեղեալ անկանել՝ի գետին՝ առանց ինչ վերս ընդունելոյ ։ Ա՛յսպիսի եղև վիճակ ձախոյ թևին ։

Ա՛սացաք յառաջագոյն , Թէ փաբիոս յաջոյ եդջեբ Ա՛ն Հ· 457։
յերկարաձգեաց ՚ի սկզբան զպատերազմին , մինչև առաջ- Ն· Ք· 295։
նոյ Ֆաբիոս Թշնամեաց՝ Թալկասցի նոցին քաջալերու-
Թի՛ , և չիջցի ամ բորբոք ։ Իբրև զդաց , Թէ ոչ աղաղակ
նոցա , եւ ոչ ազաւ՝ զոր ձգէին , և ոչ առ հասարակ բաղ-
խիւն նշ՛ ունէին զառաջին զօրուՆ , հրամայն ետ սպայից
Հեծելազօրուն տարածանել զդումարտակս իւրեանց ՚ի
երկայն՝ յերկուս Թևս սամնիացոց , զի ուժգնագոյն ՚ի-
Հարցին ՚ի նոա՛ ի կողմանց , ՚ի տալ իւրում՝ նշան ։ Ա՛ւ ար-
դարև տեսեալ , Թէ այնուհետև տկար էր նշ՛ գիմակա-
լուԹի՛ , և էին ուժգնագոյք զնմա՛ զպահեստսն
խուՆքն՝ որոշեալս վասն այնր պահու , յառաջ խոյացոյց
զիւր լեգէոնս , և ետ նշան հեծելազօրուն ՚ի Հարկանիլ
՚ի Թշնամիս ։ Ա՛յնպէս ուժգնն եղև բաղխումն , մինչև
սամնիացիք ոչ զբռեցին զդէմ ուՆել ։ Ա՛յլ Թողէ՛ զդաղ
դիացիս ՚ի վտանգի , խոյս ետուն ՚ի բանակ իւրեանց խու-
ՀապաՀ ։

Ի՛սոյ և այնպէս գաղդիացոց՝ խեղեպատեան կառու-
յեալ իւրեանց վաՀանօք՝ կային ևս քան զևս ամենի ։
Ֆայնժամ փաբիոսի լուեալ զմտՀ իւրոյ իշխանակից՝ զա-
տոյց ՚ի զօրուէ խուՆքն մի հեծելազօրու կամպանիացոյ
Թուով իբրու հինգ Հարիւր ՚ի գլխաւորացն . պատուեր
տուեալ էրԹալ ընդհարկանիլ ՚ի գաղղիացիս ՚ի վերջ ։
զօրոյ գՀետ առաքեաց ՚ի պետաց էրրորդ լեգէոնի , որ-
ուեալ նշ՛ պատուէր , զի իբրև տեսանիցեն Թէ հեծելա-
զօրն արկանէ զթշնամիս ՚ի շփոԹս , վանեսցեն զինս ուժ-
գին , և մի՛ սպրեցուսցեն ։ Ի՛սա ինքն իսկ ոտիտեալ դիւ-
սի ՀաղԹականի՝ կանգնել նոՀ մեՀեան , և ձօնել նմա
վաՀարն զոր առաբիցէ , դիմաց ՚ի բանակ սամնիացոց ,
յոր խուՆն ընԹանային նոՀ բազմուԹի՛ խուժանին , զի
սպրեսցին ։ Ա՛նդ առ պատնշօք , այնք՝ որոց յերեսաց
խուՆն խուժանին չկայր մուտ ՚ի բանակն վո անձկուԹի՛
գրանցն՝ առ ընդունելոյ զնո՛ ՚ի ներքս միաՀաղոյն , ձեռն
արկին ՚ի մարտ . և յայնմ կռուի գելլիոս եգնատիոս
զօրագլուխ սամնիացոց անկաւ մեՌեալ ։ Ա՛պա զՀետ
մնին սամնիացոց՝ մինչև ՚ի ներքս իսկ պատնշին ։ Ի՛ա
նահն առաւ հեշտեաւ , և գաղղիացիքն պաշարեցան ՚ի
Թիկանց ։ Ա՛ն Թշնամեաց անկան յայնմ աւուր քսան և
հինգ Հազար արք , և ուՆի Հազարք եղեն կալանաւորք ։
Ի՛ակոյն պատերազմն եղև արիւնայէզ և ՚ի Հռովմայեց-
ւոց կողմանն ։ Ա՛ւ զի ՚ի զօրաց դեկոսի եօԹն Հազար արք
անկան ՚ի Հակատամարտի , և Հազար երկերիւր կոբեան

Ա՛ս Հ. 457 : Ն. Ք. 295 :

'ի զօրուէն փաբիոսի : Այս մինչդեռ տայր որոնել զմարմին իւրոյ իշխանակի , այլեւս 'ի պատիւ պիոսի Յաղթականի զառաջ Թէնամեաց , զոր չեզջակատեալ էր նէր 'ի մի : Այլ գտաւ յայնմ աւուր մարմին հիւպատոսին , զի էր ծածկեալ դիակամբք գաղղիացւոց . բայց գտաւ յաւուրն երկրորդի , և փոխադրեցաւ 'ի բանակին՝ բազում սրտցաւութիւն համ զօրուն : Յետ այսորիկ լուեցուցեալ զայլ համ հոգ , փաբիոս արար նէ՛ հանդէս յուզարկաւորուէ մեծաւորաց , և մատոյց մեծամեծ արդեանց նէր և գերասպանծ ձերկին գովաբանական հառեր , ոյզ և վայել էր :

Ետրուբա ցիք քաղքին Թէթեն ինչ կոտորած 'ի փուլվիոսէ : ԼԻ. Ժ. Ը :

Յայսմ վայրի և Կն. փուլվիոսի փոխառաքեստորի զի հառաչ՝ եղև յաջողուած յետրուբիա : Այլ յերեւելն առ պատակուեց՝ որովք եդ յայսականաւէ զնմ երկիր Թշնամեաց , արար և յաղթուէն . յորում կոտորեցան իբրու երեք հազար բնակիչք պերուսիոյ և կլուսիոնի . և էառ 'ի նոցանէ զբօչս քսան : Վասն եղև ևս , զի 'ի փախչել սաճիացւոց ընդ երկիր պելեգնացւոց , պատահեցան զօրու այնը ժողովրդեան , և 'ի հինգ հազարաց՝ հազար մի անկան 'ի դաշտի :

Յաղթանակ փաբիոսէ :

Ծողեալ փաբիոսի յետրուբիա զզօրս պեդիոսի , դարձաւ 'ի հռոմ իւրովք լեգեոնօք . և արար հանդէս յաղթականի 'ի վերջ գաղղիացւոց , ետրուրացւոց , և սաճիացւոց : Ընկերեցին նորուն յաղթանակի և իւր զօրք կանք , և 'ի յուցս պհնուորականս , անպաճոյճս և անարուեստս՝ հռչակ հարկանէին՝ ոչ միայն զյաղթութէն փաբիոսի , այլ և զպանծալի մահ դեկոսի . յուշ արարեալ պհօր նէր քաջութէն յայր և նման իւրումն , որովք երկաքանչիւրն եղեն համաբաստակ պանծալի , և միմեանց արդարև արժանի : Խաղեցաւ և 'ի զօրականս աւար թշնամեաց , նշանակեալ իւրաքանչիւրում ըստ մարդաթիւ չորս չորս լիբրայ , և երկու երկու փող (գաղղիական .) (այ ուրեմն և երկու պղինձ , կամ գրամ փլէիբ , և կամ գանէ . որ փոքր մի առաւելուն ըստ զարժէս միոյ ունկուց արծաթեայ :)

Յամառուն սաճիացւոց 'ի հանապազ զօրել զպատերազմ : ԼԻ. Ժ. Ը :

Եւ եղեն կոտորածք՝ զորոց խօսեցաք . զորոց կրուսա 'ի կոլմանէ թշնամեաց հռոմէացւոց ոմանք հեղինակք առաւելուն և ևս : Այլ և այնպէս չեղև ինչ հաշտութէն , ոչ 'ի կողմանէ սաճիացւոց , և ոչ 'ի կողմանէ հռոմէացւոց : Այս երկու ժողովրդք պարտեցան միւս ևս անգամ . և առաջինք խոշտանկեցան առաւել ևս ըստ զայլս . զի կորուսին 'ի միում միայն պատերազմի յերկրին սահելատեանց աւելի քան զվերտասան հազար

այլ ։ Այլ արդարև գԺուարահաւատ Թուի , Թէ զԱրիդ Նկ Հ· 457 ։
հնար էր սամինեայցւոց զօրաժողով լինել , այնչափ բազ- Ն Ք· 295 ։
մութիք և ստեպ , և ոչ զորս սահմանէին զքաջալերութիւն ։
Տոկային պնդրվի ընդեմ հռովմայեցւոց ի թառասունն և
եօթն ամաց հետէ , գրեթէ անդուլ ։ Ի ոտիկան զայլ ևս
պարտութիս , և խօսեցեալ միայն զարկածից տարբոյս ,
քանի երևելի երևելի վնասուց ոչ տարան յերկրին սեն
տիոացւոց և պեղիգնայցւոց և տիփերնացի , ի միում
մարտի ընդեմ վոլուսիոսի ի սահմանս ստղլատեանց ։
Պարտեցան և ցրուեցան ի չորից զօրաց և ի չորից զօ-
րագլխաց հռովմայեցւոց ։ զօրուսին զքաջագոյնն ի զօ-
րագլխաց իւրեանց ազգի , որ անկաւ ի միում ի պատե-
րազմից ։ տեսին վէտրուբայիս , զումբրացիս և զգաղ-
ղիացիս , վիրեանց դաշնաւորս՝ դիպեալս նմին վիճակի ,
որ այլ ոչ զօրիւին կալ ի կայի , ոչ իւրեանց , և ոչ օտա-
րացն զօրուքիք ։ Այլ և այնպէս չառնուն յանձն հրա-
ժարիլ սրտի մաօք ի պնդրվի , մինչդեռ և ամ ինչ խնդեր
զնա , և ոչ Թէ բռնադատեր՝ միտել յայն ։ Յամառուի
այդպիսի կատաղի՝ յայտ առնէ մեզ , Թէ այդ ժողովուրդ
համարիլ զանձն արհնաւոր ի տարուքիք , և Թէ սեր ա
զատութիք էր նմ ընդաբոյս ։ որովհետև ։ չկայը ինչ՝ յոր
ոչ ձեռնարկէր մնադիւր , զի պահեսցի յայնմ , կիմ անգ-
բիւն հաստատեսցի ի նոյն ։ և ոչ դառնադէտ արկածք
եին բաւական՝ առնել վնաս զինքնակեց , կամակոր ընտ-
րեալ զպարտուէ , ք անփորձ Թողուլ զյաղթուէն ։

Ակաչն ։ այսոքիկ իբր ամբաստ ամէ պնդրվմանք՝ որք
ոչն վհատեցուցանէին զսահմնիսպիս , վճռտակաբեկ առ-
նեն յոյժ զպատմագրոցն և զվերծանօղն , որոց առաջի
աչաց նկաբին անդադար նոյն առարկայք ժողովոյ զբ
բաց , աւերածոյ սահմնանց , պաշարմանն քրքեաց , սպա
տերազմաց , կոտորածոց , գաչանց հաշտուէ , զվետ եկե-
լոց դԺրոդուէց խոստմանց , և յայտնի Թշնամեաց ։
Յայս սակս ջանացայ ք կարի կարՃել զպատմուէիս ,
յորմամ գործք չերևէին ինձ կարևորք , կիմ երևելիք ։

Յայմ ամի Լ· փաբիոս գուրգէս՝ որդի հիւպատոսին
կոչեաց ի գատաստան առաջի ժողովրդեան զտիկնայս

1 Ի պատերազմելոյ ոչ հրաժա- 2 Եւ ոմ այն իցէ ոք , որում ոչ
րեին · մինչև չանձրանալ եսկ յա- տացկացի պատերազմանցն երևա-
զաուէ՝ որպ ոչ յաջողեաց պատ- րուէ ի մտանդագրել կիմ ի վերծա-
պանուէի , և ախորժեին յաղթել , նել , որ զպատերազմողն ոչինչ
ք անփորձ Թողուլ զյաղթուէին ։ պարտասեցոյց ։ Լիվիոս · Ժ · ։
Լիվիոս ։

Ա· Հ· 457։ Ն· Ք· 295։ ումանս Հռովմայեցիս, զորոց ամբաստանուիլ էր վէճ հնուԹիՀ. և դատապարտեցան ի տուժիլ տուգանս ինչ, զոր առին ի պետս շինուիլ մերկինն ափրոդիտեայ։

Ա· Հ· 458։ Ն· Ք· 294։

Լ· ՊՈՍՏՈՒՄԻՈՍ ՄԵԳԵԼԼՈՍ Ը·
Մ· ԱՏԻԼԻՈՍ ՀՈՒԳՈՒԼՈՍ·

Ընդ պաշտօն ընդ սաՀմանս ցիս, և յետ րուբիս։ Լիւ· Ժ· լԸ։

Յերկաքանչիւր հիւպատոսք պատուէր ընկալան խաղաղացուցանել զգունդս իւրեանց ի սաՀմանին։ Հիւանդացաւ Ոստիճ ինչ առ ժամանակ մի խափանեաց զպատուիրեալսն ի հռովմ. միւսն եւ գնաց վաղվաղակի, և եՀաս փութով դէմ յանդիման թշնամեացն։ Այլ՝ դիպոդուԹիւն գտեալ թանձրամած մառախղոյ, վատահացան ընդհարկանիլ ընդ բանակ հռովմայեցւոց. տիեզերին ի սկզբան անդ միոյ մասին, բայց ապա վանեցան ի բաց։ Վակայն և այնպէս ունէին զինս միշտ ի նեզ արիեալ. և միայն հասանել իւրոյ իշխանակցի բռնադատեաց զնա ի բաց կալ խսլառ։ Յայնժամ երկոցունց հիւպատոսաց հաՀմախմբեալ զգունդս իւրեանց՝ առին զաղգամ քաղաքս սաՀմանին, նա՝ գյոլովս ի սոցանէ գուանմբ արիին անաՀասատ, զի յառաջնմէ իսկ լքեալ էին ի բնակչաց։

Ձու արար առիլեոս յօդնուէն լուկերիոյ՝ զոր ՅեՀէին սաՀմնապահ. և ահա եկին նոքա առաջ, և եղև պատերազմ։ Նոքա նոր արագաբև եղեն խիԹալի, բայց հռովմայեցւոց կողմանն՝ ազետագոյն ևս. որք և խոյս ետուն խապատ ոգեսպառք, մինչև Թէ Թշնամեացն գՀետ մտեալ էր նոյ ի բանակ իւրեանց, տիրեալ էր արդեօք հեշտեաւ։ Նրկնչին գուցէ առ վաղիւ յայգուէ Թշնամիք ի վէր յաջակեսցին իւրեանց, և զորականք ահիւ և դողուր անցուցչին զդիչերն ի հոգս անհնարինս։ Այլ և սամնիացիք չգտան ինչ ապահով ի գնե. և ի վաղիւ անգր յօդի անկան՝ երԹալ ի բաց. բայց Ճանապարհն զոր կալան՝ եհան գնոս մեռ ի բանակն հռովմայեցւոց. որոց կարծեալ Թէ գան Թշնամիք ընդարկանիլ նոս, անկան յանհնարին չիոԹս։ Ոչ անացաւ հիւպատոսն քաջալերել զզօրականս, առաջի արարեալ ստիպօղ յորդորանս, զպատիւ, զամԹ, զերկիւղ և զյոյս. և յայտ արարեալ նոցա, Թէ լաւ է մեռանիլ ի մէջ Թշնամեաց, քան պարտիլ ի բանակի։ Այլ և այնպէս բազում Ճիգն կալաւ, մինչև եՀան գնոս արտաքս։ Յողջունն կալաւ և զսուինիացիս, իբրև տեսին զելանել նոցա ի բանակէ, կարծեալ Թէ գան ի խափանել զանցս, յորմէ մեծապէս երկնչէին։ Իբրև Հասին զօրքն երկոքին դէմ ընդ դէմ միմեանց, կա-

ցին վայր մի հայեցեալ՝ի միմեանս , առանց ինչ ձեռն՝ի Ա· Հ· 458
գործ առնելոյ· զի ոչ աստի և ոչ անտի օրտասղիային Ն· Ի· 294
սկիզբն առնել կարուին ։ Ցետոյ ուրեմն ձեռն արկին , և
այն՝ զառաջինն յոյժ թուլութիւ երկոցունց կողմանց ·
քայց՝ի յառաջանալ մարտին , սաստիկագոյժ ուժգին՝ի վէ
յարձակեցան հռովմայեցւոց , և արարին փախստեայս ։
Յանկնարս մնեալ հիւպատոսին՝ դիմեաց արձակերա
սան՝ի դուռն բանակին ։ Ընդ եդ խուռն սակաւուց հե
ծելոց · պատուէր տուեալ հարկանել սատակել ոչ թըշ
նամի , որ ոք՝ի հռովմայեցւոց կիր՝ի սակիրացւոց մերձե
նայցէ՝ի պատնէշ անդր , զոր և արարին իսկ ։ Ոչ հարկ
եղև դարձեալ վերեալ ։ Այլ յայնմ վայրի՝ ամենար
ձեալ հիւպատոսին զձեռս յերկինս , ուխտեաց կանգ
նել մինչեան դիտի Աստառքն , եթէ կատեցուսցէ զիւս
խուստ իւրոց գնդաց ։ Ընդու եին իրք կրօնի՝ի սիրտս
հռովմայեցւոց · զարձաւ առ նո՛ր քաջայերութիւ և զօ
րութիւ · սկիզբն եղև անդրէն մարտին , և եղև կարի
ին կամակար և արիւնայեղ · Ընդէք հազար ուն հա
րիւր սակիրացիք մեռան · եօթն հազար երէք հարիւր և
դէն կալաւառքն · և զնոսին զառաս անցուցին ի՛ լծով ։
Ասյց Թանգագին եղև յաղթութիւն և հռովմայեցւոց ·
զի կորուսին յերկուս աւուրս եօթն հազար երէք հա
րիւր արս ։

Ընդ անցանել այսց անցից յառաջիւս , խուռն ի և
սակիրացւոց ծեծէր զինտերբաճիս , գհատուած հռով
մական՝ի ձանապարհին լատինոյ ։ Ոչ կարացեալ տի
րել այնմ , աւարեցին աւար բազում· քայց՝ի գառնալ
նոյ , հիւպատոսն որ գայր՝ պատահէաց նոյ , և էառ՝ի նո
յանէ զնամ զաւարն , յետ յաղթելոյ նոյ , և կոտորելոյ
զնոս ։ Ընտի կոչեցաւ՝ի հռովմ գահերէց լծեալ լծորու
թիւ իշխանաւորաց յաջորդ ամի ։

Այիւս հիւպատոսն էր անցեալ յետրուրիա զօրօք հա
րուած , և սմա ևս յաջողեցին եղէք ։ Ընար եհար զերկիր
վաղվաղեցուց , և սիրեաց հռովսեէլայ · ուր կոտորեաց
իւրու վերկու հազար քղքացիս առ պարսպօք , և զեր
կուս հազարս՝ի նոցանէ արար կալանաւորս ։ Ասյց գործ
իւր՝ պանծագ ոյն անձին , և օգտակարագոյն հանրակապե
տութե՝ եղև այն , զի երեքին ձոխ քղքաք եորուրիոյ , վոլ
սինիոն , պերուսիա , և արեետիոն ինդրեցին գաշ՝ի պայ
մանաւորութիւ հաշտուե ։ Ասկ արկեալ է հիւպատոսին
հոգալ զպետս հանդերձի և ցորենոյ զօրուն , հրամանն
առին առաքել պատգամաւորս՝ի հռովմ· որոց ընդհե

Ա՝ Հ· 458։
Ն՝ Ռ· 294։

ցաւ քառամամեայ դադարումն մարտի։ Իւրաքանչիւր ի քիչքայ աստի առ ժամն պարտաւորեցաւ տալ հռովմէական ժողովրդեան հինգ հարիւր հազար դահեկան։ (ՅԻ քսան և հինգ հազար լիրայ գաղղիացւոց։) Ուստի կոյտն ղացաւ զՀանդէս յաղթանակն հիւսատոսին, ոչ զացեալ էր նոր յառաջագոյն իւրում իխանակին։ Կայր նպաստեալ ժողովրդեանն՝ յաղթանակեայ ընդէմ կալմոյ ծերակուտին։

Ա՝ Հ· 459։
Ն՝ Ռ· 293։

Ե. ՊԱՊԻՐԻՈՍ ԿՈՒՐՍՈՐ· ՍՊ· ԿԱՐՎԻԼԻՈՍ·

Աչեղ պատրաստութիւնք մերոյ ի կողմանն սահմանից։ Լիվ. Ք· ԼԷ· ԽԷ։

Լ՚Այս ամ առաջի առնէ մեզ զՀիւպատոս զամն երևելի՝ զպապիրիոս կուրսոր, որ իւրովք փառօք Հաստատէ զԺառանգեալն առ ի Հօրէ։ Տեսանել ունիմք և զերևելի ինն պիտրզմ ի սահմանացոյց կողմանէ, և զՀնդկակատրն ի յաղթութեաց՝ եղելոյ ի վերնի, բայ ի յաղթուէն պապիրիոսի Հօր Հիւպատոսիս։ Լ՚Ի՞նչ Համանման գտաւ յայսոսիկ երկուս պիտրզմունս. բուռն ձգանք, և մեծ մեծ պատրաստութիւնք՝ որ եղէն. չլացուցիչ փաղփիւն վնաս չողջողելոց, ահեղ Հանդերձաւորութիւնք եղեալք ի Հաշտեցուցանել զդիս, և ի նուիրել իրօք ինչ զգօրս կանս ձեռ ի ինն վաղնջուց երդմանն, Հանրական խմբուն զօրաց յայմ սահմանաց սահմանի, նորօրինակ ձմնամբ ի պատիւ դիոսի, և անիծապրուէ ի գլուխ ամ երիտասարդի՝ որ ոչ յանդիման լեցի ի Հրամայել զօրագլխին, կամ ի բաց կացցէ ի ծառայութէ առանց նորուն Թոյլտուութեան։

Ա՚Նանակեցաւ ակուիլլնիա ի ժողովեաղ զօրուն, և ամ գունդք չորան անդր ի ժամանակեալ պահու։ Նա առնէին մինչև ի քառասուն Հազար այր, և էին սոքա ընտիր ընտիրքն յամ զօրուէ սահմանի։ Լ՚Անդ պատրաստեցաւ ի մէջ բանակին շրջափակ ինչ վայր կառուցեալ վանդակօք և տախտակօք, ծածկեալ կտաւի ոստայնիւք, ուր լոյս էր ընդարձակուն երկերիւք ռանաչափ քառակուսի։ Յայնմ շրջափակ վայրի մատուցաւ զոհ ըստ արարողութեանց օրինադրելոյ ի հին մատեան ինչ կտաւի։ Ծ՚ոհագործն էր քուրմ ոք ոլիոս պակկիոս անուն՝ ալևոր յոյժ, որ պնդէր Թէ Հանեալ իցէ զծնաս այնր զոհի ի նախնի յիշատակարանաց կրօնի սահմանացոյց՝ զոր վարեցին նախնիքն նոյ, յորժամ խորհէցան գաղտ առնուլ վկապուա յետ բուբայոց։ Յաւարտ զոհին, զօրագլուխն տայր կոչել պատուիրակաւ՝ զերևելիս ազգին, որք մնանային ի ի

ուբոյն ուբոյն ։ Բայց ’ի հանդերձաւորուե՛ն այսր արարա-
զուե՛ , որ մեծապէս ընդոյ զդիս երկիւղածութե՛ կրծնի ,
կայնն անդ ’ի միջի շրջափակ տեղւոյն ծածկեալ չմա՛
կողմանց՝ սեղանք սեղանք , և առ նոքօք գենմունք անտանօր
գենեալք , և հաբերապետք՝ սուսերք մերկ ’ի ձեռին ։
Տանկին մնա յայն սեղանս զզօրականն իբրև ’ի սպանդ ,
ք իբրև զգաճանորդ զոհ , և երդմնեցուցանէին զնա ,
չայայտնել ինչ չմա՛ զոր տեսանիցէ կամ լուիցէ ժամա՛
վայրի ։ Զետ այսորիկ երդմնեցուցանէին զնա՝ անիծա-
դրուե՛ ընդէմ իւր կենաց և անձին , և տոհմի , և բազան-
դակ զարմի , եթէ ուրեք երբեք չերթիցէ ’ի պատերազ-
մունս ուր և տարցին զնա զօրագլուխք , կի յորժամ փա-
խիցէ անտի , և կի անդէն իսկ չսպանցէ զայն՝ որ փախու
չէրն կամիցի ։ Այս ք զկի ոմանք ’ի սկզբան անդ չառնուին
չանձն երդնուլ երդումն այդպիսի , փողոտեցան անդէն
իսկ առ սեղանով . ապա տապաստ ’ի գետնի ընդ սպանդս
չարեան ձագաղիս , ահեղ խրատու լինէին այնց՝ զի
ուացին չառնեալ ինչ այդպիսի հրաժեշտ ։ Այսպա իբրև
գվաւորք սահմնացուց բանադատեցան մնանել չայս ա-
բարողուե՛ , և երդնուլ զայս երդումն անիծադրուե՛ , զօ-
բագլուխն անուանեալ ’ի նոցանէ տասնուն , պատուիրէ՛
միոյ միոյ ’ի նոցանէ ընտրել զմի ոք՝ զոր գիտիցեն լինել
’ի քաջաց · զի և նոքա արասցեն զնոյն , մինչև ’ի ընդու
զթիւ վեշտասան հաղարաց ։ Այս լեգէոն կոչեցաւ Լեգեօն
Ֆուլմի՛նաթ , ’ի սակս կտաւի ոստայնին՝ որով ծածկէլ էր չրջա-
փակ տեղին , ուր երդուեալ էր սոցա ։ Ցուշն սոցա զինք
փաղփիւնափայլք , և սաղաւարտք թռուչիկ փետրօք
փողփողեալք , առ որոշելոյ զնոսա յայլմէ՛ ամէ ։ Ընացորդ
զօրուն էր փոքր մի աւելի ք զքսան հաղար այր · որք չու-
նէին ինչ առաւելուե՛ ’ի վե՛ այլոց , ո՛չ չաղթ հասակաւ ,
ո՛չ արտաքին երեւութիւ , և ո՛չ անուամբ քաջուե՛ ։ Այս-
պիսի էր զօրն բանակեալ չակուիլենիա ։

Իսկ հիւպատոսք մնեալ ’ի սահինին , առին քաղաքս ’ի պաշարել
ինչ , մինդեռ Թշնամիք պատղեալ էին ’ի տխուր և ’ի կաթվիծոսն
սոսկալի արարողուե՛ն իւրեանց ։ Զետ աւար հարկանե- զկոմինիոն՝
լոյ վերկիրն՝ կարվիլիոս զաեղի էառ ’ի կոմինիոն , և պա- պատերիոս
սլիերիոս չոքաւ չակուիլենիա , ուր էր սաստկուե՛ պատե- մայ երեսէլե
բազմի ։ Զետ աւուրց ինչ հանգստեան , պապլիրիոսի մասրա պատե-
խորհեալ զինչ առնելոցն էր , չղեայ սուրհանդակ առ բազմի մնա
իւր իշխանակից , որ էր քսան մղոնաւ հեռի · զգայոյց չակուիլե-
նիա , ուր կռ
տրին սամ
նիացիք ։
նիմ , թէ հաստատեալ եմ ’ի միտս՝ տալ պատերազմ առ

1 Ջարեբեան, գՏուբենիա ։

Ա. Հ. 459· Ն· Ք· 293· վաղիւ , եթէ գուշակուիք Թողացուացեն . մեզ հարկ է քեզ պնդել ուժգին զջաղեսուն կոմինիոսի , զի մի յղեսցեն սաւնիայիք օգնուել ինչ յակուիլեխա : Իսրև յուղն անկաւ սուրհանդակն , հիւպատոսն խմբեաց ժողով զի զօրացուսցէ զսիրտս իւրոց զօրականաց՝ հայիլ՝ի հանդերձաւորուն վինուց , և՝ի չբերդուԹէն սաւնիայացոց : Ի. սէ . ,, այդ փետուրք՝ զորս տեսանիք ձօձել՝ի վէր տազտ ,, տարից , ոչինչ զօրեն խոցել . այլ տեգք հուովմայեց ,, ւոց դիտեն ծակոտել զվահանն նկարկնս և ոսկեզօծս ,, այն փաղփիւն՝ որ փայլէ՝ի վարպատակս սպիտակս ,՝ի ,, մղիլ մարտի՝ վաղ իբ փոյթ աղօտացեալ ազատեզանայ ,, ՚ի վերահոս արենէ : Իհիս ևս անդամ յանցեալ սաս ,, այդգունակ զօր սաւնիայացոց՝ գլխովին փողփոդել ոսկ ,, ւով և արծաԹով , կոտորեցաւ՝ի հօրէ իմմէ : Ի. յն ոս ,, կի և արծաԹի մեծասխատիւ մեծարեցին զյաղԹական ,, Թշնամին , զի եղէն նմ սրս , իբ զսաւնիացիս , յորոց՝ի ,, ձեռս՝ եղէն զինք անպիտանք : Իմի Թուի՝ առանձնաշ ,, ընորհուի ինն է այս խմբեմ անուան և առհմի , ընծայել ,, զօրագլուխս իբդեմ բուռն ձգանց այսց ժողովրդոց , և ,, աւարել՝ի նոցանէ աւար այնպիսի , մինչև զարդարել ,, նոսա և զհրապարակական տեղիս հռոմայ : Իդիք իսկ ,, անմահք յարուցեալ են վրէժխնդիր լինել դաշնոյ՝ ,, ատելի հայցելոց , և ատելի ցրեւոց՝ի սաւնիայացոց : Ի. ,, Թէ երբ հրամայեն յուզել զգալատիս պէց՝ իշխեի ասել , ,, Թէ ոչ երբէք այնպէս ծանրացաւսուն գտան նոքա առ ,, այլ զօր , ոմի առ զօր սաւնիայացոց . որոյ պղծեալ ա ,, բեամբ մարդկան՝ զօր եչէզ խառն իբ արիւն զենմանց ,, յամպարիշտ զոհագործութեբ , կրկնակի անկաւ անձն ,, զսպրելի իբ արդար յաստմամբ երկնից . երկուցեալ աս ,, տի՝ի պից՝ որ վկայ են գաղանց հաստատելոց իբ հռով ,, մայեցիս . և անտի՝ի նոյնից կցորդաց ընդ երդմանն և ,, զերդ յարհամարհանս նոյն գաշանց : Իերդուաս իբդեմ՝ ,, իւր կամաց . խորհեր յերդմանէ՝ զոր բանի կորզեցին՝ի ,, բերանոյ . և երկնչէր միանգամայն՝ի պից , ՚ի քաղա ,, քացոց , և՝ի Թշնամեաց ՚՚ :

Ի. յամ ՚ամի իրագեկ էր պապիրիոս՝ի լոյ փախստեից : Ի. իբրև առաջի արար զնմ զօրականաց՝ որք վաղու ևս յաստմամբ էին ընդ սաւնիացիս , ևս իբ զևս սրատապնդեալ յուսագրութեբ դիւցազնաւս և մարդկայնով , ձայն բար ձին առ հորդ՝ ինդրելին պատերազմ՝ : Ի. պաճոյտ էին իբ յապաղել նոբ մինչև ցվաղիւ . գիշերն Թուէր նոցա կարճ իմն երկար , և անազան համարեին զայգանալ առաւօ-

տու ։ Ի՛նչսի էր նոյ կարճմտուԹի՛ն , մինչև վայրկեանը Ա՛ն Հ· 459 ։
Թուէին նոցա աւուրը ։ Ն· Ք· 293 ։

Իբրև դաբձաւ սուրհանդակն յերրորդ պահու գիշերոյն , յո՛ է՝ ի կէս գիշերի , և եբեր զղօղայ կաղվիլիոսի , յարեաւ պապիրիոս հիւպատոս լուելեայն , և պատուէր ետ պաշտօնէից՝ ոյոց յանձն էր հոգաբարձուԹի՛ն ձագուց , երԹալ առնուլ գուշակուԹի՛ն ։ Ձկի որ ի՛ ջրուին՝ չինչ վիճակէ և իսկ , տարտամ՛ ի վի՛ պատերազմին ։ Մեծ և փոքր առ Հնոյ ապաժոյժ այնմ ըղձանային ։ Ի՛սյս բոլբոլ էր զեղեալ մինչև՛ ի ստորագոյս պաշտօնեայս հաւանոյուԹե՛ց ։ վերկ՛ ի չառնուլ յանձն ձագուց ուտել , պաշտօնեայն դիտող յանձն էառ պնդել հիւպատոսին , Թէ քաջ քաջ կերան ։ Պապիրիոս խնդալից՝ աւետիս ետ հրապարակաւ , Թէ գուշակուԹիք էն աւետաւորք , և Թէ դիք էն հաշտք ։ վայ անդէն իսկ ետ նշան սկիզբն առնելոյ մրցանաց ։

Ի՛սյն ինչ ելանէր նա տալ պնորվմ՛, մի՛ ի փախստեից էին զգացոյց , Թէ քաան հոյլք սամնիտացւոց յուղն առ կան՛ ի կռուին կոմինիոսի ։ և Թէ իւրաքանչիւրն էն չորեք հարիւր այր ։ Օ այն լուեալ պապիրիոսի՝ առաքեաց վաղվաղակի ապզ առնել իւրում իշխանակցի , զի մի՛ ի վերայ հասանիցէն նո՛ր յանկարծակի ։ Ի՛ր անդէն յառաջ խաղացոյց զիւր գունդս , և Ճակատեցոյց՛ ի մարտ ։ Հառաջագոյն կարգեալ էր նո՛ զնումբս պահեստի , և որոշեալ նո՛ զսպպաց՝ որք հանդերձեալ էին հրամայել նո՛ ։ Ի՛ոաջնորդութե՛ աջոյ Թևի պատերազմին յանձն եղև Ի՛ . վոլսմնիոսի , և ձախոյ Թևինն Ի՛ . շիպիոնի ։ Աեդիկիոս և տրեբոնիոս որոշեցան հրամայել հեծելազօրուն ։ Հրամանն ետ Պպ· Նաւտիոսի՝ տանել վաղվաղակի ընդ խոտոշաւիղս գՕրիս , ՚ի բաց առեալ գՀամետոս ։ Եւ և գումարտակս ինչ դաշնաւորաց ՚ի լեառն մի՝ որ երևելին էր ՚ի դաշտավայրին , զի ապա ՚ի բորբոք մարտին երևեցուսցէ զնմա միանգամայն , դիւցազուցեալ ըստ մարԹելոյ զիրոյն ընդ օգս ։

Ի՛ տալ զօրագլխին զայսոսիկ պատուէրս՝ չարեաւ վհՀ՛ի պաշտօնեայս որոշեալս՝ ի հոգաբարձուԹի՛ն ձագուց , ՚ի վի՛ գուշակուեց այնր աւուր ։ և զի լուան պայս ասպետք ոմանք հաւմայեցիք , և զի Թուեաւ նո՛ , Թէ յայսպիսի դէպս չի՛ արժան անհոգանալ , զգացուցին զայն Պպ· պապիրիոսի եղբօրորդւոյ հիւպատոսին ։ Պատանին ։ հոտվմայեցի ծնեալ յայնպիսւսմ դարու , յորում չև էր ծա

։ Պատանի ծնեալ յառաջ քան զվարդապետն որ ՅՀծոց անարքու։

Ա. Հ. 459 : Ն. Ք. 293 : նուագեալ այն վտանգաւոր իմաստասիրութի՛ւն, որ ուսուցա-
նէ անփոյթ լինել զդիւց, ի վէր եհաս ձնդիւ իրացն եղե-
լոց, վն մի՛ ինչ խոսեսցի վերնպակաս. և պատմեաց զնմ՛
հօրեղբօր իւրում: Ի ուեալ հիւպատոսին՝ ասէ. Գովե՛մ
զքո խղճահար նախանձառութի՛ւն, բայց՝ երբէ՛ յանձնառուն դիտողու-
թե՛ն հաւատմայուեց, ի պատճէ՛ երթամ ինչ՝ ոգեաց, նա գիայն ունի
գալ գհամար. ինչ անկ է անուալ նը՛ ասից. այն չի գուշակութե՛ն նգաս-
պառոր ծողովրդեանն հռովմէական, և զբաց նը՛: Օ այս առա-
ցեալ պատուէր ետ հարիւրապետաց՝ գասել զպահապանս
նուիրական ձագուց ի գլուխ զօրուն: Ամենայնիւ ևս
յառաջ խաղացուցին գնուրեանց գրօշս, զորոց գհետ եկին
խումբ գնդաց ձիոսանձեմ զինելոց. որք ընաշխարհիկ տե-
սիլ ընծայեին և և յաչս Թշնամեաց, որոմ բնապես
պարտ էր լինել ահարկու: Յառաջ՛ք զձայնարձակութի՛ւն
սովորական աղաղակի, և մինչև ձեռն ի գործ արարել
էր նը՛, գուշակին ձագուց որ ստեաց, խոցել տիգս ար-
ձակելով կամ վրնպակաս, ոը տիտոսի լսիմոսի կամը՛ էն
ասել, և կամ հրամմնսաս հիւպատոսին, ոը հատանակա-
նագոյն Թուի, անկաս մեռեալ՝ի գետին: Ուեալ զայն
հիւպատոսին, ՝ի ձայն բարձր ասէ. Ուարո՛ է յայսպէսդան
գէ. պարծեցաս ղեղապարն: Ինչգէս զայն խոսեր, ագ-
ռաս մի երևեալ յօդս առաջի նը՛ կարկաչաձայն կառա-
չեաց: Ընդ այնպիսի գուշակութե՛ն լցեալ հիւպատոսին
խնդութե՛ն, և վստահացուցեալ զնր զօրականս, Թէ չի՛ք
երբէք երևեալ դնց չիրողուէնս մարդկան՝ այսպիսի վգա-
լն օրինակաս, նշան ետ մարտի և սովորական աղաղակի:
Ոչ ո՛չ տեսանէ, Թէ մնան ինչ պատմութի՛ւս է մտացա-
ծին, և յանկաւոր խաղալկաց:

Ապա գբոհ ետուն ի մարտ, որ եղև յամառ յոյժ. բայց
սիրտ և ոգի երկաքանչիւր զօրաց նիին կարի լիս ի՛ հատ ի՛
միմնանց: Նոյս, քաջալերուն, ցասումն, և խղճ վրնժդ-
րուե՛ ձգնին զհռովմայեցիս ի՛ մարտ, որ ծարաւնքն եին
արեան Թշնամնոյն: Ի սանիայցոց յոլովք եին բռնա-
դատեալք ի՛ հարկէ, և յանմիտ յորդորանաց կրօնի, ա-
ռաւել պաշտպանել անձանց ակամայ, ք՛ ի զիմի հար-
կանիլ: Ոչ վն սովոր եին ի՛ երկար ժամնանակ ի՛ պարտու-
Թի՛ մնանիլ, յայտ է Թէ ոչ ժուժային առաջնուոյ ձայն
արձակուե՛ և բաղխման հռովմայեցւոց, եթէ երկիւղն
բռնագոյն՝ որ տիրեալ եր նդ չըսկրկեր զնո՛ ի փախստե-
նէ: Ինեին միշտ առաջի այց զահեղ հանդերձաւորու-
Թի՛ գաղտնի զոհագործուե՛ քրմացն սրպիննելոց, դիա-
կանց մեռելոց մարդկան և անասնոց՝ խառն խռնելոց,

սեղանոց ծածկելոց պիղծ արեամբ , և զայն գժոխային Ա՛ Հ· 459·
ձև անլծադրուեց՝ զոր բռնադատեցան արտասանել ը- Ն՛ Ի· 293·
դէմ իւրեանց սերտ ազգայնոց , և բռվանդակ տհմիցդ ։
Ա՛հա այս կապանք զուսպ կալան զխախտուստ Նդ . Թող
զի առաւել երկնչելին յիւրեանց քո՛քակցաց ք՛ի Թշնա-
մեաց ։ Ա՛պա հաւմայեցիք զՀետ սնդեցան Նդ միանգա-
մայն յայմ կողմանդ ·յաջոյ Թևէ և յահեկէ , և ՛ի միջին
խմբէ . և գտեալ զնո՛ա ապուշս և ցնորեալս ՛ի զարհու-
բանաց , որ ո՛չ Թողայուցանէք սրսից Նդ հանդարտել , ՛ի
վ՛ը եդին անհնարին կոտորած , առանց կարի իմն դիմա-
կալելոյ նոցա ։

Ա՛յն ինչ առաջին դասականք ցրուեցան , յանկարծա-
կի երևեցաւ դիպանալ ՛ի կողմանէ՝ մեծ ինչ մառախուղ
փոշւոյ՝ իբրև ՛ի ջուոյ զօրու ծանու ։ Ա՛յն եր կատարումն
հրամանին՝ զոր հրամայեալ էր պապիրիոսի միւմ ՛ի
սպայից ։ Ա՛ազուքն ՛ի սպասաւորաց զօրուն հեծեալք ՛ի
ջորիս քարշ ը- դեահին զՀետ ձգելին ոստս ծառոց , և զի
նշմարն էր ՛ի հեռաստանէ ը- լոյս մռայլ և մՀնին , կարծե-
ցին սոքա տեսանել զինս և զբօշ ։ Ա՛պա յառաւել և աս
դիպանալ փոշւոյն և ՛ի խտանալ և ևս , Համարեցան Թէ
այն էր խումբ հեծելոց , որք դասաւորէին ՛ի ձախատա-
մարտ ։ Ա՛չ սակաւիկ միայն կարծեցին , Թէ իրեն այնք՝
նոր գունդք Հասեալք ՛ի վ՛ը նդ , այլ խաբեցան և Հռով-
մայեցիք ։ Ա՛ւ հիւպատոն Հաստատեաց զմնալոյն նդ ,
ձայն բարձեալ յականջս զօրուն , մինչև լսել լինել և
Թշնամեաց . ասէ . Ա՛ռաջ առքեն խոհնեան . զի գա է իմ եղեա-
նակից Հետապնդս , որ գայ դանալ ընդդէմ . Հապա . ձի՛գն դէպ յաղթել ,
զինչև եղեալ էջ այլոյ զօրու՝ Հորել ՛ի չէնջ ղպարիս յաղեռուն ։
Յասել իւրում զայս՝ կայր աշտանակեալ յերիվար ։ Ա՛ն-
դէն Հրամայեաց Հարիւրապետաց և տրիբունից բանալ
անցս , զի անցցէն ընդ մէջ Հեծեալք ։ Տուեալ եր նշան
յառաջագոյն տրեբոնիոսի և կեդիկիոսի , միջամուխ լի-
նել Հեծելազօրուն բուռն զօրուն Թ՛ի Թշնամիս անդր ,
յորժամ տեսանիցեն ամբաստնալ զԼերն նիզակ , և շարժել
զձագ նդ ը- օդս՝ կողմանէ ՛ի կողմն ։ Ա՛մենայնն կատարե-
ցաւ ՛ի վայրկեան ժամանակի , ոչ և կարգեալ էր նոցա ։
Ա՛ռանին անցք ը- դասականս Հետևակազօրուն . և դիմեալ
անդր Հեծելազօրուն արձակերասան , խոյանայ տեգ ՛ի
ձեռին ՛ի վ՛ը միջին խմբի պատերազմողաց . և խորտակէ
նո՛ր և ը-Հարկանի՝ զդասականս մարտկաց ։ Ա՛ղուձիոս և
շիպիոն զՀետ ընթանան , և զօրավիգն լինին նդ Հետևա-
կազօրաւ իւրեանց . և խոպատ արկանեն զՔշնամիս ՛ի

Ա՛ Հ· 459 · Ն· Ք· 293 ·

չիոնէս ։ Հայհոժար խորտակումն եղև Հանրական ։ Որ ոանան պանձնաուրէիս , զղօհս , զերդմունս , և զանի ծադրուրէիսն · ոչ ևս միտ դնէն դէց , երկնչին միայն ՚ի Թշնամեաց ։

Ի՛յն սակաւաւոր հետևակք՝ որք ինացին յետ կռուին , վանեցան և հալածեցան մինչ ՚ի բանակն՝ որ մնտ յակուիլոնիա ։ Ի՛վնռականք և հեծեալք խոյս ետուն ՚ի բովիսնոն ։ Օ՛բանակն էառ վաղվաղակի վօլուսիոս ։ Իսայց չիպոնի դիպաւ մեծ ևս դիմակալուրի առ քո՛ղքաս ակուիլոնիոյ · ոչ եթէ վասն զի յաղթեալքն դեռ ունէին ինչ սրտապնդուրի , այլ զի պարիսպք լաւ ևս պաշտպանեն զնոսա ։ Իսառ զայն հետ հետոյ տանդղովք · այլ զնոսն մնտ էր գիշերն , կամ եղև նմա հանգիստ տալ զօրուն ։ Իսայց Թշնամիք ըստնուալ խառարի լքին զքո՛ղքն ։ Ի՛նկան յայնմ աւուր ՚ի պատերազմի աւելի զերեսուն հազար այր · իբրու չորք հազարք եղեն կալտաւորք , և առան ինտուն և եօթն գրօշք ։

Ազուն քաղքին կոմ նիոն ։

Ձեղև ինչ ընդհատ բարեբաստիկ և պաշարումն կոմիհիոնի ։ Ի՛յն ինչ կարվիլիոս հիւպատոս ծեծէր զքո՛ղքն ուժգնին , ազգ եղև նմա յիւրմէ իշխանակցէ , Թէ քանի նոր գումարտակք Թշնամեաց դան այդր յօգնուրի քաղքին ։ Օ՛այն լուեալ յղեաց վաղվաղակի հատուած երևելի՝ պատուեր տուեալ երթալ զառաջ օգնականուրէն , և ամ ջանիւ խափանել՝ զի մի մերձենայի ՚ի կոմիհիոն ։ Իսքն յայնմ վայրի եմուտ յանհնարին ձիգն , ՚ի յաղողել գարձակումն ՚ի վերայ , լինին երեք ՚ի պարիսպն անդղովք , խորտակին զդունք ։ Պաշաքեալքն յառաջ սակաւ քոյս խոյս տան առ հնարկ ՚ի հրապարակ քաղաքին · և յետ սուղ և տկար պաշտպանուրէ՛ , զէնըսկսեալ լեալ՝ անձնատուր լինին ՚ի կամս հիւպատոսին ոտիք առելի զնկնգեստասան հազար · Թո՛ղ զսպանեալսն՝ որք էին առելի քան զչորս հազար ։

Ի՛յսու օրինակաւ յանկ եղևն՝ առտի պատերազմին առուիլոնիոյ , անտի պաշարումն կոմինիոնի ։ Որ յայս սպասեալ ինային , գուցէ ՚ի միջոցի երկուց քո՛ղքացս դիպեսցի ինչ կռիւ զմի՛ Հատուածին և օգնականուրէն · բայց ոչ պատահեցան Թշնամեաց ։ Ի՛յն ինչ Թշնամիք եօթն մղոնաւ Հեռի էին ՚ի կոմինիոնի , (զի երկու փարսախ և կէս ,) կոչեցան անդրէն յետս ։ Իւ ՚ի գիշերանալ առուրն Հասին մնտ ՚ի բանակն և յակուիլոնիա ։ Ի՛զաղակ համաբարբառ լուեալ երկուսեքք , անդէն զտեղի կալան · և յետ սակաւ միոյ տեսեալ Թէ քոյ ելաներ ՚ի քաղ

նակէն, 'ի կրակաւառութէ հուռմայեցւոց, գուշակ հաւ մարեցան զայն յայտնի ձախողուէ։ Այնպ ոչ չոքան այլ յառաջ. այլ զինադադեաց գետնախնշտեալ՝ անցուցին զինացուած գիշերին 'ի տխուր և 'ի ցաւագին հոգս, ըս պասեալք անհանգիստ ահիւ՝ լուսոյ առաւօտու։ Ընդ լուսանալ աւուրն իբրև յայտնեցան հուռմայեցւոց, փախստեայ գնացին տագնապաւ, մինչև հատուածի հե տևակաց՝ որ զհետ մտեալ էր նոցա անհնար եղև հասանել առ նա։ Այլք իբրու երեք հարիւրք 'ի վերջապահաց նոյ կոտորեցան 'ի հեծելազօրէն։ Պնացեալքն հասին անվը նաս 'ի բովիանոն. բայց քաց 'ի բազում զինուց 'ի բաց Թա ռափելոց յերկիւղէ, Թողին անդ և ուխտատան գրօշս։

Ուրախասին՝ զոր երկաքանչիւր զօրն կալաւ յանձին մի իւրոյ յաղթուէ, առաւել ևս յաւելաւ 'ի միօրինակ քա րեբաստ եղիցի յերկաքանչիւրսն։ Հիւպատոսք միակամ հաւանութիւ յաւար մնանելոյին զքո՞ղսն զերկոսին՝ զոր ա ոին. և իբրև դատարկեցին զառնոն, հրձիգ արարին զնա. և այնպէս ակուիլոնիա և կոմինեան 'ի միւմ աւուր իա պառ եղեն բոցակէզ։ Օ այս արարեալ անդրէն միացու ցին զբանակ իւրեանց, և յանդիման երկաքանչիւր զօրաց, գովեստս ընծայեցին և վարձահատոյց եղեն սպայից, զ լսականաց, և գնդաց գնդաց՝ որք իւիք իւիք նշանաւոր գան։ Չետ այսորիկ 'ի մի վայր եկին, խորհուրդ 'ի մէջ առնուլ, արդեօք արժան իցէ 'ի բաց տանիլ 'ի տամիտոնէ գերկաքանչիւր զօրն, Թէ զմին միայն. բայց ընտրեցին Թողուլ անդ զերկաքանչիւրն, առ իսպառ յանկ հանե լոյ յայնմ կողմանէ զպատերազմն, և այնպէս Թողլոյ հիւպատոսաց յաջորդաց իւրեանց զսահմանեալս նմա հնազանդեալ և նկուն։ Այ ՀԷզի այլ չկայր Թշնամեաց զօր՝ առ 'ի կարօղ լինելոյ տալ պատերազմ, Թուեցաւ հուռմ այեցւոց, Թէ առ յառաջատուէ մարտի՝ մնայր նոցա միայն ընդհարկանիլ ընդ քո՞ղս. որով աներկեան ձախացուցա նէին զզօրականս աւարաբ 'ի նա գտեղիվք. և սպառ սպուռ կոտորէին զսահմանիս, որոց հարկ լինէր 'ի դիմի հար կանիլ մի բագնաց իւրեանց և ընտանի դից։ Հայմ վայ րի հիւպատոսաց համար տուեալ գրովք ծերակուտին և ժողովրդեանն հռովմէականի՝ մի ոմի, զոր արարեալ էր նոյ ցայն վայր, և Թէ յինչ միտս էին, մեկնեցան 'ի մի մեանց լեգէոնաբ իւրեանց, պապիրիոս 'ի սեպտինոս, և կարվիլիոս 'ի վոլսնս։

Իբրև հասին Թուղթք հիւպատոսաց 'ի հռովմ, և ընթերցեալ եղեն 'ի ծերակուտի և 'ի ժողով ժողովրդեան,

Ա. Մ. 459։
Ն. Ք. 293։

Աշ. Ա· 459· Կն· ՔԱ· 293·

Ուրախութիւն մեծ՝ի հռովմ վերայ՝ի վր թշնամեաց· Երեսուբացիք առաքաւորին Պաւվիլիոս ի վր նոցա·

ուրախութիւն մեծ եղև նոյ , վասն և մատուցին չորեքօրեայ հրապարակական աղօթս , և հանդիսի գոհութիւն ։ Իսկ առաւել և զուարթարար եղեն նոքա առեալքս , իբրև լուան միանգամայն , թէ ապստամբեցան երեսուբացիքն ։ Պատեբարձին ընդ եղեմ սահմանի , զորոյ տեսանէին երեսուբացիքն զվեռվին պատաղէտ զհռովմ և ուր առաքեէր նոքա զիւր երկոսին հիւպատոսս՝ ամօք զօրուբ իւրեանց , ՚ի ձայ երևեցոյց նոցա անդրէն զնոսա վաւել Խորհէին հռովմայեցիքն իւրաքանչիւր ընդ միտս զվտանգն , յոր անկանէր հասարակապետութիւն պատերազմաւ երեսուբիոյ , եթէ պատերազմին սահմանն ելք լինէին ձախող , և եթէ լեալ էր նոցա անգ կոտորած ինչ կամ ջնաս ։ Պատգամաւորքն դարձաւորացոյ՝ զորս յղեալ էր ՚ի· սահլիոսի պրետորի , իբրև յանդիման եղեն ծերակուտին , բողոք կալան՝ թէ երկիր մեր հրձիգ է և ասպատակեալ յերեսուբացւոց մատակարկիչ , փոխանակ զի տառաք յանձն սարտուալ ՚ի հռովմայեցւոց · և խնդրէին ժառանգ աներկևան լինել ՚ի բռնութենէ և ՚ի հարստահարուչ թշնամեացն Տ՚արկաց ։ Պատասխանի տուաւ պատգամաւորացդ , թէ ,, ծերակոյսն հռոմ , ,, զի գաղնաւորք իւր մի ստրջանային ՚ի հաւատարիմ ինա- ,, լոյ իւրեանց առ ժողովուրդն հռովմ-ական · և թէ եւ ,, բուբացւոց յատաքնում՝ քաղնման՝ վիճակեացի վիճակ ,, սահմնիացւոց՚՚ ։

Ասայց և այնպէս չաճապարէին յղել օգնութ , թէ ոչ ազդ լեալ էր նոյ , թէ փաղխակեանք վաղնջուց քաղեկամք ժողովրդեան հռովմայ միաբանեալ են ընդ երեսուբացիս ։ Ստաւարութենէ այնր ժողովրդեան ասկ ՚ի հոգս զծերաց կոյսն . մինչև յղել նմա զաղխակեանս ազդարար քաղաքն , ՚ի հաստոյանել առ նմա զգանգատ իւրեանց ։ Ասայց ՚ի չառնուլ սոյ յանձն հաձել զիւրս նոյ , անդրէն իսկ եղև առ նոս յայտարարուել մարտի սովորական հանգամանօք · և հիւպատոսաց պատուէր տուաւ արկանել վիճակ՚ի մէջ իւրեանց . թէ ո՚ի նոցանէ անցանիցէ ՚ի սահմնիոնէ յետ բուբիա զօրօք իւրովք ։

Կարվիլիոսն առեալ էր արդէն ՚ի սահմնիացւոց զվտանգ , զպաղտմբինա և զՏերբիւլանոն ՚ի տակաւ աւուրս · և ՚ի համար անկանէին իբրու տասն հազար արք՝ ընդ մեռեալ և ընդ կաչանաւոր՝ ՚ի կռուի երից քղքացս ։ Սմն եղ վիճակ յանձնարարուեաւ անցանելոյ յետոյրիա ։ Իւր զօրաց կանք ուրախ եղեն յոյժ , զի սկսեալ էին նեղիլ ՚ի գժբնդակ սառնամանեաց սահմնիոնի ։ Պապիրիոս եգիտ մեծ ևս դիմակալուբ ՚ի սեպնոն · բայց հուսկ յետոյ ՚ի հան ՚ի

գլուխս ։ Այսմ պաշարման և ի գործաւորուեցա՝ որ ղէտ եկին , կորուսին Թշնամիք աւելի քան զեօթն հազար այլ՝ որ մեռան . և իբրու երիս հազարս , որ եղեն կալանաւորք ։ Լսարն բովանդակ Թողաւ զօրականաց . և մարթէ ասել՝ Թէ էր երևելի յոյժ . զի սաստիացաց եղեալ էր ի պահեստ զևւրեանց ընտիր ընտիր ինչս ի սահաւ քան զաքս , զորս կարծէին ամուրս և զօրաւորս ի դիմակալել բաղմաման Թշնամեաց ։

Ա Յր երկիրն ամ արդէն ծածկեալ ձեամբ , որ չէր այլ հնար յառաջ տանիլ զշահաւակուէնն ։ Վ Ակ հիւպատոսին զարձուցեալ զզօրս իւր ի սահմանէ , եմուտ ի հռոմ յաղթանակաւ . և զօրականք իւր ընկերեցին նմա ամ զհնուաւորական պսպղեօք , պսակօք , և փառացի նշանօք , որովք վարձահատոյց լեալ էին քաջուէ նոցա ։ Ասլի ուշով հայեցեալ ըստ սահմանացւոց , տեսին զայն փայլմամբ և գեղով յար և նման սաւրին՝ զոր հայր յաղթականին աւարեաց երբեմն ի նոյն իսկ ժողովրդենէ . որոց և քաջածանօթ էին , վ յոլովից ի նոցանէ կախեալ կային ի զարդ՝ ի հրապարակական տեղիս հռովմայ ։ Նոքա ընդ ետ էին և երևելիք ումանք կալանաւորք , մեծանուանք վ պանծալի քաջուեց իւրեանց և հարց իւրեանց ։ Պղծին ձի զրամին գումար՝ զոր հիւպատոսն ետ բերել , և անյուսանել զառաջեաւ ժողովրդեան , ըստ ասից տիտոսի լիվիոսի՝ էին անբաւք . յորմէ և կարծի՝ Թէ վըհպակ ինչ կայցէ յայն բան ։ Նսէին Թէ այն մեծ գումար էր ի վաճառէ կալանաւորաց ։ ՆզծաՀէն որ առաւ ի քաղաքս՝ էր աւելի քան զերկու հազար և եօՀանասուն և ութ մարքայ գաղղիացւոց ։ Նմնայնն եդաւ ի պահեստ ի հնրկայ գանձատուն . և ոչ բաշխեցաւ մանն ինչ զօրականին , ըստ որ խոժոռեցաւ յոյժ ժողովուրդն ։ Նայն զի պահանջեցաւ ի նմանէ և հարկ սովորական ի վճար զօրուն . ուր ըզսորին հակառակն՝ եթէ հիւպատոսին էր լեալ ուռայնասէր ի պերճ Ձոխուէս իւրոյ յաղթանակի ծախիւք որոշելովք ի հնրկաց գանձուէ , հնար էր նպաստել զօրականաց մասամբ իմն , և միանգամայն վճարել՝ որ ինչ անհաներ նոյ ըստ սահմն ։ Յետ այսորիկ պապիրիոս հիւպատոս արար նաւահատիս կուիրինեան մեհենին , զոր հայր իւր երդմամբ խոստացեալ եր այնմ չծուէթե՝ յիւրում իշխանապետուէ . և զարդարեաց զայն աւարօք Թշնամեաց , որք գտան այնչափ բազում՝ մինչև բաց յայնց զորս կախեցին ի մեհենին և ի մեծի հրապարակին , հանին յայնց բաժին և դաշնաւորաց և հատուածոց մծտակայ-

Պապիրիոս դանայ ի հռոմ, և պատուի յաղթանակաւ ։

Ա. Ջ. 459 ։ Ն. Ք. 293 ։

Ընդ Ա· 459 · Ի· Բ· 293 ·

ից , զարդարել նոքօք զմեհեանս իւրեանց և զՏիրկաց Հրապարակս ։ ¶Եւս յաղթանակին պապիրիոս տարաւ զիւր զօրս ՚ի ձմերոցս երկրին վեսկեայ · իսկ զի այն սահմանք էին ՚ի վտանգի արշաւանաց սամնիտացւոց ։

Կարվիլիոս ևս առնի հին գէս յաղթանակի , յեւ յաղթելոյ ՆՐ եարուսացւոց ։

¶Յայսմ ժամու կարվիլիոս էառ յետոյ բիտրուբիա զարոյիլիոն , և զայլ քիչքս ինչ ամուրս ։ Վաղիսկեանք խնդրեցին հաշտուի · և տուաւ նոցա միայն տարեւոր դադարումն մարտի · յորս սակս պահանջեցաւ ՚ի նոցանէ՝ հարիւր յիսուն և վեց մարքայ արծաթոյ ըստ կշռոյ դաղղիացւոց , և վճար զօրուն՝ վե այնը շահատակուե ։ ՚Ի դառնալ իւրում ՚ի հռոմ՝ ընկալաւ պատիւ յաղթանակի ։ Ոմանք՝ զոր եդ ՚ի պահեստ ՚ի գանձս Տիրկաց , եր վեց հարիւր և ինն մարքայ դաղղիացւոց , և աւելի ևս ։ ¶Նայորդօք եաւ կառուցանել մեհեան Հախտի , և բաշխեաց իւրում զօրականաց յաւարէն հարիւր և երկու ՚ դանկս պղնձիս առ մի մի · և հարիւրապետաց և հեծելոց զկրկինն · առատաձեռնութիւն հաճոյ եղև նոցա յոյժ , յիշատակաւ իւրոյ իշխանակին՝ որ ցուցաւ առ իւր զօրականս կարի խիտ կծծի ։

Լիւ· Ժ· Խ·

¶Յայսմ ամի եղև հանդէս համարոյ ժողովրդեան , առ համարակալութ Պ· կուռնելիոսի արվինայի , և Ա· մարկիոսի Հռուտիլոսի ։ Ի նմա քաղաքացւոց գտաւ երկերիւր վաթսուն և երկու հազար երեք հարիւր քսան և երկու ։ Այս այս եղև իննուտասներորդ թուարկուն յետ կարգման առաջնոց համարակալաց ։

¶Յայսմ և ՚ի սոյն ամի մանճաւ նախ առաջին սովորուն ՚ի քաղաքացիսն՝ որք մնանէին ՚ի խաղս և ՚ի տեսարանս , կրել ՚ի գլուխս իւրեանց պսակս , ՚ի նշանակ ուրախութե և յաղթանակի , վ՚ս յաղթելոյ նոցա Թշնամեաց ։

Ի սկզբանէ եղև պապիրիոս ժողովոյ ընտրութե հիւպատոսաց ։ Ի նոսա անեցան հիւպատոսք Ա· փաբիոս գուրգէս , որդի փաբիոսի մաքսիմոսի · և Ա· յունիոս բրուտոս սկեվա ։

Ոմանտսիոն՝ որ ամայոցոյց առ Տիրկ զքիչքն և զդաշտավայրս , մնռացոյց վաղվաղակի զնմ բարեբաստութե տարօրոյս ։ Յետ նորդ Տարոյն գրոցն սիբիլլեանց , իմանալ , զինչ դեղ հնար իցէ մատուցանել ։ Ոտաւ յայն գիրս , թե հարկ է տալ բերել յեպիտաւրոսէ ՚ի հռոմ զասկղեպիոս · զոր անհնար եղև կատարել յայսմ ամի · զի հիւպատոսքն երկոքեին էին պատգեալ ՚ի պատերազմունս ։ Ընդ սա համարեցան առ ժամն հաստատել օր հան-

Որ Ե· Խ·Ա· պիոս ԼԵՔԵԱՆ Խ·ԲՔԵԱՆ ։

1. Հարիւր և երիս դեղ գաղղիական , հաշուեալ առ ի գինուր՝ գան դեղ ։

դիսի մաղթանաց , ՚ի կարդալ վնտրուն խնամակալութի՛ն : Ըս Հ· 459 ։

Ընտանօր վախճան առնու առաջին Տամնեակ տիտոսի Ն· Ք· 293 ։ լևլիոսի . յո տասներորդ գիրք պատմուե նը ։ Կործճ բո վանդակ փակեր կինքեան Հարիւր քառասուն , կի՛ Հարիւր քառասուն և երկու գիրս . բայց ՚ի սոցանե մնացին մեզ մի այն երեսուն և հինգ , որոց վերջինը չէն իսկ ամբողջ . կո րուստ աչխարեզի , և ոչ թուի՝ անդիւտ ։ Ընդեղի ոմն գրագիտ գերմանացի , Ֆռանչեսիոս անուն , քաղեաց անՀնարին երկասերուե և սքանչելի ընտրողուե զմեզ զգ գտեալս սփիւռ աստ անդ ՚ի նախնի հեղինակս , եթէ ՚ի յոյնս , և եթէ ՚ի լատինս , ձահոզականս տեղեաց պատ մուեն հռովմկականի՝ որ այլ ևս գտանին ՚ի տիտոս լե վիոս . և յոյնդ՝ ելից գրեթէ ՚ զմեզ զպակասորդս , և այնպես ողջացոյց ըստ կարի կիսրուստն ։ Ա՛րդ է տե. ռանել , զոր ինչ գրեցի Համառօտիւ ՚ի Պատմուե ՚Ազգ նեաց՝ ՚ի խոսիլն զտիտոսէ լևլիոսէ ։ Ա՝ա գիւրեսցէ յոյժ իմումն երկասխրուե , յուսեցեալ ինձ զտեղիս՝ ուստի հը նար իսկ Հանել զպակասորդն գերապանծ պատմագա. նիս , և մատակարարեսցէ ինձ նիւթ պարբաստակաս ։ Ա՛ս ՀՀզի բանք Հեղինակաց ՚ի նմանէ յառաջ բերեալք ուրեք ուրեք են Համառօտ , վՀզ և բացայտեի՛ւ , առ խորշ չէլոյ ՚ի չիտեի՛ւ՝ որ ՚ի ստէպ վկայուեց , բազում ուրեք այ կիւեցից զայլոց անուն , բայց գՔռաչսեսմիոսի , յորում մաղթի է յուզել ։ Ա՛երկրորդ Տամնեակն տիտոսի լևլիո սի (յո երկրորդ տասն գիրք ,) է ՚ի Թուոյ պակասորդաց ։ Վտակեր կինքեան զմիջոց եօթանասուն և երեք ամաց . յա մէն հռովմայ 460 , մինչև յաւին 533 ։

Յօդ· Ի·

Սահնաջիւ վերսին վառին պինուա , և յրուեն պղօքս ֆէխիոսի գուռ գեսի ։ Ա՛մբասպանուե լինի պնանէ ։ Ձայր նը ընդունի շնորհս վՀ նը , և գնայ ճառայէ ընդ յեհոմբ նը՝ որպես պեղափալ։ Ընդ ռովմայեցիք առնեն երեսելի յաղթուե ։ Ա՝ պռոպռոֆիոս՝ որ էրն գերհռիպատոս , պայ անուանել չինչն հիպատոս ։ Վանդրախան հռոմապալերդե ՚ի հռովմ ։ Ա՝երբեն անդր չեբէխտաբուսի օչ մ , ղերմ ասէին լինել ասղեպիոս ՚երբպարանել յայն օչ ։ Վտափա բուսն ճանապարհին ։ Ա՝անգնեն նմա մեհեան ՚ի ղղաքին պէբերի. ան ։ Ա՝ էմ ՚ի մէջ պռոպռոֆիոսի , և ֆէխիոսի հիպատոսի անցե լոյ ամ ։ Պռոպռոֆիոս առնու ղբալամ դաղպան ։ Վտաղնախան

1 Բայց ևեսե ղՊռոպռոֆիոս հինգ միւ. չին Գրոյն ։

Ա՛ Հ· 460 ։
Ն· Ք· 292 ։

ւսան հալաք արանց հաւատալ՛ի վէնուսիա , և ՛ի հանգըստանս նոր ։ Վաբէնոս առնէ հանդէս յաղթանակի ՛ի վերայ առնիբացոց ։ Պոսթումիոս յելս իւրոյ հէնպատուասիրէ ամբաստանի և դատապարտի ։ Յանիսացիք և սաբինենսիք սպրին խնդրել զնդաղուսիէ ։ Դատաստանք իրենց երդուեցեալ ։ Հանդէս համարոյ ծողովրդեան ։ Վաբէնոս յաղնան ծերակոպին ։ Ընդանի գծուսիէ ՛ի սակս պարգեաց ։ (Իրենք նպատաստանք ծողովրդեան ։ Պատերազմանի ընդեմ վռլսինենաց և լոխնինիացոց ։

Ա՛ Հ· 460 ։
Ն· Ք· 292 ։

ԿՈՒԻՆՏՈՍ ՓԱՔՒԻՈՍ ԳՈՒՐԳԵՍ· Դ· ՅՈՒՆԻՈՍ ԲՐՈՒՏՈՍ ՍԿԵՎԱ·

Սահմիսացիք վերսին վառին զինու և յաղթեն փաբիոսի ։ Ֆաւնենսիս· գերէ ժա· գս ա՛ ։ Ջնաբաս· հաթր· ք ։

Սահմիսացիք բազում անգամ պարտեցան և կոտորեցան , և ինասուք վարակեցան՝ մնուասանդ ՛ի վերջում շհա տակուե . և այնչափ տկարացան , մինչ ոչ ուժք կալծել , Թէ խորհէին՝ գէթ այդպէս փուքով վառիլ անդրէն զինու , որոց իրք միշտ էին ձախող ։ Այլ և այնպս ստեպ կոտորածք ոչինչ ահաբեկեալ զսրտասդուսի նոյ , զոր բոքեին ՛ի նմ յուսահատութ իմն զիղձ վրէժխնդրուե առ ժողովրդ՝ որ այնչափ չարիս հասուցեալ էր նոյ , առ որ և կալան այնպիսի առելութ , որ հասանէր ցկատաղուե ։ Այն ինչ պապիրիոս ՛ի բաց տարաւ զզօրս իւր ՛ի սահմիսնի , առ մուծանելոյ զնոս ընդ իւր ՛ի հռովմ յաղթանակաւ , նք անդրէն զօրաժողով եղեն բազմութ , զոր անհնար Թուէր Թողացուցանել նոյ՝ ձախողուե ց արդ ևս եղելոյ ։ Ի ուր ժամանակին՝ որ կոտորած մեծ գործեր ՛ի հռովմ քղքի և յայմ մծտակայ սահմանս , և անհմտուե և փոքր համարուին հիւպատոսայն նորոգ ընտրելոց , լցին զսամ նիացիս կոյր վստահութ և յանդուգն համարձակութ , որք զառաջեաւ նկարէին նոյ յաղթուիս և յաղթանակս ։ Այս սկիզբն արարին յապականուե գնել զերկիր կամ պանիացւոց , իբր զի համարէին զնոսա սկզբնապատճառս ամ չարեաց ։

Հռովմ չեԹող քնաւ զիւր դաշնաւորս անօգնական և անխնամ ։ Այ ՛ի յանձնել հիւպատոսին փաբիոսի զգործ պատերազմիս , եԼ գնացն լեգէոնօք , լցեալ աչխոյժ քաջ ջաներութ , զոր ազդէին ՛ի նա անուն իւր , և պարծանք հօր իւրոյ· միանգամայն և արհամարհանօք և ցասմամբ առ Թշնամին ստեպ վանեալ , և միշտ պատրաստական յապրս տամբուե ։ Այորհէրնա՝ Թէ գոյզն բռնուե եղէլով առ ժողովրդ ասլիկայ , որպիսի սահմիսացոյն էր , դիւրին էցէ զերծ լինել ըե միշտ . և ակն ունէր՝ Թէ իւր լցին պարծանք հէշտեաւ ՛ի գլուխ հանելոյ խսպառ զպատերազմին ,

որ յայնչափ ժամանակաց հետէ նեղեր ղՀռովմայեցիս : Ա՛ւ Հ· 460 :
Ա՛յսպիսի խորհրդովք եկեալ ՚ի կամիպանիա , ձմեռա- Ն· Ք· 292 :
րեաց հասանել ՚ի բանակն սամնիացւոց : Օ՛գնու ժա-
մանակաւ զօրագլուխն նոցա զատուցեալ էր զմանն ինչ յիւ-
րոց զօրականաց՝ լրտեսել զթշնամին : Ա՛ւ այս հատուած
իրրև ետես՝ Թէ գան Հռովմայեցիք ընդ առաջ , խոյս ետ :
Վաթիւս կարծեաց , Թէ այն իցէ ողջիկ զօրն որ գնայ
փախստեայ յերեսաց իւրոց : Ո՛չ կարծեաց Թէ առ յաղ-
Թուն այլ ինչ ունի պիտի՝ բայց շուարեալ , սրտապնդե-
ցաւ յառաջ խաղալ զօրաք չիտնաւին , և չետ գնդաց իւ-
րոց ժամանակ ոգի առնուցուց , ոչ հասու եղև վայրացն , և
ոչ իւիք զգուշասրեալ՝ ետ նշան մնալոյ : Օ՛սորիս հա-
կառակն զօրագլխին սամնիացւոց առաջնորդուի՝ եղև ըն-
ձգրիտ հռովմայեցւոյ : Ա՛ր նա զաեղի առեալ ՚ի դիպան
վայրի , և ձակատեցուցեալ զզօրս իւր ՚ի դէպ ժամու .
և իրախուսեալ զնո քաջքն բանիւք արիանալ ՚ի հան-
դիսի : Ա՛յլք կուսիս յաջողեցին , ոմք և էրն ակնկալուն :
Սամնիացւոց՝ որք էին անխոնջք , և ինային թշնամեղն
ոտնկառոյցք , չէղև ինչ դժուարին վանել , և հալածա-
կանս առնել կՀռովմայեցիս. որք խոնջք յերկար չուոյ՝ վա-
զէին տագնապս , կարծեալ երթալ յաւար ՚ի մարտ :
Ա՛յրեք հազար Հռովմայեցիք անկան անդ ընդ երեսս դաշ-
տին , և Թիւ վիրաւորաց առաւելաւ և եւս : Գիշեր ՚ի վե
հասեալ ՚ի դիպող ժամս՝ ապրեցոյց զնացորդ զօրուն ,
և չեթող մնանուիլ ՚ի սպառսպուռ կոտորած . մինչև խոյս
տուեալ նը ՚ի տեղի դիպողագոյն , ուշ եդ կազդուրանալ :

Այսր յայնմ վայրի յողորմ և յողբալի վիճակի , չը- Ջնաբա :
կայր անդ կերակուր զօրաց , ոչ դեղ դարմանոյ վիրաւո-
րաց և սխտայելոց , և ոչ հնար կարևոր հանգստի : Ա՛զ-
խրն Թողաւ յառաջնում բանակի լքելոյ ՚ի նոցանէ . զի
ոչ բարձին ինչ ընդ իւրեանս զօրականք , բայց միայն զդէնս .
զուրկ էին ցամք , և քան զնմա ՚ի քաջալերուէ : Ա՛նցու-
ցին զգիշերն՝ կիսամեռքն ՚ի հեծուեծս , և կենդանիքն
յողբս . սպասեալք իւրաքանչիւր զարհուրանօք և յու-
սահատութ լուանալոյ աւուրն՝ որում մնային , Թէ իցէ
ժողովն վերջին : Ա՛ւ արդարև վհատեալք յանհնարին հար-
ուածոց , և պարտասեալք յաշխատութէ , վիրալիցք՝ յա-
ւալիցք և յուսաբեկք՝ ոչ ակն ունէին Թէ կարողասցին
դիմակալել Թշնամեաց , որոց յաղԹուէին երկպատկեաց
զզօրուէ և զքաջալերուէ : Յայմ յետին յուսակորոյս
վիճակի՝ ՚ի նոյն իսկ սամնիացւոց լինի նոր փրկուէ , որոց
վերպակ զերծոյց զսոսա յաղետից՝ յոր կային : Կարծե-

Ա՛ Հ· 460· Ն՛ Ի· 292·

ցին նոքա՝ չգիտեմ եթէ վ[illegible], Թէ զորք միւսոյ հիւպատոսի մերձ ի վէր կան. և առ ահի Թէ կայցեն գնա՛ ի վերջին նոքեկ գունդք, եթէ ինքեանք զտեղի ասցեն՝ առ միւսանգամ քաղեալոյ ի բանակ փաբիոսի, խոյս ետուն, շատ համարեալ զարեւբատ ելս գրոհի իւրեանց։

Վոյն իսկ բարեբատ եւ յաջողուածք որք ի ժամն ժամն յաջողէին սամնիտացոց՝ լինէին նոյ աղբիւրք ձախտ ղուէց։ Ձեռ արիւնայեղոյ կոտորածոց՝ անդրէն ձեռս գրկնուք արկանէին, ակն ունելով հուսկ ուրեմն յաղթել հռոմայեցւոց. նմանեալք այնոց կատաղելոյ ի խաղս, որք ի ձեռն և օր ի ծուռ տուժին, բայց և այնպէս ի գոյն շահ յուսով միտ արծարծանին ի ձեռն բերել զնա՛ զանց եալ վնաս, քուէարկուք իմն անզգակաւ։

Ոչն ինչ սամնիտացիք եւին գլխովին ընկզմելոք յուբաս խուխս մի այնպիսւոյ պանծալի յաղթուեաւ, հռոմ կայք ի սուգ և ի տրտմաւէ։ Ձհամարեալ ինչ զայլ նա՛ կոբուատամբ փառաց և անուան, զանն էր նմ տեսանել, զի ի ժամանակի՝ յորժամ երկարատոր և դժընդակ պատերազմ հռոմայեցւոց ունէր վախճան առնուել խոպան, յանդգնուէ միոյ ի հիւպատոսաց զայն անդրէն արծարծեցոյց չարաչար և՝ և ահեղ ի զառաջինն, լցեալ զամենիացիս քաջալերուէ, վստահուէ և խիզախեամբ։ Ոչ տրիբունք միայն, ի վաղուց հետէ ուսեալք առիթ առնուել յայսպիսի դէպս գրգռելոյ զժողովրդն ընդեմ ազնուականաց, քրթմնջէին ընդ այս, այլև ծերբակոյսն իսկ էր կարի իմն դառնացեալ։ Ձեռ ընդ երկար և խոհական խորհրդոց՝ հրամանն եղև հիւպատոսին փաբիոսի գալ ի հռոմ՝ ի նշանակեալ աւուր ի տալ անդ զհամար վիւրոց գնացից։

Ջփաբիոսի լինի ամրապատուհիւն։ Հայր նր ընդունի շնորհս վս նորա։ և գնայ ծառայել ի ձեռամբ նր որպս ակա։

Իսկ եհաս ի հռոմ, խումբ չարախօսաց յայտնեցան ընդեմ նր, և կոչեաց վնա ի դատաստան առաջի ժողովրդեան։ Ձեր հնար իւիք արգաւացուցանել զնա, և ոչ ծածկել զիմաստը գնացս նր, զոր կալաւ ի պատերազմի։ Ձարգ ծերունւոյն փաբիոսի՝ որում միայնոյ հնար էր լինել նման նպաստաւոր, եթէ ընդեմ դառնայր նմ յայսմ ընդ նա՛ փոխանակ զի որդի գոլով մեծարու առնս, անեալ և վարժեալ ի յաղթուելիս հօր իւրոյ, ոչ միայն նախ մոռացոյց զփառս հռոմի ակն անուան, այլև անշքացոյց զնս զհօր տոհմ, և Թաղշամեցոյց զդաւինիս իւրոց նախնեաց ամենայն պարտուեիւբ՝ որ յիւրմէ անխոհեմուէ, նմ ոչ համարեր գյանցանս նր աննեբրելի։

Ա՛յրեք ժողովրդեան առհասարակ դառնացեալք և բորբո- Ա՚ Հ· 460 ·
քեալք ի վէր հիւպատոսին՝ ոչ կամիլն և ոչ իսկ ուզելն Ն՚ Ռ· 292 ·
դնել զատափուռն ի նէր · բայց յերեսիլ փաբիոսի հօր նոյն
յաղաչատարն կերպարանս , տեսիլ արգոյ ալեւորին՝ առ
որով ինուէր ամենայն տեսանել դիպելոյ և գիպելո-
նոցա նէր , շրջեաց յանկարծակի զպատրաստուելն պատից
նոյ։ ,, Եթէ միտ եդ դա արդարացուցանել զքեզաց որդ-
ւոյ իւրոյ , կիմ նուագել գյանցումն նէր , այլ յիշեցուցէք
զպղտ գածուքէ կերը և զիւրոյ նախնեացդ գծառայուիս , ա-
զերսեր չհասուցանել զպիտիսի նախատինս կսկծագինս
հօր ծերացելոյ , և անարգականս հատնելն ապստամբի
նէր։ ,, Եւ ասել և զայս ասել · ,, Ես խնդրեմ , զի ի հնարս
,, փաբիոսեանց , որք գրեհել ի սկզբանէ հետ հետմէյ
,, ոչ սակաւ հարգան եւսեն մեծուքէ նէր քաջուքէ իւրեանց
,, և խնամասուքէ , և կիմ առ ի հնարհակալուքէ երախտաց
,, այնց երից հարիւրոց փաբիոսեանց , որք պաշտպան և-
,, գեն հասարակապետուքէ արեամբ իւրեանց , և իրք բո-
,, նաջինք բարձմամբ անուան իւրեանց , հնարհ լիցի ի-
,, մումն որգոյ , եթէ արդարև վերակ իւր անձնէրելն
,, իցէ , և եթէ առաւել օգուտ իցէ պետուքէ պատժել
,, գնա՝ ջ ներել նմ։ ,, Եւ ա նի ոտայ ասէ ի բաղամ ժամ-
նակայ հետ հասուածոց ընարել ընդրիցս օգուտ , զոր կայէ ամ կոյ-
գոս · և խորհել նէ ցոյլ հերիւ չընդացս հինդայ իմոյ ազգացոյցս յա-
քամահրանք առ այդպիսի առաջարքուն։ ,, Ո՛ ժամ հայեցեալ չկայ
որգի , ազգասէր վերակ իւր ինձ է , խոսովանիմ և ես · բայց հնար
է այս վերակի լինել յօգուտ ինձ եթէ նմա , և եթէ հասարակապե-
տուքէ իմ ։ Ա՛նդգեցաւ ոչ վայել է հօր փովել զիւր որգի , բայց
և ոչ իմբոյ ի լռեսս լինել , ինչ իմ որգի բարեբեռն է ։ Ա՛յս ինդն
ընացայ անոցանել զնա իմովք խնամօք , իմովք խրատուք , և գան-
խարհանք ըստ արժանի անուան խորոյ ։ Ո՛չանգգնեցին հասանել նէ
քեռուր , և իմբն իմն յանկատատանուն նէ արարին զնա փախուցի ·
բայց ամենն առաջեայ՝ մատուցին այս գարման ։ Ա՛ս գայն նմա
խելացոյս ընարգոյն , որ այլ ոչ ընդացս ինչ պետի երկիւղի ինչ
ինամատուն անհնարին երկասարքուն ։ Ո՛չ հոգվոյնցին · ինչ
ինչ յառաջագոյն էին ընտրս , յորժամ ի ինչոյ գնդոյն ինչին՝ չընդ-
ցել չորգի իմ հնարագոյս ։ Ա՛յսոր առաջի առնեմ ինչ ազգս ան-
հասուած · վա՜ որ ինդրիմ ի ինչոյ չինդրագոյնն ։ Ո՛չ ինդրել
վերակաց նէ , և հասագոյել գնա ի վիճակ գարմանելոյ ընտրն ,
և ինչին գնա գնացոյցն հնարագոյս ։ Ա՛յս գարմանելոյ ընտրն
օգուտ · և նս երաշխաւորիմ առ ինչ ։ Չ՚այս ասել անչնամարդոյ չի
նոյ ինդրագոյնն ինչ գոյգէ նէ որպէս գնդալ ։ Ա՛յ իմ գնա ինչ-
ամեն ոյժ ի գանել զինագործանն ձգանց , և առնել զնի գարման

ԱՃ· Ա· 460։
Ն· Բ· 292։

բոյ՝ ի պաթերազմի։ Չիչապահ ես՝ զոր տեսին իմ ընկերք ընդ արաբիս այլ անգամ՝ ի պաթերազմունս, էջն ընդ ափընչէդ լէյտ՝ ինձ· այլ որ պիտանագոյնն է չան զմեզ, վասն եմ խոստանալ ձեզ, ընդ պաթերազմասեր էանդրն որքան առաչնորդեալ և կարեւորեալ խորհըրդովք հօր՝ վաղվաղակի իսկ չաւնոյճ պանծալի յաղթութիւք զքեզդ առնուն, զոր դայն հասուին երկաւորդեան արկ զնովսա։

Հաւատայիք զինք առնուն եւ բնակել յաղթութիւն։

Ի ռաջարկութիւն փաբիոսի եղև ընտունելի հնդկայ հաւիք. և անդէն իսկ ընտրեցաւ տեղակալ որդւոյ իւրոյ՝ Հիւպատոսն եւ վաղվաղակի շահատակէլ, այնչափ սիրելի յաչս ժողովրդեան, և եռանդագին ըղձմամբ, և բարեաստ ակնկալութիւք յուղարկեալ՝ ի մէկնիլ իւրեմ, որչափ խոժոռ էին ընդ նա՝ ի դարձի նէր։ Ինքն ջուն նէր և եթէ չանհաստատ՝ եղև ընդ կանոնաց անվրէպ բարեկարգութիւն։ Ասհնաւորք՝ որք մեծարդի համարեին զքաջուն և զհոգեմուն Ա· փաբիոսի հօր նէր՝ ստէպ ակնատեսութիւք, և չնորհակալուս ևս էին առ՝ ի նմանէ ընկալեալ եւ լսեստեաց, ինդամիտ և յօժարամիտ կատարելին գնամ ըզպատուերս եղեալս առ նա։ Օ օրականք առ հնդկ ապաժոյժք՝ ի քերել չանձանց զկեղտ անուն պարտութիւն, և վատահայեալք՝ ի զօրագլուխ առ որոյ հրամանատարութիւն ինքեանք և հարք իւրեանց յոլովակի հարին վանեցիսն ըզսահմիայիս, ինդրելին Ձախանձանօք յարձակիլ՝ ի վերն չնամանոյն։ Ասկ սահմիայիք յոխորտացեալք ըստ յաղթութիւն զոր արարին, ոչինչ նուազ փութոյ պնդութիւք անձկային պատերազմի։ Ինչ այսպէս սիք ըղձանօք պահպանութիւ փառաց՝ զոր ստացան, և նորա տարփմամբ ընկերոյ զամենի իւրեանց, ձեռն՝ ի գործ արարին միօրինակ զորքմամբ երկաբանչիւր կողմանն։

Ի չին սկիզբն լինէր խառնատուէ զօրուն հաւատացելոց, և պոնտիոս երէննիոս զօրագլուխ սահմիացոց՝ ի մէջ առնոյր զհիւպատոսն՝ այլընտիր գնդաւ, տեսեալ փաբիոսի վտանգ որդւոյ իւրոյ ձիարձակ արշաւեաց՝ ուր էին խուռն թշնամիք։ Ասումի մի հեծելազօրուն տեսեալ զնոր բուռն արշաւան՝ զհետ չոքաւ նոյնհետայն, ձայնելիք առ միմեանս. ոՀպասիք ամենի նախատանաց լինիցի մեզ բուռմն քաջառողջ երիտասարդուէ, եթէ ծեր ոք ալևոր առաւելուցու՝ ք գմեզ յուժի և՝ ի քաջաերութիւն։ Ի յս գործ շրջեաց գլխաձակ կառուն։ Ի եգեմոք հաւատացելոց սրատանդեալք օրինակաւ հեծելազօրուն, զառաջինն զգէմ կալան քանուէն թշնամոյն, և յետ սակաւ միոյ պառակտեցին զայն։ Ի չենիոս՝ որ՝ի շահատակուէ անգ էլոյ զամ զպարտս ներկուս զօրավարի, և քաջի զօրակա-

նի , զնւր ջանայաւ կարգել անդրէն զդասականս , կա- Աւ Հ· 460 ·
սեցուցանել զփախստեայս , և վանել զԹշնամիս · Ոչ կա- Ն· Ր· 292 ·
րողացաւ խափանել զփախուստ իւրոցն , և ոչ զանձն իսկ
իւր ապրեցուցանել : Ազգք հազարք սակաւիկացիք եղեն կա-
տանաւորք զօրագլխաւ իւրեանց . և քանի հազարք կո-
րեան , դէտ ՚ի պատերազմի , և դէտ ՚ի փախստի : Դառա-
քանակ Թշնամեաց , ուր աւարէցաւ աւար քազում . որ և
զկնի առաւելաւ յոյժ աստատակութիւն երկրին , և առմամբ
կիս կամաւոր անձնատուութիւն քաղցմ քաղաքաց :

Այն ոմն միայն եղև պատճառ այս ամ փոփոխութեանց .
որով զօրն քանի մի աւուրբք յառաջ յաղթական՝ կոտո-
րեցաւ ՚ի նոցին իսկ գնդաց , որոց յաղթեալն էր . և հիւ-
պատոսն կալանաւորեաց զնոյն իսկ զօրագլուխս , յորմ-
նա ինքն լեալ էր հալածական : Ցեսիլ արդարև զաւար-
Թարար ժողովրդեան , և մեծաշուք զարդ յաղթական
հանդիսի՝ որ լինելի ՚ի գալ ամի , ՚ի դառնալ նը ՚ի հռովմ :

Այնչ այս անցք անցանէին ՚ի սամիսին , Դ· բրուտոսի ՔԱՅՆ· ԺՈ-
միւսոյ հիւպատոսի և յաջողեաց ինչ ինչ ընդ Էդէմ ետրու- ՂՈՎՐԴ·
բայոց , և փաղխակեանց :

Դերահիւպատոսն Լ· պոստումիոս մեգելլոս ՚ի ժո- Լ· պոստու-
ղովին յորում էր բարձեալ , անձամբ զանձն անուանեաց միոս անուա-
եաց հիւպատոս , զոր չէր ուրուք երբեք արարեալ՝ բաց հիւպատոս :
յապղիոսէ կղոդիոսէ , որոյ գնացիկ յայսմ մասին առ Լիւ· Բ[illegible]·
հասարակ եղեն անհաւան : Լիւ· Բ· Ե·

Լ· ՊՈՍՏՈՒՄԻՈՍ Բ· Աւ Հ· 461 ·
Կ· ՅՈՒՆԻՈՍ ԲՐՈՒՏՈՍ· Ն· Ր· 291 ·

Պոստումիոս էր ստամբակ ոք , և ըստ տիտոսի լիվիոսի՝ ԴԻՒՆԻՏ·
վաղուանս ցուցեալ էր զիւր գոռոզութիւն , համարձակեալ ՚ի Վ[illegible]·
իւրում առնել հանդէս յաղթանակի՝ ընդ Էդէմ կամաց ծե-
բակուտին , և առանց հաւանութեան ժողովրդեան : Յան-
ձին կալաւ զիւր բնաւորութիւն յայսմ երրորդ հիւպատո-
սութիւն . և սկսաւ տալ նշան՝ արհամարհութիւն իւրոյ իշ-
խանակցի : Այ՝ որ ՚ի ժողովրդականացն էր , բայց հան-
դարտաբարոյ և քաղցր , եւ ՚ի նոս զշահատակութիւն սամ
հինին , առանց սովորական վհձակարկուե ՚ի վէր գաւա-
ռաց :

Յայսմ վայրի դեռ հանապազորդեք ժանտախտն ՚ի ՃԱՆՏԱԽՏԱՆ
հռովմ . և այս երրորդ ամ էր անհնարին կոտորածի , և ՀԱՆԱՊԱԶՈՐ
օգնութիւն ինչ մարդկային կի դիւցական չէզև կարող ԴԷ ՚Ի ՀՌՈՎՄ·
նուազել զոհնութիւն նը : Ցեսաք վերագոյն , զի ծերա- ՔԱՀԱՆԱՆԴԵ
կոյն խորհուրդ հարցեալ զոյն սիբիլլեանից , հաստատ- ՅԱԿԻՖԱՆԵՐՆ
ԱՆԴԵՐ ԱՆ-
ՍԱԿԱՆԵ-
ԼԻՈՍ ԱԾ ՚Ի

Ընդ Ս. 461։ Ն. Ք. 291։ Հերպարանս օձի։

եայ՝ի միտս տալ բերել՝ի հռովմ զշածն ասկղեպիոս. քայց ոչ կատարեցաւ՝ի սակս պատերազմաց՝ յորս պատահեալ էր ԿարկասետուԹիւնն։ Իղեցին յայսմ ամի տան դեսպանս, բերել զայն յեպիդաւրոսէ՝ի հռովմ։

Լին Համաւորք՝ի Ժամ. Վաչէրիս Ղափմաս. ը. գլ ԻԸ։ Ոլիմպ. Ակտիոն՝ ԹԽ. ԺԹ։ Հեղինային յաղագս երեք ևս անձանց. ԼԸ։

Լսելի համարեցաւ զսքանչելիսն յայսմ տեղւոջ՝ որ կարծեին մեղի ծննդեան Տեառն։ Իր անդ հինգ մղոնաւ հեռի՝ի քաղաքէն մեհեան մի հռչակաւոր՝ կանգնեալ՝ի պատիւ նորա, լի Ճոխ ընծայիւք յղեցելովք յայնմ՝ որք կարծեին զաժշկուԹիւնս իւրեանց՝ի նմանէ։ Տարեալ եղեն անդ դեսպանք, և մինչդեռ պշուցեալ հայեին ընդ վիԹխարի ինչ կձեայ արձան, գործ Թրասիմեդեայ մեծանուն անդրիադրծի պարոսացւոյ, մեծ ինչ օձ ելեալ յանկարծակի՝ի յատակէ մեհենին, զարհուրեցոյց ետնօգս զարմանալեօք, և երկիւղած պահպանմամբ։ Իրումբ ծանրադեմ և պատկառ ձայնարձակութ գոչեցին՝ ԹէԹ յայն օձ բնակէ ասկղեպիոս, և երբեմն երբեմն երևիլ յայն կերպարան, քայց միշտ՝ի բարերարուԹէ մարդկան։ Իրևեցաւ այսպէս աւուրս երկուս՝ի մեհենի անդ, և ապա անյայտ եղև։ Յաւուրն երրորդի անցեալ ընդ մէջ խուռն բազմուԹեան տեսողաց, որք յապուշ կրԹեալ կային՝ի զարմայմանէ և՝ի պատկառանայ, չոքաւ դէպ ուղղի՝ի նահանգիսան, ուր էր յանդնաւ հռովմայեցւոց։ և մտեալ յայն՝ զտեղի կալաւ՝ի սենեկի Իւ. ոգուընիոսի՝ որ երևելին էր՝ի դեսպանս. և յայնմ վայրի շրջապարոյր գալաբեալ զտուտ իւր, անդ դադարեաց։

Ի ԵծապԷս հաՃեալ հռովմայեցւոց ընդ յաջողուած ձեռնապարհորդուԹիւնն իւրեանց, և՝ի մտի եդեալ անտարակոյս առ իւրեանս ունել զայն չՃծուձի, պարզեցին յայնժամ զառագաստս, և՝ի սակաւ աւուրս հասին ողջամբ յանտիոն։ Իրևե հասին անդր, քանզի ծովիս յանկարծահաս ալեկոծուԹէ մրրկեալ՝ ոչ Թողացուցանէր անցանել այլ յառաջ, օձն՝ որ զձեռնասպարհայն կայր միշտ անշարժ, սողացաւ մինչ՝ի գաւիԹ մեծանուն մեհենի միոջ՝ որ՝ի քղքի անդ։ Իր՝ի տեղւոյն ծառատունկ մրտեռեայ և արմաւենեայ։ Օ միով՝ի ծառոցս շրջապարոյր գալարեցոյց զտուտ իւր, և յայն կուռեցէ եկայ աւուրս երիս անՃհաս։ Յայնժամ արտմեցան հռովմայեցիքն մեծապէս, երկուցեալք՝ գուցէ այլ ոչ կարասցեն ձգել զնա առ իւրեանս յայնմ տեղւոջէ. այն պէս՝ Ճ այն ամ ժամանակս չՂեր առեալ զևւր սովորական կերակուր։ Իայց վաղվաղակի իսկ երարձ նա զվարանս նոցա, մտեալ անդրէն իւրովի՝ի ցանկաւս անդր, որ հուսկ յետոյ եհաս՝ի հր-

ուոմ՝ [1]Ընպատմելի եղև հասարակաց խնդուէն հուոմայ- Ա՛ Հ· 461 ·
եցւոց յայնմ վայրի · դիմեցին համարձակ վազ [2]ել վազ յամ- Ն· Ի· 291·
[3]թաղից քաղաքին յայն նորանշան և անկարծելի տեսիլ · կանգնեցին սեղանս առ գետեզերբք տիբէբիսի՝ ընդ որ անցանէր · ծխեցին խունկս , և զոհեցին զոհս : [4]Երբև եղև հասանել ՚ի տեղին , ուր տիբէբիս բաժանեալ յերկուս առաջս [5]Թողու ՚ի միջի կղզի , օձն [6]Թողեալ գնաւն՝ էանց ՚ի լողայն կղզի , և այլ ոչ երևեցաւ · [7]Յորմէ վարկուցեալ ծերունեացն՝ [8]Թէ այն կարծեալ ՝ածուէ ընտրեաց զայն տեղի՝ իբր ՚ի բնակութիւն , հրամայեցին շինել անդ մեհեան ասկղեպիոսի · և ասի [9]Թէ յայնմ հետէ դադարեաց ժանտահիան : [10]Այս մեհեան եղև զկնի յոյժ հռչակաւոր · և մեծահարուստ ընծայք՝ որովք յետ այնր Ճոխացաւ , յուցին վերախտապատուէն , մինաւանդ [11]Թէ զանմիա դիւբահանուէն այնց՝ որք համարէին զանձինս բժշկեալս կարգալով զանուն [12]Յիշխոյս [13]Աժշկութէ : [14]Ասղուէմ ՚ի միա առնուլ վերծանողին զտայօգ զրոյցս յերեալս ՚ի Ճանապարհորդուէ նշանագործ օձիս : [15]Վիլլեմն մանեհագիր ՚ի վարս մարկոսի աւրելիանոսի ՚ի մէջ բերէ խաբեբայ վսին , որ ընտելացուցանէր զօձս : [16]Այրք սորա կայ գրեալ Ճոխագոյն ՚ի դիրս լուկիանոսի :

Դադարումն ժանտահիան։ Կանգնեն մեհեան ասկղեպիոսի ՚ի կղզւոջն ան բերիսոսի ։

՚ի Սմիւռնի ։

Պոստումիոս հիւպատոս տարաւ ՚ի սմիւռնի գաւառ զիւր խորհրդոյն՝ զոր երևեցոյցն ՚ի քէշքի առ իւր իշխանակից : Վաբիոս գուրգէս՝ որ էրն հիւպատոս յանցեալսն ամի , հրամանատար էր դեռ ՚ի սմիւռնի հրամանաւ ծերակուտին՝ ունի փոխանակ հիւպատոսի : Պոստումիոս գրեաց առ նա . ,, [16]Ոչ գնաւ վաղվաղակի ՚ի գաւառէ այս- ,, տի · զի բաւական եմ ես միայն մնել զմարտդ , և ոչ պէտ ,, տի ինձ օգնական ,, : Վաբիոս ետ պատասխանի : ,, Ղա- ,, չեմ , յուշ լինի քեզ , զի ընկալեալ իմ զայդ իշխանուէն ,, ի ծերակուտէն , ոչ կարեմ Թողուլ զգաւառս առանց ,, նորուն հրամանի ,, : [17]Ընդ պատասխանին ոչ հաձեցաւ հիւպատոսն : Երբև աղդ եղև ՚ի հռոմ՝ որ ինչ անցք անցանէին , երկեան · գուցէ գժդնիսուէ հրամանատարացս լինիցի ՚ի վնաս հարկաց օգտի : [18]Ղաբէեան պատգամաւորք առ հիւպատոսն՝ յայտ առնել նմա զիտոս ծերակուտին , մնալ փաբիոսի զօրօք իւրովք ՚ի սմիւռնի : Պոստումիոս ոչ միայն չանսաց հրամանիս , այլ ասի [Թէ՝ ետ զայս պատասխանի ժպիրզ , որ Թուի դժուարահաւատ · Ոչ ես չէ հետապատ եմ ես , չէմ պարտական հնազանդել ծերակուտին , այլ ծերակոյսն ինչ : [19]Ընդ ՚ի մինդել զանս իւր դործովք , իբրև արձակեաց զպատգամաւորսն , չու արար վաղվաղա-

Ա. Հ. 461 : Ն. Ք. 291 :

կի զօրօք իւրովք՝ի կամինիոն , զոր պաշարեալ էր յայն ժամ փաբիոսի ·՝ի մեռ եդեալ պատահիլ նմա մարտիւ պատերազմի , եթէ չառնուցու նա յանձն տալ տեղի :

Ոզորմ նշաւակ լինէին թշնամեացն՝ զօրք հռովմայեցւոց , եթէ փաբիոսի կամեցեալ էր պաշտպանել անձին ըզ օրինակի ոսոխին իւրոյ : Այլ յօժարամտեալ իւրով բնաւորութիւն և վրկաբար խրատուութիւն հօր իւրոյ՝ի քաղցրութիւն և՝ի հեզահամբոյր բարս , յետ յայտ առնելոյ՝ թէ տամ տեղի ոչ ցասման հիւպատոսի , այլ հնդկաց օգտի , եւ՝ի գաւառէն :

Պոստումիոս առնու զբազմաքաղաքս :

Յետ աւուրց ինչ պոստումիոս հառ վկայինիոն . և անտի խաղացոյց զզօրս իւր՝ի վինուսիա , զոր նոյնպէս հառ . զնոյն արար յայլ բազումք քիչս . որոց ոմանք առան բռնութիւն , և այլք անձնատուր եղեն պայմանաւ : Յայսմ շահատակութիւն կոտորեցան տասն հազար արք՝ի կողմանէ թշնամեացն . և աւելի քան զվեց հազար անձնատուր եղեն յայնմանէ վէճէ :

Զեռնարկք հիւպատոսին էին արդարև մեծամեծք և երևելիք . բայց ինքն աղաւաղեր զնո այնպիսի գոռոզութիւն և կամակորութիւն , մինչև լինել՝ի կատականս : Վրէաց առ ծերակոյսն՝ տալով զհամար գործոց իւրոց եղելոյ՝ի սամնիոն . և ազդ արար նմ , թէ վինուսիա և հանգրուանք նր թուէն ինձ դնսպան տեղի , առաքելոյ անդր գաղթականս : Ընդ առաքարկութիւն նր հաձիլ հաձեցան , բայց կատարումն յանձն եղև այլոց՝ առանց ինչ յիշատակութե հիւպատոսին :

Գաղթականք քան հնգ արանց հաստատեալ՝ի վինուսիա, և՝ի հանդրուանս նր :

Պապա առաքեցին անդր գաղթականս քսան հազար . թէպէտ համարոյ՝ որ անհաւանական թուի , եթէ ոչ յուշ լիցի , թէ՝ի խորհել ծերակուտին առաքել արս առ ժողովուրդս ստամբակա և միշտ ըմբոստս , հարկ համարեցաւ յղել բազմութիւն յոյժ քաղաքացւոց , զի զուսպ կալցին զնո յատստամբութե :

Փաբիոս առնէ հանդէս յաղթութեանն՝ի վերայ սամնիտացւոց : Քաջութիւնք ժողովրդեան :

Յայլ զօրավարութեան օտարոտի և ասպատակ բնաւորութիւն պոստումիոսի առելի արար զնա առ հասարակ ամ խմբել պատութիւն , նոյնպէս ըզ հակառակն նպաստամատոյցս առաքար զնո փաբիոսի : Իբրև դարձաւ նա՝ի հռովմ , և ետ համար զէից իւրոյ շահատակութիւն , մտադիւր հրամանն եղև նմ՝ առնել հանդէս յաղթականի՝ի վերայ սամնիտացւոց , որ մեկանուանեալ կոչին պենոբէնտ : Ի լինել[1] հանդիսիս՝ ընդհարձակ զարդ եղև այնմ հայր փաբիոսի , այն

1 Այդն ինքն յերիվար աշտանակեալ՝ զհետ գայր կառաց յաղթականին , զոր նա ինքն տղայ գոլով բարձեալ բերեալ էր կանխաւ առընթեր իւրոյ յաղթողական հանդիսին , զուարճութիւն մեծ անձին վար-

արգոյ ալևոր , որ հեծեալ յերիվար գհետ երթայր կա- Ա՛ Ե· 461 ։
ռայ որգւոյ իւրոյ , առաւել ևս խնդալից երևեալ ի տե- Ն· Ռ· 291 ։
սանել զնա յօրհնութիւնս և ի ծափահանս ցնծութիւնս
ժողովրդեան , քան յորժամ նա ինքն ի մուտս իւր յաղ-
թանակաւ ի հռովմ յետ իւրոց պանծալի յաղթութեանց ,
բերէր առ ընթեր իւր ի կառս զնոյն ինքն զպարիսս
գեռ տղայ , իբրև գուշակութեամբ ինն նորուն հանդեր-
ձեալ մ ծափառուտ ։ Հիւպատոսն բաշխեաց գկէս աւա-
րին ի զօրականս , և զմնացեալն ետ տանել ի հռոմկայ
գանձատուն ։ Այսիրս պոտիրս զօրագլուխս սամնիացւոց
վարեցեալ ի յաղթանակի անդ ձեռօք յետս կապելովք ,
և ապա դատապարտեցեալ ի մահ ։ Այս սա քաջ զօրավար ,
որ ըստ բազում ժամանակս լեալ էր ախոյեան ընդդէմ հռո-
ռովմայեցւոց , որ և ետ կրել նոցա զանհնարին նախատինս
կախաղանին կառդիոնի . սակայն և զայնպէս վկայիր վկայու-
թիւն պանծալի զհռովմայեցւոց իւրոյ գաղուն՝ թէ չէն
օգտակեր անձանց , ասելով ՝ . ,, Այթէ զիարդ ինձ
,, ծնանել ի ժամանակս , յորս հռովմայեցիք գիտեին ըն-
,, դունել կաշառս , ոչ թողացուցանէի նոցա այսչափ ընդ-
,, ձակել զսահմանս իւրեանց տէրութիւն ՚՚ ։

Պոստումիոսի միապէս ցասուցեալ , եթէ ըստ պատուն Պոստումիոս միապէս ցասուցեալ , եթէ ըստ պատուն որ տուաւ փաբիոսի , և եթէ ըստ զլացումն՝ որ եղև առ նա ի խնդրել նմա զնոյն վճռ իւր վայրապար , թուէր ձեռնամուխ՝ և ըստ զևս դառնացուցանել զծերունիս ծերակուտին ։ Յորոյսդառնացեալ բազում թշնամանօք առ իւր թըշնամիս , և բանսարկեալ անխափ զերկաքանչիւր խուժդուժ պետութենն , առ երգիծանելոյ զծերակոյտն բաշխեաց զնմա աւարն ի զօրականս , և արձակեաց զիւր զօրս , մինչև ժամ տուեալ էր առաքել նմա յաջորդ ։ Այսպիսին ոմանք , և Թուխ հաւանական , թէ յայս վայր իցէ դասելի արարք պոստումիոսի , զոր պատմեցաք վերագոյն՝ առ երկդիմի պատոսուքն նմա ։ Այլ ոմն և իցէ , ընդ ելանել ի հիւպատուժողովրդեան ։ Այսպէս և ասէ Լիւիոս զնոյն ինքն զպարիսն ։ Այլ ոմանք առաջին առնելոյ նման զայլ արտունջս՝ զորոց խօսեցաք , մեղ ի վճռ դնելն նմա ,, թէ ,, պատաղեցոյց ի կալուածս իւր յաւագ քան զշահատա-

Դիմե՛ս առվնե՛ս ։ Ա՛ռ Ժ· Ա՛ե ։

կաւ · և ոչ արբանեակ երևեցաւ շքեղ այսր հանդիսի , այլ բուռն իսկ նախահաւակ ։ Վաղերիոս Մաքսիմոս · գիւղ Ե· գլ Ե ։
1 Եթէ ծնեալ էր նա ի ժամա- նակս՝ յորս ուսանէին հռովմայեցիք զնաշառակերծուն , ապաքէն ոչ թողոյր նա երկարագոյն ինքնակալել ։ Կիւիերն յաղագս Պոստումեոյ · գիւղ Բ· 22 ։

Ա՛ Հ. 461։
Ն. Ք. 291։

,, կեղ՝ երկուս հազարս ի լեգեոնական զօրահանայ , ոչ
,, յիշելով թէ էին նոքա զօրականք , և ոչ իւր սորուկք.
,, և թէ հաւատացան նմա՝ ոչ ի խնամել զնւր կաղուածս,
,, այլ ի սահանալ նոր երկիրս հասարակաց։ Ա՛ր ցեղք առ
,, հասարակ յայտնեցան ընդ մէնջ , և զատապարտեցին
,, զնա ի տուգանս հինգհարիւր հազար սեսաեռտաց , զո-
,, րոյ արժողուն մարթի ել հաշուել քան և հինգ հազար
,, լերայ գազ ղիական ։

Ա՛ Հ. 462։
Ն. Ք. 290։

Պ. ԿՈՒՌՆԵԼԻՈՍ ՀԻՒՒՓԻՆՈՍ·
Մ. ԿՈՒՐԻՈՍ ԴԵՆՏԱՏՈՍ·

Սահմիայիք և սաբինեանք սոխպին ինդրել Հաստուածն ։

Լիւ. Հոմաոգոսէ. ժ։ Փերոն։ Քէն. Վեւէյոս. ։

Ա՛ւ երկոքումբեք հիւպատոսօքս՝ սահմիայիք սոխպէնք յաւերածոյ երկրի իւրեանց , առաքեցին խնդրել Հաստուած՝ի կուրիոսէ . որ Թոդացոյց նոցա առաքել զպատգամաւորս իւրեանց՝ի Հռովմ։ Հռնոգատեաց և զսաբին. եանս զինեալս՝ դիմել՝ի գԹուԹէ Հռովմէական ժողովրդեան ։ Ոչ միայն նորոգեսաւ ընծ նախնի դաշնաւորունն , այլ և երախտաւորեցան ընդունելոյնէ իւրեանց յերաւունս քղքայուէ , քայց ոչ յիրաւունս քուէարկուէ։ Կուրիոս ընկալաւ կրկին յաղԹանակ , և ապա գարձաւ՝ի տուն իւր՝ որ յանդի ։

Ի ժամանակի յորժամ՝էր անդ կուրիոս [1], սաբինացիք՝ սրոց ընտրեալ էր զնա իւրեանց փաստաբան և խնամակալ , առաքեցին առ նա զչնաւորս ազգին իւրեանց երևելի ընծայիւք , յորդորել զնա՝ զի օգնեսցէ նոցին իւրով մեծարոյԹէ՛ի ծերակուտին , առ ընունելոյ պայմանս հաշտուէ նպաստաւորս ։ Վասին զնա յանդի , յիւրում աղքատին տան , զի նոստեր՝ի տախտակի առ խաղուկաս , և ձաշէր փայտեայ պնակաս ։ Ա՛յս ամ՛ հանդերձանք լինոյ յուսցանէն , Թէ զինչ էր իւր կերակուր ։ Հռովմակ յայնմ՝ տան [2] էրևէր ինչ արժանի զարմանալոյ՝ քաց՝ի տանուտէնէն ։ Իբրև զեկուցին զպատճառս եկաւ կուրիոսի նստելոյ առ խարոյկաս՝ իբրև բաղում կնիռ ոսկւոյ մատուցին սաբինացիք , մերժեցան՝ի նմանէ ։ Քի ոչ պանծալի ասաց՝ երևի ինձ ունել ոսկի , այլ իշխել որոց զայն ունին ։ Կիկերոն. յաղագս Տէրոսի Ե. 55 ։

1 Ա՛. կուրիոս՝ Շչգրիտ կանոն հռովմէական խոշորակերտէ , նոյն և աթիուԹէ գերակատար գաղափար , ՚ի զնին ընծայեցոյց զանձն՝ դեսպանացն սաբինացւոց նստեալ՝ի գեղջկական աԹոռ առ վառարան , և ընԹրեալ՝ի կուր փայտեզն ։ (Թէ արպիսի էին խորհուրդքն՝ յուցանեն պատարատուիք հանդերձ ձանացն ,) են ։ Վալերիոս Մաքսիմոս. գիրք Դ. գլ Ա։

2 Որ՝ի տուն մտանիցէ , ՚ի մեզ առաւել հայեացի , քան ՚ի մեր կարասի ։ Սենեկա. Լիտոզրք է ։

ծաղն , զոր Հարկապետուէ իւրեանց հրամայեալ էր նոյ աւանդել ի ձեռս նոր· բայց ոչ գիտէին նոքա զընտրու-թէ կուրիոսի ։ Պատասխանի եւս պատգամաւորացն տուր հաշուք գոհուէ , բայց զընծայն ընդունել չկամ յանձն առնուին , ի վեր բերեալ ազնուաբարոյութէ , ոչ վայել էր ձշմարտի հաւատացելոյ · Ա՛ռաւել հաճոյ է ինձ , ոչ սա-նալ անդամբ ոսկի և ճոխութէ , այլ հրամայել՝ որոյ սպառեալ ո-նին զայն առապարէս ։ Ա՛յսպիսի էր ընդ այն ժամանակս զրօսմ նշանի հաւատացելոց ։ Ա՛նդանձնական այնպէս հա-ձոյ էր նոյ անպաճոյճ չափաւորութէ , որ ոչ միայն չամա-չէին , այլ պարծելին եւս ընդ աղքատուէ · բայց հրապարա-կաւ պահէին զհրամայական պատիւ այնպիսի աւադամե-ծար վերհանձնութէ և մեծամտութէ , մինչև Թուէր նո-քիմբ գուշակել նոցա , թէ հանդերձեալ են լինել ոչ տիեզերաց ։ Ա՛յս այր մեծարուս , ակընկից ի Թշնամիս իւրոց հայրենեացս , և մեծասքանչ յիւրում դարս , չու-ներ այլ հայրենատուր եկամուտ , բայց դոյզն կալուածՙ Թերևս ոչինչ աւելի ընդ զեօնն լծվարաց երկիր · զի [2] ոչ-ինչ զանգիտեր ասել յատենի ժողովոյ , Թէ ,, քառա-,, քայլ՝ որ ոչ չատանայ եօնն լծվարօք , է քաղաքացի ,, Հռոմայեցի ,, ։ [3] Երբէք իշխեցէ այժմուս Համեմատել զմեծահաւոյց ապարանս մեծամեծ տեառց (յորս հասա-րակօրէն ոչ այլ ինչ երևի՝ մեծ , բայց իւրեանց պերձա-սեր ունայնութէն ,) ընդ հիւղ կուրիոսի · զի յիրաւի Թուի ինձ , զայդ անուն տալ իւրում ցածուն և աղքատին խորշ Թի ։ Կատոն [3] գնայր ստէպ կամաւորապէս յայց աղ-քատին տանս՝ որ էր՝ի սահմանս սաբինեանց , և մեծ իւ-րոյ կալուածոց , և ակնհաւոյ հայէր յայն զարմայականք , միանգամայն և յարգանօք և տարփանօք նմանօղ լինել-լոյ նմն նորա ։

1 Ա՛յս հանգամանիք և մեծանձ նութէն ՙի՛նձանից մեր եղև , զի որք յառանձնաւոր իրողութիւնս և ՙի ծախս իւրեանց՝ սակաւուք չատա-ցեալք կէին գուշակաբերք ամենևին , յինքնակալսն և ՙի հերկաց արժա-նապատուէ զմմ ինչ առ ՙի փառս և առ շքեղութէն ձգէին : Քանզի ինդրի յառանձին իրողութէ գովեստ ժուժկալութէն , ՙի հասարակացն՝ արժանապատուէ : Կիկերն · ճառ վեռն ֆլակքոյ · համաբ · 28 ։

2 Մ՛անիոսի կուրիոսի յետ յաղ-թանակացն , և յաւելլոյ յինքնակա-լութէն երկիր ամբաւ , յայտնի է հրապարակախօսութէն · Վեռռոյէ ինձամ ոչ գոլոց՝ որամ եօնն լծվարք էն բառոյն : Պլինիոս · Պատմուէ բնական · ԺԸ· ե ։

3 Հայոյ կեանս՝ Մ· կուրիոս յաղթանակեալ առանիացւոց , սա-բինեանց , և սիւռոսոյ՝ անցոյց ըզ-վերջին ժամանակ տիոց ։ Հռոմ ՙի գառասակերպ հայեցեալ իմ՝ (զի չէ իսկ յիմոյն հեռի ,) չեմ բաւական արժանապէս զարմանալ , ոչ ընդ առնս ժուժկալութէն , և ոչ ընդ մանակացն բարեխրատութէն : Կի-կերն · յաղագս ֆէբրուն · 15 ։

Ա՛ՀԱ· 463։
Ն՛ՐՔ· 289։

Մ· ՎԱՂԵՐԻՈՍ ԿՈՐՎԻՆՈՍ·
Կ· ԿԵԴԻԿԻՈՍ ՆՈԿՏՈՒԱ·

Երեք նոր հատուածք։ Լին Համաւոյթ։ Վենետիկ։ ՈՃԸ։

Լ՛երեք քաղաքք ընդունին գաղղիական . կատրան , ագրիա՝ յորմէ էառ զանուն ծովին ադրիական . և սեհնա՝ յերկրին կոչեցեալ գաղղիայոց ։ Իմանք դնեն զկարգումն այսց հատուածոց ՚ի ժամանակս յետնորդս ։

Հաստատին երեք պաշտօնատարք , ՚ի գատել վերոյլուծեալս քրէականս , և ՚ի լինել բարեբերեալ ՚ի գատս տանջանաց . և անուն կոչի նոքա Լ՛ատպետ փխտպարտուներ ։

Հանդէս համարոյ ժողովրդեան։

Ի՛ հանդէս համարոյ ժողովրդեան՝ եղելոյ յայսմ ամի՝ գտան երկերիւր եօթանասուն և երեք հազար քաղաքացիք ։

Փաբիոս Իշխան Ճերակուտին։ Պլինիոս. Պատմութիւն բնական. Է. խե։

Կ՛ փաբիոս մաքսիմոս ընտրեցաւ իշխան Ճերակուտին ։ Փաբիոս ամբուստոս հայր նո՛ր վայելեալ էր ՚ի նոյն պատիւ ։ Լ՛աւ գայն և միւս որպէս նո՛ր փաբիոս գոբզիկս . առաւելո՛ւն արգահև սակաւագիւտ , զոր և պատմութի՛ն մատնաւոր գիտողութի՛ք քացերևակի ընծայէ այսմ պայծառ տոհմի , որ ետ Ճերակուտին երիս իշխանս յաջորդութի՛ք ՚ի հօրէ յորդի ։

Ա՛ՀԱ· 464։
Ն՛ՐՔ· 288։

Կ· ՄԱՐԿԻՈՍ ՏՐԵՄՈՒԼՈՍ ՐՈ·
Պ· ԿՈՒՆՆԵԼԻՈՍ ԱՐՎՆԱ ՐՈ·

Ընտանի գժտութիւք ՚ի սակս պարտեացQ։ Լին Համաւոյթ։ ժՁ։

Լ՛ինդ անցանել արտաքին իրողութեցQ քազում հանդարտութի՛ք , սկսան ՚ի վեր երևիլ բուռն ազմուկք ներքինք ՚ի սակս պարտեացQ , (զորմէ խօսեցաքս ՚ի վախճան յօդուածոյս ։) Լ՛պոիոս կղոդիոս անառանեալն զնիսի կեկոս (՚ի կոյր ,) ընտրեցաւ իշխանապետ , զի հնարեսցի ինչ այսմ հնար։ Լ՛այս ազմուկք յարուցին շուինդն մեծ , մանաւանդ ՚ի յաջորդ ամի ։

Ա՛ՀԱ· 465։
Ն՛ՐՔ· 287։

Մ· ԿՂՈԴԻՈՍ ՄԱՐԿԵՂՈՍ·
Կ· ՆԱՒՏԻՈՍ·

Փաստս . ժՁ· խԸ· է· Վաղերիոս Մաքսիմոս· գիրս· Ը· ՁԻԸ· Պիւնեաս· առ վենս· Լիվիոս· Համառ· ժՁ։

Լ՛ինգ[1]ուԹի՛ և սոսկալի անառակուՀի առանձնաւորն ուրուսին՝ էառն առի՛թ խռովու՛ն եղելոյ առ հիւպատոսս օգս ։ Ա՛յ էառբիոս որպէս համանուն հիւպատոսին , որ առաւ ՚ի ձեռս սամնիացւոց յետ գաշնից կախաղանին կազդիոնի , սոսկեալ ՚ի յետին թշուառութի՛ք յոր կայր , առնուլ դրամ ՚ի փոխ՝ հանդերձ ծանրաբեռն շահիւ ,

1 Երկիցս՝ է , որպէս առ աին երևի գոան յերկրին վենետիկոյ , որ էգ Աքրիա իմն վերնեալ ՚ի պիւնեան , վերս առեան՝ Աքրիական ծովեան ։

այլ ոչ կարաց վճարել իւրում պարտաճին , որում աԱԾ Հ· 465 ·
նուն էր Կ· պլոտիոս · Ի՝ ոչ մնանեցաւ ՚ի ձեռս նորա ՇՆ· Ք· 287 ·
խուժադուժ սովորութիւն այնր ժամանակի՝ ստիպ դատա-
պարտելոյ յօրինաց , բայց միշտ ՚ի կուր · Կ՚ոն վատանուն
վաշխառու ոչ շատացեալ պահանջէր յորդւոյ հիւպա-
տոսին զնմ ծառայութիւն զորս սովոր էին պահանջել ՚ի
ստրկաց , կամեցաւ բռնաբարել և զնա · Պատանին
հաւվիայեցի հրաժարէ ՚ի քաստմնէլի և յանարժան բըռ-
նաբարուեցն նէ , յայս սակս անողորմ գանեցաւ ՚ի նմա
նէ · Կ՚ասց ապա գտեալ Ձիգ փախստ ՚ի բանտէ , չորքս
յանդիման լինել առեղի հիւպատոսաց , ըստ իւր ունելոյ
զմբոխ ժողովրդեան՝ որք խռնեալն էին զնովաւ , խոս-
դաղատեալք ըստ թշուառ վիճակն յոր կայր · այն զի տե-
սանէին ՚ի թիկունս նէ զիշխանութ նորանոր հարուածոց
գանից՝ զոր ընկալեալն էր · Կ՚ղէխորովեալ հիւպատոսայ
ըստ այսպիսի ողորմ նշանակ , անգէն վաղվաղակի զգա-
ցուցին ծերակուտին , որ արկ զոլըտիոս ՚ի բանտ · և
հրամայեաց , զի ամենեքին՝ որք ՚ի կալանս էին վա պար- ԼԻՒ· Ը· ՒԸ
տեաց , ազատ լինցին · Կ՚ասկիսն ինն զիպուած լեալ էր
և բազում ամբք յառաջ ·

Տեսեալ ժողովրդեան , զի Թեմ և պատժ ոչ պատու-
հասին այնպիսի մեծ ազգեղեան ասլերատուէք , չէղև գոհ ·
և քրիստոնէիք մեծապես զծերակուտէն՝ Թէ զիարդ ոչ
հոգայ դարմանել վնասուն՝ արմատաբի խլելով , և պա-
հանջիք և զսպառսպուռ ցրուն պարտեաց · Կ՚պա սըրբ-
տասնդեալ իւրոց տրիբունից , խորհեցաւ դատ առնել
իւրովն · Կ՚ւլիք զքիքն , և խոյս ետ ՚ի յանիկուլոն , հաս-
տատեալ ՚ի միտս չմտանել ՚ի հռովմ , Թէ ոչ նախ հա-
ճեսցեն զնիտս իւր ·

Մ· ՎԱՂԵՐԻՈՍ ՊՈՏԻՏՈՍ· ԱԾ Հ· 466 ·
Կ· ԵԼԻՈՍ ՊԵՏՈՍ· ՆՇ· Ք· 286 ·

Օրինք ՚ի զ-
պատասրքք
ժողովրդեան

Կ՚ա զի չէին ինչ վստահ ՚ի նոր հիւպատոս առ կատա-
րումն իրողուէս , դիմեցին ՚ի հնար՝ յոր սովոր էին ձեռն-
արկել ՚ի յետին տառապանս · ՚ի է յընտրուէն իշխանա-
պետի · Կ՚ետրուԹէնն անկաւ ՚ի վէր Կ· որատեսիոսի · Կ՚ր
սա այնպիսի ոմն , որ գիտէր քաղցրացուցանել զխստուէն
հեղինակուէ իւրոյ պաշտամանն՝ խառնուԹ խոհական
զնջման · Կ՚ասէր՝ Թէ մի ՚ի գլխաւոր առԹից զժգոհելոյ
ժողովրդեան , էր բռնաբարուԹէն Պուպլիլեան օրինին
հրատարակելոյ յամին հռովմայ 416 , և յայնմ արհա-
մարհուէ կարգադրուեցն նէ · Կ՚ախպետ և բազում եգիտ

Ած Հ· 466 · Ն· Ք· 286 · դիմակալը՝ի ծերակուտէն , Հաւանեցոյց զնոսը ինչ օրէնս՝ի հաստատուէ առաջնոյն , և եր պատճէն նորա՝ այս ·

Տէ·՝ի տիրու Լիւիոս· Ի· ծէ· Ն· ՀԸ· ծԲ·

Լռովանդակ հասարակապետութեն պարտաւորը լէին պահել զկարգա- դրութիւն եղեալը՝ի ծողովս ծողովրդեան : ( )ոչն ինչ նմանայսմ վարուս և եր հրապարակեալ երկիցս , բայց միշտ ապահաս լեալ :) Ա)ռեալ և դուշխաքեալ իմն եր այս , ժողովուրդն գտաւ Հաճ և Հաւան . և դարձաւ՝ի քո՞ւն , ոչինչ այլ պահանջեալ առ ժամն՝ի վե՞ր պարտեաց :

Լ՝ հաստատիլ անդրէն միաբանութե այսու օրինակաւ , եէն՝ի վե՞ր իշխանասիրտին բուռն և յանկարծական հիւանդութե , ոչ՝ թուի՝՝ի բազմութէ հոգոց և տառապա- նաց նո՞ր՝ի միաբանել զերկուս գասս պետուն : Ի՞ներաւ՝ի գործաւորութե իւրոյ պաշտաման , որ ցայն վայր չէր երբեք լեալ :

Լարծի թէ գայսու ժամանակաւ , էլ միւս ևս օրէն՝ի վե՞ր քուէարկուէց : Լ՝ նախնումն կարգաւորուի՞ք ժողո- վըրդեան չունէին զոյժ օրինաց , թէ՝ ոչ՝՝ի վե՞ գայր հաւա- նութե և հաստատուէ ծերակուտին : Ձայնն հռովմայ 416 , հաստատեցաւ Պուպլիլեան օրէն , զի մինչեւ ձեռն- արկեալ իցէ ժողովրդեան՝՝ի քուէարկուէ , ծերակոյսն յառաջեսցէ տալ վնւր հաստատուէ և կշռանուէ նմի՝ որ սահմանեսցի : Կ՝ուցէ ստուգապանուէի օրինիս եղև պատճառ միաւանգամ նորոգուէ նո՞ր յայսմ՝ամի : Ի՞ն- նիոս տրիբունն էր՝ որ առաջարկեաց զայն , և սրաբ ըլուս- նելը : Լ՝այս օրէն զօրացոյց յոյժ զգօրուէ ժողովրդեան , բայց և միաս մեծ հասոյց իշխանուէի ծերակուտին , միաբանման և իմաստուն կառավարուէ , և հաստարա- կաց օգտի :

Պատերազ- մունք ընդ- մէմ վոլսինեանց և լուկանիաց- ւոց : Լիւ· Համա- ռատ· ժԸ·

Լ՝ վե՞ր եհաս՝ի դէպ ժամանակի պատերազմ· նախ՝ի վե՞ր վոլսինեանց՝ ժողովրդեան եարուրեայ , որ չինչայ իս- պառ գմնայողդ գժտուէ՝ որ խռովեային գՀանդարտուէ Հռովմէական . և ապա՝ի վե՞ր լուկանիացւոց , որոյ այս եղև գրգիռ : Լ՝այս ժողովուրդք , որոց զօրուէ և ստուն- գանուէի առ օրէնս և արդարուէ՝ վտանգեին զմտաս- կայս , ստիպեցին հարստահարուէ՞ զընակիչս Ճ՝ուրիո- նի քո՞ղքի կառուցեալ յաւերածոյ և՝՝ի սահմանս նախնոյն օրքարիսայ , դիմել՝՝ի պաշտպանուէի Հռովմայեցւոց : Լ՝պա յայտնեցաւ նո՞ց պիտրգմ· և երևի՝ թէ Ճ՝ուրինաց- ւոց յաջողեցին եղք · զի կանգնեցին ՚ղբ արձան Լ՝ելիո- սի տրիբունի , որոյ յորդորեալ եր զժողովուրդն պաշտ- պանել նոցա :

ՅՕԴ· Ղ·

Պաթերազմ երեւելի ընդդէմ սենոնացւոց։ Պատուիրէ զինուորացն պէսպէսաց հռոմէացեցուց։ Ծայր կենկրէոսի պարտեալ՝ ի սենոնացւոց։ Խորհրդակցութիւն ընդ ծողովրդեան։ Յանձնայնի հոռոբեան ելանել։ Պաթերազմ ընդդէմ պարբենացւոց. եւ ունի ընդ ազգաւս։ Կռուի ընդ նոսա հռոմէացեցուց։ Ի նոյն եւս ամսեան պինդ հռոմէացեցուց՝ ի պարբենացւոց։ Հայոց առնեն նոցա պատերազմ։ Կռուին նոքա չօգնուի իրեանց զինուորս արդար եպերական, որ առաջի առ նոսա գտանիցս ինչ։ Հեծեալ սակաւ մոյ անցանեն նա ինչն՝ ի պարբենոն՝ զինն գանելոյ ալեկոծուի ճեմի։ Ընդ լուեցուցանի զպատարիցն եւ զհետզհետէ կենալս զնոսա վարելին։ Ընդհեղ հոռոբաճ ամ յաղագացոյց հռոգիսն։ Պաթերազմ լինի նոսի հիւպատոսի ընդդէմ պիւռոսի։ Հաղթեալն լինի առ իւրովք գնօք։ Ընդառաջին նոր գտանիցս առ լինելոսս։ Պիւռոս մերձ հինայ՝ ի հռոմի, և սպրդի գտանել չկոս։ Կոյս քարոյ եղևանիս։ Հռոմի առաջե գերազանս առ պիւռոս՝ խօսել զխաղաղութեան՝ ի գերի լինոյ գոհանալոյն՝ ընգաստարն առաջարկի առնել հաշտութի։ Յօսակցուի նորա առանձինն ընդ քաջերկիւղսն։ Կուշտն՝ զոր արար նա գերազանց։ Գտանեան նոքա՝ ի հռոմի։ Պիւռոս առաջե՝ ի հռոմի զինեալս՝ խօսել՝ ի հաշտութի։ Ընդերկոյղն խորհուրդ՝ ի ձեզ առնոս՝ ի վր առաջարկութեցոյ պիւռոսի։ Ընպոկոս հղդրկոս ոչ ևս ընդունել զհաշտութին։ Կերպի և աշնուական պատասխանի ծերբահատարն։ Գտաբ՝ կէ նեռասց՝ ի գարեզոն։

Կ· ԿԼՈՊԻՈՍ ԿԱՆԻՆԱ· Ա· Հ· 467·
Մ· ԵՄԻԼԻՈՍ ԼԵՊԻԴՈՍ· Ն· Ք· 285·

Կ· ՍԵՐՎԻԼԻՈՍ ՏՈՒԿԿԱ· Ա· Հ· 468·
Լ· ԿԵԿԻԼԻՈՍ ՄԵՏԵԼԼՈՍ· Ն· Ք· 284·

Զինն՝ ի հռոմի պատրաստութիւք մեծի պատերազմի ընդդէմ սենոնացւոց, որ էր ժողովուրդ գաղղիացի բնակեալ կեալ լերդ ծովուն ադրիականի։ Զսոն ամք էին՝ յորմէ հետէ կային նոքա հաշտութեալ ընդ հռոմէացեցիս, յետ պատերազմին՝ յորում գնկոս ետ զանձն՝ ի մահ, և ինքեանք մատնեցան՝ ի պարտութի. միայն՝ ի չտեսս լինելին հռոմէացիք, եթէ ետրուրացիք գաղտուկ զօրաժողով լինելն յերկրէ նոցա։

Պատերազմ երեւելի ընդդէմ սենոնացւոց։ Պոլիբիոս· ք· 109։

Կ. Հ. 469։
Ն. Փ. 283։

Պ. ԿՈՒՍՏՆԵԼԻՈՒ ԴՕԿԼՃԻԵԼԼԱ.
ԿՆ. ԴՈՄԻՏԻՈՍ ԿՂԵՊՀԻՆՈՍ.

Ֆ—ծա. ԺԲ. Ա։

Լ՚այս երկու հիւպատոսք առաքեցան՝ առաջինն ընդդէմ վըտներցւոց, և երկրորդն՝ ի լուսկանիա։ Հայսմ և՛ ի սոյն ամի գաղղիացիք յայտնեցան Թշնամիք. անցին յետ բուբիա զօրօք բազմօք ընդ գառաջինն, և պաշարեցին զա բէաւրան։ Լ՚նակիչք քաղքին դաշնաւոր էին ընդ Հռոմայեցիս. վասն դիմեցին առ նոսա՝ օգնութիւն գտանել ընդդէմ հա սարակաց Թշնամւոյն։ Լ՚նոյն գաղղիացւոց տպաւորել էր ի Հռոմ երկիւղ մեծ. մինչև ամենայն պատերազ մի եղելոյ ի կողմանէ ժողովրդեանն՝ արկանել զնոսա ի հոգս։ Հայեցեալ վայրի պատգամաւորք արեւտացւոց դարձուցին զբոյլ առեւտուր, և յուսացուցին վնաս ի պատ բաստական օգնականութիւն։

Պատանեաի դեսպանոց ընդ առաքեցւոց, զորոյ հանին վերէւ ըս պատուասւ կոտրմամբ ագին։

Լ՚այլ Հռոմայեցիք, զի ոչ իբր լրոյն նոյ անձանց մեղ դնէր, յառաջ ընդ զնամ կամեցան առաքել դեսպանս առ գաղղիացիս, առաջի արարեալ նոյ, թէ ,, Լ՚ընտացիք ,, են ընդ պաշտպանութիւն Հռոմայ, և գաղղիացիքդ վնաս զի ,, դաշնաւոր էք ընդ ժողովրդեանն Հռոմայ, իրաւունք ,, պահանջէն, չգումարիլ ձեզ՝ առ ի դիմի Տարկանելոյ ,, նոյ, որք բաբեկամք մեր են և դաշնաւորք։ Լ՚այն ինչ անցանելին դեսպանք ընդ շէնս սենոնացւոց, բրիտոմարիս ունն Թագաւորական իշխան առաջի, խրոխտ և բուռն, որոյ Տայր էր սպանեալ ի Հռոմայեցւոց ի պատերազմի ուրեք, յոր երթեալ էր ի նիզակակցութիւն ետրուրացւոց, ջնեալ անզուսպ ըղձմամբ վերիժինդրութեան, կալաւ ըզդեսպանսն, խողխողեաց և անդամ անդամ յօշեաց. և պատառոտեալ և՛ի ծուէնս զզարդ նոյ, և զմանդերձ շքոյ, ցրուեաց ընդ երեսս դաշտին։ Լ՚ը այն ատեղ խնդ յայտարարութիւն մարտի։

Հռոմայեցիք ի սկզբան անդ՝ ոչ լաւ Տամարեցան յետս կոչել զՀիւպատոսս ի գաւառաց իւրեանց. և պատուէր ևս ետուն մեռելոյն ամաւ յառաջ Հիւպատոսի, և առժամն պրետորն՝ խնամ ունել ի թիկունս Հասանելոյ արեւտացւոց։ Լ՚այլ իբրև լուաւ եղև խմաբարձութիւն գաղղիացւոց առ դեսպանս Հռոմայեցւոց, եմիլ ի քաղաքն, և եմիլ ի բանակն Հիւպատոսին դոլաբելլայի, վառեցան բորբոքեցան կատաղութիւն սիրտ ամենուն։ Լ՚ոլաբելլայի Թողել զետրուրացիս ուր և կայիցին, խաղաց Տայձեալ տագնապաւ զբոյք իւրովք ընդ երկիր սահ բինեանց և սիկկենոնի՝ մօտ ի սահմանագլուխս սենո-

նայեաց· Իսկ՝ որք ոչ ակն ունէին այնմ յանկարծ՝ ի վէր Նե 4· 469·
յարձակման, և չէր ելին ժողովել զնոմ զխուռն, էր ա- Ն· Ի· 283·
նաջ եւեալ գօրաբեկչին սակաւուք և խառն՝ ի խուռն,
անդէն վազվզակի ըղուէցան· Իսկ ապա
տան չէր թիշամեաց ժամանակ ոչ առնէր· Արձիգ ա-
բար զնէին, բանդեաց գնէին առաջ, եգ յապահանուելն
զահ մնոյս· Եհան էր սուր զնոմ արս պատերազմի· վառ
բեաց վկանայս, զմանկունս և զծերս, և անմարդացոյց
գողգես զերկիրն նմա· Այս ինքն բրիտոմարիս ոչ զերծաւ
յարդար վրէժ խնդրուէ, որ վայել էր նորուն խիզա-
կան անգթելն· Հասուցին նմ բիւր կատանս, մինչև
նշանակել յաղթական Հանդիսիս՝ վաբեցին ի մահ·

Այսր իմն պատգ եղև կոտորածն առ արեւմնիս· Զշրջ կհկ.
Աւհիլեոս պրետոր ետ պատերազմ էր անհնազանիս և էր վասի պա-
եարուցանիս· Օրք նմ կոտորեցան· Այս ինքն մեռաւ նահացոյց·
ի Հնդկատանդարն· Հասին արիբունաք լերկնականաք, և
բեմ այլ քաջ սպասիք· և կորեան յայնմ մարտ արք
աւելի էր զերեքտասան Հազար·

Ովսիկա և երեւելի եղև յաղթութիւնս, չեղև ինչ՝ ի
միթիթարուե գաղղիացոց, ի սակս կոտորածի և աւե-
բածոյ երկրի իւրեանց ամենայն յարշաւանէ Հռով-
մայեցոյ· Այսաղեալք ի չաստանէ և յոխուէ, իբրև
ի մի վայր ժողովեցան առ գունդք սիրեալք էր եարու-
բիա, ելին ոչ խնչացնորք՝ երթալ պաշարել զՀռոմ,
ակն ունելով յանկարծ ի վէր Հասանել, և առնել էր նա՝
զոր օրինակ արարին նախնիք նոց, յորժամ խա-
զացին գնացին ի կլուսիոն քաղք, որպիսի էր
և արեւմուն· Այսոյ ի բարեբաստութէն Հռոմայեցւոյ չունայ
նել իւրեանց էր երկիր թիշամեաց, խոյս որ էր առաջ է-
լին՝ յապաղեցին յոյժ զշրջափակութէն ընդացից նոց, և
ժամ եւուն Հռոմայեցոյ՝ պատրաստել զպատ՝ առ ի
զառաքն ունելոյ նոցա·

Այ ժամանեցին մինչև ի Հռոմ· զի զՀանապարհայն Նոր խոր.
պատահեալ դումիտոսի Հիւպատոսի, էր Հարան էր նա, և նահացոյ·
խապատ խորտակեցան· և որք ապրեցան ի կոտորածէ,
կատաղեալք՝ զղէնս իւրեանց զարձուցին յիւրեանս, և
չարան զիրարս· Այսու օրինակաւ խնդրեցաւ վրէժ ամ
պարիշտ և խիզ ժամանն ապանուելն դեսպանացն Հռով-
մայեցոյ, չիջմամբ և սպառապուռ սատակմամբ ազգի,
որ փոքր ի յառաջ էր բազմաւոր և զօրաւոր· Այ ասն զի
Հշտաւ ինայուածք սենատացոյ, որոց սակաւք խոյս
տուեալ էին ի բոյեցիս՝ իւրեանց սահմանակիցս, և իբ-

Ա՛ Հ· 469։ Ն· Ք· 283։

րև վնտ գաղղիացիս , յայսմ ամի կոտորեցան ՚ի դոլա-
քեէլլայէ հիւպատոսէ , ՚ի պատճառէ եղելոյ մեծ ՚ի լինէն
վաղիմանի՝ ընդդէմ բոլորից , և եռուռբացաւ . զբօս
սեհնոացւոց սակաւք էր մնացեալ յիւրեանց հակառա-
կութենս , և առնուալ զնոս ։ Ա՛յս ժողովուրդք , ՚ի բոլո-
ցիկք և եռուռբացիք պարտեցան և՛ի յաջորդ ամի ։

Կարի ինն հաւանական Թուի , Թէ զայսու ժամանակաւ
սիրելին հռովմայեցիք ՚ամ էրկրի , զոր յառաջն գրաւեալ
էր սենոնացւոց . ուր և անուն ազգիս գրեթէ իսպառ
չինչաւ յայսմ մասին իսաչիոյ . և հաստատեցաւ անդ
հատուած՚ի սենա քաղաք գաղղիացւոց , որ կոչի և սենո-
գալլիա ։

Կ· ԵՄԻԼԻՈՍ ՊԱՊՈՍ·
Կ· ՓԱԲՐԻԿԻՈՍ ԼՈՒՍԿԻՆՈՍ·

Ա՛ Հ· 470։ Ն· Ք· 282։

Սամնիացիք կոտորին Խա-
սաս ։ Վաղբիս-
մափսիոս գիւղ-
ա· գե· ը։

Սամնիացիք զօրավիգն ունելով զլուկանիացիս և զբրու-
տացիս , ձեռնարկեն միւսանգամ ՚ի պատերազմ։ Խոր-
տակին իւրեանք ՚ի պատերազմի . յորում հռովմայեցիք
կարծեցին , Թէ արեւս չէած անձամբ օգնեաց նոյ։ Ա՛սի Թէ
հորեան անդ քան հազար արք ՚ի Թշնամեաց . և հինգ
հազարք եղեն կալանաւորք , զօրագլխաւ իւրեանց և քը-
սան դրօշակք ։

Ինակիչք տարենտոնի ցայս վայր չէին յայտնեալ ընդ-
դէմ հռովմայեցւոց , Թեպէտ և պանգիտէին և՛ի հազա-
կին մի օր ըստ առաւելելոյ զբուռնէ նոյ , և ձգելոյ մինչև
մեծ ՚ի սահմանս իւրեանց ։ Ընտ համարկին ՚ի ծածուկ
օգնական լինել Թշնամեաց նոյ , Թողացուցեալ ժողովել
զբօս ինչ՝ իբրև յանգէտս ։

Պատերազմ ընդդէմ տա-
րենտացւոց . և Թէ ընչ ա-
զգաւ ։ Լուծ Հռոմա-
պուրիէ · ժբ· փբրու· գեր-
ա· գե· ծը։ Ջնարաս ։

Տարենտոն էր գաղղիական յունաց՝ հիմնեալ վաղնջուց
՚ի լակեդեմոնացւոց . և էր համարեալ գլխաւոր քաղաք
կալաբրիոյ , ապուլիոյ և լուկանիոյ ։ Ո՛ եռուղէ՚ի խորս
համանուն ծոցոյ , առնէր տուրևաւ յամ՚ մեծաւոյ ծովս ,
և ուներ ազատ մուտ յիստրիա , ՚ի լիւրնիկ , յեպիրոս ,
յաքայիա , յսիկիլիա և ՚ի սիկիլիա ։ Ա՛ր նոր մերձեալ
Հռոմէ անբաւ . որ եղև նմա՝ ոչ պատահել ստեպ , աղ-
բիւր վեղուէ , ԹուլամորԹուէ , և անհնարին ցոփուէ ։

Սպրեան· Ա՛ր լիամատուն և յարժանահաւատ մատենագրայ ասէ ,
ք· 280։ Թէ յայնմ քո՛ղբի քաղաքի էին տո՛ք , հանդիսի խաղք և
խնջոյք ՚ք զաւուրս տարւոյ ։ Վին անդ մեծակառոյց շին-
ուածք , և՛ի վեր ՚ք զնո՛ՅՔ Թատրոն ՚ընդարձակայարկ , կա-
ռուցեալ մեծ՚ի նաւահանգիստն , և ծովահայեաց ։ Ա՛յս
դոյն իսկ Թատրոն ըստ իրաց ինչ եղև պատճառ կործան-

Ա· Հ· 470·
Ն· Ք· 282·

ման տաբեռնաեան տերութեե վերիպակաւ իմն , յորմէ յա-
րեաւ պատերազմ ընդդէմ Հռովմայեցւոց ։

Նախաօրինք զոր Հռովմայեցւոց տուեալ էին նոցա հրաժարեցան ։

Ապստամբու-թիւն Լատինաց եւ Վոլսկաց ։

Ի կատարել տաբեռնատացւոց վճռոյն խորհրդոյ մեծի Թատրոնի , Լ· վաղերիոս հրամանաւոր նահապետին Հռովմայեցւոց , եկն տասամբք նաւուք մտանել ի նա-
ւահանգիստն ։ Կարծեցին զուարճալիւն , կիր կեղծաւորե-
ցան կարծել զնա՝ Թշնամի ։ Փիլոքարիս անն անուն՝ մե-
ծահարուստ ի քաղքին , բայց վատանուն յոյժ վէր իւրոց անառակ գնացից , մինչև առնուլ նմա մանկիւր անուն պայծառ մեծանուն պատկի , յայսմ վայրի ըմբռնացաւ ։ Յառաջ բերեալ չգիտեմ որպիսի վանիջուց գաղն , որով պնդէր՝ Թէ արգելեալ է հռովմայեցւոց նաւել ի լճինեան տարաւանդակ և անդր , դուէաց ։ ,, Ահարկ ի վէր կայ քուն ,, դիմակալել ձեռներիցուէ և յանդուգն ժպրհանէ այլոց ,, բարբարոսաց ,, ։ Լատմուէիք մարդկան , որոց գործ էր միշտ զեզերիլ ի խնջոյս , և միշտ ի գինեբրուս , և որք այն գիտէին խորհիլ ինչ հանդարտօրէն , հաւանէցան ընդ ասացեալն , և ձեռն ի գործ արարին ընդ սադրելոյ նորա , մինչև անդէն վաղվաղակի իջուցանել նաւս ինչ ի ծով ։ Հռովմայեցիք՝ որք ոչինչ ակն ունէին իրաց պատերազմի , ի փախուստ դարձան ։ Նոքից կոկանաւուց նշ յաջողեաց սպծանիլ ի հետապնդութէ տաբեռնատացւոց · միւս հինգ կոկանաւք պաշարեալք յիմ կողմնոյ , ընկրկեցան ի նաւահանգիստն · զորք ի նոցանէ ընկլուզան , ընդ որս և հրամանատարն · և հինգերորդն եղև կալանաւոր ։ Այլ որք պատերազմողք չարաչար սպանան , և ինացեքեան վաճառեցան ի սարկութէն ։

Մխիս եւս նախատինք հռովմայեցւոց ։

Ոմանք յամամբ զայրագնեալք՝ ի վերայ յարձակին քնակչացն Թուրիոնի , մեղ ի վէր եդեալ նոցա՝ Թէ զուբ եւոյբ բերել չհռովմայեցիս , և մեզալարտս կացուցին զինս պետուէ ։ ,, Փոխանակ զի՝ ասեն , յոյն գոլով ի քնե ,, կամ ցաչք կոչել ձեզ յօգնուէ զաղգն խուժադուժ , և ,, ոչ զաբարենասիքս , որ մեր էիք՝ եթէ մերձաւորութ ,, տեղոյ , և եթէ արեանառուէ '' ։ Վիաղաքն առաւ , և յաւար մատնեցաւ ։ Վերնասոր քնակիչք վտարեցան , և պահակապանք հռովմայեցիք ողջանդամ ի բաց արձակեցան , ընդ պայմանադրութէն եղելոյ ի միջի ։

Յորում լուր եղև այս ամ՝ ի հռովմ , Թէպէտ և խոժոռուէ Թէին էր ընդ մեծաւէ նախատանացն հասուցելոյ , բայց և այնպէս զի ամի ինչ գործեսցեն շտապ տագնապաւ , և զի ւոց ի տալ ամի փոքու իմն շաղախեսցին ի նոր պատերազմ , ի դէպ համնրեցան հրեշտակուէս առաքել , առաջի առնել ըղ-

Ա՛ Հ· 470 : Ն· Ք· 282 : գանգատ հնչակաբետուհին՝ առ տարեհտասիս , և խնդրել՝ ,, զի դարձուսցէն յետս զկալանաւորս · զի հատուսցէն ,, քնակչացն Թուբիոնի՝ զոր ինչ առին ի նոցանէ , կամ ,, գէթ զհատասար գին նոյ հատատարմութիւն · զի աքսո- ,, րէշքն կոչեսցին անդրէն . և զի ի ձեռս տացին հռով- ,, մայեցւոց առաջնորդք այս ամ խռովուեց " : Ցարէն տասիք ը յունական սովորութիւ , խմբելին ժժողովս իւր- եանց ի Թատրոնի : Յուսյաւ բազում գժռաւուն ի տալ մուտ դեսպանաց : Իբրև մտին անդր , գոչէս զա- մենայն զբազմութին յանմիտ զուարթուհս յարբեցուէ և ի չուայտուէ , զի էր նոյ օր տնտի և խրախուեց : Պոտու- միոս գլուխ դեսպանաց իբրև եբաց զբերան իւր ի խո- սիլ , ժողովն ամ սկսաւ ծիծաղիլ ծիծաղ լրջենի , և գժռաւրակամ էր ի լսել : Օ՛ի թէ զիսպակաւ իմն լսելի լինէր ինչ արտասանուէ ոչ ը զուն յունական հապագի , զոր ոչն էր պարտ օտարոտի իմն համարիլ յեկամուտ ոք , ամ ուստեք ձայն հնչէր ծաղու ծանակի , իբրև ի վերայ տոգիսի և քարքարոսի : Յայն վայր եհաս նոցին ժպրհու- թի , զի ոչինչ հայեցեալ յիրաւունս ազգաց , արտաքսե- ցին ամենեմի՝ ի Թատրոնէ անտի զդեսպանսն : Ա՛ոչ ոչ յայս վայր ստեղի էառ նոցին խնջոյնորուհի : Ո՛յն ինչ հռովմայեցիք յեշանել իւրեանց՝ անցանելին ը միջ խա- ժամուժ ամբոխին խռնելոյ առ դուրս Թատրոնին , մի՛ ի դերասանացն խեղկատակ ոմն փիլոնիդես անուն , (պատ հէյաւ իւր անուն որպէս ոմն յիշատակաց արժանի , ուր լռուի է անուան գլխաւորագ տարեհտոնի ,) մերձեալ՛ի նմ , լըսեցաւ միւսի՛ ի վը հանդերձիս նմ , ը որ Թատրոնն առ հնոյ ձայն եբարձ ծաղու : Յայնժամ ասէ պոտու- միոս , ծիծաղեցէ՛ ծիծաղեցէ՛ պարհնդացէ՛ , վազվազակի եսկ ծաղը յեր դոյշդի՛ ի նոճ , և յորհան յեր լռացոյն բիծ՛ հանդերձիդ ձ- դոյ : Ա՛պա դարձան ի հռովմ , ոչինչ այլ տուեալ պա- տասխանի . և՛ի հասանել իւրեանց գհին , վնոյ հիւ- պատոսք եկին մտեալ՛ի պաշտօն :

Ա՛ Հ· 471 : Ն· Ք· 281 :

Կ· ԵՄԻԼԻՈՍ ԲԱՌԲՈՒԼԱ· Կ· ՄԱՔՐԿԻՈՍ ՓԻԼԻՊՊՈՍ·

Յայս առ նեն տարին տացոց զպա տերազմ :

Իբրև պատմեցան նախ՝ առաջի ծերակուտին , և ապա առաջի ժողովրդեան՝ Թշնամանք տարենտացոց առ դես- պանս , անդէն վաղվաղակի յայտնեցաւ առ նոսա պատե- րազմ. և պատուէր տուաւ եմիլիոսի հիւպատոսի՝ որ յու- ղի անկեալն էր երթալ՛ի սամնիոն , դարձուցանել զիւր չու՛ի վը՛ի տարենտացւոց , Թողեալ զայլ ամ իրողսն .

և՛ ի չհաձել նմ֊ փութով և ամիս զկաս նմ֊ , բուռն պա֊
տերազմաւ պատահիլ նոցա ։ Յայնմ վայրի տարենտաս
սմաթիեցաւ իրաւ յերկարաւոր արքեցութէ , և՛ ի խոր
քնոյ ։ Անշնամին դիմաւ գայր քաջամարտիկ գնդօք բազ֊
մաւորօք · Հարկ՛ ի վէր կայր առնել իսկ և իսկ ընտրութէ
միոյ յերկուց աստի , կամ ձեռնարկել՛ ի մարտ ընդդէմ
հզօր և զօրագին թշնամւոյ , յորում՛ ի վեր երևեին
ծանր ծանր դժպատեհութիք · այն զի՝ ոչինչ կայր ի կար֊
գի և՛ ի պատրաստի · և կամ հաձել ամիս զմիաս նմ֊ , որ
թուէր անձանց անհնարին ամաթ նախատանաց ։ Յորհե֊
գոյն ըստերկաւ՝ տարտամածթէ յերկուս հետս · որովհետև
հկայր ինչ միջասահման , և ոչ կարողացան առնել ինչ ո
լրջութիւն · զի յերկաքանչիւր կողմանց՛ ի վեր երևեին ան֊
պարտելի դժուարութիք ։ Յայնժամ յոտն եկաց մի ոմն՛ ի
ժողովոյն , և ասէ · ,, Օ՜ւր ժամավաճառ լինիք՛ ի մտ
,, տի իւրհուրդս , յորոց օգուտ և ոչ մի ։ Յայտ իսկ է ,
,, զի թէ ոչ կամիմք մեզեն յաձել զչեզոյնէ , և իսպառ
,, հրաժեշտ տալ՛ ի պատուոյ , հաշտուիմ՝ ոմն զիարդ ա֊
,, ռաջի առնեն մեզ հռովմայեցիք , համարելի է նախա֊
,, տական սորկութէ , չար քէ զմահ ։ Այս այլ ոչ ինայ
,, մեզ ընտրել , քայց միայն զպատերազմ· Վասնզի՝ զի
,, չիք մեր գլուխ , ախոյեան լինել թշնամեայ՝ որպիսի
,, հռովմայեցիքն էն , և առաջնորդել մեզ յերդումնեա֊
,, մեծի , առանց որոյ չիք ակնկալել բարեբաստ ելից ։
,, Այլ երբէք չէն լինչ անհնարաւոր ։ Հարկ է լինդրել
,, արտաքոյ , որ ինչ ոչ կայ մեր՛ ի ներքս ։ Ախանիք մեր
,, յայսպիսումն նեղուէ կուէցին յօգնութէ իւրեանց՛ ի
,, պեղպոնէսիայ կի՛ ի սիկիլիոյ՛ ի պեսպէս ժամանակս ,
,, զարքիդամոս զորդի ագեսիլայոսի , զկղէոմենիս , զա֊
,, գաթոկղէս , և հուսկ յետոյ զաղեքսանդր մակեդոնէ ։
,, Յետինս այս երկիր թուի թէ ընծայէ մեզ զօրավար՝
,, ըստ ըղձանաց մերոյ՝ զպիւռոս պիղհոսն մեծաւոր , որ ոտեայ ,
,, քաջամարտիկ , և միշտ պատրաստական՛ ի թիկունս հա֊
,, սանելոյ՝ որոյ դիմեն առ նա ։ Այր և յօժարամիտ լինի
,, ի հաձել զմեզ , զի և մեք փոքր մի յառաջ օգնական
,, եղեալք նմ՛ երևեալք տորմիզաւ նաւուց ընդդէմ կորկիւրաց֊
,, ւոց ” ։ Հաձայ եղեն յոյժ այս կարծիք ժողովոյն ։ Այր
՛ի քէզքի անդ այր մի զգօնամիտ և հանձարեղ՝ մեծաւն ա֊
նուն ։ Յորս լսէլն եղեն՝ որ ինչ անցք անցանէին՛ ի թաղ֊
րոնի , եկն եմուտ անդր , պատկ՛ ի գլուխ ունելով՛ ի թա֊
ւամ ծաղկանց , և ջահ՛ ի ձեռին՝ իբրև զմի յարբեցից ,
ընթ ունելով զիոք՛ ի նուագածու կանանց ։ Յարենտաս

Եւ Հ· 471 ։ Ն· Բ· 281 ։

Տարենտաս ցիք կոչեն յօգնութիւն իւրեանց ընդ սիբառս որ քայ եպիրս սի ։

Պլուտարք՝ ի պեռռոս · է բե֊ 390· 391 ։

Պլուտարք՝ ի պեռռոս · էջե֊ 390 ։

Ըստ Հ. 471 · Ն. Ք. 281 · ցիք անդէն վաղվաղակի սկսան ոմանք ծախս հարկանել, և ոմանք թալանալ՝ի ծաղուէ : Հրամայեցին նուագածուին հնչեցուցանել զկոչ սրինգ , և մեռոնի երգել՝ հրաւիրեալ զնա՝ի ճաշ ժողովոյն : Իբրև միայն յայսպիսի եաց աստի անցից՝ տայ ձանձրալ զընաւորութեն ագռնի : Իսկ եղև լռութեն , մեռոն փոխանակ երգելոյ , ձայն բարձեալ ասէ . Ո՞ր պարենպապեր՝ կարէ եմ բարոյ առնել , զի ոչ խաչանէ՝ զբոս կամն նբան լինել , և զրկիլ զեմահասուր՝ ցոր չափ գնա ժամանակ՝ի չեռս է : Ո՞չ այո՝ գոյ եմ ըզ զգօնական էի , խայտայի արքեօ , և ձեպէի վայելել՝ի սակաւօրեայ ազատութենս . զի երբ գայցէ այսր պետուս , այլ ինչ ոնդեցի կարիել . հարկ լեցի զրկել զողորմութենս և զբարս , և այնպէս վարել չկնաս : Ըզք երկնչելոյն մատնել՝ի ձեռս հալածականացս՝ եթէ լիներ հաշտասէր , տեսեալ թէ այս քանք ազգն՝ի սիրտս , առ հնարկ՝ի վէր յարձակեցան մեռոնի , և հանին զնա արտաքս՝ի ժողովոյն : Ոչ ձիոն եղև լռունելի . և հաստատ տեսեալ հնարկայ հաւանութենէ կոչել զպիւռոս : Ոհակ ընտրեցան վաղվաղակի դեսպանք , ի հաստուցանել առ նա զաջաջարկութենն յանուն տարենտացւոց , և այլոց բազմայ մեռակայ ժողովրդոց :

Պիւռոս աքքայ եպիրոսի էր իշխան քաջահմուտ յիւրում դարու՝ի զինուորական արուեստի , և անվեհէր՝ի ձեռնարկս : Նոր էր նիմ վայելել՝ի բարօրութենէ և յանդորրութենս յիւրում թագաւորութենէ , բայց բուռն և յոխորտ բնաւորութենն , և մշտաբաղձ և անհագեցեալ փառասիրութենէ նորուն ոչ նեղելին նմա դղալ . հարկ էր նիմ լինել միշտ՝ի յայլս , և զայլս ևս պարանոցել՝ի նորնս : Դէսպանքն առաքեալք ոչ միայն՝ի տարենտացւոց , այլ և յամ յունաց իտալիոյ՝ հասին յեպիրոս մեծագանձ պատարագօք առպիւռոս : Պատուէր առեալ էր նոյ. ասել . Թէ ոչ պիտի մեզ , բայց միայն զօրավար ոք իմաստուն , քաջահմուտ և արգոյ . կան մեր քաջիկ գունդք . և՝ի գումարել միայն զզօրսն լուսկանիացւոց , մեսապացւոց , սամնիտացւոց և տարենտացւոց՝ կառուցանեմք զօր քսան հազար հեծելոյ , և երեք հարիւր լիսուն հազար հետևակաց : Դիւրին է ամենուրեք՝ի միտ , քանի՞ յորդ էր պիւռոսի առաջարկութենէ այդպիսի , որ արգէն խոստանայր անձին զբառնել զերկիրն՝ յոր օգնուի գնա կոչեին : Ոչայց զի լաւ ևս առագաստեսցէ զկիր փառամոլ միտս , խորամանկեաց կեղծիս : Ոչնծաչուք մեծարեալ զդեսպանս , ցուցաւ դժուարահաճ առ նոսուն առաջարկուն : Պնդեաց՝ թէ քաղաքս դժպատհուն՝ի վէր երևին , ի թողուլ զիմ

պետուն . և ցաւ է ինձ , զի ոչ կարեմ հատուցանել զփո- Ա՛ Հ· 471 ·
խարէնն երախտեաց՝ տաբենատացւոց իմոց բարեկամաց և Ն՛ Ր· 281 ·
դաշնաւորաց , յորոց ես ինքն փոքր ի յառաջ երախտա-
ւորեցայ : Պատասխանիս արկ զլեսպասս ի վարանս .
մեկ կրկնեալ անդրէն զաղաչանս՝ ժտելին Թախանձանօք
ի զառաջինն : Յայնժամ զինջեալ ի կամն նոյ , եդ դաշն ,
յաւելեալ ի պայմանս և զայն՝ զի ըստ մարթելոյ՝ մի յա-
պաղեցուսցեն զնա յիտալիա : Այսպիսացիք մտադիւր հա-
ձեցան ի նոր առաջադրութիւն իւրեանց իշխանին , և կա-
թոդին ըղձանային խաղալ երթալ յայն մարտ :

(ա)Ա հաւատալ արժան իցէ ենթիոսի պուետիկոսի , պիւ- Կիներն · յա-
ռոս յառաջ ի զեռնարկել ի մարտ ընդդէմ հռովմայեց- ղագս Հռոմ·
ւոց , եհարց խորհրդով պատգամախօսին դելփոնի՝ իմա- ընկ · գիրս ի ·
նալ զինչ ելք իցէ այնմ : Այսքեցաւ նա յերկայրի պա- համաբ · 116 ·
տասխանւոյ անտի , որ միապէս նշանակեր , պիւռոսի
յաղթել հռովմայեցւոց , և հռովմայեցւոց յաղթել պիւ-
ռոսի : Ասէ ինքն՝ էակիդէ , հռովմայեցոց յաղթել : Կիներն
քաջ ցուցանէ , թէ այս պատասխանի է մտացածին . ի
վէր յաւելեալ՝ թէ ի ժամանակս նորա պատգամախօսն
դելփոնի խոպառ անկեալ էր յայլոց :

Յայսմ վայրի եհաս հիւպատոն հռովմայեցի : Այլ զի
տաբենտացիք չցուցանէին ինչ միտումն ի հաշտութիւն , և
ինքն գիտէր՝ թէ հրեշտակութիւնս առաքեալ էր նոյ առ
պիւռոս , սկսաւ աւար հարկանել զերկիրն նոյ . և առ ի նո-
ցանէ զգազում քիչս , և ահընկէց եղև ամ ուրեք : Ա-
ի զդէմ ունելոյ այսց արշաւանաց հռովմայեցւոց , հանին
ի տաբենտոնի գունդս . բայց հարաւածեալք բազում
անգամ , անկան անդրէն տուժիւք ի քիչն : Ակն զկնի եղև
միւսանգամ աւարառութիւն երկրին : Նոյեսկին զամ ի
հուր և ի սուր . և ի ամ կողմանս դաշտավայրացդ երևէին
ծուխք տանց հրկիզելոց : Ահնհարին եղև աւերած տա-
քենտոնի : Այս վճռ զի ի առաւելոյ վայրագութիւ և ժպրհու-
թիւ խառնաղանձին՝ ի յաղողուածս , առաւելու և փանա-
քուի և վահրոտութիւն ի վիշտս , տուաւ հրամանատա-
րութիւն ագիսայ , որոյ կարծիք եղեն միշտ գալ յիրաւա-
խոհուի ի հռովմայեցիս : Ամանք ի գլխաւորաց տարեն-
տոնի՝ որք կալանաւորեալքն էին , և ի հիւպատոսայ ա-
ռաքեալք անդրէն ի քիչն , պատմեալ զմարդասիրութիւն
զոր ցուցեալ էր հռովմայեցւոց առ նա և առ այլ կալանա-
ւորս , արձարձեցին զիշձ և զակնկալուն նոյ առ ընդունե-
լութիւն օգտաւոր հաշտութիւն , մինչև համձրէն քաղաքին
միտել յայն կարծիս :

Ընդ Ա· 471։
Ն· Ք· 281։

Հասանել կինէասայ ցուեաց և նանրացոյց զնմա կնոր-
հուրդ հաշտուեն և միաբանուեն ։ Իսկ սա մներիմ պիւռռո-
Պիւռռոս ա-
ռաքէ զունդս
ինչ առ տա-
րենտացիս։
Պլուտարքոս·
էբէս· 391։
Պաւսանիէ
Նախնեաց·
Հայոց· է։
սն, խորհրդական նըր և առաջին պաշտօնեայ · որոյ արար-
եալ էր ընդ նմ զայն հնչակաւոր խօսակցութիւն զքաջածա-
նօթն ամենեցուն՝ ի վէր երջանկուէ և խաղաղական կե-
նաց, որով կարէր կեալ նա լիբրում պետուէ ։ Պատմէր
է իմ զայս այլոյր ։ Երդ պիւռռոս ըս յանձնառական դա-
շինն՝ չգեաց զսա առ տարենտացիս երիւք հազարօք հե-
տեւակօք ։ Երբև եհաս սա, բարձաւ յագիսայ հրամայեա-
տարուին, և տուաւ միւմ յայից՝ որք երթեալ կին դես-
պանութիւն առ պիւռռոս ։

Յետ սակաւ միոյ առաքեաց Թագաւորն զմիլոն ի տա-
րենտոն, որ արկ ստուար գունդ պահակապանաց ի դր-
ղեակն, և յանձն եառ զկոփաբարձուքն պահպանութիւն
պարսպին · ըստ որ հաձեցաւ նմ ժողովուրդն բազում ու-
րախութեամբ, զարմացեալ՝ զի տեսանէր թէ օտարոտիք
թէթեւաբեռնեալին զնա յիմ հոգոյ և աշխատութեանց ։
Պատուէր տուաւ առատաձեռնել զՈռմիկ զօրականին,
և տալ արքային զնմ զկարեւոր ծախս ։

Ուեալ հիւպատոսին զեհաւորութիւն գնդապ յայնմ
կողմանէ ծովու, փութացաւ անցուցանել զնա ի լու-
կանիա, զի ձմերեսցէն յայնմ երկրի · սակայն չէր հնար
տանիլ անդր, բայց եթէ ընդ ձմեռապարհ ինչ անձուկ
յոյժ, ուր աստի էր ծով, և անտի ժայռ գժուարուտ և
անմատոյց ։ Երապեկ լեալ այսմ տարենտացւոց, առաքե-
ցին զծովեզերս նաւս ինչ՝ որոց բարձեալ էր բազխստրս
և կարիճս և այլ զինուորական մեքենայս, որովք կարկ
տօրէն թօթափէին քարինս և սլաքս ի վէր անցաւոր զօ-
բականաց, յորոց անհնար էր նմ պատսպարել զանձինս ։
Հիւպատոսն եգիտ զի միայն հնար որոգայթագրուեն ։
դասեցոյց զկողայ զօրուն իւրոյ ի ծովակողմանի զկա-
լանաւորս՝ զորս առեալ քերէր զիւր, և յառաջն դասէր
էր ընդ վերջապահս ։ Այսպս էրբև արար, տարենտացիք
առ չկոտորելոյ զհամաշխարհիկս իւրեանց զնմ զհնամիս,
կասեցան ի քարձիգ նետաձիգ լինելոյ ի նմ, և չոքան ի
բաց ։ Եհա հանուռտիս, որ ինչ եղևն ի տարենտոն ։

Ձառապանքն մեծ եղէն ի հռոմ՝ ի զօրաժողովն լինել
զօրեւտագայ ամի, յորում պարտ էր հնրկապետուքն ի
պատրաստի ունել բազում զօրս ։ Յայս սակս սկսաւ այս
անգամ գրել ի վինուսրուէն և զքղքացիսն յետնորդ հա-
բիւրեկին, որք չունելով եկամուտ՝ զերծ էին ի վինուս-
Լատ· Բաշ
ւեբուքն։
րուէ, որք և կոչէին սերնպանոս ։ Այլոց այս ամ զգուշա-

Ա՛ Ա· 471 ։
Ն· Փ· 281 ։

ժորուիք ոչ վերծուցանէին արդեօք զՀռովմ՛ի մնալուտ աղետից , եթէ տեսչուէն չէր պահեալ վա՛ղ այնց ժամա նակաց արս մեծարուս , Թերևս և պանծագոյնս ք՛ զցայն վայր երևեալս ՚ի ծոց Հռովմայ , զկուբիոս ոք , զիաբրիկիոս ոք , զկորունկանիոս ոք , պանծագոյնս ո՛չ փառօք տոհմի , ճոխաւե և պերձուե , այլ քաջ հմտուք՛ զկնուռ բական արուեստի , և բարեվաստուք՛ որ առ ա՛մ փորձ անընկրկելի ։ Այս արդարև ք՛եդեմ իշխանի՛ որ գիտէր վարել զսուր ՚ի յաղթել թշնամեաց , միանգամայն և զոսկի՛ ՚ի հաշառաբեկս առնել զնո և յինքն յանկուցանել , Հարկ էր Թէ լինէին արք՝ քաջութ՛ անպարտելիք , և ՚ի շահասիրութէ՛ անձին օտարք , մինչև լինել նո՛ր ոչ միայն ճոխուե անարգուս , այլ և աղքատութէ՛ սիրօքս ։

Պիւռոս անցանէ ՚ի տարենտաՏարենտոն իսկ էր ինչ ՚ի քուն ։ Ընդոգոյ յԵպիրոս բաղմութի՛ յոյժ տափարակ նաւաց և յանկանուուց , և ազգս ազգս բերնըրաձ նաւուց ։ Պիւռոս բարձոյց ՚ի նոսա քսան փիղս , երեք հազար երիվարս , քսան հազար հետևակս ծանրազէնս , երկու հազար ազեղնաւորս , և Հինգ հարիւր պարսաւորս ։ Այ՛ ինոյ գաղնայնոյն . այլ իրըև հանդերձեցաւ ա՛մ , պարզեաց զառագաստս ։ Իրըև խաղաց ՚ի խոր ծով , յարեաւ ահեղ մրրիկ , որ ցրուեաց զնաւսատորմիղ նո՛ր յայսկոյս յայնկոյս , և ալեկոծեաց ք՛ երկաք զնաւն՝ յոր նա ինքն մտեալն էր ։ Այ՛ ինչև յետ մրրկածուփ լինելոյ զգիշերն ա՛մ , իրըև դադարեաց հողմն , եհաս ք՛ առաւօտն ՚ի ծովային մեսապաղտոց , որք վազեցին օգնել նո՛ր ք՛ մարթելոյ ։ Ջօքան ՚ի թիկունս հասանիլ և ունկնդ մրրկածուփ նաւաց նաւահանգիստին , յորս ո՛չ գտան՝ բայց սակաւ հեծեալք , երկու հազար հետևակք , և երկու փիղք ։ Պիւռոսի ժողովեալ զնա՛մ , յուզի անկաւ նոքօք երթալ ՚ի տարենտոն ։

Պիւռոս լքառաջ գնդօք իւրովք ։ Պիւռոսի հասեալ ՚ի տարենտոն , զարմացաւ յոյժ , զի եգիտ զնահիչն պատահեալս ՚ի փափկութիս , յորս ընկղմեալն էին պարանոյսթաղ և հանապազ ։ Կարծիս ՚ի մտի ունէին նո՛ք , Թէ ՚ի պատերազմիլ սիւռոսի մ՛ս նո՛ք , նո՛ք դադարել ունին խաղաղութ՛ ՚ի յարկս իւրեանց՝ վայելեալ ՚ի բաղանիս , յանուշահոտուիս խընկոց , ՚ի խնջոյս և ՚ի զբօսանս ։ Այ՛ յայտնեաց պիւռոս առ ժամանակ մի զմիտս իւր . և Թէպետ տուաւ նմա ՚ի ժողովրդենէն գերագահ իշխանութի՛ , բայց և այնպէս չարաչար ինչ զառաջինն բռնուի հակառակ յօժարուե տարբերութեց , մինչև լաւաւ Թէ իւր նաւք զերծան , և յո-

Աճ Հ· 471 · Ն· Ք· 281 ·

լովք 'ի զօրուէ իւրմէ հասին 'ի ցամաք · Հայեաժամ տե-
սեալ Թէ կարող է հնազանդել զնա , խօսեցաւ և արար
ոմն վայել էր իշխանի · եւարձ 'ի նոցանէ զերթախուճիս ,
զհանդէսս խաղուց , և զժողովս առասպելարկուաց · Հա-
նոցա առնուլ զնոս , և հրամայեաց՝ որոց յանձն եր հո-
գաբարձուԹի ժողովելոյ զզօրս , ընտրել արս · կօրովիս
և յաղԹամարմինս , 'ի վէր բերել , Թէ իմ է առնել զնա
քաջամարտիկ զօրականս · Հայս սակս խառներ զնա ընդ
իւր գունդս , առ բառնալոյ 'ի նոցանէ զդաւադրուԹէ միա-
բանուԹիս , և առ կրԹելոյ զնա 'ի զենուորական իսկ մարզս ·
'Ի հանդէսս համարոյ , և 'ի ԹուրարկուԹ ցուցաւ անայառ
և անողոքելի առ ամենին՝ որք ոչն երևէին 'ի միջի , մինչև
բազումք 'ի նոցանէ անկիրԹ գոլով այսպիսի ձիրդ բա-
րեկարգուԹ , լքին զքշէքն , անտանելի ծառայուԹ համա-
րեալ զվիճակ կենաց՝ յորում ոչ գոյր նոցա վայելել 'ի
փափկուԹիս ·

Ինդ քշէքն ամ գառն տրտունջ եր զպիւռոսէ · Հա-
կումբս և 'ի կոչունս ոչ զսյլ ինչ երաց էին զոյցք , բայց
զբռնաւոր խստուԹ նէր · Հրիտասարդք [2] ոմանք տարեկ-
տացիք 'ի ջերմուԹ արեգուԹ համարձակ յայտնել զմիտս
իւրեանց զնացից պիւռոսի , և 'ի վաղիւ անդր տեսեալ
Թէ 'ի վեր էլ բանն , և համար պահանջել 'ի նոցանէ պիւ-
ռոս վն զրուցացն եղելոյ 'ի գիւղերքուս , զոր ոչն կարէին
ժխտել կամ անբասիր առնել , ապրեցան յանկաւոր զա-
ւեշտուԹէ · զի մի ոմն 'ի նոցանէ խօսել սկսաւ , և ասէ ·
Կ՚ո՛ ածոյ , խօսեցաւ զէն չարիս · Ե՞ր չէր պակասել գիւղն
յամանոյ , չար Եա գործէաւ , Դիւրև ապանուել կամ զէղ ։

Կ՚ուխիպիլիա Նա· Ը· Ջ ։

Հաւատս յայսոսիկ պատահեաց դիպուած , որում հը-
նար էր առեղի առնել զհռովմայեցիս յոյժ , Թէպետև
չքմեղ էին յայնմ՝ Հնակիչք հռեգիոնի՝ որ էր քաղաք
յունաց , վինեալ 'ի ծագ իտալիոյ՝ յանդիման սիկիլիոյ ,
Նեղուցաւ և եթ անջատ 'ի նմանէ , զարՀուրելաք յեկա-
ւորուէ պիւռոսի Հզօր արքայի , և 'ի նաւահանդիսէ կար-

Ահեղ կոտրած ամբաղաքացոց հռեգիոնի · Դիոն · Ե դիո· գոցս առ վա· լէս ։

1 Ընտրեսցեն զպաղԹահայսակս , զի ինքն առնել ունի զնոս քաջամարտիկս · Փրոնտինոս · յաղագս զինուորական հնարից · Ջ· ։

2 Օրինակ են երիտասարդք տա-
րընտացիք , որոց բազում ինչ զպիւռոսէ արքայէ ապահովադրին խօսեցեալք 'ի ժամ ընՀրէսացն , իբրև համար եղելոյն 'ի նոցանէ պահանջեցաւ , և ոչ գոյր ժխտել ինչ , կիմ Հատագովել , ճողոպրեցան ծաղուս և դիպաւոր կատակաբանուԹիբ ։ Զի ոմն 'ի նոցանէ ասէ · Ա՛ն դի՛ Թէ չէր պակասել պատան գիւղացն , և ազա նահապետ դնէր · Եւս այսուհիկ զուարճաբանուԹիբ չքեցաւ իսպառ նախանձ յանդգնաւորուԹէ · Կ՚ուխիպիլիանոս ։

Ա յսպիսի զուարճաբան չքեցուԹիբ աբեքցուԹէ , և այսպիսի պարբանիս խոստովանուԹիւնս ՀնմարուԹէ , զորբռմնուԹիւնն Թագաւորին 'ի ծաղր դարձոյց ։ Վաղերիոս Մաքսիմոս · Է · ։

քեզ ոճացուց, ոչք երթ ևեկեին ը այն ծովս, դիմեալ էին Ա. Հ· 471·
'ի հաւմայեցես ։ Այսպա առաքեալ եր առ նա չորս հազար Ն· Ք· 281·
արս, առեալ 'ի գաղթականաց յղեալոց 'ի հաւմայեցուց
'ի կամպանիա· զորոց հրամանատարուն ետուն դեկոսի
յոսելլիոսի տրիբունի լեգեռնականի ։ Ի յս պահակա-
պանք ուսան վազվաղակի զարս քնակչաց՝ որք ընկղմէքն
եին 'ի հեշտուհս և 'ի զբօսանս, ոմն և այլ ամ քէֆք որ
վնոքօք ։ Այսրհեցան զառամք ածել և զդեակ նոյ, և տի-
րել քէֆքի նոյ և ամ ընչից· խորհուրդ անագորուն, զոր այն
հասատատրուժք կատարէցին խժ գժաբար· զի հրաւիրել
զգխաւորս քէֆքին 'ի կոչուհնս, խողխոդեցին վնո չարա-
չար՝ ը այլ ամ քէֆքացիս· և ապա բռնադատեցին վկա-
նայս նոյ և զաղջկունս ամուսնանալ ընդ սպանօղս արանց
իւրեանց և հարց ։ Ի յս ոճիր քստմնելի չէզև ինչ զերծ 'ի
պատժոյ, ոմն ցուցցի յառաջիկայդ ։ Այս ե թէ պատե-
րազմ ունք երևելիք, յորոց պատրաստուի պատագեալ
եին յայնժամ հաւմայեցիք ոչ թողացուցին նոյ առ ժամն
ձեռնարկել յարդար վրէժխնդրուհ ։ Ա՛ւ զի յայս փոյթ
և ևթ եին գլխովին պատագեալ, առ 'ի գլուխ հանել
գքով, ընտրեցին հիւպատոս երկուս մեծարգիս յոյժ ։

Պ· ՎԱՂԵՐԻՈՍ ԼԵՒԻՆՈՍ· Ա. Հ· 472·
ՏԻԲԵՐԻՈՍ ԿՈՐՈՒՆԿԱՆԻՈՍ· Ն· Ք· 280·

Պատերազմ Լեհինոսի հիւպատոսի ընդ պիւռոս։ Օգնարար։ Պլուտարքոս· էր· 392· 393·

'Ի քաղաքն գաւառաց 'ի մէջ հիւպատոսաց՝ պատերազմն ը պիւռոսի և ը տարենտացիս՝ վիճակեցաւ լեհինոսի· և ետրուրիա՝ կոլունկանիոսի ։ Ոչ ապաբ լեհինոս փութա-
նակի ը առաջ թշնամոյն ։ Ի զգ եղև պիւռոսի իսկ և սի-
իսկ, թէ հիւպատոսն հասեալ 'ի լուկանիա՝ հրձիգ առ-
ներ և աւար հարկաներ զնմ· Ո՛վպէտ և չէր ընկալեալ
գեօ օգնուն յիւրոց դաշնաւորաց, ամենի նախատանաց
համարեալ հանդուրժել, թէ թշնամիք գմ քան զգամ
մերձենայցեն, և ակն յանգիման աւեր ածիցեն, և շա-
հատակել սակաւաւոր ջօրօք՝ որ առ նմա ։ Ի յլ յառաջ
քան զինքն՝ Ի զգարար զոք առաքեաց առ հաւմայեցիս
հարցանել նմ, եթէ կամք իցեն յառաջ ը զսկիպեն առ-
նել մարտի, յանձն առնուլ՝ զի խաղաղութ վճարեսցին
երք գժտուե, որ ը յոյս իտալիոյ, իւր ը մէջ մատնե-
լով՝ որպս դատարար ։ Այց լեհինոս հիւպատոս ետ պա-
տասխանի Ի զգարարին, և ասէ· Հաւմայեցիք ընդունին
զկնտոս որպէս դաժարք· և ոչ երկնչին 'ի նմանէ, որպէս 'ի ծըշ-
նամոյ ։ Պատասխանի արդարև խրոխտ ։

Իբրև զայն լուաւ թագաւորն, յառաջ խաղայց զօրօք

Ա· Հ· 472· Ն· Ք· 280· իւրովք . և չոքան բանակեցան ՚ի գաշտին՝ որ ըստ մէջ քա-
ղաքին պանդոկայ և երակէայ : Այս իրքն ապրեալ եղև ,
թէ Հաւմայեցիք մեռան ՚ի նմա յոյժ , և թէ բանակէն են
յայնմ կողմանէ գետոյն սիրելոյ , յերիվար աշտանա-
կեալ՝ մատեան ՚ի գետեզրն դիտել զդիրս բանակի նոցա ,
Տեսեալ սիւռասի զտեսիլ գնդաց նոցա , զառաջապահս
նոցուն , և զգեղեցիկ կարգ և զդասաւորութիւն որ ըստ սմ
բանակ նոյ՝ զարմացաւ . Կոչեաց առ ի նմն ՚ի բարեկա-
մաց իւրոց որ կային մնաց , (զի ՚ի վաղնջուց ժամանակս՝
այսպէս սակին , և Յազաւորք՝ ունէին բանակաւն .) և
ասէ . Ես նչանիւք , ՚ի գասաւորութենէ բանակացն ունիմ երևի քաջ-
քաջագործ . սէրոյսս ես հայրասիս իշնի ըստ տիս .

Տեսիլ գեղեցիկ հանգամանաց զօրուն Հաւմայեցւոց ,
և վառաշուխն լինիմաս , որ դարձոյցն ՚ի Շամաի զօրս՝
գլուխան ընծայեալս ՚ի բանակին , յետ ասելոյ առ նոն՝
թէ կան իմ խուժիք զօրաց եւս բազմագործ , արկին ՚ի վա-
րան զսիւռաս : Եկ եդ ՚ի մտի չիսուիացուցանել զգա-
տերազմ , այլ յաղթել ըստ կարի , ՚ի տալ պարագ գաշ-
նաւորաց՝ Հաւանիլ խաղալ զդէնդս իւրեանց ընդ իւ-
րեանս . այն զի Հաւմայեցիք յերկրի գալով Շամաեաց ,
Հնար էր ըստ կարաւ յաղագմանն վաստակել գին , ՚ի սպա-
ռել անդ կերակրոյ և զարմանոյ : Եկ շատ Համարեցաւ
առաքել առաւս Հատուած , զի մի Շաղացուցանէն Հաւմ-
մայեցւոց անցանել ըստ գետն , Եկ ուրիք երթիք իշխու-
ցին ձեռնարկել յոյն ,

Գնաւ մեծ էր սիւռասի ՚ի խորհիլ իւրում յաղաղել
զպատերազմ , ունիլ զերիս գետ ՚ի մէջ իւր և Հաւմ-
մայեցւոց : Օր չիք ինչ գժուարին , ըստ անցանել ըստ գետ-
ակն յանդիման Շամաեաց . և չիք Հնար յաղոգել այնմ ,
բայց պատրաստ գանիսալ յոյն , անցնել ըստ գետն ՚ի առ-
դին , յորս ոչ կայցեն պահապանք : Այնուհ Հնար գաղ-
մանելոյ գժուարութեան էր բառնալ զայն առաւս Հատ-
ուած ՚ի փոքր փոքր խուրմս . և զառելել զսոսա առ գե-
տեզերբ մէջ ըստ մէջ , մինչև ՚ի լինել նշանի՝ կարգանալ
նմ ժողովել ՚ի մի : Այս իսկ է՝ զորով զանց եղև յայնմ
Նաւագի , զոր և գիտեմ մի ՚ի Հարակագոյն փիսպանաց :
Տեսեալ հիւպատոսին՝ Եկ սիւռաս խուսափել ՚ի պատե-
րազմի , եցոյց չատանալ ուրացմանէ երկրին Շամաեաց ,
մինչև կարող լինի բռնագատել զնա : Այսու առիս զա-
տոյց զնմ զիւր հեծելազօրն , որ անընդդիմիկ առաջ էր
Հար զնմ զգաշտավայրն : Երբև կարի իմն Հեռացաւ ՚ի
բանակէն , յանկարծակի յարձակ ՚ի կողմն գետոյն՝ էանց

ըլ հոգին, և յարձակեցաւ կատաղաբար ի վ[illegible] հատուա- Հ· Ա· 472· Ն· Փ· 280·
ծին պիւռոսի· որոյ չունէր[illegible] ինչ ակն՝ փախուստ էառ,
յորում և յաջողեաց նմա միանալ խուճապեալ ըլ առուաց
զօրուն· և յոյժ վայրի առնան համարձակ անցք և ինձա-
կելոց գնդաց·

Իսկ պիւռոս զԼեռվին պիւռոսի ըլ այն լուր, հրամայեաց
գնդապետաց հետևակազօրուն իւրոյ, խնդրել փազատա-
կի զգունդս իւրեանց ի պատերազմ· և այնպէս կոփա-
փառեալ սպասել իւրում հրամանի· Յայնմ վայրի ինքն
իւր ամ հեծելազօրաց՝ որ էին իրրու երեք հազարք, փու-
ձոյ սնդուքի յառաջ խաղալ· ակն ունէր[illegible] ի վ[illegible] հա-
սանիլ հաւմայէացւոց, մինչ դեռ պատազեալ բակն յան-
կոս, և ասա անդ ցիրուցան· Այլոյ իրրև հետս զգազա-
զել վահանայն հաւմայէացւոց յայսկոյս գետոյն, և ըզ-
խաղալ հեծելազօրս ընդ ըլ առաջ իւր գեղեցիկ դասա-
ւորութիւ, յայնժամ ամբոխեաց զիւր զասականս, և ըս-
կիզբն եղև կռուի· Ոյժգագակի իսկ ծանուցեալ պիւռոս
ի շրեղոզելոյ մեծագանձ զիւռուց նոր· բայց
առաւել ևս յայտնեցաւ՝ իւրով անվհելի քաջութ[illegible]· Ոչա-
նոյց գործովք, եթէ հասիցաւ իւր մեծ չէր ինչ առաւե-
լեալ ըլ զարդիւնան· Ի[illegible]ժամիս լինէր ի մէջտ՝ անթիւ
նայեալ յանձն· և տապատա չերկիրք կործանէր՝ զորս ըլ
առաջ լինէին· Այլոյ և այնպէս՝ սեմափ էր ի զօրավա-
րել· նա՝ ի մեծամեծ վտանգս անգամ անվհդոյ կացել,
պատուէր տալը ոչ յապահովի, և վազս առնոյր յայսկոյս
յայնկոյս՝ կարգել զիրացուիս, և կազդուրացուցանել
զկարի իմն վտանգեալս·

Ի խռան անդ ասպետ ոմն խաղացի նիզակ ի ձեռին
ուշ եդեալ պիւռոսի միայնոյ, չետամուտ էր նմ ամ ու-
րեք գայրագին, և չերեսերեք վիրն ըլ նորայն շարժմանն,
Պարապ գտեալ ձախոզական՝ արձակեաց ի նա զնիզակն,
բայց խոցեաց միայն զնռուն երիվար· Այնոյն չկանգնա-
մակէ զնացի խոցեաց իւրով գեղարդեամբ զերիվար ա-
պեաին· Այնդ անկանիլ չերկիրք երկոցունց երիվարաց՝ ան-
դէն վաղվադակի պատեալ զպիւռոսիս խումբ իւրոց բա-
րեխամց՝ զերծուցին զնա ի վտանգէ, և սպանին զսա-
պետն խաղացի՝ որ մերկեր բազում քաջութ[illegible]· Այս պա-
տահար ուսոյց պիւռոսի՝ զգուշանալ ըլ զսովաբանէն,
և անձնասէր լինել· փոյթ կարևոր զրագլխի, զորոյ վճ-
ռակէն կախեալ կայ վիճակ բովանդակ զօրուն·

Տեսեալ Թագաւորին՝ եթէ հեծելազօր իւր միտէ չկա-
կըղուծի, չգնաց պատուէր առ իւր հետևակազօրն, յա-

Աւ· Հ· 472· Ն· Ք· 280· ռաջ մատչիլ· և իսկ և իսկ ձակատեցոյց զնա՛ի մարտ· յորմէ երևի թէ ցայն վայր չէր նշ ձեռն՛ի գործ արա-րեալ· Այլ և՝ խրատեալ զը՛ի վտանգէն՝ յոր թակա-դեցաւ, վն ծանօթս տալոյ թշնամեաց՝ իւրով պերճ վե-նու զարդու, զգեցոյց զնոր ազգուհոյն հանդերձս և զվէնս մեգակեաց իւրում բարեկամի, և ինքն այլակերպեալ նորայօքն՝ խոյացաւ լուսն զօրուն՛ի վե՛ր հռովմայեցւոց· Սոքա զդեմ կալան բազում քաջութ· Պատերազմն եղև յամառ յոյժ, և յաղթուհին ետ ժամ ձիգս երկեւան· Այ՛սր թէ երկաքանչիւր կողմանք եօթն անգամ ընկրկեցան, և եօթն անգամ անդրէն՛ի դիմի հարան·

Վոսիոխաւն զինուց պիւռոսի՝ եղև քաջ հնար ապրեցու-ցանել զնա· բայց փոքր միւս ևս՝ և լեալ էր նմա գառ-նադէտ, և կորզեալ էր արդեօք զյաղթուհին՛ի ձեռաց նր· Ահչամիք խուսն՛ի վե՛ր յարձակեցան մեգակլեայ, կարծեալ զնա թագաւոր· Այ՛ի յառաջեալ՝ որ խոյեացն զնա և դիմաւալ յերկիր կործանեալ, առեալ զնը սա-զաւարտ և զհանդերձն, մնրակ՛ի կուշտ արշաւանաւ եկն առ լևինոս հիւպատոս և եղոյց նմ, ձայն բարձել՝ թէ սպանի զպիւռոս· Այ՛պս իբրև շուրջ լերին զայն կո-ղոպտա ետ՝ամ դասակնոս իբր յաղթանակաւ, լցաւ՝ամ զօրն հռովմայեցւոց անպատմելի ուրախութ, մինչև՝ամ ուրեք հնչել բարբառոյ յաղթուհէ· իսկ՛ի զօրս յուներց եղև առհասարակ տխրութ և լքումն·

Պիւռոս յաղ-թական լինի իւրովքիզք· Պլուտարքոս· էջ· 394·

Տեսեալ պիւռոսի զահեղ սոսկումն՝ որ՛ի պատրանաց անտի, ընդհացաւ ետ՝ամ գասակնոս իւրոյ զօրուն բացաւ-գլխով· ձգեալ զձեռն յիւր զօրականս, և ծանօթս ար-ուեալ նմ բարբառով և նշանայն· Այ՛հաստատիլ անդրէն մարտին՝ տեսլեամբ արքայի, հուսկ յետոյ փիղքն եղեն, որ ետուն յաղթուհէն պատերազմին· Պիւռոսի պահել էր զնա վե՛ր յետին տագնապի· Այ՛սս առաջին նուագ էր տեսանելոյ հռովմայեցւոց զայս ազգ վենդանւոյ· և քա-ջայայտ է, թէ որ ինչ՝ յանկարծ հարկանի զզգայու-թիւնս՝ ընդ աշաբեկութեամբ և խռովի զսիրտս, վն սչ թազացուցանել ժամանակ յուշիկ քննութե· Այ՛նար-գիլ ձև նմ, և վիճախաբն բարձրութիւն, աշտարակքն լի մարտկօք, զոր բարձեալ բերին՛ի վե՛ր թիկանց, այս՝ամ իբրք սառուցանէին զարիւն յերակս· Այ՛ռաւել ևս՝ք ըզ-հռովմայեցիս շտեան նոցուն երիվարք· և ոչ կարացեալ հանդուրժել անսովոր և օտարոտի ծանրահոտուե նմ,

• Աչ՛ յանկարծագէպ՝ երևի ծանրագոյնք· կԿի· Տոսիոս· ֆ· 28·

յոսն աբաննայիւ , կիցս ընկենուին , և զՀեծեծս իւր- Աւ Հ. 472 ·
եանց ըստ քարշ ՚ի փախուստ վարեին , կիսի ըստին զար- Ն Ք. 280 ·
կուցանելին : Այս փիղք բուռն վարեալք ՚ի դասականս
հռովմայեցւոց , յամենին ահընկեց լինելին , և առ աթեր
մանրեին՝ զորս զառաջեաւ գտանելին : Պիւռոսի տեսեալ
զհռովմայեցիս յայնմ սահմանի՝ խաղայղոյց ՚ի վերնի ըզ-
հեծեալսըրն Թեսսաղական , որով իսպառ արկ զնոսա ՚ի
շփոթս , և արար հալածականս , յետ առնելոյ ՚ի նոսա կո-
տորած բազում:

Այսոքա միաբան է յայսմ , Թէ պիւռոսի հնար էր ըս-
պառսպուռն կոտորել զնոսա , Թէ պնդագոյն ևս հետամուտ
լեալ էր նոցա . բայց չէր նոր սովորուի՝ կարի խին հետապընդ-
դուրք հասուցանել զպարտեալ Թշնամին ՚ի յետին սահ-
մանս . երկուցեալ՝ Թէ յայլում պատերազմի յոյսսհա-
տուին լիցի նոցա ՚ի արտասնդուԹէ , և ոչ Թոզացուսցէ ՚ի
փախուստ դառնալ , կիսի անձնատուր լինել : Այն զի և
գիշերի հասեալ ՚ի վերայ՝ չէԹող նմա զհետ պնդիլ , և
ապրեցոյց զփախստեայս :

Վփոնեփսոս աղի կատնսպի գրէ ՚ը պլուտարքոսի , Թէ
յայսմ պատերազմի մեռան ութելի ՚ը զՀնդետասան հա-
զար այր ՚ի հռովմայեցւոց կողմանէ , և երեքտասան հա-
զար ՚ի պիւռոսին կողմանէ : Այլ պատմիչք նուազեն ըզ-
կորուստ երկաքանչիւր կողմանց : Սոյգ իմն է , Թէ պիւ-
ռոս կորոյս զընտիր ընտիրս յիւրոց գնդաց . վասն ՚ի դառ-
նալ իւրում ՚ի սաբենատն , իբրև ինդակից լինելին նմա
վասն յաղԹուԹեն , էտ պատասխանի . Այրնչէ աբԹեօ էս-
պաս , ՚ռէ այսպէսս՝ Դասանգամ յաղՀէ պարբպէն : Այ վասնիս
անդր ՚ի զնեալն ՚ի բանակի պատերազմի զդիակունս հռո-
մայեցւոց՝ զորս հրամայեալն էր Թաղել , զի ստաս-
ցի իւր անուն մարդասիրուԹեՀ և գԹոյ , զարմացեալ զի
ամենուն նոքա դէմք ՚ի Թշնամի անդր շրջեալ լինին , և առհա-
սարակ պանծալի վիրօք կայինն մահու տարածեալ , գոչ-
եաց . ԱյաՀէ , չանի՛ դէսբին էր ինչ այսպիսի զբաՀնօք պ՚ռամբ
ածել զաշխարհ ես : Այ մենայնիւ զանացաս զկալանաւորեալսն
յիւրմէ՝ յինքն առ սրկանել , զի ՚ի համար գրեսցին իւ-
րոց զորաց , բայց չեղև հնար : Վակայն և այնպէս չեղևն
արհամարհ յաչս նոր . նա՝ եսոյդ առ նոր բազում մարգա-
սիրուԹիւն , պատուեր տուեալ՝ չանդել զնոս ՚ի շղԹայս ,
և չդնալ ըստ նմ խստիւ , ոՀ սովորուի ՚է առնել ըստ կալա-
նաւորս :

Տիբեաց պիւռոս բանակի հռովմայեցւոց , զոր եգիտ
լքեալ . սալտոյդ զբազում քՀքս ՚ի դաշնաւորուէ նոյ .

Ա՛ Հ· 472։
Ն· Ի· 280։

աւար եհար վերկիր ժողովրդոց՝ որք կային ինձայինք առ
նո՛ւ հաւատարիմ , և մերձեցաւ ՚ի հռովմ ՚ի քաղաքն մի-
այն երեք հարիւր ասպարիզօք · յո՛ր և հնդետասան փար-
ախաւ ։

Յոկ իբրև հասին յետ պատերազմին լուսկանիայիք և
սամնիացիք , ուժգին Թշնամանեաց զնո՛ւ վե՛ր յապաղելոյ
նոցա ։ Կայր քաջ երևելի յիւրոց շարժմանց , Թէ ներքնաստ
ուրախ էր , զի յաղթեաց իւրովք միայն՝ և տարեհատոյն
գնդովք՝ առանց օգնականութե՛ն դաշնաւորաց , այնպիսի
բազմաւոր և քաջամարտիկ զօրաց հռովմայեցւոց ։

Ո՛չ ինչ զբաղեաւ էր պիւռռոս՚ի քաղել զանկալեաւ
պտուղ իւրոյ յաղթութե՛ն , լսելոյս եւս միտ գնէր փոս-
Թոյ պնդութե՛ն դարմանն տանել ՚ի բաց ասնուն եղելոյ ։ Ո՛չ
առնէր վիրաւորաց , և զՀոգ ունէր խնամոյ նոցա · ժողո-
վէր զզրուեալսն ՚ի փախստեան · միխԹարէր զնո՛ւմ զզօրա-
կանս , գովե՛ր զքաջսն նո՛ւ և զոր ցուցին ՚ի մարտի , և ըն-
ծայեաւ զպրումն նո՛ւ հրեշտէղն անծանօԹից , որոյ ո՛չ կա-
րացին զդէմ ունել բազմանն · և յուսացուցեաւ գնո՛ւ՝
կարձել զուրախութե՛ն Թշնամեաց , և վաղընդհանի լուա-
նալ յարեան նո՛ւ զկնդտ անցելոյ կռուի · ուր և ՚ի բաց եր-
կոցուն կողմանց չէր ինչ ընդհատ ՚ի միմեանց ։

Աւաքին նոր դունդք առ լեւինոս ։ Պլուտարքոս · երես 394։

Ո՛ւր պարտութե՛ն տիրեցոյց յիրաւի զՀռովմայեցիս ,
այլ ո՛չ լքոյց գնոցայն քաջալերուի ։ Մանաւ ՚ի ծերակու-
տէն գմե՛ղն արկանէին ՚ի հիւպատոսին վե՛ր · փաբրիկիոս
ասէ · Մի՛ Ըռո՛ւ , Ըէ՛ ո՛չ հռովմայեցիք յաղՔեցան յեպիրոսոյ ,
այլ՝ Լեւինոս ՚է պէ՛տռուէ ։ Մեկ ո՛չ խորհեցան կոչել գնա
յետս · այլ հրամայեցաւ փութով գնդութե՛ն առաքել առ
նա նոր գունդս ։ Օ՛ր ժողովով եղեն հայՁեալ տագնա-
պաւ , և Թիւ երկուց լեգէոնաց փութով լցաւ · որք և
վաղ ե՛ փոյԹ անկան յուղի ։

Օ՛ր առաւօտեաւ հիւպատոսին յերևելն օգնականութե՛ն
ասսի , հետամուտ էր պիւռռոսի ՚ի Թիկանց , և անդադար
հինանհարութե՛ն վերջապահաց նորա՝ աշխատ առնէր յոյժ
զզօրս նո՛ւ ։ Ո՛ւեաւ Թէ Թագաւորն խորհի տիրել կա-
պուայի , յառաջեաց ե՛ գնա հայՁելոյ ընԹացիւք , և խա-
փանեաց ճանապա՛ զոր խորհեալն էր նո՛ւ ։ Յայնժամ պիւ-
ռռոս հաստատեաց զերեսս՝ երԹալ ՚ի վերայ նեապօլսոյ ·
բայց տեսեալ Թէ ՚ի դերև եւ իւր ակնկալուն և յոյսն
կողմանէ , խնդրեաց միխԹարել զանձն , և հանել գկո-
ռուստ իւր , ձեռներիցութե՛ն ՚ի գեր ՚ի վերոյն քան զնո՛ւմ ,
որ էր երԹալ հարկանել զՀռովմ , յոր և փութացաւ ։
Պիւռռոս մեր ձենայ ՚ի հռովմ. և սակ պի դառնալ յետս ։
Ո՛ւեաւ հարևանցի զփրեգելլա , և անցեալ ե՛ սահմանս

անագնիոյ և երնիկեանց՝ եհաս մօտ ՚ի պրէնեստէ , որ (Ա· Հ· 472)
չէր ինչ հեռի ՚ի հռովմայ ուրեք ըստ գլխոյն մղոն , կիսի քան (Ն· Ք· 280)
զեօթն փարսախ գաղղիական : Ոչինչ գտին հարան քա-
ղաքացիք · զի իշխանաւորացն վաղուց էս ածանգրեալ էր
ամենայնեցունց զքո՛ղքն : Յետ այսորիկ միւս ևս զօրագունդ
զօրավիգն եհաս նո՛ր ՚ի գիւղն պահու , և արար զքո՛ղքն համիւ
աներկեան : Կորունկանիոս միւս հիւպատոս խաղաղա-
ցուցեալ զետուրբիա , էր կոչեցեալ յետս՝ յօգնուն իւրոց
հայրենեացց , և էր մօտ ՚ի հռովմ զօրօք իւրովք յաղթա-
կանօք : Պիւռռոս զուր ջանացեալ վտարանջեցուցանել
զետրուրացիս , և տեսեալ զինքն ՚ի մէջ անկեալ երկո-
ցուն զօրացն հիւպատոսականաց , գիտաց Թէ չէ յապա
հովի : Ո՛չ և փութացաւ փոխել զձանապարհն , և դառ-
նալ ՚ի կամպանիա :

Ա՛յս շահատակութե՛ն արքային Եպիրացւոց՝ է դուէնա- Բոյս բա-
քեայ լեալ պատկեր , որ ՚ի յունականո՛ւն ածէ մեզ զնա- ղուց պիտա-
ւոր հանգամանս նո՛ր : Կասուտիանէլի է , Թէ էին նո՛ր բա- նի :
զում գերապանծ ձիրք . ազնուականու՛ն իմն և վեհանձ-
նութի՛ւն արդարև արքայական , մանաւանդ իմն բերմունս առ
բարեացապարտս ըստ ազգս ազգս . քաջալերու՛ն , վստահու-
Թի՛ւ և անվհերու՛ն իմն , մինչ ո՛չ իւիք չփոխիլ նո՛ր . և ոչ
իսկ տեսաք , կալ մնալ նմա անխոով ՚ի միտս , և սթափ
յոգի ՚ի մեծամեծ վտանգս , և՛ս և ՚ի հրատապ բորբոք
մնարտին : Ոչ նա համարեալ անտարակոյս քաջագո՛ն ՚ի
զօրավարս իւրոյ ժամանակի ըստ տարագրս գտաւորելոյ
զզօրս ՚ի մարտ , ըստ արուեստի բանակ հարկանելոյ , ըստ
հմտու՛թե ՚ի դէպ տեղակալելոյ , և ըստ համ՚ որ հայր ՚ի գե-
տութե՛ն , և ՚ի բարեկարգութե՛ն զինուորական : Ոչայց էր և
իշխան կարի իմն յեղամիտ , ցնորաժէտ , խորհրդայոյզ ·
միշտ ձեռներէց ՚ի խորհիլ նորանոր ձեռնարկս , միան-
գամայն և ձեռնպատրաստ ՚ի լքանել · զիւրայոյս առ բա-
րեբաստ եղս , ոչինչ զգուշանալով զառյապայ փորձիս ան-
յիւցն անցելոց : Համառօտ ասացից . անդադար խաղալիկ
անդուլ փառասիրու՛թե , որ ձգէր զնա ՚ի խորհրդոց առ
խորհուրդս , յերկրէ յերկիր , առաջի արարեալ նո՛ր միշտ
ցնորս մեծութե՛ն և չզօր զօրուե՛ , որոց կարծէր զինքն
հպատուոյ՝ ժամ ՚ի ժամէ ածել զբառամ · բայց այնք միշտ
վըխակին ՚ի ձեռաց , սակայն և այնպէս ո՛չ շրջելին զնա
երբեք յայն մտաց , և ո՛չ ընկրկելին ՚ի բաց :

Երբ զարձաւ պիւռռոս ՚ի կամպանիա , տեսեալ զևե-
նոս հիւպատոս , զի ձեռամբ ունէր զօրս բազմաւորս՝
ըստ զօրս ունէր յառաջ քան զիւր պարտուե՛ , զարմացաւ

Եւ Հ· 472։ Ն· Ք· 280։

յոյժ ։ Խորհեր ցոյն վայր՝ պատերազմաւ պատահիլ նմա միւսանգամ· բայց տեսիլ զօրու Թշնամւոյն կարի ինն յորդելոյ՝ չզօեաց զինիս նէր, և յուղի անկաւ ի տարեւտոն ։

Հռովմ· առաջ· գես· պան առ սիւռոս խոսիլ վկալա նաւորաց ։ Պլուտարքոս· էջ· 395։

Այսպէս վայրի խորհուրդ եղև ՚ի հռովմէական ծերակուտի ՚ի սակս զօրականաց կալանաւորելոյ ՚ի վերջնում կռուի ։ Այնմհետև էր քշեքական ՚ի հռովմ, անայլայլակ և և յաղետաւոր ժամանակս, ոչ՝ յայտ լինել յառաջիկայդ ՚ի պատերազմին կաննեայ, չիրկանաւորել զզօրականս՝ որոց անձնատուր լեալ էր Թշնամեայ ՚ի վատասրտուէ ։ Այլ առ ժամն բազում խոր էր ՚ի միջն ։ Յոլովք ՚ի կալանաւորաց աստի՝ էին ՚ի հեծելոյ անտի քաղմք վկայելոյ ՚ի քաջութեան· բայց ՚ի չլսելոյ երիվարաց նոցա ՚ի տեսոյ, ՚ի քառաջմանէ, և յանսովոր ծանրահոտութեէ փղոյ, էին զգեանեալք և անկարք ՚ի դիմակալել ։ Այլ ոչ հրամանն եղև փրկանաւորել զնոսա· և ընտրեցան յայս սակս պատգամաւորք երեք յերևելեաց ծերակուտին· Պ· կուռնելիոս դոլաբելլա՝ ՚ի ծանուն յաղթականն սենոնացւոց· Կ· փաբրիկիոս լուսկինոս· և Կ· եմիլիոս պապոս, որք լեալ էին ՚ի միասին հիւպատոսք երկամբ յառաջ ։

Պլուտարքոս· էջ· 395-397։ Դիոնէսիոս ալիկառնացի· քաղաքագ Դիւոպան· էջ· 744-748։

Իբրև իրապէս եղև սիւռոս, թէ գան առնա պատգամաւորութէ արք այսպիսիք, եղ ՚ի մտի, թէ անտարակոյս գան խոսիլ ՚ի հաշտութէ, որում նա ինքն անձկայր յոյժ ։ Ապա ՚ի մեծարանս նոյ՝ առաքեաց ընդ առաջ մինչև յԵ կաղ սահմանաց երկրին տաբենտացւոց՝ գումդ երևելի եղև յոյժ՝ առ առաջնորդել նոյ· և իբրև գիտաց՝ թէ չէն ինչ հեռի, չտքաւ նա ինքն անձամբ արտաքոյ դրանց քաղքին շքեղ հանդերձաւորուէ հեծելոյ, և տարաւ ՚ի պալատ իւր, ուր մեծաշուք մեծարեցան ։ Յետ սովորական ողջունի՝ առաջի արարին նոքա Թագաւորին պատճառս պատգամաւորուէ իւրեանց, և ասէն· գամք փըրկանաւորել զկալանաւորս, կամ տալով փրկանս ինչ ըստարգաթուի, և կամ փոխանակութէ ։

Պիւռոսի չէր սովորուի կնքել զերևելի ինչ իրողուէ, առանց յառաջագոյն խմացուցանելոյ իւրոյ խորհրդականաց ։ Ա՝ ձեռն յայսմ վայրի ժողովեաց զնոս։ Այնուհետև կարծիք եղեն, թէ ,,չէ արժան դարձուցանել զկալանաւորս ։ և թէ քաղել արժան է ՚ի յաղթութէ զնմա ըզ,, պատուէ՝ որում մնրթէ է ակնկալել· և թէ չէ արժան ,, մեզ ՚ի բաց դնել զղէնս, թէ ոչ նախ հռովմայեցիք ,,իսպառ ընկճեսցին ,, ։ Այնհետայ խորհուրդ եղև կալ ի ինն բացառեալն· դարձաւ ՚ի պիւռոս, և ասէ· Ա՝ բա

Ա՜ստ· 472։
Ն· Ի· 280։

ամ։ անգէ՛ա է յոյժ հոռովմայեցւոց՝ որ դանգամ կարծէք , ըն ջնաւ՝ զոր ընկալան , գործեցողք զրոյս առաւել երկնչուս , և չէ՜ն ընդելս· գոյա ո՛չ ոբէ՛ այնպէս երևեցուցանեն ձեզ նա արհաւրէ՜ն և ձեզ անչնորհէ՜ն , որպէս՝ ի վէրգոս ։ Ա՜պա եմ ես ոեղ այս ևոսէ ամօ խորհուրդ· ՛ի վար արկանել ոեղ յայսմ նոաագէ զո՛ն աւերքանն ապ նոաաքարոյո՛ք , զարչուցանել ՛ի նոսա զչալանաւորս իբր· ապա ա ոաագել առ նոսա վաղվաղակի զեսպանս ձեզարգի պագագագօս խօսել ընդ նո՛ ՛ի հաշտուե՛ք ։ Ա՛ՀՐ է ոեզ առնել զայդ առ գնամս չկամ , և օգտաւոր պոյմանօս ։ Ա՛երեսգի՛ որ եմ համարձակուե՛ք · մ՛ոդ ես գոս · և երդալ հնար է յեղաշրջել · ի՛ զանց արասցես զօգտամասդ՝ ընելոս և զի գայն զեղ գնամս ։ Ա՛յժ խորհրդակցեք հաձելոյ հաւանեցան ընդ խոհական այս խորհուրդ , և ընագաւորն իսկ յամ՛ն էառ։

՛ի սկզի լուկոյ փոխանակ կուե , քա զաւորն ա ոջարկէ առնել հաշտութ՛ե ։

Ա՜պա կուե՛ց՝ ինելոցս զպատգամաւորս , և ասէ ։ Սըն ըէ՛ գոս չինեն՝ ո՛ հոռովմայեցի՛ , զարչուցանել ՛ի յեզ ոչ՛ էր կալս նաագոս ։ Ձգերեցի՛ք , ըն զարչուցանել ՛ի յեզ զայսպէսի՛ գոյ զբաձանս , է՛ գալ ոչ՛ես ՛ի յեր յեգոս ընդդէմ իմ ։ Այ գիս ևս ձաձ նագագոյ համաոսա և աներկեան , առնել դանգամայն և գոյ հաղ գոս՛ե ։ Ձայնձամ զարչուցել զամն՛ն ձեզոս ՛ի յեզ յերի ։ Ա՛ըէ գե գագոյ՛ք · զի չի՛ էին ինչ այնպես ըղչալի , որպես հաոսել զաշնաս բոս՛ե և բարեկամս՛ե ընդ այգպիսի արձանայագ ձողովրդ ։ Ա՛յսպէս խօսեցաւ նա առ համարէն պատգամաւորս · ապա մեկուսացոյց զվարբերկիոս , բերան ՛ի բերան համարձակուե՛ք խօսել ընդ նմա պարագոյ։

Խօսակցաս՝ թե արքայի առանձինն ընդ վարբերկ կիոսի ։

Իբրև առանձնացան , խօսել սկսաս թագաւորն , և ասէ · Ա՛ոեաս եմ ոչո պանձալի առաւելուս՛ե՝ ձ՛երբերկիէ , ըղչանամ ոանել զբեզ ինչ բարեկամ ։ Ա՜ոայ , ըէ ես գոս գոյ զզբաղոր · և չո ինձ՛ էն արգարուս՛ե և ձոռձկելուս՛ե · և համարեալ ես այգ՝ չոր բովանդակի՛ն ամ առաւինուս՛ե ։ Ա՛այդ և գէտե՞ , ըէ ես անենալ , և ըէ չայամ և եմ զեղձ բախտի չանչանչել զբեզ , վ՛ճռակեալ ոեզ՝ ըստ բարեկենդանուս՛ե մտանի վ՛ճռակ ազգապին չան գամ ձերբանելոց ձերբակալուի ։ Ի՛ ևոսա զգայուորդն չայդ մտանի , մտագերբ գամ ոեզ այնչափ ասկի և արձաթ , գնելս վերագոյն լինել ոեզ չան գրձ ձանձարաւոս ՛ե հոռովմայեցւոց ։ Ա՛ոս ՛ի՞ ձերձեր ըէ համարեցիմ այսոսի՛ զնորմ ինչ առնել ոեզ · ևս՝ ընդրկապաւ գանչն համարիմ , ըէ հաձեցգես ընդունել զիմ օգերչ ։ ԻՆՁ ԱՅՍՊԵՍ ԹՈՒԻ , ԹԷ ՁԻՒՔ ԻՇԽԱՆԻ ԾԱԼՈՒՔ ՊԱՆԾԱԼԻ , ՈՐՊԵՍ ՍՓՈՓԵԼ ԶԱՐՍ ՄԵԾԱՄԵԾՍ , ՈՐՔ ԱՒՐ ԱՂՔԱՏՈՒԹԵԱՆ ԻՋԻՆ ԱՒՐ ՎՃՌԱՅ ԱՆԱՐԺԱՆ՝ ԻՒՐԵՆՑՑ ԱՒՐԱՔԻՒՆՈՒԹԵԱՆ · ԵՒ ԹԷ ԱՁՍ Է ԱՋՈՒՈՒԱՆԱՆԱՅՆ, ԿԻՐ ԱՒՈՒԻՒԻՒՆ , ԶՈՐ ԱՒՐՆԻՑԻ ԹԱԳԱՒՈՐ ՈՒՔ ԻՒ-ՐՈՑ ՇՈՒՄՈՒԹԵԱՆՑ · Այսոյն օգոր է չինէն պահանջել ՛ե ոեն

Ա· Հ· 472։ Ն· Ի· 280։ այսմ ֆոխաբէն՝ ծառայուբ ինչ անիրաւ և տէղ անլսողութիւն։ Իսկ
դիր իմ պարծանս ի տէղ, և առաքեալս զայս զրուսբ ի սա հայրենիս։
Իմանալիս ի տէն նախ առաջին օգնական ինչ ընել ոչ առնելոցդ
ի չանխուսանել զծերուսեան չիմ գնա, զոր ծառնիմ արդար և իրա-
ւացի։ Առջիկ արա նմա ազալիմ, թէ խոստացեալ է իմ յետնոյս
լինել աւրենացոյց, և այլոց յոտնոյ ծալիչ-ծուծ խօսիլ։ Եւ
ոչ ծառնիմ շուռ լսել բողոքել զնա։ այն ջ՝ կամ ի փլուխ զրոս ծա-
նա, զոր եա ինչ յաղիսուբիւն պատերազմի։ Ասոյց տանչն հասին չիմ
վըր երեսուբիւն ծառնուս, զոր ելոյն զնա անգրկն չիմ աւրհնա, յայս
ասա զրպետանգն ըզյանամ հաղասել։ Ամէն ջ՝ գոնե ե ինչ ֆոբ-
բիւիբ, յետնալ ասանոր, և երևելցուցանել զանոն ըզնասի ծուղ-
վերբերան՝ զր սերոյ ե զրծանի։ Հաղա, ֆոխաս զրկլ ասելոց ա-
նան ի բարեկամսոյ, և ֆայս զնա հասառուիչ գալուսոց։ Ադ
երեք իմ զրուհանան ասսիձան, ելեզուիցբ առնէ զնա ասալի ծերս
ֆոսան, իբբ ջի բազաս՝ անասնս ծառանգբրս՝ իրկնելոյն յայս-
նալես զծերլ պայմանագրոյն և գալնասրոյն, զոս ինձնին ջի-
ջիբ իմ երաչխասոբ, և էյոբբ ընդ ես, օգնական լինել ինչ խորհբբ-
գովչ զս յայ էրազբս իմ, և զզրավոբել զրուս իմոյ ընդ ինձ։ Ինչ
պէսոյ է այլ ի առասնել, և գնասարբն ոս բարեկամ. և տէղ հա-
պնսի իշխան ոս, զր առաքելոցն իսրավ բացեալ առալի ընծայ-
յաճախոյն ասպարէզ ոսմ բարերար բնասորբն։ Ա՛ի հրաժարնս
ցոսս օգնել ղնմանդ ֆոխս օգանգամորբն։

Ο μὲν οὖν σὸς πρόσωπον φαίνεται βουλόμενος ἐμὲ διδάσκαλον ποιεῖσθαι τῆς ἐλευθερίας, ἐγὼ δὲ τὸν σὸν τρόπον ἀποδέχομαι τὸν ἐλεύθερον καὶ παρρησιαστικόν.

Ես այս օրինակ պիտոս զգանս իւր մեծիանալը։ Ասոյ-
բիկիսոսի լսելոյ վայր մի, խոսալ սկսաս և ասէ՝։ Ա՛ն-
դի յոտալնեցեր, բարսոս գես ասնել ընեզն, երբէ չեմ ասանելոսոր
գնացս, և երբէ ի հրաժարսնեան երգոցդ մոսանարսրսես, ոչ-
առնեցես ասելոյդ ե ինչ խօսել զասնեն։ Ասոյ յոտնս իմոյ ազասորս
ըսաւ ըզե ասս ես յայսնի ե լնոյ։ Ինձնէ ալինել պէսոյ է ասել,
ըզե ոչ փոյ իմ գրամ ասուալ ի վաշխս։ Եւ ոչ սարօսես՝ որս գնա-
ասացեն ինչ հասոյնս։ ըզե իմ ամ փոյ՝ են ասան զ ազասալնեն, և
անգ զ ֆորբիչ՝ ասսան ինքրիգրոյ։ Ասոյ ըզե խորնես գես, ըզե ազ-
յասալսրզե իմ նասասագոյանն զիմ վիճակ գան զամ գնալմոյնեցաց,
և ըզե ի ընալ զարգասարսրզե ասն բարելաս, զնչ ինչ ի յորնե՝
զե լլինելոյ իմոյ ի գնամ ձեռնասուիլ, ներել ազալ։ Այդ զինեն
խրճիս զնեն իրասոյ, այլ գասոր, ըզե յայլն ինչն ըզելարերել,
և ըզե ի տաղ ծնոնդ։ Ընեզ զիմն իմ ասագասնեն բարելաս,
զնամարեցոյ երբեն և զնամարսիմ, ըզե զասարսրզե իմ լնել ինչ ինչ
ի նախասինս, ոչ ի հրազարգման գալնասրս, և ոչ յասանել
նախան ի ֆեսս։

Իմ գայրենիս, գայնցել չիմ ազասանել, ասրասոյն զնս արբեօս
երբեն ի գանձալի փորձասրոնեն, որս արբանգես նախանչին
են սրսոյ չնգանչոյ։ Ո՞ ինչ զնեզ զնգան չնգ ասաֆոխրեն։ փլուխ

Ես Ս· 472 ·
Ն· Ք· 280 ·

եղջ երեսէն բնաւոյնէդ ։ | Ինչ հատատացան նոսիրեան պատառ-

մանուկ գիւղացիներէ ։ | Երբեմ խորհուրդ լինին ի վէր ի խորհուրդ ի-

բռնութեց, ինչ իմ տեղի յառնին խորհրդով՝ ասել զիմ ինքեան ։ Օ՜ ա-

փորձ են իմ գիտացս ընդ բազմութեանս, և ընդ նզովութիւն ։ Ա-

նել ինչ ինչ ինձ գիտելի, այն է՝ լինել իմ ինքն ինձ փոփոխ և հե-

ծութի ։ Ի փոփոխել իմում ոչ ամ փոփոխուիմ ։ չիմանիմ զո-

ինչ չիմացս, որպես և ոչ այլ ամ հասկանայիս ։ Հանուիմ ոչ ասել

ասացականն զնոր ստացուածս ի համբառնալ զնա յերկնաւորութենէ ։

Ա՜յ, ինձ ասի ամ զամ ինքն-ի պէտս՝ որոց ինձ ի պատճառաս, մասա-

ինքն ինձ ամ ինքն-ի պէտս ։ Օ՜ ի՛ պերճ ստացուած ։ չէ

նարել նոցա զամ լինելոյն ձնոխս ։ Օ՜ ի՛ պերճ ստացուած ։ որոց գնացուածքն ոչ լեռաց,

այնպես, որպես և յայլ բիւր ստացուս ։ որոց գնացուածքն ոչ լեռաց,

և առանձնացուած ստացուածս ունին ձնոխս ։ Ա՜յն ինձ ամ

ամենի ինձ՝ ձնոխս ։ Ա՜յն ինձ ամ ամենի ինձ՝ ձնոխս ։ Ա՜յն ինձ ամ

գոանել խորամ ինձեն ի պրակատրութեան պատճառաս ընձոխս և

ցչատուս՝ որպես զնոցա բառնէին նմա արքանաստս, հատատարդեա-

ատեն զամ զինս ստացուածս, ոչինչ ատատնութեն նիւթել ի նա,

բայց զարդիանս և զատատնութեն ։

Ասէ ի մասին իմոց ատատնատաս իրագործեց, ոչ ինձն ընդ անհամ

ընդ վիճաբան իմ, այլ և համարիմ զնոյն բառիւ ասել ասեն զամ մարդ.

հայեցեալ ընդ ինքնատես՝ յանգին զիամ յիմանալ վիճաբեն հատատութեն

ինչ, և զարձանս նոա ։ | Իմ ինձ ոչ ամ ատեն՝ ընդպես և ոչ արձատատ,

մատատարան զնմ պէտս, ինձն ընդ ինձ ինչ ինձ ատեն մտել մտել ։ Ա՜յ ատեն ինքեան

զամ ատեն ինձ ինքն-ի պէտս ։ Օ՜ ինչ այլ պէտս ինչ ինձ ։ | Ա՜յ ատեն ինքեան

զոյ ատեն ինձ ինքն-ի պէտս ։ Օ՜ ինչ այլ պէտս ինչ ինձ ։ | Ա՜յ ատեն ինքեան

պէտ, յորժամ ինչ ձատատ ։ | Ա՜յատեր ի տուն լինին, յորժամ ինձ

րի ինձ խառնէ ինչ ։ Ե՜ ամ ե ինձ ի ինձն հատեցէ՝ որ զատատեան

գնա ի գերեզ ։ Ե՜ յամ ինձ՝ որ ի պէտս իմ, ատատրեն ե ինձ հատեցաս

ինձ ։ | Ա՜յնեան լինեին ե ատեր, ինձ յատատութեն զիրատեն ։ | Ա՜յ

ինձ յատատատրատե զամ, զոր ընատեցեն պատեան ։ | Ա՜յ ատեն ինձ-

ատատատեան ։ | Ա՜դե ատե ինձ ինչ ինձ փոփոխել ։ | Ա՜յատեն ինձ-

գնալ փուլով յայսմ ատատեւլուեց ատեր ատատեն զամեն հինեան

լինել ատատատեց, որ ինձն ե՝ հատեցեալ զատեն հինեան ։

Ա՜ատեց ինձ ինձնատեր լինելոյ հատեցատատեն, ե ինձ ինձ ընատեցամ

զատեցատատատ՝ զոր ատեն, ինձ ատատատեցան ինձ ինձ-

ընատեցատ՝ ատեց ինձ ինձատատ, ե ինձ ատեն զամ՝ որ ինձ ի ինձ ե,

զի՞ ե ինձ ատատատել զատեն ։ Օ՜ինչ ի ինձ ինձ ինձ ինձատեր ատեցատ

հիճատատ, Պատատել ընձ ընատեր ինձատեն ինձ ։ ատատ ատեցատատ

հատատատեր ե ։ Ա՜յ ինձ ատատատեր ինձ ինձ ինձ

Աւ Հ· 472 ։
Ն· Ք· 280 ։

գէտս ասէնէին ։ Մի՞ երբէք անչխոյեցե՛ք ձեռնդափանի , զան այնմ՝ որ պատահեաց ինչ յառաջ զան պատ ինել ։ Զի՞նա ուսնելով պարտհնպատուիրեցի , առաւելոյց ընդդէմ առնիացոց , լուսնկացոց , և բրտաւացոց զօրու ձանու ։ Մ՚ասր հարկ գասաս քեզմ· յաղթութեցի ընդեմանդն ՚ի պէսպէս պատերազմանս· առ յարչխմամբ ըզբազում հազարս լիս առաջաս և ձեռնս· յղիացուցի զամ զօրն յասրբ նոցս· վճարեցի զամ հազարացոց՝ որչափ ինչ առնել էր նոցա ՚ի ձախս պատերազմին· և առեալ պարտս յաղնանեալ , արկի և ՚ի

Ձ՚ր· հարիւր հազար ոսկւոյ ։

հսասրակաց գանձ էրբէք հարիւր պաղանդ ։ Ձնչ հարևանդնեի առանեցոյ իմոյ զայսպիսի երևելի ասրաս , յորմէ կարօղ էի առնուլ՝ որչափ ինչ կամի , չեա արհամարհնելոյ իմոյ զայսպիսի երասմբէ պատճառ ձեռնասրնիս , և յօնելոյ ՚ի սէր գասաց զնպատակ հողդատս ընդեմանեաց , ըստ օրինաւի վաղերբոսի բռասլնփօլսյն , և այլոց բազմաց հնձարս սրանց , որ՛ երբեմն արհամն անբնչասրերասրնբ ամբարչին գասաց ՚ի գասս զզօրասրնբ հռովմայ , վասլբ է՞նչ էրչ իմոմս անչխն առնասլ գաս ՚ի չէն ընձայեալ արձասրս և ոսկի ։ Զ՞ի՞նչ խորհէրչն զինէն · զի՞նչ օրինաւի ընձայեցեմ իմոյ գասլպատցոց ։ Ի՞ գասնեալ իմոմ՚ի հռովմ , զնչ՞ըդ պարսյց նոցին յանբրմանասնեցոյ , իմմ բնաբեանի գեաց հասատասյասեասուն ։ Վասրբրկիոսի ՝ սրբ զարբև միտք այն էրնն , Թէ պատճագոյն և վեհանձնական է , արհամարհել զնմ՝ ոսկի Թագաւորի՝ քե Թագաւորել ։

Ի՞անդ հեռի եմք մեք յայսպիսի ասլնասական իմասատից ։ Ի՞րասւէ իմն Թասի մեզ ՝ և գեղջկուի , և ինքնասլ կամ բերասնի ՚ի ցանասնեի՝ և ՚ի Թշնասասնի , չատասնալ սակասւք , և ոչ անձկալ իմիք աւելի քան զկասլելոյն ։ Ձանգիսասնէ ՝ Ձմմարիտ մեծասն՝ ոչնչ գասատնեմք մեծ , քասյց ՚ի պերձնեա և ՚ի ձախսնեին ։ Ի՞սյն վեհանձնեալ

1 Վասրբրկիոս մերժեաց զոսկի սրքայնի պետսոսի , և մեծագոյն ք զնեագասրորսին համարեցաւ կասրղ լինել արհամարհել զմեծասն սրբսնեի ։ Սենեկա · Ռասլր Ը։

2 Ա՚ասյժ ՚ի գեղջկասնեի սակի է և Թշնասասնեի կամիլ որչափ ինչ բասւականն է ։ Սենեկա · Ռասլր Ը։

3 Ա՚ասլսին զմահկանացուս ասէ ՚ի պարսնացուին իւր ասնեալ լինելք (Խօսի սոփոսէր դՀոսպոս՚է ,) Թողեալ զնմ զրր այժմ մեծ համարիմք՝ մեծացն անգիասրեմսյ ։ Սենեկա · Ռասլր Ը։

հռովմայեցիք զնմ՝ զիւբեանց յարգ և զպատմանս պահելին (Ա· Ե· 472·
վասն առաքինի գործոց։ Ն· Ր· 280·

Ի վաղիս անդը պիւռոս կամեցաւ զարհուրեցուցանել զդեսպանն հռովմայեցի, որոյ չէր երբէք տեսեալ ըզփիղ, տեսանել թէ իցէ՞ այնպէս անվեհեր, որպէս ետն անընչասեր։ Այլ ի վաղիւն զարհուրանս առաւել եւս արիւնի կիր տարուցն, հրամայեաց փղապետին իւրում վինու զարդու զարդարել զմեծն՝ի փիղս, և տալ նմա՝ ուր հանդերձել էր խօսակից լինել ընդ փարբիկիոսի, և ունել զնա անդ ընդ վարագուրաւ, սու եւ բևեռս ուսանելոյ՝ յորժամ հրամայեսցէ Ի կատարիլ ամի, և՝ի լինել նշանի, ի բաց առաւ վարագոյրն· և երևեցաւ յանկարծակի այն վիթխարի գազան, ձգեալ գինձիթիւր՝ի վերոյ ՚ը զգլուխ փարբիկիոսի, և ձայն արձակեալ ահելազոչ։ Յայնժամ փարբիկիոսի շրջեալ միզմով վերեաս, առանց ինչ նշանի զարհուրանաց և երկիւղի, ասէ ցպիւռոս Ժպտելով· Ո՛չ երէկ ոչի ոչ էս հրապուրեցայ, և ո՛չ այսօր ձեզդ զարհուրեցուցանէ։

Կոչունք զոր արար գեսպանացն։

Յերեկոյն երբև բազմեցան՝ի սեղան, խօսեցան զրաւզամ ինչ իրաց· զոյցք եղեն վերոգուէից յաննաստանի, և քննուէր զպէսպէս աղանդոց փիլիսոփայից։ Ապա պնդեաց յաւէտ զեպիկուրոսինն· և մեկնեաց մանրամասն զիմաստս էպիկուրեանց զդից, և զշրաժեշտ կալոյ իմաստնոյն ընդ նոցա՝ ի հոգոց հրապարական իրոցուէց և՝ի կառավարուէ պետուէից։ Ասէ· ,, Հաստատեան նք ,, զվերջին վախճան, և զգերագոյն բարին մարդոյ՝ի ,, հեշտուէնս· խորհին յաւագուէց և՝ի պաշտամանց, ,, իբրև՝ի ինասուէ և՝ի Թուենոյ այնր անուշակ անցաւուէ ,, Թե, յոր հասանեն վերջնականք։ Ապ գնեն յանծուէնէ ,, սէր, սաւելուէ, և բարկուէ· պնդեն Թէ ոչինչ փոյԹ ,, է նոր զմարդկանէ, և տարագրեն զնա՝ի կեանս խաղաղ ,, զահանս, յոր անցուցանեն զնմ դարս անդորձ՝ ընկերզ ,, մեալ յիմ ազգս գրգռանաց և փսիկուէ''։ Ոչ՝ի հառանական, Թէ գիրգ և հեշտասէր կեանք տաբերտաց՝ ուց՝ լեալ իցեն առիԹ գրուցացս։ Այն ինչ կինեհատոյ քանք՝ի բերան էին, ՚ փարբիկիոս՝ որում նոր լինն էր վարդապետուէս, և որ չիմանայր՝ որպէս այր մի ձառաւոզ այսպիսի սկզբանց՝ իշխիցէ առ իմաստունս հասա-

1 Բազում անգամ լուայ յերիցս լուաւ՝ի Թեստացւոյն կինեհատոյ՝ գուսիցն··· Թէ ասէին էր զարմա Թէ կոյ ոք յանձինս պանծացեալ նալ Ա· փարբիկիոս, զի՝ի հրեշտա զանձնէ գոլ իմաստուն, որ և ա կուԹեանն առ ալքայն պիւռոս, աէր՝ զնմ զոր և առնեմք, արժան

ԱՀ Հ· 472։
Ն· Ր· 280։

րիլ զանձն, մանաւանդ յայրիպիսում իմանալոյը քո՛ղբի՛ ձայն երարձ ուժ դնակի· Ո՞ղ ինձ հէրաւէնս, ո՞ր էր ինէ սահ նիպտիս և պիտոս հանապազորդէնն յայսմ վարդապետութե՛ն պարեբաղխիլ խոբեանց ընդ հոռովմայեցիս։

Ո՞ի մէնջ՛ի բաղդատել գնահիսի սովորութիւն ըն մեղուսն, ակն ունիցի տեսանել, ինչ զորոյց՛ որք լինէին՛ի սեզանս քաջայ պատերազմողաց, ոչ միայն յածելին վիրողուե՛ք քո՛ղականաք, այլև և զնիւթովք գիանականաք և բարոյականաք։ Ո՞ քանիք այսպիսիք համեմատք մտացի խորհրդածուե՛ք և պատասխանատուութի՛ք, չարժիցե՞ն աւելի՛ք զինձոյս ինչ, յորս յոլովակի՛ի սկզբանէ խրատ խոսե մինչ՛ի վախճան, եպիկուրեան ձայնարձակութի՛ք անհանգար զորոյգ՛ի միջի լինին՛ի գովեստ քաղցրութե՛ն կերակրոց, զհամեղութե՛ն արգանակաց, և զպատուական նուէ՛ն գինեաց և ծաղկահոտ ցքեաց։

Դարձ դևս պանաց՛ի հը ռովմ։

Ո՞ արմացեալ սիւռոսի ըն վերհանելոյ՛ն դեսպանին հռովմայեցւոյ, և խանդակաթեալ ըն խոհականէն և ըն իմաստութե՛ն նո՛ր, ևս՛ զևս վառեցաւ բորբոքեցաւ՛ի սինգէլ զբարեկամութե՛ն և զդաշնաւորութե՛ն ըն հաստատակապետութե՛ն նո՛ր փոխանակ պատերազմի։ Ո՛չ մեկուսացուցեալ զնա, աղաչեաց միւսանգամ՝ զի իբրև՛ի գլուխ հանցէ զնաղաղալի երկաքանչիւր պետութե՛, ըն իւր միաւոյն, և յիւր արքունիս կէցցէ, բարեբերութե՛ն՝ զմամ զնւր բարեկամն և զզօրավարս։ Պատասխանի՛ն ետ փաբրիկիոս՝ խոսեցեալ յունկանէ, ժպտեալով։ Ո՛չ երբէք այլ ինչ ինձ ոչ ոք ոչ ոք ոչ ոք

ցին աւուրք ինչ, պիւռոս ևս յղեաց պիւրան, որոյ գլուխ էր կինեաս։ Ապացաք իսկ, թէ էր սա խորհրդական նմին, և սերտ մտերիմ. և արդարև մեծարգի էր յոյժ յաչս նմին, վի ձանաչէը լիով զարդիւնս սմի, և ասեր ստեպ. քաղաքն հռոմայ սպասյ ձեռաբիծսուրէ կինեասյ, գան խմոխ նեաս խասել զինուս։ Կինեաս եհաս ի հռոմ շքեղ սպասահարկուբէ, ուր եգիտ մեծաշուք ընդունելուբիւն։ Յաջորդ աւուր գանի քղքին, և առաքեաց առ մի մի ի նոցանե ոմն և առ կանայս նոյ՝ պարգևս ի կողմանե արքային. բայց ոչ ոք ի նոցանե ընկալաւ։ Ու հասարակ ետուն պատասխան նմի, ոմն և կանայքն, թէ յորժամ պիւռոս լինիցի հանդիսի պայմանադրուբէ բարեկամ և դաշնաւոր հռոմայ, գո՛հ լեցի զմիոյ միոյ ի հռոմայեցւոց։

Ի սակաւ աւուրս յորս եկաց ի հռոմ, ուշ էդ՝ որպէս վայել է զգօնամտի և քաջի դաշնախօսի, խելամուտ լինել սովորուբեաց և բարուց հռոմայեցւոց. ևս առաւել հանդամանաց սյոց՝ որք մեծարգի էին ի նոսա. քննել զգնացս նոյ է թէ՛ զհրապարակական, և է թէ՛ զառանձնականս. ուսանիլ զեղանակ կառավարուբեն նոյ, և հասու լինել ըստ կարի՝ զօրուբ և հասից հասարակապետուբե։

Իսրև մուտ եզև կինեասյ առ ծերակոյսն, առաջի արար զառաջարկուբիս իւրոյ արքային. որ յանձն առնոյր դարձուցանել ձրի ի հռոմայեցիս զկալանաւորս նոցա. խոստանայր օգնել նմի ի տիրել բովանդակ իտալիոյ. և ոչ խնդրեր ինչ, բայց զնոցայն բարեկամութի, և զտա բենտացւոց անթերի ապահովուբի։ Յոյցաւ պերձախօս կիրթուբեաբ մեծի, ի բացածանուցանել զմեծ և զանկէզ ըղձումն պիւռոսի ի դաշնաւորիլ ըստ հասարակապետուբե հզօրի, որ լի էր արգոյ արամբք. միանգամայն և ի յայտարարուբի ստիպող պատճառաց՝ որք յորդոր լինէին նմի յայն միջի, ոմն և վըտ բնակչաց տարեստոնի։

Կազմուբ ի ծերակուտէն շարժեալք ի քանից կինեասյ, Թուէր թէ միտէին առնել հաշտուբի ընդ պիւռոսի, համարեալ զայն կարևոր, կամ գէթ կարի իմն օգտամուտ տոյց պետուբե. և խորհուրդս չէր ինչ անհիմն և անտեղի։ Հռովմայեցիքդ դէռ էին պարտեալ ի մեծի պատերազմի, հանդերձեալ էին միւսանգամ ձեռնարկել ի մարտ, յոր չէին ինչ աներկեան. վի զօրուբ պիւռոսի էր հարուստ մի առաւելեալ՝ միաբանուբք բազմաց ժողովրդոց իտալիոյ՝ դաշնաւորելոց ընդ նմի։ Այլն ինքն յաղթեալ կանն փուխիոյ սնդուբ խնդրեր հաշտուբի, ոմն թէ էր պարտեալ, որով և պատիւ հռովմայ էր յապահովի։ Ընդ-

Կէ Հ. 472։ Ն· Ք· 280։

Պիւռոս ա ռաքէ ի հռոմ զկինեաս խօսել ի հաշտուբ։

Ծերակոյսն խորհուրդ ի մէջ առնու ի վր կուտց պիւռոսի։

Ընդ Հ· 472։ Ն· Ք· 280։

ցին աւուրք քազումք, և չէգև ինչ որոշումն. և կինէ-
սայ ոչինչ գիտելով՝ կայր ի մեծ վարանս։

Ապոլեոս կղզիոս ոչ թողու կիսել զնաշտուին։

Եաթուե հռովմայեցւոց պէտք եղեն յայսմ նուագի քաջալերուի զգենուլ յապիոսի կղզիոսէ՝ ի մեծանուն ծերակուտէ. որ մի զառաջինոյ իւրոյ և կուռանալոյ՝ հրաժարեալ էր յիրողուեցց, և առանձնայեալ ի տուն իւր, որ էր մօտ ի փորձիկ ինն հասարակապետութեէ։ Ինն ազ չորք որդիք [1] հասեալք յարբունս, և հինգ ստերք. Թող զազմանէ Ղերսարկուայ՝ որք էին ընդ պաշտպանութէ նը։ Ամենայն և կայր էր, և զառաջինալ, վարէր զազմանոր միւր գերդաստան սքանչելի բարեկարգութէ։ Ոչ նը սիրտ միշտ պատրաստական, որպես աղեղն լարեալ. անիտնը ի ծերութէ, և հրաժեշտ ի մեղի գատարկութէ։ Հաւոր էր իւրոյ ընտանեաց, պատկառելի իւրոյ որդւոյ, և սիրեցեալ գործակցաց յամենեցունց։ Վիտաց անձին պահել ի տան իւրում զիշխանութէն հրամայական. և տուն նը էր համարեալ գպրոց առաքինութէ և սիրոյ հայրենեաց, ուր նախնի կանուսյ և սովորեցեր էր երկիւղած պահպանութէ։ Ցսպեսի ոմն էր ազապիոս։

Նախարկիլ [2] քրքմնջանաց ընդ քնքն՝ Թէ ծերակոյտն խորհի ընդունիլ զառաջարկութէնս պիւռոսի, եւս տանիլ զինքն ի ժողովն. յորոյ ի մտանելէն՝ երգև լուսնի խոր։ Ընդ այգոյ ծերունին, յոր՝ նախանձախնդրութէն իւրոց հայրենեաց Թուէր դաշնագեալ զամ զիւր նախնի կորզվօթէ, եցոյց զբարւոր և ազդու բանիւք, Թէ մերձ ի վէր կայ աղաւաղել ամենայն գործս զամ զիտաս՝ զոր ստացեալ էր հռովմայ ցայն վայր։ Ոչ ի պարկեշտ բարկութէ բրգեալ, ասէ. Որ են արդ ձեր յոխորտանս՝ զոր յոխորտայիք, և որ հնչեցին ընդ ամ երկիր. այն ըն՝ երեք աղեխանդրէն մեծ եկեալ էր յիտալիա ի ժամանակս մերոյ մանկտւթ, և յաւուրս հասակի հարց մերոց, չէր ժառանգեալ զանյաղթականն անուն. այլ ժառնքեամբ կի մահուան իւրով առաւելոյր զդուռ գառաց հռովմայ։

1 Ազգս ուսումն կորովիս, և հինգ գաւեակս, այնպիսի տուն և այնչափ ազեքսարկուս կառավարէր ապոլեոս ծեր և կոյր։ Քանզի ոչ ներ էր ոչ ականջն լսելոյ, և ոչ Թուացեալ ընկնէր ի ծերութէ։ Ուր ներ ոչ միայն հեղինակուն այլև ուրուէն ի վէր իւրոյոյն։ Երկնչէին ի նմանէ ծառայք, պատկառէին որդիք, սիրելի էր ամէն։ Փագաւորեր ի տան յանմիկ սովորուն հայրենի, և բարեխրատուն։ Կիւնիբան։ յաղագս ծերութ։ 37։

2 ի ծերուն ապոլեոսի կղզիոսի յաւելուած և կուրուն։ Բայց սա ի հակամտութէ անդ վճռոյ ծերակուտն առ խաղաղութէն, և ի գաղն կոչ ի պիւռոսի, ոչինչ երկմտեաց ասել զոր ներհան չսիրաքանչոյ։ Որ են միտք ձեր՝ որ նախ սովոր ուղղորդ գնալ, յուղղի ի բաց՝ զարուածելոյան խեղաթիւրել։ Կիւն։ յաղագս ծերութ։ 16։

Ած Ա· 472 ·
Ն· Ր· 280 ·

յոխ չինչդբ ։ Յերինչքի գոյ այծմ ’ի լոխոյ անուանէ պէսոսի ոս-
րոսն, որոյ կէանդ էղէն գեգերանդ ’ի սպասու ձոյ ’ի ընկնապատայ
աղէտանդրէ· որ և ռաֆաէլ ղրկի հանգոյն ընդանամ անընդակ
զօրանդեր չերկիր , ’ե խոսասիել չերեսաց ընդանայ՝ որ կան
չերոսմ երկիր · և յանդգնի և խոսանալ ձեղ ղաղանգանալոնդ
էսալով՝ նովին էսի գնդօջ , որ ոչն կարողացան հասուել գնա ’ի պան-
պանուե գոյն մասին մանկդոնոյ ։ Չյաւել զկնի բազում այլ
այսպիսի զրոյս՝ ’ի վերսին արձարծանել զսրտասլուն-
դումն Հռովմայեցւոց , և ’ի փարատել վերկիւղ ծերա-
կուտին ։

Պատուն ՝ , կիմ առաւել ևս կինկերոն՝ բերել զայս օրինակ
ապսիոսի ’ի ցուցանել , թէ զսուամեալ Հասակ ոչ առնէ
զծերս անբաւականս օգտելոյ Հայրենեաց ։ Ա՛չ եթէ կո-
րուսանէ և երագութիւն մարմնոյ լինի առաջնորդսն երևելի
իրողացեց · այլ զգայուն , ուղիղ դատաստան և իմաստուն
խորհրդովք հիմնելովք յերկարաւոր փորձ ։ Ա՛յս նը-
պատակ են , զորս ծերունին առաւելու և զօրացուցանէ ,
և ոչ թէ նուազել ։ Ո՞ ումի՞ կասկած կայցէ բարիոք ա-
ռաջնորդսն նաւի · միթէ ’ի մանկտուց նաւին , որք վազ-
վազելն , և ելանելն և իջանելն , և անդադար շարժին · Եթէ
’ի հմուտ ղեկավարին , որ Հանդարտիկ նաւել իւրում
կայէ , վարել զղեակն ։ Ո՞ այս պարզ ապսիոս յայսմ նուազ
գի ։ Այր Հեղինակուն ձգեաց յիւր կարծիս զնոմ զծե-
րակոյտն ։ Ա՛յնհակառակ Հաւանուիչ և միաձայնուիչ տուաւ
կինդանասուց այս պատասխանի ։ Պիտոս ակնբն պրասչ ելա-
նել չեռալոյ · և յայնժամ ’ի ձեռ էղեն , առաջնորդ Հնդրել
հաղորդ ։ Ա՛յոյ ցորչափ զնն ’ի չէնուն կայ ’ի մերոմ երկրի , գոռո-
մայեցիք պատերազմոցն ընդ նմ ամ զզրուել , ընդդէմ և էնարոց
յաղնեցեք լնինասց ։

Ա՛սասիկ քեզ մի ’ի պանծալի գործոց՝ որ կենդանա-
գրեն զմ ողովուրդն Հռովմէական , և մին ’ի մեծամեծ
քաղաքական ակզբանց , ոլք ամբարձին զնա ’ի գերադարձը
աստիճան յարկի և զօրուէ · Ղանաալ երբէք ընդնամոյ ’ի չա-
խորդունել , այլ երևելցոյանել առաւել ևս օրպանդունեան և
խրնիանաց ։

խրոխտ և
աղնուական
պատմնի ծե-
րակուտին ։

՝ Ոըք միանդամ ժխտեն ծերուե զգայուդունեն՝ ի գործառնուես , ոչ
միչ չատաչ բերեն պատճառս · և նման խակ են , ոդ թէ զչեկավարն
’ի նաւարկուելն անգործ ասիցեն · ուր ոմանք ’ի կայմն վերկանեն ,
կէսք ’ի առիսասնուածն վազվա-
զեն , այլք գյատակարգուսն գասար-
կեն , խակ նա զեակ ’ի ձեռին նաւի
ցի ոա խելն հանգարտիկ ։ Ա՛սպա-
քէն չառնի՝ զոր առնէ մնինկին ,
բայց մեծ և լաւ ևս առնէ ։ Ա՛յ զօ-
րուե ... կիմ երագութիւն մարմնոյ
գործք մեծամեծք վճարին , այլ խոր-
հրդով , հեղինակուե , և իմաստութ-
յորոց ոչ միայն չդերևնալ , այլ
առնել ևս սովորեցուս ծերուեն ։

Ակ Հ· 472։ Ա· Ք· 280։

Ակնհայտայ առեալ էր պատուէր՝ առ օրին ելանել ՚ի Հռոմմայ . և ապար այնպէս ։ Պատասխանի ծերակուտին զարմացոյց յոյժ զպիւռոս ։ Դարձեալ կի. նէ այլ ոմն ։ Դարպանիչ արիս ՚ի՞ որում ոչ ակն ունէր , ՚ի միտ էառ ԹԷ անգէտ էր ժողովրդեանն Հռոմմայ . և ՚ի միտ էառ՝ ԹԷ այլազգ էին նմա զգացուցեալ , յարժամ կարծէքն ԹԷ պարտուչ արասցափ և զէն խապա ։ Այսպ ՚ի Հարցանել ցկինեաս , զնաիդ Թագաւոր քեզ ծերակոյտն և Հռոմմ , յաւարս՝ յորս եղէր անդ. խնաստուն պաշտօնեայն՝ որ ոչ գիտեր մարդաշատձել , և և զի բարեբաստուչ խօսիլ ունէր ՚ի Թագաւորն՝ որ ոչն խնդրելր մարդաշատձիլ , եւս պատասխանի ։ Վաղուչ ԲԱԼԵՐ ինչ պատճառ . և ծերակոյտն՝ ծաղռվ ԲԱՓԱՐԱՅ ։ Վերկեցիկ և Հշդրիտ ոմնմնաբերուն երկաքանչիւր ըոյն . իբր զի ՄԻ՚Ն Լինն ՚ի Հռոմմ յարդ առ դիս , և պատիւ և ՄԻՆՉ ոմն՝ զնմանց այնոր օգուտապատիւ խորին ։ Սակ յայտագոյ բանմանդագուն երևելոյ ՚ի քէ՞ր և յանդաստանս նշ, ասել կինեաս . երէքն չԻ յոյժ , փոյթ պատերազմացն պէսոս ընդ լերնեան հեթրայի , որ աշխոյժ և առաւելագոյս չերբոյ հարուածոյ ։

Յող· Գ·

(ժ)ուսարիսն ֆաղաքացոյց հռոմմայ ։ Այրիրդր պատերազմ ընդդէմ պիռոսի ծօտ յաճուրն ։ (Ն)ախերիկիոս հիւպատոս ազգ առնէ պիռոսի , ըե բծնէչ էր հնարէ գեղախուր առնել ընա ։ Պիռոս անցանէ ՚ի աիկիլիա յօգնուրնի սերահասացոյց ընդդէմ կարելեռնացոյց ։ Յոյժ նորոգէն զբաղն ընդ հռոմմայեցոյց ։ Ընդերագին ձեռնարկ նորոյ հիւպատոսոյ ։ Վտոպիոս առնու զերգոն և զաղերն ։ Պիռոս ընդհալ զսիկիլիա , գառնայ յիտալիա ։ Պատահա ֆաղաքացոյն՝ որ չէաս յանչն գրել ՚ի գինուորութնի ։ Այրիրդր և վերջին պատերազմ ընդդէմ պիռոսի ։ Ընդունուի կոռիսի ։ Այղնաւոր համարձակութիւն , վն խոսա պիռուսորութնի որ պահեցաս ՚ի նմն ։ Ի՝ենձահանդէս յաղնաւոյ հռուիսի հետ պատուի ։ Պիռոս խոսի գիր գաղնաւորս , և խոյս տայ յիտալիոյ ։

Ակ Հ· 472։ Ա· Ք· 280։

Յայսմ ամի եղև Հանդիս Հանդարտ ՚ի Համարակալել , ո. րոյ այս առաջին նուագ է լինելոյ ՚ի գարմ ժողովրդա. ծոսարիսն կանոց ։ Այսին ՚ի համար երկերիւր ևօն անասուն և ուխ քաղաքացոյց հռոմմայ ։ Հինգ երկերիւր քսան և երկու քիլ բացիր ։ Այս պատրաստել լինեալ կրճատաւոր Հանդիսիս ։ Պաշտօնեայն էր մին յերկոտց Համարակալաց . վասն ուժ Հասանելր պաշտօն այսպիսի , առաւ ելոյր պատուով և շքով ՚ի վիլեսակիոյ իւր ։ (Ն)ախիա և անցեալ նինն ամր վաճառուն ուխ , յորմէ հե-

ան, ժողովրդականք լինէին եղէն ի համարակալուէ, սակայն ոչ ոք համարակալ ժողովրդական՝ դեռ արարել էր զդործառուրէն պաշտամունս։

Ա՛րդեօք է յայս վայր ասել զառաջարկուէին եղեալ ի պիւռոսի, ոմն կարծի, արկանել կամուրջ ի վէր ծովու ընդ հիզրոնտոն և ընդ ապողոնիա, ի գիւբել զանց և զարձ և զտուրևառ եպիրոսի ընդ իտալիոյ։ Այնգէն ընդ պլինիոսի՝ էր յիսունմղոնեան. այ աւելի ընդ վենետասան փարսախ դաղիսացւոց։ Հեռնարկս էր անսահման, բայց համեմատ յոյժ բնաւորուն պիւռոսի. որում քաղցր էր՝ ոմն և նեղոնի, առաջարկուի յանդուգն և անձեռնարկելի անդաստակեաց դանկացող։

Պլուտ· գիւտ պիւռ· ։ Տուիտաս· Տաբուլ· ժէ· ԽԲ։

Պ· ՍՈՒԼՊԻԿԻՈՍ ՍԱՎԵՐԲԻՈՍ·
Պ· ԴԵԿՈՍ ՄՈՒՍ·

Ընկ· Հ· 473։
Ն· Ի· 279։

Պիւռոս՝ ի գարնանամուխ եղ չահատակել, և եկին յապուլիա. ուր առեալ էր բազում քաղքս։ Այլ հիւպատոսք հասին անդր փոր մի յետոյ երկոքումբք զօրօք հիւպատոսականօք, և զտեղի կալան յասկուլոն՝ մօտ Ջհանուղին։ Այլ ինչ գուշակ էր մճտակայ մարտի, և ի պատրաստի էին գասաւորել կողմնակս երկոքին։ Օ օրացն գետ մի կայր միայն ի միջի անջրպետ։ Ու եղև՝ ելի գեկոս հիւպատոս հանդերձեալ էր, ըստ օրինակի հօր իւրոյ և հաւատաւ զանձն ի մահ վճռ հայրենեաց, յորմէ պակուցեալ էին զօրք պիւռոսի։ Այնոք քաջաբերեացնա զնւր զօրականսն՝ ասելով. ոչ ստացանին յաղթուէք՝ տալով զանձն ի մահ, այլ քաջօրէն պատերազմելով։ Այս առ բառնալոյ ինոյսն զանձնեին զերկիւղ յէտ խմացուցանելոյ նոցա զտարազ զգեաւոս հիւպատոսին, ի տալ զանձն ի մահ, զգուշացոյց զնա չլինել արկնրնկից՝ նա, այլ ձերբակալ առնել զնա կենդանւոյն։ Օ՛նարաս յաւելու. թէ պիւռոս եւ ասէր գեկոսի, մի խորհիր տալ զանձն ի մահ, գուցէ ղղջասցես։

Եկրկորդ պատրաստեցեալ պիւռոսի ընդ յասկուլոն։ Քաոյնս· ժգ· Գաւոն· ԺԲ· Օ՛նարաս· գիւտ· Ը· գեն·

Հիւպատոսք՝ առ ձեռն ի գործ առնելոյ, հաւուն հարցանել պիւռոսի. եթէ կամիցի անցանել ընդ գեան, թէ ոչ։ Նոյ նմ յիւրում կողման. և սա ընտրեաց զվերջինն։ Օ՛զբն երկոքին էին հաւասարք թուով և քաջութ, երկաքանչիւրն էին քառասուն հնդ այր։ Այ զնացաւ մարտն, և եղև յաւուր յոյժ։ Հռոմայեցիք զդէմ կալան քաջութ քաջութ փաղանգին պիւռոսի, որ էր ահելագոյնն զօրուն իւրոյ։ Վիրք՝ որք այլ չէին նոյնպէս, ոչ կարէաք վտանգեցին զնա։ Այ՛ած եղև երկաքանչիւր կողման

ԼԵ Հ. 473։
ՆՆ Բ. 279։

բարբոք և անդրդուելի, մինչև ամբակ կռուիլ ընդ ցհասա
նել գիշերոյ, ուր և պիւռռոսին խոցեցաւ բազուկ գեղար
դեամբ, և ազին ընդ ասաք հարաւ յապուլեցւոց։ Ձինք սա
սել ինչ առուգուելի զեղջին. զի հնազնակաք խոսին զայս
մանկ այլայլախառնն։ Հաւանական այն է, թէ ինսս ան ծ
ելև երկաքանչիւր կողմանն, և իբր հաւասար։ Ձինք գի
տէ, թէ գեղջս եմ զանձն՝ ի մահ, թէ ոչ։ Ակնկալեան
բազում ուրեք պնդի զայն։ Կորուսա գրոց սիտասի լու
սիոսի, ուր այս իբր նիւն գրեալ ձախարար, Թոզու զամ
անորոշ և մշնին։ Ընդ գիարգ և եղէն անդր պատերազմիս
որ մնա յասկալան, չեզեն ինչ այլ գործ ի մահացուած
տարածս։ Յայսմ վայրի ընտրեցան նոր հիւպատոսք ի
հռոմի։

Կին. փոխ. ծ. 73։
Ցիսոփ. նեն. ճառագ. բ. 19։

ԼԵ Հ. 474։
ՆՆ Բ. 278։

Կ. ՓԱՔՐԻԿԻՈՍ ԼՈՒՍԻՆՈՍ ը.
Կ. ԵՄԻԼԻՈՍ ՊԱՊՈՍ ը.

Փաբրիկիոս ազգ առնէ պիւռռոսին, թէ բժիշկ ինչ ընդ նարի գեղա կուբ առնել զնա։

Լ՚այս երկու հռևելի հիւպատոսք հին պաշտօնակիցք այլ անգամ՚ի սին պատուոյ էին։ Ի ժամանակի յորժամ կային ազգ յիւրեանց բանակի, այր մի անծանօթ հին առ փաբրիկիոս, բերեալ գիր՝ ի բժշկէ արքային, որ անձնա մատոյց լինել գնզակաւոր առնել զպիւռռոս, թէ հաղո ւմայնչիք խոստացին նմա արժանաւոր հատուցումն ծա ռայութեանն մեծի՝ զոր կամիր առնել նմ, յանկ հանեալ զպատերազմին սատրիկ, առանց ինչ նոցուն վտանգի։ Իսայց փաբրիկիոս միշտ անսասան՝ ի յաւարարսյուն և յարդարուն՝ ի պիտոյսի իսկ՝ որ գիտէ պէսպէս պատըր ուակօք ազատագել զայն, և գիտելով թէ կան անազատ առնլն իմն իրաւունք ևս և առ թշնամիս, սոսկացաւ ընդ այնպիսի առաջարկուն։ և որ անչգաձն էր յոսկոյ աբ քայի, առնէն համարեցաւ անձին՝ յազգել սրբոյն Թա նասի։ Խորհուրդ արարեալ ընդ եմիլիոսի իւրում իշխանակ ցի, գրեաց վաղվաղակի առ պիւռռոս, ազգ առնել նմա՝ զի անձնատաք լինի՝ ենեդգաիտ զբժշկուն անտի։ Ոչ Թուղձն էր գրեալ այսպէս։

ԿԱՅԻՈՍ ՓԱՔՐԻԿԻՈՍ ԵՒ ԿՈՒՒՆՏՈՍ ԵՄԻԼԻՈՍ ՀԻՒՊԱՏ ՏՈՍՔ ԱՌ ՊԻՒՌՌՈՍ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՈՂՋՈՅՆ։

«Ինչ երեւի պիտոյ, ըզ անձանաչող ես զոս բարեկամաց և ընդհակառակ. և հաւան կայցես ասելոյս՝ երբեմն ընդերկայնս պնուագրեալ գիրեալ առ մեզ. պետեալ ըզ պատերազմիս զոս ընդ բարեպատարաս և արիոյս, և ասիս զանազ ես՝ ի չարեպատարաս և ի զրկծոյս։ Այ՛ն

վը լսէոյ սէրոյ չո ապը առնէմ չէզ զայը , այլև վը սէրոյ անչանչ
ռէրոց · ազ ի՛ նաչ չո՝ լեցի ռէզ առաբ չբպարտառնէ , և խարճես ար-
կանէնչ , ռէ չեռնարքէաչ էոչ ռէր ՚ի բառաձանառնէ , վը անյոյս լինէ-
լոյ ռէրոյ ՚ի գլուխս հանել ողջամբ զպապեբաչմ ռէրով խօյառբ ։

Իրրև էաս պիւռոս զԼծուզԼծս , գոչեաց զարմացմամբ ·
Ո՛րբ ՚ ծանեայ պռոփոբ պժաբբիկիոս · բէռբին ը շրջել չաբեփաչ
չէռբոյ ընքոպչոյ , չան խոպռբեցռոպանել զայս հռովմայեցի ՚ի չառաջ
պրբռառնե , և բաբելառաե ։ Իրրև ՚ի վը եհաս լուռ իրացն
նչանակէլոց ՚ի Լզլեի անդ , եւս պատուհասել դառն
մանչուամբ զժիլչի իւր ։ Այլ ՚ի վկայուի երախտապար-
տուե իւրոյ առ փաբբիկիոս և առ Հռովմայեցիս , առա-
քեաց առ Լիւպատոն զնոմ զկալանաւորս առանց փրկա-
նաց · և յաւել առաբել առ նոս պատգամս ըրս զկի-
նէաս , զի Հնարեացի Լաւանեցուցանել Հաչտուե ընե իւր ։
Հռովմայեցիքը՝ որոց այ էին կամք , այ ՀաորՀս լինչ ընդ-
ունել յիւրեանց Լծնամբոյ , և այ փոխարինուե լինչ՝ վը
չգ ոյծ Լզլչիւրեանց առ նոս զաչնպիսի մեծ գեղեն ապրիա-
տուն , առնուլ առնն զկալանաւորս , բայց փոխարէն առա-
քեցին առ նոս նոյնչափ տարեհատացիս և աաենայնս ։ Իսկ
՚ի վը գաչանց բարեկամանէ և Հաչտուէ , կացին միասին
չատաչմանուն պատասխանատուուե ծերակուտին ։

Աենեբա Համ մտաեալ զայս գործ փաբբիկիոսի ընդ
ազատական անընչասիրութեն՝ որ Հրաժարեցոյց զնա ՚ի
ստոյ պիւռոսի , և առաչի ազաբէլ պիւռ ՚ ոյ այը մի զար-
մանալի՝ ազաբակ պնդեալ ը սկզբանս բաւաբարութեն ,
արդարակորով և առաբինի Հանդիսացեալ ՚ի Համարձա-
կուես իսկ պաՀպանոյ , գիտելով Թէ չատես և առ Թշնա-
միս կան կանոնք Համեստուե՝ զորոյ անՀնար Լ անցա-
նել առանց չանդուածոյ , իրաւամբք կնբեաց , Թէ չչաղ-
Թել ոսկւով , և չչաղՀել Թունով՝ են երկու առաբե-
նութիք , որք չատաչ գան ՚ի մի և նոյն արմատոյ և ՚ի վճռ-
անՀնուե · ասէ · Լ՚ի ես նոյն (արեաան) որով է՝ չչաղՀել ոսկ-
ւով , և չչաղՀել ըռանով ։

Այլն ՚ աենեբա Հարցանէ , Թէ այս գերապանծ Հռով-

1 Ա՛չ ասէին փաբբիկիոսի , որոյ գծուռպարչն ևս սաեբբիկ չոբ. գաբաուե չատաչ և ՚ի Համեստուե , քան արեգական չեբոց ընծայից ։ Եդբ ։

2 Աբանչաչալ ընդ այլն միջ ... ը պնդապատն բաբոյ օբինակի , և ոբ ը գնանէ և գծուռպարն , ը անամն ՚ի պատեբազմն · այլ՝ ոբ Հաւատալոյ ՚ի Թշ Թշ տաբօբէն և առ Լշնա-

մին ։ Աենեաս ։ բառդ ձէ ։

3 Լծուռպա էչէ փաբբիկիոս , այնոս՝ զի զանգ իւր Լբբև պաբատ էաս ՚ի Հնբկապատուե՝ մշակաց · չի էս պատեբազմ ևեմ ը պուռ սի , և ևեմ ը միջոցս զի ընծբէ զարմանաս և զանչքաս զոբ ՚ի գաղ Հան առնէին յանդ ատասնի՝ իբեաց յաղթական ձեռնէին ։ Աենեաս · չոդագ· գեւոբնէն · գԼ· Ֆ ։

ԱՀ Հ· 474։ Ղո· Ք· 278։

մայեցի էր արդեօք Թշուառ և ախտակեզեր, իբր զի մշակեր անձամբ զևր անդաստան, յորժամ պարապ առնոյր ի հնարկաեւտուէ, և մարտադիր էր ընդ Ճսխուհս, ոգի ընդ պիւռոսի, և շատանայր ընդ ելիցն՝ զոր իւր յաղթական ձեռք ոտոգանէին և մշակէին յիւրում պարտիզի։

Հարցումն այսպիսի Հարցանէ նա՝ և վան կուբիոսի։ Համարիցի՞ք՝ ասէ, Թէ իշխանապետիս մերոյ որ ունէին գնէր պատգամաւորաց սամնիացւոց՝ ի հանդերձելն ի վառարանի գիր ընդ ելենս իւրովի, նովին ձեռօք որովք յողովակի վանեաց զԹշնամին, և առանգեաց ի Ծոց կապիտոլեանն գիտի գյաղթողականն գաղիի՝ գժբախտ եղէն կեանք, քան զԱՃապետն ապիկիոսին՝ յաւուրս մեր երևելոյ։ որոյ վարպապետ լեալ և ուսուցիչ քաղցրաձայնակ պատառոց և անուշահամ ըմպելեաց, ապականեալ խաթաբեաց զգարս՝ իւրով վնասակար հմտութիւն։

Ի հնումն մեծ փոյթ էր յերևան ածել զայսպիսի արժանայարգ արարս, և մշանջենահռչակել գիշատակ նոյն։ Այս այսպէս է առ մեզ։ նա՝ յողովակի գործք՝ մեծագոյն յիշատակաց արժանիք՝ ի մնալոյսէ Թագին։ Ի ոգւոյն կոչ ժա ազգ արար կարոլոսի Ֆ։ խորան՝ գբանին Կոլդունն գիւղ, որ որեքիմ Հշնամին էր իւր, զգուշանալ ի մահ նուիրէ Վամիօպասսօ խոստացեալ։

Գ·ՓՈ·Ֆ·ՃԲ· Պիւռռոս անշանէ ի սկիլա՝ յօգնականէ ընդ եմիլ կուսացոյց քեզդեմկալ քեզդենցոյց։

Վարձոյսք ի սիւռոս։ Իբր սա՛ի մեծ տարակուսանաց կրծուռեալ ի վերջնում մարտի զնախիր բնարհս իւրոց զօրականաց և քաջաց սպային, քանզ ի միտ էառ՝ Թէ չունի կանգնել նոր զօր իբրև զՀռովմայեցիս, որք [2] ի պարտուէ իւրեանց ձգէին նոր զօրս ել զօրանք Հանաս պաշտօնէ իւրեանց մարտի։ Ինչ դէռ էր ի ծափս այսպիսի տխուր խորհրդոց, չգտեալ ինչ իւր խուսափիւն, և ոչ պատուաւոր ինչ շահիլ կասելոյ յիւրմէ ձեռնարկէ՝ յոր ըմբռնեալն էր ծանծաղմտուէք, նշոյլ ինչ յուսոյ և բաւ ելթաստուէ անդրէն զօրացոյց զնոր պատարագիս։ Ի՞ս տի Հասին պատգամաւորք սիկիլիոյ, որք գային ի ձեռն տալ նմի զսիրակուսա, զակրականդ, և զբիշք լինտիոն,

1 Ոգի Թէ ոչ այնչափ երջանիկ էր նոյն կեանք մերոյս իշխանապետի՝ որ ես ունկնդրեալի գսպասեացն սամնիացւոց, յորժամ գնոսքն ձեռացն կերակուր առ վառարանաս ինքնին չորչորէր ձեռացն, այն՝ որով բազում անգամ խորտակեալ էր յաղաջ զԹշնամին, և զդափնին առանդեալ էր ի գոգ կապիտոլեանն դեղ, ի զԱպիկիոսէն, որ ի մեբռան ակեաց գարու· որ··· զդեառէ խաՀանացկին գատանեալ, ա պականեալ զդարս իւրով վարգապետաբ։ Աննէս· յաղագս Միխիթ բռնի առ Եվէս· գլ· ծ։

2 Որոյ Թերջ քանգեալ յոստոց՝ խոտ տատապառ, յերկամեայն խոչ՝ աշնանն առեալ՝ կազդուրացաս։ Ոնտոց գաղերգ· ը· գաղ· ֆգ։

և խնդրել զոդնսէի նը ըզկիմ կարբեզնացոց ։ Ի նամ ԼՀ Ա· 474 ·
Հասին սուրհանդակք յունաստանի զկուցանել նմ, Թէ Ե· Փ· 278 ·
մանկտնիա Թուի ի քեզ ապատան , և ի պարտասի է
տալ քեզ փեր սմոռ ։ Յայնպիսում պահու դիմ եզ
երԹալ ի սիկիլիա , և փոԹացաւ յղել յառաջագոյն
զկինէսա , բանագնաց լինել ըզ ժողովուրդսն որք կոչէին
գնա , և ապահովել զնա , Թէ անցանել ունի ըզ Տուպ ան-
ձամբ ի կղզի նոյ ։ Յետ այսորիկ Թողեալ ի տաբենատն
զտուաւր գունդ պահակապանաց՝ ընդդիմ կանգ բնակ-
էաց , որոց ծանր էր՝ լքեալ Թողուլ պիւռոսի զնա , միանգ
գամայն և ըզ ծառայութիւն ունել , խոստացաւ նոյ , Թէ ի Յոյնն ·
նեղել Հռովմայեցւոց զնոյ՝ վաղվաղակի Տասից ձեզ յօգ- գիւռ ԺԸ· գլ·
նել , զոր և գիւրին է ինձ կատարել՝ կարի իմն մեծաւ- է ։
բութիւ ։ Յետ այսց բանից եմնատ ի Տուս ։ Ի Վարդիկանոս ·
տալիս ամն երկուս , և ամիսս չորս ։ Ժ· է ։

Ի Հաց յահնկալուէ աչխարհակալուէ այնպիսւոյ զօրա- Կարգագիր
ւոր կղզւոյ , անձկալր նա Տանել զմիւԺ քիւռս և ի կար- գաչնագրու-
քեզնացոց , որք ի Տնամանէ նմին ըզ նոյ ։ Ի սաբեալ էր թիան ի մէջ
սոցա զնագոն Տարիւր քան զո կանգուն , նպաստամա- կարքեզնաց-
տոյց զնոսա Հաստատել Հռովմայեցւոց ընդ ոց և Հռով-
մայեցւոց ։
դիմ պիւռոսի · ասէն · ,, Ընդդիմ օտար Թշնամւոյ ՝ ի
,, ձեզ Թուի մեզ , Թէ լինի ձեզ օգնական յօտարաց " ·
Ո՛վերակոյսն ետ պատասխանի · ,, Տռոմի ոչ ձեռնարկէ
,, ի պատերազմ , յորժամ չէ ձեռնհաս ի գլուխ Տանել
,, զայն խորհուրդ զոր ունի " ։ Ի Հայց և այնպէս նորոգեցաւ պատ- Պատէիս ·
գաչնագրութիւն ի մէջ երկուց ժողովրդոց , որ եղև չոր- գիւռ Ջ ·
րորդ · և ի մէջ պայմանաց յառաջագոյն եզելոց յաւել-
լաւ և այս · Ո՛րանէք անթամ դեպ լինի Հռովմայեցւոց կամ կարթե-
դոնացոց գնել գաշինս ընդ պիւռոսի , յանուանէ նշանակեցեալ , ըն
այս երկու ժողովրդոց կարդ լինին օգնել դմիանց յորժամ յարիցէ
ոք ի վերայ դոց ՝ ի նոցանէ · և այնպիսում պահու մարթ էցէ կարթե-
դոնացոց հաստացանել նաւս · և ըն Տրամադիր ժողովրդոց տա-
ցիմ Ռուզի Տրոց գնգաց · և ըն գոնդոր կարթեդոնացոց օգնեցին
Հռովմայեցւոց ընդ ծով · Բայց ի լեցի Բռնաբարել նոա՝ ելանել ա-
Տամ ՝ ի նաւս · Կարթեգնացիք առաջի արարին զայսպիս
սի Տզօր օգնականութիւն Տռովմայեցւոց , ոչ այնչափ ՝ ի
նոցանէ նոյ , որչափ ի խափանել զմուտ պիւռոսի ի սիկի-
լիա , զի սի վերը ի վայր ջրհեղեղ զաչխարհակալուԹիա նոյ ։
Ի մեկնել պիւռոսի գիւրուն եղև հիւպատոսոյ՝ առնել
յաղԹութիւն ինչ ըզկիմ հարուածոց , լուկանիացւոց ,
բրուտացւոց , և սամնիտացւոց ։

Ա· Տ· 475։
Ն· Ր· 277։

Պ· ԿՈՒՌՆԵԼԻՈՍ ՀՈՒԼՓԻՆՈՍ Ե·
Կ· ՅՈՒՆԻՈՍ ԲՐՈՒՏՈՍ Ե·

Հիւպատոս սուրբ հոմս փիլոսոփ։ Կիւբրն։ յաղթ։ Աքինաբանի։ գիրք։ Ե։ էջ։ 268։ Աստ։ գեանէ ...։ գիրք Ը։ գլ։ Ը։

Հռուփինոս առ բազում էր ի համարի վճռ իւրոյ պատերազմական քաջութիւն · բայց և արհամարհ վճռ իւրոյ առ գահոյնէ և ընչաքաղց ախտի , որ տալը նմա գործել բիւր անիրաւութիւն · և արարեալ էր զվարսիկիոս գանձուչասէր՝ իւր սենեկիմ Թշնամի ։ Բայց և այնպէս նոյն փաբրիկիոս իւրով մեծադոյզութիւն էտ ընտրել զնա հիւպատոս · զի առ ժամն պիտեր Տէրկպատուհիմ քաջկի որ զզրագլուխ մի զօրուն · և ոչ որ յանձնամատոյց եղեալց առ այս պաշտօն՝ Թուէր նմ Թէ ունիցի զպիտեան Հանգամանս ։ Ապա ի մատչել՝ Հռուփինոսի շնորհակալ լինել զմանեկ , զարմացեալ ըստ այնպիսի անակնկալ պատուհասուհիմ նմ , ասէ փաբրիկիոս · Ոչ՞ն է ըն առաւել հաճելեաց , քոյր գ կեղծել ի հնապատոյ ։

Յանդուգն ձեռնարկ հնապատուհաց ։

Հիւպատոսը Թողին առ ժամանակ մի ի հանգատեան զտարեհատակիս , զի ըստ երջարկն ընդ սահմիայիս ։ Ցեսեալ սոցա , Թէ բռնադատ ծանրութի պատերազմին անկաներ ի վ ր իւրեանց , և Թէ երկիր իւրեանց էր տապատակեր , և Թէ ոչ զօրեին զդէմ ունել այնպիսի բազմատոր գնդաց , խորհեցան խոյս տալ կանամբք և որդւովք իւրեանց և ամ ցանկալի ընտիւք ի լերինս ինչ բարձունս և անմատոյց ։ Հռովմայեցիքք՝ որք արհամարհէին զինչութիւս փախստեայս յերեսաց իւրեանց , կամեցան գիմագրաւ երթալ՝ բաղխել ըստ նմ անդ ի բարձունս , բայց անկարգ և անխորհրդաբար ։ Ակամբ յանդգնուհի իւրեանց եղև նոյ Թանկագնոյ կոյժ · զի սահմիայիքք գրոհեալ ի նմ սաքօք և քարամբք ի կիրձս ինչ գժապարիս , կատորեցին ի նմ ցանկ զօրացուն ։ Իմանք եղեն քարակիժ , և չարաչար ջաղեցան · այլք որք ոչ կարողացան վերծանիլ , կամ զդէմ ունել , ձերբակալ եղեն կենդանւոյն ։ Իրիկ եղև կորուսան , բայց մեծ ևս ամենեն ։ Հիւպատոսը գժգոհ զմիմեանց , և իւրաքանչիւր յիշատակիլ իւր սրիկէ զինեան՝ մեկնեցան ի միմեանց , ասն ունելով Թէ լաւ ևս գնացեալ էին երբ , յորժամ ձեռն ի գործ արկեն ուրոյն՝ իւրաքանչիւր յիւր ատեն ։ Ուրուտոս մնայ իւրովք լեգէոնօք

1 Պ· կուռնելիոս՝ կարծեցեալ այր ազատ և գոզալիա , այլ քաջազգ և ընտիր զօրավար , իբրև շնորհս ունէր փաբրիկիոսի , զի Թշնամի գոլով ընտրեաց զինքն հիւպատոս , մանաւանդ ի մեծի և յահագին պատերազմի անգ , ասէ սա · Զինչ ինէ ինչ ընտրեալն առ իս , նէթէ առաւել կարեցայ կռուողիս ևան վճռաւոր։ Կիկերոն · Ե· յաղագս Աքինաբանի · 268։ Աստս գեղիոս · Բ· 8։

'ի սահիսն · Հռուփինոս խոստաց յերկիր լուկանիացւոց և բրուտացւոց · Նոք վազվզադակի առար եհար զերկիրն · ատա ձեռն էարկ 'ի կարեւոր ևս իրողսն · Ոչն եր պատշաճութիւն կրօտնեայ մեծի և ձոխ քրիստի, որ էրն 'ի ծագ լուսոյ տալոյ մեռ 'ի սարսանդն լակինոնի · և ըստ ոչ անցաւ ներ նըր էատր գետ · Ոչեր ինչ վատահ առնուլ զայն քանի, այլ միայն համախոհութիւք քրիստեայոց, ոչ և յուսացուցիչ էին գնա · զի բնակիչք նր չէին ինչ գոհ զոհեւոսի · Ոչ անտարակոյս տիրեր արգելք · բայց կրօտնացւոց համ 'ի կարծիս ինչ հաճոյանալ անկեալ, կիր իրապէս լեալ գաւազրուն, կոչեցին օգնու 'ի տարենտոն · Հռուփինոս որ չէր ինչ այսմ իրագետ, մերձեցաւ աներկիւղ 'ի պարիսպ քրիստեայն, և ասացոր օգնականութիւն լուկանիացւոց առաքիչդրդութիւն նիկոմաքոսի զօրավիգն ունելով և զպահակապանս՝ ահեզաբար 'ի վեր յարձակեալ հիւսիս տօսին արկ գնա 'ի չիոնս, և կատարեաց 'ի նոցանէ զաւազումն · Հայիժամ ելիոզ նա զպաշարումն, և հրամայեաց ժողովել զաղեն՝ ելանել գնալ վազվզադակի · Ոչ նեղն իսկ լու եղև 'ի կրօտն, նա՝ առ ժամայն եհաս կամանաւորսն ոմն վերծեալ 'ի բանակէ թշնամեացն, որ զգացոյց նմ հռուփինոս 'ի պատրաստի է երթալ հարկանել զնոսքն, վ'որ զի խոստացան նմ զանալ զքրիստոս քրիստեան · Հետ սակաւ միոյ 'ի վեր եհաս միւս ևս՝ որ յաւել ասել, թէ զօր թշնամւոյն չու արարեալ գնայ · Ոչ արգարև երեսփին 'ի հեռաստանէ զրօշք և գունդք յառաջ խաղացեալք ըստ Հանապարհն՝ որ հանէ 'ի լուկրոն · Կրկև զայն լուան, իսկ և իսկ նիկոմաքոս իւրովք լուկանիացւովք եղ վազվզակի երթալ յօդնուն լուկրոնի ըստ գոյզն · Ոչ յոյժ հռուփինոս էր կեղծեաց · վասկ զարձ արարեալ նըր յետս՝ յար ձակեցաւ յանկարծակի 'ի վեր կրօտնեայ և սիրեաց նմ՝ մինչև ծանուցեալ էր զարձ ներուն, յերեսաց թանձրամած մառախլոյն՝ որ պատեալն 'ի դիպան պահու վ'որ նր · Նիկոմաքոս ոչ ծանեաւ վկայք դիւրաշաւանութի իւր, բայց յոյժ այլ ոչ գոյր ժամանակ զարմանելոյ վնաս սուն · Ի լուսոյն իւրոց ազեցից՝ 'ի զառնալ իւրում 'ի տարենտոն, պատահեաց հռուփինոսի · կորոյս զմանն ինչ իւրոց գնդաց, և հազիւ վերծաւ անձնապատր · Իսրև զայն լուան բնակիչք լուկրոնի՝ որք տակաւին տանիլն լծոյ պիւռոսի, անձնատուր եղեն 'ի հռուփինոսի · Հռուփինոսի զարձեալ 'ի տաւղ, ընկալաւ պատիւ յազթանակի ·

Ա՛ Ե· 475 ·
Ն· Ր· 277 ·

Հռուփինոս առնու զկրտութիւն ·

ԼՀ Հ· 476։
Ն· Ք· 276։

Կ· ՓԱՌԲԻՈՍ ՄԱՔՐՈՒՏՈՍ ԴՈՒՐԹԻՍ Ք·
Կ· ԳԵՆՈՒԿԻՈՍ ԿԱԵՍՊԻՆԱՆ·

Պիւռոս թագաւոր զսկիզբն վախ գառնոյ յհասելոյն։

Սամնիացիքն, լուսանիացիքն և բրուտացիքն մեծապէս նեղեցան յերկուց աստի հիւպատոսաց ։ Հասեալ յողորմ սահման՝ առաքեցին պատգամաւորս առ պիւռոս, առեն. Թէ մի՛ վաղ ժամանեսցես մեզ յօգնութիւն, կորնթիք ։ Ի՛ջ զբեմբ զդէմ ունիլ հռովմայեցւոց. և զի մի՛ խոպան առ տանեսցուք, հարկիմք անձնատուր լինել ի նոսա ։ Լ՚այս պատգամաւորքն եհաս առ նա՛ի դէպ ժամն՝ առ վերծուցանելոյ զնա՛ի տաղտապանաց՝ յոր կայր ։ Ի՛ սկզբան անդ ՚ամ ինչ յայլոզեալ էր նմա՛ի սիկիլիա՝ առաւել քան զամ իւր ակնկալութիւն ։ Լ՚այս յայլոզուածք ելին պատուդ՝ ոչ այնչափ իւրոյ լաւութենէ, այլ նուաճաբարոյութենէ և քաղցրութենէ, որչափ քաջութենէ իւրոյ և հմտութենէ՛ի պատերազմական մարտս ։ Կ՚ապ մեծ յայլոզուած յոլովակի և մեծ փորձութենէ ։ Լ՚ոչ արդարև խաթարեաց այն իսպառ՛ի նոսա՛ զայսոսիկ զձիրս սիրելիս. և չըջեաց զնոսա յամբարտաւանութենէ, ՚ի խստութենէ և յանդգնութենէ խոհ. մինչև առեալ լինել նոսա՛, և անտանելի՛ ժողովրդոց սիկիլիոյ ։ Լ՚այսպիսի խեթահաճութենէ, պատրաստուեցան ինն եր վտարանդութենէ, որում անհնար եր լինել նոսա նպաստամատոյց, վասն ուրախ եղև յոյժ լուռ գիւտ հաճոյս պատրուակիս ելանելոյ իւրոյ՛ի սիկիլիոյ ։ Լ՚այն ինչ հանդերձեալ եր մեկնել անտի, հայեցեալ ընդ բարեբաստիկ վիրս կղզւոյն, և ընդ ձախուսէ քղքաց, ձայն եբարձ առ որս անդն կային, և ասէ. Որչ բաբենիա՛ եմ, որպիսի ապաթերպ պատերազմի նողոս՛ հռոմայեցւոց և կարթեգոնացւոց ։

Հանգամանել իւրում, ընդարան ընդ նա և յաղթեցին՝ նախ կարքեդոնացիքն և ապա մամերտացիք ։ Հետ այսորիկ կրեաց ալեկոծուն սատիկ, որ և կորոյս զմանն ինչ իւրոյ նաւատորմիղին. և յետ քանզում վշտաց և չարաչրուեց եհաս՛ի տարենտոն քսան հազար հետևակօք, և երեք հազար հեծելովք ։

Հայտնի վայրի հռովմ տատապուր՛ի ժանտախտէ, որ նեղէր զնա մեծապէս առաջս ոչ սակաւ ։ Լ՚որ զերծանել լոյ՛ի նմանէ ձեռն արկին չարարոզուն, զորմէ խօսեցաք վերագոյն. այն եր հեղոհել բնեբ՛ի կապիտոլիոնի ։ յայս սակս ընտրեցին զայն իշխանապետ, որ եղև ոսկ կարծի՝ հռուռնելիոս հռուփինոս ։

Մ· ԿՈՒՐԻՈՍ ԴԵՆՏԱՏՈՍ ℣·
Ե ԿՈՒՆԵԼԻՈՍ ԼԵՆՏՈՒԼՈՍ·

Ա· Տ· 477·
Ն· Ր· 275·

Պատեռազմն էր միւս ևս հարուած բազմամեայ · յորմէ աչխոյժ խոնջ էին , մինչև կամ՚ցեալ կուրիոսի զբաժոն ղով լինել ՚ի սուղորթեն ՚ի կապիտալիոնի , իբրև կոչեաց յանուանէ զքէ՚ցացիս զորս համարէր բաւականս գրուե ՚ի զինուորուն , ոչ որ էտ պատասխանի : Ապա ՚ի թէ՚ի խոհեմարկուն անկարգ ունէս , օգուտ հնարկաց պա՚ հանջէ , տալ ինչ օրինակ : Հրամայեաց արկանել ՚ի սա փոր զանուանս ամ՚ ցեղից . և յելանել վիճակին ՚ի վերայ ցեղին պոլլեայ , և միւսանգամ վիճակարկուե՚ ՚ի վրջ քէ՚քացեայ ուրուն այնր ցեղի , էտ կոչել զնա քանի մի անգամ : Խայց տեսեալ թէ ոչ լինի յանդիման , հրաման ետ վառաւել զատացուածս նոր : Ինթացաւ նա վաղ՚ վաղակի և բողոքեաց ՚ի տրիբունս . բայց սա՚ ոչինչ հայե՚ ցան ՚ի բողոք նր : Յայնժամ հիւպատոն յայտ արարեալ, թէ հնարկապետութեան ոչ պիտի քէ՚քացի , որ չտունու յանձն հնազանդել , վառաւեաց զատացուածս նր , և զնա ինքն իսկ : Յայնմ հետէ էանց այն ՚ի սուղորթե ՚ի : Ըս այս խատուե եղև յօգուտ . զի մնադիւր եղև ժողով զբաց : Ոյս արարին հիւպատոսք , լենտուլոս ՚ի լուկանիա , կուրիոս ՚ի սամնիոն :

Պիւռոս եղ վաղվաղակի ՚ի տարենտոնէ ՚ի չահատաւ կուե՚ , գալ ՚ի հարկանիլ ՚ի կուրիոս : Սամնիացիք խո՚ թացեալ էին ՚ի նմանէ , փոխանակ զի եթող եղիք զնա և չոքաւ ՚ի սիկիլիա . վրկ ՚ի սկզբան անգ գժուարաչահ՚ էին տալ զգունդս՝ զոր խնդրեր : Խայց օգտանդրուե՚ն անձանց , և վտանգն յոր կային , միտեցուցին զնա ՚ի տալ : Խաժանեաց զևր զորս յերկուս խումբս . զմի ՚ի նոցանէ յղեաց ՚ի լուկանիա , զի զդէմ կալցի լենտուլոսի՝ որ էր անդ . և միւ՚ թողացուցանէ գալ յօդնուե ՚ի իւրոյ իշխանակցի : Խակ ինքն երկրորդ խմբիւ խաղաց ՚ի վրջ ՚ի՝ կուրիոսի , որ էր պատնշափակ ՚ի գիսպան վայրի՝ մօտ ՚ի բեհենվենտ քէ՚ղ , սպասեալ օգնականուե՝ որ հանդերձեալ էր գալ ՚ի լուկանիոյ :

Պատուհաս քաղաքացոյն՝ որ չէտ յանձն գրնե ՚ի զին՚ ուորութեն : Վաչէրնա հագիմոս գեր՚ ՀԱ· Գ· Ե :

Երրորդ և վերջին պա՚ տերազմ ե՚ գժ պիւռոս՝ ընդ Հռոմեա՚ ցիս : Յաղ՚ թութեն կուրիոսի :

Ա՚ կի իսկ ամպարեաց պիւռոս քաղաքն , և ինտ՚ րեաց զնտիր ընտիրս յիւրոյ գնդից , և զնդիղս իւր զբա՚ ջագոյնս և մարզիկս ՚ի մարտ , և չու արար ե՚ առնուլ խա՚ ւարն ՚ի վրջ հասանել նր յիւրում քանակի : Խայց լոյդ այգմանալ առաւօտու յայտնեցաւ Թշնամեաց՝ ելից՚ անել իւրում ՚ի լերանց , զի մանթ գիշերի և գժուարութե՚ն ձա՚

Ա՛ Ե· 477 ։
Ն· Ֆ· 275։

նապարհայ յապաղեցուցին զնա առնել ի զոր կարծեր ։ Լուրիոս եւ վաղվաղակի յիւրմէ պատնէշ հարուստ մի գնդաք · և ի գլուխ նոքաք ի վէր ել առաջ եղելոց , խորտակեաց զնա և հալածականս արար , մինչև աշաբեկել և զայլս ։ Խաղումք ի նոցանէ կոտորեցան , և ի փղոյ իսկ ոմանք եղեն ձերբակալ ։

Այս գիտ վստահացոյց զՀիւսպատոն ելանել համառ գունդ զօրաց ի տեղւոջէն ուր կայր , ի տալ մարտ պատերազմի յընդարձակ վայրի ։ Պատ ի սահակմանալ կրեուն , յաջողեաց ի սկզբան անգ զօրանալ միոյ յիւրոց թեւոց , և խռովեաց զՀնդիա ։ Յայնժամ պիւռոսի դիմեալ յիւր փղս , պառակտեաց նոքաք զինս թեւն , և ընկրկեաց զայն մինչև ի խումբն պահեստի ։ Հասեալ անդր եգիտ քաջ գունդս սպառազինս՝ գեռ անխոնջս ։ Կասեալ եր այ ի վերջնում պատերազմի, մեծ առ ընդրկել զինիս , ոչ երկեաւ միայն պիտի վարել՝ այլ առաւել ևս հաւր ։ Յայս սակս Հնարեալ եր նոցա հեռատեսութիւն ինչ գործի , որոյ երկաթի սլաք ունելով ծակ լի եր նեղքով և պատաքոյ չուքանակի կիպանուտ նիւթովք , ոյր ձիւնովք , մշով , և այլ այսպիսեօք , և ի ծագ նոր կեռ կիր ձնակ եր կաթի , զի այն գործի կառեալ կուտեսցին ։ Զգիւնն զայս պիսի ջահավառ գործիս ի քամակ կիր ի մարտակոց փղոյ , որոց կառեալ ի մարթ նոցա կիր ի մարտակոց , հեսյերեաց տանջիւնն անհնարին զգ ազանան ։ Յայնմ վայրի պլաք խոցեին զնա տիգաք և աշտեիւք · և ամբեին առ Տերկ բռնագաւթին զիւրեան ընդ կղունկն գառնալ , և ի մարտիկս իւրեանց փլանել · յորմէ եղև այնպիսի աղմուկ չիսթի , մինչև հաւմայեցեալ յայնմ կատարեալ յաղթուէ ։

Հռովմայեցիքն կոտորեցին ի թշնամեաց յայսմ մարտի՝ քան և վեց հազար · և կալան գերիս հազար երիք հարիւր , և ոչխ փիղս ։ Պիւռոս զերծաւ ի տարհնտան սա կաւառոր հեծելովք ։ Խոհակ նշ առաւ · յորում վայրի զարմացան ել կարգաւորուն նշ , զորոյ և զհեռ չորան առ յապայ ։ Ի հնումն ՝ հռովմայեցիքն և այլ ժողովրդք իսաւելոյ չուենին քանակ գծագրեալ · այլ իւրաքանչիւրք ոք Տարկանէր զվրան իւր անվտանգ զօրին հովանաց · ոչինչ միտ եդեալ ուղղագիծ գաստառութե · այսմ միայն զգուշ

1 Ի հնումն հռովմայեցիքն և այլ ազգք սովք էին բանակ հարկանել չրիս և գունդագունդ , զօրին նայն ամիսոքել ի տարածութեան · իւր զի հիմք պարզ պատոր Տանապէին միայն զքաղքա ։

Պիւռոս արքայ եպիրացւոց նախ առաջին կարգեաց զվրանակ քաղքենի չրիս և գունդագունդ , զօրին նայն ամիսոքել ի նովին պատճառս ։
Փլուտարքոս · ք · ա ։

Ե· Ա 477 ։
Ն· Փ· 275։

շայեալ, զի մի՛ իչեն կարի ինն բացականք յընկերաց ։ Պիւռոս եղև առաջին՝ որ ետ նոցա օրինակ, զետեղել զնա զզօրն չրջափակ՝ ի միում բանակի, ուր ձամբաքն եւ բաքանչիւր խմբի էր նշանակեա՛լ տեղիս տեղիս խիտ առ խիտ սբանչելի ինն դասաւորութե՛ամբ ։ Այսպա՛ս հռովմայեցիքն յայնմ՛ հետէ հասուցին յոչ ջնկ կատարեալութի՛ւն զայս մնաս գինուորական գիտուե՛ն, որ Տալի՛ ի կազմուի՛ բանակի ։

Այ՛ս թէ՛ ասել, Թէ՛ վերջինս այս յաղթուե՛ի վերայ պիւռոսի՝ պատճառեցաւ հռովմայեցւոց զաշխարհակալութե՛ան՝ ազգաց, կի՛ գէթ բազում օգտեաց ։ Ա՛ւ զի քաջալերեաւ՝ զոր ցուցին յայնմ՝ աւուր, և մեծամեծ առաքինութի՛ւն՝ յայլ պատերազմունս ընդ՛ի՛ հետէ մնոյ, որպիսի պիւռոսն էր, առաւելին յոյժ յոյժ գլարգ նո՛ր, և զզօրութե՛ն և զվստահութե՛ն, և երևեցուցին գինս անպարտելիս ։ Յաղթութե՛ի վ՛ր պիւռոսի՝ եղեն նո՛ր ինքնիշխան տէրք բովանդակ իտալիոյ՝ որ ընդ՝ մէջ երկուց ծովուց ։ Յետ սակաւ միոյ գՀետ էին սիկիլիա, ուր սկսան պատերազմունք ընդ կարթագինացիս ։ Այս իբրև հարին վանեցին զայն զօրութե՛ն՝ որ ախոյեան էր նո՛ր, այլ ո՛չ գահն ինչ իւրեանց գիմակալ ։

Ա՛նհասուր համաբանա՛լ լութե՛ն, վասն որ պահեցաւ ի նմ՛ին ։

Յայմ՛ ամի, որ արտաքոյ էր պանծալի վ՛ր յաջողուա՛ծոյ մնարտի, երևելէն եղև և նեբբոյ՝ խոստո՛վ և նախանձաւորութե՛ամբ վ՛ր պահպանութե՛ան բարեկարգուե՛ և բարի խիտ զգուշութե՛ամբ ։ Փաբրիկիոս լուսկինոս, և Եմիլիոս պապոս վարեցին միահաղոյն վ՛ճռաբանականութե՛ն բազում միա՛ բանութե՛ ։ Ընկերակից պարսին յիշխանութե՛ զգազումն յապետատոյ և՛ ի ծերութեաց ծերակուտին ։ Ի այլ քան զնո՛ զարմանալի եղև արհամարհուե՛ն՝ զոր հասուցին կուռնելիոսի հռուփինոսի ։ Երկիցս լեալ էր նո՛ր հիւպատոս, և միանգամ իշխանապետ ։ Հռոմարակալք հանին զնա՛ ի ծերակուտէն, պատճառելով՝ Թէ՛ ի վ՛ր հասաք, չի՛ ի սպասաք եղանոյ էարդ առնէր զարծաթ առելէ գան գինգիետասան տարեաց ։ Տո՛ղ նո՛ր խոժռեցաւ ընդ երկար վ՛ր արհամարհուե՛ն ։ և ո՛չ բաւեցաւ լնոյ՝ բայց յանձն սիլլայի, որ եղև առաջին՝ ի գաւակացն հռուփինոսի՝ որ ետ ասա՛ ի հիւպատոսութե՛ն ։ Ա՛նհաւատալի իմն ։ Թուի, ասէ՝ մի՛ ի մատենագրաց, ո՛չ՝ ի չջրափակի մի և նոյն քաղաքի, այն որ երբեմն համարելոյն էր կամ աղքատին և անարգ, համարեցաւ և գատապարտեցաւ ո՛չ աւելազանցսւի ինչ պերձութե՛ն ։

Ա՛ ։ Դիժեւաբաշխաւոտալի իմն է՝ Թէ նախանձելի, միանգամայն և Թէ ընդ՝ն արձակայրիւ տան չքաւորսւն գնուծ և արհամարհ ։ Հին արձանագ՝ համարեցան մեծաւ Վաղերիոս Մաքսիմոս ։ ե· ե ։

Ա՛ Հ· 477 ։ Ն· Ք· 275 ։

այսչափ տակաւնպիտուե՛ և խոշորակեցուե՛ ի յարգի լինն յայն երջանիկ դարս ։ Հաւարտ հանդիսի համարոյ եղև հաշիւ · և գտան երկերիւր եօթանասուն և մի հազար երկերիւր քսան և չորք գաղաթայիք ։

Մեծահան գէս յաղթա նակ կուբեա ան ։

Այ՛օ՛ի կատարած տարուոյս երկոքին հիւպատոսք մտին ի քաղաքն յաղթանակաւ ։ Արբիտս նախ ընկալաւ զայս պատիւ ։ Իւր յաղթանակ եղև առաւել հռչակաւոր , եթէ՛ ըստ մեծուե իրացն եղելոց , եթէ՛ ըստ ուրախուելն մեծի ի զուարթ եւանելոյ պատերազմին մեծի այնպիսի յաջողուածով , և եթէ՛ ըստ չքեզաշուք տեսլեանն հանդիսի ։ Յայս վայր մեծ ոչ էին լեալ յաղթանակուելիք , բայց ի մէջ մատակայ ժողովրդոց , որոց յոլովք էին աղքատիկք , ամ հանդերձաւորուելիք ձաղանաց , յո՛ հանդիսի յաղթանակին , էին զրօշք , բեկորք պիտուց , և կապք գաղտնականք , և ամ կողոպտեան ու՛ր այլ ինչ էր՝ բայց այրուձի , խաշն և արջառ ։ Վակայն յայսմ նուագի՝ պէսպիսուե ժողովրդոց , որոց կալատաւորք էին զառաջեաւ չուոյն , և գեղեցկուե և մեծագործուելի ասարին՝ չքեզաշուք յօրինեին զյաղթականն զայս հանդէս ։ Լարիթասիք , թեսասալացիք , մակեդոնացիք , ապուլեացիք , լուկանիացիք , և բրուտացիք շղթայակապք վարեալ լինէին զառաջեաւ կառաց յաղթականին ։ Նոցանէն՝ ի տես ամենեցուն նկարք և արձանք և գործք քերուրք մեծանուն Ալբատարաց , ոսկի , արծաթ , ծիրանի , և այլ գեղարուեստիւք ազնամանիք որ յայսմ կողմանէ ծովու · և ամ անօթք զնդաւոր բենատացոց ։ Լայլ քան զամ յապուշ կրէին , զրօս ի վրէն կային , փիլքն չորեքին՝ յուլիոյ անտի որք առան · զի միւս չորք ի խոյուածոց ատակեցան ։ Ալ եթէ խարուէն գաղանացս , բարձրուէ նոյ և ձև , հնձիլեն լե՛ ամ կողմն դիւրաշրջիկ , որ է նոյ տղ եթէ ձեռն , մայրակոյկն ծառրաց կիրք ի քամակ նոյ հաստեալք , այս ամ յափշտակէր գինն ի զարմանս , գոգցես և աշաքեկս կայուցանել ։ Չայլ ոչ եթէ ։ Ժողովրդեանն հռովմէականի ոչինչ այնպէս եր ի զբօսանս , որքան այն | ոհանեան երգիչ , յորոց երկնչէին ։ (զի սարսմամբ եթէ հռովմայեցւոց այնց ժամանակաց զայս առնուն տալը փղաց ։) որք կոչ ի գլուխ զՀետ երեքեալ երիվարացն յաղթականաց , կարծեալ այնպէս էր , թէ ըզգային և սգային վերբեանց գերուելիք ։

ա ։ Ժողովրդեան հռովմէական՝ և զի ի մի ինչ մտագնեւագոյնս հայեցաւ , ի զաղանն իւրում աչառ բանիք յորոց երկեաւ · որք ոչ ան գէս գոլով գերուելն՝ կոչ ի գլուխ զՀետ երեքեալն երիվարացն յաղթականաց ։ Փերս · ա · ֆէ ։

Ն· Ա· 477։
Ն· Ք· 275։

Յաղթանակ միւսոյ հիւպատոսի եղև քանի մի եօթանեակ կին։ Պաքէն ստոր եղև յոյժ ի չքեղուն ըստ ազինն, բայց և այնպէս յիշատակոյ արժանի։ Ենտուլոսի յաղթեալ էր սամնիացւոց և լուկանիացւոց, և առեալ քաղաքս բազումս. արդիւնք նորա չէին ինչ ըստհատ, բայց պակասեաց նմ միայն պատերհուն առնէին. և կարի ինն չքեղուն էր իւրոյ իշխանակցի առ փոքր մի նահանգոյց զաւրայս։

Պիւռոս խարէ զերբ գայնաւորս, և խոյս տայ յհռոմէից։

Պիւռոս վարդն իսաւրիոյ և նոյն ինքն պիւռոս էին ի տխրուն մեծի։ Պաքէնէք ի վաղուց հետէ յոչ կամեցան տանիլն առ թուն թագաւորին, յոյր հաւատարմութիւն և յոգնակամութիւն չէին ինչ վստահ։ Պարտուելոյն վերջին պատերազմին յաւէլ զնոցին զժգոհանս, և յայնպիսում անյուսութիւն կային, երբ խորհուրդք ազմկայոյզք ըստ միտս նոցն անցան նէին։ Պիւռոս գիտէր զնմ. և այլ ինչ ոչ խորհէր, բայց պրծանիլ յիտալիոյ, և գտանել ժամ ինչ ի հանգիստ։ Երբեմն առաքէ ինչ պատրուակ ի պահել զերբ պատիւ։ Երբեմն առաքէ եր պատգամն մնոց նոր յայս խորհուրդ, այնչափ զգուշաւոր էր ի չտալ ընդան, առ ի կարօղ լինելոյ կատարել զայն աներկիւղ։ և հեշտաւս։

,, Չեանակ նա զերբ դաշնաւորս ընկզմեալս ի տխրուն և ի վշտաւոր. մինչ զանայր միանգամ զերբ զնո, և յորդորէր մի խապան լքանիլ վն միոյ միայոյ ձախող պատահարի։ ,, Պարտուի՛ ասէ, յետին պատերազմիս չէ ինչ մեծ քան ,, զպարտուիլն հռոմայեցւոց յառաջնումն. բայց և այնպէս ,, պէս այն ժողովուրդ, որչափ և նպաստաւորեալ պաշ ,, մանք առաջի եղան, չէաս երբէք յանձն լսել զրուցոյս ,, հաշտուիլ։ Ահ նմանող լինիք իմումս արուէ, և մեզք ,, դիպօղ ժամանակի, ակնկալել ունիք ձեզ։ Վեռ կան ,, ձեր բազում գունդք, դիմակալք յերկարաւոր պատե ,, բազմի։ Այս ինքն յուսացեալ եմ յիմ զօրաւոր բարե ,, կամն՝ որք էնն ի յանհնատան, յորոց ակն ունիմ անդ ,, շուշտ ամենի օգնականուէ՛՛։ Յապէս խօսեր նա, ոչ զն անձկալոյ օգտի նոյ, և ոչ զն խորհէր զեռ յապաղել յիտալիա, որովհետև հաստատեալ էր ի միտս մեհնիլ փութով. այլ զի ի հնազէ կալոյի զնա, և ծածկեսցէ ի նոցա նէ զերբ խորհուրդ։ Այլ զն լաւ ևս ծածկեսցէ զայն, առաքեաց պատգամաւորս առ պէտպս կուսակալս, ի խնդրել յումմանէ զարծաթ, և յայլմէ զօրս, և ի հայցել զերկաքանչիւրն յանտիգոնոսէ, որ էր յայնժամ արքայ մակեդոնացւոց։

Ա. Հ. 477 : Ն. Ք. 275 : Ա.Յոյժ՝ քաղցրացոյց առ ժամանակ մի զսիրտս գաշ-
նաւորաց , և ինքն յայնմ վայրի հանդերձէը զնա՛ ի ծա-
ծուկ՝ ուրոյ լինել : Յայսմ վայրի պատգամաւոր իւր ե-
կէը զրոյց յանտիգոնոսէ , ո՛չ ստոյգ , այլ հիւրմէ հնա-
րեալ ըզ քմծոյ , զոր էտ կարդալ առաջի աւագանւոյն իւ-
րոց գաշնաւորաց : Այսոստանայր սա մեծապատրաստ և ե-
րագ օգնուէը : Ապա զնացեալ խաբեցան արդէօք ամ գաշ-
նաւորք , և ևս առաւել Հաւմայեցիքք՝ որք նէին ի մե-
տակայ սահմանս , որոց այս զրոյց եհաս յականջս : Ի-
գալ գիշերի առագաստեալ չորաս յեպիրոս : Օ խորհ-
Թուխին գնացք այսպիսի յայս սոսկականաց : Ա.Թող
գմիւռն ի գղեկին , և տարաւ ըզ իւր ուԹ հազար հեռւակ ,
և հինգ հարիւր հեծեալ :

Ա.Յսոյիսի եղէն եղք ձեռնարկուէ պիւռոսի ի վըճ Թ-
տալիոյ , որ տեւեաց ամն վեց : Ա.Բարեալ էր նորա և այլ
ինչ այսպիսի բազում . զի էր նա արդարև ոգի գիմագրաւ
բազդախոյզ զօրական , որ ձգիւը ստէպ տուժիւք հաւա-
տարմուԹեան յանարժան ձեռնարկս յորս վարէը զնա իւր
անխոհեմ ԹեԹևուէն : Ի եռաւս չարաչար յարգոն , եր-
կու կի երեք ամօք զինի :

Ա. Հ. 478 : Ն. Ք. 274 : ՄՈՒՐԻՈՍ ԴԵՆՏԱՏՈՍ Ը.
ՍԵՐ. ԿՈՒՌՆԵԼԻՈՍ ՄԵՐԵՆԴԱ.

Լաւ զի կարծէին ի տաճմ , ԹԷ հանապազորդել ու-
նին զպատերազմ ընդ պիւռոսի , Հարկ համարեցան հաստա-
տել զկուրիոս ի հիւպատոսուէ : Յոյս՝ մանաւանդ ԹԷ
փախուստ իշխանին՝ վրիպեցոյց Թերեւս զմեծանուն զայս
հռովմայեցի ի պատուոյ միւս ևս յաղԹուԹէ , քանզի ո՛չ ե-
բարձ ի սմանէ զպարծանս արտաքսուէն նր իսպառ յի-
տալոյ երևելի յաղԹուԹէն՝ որով յաղԹեաց նոքօ : Օ-
կուրիոս եղև յայնմ յառաջագէմ քան զնմանն . և կար-
ծէը ևս էր ԹԷ պիւռոսի ո՛չ ևս եղէն կամ՛ միւսանգամ
դիմագրաւ լինել ի մարտ ընդ այնպիսւոյ հիւպատոսի :

Այսոստովանելի է , ԹԷ այս վերջին ամբ՝ զրոյց տեսաք
զպատմուԹեն , եղէն կարի լիւն արգաւանդք մեծարու ա-
բանիք և հոյակապ քաջութիք : Ա.յլ իմ՛ն էն կամք առա-
ջի առնել միայն կյաղԹուԹիս Թշնամեաց , զընդարձակել
սահմանաց պետուէ , զբարւոյնդուէ և զանվհերուէ ի
պատերազմունս՝ զոյդ ընդ հանդարտ ոգւոյ , որ տեսանել
և կրկին գնամ գվտանգ առանց ինչ դրդուանաց . կհմտու-
Թի զինուորական արուեստի՝ հասուցեալ նմին յիւր կա-
տարեալուէն . միանգամայն ասացից , զնամ քան՝ որ անկ է

քաջի զօրագլխի , և կոչի արդիւնք պատերազմական ։ Ած. 478·
Իւսիմատաւելացս զայնմ արդեանց՝ որ Տասատաւէշ և Ն· Ի· 274·
ամնուսւի զգեցեալ յառաջնոյ անտի , արժանացոյց զՏէր առումն ական ինքնակալութիւն՝ պատուոյ , որ իւր է միայն և սեպհական · և որում յետ նէր ոչ ոք յայգագայ եղև նմա նոյն · զոզջմտութիւն ասեմ , և գՀամատաւէն , զբարեխաւսն նուէրն , զզգաստաւէն , և ի վէր ք զնա՝ զանընտրելոյ թեն · մինչև յարգել և սիրել զաղքատաւէն , և որ ևան ի ի մեծանալն այս պետաւէ , և ի զօրագլուխս մեծարիս · Համառձակիմասել · այս արդիւնք ի՝ որ շքեղացոյց զպատիւ ինքնակալութեն Հռոմայոց · պատիւ՝ զորոյ զիայլուսն ոչ կարաց նսեմացուցանել յերկարաւոր Հոլովմն գարուց Հռոմէոց գնի ։ Ի՞նչուն ևս գ իսկ մարթի է գ ելս սինն գոչել · Ի՞ր ի ինդ իշխեցեալ ՝ խօսիլ զկուրիոսէ և զփաբրիկիոսէ առանց խանդաղատանեցոյ ի բարեկամուէն և ի գործ առնն , և առանց սքանչանալոյ ի՛ սմին ուական խնատ նդ , ի տեսանել՝ Թէ արհամարհեն զայն ինչ , որում՝ ոչ ի մարդկանէ անձկան անյագ տենչանաց , Ա՛րանի էր նդ , Թէ Հանապէնին զոսկասորդն խրեսանց գեղեցիկ ձրից , և զայն որ կարող էր առնել զնա Հ՛ղմաթատեսն առաքինիս ։

Յօդ· Լ·

Հրեշտակոսէ առաքեալ ՝ պարզհոսն ի՛ղեպտեղեսն առ հոռվմայեցիս ։ Ի՛ ելսէան ՚ղեղապարտ՝ պատի՛ճ մահու ։ ՚Կոր փաղանգանդ ։ Տրբենդոն անյնապատառ լինի ՝ի հռոմայեցիս ։ Պաթէրպոն սանենեցաոց խոպոս գրատուին ։ Պարչ գեսպանաց հռոմայեցոց յեփեպտոսէ ։ Համարձակաւորի՛ կոռբիոսէ ։ Ի՛ղնանդ պարտեալ ղբիւն ՝ի մանէ ինչ էարեանց կալատածոց ։ Ի՛սէան վրէժխնդրատրի՛ հռոմայոյ ՝ի լեփեսնէ՝ որ խորհուրդացն գբնաջինչս հռեփեսնէ ։ ՚Կոր փաղանգանդ պատահոս գեկոռ յոռբելլիոսէ ։ Պիկերն արծամրի գրամ հպատանե՛ց ՝ի հռոմ ։ ՚Կոր փաղանգանդ ։ Պաթէրպոն որ ընդ պիկենացիս՝ բարեբաստ կացարուսն ։ Ի՛ւլոսվին խորհրդանալ խոսիոյ հպատակոսէ առլենպատոց և ոսմբացաոց ։ Ի՛պղոնոցն էս յետ նոցա վոլսինենցէս խնդրեն օգնոսէ ՝ի հռոմայոյ ։ Պարբերութի՛ ՝ի վէրայ հռամարհալոյ ։ Ի՛ուս փանդատոյոյ երկնապատիվ և հռամանի ինձլս յոռնն ։

1 Ի՛վ այն էցէ , որ ՝զի· փաբրիկիոսի ՝՝զՄ· կուրիոսի զիշատակ՝՝ ոչ սերով և բարեյաժարուէ յեզեզեցէ , զորս չեսեան երբէք ՝ այնուզի՛ խոսեն և ապահա առնեն , առ որս յարիշտակին բազումի՛ բորբոքեալ անձկանաք ։ Կիներն ՝ յաղագս բնեմոնեան ։ հմմտ 28 ։ Պաթէրպոն ։ գԼէտ ։ ք· 38 ։

Ա՟ Հ· 479։
Ն· Ք· 273։

Կ· ՓԱՌԲԻՈՍ ԴՈՐՍՈՍ·
Կ· ԿՂՈՊԻՈՍ ԿԱՆԻՆԱՆ ՟Ք·

Հրեշտակու. Թի առաքել ՚ի պատմու. ած փիղադելֆոսէ փոխ առ Հր. ռովմայեցիս։

Ի ուեալ պաղեմիոսի փիղադելֆոսի արքայի եգիպտաց՝ ընդ զիմախուսաս պիւռոսի, հրեշտակ աձակեաց ՚ի Հրոմէ՝ ի խնդակցութիւն, և ՚ի խնդրել զդաշնաւորուն ժո ղովրդեանն Հռովմայ։ Հրեշտակն ի այսպիսւոյ Հզօր և հեռաւոր Թագաւորի հաճոյ եղև յոյժ հաստատակամե. տութիւն։ Վասն և սա առաքեաց յԻտալիա չորս դեսպանս ՚ի գլխաւորացն Հռովմայ՝ ընտրել զնմանս, և հաստա տել զաշնաւորութիւն ընդ նմա։

Քաջ. ։ ՟Ք· ԼԷ·Ի՟

Ընտրեցեալքն՝ ի պատուականացն Հռովմայ, սահմանացուց և բրուտացուց. ժողովրդոց՝ զորս Հարկ և յուսահատութիւն ունելին դեռ ՚ի ձիգն զինուց։

Վեստեան մեզապարի պատիճ մա Հու։

Ակբատիլիա վեստեան՝ ընտրեալ յոխտատանցսն՝ ընկալաւ պատուհաս մահու, և Թագեցաւ կենդանւոյն։ Գաղեմականք, յի հատուածք յԱլեալք ՚ի կոսա առ վոլսկեանս, և ՚ի պեստոն, որ և կոչի պոսիդոնիա, ՚ի լուկանիա։

Ա՟ Հ· 480։
Ն· Ք· 272։

Ե· ՊԱՊԻՐԻՈՍ ԿՈՒՐՍՈՐ ՟Ք·
ՍՊ· ԿԱՐՎԻԼԻՈՍ ՟Ք·

Տարենաւոր անձնաւորք լինի ՚ի հռովմայեցիս։

Լ՚այս ամ է, յորում պիւռոս մեռաւ ՚յարգոն։ Այ սմ իշխանիս ոչ Թողացոյց ոչ յոյս և ոչ ապաւէն ինչ ժողովրդոյն իտալիոյ։ Ալք ազատքն էին ընտրել՝ որ ինչ յանկագոյն էր նոցա, իբրաւամբ լինելիս ըստ Հռովմայեցիս դեպողազոյն պայմանօք ըստ մարթելոյ։ Այլոյ զտարենաւոյս, պահակապանք՝ զորս Թագեալ էր պիւռոսի ՚ի դղեկին նոցա զուսպ ունելին։ Այն աքը խեԹացեալ ՚ի միջնի՝ որ հրամանատարն էր, և կայրն իբրև ՚ի տորմուԹէ։ Այս նեղեալ նոցա ներքոյ ՚ի քղքապետաց, և երկուցեալ արտաքոյ ՚ի Հռովմայեցւոց, ապաստան եղեն ՚ի կարքեդոնացիս, և խնդրեցին ՚ի նոցանէ օգնուԹիւն։ Այսքա վաղվաղակի ՚ի վե՟ Հասին իւրեանց նահատորմիղսն, յուսկեալ առնել եթէ, Թէ գան ՚ի վանել զմիւսն ՚ի տարենտին, բայց էրբք ՚ի պաշտպանել զնա ՚ի Հռովմայեցւոց, և ՚ի տիրել անդ անդամբ։ Օ ի որովհետև ատացել ունելին Հարուստ մի մասն ՚ի սիկիլիոյ, օգուտ էր նոցա յոյժ՝ Թէ զուսմբ ա ձելն և զծովզբերեայս իտալիոյ, և Թափելին զայնս ՚ի ձեռաց Հռովմայեցւոց։ Յայնմ վայրի գայ Հասանէ պա պիրիոս Հիւպատոս։ Լ՚ու տարենտոն գտանի փակեալ յիմ կողմանց, ՚ի պաշարել Հռովմայեցւոց զքաղաքն ՚ի

յամաքէ , և կարքեդոնացւոց զդղեակն ի ծովէ : Պասիլ (Ա· Հ· 480· Ն· Ի· 272·
բիոս զգաստ գաւաժ ջնջ զնա . ամենապարեաց , եգ բանս ընդ
միլոնի . առաջի արար նմա զնոյն և զնա բնակչսն պայմանս
շահաւորս , և ամիս արար զնա յաստհովի : Իլլոնի չգբաս-
եալ այլ ձանապարհ, և ոչ այլ հնար ապաւինի , սահպեաց
զաթաենացիսս տալ ի ձեռս հիւպատոսին զբաղաքն և
զդղեակն : Հնար այսպիսի առնէոյց և տատապէսդոյց
յոյժ զկարքեդոնացիս . բայց ցրուեն ինն լինէր գաշնա-
գրութեն որ ջ հաւմայեցին, եթէ ջդեմ գանձային նմ ի
նպաստաւորսն տաբեհատոնի : Այլ այս խոժոռուն պատ-
բաստուն ինն Տղդեաց առ յայտնի հնշտամնի :

Պատերազմի սաստիկացոյց խաղաց զաբ- հումն :

Կարմիրիոս միւս հիւպատոս ևս աշխատ եղև յոյժ ի
նուաձել զաստիկացիս : Հասակ ուրեմն եղեն նոքա անձնաս-
տուբ . նա՝ անկեղծ ևս մտաք , և հաւատարմանհնի , զոր
չէր արարեալ նմ յայն վայր . յանձն առեալ յօժ ատամիա
զպայմանս՝ զոր կամէին հաւմայեցւոց գնել ի վերնմ :
Յաւս օրինակաւ յանկ էլ բարեբաստուբ պատերազմին՝
որոյ տեւեալ էր իրրու եօթանասուն ամ՝ ի ներքս առ-
եալ և զսուգ ինչ միջամտուելոս , որ ջ ժամանակս ժա-
մանակս կասեցուցին զպնշտամնի :

Ի ուկանիացիք և բրուտացիք բազում անգամ հար-
ուածեցան . և սոքա ևս ստիպեցան ինդրել հաշտուհնի ,
և շնորհեցաւ նմ այն :

Ամժանորդ կին երկոքին իսկ հիւպատոսք օգտաւէտ
անցիցս , համախոհուհնի , բազում անգամ և միամտու-
հնեամբ , և փոխոխ գործակցուհնի միմեանց՝ գնդօք իւր-
եանց ըստ պետելոյ . վնկ երկոքին միանգամայն տարբին
Տանդէս յաղնամակի :

Դարձ դես- պանաց Տր- ոմայեցւ- ոց յհելես- տոսէ :

Ի գտանալ դեսպանաց յհելլիստոսէ , էտուն Տամար
ծերակուտին վնռ ևամ՝ որ յանձն էր նմ : Ասեն . Ռաֆաուրն
ծաղովեաց զնկէ մարեսբուրոնեամբ և ջծաս չտով : Ի հասանել մեր
անդր , անդէն վաղվաղակի առաւեաց զնկ պարեալ ջծակջծա : Այլ
զնկ պանծափոյն Ռոնեցաս վնռ հնրկապեսուհ՝ զալ առ ծանն օրինակ
լաֆասուրոհ և անընդասբրոհ՝ որ պանծալնն է յալս ձեր և ջծար-
գի . և ազատեցաս ցանծոհ զարձոյն էսկսել զնկ չընդոնեղոհնի
պարեալսցն : Ի ջծականգնել հուսոնս՝ որ առաւբ յաստղ ևան ըշ-
նկնել մբ , Ռաֆաուրն էա զնկ պահս ասկս , ևրս ի վաղս անդր
էբաս ի գլուխ էարդ արձանաց : Ի ոնդն առաւբ հրաձարման՝ Ռա-
ֆաուրն էա զնկ նորանոր պարեալս ջնջագինս ևան ևառաջինս , զնշ-
նով ինն սպրեալ պետս արկեալ վնռ ջընդոնեղոհ : Ա՛պա սի ի բար-
կացասցաս հրկնակի հրաձարմամբ՝ ջնշնանն բաբնկեր , առնուալ առաջ
յարեանս . բայց ընդ Տանդէն ի հնռվմ , առանդնցաս ի հնռաբա-

Ընդ. 480· Ն. Ք. 272· կաց գնդչապետն։ Իսկ այսորիկ պատմեցին, որպիսի ուրախութիւնք և գոհութիւնք ընկալաւ պաղումէոս զպաշնաւորութիւն ժողովրդեանն հռովմայ։

Ի ուրս մեծապէս հաճոյ եղև ծերակուտին. գովէաց ոգւոյնկ զնա, և հնօրհ կալաւ զբեսպանսն. մանաւանդ զի՝ խրեանդ անկեղծ և հաստարեալ անընկրկութիւնք արեղ ընծայեցեն զովութիւնս հռովմայեցոց՝ և և յայնս ազգս օտարս։ Հրամայեաց դարձուցանել՝ ի նոսա զպարգևսն՝ զոր տարեալ էր նոյ՝ ի Տ՚արգայ գնդապետն։ Իսկ և ժողովրդն չեցոյց փոքր գոհութիւն և զարմանս քան զծերակուտին։

Ի ստանօր ապաքէն ասին՝ է կատարէլ, մինչև չիք գիտել՝ զոր առաւել արժան իցէ գովել. զառատաձեռնութիւնն արքային, թէ զանընչաստիրուն բեսպանսդ. զիրաւասիրութիւնն ծերակուտին, թէ զժողովրդեանն։ Որ ջանիկ պետուն, երջանիկ առաջնորդուն. ուր առաքինութիւն առ հասարակ է՝ ի յարգի և՝ ի պատուի. ուր գվնասին ձանաչի նոր յարգ։ Իսկ խօսիմ զպայծառ առաքինութիւնդ՝ որք՝ ի տեսիլ ընծայեն զինքեանս, որք զսուտ գՀետ ձգեն, և ընթանան բազում շառաչմամբ. այլ զտեղի առեալ լիմանն առաջարկուէ, խօսիմ զառաքինութիւնդ՝ որ անպաճոյճն է և ցածուն և անփառասէր. որ այն շրանայ՝ ի փայլմանէ ոսկւոյ և արծաթոյ, որ անպոռնկ զնամ ինչ, զորոյ նամ ոք տարփմամբ գՀետ երթայ, և զոր նամ ոք գովէ։

Նայց սկիզբն՝ յոր հաստատեալն էին գնացք այսց դեսպանաց, ցուցանել՝ ի նա աղնուական բնի իսկաստ, որոյմ պարտ էր լինել գվնասոյ հնոխ յիմ աւագանիս։ Վնասէ՞ն սՀ, թէ այր մի ստանձնեալ գՀերկաց պաշտօն, ոչ ինչ ունի խնգրել յայնմ՝ բայց զիտառս և զբաղդր հաճութեր, թէ եւ ելից հաւատարմութեր զիւր պարտս. այր՝ ի՞նչ յայլ ինչ հայիլ ունի, բայց ի Տերկաց օգուտ։ Վերջերս յաղթեցաւ՝ ի հաւատարեալ պաշտօնապարտութենն ոչինչ ոսկի արծաթ և առնուլ, բայց զՀովիսա դնա պաշտամանն բարեխոտ կատարեալ։

Վերջերս յաղթեցաւ՝ ի հաւատարեալ պաշտօնապարտութենն ոչինչ ոսկի արծաթ և առնուլ, բայց զՀովիսա դնա պաշտամանն բարեխոտ կատարեալ։

Ձիշխեմ աստանօր անյիշատակ Թողուլ խնդ ընթերցողաց զանուն այսց մեծարու հռովմայեցւոց. զի Թուի ինձ՝ զիեզ զնոսա յիրաւանդ և՝ ի պատուոյ, զոր օրինօք

1 Նշ այսպէս սոքօք՝ պատմեալ առաստաձեռնութիւն, զեսպանացն ժուժկալութիւ, ծերակուտին և հռովմէական ժողովրդեանն իրաւասիրութիւն ժառանգեալ զգովութենն վարկ պարտաւորաշատ։ Վերջերս յաղթեցաւ։ գլխ· Բ· գլ· Գ։

ստացան ։ Ի՞նձն էր նոցա Ա· փաբիոս գուրգէս · Ա· փա-
բիոս սիկատր · Նումերիոս փաբիոս սիկատր · և Ա· ոգուլ-
նիոս ։ Ի՞ոլջինն՝ որ էր Ա· փաբիոս՝ գլուխ դեսպանաց ,
ընտրեցաւ ՚ի համարակալաց Իշխան Ո՞երակուտին ։
Ի եալ կը նա երկիցս հիւպատոս , և աքաբեալ երկիցս
հանդէս յաղթանակի ։

Ա՞յսմանի Ա՞· կուբիոս համարակալ՝ կառոյց ջրմուղ
հասուցանել զջուրս անիռնի (տաէբռնի) ՚ի քա՛ղաք · Ծա-
խեՀայս գործ վճասս աւարաց աւարելոց ՚ի թշնամեացն ։
Ի՞այս կուբիոս եղև մի յանուանի արանց Տերկատուեան
հռովմայ · որում՝ ոչ տեսաք , ոչ փորը պատիւ ընծայե-
ցոյց նա իւրով անպաճոյճ խոշորակեցուածք և անընչասի-
րութիՀ , մինչև ցանկանէՀ արհամարհուի ՃոխութիՀ , և
ցաղքատասիրութիՀ , Ը իւրովք պատերազմական քաջութիՀք
և պանծալի յաղթանակօք ։

Հեղինակ
յաղագս երեք
եւ Աբրոն ։

Ի՚յանդգնել միոյ ՚ի սոսկականաց ամբաստան լինել
գնմանէ , Թէ խորեաց գանձ բՀմ յաւարէ թշնամեաց ·
երդուաւ սա՝ Թէ չեմյծ ՚ի տուն իւր , բայց միայն սնօթ
մի փայտեղէն ՚ի պէտս զոհից · զոր և եդոյց յայնժամ
հրապարակաւ ։ Իսկ հնար ի՞նչ իցէ չարկանել Ը սյդ-
պիսի այլանդակ և խեղաԹիւր ձեռնարՀ ։ Ի՚այց ՚ի հա-
ստատակամութիւնէ կարի իմն նախանձաւորի իւրում՝ ազա-
տուՀ , դիւրաւ լսելուՀ լինի չարախօսաց · զի զայր քաջե-
կիր յանիրաւի ամբաստանեալ մնալոՀ է արձակել · բայց
անմնալոՀ է գատապարտել զմեղապարտ ոք , Թէ ոչ նախ
ամբաստանուՀ լինի գնմանէ ։ Ի՚այս լաւ է ասելին , Թէ
այր քաջեկիր նշանակ լինի այսմ գատուՀ՝ որ չէ ինչ նոքա
մեռան , քան Թողուլ չարագործաց յոյս զերծ լինելոյ ՚ի
պատժոց իւրեանց յանցանաց՝ ԷԹէ ոչ ուժգը օրէն լինիՀ
ոչ առաջի առնել զայնս գատաւորաց ։

Թշնամիք
պարտալք
զերկն ՚ի մաս
նէ ինչ իւր
նոցա կալուա-
ծոց ։

Իւրև ամ Թշնամիք Ը լծով մնին ՏարկապետուՀ ,
զոյգ եղև ՚ի ծերակուտի , զի՞նչ արժան իցէ առնել
յաղԹուՀեաս ։ Ի սոմբարան գնացիկ Հռովմայեցւոց ընդ
պարտեալ ժողովուրդս , չիրաւի է համարել , Թէ զբա-
կէին սՀ ՚ի մնանել ինչ կալուածոց նՀ զսակաւիսկիս , զլու-
կանիսկիս և զմնմին գնա , որոց գինեալ էր Ը Ճդեմ Հռով-
մայ ։ ՊատմելՀ պահեսց մեզ ինչ ինչ հանդամանս

Քաղաքն ·
գետ · ժո-
գո · ա · ձէ ։

1 Վա՞ որոյ հէլտեաւ Թոյլ տամ բաստատուՀ լեցի գնմանէ ։ Պետա-
բազմեՀ ամբաստանողաց · իբր զի նագոյն է արձակիլ անմեղին , քան
յամբաստանել անմեղն՝ մարԹի ազ մեղապարտին ոչ չատագովիլ ։ Ա-
ձակիլ · բայց անմնալոՀ է գատա- Ի բերն · Ճաա վան տուիխոն ածէրնոն ։
պարտել մեղապարտին, Թէ ոչ ամ համաբ 56 ։

Ա՛ Ֆ· 480։
Ն· Ք· 272։

զդնացից՝ զոր կալան առ տարեմտայիս ։ Հրամայեցաւ նմ տալ ի դուրս զգենս իւրեանց և փեսս· քանզեցան պարիսպք նոցա, եղաւ ի վէր նմ հարկ· և հաւանութիւն տուեալ նոցա միայն հաշտուիլ և ազատուիլ ։

Խոհա վըրէժխնդրութեն հռովմայեցւոյ ի լեգէոնէ, որ խողխողեալ զընակիչս Հաբեթիոնի։

Յորժամ խաղաղացաւ նմա ինչ լիտալիա, առաջին փոյթ եղև ինդրել զվրէժ հատատաւժուէ լեգէոնին հռովմայեցւոյ, որոյ խողխողեալ զընակիչս Հաբեթիոնի՝ տէր ըստ էր քաղաքի նմ՝ ի տան ամաց հետէ, և անդատաւ պարտ վայելէր ի յանցաւածս իւր ։ Ցեռնեալ սմ ընդ զվնջ Հռովմայեցւոց օր քան զօր գօրանան, ի միտ առին՝ ընդ չուէնին ընդ երկար վայելել ի հանգստի· վրէժ պատրաստեցան քաջ դիմակալել ։

Իսկ ի վայրագուէ՝ որ լեալ էր նմ բնաւորք, կարի խիճ յուսացեալ էին ի բարեկամութիւն մաքրասացւոց, և ի յաջողուածս որ յաջողեցին նմ ընդդէմ կալքեդոնացւոց, և ընդէմ պիւռոսի, զոր և չրջեցին ի մտաց ընդհարկանելոյ ընդ քիչս իւրեանց ։ Նկաւ վնջօք և ոգի ապստամբութիւնն ի սիտիսիսի՝ մինչև մտեալ ի կրոտոն ձեռնտուութիւն մանչոյ խողխողել նմ զպահակապանս հռովմայեցւոց, և աւերել զքաղաքն ։

Ա՛ Ֆ· 481։
Ն· Ք· 271։

Ե· ԳԵՆՈՒԿԻՈՒՄ·
Կ· ԿՈՒՒՆՏԻՈՒՍ·

Ի գենուկիոսի միոյ ի նոցոյ հիւպատոսացն յանձն եղև երթալ հարկանել զապստամբսն ։ Իսկ անեալ գնա մինչ ի չիլք իւրեանց՝ պաշարեաց գնա օրինօք ։ Օգ՛ մ կալան առիւծաբար իւրև զանյոյս, որ ոչ այլ իմիք ակն ունէին, բայց չարաչար կատաղածի ։ Օրացան իսկ իմիք ի վէր հիւպատոսին, և հասուցին գնա յայն սահման, մինչև պակասիլն համբառք, թէ հերսնի չէր հասուցեալ նի ցորեան ։ Այս թագաւոր միջոց էր ի կռուի ընդ մարեցայիս դաշնաւորս նմ, և վրիժապարտս նոցին յանցանաց ի մեսինա, զոր գործեալ էր ամ ի հռեգիոն ։ Իսկ ոչ այնչափ ի կամակարուէ, որչափ առ ահմոյանալ լոյ հռովմայեցւոց՝ հարկ համարեցաւ և ախորժելի իսկ ձեռնտուս լինել հիւպատոսին յայմ ստիպող պահու ։ Իուսկ յետոյ հասեալ պաշարելոյն ի յետին կարիս, հարկեցան անձնատուր լինել ի կամս ։ Ելին հարիւր միայն եղեն զօրականչն հռովմայեցիք, որք անկան կենդանեաւն ի ձեռս հիւպատոսին ։ Այլք կամ յառաջագոյն էին մեռեալք, և կիր առ խորշելոյ յանարգական տանջանաց՝ կոտորեցան ի կռուի կատաղաբար ։ Վենուս

կիոս անդէն վաղվաղակի մասնեաց տանջանաց պիտիսը տեսայն և պատաղակ , որք ամրացեալն էին ՚ի հաեգիոն բազմաւոր իբրև ՚ի տեղի ապաւինի : Իսկ պլէգեռնական զօրականն տարաւ ըստ իւր ՚ի հռովմ, զի ծերակոյտն որոշեսցէ զնացուն վճռիւն :

Ա՛. Ե· 481 ։ Ն· Ռ· 271 ։

Դատաստանն եղև անաչառ ըստ գժնդակ նոցին յանդգնացս : Այիզքն՝ եղև բանտարկութիւն· ապա չարագան տանջեցան , և գլխատեցան : Ո՛· փոյլ վիոս փլակիոս արիւնն ժողովրդեան ըստ իմ գարձաւ վճռոյ ծերակուտին , բայց չեղև ինչ ունկնդրուի , և մեզապարտքն պատուհասեցան : Իսկայ առ չերկեցուցանէլոյ զխուժմանն միանգամայն գլխատուէ , կառափեցին յիսուս յիսուսն օր աւուր : Ծերակոյտն հրամայեաց չթաղել զնա , և ոչ սուգ գործել վասն նոցա :

Տեսչուին ՚ձեռակին՝ յորոյ արգալ բարկուէ անզերծ էն մեծեղեռն անօրինք , և որ բնմ անգամ յաստի կեանս իսկ պատուհասն զնա երևելն և նշանաւոր վրէժխնդրուէ Թէ՛ յահարկուէ չարագործաց , վասն և պատուհասաւել էր զգեկոս յուբելլիոս զպարապետն ՚ենդգաժէտ կռատրածին՝ որով կորեան բնակիչք հռեգիոնի : Ցետ սակաւ ժամանակի գործելոյ նէր զայն ահեղ ապիրատուէ Թէ , հալածեալ ՚ի քղքէ անտի ՚ի նոյն իսկ յիւրոց մեղաակցաց , ամբաստաւ ՚ի մեսսինա . ուր ոչ ըստ երկար վայելեաց յընդունելութեան՝ զոր ցուցին առնա . զի անկաւ գնովաւ կսկծակիծ ցաւ աչաց : Այր անդ ՚ի քղքի բժիշկ ոմն անուանի , որ ՚ի բազում ամաց հետէ բնակեալ էր ՚ի նմ. և ոչ զբ գիտէր , կամ գուցէ ՚ի մոռացօնս էր՝ լինել նէր հռեգիոնացի : Օր Թէ արգարև էր ՚ի յուբելլիոս դոյզն կասկած , ոչ արգեօք հաւատայր զանձն ՚ի ձեռս նէր : Ա՛պա կոչեաց զնա : Ա՛ժիշկն ուրախացեալ՝ զի եգիտ դիպող առիթ վրէժխնդրուէն Թէ իւրոց հայրենեաց , ասէ ցնա . կայ իմ դէղ՝ որ վաղ և անվնաս բժշկէ , բայց կսկծեցուցիչ է յոյժ , և բազում ժուժկալուի խնդրէ : Ցոյս առողջուէն հաւանեցոյց ախտացեալն զանձնառուէն ասի : Ա՛պա արկ բժիշկն ՚ի վէր աչաց նէր վիւր դէղ , յոր խառնեալ էր գչիւթ կանթարիդեայ (Թռնաւոր ձճուոյ) , որ էր անհնարին կսկծեցուցիչ և կիզիչ . և պատուիրելով պատուիրեաց նմա չառնուլ ՚ի բաց զայն ապեզանի , մինչև ինքն անդրէն դարձցի . այլ նա իսկ և իսկ խոյս ետ ՚ի մեսսինայէ : Հիւանդն անգէն վաղվաղակի զգաց զսուբ և կսկծագին ցաւն , որպս Թէ էին յաչս նէր վառեալ կայծակունք կիզիչք՝ որք տոչորէին

Նորանչան պատուհաս գեկոսի յուբելլիոսի ։

Աղբիւրս՝ Ա՛նն· Ե բե· 554 ։ Դիոդ· Հատ· ընտիրք· Ի՛Ե·

Ա՛ Հ· 481։
Ն՛ Ր· 271։

պէտ, և անհնարին տանջելին։ Իսկզի շատ սպասեաց դարձի բժշկին, կորզեաց՛ի բաց ինքնին զժանտ սպեղանին. բայց կորեաւ նէր տեսուլն ի քուպատ. և մնային զեմ ժամանակս կենդանոջս անտանելի ցաւք։

Դարձուցաւ անդրէն հաւելիսն քէզ՝ կիւր նախնի բնականէս, որչափ ինչ հնար եղև ժողովել՝ի նոցանէ։ Իսկզի նախն դարձուցան՝ի նմա և ապատուէ իւրեանց և օրինաց։ Այս արեանհեղուլեանէ վկայիցն ոչ լուր հնչեաց՝ի հեթանոսան, յաւել յոյժ զարգ արդարակորովութեանէ հաւատացելոցդ. և արար զնոս այնչափ սիրելի ամ ժողովրդոց իսաւելից, որչափ զինքն նոյն հարկու։

Ա՛ Հ· 482։
Ն՛ Ր· 270։

Կ· ԳԵՆՈՒԿԻՈՍ·
ԿՆ· ԿՈՒՆՆԵԼԻՈՍ·

Օգտակարութիւն յաղագս գործոյ ընդ ձեռն առնելոյ, որ ընկալեալն էր՝ յայտնեսցին. բայց անգէտ եմք համարձանաց նորա։

Իդև յայսմ ամի՝ի հռոմի հարեղ ձմեռն։ Իառաստն օր անբնհատ եղև՝ի մեծի հրապարակի ձիւն գիշացեալ։

Ա՛ Հ· 483։
Ն՛ Ր· 269։

Կ· ՈԳՈՒԼՆԻՈՍ ԳԱԼԼՈՍ·
Կ· ՓԱԲԻՈՍ ՊԻԿՏՈՐ·

Սկիզբն արձամբ հասանելոյ՝ի հռոմ։

Սկիզբն եղև յայսմ ամի հասանելոյ՝ի հռոմի փող արծաթի. զի յայն վայր էր միայն պղինձի։ Իսաղում ժամանակաւ յառաջ ունէին ծանօթութեանէ՝ի հռոմի փողոյ ասկւոյ և արծաթոյ. բայց այն էր փող օտար՝ մուծեալ յօտոյս երկրէ, և կապատէր հասարակօրէն՝ի թշնամեացն. իսկ քառասուն տարամանդն արծաթոյ ժողովեալ յաւարէ պատերոյ. զորմէ խօսի տիտոս լիվիոս կիւր առաջնին գիրս։ Իյ՛ի հռոմի չէ էր տիպ փողոյ, բայց՝ի պղինձոյ։ Քառասնեալ չոխսութեանէ հասարակապետուէ, մինչ եգին հասանելոյ և փող արծաթի։

Ա՛ Հ· 484։
Ն՛ Ր· 268։

Պ· ՍԵՄՊՐՈՆԻՈՍ ՍՈՓՈՍ·
ԱՊ· ԿԱՈՊԻՈՍ ԿՐԱՍՍՈՍ·

Նոր գաղթականք։

Իաքի յ՛արևմինն (որ է ռէմինի՛) նոր գաղթական՝ ի քաղաք վիճակի սենոնեան գաղթեացոց՝ի պիկենոն։ Այիւս և ա՛ի սամիոն՝ի մալէնէա՝ անուն չարագուշակ, որ յայսմ օրէ փսխեցաւ՝ի բնութենէ։

Տուեալ էր ամէն ինչ յառաջ սաքինեանց՝ իրաւունք քաղաքացուլեանէ. յայսմ վայրի յաւելաւ՝ի նմա և իրաւունք քուէարկուլեան։

Պարզին ի պիկենտացիս (որք էին ժողովուրդք պիկենտացիս կոչեցեալք), յետ բազում կռուի և յետ առմանն գլխաւորք քրիբաց՝ յանկ եկ գլխովին հպատակուեցան համօրէն ազգին։ Ապա մեծ եղև սոփռ, և երևելի առաւելուն զօրուն տիրեցաւեան. զի ի պիկենտացիս բնակիչն, երեք տարիս վաթսուն հազար մարդիկ ի տեղւոջէ ժողովրդեանն հանդիպեցան։ Ա՛ս մշանջենաւորելոյ գլխատակ այսց անցից, գրոշմեցաւ նէ տիպ՝ի փող աբծաթի տպեալ յայսմ՝ սահ։

Ա· Հ· 484։
Ն· Ք· 268։

Պատերազմին որ ընդ պիկենտացիս բարբարոսս կատարուեան։ Պլուտ։ ք· ձե։

Մ· ԱՏԻԼԻՈՍ ՀՈՒԵԴՈՒԼՈՍ· Ե· ՅՈՒԼԻՈՍ ԼԻԲՈՆ·

Ա· Հ· 485։
Ն· Ք· 267։

Ա՛ռ ի կատար հասուցանել զաշխարհակալուէն բովանդակ իտալիոյ, այլ ոչ ինայր ինչ ի ճնուանձէ՝ բայց զսալենտացիս, որք տիրէին առաւել արևելակողմեան առ ծովիզբերք, մեծ ի տարեւտուն։ Ա՛պա ձգեցաւ պատերազմ յերկիրն նոյ. պատճառանօք՝ զի ընկալեալ էր նոյ զվիւռոս ի նաւահանգիստս իւրեանց և ի քէֆաս։ Պիւրռէն նաւահանգըստին բրունդուսիոնի՝ որ տայր համարձակ մուտ յամմոտակայ երկիրս, եղև այսմ գլխաւոր պատճառ։ Ասոյց մնանէր նոյ ի հնազանդութեն եղև ի յետագայ սահ։

Գլխովին խոզազանալ իտալիոյ հրպատակութեան սալենտացւոց և ուժերաց։

ՆՈՒՄԵՐԻՈՍ ՓԱՔԻՈՍ· Պ· ՅՈՒՆԻՈՍ·

Ա· Հ· 486։
Ն· Ք· 266։

Սոքա են այն երկու հիւպատոսք՝ որոց անձնատուր եղեն՝ ասսի ումբրացիք, անտի սալենտացիք· որով և արժանացան պատուոյ յաղթանակի. և այսպէս նուաճեցաւ գլխովին իտալիա և խաղաղացաւ։

Հռովմայեցւոց վայր էր պատերազմել յերեսաց իբրու հինգհարիւր ամաց ի պէսպէս ժողովուրդս բնակեալս յիտալիա, և գեռ չէր կարողացեալ անցանել ի սահմանակցութեն, և ձգել ի հեռաստան վիւռ աշխարհակալութեան։ Կարծէր երբէք, թէ ժողովուրդ փակեալ բունի ընդ այնչափ շրջանս ամաց յանձուկ միջոցի, տիրել ուներկի երբեմն ի սուզ ժամանակի գրեթէ համաշխարհի։ Այս զինչ է իտալիա առ լայնատարբ ի արձակուեցաւ գաւառաց և ծագաւորեաց, որք պատերազմեցան ընդ Հռովմայեցիս, յասիա և յեւրոպիա. և որոց հետ պէտեղ ունէր տիրել։ Այս այն է, որու մտնա կազմ և պատրաստ լինէր յանդիման, համպատճառք՝ որոց յայն վայր տարաւ. կամ՝ թէ արդարիսոսիցիք, այս այն է՝ յոր պատրաստեր զնա նոյն ինքն ածծ, ոչ պատրաստեացն զկիւրոս, և զաղէքսանդր առ մեծ ծա-

ԱՀ Հ· 486։
Ն· Ք· 266։

մեծ աշխարհակալուին կարգեալ վերնի· զոյս և յառաջ գուշակեաց յայտնապէս իւրովք մարգարէիւք, իբրև ըզհռովմայեցւոցն։ Այսահակեալ էր նորա՝ որոյ կոպար տեառըն[1] Թէոբուեց յաջորդացն աղեքսանդրի։ Զայն վայր ոչինչ ղօրէն հռովմայեցիք՝ ի վեր այսց Թէոբուեց։ Այլ իբրև հասանէ ժամանակն, գան ամենեքին ի բաբանչիւր յիւրում ժամանակի, մտանել ի հնազանդուն տէրութեանն հռովմայ։ Այսպէս է մեզ· զի այս գնացք, և այս մասնաւոր խնամք ոչ՝ ի վեր Թագաւորութեչ երկրի, սկսանիլ նոցն և վախճան առնուլ ըստ հաճոյս նոցն, յայտնեցաւ մեզ՝ ի նոր գրոց։

Հռովմայեցիքն յաղթականք ամենայնի, մարդկեղք զօրչւոյն ժամանակս՝ ի փակարան իտալիոյ, լինին այսուհետև ապաւէն կամ աշընկէց ամենայն մտաւոր քրիստոնէից· և խորհին վինիլ՝ ի պատսպարել զտկարս հարստահարեալս, և՝ ի դիմակալել բռնաւէ հարստահարողաց։ Այս է աշխուհական և արժանապարգև կիրառուն իշխանութեան, զոր ընդհանուր ածի իշխանաց և պետութեց· և որ մեծաշուք պատիւ է ժողովրդեան հզօրի և աշխարհի, և՝ ամենայն հաստատուն՝ ի մոի եղեալ իմամակալութ լինել անմեղաց և արդարոց, որ ոչ իրաց ինչ փոխանորդուն ինն է այլ՝ ի վերնէրկրի, այլ անսայրկ Թէլագրուն փառաւորելոյ քրիստոսական, ոմն կամ սակաւ միոյ արարչին հռովմայեցիք· և այլ լինիցի նա ինքն ամի՝ ի բուռն և յանիրաւ յաջորդակողաց։

Աղաղողնայիք, և կամ նոյ վերնին ոչիք ինդրեն օգնուն՝ ի հռովմայ։

Պաղտնացիք նախ առաջին ապաստան եղէն՝ ի ժողովուրդն հռովմայ։ Պաղտնիս է քրիստոսական եղբ ծովուն ազրիականի երևելի յոյժ վերնի իւրոյ նաւահանգստի, որոյ դիւրին է մուտ· և հպատչին յանցանել՝ ի բրունդուսիոնի՝ ի յունաստան։ Այս է դիր նոր ըստ մեջ ժողովրդոյ լիւրիկիոյ և մակեդոնիոյ, յորոց չէր ձեռնհաս պատսպարել վնաբ ազատութեն· Ծերակոյան ժողովոյ գԹաստիրաբար զհրեշտակուն նոյ առաքեալ՝ ի հռովմ, ի խնդրել զազատ կամուն և զպաշտպանուն հնդկաստեան Թէ։ Այլոյ վոբը միւս ևս՝ և պատահարի չարն և անակընկալն ազնատեալ էր գյարգ հռովմայ՝ ի սիրոս մտաւոյ ժողովրդոյ։ Ոմանք՝ ի նորահասից ծերակուտին՝ ի վեճն ինչ այնպոի ժպրհեցան, մինչև խոշտանկել զչեսպանն։ Ներակոյան քաջ ծանեաւ, քանի՞ տարի՝ ի վեր կայր ձնշելոյ զնոյն բռնութիւն։ Ոչ ելև նմ, քանի՞ արկածք՝ ի վեր հասին հնդկաստեան՝ ի ծողուլ նոր անդամապարտ ըզքաղաքարուն իրաւանց ազգաց առ գաղղիայովք։ Ոչ

մանանեայ նա զնամ զմեղապարտս ի ձեռս դեսպանացդ , Աչ. 486 ։
ոչինչ հայեցեալ յաշնուատոհմէն նոյ , և յաւագուքէն . Ն· Բ· 266 ։
այն գի՝ ի նոցանէ էր և շինուածապետ . և այնպէս վա-
րեցան յապաղոնիա ։ Այլ քնակիչքն նոր հայեցեալ միայն
ի հնարէն՝ զոր նորոգ ընկալեալ էր նոյ ի ժողովրդենէն
հնոմեայ , առաքեցին զնա յետս , յետ ցուցանել ըզ առ նոս
զնամարդասիրութիւնն ։

Կ· ՓԱՔԻՈՍ ԴՈՒՐԴԱՑ Ը· Աչ. 487 ։
Լ· ՄԱՄՈՒԼԻՈՍ ՊԱՏՈՒԼՈՍ· Ն· Բ· 265 ։

Այնուհետև ժողովուրդ առաւել մեծաւոր հռովմայի ՚ը
զապստամբացեալսն՝ որ հեծեր ընդ նովին անողորմ և անարգ
հարստահարութիւնբ ,յորոց անկեալ խնդրեաց յայսմ ամի
զօգնութիւն հռովմայեցւոց ։ Այն որ վոլսկնեցիքն՝ ժողո-
վուրդք եաբուրոյ · որք անսովոր իմն գնացիւք՝ նեղեաց
և սոսկեալք ի գժբախտութէ իւրեանց խրոխտեցք , յա-
ռաջ ըզ զամն ինչ ոչ միայն ազատեցին զնոսին , և ե-
տուն զկնս իւրեանց ստրկաց , այլ և ընկալան զնա ի ծե-
րակոյս իւրեանց ։ Այս օտարքն ի ծերակոյս մտեծեալք՝
անդէն վազվաղակի տիրեցին ժողովոյն , և պետուն իսկ ·
և արարին ըզ համքղքն առ արս և կանայս՝ բռնութիւնս և
անգթութիւս անչնարինս ։ Ոչ հանգուրժեալ վոլսկնեց-
ւոց այլևս տանիլ ըզոյ այնպիսի խիստ և ամեհի ծա-
ռայուէ , առաքեցին ի ծածուկ զամանս յիւրեանցմէոց
ի հռոմ՝ որք աղաչեցին զծերակոյսն զի յանձն առցէ
լսել նոցա ի տան ուրեք առանձինն , առ ի ծածուկ ունել-
լոյ զառիթ եկաւորուէ իւրեանց ։ Պատմուի նմա՝ որ ան-
ցեալ էր ըզ նա , արկ յախտակցուէ զծերակոյսն , մինչև
խոստանալ նոցա պատրաստական չկոր օգնականութիւն ։
Ձաժբախտութէ մի ի բարեկամաց նոցն տան՝ ուր ժողովն
եղև , հիւանդացին անկէ ի մուծն ի մեռանիլ
կայ՝ լուաւ զնա , և անդէն վազվաղակի ազգ արար վոլ-
սկնեցւոց ։ Այսպա իբրև գարձան պատգամաւորք ի քղքէն ,
և ինբեանք և բազում այլ գ ի հաւորբ խողխողեցան · և
այն եղև միւս ևս գրգիռ առնապարելոյ յօգնուէ ։ Ի· փա-
բիոս հիւպատոս եհաս անդր զօրօք իւրովք . և ապստամբք
յանդգնեցան զառաջս ունել նոցա , բայց ընկրկեցան
մեծամեծ հարուածովք ի քղքէ իւրեանց , ուր հիւպատոս
սքն պաշարեաց զնս օրինաւք ։ Ընդ որ պաշտպանեցին ան-
ձանց չկոր զօրուէ · և բազում անգամ ի գուբս ղէրան
բուռն յարձակմամբ ,յորոց ի միումն փաքիոս խոցեցաւ ,
յորմէ և մեռաւ իսկ ։ Այլ քաջալերուէ հռովմայեցւոց

Ընդ Ե· 487· Ն· Ք· 265·

ոչ չիջաւ ի նմ, այլ առաւել ևս զայրացաւ ։ Հանապա- զորդեցին զպաշարումն · խափանեցին համգուշութ վնա- յայն համբար · և այնպէս ի նեղ արկին զնա, մինչև ի գալ աւի՝ յորժամ առաքեաց Ծերակոյտն զԼ· փուլլիոս զմի ի հիւպատոսաց ի գլուխ հանել գերծն , իսպառ սո- սել սոցա , և ոչ ևս կարացեալ տոկալ՝ եդին անձնատուր։ Տուան նմ չարաչար տանջանս ։ Ելեալն քանդեցաւ · և նշանակեցաւ այլ գադաթ ինայորդացն վոլսինեցւոց , և սորից՝ որոց պահեալ էր զՀատատմութեն առ տեառս իւրեանց ։ Յս յայ շահատակն արժանացոյց զՀիւպատոսն յաղթանակի ։

Կարգաւորութիւն ի վերայ հաստատելոյ ։

Ընդ որեսկան յայսմ 487 ամի ի համարակալութէն կա- տարեալքս բլաստոս · և Ա· մարկիոս Հռուտիլոս · որոյ այս երկրորդ անգամ էր համարակալութէ ։ Յորոշեաց սա վաղվաղակի զժողովուրդն , և յանդիմանեաց յոյժ ըզ- նոս · փոխանակ զնանուանեցին վնա համարակալ այս երկ- րորդ անգամ · այն զի նախինեաց նոյ կարձեալ էր աւելի ևս ի զերկուս յերեք մանկ տևողութ այսր պաշտամանն, վ ի լինելոյ իշխանութիւն կարի ինն մեծ ։ Յոնաթհամնութիւն զոր եցոյց նա յայսմ նուագի , արժանացոյց զնա մակդիր անուանս ԿՆոսթիոս , (որ թարգմանի հմաթակալ) ։ Յդև կարգաւորութէ , զի այլ ևս տայի կրկին՝ ի ևնոյն անձին պաշտօն համարակալութէն ։

Լաւ ընթ ածախեսս ։

Ի՛ր կպատակեցաւ յայսմ ամի ի՛ր դանձաւորաց , կամ գանձապետաց ։ Չայն վասն էին միայն չորք , երկու զի քաղաքին , և երկու զի զօրաց ։ Ի այց քանզի եկամուտք հնոյ էին առաւել քան յայժ , ըզ նորանոր ընդարձակու- թեց՝ որով ընդարձակեցաւ տէրութէն ազեռնէն , հնարկ եղև ընտրել մինչև յոս ։

Ի՛ր գանձաւորաց կրկնապատկի, և հաստատի մինչ յոս ։

ՆԱԽԱԲԱՆ

ԱՒՐ ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ԳԻՐՍ

Երկու յօդուածք լուսանդակին յայս Նախերգանս։ Յառաջնումն ջանայայց տալ ինչ տեղեկուն կառավարուն, բնաւորուն և սովորուլեաց կարքեդոնացւոց։ որք ի պատմուն՝ յոր ձեռն արկանեմ գրել, հանդիսաւնալ ունին ըլ երկար ի թէատրոնի, և երևելեացեալ եբևելի զոմն։ Յերկրորդումն առաջի արարից զպեպեսս գաշնադրուն, որ եղեն ի մէջ կարքեդոնացւոց և հռոմայեցւոց յառաջ քան զպունիկեան պատերազմունս։

ՅՕԴ. Ա.

Նահապետ, առաւելուն, զօրուն, բնաւորուն, սովորուն և պահպանուն կարքեդոնացւոց։

Յառաջ ք զիսօսիլ զպատերազմայ հռոմայեցւոց ընդ կարքեդոնացիս՝ պատշաճ վարկանիմ առաջի առնել փոքր ի շատէ զծագումն քաղքին կարքեդոնի, զընդարձակուն զորուն նոր, զնաւորուին և զսովորուին ժողովրդոյն։ Յառաջնում՝ Հատորի Պատմուն Նախեաց ի խօսիլ իմում զկարքեդոնացւոց, ետու զնոցանէ որ շագոյն ծանօթուն, զոր ոչ կրկնեցից յայս վայր՝ բայց համառօտակի։

Ծագումն և հիմնարկուն կարքեդոնի ի դիւեսս։

Կարքեդոն ափրիկոյ՝ էր հատուած ինչ սիւրոսի. և քաղք անուանի յոյժ ի սակս տուր և առի։ Հազուագիւտ մանաւանդ յառաջ՝ սիւրոսի առաքեալ էր ի նոյն երկիրը միւս ևս հատուած, որ չինեալ անդ զքաղքն ուսիկ, զմեծանուն՝ մանաւանդ կատոնի երկրորդի, որ յայս սակս անուանի Տնիպօրէն կատոն ուսիկեան, կամ ուտիկեցի։

Հեղինակք չեն կարի լինի միաբան ի վերայ թուականի հիմնարկուե կարքեդոնի. զոր մնարթ ե հաստատեալ յամի ՀՀ 3121. ի ժամանակի յորժամ գոհոզիա Թագաբեր ի Հրէաստանի, 13 ամաւ յառաջ ք Ցհռովմ, և 883 ամաւ յառաջ ք Ցնունդ քեռ։ Պէտս թուականիս նշանակե

1 Ուսումիկ և կարքեդոն, երկոքին կատոնի նշանաւոր, երկրորդն իւ անուանեալ, երկոքին ևս չինեալք ի փեհնիկեացւոց. վառելենն՝ օրհասաւ

քոյին։ Պլուտարքոս Գլաս. ին։

յան յինէն՝ ի պատմելէն նախնեաց. այլ ես այսմ եմ հաւան։

Յոսեփ. ժք. ը-է։ Ագէոնաս. յաղթա- դաս. Նիկեան դաւթ. բամ. եր. ։

Հիմարկուելէ կարքեդոնի ընծայի եղիսայի դվխոյի տիբրացւոյ. որք ծանօթագոյն անուն է՝ դիդէ, կի՛ դիդոս. որոյ եղբայրն անուանէր սիլիմաձիոն՝ թագաւորեր ի տիւրոս։ Ա՛ա ետ սպանանել զԱքաթքաս, զանուանելն յայլոց Ա՛իքէոս՝ զայրն դիդեայ, զի տիբեսցէ մեծագանձ ձոխուէց նէր։ Ա՛յլ դիդէ՝ ի դերև եհան զանագոր ոսն արծաթասիրութէն եղբօր իւրոյ, գաղտ փախուցեալ համ գանձուք առն իւրոյ սիքէոսի։ Ա՛սանդեալ յայսկոյս յայսկոյս, եհաս զկնի յերք ծոյոյ ծովուն՝ ուր շինեալ էր ուտիկէ, յերկիրն անուանեալ սիրիկէ առանձինն, վէց փարսախաս հեռի ի Թունէս կի՛ի Թունուզ քաղաքէ ծանուցեալոյ ի մեր աւուրս ի սակս իւրոց հինոյ. և անդ զտեղի կալաւ սակաւուք իւրովք արամբք, գնեալ գետին ի բնակչաց երկրին։

Ա՛ազումք ի մօտակայ բնակչաց յորդորեալք ի չահաւճառէ՝ խուռն չօրան ի վաճառել այնց նորեկ օտարաց զպէտս. և յետ սակաւուց հաստատեցին ի միտս բնականալ անդ առ ետեղ, մինչև ի բնակացն ատի անտի ժողովեալոյ՝ եղև բազմութէն յոյժ։ Ա՛տիկէցիք՝ որք համարէին զնոսա ոչ համաչափ հիկս, առաքեցին առ նոսա պատգամաւորս մեծամեծ պատարագօք. և յորդորեցին զնոսա շինել քաղք ի տեղւոջ անդ՝ ուր նախ առաջին կալան զբնակուն։ Ա՛նակք երկրին ընդաքսոյս բերմամբ ի յարգ և ի սէր առ օտարս՝ զնոյն արարին և նոքա։ Ա՛ծկ դիդէ տեսեալ զյաջողել իւրոց խորհրդոց, շինեաց իւր քաղք, յանձն առեալ տալ ափրիկէացւոց Տարկս ամ ամ մի գետնին գնելոյ ի նոցանէ. և կոչեցաւ քաղքն կարթագ (այն է կարքեդոն կի՛ կարթագինէ), որ ի լեզու փիւնիկէացւոց և եբրայեցւոց, որ նմանակ են միմեանց, նշանակէ յաղագ նոր։ Տարածուն տէրուն կարքեդոնի։

Ա՛ազմամարդացաւ կարքեդոն առ սակաւ սակաւ յերկիրն անդ. բայց իւր տէրութէն չինաց ընդ երկար փակեալ ի սահմանս ափրիկոյ։ Ա՛յն փառամոլ ձգեաց զձգեաց զիւր աշխարհակալութէնս և արտաքոյ. էառ զսարդոնիա. տիրեաց մեծի մասին սիկիլիոյ, հնազանդեցոյց գբեթէ զամ սպանիա. և առաքեալ ընդ ամ տեղիս հատուածս հզօրս, զբռամբ ունէր զծովամէնէի ք զկէսկարիւթ ան։ Ա՛ւրովք ձախուքք, տուրևառւք, բազմաւոր զօրօք, ա՛հեղ նաւատորմիղաւ, և ևս առաւել քաջութէք և արդեամբք իւրոց զօրավարաց՝ եղև այնպիսի պետուն, որ

կարող էր ոգորել ըստ երևելի ինքնակալուհիս Տի ։ Այս ՚ի գերամբարձ ծայր իբրոյ ելծուէ , յորժամ յայտնեցաւ նմա ՚ի հռովմայեցւոց պերզմ։

Կառավարուէն կարբեդոնացւոց էր հիմնէ՚ի սկզբանէ հաստատուն խոհեմուէ . և յիրաւի արիատոհէ գասեաց զայն ՚ի համար մեծարգի Տղերկապետուէց առաջնոց , ո բոց մնոյն էր գաղափար լինել այլոց ։ Այս իմաստասէր հաստատէ զիւր կարծիս՝ խորհրդածուէ ինն , որ մեծ շուք առնէ զկաթեդոն . ածէ՚ զմտաս՝ Թէ մինչև ՚ի ժամանակս իւր , ՚ի՛ յընթացս աւելի ՚ի՛ զհինգ հարիւր ամաց , հանգիստ այնը քրիստ չէր երբէք խռովեալ երևելի ինն ապստամբուէ , և ոչ բռնաւոր ոք գլխահար եղև նոքուն ազատուէն ։ Այլ սրդարև ՚ի խառն կառավարուէս սպրիսե էր կարբեդոնին , յորում իշխանուէն բաշխեալ էր ըստ աւագանին և ըստ ժողովրդին , երկու էն անպատշաճուէնք ։ Այն է յեղափոխուէն ՚ի ժողովրդական հանմտակուէն՝ խռովուէք յարուցեալք ՚ի ժողովրդենէն . զոր օրինակ ստէպ պատահէր յաճախ , և յայլ ամ՚ հարկապետուէս յունաստանի . և միւսն է փոխարկուէն ՚ի բռնաւորուէ ՚ի կողմանէ աւագանւոյն՝ գլխահարուէք հարկաց ազատուէ , ոչ պատահէաց յաճախ , ՚ի սերակուսա , ՚ի կոլնեթոս , ՚ի Թերբէ , և ՚ի հռովմ իսկ ՚ի ժամանակս սիլլայի և կեսարու ։

Կառավարուէն կարբեդոնի միակերք յինքեան ըստ նմանեաւէ սպարապետ և հռովմայ , երիս այլ և այլ իշխանուէս . որոց իւրաքանչիւր ունէր զայլս ՚ի հանգիստակուի , և օգնէին միմեանց փոփոխակի . յո՛ է՝ գիշխանուէն երկուց գեղակաց գատաւորաց , զորս կոչէին ՝ առաքեալս . գիշխանուէն Թի ծերակուտին , և գիշխանուէն ժողովրդեանն ։ Այս սա յաւելաւ գինի Այտեան Հարիւրոց , որք եղէն մեծարգի ՚ի հարկապետուէնէ ։

Իշխանուէն սուփեստաց տևէր ամ մի միայն , և էր ՚ի կարբեդոն իրրև նման ինն իշխանուէ հիւպատոսացն ՚ի հռովմ ։ Այս աւագուէն երևելին , իբրև զի բաց յիրաւունց բարձերիցուէ ՚ի գատաստանի , ունէր և իրաւունս առաջարկուէ և կարգման նորոց օրինաց , և համար պահանջէ . Այլ այնց՝ որոց գործ էր հարկահանուէն հարկաց եկամտի ։

Ծերակոյտն կառուցանէր զհորհրդարան պետուէ . և էր սոյն ոգի ամ՚ հրապարակական որոշմանց , նման գոգեաց

Սուփեստք : Ախ . չէ . խե , և խէ ։

Ծերակոյտն Հարիւրոց ։

՚ Ա՛ս տեսն ածանի ՚ի բառէ . ին՝ Դատաւորք ։
՚՚ տ տա էբրայեցիս և քիւխիլեցիս նշանա

Պղատիոս · ԺՀ · եր· 706։

հռովմէականին։ Յորժամ կարծիք էին համակ միաբան, և համբուեալք միաձայն, ծերակոյտն որոշէր ինքնիշխանաբար՝ առանց ինչ լսողութեան։ Այլոյ յորժամ էին ամբիոնն ի նոյն կարծիս, և ոչ միաբան, հասարականին զիրողութեամբ՝ ժողովգեան, որում յայտնվոյրն անկանէր իշխանութիւն որոշմանն։ Յայսմանէ դիւրին է առնուլ ի միտ, քանի՛ խոհականք էին այն կանոնք, և քանի՛ պիտանիք առ ի զառաջս ունելոյ գաղտախոհ գաւազդութեանց, առ հաշտեցուցանելոյ զսիրտս, առ ի զօրացուցանելոյ զհեղինակութիւն քաջայ խորհրդոյ։ Այլ այդպիսւոյ ժողովոյ՝ որ կարի ինն նախանձախնդիրն է իւրոյ հեղինակութեանն՝ դժուարին է յանձն առնուլ, թէ այլուստ ինդոյն խմբի՝ որ ինչ յիւր ձեռս է։ Պողիբիոս յօշ առնէ. Թէ ցօրչափ ծերակոյտն եղև ՚ի իրողութեանց, պետութիւն կառավարեցաւ մեծաւ իմաստութեամբ, և իրողութիւք ամ՚ի գլուխ ելին բազում աշողութեամբ։

Ժղովուրդն։

՚Ի գրոց արիստոտէլի երևի, Թէ մտապիւր գոհ էր ժողովուրդն ըստ կառավարութեան ծերակուտին՚ի հրապարակական իրողսն, և Թողեալ էր՚ի նմա զգլխաւոր անտեսութիւն։ և վասն այսորիկ Տիրեկապետութիւն զօրացաւ յոյժ։ Իրքն չքնեցան յետ ժամանակաց։ Ժողովուրդն յոխորտացեալ առ ընդունել իւրոյ և աշխարհակալութեանց, և սկսան Հայեցեալ Թէ զամ ստացեալ ունէր՚ի խոհական գնացից ծերակուտին, կամեցան խառնել յիրս կառավարութեանն, և զբռամն Հարկ գոգցես համակ զիշխանութիւն։ Յայմժամ ամենևին լինէր գաղտնածածուկ գաւազանութիւք և երկպառակութիւք։ յորոց ապա՚ի վեր երևեցան գլխաւոր պատճառք կործանմանն պետութեանն։

Լաւեան Հաբիւրոց։ Աբիւռոսեան։ Լաւ։ կ՚ֆօռ։

Լաւեան Հաբիւրոց՝ էր ընկերութիւն ինչ անձանց Հարիւր և յորից, որ՚ի կարգեցան բերեր զնանութեան Հպատոյ, յորմէ Հերպղիստոպաց ասպարտիոյ։ Յայսմանէ երևի՚ Թէ, կալգուծի մշ էզև առ ունելոյ՚ի Հաւասարակշռութեան զիշխանութեան առագանւոյն. բայց այսուհիկ տարբերութիւ, զի Հպատոյ էին միայն Հինգ, և վայելէին յատագուծ ամ մի միայն։ Յոկ առքս էին առելի քան զՀարիւր, և էին՚ի պաշտամանն մինչ՚ի մահ։ Չ անացան այսուհիկ՝ առնձել զիշխանութեան զօրագլխոյ, որ՚ի Հրամայել նշ զօրաց՝ էր գոգցես անփակ և ինքնիշխան. և կարծեցին Հնազանդել զայն լծոյ օրինաց, Հարկ՚ի վէր եդեալ նշ, տալ Հմանալ զիւրեանց տատ-

1 Չի երկիւղիւս այսուհիկ այնպես՝ զի պատերազմի խորհեացին զօրավարք, որ գէտան ունէցին՚ի գա- տատանս և յօրինս՚ի քաղաքին։ Յոսեփոս · գիրք ե՛ · գլուխ է ։

սուէ այնոց գատաւորաց՝ ի գառնալ Իւրեանց ի շահատակութիւն։ Ամստուն օրինք և բարեկարգ յեղափոխին փոքր փոքր յանկարգուն և ի համաձայնութիւն, որք Տօրդեան Ձանապարհ, և սպրդին մտանեն ամ ուրեք։ Այն գատաւորք որոց պարտ էր լինել յահարկուին յանցանաց, և պատապարան իրաւանց, զեղծեալ անթիկ իշխանութիւնք Իւրեանց, փոխեցան իւ բարձունիւր ի փոքր փոքր բանաւորս։ Ընթերցաղ ի պաշտամն ։ լեալ յետ գարձի իւրոյ յաթիրիկ, զիշխանուն այոց գատաւորաց՝ որ էրն մշանջենաւոր, արար տարեւոր, իբրու երկերիւր ամաց զինի կարգման այոր Ընկերոյ Հարիւրոց։

Ա. Սամուէլ. Ժ. Ի.

Երկու պատուիք կառավարեն

Ասլիբհատակ ի գինել Իւրամ գձատավարուն կարգեցին, երկուս նախատ պատասխս երևելիս, ըստ որ իմն հակառակ խոհական օրինադրուն, և կանոնաց քաջ և ազգասիրաց գիշերականաց։

Հրէից պատմագրութիւն. գրքի Ե. Ի.

Ասայինն ի պատասխոյս է, տալ բազում պաշտօնատարաց միում միայնոյ, որ համարիւր ի կարեկցին ցոյց ինչ բազմագրին լինելոյ։ Ասլիբհատակ համարի զայս սովորուն մեռասակար յոյժ հարկաց օգտի։ Իւ արդարև՝ ըստ ասից նորա, յորժամ ազ ընտանձնեալ ունի մի միայն պաշտօն՝ ձեռնհաս գտանի ի քաջ վարել։ զի բազում մնադրուն կշռե զկրն, և համակար ի գլուխ տանի։ Ընդ դոյն սովորուն պակի՝ ասե, ի զօրս ցանաբի կիր ծոլաց. զի զօրավարն չկրանայի միանգամայն երկուց այլ և այլ իրից նայատակ։ և ոչ երկու նաւք առաքնդրին ի միջ նաւատակ։ Ասլ և օգուտ պետուն պահանջի, զի ի զբաղուցանել զինահանձարուրն յարժանաւորս, բաշխեցին ընդրջք և աւազուն։ Իբր զի ի տալոյ զաղզուման միում միայնոյ, բազում անգամ խոտորեն զայս նորա գերաիայլ պարծաւուն, և զարհուցանեն յայլս ըզնահանձ, զգծգոնի և զարտուն։

Երկրորդ տալ պատասխանութիւն միայն մեծամանց։

Երկրորդ պակասուին երևեալ արիստատ լի ի կառավարուն կարգեցին՝ է այն, զի առ Հասանելոյ յերևելի աւագուին ազգեամբք և բարեաւոմնութ, պիտոյ ունի և որոշ ինչ եկամուտ։ Ասա այսմ՝ Հնար եր ազգասուէ վերջնուել զաարեայապատ անձինս, որ յայս միոյ խնամատարի համարեալ է մեծ ինսս պետութեան։ Օ՛ի յայնժամ՝ ասե առալիսուելն Հաշուեալ ոչինչ, և փղձայ՝ ամ ինչ, իբր զի Տօրդեն ամի Ձանապարհ, զարմանայուն և ծարաւ Ձխուեն տիրե էր փղձն ամ՝ և զառաջա-

1 Ծնունդ Թէ Պրեսպրէ անուն՝ որ Խոսքան Սուրբեան։ Պիտոս Լիվիոս ընծայե աննիբոդոյ, գնի

նէ զայն ։ (Ա)ոչ զի իշխանաւորք և դատաւորք՝ որք ոչն ժամանեն յայն պաշտամունս , քանզ եթէ մեծամեծ ծառ խիւք , կարծեն իրաւունս ունել զիոխարէնն ժողովելոյ զկնի՝ իւրեանց ձեռաք ։

Վաճառուածն պատմութեան նկնի առ նախնիս ։

Պ[ա]պարն չերեւի առ նախնիս (ոչ կարծեմ) նշան ինչ , թէ առագաստք պատուէ կիր դատաստանական ատենակալ լինէին էին վաճառէլն . և զոր ասէ արիստոտէլ յայսմ վայրի զծախուց՝ որք լինէին ի կարգեդեն առ ատացուելն այնց , հայլ յայտնապէս ի պարգեւատուելն , որոյք յիւրեանս առարկանէին գքուեայս քուէարկուաց ։ Այս սովորուի ըզ պողպիոսի իսկ՝ եր յաձախել յայժ առ կալ քեզդնայիս . առ որս ոչինչ շահաւորուի եր համարեալ առնձական ։ Այլ չէն ինչ զարմանք , թէ արիստոտէլ դատապարտէ զսովորուէն ինչ , յորմէ դիւրին իմն է տեսանել չարաչար հետեւուելն ։ Այայց՝ եթէ պնդեր արիստոտէլ , թէ պարտ է տալ զդիմաւոր աւագուէնս՝ մեծատանց և աղքատաց անխտիր , ոչ թաւի թէ իւր կամք էն ասէլ , կարծեաց նր ըզդէմ դառնալ հանրական սովորուէն էս և խոհական հասարակապետուէց . որք առանց ընդվայր հարկանելոյ և անարգելոյ զաղքատուէն՝ պարտ և պատշաճ վարկան յայսմ մասին վերադասել զձեռնուէն , վստահացեալք՝ թէ ընչաւէտք լաւ էս անդեան վճռալ կեալք , վեհմեհոգ էն ի խորհուրդս , ոչ այնպէս նշաւակիք կաշառակերծուէ և անարժան գործոց . և թէ վճռակ իսկ նոցին առանձնաւոր իրազուէց՝ առնէ զնա ըզձայ կանս առ պետուէն , յորդորս ի պահել զհաղաղուէնն և զբարեկարգուէն , և փոյթս ի բայէ առնելոյ զնմ ապատամբուէնն և զնուազուէն ։

Թէ տուրքն առ եղէ պատճառ նախուէ , և հզօր զօրուէն կարգեալ գոնի ։

(Ա)ւ արդաբ խօսիցիմք , տուրքսն՝ եր պատահումն կարքեդոնի առարկայ մանաւանդ նոցուն ձարտարմտուէն , և գլխաւոր ախորժակ յորմէ և զօրացան և կացին յաստանի ։ Այ երաթազմեալ ի նեղըքս անդ միջերկրեայ ծովուն , և ձգեալ զնի ձեռն յարևելս և զհիւս յարևմուտս , տարածուէ իւրոյ տուրևաւոի ըզգիկը զնմ ծառնուցեալ գաւառս ։ Զեռն ի գործ արարեալ կարքեդոնացւոց ոչ գործավարք և վաճառականք՝ ամ ժողովրդոց՝ տիրելին ծովուն , որ միակերք զարևելս ըզ արևմուտս և ըզ հարաւ , ոչ ջնանդիկք պիտևան ի հաղորդուէն ։

Վաճառականք բղքէին ոչ խորչելին ի վաճառականուէ , զոր կատարելին ժրաջանուէ մնուցից քրիստոսից . և նոցին մեծահարստ ձախուէքն էին , որք անձանձրոյթ պատահէին վնս ի հանապազորդ և ի համբերատար աշխա-

տուեաս կարէորս , առ առաւելուլ զմեծուսն և ևս : Յորմէ եղև նոյ ինքնակալել ծովու՝ որ ծագկեցոյց զՎարկատեւտուեն . զբացոյց զդեմ ունիլ հողմոյ իսկ , և բարձրաբ ցոյց յայն աստիճան գերապանծ զօրուե , մինչև ի նուաճ ձել զպատիսխ խրոխտ ախոյեան, պետոյացան հողմոյեցոց քառասուն ամբ և աւելի ևս , յերկուս նուագս , ի տալ ըստ պարզմանողորմ և խիճալի . վը զի չեա երկ բորդ պատերազմի համարին լեալ նմանս : Յակ յերրորդումն չարաբին ինչ , բայց քաջալերս սպառսպուռս թափել զոգես : Վա՞ որդ չէն ինչ զպմանք , Թէ կարքեդոն եւ լեալ յառաջնոյ դարոցէ Ծի ի վաճառականուե մասին , յի ի տիւրոսէ , վիճակեցաւ այսպիսի առ ձեռն պատրաստ և անյողդող բարեբաստուե :

Բովք ապա նիոյ եղեն միաս ևս պատառ Նինուե և զրուե կրեգոնի : Պիեռոյս . գ . 312 :

Յուշ առնէ քաղաքի իրաւամբք դիտօրոս , Թէ բովք ոսկւոյ և արծաթոյ գտեալք ի կարքեդոնացւոց ի սպառնաս՝ եղեն մա նդ անապատ աղքիւր Նինուէ , որք զօրացուցին զնա մնալ պնորզմանս պախչափ ժամանակս ընդ հողմոյեցւոց : Ուռն բնակիչք երկրին յառաջմամբ ընդ երկար անձամօք եկին այնց գանձուց ծածկելոյ ի ծոց հողոյ . կի գնի սակաւ ձանապէին զպետս նդ և գյարգ . փինիկեցիք եղեն առաջինք ի յայտնել զայն , և փոխառնակուբ դիւրագին ինչ վաճառաց ընդ պատուական հանդերձ , մինչերեցին անբաւ Նինուէ : Կարքեդոնացիք գիտացին օգտիլ օրինակաւս՝ վաղվաղակի իբրև տիրեցին երկրին . ոչ և հաւմոյեցիք իբրև Թափեցին զայն ի ձեռաց յետնոցս : Պոլիբիոս՝ ըս վկայելոյ ստրաբոնի՝ ասէ . Թէ չիւր ժամանակս քառասուն հազար այր պատաղետ էին ի բովս մշտակայս կարքեդոնի , և տային օր ըստ օրէ ժողովրդեանն հռոմոյ 25 Տղը զրամահիւնս , կի դրաբմայս , յի՝ 12500 լիրայս :

Աթենք . գ . 147 :

Օ կարքեդոն արժան է համարել Տիրկապետուե ինչ վաճառականաց , միանգամայն և պետզմողաց : Ի վաճառականաց՝ ի բնաւոր յօժարուե և ըս վիճակին . և ի զև պետզմողաց , նախ առ հարկի պաշտպանուե անձանց ի մշտակայ ժողովրդոց . և ապա առ ըզձի տարածելոյ զիւր տուրեաս , և ընդարձակելոյ զիւր ինքնակալութի : Այս երկեակ մտածուեք արտայայտեն զքուն գազափար և զնչդ բիտ բնաւորուե Տիրկապետուե կարքեդոնացւոց :

Օ կապուեք և ինասք կապարուե կարքեդոնե ի պատերազմի մասին :

Օ ինաւրական զօրուե կարքեդոնի հաստատեալ էր ի Թագաւորս դաշնաւորս , ի ժողովրդս հարկատուս՝ յորոց քաղէր զինուրաւրեն , և դրամս . ի գունդս ինչ խմբեալս յիւրոց քղքացւոց , և ի զօրականս վարձուորս ,

զրոյս հանդերձեալ՝ ի մատակայ պետութեց, և զրոյս չէր պարտաւորեալ՝ ի վինուորելն զրել և ի մարզել. ալ զբաաներ զնա կալմն և ներկուս՝ ի մարտ, ընտրելով համ երկրի զքաջագոր և զանուանի գունդս։ Նուիրիոյ եր նը ազգ ինչ, թեև ազգէն խրոխտ հուժկու և անխոնջ հեծելազօրու, որ եր գլխաւոր ամրուն իւրոյ զօրուն։ Ի լալ արական կղզեայ կինն նը քաջ պարապուրդ։ Ամենայն և ամրիկէ հանդերձեին նոր կուռ և անվանելի հետևանք զօրս։ Ծովէզերեայց գնդապետի և գաղերոյ գաւառիս գունդս քաջամարտիկս. և ի յանհատանել իսկ զօրականս նոցնպես քաջս առ նոր գործ պետրզի, ժիրս ի ծառայել ի բանակի և ի քրքի, ի պաշարել, և ի դիմակալել պաշարմանց։

Ի յսոյս օրինակաւ հնար եր նոր յակառն Թօխարիւ, ոչ բանիկ կարգ է ասել, գումարել զօր հզօր ընտիր ընտիր գնդագ ի պէսպէս ազգագ, առանց ամայացուցանելոյ զիւր անդաստանս, կի զքրքս նորանոր գրանքե ի վնասուրսի. առանց խափանելոյ զիւր ձեռակերտս, և ըզվաստակս արհեստաւորագ, առանց ընդհատելոյ զիւր տուրևառ, և առանց տկարացուցանելոյ զհին նաւատաքագ։ Ի ծախեագս արեամբ օտարագ պատրաստեալ՝ մտաներ ի ժառանգուրն գաւառագ և Թագաւորութեց, և ծառայեցուցաներ զայլ ազգս՝ ոչ գործի իւրում մեծանե և փառագ, յիւրմէ ոչինչ եգեալ, բայ ի ծախուց, զրր և մատակարարելին ժողովուրդք օտարք՝ ըստ որս տուրևառելի լիներ։

Ահ յընեագս մարտի լիներ ինչ ընկճուին, փեսաքն եին ոչ օտար ինչ զարկուածք՝ հարևանցի գիպեալք մարմնոյ պետուներն, որ արտաքոյ եին պետուն, և չանեին խոր խոց ի փորոտիս կի ի սիրտ հասուրակապետուներ։ Ոչ ինչ տուցն վաղվաղակի լիներ վնաս ի հաշուն ծադրել շահավաճառին, որ եր իբրու մշտնջենաւոր զօրավիգն մարտի, և բեգեկ՝ մշտանորոգ պետուն, ի գնել զայլ գունդս մշտապատրաստս ի վաճառ։ Ընդարձակ տարածուներ ծովէզերեայց՝ որոց տիրելին կալքե գնացիք, գիւրին եր նոյ գումարել զամ վնասավարս և զծխավարս պետանիս ի գործ և ի ծառայուն նաւատագիղին, և գտանել հարատար զէ կամաւս և նաւապետս հմուտս առաջնորդուն։

Ասոյդ այս համ մասուներք ըստ դէպ լինելոյ ի մի վայր եկասորեալք՝ չէին պղտպիրիք յօգտաւորութ իւն բնաւորաւ, նեբքնով և կարևորաւ։ Իբր զի ոչ գոլով շահագործաւ հնդկ ինչ և փոխադարձ օգտիւ՝ ի կառուցանել մարմին

միաձոյլ և անայլայլակ , ոչ ոք ի նոցանէ սրտի մտօք ըղձանայր քաջի էլից իրողուէնցն , և յայնոցուածոյ պետուէ ։ Ոչ լինէր ձեռնարկ ի գործ նոցին նախանձաւորութէ , և ոչ ոք դիմագրաւիւր վտանգի նոցին սրտապնդուէ մի՞ հաւասարակուէ՝ որ համարեալն էր օտար , վայ և ոչ իսկ այնպէս փութալի . որ ոչ արդեօք լինէր մի՞ սեպհական հայրենեաց , այլ երջանկուէ՝ երջանկուէ և քրիքացոյն քաղկացուղչաց ։

Ի ծանր ծանր սրկածս ձախողէ բաղդի՝ հնար էր՝ թաւզաւորաց դաշնաւորաց դիւրաւ սաստանալ՝ ի կարքեգոնէ . կամ՝ ի սակս բնաւոր նախանձաբերուէ ըստ մեծուէն մեր՝ ձեռնարկել զինքեանս զօրագունդ , կամ յոտով մեծ և օգուտ ըստնելոյ՝ ի նոր բարեկամ . և կամ առ այն՝ թէ լսմբունեսցին յաղէտս նախնոյ դաշնաւորի ։

Ոտզովուրդքն հարկատուք տաղտկացեալք ի բեռնէ և յամենայ դժկամակ լծոյ , ակնկալէին հարկօրէն գտանել միս և առաւել քաղցր և թեթև , ի փոխանակել զաեարս . կամ եթէ անկար էին զերծ լինել ի ծառայուէ , անխոնջ էին և առ ընտրուէն . ոչ տեսցուք ի բազում օրինակս , որք առաջի լեզին մեզ ի պատմուէնս ։

Ոտնդք վարձուորք՝ ուսեալք չահել զհաւատարմուէն իւրեանց՝ ըստ առաւելուէ կամ տուղուէթէ թոշակաց , էին ժամ՝ ի ժամ պատրաստակամք , կամ դոյզն խնդրոյ առաւելուէ , կամ հրապուրեալք և՝ ի մտոյ խոստմանց առաւելուէ թոշակի՝ անցանել՝ ի կողմն թշնամեացն՝ որոց ըստդեմ մարտնչէին , և զարձուցանել զզէնս ըստդեմ նոցա՝ յորոց օգնականուէն կոչեցեալ էին ։

Այսոյ օրինակաւ մեծուէն կարքեգոնի՝ որ հաւատեալն էր միայն յայն արտաքին ապաւէնս , երևեր զղղդիլ ի հիմանց , իբրև թօթափիլն ի նմանէ ։ Այս եթէ և շահաձանն՝ որ էր նէ մի միայն տկնկալուէթէ , խափանէր ինասոսք նաւատարուէթէ , երևեր խոպան կործանեալ . կորուսանէր զբաջալերուէթէ , և անկանէր ի յուսահատուէն . ոչ յայտնի երևի ի վախձան առաջնոյ պատերազմի ։

Ստիպեցուէ՝ ի գիրս՝ յորս երևեցուցանէ զօգուտ թէ՛ն և զինասս կառավարուէ կարքեգոնի , ոչ յանդիմանէ թէ՝ արբանեկինն նէ միայն օտար զինուորութէ ։ Այլ ի լուէլոյ անտի նէ՝ յիրաւի է մտկաբերել , թէ՝ անկեալ էին յայն պակասուէ՝ յետ ժամանակաց ինչ ։ Այ պատմիցուէ թէ՝ վարձուորաց դիպեալք անմիջապէս յետ հաշտուէ եգատեան կղզեաց՝ որոց եղք եղէն այնպէս ահաւորք ,

Ուրեք Սէ֊ֆէ Մո֊ռե֊֊֊

մինչև կարքեդոնի յառաջ քան վերը յիշին կոթծանուցին՝ չվանդիլ երբէք այնպէս , ուսուցանել ունին նոյ , թէ ոչինչ պէտուէ է Հիշատա՛ք զայն՝ որ պահչի միայն յաւատացաց , որոց չիը նախանձաւորուէ , և ոչ հնազանդուէ , և ոչ ապահովուէ ։

Այլ այսպիսի էին երբք հռովմէական հասարակապետուԹիւն ։ Հռովմէացիք ոչ գոյր նոյն շահաքաղաց և ոչ արժան , անհնար էր նոյն գնոյ գնել Թիկունս օգնականուէ առաջարկակալել չուԹափուէ ոչ վկարքեդոն ։ Հայց և այնպէս՝ զգի վամ ինչ ունէր յիրքենէ , և ամ մասուէր պէտուէ էին սէրտ միակցեալ ընդ միմեանս , էր նոյ մեծ և հնար ապահովուէ յիւր ծանրակիր վիշտս , յորմէ վերջացեալ էր կարքեդոն յիւրան ։ Այդ ոչ խորհեցաւ ինչ խնդրել հաշտուէ յետ պատերազմին կանուէալ , զոր օրէն նակ խնդրեալ էին կարքեդոնացիք յետ նուաճմարտուէ լուսաւիոսի , ի ժամանակի՝ յորժամ վանդն չէր ինչ երևելի ։

Հայց ի վինուորուէ՝ զորոց խօսեցաք , կայր կարքեդոնի խուճք ի զորաց՝ բաղկացեալ յիւրոց միայն քաղաքացւոց , բայց սակաւաւոր ։ Հայն էր ուսուՀարան , յոր գվիաւոր ազուսականք , և որք Թուխն ազոզակ էին , քաջուշեղք , և պատուասիրօղք Թէ հն ածել երևելի և բևելի աւագուԹէ՝ վարժեին ի վինուորական մարզս ։ Հայնմ Թուղ բնարեալ վինէին նա Սպայք Հզգնարքանք , որք հրամանատարն էին պէտպէս խուՀից զօրաց , և ունէին վերագոն իշխանուԹէ ի զօրուն ։ Հայս ազգ էր կարի խուն նախանձախնդիր և կասկածոտ , որ ոչ հաւատային զհրամանատարուէն արտաքոյ զօրավարաց ։ Հայլ ոչ այնչափ անվտանգ , որչափ էր հռովմ և ահԹն առ իւր քէՀացիս՝ որոց տայր գ երակայ իշխանուէ ։ և ոչ այնչափ զգուշաւոր ի չարաչար գնացից յոր հնար էր նոյ ձեռնարկել առ Հնդէկս վերբանց հպարՀոխս ։ ՀրամանատարուԹիւն ի վեր զօրաց չէր տարեւոր , և ոչ չափաւորէլ ցորշ ժամանակ , ոչ կերկուս ասացեալ հասարակապետուէս ։ Հայգուշ զօրագլխի կային զայն ընդ բազում ամն ։ և մինչև ցվախճան իակ պատերազմի կի կենայ ։ Թէպէտ և միշտ համար ունէին տալ հասարակապետուէ զգօրծոց իւրեանց ։ և մանԹ էր յետս կոչել վինս , յորժամ գնզօք ինչ լինէին վտիպակի , կի գժբաղդուէ , կի գպատնի ինչ գաւազրուէ յայլոմ եզելոց ։

Այնպ ազգ խօսիլ զբուռոյ բարուց , և զսովորուԹէց կարքեդոնացւոց ։ Ի ԹուարկուԹէ պէտպէս հանգամա-

նաց՝ զոր ընծայել կիւրեղոն ալլ և ալլ ազգաց , և որպէս առաջագրէր վերն , տալ կարգել զնացս ոմն առաւելն ՚ի նմանէ՝ զուարճանալ , զայծամեալն , զխնդալուն , զկնդաթս զխաւեալն , և զխօսամանկուն . զոր յայսմ և ՚ի մարկէին ՚ի պատեցաքսին . բայց առաւել և երեսից յայլ եամ գնացս նշի . և որ միաբանեալ ՚ի այլմէ որպիսուն մնասուրն , որ էր նշի ոչ փոքր անարգ ուն ՚ի սրտմտանկուն և ուշեզուն առաջնորդէն բնաւորակա ՚ի սասուէն , ՚ի խորագետեան , և յանհնազանդմանէն . և բնաբերացուցեալ փոքր փոքր զգի յանխիղճ բնաւորելն ՚ի միջոցագ առ հասանելոյ իւրմէ փախչանի , արկանէն գնա յապիրատալն և ՚ի հաւատարժ ուն ՚ չէ աշխ այս էր մի ՚ի բնաւորուն ՚ կարգեցուցուց՝ այնպէս քաջայայա ծանուցեալ , միտն և նել յառակս . զի փախուսակ առելոյ անհնազանդմանէ , առնէն , հաւասք կարգեցեան կիմ պատնիչեան . և ոգւոյ նէնգառաւրի՝ չհայր այլ անուն այնպէս ակ փական , և քաջ յայտարար , ոմն ոգի կարգեցեան կիմ պատնիչեան :

Լոյծ անցագ մ՚ծ երկելոյ ձնհասնա , և անկարգ սէր շահասիրութեան , արատ՝ որ վտանգել յոյժ զառաքեալս , եր առնն ապրելս անիրաւուն և չարաչար գնացից , ոչ ցուցցի օրինակաւս . ՚ի ժամանակի ՚ զադարման մնալոյ յանձն առելոյ ՚ի շինիլոյ յոգւոբաւս ընդդուսացոյ նշ , մերկաց ծուփ նաւք հանդիպեցուց հասելոյ յանդիման քրիստոս կարգեցեան՝ կանանաւորեցան , և առան հրամանաւ ծնբանալոյն և ժողովրդեան , որոց ոչ տարաւ սիրա հաւնել ՚ի ձեռաց զայնպիսի լաւ որս : Նզարձոյն էր նշ շահել , ոչ զկարգ և իշխ : Հանգիստ կարգեցեան յետ բազ զամ գարուց ծանեան , ոչ ասից սիրն ազատութեան , եթ յայդմ մնասն չէին ինչ ստարացեալք ՚ի նախնեաց իւրեանց ,

1 Կարգեցեանցիք խոսիերայք և սուտք ..... բազում և սկսան գրել զիւրք վասնասականաց և ինաւորաց ՚ի ցանկան ՚ի չահին հրապարակել լինելն ՚ի սէր խոսիան : Կիւիերան . Ճառ է . ընդդէմ Առանեան . հատոր 94 :

2 Լիքնատաս որք զնէսարկցան խոսք բնին . Ժողովուրդն ՚ի սաւ ՚ի առ հարց կորնիցէ . Հաճելեան Մատթ . են : Լիւիոս . Շ . Խ :

3 Որ ՚ի պղծութեան գերասանէն խոս . Տոյս . Բնակիչն Կորնթեայ՝ յայնմհետ Կորնթացիս նոյս զնի ղեցանի խոս . Հռոմէ . զոր ընդ ձեռ ոճիրն . ՚ի նմ-

Պատարագ յաւուր ընծայից Տեառն. 799։

Ա՛յ այսօրիկ միայն էին մելուխք կարքեդոնացւոց ։ Այլ ընաւորապէս բիւրաք և վայրենիք , գոռոզք և խրոխտք , գազանաւիտք , որ ՚ի բորբոք բարկուէ ոչինչ անսայեալ բանի և փաստ , անասնօրէն յանդգնապէս ձգէին զիւրեանց կատաղուէն և զբռնուէ ։ Յոզովուրդն երկչոտ և նկուն յերկիւղէ , ամչաբոտանան և անզուէ ՚ի գրգռուելս իւր , ՚ի ժամանակի իսկ յորում դողայր ըստ գանձս իշխանաւորաց , դոզայոցանքեր ջամբեւեսին զնա՝ որք ըստ իւրով էին ձեռամբ ։

Յայսմանէ երևի , քանի՛ խոիր է մնդեան ըստ մէջ ազգի և ազգի ։ Յոզովուրդն աճէն քշելի՝ որ միշտ համառրեցաւ կեդրոն գիտուէ և քաղաքավարուէ , եր զնաւորաբնոյն նախանձախնդիր յոյժ իւրոյ իշխանուէ , և գժուարընտրէ ։ բայց և այնպէս ուներ ինչ հիմն լաւաբարոյուէ և մարդասիրուէ , որ առաջնորդեր նմ յախտահգուէն այլոց , և ՚ի ներել քաղցրուէ և երկայնմտուէ ՚ի վրիպանաց իւրոց առաջնորդաց ։ Այլ ոյն ինդրեաց երբեմն վախճան առնել Ժողովոյն ։ զի ունիմ՝ ասէ , զոհս մատուցանել դից , և ըստունելուէն առնել բարեկամաց ։ Յոզովուրդն ծիծաղեցաւ , և ել գնաց ։ Ի քաղաք կարքեդոնի՝ ասէ պլուտարքոս , այդպիսի համարձակուէ՝ էր մահապարտուէ ։

Լուկ. իբ. ։ Տիտոս լիվիոս առնէ այսպիսի խիմ խորհրդածուէ՝ ՚ի վէր տերեւոիոսի վարքին , յորժամ ՚ի գառնալ իւրում ՚ի հռոմ ՚ի պոբզմէն կանխեալ , յորում կրոյս գյաղթուէն իւրով յանցաւորուէ՝ , ընկալեալ եղև յոչխիկ կարգիչ պետուէն ։ որք չոգան ըստ առաջ , և չնորհ կալան՝ զի չեղև անյոյս յերղուէց Տնօրկպետուէ ։ Յետ լեալ էր զօրագլուխ կարքեդոնի՝ ասէ պատմիչն , սպասել ուներ մահու ։

Յա արդարև կարքեդոնացիք ունէին ատեան առանձինն կառուցեալ առ համար առնլոյ ՚ի զօրագլխոյ ըզնացից նոյ ։ ուր ունէին նոքա տալ պատասխանի զանցիցն անցելոց ՚ի պոբզմի ։ Ո՞ձախոյզ ինչ էլս պատուհասէին ՚ի կարքեդոն իբր մեզապարտուէ՝ պետուէ ։ և Տրամանատարն պարտուէ պոբզմի՝ անտարակոյս ՚ի գարձի իւրում ՚ի հայրենիս , էլանել ուներ ՚ի կախաղան , և զրահի՛ ՚ի կնոց ։ Յ՚յուշի սպոլ եր Ժողովուրդն և լուռն , անողորմ և խժաբարոյ , միշտ պատրաստական ՚ի հէնլուէ զարիւն իւրոց քաղաքացւոց՝ իբրև զոտարաց ։ Չերկեք ցոյց են այսմ դժոխալուր տանջանք հասուցեալք Տեռգուլոսի ։ և պատմուէի՝ նոյ առաջի առնէ օրինակս սոսկալիս ։

Լինելին զնոյն կնիք գաղափարել և՛ ի պաշտամն դից
իբրեանց . որում պարան էր՛ ի քաղցրութիւն յետանակել
զայրենի սովորութիւնս , և ազգել միտս գորովականս և
մարդասիրս ։ Ի դառնագէտ տառապանս , զոր օրինակ՝ Կ· Յուրիան·
ի ժանտամահու զոհելին դից իբրեանց զոչս մարդկե- Գ· ։
զինս՝ ի ցածուցանել զնոցին ցասումն , գոր՝ զըր յերաւ Յովհան·
էր ելել սեղանախաղաղութիւն ։ Օ՜ոհին ՝ Յբ· Շ·
բազմութի յոյժ տգայոց՝ ոչինչ գիացեալ ի տիս , որ շար-
ժեն յախտակցել և և զանողորմ իշխասիս , ահն ունե-
լով Հնար գտանել իբրեանց չարեաց՝ մեզասպատուիլ ,
և խժդժութ՛ ի գութ խանդաղատել զդիս ։

Ի գիրս դիտգրոսի ունիմք հինգ օրինակ այսմ ան- Դիոդոր· Ծ·
գիմութ , զոր չիք բնաբանել անսպառսպառ ։ Ի ժամանա- էր· 756 ։
կի յորժամ ազաճոկիս Հանդերձել էր պաշարել զկար-
քեդոն , բնակիչք քղքին տեսեալ թէ հասին ՛ի յետին
թշուառութիւն , զինաս ազեսիկն եւտն արդար ցասման
սատուրնոսի բորբոքելոյ ՛ի նմա , իբր զի փոխանակ սիրոյ
ատելի տգայոց՝ զոր սովորութի էր զոհել նմա , մատու-
ցան նենգաւ ՛ի զոհ որդիք սորկայ և օտարաց ։ Ի պա
առ գարմանս մատուցանելոյ այսմ կարծել յանցաւորու-
թիւն՝ զոհելին սատուրնոսի՝ երկեբիւր տգայս առեալս
յաշխուատ ոյն տոհմից կարբեդոնի ։ Նոյ ՛ի սոցանէ գը-
տան երեք Հարիւր քղքացիք , որք մեզասպատ զանձինս
համարեալ ոչիմ յանցանաց , կամովին անձնամատոյց ե-
ղեն ՛ի զոհ ։

Ի բժան իրիս իսկ՝ ասէ պլուտարքոս , կոչել զայս դիւ- Պլուտարքոս·
յասպաշտուն ։ Ոչ՛ այս մեծապատիւ կարծիս ունել զնո- յաղագս նա-
յանէ , հաւատալ թէ սովաւալ են մարդկեզին մարմնոյ , 169-171 ։
և ծարաւի արեան մարդկային , և թէ պահանջին , և
Հաճ և հաւան են ընդ այնպիսի զեմունս ։

Ո՞ երբեք հաւատայր՝ թէ Հնար էր ազգի մարդկան
այսպիսի ցնորս ցնորիլ , և մոլեգնիլ ։ Ոչ՛ Ժնանին մար-
դիկ , և ոչ բերեն յերակս իբրեանց՝ այսպիսի իմն Հանդա-
կան վեր ՛ի վայր կործանումն նոցի՝ որ արգոյն է յաչս բը-
նութեան ։ Օ՜ոհէ , խոշխոջել զանձն , վիւռ որդիս , ըն-
կենուլ զնա ՛ի տուր բորբոքեալ անկարեկիից , զուսպ ու-

ան և զիշնամիս ,) առ բագինս մա-
տուցանէին , զհաշատուի զիցն հայ-
ցելով աբեաքեր նոցին՝ ըմ որոց կե-
նաց օրէն է յաւէտ զդիս աղաչել ։
Յովհան· Ժբ· Շ·

՝ Ի առաւոտիւ նշ ժանտախտիս ,
՛ի վաղ արիւն զոհագործուն արիւ-
նաշաղախ կրծաք , և զաձիր ՛ի գէղ
բժշկութեան ։ Օ՜ի զենուին զմարդկ
ոյն զապանդ , և զմտասոյ մանկան՝
(որոց հասակ ՛ի գութ խանդաղա-

նիլ[1] վնասայն ձիւլ և գՏեծութիւն, առ երկիւղն՝ թէ զոհք կառավանաւոք մատուցեալք չէն ընդունելի սատուրնոսի, ոչ արՀամբք իւրեն այս ոճոր։ Ապղեցութիւք այսպէս Հակառակք բնութիւն, և խոժոռականք, բայց և այնպէս բնակչեալք յողջոյ ապգաց, և այն՝ ի քաջակենցաղ եղելոցն, ոմն՝ ի փիւնիկեացոց, ի կարքեդոնացոց, ի գաղղեացոց, ի սկիւթացոց, ի յունաց և ի Հռոմայեցոց նոսկ, և բազմապարեան սովորութիւք սրբեալք Հատատուելք, անՀնար է թէ իցեն ապղեալք յայլմէ, բայց եթէ ի առատանայէ՝ որ մարգապանն էր ի սկիքանէ, և իւր Հաձոյքն էն տեսանել զնուաստութիւն, զձշտառուն և զկոյծանուն ապգի մարդկան։

Յօդ. Ի.

Պատնաքրութիւն՝ որ էղեն ի վեր հռոմայեցոց և յարեգոնացոց յառաջ քան զառաջին պատերազմ։

Պատճառք պատերազմին առաջի առնելոյ, օգնեն առ ծանօթանալ վիճակին՝ յոր կայիւ այն երկու ժողովրդք, մնատանդ ի շահաձառին՝ որ ի ժամանակս այնց գաղղացոց։ Պողիբիոս առատել քան զայլս ասրար զնացուն յիշատակագրութիւն։

Պատնաքրութիւն առաջին ի վեր հռոմայեցոց և կարքեդոնացոց։

Ակ Հ. 244։ Ն. ԹԻ. 508։ Պոլիբ. Գ. եր. 176-178։

Այս առաջին գաշնագրութիւն եղև ի ժամանակս առաջնոյ Հիւպատոսաց, որք Հաստեցան յետ արտասահմանեալ Թագաւորացն։ Այս ասէ պողիբիոս, առաջին առնէ զայն՝ ոչ վասն Հնար եղև ինձ Թարգմանել։ վասն լեզուն լատինական այնց ժամանակաց այնպէս տարբեր է ի մերմէս, մինչ զի և քաջագՏնաւոք տատանին առիմանալ ինչ ինչ։

„Ի մեր հռոմայեցոց և գաշնաւորացդ նոյ, և ի մեր „կարքեդոնացւոց և գաշնաւորացդ նոյ եղիցի գաշնաւո„թիւն այսպիսի պայմանօք։ Հռոմայեցիք և գաշնա„որք նոցա մի նաւարկեսցեն ի Կ. եղեխիկ[1] առաւանեն և „անդր, բայց յորժամ մրեսցին յանկարծ, կամ Հար-

1 Գործառնօք և Համրուժմամբք հնձեալ ցանկին (մասք) գնիլ (առբառանէ, և ոչ գիտեմ զոր ինչ նշանակէ։ Սխալագիր է։

2 Այս գիտել զուարի գնդի Սարդոյ ենէն գրեալ ի Յունաստանին ոչ գիտեմ։

,, կեսգին ի ներքս ջամբ ։ Այնու բանի վարեսցին անդր ,
,, մի իցի նոցա հրաման գնալ կի առնուլ ինչ անդ , բայց
,, միայն զսիտոյն ի բեդիկ հասուց եւ բերանց , կի ի պաշ-
,, ուն գից , յի ի զոհս ։ և յետ հինգ աւուրց մեհենացին
,, անտի ։ Ա ամառականաք մի տացին ինչ մարթ , բայց
,, յայնմանէ՝ զոր սովորութիւն է տալ հրապարակական
,, մեհենակի , և գոլի ։ Ա ի նմի որ վանահօրն առաջի
,, երկուց վկայից , յորիվիկ կի ի սարգսնեա , վասահա-
,, գոսցի հասարակաց հաւատարմութեն գիամաւորն ,
,, Ա անիցս անդամ հաւմայկի որ հասցէ յայն մասն
,, սիկիլիոյ ՝ որ ըզ ձեռամն է կարքեդոնացւոց , ամիս ի-
,, րաւադնա լինիցին առ նմա ։ Օ գոյր լեցին կարքեդո-
,, նացիք չհաւանցան է ինչ ինոս անարեացւոց , արդ ես
,, ես , լաբեռնացւոց , կիրկիացւոց , ասորաքինացւոց ,
,, և այլոց ժողովրդոց լատինաց՝ որք բնդ նոսա գոյին ի
,, խցին հաւմկան ժողովրդեան ։ Այնպես մի նեղեսցին
,, նոքա իւրք զանձս՝ որք չկոչեն նեբրոյ անկէ տէրութեն
,, հաւմայկացւոց ։ Ա պա եկ գնայ լեցի առնուլ զմի ի նո-
,, ցանէ , գարձուցանել ունին զայն ազգիկ ի հաւմայկ-
,, գես ։ Ա ի չհնազանդ բերդ ինչ կերկրին լատինաց և եկ
,, մոցին անդր զինուք , մի ազգին անդ զայն գերեսք ։ ,

Վոշնադրութիւն երեսդր ։

Ա յս երկրորդ գաշնագրութիւն եղև 163 ամաք գկնի ա- Ա. Հ. 407 ·
ռաջնոյն , առ հիւպատոսութիւն վաղերիոսի կորվոսի և պո- Ն. Ք. 345 ·
պիլիոսի լենատոյ ։ Այլ ի նմա ինչ ինչ տարբերութիւն ,
,, Ա նակիչք պերսոսի և ատիկեայ՝ երբեմն գաշնա-
,, զորք ի նեբրա փակին յայտ երկրորդ գաշնագրեալ ,
,, Ղարին ի գեղջին սարաւանդն գիշերք երկու երբ անձա-
,, նօնիք , յո մնասցես , և տարանցն , յորոց և անդր ար-
,, գելեալ լինի հաւմայկացւոց նաւել ։ Ա սի անդ՝ եմիկ
,, կարքեդոնացիք ասացն յերկրիկ լատինաց գիշեր ինչ՝ որ
,, չկոչ զ ատելեն հաւմայկացւոց , տէր լեցին փղոյ և
,, կալանաւորաց , բայց մի իցեն կարող բնականալ անդ ,
,, այլ առանդնացին գայն ի հաւմայկացիս ..... Հաւմ-
,, մայկիք մի իցեն կարող առնել ինչ տուրեւառ , և մի
,, չհնել գիշ ինչ ոչ ի սարգսնեա , և ոչ յորիվիկ ։ ... Ա
,, կարքեդոն , և յայն մասն սիկիլիոյ՝ որ հնազանդեսին
,, և կարքեդոնացւոց , հաւմայկիք ի տուրեւառ վաճե-
,, լոցին յերեսուն ես յատանձնաժողովեսիս քաղաքաց-
,, ոց ։ Ջետոս լիմիոս՝ որ ջարար ինչ յիշատակութեն ա- Ա. Հ. ՀԼ ·
ռաջնոյ գաշնագրութեն , ոչ յատաջ քերել մեռնուսր ինչ

պարագայ զայսմանէ. ասէ միայն ,, Թէ դէսպանք կար-
,, քէզմէն եկեալք ի հռովմայեցւոց դաշնաւորուն և քա-
,, ղեկամնէ ընդ հռովմայեցիս, պարեւն ի մէջ խրեանց
,, դաշնադրուի ''։

Ա՝ոչնադրութեան երրորդ։

Ա. Մ. 447։ Ն. Ք. 305։ Լիւիոս Խ. 15։

Տիտոս լիւիոս միայն խօսի զայսմ դաշնագրութէ սակա-
ւուրք, ասէ. ,, Զայսմ ամի նորոգեցաւ երրորդ անգամ
,, դաշնադրութի կարգեցելոցդ. և եղին բառնալ չնոր-
,, հաւոք պարգեւատուութիք բաղեկամանէ առ դէսպանս
,, նոցն եկեալս ի հռովմ վասն այսր ''։

Ա՝ոչնադրութեան չորրորդ։

Ա. Մ. 474։ Ն. Ք. 278։ Լիւիոս Համառօտ. ժդ. Պղուտիոս Գ. 180։

Ի ժամանակի յորժամ պիւռոս եկն գինել ընդ հռոմայեցիս, հռովմայեցիք զարարին դաշնագրութի ընդ կարքեդոնացիս, յոր երեքին պայմանքն նմանագոյն առ նոցունս, ի վեր յաւելեալ և զայսոսիկ. Օրն ,, Թէ ազգս միմեանց ոչ առցեն
,, դաշնաւորութեան գրովք ընդ պիւռոսի, զկնի զայս պայ-
,, մանս, Թէ հրամանն է նոցն օգնել ամէ՛ն յոյր վիրս յորիցէ
,, թշնամի. ,, Թէ զկով լծցի, Թէ ընդ ի՛ երկուց ձագովք-
,, դոցս ընդարձակագոյց իցեն միշտ հանգերձ
,, ձեղ նաւս, եթէ առ փոխագրութեն զօրականաց, կամ
,, համբարաց, և եթէ ի տալ պատերազմ. բայց երիւա-
,, քանչիւրն թոշակեսցի զկնի գումարս իւրովք ծախիւք.
,, Կարքեդոնացիք օգնեսցեն հռովմայեցւոց և ի ծովս,
,, եթէ պիտոյ լիցի. ,, Ի սահմանսցեն ուղեկից պաշտօ-
,, նեայք երանել ի նաւս ականջ կամաց ''։

Յետոյ դաշնագրութեան ազգաւք երեսի նմ իրօք, Թէ մնագոն զօրագլուխ կարքեդոնացւոց՝ որ յամենայն յայնժամ ընդ ծով, եկն հրամանաւ իւրոց առաջ առ ծերա-
կոյսն. ցուցեալ ախտակցութի, վա՛ռ առնանելոյ զաշխա-
տանս հզօր Թագաւորին (պիւռոսի) ի վերայ իտալիոյ. և առաջի արար հռովմայեցւոց հարիւր քսան նաւս. զի օգ-
նական լինէր ծառայ կարզացի պաշտպանել զնա՛ ի հզօր զօրուէ սահմ. Ընդ երկայնն ժ ոգիսիայ վնաս չքով, և չնորհ կալաք յոյժ վնաս բաղեկամութէ կարքեդոնացւոց. բայց զառաջարկութէն ոչ ընկալաք. ասէ. ժողովուրդն հռովմ ահան յայնս պատերազմունս միայն ձեռնարկէ, որոց զօրն առկայ, և ի կատարումն հասուցանել իւրով զօրութէ։

Ա՝յս դաշնագրութէք՝ և մնանասրապէս առաջինն, առէն ինչ մէջ խորհել ինչ ինչ ի վէր վիճակի երկուց ա-

գաց այսոցիկ ։ Ձառաջնոյ գաշնագրութ՚ն էրեվ , Թէ ՝ ի
ժամանակի յորում մեզնէն , կարգեցուցիչք զօրագոյն էին
յոյժ ՝ ջնռոմմեցեցիս ։ Ասաց ՝ի լսելսառաջ երկիր՝ զօր
ունէին յաթերիկ , սատակեալ ունէին բոմբանգակ զսարգա
նեա՝ մնասամբ իմն սիկիլոյ , և ինքնագլուխ ոչ էին ծո
վու ։ Յաւելիք զօրութ՚ն ձեռնտուհան էին օրհնագիրը և ա
նել այլոց ժողովրդոց , և հաստատել ոչ սահմանս , յոր
ս՚ և անգր չէր ոչ հրաման նաւարկելոյ ։ Այլ հռոմ
յաչխատ՚ զեռագրէր ՝ի լծոյ Թագաւորաց , մրցեր էր իւր
մեռակայս , և առանձին զիւր տէրութ՚ն ամենեքեան ՝
ասհմաներ ։ Ասացեալ Թուի , Թէ այս զեռաձին
վիճակ Թէպէտ և տկար , սկիզբն առնէր կասկած արկա
նել և անհանգստել զկարբեդոն քրիստ ։ Ոչ արդարև ՝ի
ժամանակի իսկ , յորում փայփայէր զՀռոմ՚ն քրիստ ՝ի
ինդիր լեալ նոցուն գաշնաւորութ՚ն , և տուեալ ոչ և
գաշնաւորաց ոչ ապահովութ՚ն՝ որպ բղձանային , միան
գամայն և առհմանն եղեալ նոցուն նաւարկութ՚ , խորհէր
խոհականութ՚ , մի իցէ Թէ ամիս հասս լիցին վիճակի և
իրազուեց ափրիկոյ ։ Ոչ զկարգ և իցէ , գաշնաւորութ՚ն
ի՚ հռոմ՚ն , օգուտ էր յոյժ ծովէզբեայ քրիստ գաշ
նաւորաց ի՚ նմա ։ իբր զի անէրկեան առնէր զիւր յարշա
ւանաց ժողովրդեան հզօրի ՝ի ծովս , որպիսի էր կար
քեդոնին ։

Ոչ այն գաշնագրութ՚ն զեկուցանէ մեզ , Թէ անդստին ՝ի
ժամանակի Թագաւորաց կայնի ՝ի հռոմ՚ քրիստ ՝ որք
միա գնային վաճառականութ՚ն ։ Ոչ արդարև պիտէր այս՝
պետութ՚ն , որոյ հարկ ՝ի վեր կայր գիմել յայլ ժողո
վուրդս՝ մի բազմապատիկ պիտոյիչ կնոյց , և մնասուա
բասիս մի մեծերից արմտեաց և հարկաբաց ։ Պատմա
գրեր դան ուրեք խօսին զայսմանէ ։ Չիտաս լինիս ՝ի՚ ընդ Ա. 259.
գնեսրութ՚ն՝ որոյ փոյթ էր մի պիտոյից կե- Լիե. ք. ԼԶ.
նաց , և մի կառավարելոյ զնոցանէ վաճառակա
նաց ։ Չանգամանել ժամանակաց վաճառականն ոչ գիւ
ի գլխաւոր ազգեաց Հռոմ՚ , զոր առացան հռոմ՚ն՝
յոյժ , կամ անձամբ ՝ի վար արկեալ , և կամ առաքմամբ
փոյթ իւրեանց յատուր երկիրս նաւուք , ոչ առնէր կա
տան Համարակալ ։ Ի վար նմ զիոյ լինի զգնկերութ՚ն Պլուտարքոս ՝ի կեսար ։ էր 349.
յիտուն վաճառականաց , որք առաքին ընդ ծով յիտուն
նաւս ։ Այլ ՝ ու ծանուն հռոմ՚ն արգոյ Համարեր ,

1 Երբեմն փոխառութ՚ն ի ժող- պիտոյս վաճառաւոր ։ Կասկ ։ գիւ
վրդեան վաճառականութ՚ն ՝ի իրեն յաղագս հյոխութ՚ն ։
գիւ լինել Հռոմ՚ն ։ Միայն Թէ չիցէ

և խնամ ունէր այնմ շատ մեծանալոյ։ Ակնբուն յայտ նագոյն ևս խօսի ՚ի վերայ իրաց, որպէս առացաք այլուր։ Ոչ յաղագս շահաձառի՝ ասէ նա, թէ յորժամ մեծ ինչ է իրազուարճութիւն, և հասուցանելով առաքանաի յանձախօսէն ամենայն պիտոյից կենաց՝ զիւրեք իւրաքանչիւրում ՚ի վար արկանի առանց խաբէութեան և առ ի մնանաւանդ թէ՝ համեստ էն և արժանաւորք գովութեան՝ որք ձեռնարկէնն յայն, եթէ չէն անյայտ, այլ գոհ էն ի չափաւոր շահ։

Ա պա յայտ է թէ հանգամանեցեալք առնելոյն ձանապարհորդութիւն ի ծով, գնեն զոմ շահաձառի, և ևս և ՚ի ծովի թիչ բաց իւրեանց. բայց զկնի արարիչն և՚ տակս պնդզմի՝ ոչ նշանակէ Հոմերեան ի Պատմութիւնսն զմ աձառականսն՝ Յամին հոմմնոյ 417, հոմմնոյեցիք յաղթեն անախտացոց՝ արգելին նոցն զամ ազգ վաճառականութիւն ի ծով. առին զամ նաւս նոցն, յորոց գկնէն այրեցին. և ըզկնէն խաղացուցին ընդ տիրերիս մինչև ՚ի հռոմ. և զնաւերգեցին ՚ի տեղոջ պահպանել և շինել նաւաց։ Յայտնի երևի, թէ յայնց ժամանակաց հետէ հռոմմնեցիք միտ դնէին նաւարկութեան։ Յամին հոմմնոյ 443, զրոյց լինի զպատշճառատարել։ Երկպատաց, որոց գործեր զհանդերձանոք նաւահանդիսի՝ ՚ի նորոգ եղ զայն և՚ պահել կազմ։ Յամին 470, ունէին ՚ի ծովս զտորմիղ տասանց նաւաց, որոց հրամանատար էր վաղերիոս մի յերկպատաց, որ յարհամարհել զնաս տարեներացոց՝ զրացաւ ՚ի պատերազմել ընդ այնմ ժողովրդեան։

Ի վերջին գաղնագրել եղելոյ ՚ի ժամանակս սիւռոսի, և՚ ի լռելոյ պատմչացն զնաւարկութիւն հռոմմնեցւոց յառաջ քան զպունիկեան պատերազմինս, երևի՝ թէ ցայն ժայր հռոմմնեցիք չէին ինչ ժողովուրդ ի նաւարկութիւն. թէպէտ և ոչ լքէլ զայն խոպան, այլ այնպէս՝ որ եթէ պիտոյ լինէր կառուցանել նաւատորմիղ երևելի ի տալ պատերազմ, չէին ձեռնհաս գնել զայն ի կարգ։ Այլ

1 Պահանակաւոր եթէ գուշ- նագիկոյ եղէ՝ խոտկի է. եթէ մեծ և առատ, որ յամենեսեան բերկ յաճախութիւն, և բաշխի առ բազումս առանց խարխափ, չի յոյժ անգոնեղի. իսկ եթէ յագեալ եղէ շատ- կիմ մնանաւանդ գոհ... Թուխ իմ իրաւամբք և գովելի։ Պիտոքեան Պ-քսեանի գէտ ա՝ հատոր 151։

2 Նոցք անախտացոյ՝ կամ ՚ի նա տարանս հռոմմնոյ քաղքեցան, և կամ հրամբեաց եղեն։ Խեր ը-ծ։

3 Երկու հրամանատարութեանց տուչեն ՚ի նմին ամ սկիզբն կարս ձեռամբ ժողովրդեան. Երկոքին ևս հայելին առ կարգ վերատրական.... և երկրորդն՝ զի նոյն ժողովրդական կացուցչ հրամանատ նաւական էրկպատաց ՚ի պատ հանդերձնոց և բերդեկի տորմիղն նաւաց։ Խեր Թ-Շ։

միաբանեալ էին, զի կարքեդոնացիք հանդերձեսցեն նոյ
ցնաւս ։

(Ա)Ինպէտ և երբեմն երբեմն էղեն գաշնադրուիք և միաբանուիք ի մէջ Հռովմայեցւոց և կարքեդոնացւոց՝ ոչ տեսաք, բայց բարեկամութիւն չէղև երբեք ի նոս մեծերիմն երկնչելիս ի միմեանց, զուցէ էր ի նոս և առելութիւն ի նոսա միմեանս ։ Զառնուլ յանձն Հռովմայեցւոց ի յեանուամ նուազի զօգնականութիւնն առաջարկեալ նոյ ի կարքեդոնէ ընդէմ պիւռոսի, երևեցուցանէ՝ թէ ժողովուրդ էր, որ ոչ կամէր ունել ինչ երախտապարտութիւն առ կարքեդոն. և թէպէս յառաջագէտ էր անդսանին յայնմ ժամանակի թշնամանալոյ նոյ, չէ արգարև ոչ յետ բազմաց ինչ աւուրց լինելոյ յետին գաշնադրութիւն ի մէջ երկուց ժողովրդոցս՝ պատահեաց առաջին պատերազմն պունիկեանն ։

ԳԻՐՔ ՄԱՏԱՆԱԿԱՆ

Ընդ սմա ստացանեք զորդի գիրքը քառանդակի զպատմութիւն առաքելոյ պետին Պետրոսի , որ տեւեաց ամն 24 · յետ յամին Հռոմէական 488 , մինչեւ յամին 509 ։

Յօդ · Ա ·

Պետրոս առաքեալ պատուիրեաց ( ) գինեվաճառին հռոմէացւոց առ մաքրապետս ընդդէմ հարցերեցոյց ։ Պետրոս հիւանդացաւ անդամն ի սիկիլիա , յաղթեալ պատերազմաւ հերետիկոսին , առ տանեալ ի հռոմ ։ Հարկանեալ պիտրեցիացիսն ։ եւ ընդունել հոգւոյ պահպանութիւն ի հռոմէայ , գառնայ ի հռոմ , եւ ընդունի պատուիրս յաղթանակի ։ Եւ ամբաստանեալ ծուղրիբեան ։ Եւ մարգոս մրցանակ առաքեմարդեղ ի հռոմ ։ Եւ ի վէճ ածեալ ընդ պատուհաս ։ Եւ չիշու նոր հերետիկոսք անցանեն ի սիկիլիա ։ Եւ նաեղ ի ռիմ հերետիկոսք ։ Պետրոս զբանաբերսն՝ որ եղեւ ի ռիմ հերետիկոսց ։ Պատիճ զբանանոց՝ ուր վախճանեցաւ անկեանսոյր եղեն ի ընդհատ ։ Մարչ հերետիկոսք ի հռոմ ։ Հանդիպանի վաղերիոսի ։ Յոհաննէս հերետիկոսք ։ Եւ նեղեալ հերետիկոսք ի ծանոթոսի ։ Եւ , որ գաղտանեն ։ Հռոմէացիք տայնեին դիմանելոյ ընդ զօրս սերակուսայի՝ պատերն պակրանեն ։ Պատերազմ՝ յոր կարծեցաւն իսպառ խորտիկեցան ։ Եւ աշտեն տասս չեւ ըօրնամեայ պատրան ։ Ընդհարին հասատարքիոսի աննոնի առ ի վերջոյ զօրանին ։ Եւ դիմեալ առատի քաղաքի աննոնի , որ կոչեցաւն չեւս ։ Հռոմէացիքն առ խորհուրդ պինդանալոյն ծուղրա ի կարծեցեալսոց , հաստատեն նահապետիդ առ կաղմոն ։ Առանձնանալ ի հռոմ , որ ի սիկիա անդ եղեւ հեղգասիրէ ։

Պատմութիւն բանայ մեզ նոր թատրոն իրազարձից , և դիտել զամ ի զգամ մեծասան՝ ի զոր ելիսն ցայս վայր ։ Յամն իրրու հինգ հարիւր ի հիմնարկութենէն հռոմայ և այսր , հռոմայեցիքն պատահեցան ի հնազանդել ազգս զանազանս իսաւրոց , զոմանս բանտելի կինուց , և զայլս պայմանադրութիւք և գաշնաւորութիւք ։ Մինդամայն և ի հիմնել վինքնակալուն որ հանդերձել էր զառաջս ունել

գրեթէ զաշխարհ ամէն։ Ու այժմ քաղէն զպատուդ չեր-
եանց ընտանի եղիրակալութենէդ, յարեալ յայնս և զատա-
բայն, զորոց սիկիլն արարին ի սիկիլիոյ և ի մեռանալոյ
կղզեաց։ Հայց ասի և անդր, որպա հրդեհ որ Ճարակի
ի մեռանալոյս, անցանել անդին ի ապահիա, յաքրկէ,
յաբիա, ի յունաստան և ի գազ ղիա։ Այս աշխարհս
կալուէք Եգիպտա և բայականքը և ընդարձակք լինին ի
սուզ ժամանակի քան զառաջս եթէ լոկոյ խառնիլոյ։

Ասեմ ա-
ռաջիկայ պա-
տերազմի։

Վասն եղև յայնժամ, զի խուժ մի կամնդանեայի զո-
բականաց՝ որք Թռչնակոչք էին ազանձնկղեայ բռնա-
ւորին սիկիլիոյ, մնեաւ ի Հասան քէլ - որ առ քաղցրա-
հնչուն եկն այժմ Հասին, անդէն իսկ գնէր բնակչաց
խռովութիւն, և զայլ հարածականս պարսին. առին ըզ-
հանայս նոցա, և յաւիշտակիցն գնացս։ Եղէն տեսքը քա-
զաքին մեծ, և Հռչէցան Մահբաղէբ։

Օդնակա-
նուն հաւա-
մնչեցաց առ
մամելուքա-
ցին ըզ Եմիկաքրէ
գնացուց։
Պատմիչ-
ն։ ը-ծ։

Այս՝ ըզպն օրինակաւ նոյն և օգնականութիւն, գունդ մի
հաւմնչեցաւց՝ ոմն առաջաւ ի նահապետից գիրս, գնոյն
պարտ ի Հռչգիան քաղալ է, մամելուքացիք ձեռնտուութ
այսպիսի պարտաւորս գաշնաւորաց՝ զորացան յոյժ յոյժ,
և խռովէցին զսիրակուսացիս և զկարքեդոնացիս, յորս
բաժանեալ էր Եգիպտալուծենէ սիկիլիոյ։ Հայց այս զո-
րուէն եղև կարճատև։ Հաւմնչեցիքը իրրև յանդ Հանին
զպատերազմն ըստ սիրուան, վրէժխնդիր եղէն Հաւատա-
զրուժ լինելոյն՝ որ սիրեալն էր Հռչգիանի, և զաւ-
ձուցին զքրիստ ի նահանի բնակիչս։ Հայնժամ մամելու-
ացոց մեռացեալ միայն և անօգնական, այլ ոչ կարողա-
ցան զդէմ անել զօրուէն սիրակուսացոց։ Իրագիտուէն
սկսաւէ իւրեանց, և տեսուէ մեռանելոց վտանգին ան-
կանելոյ ի ձեռս իւրեանց Թշնամեաց, բանագատեցին
գինւ գնել ի Հաւմնչեցիս, և խնդրել զօգնութիւն նոցա։
Հայց Հերձն չեն Թոյլ նոյն ժամանակ անդէն զօրանալոյ։
Ի վերջ յարձակեցաւ նոյ բուռն զօրուէ, զարբ յաղթեալ
մեռ, մինչև կարող լինել ապիրել գինւ անձնատուր լի-
նել ի կամս։ Հայց յանկարծ ոստ ուրեմն օգնութիւն Հա-
սեալ՝ զերծոյց գինւ յայնմ վտանգէ։

Ներիքաղ՝ զօրագլուխ կարքեդոնացոց՝ որ պատաշ-
մամբ էր յայնժամ ի լիպարեան կղզիս մեռ ի սիկի-
լիա, իրագէկ լեալ յաղթուէն Հերմին, երկեաւ գուցէ

1 Ընտանեաւ անդիաց, ազգաւ- ընտանեաւ անդիաց՝ զորմէ բան-
բան, գաղթական, անդ, և այլ այլոյն էն ազգանուն, որ Հինն անդիաց
տեղ՝ հասարակ ենն յոյժ ի նորերեսն։

յաւերբել նը՛ խոպառ զքե՛զ մեսչնա , զօրուԹե՛ սիրա-
կուսացուց աՀըՆկեց լեցի յիւր Տայրենիս : Ա՛ոկ աՀապա
բեաց երԹալ յայց Հերոնի . և պատրուակաւ խնդակ-
ցուե՛ը յաղԹուե՛ նը՛ , պատաղեցոյց զնա աւուրս ինչ , և
չեԹող երԹալ վազվազակի՛ ի մեսչնա , ոչ՛ ի մոի և-
դե՛լ էր նը՛ : Յայնմ վայրի Տաւատագրուժն (անխիթար)
յառաջեաց եմուտ յայն քե՛զ , և տեսեալ Թէ մանր-
տացոց կամք էին անձնատուր լինել յաղԹականին ,
չըՋեաց զնա յայն մտաց , խոստացեալ նմ Տզօր օգնակա-
նուԹիս . և եմոյծ ևս վազվազակի՛ ի քաղաք անդր զմանն
ինչ իւրոյ գնդաց :

Հերոնի զգաց եալ Թէ խաբեցաւ . և Թէ այլ չի՛ք նի՛
պաշարել զմեսչնա՝ յետ մտանելոյ անդր զօրու , Տաս-
տատեաց՝ ի միտս գառնալ՝ ի սիրակուսա . ուր ընկալան
զնա Տղկեաց խնդուԹի՛ք բնակիչք , և անուանեցին զնա
Թագաւոր , որպէս ասացաք այլուր լերով :

Յետ դարձին Հերոնի՝ մանրատացոց միաբանգամ քա-
ջալերուԹի՛ զգեցեալ , սկսան խորՀիլ , Թէ զինչ արժան
Էցէ առնել . բայց չէին ը՛ միաբան միաբան ; ,, Ա՛մենք
,, պնդէին , Թէ պարտ է անտարակոյս ը՛ պաշտպանուե՛ը
,, լինել կարքեդոնացւոց . և այն է մե՛զ օգուտ յոյժ մե-
,, բազում պատՃառաց . նա՝ կարեւոր իսկ է , յետ մա-
,, ծանելոյ զզօրականս նը՛ ի՛ քե՛զ : Ա՛յլք զսորին Հակա-
,, ուակն պնդէին , Թէ ոչինչ նուազ երկեզալի են մանր-
,, տացւոց կարքեդոնացիքը՛ զՀերոն : Ա՛յ Թէ խնդաւիտ
,, յանձնառուԹի՛ է սուրկուե՛ վստահանալ՝ ի Տռոմայեց-
,, տուԹի՛ , որոյ է նաւատորմիղ Տզօր՝ ի ծովեզերս սիկի-
,, լոյ , և որ այժմ՝ն տիրեալ է մեծի մասին կղզւոյն ,
,, և՛ ի բե՛մ ժամանակաց Հետ՝ Հնարս Հնարի զբռամբ
,, ածել զինացեալն : Ա՛ոկ մի միայն խորՀուրդ աներևե-
,, ան՝ ի ձեռնարկել՝ է Հայցել զօգնուե՛ ի Հռոմայեց-
,, ւոց , որ է ժողովուրդ անյաղԹ՝ ի պատերզմի , ոչ՛ և Տա-
,, ւատարիմ՝ ի յանձնառուԹի՛ս իւր . որոյ ո՛չ գոյ և ո՛չ
,, Թիւ մի գեաՆի՛ ի սիկիլիա . որ չըՆայնի նաւատորմիղ , և
,, ո՛չ Տմուտ է յիրս ծովու . և որում միապես օգուտ է՝
,, խափան արկանել կարքեդոնացւոց և սիրակուսացւոց ,
,, զի մի կարի ինն զօրացին՝ ի սիկիլիա : Ա՛յն զի՝ առա-
,, քեալ մեր ՏրեշտակուԹի՛ս՝ ի Հռոմ՝ ի լինել ը՛ պաշտ-
,, պանուԹի՛ ժողովրդեանն Հռոմայ , յանկարծակի ինն
,, ըՋնջել՝ ի մտաց աստի , և դիմել յայլս , է նախատինս
,, գնել նոցա ” :

Ա՛յն ինչ իրք՝ ի մեսչնա յայս սահմանս կային , ՚ի

հռովմ խորհուրդք ՚ի միջի լինելին վասն իրացս ։ Եւ զի հիւպատոսք եկեն ,

ԱՊՊԻՈՍ ԿՂՈՒՈՒՍ ԿԱՒՏՈՒՐՍ· Ա՛ Հ· 488·
ՄԱՐԿՈՍ ՓՈՒԼՊԻՈՍ ՓԱՂԿԿՈՍ· Ն· Ք· 264·

Ընդ երկոսեան հռովմէական զմուռս ածեալ կնքեսն ըստ բանից պարագային՝ եգիտ դժուարուիս ։ Ոտի ամենի ին Թուէր և անարժան առաքինութենն հռովմէականի՝ յայտնապէս ձեռնարկել ՚ի պաշտպանութիւն մատնչաց և հաւատապղծաց , որոց նոյն էր մեղ ըստ այնց՝ որք կինն ՚ի հռեգիսն , որք և խոսիւ պատուհասեցան ։ Ոտի փոյթ էր նոցա յոյժ սանձել զյառաջադիմութիւն կարքեդոնացւոց , որոց ոչ շատացեալ աշխարհակալութիւք եղելովք յափրիւկէ և ՚ի սպանիա , տիրեալ էին և ամ կղզեաց Ծովուն սարդոնիոյ և ետրուրիոյ , և տիրելին արդեօք վազվազակի բռնադակ իսկ սկսելոյ , եթէ Թոյլատուութիւն լինէր նոցա զբռամբ ածել զմեսինա ։ Ասացատութիւնն անտի յիտալիոյ էջր ինչ մեծ . և ըստ իրացս ինչ հրաւէր իսն լինէր Թշնամւոյ տզօրի անցանել ըստ այն , Թէ քանայիս նմա ձանապարհ ։ Ոչ ծերակուտին ոչ էին կամք , Թէ կարքեդոնացիք օգնեսցեն տարեւնատացւոց ։

Ոյս պատճառք Թէպէտ և Թուէին զօրաւորք՝ չէղեն բաւական միտել զծերակոյն ՚ի կողմն մաքրատացւոց . և յորդորք պատուոյ և արգարուէ չայրեցին յորդորոյ օգտի և քիքսանուէ . բայց ՚ի ժողովրդն չէղև այդպիսի խղճմտութիւն ։ Ժողովի եղելոյ յայս սակս՝ սահմանեցաւ օգնական լինել մաքրատացւոց ։ Պպիոս կղզիոս հիւպատոս՝ որոյ յղեալ էր յառաջագոյն զմի ՚ի արիւնից իւրոյ զօրուն , որոյ և անուն էր կղզիոս , ՚ի պատրաստել զսիրտս քնակչացն մեսինայի , չուս արար զօրօք իւրովք ։ Նայնմ վայրի մաքրատացիք , կէս մի ըստ պատնաւէօք և կէս մի պատրանօք վարեցին յամրոցն զբերդպակն՝ որ հրամայէր անդ յանուն կարքեդոնացւոց ։ Ոչայց իւր անխոհեմութենէ և վստահութենէ մնհատարտեցին զնա . զի ՚ի գանձն ՚ի կարքեդոն՝ եւ ՚ի կախաղան։ Կարքեդոնացիք առ անդրէն գործս զմեսինա՝ մատուցին նաւատորմիղ զօր մեծ ՚ի պէլորոն . և ՚ի միւս կողմանէ գասեցին զՀետևակսն ։ Ոնմին ժամանակի և հերոնի պարագ գտեալ վանելոյ խոպան զմաքրատացիս ՚ի սիկիլիոյ , միաբանեցաւ ըստ կարքեդոնացիս . և եւ վազվազակի ՚ի սերակուսայէ՝ գալ խառնիլ ըստ նոսա ։

Ոյնմ վայրի ապպիոս փուԹացաւ ըստ մնրԹելոյ գալ

Ապպիոս հիւպատոս անցանէ ՚ի սիկիլիա ։

Փլուտարքոս . ա· է· ք·

Ոյղովուրդն հռովմէական անտի հասաւ ՚ի միտս օգնելմանըզատացւոց ։ Պոլիբիոս . Ժ· ք·։ Ջնորս . ը· եր· 381 ։

Ընդ Հ· 488· Ն· Ք· 264·

յօգնութիւն մանաւանդ ոյժ . խորհէր անցանել ընդ նեղուց մեսսինայի . այլ ձեռնարկն էր յանդգնական , մանաւանդ թէ վտանգաւոր , և ըստ ամ խոհական երեւութիւն՝ անհնարաւոր իսկ : Ընդ որում հռովմայեցիք նաւատորմիզ կային, այլ միայն նաւակս խոշորաչիսն՝ նմանակս հնդկաստանեայ գաղթից . վասն զայս թուին նշանակել գաղթական նաւս ըստ կռճեզաձև նաւսն . զոր վարեին նախնիք յատաջին կայ պատմութեան , յորմէ և հիւպատոսին իսկ մակդիր ա նունն կոչեցաւ գաղթից ըստ Լատ: Ուստ կարգեցին նախ քան զնելին նաւատորմիզ քաջակազմ և բազմաթիւ . Լ· պոիոս յայն վարանս՝ որ չքնէր արդեօք զիտաւ՝ որպ ուրեք և է ցէ , սպասելեացաւ ի խորագնութիւն . Լ· նկարացեալ անցանել ընդ նեղուցն պաշարեալ ի կարգեցեալացաց , կեղծաւորեցաւ լքանել զձեռնարկն , և դառնալ ի հռովմ ամ գնդովք եւ ելեւոյք ի ցամաք : Օ այն տեսեալ Թշնամեայ՝ որք պատեալ պաշարեալ պահէին զմասնիս ի ծովակողմանէ , ելին գնացին անտի , ոչ թէ այլ ևս ուստեք նշ երկիւղ . և հիւպատոսին պարապ գտեալ բացագնացութ նոցա և խաւարամբ գիշերոյ , նմանց ընդ նեղուցն , և եհաս ի սիկիլիա :

Լ· ատի երեկն ահեղ հետեւութիւնք վրիպանայ՝ որք ի սկզբան թուին փոքր : Լ·թէ կարգեցեալացաց խոհանեալ էր զանց՝ որ զիւրին իմն էր , և տրեալ էր մեսսինայի , թերևս հռովմայեցիք այլ ոչ կարողանային անցանել ի սիկիլիա , ուստի և ոչ առեալ երկիրս՝ մինչև տեզերակալել : Լ·այց տեսուին ոճային՝ որ նոյ էր պահեալ վիճակալ ին , առ երայ նշ Ձանապարհ : Ջես , զի այս յանդուգն ձեռնարկ սպսիոսի՝ եղև առաջին ոտնփոխ , զոր արարին հռովմայեցիք արտաքոյ խաւսիոյ :

Ընդհան յաղթէ հիբրանի , և մատնէ ի ձեռս Ջ· Օ·նորա· ք· 384·

Ջեղին՝ ուստի եւ ի ցամաք , էր մեռ յոյժ քանակին սիրասկսացոց : Վ·ր որոյ քաջալերեալ զիւր գունդս , գրոհել գազանաբար ի վր Թշնամեաց , խուռոտացեալ նշ անվեհեպ յաղթեաց , աշարկուշ իւրեանց՝ գտեալ գնձ ի չիթեաս : Վոչ խուռոտացաւ հիւպատոսն՝ նոյնպս և եղև : Հերան՝ որ ոչինչ ակն ունէր այսմ , հաղիւ ժամ եգեալ Ձակատեցուցանել զիւրեան ի պարզմ : Լ·սկզբան անդ հեծելազօր նշ զօրացաւ , բայց հետեւակացօր հռովմայեցւոց խառնեալ ընդ սուսաբ գունդ զօրուն՝ խորտակեաց զնա անդէն , և խոզաւ ցրուեաց : Լ·պոիոսի կայտեալ զդիակունս Թշնամեաց եղ գնաց , և եմուտ ի մեսսինա . ուր ընկալեալ եղև ոչ երկիւղաւք ապրեցուցիչ . և եղև լից զմամբտաւոյս ուրախութիւնք մեծաւ , որում չունէին

ինչ ակն՝ Տեսեալ Հերոնի՝ թէ ըստ երևիլ գոգցես թըշ- Ա՛ Ա· 488·
նամէին՝ պարտեսաւ, ոչ նա ինքն առիր զկնի, և կար- Ն· Ք· 264·
ծիս ի մոռ եղեալ՝ թէ ի կարքեզմնացուց ընորհեցաւ
անց հաւմնչեցուց ըստ նեղուցն, և զի վաղու ևս խոժո-
եալ էր ըստ հաւատագիրուն այնը ազգի, ի գալ գիշերի
Էհան լռելեայն զիւր գունդս ի բանակէն, և զարձաւ
տագնապաւ ի սիրակուսաւ։

Ա՛պոլիոսի զերծեալ յամէ երևիլդի յայնմ կողման, Հարկանէ
խորհեցաւ յառաջ խազալ ահարկուբեն, որով հաճելաւ զկարքեդո-
յաղթուն լցեալ էր զսիրտ կարքեզմնացուց իսկ։ Ա՛ռ նացս։
չորաս ընդհարկանիլ ըստ բուն բանակ նոցա, որ Թունէր
անմատչելի, եթէ բնաւորք գրիւք, և եթէ ամրափակ
պատնէշք, վ՛ որոյ և վանեցաւ ջնասուք։ և հարկ եղև
նմ խոյս տալ։ Կարծեալ կարքեզմնացուց թէ խոյս նը
յերեսանց քաջութէ իցէ, և յահարկուէ ի թշնամիս,
հառատաեցին ի միտս զՀետ սկսիլ նմ։ Ա՛ւ այն իսկ էր՝
որում ինայր հիւպատոսն։ Կարձաւ ի նա։ և յայնժամ
շրջեցաւ մարտին վճակ ըստ փոփոխուէ գրից առնելոյն։
Մինչև հարկ եղև երկաքանչիւրոցն ձեռն ի գործ առնել
քաջութէ։ Կարքեզմնացիք ոչ բաւեցին զդէմ ունել
ուժոյ հաւմնչեցուց։ Կսաղումք կոտորեցան։ կէսք խոյս
ետուն զերծանիլ ի բանակ իւրեանց։ կէսք ի մճռակոյ
քշեցս։ և այլ ոչ իշխեցին ելանել ի պատնշաց զմմ ժա
մանակս լմնելոյ ասպիսոյ ի մեսինա։

Կրոյ առեալ՝ թէ իւր է ապստրիկէ, աւար ետար ան- Ջնդուս·
երկիւղ զդաշտաւարցս։ և հրձիգ արար զարուարձանս Ե· 384·
դաշնաւորացն ըստ սիրակուսացիս։ Կգի առեալ ի հանուրց
սատանայէ, խորհեցաւ խորհուրդ չանգուգն, մտալ ի
սիրակուսա իսկ։ ուր եղեն բազում մրցմանք փոխոխ վճ-
ճակաւ։ և ի միումն չայնց հիւպատոսն գտաւ կարի իմն
վտանգեալ։ բայց չայսմ ևս նուագի ձեռն էարկ ի խո
թամանկել, առաքեալ առ Հերոն զի ի սպասից, ոչ թէ
խօսիլ ի հաշտութէ։ Կսագատուն լուաւ մնոգիւբ առա
քարկուէն։ և եղեն երթևեկք զրուցաց ի միջի, մինչև
փոքր փոքր վերծաւ ապպիոս ի վտանգէն՝ յոր պարանեալն
էր։ Ա՛ղեն և այլ ևս առաջարկութէք այսպիսիք ի միջ
պէսպէս առանձնաւորաց երկոցուն զօրաց։ Կսուի թէ
սիրակուսացիք ըղձանային հաշտուէ, բայց Թագատորին
առ ժամն ոչ եղեն կամք տալ հաւանուէն, թերևս զի
հիւպատոսն զերծեալ ի վտանգէ՝ չէր ինչ դիւրահաւան
ընդ դաշնագրութէս։

Հայսոսիկ պէսպէս ի չոյզս պատաղեցան զմեծ մասն

Ա՛ Հ· 488։
Ն՛ Ք· 264։

տաբոյն ։ Հիւպատոսն դարձաւ ի մեսինա , ուր եթող Հզօր պահակապանս՝ առ ապահովել զքաղքն ։ Յետ այսո-

Ալպինոս դառնայ ի Հռոմ, և ըզ-ուշի պատիւ յաղթնակի։

րիկ էանց ի Հռեգիոն՝ երթալ անտի ի Հռոմ՝ ։ Ալպինոս վեցաւ բազում գովութիւք և Հանուրց ուրախութիւ . և յաղթանակ նը ի վր հերոսին և կարքեդոնացւոց եղև մեծա Հանդէս յոյժ և բազմամբոխ . իբր զի եղև առաջին ի վր ժողովրդոց՝ որ յայնկոյս ծովու ։

Վախճան Թուարկուե ժողովրդեան։ Քաոյնս . ԺԷ. Խ - ԽԵ ։

Յաւարտ Հանդիսի Համարոյ ժողովրդեան՝ եղելոյ յայսմ ամի ի Կն. կուռնելիոսէ , և ի Պ· մարկիոսէ , զբաոյնս երկերիւր իննսուն և երկու Հազար երկերիւր քսան և չորս քղքայիք . Թիւ չափազանց և իբր անՀաւատալի , Հայեցեալ յանվՀատ Հանապազորդութիւն պատերազմացն յետ հիմնարկուե Հռոմայ , և ի յաձախուե պատերազմանման կոտորածի ժամանակաց ։ Օ արմմնալի եղև միշտ խոհական քղքականուե Հռոմայեցւոց ի խրատս կարկատ առնել զնմ զրաժս՝ ի նեղըս առեալ ի խումբ Տ՛երկապետուե բազմութիւն յոյժ քղքացւոց՝ զորս առաքանէին ի ժողովրդոց պատերազմ ։ Այս եղև քղքական նուէի ինչ մեծեալ ի ժամանակի անտի Թագաւորուենն Հռոմուլոսի , և պահեալ յայնմ հետէ անխախտելի ։ Այս եղև գլխաւոր պատճառ մեծութեն Հռոմայ . և ձեռն էտ մեծապէս լինելոյ նը անպարտելի , զոր ի վերոյ կացուցեալ գնա յայնչափ կոտորած զոր ընկալաւ , որոյ ոմանք՝ ոչ Թուի , յապականուե դնելին զնս խոպան ։

Կարգուն մրցանաց սուսերամարտ ըմբշաց ։

Յայսմ ամի սկիզբն կալաւ անդորմ և խոժոռադուժ սուրբրուին , որ և ի յառաջատիլ ժամանակաց ձաւակեցաւ ։ յորում արիւն մարդկային հեղեալ ի մրցմունս սուսերամարտ ըմբշաց՝ համարեցաւ ոչ Հաճելի իմն տեսանն ժողովրդեանն Հռոմայ ։ Այուտ սուրբրուես և նա յերկուց եղբարց , որոց անուն էր՝ Պ· և Գ· յունիոս բրուտոս , ի պատիւ յաղթարկուուենէ Հօր իւրեանց ։ Խօսեցեալ Համառօտիւ զայսմանէ ի վախձան մետասաներորդ գրոցս ։

Մի ի վեհ տեառնց պատուհասք ։

Կապարճնիկ վեստեան ըմբռնեալ ի մծղնէուէ , ա Հապարեաց անձամբ խեղդամահ լինել՝ զարժանն ընկալեալ զպատուհաս ։ Գլխաւոր մեղապատն և մեղսակիցք նը պատժեցան ըստ օրինաց ։

Ա՛ Հ· 489։
Ն՛ Ք· 263։

Մ· ՎԱԼԵՐԻՈՍ ՄԱՔՍԻՄՈՍ·
Մ· ՈՏԱԿԻԼԻՈՍ ԿՐԱՍՍՈՍ·

Ի նախընթաց ամի պէտք եղեն առաքել զմի ի հիւպատոսաց ի վերայ ստրկացն վոլսկեանց՝ ապստամբելոց

յԵտրուբիա ։ Հայսմ վայրի այլ չունելով հռովմայ ըրա-
զանս այլոյ պատերազմայ , անոյոյ գերկու նուր հիւպա-
տոս ՚ի սիկիլիա ։ Արքա ձերն ՚ի գործ արարին ամ հա-
մախոհութ , երբեմն զատուցեալ զդունդս իւրեանց , և
երբեմն միակեալ՝ հարին վանեցին ՚ի քաղաք նուազս
գկաթքեդոնացիս և զսիրակուսացիս , և սիռեալ ծաւա-
լեցին գերկիւղ անուան հռովմայեցւոց գրեթէ ընդ ամ
կղզին ։ Ոչ նակ յամ կողմանց առաքեցին քղքզ պատգամս
հպատակութ իւրեանց առ հիւպատոս , մինչև հասանել
հաշուի նոյ ցվաճառն և եօթն . յորոյ սակի էին տուռ-
մենոն ՚ , և կատանա , երկոքին իսկ քղքզ ամուրք ։

Ա.յս դէպք պատրաստականաք՝ սլսատանդեցին գհռով-
մայեցիս մծտել՚ի սիրակուսա , ՚ի մտի եդեալ գաշաբել
գնա ։ Էերոն՝ որ էր ինչ յատացեալ հիւր զօրուն , և ոչ
՚ի կարքեդոնացւոյն , նա չէր իսկ վստահ ՚ի նոցունն հաւա-
տարմութ , և ունէր ևս գաղտնի ինչ միտումն ՚ի հռով-
մայեցիս , հիմնեալ ՚ի հանդրկան յարդ լաւագործութէ
նոյ և արդարակորովութէ , հրեշտակութէս առաքեաց առ
հիւպատոս՝ խօսիլ ՚ի հաշտութ ։ Ոչ աղվաղակի իսկ եկին
ժիրաւախոհութէ . զի էերկոցունց կողմանց իսկ անձուկ
ցոյժ ունէին չցասպադել ։ Պայմանք գաշանցն էին . ,, զի
,, էերոն գաձուսցէ ՚ի հռովմայեցիս զքղքսն առեալս ՚ի
,, նոցանէ , կի ՚ի գաշնաւորացն նոյ . զի գաձուսցէ առանց
,, փրկանաց վկաբանաւորս . զի տացէ հարիւր տաղանդ
,, արծաթոյ ՚ի ծախս պատերազմի , և ինքն կացցէ մնաս
,, ցէ խաղաղական ժառանգորդ սիրակուսայի , և քաղա-
,, քայ՝ որք կախեալ կային գնմանէ ՚՚ ։ Գլխաւորքն էին
ակրէ , լէոնտիոն , մեգարա , նեառն , և տուռմենոն ։ Գոյն
գաշնագրութէն վաղվաղակի հաստատեցաւ և ՚ի հռովմ։
Այլ էր հաստատեալ միայն վճռ հնգետասան ամաց . բայց
փոփոխ յարգ , և երախտիք երկոցունց կողմանց առ մի-
մեանս՝ մշտնջենաւորեցին զայն ։ Հռովմայեցիք ոչ կա-
բան երբեք դաշնաւոր հաւատարիմ , և բարեկամ մնե-
լիմ ՚ք զէերոն ։ ԳԵծ զգծնութէն եղև նոյ սարտուցանել
զնա ՚ի կարքեդոնացւոց , և օգուտ յոյժ՝ առաւելապէս
՚ի սակս համբարաց , որոց փոխադրութէիւն յառաջն էր
գժուարին յոյժ ։ Գե զի կարքեդոնացիք՝ ՚ներ զի դոլով ծո-
վու , բազում տառապեցուցին զհռովմայեցիս ՚ի նախընթ
ձաց ամի ։

Օ.գոյագլուխ կարքեդոնացւոց՝ որ գայր նաւահանդի-

Ա· Հ· 489։
Ն· Ք· 263։

Հետպատոյգն երկոքին անցանէն ՚ի սիկիլիա ։

Պոլիբիոս · ԺԲ· ՃԸ· Քասիոս · ԺՂ· Ի - Ի։

Զոնարաս · Ը· 385։

Դաշնագրութէ , որ էր ՚ի մէջ հերոնի և հռովմայեցւոց։

Հոլիւս հաւ նոյ ։

1 Տուռմենոն , կամ տուռմինիոն · Վերջս · Ռիվիոյ ։ Կատինա , Իգոլ · գաՀոլ · գաոռմինա , է յորնէլեան ծղ գանեա , է անդ ։

Ա՛ս Հ· 489 · Ն· Ք· 263 ·

սիւ յօգնուի սրբակեաց , զոր կարծէին փաղաւ և պա-
շարեալ , իբրև լուաւ զդաշնադրուիւն որ ի մէջ հերոնի և
Հռոմայեցւոց , գարձ արար վաղ ընդ փոյթ ի գիւր եկաւ
տրուն ։ Օ՛ր մի ի երկուց նորոց դաշնաւորաց միաբան
նեալք՝ զբռամբ արկին բազմութիւն յոյժ քաղաքայ՝ որ ի
ձեռամբ էին կարքեդոնացւոց ։

Պատիժ զբ-
նակաց՝ որք վատաբ-
առին ի Թշնամին ։
Փրդ·ածնոս· գ· ա· ։

Յայնժամ ոտակիլիոս հիւպատոս , եցոյց պիտանի օ-
րինակ անաչառ գինուորական բարեկարգութիւն ի հռոմ-
կական բարուց ։ Օ՛ր մի զօրականք ոմանք հռոմայեցիք ի
վտանգաւոր ինչ պահու առ ապրեցուցանելոյ զանձինս ի
մահուանէ՝ անցին ի լճակ Թշնամեաց ։ Իբրև գարձան ի
զօրն , հիւպատոսն գատապարտեաց զնոս՝ քանակիլ արա-
քոյ պատչի ուրոյն , ուր չէին ապահով յարշաւանաց
Թշնամեացն ։ Ա՛յլ զի յերկարաւոր նախատինք ինն էր
այն , մշտամուննջ կշտամբուիք վատասրտուն նոցա , և յոր-
դոր քաւ լոյ նոցա յանձանց գկեղտ անուանն քաջուիք ինն ։

Դարձ հիւ-
պատոսոյ ի հռոմ։
Յաղթանակ
վաղերիոսի ։

Ա՛ մ բնակեալ ձմեռանդն՝ հիւպատոսաց Թողեալ ի
քիքս բաւական պահակապանս , գարձան ի հռոմ ի ձեռ
ցորդաք գնդացս ։ Ա՛ն վաղերիոս՝ որ քաջն գաւառ ի շահա-
տակուե անդ , ընկալաւ պատիւ յաղթանակի ։ Ներքա-
նչ ժամուցոյն մի արեգակնային , որ անստոյգ ինն էր
հռոմայեցւոց և նոր · զի ցոյն վայր իսմնայիկն զժամ՝
իբրև զմեր չինականս՝ սկսաւս բարձրանչ արևու ։ Ա՛ն-
մացուցիս դէր էր ի եգերաս , յիւ հարիւրնակաս , և գայր
սա ի կատանալ ։ Ա՛ ազերիոս զետեղեցոյց զոյն ի վէմ
խարսխի , մնա ի բեմ ատենախօսուիք ։ Լ՛դ և զկղզիք
ռատիբեան սրահին՝ տախտակ նկարչի , որ երևեցուցանէր
զպատերազմն ի հերոնի և ի կարքեդոնացիս · որ ցոյն
վայր էր ի տովորուիք , բայց յետ այնր էդև հնդիկ տովո-
քուե ։ Ա՛ն վաղերիոսի մեկնիր անուն կոչեցաւ՝ ինսալ ,
վ՛ն ապրեցուցանելոյ նր ի վտանգէ զինսորնս քնէք , որ՝
ոնչ էրկիր , յետ մեկնելոյ ապստոսի կղզիսոյ , էր հաս-
ուածէ վերսին ի կարքեդոնացոց և ի հերոնէ ։ Ա՛ ա-
ղերիոս ՝ զաւագինն կոչեցաւ ինսանա · բայց զկնի այն ա-
նուն փոքր փոքր չքնեցաւ ի ինսալ ։ Յայտ է եկ անմոռա-
գրուքիւն իմն էդև առնէքայն՝ եկ այն մեկանուն
առաւ նիմ յաւանանէ մի սահնայի ։

Յաղթ· ի սա-
ռիբ ինսոյ · գլ· ծ՚ ։

Ա՛սացէ , եկ ժամուցոյդ անծանօթ էին ի հռոմ յա-

1 Ընդ առաջին ի վաղերեան փոխոխել տաւիցն՝ այլ պատահէ. մեռաւ կոչեցաւ · Մինչև · յաղթ· ինսոյ · գլ· ծ՚ ։

ռաջ ՚ի վհատութեան վազելոյն ։ Հեղինակ ումն յա- ԱՀ Հ· 489 ·
ռաջնոց անտի՝ ՚ըստ պլինիոսի , սինգևր՝ ինէ վարևին զայն ՚ի Ն· ՊՀ· 263 ·
պէտս՝ մեռաւսան ամաք յառաջ ՚ի զգաստերալին պիւռոսի ։ ՊԼՆ· Է· 1 ·
Ասայց պլինիոս իսկ սակ զայդ կարծիս ։ Ասանացոյցն ՚ ա-
բեգակնային՝ զոր եբևր վաղերիոս ՚ի հռովմ, ՚ըստ կա՛ա-
ցեալ եր ՚ըս կլինալի կատանալի , ոչ անվրէպ գնայր ընդ
կլինալին հռովմէից , և ոչ ձգդ[illegible] ցուցանէր զժամն ։
Հարիւր ամաք վերի մարկիոս փիլիպպոս համարակալ վե-
ահզեցոյց սիւռևա ձիշդ կանոնապահ մնա ՚ի վաղերիոսին ։
Ցնէա ժամնահակ ինչ յառաքևակաց յոյժ ՚ի հռովմ· ոմի
ընդհերցեալ լինի ՚ի հատուկսիր գրուած ինչ պլատոսի
(քերթողի (, պահէալ առ աւրսոյի գեղ լիսի , յորում
պատասաբոյծ ումն սովեալ խօսի ՚ այսպէս· Ասրանի ՚ըն առ Ասլա· գևն·
տանէը ՚ի բից անյն այն , որ առաջին եղև ՚ի հնարել , և առաջին ՚ի
բերել ՚ի հռովմ զայս ժամացոյց , որ ՚ի տասս ինէ ՚ըստրեալ ոչրն չէի-
պեմ ՚ի տան ՚ի մեր մտանել ։ Ցնոյլ ժամանակս տաղն եր իմ ՚ի վաղերիոս
և անոյն ժամացոյց · ընդ որ ՚ըն զառաջին նշան՝ կարդ եր ասրել
ինչ , ՚ըն ասէին ։ Ասյլ այսոր ՚ըն[illegible]ս և բազում ինչ ասէի[illegible] , այն-
պես ՚ի որում ՚ըն չէայեցէ իմ և ուչ[illegible] ։ Ասյլ կարծ ասրել ինչ , բայց
յորժամ կամ էցեն արևասն · հարկ է ՚ի կարգիրչ մարդկ ընդունելոց ՚ըն ։
Ասաղտս ամ լի ե ժամացուցս · և այս փիւռ ցանցառիսն հասչ և
մանչ սովալուսի ղինչ մասն ժողովրդեան ։

Ասյս ազգ ժամացուցի ծառայիլը միայն մի առնչեսն ,
և ՚ի ձառագայթել արևու ։ Հինգ ամաս գինի հասարա- ԱՀ Հ· 595 ·
կալութիւն մարկիոսի՝ այլ ումն համարակալ (չիսիոն նասի-
կա) երևեցոյց միւս ևս , որ անթարթ ծառայիլը առնչեսն
և գիշերոյ · որոյ անուն կոչիր ընձա[illegible] ։ Ասուցանէր ըզ-
ժամն՝ ջրով և անուռաք ինչ՝ զորս պատրաստէր ։ Ասրևի առա-
բաց բռնելի ՚ի նմ ՚ի վիտրուվիոս (Ձնարաւորապէս ·) որ գրեալ Վիտրուվիոս·
ՀԱ ասի ևհեսոսի և պլինիոսի , զգիւտ նոր ընծայի, կտակսիրիս գիրք· Ե·
սի ասրեցոյցի ասյս որովայն ,
Ընդհերագոյն և շրչգրիս ,
քան զումնայն ՚ի քաղաքիդ ։
Ասրը ես ուսել ինձ ազդ առներ ,
ուսելի ինչ միայն ևն կր ։
Ցսակայն այսոր ուսել ոչ գոյ ,
ևն Ասրևան չիցէ Ձանոյ ։
Ասյսպէս ասյս , ես ևն ՚ի քաղաք ,
Ասրևացոյց առ հասարակ ,
Ասրևացոյցն ամեն ամերիկեն ,
ասվաքգան առ ամգ ասզին ։

՚ ։ Ասզոյ գծագրեալ գոլով ըն կրկ-
մալի սիկիլիոյ , իբրև ոչ ՚ի գնալ
գոյը ժամուց հռովմայ , մարկիոս
փիլիպպոս համարակալ զայլ իմն
մաս ևմին կացոյց ։ Կնոքիանոս · յա-
ղագս սուաց ծննդոց · գլ· ԼԲ ։
՚ ։ ՚ի գից մանան՝ ասասակեացի ,
որ ժամացոյցդ՝ եգիա նահնէ ։
Ասրժ ընդ նոյն՝ և որ կացոյց ,
ասաւն նահնէն՝ Ասրևացոյց ։
Ասր յոյսասաց՝ ինձ եգիպտոս ,
գրքն ոչիչն՝ մանը ՚ի բաշխոյս ։

ՔՀ Հ· 489 ։
Ն· Ք· 263 ։

վարեկին ՝ի սկզբանէ յոյնք , և ապա հռովմայեցիք , ՝ի պայմանել ժամանակ խօսելոյ առեներաբանից զվիճից . և զոր ՝ի կիր արկանէին ՝ զօրք ՝ի նշանակել ժամանակ ջրից պահուց գիշերոյ , որոյ իւրաքանչիւրն էր երեքժամեան պահպանութիւն ։

Օրինէ խոիր մեծ ըէ մէջ նահնի հրապարակական կիր առանձնական ժամայուցայ , և ըէ մէջ մերոց ։ Զգիտեմ , թէ իցէ՞ մեր արժանի ընդհակառակութիւն մեզ այսպիսի եւ բևեռի երախտեաց , որ առ մնասուցանել մեզ այսչափ գիւրութիւն ։ Չայս է թէ չէ այս գործ դիպուածոյ , այլ բաւ բերար խնամք ոյ ՝ի ընդոչս մեր ։

Ք· Թիֆաոս· բաց· ի · ծա ։

Ասքին իսկ գիտեն՝ թէ նախնագոյն ժամայոյցն արեւ դանիային յիշեալ ՝ի պատմութիւնէ , էր ժամայոյցն աքաղաղու արքայի յունդայ , զորոյ մարգարէն եասայի զարձոյց զատուերս տասն աշխիանաօք յետս ։

Բևեռ հէ դուսեալ վ՚ի ժամատիսի ։

Վարձցուք ՝ի կարգ պատմութիւնս ։ Վանգի դեռ կայր ժամատիսի ՝ի քղքին , ընտրեցին զմին իշխանապետ՝ ՝ի հեղգուսէլ զբևեռ . զի այնուիկ արարողութիւնք կրօնի ցածուսցէն զցասուն դից ։

Ն՚սոր գաղ Թականք ։

Հաստատեցան և գաղԹականք ինչ ՝յԵւերնիա , ՝ի փերման , և ՝ի կատարն քղքս Թագաւորուն նախալոյս ։

ՔՀ Հ· 490 ։
Ն· Ք· 262 ։

Ե ՊԱՍՏՈՒՄԻՈՍ ՄԵԳԵԼԼՈՍ·
Կ· ՄԱՄԻԼԻՈՍ ՎԻՏՈՒԼՈՍ·

Այս երկու հիւպատոսք կատն զկառավարութիւն սիկիլոյ · բայց նշանակեցան նոյ երկու միայն լիգիոնք , բաւական համարեալ նոյ զոյն՝ յետ միաբանուելն եղելոյ ըէ հերոնի ։ Այս նուազուցին զօրոյ՝ օգուտ մեծ եղև վասն հասարատայ ։

Հռովմայեցիք ՝ի միաբանելն զօրս սիրակուսայի պաշարէն զարիականդ ։

Պատերազմ՝ յոր կռուէին գոնայիք ընդ պատերազմ կեցան ։

Պոլիբիոս· ա· ծէ· ծԸ ։

Ի սկզբան ըէ գունդս իւրեանց զգաշնաւորացն , ձեռն արկին պաշարել զմի յամուր քղքացն սիկիլոյ , ՝ի զակառականդ · որ ըէ զերկ և ըէ ամրութեան Թուէր անսուաիկ ։ Յառաջատես լեալ կարբեդոնացոց , Թէ հռովմայեցիք վատահայեալք յերևելի օգնականութիւն՝ զոր ձգելն ՝ի հեղոնի , գուցէ ձեռն արկցեն յերևելի ինչ ձեռնարկ , և Թերևս ՝ի վէր ակրականդայ , ընտրեցին զայն իւրեանց քղքէ սպառազինութեան . վասն ձախաբար հոգացան վնասս ոչ տես , և ամրացուցին ՝ամիս որինչ պիտոյն էր առ քաղ

՝ Որովհետև անհնար Թուէր ՝ի գիտանացս զգիշերն ոչ ՝ոյն անբուն պահակելոյ իւրաքանչիւրոց , վասն այնորիկ ՝ի տրու մատուցս բանակեցան նոքին Հռոմայեցիքս պահանորդ , մինչ ոչ ևս լինել հարկ պահ հել զսպահպանուն առելի ՝ի վերիս ժամն գիշերոյ : Պիպեաս· յաղագս վենատրական խրոնոսին · ՝ի · ՀԸ ։

պաշտպանութիւն։ Յառաջեկին փութանակի գնաց ինչ- (Ա. Հ. 490 ·
գնդաց իւրեանց՝ ի սարդնիա, զի խափանեսցեն կիր յա- Ն· Ր· 262 ·
պաղեցուսցեն զանցս Հռոմէացւոց՝ ի սկիզբնէ։ Այլք
տեսեալ թէ՝ ի դերև եղ այն զգուշութիւնն, կոչեցին
զնա յետս. և յաւելին յայնս այլ ևս բազում օգնական
գունդս՝ ի լեգուրիոյ, ի գաղղիոյ, և առաւել ևս՝ ի
սպանիոյ։

Հիւպատոսք բանակեցան մերձաւ հեռի յակրական-
դոյ, և փակեցին զձիսաւին ընդ պարսպաւ։ Ընտիրք հա-
սունացեալ էին յանդաստանս։ Յոր քանզի քաջ երևեր՝
թէ պաշարութիւն տեղի ունի ընդ երկար, զբարկանք Հռոմ-
էացիքն միտ եդեալ հնձել և քաղել զարմսիս, ի բաց
յառաջանային անդգուշաբար ընդ պահանջել մերձաւոր-
բուն հոզը ձիհամճոյն։ Վոքը միւս ևս՝ և անհոգուն նոյ-
պատահէր չարի, և զզօրս նոյ կործաներ խպաս։ Կարգե-
դնացուոց զբոհ տուեալ կատաղաբար՝ ի վէր երթելոց՝ ի
խնդիր գարմանոյ, այնպէս ուժգին ընդհարան ընդ նոր, մինչև
արկանել փնո՝ ի չիրթս։ Նայժամ դիմեցին՝ ի բանակն
Հռոմէացւոց. և բաժանեալ զգունդս իւրեանց յերկուս
խումբս, մին սկսաւ խլել զպահանդակապ ցից. և միւսն
կռուիլ ընդ խումբ պահպանից խոնարհելոց յայնմ վայրի՝ ի
պաշտպանութիւն բանակին։ Զօրքեր և ոսկաւատրք էին
սոքա՝ ընդ վերնոյ կարգեդմնացւոց, բայց և այնպէս՝ դիտե-
լով թէ առ Հռոմէացիս դիւրապարտուն էր Թողուլըզ-
տեղին, զդէմ կալան յարձակմանն անհնարին պատրաստ։
Հաղուագիւտ մեռան, բայց առաւել ևս բազումք՝ ի կողմն
նոր Ձիհամճոյ։ Ընդ բուռն դիմակալուն ետ ժամանակ
՝ի վէր հասանելոյ օգնականուն։ Նայժամ կարգեդմնա-
ցիք՝ որք կռուէին, խորտակեցան և՝ ի փախուստ դարձան.
և որք խլվլէին զմահն ինչ ցցից վարսելոց, պաշարեցան
չամ կողմանց, և առ չորիւ կոտորեցան. և այլք հալա-
ծական անկան՝ ի քիչն։ Այս գործ քաջուն յորում ան-
պարտելի սրտապնդութիւն հռոմէացւոց եղև դեղ իւր
եանց անշգուն, կարձատեաց զձիհամիս ելանել՝ ի
դուռս. և զգուշաւորս արար զՀռոմէացիս երթալ՝ ի
խնդիր գարմանոյ։

Եւ արդարև յայնմ օրէ ուր ուրեմն էլլին ձիհամիք՝ ի
դուռս։ Այնկ հիւպատոսք հաստատեցին՝ ի միտս բաժա-
նել զզօրս իւրեանց յերկուս ստուար խումբս. և դետե-
ղել զնա դէմ ընդ դէմ երկուց աեղեաց քիչքին, զմին հան-
դեպ սև հեղին ասկղեպիոսի, և զմիւսն յարբունի Հանա-
պարհին՝ որ հանէր յերակլիա։ Այնոյցին զբանակն

Ա՛ե՛ 490 ։
Ն· Ռ· 262 ։

զերկոսին՝ արկեալ պատանէնս ընդխափակ , և պարփակ-
զաւաջինն ի խափանել զնա . և զերկրորդն ի հատանել
զձմառապարշ օգնականութեանց , և համարաց ։ Ի՞նչպէս որ
ի մէջ երկուց բանակաց՝ լի եր խիտ առ խիտ փոքրիկ վաշ-
տիւք զօրաց՝ զետեղելովք ի տեղիս տեղիս ։

Այս ամ գործաւորութիւնս Հռովմայեցիք ձգէին մեծ
օգնութիւն ի ժողովրդոց սիկիլիոյ՝ նորոգ ընդ նմա միաբանե-
լոց ։ Վասնզի նոքա միայնաբաղ ընդ գունդս Հռովմայեցւոց ,
կազմէին զօր՝ հարիւր հազար արանց ։ Երեքին ընդ իւրեանս
համարս մինչև յերեսուն . և Հռովմայեցիքն փոխադրէին
գնա յայլ մի ընդ ի բանակս իւրեանց՝ որք չէին կարի ինն
հեռի ։ Այսպիսի օգնականութիւնք հանապազ լնուին էր
նոցա ամի ։

Պաշարումն եկաց այսպէս իբրու ամիսս հինգ . ոչ ասւ-
ած և ոչ անաւ եղև ինչ գործ երևելի , բայց միայն գոյմն
մշտական ։ Զայնմ վայրի կարգեցեալք էին ի նեղութիւն
մեծի . զի փակեալք զայնպէս ժամանակս ի քիչ՝ ոգիք
գեթ յիսուն հազար , սպառեցին գամ կերակուր . և ոչ
ակն ունէին թէ գայցէ ինչ ուստեք , յորպէսի Հռովմայե-
ցիք պաշարեալ պահէին զամ զմուտս ։ Եւ այնպէս չա-
րիքն անցեալք՝ որոց տարան , և ապաշայլեն՝ յորոց զանձ
գիտէին , լքուցին զնա խսպառ ։

Ընդհատեալ որդւոյ գիսգոնի՝ որ հրամանատարն էր
քիչերին , խնդրեալ էր յառաջիկ Հաւիբարս և սգնուիս ,
առաքեալ ստէպ սուրհանդակս ։ Ցետոյ ուրեմն եհաս
անձնն ի սիկիլիա յիսուն հազար հետևակօք , վեց հազար
հեծելովք , և վեհսուն փղօք ։ Յայսիւք գնդօք էլ՝ ի
յամաք ի լնլիբէոն , ուստի էանց՝ յերակլիա ։ Զորսն անդր
յայց բնակիչք երբեսսայ , որք խոստացան նմ՝ տալ ի ձեռս
քիչերին , եթ որ անցանէին նմ կարաւանք համբարաց վասն
հռովմայեցւոց , և արգելուն սիրեաց սմամ ։ Այսմ օրէ
պաշարօղքն ոչինչ նուազ սաստկացան եթ զպաշարեալսն ։
Այսն վայր հասին , մինչև բազում անգամ հատատաւել
նոցն ի միտս՝ բառնալ զպաշարումն . և հարկ իսկ եր նոցա
առնել զայն , եթէ հերանի չեր ջանաշնար լեալ գտանել
Հանապարշ հասուցանելոյ նոցն կարաւանս ինչ , յորոց փոքր
ի առնն ոգի ։

Ընդունի իրագէկ լեալ , թէ հռովմայեցիք էին կարի
ինն նեղեալ ի տուայատնայ , և ի հիւանդուեցն՝ որք սա-
վարաբար հետևորդն էն այնց , և սեռեալ թէ իւր գտնդքն
էն ժխրատիքք , խորհեցաւ մեռ ևս մատչել ի Հռոմիս ,
առ ստիպելոյ զնա թէ հնար ինչ էր՝ ի մարտ ։ Վասն եղ

յերեակևեայ յիսուն փղօք , և իբր ամ զօրօք , և յառաջ Ես 2· 490 ·
խաղացոյց զՀեծելազօրն նուաիպտացի , ուսուցեալ նոցա Ես·Պ· 262 ·
զպիսրդն 'ի դաշտն արկանելոյ զՀռոմէացեցիս : Այսմ
գաղիք կատարեցին անվնաս զպատուէրն : Այերձեցան 'ի
քանակն հիւպատոսաց արհամարհանօք և նախատանօք :
Հռոմէացիք ելին վազվազակի և հարան 'ի դիմի : Այս-
միպացիք զդէմ կալան առ վայր մի . բայց ապա 'ի շինիլ
լեալ 'ի փախուստ դարձան . խոյս առեալ խուճապաւ ըն
Ձանապարհ՝ ըն որ դիտէին Թէ գայ աննոն : Հռոմէացի-
գիք զՀետ պնաեցան նոյ կօրովաբ՝ մինչև ըն առաջ լինել
նոյ խմբի օգուն : Ալըշտի 'ի բայ յառաջացեալ էին 'ի բա-
նակի , այնչափ գժուարին եղև նոյ դարձ . և բազում՝
որք այն ժամանակին լինել անձնապատը , անկան դիտա-
պատ :

Այս պատահար յուսացոյց զաննոն առնել ինչ կատա-
րեալ յաղթութեն : Այլ 'ի բղեակ մի՝ որ չէր ինչ հեռի 'ի
բանակի Հռոմէացեցոց , բայց հաւաստ հինգ հարիւր քայլ
Ակսպիտ և մեծ էին միմեանց զօրքն երկոքին , սակայն
չեղև պատերազմ , բայց կիտ բազում ժամանակ . զի
երկոքանչիւր կողմն միապէս խիթային , Թէ լինիցի այն
միւսմ 'ի նուազանէ սպառազինս սատակումն : Այդաւել
ևս Հռոմէացիք սրսաբեկեալք վն ինատնն եղելոյ 'ի
հեծելազօրսն իւրեանց՝ փախեալ կային 'ի բանակի իւր-
եանց : Այայց իբրև տեսին՝ Թէ երկիւղ իւրեանց լքուցա-
ներ զսիրտ դաշնաւորաց , և առաւելոյր զՔշնամեացն ,
հաստատեցին 'ի միտս շահատակել : Ձայնժամ և աննոն՝
սկիզբն արար երկնչել և յապաղել : Այնոյն ամիսք եր-
կու , և չեղև ինչ գործ երևելի :

Հռոմկացեցոյ սոխպեալ 'ի Թախանձանաց անհիրաւոյ՝
որ ազդ առնէր նմ , Թէ պաշարեալքն այլ ևս կարեն տա-
կալ սովս , և բազումք փախստեայ անկանին 'ի Թշնա-
միս անդր , հաստատեաց 'ի միտս տալ պատերազմ անյա-
պաղ : Այս բան եդ ըն աննիբաղայ , զի 'ի նմին ժամանակի
և նա ելցէ արտաքս 'ի քղքէն արամբք իւրովք : Ձա-
ցեալ զայն հիւպատոսաց՝ կեղծաւորեցան կալ Հանդար-
տիկ 'ի բանակս իւրեանց . և յայս սակս աննոն դիմագ բա-
էր 'ի պատերազմ առաւել ևս խրոխտանօք : Այերձեալ
'ի պատնէշ նոյ , այսպիսակատակ լինէր նոցուն վատաբերան
երկչոտուե : Հռոմէացիք շատացեալ պաշտպանել ըն
բանակի իւրեանց՝ 'ի գոլն կռիւս և եՀ մղէին . յորմէ և
ըն ևս առաւելոյր վստահութեն կարբեդոնացոց , միան-
գամայն և արհամարհուե ըն Հնամէնն : Այսիսակ յաւուրց՝

Ա՝ Հ· 490։
Ն՝ Ր· 262։

յորում անանուն եկն ի սովորութ՝ի վճռարակիւ պատճառ-
չին , պռոտուվիոս հիւպատոս ևս եկաց ի սովորութե իւ-
րում գումգոս ինչ՝ առ ընկերակիւ վճռ միայն · զորս պարտա-
սեցուցեալ՝ կալաւ բացական յայգուէ մինչև յօր հասա-
րակ ։ Իսկ յ՝ի դառնալ անանուն յհաս՝ հիւպատոսն խա-
զայոյզ գնամ ցվեր լեգէոնս գեղեցիկ դասաւորութ , ան-
կանիլ վնասու ։ Ընդուն Թեպետ և պաշարեալ եւտես
զանձն՝ չունելով ինչ կասկած պատերազմի , բայց և այն-
պէս մնալոյ ասէ զօրութ , մինչև ելիցէ մարտին միաբ
երկևան ցկատարած աւուրն ։ Այլքն գումգոս իւր էին
խոնջեալ յառաջ ի կռիւն և անձաշակք , և հռովմայեցիք
կանխաւ ասէին պատրաստք՝ եկեալ էին քաջակորով զօ-
րութ և նոր քաջալերութ , չէին այնուհետև զօրքն հա-
ւասարք ։ Ի փոխն սկսաւ ի վարձուր գնդաց՝ որք էին
յառաջնում դասակարգի , որք այլ ոչ կարողացան առ-
կալ աշխատութե ։ Ոչ միայն լքին զկայս իւրեանց , այլ
և ձգեալք տագնապաւ ի վերջ փղաց և ի վերայ երկորդ
դասակարգի , վեր ի վայր շրջեցին զամ վկարգ , և զհետ
ձգելոյն զնամէն խուճապիւք ։ Յաղթեցեալ և միւսոյ հիւ-
պատոսի՝ վարել բռնութ ի քշէն գանութբաղ , որ ելեալն
էր արտաքս , և կոտորել զբազումս ի նոքայոցն ։ Լրութ
փիղք վերաւորեցան · երեսունք սատակեցան · և մեռա-
սանք առան ի հռովմայեցւոց ։ Արգիկն կոտորեցան ,
կիմ փախստեամբ ցրուեցան ։ Յայսիսիսի բազմաւոր զօր-
ուէ սակաւք կերծան յերակիտ՝ իւրեանց զօրագլխաւ ։

Ակրակոնդ քաղաք առաւելեալ եօթնամբ սեպ պաշարմանն ,

Իսկև ետես անանուն՝ Թէ հռովմայեցիք խոնջեալ յայս-
պիսի տարաժանաւոր պատերազմէ , տային գանձինս ու-
րախասէր յաղթութե , և չէին զգուշացեալք պահպանուե
ոչ յերեկին և յեռանդն , պարապ գտեալ յանգործութե
անտի և ի հեղգուե , եւ ի քշեալք գիշերային , և տարաւ
ընդ իւր զգունդս վարձուորս ։ Հռովմայեցիք՝ որք ոչ գի-
տային զելս նր բայց ի ծագել առաւօտու , զհետ սկզբե-
ցան վազվազակի ։ Այլ քանզի յառաջեալ էր յոյժ , ոչ
կարողացան ժամանել , բայց միայն վերջապահաց , յորոց
բազումք վտանգեցան ։ Ինակիչք ակրականդայ՝ տեսեալ
Թէ լքին զքշեալն կարբեդոնայիք , կոտորելոյն զբազումս
ի նոցանէ , որոց մնացեալ էր ի քշքէն , կամ առ հանե-
ղայ վրդեհ քինու յայոց՝ որք առաջորդքն եղեն իւրեանց
չարեաց , և կիմ հնարէուկս իմն կամեցեալ առնել յաղթա-
կանայ ։ Ընդուն խնայելոյն ի նմ · աւելի ք զբասն և հինգ
հնգ այր եղեն գերիք ։ Այսու օրինակաւ առաւ քշքն ակ-
րականդ՝ յետ եօթնամեայ պաշարման ։ Յետ սմ

քազմամ այլ քաղաքաք անձնատուր եղեն յաղթականաց ։ Այս յաղթութեէն եղև կարի ինն օգտակար և պանծալի հռովմայեցւոց , բայց և Թանգագին յոյժ ։ Ի ժամանակի տևողութե պաշարման՝ կորեան սեպհական պատճառաք , եթէ՛ ի զօրուէ հիւպատոսաց , և եթէ՛ ի զօրուէ ժողովրդոց սիկիլեցոյ՝ աւելի քան զերեսուն հնդ ։ Այս ամ մերձենալ ձմերայնոյն բառնալը զօրաց յոյս յոյզ ինչ ձեռն արկելոյ՛ ի սկիզբնա , զարձան՝ ի մեսինա՝ երթալ անտի՛ ի հռովմ։

Ե. 490, Ն. Ք. 262։

Ե. ՎԱԼԵՐԻՈՍ ՓԼԱԿԿՈՍ·
Տ. ՈՍՏԱԿԻԼԻՈՍ ԿՐԱՍՍՈՍ·

Ե. 491, Ն. Ք. 261։

Այսր հիւպատոսքն երկոքին յանձին կալան զկառավարութիւն սիկիլեցոց . որում յայնժամ առաւել քան զամենայն միտ դնէին հռովմայեցիքն , և անդր փոխադրէին՛ ի Թողացուցանել բաբելեսան եղանակի ։

Անհնարին հաստատը- ժուն անձանի առ Ք. վարժ- ուոր զօրա- կանաւ։

Ի վիճակս զոր յանձին կրեր անանն վճ իւրոյ պարտուէ , յաւելան միաւ և ահեղ վարանք , վն վատրանդուէ վարժուոր զօրականաց , և առաւել գաղղիացւոց . որք զօրաքն բաժնէն խուռնայորդ աղմկաւ՝ Թէ՝ ոչ տուան մեզ քաղնի մի ամսոց Թոշակք ։ Ջանայաւ հանդարտել զնոս զօրաւարքն առաւաս խոստմամբ մեծի և առ ձեռն պատրաստ օգտի՝ զոր խորհէր հասուցանել նոյ ։ Այլ՝ ասէ , քաղաք մի մեծաւոր , որում անառարակոյս տիրել ունիմ բանագործ նաց հանմախոհուէ . զորոյ աւար՝ ձեզ եմ պահել , որ լիուլի վճարէ ձեզ , որչափ ինչ առնուլ ունիք ։ Հաճեցան և առաքարկուէս . և կարծեալ այժմէն իսկ մեծագանձ ձոխացեալ , մատուցանէին նմ բազում ընծայակալուէ՝ և բարեյաջարուէ նը առ նա , և խնդակից եին միմեանց վճ աւարին՝ զոր աւարել ունէին ընդ հուպ ։ Հասեալ վայրն անանն պատուիրեաց իւրում գանձապետի , երթալ առ ոտակիւնոս հիւպատոս՝ կեղծաւորեալ ոչ՝ փախստական , պատճառանաք՝ Թէ խորշի տալ հասմար վիւրոյ գանձաւորուէ իւրում՝ զօրագլխի . և միանգամայն զգայուցանել նմա , Թէ՝ ի գալ գիշերի չորից հազարաց գաղղիացւոց պատուէր առեալ է՝ մատչել՝ ի քաղաքն ՝ ենտեղւոյ , զոր աւանդել ունէին նմ մատնուէ , և Թէ գիւրին է կորուսանել զնոսմանէն զնո զարանալ ։ Հիւպատոսն Թէպետև չհաւատաբերեալ ինչ զկղզոյ փախստականի ուրուէն , սակայն և այնպէս ոչ՝ ի ձահ համարեալ արհամարհել խպաո-

1 Ընդ հարաւային կղզոյն՝ որ հայէր ընդ արեւմտեան։

Ա· Հ· 491։
Ն· Ք· 361։

զազգաբարուն՝ և դարան գործեաց ի պայմանել տեզ-
ւոջ։ Վադղիայիք՝ ուր անհոգացան գալ ի ժամադիր ժա-
մէ ի նշանակեալ տեղին։ Եղին զարանամուտք ի զա-
րանէ իւրեանց, ընդհարան ըստ նմա կատաղաբար, և կոտո-
րեցին չարաչար. բայց և գաղղիայիք թանգագնոյ վա-
ճառեցին զկեանս իւրեանց։ Յետ օրինակաւ՝ աննման
արտ զիւր եղև երկակի. մի՝ ի վճարեաց զիւր պարտս
զիւրացնոյ. և երկրորդ զի կորոյս զյոգունս յիւրոց ընդ-
նամեաց։ Ուրեմն ինչ ըստ սոսկալի։ Վասն Ձեզ ըստեաց
այսուիկ աննոն զառածն Տէրկաց, որ կարբեդոնացւոց՝
հաւասարասիեան, (յոր հաւասարբնդեանն)։ Այլ ինչ ակն
կալուք, թէ այսպիսի անագորոն և նողկալի հաւատա-
զրժաւք կացցէ ինասցէ, ծածկեալ ի մարդկանէ, կամ ան-
դատապարտ յերկինս։ Այլ արդարև ի կատարած պատե-
լազմիս՝ երևեսցի կարբեդոն հաւատալ ի յէտին կործա-
նումն՝ վասն զրժելոյ նոցա վարձուոր զօրականաց, և վասն չաս-
նելոյ յանձն վճարել զնոսկակ նոցա։

Ա՝ինչպէս ա-
ռաքի փոխա-
նակ աննոնի։

Կարբեդոնացիք խոյ ոռեալ ընդ աննոն, կռուելին զնա
յէտս, և արկին զնա ընդ ծանր տուգանօք։ և ամենքեան՝
զոր չէ պարտ չերեմնել ըստ հօր անուիրատոյ, կարգեցաւ ի
տեղի նորա։ Այսոցդ զօրագլխոյս ան ունելով զօրագոյն լի-
նել ըստ զՀռոմայեցիս ի պատրաստուն ցամաքի, խորհեցաւ
շրջել զպրծ մարտ ի կողմն յորմէ կարբեդոնացիք ան-
տարակոյս էին զօրագոյնք, յոր և ի կողմն ծովու։ Այ՝ոկ
սկսաւ յամել իւրով նաւաշինդիսիւ ոչ միայն զծովե-
զերքն սկիզբնոյ, յորս ամ քիւրք եղեն նոր անձնատուր,
այլև զծովէ զերքն իտալիոյ՝ աւար հարեալ զնոսին։ Յայսմ
ամի չեղեն նոր կռիւք ի սկիզբնս։ Այլև իւրև բաժա-
նումն ինչ ի մէջ քիւրացոյ միջերկրեայց և ծովէ լերեայց։
Այ՝ռաջինք զկողմն ունէին զՀռոմայեցւոց, և յէտինքն
զկարբեդոնացւոց։

Ա· Հ· 492։
Ն· Ք· 260։

ԿՆ· ԿՈՒՒՆԵԼԻՈՍ ՇԻՊԻՈՆ ԱՍԻՆԱՆ·
Կ· ԴՈՒԻԼԻՈՍ·

Հռոմայեցիք ցիք առ կորզելոյ զիրք նաւուընծո-
ւու ի կար-
քեդոնացւոց, կառուցանեն նաւատորմիղ ամ կազմուած։ Պոլիբիոս։ Ա-
ֆ· Լ։

Յառաջոյ սկիզբն առնեմք հինգերորդ ամի առաջինն
պատնիկեան պատերազմի, յորմէ չունէին Հռոմայեցիքը սորը-
ջանալ։ Այս վայր պաշարմունք, պատերազմունք և այլ
ամ իրք՝ եկեն նոցա յաջողելոյք։ Վասն որոյ և օգտա-
մատոյց եղև նոցա յաղթութիւն ի վերայ աննոնի, և առաւելիւն
քիւրքին երևելոյ, որպիսի էր ակրականդ, քաղ ծանեան՝
թէ ցորչափ կարբեդոնացիք ունէին զտէրութիւն ծովու, ծո-
վեզերեայ քիւրք կղզւոյն միշտ ի նոցայն լինէին ի կողմն,

և ինքեանք ոչ կարողանային երթեք վանել զնա անտի։ Ա՝ոկ Ա՛ն Հ· 492։
ցաւ էր նմ , Թէ ոբերկիկ վայելեսցէ ի խաղաղուն և՝ի Ն· Ր· 260։
Հանգստեան , և իտալիա տատապեսցի ի ստէպ արշաւս
նաց Գնհամէդն ։ Ա՝րշաւք հզօր էր Հռովմ իւրովք լեգեա
նօք և զօրօք ցամաքայնօք , այնպէս ահաւոր էր կարբէ դոն
իւրովք նաւուք , և նաւամարտիկ զօրօք ։ Ա՝ղ այս առա
ջին նաւազ եղև խորհելոյ Հռովմ յերկրոյ կառուցանել
նաւատորմիզ , և կոթվել վինքնակալուէ Ծովու՛ի կարբե
դոնացոց ։ Զեռնարկս էր յոխորտ , մանրթ է ասել և
յանդուգն իսկ · քայց և երևելեցուցանէ , սրչափ ինչ էր
սրատասխզուէ և վհհանձնուէ Հռովմայեցւոց ։ Ժամիկ յոր
ժամ անցեալ ի սիկիլիա , չունէին և ոչ նաւ մի մեծ կամ
փոքր՝ զինեալ ի պատրաստ. և առ անցանել ըստ Հունն , վա
րեցին նաւակս խոշորակերտս՝ զորոց խօսեցաք այլուր , և
նաւս ինչ փոխառեալս յիւրեանց մերձաւորաց ։ Ընտիրն
ինչ փոյթ Ծովու , և ոչ արուեստագէտ ոք նաւակատոյց ։
Ա՛յ գիտին և ոչ գձև յակառուսց հինց կարգեան Թիոց ,
որք էին ըստ այն ժամանակս գլխաւոր զօրուէ նաւատորմի
ղաց ։ Հաջողեաց նմ՝ ի սկզբան մարտին առնել նաւս մի
ավելկոծեալ առ Ծովէ զերբք · և այն եղև նմ գաղափար ։
Ա՛յս ազգ ուշադիր և մտացի՝ որ ոչ խնայէր յաշխատու
Թիս , և չբջէր զնմ յիւր օգուտ , ուսաւ յիւրոց իսկ Թըշ
նամեաց զարուեստս և զհնար յայլեթէյոյ նմ ։ Հիւպատոսք
իսկ եղէն ընԹերակայ նորոյ գործառութեան ։ Հռովմայ
եցիք քաջալերեալք յայգմ յորդորանաց հիւպատոսաց ,
և ևս առաւել յօրինակէ նմ , ուշ եդին անհնարին եռանդ
գեամբ և Համձարով կառուցանել ազգի ազգի նաւս ։
Ա՛յն ինչ պատահեալ էին սոքա յայն աշխատուԹի , ժողո
վեին ամ ուրեք Թիավարք ։ Ա՝արգելին յարուեստի՝ որ
յայն վայր չէ՛ էր ծանուցեալ · զի նստեալ սոցա ի նաստա
բանս՝ի ծովէզերս անդ նովին դասաւորուէք որ լինի՛ի՝նաւս՝
ուսանելին զարհեստ Թիավարուէ , ոչ Թէ այժ մէն էլին՝ի
յակառուս · ունէին Թի՝ի ձեռս , շարժեալք զազդուկս
ձգէլին յետոյս , և ապա յառաջ վարելէք , անդրէն սկսա
նելին վնոյն շարժմունս · և զայս առնելին ամենին միահա
ղայն միաբանուէք , ի լինել նշանի ձայնատուին ։ Ներկ
ամենայ միջոյի կառուցան ամ կազմուէք Տարիւր յակա
նատ հինգ կարգեան Թիոց · և քանի յակառուսք էրեք
կարգեան Թիոց · մինչև (ըստ ասելոյ ուրուսն հեղինակի)
կարծեալ այնպես ։ էր , Թէ չէին նաւք արուեստակերտք ,

։ Ա՛ինչ ոչ արհեստակերտեաց փոխեալ և այլակերպեալ Ծառոյ՝ի
ինչ երևէր , այլ՝ի պարզեայ ձեռոց նաւս ։ Փըրս· ք· ։

Ա՛ս· 492։
Ն՛· Ք՛· 260։

այլ ծառք փոխակերպեալք ՚ի ցուկանաւս ՚ի գից։ Իբրև մարգեցան Թիտալքը առ ժամանակ մի ՚ի նոյն իսկ նաւս, եւ նաւատորմիղն ՚ի ծով։ Հրամանատարսն զօրու ցամաքին ՚ի սկիլլա՝ յանձն եղև դուիլիոսի, և նաւատորմիղն կուռնելիոսի։

Յայսմիկ պատմէ պողբիոս վկայուցումն նաւահանդիսիս, և վշտագերձանս այսր առաջին նաւամարտիկ զօրս։ Եւայց չասիցես, Թէ չէին ուրեմն երբէք նաւարկէզ ի ներքինն Ձովբարի ՚ի ստոյգ յիշատակաց՝ զորոյ գծումք Թուի ունիմք ՚ի նոյն պատմագրէ. այլ Թէ՝ չէզև նոցա ցայն վայր նաւատորմիղ՝ արժանի այդմ անուան. և ոչ, ոմն Թուի՝ նաւ բազմահարգեան Թիոց։

Կուռնելիոս հիւպատոս եր խաղացեալ յատաջագոյն եօՀնուտասն նաւօք, պատուեր տուեալ մնալոյ վաղ ՚ի փոյթ գալ վէրի։ Իւրաքանչիւր լեալ լիալարացուց ոմանց, որք խոստանային նմա տալ ՚ի ձեռս մատնուիք ըզքաղաքն և զկղզին ՚ի լիալարայ, մատեաւ անդր. և գտաւ յանկարծակի պաշարեալ ՚ի նաւայ կարքեդոնացւոց։ Պատրաստիւր ՚ի պատերազմիլ և քաջուիք պաշտպանել զանձն. բայց զօրագլուխն Թէնտուեաց բանագնաց լիներ ՚ի նմա՝ գալ ՚ի պայմանադրուի. միչև հատատացեալ նորուն բանից՝ փոխեցաւ ՚ի ցուկանաւ նոր գլխաւորօք իւրոց ազգայից՝ խօսիլ զպայմանաց։ Իբրև եմուտ անդր, հաւատադրուժ կարքեդոնացին կալաւ զնա, և զօրս ՚ի նըժմայն էին, և տիրեալ նմա՛ նաւայ նոր, տալաւ կալանաւորս ՚ի կարքեդոն։

Կարքեդոնացիք նաւահանդիսի սին հարկանէ զզօրագլուխն կարքեդոնաց։

Ա՛ղվաղակի իսկ վիրոյ հաւատադրժուԹէ ընկալաւ զպատուհաս։ Լը ՚ի բաց յատաջացեալ յիսուն նաւօք, տեսանէր ՚ի մօտոյ զնաւատորմիղ հաւվմայեցւոց, և զընդ նեղ՝ Թէ քանի՞ նաւք էին, և ո՞րպիսիք ոմանք նոցայն Թիակ վարք։ ՀրամարհուԹ Թշնամեաց՝ Թէ անկիրԹ են ծովու, չէր զգուշացեալ դասաւորել ՚ի մարտ, այլ նաւէր անկարգ։ Ի պատիվ զաստաւանդակաւ իւն, դիպաւ նաւատորմիղն հաւվմայեցւոց՝ յորժամ ոչն կարծէր։ Ա՛ս բանուԹէ Թիոց և առագաստից ուժգին ձգեցաւ ՚ի վէր կարքեդոնացւոց։ Ընդև ինչ այն պատերազմ, այլ խորտակումն. կորոյս զյօրելոս յիւրոց նաւաց, և Հազիւ ապրեցեալ զանձն մնացորդաք։

Հաւատորմիղն յաղԹական՝ իրակիկ լեալ անցիցին անցելոց ըստ կուռնելիոս, զգացոյց զայն դուիլիոսի նորուն

1 Լեգեր իշխ է ՚ի հիւպոլոգ մինչև։

իշխանակի՛ն սիկիլիա , ուր հրամայէր նա գնդապ ցամա-
քի . և միանգամայն ծանոյց նմա զՀաւատալ իւր՛ի սիկի-
լիա՝ յետ յաղթուէն Թշնամոյն ։ Պուբլիոսի Թողեալ՛ի
արիւնոտ վշտամնատարուն զօրուն , եկին փութանակի
՚ի նաւահանգիստն ։ Իսկ մեծ մեր՛ի կարգադնոցիս առ
Ծովեզերեօք ՝ միլոսի՝ պատրաստեցաւ՛ի պերգոմ՝ ։ Եւ զի
յոգևնաւալ հաւատացելոցդ անհեթեթ կառուցեալը՛ի
շտապելոյ , չէին դիւրաշարժք ըստ պիտելոյ , լցեալ էր նոքա
զղեերին՝ մեքենայիւ հնարեցեալով առ ժամն , զոր և յետ
այնր անուանեցին ։ Գ՚գաա . որով կարթեալ գնաւս Թըշ-
նամեաց՝ մտանէին անդր բռնութ , և իսկ և իսկ ձեռն-
արկէին՛ի կռիւ ։

Չուտ նշան մարտի ։ Կաւատորմիղ կարգեցոնացեալ՝
էր՛ի հարիւր երեսուն նաւաց . և հրամանատար էր այմ-
հոյն իսկ անուիրաց՝ զորմէ խօսեցաւ . էր նա՛ի յոգևնաւուն
եօթնակարգեան Թիոց , որ երբեմն էր պիւռոսի ։ Կարքե-
դոնացիք՝ որք՛ի վտանգելոյ իւրեանց չև էին ուսեալք
չարհամարհել զիւրեանս Թշնամիս , յառաջ խաղացին
խրոխտանօք՝ ոչ այնչափ՛ի կռուիլ , որչափ՛ի քաղել զկա-
ւուտ կողոպուտ՝ զոր կարծէին արդէն զբռնամբ ունել ։
Կայց և այնպէս զարմացան առ վայր մի , ՚ի տեսանել
զայն գործիս ցցեալս յառաջակողման իւրաքանչիւր նա-
ւի , որք նոր իմն էին վճռեալ ։ Կայց առաւել ևս զարհու-
րեցան , ՚ի տեսանել Թէ նոյն գործիք միանգամայն ցա-
ծուցեալ և բռնեալ ձգեալ՛ի վէր նաւաց իւրեանց՝ կար-
Թեցին զնոս . և փոխեալ զկերպ մարտին , բռնադատե-
ցին զնոս կռուիլ , ոչ Թէ էին՛ի ցամաքի ։ Կայ եղև զօ-
րուէն Հռովմայեցւոց՝ տալ պատերազմ յոտնկայս ։ Վայ և՛ի
Թօթափիլ՛ի նաւս նոցա ագռաւօք , առաւելոյն յոյժ զօ-
րուէ՛ն զնշանակիս , որոց զօրուն առաւելուցը միայն՛ի շու-
Թափուն և՛ի նաւորդուն մնային . բայց նկուն էին քան
զնոս յայնժամ ։ Վասն որոյ եղև նոցա զդեմ ունել
Հռովմայեցւոց . յորմէ և կոտորածն եղև չարաչար ։ Կար-
քեդոնացիք կորուսին նաւս երեսուն , ՚ի որս էր և նաւ
զօրագլխին , որ մարդապուր զերծաւ մակուկաւ ։

Պետաց անուիրաց , Թէ վիշտ վտանգի էր նմա այն կո-
տորած ։ Վասն յղեաց վազվազակի զմի՛ի բարեկամաց իւ-
րոց՛ի կարքեդոն , մինչև հասեալ էր անդր գուժին ։ Իւ-

1 Ամէնք , յՈր գիւն գաղափ , իմալ՝ մէ
լոյնը է՛ի հնդեսուհոյան սիւնէնոյ ։
2 Պուբլիոս ազգանուն նանրամասն
յոյժ գոյս գեղեցիկ , բայց և խոյն մեծն ։

Բառասմ ապա էն Կաթաւոյ , մորն է
հասել՛ի ձառն փիլոս մակենագրին՝ որ
յաղագս այսր նիհոյ ։ Պողիբիոս · գիրք
ա · երես 83 , ևն ։

Ա՚ Ե· 492 ։
Ն· Ր· 260 ։
Երևելի նա-
համարիկ
յաղնուեալ
գուբլիոսի՛ի
ծովեզերեայս
միլոսի՝
պատերազմ
Ա՚ Ե· 492 ։
Ն· Ր· 260 ։
Ա՚ Ե· 387 ։

Ա· Հ· 492։
Ն· Ք· 260։

րև եմուտ ի ծերակոյն , ասէ · աննէքաղ առաքեալ գիս , հարցանել զեարդդ , եթէ պարզիցի՞ ընդ հեթանոսին , որպ է նա առաքրդի հեծ յոյժ ։ Ի՞նքն ըզ մի բաքառա ետուն պատասխանի · Ոչինչ պէաէք զայդ հարցանել ։ Յայսմիկ եբարձ յիւրոց գատաւորաց զերկանաւն գատապարտելոյ գնա, զի՞ն կաբելին գատապարտել զանկիքաղ՝ առանց գատապարտելոյ զանձինս ։ Վասն ի զարձի իւրում՝ ի կարքեգան , կորոյս միայն զհրամանատարութիւնն ։

Յետ փախստեան զօրագլխին , մնացուած հաւատացեալքն ի վարանս ։ Ի՞մանկին ձեռնադափ լինել ի պարզմէ , անդ զիմագրաւ առ վանգ , անվշտակիր և անհալած ի Քրիստոս ։ Այլ և չէին ըզհարկանիլ ըզնա , մեծ էր երկիւղ ի նորագիւտ և չահարկու մեքենայիցն , յորմէ տեսանելին Թէ չիք զերծանել ։ Ըստ արգարև կամեցեալ ձեռնարկել ի ձիգն՝ վտանկեցան ։ Յայսմ երկրորդ մարտի , կամ Թերևս յերկոսին իսկ միանգամայն , չորեքտասան հաւատացեալ եղեն ի Ծով , երեսուն և մի հաւքառան ։ ԵօԹն հազար արք կալանաւորեցան , և երիք հազարք մեռան ։ Ի՞սկ եղև վախձան հաւատարուեալ եղելոյ մեծ ի կղզիան լիպարայ ։

Ի՞ռաջին պատուիրեաց եղև ապատուել քրիստոս ։ սեգեստայ , որ նեղեալ էր յոյժ ի կարքեգոնացւոց , և յոգիս ապատան ։ Ի՞ուրիլիոսի զերծուցեալ գնա ի պատուհանէ , ի վերայարձակեցաւ և էառ ։ զնակելլա ։ Ըստ ամիլ կար չէրնեաց զառաջս ունել նմա ։ Ելոյս աւուրց շահատակուեն՝ հիւպատոսն գարձաւ ի Հռոմ ։ Ի՞ մէնիկ նմա կարքեգոնացիք անգրէն զօրացուցին զերբանաց իրողութիւնս , և բազում քրիստ գարձան անդրէն ի հնազանդուն նմ , որ սիրով , և որ բռնութ ։

Յաղթանակ հաւատարուեալ գուկլիոսի ։

Ի՞սբերնէ իմանալ , քանի՞ ուրախութ եղև ընդանելոյն գուկլիոսի ի Հռոմ ։ Ի՞սարին մեծաշուք Տանդէս նորապանծ յաղթականին ։ Ի՞սղև առաջին ի Հռոմայեցիս , որ բուռ շնորհեցաւ կատարել հաւատարեալ յաղթանակ ։ Ա՞նգնեցին նմ ի Տրակաց Տրապարակի քարկոթող ի յիշատակ յաղթութ , որ էր սիւն Յակաքարէ ի սպիտակ կնոյ · մակագրութ՝ որ նշանակեր զվիթ հաւատացեալոյ , կի ծովասոյզ եղելոց · և զգուսմար ոսկւոյ և արծաթոյ արկեալ ի Տրակաց գանձատուն ։ Ի՞ս սիւն գէտ կայ · և մակագրութին է մի ի նախնի յիշատակագրութէ լատին

1 Ընդ արեմտեան պիւնիայ , ծով ի ծոյլ ։ 2 ի վերայ տամոյ , Բարիւ Տան ըստ ծոյլ ։ ոեգեսոա ։

լեզուի , որ ընդ այն ժամանակս էր անհետեւեմ և անկատար : Դուիլիոս Հանապազորդեաց իրօք ինչ վիւռ յաղթանակ յամէնեսեան իւր : Ընդ երեկոյս ՝ յետ ընթերեաց ղօրքսը ՝ ի ճիշդ՝ Քահ առաջի ունելով միւռ , և զմի օր ՝ ի նուագածուաց . ոմն ՝ ի կամեցեալ սուինն մեռանջնաւորել վիւռ յաղթանակ : Լատուներ էր այս՝ որոյ էիայր օրինակ յատանձնաւորս , զոր սեպհականեաց անձին : Լսչափ էին նը փառք պարծանաց , որ վատահայուցա նեին զնա՝ զանցանել զկանոնօք ։

Ա. Ե· 492 ; Ն· Ք· 260 ։

Ե· ԿՈՒՒՆԵԼԻՈՍ ՇԻՊԻՈՆ· Կ· ԱԿՈՒԻԼԻՈՍ ՓԼՈՐՈՍ·

Ա. Ե· 493 ։ Ն· Ք· 259 ։

Լառաջնորգութիք հիւպատոսացն էզեն՝ ոմն յատաջն , ՝ի վը սիկիլիոյ և նաւատորմիղին ։ Ովեսակցայն Թողացոյց , ուժ և վիճակեացն նաւատորմիղն՝ երթալ ՝ի սարգոնիա և ՝ի կորսիկա , եթէ պատշաճ Թուեսցին նոր : Լայր առաջ նորգուէ վիճակ անկաւ ՝ի վը կուռնելիոսի , որ էլ զնաց վաղվաղակի ։ Լայս եղև առաջին չահատակուածէն հռովմայեցոց ՝ի վը սարգոնիոյ և կորսիկայ ։

Շահատակուածէն ՝ի վը սարգոնիոյ և կորսիկայ ։ Ժէ· - ԺԸ ։

Լայս երկու կղզիք այնպէս մեծ էին միմեանց , մինչ գրեթէ մարթ էր համարիլ զայնոսիկ իբր մի միայն կղզի ։ Լայց բազում խորը է ՝ի նոն ը բնուէ գեանին , և ը կլիմայնին , ոմն և ը բնաւորուէ և բուսոյ բարուց բնակչայ ։ Արգոնիոյ անուն կոչիւր և Խնասա ։ Ընչ ինչ ստոր ը մեծուէ ը զմեծամեծ կղզիս միջերկրեայ ծովուն , և ոչ ը բարեբերուէ քան զարգասանդա ։ Ա աղերիոս մաքսիմա ՝ի խօսիլն ՝ զսիկիլիոյ և զսարգոնիոյ , կոչէ զնոսա դայեակս հռովմայ ։ Հորդեալ էր անասնովք , և բերէր բազմաբեղուն արմտիս . էին ՝ի նմա և բուիք բազումք , և ոսկւոյ և արծաթոյ ։ ( ) դ նը համարեալ է առ մենեսին յոսի , և առաւել յամարայնի ։ Վէյեաւոր քաղաքն է Խռաւիս , այժմ կոչի՝ կէյեթէ · որ հայր յայերիկէ , և ունի գեղեցիկ նաւահանգիստ ։

Ա յոսիկա , որ ՝ի յունաց կոչի էնոսիա , չէ ինչ հանգէտ արգոնիոյ , ոչ ը մեծուէ , և ոչ ը զօրուէ ։ Է լեռնային և ապառաժոտ , անմատոյց և անվար ՝ի բազում տեղիս ։

1 Ջ Կ· գուիլիոս զնէրն ՝ի գառնալ Եգրամ յրնթերեաց՝ բազումսն գամ ուսանէի ՝ի մանկուէ խնամ (՝ի էնոս խոսնի են բանս ։) Ջուսար Ճանայր առաջի իւր տանելով զնէրն , և զիողոս · զոսս առանձնաւոր գօրով անձին սեփականեալ՝ յունելով ինչ (յատաջնոյն) օրինակ ։ Ա յայսմ համաձայնուի ընորհէին նմա իւր փառք ։ Կինէրան · յաղագս ներքնի ։ համար 44 ։

2 Զսիկիլիա և զսարգոնիա , զմեծոյ քաղաքի՝ բարեգործուցիչս վաստիկոս · նոսխոս · է · չ։

Ա. Հ. 493։ Ն. Փ. 259։ Հնակիւրքիակ բաժանորդ են քնաւորուե գեանին. խիստ են և վայրենի, դժկամակ են առ հլուԹիւ, և չառնուն յանձն ձանաչել ՚ուր։ Ա՚ին նոյ քրիստոնէից՝ բայց ոչ մարդաշատ. որոց գլխաւորք էին ալերիա՝ հատուած փոկեցւոց. և նիկիա՝ հատուած եօթնորիոյ։ Ա՚ժմէ բաժանեալ լերկուս մասունս. մին է յայսկոյս լերանց, յորում՚է համար անկանին քառասուն և հինգ փոքր վիճակք, զոր նոքա կոչեն ժողովրդապետուես. ուր են բաստիա, որ է գլխաւոր քրիստոնէից բովանդակ կղզւոյն. բալանիա, կալվինն, կուրիա, կիՒկոսէ, ալերիա, և սար կոչսոնի։ Ա՚իւս մասն՝ որ յայթկոյս լերանց, ունի քսան և մի վիճակս. որոց գլխաւոր քրիստոնէից են ադեակիոն, վանիփակ, փօռգօ վէքքիօ, (որ Թարգմանի Հին նաւահանգիստ,) և սարնա։ Իտալերէն· յայլոց.

Կարքեդոնացիք ընդ երկար պատերազմեցան ընդ քնաւկիւս այսց երկուց կղզեաց. և Հուսկ ուրեմն տիրեցին քառանդակ երկրին, բայ յանմատոյց և յանկոխս տեղեաց ինչ, յորս չէր հնար մատչիլ զօրու, և առնուլ քանի։ Ա՚ւլ գլուխագոյն էր յաղԹել այնց ժողովրդոց, ընդ հնազանդել, կարքեդոնացիք ձեռնարկին ՚ի նորագիւտ հնար. խլեցին զամ արմտեաց ցանս, և զայլ ամ բերս երկրի, զի ամիւս զբաւամբ ունիցին. ստիպեալ զնա երԹալ հոգալ յափրիկէոյ զամ պէտս կերակրոյ, և արգելեալ ընդ մնալ պարտուէը չսերմնանել սերմանս, և չանկել ծառս պրտղաբերս։ Ա՚րիստոտել՝ որ պատմէ զայս, չասէ՝ Թէ երբ լեալ իցէ։ Ա՚յսպիսի խիստ և անագորուն գնացք յայսմ է Թէ ոչ յանկուցանէին զնրիտս, որ ՚ի բնէ վայրենիքն էին, և առ ամ ապգ ծառայուե դիմադարձք։ Ա՚ն հնազանդել զնա՝ չարկ էր խլել ՚ի սրտից նոյ զսէր ազատուե զընդաբոյս ամ մարդկան, և ոչ Թէ խլել յերկրէ նոցա զարմսիս. կամ ձչգրտագոյն խօսիլ կամեցեալ, պարտ էր քանահնար լինել մեղմել և լաւացուցանել զբարս նոցա քաղցրուե և գԹով։ Ա՚ակ կարքեդոնացիք ոչ կարողացան երբէք տիրել այնց ժողովրդոց խսպառ. որք հերիաթ նկուն էին [1] տանիլ հնազանդուե, այլ ոչ յանձն առնուլ ջծառայուե, ոմն ասէ տակիտոս զժողովրդոց ոմանց մեծին բրիտանիոյ։

Կուռնելիոս հիւպատոս խաղաց ՚ի վէր այնց կղզեաց. եաս վաղվաղակի զալերիա ՚ի կորսիկա, և այլ ամ քրիստ

1 Ա՚ապաքէն նուաճեալք՝ ի հլուե, տոս· ՚ի ՚ներ· ագրի՚ուլոյն· գլ· ծԹ· բայց չե եա ՚ի ծառայուե։ Տ՚ուի·

էղէն նիք անձնատուր : Յետ այսորիկ էանդ ի սարդոնիա , և յայնմ դոյզն ձանապարհորդութեբ պատահէաց նաւա- Ըս· Հ· 493 ։
Ն· Ք· 259 ։
հանդիսի Թէմամոյն , և արար վնաս չալածական : Ա- մէր ըՀարկանիլ ընդ ոլբիա , բայց տեսեալ Թէ ինքն է տկար , և քէքն քաջ պատսպարեալ , ի բաց եդ վխոր- հուրդ պաշարմանն , և դարձաւ ի Հռոմ ժողովել նոր գունդս և՝ բազմաւորս : Ի գարձի իւրում առաս- ւել ևս բարեբաստ , յաղԹեալ պնդիզմանս անհնին՝ որ սպանաւ , և քէքն առաւ : Հիւպատոսն էտ առնել զո- րագ լխին կարքեգոնացւոց մեծաշուք յուղակաւորսն , ի մտի եդեալ՝ Թէ այն գործ մարդասիրութ առ Թէմամին , առաւելագր չոյժ զպատիւ չաղԹութեն եղելոց : Ա՛չս գործ կուռնելիոսի է յանկաւոր իւրում լաւաբարոյուէ և առաքինուէ , որում վկայէ և նախնի իմն մանագրուէ՝ զոր առաջի առնեմ. իբր զի համառօտ իմն է , բայց բա- վանդակ գովեստ կատարեալ , ցուցեալ Թէ կուռնելիոս ի լաւաբարոյն էր վերագաս . ասէ . Օ՛ամանէ ձայնոյ բա- պառ վէյոյեն , ՌՀ ի լաւս էր հաղեալս :

Դաւաճա- նութեն ի հր- ոմի, որ ի սկզբան անգ եղև հետուռ- ցիկ։
Ուրխոս· ք· Ե· Օ՛անարս· ջ· 386 ։
Լատ· ասէն նաևյնս ։
Լին· լջ· Բ , լէ· Բ· Ե· ֆը· խբ· ԽԵ ։
Լին· իե· ֆա ։

Յայսմ վայրի Հռոմի վտանկեցաւ չոյժ յիւրում շըՒ- ջափակ սարսպի , յորմէ պահեցաւ բարեբաստուէ : Ո՛իպ- ուածն էր այս : Խուժան նաւավարաց Հռոմայեցւոց էր մասամբ իմն յանձանց ազատագրելոց , որք ի սորկաց լեալ էին քէքայիք Հռոմի և մասամբ իմն ի զօրակա- նաց հանդերձելոց ի գաշնաւորաց . զոր առ Տրքի կո- չէին Նաւաապս . ոմն է տեսանել բազում ուրեք առ լիմիո սի : Ի՛նդ Թիւ մտանելին իբրև չզօրականս , և երդնուին իբրև զնս : Յերկրորդում պատերազմի քան- զի գանձ Տրքից էր սպառեալ , Հարկ ի վէր եդաւ քա- զաքացւոց Հոգալ զպէտս Թիավարաց և կերակրել ճա- խիւք իւրեանց զորոշ ինչ Թիւ սորկաց , ըս չափս եկաւ մոի իւրաքանչիւրոց : Ի ժամանակի՛ զորմէ էն բանքս , կայսն ի Հռոմ չորք հազար արք , որոց յոլովք էին սամ նիայիք՝ առաքեալք ի գաշնաւորաց մտանել ի Տիմար Թիավարաց : Ո՛չ զի ոչ տոկային ծառայուէ ի ծովու , խո- սելն անդադար ըՀ միաեանս զաղեւտին՝ որ առաջի կայր նոյ : Ո՛յնպէս ջեռաւ նոյ սիրտ , մինչև խորհեցան հրձիգ առնել զքաղաքն , և աւար Տարկանել : Ի սոսս յարե- ցան և երեք Տազար սորուկք : Ո՛այց ի դէպ յայդուեալ միւսք ի սպայից սահիհացւոց յայտնել զզաւաձանուէն , ի վերայ եՀաս ամ Տանգամանացն , և զգացոյց յուսկն ծերակուտին . որ անդէն իսկ շիջոյց՝ մինչև էր ելեալ յերևան :

Ա. Հ. 493 : Վիտրաս հիւպատոս յարաւ քաղաքէս ի սիկիլիա : Թագաւորեաց Ն. Ք. 259 : Հռոմէացիքս վանեալ զղօրս կարքեդոնացւոց ի կղզւոյն Կայլ, և ի սարդինիայ , փառաւոր յաղթանակեաց :

Յօդ. Ա.

Պալատին և առումն դիւխարտայ : Պաղէոս հիւպատոս պէրճանի՛ ի վանտիլ ելեալ, յաջողութիւնով քլամայ լճիքեան նահան պրէօռան : Ուռլիչիս իշխանութիւն իւր կարիանէ պատ. պրիւղ կարէգոնացւոց : Նեփտուլս քեզբի հիւպատոս : Շրջ. յարաւար պատերազմ որ եղև առ ելինոյ , յորում յաղթեցին ի ծովս հռոմայեցիք : Լիչինէին հիւպատոս անցանէն յամբիչի , առնուն գիւխարտա , և առաք կարիանէն պէրիչրն աս : Նեփտուլս ինչ հրամանատար յամբիչի որպէս քոնանակ հիւպատոսի . և իշխանութիւն ծորա գառնայ ի հռոմ : Նեփտուլս խնդրէ յղել առ ինքն զոմ յաղթող : Ասի ընդ վիշապ օձին բեզբատայ : Պատերազմ յորում յաղթեաց հռեփտուլս : Առումն Լուսիտոյ : Ասիա պայմանս հաշտուցէ , զորս առաջի արար հռեփտուլս կարէգոնացոց , որ և զասին յանձն : Չասանել հասնիպիպոսի ապարտացոյ՝ հաջողէցէ և վտահացուցանէ զիարէգոնացիս : Նեփտուլս պարեալ ի պատերազմի՛ հասնիպիպոսի՛ կալանաւորէ : Լասնիպիպոս գառնայ յեւս : Լարէգոնացիքն պղծեցին զիարէգոնացոյ զերեզմանն ի վերայ գիւղաքաղաքին սիկիլիոյ : Լարէգոնացիքն պաշարեցին զՄեթելլոս : Չիւղաքաղաքն պատերազմաց գիրի ալէքծուրէ ինքն ի ծովն ելեալ սկսէլոյ : Լարէգոնացիք պաշարեն և առնուն զպրաքսիա : Լառումն պանորմոսի ի հռոմայեցւոց. զորոյ զինն անչիսպատր եղեն բազում գաղաց : Չհռոմայեցիք գարձուելոյ ի բազում նահանգսն՝ լռանեն զինի : Լառումն լիպարայ : Լանձնալանգուռ գոյ ի սպայիդ խարիս պատահան : Լաշնոց երթեալ պմանիչիսոյ վարչապարքն ի պահակս նորա : Լարհելի խաղալ համարձակեալ : Օրերեկոյան խորհի գնահատիլ ձիւնն գնել ի ծովս : Չհռոմայեցւոց պատերազմ յամայնոյն տօր առ պանորմոն , յորում յաղթեաց կարէգոնացոց գնամայնն հռեփտուլս . և գառնայ ի հռոմ : Լիչինէ կալանաւորէ առաքին ի հռոմ : Լդանակ անցուցանել զինուոյ ընդ ծով : Լարէգոնացիք առաքէն զեսպանս ի հռոմ՝ խօսել վառ հաշտուցէ , քամ վառ գնամայնէն կալանաւորաց : Ոյայ ընդ նոսա և հռեփտուլս : Լինդրէմ գառնայ գնամայնէն : Ոյառնայ ի կարէգոն . ուր ընդառնի չարաչար պանջանօք կապարած տանի : Լարհելի ի վերայ արհուրէ

և համբերութիւնէ հոգեզուլոսի : Աւրհնեցնայիւ խաղաղարար մասնին վրէժխնդրութիւնէ մարիեայ հնոջ հոգեզուլոսի :

Ա՛ ԱՏԻԼԻՈՍ ԿԱՂԱՂԱՏՆՈՍ· Կ՛ ՍՈՒԼՊԻԿԻՈՍ ՊԱՏԵՐԿՈՒԼՈՍ·

Ա՛տիլիոս՝ որում վիճակեալ էր հրամանատարուել գաղաքային զօրուն՝ի սիկիլիա, ձեռն էարկ պաշարել՝ զմի ախտաթաղ քիւք ամուր . յոյր վիր բազում անգամ յարուցեալ էին իւր նախորդք , բայց չէր յաջողեալ : Նմա ընդերկար դիմակալուն ամրակուռ կարգեդնացիք տագնապեալք՝ի ձեռ և՝ի լաւեաց կանանց և տղայոց , որք թախանձանօք ժամին վախճան առնել զմնդակ չարեաց՝ զորս կրէին ընդերկար՝ի քիւքին , եւին զիշերային , և թողին զնահիչս՝ի կամ անձանց . որք ընդ առաւօտն բազում հառաչմունկս զգրուեցան : Նստ կամաւոր հնար թնդ արժան էր քաղցրանալ առ նոսա , և նեղել՝ Նոյց զօրագլուխքն՝ որոց ապաժոյժ տարեալ էր երկարուիլն պաշարման , կատաղեալ , և ոչ ունէին մատուցեալ բայց սրբատմոուն իւրեանց , կոտորելին զորս և գտնին՝ ոչ անխտիրէ՝ ոչ՝ի ծերս և՝ի տղայս , և ոչ՝ի կանայս . մինչև հիւսպատոսին կամեցեալ վախճան առնել կոտորածին՝ եհան հրաման , զի գինք կալանաւորաց լիցին զօրականքն : Օ՛ զօրացաւ ագահութիւնն ընդ զանգուժի , և Թափեաց՝ի ձեռաց կատաղելոց զգեհան : Պ՛ղքայիքն զերծեալք՝ի սրոյ վաճառեցան : Պ՛աղաքն յաւար մատնեցաւ , և տպա քանդեցաւ :

Ա՛յլ հիւսպատոս Թակարդեալ՝ի մէծ ինչ ձոր պատեալ՝ի բարձրաւանդակէ , ուր զտեղի առեալ էր զօրագլուխ կարգեդնացոց , չունէր զերծանել . նա՝ անվրէպ կարնէր ամ զօրօք , Թէ էր՝ի Թիկունս հասեալ անվեհեր քաջուն միոյ տիւրոց սպայից : Նստ հասարակ կարծեաց անուն էր նմ կալպուրնիոս փլանինս . (զի էնս ամենեքին միասին՝ի վէր անուան առնս ածէի .) և էր տիւրուն՝ի միում լեգէոնի : Նստ օրինակի նախնոյն՝ի գեկտատոր՝ եաց՝ էտ զանձն յանվնեպ մահ՝ առ ապրեցուցանելոյ զզօրս , երեք Տարիս օրք միայն արամբք արիակօք : Պ՛եցուցած ասէ , և Ղրով մանուամբ ապրեցուցած զքեզնոս և զնիւսպատոսն : Օ՛այս ասացեալ յառաջ խաղայ , և եգիտ ձա նատարտ էնանելոյ՝ի բարձրաւանդակ մի մեծ : Պ՛ղձին վաղվաղակի էլ ըստ առաջ Թշնամին՝ ընդհարկանիլ նա-

Ա՛տիլիոս հիւսպատոս զերծանի՝ի մէծ վտանգէ՝ քաջութիւն կալպուրնիոս փլանինայ արիւնահեղ փրկութեան : Փիւռոս· ը· գլ· է :

Ա՛նտս գեղ. ը· է :

Ա՛ն. ԺԲ· ի :

Ա՛ն· Ա՛. 494· Ն՛· ՔՏ· 258·

Պատարագն և առաւել մի ախտաւորաց : Օ՛ձնորս· Է· 388 :

Ա՛ն. Հմառօտ· ԺՀ :

Ա՛նտս գեղ. ԼՒ· է·

1 Ուր նիւ է յարհաւոյն, մօտ՝ յԱնտս գեղ :

Ա՛ Հ· 494 : Ն· Ի· 258 : և սոքա՝ Թէպէտ և սակաւաւորք , բայց դիմագրաւք՛ ի մահ , Թանգագնոյ վաճառելին զիւրեանց կեանս . արա- րին կոտորած անհնարին , և զդէմ կալան ընդ երիսար , զի տացի տեղի հիւպատոսին ապրեցուցանել զանձն զօ- րօք իւրովք , մինչդեռ Թշնամին պատաղեալ էր՛ ի վա- հել գնա՛ ի բարձրաւանդակ ամուր : Ցետեալ կարքեդո- նացւոց՝ Թէ վերսէրեցան՛ ի խորհրդոց , չոքան՛ ի բաց :

Լրաք քաջուէն մեծի է դիմելոյն զարմանալի , և առա- ւելու գիտուս և ևս : Զատաւ կալպուրնիոս՛ ի շէրջ մի դիւականոց Թշնամեաց՝ և իւրայոց . յորոց միջի կայր յոգիս ապատան . լի վիրօք , այլ ոչ առ՛ ի մահ : Կարձաւ անձ- տի , զարմանեցան բազում՛ ինամեք , և ողջագեալ յա- ւել ծառայել յօգուտ Հայրենեացն : Լսեալ՛ ի շէրջել դիականց՝ ի ելանել՛ ի գերեզմանէ , և կեալ կեա՛ մահ- ուան : Զատոն՝ յորմէ աւելս գեղեցիս էառ զպատմէն քաջուէս , Հանդիսացուցանի զայս քաջուէն լինելոյ առ Թերմոպիլեաս՝ այսուիկ ևԷ խօսելք . զի քաջուէ արքային սպարտայ Հզօրեցաւ գովելք , և ծանրաձայն ցնծալք ամ յուսատանի , և յիշատակ նոր արձանագրե- լոյս յիմ պատմագիսս , և Թագաւ յեռանորդայ՛ ի տասն տասս նահարկեաս , յարձանս ,՛ ի մանկագուսիս , և յիմ՛ ապա հանդիսի յիշատակագրուելոյ առ մշանաքե- նաւորել զանուն և զիարս սրանց երևելեաց : Ցոկ Հա- տուցանի տրիբունիս Հռովմայեցւոյ՝ եղև գովեստ ինչ

Լատ. գծած- նախադիմ. ջոտիաւոր Տալևանդեալ , և պատկ մի՛ ի պէպ : Ցանիք և ի մեր աւուրս են գործք դիւցազնականք , որք պատա- հեն՛ ի զօրս մեր՝ անծանօթք և անհայտք քան զկալ- պուրնիոսին փլատմիայ : Շ պատայսս սա իւրով վիճակաւ , և Համարեցաւ լիով մեծարել : Լս արդարև յիմ պատկս՝ ոյովք վարձահատոյց լինէին քաջուէք քրիստոսոյ հռով- մայ , ՚ պատկն ՚ի սիզոյ առաւելոյր շ զայլն ամ , ևս և շ զոսկեզէնս և զականակուս : Ինդ այն բարեբաստիկ

1 Գովի լէոնիգաս լակեդեմո- նացի , որ զնոյն պարտ առ Թերմո- փիլեաս : Վիշ առաքինութեց նր ամ յոշնաստան գիտաս և զանձնալի շնորհս գերագիտել Համբաւոյն չքե- զոգուցին յիշատակարանօք , նշա- նօք , արձանօք , գրուատօք , պատ- մագրուիք , և այլ ամ իրօք շնորհա- պարտ յոյժ ընծայեցուցին զայն գործ նր : Իսկ արիւծնի զօրուն՝ Թագաւ գործոցին փոխարէն դոյզն գովեստ , որ զնոյն պարտէալ էր և պատեալ զգեստուին : Կարգ . առ աւետ. գէլ- լէոն :

2 Ցպարէն ոչնչ պատկ տզնուա- գոյն եղե քան զոր՛ ի սիզոյ , ՚ի միջ- վայրէսուէ անդ ժողովրգեանն տէ- եզերակալն , և՛ ի փառաց վարձա- առուէն : Ցոր ականատես գէն էին և ոսկեձոյլք . . . . . երկորգ էին պատ- կերք , և էն իսկ առ Հռաւորակ բազում միջոցաս և բազում խօրոցաս (՛ի միմեանց անջատաք :) Գլխ . գէլ- լէր · ֆ :

ժամանակս հռովմայեցւոց՝ չէին անձնատուր օգտանիլ· Ա. Տ· 494·
րութիւն. անչքեալ համարեալ էր առ նոս յածիլ յայսպիսի Ն· Ր· 258·
սի ցաճուն միտս· Փառք և հաձոյութիւն հայրեր-
նեաց, էին միայն համարեալք արժանի հատուցման ա-
ռաքինեաց· Հիւպատոսն վերոյ վերիպակի զինեան եհան,
Նռագանդեցւոցեակ հռովմայեցւոց զբազում քաղաքս
կղզւոյն սիկիլիոյ·

Նոյնին ժամանակի և իշխանակցի նորա յաջողեաց՛ի Սուլպի-
սպրդմնիա, մինչև համաձակիլ նմա անցուցանել գնա- կիոս հարկա-
ւատորիկ իւր յարիրկէ· Այնժ եղեն արշաւիքք· և ան- տարիկ կալ
նիւթաց՝ որ յետ փախչելոյն՛ի սիկիլիոյ՝ եր՛ի կարբեդոն, զեղումեաց·
պատուէր էառ երթալ ընդ առաջ հիւպատոսին· Այնորիկ Պոէնիա-
սաստիկ զատոյց զերկոսին նաւամարտիկ զօրս, և վա- ցւ· էջ·
րեաց զերկաքսունչիւրն՛ի նաւահանգիստս սպրդմնոյ·
Այսօր կղզւոյն եղև պատերազմ· յորում անդիրաւ՛ի
պարտուի մնանելոցս իւրով վերիպակաւ, և յողովք իւ-
րոց նաւաց առան· Վաւնդք զօրաց՝ որք զմիգ պարտուե-
՛ի վըր եղեն նորուն յանդգնեալ, չանգին զվրէժ քինու,
կամեալ գնա գլխոյն· զի այս եր սովորական տանջանք
առ կարբեդոնացիս·

Ի գալ երկնոց կալաւ զհամարակալուն տարւոյս· և ե- Կարիճն
ղև նոր իշխանակից Լ· կուռնելիոս Ղեպեոն· պատմագիր·

Կ· ԱՏԻԼԻՈՍ ՀՈՒԵԳՈՒԼՈՍ· Ա. Տ· 495·
ԿՆ· ԿՈՒՐՆԵԼԻՈՍ ՎԱԼԱՍԻՈՍ· Ն· Ր· 257·

Հռեգուլոս[1] էր առ ժամն պատազեալ՛ի սերմանել[2] զի-
լիս անդաստանս, յորժամ սպասաւորք ծերակուտին ե-
կին խնդրուածանել նմ զընտրուն իւր՛ի հիւպատոսն·
Այլ էրջանիկ ժամանակաց· յորում աղքատութիւն էր
այսպէս՛ի պատուի, և երթային առնուլ զհիւպատոսս
յատրպագրութիւն· Զեռք փայտակեալք՛ի գեղջուկ աշ-
խատանէ՝ էին հատարանք պետութեան· և սպասպտուն
կոտորելին զազգմնցեալ զօրս թշնամեաց·

Վազում արշաւիքք երևեցան՛ի լերինն ալբանոնի, Լատ· Ալ-
յայլ տեղիս տեղիս, և՛ի քաղաքի խոյ· Ծերբեկեցան բանոս,
հրամայեաց զոհս մատուցանել դից, և կատարել մաս-

1 Զայնու ժամանակաւ յատ- կան մշակութ հատատակելն ըզ-
կագրութիւն երևելոյն լինելն՛ի հաստատակաց վիրուն, զգամնաձեռն
հիւպատոսութ··· Որք առաքեալքն բանակ թշնամեաց խորտակելին·
էին՝ գան գ՛ատիլիոս սերմանել Վաշերիոս Մաքսիմոս· գիրք գ· ը·
սերմն ձեռաք իւրոմք· Կիկերոն· ճառ
ըստ առաքինեաց· Համար 52·

Բայց այն ձեռաք ցեակէք՛ի գեղջ-

2 Հիմայ ասին և անասնեղոս Սկիր
բանոս, կամ սերմանոս, որ Քարթիմէի
սերմանացան·

Ակ Հ· 495։
Ն· Ք· 257։

անգամ տօնս լատինականս . և յայս սակս ընտրեցաք
ունի իշխանապետս ։

Պոլիբիոս. ը· ԽԵ ։

Հռեգուլոս հիւպատոս , (այլ մեծն , այլ) որ հրամա-
նատարն եր նաւահանդիսին Հռովմայեցւոց , հասեալ ի
տինդարեա քղաք սիկիլիոյ յանդիման կղզեացն լիպարայ ,
և տեսեալ անդ զնաւատորմիղն կարքեդոնացւոց՝ որոյ
հրամանատար եր ամիլկար , զի անցասեր խառնի՛խուռն ,
յառաջեաց խաղալ՛ի վէր նոր տան նաւուք , պատուեր
տուեալ այլոց՝ գալ զկնի ։ Տեսեալ կարքեդոնացւոց
զԹշնամին պառակտեալս , և անպատրաստս . զի կէսք
դեռ՛ի նաւ մտանէին , կէսք խարիսխ՛ի վեր առնուին ,
և առաջապահք եին կարի ինն բացականք ի հետևոր-
դաց , դարձան՛ի վէր առաջապահաց . պաշարեցին զնո .
և ընկղմեցին զամ յոկանաւս , բաց՛ի յոկանաւէ հիւ-
պատոսին . որ Թէպէտ և վտանգեցաւ յոյժ , բայց զքզի
բազումք եին նոր Թիավարք , և եր Թեթևագոյն , զերծաւ
ազջամբ յայնմ վտանգէ ։ Այսպիսի մեծ եղև հիւպատո-
սին , շտապ տագնապաւ յառաջել այնպիսի սակաւաւոր
նաւուք , առանց կանխաւ լրտեսելոյ զգօրութի՛ Թշնամ
ւոյն · բայց բարեբախտ ուն մեծ՝ վաղ լինդ փոյթ գործա-
նել եղելոյ վերպանային ։ Ա՛յլ նաւք Հռովմայեցւոց հա-
սին յետ սակաւ միոյ՝ ի մի խմբէ գան , կարգաւ ձգակատե-
գան , ի վէր յարձակեցան կարքեդոնացւոց , առին տասն
նաւս . և զամ ի նոցանէ ընկղմեցին . մնացեալքն վերս
ծան՛ի կղզիս լիպարայ ։

Ակ Հ· 496։
Ն· Ք· 256։

Ե· ՄԱՆԼԻՈՍ ՎՈՒԼՍՈՆ·
Կ· ԿԵԳԻԿԻՈՍ·

*Ձեռնոյն ժերկոցունց հիւպատոսաց , որ մեռաւ յիշ-
խանուԹեան՝ փոխան կացուցաք ,*

Մ· ԱՏԻԼԻՈՍ ՀՈՒԵԳՈՒԼՈՍ ։

Հռչակա-
ւոր պատե-
րազմ, որ եղև
առ ենիոմայ-
յորսւմ յաղ-
Թեցին՝ի ծո-
վա Հռովմայ-
եցիք ։

Պոլիբիոս. ը· ԽԷ· ԼԸ ։

Ա՛նպիսի Հռովմայեցիք զօրացան յոյժ՝ի ծովու յաղ-
ԹեալՀ ամն , և յաղԹական գտան՝ի բազում պարզմունս ,
սակայն և այնպես Համարեին զգայն վայր յաղԹուին իւ-
րում փորձս , և պատրաստուին մեծի պատերազմին՝ զոր
խորհեին , այն եր երԹալ Տարկանել զկարքեդոնացիս՝ի
բուն ժերկրի իւրեանց ։ Կարքեդոնացիք՝ որ յոչինչ իրաց
այնպես երկնչէին , որչափ յայսմանէ , առ ընկրկելոյ զայն-
պիսի վտանգաւոր Հարուած , Հաստատեցին՝ի միտս կա-
մակար մնալ՝ի մարտ ։

Ժերկոցունց կողմանց եին ահեղ պատրաստուԹիք ։

Կաւատորմիզ Հռովմայեցւոց էր յերեքհարիւր երեսուն Ա. Տ. 496 ։
նաւաց. և էին ի նմ հարիւր քառասուն հազար արք, զի Ն· Ք· 256 ։
յիւրաքանչիւրում նաւի էին երեքհարիւր թիավարք, և հարիւր քսան զօրականք ։ Կնաւատորմիղն կարքեդոնացւոց՝ որոյ հրամանատար էին ամիլկար և աննոն, կային տասն նաւք աւելի. քան նմին համեմատեն և աւելի մարդիկ ։ Յայսմ վայրի խնդրեմ ի վերծանողաց ուշ դնել սպառազինութեանս մեծի. յորմէ և իմանան զառաջելոյն նաւամարտութեան նախնեաց, զոր ոչն կարծեմք սովորաբար ։

Հռովմայեցիք զառաջինն արկին խարիսխ ի մեսսինա. ապա թողեալ զսիկիլիա յաջակողմն՝ պատեցան զսարաւանդիս պաքինոնի, և առագաստեցին դէպ ՚ լեւինոս, զի ցամաքային զօր նոյ էր յայն սահմանս ։ Կարքեդոնացիք խաղացին ի կողմն լիլիբէոնի, և անտի չորան յերակլիա մինոսի ։ Երկու նաւամարտիկ զօրք վաղէ փոյթ դիպան միմեանց ։ Կնշնաւ նմին էր առաջնակ զնաւահանդեան զերկոսին, և զբազմահոյլ զօրս զերկոսին՝ յանհնարին յոյզս պատրաստութեանն մարտի, և չզարհուրիլ ի տեսոյ վտանգին՝ յո դիմագրաւ զնային երկու հզօրագոյն ազգք աշխարհի ։

Հռովմայեցիք կառուցան կապմեցան յընդունելութեն մարտի՝ թէ ըստ առաջ ելանիցէ. և միւլ սպառազին յերկեր թշնամուին՝ թէ իոլ ինչ ոչ գոյր ։ Յայս սակս ընտրեցին ի ցամաքային դնդաց զընտիր ընտիր զօրականս. և բաժանեցին զզօրն ամ՚ի չորս մասն, որոց իւրաքանչիւր ունէին երկեակ անուն ։ Կառաջինն անուն կոչիւր՝ առաջին լեգէոն, և առաջին նաւագունդ. նոյնպէս և երկրորդին և երրորդին. բայ՚ի չորրորդէն՝ որ անուանեցաւ Կերրորդաւոր. անուն՝ զոր հռովմայեցիք տային յետ նոցա դասակարգի ցամաքային զօրուն ։

Կծեալ զմտաւ՝ թէ գնան պատերազմիլ՚ի խոր ծովու, և զօրուն թշնամունն էր թեթեւաբեռն երագուն նաւից նոյ, իւրհեգեան ունել անքոյթ դասաւորուն՝ զոր ոչ դիւրին էին իւղ խորտակել ։ Յայս սակս երկու նաւք վէգկաքեան թիոյ, յորս էին երկոքին հիւպատոսք՝ հռեգուլոս և մանլիոս, դասեցան ի ձախատ առ երի միմեանց ։ Օչեաս երկոցունն սոցա էր դասակարգ նաւաց, որոց մին կատուցանէր զառաջին նաւագունդ, և միւսն զերկրորդ ։ Կաւք նոցա դասակարգի՝ էին բացատ՚ի միմեանց. և կ անցանէին

1 Քաղաք և լեռան, որ այժմ կոչի սալսի գէպեն, առ հարաւային ծովեզերագաւառ, ծագ՚ի բերան խաբա կամ գերօզ-ովկեան։

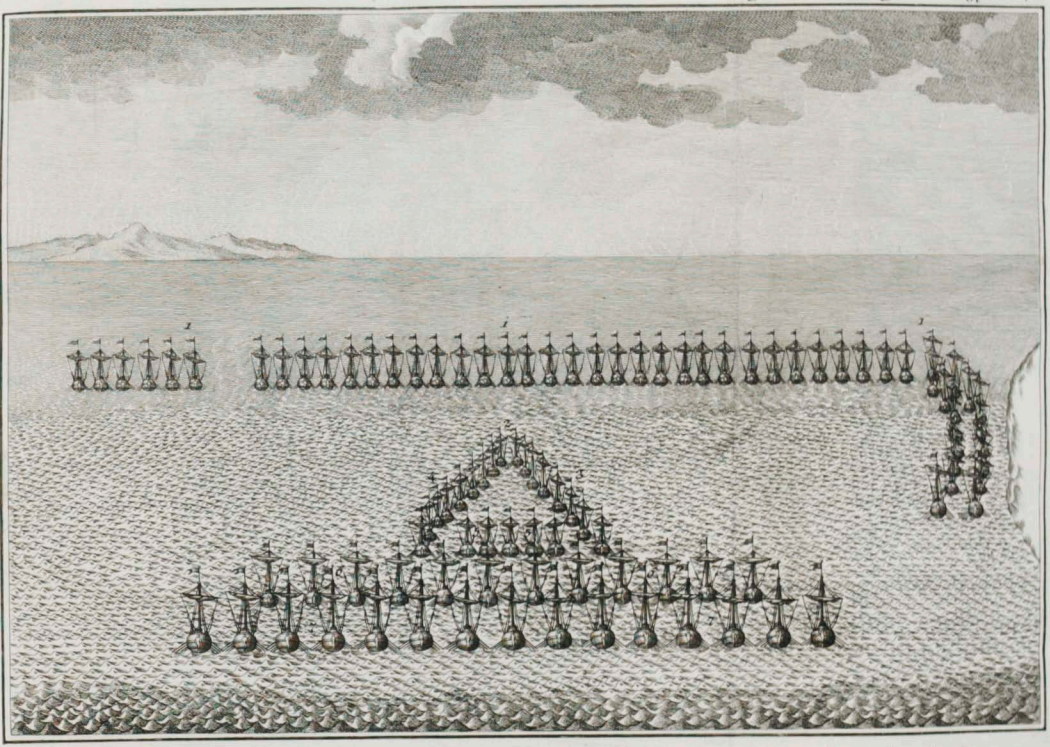
Ա՛ Հ· 496 ։ Ն· ՓԲ· 256 ։

'ի դասակարգ՝ մեկուսեալ 'ի միմեանց՝ արտաքոյ ունելին զնաւառաջան ։ Այրկու առաջին նաւագունդք այսպէս կարգեալք՝ կայմեին զերկուս կողմանս սուր եռանկեան. վայրն որ 'ի միջոցին՝ էր դատարկ ։ Այրորդ նաւագունդն՝ իաղխս էր եռանկեանն, ձգեալ ըստ լայնութեն 'ի ծագէ առաջնոյ նաւագնդին մինչ 'ի ծագ երկրորդին ։ Այսու օրինակաւ Հակատ պատերազմին ձևանայր եռանկիւնի ինն ։ Այս երրորդ նաւագունդ զՀետ քարշէր զբեռնաբարձ նաւս ըստ երկայն գետեզրեայ ուղեւորութեան ։ Ոչ այն՝ ամի գայր չորրորդ նաւագունդն, կամ երբեմն՝ այնպէս կարգեալ, որ առաւելագոյն կողմանց ըստ զգաստ կարգն իւր նախընթաց ։

Այս կարգ պատերազմի՝ Հակողական գլխովին առ ջարժունի և կռիւ, միանգամայն և գժուարագիր, էր անստվոր ինն, թերևս և առաջին, բայց Հաստատեին 'ի քաջ պատՀառս՝ զոյց կարող էն տալ զՀամար ծուլութեանք, զի զանցանէն զիմով Հմտութիւք ։ Այս Հաձելով զիմ վերծաւնոյս, և առ դիւրիմաց ընծայելոյ նոյ, չատ ե լինձ առաջի առնել զնորայս պատկեր ։

'Ի լինել այս ամ պատրաստուեց, զորագլուխք կաբքեդոնացոց քաջաւերեին զևրեւելս զորակաս, զգայեալ նոյ կարձ 'ի կարձել, թե ,, 'ի յաղթել պատեր ,, բազիա՝ մնայ ձեզ կռուիլ միայն 'ի սիկիլիա. բայց թե ,, 'ի պարտուլ մատնիք, պաշտպանել ունիք զձեր բուն ,, Հայրենիս և Հարկիք պահպանել՝ որ ինչ սիրելի կայ ,, ձեր յաշխարՀի ” ։ Ոչ այսորիկ Հրամայեցին մնանել նոյ 'ի նաւս, և պատրաստիլ 'ի պատերազմ։ Կատարեցին զորականք զպատուէրն՝ Հնդամիտ և յօժարամիտ, մեծ պէս սրտասրնդեալք 'ի զորագոյն յորդորանաց անտի, զոր սակաւուք առաջի նկարեին նոցա զորագլուխք իւր ետանց. գնացին քաջալերուիլ և վստահուիլ, յահարկուիլ Թէ Թշնամեաց ։

Այս և զորագլուխք կարքեդոնացոց կարգեալ զիւր ետանց կողմն՝ ըստ զկարգադրուիլն Թշնաւհանդիսին Հռովմայեցոց, բաժանեեցին զնաւահանդէս իւրեանց յերիս նաւագունդս զասեալս 'ի մի զասակարգ. յո 'ի կէզրոն, և յերկուս Թևս ։ Այրկայնեցին 'ի խորակողմն ծովու զաջոյ Թևն՝ մեկուսեալ փոքր մի 'ի կէզրոնէ, ոչ Թէ պատեալ կամելով զԹշնամիս. և զարձուցին 'ի նոսա զնաւառաջան ։ Այնայուցին ընդ ձախոյ Թևին միւս ևս չորրորդ նաւագունդ զասաւորեալ կորաձև, 'ի Թիկանց ունելով զգամաքակողմն ։ Այնոսն զորագլուխ՝ որ պարտեցաւն 'ի

ՁԵՒԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆԱՒԱՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԵԿՆՈՒՄԱՑ

1. Նաւատորմիղ կարքեդոնացւոց:
2. Նաւատորմիղ Հռոմեցւոց:
3. Ձախին նաւախումբ:
4. Երկրորդ նաւախումբ:
5. Երրորդ նաւախումբ:
6. Նաւք բեռնատարք՝ ձգեալք յերրորդ նաւախմբէն:
7. Չորրորդ նաւախումբ:

պաշարման ակրահանդպ , հրամայեր աջոյ Թևին , և ու- ԱՀ Հ· 496 ·
նէր ըէ իւր վնաս և զգահանաւս՝ առ Թեոդոսէ Թէ պա- ՆՀ ԲՀ· 256 ·
ղագոնս ՚ի պաշարել զԹշնամիս ։ Ա. միւկար որ հրամանա-
տարն էր ՚ի տիգրաբիս՝ անձին պահեալ էր զկեդրոնն , և
զձախոյ Թևն ։ Ա մարտին պահու հնարեցաւ սա հնար ,
որում մարթ էր ՚ի կորուստ մատնել զհռովմայեցիս , ե-
Թէ Թշնամեաց ՚ի գործ արկեալ էր զայն ըստ արժանի ։
Ամովհաննաւատմարտիկ զօր կարքեդոնացւոց էր դասէ-
՚ի մի միայն դասակարգ , և յայս սակս դիւրին լինն Թուէր
միջամուխ լինել յայն , հռովմայեցիք սկիզբն արարին ըէ
հարկանիլ ըէ նա ՚ի կեդրոնի ։ Յայնժամ ՚ի ցրել զմիու-
Թէ նաւամարտիկ զօրս նոյ , կեդրոնի կարքեդոնացւոց
պատուէր տուաւ՝ տեղի տալ ։ Այս արդարև խոյս էր ։
Հռովմայեցիք յափշտակեալ ՚ի քաջալերուԹէ իւրեանց՝
յանգուգն վտանգուԹէ զՀետ պնդեցան փախստեից ։
Ա. յաուիկ առաջին և երկրորդ նաւագունդք ձգեցան հե-
ռագոն յերրորդէն՝ որ զՀետ քարշէր զբեռնաբաձ նաւս ,
և ՚ի չորրորդէն՝ յորում էին երրորդաւորք պատսպարանք
նոյ ։ Իբրև ձգեցան հարուստ ու հեռի՝ երևեցաւ դրօշակ
ամբարձեալ ՚ի նաւն ամիկարայ · յորմէ փախստեաք
շրջեալ զրնթացս , դարձան բռնութ ՚ի վե՛ր նաւաց՝ յորոց
էին ելեալ ծանօթականն ։ Ակիզն եղև մարտի բազում բորբո-
մամբ յերկոցունց կողմանց ։ Կարքեդոնացիք յիրաւի զօ-
րագոն էին ըէ զհռովմայեցիս Թեոդոսէ նաւաց իւր-
եանց , և հնարագիտութ ըէ , և դիւրուԹէ մերթ մատչոյ
և մերթ խոսեցոյ · բայց կորովմամբ հռովմայեցւոց ՚ի
խառնն , Ա. գաւաք , (կամ խիղճք) նոյ ՚ի կարթել զնաւս
Թշնամեաց , արուարուԹի զօրագլխոյն յառաջ շահատա-
կելոց , որոց առաջի և ինքեանք անձկային երևելի հան-
դիսանալ , այս ամ ազդէր ՚ի նմա վտանգուն՝ ոչինչ ըէհատ
՚ի վտանգուԹէ կարքեդոնացւոց ։ Ա. յոպիսի էր կռիւն
յայնմ կողմն ։

Յայնմ վայրի աննման հրամանատար աջոյ Թևին , զոր
՚ի սկզբան մարտին ուրոյն ունէր ՚ի քուն նաւամարտիկ
զօրուէն , յառաջ խաղացեալ՝ էկն ՚ի վերայ յարձակիլ ՚ի
վերջ նաւացն երրորդաւորաց , և արկ զնա ՚ի շփոԹս ։ Ա
միւսմ կողմանէ կարքեդոնացիք ձախոյ Թևին՝ որք կո-
ղաձև մեռ ՚ի ցամաքն էին , փոխեցին զկոյս · դասեցան
՚ի հանդիպոյ , ունելով զնաւաւանդն ՚ի Թշնամիս , և ՚ի
վե՛ր յարձակեցան երրորդի նաւագնդին , որոյ ցակատաք
կապեալ էին ըէ բեռնաբարձ նաւս , առ զՀետ ձգելոյ զնո-
սա ։ Սոքա վաղվաղակի զչուանան լուծին , և ձեռն արկին

Ա՝ Հ· 496։ Ն· Ի· 256։ ի կռիւ։ Ի՝յաւուրն որինակաւ պատերազմին բաժանեցաւ յերբեմն մասունս, յորս լինէին երեք կռիւք բացատք յոյժ ի միմեանց։ ՂաղԹուԹին երկար եղև հաւասար յերկար քանչիւր կողմանս։ Այլ հուսկ յետոյ նաւագունդ ամիլկարայ այլ ոչ կարացեալ զդէմ ունել, ի փախուստ դարձաւ. և մանլիոս կապեաց զիւր նաւս՝ զորս էառն։ Ձոնե գուլոս եկն յօգնուԹիւն երրորդաւորացն, և բեռնաբարձ նաւացն, վէտ ունելով և զնաւս երկրորդ նաւագնդին, որ էր ինչ ետնաբար։ Ի կռուիլ իւրում զնաւահանգիստն անմոնի, երրորդաւորք միաբանեցան քաջալերեցան, և դարձան ի մարտնչիլ կորովուԹիւ։ Կարքեդոնացիք բաղխեալք ի դիմաց և ի Թիկանց, և պատեալք պաշարեալք ի նորոյ օգնականուԹիւ, խոյս տուեալ գնացին փախստեայ։

Ձայնի վայրի դարձաւ մանլիոս, և եգիտ զերրորդ նաւագունդն յետս ընկրկեալ ի ծովափն կոյս ի կարքեդոնացոց ձախոյ Թևին։ Ա՛ւ զնաւք բեռնաբարձք և երրորդաւորք էին այնուհետև յապահովի, Հռեգուլոս և մանլիոս միաբանեցան հասանել Թափել զնա ի վտանգէն՝ յոր կայր։ Վոգլեա՝ իբրու պաշարեալ լինի եր, և խսպառ խորտակիլը. բայց կարքեդոնացիք առ երկիւղ զի Թէ մերձենային, գուցէ լնգի նոյ յոտնկէլիս կռուիլ, շատ համարեցան փակել զնոսա մեծ ի ցամաք։ Նա սին հիւպատոսք, պաշարեցին զկարքեդոնացիս, և առին ի նշմարէ յետուն նաւս ամ կազմածս։ ումանք առնել զնաւս ի ցամաք՝ զերծան փախստեամբ։ Ա՛յս եղև կատարած ամ մանաւանդ պատերազմաց, յորմէ ծագեաց հռովմայեցւոց հանրական օգուտ բովանդակ իրողուԹեն, և յաղԹուԹիւն կատարեալ։ Վ՛սան և չորք նաւք կորեան հռովմայեցւոց, և երեսունք ի կողմանէ կարքեդոնացւոց։ Վ՛ինչ նաւ հռովմայեցւոց առաւ ի Թշնամեաց, և նորա կորուսին նաւս վաԹսուն և չորս։

Պոլիբիոս· ii· ծէ։ Օձարա· ջ· 390։

Պառուղ յաղԹուԹեաւ եղև այն իսկ՝ զոր առաջադրեալն էր հռովմայեցւոց. այ է՝ անցանել յայրիկէ յետ նորս գուռ նաւաց, և յետ հանդերձելոյ զամ զպէտս կարևորս ի տոկալ երկար պատերազմի յօտար երկրի։ Ցեսեալ զբաղխեայ կարքեդոնացւոց՝ Թէ ոչ զօրեւին խափանել զանցս, ըղձանային գԹէ յապաղել զայն քանի մի եօԹնեակս, ի տալ ժամանակ կարքեդոնի՝ կազմ լինել ի պատասպարուԹիւն, և կընդունելոյն օգնականուԹեաց՝ որոց ինային։ Ա՛նկ խորհեին հաշտուԹ առաջարկել հիւպատոսաց։ Ա՛միլկար ոչ համարձակեցաւ երԹալ անդր ան-

ձամբ, առ այն՝ գուցէ ըմբռնեսցի ոմն գրաւական փոխանակ Հիւսպատոսին կուռնելիոսի ասենայի, հինգ ամսեայ յառաջ խարգասանաւոք յարիչտակելոյ, և շղթայակապ յղեցեալ ի կարթեգոն։ Իսկոյն սրտակայ ածեալ զնա։ Իսօսեցաւ ընդ հիւսպատոսս, և ասէ։ Այսեալ եմ իսօսիլ ընդ ձեզ ի հաստատել զձեզ ի մէջ երկուց ժողովրդոցս։ Այսմիտ վայրկ ընդ ձեզ ուսանիլ զիրաւանցն զոր ի մէնջ ունիք, որոց յոչ եկին անցք կուռնելիոսի. և ասեն, Թէ ժամ է արդ զնոյն առնել։ Ասէ անդուն. Ահա առնեմ՝ ըստ ասելոցդ, միայն լաւ ինձ ուսուսցանել։ Հիւսպատոսն հրամայէ ընդ իւրեանցմէնոց լուծել. և գարձեալ յանդուն՝ ասէն. Ի՞նչ երթիցէք։ զի հաստատեսցեն կռուիչեան ապաւէնք ղեզ։ Այլ վա իրաւախոհաւն չարարին ինչ ընդ նմ զգոյ. զի գիտէին Թէ չինչ միտս էր նմ եկաւորութիւն. այն զի՝ ամենակալութեանն յաջողուածոյն որ երևեցին, տայր նմ նախաժամ ընծայել զպատերազմ քան զհաշտուիլ։

Չեմ աւուրց ինչ ելիոն գնացին հիւսպատոսն նաւատանն դիսիս. այլ այս եղև բազում դիմագարձուիչ յոգունց զօրականաց, եւս և սպասից՝ աշաբեկելոց ի լոկոյ անտանել ծովու, յերկար նաւարկուիչ, և ի ծովիչգերեալց Հնամէ եաց։ Ամենեսին լեգէոնապետս (յոր արիքսն լեգէոնականն) ըմբռնատացս ընդ զայլս, միայնակ քրմիմիջոցաւ չէտանչանձն հնազանդիլ։ Հաւէ գուշոս՝ որ էր այլ անդրգուեալ, և իշխեցող, ցուցեալ նմա ձաղկանս և զտապարտ, զորս բարձեալ ունէր գաշիճն, ասէ ահեղաձայն սպասնալեօք, գիտէ՞ս եւ հնազանդեցու ցանել։ Ի՞նչ երկիւղ ընդոյց զինքեան զմիւսն. և սպառնալիք առաջիկայ մահուն պատրիս զնա հրապոյր։

Ձանապարհորդութիւնն եղև ողջամբ, և ոչ գիպան մրրկի, կիմ այլ ինչ ձախող պատահարի։ Առաջին նաւ հասին ի սարաւանդ՝ հերմայ. որոյ ամբարձեալ ի գոգս կարթեգոնի ձգի ի ծով գէպ ի սիկիլիա։ Ընդ միւս ցին նաւացն որք գային զկնի. և յետ համախմբելոյ նաւաշանդիսին, պատեցան զծովիգերքն մինչև յատպիս, որ կոչի և հիպպատս։ Ընդ երիս ի նաւաց. և վարեալ զնաւսն մեռ ի ցամաք, պատապարեցին զնա իսրամանս

Երկոքին հիւսպատոսք անցանեն յայգ. բիսկ առնուն զկնի, և առաջ հաս կանեն զերկաւանդիսին, պատերազմ։

1 Ցայգմ երկիւղ ազատ զձեզ անձան՝ հաստատեմ ի մերոյ քաղաքի։ Պաշխիոս Նասիոս։ գիւտ ՚ը. ՚ը։

2 Ի մերկել զօրավարին զտապարն՝ երկիւղիւ մահուն համար ձակեցոյց ի նաւարկութե։ Փլուտ։

3 Կարծի՝ ըն ուրն ու նոյն սարսանդն Մերկուրեսի, յի Հերմեայ, որ այլք կոչ գլուխ կամ սար բաթի։

4 Ասացեալ կուռնելիոսի, խանգիսիս գոյն ուրանդն գերկնչեին։

ԸՆ Հ· 496։
ՆՆ Ֆ· 256։

պատնշաւ ։ Լաւ ՚ի ջառնալ յանձն բնակեալ քանալ նոցա ղդրանս քո՜ղքին , պաշարեցին զայն ։

Վիւբին է առնուլ ՚ի միտ , որպիսի աղմուկ չկոթնի եղել կաղքեդոնացւոց ։ Յորմէ հետէ լուեալ էր նոցն զգայի պարտուել պատերազմի կեհմանս , զայն հարեալ էր երկիւղ ամ ։ Կարծեալ թէ հիւպատոսք յոխորտացեալք ըստ այսպիսի յաջողուած , վաղվաղակի հասուցանել զնուբեանդ յալեքսանդրիա զունդս Հանդկ կաղքեդոնի՝ գնա ՚ի նահատակիս , կային ՚ի Հանդապետդ Հոգս , և մնային ժամ ՚ի ժամ սեռանել զաւազեաւ գրան զայնակ Թըշնամանէն ։ Իբրև ազդ եղև նմ , Թէ զայլ շաւիղ կալան , սկսան փոքր մի ոգի առնուլ ։ և յայնմ պահու հանդըստեան՝ որ Թողաւ նմ , պատրաստեցան ամենք անձնապահ լինել յոյնպիսւոյ ահել Թշնամւոյ ։

Յոմ հիւպատոսք իբրև ալիբեցին կլինէին , անդ հասատեցին զնուբեանդ զինարան՝ քաջ ամրապատեալ ։ Յետ այսորիկ աքսակեցին սուրհանդակս ՚ի Հռոմ , ազդ առնել ծերակուտին զհասանել իւրեանդ ՚ի ցամաք , և ըստ նիլ զպատուէր՝ Թէ զինչ ունիցին առնել յայնմ ՀԷտ ։ Յայնմ վայրի սիրելոյն ընդ դաշտապայրս , ածին աւեր սոսկալի , առին յաւարի բազմաւ ի յոյժ անասնոց ։ և վաթեցին ըստ իւրեանս քսան հազար կալտնատոս ։ Պահին երկիր մի պատարտ և բերրի , յոր կան արշաւանին ազաՓոկ ղեպ՝ եղելոյ աւելի ՚ք զկիսուն ամ յառաջ՝ չէր մերձեալ երկաԹ Թշնամւոյ ։

Հռոմէացոցս ձեռք չտային , եթէ պատգամ ՚ի ծերակուտին՝ Թէ բարւոք Թուի նմ՝ ձեռք չտալ զհռոմէացի մի փոխանակ փոխանակութեան՝ հրամանատար զօրուն սիրկոյ ։ Ի Թանգամանին և յետս կոչեցաւ իշխանակից նմ մի ծառ մնասմբ նաւատանդիսին և գնդացն , Թողեալ առ հռոմէացւոցն քառասուն միայն նաւս , հնդետասան հազար հետևակս , և հինգ հարիւր ձիեծեալս ։ Վասն զի Թէպետ էր մանր ինչ նաւատանդիսին ՚ի պահպանուի երկրակալուելոյն սիկիլիայ ։ բայց ամիմոխել զզօրուն հիւպատոսին յոյսպիսի սակաւաւոր նաւս և ՚ի գունդս՝ յայնմ հրամէշտ էր յահկալեալ պատգ իջանելոյ յափրիկէ ։

Անդիտոս՝ մինչև հասեալ էր ձմերայնոյն՝ եւ գնաց ձմերայորդոք նաւատանդիսին և զօրուն ։ Պատմէ գնդարաս , Թէ այս հիւպատոս գարձոյց ըստ իւր զաղամ հռոմէացիս փղբացին կալանաւորեալս ՚ի կաղքեդոնացւոց ՚ի նախընթաց ամն , և ազատեալս ՚ի գերուԹ՚ է , ըստ այս Թերևս և վիուհեղիոս ասէնա , զոր սեպհական ընդհատ միսանա

դամ հիւպատոս լինէր։ Այնքիսս գործաւ ի հռովմ բազմագանձ աւարաւ, եգիպտ ընդունելութիւնն ընծայաշուք։ և արժանացաւ երջանիկ պատիւ նաւատարափիկ յաղթանակի։

Ա՝ Հ՝ 496։
Ն՝ Ք՝ 256։

ՍԵՐՎ· ՓՈՒԼԱԴՈՆ ՊԵՏԻՈՍ ՆՈՐԻԼԻՈՒ· Մ· ԵՄԻԼԻՈՍ ՊԱԼԻՈՂՈՍ·

Ա՝ Հ՝ 497։
Ն՝ Ք՝ 255։

Հանգուցոյս ինդրել յորմէ առին զամն յաջորդ։

Յաւուրս իսկ, ՚ի ժերակուսին ոչ բաւուրք ՚ի առնելոյ կոչել յափրիկէ զՀանիբաղոս, և խափանել զյառաջառումն իւրոց յաղթութեանց, այլ հաստատեաց զինա հրամանատար զօրուն։ Այլ որ այնպէս գժուարացաւ ընդ այն վճիռ, ոչ նա ինքն՝ որոյ էր ՚ի պարծանս։ Կրնայաց առ ծերակոյսն գանգատ, և խնդրէր ՚ի նմանէ յաջորդ։ Այլ ի չիւրոց պատճառաց էր, ՚ի՝ Այլ զ առօրեայ վարչուռն՝ առաքող զինա ՚ի մահս անդրէնին իմոյ՝ որ մշակէր զիմ փորձիկ անդամս եօթնեակ լծվարաց, ՚ի՝ առաջ ընդ իւր զնմ պէսպէսիկ նախ գործիս։ Հարկ է ինչ անդ լինել, երբ՝ ոչ ՚ի հանդ անդամանին անփորձ, ի՝ անուանիցեմ զնէն իմ ի զորբես։ Ծնեալ կրկին հրամայեաց՝ զի անդամանդն մշակեսցի ծախախ հասարակաց, և զի փեսցին անդրէնն փեղկիական փորձիսն փղոսկեալ։ և զի հասարակաւանդունէն չիար վը առաջ գանուած և գառաքսպ ինձ և ողջոյն հանձն։ Այսու օրինակաւ՝ ժողովրդին հռովմկական եղև ըստ իրաց ինչ անառիս հանգուցոյս։ Պետ բազմոյ՝ զնեաց գանձ հնդկաց՝ զայսպիսի անգիւտ օրինակ առաքինութեանց, որ պարծանք եղև հռովմայ ըստ ամ գարս առ յաջորդ։

Պոլիբիոս· ե՝ ԼԲ՝։

Ի՝ զբանէ ի՝ ի՝ ի՝

Ա՛Հ Հ· 497 ։
Ես ՊՐ· 255 ։

սպարապետս ի քո՛ղքին . զսատրուբալ որդի անտոնի , և զբոստար . և դարձուցին զամիլկար ի սիկիլիոյ , որ եբեր ի իւր հինգհազար հետեւակս , և հինգհարիւր հեծեալս ։ Արեքեին զօրագլուխքս խորհուրդ ի մէջ առեալ վռ առդի իրողուեց , միաբան հաստատեցին , Թէ չէ արժան փա՛ս կել զգունդս ի քո՛ղքի , ոյր լեալ էր ցայն վայր . և ո՛չ հա՛ մարձակուի տալ հարմայնեցւոց ասալ հարկանել անե՛ր կիւղ գերկիրն տա՛ : Յայս սակս եւ զօրն ի շահատակել ։

Արիւ ընդ վիշապ օձին բագրադատ ։

Վաղերիոս Մաքսիմոս · ա · ը ։

Հեռագուլոս իսկ չեթող զնուրն անգործ ։ Արթեալ հանապազ յայսկոյս յայնկոյս , յապականուի գներ զնամ զնոցս խւրոց անցից ։ Հասեալ ի տեղն ի՛ր որ անցանել բագրադատ ։ գէտ , էդիտ՝ (Թէ հաւատալ արժան իցի , պատմագրոց ,) նորանշան լինն Թշնամի , զոր ո՛չ կարծէին տեսանել , որ և տառապեցոյց յոյժ զզօրն նո՛ . այն եր վիշապ օձ սոսկալիքն խաւր ։ Ի մէջ բձեղեալ զօրականին ի գետ անդր՝ առնուլ ջուր , յարձակեր ի վր , զոր կի՛ ջաղխեր ծանրութի՛ մարմնոյ , կի՛ պրկեալ ատամ՛ առներ հեղձեցի՛կ , և կամ մեռուցաներ մահաբեր հնչուղ բերանոյն ։ Խիստ Թեթի՛ մարմնոյ նը էին անդծելի , և ի խորհուրդ գնա ոչնչ օգտակին արդունը և զինք ։ Հարկ եղև կանգնել բաղնիստս , և բաբանս իբրև ընդդիմ ամրոյն ։ Այս կետ բազում անպէտ հարուածոց , ոմանքաքար մեծ ձգեալ աւերգնակի , եբեկ զողնայաբ նը , և ընկեց գնա ի գետն ։ Ա՛յ փոքր եղև աշխատութի՛ի սատակել գնա խաւսան . զի ահ մեծ էր զօրականին մերձենալ ի Թշնամի անդր դեռ ահաւոր , Թէպէտ և մերձ ի մահ ։ Հեռագուլոս առաքեաց ի հռոմ զիմորն նը , յր է զմորթ , որ էր հարիւր քսան ոտնաչափ ։ Ակսեցաւ ի մեհենի ուրեք , ուր՝ ըս ասից պլինիոսի քնախօսի , երևեր մինչև ի ժամ մնոկս նումմատեան մարտի ։

Պլինիոս · գիրք ը ։

Պատերազմ՝ յորում յաղթեաց Թեսց հռեգուլոս ։

Պոլիբիոս · ա · ը ։

Ի բագրադաց չոքաւ հռեգուլոս [2] յաղթ՝ի մի յամուր քո՛ղքայ երկրին , և պաշարեաց գնա ։ Արքեդոնացիք փութացան հասանել յօգնութի՛ քո՛ղքին · զաղն կալան ի բլրակ մի՝ որ հայեր ի վերայ բանակի հռոմմայեցւոց · յորմէ և կարող եկին բազում նեգզուի հասուցանել նո՛ . բայց այն դեր անպիտանացուցաներ զմանն ինչ զօրու նո՛ . իբր զի առաւելութի՛ զօրուն նո՛ եր ի հեծելազօրն և ի փիղս , որք պիտանանան միայն ի դիւրի ։ Հռեգուլոս չէր նո՛ ժամանակ իմ՛անելոյ , և սպառալ գտեալ ի վրնպա-

1 Ես գետ՝ վերեալ ընդ սոսկալի և ընդ նորընծայ մարդ իմն Մեկրա՛ սաս ։
2 Ակնյմ ուռ Եռ կայ այս բերդ , այլ և գետ նորա են անդամօք ։

նայ զօրագլխայ կարքեդոնացւոց , գրոհ ետ ի վէր նոցա Ա Ե· 497·
առ եառեղ . և չետ դոյզն դիմակալուէ նոյ , այն զի նոցին Ե· Ր· 255·
իսկ փիղք սուէլի աշխատուէն Տասուգանէին նմ ընդ հնա-
միս , խոթատակեայ զնոս իսպառ : Յախիոզին եդ յապա-
հոյլի զՀեծելազօրն և զփիղսն : Յաղթականք զՀետ մտեն
առ վայր մի Հետևակազօրուն , դարձան չետս՝ աւար Տար-
կանել զանաւին : Յայսմ կռուի անկան եօթնեուտասն
Տազար կարքեդոնացիք . Թող զՆոքազՏար կալանաւորս ,
և զերկուտասան փիղս : Ոսր յաղթուէն սփռեալ վաղ-
վաղակի ընդ ամ տեղիս , ոչ միայն սերացոյց զՀռովմայե-
ցիս մճռակայ տեղեաց , այլ և բազում ժողովրդոց հեռա-
ւորաց , մինչև ի սակաւ աւուրս անձնատուր լինել ի նո
ուԹսուն քՀազայ և աւելացոյց : Չետ սակաւ ժամանակի
Հանգուլոս տիրեաց Թունիսոյ՝ քՀեթ պետացոյց , որ էր
ինչ Հեռի ի կարքեդոնայ աւելի քան զերկուտասան կամ
զՀնգետասան մղոնս , յոր ի՝ չորս կի՛ Հինգ փարսախս :

Ա՛ՀԵՌ եղև ահ և երկիւղ Թշնամեաց · զի չայնմայր ամ
ինչ եղև նմ ձախող : Ոխն Տարուածեալք ընդ ծով և ընդ
չամաք . աւելի քեզ զերկերիւր քՀեր անձնատուր չաղ-
Թականին : Ժողովուրդք նումիդիոյ և՛ բեմ Հնաւ Հա-
ւատացանէին գաշտասլացոյց քեզ զՀռովմայեցիս : ԽրԹային
ժամ ի ժամ , Թէ պաշարեսցի իւրեանց մայրաքաղաք :
Ոնակք երկրին՝ որք փախստեայ գնային չամ կողմանց կա-
նամիք և որժովք ինդրել անդրէն տեղի , առաւելուին
զփոԹն , և երկեցուցանէին ի սոսկի ի լնել պաշարման :

Տեսեալ կարքեդոնացւոց՝ Թէ անյոյս կին և անձարակ,
պատգամաւորս առաքեցին զչ Հասորս ծերակուտի իւր.
եռանց առ զօրագլուխն Հռովմայեցւոց՝ ինդրել Տաշտուն :
Չանգուլոսի երկուցեալ Թէ չայօրդն որ գայ զկին ,
կորչեսցի չիւրմէ զպարծանս իւրոց չայօդուածոց , և տես-
սեալ ևս Թէ չէ ձեռնՏաս սակաւաձեռն զօրօք առ իւր
ՏնացեԼովք ձեռնարկել ի պաշարումն կարքեդոնի , որ
էր մի միայն Հնար յանկ Հանելոյ պատերազմին սփրկոյ ,
ոչ Հրաժարեաց գալ ի պայմանագրուէն : Ոյրար առաջար-
կուին ինչ ՏաշտուԹէ առ պարտեալ՝ որք այնպէս խոստ
Թուեցան , մինչև չաւնուել նմ չանձն : Պայմանքն էին ,
,, զի՝ տացեն Հռովմայեցւոց զսիկիլիա և զարձոնիա գըլ-
,, խովին . զի գարձուսցեն առանց փրկանաց գկալառա-
,, ւորս Հռովմայեցւոց . զի գնեսցեն զիւրեանցն ըզ սակ-
,, արկեալ գնոց . զի վճարեսցեն նմ գամ գծախս պա-
,, տերազմին , և զի տացեն Հարկս ամ ըզ ամ՚՚ :

Յաւելան և այլ ոչ սակաւ պայմանք ծանրաբեռնից .

Ա՛ՀԵՌ եղև ահ և երկիւղ Թշնամեաց · զի չայնմայր ամ
ինչ եղև նմ ձախող : Ոխն Տարուածեալք ընդ ծով և ընդ
չամաք . աւելի քեզ զերկերիւր քեզ էին անձնատուր չաղ-
Թականին : Ժողովուրդք նումիդիոյ և՛ բեմ Հնաւ Հա-
ւատացանէին գաշտասլացոյց քեզ զՀռովմայեցիս : ԽրԹային
ժամ ի ժամ , Թէ պաշարեսցի իւրեանց մայրաքաղաք :
Ոնակք երկրին՝ որք փախստեայ գնային չամ կողմանց կա-
նամիք և որժովք ինդրել անդրէն տեղի , առաւելուին
զփոԹն , և երկեցուցանէին ի սոսկի ի լնել պաշարման :

Տեսեալ կարքեդոնացւոց՝ Թէ անյոյս կին և անձարակ,
պատգամաւորս առաքեցին զչ Հասորս ծերակուտի իւր.
եռանց առ զօրագլուխն Հռովմայեցւոց՝ ինդրել Տաշտուն :
Չանգուլոսի երկուցեալ Թէ չայօրդն որ գայ զկին ,
կորչեսցի չիւրմէ զպարծանս իւրոց չայօդուածոց , և տես-
սեալ ևս Թէ չէ ձեռնՏաս սակաւաձեռն զօրօք առ իւր
ՏնացեԼովք ձեռնարկել ի պաշարումն կարքեդոնի , որ
էր մի միայն Հնար յանկ Հանելոյ պատերազմին սփրկոյ ,
ոչ Հրաժարեաց գալ ի պայմանագրուէն : Ոյրար առաջար-
կուին ինչ ՏաշտուԹէ առ պարտեալ՝ որք այնպէս խոստ
Թուեցան , մինչև չաւնուել նմ չանձն : Պայմանքն էին ,
,, զի՝ տացեն Հռովմայեցւոց զսիկիլիա և զարձոնիա գըլ-
,, խովին . զի գարձուսցեն առանց փրկանաց գկալառա-
,, ւորս Հռովմայեցւոց . զի գնեսցեն զիւրեանցն ըզ սակ-
,, արկեալ գնոց . զի վճարեսցեն նմ գամ գծախս պա-
,, տերազմին , և զի տացեն Հարկս ամ ըզ ամ՚՚ :

Յաւելան և այլ ոչ սակաւ պայմանք ծանրաբեռնից .

Ա՛ՀԵՌ եղև ահ և երկիւղ Թշնամեաց · զի չայնմայր ամ
ինչ եղև նմ ձախող : Ոխն Տարուածեալք ընդ ծով և ընդ
չամաք . աւելի քեզ զերկերիւր քեզ էին անձնատուր չաղ-
Թականին : Ժողովուրդք նումիդիոյ և՛ բեմ Հնաւ Հա-
ւատացանէին գաշտասլացոյց քեզ զՀռովմայեցիս : ԽրԹային
ժամ ի ժամ , Թէ պաշարեսցի իւրեանց մայրաքաղաք :
Ոնակք երկրին՝ որք փախստեայ գնային չամ կողմանց կա-
նամիք և որժովք ինդրել անդրէն տեղի , առաւելուին
զփոԹն , և երկեցուցանէին ի սոսկի ի լնել պաշարման :

Տեսեալ կարքեդոնացւոց՝ Թէ անյոյս կին և անձարակ,
պատգամաւորս առաքեցին զչ Հասորս ծերակուտի իւր.
եռանց առ զօրագլուխն Հռովմայեցւոց՝ ինդրել Տաշտուն :
Չանգուլոսի երկուցեալ Թէ չայօրդն որ գայ զկին ,
կորչեսցի չիւրմէ զպարծանս իւրոց չայօդուածոց , և տես-
սեալ ևս Թէ չէ ձեռնՏաս սակաւաձեռն զօրօք առ իւր
ՏնացեԼովք ձեռնարկել ի պաշարումն կարքեդոնի , որ
էր մի միայն Հնար յանկ Հանելոյ պատերազմին սփրկոյ ,
ոչ Հրաժարեաց գալ ի պայմանագրուէն : Ոյրար առաջար-
կուին ինչ ՏաշտուԹէ առ պարտեալ՝ որք այնպէս խոստ
Թուեցան , մինչև չաւնուել նմ չանձն : Պայմանքն էին ,
,, զի՝ տացեն Հռովմայեցւոց զսիկիլիա և զարձոնիա գըլ-
,, խովին . զի գարձուսցեն առանց փրկանաց գկալառա-
,, ւորս Հռովմայեցւոց . զի գնեսցեն զիւրեանցն ըզ սակ-
,, արկեալ գնոց . զի վճարեսցեն նմ գամ գծախս պա-
,, տերազմին , և զի տացեն Հարկս ամ ըզ ամ՚՚ :

Յաւելան և այլ ոչ սակաւ պայմանք ծանրաբեռնից .

Ա· Հ· 497։ Ն· Ք· 255։

,, զի ԸՆ բարեկամս հաւմայեցուց իմեն բարեկամք , և ԸՆ
,, Թշնամիոն Թշնամի . զի մի վարեսցեն նաւս երկայնա-
,, ձիգս . զի մի իմեն կարող ունիլ , բայց մի միայն նաւ
,, պաշտպանան . և զի տայեն հաւմայեցուց՝ երբ իմեղ-
,, բեսցի , յիսուն ցահանաւս երեքկարգեան Թիոյ՝ պատ-
,, րաստանաս ամ՛ կազմածով՝։ ¶Ա զի գիտէր Թէ կալ-
քեդոնայիք էին ի սահմանս յետին Թշուառուե , ոչինչ
նուազեցոյց ի պայմանացն առաքարկելոց, մերժեալ զնա
աղերս պատգամաւորաց . և կուրացը ինն՝ որ լինի գոգ-
ցես հանապազ ի մեծամեծ և յանակնկալ չարդուածոց,
խօսեցաւ ընդ նոսա իւրօխտանօք, պնդեալ՝ Թէ հնարս կալ քիք
մը տալ՝ որոց գիջանիմք . և ի վերայեալէն նախատանօք
Թէ հաւկ է կամ չաղընել, էմ չաղնախանին պանչ կռնաբոնել։ ¶Ա-
պիսի խիստ և ամբարտաւան զրոյցք շրջէցին զսիրտս կար-
քեդոնացւոց . հաստատեցին՝ ի միտս զնոն ի ձեռին կորընչ
լիլ , ը առնել լինչ անարժան վերհուէ կարքեդոնի ։

Հաստատել քանախոպոս սպարապետ ւոյ, քաջալերել և վստահացուցանել զերբեդոնացիս ։

Պոլիբիոս· ա· ւԲ - ւԷ ։

¶Հասեալ յայն դառնագին սահման , ի գէպ ընկալան ի յոնեաստանէ զօրավիղն օգնական գնդապ . յորոյ միջի գասեալ քաջանիպատոս սպարապետի , մարզեալ ի վարժս ըստ պարտուց , և ուսեալ զարբեսցա զինուորական յայնմ գե-րապանծ գպրոցի ։ ¶Ուեալ ՚ռ զամ գհանգամանս յետ նոյ մարտի . և իրագիէ լեալ , Թէ յինչ պատճառէ եղև կորուսան , և ի վերհասեալ Թէ յինչ հաստատեալ էր գլխաւոր զօրուԹէն կարքեդոնի , ասաց հրապարակաւ , և զնոյն յեղյեղեայ ստէպ ի խօսակցուե ընդ այլ սպայս , Թէ պարտեցան կարքեդոնացիք , մի մեզաղիր լինին այ-լոմ , բայց անհմանուե իւրեանց զօրագլխոյ , որք ոչ գի-տային վարել ի պէտս գնդօրուԹ իւրեանց և զառաւելն որ ի ձեռին ։ ¶Այս բանք Տասին յատեան խորհրդոյ ընդ որ զարմացան ։ ¶Ազեցին գքաջատիպատոս , երԹալ յա-տեան անդր ։ Պինդեայ գնաց գնդին և Տանդիր փաստիւք , մինչև ակներև առնել ամենուն գչրիպական՝ զոր գործեցին զօրագլխէք ։ ¶Այոյոյ իսկ յայտնապէս , գի ԹԷ գործեալ էր նմ գհակառակն , ոչ ԹԷ միայն ապահո-վեին զերկիրն , այլ և զքաջատիս անեին ի բաց ։

Օ զրոյցք այսպիսիք արծարծեցին ի սիրտս նմ գայս և գքաջալաերուԹ ։ ¶Ազեցին գնա , և ոմ՝ ԹԷ բանադատե-ցին առնուլ գհրամանատարուԹ զօրուն , ԹԷպէտ և հրա-ժարեայ նա ընդերկար ։ Թզև երևեցաւ ի մարզս , զոր ետ առնել գնդապ առ քՂքաւ , եղանակն՝ զոր կալաւ ի ձա-կատեցուցանել գնդն , ի յառաջ խաղացուցանել և ի յետս ընկրկել ակնարկուը նշանի , ի գործել զդասաւորուն նմ

կարգաւ և ՃԵպով.՝ի յաճեցուցանել զնոա և՝ի չարժել ըզ Ա. Հ. 497 :
պիտելոյ զինուորական սրուեստն , ամբիծն զարմացան և Ն. Ք. 255 :
խոստովան եղեն , Թէ ամ աջողակ հրամանատաքը կալ-
քեդոնի յայն վայր եկին ոգեաք առ նոսա :

Պատաք և զօրականք ամ էին զարմացեալք , և որ դըժ-
ուարագիտան է , ոչ՝ի նեղբըս սպրդեցաւ նախանձաբեկու-
Թիւն · ալ երկիւղ առաջակայ վտանգին և սեր հայրենեաց
բառնայր՝ի սրտից գնամ օտարոտի խորհուրդ : Ցխուռ տա-
րակուսի Ճապաղելոյ ըզ զօրն՝ յանկարծ՝ի վէր եհաս կայ-
Թիւն և խնդուքի : Կարձրաբարբառ խնդրելին ստիպաւ՝
հանել զնա գնամ ընծայեցոյն . վստահ եմք՝ ասեն ,
յաղԹել սա նորով զօրագլխաւս , և քերել յանձանց զա-
մենն պարտուԹեան անցելոց : Կսանտիպպոս ոչ Թողաւ
ցոյց հավանալ բորբոքմանն , որ՝ի տեսոյ Թշնամոյն ալ-
ծարձեցաւ և ևս : Կրև ոչինչ կարի հեռի եր ըզ գնացար
երկերիւք քայլ , բարւոք Թուեցաւ նմա առեան կացմել
պէրգամի , կամեցեալ շուք գնել սպայիցն կարքեդոնացոց՝
խորհրդակցուԹ ըզ նո : Կմեռնելեան ըզ մի բերան հաւան
գոան կարծեաց նոր , և խոստացան գալ գնոքն : Կոչ սահ-
մանեցաւ տալ պատերազմ՝ի վաղիւ անդր :

Ա օր կարբեդոնացոց եր խմբեալ յերկոտասան հա- Հռեգուլոս պարտեալ՝ի
զար հեծեալից , և՝ի չորս հազար հետեւելոց , և՝ի փղաց պատերազմի՝ի
իբր հարիւրից : Կսակ հանվմայելոցն , ոմք երեսի՝ի վերա- քառասնից
գոյն ասացելոց , (որովհետև պողիբիոս չասէ ինչ յայսմ ան՝ կալանա-
վայրի ,) եր՝ի հնգետասան հազար հետեւակաց , և յե- ւորն :
րեք հարիւր հեծելոց :

Կսեղեցիկ և տեսանել գնդաւորի երկուց զօրաց՝ իբր ըզ-
սոսա սակաւաւորաց , բայց խմբելոց՝ի քաջաց զօրականաց ,
և առաջնորդելոց՝ի քաջահմուտ զօրավարաց : Կի բազ-
մամբոխս պատերազմունս՝ յորս ըզ Թիւս մտանէն երկերիւր
կին երեք հարիւր հազար մարտիկք , գԼԹ անչնաւր է , Թէ
չլինիցի աղմուկ շփոԹի . և դժուարին է՝ի բիւր պատա-
հարս անդ , յորս հասարակօրէն զօրանան դիպուածք ըզ
գնորդուԹ , խմանալ Ճգրտիւ զարդիւնս հրամայողաց ,
և զբուն պատճառս յաղԹուԹէ : Կայսոսիկ փոքր կարեւ
ոչինչ գնիպի՝ի հետաքննուԹիէ վերծանողին , որ յայնմի
տեսանէ գկարգաւորուԹի երկոցուն զօրաց , որ կարծէ իբ-
րու լսել զպատուէրս զօրավարաց , որ գՀետ երԹայ ամ
շարժմանց և խաղացմանց գնդաց , որում Թուի իբրու
ձեռամբ շօշափել և ալօք տեսանել գկիրպանն՝ որք գոր-
ծին աստի և անտի , և որ գիտէ ստուգուԹէ գտաել , ուս
ընծայելի իցէ յաղԹուԹի կամ պարտուի պատրկի : Կայլ որ

Ը. Հ. 497 : Ն. Ք. 255 : Թէպէտ և չքաւել ինչ երևելի՝ վ֊ա սակաւաւորութիւնք կրնաւորեալ , բայց որոշիչ էր վիճակի քաղաքին կարքեդոնի :

Այս աշխ այս էր կարգաւորութիւն զօրացն երկոցունց : Պատմիպատոս դասեցոյց յառաջ զիւր փեսա՝ ի ին շար : Օ հետ սոցա փոքր ի՛ ի բայլ կալուեաց միախուռն փա֊ղանգ զհետևակազօր կարքեդոնացւոց , և յերկուս թևս բաշխեաց զհեծելազօրն : Իսկ՝ ի գնդաց Թռչակաւոր եւ կամաց՝ ծանրազինքն դասեցան յայմ֊ կողմ փաղանգն և ըստ հեծելազօրն . իսկ Թեթևազինքն կարգեցան խուռն֊ խուռն յերկաքանչիւր թևս հեծելազօրացն :

Ի հռովմայեցւոց կողմանէ , քանի մեծ էր նոյ երկիւղ ի փղաց , հնեգուլոս առ ի զարմանն միաւորս , դասեաց զթեթևազինսն յառաջին շար : Յետ սոյ զհետևղեցոյց ըզ֊հոյսս հետ զհետէ , և զհեծելազօրն եդ յերկուս թևս : Յոսոս օրինակաւ տուել կերպրնի զօրուն՝ նիազ ձախատ և թաւ խորութիւն , առնէր ապաքին զպատուպատշաճն ընդ֊դէմ փղոց (ասէ պողիբիոս ,) այլ ոչ զարմանն մատուցանէր անհաւասարութիւն իւրոյ հեծելազօրուն , որ սակաւաւոր էր յոյժ քան զթշնամեացն :

Ոչ պիտի խոր հմտութիւն զինուորական գիտութիւն , առ իմանալ՝ թէ ի լինել հեծելոց կարքեդոնացւոց չորեքհա֊զար , և հռովմայեցւոցն միայն երեք հարիւր , պարտ էր զօրագլխին հռովմայեցւոց զգուշանալ ի տափարակ տեղ֊ւոջէ , և դադարել ի վայրի՝ ուր հեծելազօր թշնամւոյն անգործ մնացեալ անպիտանանային , որովհետև ինչ նուազեր ի կարքեդոնացւոց զթիւ գնդաց՝ յոր յուսայեալն էին : Հնեգուլոսի իսկ պարտ էր գիտել , թէ այսպիսի վերպա֊կաս՝ թէպետև ըստ հակառակն , կարքեդոնացւոց կորուսեալ էր զնախընթաց պատերազմին , վ֊ը ընտրելոյ նոյ ըզ֊դէրն յոր ոչ լուիք իրօք պիտանանային նոյ հեծելազօր իւր֊եանց , և փղօք : Խոսոսովանելի է , թէ փաղփուն պան֊ծալի յաղթութիւնք շնացոյց պաշ նէր , մինչև կալծել վհիւքն անպարտելի , ուր և վճռեցան պատերազմին :

Օ օրքն երկոքին կարգեալք՝ ոչ և ասացաք , մեայնի մեայն նշանի : Պատմիպատոս պատուէր ետ իւրոյ թեթևազինն զօրականաց՝ յետ առաջնոյն նետաձգութեանց ընկրկիլ յետս՝ ի դատարկավայր գնդաց՝ որ ի թիկանց նոցա , և ի կռուիլ թշնամւոյն ըստ փաղանգ կարքեդոնացւոց , եւ լանել նոյ ի միջ ի կողմանց , և ընդհարկանիլ ի նոր ընդ կողաց :

Սկիւն սկսաւ ի փղոյ , զոր յառաջ խաղացոյց քսանպիպատոս ի խորտակել զդասակարգ թշնամեաց : Սոքա

առ աշաբեհելոյ զգազանն՝ բարձրաբարբառ գոչեին, և Աւ Հ· 497·
շառաչիւն մեծ գոթծելին զինուք ։ Յայմմ վայրի հեծելա- Ն· Ր· 255·
զօր կարքեդոնացւոց ըստ առաջ եւ հեծելազօրու Տովմայ-
եցւոց, որ ոչ դիմակալեաց երկար, անբաւութեաբ սաստ
գոլով զնա ։ Հետևակազօր Տովմայեցւոց՝ որ ի ձա-
խակողման, կամ առ խոսելոյ ի բազմանալ փղաց, և
կիաւակ ունելով ուժգնել ընդմօտաւ զօրականաց, որք զա-
ջակողմն ունէին զհետևակազօրսն Թշնամեաց, գրոհէ ի
վերն նոյ, արկանէ ի շիտակս, և հալածականս առնէ մինչ
ի բանակն ։ Առաջինքն ի յանդիմանակացայ փղաց առ
աճաւոր կոտորեցան, Թեպէտ և արիաբար պատսպարե-
կին զանձինս ։ Նոցայուած կէզբոնի զօրուն արար ինչ
դիմակալուխ իւրով Թաւամած Թանդրութ ։ Նոյք իբրև
վերջին դասակաւք պաշարեալք ի հեծելազօրուէն, և
ի Լեհևապէն զօրականաց՝ ստիպեցան դարձուցանել
զերեսս առ ի զդէմ ունել Թշնամեաց, և որք սպրդեցանն
ըստ փիղս՝ դիպան փաղանգի կարքեդոնացւոց, որոյ դեռ
էք պատերազմեալ և եր ի կուռ կապմունէ, Տովմայե-
ցիք պարտեցան յիմմ կողմանց և խոպան ցրուեցան ։ Յո-
լովք ի նոցանէ Ձմիեցան ըստ ահագին ծանրութ փղոյ ։ և
մնացեալքն անեղ ի դասակարգէ՝ խոցեցան աշեխիք Թե-
Թևապէն զօրականաց, և ընկճեցան ի հեծելազօրուէն ։
սակաւ եղեն փախստեայք ։ բայց քիչ գոան ի դիւրի՝
բազմաք սատակեցան յերեսաց փղոյ, և նուաիդեան հե-
ծելազօրու ։ և իբրու հինգ հարիւրք եղեն կալանաւորք
ընդ հեռագուլոսի ։

Կարքեդոնացւոց կողոպտեալ զՄեռեալս, մնին անդ-
բէն յաղթանակաւ ի կարքեդոն ։ վարեալ յառաջոյ զզօ-
բագուխին Տովմայեցի, և կշինգ հարիւր կալանաւորս ։
Այնչափ մեծ եղև նոյ ուրախութիւն, որչափ աւուրքք ինչ
յառաջ տեսանէին զանձինս մեռ ի սպառսպուռ կոտո-
րումն, մինչև անհաւատալի կարծել նոյ զոր աչօք իւր-
եանց տեսանէին ։ Ձրք և կանայք, մանկունք և ծերք
չոքան առ Տէրն ի մեհեանս գոհանալ զնից ։ և ընդ բա-
զում աւուրս առնէին խրախուներս և տօն ցնծուն ։ Չա-
գուլոս արիաւ ի բանտ ։ յոր եկաց ամն հինգ կիմվեց, և
տանջեցաւ չարաչար յանգթութէ կարքեդոնացւոց ։ Ա-
ժամն տեսանեմք զզօրագուխս Տովմայեցւոց գանակոծ
և կալանաւոր ։ այլ կալանաւորութէն նէր և ևս շքեղացոյց
զյաղթութէնս նորա ։

Ձանոնիպոս՝ որ առաջնորդն եղև բարեբաստիկ յե- Քանոնիպոս պրն գառնայ յեռս ։
ղափոխութէս, իմանատնապես խորհեցաւ մեհնիլ վաղվա-

Ա՛ Հ. 497 : Ն. Ք. 255։

զակի և լինել անելական. առ երկիւղն՝ գուցէ պարծանք իւր ցայն վայր անտեսէիցէ և անստգիտ, յետ առաջինի պայծառուեն փոքր փոքր անչքեսցի. և նշանակ արասցէ զնա նախանձու և զպարարտուե. որ յայմի է ձիաստակար, բայց առաւել ևս յօտար երկրի, յորումն՝ միայնակ անբարեկամ և անձեռնտու։

Ցե՛ր դոն Ադիեան պատ բոպ. երես. 3։

Պողիբիոս ասէ, թէ մեկնիլ քաղտիպոլսոյ պատմի այլ և այլ օրինակաւ. և խոստանայ պատմել զայն այլուր, բայց ոչ վիճակեցաւ մեզ ծանօթանալ այնմ։ Լ՚պպիանոս ասէ, թէ կարքեդոնացիք յանարգ և ի հաւատապուժ նախանձաբեկուէ ի փառս քաղտիպոլսոյ, չհանդուրժեալ թէ փրկուէ իւրեանց կարծեսցի լեալ յօտարէ ուժմէնէ, պատրուակաւ հաստոյնեալոյ զնա քրիստոնէից բնակչիւքն՝ բազում ուղեկցութիւ նաւաց, պատուէր ետուն յուշարկաւորսայ ի ծածուկ, կորուսանել զզօրագլուխն լակեդեմոնացի զմանապարհայն՝ ամ արամիք իւրով. կարծեալ թերևս այսու օրինակաւ ջրասոյզ առնել ի նմ զիշատակ երախտաւորութիւն նոր, միանգամայն և վնծ եղէուն յանցաւորուէ իւրեանց։ Լ՚ապ ապիրատուէ այդպիսի անհաւատալի Թուէ ինձ ի կարքեդոնացիս իսկ։

Խորհրդա ծուէք պտղէ բիսոն ի վր գիպուածոյս մեծի։

Լ՚այ այնըպէս՝ ասէ պողիբիոս, թէպէտ և չէ յերևեւելեաց անտի, իրաւի զմեզ յօգուտ. զի այն իսկ է ասէ պատուշ Պատմութիւն։

Լ՚այ՝ թէ արժան ինչ իցէ ապաւինել ի յաջողուածն անձին, հայեցեալ՝ որ ինչ անցք անյոյս ի՛ հնէ գուշտ Պոռոսացեալ ի՛ յաղթուէին՝ և ոչինչ խոնարհէի յողոք պարտեցոց, լսել անգամ չառնուս յանձն, և յետ սակաւ միոյ անկանի ի ձեռս նոցա։ Օ՛ սոյն կիրճեցուցանել անմիբաղ շիսլիանոն, ի իրատել իւրում, չշանալ ի յաջողուածոյ իւրոց զհնուցասէ։ [1] Նոբեգոլոս լինէր մ՚ի գերասանաց օրինակաց գործոյ և բարբարոսուէ ցայս վայր երևելոց, երբ յետ յաղթուէ ի նմին երկրի՝ յորում եմս, ընդրնալ էր մերոց նախնեաց պնդագոյնն ղօր ընդդէմ նոցա։ Լ՚այց մի ոչ գերաց առնչել պիտ գերասարկուէ

չար բաղձէ ։ Մի՛ միայն այր՛ի դիպուածդ յայդպիսի յեղա- Ա. Տ. 497 ։
փոխէ զամ ղձմն իրողուց ։ Լ.սոյ վանէ զգունդս ։ որ Ն. Բ. 255 ։
Թուէին անպարտելի ։ անտի սրտապնդէ զքէշ և զզօր ,
զորս դատանէ ի վարանս և յանյուսութիւն ։

Լ.հա՛ , ասէ պողբերիոս , պատուղանեն երկուածդայս ։ Իբր
զի երկեակ գողով Ճանապարհի օգտելոյ և ուսանելոյ ,
մի՛ իւրով փորձիւ , և երկրորդ՝ օտարաւ յայլ է Թէ լը-
գծագոյն և պիտանագոյն խորհուրդ է ուսանիլ վնասա- Կառուցա-
կօք այլոց , քան իւրովք ։ ծքն միւս ևս
նաւատորմիղ
Վ.ոյժ պարտուէ և կալանաւորուէ հռեգուլոսի մեծա- ի հռովմ։
պէս զարհուրեցոյց զՀռովմ ։ Լ.րկեան պուպէ կարքեդո-
նացիք յոխորտացեալք յաղթուք , և զգրգռեալք ի չա-
րակրուէ որոց տարան , խորհիցին գալ հանել զվիճակ քե-
նու՛ի բուն իսկ հռովմայ , և ձեռն արկեն հասուցանել
իտալիոյ զկոտորածն՝ զորոց վխորձ էառ ափրիկէ ։ Ոյս
սակս ծերակոյտն հրամայեաց հիւպատոսաց՝ խնամ ու-
նել ապահովուէ երկրին , Թողեալ՛ի նմ գունդս կարև-
որս առ պաշտպանուելի ։ փոյթ՛ի մէջ առնուլ պատրաս-
տուէ դաւաճանդիսի մեծի , խաղալ փուԹանակի՛ի սե-
կիլիա ։ և անցանել ևս յափրիկէ , Թէ պատշաճ Թուիցի
նմ , առ պատուհասուցանելոյ զվճռամիս յերկրի իւրեանց ։

Կարքեդո-
նացիք զաւաղինն խորհեցան միայն խաղալ նացիք քաղ-
զայուցանել զափրիկէ , հնազանդել քաղցրուէք կիր քրա- քուն զպատ-
նուելի՛ք զապստամբեալ ժողովրդս , և զբռնաւն ածել րուն կղեմ-
զքէշ՝ որոյ տիրեալ էին հռովմայեցիք ։ Այսպէս էր ք՛ եայ ։
պատճառ։
այնմ երևելի ։ Պահակապահք՝ զորս Թողեալ էր հռով- ա. լե ։
մայեցւոց՛ի նմա , արարին բուռն դիմակալուի , և այն-
պէս ըներկար պատահեցուցին գկարքեդոնեան զօրս , որ
յորժամ ազդ եղեն նմ մեծամեծ պատրաստուէք որք լի-
նէին յիտալիա՝ առ կազմուելի՛ն դաւաճանդիսի , բարձին
զպաշարումն , զի և ինքեանք միտ դիցեն լոկոյ պատ-
րաստուէ միւս ևս դաւաճանդիսի , առ խափանել զմուտ
հռովմայեցւոց յափրիկէ ։

Հիւպատոսք
Վ.եծ է զվնաս փոյթ հիւպատոսաց , մինչև՛ի սկիզբն առա- անցնեն յափ-
բանին գտանել նմ երեք հարիւր յիսուն ցնկանաւս՝ առ՝ րիկէ , բազ-
կալմնալ պատրաստականս ելանելոյ՛ի գուրս՛ի դաւա- մաւոր նաւա-
հանգստից ։ Լ.ինն գնացին վաղվընդ փոյթ , և հասին նախ հանդիսին ։
՛ի սիկիլիա , ուր Թողին քաջ պահակապահս՝ զորոց Ջեռյաղեկ
պէտք էին ։ և անտի առագաստեցին՝ երԹալ յափրիկէ ։ լոյ երկուց
Վ.ասատիկ մերկէ վարեցան՛ի կղզին կոստոբայ ։ որ ի՛ է պետացեալ
ձէջ ափրիկոյ և սիկիլոյ՝ յանդիման սաքաւանդին լինել գտանան զ-
լեռնի ։ Լ.ոգ էլին՛ի նաւայ , աւար Հարին զմշտաս- Ծով յիտա-
լիա ։

Աբ Հ· 497։ Ն· ՔՒ· 255։

վայրն և առնն զքէն գվնասոր, որ ունէր զկղզոյն անուն։ Ի նոտի անկեալ ի սարաւանդն Հերմեայ, առ որով է քէնքն կռնպէս. ուր նաւամարտիկ զօր կաքեդոնացւոց եին եղ ի առաջ նմ։ Ի նդ եղև տասիկ պահ զմ. որոյ եղբ ի ժամն ձիգս եղեն խիճալն. բայց օգնականուն հասեալ ի կռիւ պեայ ի դեպ ժամու, զօրացոյց զկողմն հռովմայեցւոց, և ետ նմ կատարեալ յաղթուն։ Կաքեդոնացիք կորուսին ի ծովն աւելի ք զհարիւր յոգնանաւս. երեսուն ցրուկանաք առան, և մեռան իբրու հնգետասան հազար ոգիք։ Հռովմայեցիք կորուսին միայն արս հազար հարիւր, և նաւս ինն։ Լուսանդիէն էանց վազվազակի ի կղզիպես, և անդ հանեալ զգունդս ի դուրս, բանակեցան մնա ի քէք անդր. ուր լետ տակաւ միոյ եկին կաքեդոնացիք՝ կռուիլ ընդ նմ։ Նմ անդ իսկ եղև միւս ևս ոյժրզմ յամաքային. յորում կաքեդոնացիք միւսանգամ պարտեցան, և կորուսին արս իբրու ինն հնգր։ Ի կալա նաւորսն գասն քաղում գվնասոր քէքացիք կաքեդոնացւոց. ոլք պահեցան զգուշանք, ի փոխանակել զնո ընդ հռեգուլոսի և ք այլ երևելի հռովմայեցիս։

Յետ այսորիկ խորհուրդ ի մէջ առին, թէ զինչ պարտ իցէ առնել։ Ի ճածառ յաղթուն որ եղեն, ի ակզբան անդ յուսացուցին զնո կալ յիալ յայնիկ. բայց քանզի ամ երկիրն չուրջանակի էր աւար հարեալ, երկեան ի սովն։ Խարոք թուեցաւ նմ առնուլ ք իբրեանս զպաշ հակապանս կռնպէս, և նաւել ի սիկիլիա։ Ցարան ընդ իբրեանս գասպետ կողոպուտ քէմ՝ որ պատուն էր յաղթուն հռեգուլոսի, զոր եղեալ էր նմ ի պահեստ՝ յայնմ քաղաքի։

Նաւահանգիստ հռովմայեցւոց գի սիկիլիա։

Ո՛անասպարհորդել էր նմ ողջամբ մինչ ի սիկիլիա, և հասանել ին անբոյժ յետալիա, թէ կամեցեալ էր հիւպատոսաց անասել խրատուն՝ որ տուեալ նոցա։ Ո՛ գացուցին նաւուղիղք, թէ նաւարկուին յայնմ հետէ լինելք վտանգաւոր յոյժ. զի աւուրք եին ծագման Հայկ հասնուստեղ, և Ը նիկ աստեղն, յորս հասարակօրէն լինին անհնարին մրրիկք. և ժամնակս անկանի ի մէջ յուսիսի և յուլիսի։ Ի յլ նք ուխնչ միտ եդեալ խրատուս, կորուսին ժամնակ ի պաշարել զքէքս ինչ ծուխերեայս, զորս կամեցան անդրէն յիբրեանս կորզել յանցս իբրեանց. վեղ վազվազակի իսկ ի վէր հասին անհնարին տուժիւք իբրեանց՝ Հնմպատուէ խրատուն՝ որ տուեալ նոցա։ Ի նդ մեհնիլիբրեանց՝ յարեաւ մրրիկ ուժգնի, որ վէր երևեցէ եղբեք։ Ի ներք հարիւր վտեհմիկ և աւելի ևս նաւաց՝

Պոլիբիոս· ii· 22։

հաւիւ ապրեցան ուԹսունք. զորոց հարկ եղեւ և զաւերիսն ընկերիկ առնել ՚ի ծով. Թող զնա բաղում վաքսայս , և նաւակս մնանուն՝ որք կորեան : Այսոքիկ ծածկեցաւ դիակամբք մարդկան և անասնոց , և տախտակօք և բեկորօք ցուկանաւաց , ՚ի ծովեզերեայց ՚ կամարինայ՝ ուր սկսաւ մերկին , մինչև ՚ի սար պաքրինան : Յայն ահեղ աղետս , մեծ մխիԹարեԹիչ եղև նոյ , և կարևոր օգնահանուԹի՚ բարեխնամ առատաձեռնուԹ հերուին : Այս Թագաւոր հոգացաւ նոյ հանդերձս և կերակուր , և զնոմ պիտևանս կազմած նաւաց , և հասոյց զնա մինչև ՚ի մեսխինա :

Կարքեդոնացոց պարսպ գտեԼ յաղեւթից Թշնամեաց, նացէք պշաղեն և առքն զակրաւ

Կարքեդոնացոց պարսպ գտեԼ յաղեւթից Թշնամեաց, իբրև առին զնա անցանել իբերանց՝ միւսանգամ զքնքին և զկղզին ՚ կոստուբայ , Հասին ՚ի սիկիլիա . պաշարեցին նաև զակրաւ զակրականդ , առ զջրավարուԹի՚ կարԹալոնի . առին ՚ի կանդ ՚ սահաւ աւուրս զքնքին՝ որոյ չէր ուստեք օգնական . և քանդեցին զայն խսպառ : Կոյսը երկիւղ , գուցէ և այլ ևս քնքանց՝ որոյ տիրէին Հռովմայեցիք , նոյն դիպեսցի . և Հարկեսցին լծել անձնատուր : Այլոյ իբրև իրաւեիք եղեն պատրաստուԹ մեծի՝ որ լիներ ՚ի Հռովմ , քաջալերեսցան գաշնաւորք , և սկսեցին զանձինս դիմակալել Թշնամեաց : Ոչ արդարև յերիս ամիս երկերիւր քան ցուկանաւք եղեն կազմք առ առագաստել :

ԿՆ· ԿՈՒԻՆ· ՀԻՊՈՒՆ ԱՍԻՆԱ ՚· Ա՛ Ա՛· 498 :
Ա՛ ԱՏԻԼԻՈՍ ԿԱԼԱՏԻՆՈՍ ՚· Ն՛· Ի՛· 254 :

Այս կատնելիոս է , որ ՀօՀն ամաւ յառաջ միւրում հիւպատոսուԹ կալանաւորեցաւ գարանաւ մծու ՚ի կղզիս լիպարայ . վարեցաւ ՚ի կարքեդոն , արկաւ ՚ի բանտ և եղև յանկնաւրին տառապանս : [1] ,, Որ կարծէր , (ասէ մի ,, ՚ի մատենագրաց ,) Թէ նոյն իւքն կուտնելիոս ՚ի հիւ ,, պատոսական ծիրանեաց արկցի ՚ի բանտ . և ՚ի քանտէ ,, միւսանգամ զարձցի ՚ի հիւպատոսական ծիրանիս : ,, Օ՜ասի էառ վերկոյսնց վիՃակաց՝ ՚ի միջոց տակաւուց ,, ամաց , ՚ի հիւպատոսէ լեալ բանտաւոր , և ՚ի բանտա ,, սրէ հիւպատոս " : Վէպք այսպիսիք մեր ուրեմն դի-

1 ԱՃեմ ՚նւի Աշտարակ գամ ռանոյ , առ հարատային ծովեզեր սէ ՚ի ՚ի նէ :

2 Ի՞պաբէնն՝ բանդարձեաց . և ՚ի նէմ ընդ մէջ բաժանութեան բառիցն Ա՛ ի՛ ՚ի :

3 Ո՛վ հաւատասցէ՝ վարիչ նոՃ յերկոտասան տասպատց ՚ի կարքեդոնացոց հղեցաւ . և ՚ի գարձեալ կարծէր ՚ի պունիկեան կասկանաց հասանել ՚ի բարձրագագաԹն ծայր ինքնակալուԹ : Երբ ասկայն վարեցաւ ՚ի հիւպատոսուԹ ՚ի գերուի , և ՚ի գերուէ ՚ի հիւպատոսուԹի՚ : Վազերիոս Մաքսիմոս · ՚ջ· Ի·

Ա· Հ· 498· Ն· Ք· 254·

սին · բայց շատ է այն , զի չէն անօրինակք , առ խրատել զիս ոխակաին միտս՝ չէքանիլ՝ի գժբաղդութիս , և չհպարտանալ՝ի յաջողուածս ։

Ա.առուն պնդորմնի՝ի հառնմայելց. ւոց.զորոյ ըզ կնի անձնա. տուր եղեն բազում քաջ զաքք ։ Պղէբիս· ա· լե ։

Հիւպատոսքն երկոքին գտեալ՝ի մեսինա նաւս ինչ զերծեալս՝ի վերջին նաւաբեկութէ , հասեն՝ի սիկիլիա նաւաանդիսիս երկերիւք յիսուն առագաստիւ՝՝ի բերան գետոյն ։ խնբայ · և տիբերին քղքին կերեալեցեալ · որ ուռնտատան մղոնաւ միայն (կի վեց փարսախօք) է հեռի ։ Ա՛ջ յաջողեաց նոյ առնուլ զորեպանին , զորոյ հարկեցան բառնալ զպաշարուն ։ Նայեց արկին վաղվաղակի այլ երևելի պաշարուն ² զպանդմնոյաւ , որ էր գվաւերք քղքն տերուն կարքեդոնացոց ։ Օ առաջինն տիրել էր նոյ նաւաշանգստին · բայց՝ի չառնուլ յանձն քնակեայ՝ լինել անձնատուր , հաւմայելիք ձեռն արկին փակել զքղքն խրամօք և պատնջօք ։ Ա՛ւ զի առ տեղեաւն էր փայտ բշմ, գործոյն յառաջատուի եղև՝ի սուղ ժամանակի ։ Ինքհարան ըզ նա ետ զօրուբ · և՝ի կործանիլ բռնուբ մեքենայիկ՝ ծովակինեայ աշտարակի միոջ , մնեալ զօրականաց ըզ խրամատս , և գործեալ անհնարին կոտորած՝ տիբերին քղքին արտաքնոյ , որում անուն կոչիւր՝ Հաղած Նոր ։ Ի՛նքն հին ու զիմակալեաց ըզ երկար · բայց զի սկիզբն լիներ պակասուբ կերակրոց · պաշարեքն առաջի արաբրին կամէին լինել անձնատուբ , այսու և եթ պայմանաւ՝ զի կալցին զազատութէ , և յապահովի էցեն նոյ կեանք ։ Ղեզև ընդունելի առաջարկուի նոյ · այլ հարկեցան փըրկանաւորել զանձինս՝ սակարկեալ գնովք , որ եղև երկու հնաս ըզ մարդաթուի · ի՛ր հարիւր լիբայ դաղղևացոց։ Ա՛յսուիկ գնովք փրկանաւորեցան չորեքտասան հազարք, որոց հաշիւ հասանէ ցմիլիոն մի , և չորեքհարիւր հազար լիբայ ։ Ա՛նացեալ խուժանն թուով երեքտասան հազար՝ վաճառեցաւ ըզ աւարին ։

Իբրև առաւ քղքս , կամաւ անձնատուբ եղեն բազում այլ քաղաքք · որոց ³ բնակիչք վանեցին զկարքեդոնացիս ամրականս , և զկողմն կալան պՀռովմայեցւոց ։ Հիւպատոսք յետ պանծալի շահատակուէցս դարձան՝ի Հռովմ։

1 Իբրեւ են համառան գէպս · որոց մին գնոյ ընդ հինսխս , և միսն ընդ հարաս ։ Զառաջինն են բանք ասացեալք · որ այժմ ի՛նչ Գետ մեծ ։

2 Ա՛ն ինքն է՝ բանիս մայրաքաղաք սիկիլիոյ՝ի հարաւային ծովակիք կղզւոյս ։

3 Կրեցիք , ասլանականք , պերքինեք , փինարբիականք , ևն ։

ԿՆ· ՍԵՐՎԱԼԻՈՍ ԿԵՊԻՈՆ·
Կ· ՍԵՄՊՐՈՆԻՈՍ ՊԼԵՍՄՈՍ·

ԼՀ Հ· 499 ։
Ն· Ք· 253 ։

Պղէսիոս· ա· Ի·

Լ.Յս հիւպատոսք անցին յոտիրիկէ նաւահանդիսիւ եր կերիւր վաճառն նաւաց . էլին ՚ի ցամաք , առին քՀ քս ինչ , և կողոպտեցին կողոպուտ բազում· Ոչնչ ինչ գործ երևեցաւ . զի կարքեդոնացիք չՀողին երբեք տեղակալել նՀ ՚ի դիպան տեղւոյ ։ Ի՚այլ հաստատեալ եր նՀ անդրէն զնւերեանց իրողսն ըՀ ամ երկիրն , և յետս դարձուցեալ զամ քՀ քս՝ որոց տիրեալ եր հռեգուլոսի , և նմանն արաբեալ զապստամբեալս ։ Լ.Միկարայ չՀՔաւ ըՀ նուվիդիա և ըՀ մաւրիտանիա , խաղաղացուցեալ եր զայն ամ կողմանս . և քաղեալ եր ՚ի ժողովրդոց անսի իթր ՚ի տոյժ և ՚ի վճար՝ հազար տաղանդ արծաթոյ , (որք են երեք միլիոն) և քան հազար արՔաւս ։ Իսկ ՚ի գվեալոցայ քՀ քին՝ զորոց լինէր չարաֆաստՀ , Թէ զկողմն ունին զՀռովմայեցւոց , կախեաց ցերիս հազարս . յորում երևի Հզգրիտ քնաւորուՀ կարքեդոնացւոց ։

Հիւպատոսք վարՀէր ՚ի Հողմն ՚ի կղզին * լոտոփագաց՝ կոչեցեալ՝ Ջերթա , մնաՀ ՚ի փորձ Լ.աւգուստ վտանկեցւոյ. յորմՀ երևի Թէ չէին ։ Կրկի ծովու . որոյ մակընԹաչսւսն և տեղատուՀ նոր իմն էր նՀ ։ Իբրև ցածեաւ ջուրն՝ զարմացան յոՀ , չի գտան իբրև ՚ի վՀ ցամաքի . և կարծեալ Թէ կորնչիցին , ընկենին բազում ինչ ՚ի նաւաց ՚ի ջուրս , զի ԹեԹևացուացեն զնա ։ Օ արմացան և ընդ մակընԹաՀանալ ծովու , բայց և ուրախ եղեն , զի վերծան ՚ի վտանգՀ՝ զոր կարծէին անդարմանելի ։ Ի՚նացորդ ձա նապարՀին եղև աջողակ , մինչև ՚ի սարն [2] պալինուրոն՝ որ ՚ի լերանց լուկանիոյ ձգի ՚ի ծով ։ Իբրև կամեցան անցանել այլ յառաջ , յանկարծակի մրրիկ փոԹորկեալ կոլոյս նաւս մեծաւմբ ծս աւելի քան զՀարիւր կիսուն , Թող զաւմն ՚ի մանունց վաղսյիչ , և փաքունց նաւաց ։

Հռովմայեցիք զօր հաւրեալք ՚ի բազում նահանդսն սև եւրեանց,

Լ.յաչափ կորուսաք նաւաց Հետ զՀետէ , առ որոյ նո լոյթուն սիտեին անչափ ծախք , արկին զՀռովմայեցիս ՚ի տագտապանս , մինչև խորՀիլ նՀ , Թէ ոչ էն կամք պիլ՝ տիրել մեզ ծովու ։ Հայր առաք Հրամայեաց ծերակոյսն , զի չայմՀետէ Հանգերձեսցի միայն նաւահանդէս վաՀ-

* Աթոռաբանի կղզի լուսասակէ բաց · որ այժմ կոչի Ջերթաեան , ՚ի բաՀադարանի Բռանիոյ ։

Ի Վիրճինեան ՚ի Ջերջիրեան ծովուն ան ՀաճախՀ փեղոսքի և մանչնեցոսքի ծո վու , բայց երեք տարեւ տարեւ , լինի ինչ պարմանե պիղոսանալ Հռովմայեցոց ընդ պաՀատար Աղաւոպեան , կամ Ջամաճա պիտն , (որ ՚ի ծովուն բարբարոց ։)

2 Սար կամ գետն պալինուրոսի , և տար ՚ի բաՀադարանն նշանակեալ ։

Ա՛ Հ· 499։
Ն՛ Ի· 253։

սուն հատաց առ ասպահովել զծովեզերեայս իտալիոյ . և ի փոխադրել ի սիկիլիա զՀամբարս և զայլ պետս զոքան՝ որք պատերազմիցին ընդ

ընդունն զինք նախալուծեն ծովու։

Ի մեռանիլ միոյ ի համարակալաց՝ միւսն հրաժարեաց, ըստ սովորութեան հաստատելոյ ի բնէ ժամանակաց հետէ. վասն ի թուարկութեան ժողովոցդեան յապաղեաց յայտագայ ամ։

Ա՛ Հ· 500։
Ն՛ Ի· 252։

Կ· ԱՒՐԵԼԻՈՍ ԿՈՏՏԱՍ·
Պ· ՍԵՐՎԻԼԻՈՍ ԳԵՄԻՆՈՍ·

Ա՛ռումն լիւ պարոյս։ Ա՛ն հնազանդութեն միոյ ի ապստից ի բռնութիւն պատուհասի։

Վաղերիոս Մաքսիմ. ը· գ·

Ի՛նդունն անդրէն զիք քիք մի ի սիկիլիա իմբեռ անուն, կի՛ իմբեռան Թերմէ։ Ի՛ աբեղիոս պաշարեաց զլինպա քա քիք համանուն կղզւոյն։ Իբրև հարկ եղև նմ դառնալ ի հռոմ՝ ընտրեաց միւսանգամ զուշակութիւն հաւաքմայից, եթող կշռ պաշարման կուիտոսի կասսիոսի միոյ ի լեգէոնական սրիքուներից. պատուէր տուեալ միա դնել միայն պահպանութիւն վաստակոցն եղելոց, և ոչ բաղխել ընդ քիքին՝ մինչև ինքն եկեսցէ։ Այսպէս դեռաչես ապաժոյժ բերմամն փառաց՝ խաղացոյց զիւր զօրս ի վէր յաքաձակիլ քիքին, բայց յանդգնութի իւր անդէն խակ ընկալաւ զպատիժ պատուհասի։ Պաշարէցաւ բուռն ի դուրս գնացան, կոտրեցին զքաղաքն յարանց նը, և վանեցին զնա մինչ ի բանակ իւր, յոր հաղիւ պատսպարեցաւ. և ապա հրձիգ արարին զնմ ըմատակս։ Ի դառնալ հիւպատոսին՝ ամի եղև նորոգութիւն ի սուղ ժամանակի. քաղաքն առաւ, և եղև ի նմ կոտրած մեծ։ Չետ այսորիկ խորհեցաւ պատուհասել զսպայն. բ՛ակէց զնա յիշխանութէ. դան եկար հրապարակաւ. և դասեցոյց ընդ յետնորդս հետեւակազօրուն՝ ոյն լուկ կրթական։

Վարիոսուց երմաքիք տիմասիթէոսի վարձաւորին ի զուարճութ։

Լիւիոս. ե. գս ԽԷ։

Իբրև առաւ լինպարա, զաւակք տիմասիթէոսի եղեն վերծքյիմ Հարկաց և ի տրոց, ի հնուրն երևելի ծառայութէն եղելոյ ի նմանէ առ Հռնկաւորեսուրն Հարիւր քառասուն ամաք յառաջ։ Հրամանատար եր սա ինքիխեան ընդ այն ժամանակս ի լինպարա քիքի. և ընտուլ լինպարեան հինից ծովու ի հռոմայեցւոց զաւակ մի ոսկի, զոր առաքին ի դելփոն, դարձոյց զայն ի նմա։ Այս և քաջ ուղեցոյցս դեսպանաց, առ Հասուցանելոյ զնա ի դելփոն, և դարձոյց զնա անդրկեան մինչև ի հռոմ։ Վաղաքանց և գործս. բայց և երախտագիտութէն ժողովրդեանն հռոմայ ցայնչափ ամն անմոռաց, ոյն թէ արգիսկ լեալ էր հնորէն, մեծարգի և յոյժ և արժանագով։

1 Իպալերեն գէռամնէ, է ի հիւ՛ համառան գեպց։ ախոյ արեմտից սիկիլիոյ, առ Բերառէ

Ընտ. Հ. 500 ։
Ն· Բ· 252 ։

Յետ ապէսից Հռէգուլոսի՝ փիղք որք գործակից եղեն յայմ, այնպէս ասէղ ևին յաչս գնդացդ Հռովմայեցւոց, մինչ գրեթէ այլ ոչ իբրեւ յանդիման վնաս թիանային, և ոչ պարզմամբ պատահիլ նոցա։ Այս փոխոխեցին, միանգամայն և սրտշումն ծերակուտին այլ կերպ ի նոսա տատրմիղ, որոց իբրեւ գէմ կարգեցան, յուսացոյց զնոսա, եթէ գոյն ձգամբ անդրէն ածել ուներն զբռամբ զբովիդակ սիկիլիա։

Հրճշտիւն փղոյ նոցա առ պատերազմամբ ։

Ընդ նմին փող, և գանձ հարկաց էր գատարկեալ ի պատճառս ծանուցեալ ծախուց եղելոց յերկոտասանամեայ մարտի անդ։ Վասն հրճշտկուիլն առաքեցին առ պատգամս փիղապետիքն արքայ եղիպտացւոց, աղաչել զի տացէ նոցա ի փոխ երկու հազար տալանդս արծաթոյ (որ է վեց միլիոն)։ Պտղոմէոս որ գաշնաւորն էր և բարեկամ Հռովմայեցւոց, զուր ջանացեալ հաշտեցուցանել զերկոսին ազգս՝ ոչ միջնորդ, ասէ, դիտեսցանեմ։ Այսմիկ սրտի մեռոք հաձել զմիտս կարգեցուցոյց, բայց ոչ կարէ՛ առնել զայդ առ այժմ. զի ցրուին ի հատատարմէն դաշանց, տալ փող կի՛ զբռս բարեկամաց՝ ընդդէմ այլոց բարեկամաց։

Առիւծ · Հատատարիւն · ժբ։

Յայսմանի սկիզբն եղև գբրմապետուէն աւագուէի փոխաբերել՝ ի կարգ ժողովրդական, ամբարձմամբ սիտոսի կորնկանիոսի յայն պատիւ։

Երեւելիքս տուի համարակալաց ։

Այս համարակալք կատարեցին զծառարկուէին ժողովրդեան, որ հասանէք ցերկերիսն ինննտնեւեօթն տիր, և եօթն հարիւր ինննտուն եօթն քիւրացիս պիրգմաղս. և այն էր երեսուն և եօթներորգ։

Վաճէլիս Հատատարիւն ։

Այս հանդէս համարոյ եղև սատակապահանդէս և անաչառ։ Արբեցտասան ծերունիքն ի բաց անկան ի թեռուց ծերակուտին. առան երիվարք չորեք հարիւր երիտասարդաց հռովմայեցւոց, և գասեցան ընդ յետին ստորագաս ժողովրդեանն։ Այսուհետ նախատական պատմիս եղև գանգատ ազրելիս սի հիւպատոսի յատենի համարակալաց, յասէ նմա, թէ ի սկիզբն երբեմն հրամայեցաք մեք ի ստիպող հարկի յանձն առնուլ աշխատութիւնս ինչ, ոչ կամեցան հնազանդիլ։ Ի պատիժ՝ որ տուաք նոցա ի համարակալաց, հիւպատոսն ձեռամբ ծերակուտին եւս յաչելով միւս և։ Հրամայեցաք՝ վն անցեալ ամաց ծառայուէ նոցա մի համարեսցին ինչ, այլ հարկեսցին նորոգ սկիզբն առնելոյ։ Այսպիսի օրինակօք խաւսուէ եղելովք ի դէպ ժամանակի՝ հռովմայեցիք պահէին անվախճ զբարեկարգուէն զինուորական, զորմէ կամ խեաղ կայ բարեբաստուէն զբռնն, որ և քան զմեր օգուտ

եղև՝ ի բարձրացուցանել զմեծուն Հռովմէական յաստիճան՝ յոր և եհաս։

Ա՛ Հ· 501։ Ն. ԿԵԿԻԼԻՈՍ ՄԵՏԵԼԼՈՍ·
Ն՛ Ր· 251։ Կ. ՓՈՒՐԻՈՍ ՊԱՒԼԻՈՍ·

Ծերակոյտն խորհի միաբանգամ ձիգն գնել ի ժողով։ Պղէտոս։ Ն՛ Խա։

Ձեզև ինչ երևելի յայսմ ամի . զի հիւպատոսք առաքեցէք ի սիկիլիա՝ ոչ ըստ արան ըստ թիւոյ ոմն ։ Ա՛դրուբալ նոր զօրագլուխ կարգեցեալ զօրը ի յիշ էր հասեալ երկեքիւր յահաւոյս , հարիւր երեսուն փղօք , և քան հնգ զօրականօք ըստ հեաւակ և ըստ ծեալ։ Ա՛յս պարապղրդուն՝ որ յերկարաձգութիւն մատի սպառէր զգանձս , եղև յորդոր ծերակուտին միաբանգամ ընդ քննութիւն արկանել , զոր որշեցինն չկարուցանել այնուհետև նաւատորմիզ ի՛ս անհնարին ծախուց՝ յորս գրաւիւր հասարակապետութիւն ։ ,, Ցեսա- ,, ներ ծերակոյտն , զի ՚ի նոյն անկանի յանպատշաճու- ,, թիւ երկարաձգութիւն մատի . զի յետ աղետից զի- ,, պելոց հանգուլոսի , գունդք հռովմայեցիք ոչ ևս յու- ,, յանելին զառաջնոյ ժամանակայն զօրքս ։ Նա զի ՚ի թէ ,, յաջողեսցի ևս նմա , ոչ ի ցամաքային պատերազմունս , սա- ,, կայն և այնպէս չկարէ ինչ որոշել , և ոչ զկարգեդծա- ,, ցիսն հալածականս առնել ՚ի սիկիլեոյ , յորշափ տիրէն ,, նք ծովու ։ Ա՛յն զի՛ և առնեն ի՛սն Թուէրնի՛, և անար- ,, ժան բռաղ բարուց հռովմայեցւոց , խոնջ երևիլ ՚ի ,, ջհասուց եղելոց ոչ յիւրեանց յանցուածոց , այլ ՚ի նա- ,, խորդուեց , յորմէ նա՛ մարդկային խոհեմուն ոչ գիտէ ,, լինել զերծ ” ։ Ընդ սպժեալ յայսպիսի մտածուեց՝ ծերակոյտն հաստատուաց անդրէն՝ ձեռնարկել ՚ի նախնի որոշումն , և դարձուցանել զգլխաւոր ձիգն հասարակապետուէ ՚ի ծովակռիւն ։

Ա՛ Հ· 502։ Կ. ԱՏԻԼԻՈՍ ՀԻՒԵԴՈՒԼՈՍ ։
Ն՛ Ր· 250։ Ն. ՄԱՆԼԻՈՍ ՎԱՅԼՍՈՆ·

Ա՛յսց երկուց հիւպատոսաց հարկ ՚ի վէր եդին՝ պատրաստել նաւատորմիզ՝ նա՛ պիտոյիս կալմանէ ։ Ընդկարեաց Ա՛. մեռելոյս ոչ փոխանիւպատոս զբնամնատաբուն զօրուն ՚ի սիկիլիա՝ ուր զտեղն առեալ էր , մինչև իշխանակից իւր դարձաւ ՚ի Հռովմ ՚ի ընտրութեան հիւպատոսաց ։

Հռչակաւոր պատերազմ գաղտին մեռ ՚ի պատերազմն ։

Այսմ վայրի տեսեալ ասդրուբալայ , թէ ՚ի սիկիլիա կայ մի միայն զօրագլուխ Հռովմայեցւոց կիսով չափ զօրուն . և ածեալ զմտաս , թէ բովանդակ իսկ զօրն Հռով-

մայեալսոց՝ Թէպէտև զօր ամ կայր ձակատեալ ի պիտրզմ հանդէպ Թէնամէնոյ , չէրևեալ առ երկիւղ մասչիլ ի կռիւ , եդ ի մտի Թէ հասեալ է ժամանակ ձեռն ի գործ առնելոյ : Այլ զայս արար կամակար մտաք , ոչ և գունդք իւր իսկ ստիպաւ խնդրեին , և ապաժոյժ էին յայտա- նեան : Այլ ի լինելոյնէ , և գժուարին ձնառապարհ արա- րեալ երկիր սեղմնատեսանց , եհաս յերկիր պանոնիա- նէ , ուր բանակիցաւ իսկ :

Ի հետևլոս փոխահիւպատոս էր յայնժամ զօրաց Իւրոյք յամամ քիշքի , և ոչ էր ժամանակ հնձոյ՝ եկիզ էր անգր ի դիւրիլ բնակչաց , ոչ քաղեացն զարմանիս Իւրեանց , և շահմարանեացն յանքոյթ տեղի : Իրազեկ լեալ ի լստեսոյ՝ զոր ունէր ի քիշքի , Թէ ասպնջաբաղ եկեալ է ի տալ պիտրզմ , մեռելոս ի հաստատել զսադրութիւն յայն միաս , և առ առնելոյ զնա անզգուշասր , կեղծա- տրեցաւ ունել երկիւղ , և փակեցաւ ի քիշքի : Հայամա- նէ կարի ինչ յոխորտացաւ զօրագլուխն կարքեգնացւոց , մինչև անվեհեր աւաղ հարկանել զնմ զդաշտավայրն , անցոյց զնմ ի հուր և ի սուր , և եհաս կառաղաբար մին- չև ի գրունս քիշքին պանոնմանի : Ի հետևլոս եկայ հա- նապազ անգործ . և առ ցուցանելոյ յաչս ասղրութեալոյ զզօրս իւր ոմիս վերհասս և սակաւս որս , երևեցոյց միայն քանի մի զօրականս ի վէր պարսպաց : Ասղրութեալ այնուհետև ոչինչ կեղակարծեալ՝ խաղացոյց զնմ զնեբ գունդս՝ զհետևակս և զհեծեալս , և զնմ չրիղս ի պա- րիսպ անդր քաղաքին . անդ եհար զբանակ իւր՝ այնպէս խորհատանաբ և արհամարհանօք Թէ նաև ոչ , որ երևիլ ան- գամ չէրևեին , մինչև պատնէշ իսկ չնոսա արկանել չէաս յանձն :

Համարավաձառք և ծառայք՝ որք զհետ երթային զօ- րուն , բերէին ի բանակն գինի յաճախութբ : Օրականք վարձուորք արբին անխնայ , և գինեհարեալք աղմուկս յարուցանէին , և ձայն արձակէին խառնաձայն , իբրև զարբեցոց : Փոխահիւպատոսին Թուեցաւ , Թէ ժամա- նակ է ձեռն ի գործ առնելոյ : Ակնկալ արար հանել ի դուրս զարս իւր Թեոդաղէնս՝ ի գրգռել զհետևոս ի մարտ , որ եղև իսկ : Փոքր փոքր յառաջ խաղացեալ մի զմիոյ զկին , զօրն ամ էլ ի բանակէն : Ի հետևլոս զե- տեզեցոյց զնոսն ինչ Թեթևագէն զօրականաց առ խրա- մաք քիշքին կարգաւ . զի ի մերձենալ փղաց տեգընկէց լինէին ի ներ . և ի յարձակիլնոյ ի վէր , իջկէն ի խրամին , զի անդրէն ընդ փոյթ ի վեր երևեսցին , և մեսանգամ

Ա Ե· 502 ·
Ն· Ք· 250 ·

ուր յաղթե- ցան կարքե- դոնացիք ։

Պղ[illegible]ս · ա· Խ – Խ[illegible] ։

Ա՛ե Հ. 502։ Կատեսցին զքիրդն ։ Ա՛ե զի ի պակասեսցին ձեզ տեղք ,
Ն. Բ. 250։ եւ տանիլ յայնց խուբձս խուբձս ՚ի պարիսպ անդր , և
հրամայեաց սենեքորայ ժողովրդեան հոսել զնո՛ա ՚ի վայր
և պահս պահս ։ Ի վե՛ր այնց պարապայց դասեցոյց ազեր-
նաւորս , և ինքն ինայ ծանրագնեն գնդօք եւրովք առ դրան
քո՛ղին՝ որ եր յանդիման ձախոյ Թևոյ Թէշամեայ , պատ-
բաստական կեալ ՚ի պահանջել պիտոյից ։

Ձայնի՛ վայրի Թէթևագո՛ղնքն՝ որոց սկիզբն ալաբեալ
եր մարալ , եր զի՝ վանե՛լ ՚ի բազմե՛ Թշնամեայ՝ կետս
ընդդէմ դառնային կարգաւ ՚ի քո՛ղքն կոյս , և եր զի զօ-
բացեալ նորանոր գնդովք՝ զորս և պահս պահս առաքեր
առ նոսա փոխաշիւպատուն , սնոքինն զպատերազմին ։ Ի
կարքեգնացեալ կողմանն՝ փղապահայն կամեցեալ յիւբ-
եանս կորվել զպատիւ յաղթուե՛ , և վերջոյսեալ զադ-
բուբալ , խալացուցին զիւրեանց Թանձրագնդագէ գա-
զանն՝ չպահեալ հրամանի ։ և հետամուտ եղեն ընկերք
կելոյն ՚ի քո՛ղքն կոյս՝ մինչև ՚ի խրամն ։ Ի՛սկ եսկ եր տե-
ղին՝ ուր սպասեալ մնային ։ Ի զե՛լտաւորք՝ որք ՚ի վերոյ
պարսպայն էին , և Թէթևագո՛ղնքն որք ՚ի ծնօտս խրամոյն
կային՝ կարկաեցին ՚ի վե՛ր նշ՛ետս և գ՛եղարդունս ։ Վը-
զոյն ասսի անտի խոցոտեալ , ո՛չ կա յոչոյս ձայնի տեղոյ
իւրեանց , այլ կատաղեալ գարձան ՚ի վե՛ր կարքեգնաց-
ուոց ։ արկին աղմո՛կ շիտեի ՚ի գասակայս , և առ աճուր
կատորեցին՝ զորս և գտին ։ Ի՛նչ ինաս է՝ որ պատահէ բա-
տե՛ղ ՚ի փղաց ։ Ձայն աղմո՛կ շիտե՛ի՝ որ նշան իմն եր մե-
տե՛լոսի՝ եւ նա ՚ի դուբս ։ և գտեալ զնշանակս ՚ի սահ-
մանի՝ ոչ և յառաջատես լեալ էր նո՛ր , ոչինչ գժուարին
եղև նո՛ր կործանել զնո և ցրուել ։ Կատորածն եղև սոս-
կալի , եՙե՛ ՚ի կռուի և եՙե՛ ՚ի փախստի ։ Ի լուսին ա-
զեատից նշ՛ նաւատորմիղն կարքեգնացոց եՙ՛նս յայնմ
չարաշրջիկ պահու ։ և ո՛չ միայն չեղև նշ զօրավիգն , այլ
և պատճառ նորոյ գառնադէտ մեռաւոյ ։ Ի՛նդ երևիլ նո՛ր ,
չայեցեալք յերկիւղե՛ վազեցին առՀասարակ խուճապիւք
՚ի նաւատորմիղն կոյս , իբրև ՚ի մի միայն ամենը ապաստա-
նի ։ վա՛յ և վա՛յ ամենքն զնզայեալ , կամ առ աՀ՚ուր կո-
խան եղեն , կի՛ ՚ի փղոց ջարդեցան , կամ ՚ի Թշնամեաց
Հետամտաց կոտորեցան ։ կի՛ կամեցեալ ՚ի լող Հասանել
՚ի նաւսն , ծովահե՛ղք կորեան ։ Ի՛սգրուբալ զերծաւ ՚ի
լուլիբեան ։ և ՚ի բայեայ գոլով՝ ՚ի կարքեգո՛ւի գատապար-
տեցաւ ։ մինչ զի ՚ի գառնալ իւրում՝ ՚ի Տյուբենիս , ո՛չ գի-
տելով զինչ իրք եղեն վ՛ո՛ւր սպանաւ ։ Ի՛ր սա ի՛ ՚ի քա-
ջաց զորագլխաց այնր Հասարակապետութե՛ն ։ սակայն ի՛

միայն դժբախտութիւնն մոռացոյց նոյ զնա՞ զնոր ընդ երախտիս ։ Ընդ Հ· 502։
Աչ այսպէս առնէին ի հաւատ· Ն· Ք· 250։

Ա.յս եղև երեսելին ի յաղթութիւս հաւատոյ եւ ի քաջալերեաց զգունդս նոյ, և այնոյ լբոյդ զսիրտս կարքեզնացոց, մինչև ըզ տամ ժամանակ պնդրվին այլ ոչ իշխեցին մնալ դնել ի ցամաքի ։ Այսամ կուռ կորեան քան հազար կարքեզնացիք · ըսիրնեցան քան և վեց փիղք ի լինել մարտի , և ապա այլք տամ ի յետագայ աւուրս ։ Փոխանակ պատուոն գիտելոյ թէ անհմտաց ի վար արկանել զպնպիսի գազանս՝ դժուարին էր ունել վնաս , և առաջնորդել ի կատաղել անդ՝ յոր կոչին Թափառելք յայսկոյս յայսկոյս ընդ երեսս գաշտին , հրամանն եւ քարող կարգալ , թէ ընորհեալ են կենաց և ազատուել այնց՝ որք ձեռնտու լինկին ունել քանի մի ի նոցանե ։ Կարքեզնացիք ինդամիտ յանձն առին զպնպիսի աւրեն նպաստամատոյց՝ որ դիւրիւր վճռակի նոյ ։ Մեկ կալան վազվազակի պչեկիկս ի նոցանե և զընտրեալ , և նոքք անաչխատ ձգեցին և զպյլս յիւրեանս ։ Մեսեալքոս պնին առաքեաց ի հաւատ, թուով հարիւր քառասուն և երկու ։

Ըչ աշա օրինակ՝ զոր կալան ի փոխադրիլ վնաս , որ չկր ինչ դիւրին · զի ոչ գոյին նոյ նաւք յանկաւորք այսպիսսւմ փոխադրուն ։ Մկիզն արարին ժողովել տանասս բազում ունայնս · զորս երկու երկու միակղկին ըզ միմեանս միջարկեալ գերանաւ , որով ոչ ըզ միմեանս քաշխին , և ոչ ի միմեանց զատչկին ։ Ըրկին ի վըզ տախտակամած՝ ծածկեալ հողով և այլովք նիւթոք · առ որոյ կողիւք կանգնեցին և կողմանոցս , զի մի անկցին փիղք ի ծով։ Ընդք մնանկին փիղք իրրև ի ցամաք հեշտասս · և յառաջեալ ի ծովս յանգչաս , հասանկին լաստիւքն մինչ ի ծովափունս , որպս թէ յածկին միշտ ըզ ցամաք ։ Ըյսոս օրինակաւ փոխադրեաց գնա ի հաւեդիսն , և անտի ի հաւոմ, ուր եղան ի կրկիսն · և այն եղև տեսանելի ի զօսանսն ժողովրդեան , որ ցոյն վայր եր ահարկու և զարուն ։

Փիղք կանատորք առաջին ի հաւոմ։

Կարքեզնացիք նայիք առաքէն դեսպանս ի հաւոմ, խնդրել զնա հաշտութիւն ։

Ըբեւելի կորուստ կարքեզնացւոյ ըզ ծով և ըզ ցամաք յընթացս բազում ամաց , չբջեաց գնոյ միտս՝ առաքել դեսպանս ի հաւոմ, զի խոսեսցին գնա հաշտութիւն ։ Եւ թէ անհնար լինկի ըզ ունել զայն ըզ ցամաք , առաջի արասցեն զիմիսանակութիւն կալանաւորաց ։ Եւ մնանաւորացն զոմանց ի նոյն՝ որք եկն յերեւելի տանց կարքեզնացւոյ ։ Խորհեցան թէ հաւեդուոսի հնար է մեծացս նպաստաւոր նոյ ,

Կարքեզնացիք փոխանակութիւն կալանաւորաց։

Ա. Հ. 5021 Ն. Ք. 250։

մանաւանդ ըստ երկրորդ առաջարկուէ . իբր զի էին նոքա ի հռոմ՝ կին , և որդիք , և բազմութիւն յոյժ ազգականաց և բարեկամաց ի ծերակուտին , և իւր չօրեքտասն որդիք ի հիւպատոսական պատուի ։ Վասն ոմանիկ՝ Թէ իդէ եւս նեղոյ ի տխուր աստանմունէ՝ յոր հիւծեալ հաշիւր ընդ բազում ամն , և տեղի գարձի առ իւր ընտանիս՝ զորս սիրէր գորովանօք , և անդրէն հաստատելոյ ի հայրենիս՝ ուր արդոյ էր յաչս ամենուն , անտարակոյս յորդոր լինէին նմա՝ ի պնդել զկայացած կարքեգոնացւոց . վասն յորդորելոյն զնա՝ ուղեկցել ըստ դեսպանն որք պատրաստէին երթալ ի հռոմ ։ Հաւեդուլոս ոչ ի նմա համաձայնեցաւ զանաւ նոքա զայս խնդրուած . յելից իբրեւ յայտնեսցի , Թէ ոչ էր նոքա յորդոր ։ Վասն որոյ մեկնեալ էր նոքա , կամեցան՝ զի երդուիցի , Թէ ի չյաջողել իրացն՝ դառնալ ուստի ի կարքեգոն . և զայսուհետև ևս նմա , Թէ կեանք իւր կախեալ կայ ջյաջողուածոյ իւրոյ գաշնախօսուէ ։

Իբրև մերձեցան ի հռոմ, հաւեդուլոս չկամ յանձն մնանել , պատճառ ի զի բերեալ , Թէ սովորուն է նախ նեաց՝ ետուլ լսել Թէ դեսպանաց Թշնամեաց , քայց արտաքոյ քաղաքին ։ Իբրև ժողովեցաւ անդր ծերակոյտն , դեսպանաց առաջի արարեալ զպատճառս դեսպանուէ իւրեանց , ելին ի բաց ։ Հաւեդուլոս ևս կամէր ելանել զկնի նոցն , Թէպէտ և ազաչեցաւ ի ծերակուտէն մնալ . այլ ոչ լուաւ հայցուածոյ նոցն , մինչև կարքեգոնացիքն՝ որոց հաւատարմն էր գերի , եւտուն նմա հրաման ։

Հաւեդուլոս ըստ զամենայնի դառնայ փոխանակուելոյ կալանաւորաց ։

Ալ երևի ամենևին Թէ զհաշուէ ելոյն քանք , կիր գնելիս ինչ զայնմանէ . խորհեցան միայն զիրենանակուելն Թէ կալանաւորաց ։ Հաւեդուլոս հրաւիրեալ ի ժողովոյն ասել զևրբ կարծիս , ետ պատասխանի ։ Ալ կարեմ զայդ առնել ոչ ոմն ի ծերակուտական դասէ , զի կարուսեալ է իմ զայդ աւագութիւն , և ոչ ոմն քան զայն հռովմէական , յետ անկանելոյ իմոյ ի ձեռս Թշնամեաց . քայց և այնպէս չհրաժարեմ ասել ոմն սուսկական զիմ կարծիս ։ Պիրգ էին յոյժ դէպք իրացս , և ամէնին միտքերնին ընդ գժբաղդութիւն առնս մեծի ։ Ո՞ւմ էր՝ ասէ կիկերոն , Թէ աստղեալ էր մի միայն զոյգ , ի ստանալ անդրէն զաղաւտուն , զինչս , զիշխանութիւն , զկին , զորդիս , և զկայրեղնիս . այլ այն զոյգ Թուէր նմա հակառակ պատուոյ և օգտի պետութեն . և արդարև միտ էդ միայն խնամոյ զոր ազգէր նոքա կորովութիւն վերանձնեալ սրտի ։ Այս այն առաքինութիւք էն՝ ասէ կիկերոն ի խօսելն զհաւեդուլոսէ , որք ուսուցանեն մարդկան էրկինքիլ ուստեք , արհամար-

հել զնմ զմարդկային իրս · պատրաստիլ առ նմ ցաւս
գին պատահար · [1] յոր և ես յաւելուա զանձնէքային , գնալ
նմ ուրեք՝ յոր պարտաւորիլին կոչէ զմեզ ի վիշտս վը-
տանգաց ի ծանուցնս , ընդտանելաւ և կոխան արարեալ
զայլ սրպիսի և իսկ օգուտ ։ Այլ և [2] բացերևակի ասաց ·
,, Այ ի լեզի խոշխիլ զվոխանակութիւն կալանաւորաց · զի
,, օրինակ այդպիսի ածէ ի վէր հասարակապետուն պա-
,, տահար չար ։ Վաղաքացիք՝ որք վատնաբարեալ եւտուն
,, զդէնս ի ձեռս թշնամեաց , անարժան են ախտակցու-
,, թեն , և անբաւական հայրենեաց ծառայուն ։ Իսկ յա-
,, զագս իմ որ վատամեալս եմ , հաշուեսջիք , թէ կո-
,, րուստ այսպիսեաց չէ ինչ կորուստ · այն զի փոխանակ
,, իմ լը ձեռամբ ունիք բազում զօրագլուխս կարքեզո-
,, նաց առոյգս , որք զեռ կարող են առնել հայրե-
,, նեաց խրեանց ծառայուս մեծամեծս լը թշմ ամն ” ։

Պաժուաթամբելի եղև ծերակուտին՝ անսալ խորհըր-
դոյս , որ Թանգագին էր նմա , և անլուր և անօրինակ ի
գէպս՝ յոր կայր հանգուլոս ։ Ալիկերան յերրորդ գիրս
Պատշաձիկ խնդիր ի մէջ արկանէ , սրգեօք հանգուլոս
յետ ասելոյ զիւր կարծիս ծերակուտին , պարտաւորիլը
գառնալ ի կարքեզոն , և դիմագրաւել անողորմ տան-
ջանաց , Թէ զանց առնել զերգմամբ՝ զոր արար բանի առ
Թշնամի ոք , որ ոչ գիտէը զինչ իցէ հաւատարմութի և կա-
տարումն խոստման , և յորում չէր ուստեք երկիւղ բայ
ի բարկութէ գից , որք էն [3] անբարկանալի ։

Ալիկերան դատապարտէ զայդպիսի անմիտ զրոյց՝ ցաս-
մամբ · ասէ · Ի՛մն՝ յոր հայել պարտ է յերգմանն , և ըզ-

1 Մեծամեծաւն և արիւթիւն ... Ըստ սոյն հաթիւ՝ զայս օգտի՝ յայն
Քանզի այս առաքինութիւնք է ան- (առաքինութ) պարտ է գնալ , յո՛
փական , յորմէ իրաց զարհուրիլ , և կոչեաց , ուր և առաքեաց , ոչ
զմմ զմարդկայինս քամահել , ոչինչ՝ ինչ հայեցեալ յատ տեին իրողուես ։
որում հնար է պատահել մարդոյ՝ 2 Յայսմանէ խորհէր՝ յատաքաղաքեաց՝ միաք հանգուլոսին ·
կարծել աներեւոյթ ։ Պաւլոսեին գիր· աներեւոյթ կանգնեալ՝ յատաքաղաքացիչ՝ անարգ պղտիանին ·
'Նոյն և վեսասբեր՝ Ժանտ օրինակին՝ ի գար սպասպոյ ,
Թէ ոչ սատակիլ՝ ձերբակալ մանկանին՝ Թոզոյի անհրաժեշտ · · · · ·
Բրնաս և ոսկով փրկեալ զօրական՝ գարձցի՛ գեր աչխոյժ ·
յոմիր ի գործոյն՝ բարդեալ ի վերայ՝ զամստ և զըսոյժ · · · ·
Եղբն Հաղարեալ՝ ի չարեալ վարկից՝ եթէ մերկեսցի ,
քաջասցի արդեօք՝ և որ անձեռասուբ՝ ի խեռ Թըշնամի ·
Եւ յայլ առակաբեկ՝ ըզՊուենիկեցիս՝ առ ամենս հարցէ ,
որ չըզեցայ ի գասս՝ տարաս վատութեամբ՝ երկիւղ յօրհասէ ։

Աղբատիս · Տաքերտոնէս գիրս Ջ· գաղ Ե· գաղ 13 , ևն ։

3 Ըստ նորին եղեն ոմանք ինատա- ւչեռ մարդկան երեսեաւ ի վերեսին
պետաց , թէ անէրութեան է աշ· և ըն- ըստնս ։

Ա՝ Հ· 502 : Ն· Բ· 250:

գուշաւորիլ նորուն պահպանուե՛ , ոչ է երկիւղ պատ-
ժին՝ եթէ ոչ պահեսցի , այլ՝ զօրուն նո՛ր և սրբուն · իբր
զի [1] երջանի՛ն է խոստումն կրօնի : Ո՞պա ուրեմի՝ թէ երդուիս
դի ոք այսպէս , և կուգեսցէ զնա՛ծուձին ՚ի վկայ , պահել ու-
նի զայն՝ առ յարգի որ ընծայելին է հաւատարմութե՛ն ·
զորմէ՝ ասաց ենթիոս զգեղեցիկ զայս զրոյց · Ո՛վ [2] որ և ա՛ն-
այնչ հաւատացո՛ւէ , յոր բնաւ հակ երբեմն · արձանի՛ էս պնդեցանալ
՚ի բարեյո՛ն հնինոց : Ո՞պա որ ոք պակասի յիւրմէ երդմա-
նէ , ապաքէն առնէ զայսպիսի՛ զբ և արժանայարգ հաւա-
տարմութի՛ն : Ո՞ պատերազմի իսկ կան օրինք , զորս պարտ
է պահել անջնջելի և՛ առ թշնամիս , որպիսի և իցեն :
Նո՛ւ սկսել՝ թէ հաւատարմութի՛ն առ այնպիսի ոք՝ որ ան-
մա՛ն է ՚ի նմանել , չէ՛ ինչ , է խնդրել ծածկել անջատա-
գո՛ւլելի պատրուակաւ՝ զկեղծ անուն ստերդմունե՛ և ան-
հաւատարմութե՛ :

Հասցեալոց ատոի յիրաւի է կնքել , թէ՝ ամ՛ որ ինչ
լինի առ երկիւղի և վատասրտութե՛ , ո՛ր՝ ամ՛ զոր ինչ առ-
նէր հռեգուլոս , եթէ յասել իւրում զկոր կարծիս ՚ի
վե՛ր փոխանակութե՛ կալանաւորաց , խորհէը մնանաւանգ
զանիկաւորն անձին՝ զ՛ հաւատարակապետութե՛ , կի՛ փոխա-
նակ գանալոյ ՚ի կարքերդն՝ գտեղի առնոյր ՚ի հռովմ՛,
զոյն ամ՛ գործս արժան է համարել մե՛զապարտս , ամե-
նապարտս և վատանունս : Ցայս վայր կիւկերոն : Տե՛ս ,
թէ ո՞րքվայր հնար է հասանել իմաստուն մարդկան , միշտ
համառօտի՝ յորժամ զրոյց լինի վերնէլ առնել յատաջինն
սկզբունս իրաց · և թէ՝ ոչ յօրինել զկոր բարեյական՝ ան-
խորհ զնոյ , աներկիւղ ՚ի պատժոյ նո՛ր , և անյոյս ՚ի հա-
ճոյանալոյ նո՛ւ , բառնայ յատաջինսն զամ՛ հաստատուն
յորդոր , և զամ՛ ձգռիսս վատահարան :

Հռեգուլոս չեկաց վայր մի ՚ի տարակուսի , թէ զինչ
առնելոյ էիցէ : Ա՛յն ազնուական [3] արուստահմանն էլ ՚ի

1 Քանզի երդումն՝ առորոշումն է : 2 Ո՛վ առնէր Հաւատ և արդեամնդ,
ինն է կրօնի · արդ զոր առորոշա- բաց խոստացար՝ ոչ թէ վկոյ զնո՛ծ
ունելով, զոյն պինդ ունել արժան ՚ի քեզ երդնու՝ նման Ջերուանդ :
3 Պատմի ընթագրել յիւրմէ ըղհամբոյր՝ պարկեշտ ամուսնոյն,
և զորդիս մատաղ՝ ՚ի վիճակ գոլով՝ անազատ գերւոյն .
Եւ զարբեկան՝ ըղդիմաց տեսիլ և ըզաչս,
յերկիր բևեռեալ՝ մընալ անբըթեթե՛՝ ահադնահայեաց .
Մինչև հաստատել ըղդայթ ՚ի գայթին՝ Հարանց գումարտակ,
Թէլադեր բանիւք՝ խըրատս մատուցեալ՝ ոյր չէք օրինակ .
Եւ այնպէս թափեալ՝ ՚ի սերտ մըտերմաց՝ որը լալեօք քամին,
փութայր քաջաքայլ՝ գերաբեխարհիկ այն՝ քաջ Վատարանդին :
Գիտէը ապաքէն՝ զի՝ նչ նըմա նրւեձէր՝ գահիճ խուժադուժ,
այլ մըրժեաց այնպէս՝ զԱմբոխ ոռնաւոր՝ զազգայնոց ըզդոյժ .

Ա՛ն Ե· 502·
Ն· Ր· 250·

Հանգուցեալ ի կարբեդոն, ուր ընդունի չարաչար տանջանս կատաղութեան մահու։

հռովմայ դառնալ ի կարբեդոն, ոչինչ խուռվէիլ ի կակըղութենէ ծանիցի ցաւոց իւրոց բարեկամաց, և յարատուսաց հնոց իւրոյ և որգւոց· այլ խաղաղական անձամբ ըլլալ արժանի ուրումն իշխանաւորի վերծ յամ հոգոց, չորաւ յիւր ապարիզ, Թէպետ և գիտէր՝ Թէ ինային նման մեծամեծ տանջանաց։ Եւ արդարև իրրև տեսին Թշնամիքն Թէ և չհաս՝ չկրնկալաւ գիտութեանէն ընդոյ, և գիտային Թէ նա ինչն իսկ էր հակառակող· չերեվ ոգի տանջանաց, զոր ոչ հասոյց նմ խաբարոյ անգթութիւն նոյ։ Ընդ երկար փակեցին զնա ի բանտ խաւարին· ուր կարեալ զնի արտեւանուտս, Հանեցին յանկարծակի Հանդէպ տապանակալ արեւու։ Եւ այսորիկ փակեցին զնա յարկղ մի խայեղոցիւք, որ ոչ Թոյլատրեցանէին նմ վայրկեան մի հանգչիլ, ոչ ի տունջքանն և ոչ ի գիշերի։ Հուսկ յետոյ տանջելէ զնա ըստ երկար անհնարին ցաւոցք, և զժնդակ տըքնութեամբ, կախեցին զնա զխոյակ, որ էր սովորական տանջանաց առ կարբեդոնացիս, և յայսը վերջալ վճարեաց կեանս։

Խորհրդածութիւն ի վերայ արուեստին և հանճարուն հեդուլոսի։

Ա՛յս եղև կատարած առնն մեծի։ Ա՛զատ՝ լինելին նմ փառք՝ (ասէ սեներեքա,) Թէ համբերուիւն և արիւնի ոչ հանդիտանալին յայնպիսի փորձ ահաւոր։ Այլ յաղաւնածք, այլ ձախորդուիք են՝ որք չբերգայուցանեն և լուսաւոր առնեն զառաքինուն, և տան ճանաչել Թէ ցոր վայր ձգի նորին զօրուն։ Հեթանոս ումն է՝ որ զայս խօսի· այլ ոչ գիտէր նա զպէտս մեծամեծ Հնմարտութեանց՝ զոր ուսուցանեն։ Յորժամ տեսանիցիք զարեւիքս անձինս՝ ասէ նորին սենեքա, Հալածելոյ ի տարաց, խոշտանգելոյ ի գազանս, զիար Աքեբաբիտաց՝ վերձարեալ ըզդատ, Թողեալ ըզբանէրն՝ ըզզամաւատոցսն՝ խուժան անդիդհատ· Խոյզայր պըտանայր՝ ի Վենափրանեան՝ ի հէյտ անդատաստ, կամ ի Տարէնտեան՝ բէրկրանաց ի վայր՝ Լակեդեմոնեան։

Ա՛ն։

Ա՛ն։

Ա՛ն։

Ա՛ն։

Ա՛ն։

Ա՛ն։

Ե Ա· 502 ։
Ն· Ք· 250 ։

կեալս և տանջեալս , մի կարծիցէք թէ մնասցեալ իցեն չկայ ։ Վտիճ է նոցա , ոմն օր բարւոյ առ իւր սիրելի որդիս , որ խաւիւ գնայ ըստ նմա , ի մարդէլ գնա յԻսմաստուէ և ի վարս բարիս ։ Ազնի ձօճ առ առաքինիս տիար զարմանան՝ վարիլ ըստ գործանօք . այլ փորձել գնա , և խաւիւ գըգնայ , և առնէ գնամ՝ զի իցեն իւր արժանի ։ Այրեի է ։ բանաւորի ի վար արկանել զիւր գօրուն ի վէր մարմնոյ նոյ . այլ աւելի քան զայն՝ ոչ ևս ։ Ազնի իշխանութեն ի վէր ոգւոյ՝ որ է նուիրական ամուր ապաստանի , չարաւ ծոց նոր անմատոյց ։ Ի տանջանս ։ ինան անվերոյ , և անքակ յօդեալ ըստ պարտաւորութեն իւրեանց . առնուն ըզգայուն ցաւոց , բայց և յաղթեն ։ Այս կենդանագիրս է հռետորութեան , որ ի հեթանոսութեն անդ եղև գիւցազն յարիւռ և ի համբերուն մասին . բայց աւադ նմա . զի եղև նահատակ ունայնութեն և փառասիրութեն , յածեալ ի մտոտի ցնորս աւաքինութեն ։ Ալ ձեռ տէս , զի պղծիցիս ջասխ և ոչ բառ մի զայսպիսի և զայսչափ հրեշից անգըլուխ ելի արիւնէ ։

Կաթողիկոսա ցեղի կայսեր ։ որք մասնին վերկիրնգրութեն մարկեայ հինոջ հռետորոյ ։

Ծ Ներակուտին իմացեալ զերերական մահ հռետորութեան , և զանելուր անդթուն կարքեդոնացոց , ետ ի ձեռս մարկեայ հինոջ նր , և որդւոց նր վերհելին յիւրոց կաղանաւորաց ։ Ալ փակելոյն զնա ի գառագրի , որ պատեալ էր երկաթի սայրիւք , չատուցանել նմ տոկոսօք զտան ջանան՝ յորս հռետորութեն փչեաց զոգի . և Թոդին գնա անդ աւուրս հինգ անսուաղ . որոց զկնի բոստան մնացաւ ի սա վի և ի չարակրութենէ ։ Այլոց ամիկար՝ որոյ խաղնուած էր զօրագոյն , եհեաց այլ ևս աւուրս հինգ առ դիակամբ բոստաւոյ , էր որում փակեալն էր ի գառագրի , կերայաւ զով որ առաւ նմա , զի յերկաբեացն տանջանք իւր և ևս ։ Ջետոյ իրագեհ լեալ Ծերակուտին որ ինչ լինելոյն ի տան մարկեայ , արգել զայն անգթութիս ։ Ալ աթաբեայ ի կարքեդոն զոսկերս բոստաւոյ . և հրամայեաց՝ զի էր այլ կանանաւորս վարեսցին գԹոդէ ։ Այլոց՝ թէպէտ և արժանի էին կարքեդոնացիք այդպիսի խժդժութենէց , Թուի Թէ ծերակուտին չէր արժան մատնել զայն կալաշ նաւորս՝ ցասման հնոջ . և Թէ էր հակառակ՝ մարդասի-

1 Փանաք այս մարդին ... առաս անդ ձգձգի ։ Ի սմա յարձակին տանջանք , ի սմա առազաստութեք , ի սմա (և) խօթուելք ։ Հոգին՝ սըր բացան է և յաւիտենական , յոր անշնջոյ է ձեռն արկանել ։ Ներս. յոհ· Մ Իւիւրուե առ Եւլիս · գլ· ժ։

2 Քան զարաւքինս ևս զօրագոյն է · յաւետ՝ Թէ ոչինչ զգայ այնց , այլ յաղթէ · և այլով մասամբ անգօրը և խազապատեա ի վէր յառնէ ընդդիմնացն ։ Ներս. յոհ· Տէրտ· գլ· ժ։

բուէին լինէր վրէժխնդրուէլ ինչ ամուսնականագոյն և ալ ժանագոյն անուան հետևիմէականի ։

Ա՛ճ· 502 ։
Ն՛Ռ· 250։

ՅՕԴ· Պ·

Յաղթանակ ձեռնէտուն ։ Պաշարուին լինելենէ ի հռովմայեցւոց ։ Յայտնուելն մահուանէն եղելոյ ի ջաղաքի անդր ։ Ի՛մանել անդր օձանմանութիւն մկրտի ։ Լինելոյեղոց կռիւ առ ձեռնայեաւ ։ Տրիւմփուելի վատաձոյ ։ Ջնջման բնաւորութիւն էզգեայ հնոպատոի ։ Պատերազմ գրեթանեան ։ Իրուսա ներապարդիզի հռովմայեցւոց ։ Յոռնիս հետապատս անցանել ի սիրելիս ։ Ի՛նս ևս յանդրոտութիւն հռովմայեցւոց ի լինելենս ։ Լոյս գան բարեբախտութիւն չեղծաց պատերազմայ ։ Ներապարտ էզգարձ ներաց հռովմայեցւոց չերեսաց սահել մրրիկ ։ Ի՛նարն ոմն իշխանապետ ։ Յոռնիս փրկե երեխայ ։ Ի՛ռկերայ բարեսայ չանչն լինի հրամանատարութիւն սիրելիս ։ Ի՛ռանաւորս ոմանք ի հռովմայեցւոց հանգերձեն նաև յատպատիւն, և ասար հարձանեն զիպարն ։ Ո՛նոմանի անձնեղայ ։ Ո՛ռխանախտութիւն կալնաւորայ ։ Լրիւս նոր հատուածք ։ Ո՛ւսարհութիւն ծողովրդեան ։ Տիւին ոմն հռովմայեցի՝ ամբաստանել առաջի ծողովրդեան հռովմիաճան, գաղտագործ ։ Ի՛ռկերաբ գերե հաղատին երեխայ ։ Լոր նաւապորդիզ հրամայիաճան կառուցելաչ և հանգերձչեալ ի նախանձաւորութե նաւարայ ։ Պատահարիս հնոպատոս ոնայ ի հռովմ որպես ջոմբ ։ Ո՛ւերքնոյան արքելու լուսաստիսի հարցանել խորհուրդ փոշանոյն պրեներաւեայ ։ Պատերազմ առ եփաստեան էզգեօք, յորոմ յաղթեցին հռովմայեցիք ։ Ո՛ւսուն հայտնե՛ի ՚ի ՚ի ՚ի հռովմայ և կարերեցան ։ Ի՛ ախանն առաջնոյ պատճիչեան պատերազմի ։ Ի՛ննչ ինչ ինչ ին

Ա՛ Հ· 502։ Ա՛Ն· ՔՐ· 250։

սուն լիտր պաղատտաց , տասն լիտր ձիթոյ , երկոտա-
սան լիտր մնոյ , այս ամէ իրք էին Հաւատաքագին · և իւ-
րաքանչիւրն չարժէր աւելի քան գդանկ մի · և դանկն՝ որ
տասներորդ մնուն էր դեսաբի Հռովմայեցւոց , զոր քա-
զում գիտնաւորք արժեցուցանէն տասն փող գաղղիաց-

Պոլիբիոս · քՀ · 103։

ւոց , արժէր միայն փող մի · Պոլիբիոս յոշ առնէ , Թէ
՝ի ժամանակս իւր՝ միոյ գրուի ցորենոյ գինն յիտալիա՝ էր
ինչ աւելի քան զչորեքտասան քսիոն · քր վեց փող և կէս
գաղղիացւոց , և գլխիւ մի գարւոյ՝ արժէր կէս նքր ։ Պրիւ
մի ցորենոյ՝ չատ էր միւսմ չորականի աւազս ուր ։ ՝Ի
ժամանակի՝ զորմէ խօսիմք , չափազանց ծախք Հանդեր-
ձանաց նաւատանդիսից՝ չբաւորեցին զգանձ Հերկաց , և
յայս սակս ցայն վայր ցածեաւ գին հեռակրելնոյ ։

Պաշարումն ելիլեբէանի ՝ի Հռովմայեցւոց ։

Պոլիբիոս · ՔՀ · ԻԵ - ԻԷ ։

Ի՛նգեաւն կարբեդոնացւոց առ Հանդուրս վառեաց
՝ի սերտ Հռովմայեցւոց բորբոքեալ իղձ վրէժխնդրուն ։
Ելրկաքսին հիւպատոսք չորան ՝ի սիկիլիա չորիւք լեգէո-
նօք , և նաւատանդիսիւ երկերիւր նաւաց · յոր յաւելին
այլ ևս քառասուն՝ գաեալ ՝ի պանորմոն ։ Լմնդ զբազ-
մաւեթի այլոց մանուկս նաւաց ։ Հատեան ժողովեալ պա-
տերազմի , և քննեալ մտախոհութիւք , Թէ զինչ ունիցին
առնել , խորհեցան խորհուրդ յանդուգն՝ ընդարկանիլ ընդ
լիլիբէոն ։ Լր սա ամրագոյն քղքաց կարբեդոնացւոց ՝ի
սիկիլիա , այր կորուստ գՀետ կոչէր գկորուստ ՀռոմՀ՝ զոր
ժառանգեին յայմմ կղզւոջ , և տայր Հռովմայեցւոց Հա-
մարձակ անցս յարեւելիկ · Ո պաշարումիս յերկարաւոր ,
զոր չէղև Հնար ՝ի գլուխ Հանել՝ բայց յելս մարտին , որ-
ժան ի համարել յետին ձիգն արուեստի և ձարտարուե-

Պոլիբիոս · ա · ԻԷ ։

Հռովմայեցւոց ։

Զև սիկիլիոյ ի եռանկիւնի ինն ։ Ո՛այրք իւրաքանչիւր
անկեան են նոյնչափ սաքառանգք ։ Որ էն ՝ի Հարաւակող-
ման , և ձգի ՝ի ծով սիկիլիոյ՝ կոչի ՝ պաքինոն ։ Պելո-
րոն՝ ՝ ի այն , որ ՝ի հիւսիսակողման առ երկի կայ նե՛ղուցին
ընդ արևմտեաս · և Հեռի ի յիտալիոյ իբրու երկոտասան
ասպարէզ · քր փոքր մի աւելի քան կէս փարսախ ։ Ւսկ եր-
րորդն կոչի ՝ լիլիբէոն ։ Հայն սա յարեւելից կողմն՝ չէ
ինչ Հեռի՝ բայց իբրու Հարիւր ասպարիսաս , (կամ յիտալն
փարսախս ·) և Հայի ՝ի ձմերկան արևմտեաս ։ ՝Ի վերջ
սորա է գՀղէն Համանուն , որ էր ամրապարիսպ , պատեալ
խոր խրամաւ և աղտիւրօք որ ՝ի ջուրց ծովու ։ Ընդ այսո-

1 Ա՛ւելի առ Իպալոյին Լուի Սար , կամ Հելեան Բասարդի ։

2 Փարսան Հռոմէական ։

3 Ա՛ւելի Լուի՝ Սար Պետեն , կամ Լա-ա Սար Պորտեն ։

սիկ ազտիւրս լինի մեզ՝ ի նաւահանգիստ · բայց Ձանա- Ա՛ Գ· 502 ·
պարհն է վտանգաւոր՝ որոց չէնն տեղեակ այնց վայրոց · Ն· Բ· 250 ·

Վիւրաս երեւի ,սրպիսի և սրչափ էր բորբոք կողմանցն
երկոցունց , եթէ՛ ի պաշարել , և եթէ՛ ի պաշտպանել ·
Իմիլկոն հրամանատար էր քրքրին · և էին նմա տասն հա-
զար արք պատերազմողք , Թող զնաւակիչս · և վաղվաղակի իսկ տեսցի , Թէ հնաս նմա և զօրալինգն օգնականութեամբ երեւելի : Հռովմայեցւոց բանակ հարեալ առաջի քաղաքին աստի և անտի , և ամբացուցեալ զիմջոյն որ ըստ մէջ երկուց բանակաց՝ խրամով և պատնեշաւ և պարսպաւ , սկիզբն արարին յարձակմանն՝ բաղխեալ գաշտարակն՝ որ մեծ էր՝ ի ծով , և հայէր յարեւիկ : Յաւելեալ նոր վաստակս , (կիր պատնէշս)՝ ի վեր առաջնոց , և ժամ՝ ի ժամէ յառաջ խաղացեալ՝ հռուկ կետոյ կործանելոյն աշտարակս վեց , որք էին ըստ կողաց առաջնոյն , և ձեռն արկին կործանել և այլս ևս՝ բաղխմամբ խոյոց : Իմիլկոն ամենեւին ձիղն դներ խափանել գյառաջատուէն պաշարողաց · կարկատեր զիրամատուիս · առներ դէմ ըստ դէմ ականահատուիս · միտ եդեալ պահել՝ յորում հրձիգ արասցէ զմեքենայս · և յայս սակս զցայգ և զցերեկ տայր պատերազմունս՝ երբեմն և արիւնայեղս և մարհակաս , ըստ զորս լիներն հասարակօրէն՝ ի ձակատամարտս ։

Յայտնութիւն մտածութեան եղելոյ՝ ի քաղաքն անդ ։

Ի լինել այսմ քաջի պաշտպանուէ , զօրականք ոմանք օտարք , գաղղիացիք և այլազգիք միաբանեցան տալ զքաղաքն՝ ի ձեռս հռովմայեցւոց , բայց յայտնեցաւ զայսպիսեացն մտածութիւն՝ յոյսն եղեալ ի պաշարելոց՝ դաւադրութենէն յայտնեցաւ , և՝ ի սկզբան անդ եղև հեղձուցիկ ։

Մատնել անդր օգնականսն հզօրսն ։

Ընդուն էին կարգեցեալքն՝ ի վեր վտանգին՝ յոր կայր լինելեանն ։ Ոչ այսորիկ հանդերձէին յիւսուն նաւս , զորոց զհրամանատարութիւն ետուն անհիւթապայ որդւոյ ամիլկարայ ։ Պատուէր տուաւ նմա , մեհինիլ փութանակի ։ և արիաբար ըստ լինել դիպող առնել՝ մինաւեալ՝ ի քէնք անդր պաշարեալ ։ Հնազոյ եղև աննիւթապէս ըստ ծով՝ տասն հազարս սպառազէն զօրականաբք ։ Ըստ խարիսխս՝ ի կղզին ՝ եգուսայ , որ ըստ լինելեանն և ըստ կարգեցան ։ և՝ ի շնչել սաստիկ հողմոյ՝ պարզեալ զնաւս առագաստս , և յառաջ խաղացեալ անվհատ ըստ մէջ նաւահանգիսիս թշնամւոյն՝ եմուտ համարձակ՝ ի նաւահանգիստն , և եհան՝ ի ցամաք զիւրն արան ։ Օ արմայեալ ընդ այն հռովմայեցւոց , և երկուեցեալ , Թէ վարեսցին բռնութեամբ հողմոյ՝ ի ներքս՝ ի նաւահանգիստն , չիշեհեցին խափանել զանցս նոր ։

1 Ասէ ոմն Քաւսնեանս , սա արեմտեան ծովեզերք սիկիլիոյ ։

Ա՛ստ· 502։
Ն՛ր· Ք· 250։

Աբիւնա յեղց կախառ մեքենայիւք։

Ամիլկան՝ որպ՛ի մոի եդեալ էր հրձիգ առնել զմեքենայս պաշարողայ, տեսեալ զյաժարամուն գնդաց քաղքին, և զնորոգ մտելոցն անդր, զառաջնոցն՝ զի տեսանէին Թէ եհաս նոցա օգնութի՛ւն և զայլոցն՝ զի գեռ չէին ինչ վաստակաբեր, խմբեաց ժողով յերկաքանչիւրոյն։ և խոստացեալ քաջացն՛ի նոցանէ և ամենեքումն իսկ՝ պարգեւս և վարձս յանուն հարկապետութե՛ն կալքեդոնի, այնպես արծարծեցոյց զնախանձաւորութի՛ն նոցա և զսրատակնդութե՛ն, մինչև ամենքն էր մի բերան ազաղակել՛ի քո ձեռս է առնել ընդ մեզ՝ որ զինչ յանկագոյն Թուիցի։ Հրամանաւորն վկայութի՛ն եդեալ՝ Թէ խնդամիտ է բարեյաժարութե՛ն նոցա, արձակեաց զժողովն։ ասե՛։ առ այժմ հանգիջիք փոքր մի, մինչդեռ սպայիցեն հրամանի։

Յետ սակաւ միոյ ժողովեաց զդվեսաւորս՛ի նոցանէ, ո՛րոց նշանակեաց զնուբաքանչիւրն տեղի։ պայմանեաց զնշան և զժամանակ յարձակմանն։ և պատուիրեաց զորավարաց կազմ կալ վաղ քաջ է առաւօտն իւրեանց զօրակամաւք։ որք և անվրէպ գտան՛ի ժամանակեալ պահու։ Ի ծագել առաւօտու գրոհ ետուն՛ի բազում կողմանց՛ի վէր մեքենայից։ Հռովմայեցիք՝ որք իրպէտքն էին, և կայնն՛ի զգուշանե՛լ պահպանուե՛, դիմեցին յիմ տեղիս՝ ուր պէտք էին օգնականուե՛, և արարին ուժգին զիմակալութե՛։ Լսեալ նոցա զբաղմանն անդէն իսկ յորդեաց։ և եղև պատերազմ արիւնայեղ։ զի էին՛ի քաղաքէ քան հազար արք։ և՛ի պաշարողացն էին ևս բազումք։ Ասատիկ եղև մարտս, զի զօրականացն ոչ պահեալ զիւրեանց տեղի կռուէին խառն՛ի խուռն՝ ընկնուս՝ ընկնուս՝ զկետ եթեալ զիւրեանց Թափով։ Ա՛յս օրինակ մարտի, յոր կռուէին այր ընդ այր և շար ընդ շար, յոգունս կառուցանէր ընդ մանանեայ պատերազմանցս, ընդ ի միոյն մարտ։ Ասէր ազաղակ և գրգիռք մարտիկն էին առաւել առ մեքենայիւք, զի այնր աղագաւ վեղան՛ի դուրս։ Ասէր դնէին ընդ միմեանս հաւասար նախանձու և բորբոքմամբ, կէս՛ի կողմանէ, և կէս՛ի պաշտպանել։ Ա՛ստի և անտի Թօթափիւին մեռեալք՛ի գետին իւրաքանչիւր առ ետեղ։ և չէր որ՝ որ Թիկունս դարձուցանէր, կի՛ տայր տեղի Թշնամւոյն։ Պաշարեալքն ջան՛ի ձեռն՝ և վուշ և Տուր, ձգեցան յիմ կողմանց՛ի մեքենայս՝ այնպես զայրագին, մինչև հռովմայեցւոց բազում անգամ յուսակորոյս լինել, և մտ՛ի լքուիլ։ Ասայ և այնպես՝ քանզի մեծ էր յոյժ կոտորած կալքեդոնացւոց, մինչև անհնար լինել նո՛ւ՛ի գլուխ հանել զիւրեանց գործ, զորագլուխ նո՛ւ իբրև

գիտայ՝ փող հնչեցոյց դառնալ յետս ։ Այլ Հռովմայեցիք ի՛ր ձեռն ։ Ա՛ս Հ· 502 ։
ոյիք՝ որոց մերձ՛ի վէր կայր կորուսանել զամ զիւրեանց Ն· Ք· 250·
հանդերձեանս , մնացին՛ի ժառանգուե իւրեանց վաստա
կոց , և ո՛չ կորուսին՛ի նոցանէ և ո՛չ մի ։

Այրև այս եղև , աննախընդ եղ՛ի ծով գիշերային , կար
ծեալ անվրէպ Թէ հռովմայեցիք խոնջք՛ի զայրագին Դիոդոր · ի
կռուոյ , չկրեն այնչափ ցգուշասրբք ։ Այ՛ռեալ տաներ ըն Հաբշեպեր ·
իւր գՀեծելազօր լինելոյն , որ ծանրուն եր քո՛ղքին պա եբեա · 849·
շարելոյ , և մա՛րթ եր նո՛ր օգտել այնու ։ Այ՛ոչ ծածկեալ
գիւր չու , կալաւ զձանապարհ դրեպանման , ուր եր ատրը
պալ զօրագլուխ կարքեդոնացւոց ։ Այրեպանուն եր քո՛ղ ,
որոյ նիստ եր յամրակառոյց վայրի . և ուներ գեղեցիկ
նաւաշանգիստ , հարիւր քսան ասպարիզաւ հեռի՛ի լի
կիբէոնէ , (այ՛ վեց փարասխաւ ,) զոր կարքեդոնացիք փոյթ
կալան միշտ պահել ։

Հռովմայեցիք քաջալերեալք՛ի յաջողուածոյ իւրեանց՝ Հբկիզուե
ակամն միաժանգամ ըՀարկանիլ ը քո՛ղքն ջերմագոյն և ս վաստակոց ։
քան զառաջինն . և պաշարեալքն չիրևեցին միաժանգամ Պուէիոս · ա
փորձ փորձել այրեցուե վաստակոց կի՛ մեքենայից . այս եր ։
չափ զահի հարեալ եին՛ի ձեռսուէն յառաջագոյն եղեւ
լոյ ։ Այայց և այնպէս՛ի յառնել յանկարծակի սաստիկ
հողմոյ , գունդք ոմանք վարձուորք զինուորայց զգացուցին
հրամանատարին , Թէ այն եր գիալոզ ժամ այրելոյ զմե
քենայս պաշարողացն . այն ի՛ր հողին ընդ ուժգին ըղեմ
նո՛ր . և վն այնր ընծայեցին զանձինս՛ի կատարումն գոր
ծոյն ։ Այ՛նդունելի եղև առաջարկութի՛ն նո՛ր , և տուան նո՛ր
ամ պետք՛ի կատարումն ։ Այ՞նական Թօթափել հուրն ե
հաս՛ի մեքենայն , և հռովմայեցւոց անհնար եղև խա
փանել զայն ։ Այ՞ս ի յայնմ հրդեհի՛ որ՛ի սուզ ժամա
նակի ընդհանուր ծաւալեցաւ , հողին տաներ յաչս նոցա
գկայծակունս և զծուխ , և ո՛չ Թողացուցանէր նշմարել
զտեղիս՝ յորս պիտեր հասուցանել զօգնուն . ուր զսորին
հակառակն այլք յայտնի տեսանէին՝ ուր պիտեր հասու
ցանել գկրակն ։ Այ՛ս դեպք հատին գայս հռովմայեց
ւոց՝ առնուել գքո՛ղքն բռնութի՛ն ։ Այ՛ն ի՛ր և սոյն սաստիկ , Դիոդ· տե՛ր ։
որ այլ ոչ՛ինչ ունելին ուտել՝ բայց զմիս ձիոյ , և հիւանդ
դուիքն գՀետ եկեալք , ի՛ սուզ ժամանակի կոտորեցին
իբրու տասն հազար այր ։ Այ՛ոչ հաստատեալ եր նոցա՛ի
միտս՝ բառնալ խսպաս զպաշարուին . բայց Հերսն արքայ
սիրահաւասյ առաքեալ առ նո՛ս Համբարս յորդուի՛ր , քա
ջալերեաց զնո՛ս , և յորդորեաց յոյժ չկասիլ՛ի գործոյ ան
սի յոր ձեռնարկեալ եր նո՛ս ։ Այ՛ոչ շատ համարեցան փո

Ա՛ե՛ Հ· 502։ Ն՛ո՛ Ք· 250։ խել զմատուռս պաշարուին ՚ի բացական պատնէշ . և պահեալ յամ կողմանց զբիւրն դիմապարիսպ չրջարկուիք , բաղխեցին զդուռն ըզ ամ չրջանակն . հասատատեալ ՚ի միտս՝ ժամանակի սպասել , անձեռնհաս գոլով փոխանակի կատարել ։

Ա՛ե՛ Հ· 503։ Ն՛ո՛ Ք· 249։

Պ· ԿՂՈԴԻՈՍ ՊՈՒԼՔԵՐ· Ե ՅՈՒՆՈՒԱՆՈՍ·

Իբրև լու եղև՚ի հռոմ, որ ինչ անցք անցին՚ի պաշարմանն Լիլիբէոնի , և թէ մանն ինչ զօրուն կորեաւ , ոչ միայն չէքան սիրտք հռովմայեցւոց ըզ լուր գուժիս , այլ զսորին հակառակն առաւել և արծարծեցաւ բորբոք և սրտապնդութեի քաղաքացւոց ։ Ա՚յր իւրաքանչիւր աՃա պարէին գրել՚ի գինուորուն , մինչև՚ի սուղ ժամանակի ըզ Թիւ մտնին տան հալար արք , որոց անցեալ ըզ նեղուցն չաքան ըզ ցամաք՝ միաքանիւ ըզ պաշարօղս ։

Ընդհատ բրբ նաւարութեի կղոդիոսի ։ Պ՛ի՛ո՛ւ՛ս՛ ա՛ա՛ ք՛ե՛ւ՛ս՛ ։ ՟ե՛ ։ ՟է ։ բէս 270։

Ընդհատ

կարծեալ անվերկ՝ յանկարծ հասանել՝ի վերայ , զի չհա-
յեսցեն դիպելոյ հաւմայեցուոյ՝ի լսելիսն , Թշնամին՝
որ այն գիտէր զՏասանել առնն սատարաձեռն օգնել ,
ոչ կարէր՝ի կարծիս լինել , Թէ խորհելին շահատակել
՝ի ծովու : Յաւուրկ յաւուր ընտրեցաք երկերիւր նաւս ։
յորս եմայք արս քաջամարտս ի ծովու , և ընտիր ընտրու
՝ի լեգէոնայ ։ Իւրաքանչիւր՝ի նաւս խնդամիտ . զի ու-
զէին չէր ինչ երկար . և ևս առաւել զի ըստ ասից Հիւպատո-
սին առնն , ոչ պակասէր նոցա աւար : Ու լաւ ևս ծածկե-
ալ զնոսա խորհուրդ՝ խաղացողոյ գիշերային գնաւատորիցն ,
զոր չէմացան պաշարեալքն : Մինդ լուսանալ աւուրն ա-
ռաջապահքն հասին՝ի տես զբնակարանսն . և ատրպալ՝ Թէ-
պէտ և չտեսանէր ինչ կասկած գայմանել , զարմացաւ զար-
մացաւ , այլ ոչ չփութեցաւ : Մնդհէն վաղվաղակի ժողո-
վեաց զնոսա զօրս . պատուէր ետ մնալոյ՝ի ծով , և գՀետ
երթալ գՀետոց նաւին՝ յոր մնանէր ինքն , դէտ ակն կա-
լեալ՝ի նա : Ոչ կամեցաւ տալ պատերազմ՝ի նաւահանգ-
գրոսի , զի չունելով անդ ազատուն պարսպելոյ , պատերազ
կիմ սոզոսկելոյ ընդ նաւս Թշնամւոյն , կորուսանէր արդեօք
զնմանեալսն՝ որ յերազաշրժուէ իւրոց նաւաց , և չլի-
նէր արդեօք զերծ՝ի քաղքանալ նաւաց հաւմայեցուոյ ,
յորմէ կարի ինն երկնչէր :

Մյլ գնաց նախ առաջին , եհաս յանտիակ ծով . և դա-
սեցոյց զնոր նաւահանդէս զառաջեաւ ժայռից ինչ , որք
պատսպարէին զնմանց յայմ կողմանն նաւահանգստին ,
որ դէմ ընդդէմ կր միւսոյ կողմանն՝ ընդ որ Թշնամիք մտա-
նէին : Հիւպատոսն՝ որ սկիզբն առնէր մեծանալոյ զա-
ջոյ Թև իւրոյ նաւահանգիստն՝ի նաւահանգիստն , զոր
մայեալ ընդ խորտիսն կարբեդոնացւոց , պատուէր ետ նա-
ւաց աջոյ Թևին՝ որք՝ի նաւահանգստին էին , գիմ մնա՝ի
միւսոյ նոյն , դառնալ միանալ ընդ ստուար նաւատորմիւ իւր :
Մյլ այն շարժուն արկ շփոթ՝ի կարաւանն . զի նաւք
որք էին՝ի նաւահանգստի , բաղխեալք ընդ այնս՝ որք էին
՝ի միւսս , խուճ մեծ էին նոյ , և խորտակէին իսկ զինիս նո-
ցա : Շ փոթ խուովուէս՝ որ յանմիտ առաջնորդուեցէ ան-
տի , սկիզբն ալար սերմանել՝ի նաւատարիկ զօրս՝ վա-
րանս , և արշաւիբս : Մյեւս ևս գործ հիւպատոսին վեր
՝ի վայր չկենաց զնմա՛, և կորոյս ընդ քաջաւերուէն նոյ և զնմա՛
Յոյս : Հաւմայեցեալք , կիմ գնեմ ռամիկն մեծապէս հա-
ւատս ընծայեին գուշակութեանց և հաւհմայութեանց : Ի-
պահուն՝ յորում պատրաստէին սկիզբն առնել մարտի ,
պատմեցաւ կղզիոսի՝ Թէ ձագք ոչ կամէին ելանել՝ի

Ա՛ Ա· 503 ։
Ն· Գ· 249 ։

Պատերազմ
դրեսպանեի ։
Կորուստնա-
ւատորմիզի
հաւմայեց-
ւոց ։
Պ·ՎԻԻ· ա ։
ծ՝ - ծ՝ ։

Աստ. Ա. 503. Ն. Ք. 249.

վանդակիւ իւրեանց, և ոչ ուսեալ ինչ։ Կշտիթիա ետ ընդ
կճնեալ գինւոյ ի ծով, ասեալով ընդ խաղ. Հեռի եղիցի ինձ
ոսոխել, տայ օրինակ։ Ոչ այս օրինակ ծաղրածուիւ՝ ըստ ասե-
ալոյ հին կիկերոնի, եղև նոյն առաջնոյն, և ժողովրդեանն հր-
ամայեալ՝ պատճառս մեծի դժբախտացն։ Ոչ խորհրդիւք
գուշակութեանց՝ իրաց չէին ինչ, բայց չնմարիտ կիզձիւք. սա-
կայն և այնպէս մնան ինչ հին կրօնի այնց ի յաւուրս ժա-
մանակաց. և զոյգ արհամարհանաց նոյ՝ էր համաբեալ ամ-
պարշաւել և ի շրամանելն գին։ Հայեալ վայրի ի գերծա-
նել ցաւոց փորձ փորձ ի վտանգէն, ապաքէն անգին վաղ-
վադակի գտանին զնոս աս. ծովախառն, ունելով զնաւա-
ւորսն ի ներսին։ Ո՞ աւազինն հիւպատոսն էր զնոս-
դեալ ի վերջ իւրոյ նաւատորիքին. բայց յայնմ վայրի
հեռացեալ չորս ոտիզակալել ի ձախումբ ներն։ Ոչնինչ
ժամանակի ատրճալ խազացեալ ի խոր ծով, կարգ
զնոյ վիրս ցահանաւս ի մի շար՝ յանդիման ցահանաւուց
հռովմայեցւոց. որք զտեղի սահելոյ տան ի ցամաք,
ինքեանք նաւուց՝ որք ելանէին ի նաւաշինդատ. բայց՝ որ
եղև նոյ փրատակաւ յոյժ։ Ոչ պա ի գտանել երկուց նաւ
ատեարաւկ զորաց մեռ միանդոյ, և ի լինել նոցանի յեր-
կոցունց կողմանց՝ սկիզբն եղև մարտի։ Կրքն ի սկզբան
անդ եղեն հաւասարք յերկոցունց կողմանց. զի յերկու
քանիսիցն կային ընտիր ընտիր որք ցամաքային զրաց.
բայց փորձ փորձ կարգադնացիք զրացան։ Ոչ՝ ըստ նմ
ժամանակս կռուին, թէ արդար խօսիցիմք, զրաւդ ոչն
եղեն ըստ զհռովմայեցիս։ Ոչ պա զի այնպէս էին կառու-
ցեալք, որ հնար էր շարժել վնասս յոմ կողմն արագու-
պես։ Ախաթայքն նոյ էին քաջափորձք. զհռովմն ասացից,
կալան խոհական զգուշաւորութեանն, ի չակատիլ իւրեանց
ի մարտ ի խորուն ծովս։ Ահ որ ի նոցանէ հեռամուտ
ունէր զիմաստն, խուսափէր անխտանգ, զի այնպիսի
թեթև նաւուք դիմելն էր ի բաց հեռանալ։ Ահ թիմա-
մին յաւազ խազալն ի հեռամտել, շուրջ եկեալ գնա-
ւուս՝ կամ ի վէր յարձակելն ի կողմանց, կամ ծեծելն
անգադար։ Ո՞ տորին հակառակն գնաւս հռովմայեցւոց
դժուարին էր պատրաստել ի սակս կարի բնի ծառուցն, և
մի անհմառն թեթևութեանց. յորմէ և բազումք ի նոցանէ
բնկղմեցան։ Ոչ ևս՝ զնոն զի հեռուէն տան ցամաքի, և
հեղգ նոյ մինչ անցանել յեռոյ կողմանէ. ուր էր նոցա

ի վէր անելն, և հռովմեական ժո[illegible]

հնար , ուր ձեռագրիլ ի վանգէ , յորժամ լինիցին վա-
նեալ , և ոչ ի թիկունս հասանիլ որոց ունկնին պիտոյս ։
Ա՛ղ յոլովք ի նաւաց՝ կամ խրեցան յաւազուտս , և կի՛ր
խրտակեցան՝ հարեալ ի ցամաք ։ Այլուստն միայն նաւք
զերծան · զի մեզ զոլով հիւպատոսին ի՛ր ի փախուստ
դարձան , էբերալ ի՛ մարիլ էլոյ առ ծովափամբ ։ Այլ զի
առ հասանելոյ ի զօրն՝ որ կայր ի պաշարումն Լիլիբէոնի ,
հարկ էր անցանել առ կարքեդոնացւովք , զորզարեաց
զիւր յանկանաւս ամ զթօշիւք յաղթեալ է · և այսպիսի հնար
բիւր խաբեաց զՀնամիս , որոց կարծեալ զնա յաղթա-
կան՝ համարձան ել և նաւահանգիս նի գլխովին գՀետ
եկեալ։ Ա՛նագեալ նաւակք ել ուղ իննաւն և էրեք՝ կա-
բաւանաւ հանդերձ կամի կարասւոյ անկան ի ձեռս կար-
քեդոնացւոց ։ Հռովմայեցիքք կորուսին յայսմ մարտի
ութ հազար այր , իբ սպանեալ և իբ գերեցիկ · և քսան
հազարս իբ զօրական , իբ նաւաւար և իբ ի խաւար , որք գե-
րեցան ի կարքեդոն ։

Ա՛յսուհետ երևելի յաղթութի՛ն յայս կարքեդոնացւոց
մեծարեի եղև խոհեմուն և քաջութ ասրբալայ , ոչ մե՛ծ
եղև և ամենի նախատանաց հիւպատոսին Հռովմայեցւոյ ։

Ա՛յ եղև այս յետին ազէտ Հռովմայեցւոց յայսմ ամի ։
Յաջորդ էր Լ յունիոսի միւսոյ հիւպատոսի՝ բերել ի Լի-
լիբէոն զօրս՝ և այլ զինս վ զօրուն՝ որ պաշարեալ
ունէր զայն քա՛ղ · և նշանակեցան նմա վաճառաւն նաւք
յուղեկցութի ։ Յունիոսի հասեալ ի մեծամնա , և առա-
ւօթեալ զիւր նաւատորմիղ ամ նաւօք եկելովք նմա՛ ի
Լիլիբէոնէ , և միացորդօք նաւաց՝ որ ի սիկիլիա , չորաւ
վաղվաղակի ի սերակուսա , ուր եՀաս անվտանգ ։ Այլ
նաւատորմիղ իւր էր բաղկացեալ ի հարիւր և քսան երկայ-
նաձիգ նաւաց , և ի բեռնաւրաձ նաւաց իբր ութ հարիւ-
րաց ։ Օ՛ էկս սոցա , իբ որս և քանի մի այլ՝ էա ի գանձա-
ւորս , պատուէր առեալ տանել վաղվաղակի զհամարս
ի բանակն · և ինքն միաց ի սերակուսա , ի մտի եդեալ՝
անդ միալ նաւացն , որոց չէզև Հնար գալ իւր ի մէա-
սինայէ , միանգամայն և ընդունել զզօրն անդ՝ զոր Հան-
դերձեալ էին առաքել առ նա գաՀնաւորք քաղաքաց
միջերկրեայց ։

Օ՛այսու ժամանակաւ առաքեալ , յետ առաքելոյ ի
կարքեդոն զնա՛ զկալանաւորս , և վնաւս գերեալս ի
յետնումն յաղթեցան , խմբեաց նաւս Հարիւր · գերեսուն
հիւրօցն , և զեօթանասուն յայնց՝ զորս բերեալ էր կար-
թաղինի՝ որ Հռամնանատարն էր իբրև զնա ։ Այացոյց զայն

Ա՛ինս ա-
ռաքեալ ի
Հռովմայեց-
ւոց ի լիլի-
բէոն ։

Պատերազմ
ա· ծբ-ծբ·

Յաւելուած
հիւպատոս
անցանէ ի ա-
ֆրիկէ ։

Պատերազմ
ա· ծբ-ծբ·

Ընդ ա· 503·
Ն· Ք· 249·

Փրկութիւն
Օ՛ինեցւոյն
ընդ ծէն ։
ք· ծէ ։

Ա՛ս Հ. 503 : Ն· Ք· 249·

ասպա՛ դլուխ զօրուն. և պատուիրեաց նմ՛ յուզի անկանել՛ի լինելեանն, յանկարծ՛ի վե՛ր հասանիլ նաւուս Թէսեայ՝ անտանաօր խաբսխելոյ. առնուլ՛ի նոցանէ որչափ ինչ ձեռնհաս իցէ, և զինացեալսն հրձիգ առնել: Վարժեալսն մտադիւր ընկալաւ զյանձնարարութիւնն. եւ ընդ այգանալ առաւօտուն. հրձիգ արար զկէս նաւահանգստին Թէսեայ, և զայլսն արար ցիր և ցան: Նկաւ վաղվաղակի ահ՛ի բանակն հռովմայեցւոց. դիմեցին մեծաձայն գոչմամբ՛ի նաւս իւրեանց: Այլոց այն ինչ գնային՛ի Թիկունս հասանիլ, իմիկան՝ որ իրագէտն էր յառաւօտի՝ որ ինչ լինելոյն էր, էլ՛ի քո՛ւքէն, և՛ի վե՛ր յարձակեցաւ նո՛ց յայրմէ կողմանէ օտար զօրականաւք: Վարեցի՛ առնուլ՛ի միա, որպիսի ինչ էզև սարսափ հռովմայեցւոց, ի՝ տեսանել զանձինս հարուածեալս երկուստեք միանգամայն:

Խոյս տան բռնեալսառ Թէ յերկուց պատգամս:

Վարեցաւն իբրև էաւ զբազում նաւս, և հրձիգ առար քանի մի՛ի մեացելոյ, հեռացաւ փոքր մի՛ի լինելեանն, և չոքաւ զտեղի առնուլ՛ի վե՛ր ձանապարհին՝ երակ լեայ, դիտել զնոր նաւատորմիղ հռովմայեցւոց, և թա՛ փանել զհասանել նո՛ր՛ի քանակ: Այսպա իրագէտ լեալ յայնց՝ զորս առաքեաւն էր՛ի լրտեսել, Թէ մերձենայ նաւատորմիղ զօր քաղաւոր ազգի ազգի նաւօք, (այն ինքն էր, զոր յղեալն էր հիւպատոսին յառաջ՝ զինքն՝ առաջնորդութի՛ գանձաւորաց,) էլ՝ ե՛ առաջ հռովմայեցւոց՝ կռուիլ ե՛ նո. կարծեալ Թէ յետ առաջնոյ իւրոյ յաղԹուե՛, շատ իցէ երևիլ՝ առ յաղԹել: Այսախուժն եա՝ որ գայրն՛ի սիրակուսայէ, իրագէտ եղե՛ Թէ Թշնամիք չեն ինչ հեռի: Այլոց՛ի Թուիլ գանձաւորաց, Թէ վտանգ է ձեռնարկել՛ի մարտ, խոյս եառն՛ի գաՂԹաւորքէ՛ն մի փոքրիկ՝ փինտիսս անուն, որոյ ա՛յ գոյր նաւահանգիստ. այլ ժայռք ինչ՝ որք ամբարձեալք յերկրէ՛ յօրինեին գագար ինչ նաւաց, և պատրաստ պատապարան: Այնդ ելին՛ի նաւաց. և կարգեալ զի՛մ զաբանս և զաղաչանս, զորս հնար եղև քե՛զքին հոգալ, ինայիկ կաքքեդոնացւոց: Մոքս մինչև հասեալ անդր՝ խորհեին ե՛ հարկանիլ ե՛ նո, զի կարծէին Թէ հռովմայեցիք զարհուրեալք յերկիւղէ խուսեցան յայն աստ անպատրաստ պարան, և Թոյլեն զնաւան՛ի նո: Այլոց աւեսեալ Թէ այլազգ են իրք՝ ե՛ զոր կարծէին, և Թէ հռովմայեցիք

Դիոդոր՝ ՚ի Հաթէրեր՝ եր. 880:

1 Քաղաք Սիկիլեայ՝ ի վերայ հարաւային ծովեզերք:

2 ՚ի բերան խոյս խիթոյ գեղոյն՝ Էնոմոս լերին և գետոյն:

կորովուէք դիմակալեն, իսոյս ետուն ի տէղւոջէ անտի, յոր և գժ ուաքին էր նոյ տեղակալել· և տարեալ ընդ իւբեանս քանի մի բեռնւբարձ նաւակս՝ զորս առեալ էր նոյ, չոքան ի գետն ալիկոն՝ ուր վտեղլե առնն, դիտել՝ թէ ընդ սը ուղւոյ լինիցին հաւմայեցեալք։ Ա՛ Ե՛· 503· Ն՛· Փ՛· 249·

Դիւթոդ· անդ։

Ոյնժոսի յանկ հանեալ զնաւ՝ զոր ինչ առնել ուներ ի սիրակուսա, էանդ ի սար պաքինոնի, և դիմեաց ի կողմն լիլիբէոնի, ոչինչ գիտելով զինչ անցք անցին իբ այնոսիկ՝ զորս յղեացն յառաջագոյն։ Ո գայեալ զոյն կարեաւլոնի՝ վաղ իբ փոյթ առագաստեաց՝ ի մոն եղեալ տալ պատերազմ իբ հիւպատոսին, մինչ դեռ ի բաց էր յայլոց նաւաց։ Ոնհոս ետես ի հեռաստանէ զնաւ ատորմիղ կարբէդոնացւոց, բայց գիտելով թէ տկար է յոյժ ի գիմակալել մարտ, և կարի իսն մծուսորութիբ թշնամոյն՝ չէք փախչել ուրեք, լաւ համարեցաւ՝ երթալ խարիսխ արկանել մծա՝ ի կամարինա՝ ի ժայռատոր վայրս անմատչելիս· առաւել կամեցեալ վտանգիլ յայն ապառաժ ուտս, քան անկանիլ իւրով նաւահանգիստս ի ձեռս թշնամեաց։ Կարեաւլոն՝ ի բաց եկաց՝ ի տալոյ պատերազմ իբ հաւմայեցելս յայնպիսի գժուարաւայրս, տիւբեաց սարսանդն միջ, ընկէց խարիսխ, և զտեղլի կառլաւ՝ ի մէջ երկուց նաւահանգիստից հաւմայեցելոց, ուշ եդեալ թէ զինչ գործիցի ատի և անտի։

Սպառնալիք սպառնալոյ զարշաւ արկանել ի կարթագինեայս։

Ակիզն լինէր ահեղ մրրիկ՝ սպառնալոյ զարշաւ արկածից· բայց նաւուղղիչք կարբէդոնացւոց քաջահմուտք այսպիսեաց պատահարաց, յառաջատես եղեն նմա՝ որ լինելոյն էր։ Ո՛չ զգ արարեր կարթագինի, իբրատ ետուն նմ անցանել փութանակի իբ սար պաքինոնի, և ապահովել ի մրրկէն որ ի վերս կայր։ Հրամանատարն իմաստնաբար սէս ոմանց խորհրդոյն, բայց աշխատ յոյժ եղև՝ մինչև էանց ընդ սարն, և եդ զնաւահանգիստն յապահովի, և յայնմ հետ սաստկացաւ մրրիկն։ Իսկ երկու նաւա- հանգիստք հաւմայեցելոց գտեալք ի բացի, այնոքիս անաղորմալեկոծեցան, որ ոչ միայն և ոչ տախտակ մի պիտանի ի գործ· բայց յերկուց նաւաց, յորս ժողովեալ հիւպատոսն զվերծեալսն ի նաւաբեկութիբ կամ ընկերս իբ անձանց ի ծովափն, և կիր ի վարելոյ ալեկոծութիբն վիճ անդ, որք և ելին բազում յոյժ։ Ո՛չ այս պատահար՝ որ զբացոյց վերոյլուծ կարբէդոնացւոց, և կաղդուրացոյց զայս նոյ, զհաւմայեցելսն իսոյս լբոյց, այն վի՝ և յառաջոյ վնասուց էին վաստակաբեկք։ Քին Թաղին ըզծով, հաստատեալ ի միտ՝ այլ ոչ ևս կարուցանել նա- Դիւթոդ· անդ։

ԱՀ Ա. 503 : ՆԻ. ՔՐ. 249 : լահանդիստս պինեալս , այլ պահել միայն քանի մի տա-
րուբեր նաւս ի պէտս կարաւանաց , զորս ըստ ժամանակս
ժամանակս առաքելին ի սիկիլիա . խոստովանեալ թէ
այլ ոչ ուժէն զդեմ ունիլ կարքեգոնացւոց , մինչ զի ի
ցամաքի իսկ երկուանցային յաղթել նոցա :

Ա.յս գոյժ տխուր տուապէցոյց յոյժ ՂՂՈՒՄ քան
զորս էին ի լսելիսն . բայց և այնպէս ոչ բարձաւ պաշա-
րումն . նա՛ խորհուրդ կալան համարս և առաքել
անդր : Ւսորհեցան միայն ի ձեռս ատանդել ՂՂՇխանուհին
ընտրեալգունից՝ քան զորս առ ժամն էին անդ : Ոմն
հաւմմայեցիք դժգոհ էին միանգս վերկաքանչիւր հիւպա-
տոսաց . զոյոց ձախող ելս գրէին արհամարհուԹենն՝ զոր
երկոքեին իսկ ցուցին առ կրօն : Ազդիոս վաղուց ևս էր
յետս կոչեցեալ ի հաւմմ , ի տալ ՂՀամար իւրոց գնա-
ցից : Ա.պա հաստատեցին ի միտս ընտրել զմի ոք իշխանաս-
պետ , զի յանձն լիցի նմա հրամանատարուԹենն զօրուն որ ի
սիկիլիա : Ձայս վայր ոչ ոք յընտրելոցն յայս երևելն իշ-
խանուԹի , ի գործ էարկ զայն արտաքոյ խտալոյ :

Ընտրի ոմն իշխանապետ : Պատուէր տուաւ կղզիոսի անուանել իշխանապետ : Ոչ-
Պաւսէ- նախեմ զինչ անուն կոչեցից օտարոտի գնացից նորա՝
նեայ . զոր կալաւ յայնմ վայրի , անօրինակ ամենևին : Ինչ ԹԷ
կամիցին ջանացեալ ընտանել զգերուսակ իշխանուի պե-
տուԹեն , և աղաչեալ զիտաս ծերակուտին և ժողովըր-
դեան , և ևս քան զևս բարկացուցանել զնա ընդ իւր ,
անուանեաց ի սինըքոյց ժողովրդեան զմի ոք գլխիկաս
անուն , որ լեալ էր նմ գրագիր կի՛ դանդաղ . զի տայէ
ընտրել զնա իշխանապետ : Ձայժմ ցաւսին հնդկաց
յայսմնեցաւ ի վնաս անարժան հիւպատոսին : Հրամայե-
ցաւ նմա հրաժարիլ . և կոչեցաւ վաղվաղակի յատեան
Վաղերիոս Մաքսիմոս . գ. ա. ժողովրդեան : Պղծէն ոմանք՝ Թէ յանկարծական փո-
Թորկի ի վնաս հասեալ յորուեաց զժողովն , և այնպս վեր-
Լիւ. Համա ծաւ կղզիոս : Ա.տելոս կալաւոնս ընտրեցաւ իշխա-
ռոպոս . ծգ : նապետ փոխանակ գլխկեայ . և սա ևս իւր զօրագլուխս
հեծելազօրուն զկեկիլիոս մետելլոս : Ձորաւ երկոքեին ի
սիկիլիա . բայց չարաբին ինչ յիշատակաց արժանի :

Յունիոս տիրէ երկիս եայ : Յունիոս՝ որ մնայեալն էր ի սիկիլիա , քօղարկել կա-
Պոլիբիոս . ա. ծէ : մեցեալ զսխալանս իւր և զգժքաղգուԹի՝ երևելի իմն
գործով , ջանչՀնար եղև գաղտնի քանագնայուԹիք ընդ
երիկասցիս , մինչև տալ նմ ի ձեռս իւր զքաղքն երիկս :
Ի կատար համանուն լերին էր մեհեան աստղիտեայ
երիկսեան , գեղեցիկ յոյժ և մեծագանձ քան զամ մե-
հեանս սիկիլիոյ : Ինչքին դիր էր փոքր մի ի ստորե քան

զգաւաթն լերին . ու՛ր անչնար էր երանել՝ բայց ըլ ձա-
նապարհ երկայն և զառ՛ի վեր յոյժ : Յունիոս զեսեղե-
ցոյց զմանն ինչ զօրուն իւրոյ՝ ի գագաթան անդ , և
զինայեալսն՝ի ստոյգ լերինն՝ ձգտ յաւան ինչ փորրիկ՝
անուանեալ Եգիպաւ . զոր ամբայեցեալ եհաղ անդ ուր
հարիւր այր՝ի պահպանս ուի : Չետ զգուշասորուեցաս հա-
մարեցաւ՝ թէ չիք այլ ուստեք երկիւղ : Ապայ կարեաւ
լոն հանեալ անդ՝ի ցամաք զգունդս իւր գիշերային , ու-
րեաց աւանին փոքու , ուր կոտորեաց զմանն ինչ պահա-
կապանաց , և այլք ամբայան՝ի օգոյաքն երիկս :

Ե. Ա. 503 :
Ն. Ռ. 249 :

Դիոք . ի Հաբելեբէր . եր. 841 :

Չայմ՛օրի և անդր պատմեաւ՝ն ոչինչ ստոյգ առաջի
առնել մեզ զյունիոսէ : Կարծեն ոմանք վիպագիրք , թէ
ըմբռնեցաւ՝ի կարեաւոնէ՝ի շահատակուն՝ զորմէ խո-
սեցաք : Ապա այլք պնդեն՝ թէ քաջ գիտէ լով , զինչ անցք
անցանելոց էին ըլ նա՝ի գառնալ իւրում՝ի հռովմ , յա-
ռաջեաց ըլ զիւր դատապարտու՛ն՝ կամաւոր մահուամբ :

Ջնտրոս : Վաղերիոս Մաքս . :

Ըլ և այլ են կարծիք մտաճնագրաց և՛ի վըր կատար-
ման Ղարաբոր խոշոց : Ոմանք արկանեն զայն յայս ամ-
և ոմանք չորեքտասան ամաք զինի , առ հիւպատոսու թ՛ը
Պ. կուռնելիոսի լենտուլոսի , և Ա. լենկինոսի վարոսի :

Կ. ԱՒՐԵԼԻՈՍ ԿՈՏՏԱՆ ը՛ .
Պ. ՍԵՐՎԻԼԻՈՍ ԳԵՄԻՆՈՍ ը՛ .

Ե. Ա. 504 :
Ն. Ռ. 248 :

Ըմ՛ք յաջորդք չառնեն առաջի դէպս երևելիս , մինչև
՛ի պատերազմն որոշիչ յոր յանկ եր կուլուն : Ըմ՛իկար մահ-
անուանեաւն բարկաս՝ Հայր մեծին անհիքարայ՝ յաջոր-
դեաց կարեաւոնի՛ի սիկիլիա : Խաղաց անսի իւրով նա-
ւահանդիսիս յիտալիա , և աւաբ եհար զերկիր լոկրո-
նացւոց և բրուտացւոց :

Ամիլկարայ յանձն լինի հրամանատա-րուեաւ սիկի-լոյ :

Հռովմ երախտաւորեաւ՛ի հերոնի , ՛ի փոխարինուեաւ
իւրոյ շնորհապարտուեաւ , ապահարկ առնէ զնա՛ի տա-
րեկան հարկաց՝ զոր յանձն առեալ եր տալ , և սնդե
ընդ նմա սերտ բարեկամուեաւն :

Ըմ՛իկար սերեալ միոյ՛ի լերանց՝ որում անուն եր ե-
պիերկոյ , կի՛ երկոյ , որ ըլ մեզ է պանորմոնի և երիկ-
սեայ , կարի իմն աշխատ առնէ անտի զհռովմայեցիս :

Ե. ԿԵԿԻԼԻՈՍ ՄԵՏԵԼԼՈՍ ը՛ .
ՆՈՒՄ. ՓԱՔԻՈՍ ԲՈՒՏԵՈՆ·

Ե. Ա. 505 :
Ն. Ռ. 247 :

Ոմանք ուրք ոմանք չձեռնարկել՝ի նաւամարտուեաւն . բայց առանձնաւորք՝ի հռովմայ-ոմանք թախանձեցին տալ նոցա նաւս , ասպատակել աս-

Մասնա-
եցոց հան-

Ա. Հ. 505։ Ն. Ք. 247։

Թէնամիս. այսուիկ պայմանաւ՝ զի՝ ի դարձի իւրեանց դարձուսցեն անդրէն հասարակապետութեանն վրաստ, և պահեսցեն անձանց վտարն զոր ստացեսցեն։ Ո՛չ՝ ի տալ նոցի զբազմանել յունականաւոց՝ զորս հանդերձեցին իւրեանց ծախիւք, արկին աշ՝ ի ծովակերեայս ափիիկոյ, և մեռեալ՝ ի նաւահանգիստ քիզբէն՝ խպտոնայ՝ հրձիգ առաքին զնաւ՝ որ գտան անդ. այրեցին զբազում տունս քիզբէն, և աւարեցին աւար բազում։ Ի ժամանակի յորժամ այս սպառազինքն եկին պատուհասիլք յաւարառուէ, բնակիչք փակեցին զմուտ նաւահանգստին երկաթիւ շղթայիւք։ Ի՛ճ եղև յայնժամ տագնապ հոգւոյ մեծ եղև, բայց վերծանն յայնմանէ այսպիսի ինն հնարիւք։ Իբրև եհաս մի՝ ի ցանկանաւոց մատ՝ ի շղթային, ա մեներքին նիք՝ որք՝ ի նմանի եին, խմբեին՝ ի խելս. որով իւրովն ամբարձեալ նաւատաքն, անցանէր՝ ի վերուստ շղթային։ Օ այս սքանչել դառնային միանգամայն՝ ի նաւատաքն, և յայնժամ վերառեալ խելք նաւին՝ լինէր զերծ՝ ի շղթային։ Ի՛. յսպիսի հնարիւք զերծան ամ՝ նաւք՝ ի վտանգին։ Ի՛. պա իբրև հասին՝ ի պանորմոն, ել՝ հարաւ ընդ նո՛ նաւատորիկ կարքեդոնացոց, բայց յաջողեաց նոցա վանել զսոսա։

Պոլիբիոս· ա. ծԷ։

Յայնմ վայրի հիւպատոսքն երկոքին եին պատուհասիլք, մին՝ ի պաշարումն լինելեւոյն, և միւսն՝ ի պաշարումն դրեպանոյի։ Ի՛. միւնոյ յայնմ վայրի՝ ուր զօրքն ստեալ եր, աշխատ առնէր զնա հանապազ. և այս ի երկուքին տեսից սոսն բազումն։ Յերկոցունց կողմանց եին՝ ի ճգմանս. և օր ի՛ օրի՝ ի վեր երևելին նորանոյ հնարագիտութիւնք պատերազմանցն, դարանք, դաւք, յարձակմունք և բաղխմունք. զամենայն արկին՝ ի գործ, այլ չեղև ինչ որոշումն։

Ցնունդ ամնիբալայ։ Պոլիբիոս· ԺԷ. իբ. 706։ Լիւ. Ը. լԷ։

Յայսմ ամի մանաւանդ յիշատակութիւնք արժանի՝ եղև ցնունդ մեծին ամնիբալայ։ Ի՛. յն՝ զոր նա ինքն ասաց յետ պարտուէ իւրոյ յափրիկէ՝ ի չիպիոնէ յամին հնգետասանի 550, իւր իսկ խոստովանութիւնքն, թէ եր յայնժամ քառասուն և հինգ ամաց, հասատակ զինքն զետեղել զցնունդ նորա յայս ամ՝ զորմէ խօսիմք. այսինքն՝ ի 505 ամ հռոմայեցւոյ։

Փոխանակումն կալանաւորաց։ Լիւ. ԼԷ. լԷ։

Ի բաղում ամանց հետէ կողմանքն երկոքին զբառնալ ունէին զկալանաւորս։ Ո՛ւ այսորիկ միաբանեցան առնել փոխանակումն. և եղև՝ հարուեցելոյ՝ հարիւր

1 Կարծի լինել սմա՝ խպտոն գիտր. խարսխաս հետ՝ ի նորեկտանէ։ բհատս մեջ յ՝ասպիկ՝ երկու կամ երեք

քան և հինգ լիրայ ՚ի մարդաձիւթ ։ Այլ զի Թիւ համա- Ա՛ Հ· 505 ։
րոյ ՚ի կարքեդոնացւոց կողմանէ էր յոլովագոյն , վճա- Ն· Ք· 247 ։
րեցին նոքա զայսմանեաւ սակն ։

Սահմանեցան երկու նոր գաղթականութիւք , մին յ՚ե- Երկու նոր
սուբոն , և միւսն ՚յալսիոն , յեփրուբրա և յումբրիա ։ հաստատութիւն ։

Վեսպասիանոս ։
գլ· ծ՛ ։

Լծուարկուէ ժողովրդեան որ եղև ՚ի համարակալ- Լծուարկութիւն ժողովրդեան ։
յատելիսոսէ կալատիոսէ , և ՚ի մանլիոսէ տորկուատոսէ ,
յանկ եղ սովորական արարողութիւն Վաւուէ ։ և եղև ե-
բեսևեսթերօրդ ։ Վտանն երկերիւր լիսուն և մի հա- Կոդիոլնան
զար երկերիւր քան և երկու քո՛ բացիք ։ յո՛ իբրու լիսուն Լիւ· Համա-
հազար ոգիք նուազ ՚ք վնասբնեթայ հաշուին ։ նուազու- ռատ· ժ՛ ։
թի արդարև երևելի , ՚ի սակս պատերազմայ և սուիպ
նաւաբեկութեանց ։

Մ· ՈՏԱԿԻԼԻՈՍ ԿՐԱՍՍՈՍ ։ Ա՛ Հ· 506 ։
Մ· ՓԱՌԻՈՍ ԼԻԿԻՆՈՍ· Ն՛ Ք· 246 ։

Երևի յայսմ ամի տիկին ոմն Հաւոմմպէցի կոչեցեալ ՚ի Տիկին ոմն
դաւառատան առաջի ժողովրդեան ոմն վճռատպատ վե- Հաւոմպէցի
հափառուե , ընդ որոյ կայսն վայր չէր դիպեալ ՚ի սա քոյր ամբաստան-
կղզիսոսի պուլքերի , որ իւրով յանցանսրուվեթ կորու- եալ առաջի
սեալն էր վնասատրութիւ Հաւոմպէցի ։ Յաւուր միում ՚ի դառնալ իւրում ՚ի խաղալց , ՚ըզնի կառք իւր յուշիկ ՚ի խոսանկ ՚ի ժողովրդեան՝ որ խափանէր զնանա- պարէն , ասաց ՚ի ձայն բարձր ։ Ո՞ր էր ինչ ՚ես էիր եղբայր էմ , և անդրէն հրամանապատ լինէր նաւահանդիսի ։ Ջեսեալ ՚ի նեղլ ՚ի խռանկ ժողովրդեան , ըղձանայր ՚ի ինքն ։ Վեպէստ և ՚ոմիս ջան եղին իւր ապգականք , և քա- բեկամք տոհմի նէր՝ որք ՚ի գլխաւորացն էին հաւմնայ , ցուցեալ՝ ՚ի օրէ ք ՚ո՛ պատուհասանէն զանխորհուրդ զբ- լոյցս , այլ միայն զմեզապատար գործս , սակայն և աշխա պատասրիցաւ տուժիլ տուգանս , զոր արկին ՚ի ծախս շինուածոց փոքու Սատուրնոս ։

Վեսպասիանոս ։
գլ· ե՛ ։

Մ· ՓԱՌԻՈՍ ԲՈՒՏԷՈՆ· Ա՛ Հ· 507 ։
Կ· ԱՏԻԼԻՈՍ ԲՈՒԼԲՈՍ· Ն՛ Ք· 245 ։

Տարան հատուած մի ՚ի փրեգելլա քաղաք Էտրուրիոյ՝ Վեսպա-
երեք փարասխոս միայն հեսի ՚յալսիոնի ։ ուր հաստա- սիանոս ։
տեալ էր միւս ևս՝ երկամեայ յատաջ ։ գլ· ծ՛ ։

Եղև նաւակռիւ ընդ մծոյ՝ եգիպտոս ։ որ եղև ազէտա- Փոքրա-
ւոր երկայնունդ իսկ կողմանց ։ կարքեդոնացւոց ՚ի սակս պատուհասի , և հաւմնայեցւոց՝ վասն նաւակռութեան եղելոյ փոքր ի մեծոյ ։

Փաստիոս ՚ի Ք. Յ.

Լ՚Միկար գտանէ՝ Ամնասպարհ մուծանելոյ օգնութիւն և համբաւս ՚ի լինելեան։

Ա՛ Յ. 508։ Ն՛ Ք. 244։

Ա՛ ՄԱՆՈՒԻՈՍ ՏՈՐԿՈՒԱՏՈՍ· Կ՛ ՍԵՄՊՐՈՆԻՈՍ ԳԼԵՍՈՍ Բ՛.

Ամիկար տիրէ քաղաքին Երկեսեայ։ Պատերազմ ՚ի Ա՛. Ծբ. ՚Ի նոր ապահովիլ վնաս յիմա վտանգէ։ Հաստ. Ծոռ. Ժբ. եր. 881։

Ոչ յառաջն ասացաք, հռովմայեցիք տիրեալ էին երկուսեայ։ Ո՞ր ոք զետեղեալ նոյ խումբ մի ջրայ ՚ի կամ տար լերինն, և խումբ մի ևս ՚ի ստորև, կարծեին թէ չիք ուստեք երկիւղ քաղաքին՝ որ ՚ի միջի· այնպէս և ջուր ՚ի թշնամոյ՝ որք աքսուին և ժրուձէն պարտ էր լինել նոցա միշտ կեղակարծելն։ Լ՚Միկար խաղացոյց զգուշութս իւր գիշերային. և Ամնասպարհ արարեալ նոքօք փարատս մի և կէս՝ այնպս լռելեայն պատեցաւ զքերամբ, մինչև տիբեաց քաղքին, յետ կոտորելոյ զմանս ինչ պահակատարացաց, և զինակեալսն տարաւ ՚ի դրեսմանն։ Լ՚նիմանալի ինն Յուն, թէ զնաղդ հնար եղև կարբեզոնացոց դիմակալել յայնմ վայրի՝ բաղնեալ ՚ի վերուստ և ՚ի ստորեք· այն զի անհնար էր նոյ ընդունել կարաւանս՝ քայց ՚ի միոջէ ևէթ ծովախնէն՝ որում տիբեին։ Մակայն յայսպիսի պատճառի՝ Յերևս աւելի ևս քան ՚ի յաղթանդ պատերազմայ՝ Ամնասն աջողակութիւն և խոհական համարձակութիւն զօրավարի։

Կրնան յայնմ անձուկ վայրի ՚ի վեր ելելոյն երիվեայ բռնուն էր յոյժ և տատակ, ՚ը զոր կարծի։ Լ՚Միկար ըստ միջ անկեալ երկուց խմբից՝ որ ՚ի բարձուէ և ՚ի ստորև, էր պարարեալ ՚ի սմանէ, ոյ և ինքն պարարեալ ունէր զմիւսն։ Խաղխունք և գիմակալութիւնք էին յերկայնոյն կողմանց տատակացեալք հաւասար. ոչ գոյր գադար ՚ի տուէ և ոչ ՚ի գիշերի. ուսեալ էր նոյ կալ աչալուրջ, զի գիտէին՝ թէ միոյ միայոյ րոպէի հնար է վէր ՚ի վայր ելել զնա՛, Լ՚որ զի՝ յաղթեին, և էր զի՝ նկուն լինէին, այլ ոչ երբէք լքանէին։ Լ՚ն նկատութիւն հաւարաց, ոչ աշխատութիւնք, և ոչ վտանգք՝ որոց տարան վերկամ մի, կարողացան միտեղութեալ զոք յերկայնոյն կողմանց տալ տեղի։ Լ՚յսու օրինակաւ այն կրկնակ պաշարուին, զի մարթի իսկ և այսպիսի տալ նմա անուն, չէ յանգի բայց ընդ նոյն իսկ կռուին։

Ջէնոբիոս ՚ի Փ. Ծբ.

Լ՚ս հիւպատոսաց այսր սակի՝ գաղթական առաքեցաւ ՚ի բրուտդուսիոն՝ յերկիրս սալենատացւոց, քսան ամաց վկնի անցանելոյ երկրին ՚ի ձեռս հռովմայեցւոց։

Լ՚ կեղկելիոս մետելլոս յաղողեաց ՚ի քրմապետութե՛

Տ. կրօնականիսոսի, որ եղև առաջինն 'ի ժողովրդական նաց՝ որոյ առեալ էր զայն պատիւ։

Կ. ՓՈՒՆԴԱՆԻՈՍ ՓՈՒՆԴՈՒԼՈՍ· Կ. ՍՈՒԼՊԻԿԻՈՍ ԳԱԼԼՈՍ·

Ա՛Նգեալ էին ամբ հինգ, յորս ոչ ոք յերկոցունց կողմանց արարեալ էր ինչ երևելի, կարծելին Հռովմայեցիք՝ Թէ իւրեանց յամաքային գօրօք ևեթ հնար է նոցա յանկ հանել զպաշարումն լիլիբէոնի։ Նայց տեսեալ Թէ յերկաբնին, գարձան յիւրեանց առաջին միտս, և արարին Ձիգն մեծ 'ի վինել զնոր նաւատարմիղ։ 'Ի պատկասիլ փողոյ 'ի հասարակաց գանձուէ, նախամեծաւորեալ առանձնաւորաց էլից զԹերին։ Ա՛յսչափ մեծ էր առ Նեռ սէր Հայրենեաց։ Իւրաքանչիւր ըն կարի Հանգանակեցին 'ի հասարակաց ծախս, և վատահացեալ 'ի հաւատարմոնէ Հռոմէից՝ որ յանձն առնոյր վՃարել 'ի ժամանակի վճարիւ փոխատուութեն առ այսպիսի սպառազինուել, ոչ ոք երկմտեաց տալ կանխիկ վճռ շահատակութե, զորմէ կախեալ Հայր պարծանք և ապահովութե հասարակապետութե, Լր՝ որ իւրովի Հանդերձեր զնաւն իւրովք ծախիւք. և Էին ևս՝ որք երկու կի երեք միաբանեին 'ի կառուցանել զնոյն։ Պոկ 'ի սուղ ժամանակի երևեցան պատրաստ կանք երկերիւք նաւք հինգ կարգ եան Թիոց, որք շինեցան ըն օրինակի միոյ 'ի ցուկանաւաց, զոր առեալ էր նոյ 'ի Թշնամեաց, որ և էր երագընթաց յոյժ։ Ցեսանել ունիմք յընԹացս պատերազմացս՝ քաղցմ օրինակ վճռանձն Հայրենասիրութե Հռովմայեցւոց, որ մի էր 'ի գլխաւոր բնաւորութեց նոյ։ Ա՛տ սակն օրինակի և Հնդկապետութեն էր Հաւատարիմ 'ի Նոստմունս իւր։ Ա՛յսու օրինակաւ Հնդկաց Հաւատարմոնէն՝ (զոր յերբեմն է՝ 'ի վեր և 'ի վայր յերեւի,) է աներկեան ապաւէն պետութեն 'ի կարևոր պետս։ Ցնդել զայն փոքրս իսկ՝ է յանցանել զեկեան կանոնաւ ողջամիտ քրիստոնէութե, և արկանել 'ի սիրտս Թերամտութե, որպէս յոլովակի չիք դարմանն։ Ա՛յս անակնկալ ապաստան՝ զոր գժուարին Թուէր ակնկալել 'ի Հռովմայ, յետ վհատուց Նորոգ եղելոյ 'ի Ծովս, զօրացոյց զժողովուրդն Հռովմէական 'ի գլուխ Հանել զաշխարհակալութիւն սկիլիոյ, և ապա ձեռնարկել յայլս ևս, զոր ՝ածային տեսչութեն սահմանեալ էր վասն նորա։

Ա՛Ե Ա. 509։ Ն. Ք. 243։

Կարգ նաւատորմիղ հռովմէական, կառուցեալ և հանդերձեալ 'ի նախամեծաւորութե մանլոյ Պղեբիոս։ ա. 60։

Ե· Հ· 510։
Ն· Ր· 242։

Կ· ԼՈՒՏԱՏԻՈՍ ԿԱՏՈՒԼՈՍ·
Ե· ՊՈՍՏՈՒՄԻՈՍ ԱԼԲԻՆՈՍ·

Պոստումիոս պատրաստիւբ էր իշխանակային չու առնել՝ի սիկիլիա, ուր յայսմ ամի անկն ուներ մեծի յաջողուածոյ։ Այլ զքեզ քուբմ էր արեսի, և զբմոյ չէր օրէն հեռանալ՝ի հռովմայ, մեռելոս քրմապետ արձել նմա՝ երթալ յայն գաւառս։ Վրդ յանդգնել ժամանակաց չէզձ այդպէսի զգուշաւորուն մեծի կամռագրուեա։

Ներակայն ևս եղոյց խիչ մեծ լիս կրծի, պատուիրեալ լուտատիոսի չՏարչանել խորհուրդ գուշակին պրենեստեայ՝ որը լինելին վիճակարկուբ, սչ կամեցեալ՝ լեթ հիւպատոս սին հռովմայեցի գիմեացի յարարողեիս օտարոտիս։ Ալ եմախթոռ համարելին նախինբ գոմ ազգ գուշակուե, և եկին նը պետնա սեսակբ։ Ալ եմախթոռնեբ պրենեստեայ էին կարի վաղնջուց, և յոյժ անուանի էր ամ իսալիա։ Վին մամր փայտեայ կոտորբ, խորհրդաւորը նշանագրովբ զրոյնի լուծբ՝ի վէր, փակեալբ յարկեղ ուրեբ, զոր քուբմբ պահէին զգուշուբ՝ի մ հենի՝ի հասի։ Ալրև երթայր որ հարցանել խորհուրդ պատգամախօսս, քուբմբ հանէին արտաքս զայն արկղ, և տային տղայոյ ումեմն վէր՝իսյոր չորքոտի ստեպ զայն կոտորս փայտեղինս, ապա տային նմա հանել վմի յայնց իր բերման։ Ալ յսու օրինակաւ պնդեին քուբմբ գտանել յայն նշանագիրս զպատասխանի խնդրոյ հարցանողայ։ Յիբաւի ծիծաղի՝ կիկերոն իր անմիտ գիւբաչաւանուն ժողովրդոյ, որբ յանձն առնուին լսմնանել՝ի պատրանս հանձրամիտ նենգաւորուե, որոյ հինն հաստատուե էր կէս ազահուեն քրմոյ, և կէս անպատուն այնց՝ որբ գային խորհուրդ հարցանել պատգամախօսի։

Կարգումն միաւոր պրեստորի։
Լիվ· հմմտ· ժԶ։

Ալ զի անմարթ էր երկոցուն իսկ հիւպատոսաց՝ի սիկիլիա, և զի մին և եթ չէր բաւական երթալ՝ի բաւական զբեռն մեծի պետրզիս, սկիզբն արարին յայսմ ամի կարգել երկուս պրետորս, (իբր զի ցայն վայր էր մի միայն, որոյ գործ էր սեսի գաւառ զգաստատանս։) Ալ վաղերկոսի փալտոսի միոյ յերկուց անսի հրամայեցաւ ընկերել լուտատիոսի՝ և քաւանորդ լինել իր նորուն հրամանաւ՝ երթողիցն մարտի։ Այս իր անցանել ձմերայնոյն՝ չորան՝ի սիկիլիա նաւատնդիսիւ երեք հարիւր յուկանաւ

1 Աբեն հնարեցաւ խաբէութիւբ, թէ, և կիբ առ՝ի մոլորուե։ Յաղագս՝ի զրկաքաղուե, կիբ՝ի անապատս… գեաղեոռնէոյ· գիբ ք· հմր 85։

ասաց, և եթէն հարիւր քեռնաբարձ նաւաց։ Յայնմ հետ տէ հանապազորդեցին կարգել երկուս պրետորս. Թէպէտ և զորուն չէր ինչ պետ, զոր երկաքանչիւրն ինայէն ի հռոմ դատել զդատաստանս։ Իսր առնէրն իրասունս ի մէջ քաղաքացւոց և քաղաքացւոց, կոչիւր պրեթոր հաշտարար. իսկ որ առնէրն ի մէջ քաղաքացւոց և արտաքնոց, կոչիւր պրեթոր օտարաց։

Ե. Ա. 510։ Ն. Ք. 242։

Ուստահիոս եհաս ի սիկիլիա, յորժամ ոչ կարծէր որ Պաւլոս առաքեալ Քրիստոսի եր դարձեալ յաթիւիկ. զի ոչ կարծէին երբէք, Թէ հռոմայեցիք խոյհիցին մէտանել անգրէն ի ծով։ Տիրեաց նաւաՀանգստին գրեպանոնի, և նոմ դիպան վայրաց՝ որք էին գլխլիբէանիս, և որք ի մեհենէլոյ նաւաց կարքեդոնացւոց՝ կային անսպասրսպար։ Յետ այսորիկ մնացեալ ի շրջակայ սահմանս գրեպանոնի, և կարգեաց զնոմ զսիտոս ի պաշարումն։ Ա. մի ինչ պիտրզմնական մեքենայիւք արարին խրամատուն, և զօրականք ի պատրաստի էին հիւսպատոսաւ Հանդերձ ի վերայ յարձակիլ, խոցեցաւ նա յայնմ վայրի կարեվեր յաղդեր. զօրականք որք յոյժ սիրէին զնա, Թողին զգրխրամատն՝ օգնել նմ։ և տարան խուռն բազմութ ի բանակն։ Նայց ի գարմանել զվէրս նիր՝ չէզև նա ժամանակ Ձաւ։ Ա. ծէալ զմոտ՝ Թէ նաւատորմիղ Թշնամեաց ոչ յապաղէ գալ. և առաջի աչաց ունէլով զոր խորհեալն եր ի սկզբան, Թէ չէք յանկ Հանել զպիտրզմ՝ բայց ծռվամբտուէք, զօր մամ անդադար մնրկեր զհուժան նաւորդաց ի մերզս, առնել զնոս քաջայարմարս ի կատաբուն խորհրդոց իւրոց յարձակիլ ի վր Թշնամեղն. մինչև և Հանապազորդութ հրաՀանգելոյ զնոս ի պէսպս վարժս, ի սուզ ժամանակի ի լոկոց նաւորդաց արար զնոս քաջ քաջ զօրականս։

Պիտրզմ առ դատեան կրչէօր յորում յաղԹեցեն հռոմայեցիք։ Պղէբիոս. ա. 1-15.

Ա. Ե. Ծ. Ա. Ե. Ծ. Ա. Ե. Ծ.

Ե. Հ. 510։
Ղ. Ռ. 242։

Ինչպէս եր հիւպատոսին բոլորովին ողջայեալ ի վիճակս անտի , լուաւ Թէ հաւատոլիով Թշնամեաց դիմեալ գայ ։ Խորհեալ յանձին՝ Թէ միթէ միա՛ խոկ կարքեդոնեան վօրավարին , ընտրեաց ի ցամաքային զօրուն զքաջ Յամարտիկան , և առաքաւոտաց դէպ ՚ի յեգուսա կղզի , որ զառաջեաւ լինելոյն ։ Հասեալ անդր՝ իբրև քաջալերեաց զարս առնել զարժանն՝ ազգ արար նաւապետայ , Թէ աւ վաղիւ պատերազմ կայ առաջի ։

Ի ծագել առաւօտուն տեսեալ Թէ աջողակ եր հողմն կարքեդոնացւոց , և իւր՝ կարի իմն էր դէմ , և ծուխ խառն վեալ յոյժ , աւ վայր մի եկաց ի տարակուսի , Թէ մի՞նչ արժան իցէ առնել ։ Ա՛այց ապա ածեալ զմտաւ , զի Թէ ձեռնարկէր ի մարտ ի ընդել սաստիկ հողմոյ , կուսիլ ունէր ընդ նաւամարտիկ զօրուն և ընդ նաւս ծանրաբեռինս , իսկ Թէ ինայր զադարեցոյ հողմոյն , և Թ աղացուցանիցէր անձնոյն միանալ ընդ բանակին երիկամբ , կուսիլ ունէր ընդ նաւս Թեթևաբեռինս , վա՛ Թափելոյ նմ զվաբանից բեռինս , ընտրեալգոյն զօրականս ցամաքային զօրուն , և որ երկիւղալին էր զ գնա՛մ , կուսիլ ունէր ընդ անվնէիցեր քաջութեն ամիկարսոյ , վա՛ այսր ասի՝ եդ ի մէջ բուռն հարկանել ՚ի դիպողուն մատուցեալոյ առնին ։ Այս յորդորբք գնացեալ զօրավարի՝ զայս օրինակ առաջի արարէ ընդ յառնն՝ որ քաւ ևս է՝ եՀԷ ոչ զօրավար և եՀԷ ոչ վիպագիր , որպէսի պողնբերոն է , առաւելուն բազմապատիկ արդիւնս ՚ի վէպս եղելոց , և ոչ Թէ ոգի էն նէ ։

Այն հիւպատոսին գունդք ընտրականք , քան նաւորդք կարի իմն մարդք , և ամրակազոյց նաւք , չինեալք ոչ ա սացաք ըստ գաղափարի ցանկասւոյ միոջ յառաջնմէ գերելոյ , որ կատարելագոյնն էր զ գայն վայր երևեալս ։ Այլ իբրև զ հակառակս եին իրք կողմանն կարքեդոնացւոց ։ Ա՛նանկ զ բազում ամն գտան սոքա միայնակ տեառքն ծովու , որոց առաջի ոչ իշխեին երևիլ հռովմայեցիք , յայսսակս առ արհամարհս ունէին զնո՛ , և համարեին զանձինս անպատերազմս ։ Իբրև ազգ եղև նոցն խըրտիւն հռովմայեցւոց , կարքեդոն հանդերձեաց ի ծովու վաղ ընդ փոյթ տոմիզ նաւական , յոր ամ ինչ երևեր կարգեալ հապճեպ տագնապաւ ։ Օ՛ գործանք և նաւավարք ամ էին վարձուորք , նորամուաք ՚ի համար ։ անփորձք , անառըիք , անսեերք առ հայրենիս , և անյորդորք առ Ա՛ռրկայ օգուտ ։ Ա՛այ ծանուցեալ այս ամ ՚ի պետրզմի անդ , զորոյ

1 Մի է ա՛ւ յեփապետ իշխող անտի ։

ոչ զգէմ կալան առաջին քաղքանն ։ Ոչխաւն ի նաւաց Ա Հ· 510։
նոյ ընկլուզան ի ջուրս , և եօթանասունք առան զամ կապ- Ն· Ր· 242։
մածոլք ։ Նայեաւքն յաջողելով հոգմոյն անկան ի
փոքր կղզին , ուստի ելեալն ելին ։ Ոչիւ կալանաւորաց ե-
ղև աւելի քան զտասն հազար ։

Իսրև դարձաւ անտուն ի կարքեդոն նաւօքն վերծե-
լովք , անդէն սպանաւ , ոչ սովորութի էր նմ առնել ի զօ-
րագլուխս՝ որոց ելք ոչ ի դէպ յաջողիին ։ Ոչ այդ սովո-
րութի եր ի Հռոմ՝ Կա քղքականութի նոր յայտ , ոչ մի-
այն յար և նման էր մարդասիրուն՝ զոր ունէին յամն տը-
ռովմայեցիք , այլ նպաստամատոյց ևս պետութեն և օգ-
ուի Տրոյից ծառայութեն , ի տալ զօրագլխայ՝ որոց ոչն
յաջողեաց , ժամանակ ուզղուն , եթէ վերսանայ իւր-
եանց , և եթէ ձախողուն ։

Ոստատիոս յետ քաջութես յառաջ խաղացեալ ի լե- Որսկոս· գ· ։
լիբէոն , խառնեաց զնաւսն ընդ գունդս պաշարողաց . և
հանգուցեալ զնա առ ժամանակ մի առաջնորդեաց նոր յե-
րիկսկ . ուր զօրացաւ ի վէր ամիլկարայ , յայտ է թէ պա-
տերազմեալ ի ցամաքի , ուր կոտորեաց զնոր երկու հա-
զար արս ։

Ի հասանել աղետաւոր գուժից ի կարքեդոն , անկաւ Դաչն հաշ-
մուն ի մէջ
հռովմայ և
կարքեդոնի ։
Պոլիբիոս ։
Ա· ։ Ի· ։ Ի· ։
գնոքօք ահ և երկիւղ մեծ , զի անակնկալ ելեն էր ։ Ոչայց
և այնպես ոչ լքաւ ծերակոյտն . դեռ ըղձանայր հանա-
պազորդել զմարտն , բայց վհձակ իրդղուեց ոչ թողացու-
ցանէր . զի ցորչափ հռովմայեցիք տեսքը եկեն ծովու ,
անհնար եր առաքել համբարս և թիկունս զօրացն սէ-
կիլեոյ ։ Ոհոկ զեկուցեալ վաղվաղակի ամիլկարայ բար-
կասայ՝ որ շքամանաւարն եր անդ , զիտաս իւրեանց , թո-
ղին խոհականսէ նոր ընտրել՝ որ ինչ ձահողագոյն թուի-
ցի ։ Ոյս այր սէ ծարաւ՝ ցորչափ տեսանէր նորոյ ինչ յոս-
տղ , ձեռնարկեր յոմ՝ զոր սադրեր նմ անվէհեր արիու-
թէն , և կատարեալ խոհեմութէն ։ Ոչայց իբրև եհաս ի
վէր , թէ այլ չէք հնար , առաքեաց պատգամաւորս առ
հիւպատոսն խոսել վմ միաբանուէ և հաշտուէ . զի խո-
հեմութէ է՝ ասէ պողիբիոս , դիտել ըզ ժամանակին դի-
մակալել , և տալ տեղի ։

Ոստատիոս , բայց չիբամ առանձնատոր օգտէ՝ զոր
ունէր , ի չթողուլ յաջորդի զպարծանս յանկ հանելոյ
զայնպիսի երևելի պատրոյ , գիտեր թէ քանի՛ խոնջ էր
ժողովուրդն հռովմէական յայնպիսեաց աշխարհաւերս պա-
տերազմ , որոյ սպառեալ էր զզօրսն , և թափեալ զե-
կամուտս ։ յիշէր և զձախող հետևուելս անխոնարհելի և

Ա· Հ· 510։ Ն· Ք· 242։

անխոհեմ Հպատուեէ Հռեգուլոսի ։ մի այսորիկ ոչ կա-
մեցաւ ժխտել ։ և արար դաշնագրուէ զայս օրինակ ։ Է-
նէ՛, եթէ ծովակրեանն հռովմկանաի հաձոյ եռանայի, բաբելեանաե
՛է ՚ի հռովմայ և կարելոնէ՝ այսպիսի պայմանօք ։ Կարելոնացիք
եկղեն ՛է գետրս ՛է բովանդակ սիկիլեայ ։ Ալ՛ հռոմեացին ընդ հե-
քանի , որպես և ո՛չ ընդ սիրահաւացիս , կամ ընդ գաշնաւորս նոցա ։
Կարելոնացին ՛է հռովմայեցիս պատչաւոյր կալանաւորել ասանոյ
ենդրելոյ էին ՚ի քաղ՝ ՛է ասկա քերանց ։ Ի չասն ասաց հիմոյ գայնն
հռովմայեցւոց ՝ երկու հազար երկերեր պատանեաց արծաթիս եբեհա-
կան ։ Ցետս սպրդ ՚ի Հարևանցի գալարուլեն , գորշուէն և
գայաստանանուլեն գաշնագրուէս , որ այնչափ ինչ ՚ի հա-
մառօտ փակէ . և կարգէ ՚ի սակաւ տողս գիմ օգուտ երբ
կուչ ժողովրդոց հզօրաց , և զգաշնաւորաց նոյ , ՚ի ծովու
և ՚ի ցամաքի ։

Կառնէլիոս Նեպոս։ յԱրիստոտել։ Էին իսկ։

Ինդրեալ էր հիւպատոսին , զի գումգը որք ՚յերիկամ
էին՝ ՚ի գնրս տացէն զղէնս ։ Բայց բարկաս արիաբար
չէաւ յանձն գայս պրակ , և ասաց յայտնապէս . տամ
զանձն ՚ի յետին ձիգն և ՚ի մահ խոկ , այլ զայդ պայման
անարգուլեն չառնում յանձն ։ Չաւանեցաւ միայն տալ
ուեծ ստան դենար հռովմկական . յո ինն լերայ գաղղիա-
կան՝ առ իւրաքանչիւր գօրական , որ ՚ի խմբէ էր պահա-
կապանաց ։

Իբրև հասին ՚ի հռովմ այս պայմանք , մի գի չէին դեռ
ողջիկ հաւանուլեը ընկալելոք ՚ի ժողովրդենէն , առա-
քեցան տան պատգամաւորք յայն տեղիս , գի կարգա-
դրեսցեն գլխոգուլեն և ՚ի յանկ հանցեն ։ Այսր ոչինչ
էական փոփոխուէ մնծին ՚ի դաշնագրուէն . ,,այլ միայն
,, կարձեցին գահման վճարման , ամիսոիեալ ՚ի տան
,, ան . յաւելին ՚ի գումարն պահանջեալ ՚ի հիւպատո-
,, սէն՝ հինգ տարադ ըստ փոխ վճարելի՝ մի ծախուց պա-
,, տերազմի . և պահանջեցին ՚ի կարքեդոնացոց երկանել
,, յայ կղզեաց , որ էին ըստ մէջ սիկիլոյ և իտալոյ ։,,
Բայց ծանիր , գի սարդոնիա էր փակեալ ՚ի դաշնագրու-
լեես ։ Յանձն եղև լուսատիոսի հանապազորդել ՚ի հրա-
մանատարուէ սիկիլոյ , գի կարգադրեսցէ զայն սահ-
ման , և գկատարուլեն նորոյ երկրակալուէն ։

Վահան ա-
ռաջնոյ պոե-
նիկեան պա-
տերազմի ։

Ի յայս օրինակաս յանկ էլ պնդգմն , մի յերկարաս-
քայ անտի՝ զորոց խօսին պատմուլեք ։ Իբր գի տեսեալ ամն
քսան և չորս անցնդհատ ։ Յամառ հետապնդուլեն ինք-
նակալելոյ՝ եղև իբր հաւասար յերիցոցնէց կողմանց ։

1 Ա՛ս գոմար հասանի էր ՚ի վեց գաղղիական ։
գիւնի , հարիւր տասնան հազար լիրայ

յերկաքանչիւրն երեւեցաւ բազում արիւնքի , բազում մեծասռւոյքի , եթէ ի խորհուրդս , և եթէ ի գործս դրուն : Կաթողիկոսացիք էին վերագոյնք ձ կՀռոմիայեցիս՝ գիտէք նաւարկուե , ձարտարուձ նաւաշինուե , աջողաձեռնուձ և գիւրուձ ի վարել զնոյնս . Հմտուձք նաւուղղակաց , ծանօթուձք ծովախոզմանց , ծանծաղուտ ծովափանց , նաւակայից , հողմից , և հարստաւոր ձոխուձք բաւ ականաւ ի ընուլ զիմ գծախս երկարաւոր և խիստ պիոլի : Հռոմիայեցիք չունէին ինչ յառաւելուեց առաւ : Հայց քաջալերուն , նախանձ Տերկաց օգտի , սէր առ Հայրենիս , ազնուական նախանձաւորուեձն փառաց , արձաթի իղձ ընդարձակելոյ զաներուն իւրեանց . այս ամ ընդ զգակասորդն այլոյ ամի՝ յորոց վերէ էին : Օ արմանալ էին առանուէ գնոս , վի համ ակ գոլով և անփորձ ևս նաւարկուե , ոչ միայն դիմակալին ազգի կրճակասնի և զօրագունի ի ծովս , այլ յաղթական ևս Հանդիսանային նոյ ի բազում նաւամարտս թիս . և ոչինչ գժուարուձն և ձախորդուձն զօրեր լքուցանել գնացեալ սրտապնդուձ : Հնձեթացս այսր առաչնոյ պատերազմի ասին պնդուի , եթէ ի կռիս , և եթէ յալ կոծուին՝ կորուսին եօթն հազարիւր ցեկատաս : Հայտնի երեւի անդրդուելի արիւնքի ժողովրդեանն Հռոմի ականի , որ չինոյրեր արդեօք Հաշտուն , ի վիճակի՝ յորում տեսաք ինդրել կաթողիկոսացեալոց : Օ սոսա մի միայն ձախող շահատակուի լսոյց . ուր յորովք ոչ կարացին սրտաձախս առնել զՀռոմիայեցիս : Ի կռղմանէ զօրականաց՝ չկայր ինչ Տամի մատուցանել ի մէջ Հռոմի ականացն և կաթողիկոսականաց . զի առաջինք անբաւուձք առաւելուին ձ զայլն ի ամենայնի : Ի զօրագլուխս կաթողիկոսացոց՝ ամիկար մանաւանաւեան էաքան՝ եղև անչուշտ քան զայլսն երեւելի քաջուձ և խոհականուձ : Հնձեթացս այնորվիս , չերեւեցաւ ի հրառոմիայեցւոց կողմանէ զօրագլուխ , որ նշանաւոր առաւելուձք Թուիցին լեալ պատձառ յաղթութեձ . միայն մարթ է ասել , Թէ սահմանադրուի պետուէ նոյ , և նոցաւն ազգային առաքինուձք միայն , (Թէ ներելի իցի ասել ,) եղեն պատձառ յաղթականուե Հռոմիայ ի վերայ կաթողիկոսի :

Կայեցեալ միանգամայն միով Հայեցուիք ի բռնադակ յառաջատուի առաջնոյ պատերազմին այնորվիսի , Թուի տեսանել որ ինչ անցք անցանէին ի մենամարտուեն առաջնոյ . յորում երկու ըմբիշք Տամնզօրք և Տամառոյգք , պատեալք և աշխոյժք , քաջալերեալք ի բուռն ըղձանաց

Աբ Հ· 510 ։
Ղ· Ք· 242 ։

յաղթուլնէ , և՝ ի խրախուսելոյ՝ ի զինն եղելոյ՝ ի վէպ դային , զերկ ի՛ խառն լինէին · զմիաժամ բուռն հարկաւ կանէին , ՚ի վեր ամբառնային , բուռն ցնդէին , ի՛ գետինս հարկանէին · ապա անդէն ոգեբերեալ՝ ի վեր յառնէին , ձեռնարկէին յամ ՚ի միգն , և՝ ի հնաբս , յամ ազգս ահե֊ լագարձ ձարպկուն՛ · մինչև հուսկ ուրեմն անդրէն գետ նամածեալ , իբրև հարուստ մի յաւալուտան մրցէին , և բիւրօրինակ ի՛ միմեանս թաւալգլոր խաղային , և վիմ֊ եամբք պատառէին , մի յերկուց անտի զօրացեալ , տա֊ պեր տագնապեր վիւր հակառակորդն՝ ներքումն խնդրել և պարտութի՛ խոստովանիլ ։ Լ՚յայխի ելին գոգդես ՝ ե֊ ղև վինակ հաւմայեցւոց և կաղքեդոնացւոց ՚ի պատե֊ րազմի աստ ։

Աբ Հ· 511 ։
Ղ· Ք· 241 ։

Կ· ԼՈՒՏԱՏԻՈՍ ԿԵՐԿՈՆ·
Ա՛ ՄԱՆԼԻՈՍ ՏՈՐԿՈՒԱՏՈՍ·

Սիկիլիա՛ լինի գաւառ հռով֊ Ա՛կան ժո֊ ղովրդեան ։

Լուտատիոս և վաղերիոս մեայնն ՚ի սիկիլիա , առա֊ ջինն ոգի փոխահիւպատոս , և երկրորդն ոգի փոխպրե֊ տոր · կանոնաւորելոյ միաբանութի՛ զամ զոյութեան ՚ի հաս տատել զբարեկարգութի՛ , և սահմանեալ զտուրս և ըղ֊ հարկս , զոր իւրաքանչիւր քո՛ք վճարել ունէր հասարա֊ կապետութի՛ ։ Լ՚այլ ՚ի վեր ի՛ զամ ուշ եդին ՚ի բայէ առ֊ նել զամ առիթ խռովմանէց և ապստամբութե՛ ։ Յայս սակս սուին զլինս այնց սիկիլիացւոց՝ որք ՚ի կողմն ելին ա֊ միկարայ · և հրամայեցին այնց գաղղիացւոց՝ որպց լըք֊ եալ էր կղզոյն նորին ամիկարայ , մինչ պահակապանչն էին ՚ի լերինն երիկսեայ , և յարեալ ՚ի հաւմայեցիս , ելանել ՚ի կղզւոյ անտի , և երթալ բնակիլ այլուր , որ֊ ուեալ նոյ յայս սակս՝ նաւս ի՛ պետելոյ ։ Լ՚ոյ պատրուակ հրամանին առաջի արարին գայն , թէ խիստ թաւի մեզ յոյժ՝ մեզ աւարառուե՛ մի հեռին ափթոդիսեայ կառու֊ ցելոյ ՚ի լերինն երիկսեայ , որ առելի արար գձեզ ի՛ամ կղզին ։ Յայմմ հետ կողմին սիկիլիոյ՝ որ հնազանդեալն էր կարբեդոնացւոց , եղև գաւառ ժողովրդեանն հաւմ֊ մայ ։ Ի՛նայուածք կղզւոյն էր Թագաւորաւի հերոնի ։ Լ֊ ըև այս ամ եղև , լուտատիոս և վաղերիոս դարձան ՚ի հռոմ· և հրամանն եղև լուտատիոսի առնել հանդէս յազ֊ Թական ։ Ի՛ աղերիոս առաջի արաք , Թէ ես իսկ ձեռնատու եղէ յաջողուածոյ վիճակաց հռովմայեցւոց · ապա արդար ինն Թուի , Թէ բաժանորդ գտեալ լուտատիոսի ՚ի հոգս և ՚ի վիշտս պատերազմի , բաժանորդ եղէց նմ՛ և ՚ի պատ֊

ուի , և ՚ի հատուցմանն վարձուց ։ ՚Լռաւել և նսպաստա- Ա՛ Հ· 511 ։
մատոյց եղև իբրեւանց նէր այն , զի եղոյց՝ Թէ ՚ի պիրզսի Ն՝ Ր· 241 ։
անդ հիւպատոն կիսաքոյժ ՚ի վիրաց՝ անկաը էր ՚ի գործ ,
մինչև վաղերիսի վաբել զպաշտօն զօրագլխի ։ ՚Լուտա-
տիոս մերժեաց զինդիր նէր ոչ անտովը իմն և անիրաւ ·
պնդեալ Թէ ըՀգմէ սովորուի և օրինաց հաւասարել ՚ի
բաշխ պատուոյ վերկուս իշխանութիս , որոց մին և ստորա-
գոյն և ընդ ձեռամբ միւսոյ ։ ՚Ի ջնտնուլ վիճին յերկո-
յունց կողմանց , միաբանեցան դատաւոր ՚ի մէջ առնուլ
զատիլիոս կալատինոս · որոյ տիմեալ ՚ի վերադաւուն իշ-
խանուն լուսատիոսի , զոր անմարթ էր հակառակորդին
ժխատել , եւ իրաւունս լուսատիոսի ։ Ոչայց քանզի վաղ-
բիոսի յուցեալ էր յայնմ մարտի նշանաւոր արդիւնս ,
Հաճեցան տալ և նմա պատիւ յաղթանակի ։

Լսացաք՝ Թէ մանն ինչ սի/իլոյ եղև գաւառ ժողո-
վրդեան Հռովմի ականի ։ Աաաաա անտանելին Հռովմայե-
կիք վնասմանգս ստացեալս ՚ի նոցանէ արտաքոյ իտալիոյ ,
զորս և կատաւաքեին ոչ երկիրս ստացուածոյս · և Թէ-
պէտ ժողովրդեան անուն կոչէին գաղաթս ինքնակալու-
Թէ , և ոչ հպատակս , բայց այնուհետեւ կառավարուին նոքա՝
չէր գլխաւին իւրեանց ( )քինաք , և ոչ ևս կարգէին իւր-
եանց իշխանաւորս ։ Հռովմ ամի ամի առաքէր առ նոսա
զպրետոր միմն , և զգանձաւոր ոք · զսուաջինն ՚ի գատել
զպատաստանս , և ՚ի հրամայել զօրաց ըստ պիտոյ · և
զերկրորդն ՚ի ժողովել զսուրս՝ զոր նորատաց երկիրն
վճարել ունէր իւրոց յաղթականաց ։

Աիկիլիա նախ առաջին ընկալաւ զօրէնս Հռովմայեց- Աիկիլիա· Ջ·
ւոց ։ Աիկերոն ՚ի միւսմն ՚ի վերբինեան Հաւիյն՝ գովէ Ա՛ղղե· Ջ·
զնա , ասելով· ,, Աա ՚ յառաջ ք զնմ օտարս ազգս խընդ- Ջ· Ք· Է ։
,, բեաց զմեր քարեկամեն Թէ , և շքեղացոյց զմեր ինքնա-
,, կալուԹի , լեալ մեր գաւառ · և նախ առաջին եղոյց մե-
,, ծոց նախնեաց , քանի՞ քաղցր է և պանծալի հրամայել
,, ժողովրդոց օտարաց ,, ։ Ոչ լեռ գովելոյ զսերտ հա-
ւատարմուԹի կղզւոյն առ Հռովմայեցիսն , զմամանաւոր
յարգ նոցա առ մաքառարս , զի առ Հարկահանս , որոց անուն
էր առելի յայլ ամ առելիս , զանչափ յուռԹուԹի ստոք
արմանեաց , մինչև կատանի երիցս կոչել զնա շահմարան
Հռովմայ , և անուանիլ մայր ժողովրդեանն Հռովմայ , զար-

1 Ա՛ ազգաց օտարաց առաջին՝ ասէն՝ (որ զարդն է ինքնակալուԹեա)
հղև սիկիլեա , յարել ՚ի բարեկա- անուանեցաւ Գաւառ · առաջին ու-
մուԹի և ՚ի հաւատարմուԹի Հռով- մոյց մերոցս նախնեաց՝ քանի՞ պանծ-
մեական ժողովրդեանն · առաջին ծալի իցէ հրամայել ազգաց օտարաց

Ե՛ Հ· 511։ Ն՛ Ր· 241։ ձոյլեալ պատկեր առ ժողովուրդն՝ ասէ · ,, Գաւառաք՝ և ,, հարկատու երկիրք՝ այն ինչ են քո , որ ինչ են առանձ- ,, նաւորաց կալուածք անդաստանի և վիճակք գետնի · ,, յորս որք մնասագոյն են հռովմայեցի , առաւել են արգոյ և ,, գեաւարձալի ։ Լ՚այնպս սիկիլիա , որ ոչ թէ առ գրունս ,, է հռովմայեցւ , սիրելի է յոյժ , և բեղկրական քան զամ ,, գաւառս ինքնակալուած ” ։

Յաղագս Հռոմ Առաջնորդին ։

Լատ· Լեգատ· Թ՛ոմաս։ Առաջնորդ կոչեին այնք , որք յաւագագտ գաշտի ըս- պանութեին վիճակեալ ՚ի զօրացս ժողովրդեան ։

Եղէկան· իբ։ Ակնկալեն եղև այսպիսի կռուոց ՚ի նախնիսն սովորութէ զո- հելոյ զարուսկս կիր վկայասեռս ՚ի պիղծին՝ ոգւոց քա- ջաց մեռելոց ՚ի մարտի · ոչ աբիւրեաւ ՚ըս հոմերոսի , զոհեաց վերկոտորսան մանկունս տղոյացացիս ոգւոց պատերզին ։

Եղէկան· գԼէ· ժ։ Լա՛ ՚ի վերգիլիոս գրէ , Թէ Էնէնաս առաքեաց նոքունկս գերիս առ եւանդր՝ զոհել զնա ՚ի յուղարկաւորուն որգ- ւոյ իւրոյ պալլասայ ։

Լա՛ զի Թուեցաւ խժգժական իմն զոհել զայնպիսի հալանաւորս գերւոն անասնոց անբանից , սահմանեցաւ՝ մրկիլ նոյ ըս մմեռանս , և ապա ըշնահոյսար լինել սպրե- ցուցանել իւրաքանչիւր գնւս կենաց՝ մահուամբ հակա ոակորդին ։ Լա՛ այս Թուեցաւ ոչ կարի իմն ա՛ժ Թական · իբր զի հնար էր նոցա գերծ լինել ՚ի մահաւանէ , որով- հետև կենաքը իւրեանց ՚ի ձեռս էր նոյ , և ապաղաձեռ- նութէ իւրեանց կախեալ կայր պաշտպանել անձանց ։

Վաղէրիոս Թոփոմոքրէ· Լինէ Հռոմ· թօրոմ· ֆ՚ը։ Լինէ Թ · Խ ։ Լա՛ տեսարան ընծայեցաւ նախ առաջին ժողովրդ- պեան հռովմայեցւոց՝ յամին հռովմայ 488 · յորժամ եր- կոքին եղբարքք՝ մարկոս և գնկոս քրուտոս , կատարեցին հանդիսիս գյուղարկաւորուն հօր իւրեանց ։ Լ՚այլ այդ- պիսի սովորութէ չէզին հեղինակ հռովմայեցիք · որով- հետև ՚ի վայր արկանէին զայն այլ ժողովրդոց իտալիոյ · և տիտոս լիվիոս խօսի զայնմանէ յամին հռովմայ 444 , իբր զսովրութէ՝ զոր վարէին ՚ի կամպանիա՝ ոչ խոս- ժադուժ ինչ զօսանս՝ ևս և ՚ի ձաշս ։ Օ առաջինն՝ հռովմայեցիք տեղի եւտուն մրցանաց սուսերամարտից միայն պատճառանօք յուղարկաւորութէ արանց երևե- լեաց · բայց յետ ժամանակաց այս սովորութէ եղև հասա-

1 Եւ ՚ըզի մաթ մեր և Գաւառք՝ զեր մեռագոյն կալուածս , այսպէս գոգցես կալուածք իմն են գեանի զաւարձալի է և հռովմէական ժո- ժողովրդեանն հռովմէականի , և զոր ղովրդեանն՝ մեռաւորութէ Գաւառ- օրինակ գուք յաւէտ իմն բեղկրեք ըս ոխ առ քաղաք իւր։

բակայ · մինչև պատուիրել առանձնաւորաց 'ի կտակի Սենեսս · յաղթ · կոթ · ի
իսկ իւրեանց, քանի՞ ամուլս կամիցին սուսերամարտից, ինեաց · գս ։
որք կռուիցին յետ մահու իւրեանց ։ Լ.յս սուսերա-
մարտք անուանեալին խաթախանք, վ'ր կռուելոյ իւրեանց Լատ. գոռ-
առ խարտեաս մեռելոց ։ գոռասին ։

Լատ. գոռ-
գամ ։

Յիս սուսերամարտից՝ որք կռուէին, 'ի սկզբան անդ-
ջինք ինչ բազմաւոր · բայց փոքր փոքր առաւելուլ, որպէս
Տղրկօրէն պատահէ ։ Յամին Հռովմայ 536, որդիք մար- Լին. իգ · ֆ ։
կոսի եմիլիոսի լեպիդոսի՝ 'ի հանդիսի յուղարկաւորուե-
հօր իւրեանց կալան քան և երկու զոյգս սուսերամար-
տից ։ Լ.յն հանդէս տեւեալ աւուրս երիս, և կատարե-
ցան 'ի մեծի հրապարակին Հռովմայ ։ Յամին 552, որդիք
մարկոսի վաղերիոսի լևինոսի՝ 'ի նոյնպիսի արարողութեա Լին. իե · իէ ։
կալան քան և հինգ զոյգս ։ Յամին 569, յայլումս կա-
մանման տեսարանի եօթանասուն եղեն սուսերամարտք,
և յամին 578, եղեն եօթանասուն և չորք ։ Լին. լթ · իգ ։

'Ի հանդերձել վայսպիսի մրցմանս, պիտեր խոյզ և
խնդիր առնել մրցողաց 'ի հեռաստանէ ։ Արհամարհել սու-
սերամարտից այսու օրինակաւ եղև արուեստ ինչ ։ Կար-
գեցան վարժապետք զինուց · կոչեցեալք 'ի լատինաց
Լ անխպէ ։ Լասան մրցել, և ձեռն 'ի գործ առնել ։

Յերկու ազգք անձանց՝ էին բաժանորդք մրցմանց ։ Լին. իե · իո ։
Մանաւ բռնի և յոչ կամաց, յիր գերիք, և մեղապարտք
դատապարտեալք 'ի մահ · և այլք կամաւորք և յօժարա-
միտք ։ Լ.յս յերեսին էին անձինք ազատք, որք գնոյ գը-
նէին զանձ անարժան արուեստ, և ըստ փողոյ հեղուին զա-
րիւն ։ Ալ արժապետի սուսերամարտից կամք էին, զի
երդուիցին սոքա կռուիլ մինչեւ ։ Ալ՝ եկ յանձն առ-
նուին ։ սՔ երդմամբ՝ ընդ երկիւղածուէ՛ ինամ զսպարտս
քաջի և հաւատարիմ սուսերամարտի ։ Լ.նձնառուք լե-
նէին ոգւով և մարմնով 'ի ձեռս իւրեանց ուսուցչի, և
յանձն առնուին, զի ինչ 'ի բաց կացցեն 'ի ծառայուէ,
կարձիցին նոցա կեանք սրով և հրով, կամ չարագան հար-
ուածովք ։

Լ.յսպիսի տեսարանաց սկիզբն եղև 'ի տխրութէ և 'ի
յաւոց · զի 'ի սկզբանէ սահմանեցան 'ի կատարումն յու-
զարկաւորութեց մեռելոց · բայց զկնի հաճոյք և բերկ-
րանք եղեն այնց գլխաւոր յորդորք · և եղեն զուարճա-

1 'Ի բանս եւմելպեայ երգուաք, սուսերամարտիկք՝ նուիրեմք ան և
այրել, կապել, գան բանել, և 'ի զմայրին և զոգի · Պիպրէնս · Նե-
աւր սուր սուսերի սատակել, և որ ինչ գիենոբանան · գլուխ ձգէ ։
այլ հրամանն տացէ, ոմն արգարև

գոյն և քաղցրախոտիւ զբօսանք ժողովրդեան հռոմիայեցւոց , որ խուռն ընթանայր անհնարին ձեռով ՚ի վենին այնց : Պինդէ ՚ ևիկերոն , թէ չոչինչ ժողովս՝ եթէ հասարակաց իրողուեց և եթէ ընտրուեն իշխանաւորաց այնոցա խուռն համախմբեցին՝ ոչ ՚ի տոսա · յորս խոնեցին անբաւ բազմութիւնք քաղաքացւոց ամ չափու հասակի , և յամ կարգաց :

Վերսպէս անուանք էին սուսերամարտից , և այլևայլ վենք նոյ : Ու համառօտութիւն առասի ասացուք յայնոց միայն վերիս կամ զբօս : Ասիանաւորք · որոց վենք էին եռաժանի իմն , և ուսկան կիր ցանց , զոր ջանային արկանել զդվխով հակառակորդին ՚ի պրկել զնա , ապա անկարանալ նմա պաշտպանել անձին :

Լատ· ռետիարիի :

Միրմիլլոնէանք · ՚ ըստ վեստոսի ասից՝ կարծի , թէ այս անունն տուաւ նոյ ՚ի սակս գաղղիական զինուց իւրեանց , որ էր սուսեր երկայնաձիգ , ասպար և տաղաւարտ , յոյր վրն երևիլ հասարակօրէն ձև ինչ ձկան :

Էրգիլէոս նոյ· ք· գրոզ 44 :

Ասանիացիք · Ընդհարակոյս այսպէս կոչէցան վասն զինելոյ իւրեանց ըստ սանիացւոց · որպիսի և իցէ այն սպատաւզիս նուռնի : Ասոյանէ խօսին ստեպ մատենագիրքը : Տիտոս լիվիոս ասէ · Պամպանիացիք ՚է գեռոդոնէ և յատելոնէ սանիացւոց , գնուաբամարտս՝ որ զբօսարան էին իտալիացոնեց , զինուս պարտու նոցա զինէին , և սանիացիս անուանէին : Վերսպէս ասէ

Լիվիոս· ք·

Բախիմք և բախեմք՝ նոյնչափ և վիրօք՝ զոսոր դիմակով ,
Մեղմ մինամարտիս՝ ըստ սանիացւոց՝ միշտ ցերեկօրեայ :

Ասիկերոն ասէ · Ընդարձակոյս՝ սխուռածոյ ճաւուն չէ պարտ լինել զբօսանս սուսերամարտից՝ որ սրով վճարի , յասալ չան զվենք դիմանալ և եթէ ընտրեալ ինչ լինէ , որ ոչ ՚է վիրս , այլ ընդ խաղս երեսի , չանի՞ հաս պարտ է այնիկալել այսմ յատկենակոսուածն , յորոմ ոչ այն-

Ովիտիոս· ք· գրոզ 97 :

Կիկերոն· յա զգաց Աքենա ճան· գիրք ք· համար 317 , և 325 :

1 Ասյս ազգ տեսարանի էր՝ որ կատարելոք բազմաժողով , յոր և գոյին ամ ազգք մարդկան , յոր մեծապես հրճուէր բազմութիւնն . . . . Ազգաբերն Թուի ինձ՝ թէ ոչ երբեք այնպես յաճախուած է ժողովրդեան , ոչ ՚ի ժամանակի սուսերամարտից . ոչ ՚ի լուր հրապարակախօսաց , և ոչ ՚ի քաղաքաժողովս ինչ : Ճառ վ· սէ·ոգիոսի· համար 124, և 125 :

2 Ովանանուսն ՚ի մարմնիլ ընդունի ՚ը Միրմիլլոնին երգեր այսպէս · Ու դեռ խնդրեմ , այլ յոսին խնդրեմ · Գաղղիացի ՚ս՛ խելուն չէ նէն : Իբր զի միրմիլլոնեան ազգ կազմածոց Գաղղիական է · և նոյն իսկ Միրմիլլոնք՝ յատացն Գաղղիացիք յորջորջէին , յորոց ՚ի սպասաւորս կայր պատկեր Ձկան : Փեսոս ·

չաֆ ոչի , որչափ ԲԵՐԵՐՈՒԵՔ ԽՆԴՐԵՔ ..... Լ.ա այնպէսոմ նախեր-
գուԵՔ պարտ է լինել՝ ո՛չ էերԵ՝ պատճեաոցոյն , որ յառաջ ։ան ըշ-
խառուել՝ Նրկոյս ձօձԵՆ , ղօրս ՚ի խառուն անդ գտանին վարել . այլ պի
նուվին եմասոխտ ղոր նախ երգեցին , խառել էսկ խարղասցին : Ի՞ՀՐԵ-
Թացս առաջիկայ նիւԹոյս առաջի արարիչ միւս ևս ա-
ուած կիկերոնի՝ գԵղեցիկ և մեծարգի ։

Լ.այս սուսերամարտք՝ որպէս ասացաք , էին կրԹեալք
և մարգԵՂք ՚ի մրցմունս՝ ՚ի վարժապետէ զինուց , որոյ նամ
փոյթ՝ էր տալ նմ բարւոք և զօրաւոր մնուՆդ , առնել
պնո քաջս և կորովիս , յորմէ էին նոցունն գԼխաւոր ար-
դիւնք , յորմէ առաւԵլուին և ուժք : Լ.ա և կամք էին,
զի էգեն և յաղԹահասակք և անձնեռայք , առ առաւել
և զուարՃալի լինելոյ ՚ի պնին էգելոյց : Ա՛ևնեքա ՚ բա-
զումՔուԹք ասէ , ԹԷ կառուէին մերկամարմին և անՀան-
դերձ . բայց գԺուարին է ինձ Հաւատալ , ԹԷ այն էր Հա-
սարակ սովորուԹիւն : Ա՝ արժապետք զինուց վաՃառէին
պնո Թանկագնոյ , կամ ինչանաւորաց՝ որոց պաշտամանն
պարտիք էին երևեցուցանել զայգպիսի ՀանդԷս , և կամ
առանձնաւորաց . որք ՚ի Հաձել զԺողովրդէն , և ՚ի շա-
հիլ գքուԵայս նմ , զբօսեցուցանէին պնո այնպիսի խաղօք
կարի Հաձոյականօք նմ : Ա՛կԿերոն ՚ի ժամանակի հիւպա- Ճաա՛ վան
տոսուԷ իւրոյ ազար օրէնս , որ արգելոյր հետամուտ լի- ԱԷոպոխ .
նել պաշտօնատարուԵց այնպիսի միջոցաւ : Ո՝ մանակա- համար 233 :
րարս այպիսի Հանդիսից կոչէին Հանդիսապէրս : Կատա- Լատ. էդիէ
ղն սէր առ մրցմունս սուսերամարտից այնչափ առաւԵ- դօռեա :
լաւ , մինչև ըստ օրինակի ժողովրդոց կամպանիոյ տալ
զայն գազանական Հաձոյս՝ և և ՚ի ԽՆՋոյս :

Ա՝ ինչպէս սկիզբն լեալ էր կուռւի , առնէին ինչ ինչ ԸՆ-
խաղ . որպէս տեսաք ՚ի զոյգ կիկերոնի , բազում շարժ-
մամբք , ձօձիւք նիւզակաց ընդ օդս , և վէր ՚ի վերոյ գրոհ-
իւք ոգի ԹԷ առ ՚ի գոյց և էԹԷ . բայց անդէն վաղվաղակի
ձեռն մեկին ՚ի Հարուածս ՚ի վէրս և ՚ի հեղուման արեան :

Զկեր Հրամանն այնմ Թշուառ սպանդիոյ անագորուն ու-
րախուԵԹԷ Հռովմայեցւոց՝ տալ փոքու ինն նոցուն տկարու-
ԹԷ կիճ երկիւղ : Լա՛ յանցաւորուԵԹԷ մեծ էր սուսերա-
մարտի՝ լսել առնել դոյզն վայիւն ՚ի վիրաւորուԵ , կիճ
խնդրել ներումն ՚ի պարտուԵԹ : Լ՝ բարկուԵԹի ըրդեալ
յայնժամ ժողովրդեան ՚ի վէր նորա , ձայն արձակեր ։

1 Ջառ ՚ի միմեանց զհարուածք ընդունին ինքնամտոյց և մերկա- կուռւն : Ջունին ինչ ՚ի ծածկոյԹ , բովանդակ մարմնով նշանակեալք

հարուածոց : Ա՛ևնեա . Ծ՝ոռ. Է :

2 Պատն , կիզևան , գան Հար . Լ՚ը դէ՚ը այգպէս երկիւղապին ընդ ա- ռաջ լինի սրոյն . Ե՛ը անկանի սըր

Պահպանչ՝ ՚ի հնար մահանեցոյ, վարագոյն ՚ի ներհեցոյն։ Ոչ գիտեմ՝ ընդ որո՞ մտածէիցէ ոչ՝ ՚ի խոհս։ այլպէս ՚ի բան ոչ ելանէր ընդ առաջ լինելոյ հարուածոց։ այլպէս վհատանալ անկանիցի՝ ՚ի գեղին։ Ո՞ր նորա օգտուէ կամաբար ձեռանէն։ ուաճ ոք երբեք՝ ՚ի բարբարոսէ անգամ՝ զի զայս օրինակ խոստիցի։

Այլ ակարութի՛ն և երկիւղ այսպիսի՝ ուր ուրեմն էր տեսանել։ Հայսմանէ զարմանալ՝ երևի, զոր այսի՞ս տգիտութեամբ՝ տարրացուցանէ՝ ՚ի սիրտս, և և յանտգնս և ՚ի վարձաւորս՝ սովորուի և օրինակ։ Նարգուի համարէր անձին [1] սուսերամարտ ոք, եթէ ՚ի կռիւ մատչէր ըստ ուժոյ, որ ստոր էր ՚ի զօրուէ և ՚ի չուեթափուէ, գիտելով՝ թէ չէն ինչ պարծանք յաղթել, յորժամ չիք կռուիլ ընդ վտանգի։ Օգտն պանծալի սկիզբն՝ տպաւորեալ գոգցես առ հնարկ ՚ի սիրտ մատուցելոյ՝ ի մրցարան, յոր վէմ հանդիսանային քան զնմ երկիւղ մարդկային, բազում ուրեք առաջի առնի կիկերոն՝ ոչ աքանչելի գաղափար արիւթե և անվհատութե, որով քաջալերեր զանձն, և սրտապնդէր զայլս՝ ժուժկալել ՚ի մի պահպանուե ազատուե, և մի պատպանուե հնարկապետուե։

կէի. փառ. Խոսրէնեան. ք. 41։

Ասէ. ,, Որոյ չարեաց ոչ համբերեն սուսերամարտք, ,, անձինք թշուառք և խուժադուժք։ Որպէս բարերիք. ,, բատքն ՚ի նմ, նախամեծար ընտրեն ընդունել վէր ինչ ,, մնհական, ՚ք խուսել յայնմանէ ամենայն ազեցեալ։ Կա ,, նիցս անգամ տեսանեմք՝ զի որ ինչ առաջի դնի, է ՚ի ,, հանդոյս կամ տեառն իւրեանց, (որ գնեացն վնասս առ ,, այն նշաւակ,) և կամ ժողովրդեան ։ Ո՛ խոսիլ իւրեանց ,, հարուածովք, առաքեն հարցանել յտեարս իւր։ ,, եանց, եթէ հաձեա՞լ իցեն։ և՛ ի գտանելն հաձ՝, յայտ ,, առնեն, թէ ինդամիտ մեռանին։ Ասելի եղև երբեք, ,, թէ ՚ի սուսերամարտ ոք՝ թէպէտ և ՚ի միջակնոց անտի, վհատեալ արձակիցէ։ Ջեսաւ երբեք ըղձալ զգոյն ե ,, բեսաց և գեղնիլ՝ ի տես վտանգին։ Այլ ՚ի նոցանէ ոչ՝ ՚ի

աւեթափ. հիմ մեռանի անկամաւ կուգէ։ Սննեա. Ծոռն. Ե։

1 Անփառաւն կարծէ Սուսերամարտիկն՝ ընդդէմ ընդ վայրագութեն։ և գիտէ թէ յաղթի անփառաւնայ, որ յաղթի անմտագ։ Սէնեա. յաղթա Տեւտոնէ. գլ. ճ։

2 Որ Սուսերամարտ չսփաւտր՝ յոգւոց ինչ եհան. ո՞ չըզձաց երբեք զգոյն երեսացն. ո՞ ոք ոչ միայն չեկաց արձանացեալ, այլ և անշէ թեթե կործանեցաւ յորսոյս. ոմ ոք ՚ի կործանիէն՝ իբրև հրամայեցաւ ընդունել զնարեան երկաթոյն՝ ըզպարանոցն՝ ՚ի բաց դարձոյց։ Աչ չափ զօրաւոր է կրճռուէն, մտածուէթե, և սովորուէ։ Ուրեմն բաւական կանացի առ այս Սոֆիայի ոչ, վարբոն, արձակ չենաց այնին և պեղոյ։ իսկ այլ առ ՚ի փառս ծնեալ՝ այսչափ մեզ ունելի ոգի, զոր ոչ կարողացան կազդուրել մտածուէ և բանիւ։

,, մըցանս միայն , այլ և յորժամ ոչ ևս կարացեալ յոտն
,, կեալեաց ի գետին անկանիցի՝ ընդունել զմահական հար-
,, ուածս , նշան ինչ յուսացանիցէ տակաւին և երկիւղի :
,, Որ մեծն կօրուէ օրինակի , և սովորուէ , և մոռածուէ :
,, Ոչ կեարդ : Ասինաչէ ոչ , սթրուէ ոչ , այլ գ անաբէ ևս ողբ-
,, Դէմ , աչաչանի արիւնէ ուղիցի . և այլ ևս ծնեալ վճռ փա-
,, ռաց , յորժամ իրք ինչ իցեն տանելոյ վշտաց , կի դիւ-
,, մագրաս լինելոյ վտանգի , չիցի կարօղ Թէպէտ և
,, տակաւին զգածեալ իցէ , քաջալերուին զգենուլ , և ա-
,, բիանալ , Հայեցեալ ի բանաւոր պատճառս և ի փառս :
,, Որմանք անողորմ Համարին և տմարդի զտեսարան սու-
,, սերամարտից . և ինձ Թուի Թէ ունին իրաւունս , Հայ-
,, եցեալ ի գործ անդր իրացս որք լինին զարդիս : Հայց
,, ի գնմագրաւել այսց մըցանաց միայն մեզապարտից գա-
,, տապարտեալց ի մահ , ինձ Թուի իսրատ իմն լինել , որ
,, ազգն ոչ յականջս միայն , այլ և յաչս , առ ուսուցա-
,, նել զմարդիկ արհամարհել արիաբար եՀիչ զցաւս , և
,, եՀիչ զմահ " :

Ակհերան յորդորէր այլոյր գանձն , և զհամ քաջ քաղաքացիս ի քաջալերուին և յարիւնի՝ օրինակաւ սուսերամարտից : Ի խօսել իւրում զանտնիսուն Թշնամոյ խաղաղուել և չՀարկայ Հանդարտուիլ , որ կործանումն սպառնայր պետուէ , ասէ . ,, Արդ Եթէ յայսպիսի Թշուառ ժամանակս ի վէր Հասանիցէ կատարած Հարկաւորուէ , (զոր մի՛ աբասցէ գիք ,) ակՀատ երեՀիցուք զօրինակին քաջաց սուսերամարտից , որ չերկնչէին ի մահուանէ , միայն Թէ իցէ պատուաւոր . որչափ ևս առաւել մեզ՝ որք աՀաբեկ եմք աչխարՀի և համ ժողովրդոց , իրաւացի ևս իցէ արիաբար նահատակ ծար ընտրել զմահ պանծալի քան զծառայութիւն ամօԹալի " :

Ի՛այս իմաստ քաջալերուէ և անվեՀերուէ էր , որ կաբի իւն զարձեալ՝ զորս ի գնին կային . գոհ ի աբաՀամայ էին յոյժ սուսերամարտքն որք երկոտք երևէին , որք յոյժ խանդակՀին , և որք խնդրելին շնորՀել ընկեցան :

Ի սուսերամարտութենէն վերկացաւ , զոյգաւորս , և զորս ժամն անհայելի ի կեանս , սովքը եմք և առեալ Հակ Հակ գաղթ և զօրաՀացս , և զորս քաջալանջ գեմագրաւ լինին մահուան՝ ցանկալիք սարքացուցանել : Կին . ձառ ՀԷ գլուխ . Հմր 92 :

1 Ակռա Թէ արգ՝ (զոր մի՛ աբասցէ գիք) ի վէր Հասցէ յեաին օրէնս հիւկասուէ , զոր միան գամ առնեն ամբոխամիտ Աւստերա մարտիկ՝ անկանել ի գետին վտանգաբար , զնոյն աբասցուք և մեք՝ որ իշխան եմք ասելոցդ , և ամ գացս ևազանց , անկանել յահ ձառուգ , ՀԷ ծառայել վատանուն :

2 Ի սուսերամարտութենէն վերկացաւ , զոյգաւորս , և զորս ժամն անհայելի ի կեանս , սովքը եմք և առեալ Հակ Հակ գաղթ և զօրաՀացս , և զորս քաջալանջ գեմագրաւ լինին մահուան՝ ցանկալիք սարքացուցանել : Կին . ձառ ՀԷ գլուխ . Հմր 92 :

Ի ՀԷՒԷՈՂ ՁԱՈՒ . ՀՄՐ 35 :

ալուսէ և վճռանձնուէ , և քաջուբէ անձնամատոյց լինելին
'ի մահ , գտանելին իրօք անձինս՝ որք քանահարհար լինելին
ապերեցուցանել զնա : Յոդուվրդեան էր որոշել զվիճակ
նշ· վե զի հանդիսադիրք Թողուին յօղսակի 'ի կամս նը-
և խուսի ձեռնն՝ ցցեալ բուխառնչան էր մահու : Յոդո-
վուրդն ՝ արհամարհուի իւր հանարէր , եթէ սուսերա-
մարտք ոչ քաջուբէ անձնատուր լինելին 'ի մահ · և ցաս-
նոյր 'ի վե նշ տա նախատեալ 'ի նոցանէ · մինչև որ լուկ
հանդիսականքն էին , այնուհետև 'ի թշնամութէն դառ-
նային :

Օարմանք էն , զի հնար եղև գտանել այնչափ քաշ-
մուի անձանց , որք բուռն հարին զարուեստս , որ՝ թէ
ձգիւ խօսիցիմք , էր անվրեպ իմն յանձնառուի մահու :
Սակայն և այնպս հանար նշ , որ 'ի սկզբան անդ էր յոյժ
սակաւաւոր , կարի իմն առաւելեալ 'ի կետին ժամանակս
Պլուտարքոս 'ի կեսար· էր· 709: Կոպիտուլեան յաւելիս· 'ի Գորգիանոս : Հնդրկապետուէ , և առ ինքնակալօք : Յուլիոս կայսր յիւ-
րում շինուածապետութէեան առաջի արար երեքհարիւր
քան զոյգս սուսերամարտից : Գորդիանոս յառաջ քե
զինչնակալել՝ ընծայեցոյց զայն հանդէս երկոտասանիցս
'ի միում ամի · յր ամոյ ամոյ : Լրևեցան երբեմն և
հինգ հարիւր զոյգք · և ոչ երեքք նուազ քան զչիսուն :
Դիոն· 'ի պրա· յեանս : Նոյց (որ անհաւատալի թերևս թուիցի) բազում ամք
յառաջ զգործիանոս , որպիսիսս (որ գաղափարն էր
բարեբարոյ ինքնակալացդ ,) հնորհեաց գնոյն հանդէս , այ-
լոք նմանակօք՝ Ժողովրդեան ցաւուրս հարիւր քան և
երեք անընդհատ , յորս երևեցան 'ի մէյպարանի տան
հաչար սուսերամարտք :

Հայսմանէ կառուցան 'ի հռոմ պեսպէս ընկերուէք ·
և Ժողովրդն զկողմն ուներ զմիոյ ընդմ միւսոյ այնպս
կատաղի ցասմամբ , մինչև յոլովակի յարուցանել արիւ-
նահեղ խռովուէս : ( )րնհակ մայրաքղքին ծաւալեցոյց
զայն 'ի բազում յայլ քղքս , մինչև բովանդակ ինքնակա-
լուէն երևիլ շաղախեալ յայն արիւնարուեստ զբօսանս · վը-
լոյ արհարիս եցոյց սեռնեքս սակաւագ[3] · ասե· ,, Արդ·
,, որ նուիրականն է յարարածս , այնչափ էնչին է յաչս ,

Յիշատ· էջ· գիծաբանութ· ջ· գլ· 36· 37 :

1 Ա՛րդ տան հանդէս՝ խաղարկուէ, ցըցուելՀ ըզՆոյնՀ Ժողովրդեան. Ըսպասանեն՝ զի և կամին , ըստ Հաճոյից՝ խաուսպանքին :

2 Ժողովուրդն զայրագնի ՀՀ սուսերամարտիկս , և այնպէս յանիրաւի , մինչև անիրաւութէի համարիլ՝ զի ոչ սբսի մոգք մեռանին : Ա՛ր-

համարհուէ իմն անձին վարկանի , և դիմք , և չարժամբք , և բորբոք-մամբ սբսի՝ 'ի հանդիսականէ 'ի հա կառակորդ յեղաշրջի : Աննիպս· յա-ղագս Բասիանէ· ս :

3 Ա՛րդ՝ արարած սբբանաէր, սպանանի այժմ ՀՀ խաղ և ընդ կա սակ : Աննիպս· Ժողովո· դէ:

,, մինչև ը խաղ խողխողել գնա , և հեղուլ զարիւն նը ''։

Լաւ.խա.ֆ.

{Յառաջ իսկ ը զլինել հռովմայ՝ մայրաքաղաք ծանօթ աշխարհի , անտիոքոս եպիփան արքայ ասորւոց եմոյծ ՚ի սահմանս իւր ը նմանուել հռովմայ՝ մլսմունս սուսերաց մարտից ։ Ցետոս լսելիս ՚յուշ առնել , թէ այն տեսարան զառաջինն զարհուրեցոյց քան թէ զօսեցոյց զՀռոմիսա կանս , որոց նոր բին էը ամենևին ։ փոկ հարկ եղև առ փոքը փոքը ընտելացուցանել զնոս ։ ՚Ի սկզբան անդ յետ առաջնոյ վիրաւորուե՝ լսէը կռիւն ։ բայց ապա աչքնոյ ՚ի ստէպ կրկնուե ընդելացան արեան , և հուսկ յետոյ այն տեսարան՝ թէպետ և սոսկալի , իբը զի հնարիւրէն կատա րումն առնոյր մահուամբ միոյ ՚ի մլցողաց , եղև նոյ սովո րական և զուարձալի զբօսանք ։

Լսւիխոս. ի վէր. գիմ. գլուխ. է. տես. 1014։

Լաւ դու տես , զի սահենացիք՝ որոց բնաւորութիւնք էը քաղցրուե և մարդասիրութիւնք , ոչ թնդողացուցին էրբէք ՚ի քրիստոնէից իւրեանց տեսարանս արեանհեղութիւնք ։ Լաւ իբրև առաջարկեցաւ նոյ հաստատել մլցանս ինչ սուսերամարտից , զի մի իւիք յետնորդ գացին ը զժողովուրդ կորնթոս , սահենացի ոմն ՚ձայն եարձակ ՚ի միջոյ ժողովոյն , և ասէ ։ Լ.պա նախ յերկիր երծանեցէք զքերանն՝ զոր հարբ մեր յա մոյ հեռէ առեալ ոսն գնապարոյ՝ կռնգինեցին Լղորմաե ։ Լաւ արդարև հարկ է կորուսանել զամիսամսո ախտակցութիւնե և մարդասիրութիւնե , և գազանանալ և խժդժանալ ՚ի տեսա նել զարեանհեղութիւնն մերոց նմանեալ՝ ոչ անախտակցա բար միայն , այլ և ցնծալից բերկրանօք ։

Մ. Աբրե. կիս. վերի. ՚իոան. սո վս. եր. 718։

Ինքնակալը ոմանք հեթանոսք՝ չարժեցը յաղետաւոր գործոց մարդասիրոշ սովորուեն , քանացան չափաւորել իւիք ։ Հայս սակս մարկոս աւրելիոս յապաւեաց զաս փազանց ծախս՝ որը լինէին ՚ի սակս այսպիսի մլցմանց , և ոչ թողացոյց սուսերամարտից ընդհարկանիլ ընդ միմեանս , բայց միայն բնթացայը սրով , որպիսի էն խաղալ լիկ սուսերըն ՚ի կրնթարանս , զի այնպես երևեսցի նոցա շուեթափուե՝ անվտանգ ՚ի սպառուե ։ Լայց կան հիւանդութիւնք ծայրագոյնք , որոց պիտին դեղք ծայրագոյնը ։ և ոչ ոք կինքնակալաց իշխեաց առմատուցանել դեղ այդպիսի սի ։ Լ.յդ պատիւ պահեցաւ քրիստոնէութե ։ և սկսք ե ղէն քուռն զօրութե և բազում ժամանակի առ ՚ի գլուխս

1 Ջհանդէս սուսերամարտից հը ռովմէական սովորութե կատարեաց, նախ՝ յանհնարին սարսափ մարդ կանն առընտրել եղելոց առ այն տե սարան . և ապա սահպ կատարմամբ՝ երբեմն վիրաւ ջոփ , և երբեմն մա հու իսկ , ընտելացոյց ազգ զայն տեսարան և քաղցրացոյց ։

2 Լչ ա գիմնագ. խնամարեր հռով հէալ , որ ալիւէր էր լսւիխոս, ծաղ հէալ , ա ինդնակալութիւնք մարխոսի առէ լհանոսի ։

հանել. զի չարն էր խորամանտ, և այնպէս պնդեալ քաղմնապաեան առողջէ, և կարծեաք ժողովրդեան՝ եթէ դիւացահոգի իմն իցէ, մինչև յայդ սակս մնասցայնէ զնի զոհս արեամբ սուսերամարտից՝ զորս սրսկիչն. ոչ հասատեն բազում՝ որ հարը։

Ի ԼԾԴ կոստանդիանոս եղև առաջին ինքնակալը, որ արար օրէնս, չշաղախիլ քրիստոնեայ ոք սուսերամարտից։ Ի սկսանտիոսի առաջի արարեալ էր նմա յիւր Հրաշանդա, ի զարմանալոր մատեանին ուզբեձեալ առնա, եթէ ոչ սերարանք առ Տէրկ, բայց առաւելել քան զայլս՝ սուսերամարտիցն, էին ինքասկարք և մահապարտք։

Ասոյանդակ իշխանաւէ կոստանդիանոսի չէին քաւական խոփանահել զայնս. Հարկ եղև ստորիսի մի ամանգամ նորոգել զայն արգելուին։ Պետրոսեանոս պատարիկոս քրիստոնեայ՝ եղև ձեռնդրդռ ի տապալտարանէ իւրում որ ընդ Տիբեր օրմնարոսի՝ վերծուցանել զքրիստոնեաւսն յայնպիսի ոճրագործութենէ. բայց ինքնակալն մղեցաւ յայն, յայլ ինչ իրաց, զոր Թերևս ոչ իցէ անհնազոյ յիշատակել առաջոր։ Ի սմն ի ոչ սիրամանոյ արհեստական՝ տեղեակ խոս անուն՝ էին ի հռոմ, ի ժամանակի յորժամ դեռ կառավարէին տեսարանաց էր զբաղեալ։ Ոմանք իրրև զայլսն յամերիկացարան, բայց յայլ միտս։ Իրրև սիրեցին եղև մրցանաց, էջ ի մրցարանն, և ամբոխ ջանացաւ խափանել զիարտես տպատուհան սուսերամարտից։ Ոչ ոք այն անակնկալ տեսիլ այնչափ բարկացաւ՝ որք ի գինն կային, մինչև ազդմանէ այնորիկ՝ որ տարբատանն էր ի ոչնչանէ, յոր առատանայի, յայլ ազդեցուել եղև ի մարդիկ այն խոժոռ կան ծարաւ մարդկային արեան, դրօհ եռաւն ի վերնոյ ըմպ մրցողի՝ եթէ հանգամանի իւրեանց հանդիպեց, և սպանին ըմնա բարձգուելէ։ Ի առեալ մեռելոսն որ ինչ էգեն, արգել առ Տիրկ գայնպիսի մահաշրաւ էր առարանս։ Ասա ոն արիւն վկային ընկալաւ յայլ, զոր այն կարօտացան առնել օրէնք կոստանդիանոսի. և յայնմ հետէ այ ևս էգև զոյլ ի հռոմ զսերարանաց սուսերամարտից։ Ա՛ս այս պես (առ դիւրհնին մատենագիրք, յորմէ իսկ առի զայս պատմութիւն,) ,, պահկ ասէ, եթե և առաջի մարդկան, զգ ,, գործ ինչ՝ զոր յառաջն խնամատոյր աշխատիս, եթէ և ,, ոմանք և յիմանացոց ելկզելցոյ՝ գատապարտիչն ոչ ,, անընտրաշէն ինչ և յիմանալի։ Ա՛յլ յիմանալի այ եւ ,, մատնագոյն է քեզ զմարդկան խնամոյն։ ,,

Ա՛ՀԱ եպիսկոպոսունք, և ամենչմարիտ հատատացեալք

սոսկալին յայնց մըցանայ սուսերամարտից , իբրև զքաջ
Յասիրտն զայն անապատական : Կռուէ՝ զոն կիպրիանոս :
,, Իսկ վաճառդ՝ կարձիցէ միոյ ուրուք կենաց, զի զօս-
,, ցին և զուարճասին այլք : Պատանեալ զայս՝ իցէ ինչ
,, արուեստ , կի գիտուն, կի ազգ ինչ կենաց : Ընդ ործեի-
,, ցէն միայն յանցանք, այլ ուսուցչին ևս կանունադրու-
,, թիք : Այսչէ ինչ քան զայս անագ որուն և տմարդի :
,, Ուսուցանել զպատուհաս իցէ ինչ ուսումն . իցէ՞ն ինչ
,, պարծանք այսպիսի դասատուութիք խժդժականք ''։

Ի ակատանտիոս՝ ի մատենի անդ՝ որ ի ՌՆՉ չիշատա-
կեալ՝ ցուցանէ , քանի՞ սպգտանելի էն այնք՝ որք՝ ի գնին
կան այսպիսի մըցանայ . ասէ[1] . ,, Լեմ որ առաջակայ է
,, սպանութեն , (զոր կարողն ևս խափանել) մի զսակիկ
,, է յանցանայն , և եթէ չայնմ պահու ականատես են
,, իսկ՝ լինի մի զապարա իբրև զսպանողն , ապա և որ ի
,, գնին կայ մըցանայս՝ զորմէ էն բանք , սպանող է իբրև
,, զսուսերամարտն . և եթէ կամակիցն հետգնան արեան՝
,, համար ունի տալ իբրև զայն որ եհետ . և որ գովչեն
,, զսպանողն՝ այնպէս համարի , որպս թէ իւր էցէ սպանէ
,, եալ՝ ձեռամբ օտարի , ապա աեսարանք Լատրոնի չնէն
,, ինչ նուազ արժանի դատապարտուե ''։

Ընքեցիկ զգուշաքեաչ Ղաուս որ յաղագս կռուի Սու-
սերամարտից , պատմուէ սկզն օգոստինոսի այսմ՝ ի դէպ-
որում աղաչեմ զպատանեակդ քաջ միտ դնել : Լևի-
բիոս պատանի ազնուատոհմ՝ ի տագաստս քրիստ ասրբի-
կոյ , ուստի էր և սկզն օգոստինոս , երթեալ էր ի Հռոմ
ուսանիլ զօրէնս : Հաւուր միում ոմանք ի պատանեաց
իւրոց ուսուցմնակից բարեկամից պատահեալ նմի , առաջի
արարին երթալ զի իւրեանս ի գնին մըցանայ սուսերա-
մարտից : Հրաժարեաց նա՝ սոսկացեալ զի այնպիսի առա-
ջարկութեի . զի զգուեալ էր նմա այն ահեղ տեսարան ա-
րիւնհեղուէ մարդկան : Այլոյ դիմադարձուէ նէր և ա-քան

1 Պատանի մարդ առ ի բերել բուսթի մարդոյ . և առ ի հնար մարդ գասպանուե՝ գոյ և վարժուե , կի բառուեթի , և արհեստ : Ոչխրք ոչ գործեն միայն , այլև ուսմամբ ա-ռանդին : Ջինչ առուեալ տմարդի , զինչ գծիգսկագոյն մարթի ասել : Ընդ սպանուե գոյ դասատուե , և եթէ սպան՝ փոխք են պարծանայս : ՍԲ Կռպէնոս :

2 Ջեե մարգասպանութեն ընդեե բանալոյութեի՝ մեկսկզուե է , և որ կայ ի գնին՝ ըզնովին անկանի յանգ-
տմար՝ ըզ որով և գործօնեայն , ապա և յոմնգործութեիս սուսերամարտ-
սէցս՝ արեամբ շաղախի որ կայ ի գնին , ոչինչ ընդհատ ի նմանել՝ որ գործէն գնասին . և ոչ կարի անչա-
փս մեալ յարեն՝ որ զէգանդին կամեցաւ . և կամ անպարտ հանա-
բիլ ի սպանութեի՝ որ սպանողին կուսակից լինի , և վարձանիդ ։ Ջինչ իցեն սեսարանքն . մինի որբ բացդն ինչ իցեն : Լևիաթան ։ ի հրահանգս ։

զևս գրգռեաց զնա , մինչև բուռն ժտութիւնն նոցա , ոչ լինի երբեմն ի բարեկամաց միջի , տանիլ զնա անդր ակամայ ։ Ա՛ստ ցնո պատանին ։ Խե՛ղճ խորհրդիւ առնել դովին ։ Ա՛յո՛ , ընդ ոչ եւ ընդ ոչ պանիլ զիմ մարին , և նապաստանել ընդ ձեզ յամ ի՛ւրեւէ սրտէ , դնել և հրամայել ևս ինձ սրտի և ալաց յառաջ հայելոյն ինձ պետական . եղէց անդ , որպես ևս էի . և՛ ձեզ և՛ նոցա գթալոյ յաղաչան ։ Հասին և գտին հմայակ զամիրեթեան բռնն վառեալ զմայրեալ յայն խժդժական բերկրանս ։ Ա՛նբիծս անգին վաղվաղակի կափոյց զաչս ։ և հրամայեաց սրտի չլինել բաժանորդ քաղաքելոյն կատաղանացս ։ Ո՞ր եր թէ խոցեալ էր և վանօնք՝ յորժամ բուռն հընձեցին՝ յահեղ գոչմանէ ժողովրդեանն ի տեսանել զմի ի սուսերամարտից ի մահ խոցեալ ։ Յաղթեալ յերկայրաքննուէ , և կարծեալ թէ և այսպէս յաղթական գըտցի , եթայ զաչս , և ի նոյն ընկալաւ յոգի վերս չարաչար և ա քան զոր սուսերամարտն ընկալաւ ի մարմին ։ Ի՛նդ տեսանել զընդհուման արեան , փոխանակ ի բաց գարձուցանելոյ զաչս անտի , ոչ կարծեր առնել , ըղձանօք ակնկառոյց լեալ յայն , և ապշութիւք արբեալ ի խուժականն զմայլմանէ , թուէր կոկորդալիր ըմպել զանգթուն , ըզմարդուն և զկատուզանս · զի ցայն վայր եր անզգայել ։ Համառօտ ասացուք , եւ ըսէ նոր եղեն ամենեքին այլազգ ի զմուտս , այնպիսի ունելով վառումն առ այս տեսարան , որ ոչ այլ իմիք ըղձանայր · մինչև յայնմ օրէ նա ինքն եր՝ որ ձգեր զնա ընկերս յամիքեթեարան ։

Ա՛ւրթ եր , և արժան իսկ եր նմ էլանել յայնմ վէմ , իբրև զայլն՝ որ ի նոյն կորնչին ։ Ա՛յլ ո՞վ սրտմտմամբ եին առնել զնա մեծ ոմն ազ , և մեծ ոմն եղջ , և ուսուցանել մանկանց չխտահանալ յանձինս և յիւրեանց բարի կամս , և խորշիլ ի չար ընկերութենէ , իբրև զգայոյց նմա զնմ զիւր տկարութի , ողջայոյց լինել խրատուտութ աչին օգոստինոսի ի վերջ մեկնանաց սուսերամարտից , որ ըստ երևութին իբր պատահմամբ եղ ի բերանոյ աչին ի միւսն ի հռետորական գասատուութ , ուր գտաւ ալիքիոս · բայց իրօք գործ եր խնամոյ ողորմութենէն ոյ առնա՝ յիմ յաւիտենից ։

---

1 Ընդ տեսանել անդ զարիւնն՝ արբ միանգամայն և զանգթութի . ոչ ի բաց գարձաւ , այլ՝ անկնաձոյց եղև , յինքն ծծել զկատաղու թի և անգթասնայր · հեշտանայր յոձիր մեծամարտութեն , և արբենայր արիւնարուեաւ հեշտութենէն ։

Այս երկոտասանեւրորդ Գիրքը բովանդակէ զպատմութիւն քսան և երից ամաց, յետ վախճանի առաջնոյ պատրիարգին մինչև ի սկիզբն երկրորդին։

ՅՕԴ· Ա·

Յորմէհետէ վճռեցաւ երեսից ընդ երբեքերանի՝ պատահիլ ի հեղեղատին որ ի Բեթերիս գեաղ, և ի հրեշտակէն սպանանել ի նմանէ զհարիւր և հնգետասան հազարս արանց, և ի հրամանէ Աստուծոյ ի վերայ Երուսաղէմի՝ ոչ ոք կարաց ի նմանէ ելանել և մտանել։ Եւ ոչ ոք կարաց ելանել ի պարսպէն և մտանել ի նմա։ Եւ ոչ ոք կարաց ելանել ի քաղաքէն և մտանել ի ն

Ա· Հ· 511։ Ն· Ք· 241։

ժամանակեալ , ջուրքն ընթերկար լճացեալք ՚ի տեղիս տէրդիս Հռովմայ , փոքր փոքր տկարացուցին զչիմունս տանց , մինչև բաւմամբ ՚ի նոցանէ կործանիլ ։

Ուռվաս· Ք· ձա։ Պլնիոս· Է· Խ։

ՀԵտ յորդումեն տիբերիսի եղև ահել ինն հրդեհ , որ սկսաւ գիշերային և ոչ ոք գիտաց զուսումն ։ Ձապաղեալ ընթացաւ թաղս քղքին՝ կորուս բազմաէ յոյժ տանց և քղքացւոց ։ Ոչ սակաւ հրդեհն գրեթէ զամ կշնուածս , որք էին զմեծաւ հրապարակաւ և որս և զմէ հեան չնճուտէին վկաստի ։ Ձուրն հանապազորդեան՝ որ յանձն էր պահպանութեն վկաստանց՝ տեղի ետ յայսմ նուագի հրոյն անցաւորի ։ Ոչ ոք քրմուհիք միտ եդեալ միայն զերծանիլ փախստեամբ ՚ի բոցոյ , Թողին չնճուտէին զկոփանձնապարծ լինելոյ՝ համայն իւրաքանչ ։ Ոչ սակաւ և կերպասեալ ընդ զկնի Կեկիլեոս մետելլոս՝ քանզ և կրծտասէր ընդ զկնէ կաստեանս , միեցաւ անվճիռ ՚ի բոց անդր , և Թափեաց ՚ի հրդեհէն զկալլադիոն , որ ընդ նոյ հաւատի առհաւատչէին էր հաւնասպազորդութ ինքնակալութ , ընդ նմին և ինչ ինչ ՚ի նուիրանայն ։ բայց յայս սակս կուրացաւ , և մի ՚ի բազկաց նէր եղև կիսայրեաց ։ Ոչ ոզովուրդն ՚ի վարձաարել զայնպիսի քանզ և արժանագով նախանձաւորութ նէր , ընդ հեաց նաև առաձնաընորհութ անզգաւական , այլ վայր անլուր , բերել նաև առ ծերակոյան կառոք ։ [1] պատիւ մեծ և պանծալի , որում արժանացաւ ձախող պատահարաւս ։

Թիւաբիոս թէ ժողովրդ դեան։

Ոթռաբիոսն ժողովրդեան եղեալոյ յայսմ ամի ՚ի հաւ մարակալացն՝ ՚ի Ա· յաբերելոսէ կոտտասայ , և ՚ի Ա· փաբիոսէ բաւտոնէ , որ եղև երեան և ինքներորդ , գտան երկերիւք վաթսուն հազար քաղաքացիք ։

Երկու նոր ցեղք ։

Ձրկու նոր ցեղք յաւելան յաւաջինսն , յր վերնեանն և կուիրներեանն , որով եղև Թիւ ցեղիցն երեսուն և հինգ ։ որք յայնմհետէ մնացին կայն Թիւ ։ Ոչ գէպ էր յայսմ վայրի խօսիլ ինչ ՚ի վր Ձեղից հռովմայ , բայց Թողից խօսիլ զայնմանէ ՚ի վաղնան երկոտասաներորդ գրոց , զի մի ընդհատեսցի կարգ պատմութես ։

Ելիւ Համաւոյ· Թ ։ Ջնորս· Ը։

Ոչ խնդութիւ յիմարաբար փաղիսկեանց՝ զմնիլ ընդդէմ հռովմայեցւոց , հարկ եղև սոցա առաքել ընդէմ նոցա զերկոսին հիւպատոս · բայց այս շահատակուն տեւեաց միայն աւուրս վեց , զի յանկ եղ երկրաշարժք պատերազմաք ։ Ոչ ոաջինն եղև կեղակարծ · և յերկկորդումն փաղիսկեանք կորուսին հնգետասան հազար այր ։ Ոչ գաս-

1 Մեծ և վսեմական , այլ տուէք՝ հարն՝ ողորմ ։ Պլնիոս · գլուխ է · ՚ի սակս այցին ... Պատճառն՝ յիւ. շատակաց աթոռանի , բայց պատաշ գլուխ Խէ ։

տացեալք այսպիսի երևելի ինաստք , հատատեցին ի միտս անձնատուր լինել ի հռովմայեցիս ։ Այսր աւուր ի նոյանե զվէնս , վերիվարս , զման ինչ ընդից նոյ , զստրուկս , և զկէս երկրի նոյ ։ Ի՞նչ նոյ՝ որ բնաւոր գրիւք · և արուեստաչհար ամրուիք՝ ազդեաց ի նմ յիմարական վատահուն , փոխադրեցաւ ի սեպագեալ բարձրութ ի դաշտ տափարակ ։ Յողովուրդն հռովմէական ցասուցեալ ել առել վտարանդուն նոյ , խորհէր խստագոյն ևս վրէժ խնդրել · բայց ի վերայ հասեալ , թէ ի լինել իւրեանց անձնատուր՝ յայտնապէս խոստովան եղեն , թէ անձնատուր լինին ոչ զօրուն , այլ հաւատարմութեամբ հռովմէական ժողովրդեան , այն զրոյգք միայն անդէն իսկ ցածուցին զգաստն · զի յայնմի երևեացի , թէ չեն վրէպ ի քաջ հաւատարմութ և յարդարութ ։

Կ· ԿՂՈՐԻՈՍ ԿԵՆԹՈՆ· Ա· Հ· 512 ։
Մ· ՍԵՄՊՐՈՆԻՈՍ ՏՈՒՌԻՏԱՆՈՍ· Ն· Ք· 240 ։

Ի՛նչ ամ եղև նշանաւոր՝ վ ծնորդոց տեսարանաց Թատրոնի , յորում լինէաս անդրնիկոս քանատուեդծ սկիզբն արար երևեցուցանել եղերերգուին և կատակերգուին ել նմանուել յունաց · և վ վերջսին հասատատուե կի նա ըտգուե խաղալց Ծատկազարդաց կարգելոց առ ել ևնեցի ի զնց զառատ պտղաբերուե երկրի ։ Ի՛նչ խաղք եհատ ժամանակաց կատարեցան փոքր ու լքաւնի համարձակուե Թէ ։ Ի ատին գաղթական առաքի ի սպոլետոն քաղաք ուժգնոյ ։

Կ· ՄԱՄԻԼԻՈՍ ՏՈՒՐԻՆՈՍ· Ա· Հ· 513 ։
Կ· ՎԱԼԵՐԻՈՍ ՓԱԼԷՏՈՆ· Ն· Ք· 239 ։

Ջարի երևեալի վ ծննդեան Յ՛ննիոսի պուետիկոսի ։ Պատմութ Նոնիոսից հա Դրեցի այլուր , որ ինչ զրոյգք են զվարուց և զգործոց նմ ։

Տի· ՍԵՄՊՐՈՆԻՈՍ ԳՐԱԿԻՈՍ· Ա· Հ· 514 ։
Գ· ՎԱԼԵՐԻՈՍ ՓԱԼԷՏՈՆ· Ն· Ք· 238 ։

Ի՛ն երկոքումբք հիւպատոսօքս Հարկ եղև հռովմայ առնել երկուս պատերազմունս · մի՝ ել գաղղիացիս , որք ել ի գաղղիացիս ։ Պատերազմ լքուրացիս , և զիմ ոչ զաթարեին աչխատ առնել վնա · և երկոցունգ ել ի գաղղիացիս գուրացիս՝ նոր ի՛նչ ամիս նմ ։ Ա՝ ապէրիոս պատեցաւ յաւսմնում մարտի ել գաղղիացիս · և յաղթեաց յերկոցունգ գումն , յորում անկան չորեքտասան հազար գաղղիացիք ։

1 Ա՛ս ծնգվնարդ յիկն ընդ հարս ապենեան լքուանց մինս ցարուս գեց ։

ԱՃ Հ· 514։
Ն· Ր· 238։

և երկու հաղարք եղէն կալանաւորք ։ Պրակիոս յաղ-
թեաց լինդուրացւոց յաղթուէն մեծ , և առաք ճար զմեծ
մասն երկրին նոյ ։ Ի լինդուրիս հանոյ ի սարդոնիա , և ի
կորսիկա , ուր զաղումն արար կալանաւորս ։

Ածատաձ
բուժի վարձ
ուրացոյ լնդ-
դէմ կարքե-
դոնացւոց ։
Պղտիկ-
ած · ԱՀ · 514 ·

Յետ լինելոյ հաշտուէ ի մէջ Հռովմայ և կարքեդոնի ,
որով յանկ էլ առաքին պատերազմն պունիկեան , Տարկ
եղև կարքեդոնացւոց դեմ հակել ահեղ պատերազմի
յաւերիկէ ընդէմ վարձուորաց . որոց ապստամբութի հա-
սոյց վկայքեդոն գրեթէ ի չեւեին կործանումն ։ Պրեցկ
զդէպս այնր պատերազմի ի պատմուէ կարքեդոնացւոց ։

Պղտիկ-
ած · ՅԲ ·

Ի չեւեանում վտանգի անդ յոր կային , Տարկ եղև նոյ
դիմել ի դաշնաւորս ։ Հերոն՝ որ յընթացս պատերազմիս
ուշի ուշով միտ դնէր ամ անցից , ընտրեաց էր կարքե-
դոնացւոց՝ զոր խնդրէին ։ Բայց առաւելուս նոյ փոյթ ,
իբրև հասս զշոյտ յառաջատուի արտաքնոց . քաջ գիտէ-
լով թէ օգուտ է նմ ինալ կարքեդոնացւոց անկործան ,
առ ակի՝ գուցէ զրոյութի հռովմայեցւոց՝ չունելով իւր
հանգիստակիս , ակաւոր ևս լինիցի նմա ։ Յորում տես
(ասէ պղուիբիոս) զմանակ նոյ և զկոհեմուն ։ Իբր զի ա-
ռած է զգուշալի , լծողուլ փիչխանուն ինչ ցայն վայր զօ-
րանալ , մինչև չկարել ժխտել նմա՝ և ոչ զայն ինչ , որ
անկ է մեզ իրաւամբք ։

Բակ հռովմայեցիք յընթացս այսր պատերազմի կար-
քեդոնացւոց ընդէմ արտաքնոց , միշտ գնային ի կարքե-
դոնացիս բազում արգարուն և չափաւորութի ։ Այնայն
վէճ՝ ինչ հարևանցեալ ի սակս վաճառականաց ոմանց
հռովմայեցւոց՝ կալանաւորելոյ ի կարքեդոն՝ մի տանե-
լոյ նոյ համբարս ի Թշնամիս , յարուցեալ էր ի նոս գժտու-
թի ինչ ։ Բայց անդէն իսկ ի խնդրել նոյ՝ իբրև առաքե-
ցին կարքեդոնացիքն յետս զքաջքայեան որ էին ի կալանս ,
այնուհետև հռովմայեցիքն՝ որոց պանծալի էր յամի ազ-
նուաբարոյուն և արդարուն , նորոգեալ ընդ նոս բարեկա-
մուն , երախտաւոր եղէն առ նոս յամի ընդ մարթելոյ , և
հրամայեցին վաճառականայ իւրեանց՝ չմատակարարել
համբարս Թշնամեաց կարքեդոնացւոց ։

Օգետ երթեալ վարձուորացն ափրիկոյ՝ և այնք ևս
որք ի սարդոնիա էին , Թօթափեցին զլուծ հնազանդու-
թի ։ Ախիզն արարին սպանանել զբոստոր հրամանա-
տար նոյ , և զամ կարքեդոնացիս՝ որք ընդ նմայն էին ։ Ի-
ւաքեցաւ միւս ևս զօրապետին փոխանակ սպանելոյն .
բայց ամ գունդք՝ զորս տարաւ ընդ իւր , միաբանեցան ընդ
խուովարարս ի խաչ հաճին գնա , և ընդ ամ կղզին Թա-

փեցին զցասումն իւրեանց 'ի վէր հարքեդոնացւոց՝ չարալը- Ա՛ Հ· 514 ·
լուկ տանջեալ զնա · և ապա յարձակեալ մի ըմիջ 'ի Ն· Ք· 238 ·
վէր նմա քրիստոսին 'ի սուրգ ժամնանակի նմա երկրին ։

Ի սոյց վաղվաղակի եմուտ երկպառակուիծ 'ի մէջ ընակ-
չաց կղզւոյն , և վարձուորաց ։ Սոցա վայրապար խնդրեալ
զօդնութիծ 'ի հռովմայեցւոց , որք ոչ կամէցան ձեռնար-
կել 'ի մարտ յայսոսիկ անվրաւ , արտաքսեցան խաղաղ 'ի
կղզւոյն , և խոյս ետուն յիտալիա ։ Ի յոսս օրինակաւ
կաթեդոնայիք կորուսին զսարդմնիա ։ Ցայս վայր հռով-
մայեցիք անբսուռիւտ գնայս կալան ըզ կաթեդոնայիս ·
զի արիաբար չառնին յանձն լսել առաջարկուիծ ապատամ-
բացն սարդմնիոյ , յորոց հրաւիրեալն էին գալ տիրել
կղզւոյն ։ Ի ա՛ զնոյն խնդիր կալան , 'ի չընդունիլ զՏպա-
տակուիծ ուսիկեցւոց , Թէպէտ և անձամբ եկին սոքա 'ի
ներքոյ լինել տէրուիծ նոյ ։ Ի յոսիսի ամուսաբարոյ ժո-
ղովուրդ՝ արժանանայր արդեօք ՚ամ գոլուԹիծ , եԹէ և
զնոսի յաւերժանայր 'ի նոյն ։

Ի ձգիլ ժամնանակաց՝ ոչ այսպիսի եղև հռովմայեցւոց
խիղճ · և գժուարին Թուի յանկաւորել 'ի նոցայսմ վայ-
րի զվկայուիծն պանծալի՝ զոր վկայեաց կեսարոս 'ի վերայ
քսջի հաւատարմուիծ նոյ , ըզ գլուԹիծ սալուստիոսի · ¹ ա-
սե · ,, Թէպէտ յայմ պատերազմունս տիրիկոյ կաթեդո-
,, նայիք արարին բազում ինչ գժրոզուիծ 'ի ժամնանակի
,, հաշտուիծ և դադարման մարտի · սակայն հռովմայեցիք
,, այլազգ ցուցան միշտ առ նոս , միտ եդեալ յաւետ այնմ՝
,, որ փառայն էր վայելական , ՚ք այնմ՝ զոր արժան էր
,, նոյ առնել իրաւամբք ըզ Թշնամիս իւրեանց ,, ։

Զաարգո-
նիա կորզեն
հռովմայեցիք
'ի կաթեդո-
նացւոց ։
Պոլիբիոս ·
ա · ՚ը · ՚ի ·

Ի արձակորքն խոսեալք յիտալիա՝ ոչ ասացաք , հռով-
յեցոյ միտեցուցին զՀռովմայեցիս անցանել 'ի սարդմնիա
և տիրել նոր։ Իրև սգգ եղև կաթեդոնացւոց լուրս ցա-
ւագին , սնդեալ սոցա իրաւամբք , Թէ միր է սարդմնիա
բազում իրօք՝ ՚ք հռովմայեցւոց , զնեցին զոր բազում
քինահատոյց լինել վաղ ըզ փոյԹ և արդարասիս այնց՝
որոց ապատամբեցուցեալ էր զկղզին 'ի նոցանէ ։ Ի այց
հռովմայիքք կեղծաւորեալք՝ Թէ այն պատրաստուԹիծ
ըզդեմ իւրեանց իցեն , և ոչ ընդդեմ ժողովրդոց սարդ-
նիոյ , յայտ արարին նոցա պատերազմ ։ Կաթեդոնացիք՝

¹ Յայմ պատմիկեան պատերազմունս՝ կաթեդոնացիք Թէպէտ ըս-
ակ խորգախեցին բազումս և Տանուսս , սակայն սոքա ժամ ա-
ռաւել ոչինչ (ար. նոսա) գործեց

ցին յայսոսիկսաց · ինդրեին յաւէտ՝ որ արժանին էր անձանց , ՚ք զոր չէրեաւէ էր առնել առ նոս։ Սալուս-
գիոս · 'ի պատերազմն կաթիլին ։

ԱՀ Ա· 514· Ն· Ռ· 238· որք յետնեալք վերջացեալ էին յամենայնէ , և այն ինչ սկսեալ էին ոչ ի առնուլ, չէին ձեռնհաս զգիմ ունել այնմ՝ Ա ան այսորիկ հարկ եղև յարմարել զանձն ըստ ման ժամանակին , և տեղի տալ զօրագունին ։ Ա՛րարին նոր դաշնադրութիւն , որով տային զսպրդոնիա Հռովմայեցւոց . և յանձն առնուին տուժիլ միասնագամ հազար երկերիւր տաղանդ . (այն է միլիոն մի և երկերիւր հազար սկուդ ,) առ վերծանելոյ ՚ի պատերազմէն՝ որ ՚ի վերայ կայր ։

Ա՛ծուարին է յայտ , չասեմ անհնարաւոր իսկ , արդարացուցանել կիմ ըզքեզ զհնացս Հռովմայեցւոց ։ Ա՛ի սկզբան անդ՝ ոչ սասցաք , չառին յանձն զհրաւէր վարձուորաց սարդոնիոյ . կո նախասահեցաք մեծ էին յարգի նոցա ընդունել զայն ՚ի ձեռաց յափշտակողաց . և ապիրատ և ծանր պաճանակ ցրուեաց դաշին հաշտուեր ։ Ա պաս կալան ժամանակի , առաջի առնել նոցա առիթ պատերազմի , զի ունէին ինչ երևոյթ իրաւանց . և կարծեցին գտանել զայն ՚ի պատրաստուիս մարտի՝ զոր առնէին կարքեդոնացիք ՚ի վերայ սարդոնիոյ . մտոսիապատուաստ կարծեաք՝ թէ իցէ այն յիւրեանց վերայ ։ Ա՛այց զինչ երևոյթ կայր ՚ի միջի , թէ ժողովուրդ իսպառ ոգեսպառ , որպիսի յայնժամ կարքեդոնացւոցն էր , խորհիցի ցրել զդաշն հաշտուեր , և ՚ի վերայարիցէ հռովմայեցւոց ՚ի ժամանակի՝ յորժամ զօրագոյնք էին , ըստ յայմ անցեալ ժամանակս ։ Ա՛նր իցէ հաստատումէն , կամակար սրտիւ իրաւասիրութէն , ազգադրութէն , և վերհանձնութէնն , յորս երբեմն հռովմայեցիք էին գերապանծք ։ Պողիբիոս զակատեալն ՚ի նձ չառնէ ինչ խորհրդածել ՚ի վերայ աչխարհակալուեր սարգոնիոյ . աւարառեալ զպատմութէնն ասէ միայն , թէ այն էրաղաք ՚ոչ ընդեռ ՅԷԵԱՅ ԷԼԼ· ԽԱ· Ը· ինչ հեռևանս ։ Ա՛այ՝ ոչ ձգեաց յայնժամ , զի հռովմայեցիք էին գերապանծք ։ Ա՛այց այն եղև մի ՚ի գլխաւոր պատճառաց երկրորդ պունիկեան պատերազմին , որպէս տեսցուք ընդհուպ ։

ԱՀ Ա· 515· Ն· Ռ· 237· Ե· ԿՈՒՆՆԵԼԻՈՍ ԼԵՆՏՈՒԼՈՍ ԳԼԻՊԻՆՈՍ· Կ· ՓՈՒԼՎԻՈՍ ՓԼԱԿԿՈՍ·

Ա՛ռ հիւպատոսսքս եղէն պատերազմինըն ինչ ԼԵԼԵԱՔ ընդեմ գաղղիացւոց բնակելոց յայս կոյս պադոս գետոյ , և ընդդէմ լիգուրացւոց ։

Դեսպանք առաքեալք առ արբայն Եգիպտացւոց ։

՚Ի նմին ժամանակի առաքեցան դեսպանք առ պտղոմէոս արբայ Եգիպտացւոց ։ (Եր սա պտղոմէոս Եվերգետէս՝ որպէս պտղոմէոսն փիլադելփոսի ,) օգնական լինել

նիմ ընդէմ անտիոքոսի արքային ասորւոց , մնկանուանեալ լոյ Ննէոս , որ Թարգմանի ած , ընդ որում կարծէին թէ տապ կաւին է ի կռւել : Ետոյ ընդ հաշտեալ էր ընդ նմի , ի պերճս էլ առաքակեացն օգնուէին :

Ընդ Հ· 515 : Ն· Ք· 237 : Ետքրոկոս· գիրկ· Ը :

Հռոմ ուրախ եղև մեծապէս ընդ գալստեան հերոնի արքային սիկիլոյ , իշխանի միաբանելոյ ընդ Տրքկապետուեցոյն մեռելիմ բարեկամուեն և անվրէպ հաւատարմութեան : Ապա ետրոկոս ասէ , թէ եկեալ էր ի հռոմ ի վնաս Կարթագինեայ խաղաղ , որք ընդ ոմանց մասնեղագոյ հանդերձեալ էին լինել այն երկրագ անգամ ի յաջորդ ամի . և ի տեսանել զպատերազմութիւնն , յորս վազուց եւս աշխատ լինէին : Ապա ոմն զի ի հռոմ յայնպիսում ժամանակի , յոր հանդերձեալ էր ժողովել անդր խուռն բազմութիւն ժողովրդեան , լեցի լեռնէն , այն առատաձեռն իշխան պարգեւեաց ժողովրդեանն հռոմայ երկերիւր հազար դրամ յորենոյ : Յուցից համառօտ զարարողութիւնս այսր խաղոյ ի վերջ յօդուածոյս :

Հասանել հերոնի ի հռոմ :

Ետրոկոս· ասէ· Ապա· Լարք սէքսոսեան :

Պ· ԿՈՒՆԵԼԻՈՍ ԼԵՆՏՈՒԼՈՍ ԿԱՒԴԻՒՆՈՍ·
Կ· ԼԻԿԻՆԻՈՍ ՎԱՐՈՍ·

Ընդ Հ· 516 : Ն· Ք· 236 :

Ի բարձերկոյսէ և ի հոգաբարձութենէ Ղասարոս կալուց՝ ընտրեցան Պ· եմիլիոս , և Մ· լիվիոս սալինատոր : Պատերազմին ի վերջ բոլորելոյ՝ որ հոգաբարձուն յանձն էր լենտուլոսի , յանկ եղ առանց հեղման արեան հռոմայեցւոց . ի սակս արիւնայեղց խռովուեն յարուցելոյ ի մէջ բոլորելոց , և ի մէջ օգնական գնդաց՝ զորս բերել տուեալ էր նոքա ի սահմանաց՝ որ յայնկոյս ալպեայ լերանց :

Շահասիրութիւն կուրծ ի վերջ բոլորելոց , և կորացւոց :

Ի նիկնիոսի յղեալ էր յառաջ քան զինքն ի կորսիկա՝ զՊ· կղոդիոս գլխկիա՝ մնասմբ ինն իւրոց գնդաց : Մ· ռացեալ սորա զբաժն անձին , և կամեցեալ անմիտ և ապերասան մնափառութիւնք՝ անձին ընծայել զփառս իւրովք ի գլուխ հանելոյ զպատերազմին , արար ինքնիշխանութիւնք դաշն հաշտութեան և կորսիկացիս : Իսքև եհաս լնկինիոս ինայեցուեալ իւրովք զօրօք , ապաստ համարեալ զդաշինն եդեալ յանիշխանաւորն . վճռ այսորիկ բառն ընդհարաբար և կորսիկացիս , և արկ վնաս ընդ բռամբ : Իսկ գկղոդիոս զՏեղինակ և զերաշխաւոր հաշտութեան եդ ի մահ տալ ի ձեռս կորսիկացւոց : Ի չառնուլ նմ յանձն՝ եհտ սպանանել ի բանտի :

Մահ միոյ ի համարս կալաց :

Ընդ յայսմ ամի կատարած Թռւարկութեն ժողովրդական դեան , վճռ մնհռու միոյ ի համարակալաց՝ մինչդեռ էր ի պաշտօնատարութեն :

Ա՛ե Տ. 516 : Ն. Ի. 236 :

Հոգւոյ հաս տատեալ յոչ կա մաց՝ զնոր հիւա՛ հաս տաւթեան ընդ կարքեգոնա՛ դիս :

Օգնական · ը՛ Ուրախու · թիւն ·

Դիւան · ի՛ տաղաւնդան · ժիս :

Կորնկա և սարգոնիա գաղտուկ զրգռմամբ կարքեդո նացւոց՝ որք յուսացուցանէին զնա՛ ի հզօր օգնականուե՛ան , պատրաստէին զինիլ միւսանգամ : Ի՛ այլ ՚ի ևս այն երկու կղզեաք ինքնին առանձինն՝ յոյժ ելին անզօրք , վտարանդու թե՛ան նի՛ չազդեաց ինչ ՚ի հռոմիայեցիս . բայց սեպհական ք քաջ քաջ , յորժամ յայնի եղեն , գուցէ միւսանգամ զրգռեացի մարտ ըն կարքեդոնացիս : Ի՛ խոհական ել գա՛ ռաջատուե՛ի իբացն , խորհեցան փուխանակի ժողովել զօրս : Իբրև ապզ եղև կարքեդոնացւոց , զարհուրեալ սոցա առ Հ՛ռոմ ՚ի լսոյ անտի , և յղեալ վայրապար ՚ի հռոմ հետզհետէ պէսպէս պատգամաւորս , առաքեցին ՚ի վախճանի արս տասն ՚ի գլխաւորացն ՚ի՛ քին , պատուէր տուեալ յոգոք խոնարհիլ և աղաչել , վի՛ թողցին զնո՛ ՚ի վայելս հաշտուե՛ ընորհելոյ նո՛ ՚ի ժողովրդենէն հռոմայ : Ա՛ն վի՛ չեղև նո՛ լսելութի՛ լաւ ՚ք գառաջնոցն , անտա՛ որ մանկագոյնն եր ՚ի դեսպանս , բայց անվե՛հեր և լի՛ արիւր ուական իմն խրոխտմամբ , եկաց առաջի , և արիական ձայնարձակութի՛ ք խօսեցաւ ընդ նո՛ , և ասէ . Հռո՛մայեցիք , երբե՛ խորհեալ է ձեր ղնահատուն՝ զոր գնեցաք ՚ի ձեզ , ո՛չ առ ամ ի՛ համ երբեւ , այլ յաւերժաբար , ապա գթչիցէք ՚ի մեզ զնո՛ւիլիս և պարտուիս՝ որ գեն եղեն այնմ : Ի՛ համառօտ ոչ՛ ՚ի՛ ձեզ յորժամ գաշն ինչ յղե , ո՛չ ե առն լաւաբարոյն և պատուաւորն , առ ի՛ ռոնել ղնաձառն , և չգթացուցանել զգրծարն : Ի՛ մանուկս էր իրաւացի , և անընդդիմադրե՛լի . վի՛ այսորիկ հռոմ մայեցիք առ երկիւղի՝ թե՛ անիրաւուե՛ այդպիսի արատաւ զնոսա խոպառ անուանարկս առ մեծամեծ ժողովուրդս , ետուն պատասխանի՛ ըն հաձոյս դեսպանաց , և արձակե ցին զնոսա սիրելաբե՛ս :

Կ. ԱՏԻԼԻՈՍ ԲՈՒԼԲՈՍ ՚ք· Տ. ՄԱՆԼԻՈՍ ՏՈՐԿՈՒԱՏՈՍ·

Ա՛ե Տ. 517 : Ն. Ի. 235 :

Սարգոնիա մտանէ ընդ լծուլ :

Ա՛նլիոս՝ որում վիճակեալն էր սարգոնիա , հարեալ ՚ի պէսպէս նուագս զթշնամիս , արկ ըն լծուլ զկուլին բո՛ վանդակ , և հնազանդեցոյց խոպառ հռոմիայեցւոց · վե՛ր և արժանացաւ պատուոյ յաղթանակի :

Մեհեան յանոսի , վա՛ կեալ այս երկրորդ անգամ :

Յայնժամ հռոմ գաւառ առանց թշնամւոյ և պատե՛ րազմի , ինչ՝ որ չէր երեւեալ , բայց իբրու չորեք հարիւր քառասուն ամաք յառաջ : Ա՛ն այսորիկ մեհեան յանոսի փակեցաւ այս երկրորդ անգամ. այն արարողուե՛ էր նշա նակ հանդարտական խաղաղութե՛ : Փակեցաւ յառաջնուեմ նուագի առ թագաւորութե՛ նումայի . և այլ ո՛չ ունի փա կիլ յերկրորդումն նուագի , բայց առ օգոստոսիս :

Ա· Ե· 517, Ն· Ք· 235։

Խորհրդ. Ծուխք ի վերայ հանապազորդ պատերազմաց հռովմայեցոց։

Պաժուարին է իմանալ, թէ ո՛րպէս կարող էր ինչ կարի փարթամ և հզօր, ընդդէմ կարողացաւ տալ զայնչափ ահ հանապազորդ պատերազմաց, մինչեւ երբէք պարապ ոգի առնուլոյ· ո՛րպէս կարողացաւ հնար գծախս՝ ոչք հարկիւ չհետ գային, և որպէս քշ֊քացիք հռովմայ չեղեն վաստակաբեկ յոյնչափ պատերազմաց՝ որք ի բայ֊ առնէին զնոսա ի տանց իւրեանց, և խափանէին ի մշակութէ կալուածոց իւրեանց, յորոց ձգէին զնոսա զիւրեանց ծախուելոյ։

Ասացեալ յիշել արժան է, զի հռովմայեցիք՝ թէ արդար խօսիցիմք, էին ժողովուրդք զօրականք· ծնեալք՝ որպէս բանիւ կարգ է ասել՝ ի զինս, թշնամիք հանգստեան և դատարկութէ, և փոյթք միայն՝ ի գիւղ և՝ ի պատերազմունս։ Զառաջին ժամանակս հնդրակապետութէ մինչև՝ ի պաշարումն վէյայ՝ պատերազմունք էին սուղք, զի տեւէին միայն տասն կի֊ քսան օր, վասն զի յժարամիտ մատչէին՝ ի շահատակութէ և՝ ի կռիւ· և թշնամիք պարտեալք՝ զի մի տեսցեն զերկիր իւրեանց ընկալ աւարառութէ, գային յիրաւախոհութէ, և հռովմայեցիք դառնային իւրաքանչիւր՝ ի տուն իւր։ Իսրև հասատութեան զօրականացդ թնդակ, և տիրութիւն հռովմէական առաւելուլ, շահատակութէք եղեն յերկարաւորք, այլ հնդրակօրէն ոչինչ աւելի ք գամեա վեց· զի հիւպատոսք՝ որք հրամանատարքն էին՝ ի զօրուն, ջանային փութանակի յանկ հանել զպատերազմն, զի վայելեսցեն՝ ի պատիւ յաղթանակին։

Յոկ յաղագս ծախուց կարևորաց՝ ի ռազիկ և՝ ի պահեստ զօրուն՝ գիտելի է, զի պատերազմն տկարացուցիչ և անացուցիչ այլոց պետութէց, հնդհայցուցանէր զհռովմայեցիս, եթէ՝ ընդհարպարակականաց խօսիցիմք, և եթէ՝ զառանձնաւորաց։ Առանձնաւորք էին՝ որք ի հռովմայ չբաւորք, դառնային յօրովհետև փարթամացեալք յաւարէ՝ զոր աւարէին յընթացս շահատակութէ, կամ՝ ի քաղաքս առեալս՝ ի վէր յարձակմամբ, կի՛ ի բանակ թշնամեաց կռտորելոց· զորոյ կողոպուտ հիւպատոսք՝ ի շահել սփրտ զօրականաց՝ թողուին՝ ի նոս։ և վասն յոյս այնպիսի հատուցման՝ խայծ էին էր զօրաւոր, որ տայր տանել նոցա համբերութէ և խնդութէ իսկ դժնդակ աշխատութեանց։

Պատերազմն ոչինչ նուազ յօգուտ էր և՝ ի շահ՝ ևս և պետութէ, ք առանձնաւորաց։ Ի խնդրել թշնամեաց պարտելոց առնել հաշտուն, սովորութ էր նախ առաջին պահանջել՝ ի նոցանէ՝ զի վճարեսցեն զնամ զծախս շահա֊

Ա՛ Հ· 517։ Ն· Ք· 235։

տակուընն . և ժողովուրդն հաւոլիական ըս պայմանի դա
չանցն՝ սակսկեր վնա առ վճռոք հաշուին յաւէտ կիր նուաղ՝
ի տկարացուցանել զնա , և առնել նմանս պատժոք այն-
պիսի տուգանաց՝ որ բազում անգամ հասուցանէր վնաս
ի սպառսպուռ աւեր , և չթողոյր նմ անդրէն գլխել փու-
թանակի ։ Յոկ զօրագլուխք՝ որք յաւարէ թշնամեաց
ոչինչ խորհէին անձամբ ձեռնասու , այլ պահատուէին ձո-
խացուցանել , պատիւ համարելին ըս մնանել ի հաւոլ
յաղթանակաւ , ակն յանդիման առնել ժողովրդեան
զօսակին և զարճանայն՝ բերել ի շահատակէ , և վաղ-
վաղակի տալին տանիլ զգլխն ի հասարակաց գանձատուն ։

Ա՛յս պատճառք , և ևս բազումք՝ զորովք զանց առնէ զմ
համառօտութիւն աղագաւ , ցուցանեն՝ թէ չէն ինչ զար-
մանք , եթէ հաւոլմայեցիք կացին մնային միշտ գէն ի ձե-
ռին , անձանձրոյթք յայսպիսի խիստ և տարժանաւոր վի-
ճակէ ։ Այլ սակայն այս ամ պատերազմունք՝ ի խոր-
հուրդս վերնախնամ տեսչութիւն , որ սահմանեալ էր ժո-
ղովրդեանն հաւոլմեական տիրել համայն աշխարհի , էին
գնոքա երկար ինն ուսումնաքան , որով պատրաստիւր յան-
գետս և իւր զրդմամբ ինն ի մեծամեծ աշխարհակալու-
թիւն , որք հանդերձեալ էին հնազանդել նմա զամ թա-
գաւորութիւն և ինքնակալութիւն երկրի ։

Հանրական խաղաղութիւն յոր վայելէին հաւոլմայեցիք՝
ոչ ասացաւ , չէզև կարի ինն տեւական . յետ սակաւ ամ
սոց ամբոխեցաւ , արտաքոյ խոտելոյ՝ ի կորսկակաւ և ի
սարդոնիոյ , և յիտալիա՝ ի ժողովրդոց լիգուրիոյ ։

Ա՛ Հ· 518։ Ն· Ք· 234։

Ն· ՊՈՍՏՈՒՄԻՈՍ ԱԼԲԻՆՈՍ· ՍՊ· ԿԱՐՎԻԼԻՈՍ ՄԱՔՍԻՄՈՍ·

Ա՛յս երեք պատերազմունք յանկ եղեն ի սուղ ժամա
նակի և առանց բազում ինչ աշխատուե՝ յերկուց հիւպա-
տոսաց , և ի լուկիոսէ պոստումիոսէ պրետորէ ։

Դատապարտուածքն մեղ ի վերտուանց ։

Ծուկկիա մի ի վերտուանց՝ անձնատման յայտնեալ
միւմ՝ ի սարկաց , չաքաս զիւրովք , զի վերծցէ ի սովաքա-
կան տանջանաց յոր դատապարտեաքն էր ։

Ինուարկուք թէ ժողովրդեան ։

Չայսմ ամի կամ եղև համաքակալաց՝ զի ամ քաղաքա-
ցիք ի չափ հասեալք ամուսնուէ , երդուիցին ամուսնա-
նալ , առ ընծայելոյ հպատակս Տէրկապետութէ ։ Ա՛յս
տուրօրինակ և անսովոր զգուշաւորուէն զգացուցանէ , թէ
ի հանդէս համարոյ որ եղև՝ թիւ քաղաքացոց հաւոլ-
մայեցոց գտաւ հարուստ ի նուազեալ ։

Նեվիոսքաղնատեղծ ։

Ա՛ն· Նեվիոս կամպանիացի բանաստեղծ , որոյ ծառայ-

եալ էր յառաջնում պունիկեան պատերազմի, սկսաւ յայսմ ամի հրապարակել զիւր Թատերական քերթածս։

Կ· ՓԱՌԲԻՈՍ ՄԱՔՒՍԻՄՈՍ ՎԱՌՐՈՒԿՈՍ· Մ· ՊՈՄՊՈՆԻՈՍ ՄԱՔԹՈՆ·

Կ. Տ. 519։ Ն. Ք. 233։

Վաթիոս՝ որ ընտրեցաւ հիւպատոս յայսմ ամի առ առաջին նուագ, է մեծանունն այն փաթիոս մնքսիմոս զսրմէ զրոյց լինի ըստ հռոմ՝ի պատերազմին ընդեմ անբնեբաղայ, որ և արար Տրիկապետուն բազում նշանաւոր ծառայութիւն։ Ա՝ակդիր անուն էգև նէր վեռռուփոյոս, որ Թարգմանի խոչոռ· վ՛ը փորըվկ կոճձի՝ զոր ունէր՝ի վ՛ը շրԹանց։ Կոչեցաւ և օվֆռլա յիւրում տղայութեն, ՚ի գառնէսկ, վ՛ը իւրոյ բնաւոր քաղցրուե, և վ՛ը երևէլոյ նէր ապուշ, կ՛ի պարզամիտ։ Այս արդարև ոչ նէր հանդարտիկ և խաղաղական, լռուն նէր, և բացադայձուԹե՛ի հաճոյականաց իւրոյ հասակի, յուշիկ և դժուարընկալ մնուաւուն նէր ամի՝ զոր ուսուցանէին, քաղցրուն և աղուաբարոյուն նէր առ ընկերս, այնպիսի ինն էին, որ՛ի միոս հարևանցի վենտղաց՝ աղուաշուե ինն և բԹամնուե երևէին նշանակ։ Ա՝ակաւուց միայն նրբազգնուե նշմարբէր յայնմ ըղձադիմ ծանրուե միոս խորս և խոհական· և յայնմ դանդաղ բնաւորուե՝ ըստ աղօտ միայն նկատբէր վնորուն անհամեմատ վեհանձնուԹե՛ի, և զարեւածական քաջասրտուԹե՛ի։ Ոգի առեալ յառաջատուբէ և ոչ ԹԷ սԹափեալ յերդուեց՝ էցոյց ամենուն, ԹԷ զոր կոչէինն զանգաղմտուԹե՛ի և հեզգուե՛ի, էր ծանրուե՛ի։ և զոր կոչէինն երկչոտուե՛ի, էր զգուշաւորուե՛ի և խոհեմուԹե՛ի։ և զոր անժրուԹե՛ի և անհամբաձակուԹե՛ի, էր անդրդուեւ՛ի արիուԹիւն։

Վէհր՛եմ՛ը հռոմեսցեաց և կալ քեռնցուցոյ։

Ի վտարանդել միւսանգամ սարդունիոյ և լիգուրիոյ, լիգուրիա վձակէցուս փաբիոսի, և սարդունիա պոմպոնիոսի։ Ա՝չ ձգի կարծիբ ՚ի միջի էին, ԹԷ կարբեդոնացիբ զրգէն՚ի ծածուկ զայն ժողովուրդս յապստամբուԹե՛ի, հռոմ առաքեաց առ նո՛ա դեսպանս պատրուակաւ խնդրելոյ զգուամարն՝ զոր ունէին վձարել՚ի պետս ժամանակս· խոտիւ արգելեալ նո՛ա միանգամայն չառանել լիւրոցն ԹԷ կղզեացն՝ որ էն ժողովրդեանն հռոմ՛ի մոյ· սպառնալեօք ելանելոյ՚ի պատերազմ, ԹԷ ոչ հնազանդեսցին։ Ա՝այց կարբեդոնացիբ՝ որք յայնմ վայրի՚ի բաց եգեալ էին զզարհուրանս, և սկսեալ պատասխանել, որովհետև ամիկարայ զօրագլխի իւրեանց ոչ միայն խաղաղասցեալ էր զժողովրդս ափրիկոյ զպատամբ-

Բնաւորուե՛ փաբիոսի, իւրմէ պատրաստեալ Թեան։ Պետ-պարտս դ՛ իբ։· Է. բե։· 174։

ԱՀ Հ· 519·
Ն· Ֆ· 233·

բեալս, այլ և ընդարձակեալ յոյժ զտեբուէն կարքեդա-
նայեալ յաղթուելոք եղելովք՝ ի սպանիա, եւտուն պա-
տասխանի դեսպանաց խրոխտանօք· և զի սքը պատուէր
այսպիսի առեալ, առաջի արարին նոցա գեղարդն մի
և զՁայցուպ· որք էին նշանակք պնդութեան և հաշտուե-
ան ընտրեացեն զմի յերկուց անտի· եւտուն պատասխանի,
ընտրեսքս մեզին· բայց մտադիւր ընդունիմք զոր յեր-
կուց այտի հռովմայեցիքդ թողուցուք մեզ· Լսցեպս
պատմէ զոնարաս վիպագիր, որ չէ ինչ արժանահաւատ·
մանաւանդ զի իրն իսկ չերևի հաւանական· զի մեծամը-
տուէ հռովմայեցւոց անսմարթ էր՝ յետ այդպիսի առա-
քարկուածեց՝ տալ տեղի Ձոմէ՝ զի բաղդատուի ոմի զոր
ոստ պատմէ՝ զոնարաս, ընդ յայտարարուածն մարտի ե-
զելոյ յետ առման սագունտոնի, առաւել ևս երկբայե-
լի առնէ մեզ զիւրն պատմուի· Լսցու օրինակաւ մեկ-
նեցան՝ի միւեանց՝ առանց որոշելոյ ինչ, փոփոխ ոմուէք
արաի երկոցունց կողմանց, առնի սպասելով պայթ-
ման· Լնահիչք սարպտիոյ և լիգուրացիք դիւրաւ վա-
նեցան՝ի հետապատասց, որոց շահատակուածն այդպիսի՝
ստացոյց պատիւ յաղթական· Լսցոյն վանեցան, այլ ոչ
ընդ բռամբ նուաճեցան· զի՝ի գալ ամի անդրէն զինե-
ցան· Լայց ոչ յոյժ յաջողեաց նոցա·

Մ· ԵՄԻԼԻՈՍ ԼԵՊԻԴՈՍ·
Մ· ՊՈՒՊԼԻԿՈՍ ՄԱԼԼԵՈՒՍ·

Խռովուածք՝ի սակս օրի նին առաջարկելոյ՝ի փլա-
մինիոսէ· Պղիբիոս· Ք· 109·

Վաղերիոս Մաքսիմոս· Է· գլ· Ք·

Լհնտանի խռովուածք՝ի մէջ ծերակուտին և ժողովրդ-
դեանն՝ որք իսպան կալին վա պատերազմին որ ընդ կար-
քեդոնացիս, յայսմ ամի նորոգեցան՝ի սակս օրինին ա-
ռաջարկելոյ՝ի Կ· փլամինիոսէ· որիբուն ժողովրդեան,
որ առաջի առնէր՝ զի թաշխեսցին ժողովրդեան վիճակք
ինչ գետնի պիկենտացւոց և գաղղիացւոց, որք էին եր-
բեմն սենոնացւոց· Ընդակայն ուժգին ընդեմ եկայ
այսմ օրինի՝ յառաջատես գոլով, թէ հետևանաց նորա
հնար էր աղետս՝ի վեր հասուցանել· Հարկապետութեանէ,
ոչ ըզգուեալ զգաղղիացիս, պատճառս առնուլ վիներոյ
ընդեմ հռովմայ· յորմէ երկնչէր յոյժ, զի գեռ կիսէր՝
որչափ ինչ կրեաց նոցին ազգաց· Լսպա ձեռն էարկ
մերթ յաղաչանս և մերթ՝ի սպառնալիս, բայց միշտ՝ի

* Լաթ· գաստուէնսես, կամ գաստու-
չեսում, յառաջին՝քիռվիքիոն· Ընդ յոտղ,
կամ գաստոյն Ձերմայ ընդ գոթոփեալ
երկին օվիտ· Ջոյոդիսի գաստան ոս-

ար էին գերազան օթար ազգաց գանել
առանն՝ի խորհրդի վտանգաց·
1 Ջնտարս· երկաց՝ի ծէ գարան,
էր յամին 1120·

ղուր · մինչև պատուէր ևս էտ իշխանաւորայ , զի ՚ի պատ- Ա· Հ· 520·
րաստի ունիցին գունդս՝ առ դիմակալելոյ քանուէ տրիբ- Ն· Ք· 232·
բունին : Այլոյ յամառ խրոխտուին փլամինիոսի՝ ոչ յա-
ղաչանային յածեաւ , և ոչ ՚ի սպառնալեացն դրդուեցան ,
Ել հայեցան և ոչ ՚ի խոհական խրատս հօր իւրոյ՝ որ ե-
ցոյց նմա ՚ի սկզբան անդ քաղցրութիւն , Թէ անձին իսկ
ինաս գործես , գլուխ լեալ ես իրոց ինչ դաւակցութեան :
Այսպէս խօսեցաւ ես նմա ուժգինս ոմն հայր առ որդի : Այլոյ
տրիբունն եկաց միշտ անյեղլի ՚ի կամս իւր · և ժողո-
վեալ զժողովուրդն՝ այն ինչ սիրզան առնէր կարգալ
զնւր օրէնս , հայր նէր յարդար բարկութիւն բրդեալ , դի-
մեաց ՚ի բեմ ատենախօսից · և զձեռանէ առեալ նորա իւ
ջոյց անտի , և տարաւ ՚ի բաց : Ազիտեմ՝ կայցէ ինաւ ՚ի
պատմութիւս ինչ՝ որ յայտնագոյն ես զայս ցուցցի , Թէ
քանի՞ մեծ եր ՚ի հռովմ իշխանաւն հօր , և քանի՞ պատ-
կառելի : Այն տրիբունն՝ որ արհամարհէլն եր զյաստուն
և զսպառնալիս համօրէն ծերակուտին , ՚ի ջերմ տաճեռա-
խօսութ անդ , և առաջի ժողովրդեան որում փոյթ մեծ
եր վս ()րինին առաջադրելոյ ՚ի նմանէ , ձեռամբացի
վարի յատենէն , ոմն տղայ ՚ի ծերոյ : Այս որ զարմանա-
գոյնն է , տեսեալ ժողովրդն զնմ զնւր ակնկալութի ՚ի
դերև ելեալ՝ անյայտեղով իւրոյ տրիբունի , կայ հան-
դարտիկ , անգանգատ , և անտրտունջ , և չտայ ինչ նշան
անհաւանութի ես այն գործ յանդուգն , և ես երևութին
հակառակ իւրոյ օգտի : Այլոյ հրապարակութի օրինին
յայտարեաց միայն · զի միւս ևս տրիբունն միաբանեալ ես
փլամինիոսի , վաղվաղակի իսկ արար զայն ընդունելի ,
որ ես պղնձիոսի՝ այնչափ ինաստակար եղև ժողովրդեանն
հռովմայ , մինչև պատճառ լինել պատերազմի՝ զոր արա-
րին գազղնայիք ուխ ամաւ զնմի :

Մ· ՊՈՄՊՈՆԻՈՍ ՄԱԹՈՆ· Ա· Հ· 521·
Ն· ՊԱՊԻՐԻՈՍ ՄԱՍՈՆ· Ն· Ք· 231·

Այս երկու հիւպատոսք չոքան , մին՝ ես դէմ սարդո- Շահատակ
նիոյ , և միւսն ես դէմ կրսիկայի · շահատակութի՝ որք կռուիք ՚ի վր
՚ի սկզբան անդ եղեն յաչխատուէ քան ՚ի պատիւ գնդապ սարդոնիոյ՝
հռովմայ : Այլոյ հուսկ ուրեմն մնին ես լծով , և եղեն և կրսիկայի :
գաւառք ժողովրդեանն հռովմայ :

Յայսմ ամի առ առաջին նուագ երևի հնաձողուէ ՚ի Առաջին
հռովմ : Այլ · կարվիլիոս ռուգա հրաժարեաց յիւրմէ հնաձողուէ,
հնոջէ՝ Թէպետև յոյժ սիրեր զնա , միայն վս լինելոյ նր ռոմ
ամուլ · և զայս արար ՚ի սակս երդմանն՝ զոր երդուեալ եր

Ե՛ Հ· 521 : Ն· Ր· 231 :

Դիտելիս առ Լիմառնայի · Ը· զլ· Վաղերիոս Մաքսիմոս · Ը· ա·

Ընտրյալ յայնմանակ որ եղև ի վէր ելբինն ալբա նոսին :

Վաղերիոս Մաքսիմոս · Է· գլ· Ը·

Իբրև զայլն , ամուսնանալ՝ ի որդիս ծնցի և Հպատակս ընծայեսցէ Տրէկապետութեան : Ախպետ այս եղև իբրև առ Հարիվ , և խորհրդակցէր ընդ իւր բարեկամն՝ առնել զայս այսպէս , սակայն զօրձն առ Հասարակ մերս ժեցաւ , և տաճկի արաբ գնաւ յոյժ ։

Այսյամ ամի եղև մեւս և նորուն : Պապիրիոս Հիւպատոս այնպէս , Թէ արժանի է իրաւամբք պատուոյ յաղԹանակի՝ վէր Հաղաղացուցանէլոյ իւրոյ գնորսիկա : Լաւ քանզի ծերակոյսն չէ նման զայն պատիւ , իւրոյին ընծայեաց անձին , և արար Հանդես յաղԹական ի լերինն ալբանոնի . օրինակ՝ որում առ յապոյ գՀետ լուքան , և եղև սովորական ։

Ե՛ Հ· 522 : Ն· Ր· 230 :

Մ· ԵՄԻԼԻՈՍ ԲԱՐԲՈՒԼԱ·
Մ· ՅՈՒՆԻՈՍ ՊԵՐԱ·

Խուարկու Թիւն :

Պատճառք ընդ լինելոյ նկեցոյց :

Պատճառք ընդ լինելոյ նկեցոյց · Ը· զլ· Ձմ : Ջնորոս · Ը·

Գանգատք առ ծերակոյսն գլինելոյ բիկեցոյց :

Յայսմ ամի եղև քաւամնէրորդ առաջնէրորդ Թուարկութիւն ժողովրդեան ։

Հիւպատոսաց յանձն եղև պատերազմ ընդ լիգուրացիս , որոյ յայնժամ չէզև կատարումն ։ Իսև և պատերազմ յերկրի՝ յոր չև եր Հռովմայեցւոց մնեալ , պատաղեցոյց զՀռովմ։ Իր սա լնորհեի , զոր այժմ կոչեմք ծովն վերեալք դաղմատիոյ : Այս երկիր եր բաժանեալ ի բազում ժողովուրդս ։ Այդ կէսեցոյ՝ միոյ յայնց ժողովրդոց Թագաւոր եր ագրեն , որ զբարեաւէն եր ընդ վիւրն նախորդս ։ Երեսս սա ընդ այն աւուրս . և եՀեղ որդի մի ի տղայական Հասակի՝ պիննէոս անուն , ընդ դաստիարակութիւն տեսեի երկրորդ Հնոջ իւրոյ . որ Թէպէտ և չէր մնայր աբբայորդւոյն , սակայն առաջնորդէր Թագաւորեաննն որպէս խնամատար , և վարիչ յաւուրս կրսերութեան նորա ։

Ը· առաջնորդութիւն մի լնորհակեցիք Համարձակութիւն , և աբբութիւն ևս Հրամանաւ ձեռնարկին յասպատակութիւն ընդ ամ ծովն ագրիական , և ընդ ծովեղերս յունաստանի , և յայլ ձեռնարկս հինաՀարութիւն . կալան և բաղում վնաձառականս իտալացիս՝ որք ելանէին ի նաւահանգստից բրունդուսիոնի , և սպանին զոմանս ի նոցանէ : Օ առաջինն ծերակուտին չէզև ինչ փոյթ զպանգատանացն և զէլեզ յաղագս այնց ծովային հինից . բայց ընդ յանդգնութիւն նց օր ընդ զօր առաւելոյր , որով և գանգատ՝ ի չահ Համարեցան առաքել դեսպանս , ի պահանջել ի նոցանէ զՀատուցումն բազում անիրաւութեց լսելի եղելոց . և զի ի միտ առցեն , Թէ Հռովմայեցիք ընդ պաշտպա-

նաւել՝ իւրեանց ունկն կիզզեակն ։ իսսա , զոր լիւրիկէ՝ Ա՛ Հ· 5։2։
ոչիք ամենեւին խոչտանգիչն՝ վասն սարանդոյ նոցա ՝ի Ն· Բ· 23ո·
դաշնաւորութենէ իւրեանց , զոր և արդ ՝ի նեղ ար-
կեալ էին պաշարմամբ ։

Իբրև հասին կայիոս և լուկիոս կօրունկանիոս դէս- Տեսակ ապ
պանք Տաւտիայ , և ընկալեալ եղէն ՝ի լսելութիւն , զողջը զգեստներ
քարձին զինուսուց , զոր հինք լիւրիկէից հասուցին վա հագուցեց·
Ձառականաց իւրեանց ։ Ի յագուստին թագաւորաց լիւրիկէից ող
անխափան , յանձին կերպարանեալ զսեպ ամբարտաւա-
նութ ։ Իբրև լուեցին՝ ետ պատասխանի ։ Ոչ ինձէն չտամ
ինչ առնել զգոհանաց Տաւտիացեցոցդ , և չառաքեմ
հինս՝ի վէր ձեր · քայց չէ օրէն թագաւորաց լիւրիկէից զ
արգելուլ իւրեանց հնազանդելոյ՝ ասպատակել ՝ի ծո-
վուս առ իւրաքանչիւր օգուտ ։ Ոչայն զան ջնեռեալ երկի-
տասարդագունին՝ի դէսպանս , համարձակուէք գոգ ես
հեռուիմ ականատ , այլ ոչ՝ի գէպ յայմմ պահու · ասէ ·
Ո՞ր ձօ՞ գ՝ երկին , զ՝ի գէղեցիկ սովրօնէց է , առհասարակ վէրճ-
նէրիք լինել ձեսուցն եղելոց առանձինառուրց · և զի հաձո՞ր
դէց՝ այնպէս արացուք , գնալ չարքարել չէս պաշտօնքն ընթա-
ռարաց լիւրիկէացոց ։ Ի յագուստին ոչ կին ամբարտաւան և
խրոխտ , այլ ոչ գիծեցաւ յայմմ պատասխանուց , որ
ոչինչ հայեցեալ յիրաւունս ազգաց , վճռեա տաքեաց
դէսպանացն , և ետ սպանանել զնոս , հանդերձ ոհմիքը
յուղեկցաց նոցն , և զայլսն ետ արիանել ՝ի բանտ · և այն-
պէս անգթացաւ , մինչև ՝ի հուր մատնել և զնաւուղկըն՝
որք առաջնորդեցին նոցն ։ Իբրև ի խմանալ , ոչ յաւի մեծ
եղև ցասումն հաւատացելոց՝ ՝ի լսել զնաժ գործ ։ Ոչառաջ քան զայմ պատուէրին գյիշատակ դէս- Պէնիս ·
պանաց իւրեանց , կանգնեալ նոյն արձան ՝ի յայտին տրա- Լիւ· Գւ· Շ·
պարակի ։ Ի նդէն վաղվաղակի պատրաստեցան ՝ի պա- Հաստատ
տերազմ , ժողովեցին գունդս · հանդերձեցին տուրիսղ մացեցոց ՝ի
հաւաց · և հզաւակաւ յայտնեցին մարտ պատերազմի ընդ լիւրիկէից ։
լիւրիկէացիս ։

Ոչայմ վայրի թագաւորին գտաւ յաչի մեծի ։ Օ՛ի
որովհետև ոգի նոր ունէր խառնուրդ ինչ թեթևաւուն և
անշտարիս յեզամտուն , առանց ինչ հաստատութեն և
անեբկեանութե , յայնպիսի ամբարտաւան և յանդուգն
խրոխտանաց ցածեաւ առաջանայն յանարդ վատասրտու-
թե և ՝ի յետին ահաբեկուն · վախ տեսեալ թե մերձ ՝ի
վէր կայ նոր արշաւան ահաւոր զօրուե , հրեշտակուիս ա-

1 Իսսա , իւսւերէն լեսա· է ուղի յ'ապրիլեան ծոցի անդ ։

Ա. Հ. 522 : ռաքեաց առ Հռովմայեցիս, առաջի արարեալ դարձու-
Ն. Ք. 230 : յանեալ զնոմ զկալանաւորս, որ պէտ կենդանի էին. և
յայտ ևս արարեալ՝ զի թէ հինք ծովու սպանին զոմանս
՚ի Հռովմայեցւոց՝ չէր այն յիւրմէ հրամանէ : Պարթէ ե
կարծել, թէ բարձեալ իցէ նոր և զպաշարումն իսսայ :
Հատուցումն այսպիսի փոքր էր առ ապիրատուչք լիւրիւ
կեցւոց, բայց և այնպէս՝ վճռ զի կայր յոյս, թէ վճարեսցին
իրք առանց սպառազինութեան և հեղման արեան, Հռովմ
առ ժամն շատացաւ. արգել զնա գնդաց, և խնդրեաց
միայն՝ զի առաջնորդք սպանուցին տացին՚ի ձեռս իւր :
Զապաղումնս դարձոյց անդրէն զթագուհին յիւր առա-
ջին իրովսանս. համարձակուչք չէաւ յանձն՝ տալ ինչ
՚ի ձեռս Հռովմայեցւոց. և ըստ մերժողութեն խաղացոյց և
զգունդս՝ պաշարել անդրէն զնոսա :

Ա. Հ. 523 : Լ. ՊՈՍՏՈՒՄԻՈՍ ԱԼԲԻՆՈՍ ը·
Ն. Ք. 229 : ԿՆ. ՓՈՒԼՎԻՈՍ ԿԵՆՏՈՒՄԱԼՈՍ·

՚Ի սկզբան գարնանոյն տևաւել կառուցեալ նաւս և՛ ս
բազմութիւն ը զառաջինսն, առաքեաց Հարկանել գյունաս
տան : Պաան ինչ ած եանց՚ի [1] կորկիւրա (որ և գուրսո
լա) կղզի. և այլքն գտեղի առին [2] յեպիդամնոս : Կա
մեցեալ սոցա առնուլ յանկարծ գբնչքն, իբրև ոչ յաջո
ղեաց, խաւնեցան ը առաջինսն և չոքան՚ի կորկիւրա.
և այն կղզի կոչեաց յիւր օգնուչ զաքայեցիս և գետու
զացիս : Ձետ սաստիկ ծուխմարտիկ պատերազմի, լիւ
րիկեցիք ձեռնտուուչ ակառնանացւոց զօրացան. և կոր
կիւրայ ոչ կարացեալ տոկալ յարձակման թշնամեաց՝
եկն՚ի պայմանադրութիւն, և ընկալաւ զպահակազանս՝
որոց հրամանատար էր գեմետր [3] փարոսացի : Յայնժամ
լիւրիկեցիք զարձան յեպիդամնոս, և սկսան պաշարել
զայն միւսանգամ :

Իսկ Հռովմայեցւոց՝ ոմն երևի, չՀանգարտեալ յղեցին
զհիւպատոսս իւրեանց՚ի շահատակուի : Փուլվիոս հրա
մանատար էր նաւամարտիկ զօրուն, որ էր կառուցեալ
յերկերիւր նաւաց. և իշխանակից նմա պատուիսոս՝ ցա
մաքազնդին : Խորհէր փուլվիոս առագաստել փութա
նակի՚ի կորկիւրա, կարծեալ հասանել՚ի ժամու յոգ-

1 Այս ելլի է գեմ յանդիման գաղ-
ղաթիոյ, որում անուն ելլին սեաւ. կոր
կիւրա. առ որոչելոյ զնա՚ի գասզ՚ որ է
հանդեպ եպիրոսի, և այծմ ելլի գօրգիու:
2 Ես այլով անուամբ ելլի և Ժիրը
բաքիոն, և այծմ տուռազցօ: Սահմա
նակից է ընդ Նորին եպիրոսի:
3 Փարոս՝ ելլի է ապրիական ծո
վան:

նուէրն նէ։ Այլ Թէպէտ և առեալ էր քէն, սէ փո- Ա· Տ· 523։
խեցաւ նա յառաջին մտաց. եթէ՝ ի տեսանել իրօք, Ն· Ռ· 229։
զինչ գործ գործեցաւ, և եթէ՝ զի քաղաքացոյց լեալ էր
ընդ դեմուորի։ Այ՝ վա՛ զի ինասակար գտեալ էր առ տէ-
տ, երկնչէր ի յաստանէ նէ. վասն պատգամ առաքեաց
առ Հռովմայեցիս, տալ՝ ի ձեռս նոյ զկորկիւրա, և զամ
որ ընդ ձեռամբ իւրով։ Յայնմ վայրի Հռովմայեցիք ելին
՝ի յամաք՝ ի կղզին, ընդունելոյն գտեալ անդր. և դե-
մեր և բնակիչք կորկիւրայ՝ ետուն՝ ի ձեռս նոյ զպահա-
կապանն լուրիկեցիս. և կղզին ամ հնազանդ եղև,
ածեալ զմտաւ՝ Թէ այն միայն էր միջոց լինելոյ առիւ
անէրկևան յարշաւանսայ լուրիկեցւոց։

Հռովմայեցիք հանդերձեալ նաւատորմիղ հզօր, և
միանգամայն առաքեալ յերկիր տևտեի զօր յամաքային,
միով ընդօսկին զամ տեղիս կալեալս՝ ի լուրիկեցւոց՝ ի
կղզին ծովուն ադրիականի. և միւսով բռնադատեցին
զտեւտի՝ խնդրել իւր սպահով տեղի յերկիրս միջերկ-
րեայս, հեռացեալ՝ ի ծովէ ընդ ետուն զառաջամ
քո՛ւքս լուրիկիոյ՝ դեմուորի, ի հատուցումն ծառայութեան
առ նա. և՝ի յանկ եբանել շահատակութեն՝ պոստումիոս
մի յերկուց հիւպատոսաց ձմերեաց մնա յեպիդաւրոս,
զի զուսպ կալցի զարշաւեցիս, և զժողովուրդս նորոգ
հնազանդեալս։

Դաշնագրութեի հաստատի՝ ի մէջ հռովմայեցւոց և լուրիկեցւոց։

՚Ի սկիզբն գարնանային չգտեալ տևտեի զիւրոյ իրաց
հէլս, առաքեաց դեսպանս՝ ի հռովմ խնդրել հաշտուե.
բայց զամ ինասուցն եղելոց զմեղ արկանէր նա՝ ի վերայ
ագրունի ատն իւրոյ, իբր զի հարկ էր ինքեան զնոյն շահ
գՏէտ երթալ՝ և յառաջ վարել զիրողուելս։ Հաշտու-
թի՛ն հաստատեցաւ, բայց սէ ընդ անուամբ նէ, այլ ընդ
անուամբ պինդոսի որդւոյ ագրունի ատն իւրոյ, որոյ էր
Թագաւորութի՛ն։ Այդ միաբան հաւանութի՛ւն, ,, զի կորկիւ-
,, րա, փարոս, խոսա, եպիդամնոս, և երկիր ատինատաց-
,, ւոց կացցէ մնասցէ՛ ի ձեռս հռովմայեցւոց. զի պինդոս
,, ատ իւր կալցի զմնացուածս տէտուեի հօր իւրոյ. զի
,, տացէ ինչ հարկ հռովմայեցւոց. և որ երևելին էր՝ի
,, պրակս գաշանց մի յուն նոյ, զի մի՛ իցէ կարող նաւել
,, ի լիսոսն քո՛ւքէ և անդր, բայց երկու միայն նաւօք,
,, որք չիցեն զինեալ՝ի պատերազմ՚՚։ Դիպագրու-
Ձնաւրա։
Նաւել կամ չիւ-
րոց կամաց, և կամ՝ի հրամանէ հռովմայեցւոց եթող
զմատակարարուել Թագաւորութե՛ն, որ տուաւ դեմուորի՝
որպէս խնամապետի մանկանն արքային։

Ա՚յսու օրինակաւ յանկ եբ պատերազմն լուրիկեան։

Ա. Հ. 523։ Պաստումիոս՝ի յաջորդ ամի հրեշտակս արձակեաց առ
Ն. Ք. 229։ եառոզացիս և աքայեցիս, առաջի առնել նոցա զպատճառսն՝
յորոց հարկեցան հռովմայեցիք ձեռնաթափել յայն պա-
տերազմ, և անցանել՝ի լիւրիկէ։ Պատմիցին նոցա՝ որ
ինչ անցք անցեալ էին, կարդացին զդաշինս եդեալս ընդ
լիւրիկեցիս. զարձան ապա՝ի կորկիւրա՝ հաձք և հա-
ւանք ընդունելոյն ընկալեալ յայնց երկուց ժողովո-
դոց։ Եւ արդարև այն դաշնադրուն՝ օգտատարացն էր
յոյժ յուսացս, և զերծս կացուցանէր զնոսա՝ի մեծէ եր-
կիւղէ։ Իսկ զի լիւրիկեցիքն չէին միայն հակառակ միոյ
մասին, այլ էին ոխերիմ թշնամի ամ յուսնասունի. և
իւրեանց ծովամարտիկ հինաշարժութեամբ յապաղանուեն
զնեին զամենայն մծատակայ սահմանս։

Եւ այս առաջին նուագ ե անցանելոյ զօրուն հռովմայ-
եցւոց՝ի լիւրիկէ. և առաջին դաշնաւորութեն՝ որ եղև
դեսպանութեբ՝ի մէջ յունաց և հռովմայեցւոց։ Ի նմին
ժամանակի առաքեցան՝ի հռովմայեցւոց դեսպանք՝ի
կողնեթոս և յաթենս, յորս եղև նոցն ընդունելութի յարգա-
նօք։ Կորնթացիքն հանդիսի վձռաւ յայտ արարին, լսե-
դեունելի լինել հռովմայեցւոց՝ի հանդէս խաթմեան խա-
ղուց յամաքակրձի՝ իբրև գյօրիս։ Եւ աթենացիքն և
կարգեցին, զի տացին հռովմայեցւոց իրաւունք քնքակ-
յութե աթենի. և զի կարող իցեն մասչիլ՝ի նուիրսն
կան մեծ խորհուրդս։

Յաղագս Պարաւորի խաղոց։

Ազա. լատի. ոչխարախաղ։ Պարաւոր խաղ այսպէս կոչեցան, զի կատարիւին դարե
՝ի դար։ Այլոյ չէն ասքին միաբան՝ի վե տեղուե միոյ
դարու։ Այնչև՝ի ժամանակս օգոստոսի իմմանային սա-
վառ զհարիւրեմեան միջոց։ Այլոյ սերիլլեան քուրմք՝ի
հաձել զմիտս արքային՝ որ չերմ ըղձանայր, թե այն խաղք
կատարեացին յիւր աւուրս, յայտ արարին, թե սիբիլ-
լեան պատգամն՝ որով հրամայեալ եր զնորայն կատա-
րուին, դարձ նշանակեր զչնեթասս հարիւր տասն ամաց։
Վե այսորիկ՝ի չնորհս այնր մեհենաւեթ, խաղք Պարա-
ւորք՝ որք եին հինգերորդ, կատարեցան յայնժամ, յե
յամին հռովմայ 735։ Օայսց կարծեաց գհետ երթայ
սվետաիոս յիւր Պարաւոր քերթած, զորմէ խօսեացուք
ընդ հետս։

Ինքնակալն կղոդիոս անսաց հարիւրեմեան կարծեաց.
և կատարեաց զդարաւոր խաղս վեհաւուն և չորս աւօր
զինչ օգոստեան խաղուց։ Յետ այսորիկ գոմեհիանոս

ձեռն էարկ անդրէն ՚ի հաշիւ հարիւր տասն ամաց ։ Ապա վիճակ իրաց յուշ առնէին , թէ ժողովուրդն ծաղր առներ զազգարարուն պատուիրակին , որ հրաւիրեր ՚ի տես խաղաց՝ զոր չէր ուրուք տեսեալ , և ոչ այլ ունէր տեսանել ։

Տե՛ս Ագաթան. Տարեգրութիւն. ժա. թա. Սահակեան. Ի նորոգեալ հա. մար. 21 ։

Լայտյ ոչ դադր անուն միայն է , որ առաջի առնէ յայսմ վայրի գժուարանս ։ Այնքան , և առիթ , և ծուռեան զ բինադրուն խաղացս՝ չէն ինչ հաւասար , և վճռէ ՚ի մէջ պիտանաւորաց , զորոյ զգիարդն՝ իմ ոչ են կամք գնել ։ Այնուհ ՚ի քաջ բանախուզից կարծեն , թէ օրինադրեցան ՚ի վաղ ըիոսէ բռնալից օրայ՝ յետ արտասահմանուն Թագաւորաց . և կատարեցան նախ առաջին յաղին հռովմայ 245 . որ է առաջին ամ անդրէն հաստատուէ ազատուէ ։ Այս՝ Թուի Թէ ոչ լինէր այնց նորոգուէն որոչակի ՚ի վախճան իւ բաքանչիւր դարու , զի մարթի էր բազում պատճառաց ընդ մէջ մնանել ՚ի յապաղել և ՚ի խափանել և՝ զկատարումն ։

Ոչ ակն օրինակ գլխաւոր արարողութեց նոցին ։ Այսմանակաւ յառաջ ՚ք զկատարումն խաղացս , իշխանաւորք առաքելին պատուիրակս առ ամ ժողովուրդս իսկ լիոյ՝ որ ՚ք ձեռամբ էին հռովմայ , հրաւիրել զնա ՚ի մինչն հանդիսասՀՀ , զոր չէր երբեք տեսեալ նոյ , և ոչ այլ ունէին տեսանել ։

Լատ. գոհէ. գեան՝ Վեհ ։

Ապա երբ ինչ յառաջ ՚ք գոհն , քուրմք պահապանք սիբիլլեան գրոց , որք բերան ՚ի սիլլայէ Թուով Հնգետասանք , յորմէ և անուն կոչեցաւ նոյ Հնգեսասն արք , նրատեալք յաղ ու իբրեանց ՚ի ամ Հեհնի կապիտոլեանն դիւոյ , բաշխեին ամ ժողովրդեան քաւչական ինչ իրս , ոյք կերրոնս , և կուսք և ծծուռք ։ Այս փոխան այսմ իւրաքանչիւր ոք բերէր անգր ցորեան , գարի , և բակլայ՝ ՚ի մատուցանել պարկեանց . և քուրմք զտեղի առնուին յայսմ ամ Հեհնի , և ՚ի ամ Հեհնն արտեմեայ , ՚ի վ ՚ք լերինն ալՀեհ տինոյ զդիշերս ողջոյն , մատուցանելով զՀս պղատունի և պերսեփոնեայ և այլոց չածոց ։

Ապա ՚ի հասանել ժամանակի տօնախմբութեն սկիզբն լիներ ամ ծահՀանդէս Թափորի , յոր ժողովին քուրմք ամ դասակարգի , իշխանաւորք , ամ կարգք հասարակաւորաց , և ժողովուրդն , սպիտակազգեստք՝ ծաղկապսակք , ոստոս սրմանենեայ ՚ի ձեռս ունելով . և երԹայինն ՚ի կապիտոլիոնի ՚ի դաշտ արեւի ։ Հանդուցանելին զարձանս դիւ ՚ի բարձնեալս , և տային նոյ ձայ մեծ , ՚ք սուրբ ՚ի հանդիսական արարողութիւն կրօնի ։

Ո՞ ձայգ զՀնին պղատունի , պերսեփոնեայ , պարզ-

կեանց, ՝ իւրեքեայ, և Տողոց՝ Օ ձերեկ պիտի, հերայ, ապողոնի, լատունայ, արտեմեայ, և ոգւոց քաջայ ՝ Այլք առաքեցան այլոց չածոց՝ զոհելին միայն զոն սեաւս ։

Յառաջնում գիշերի տօնախմբուէն, հիւպատոսք ըզք հետ սիբիլլեան քրմոց գնային յափն տիբերիսի ՝ի տեղի մի անուանեալ պերնոն, ուր Վարաւոր խաղոչ լինէր սկզբնաւ ։ Ընդ կանգնելին երիս սեղանս, զորս սրսկէին արեամբ երից գառանց, և յորոց վերայ ալրեին գուարս և զգոն ՝ Գիշերի ամենայն տօնախմբեալ էին լուսաւորեալք կրակավառուք և անհամար ձրագաց լուցմամբ ։

Երկրորդում աւուր տօնախմբուէ տիկնայք գնային ՝ի կապիտոլիոն, և յայլ մեհեանս, մատուցանել պէս-պէս չածուեց զուարթս իւրեանց և զաւրանաս ։ Աւուրն երրորդի՝ յոր կատարումն էր տօնին, քանն և եօթն պատանիք ազնուատոհմք, և քանն և եօթն աղջկունք, որոց ամենուն հօր և մայր կարկ էր լինել ողջ, գաւթ գաւթ երգէին ՝ի մեհենի պալատինեանն տպողոնի նուագս և երգս ՝ի յոյն և ՝ի լատին լեզու, շարագրեալս ուրոյն վէպ այնոր պարտիզն։ որովք Տայկերն վէպ քեզքին Տռովմայ զօդնուէ և զպաշտպանուէ գերին՝ զորս պատուէին զոհիւք ։

Երրորդ աւուրս՝ յորս տեսէր տօնին, առաջին առնէին ժողովրդեան ազգի ազգի տեսարանս ։

Հանդէս՝ ՝ի գերս սիբիլլայից գրեալ կայր վաղեմի պատգամ, որ ազգ առնէր Տռովմայէ՛ցոյց, ՝ի ցորչափ ՝ի սկիզբն ամ գարուց լինիցին ՝ի գաշտ արեսի խաղք՝ ՝ի պատիւ չածոց ոմանց անտանօր անուանեալոց, Տռովմ միշտ երկոցի ծաղկեալ, և ամ ազինք լսցին նմա Տնազանդեալք ։

Այլ օրինակ մի երգոց օրՏնութեն՝ (որոց եգտնակուէին մանս լինչ էր արարողութեցս ասացելոց) ՝ի Վարաւոր քերթածս յորինեալս յովսեփոսէ, Տրամանաս օգոստոս սի յամի Տռովմայ 736 · քերթած՝ որ համարեալն է մի ՝ի չքնաղ քերթուեց այնր քանաստեղծի ։ Ընաջի արարից յայնց երկուս միայն տունս, ոչ ձաշակ ինչ քաղցրութե, որոց ՝ի կարգէ ։

Ո՛րպիսի՝ քերթած ՝ նա՝ րաւոր ։

Կենդանաձիր՝ ՝ ՚Ա՛կն արեւու՝ պայծառանիւ,
որ յայտ ածես՝ նորն և ծածկես՝ ոչընչի ըզսուխ ։
Եւ այլ և նոյն՝ միշտ ծընանիս՝ ասաց ՝ի տես,
քան ըզՀռովմայ՝ մեծ ինչ քաղաք՝ գու մի տեսցես ։

՝ Ի աջոյն խոնարհելոյ ծննդոյն նաց՝ նուի և լուսինա ։

՝ Ոչ Ակրիգոնէ հոգիք արարածոց բնութե, որ ըստ յոսեփեան ի-

Օ լաղդ պանծալի և ոձս , միանգամայն զհոգդ և զմեմանան ։

Տէր ։ սո՛վ Աստուա՛ծ՝ բարբս բարիս՝ մանկանդ հզօր ։
հզաւահաբդոյ՝ տուք և ծերոց՝ կեալ յանդորրս ։
Եւ Ջոռուբաբան՝ ազգատոհմիս՝ տուք Նոխուբեիան ։
Նդոն և զաւակ՝ և զանհնդոն՝ չբեիզուբեիան ։

Հնար ի՞նչ իցէ՝ ի չարս տալոյ անմուխիւ՝ քան զսոյն բա-
զում հայցուածս և ի զայս սիւտանիս ։ Օ արմմնամ ա-
ռաւել ըլ այն՝ որ հայի ՝ի հլուն , և ՝ի մաքրուն վարուց
մանկանց ։

Յօդ· Ի·

Ի՞ասաբելոսլ զօրաւ՞ն ֆարչեգոնացոց օր ըսա օրէ՝ երիչեցոցանէ ըզ-
հռովմայեցիս ։ Շ ինաւ՞ն Նորդ ֆարչեգոնի ։ Վաղնաբրաւ հը-
ռովմայեցոց ընդ սաբարբալայ ։ Արթահան երկոց Նորդ պրե-
փորոց ։ Ի՞րհաւնէբ ՝ի լոյ պիրզին գաղղիացոց ։ Օ՞հ անփը-
նահան և ամպարչիւ ։ Պաղձաս և առնի պիրզին ։ Ի՞ղջսաան
գաղղիացոց չհաալիս ։ Պաբարաարաւ՞ հռովմայեցոց ։ Ի՞սա-
ղնէն պիրզի մօտ ՝ի ֆլռաւհան , ուր հռովմայեցիք պարթեցան ։ Պա-
կերաւմ և նշանաւոր յաղնաւ՞ հռովմայեցոց մօտ ՝ի պելմանն ։
Իսրհրդածուն՞ ՝ի վ՞ր այսր յաղնաւ՞ ։ Ծտաւբէոն՞ ծողովբր-
դեան ։ Ինոյեցիք անձնապատ լինին ՝ի կամս ։ Պիրզի պրպտչ ՝ի
ՆՀ գաղղիացոց և հռովմայեցոց ։ Իսծնաւո՞ն հռովմայեցոց
առ ֆլռաինիս ։ Ինաաւրոն՞ մարիչդոսն ։ Իսր պատերազմ ընդ-
դեմ գաղղիացոց ։ Ձ՞որ առաւ՝ զոր առաջոց մարիչդոս ։ Ինդ-
բանակ մարիչդոսի ։ Հռովմայեցիք հնազանդին ընդարբ ։ Ի՞նդ-
բաղ առնու զդրամանագործսն՞ ապանիոյ ։ Ինեվերը ֆարոսոյն չկե
չիսր վ՞ր պղինս հռովմայեցոց ։ Ծտաւբէոնէոն ծողովբրդեան ։
Պէնաչս փորձ համարձակաց ։ Պատերազմ լիսրնիոյ ։ Ի՞ռնիսս
յաղնէ դեմերբ ։ Ի՞սրնիչ լինի ընդ չեռաւմ հռովմայեցոց ։
Ի՞րթափելոս բծնչ ։ Իսր հաստատ ։

Ե՞ Պաստումիոս Ալբինոս ՞։ Ընդ Ա· 523։
Կն· Փոմպայոս Կեռնտումալոս· Կն· Ք· 229։
Պոպիէոս ։ ՞։ Ծա։ Պպոիա-
նոս ։ Խիզ ։ 258։

Յանկ հանեալ էր հռովմայեցւոց գպատերազմ լիբրիկոյ յա-
ջողածոլք , բայց և այնպէս կայինոյ մեծամեծ պատ-

առաջ ցոյցանեն ձեզ, և ձանձիս առ՞ի բարս հաւատոյ և բարեկրթութ· փոյթ ձեզ-
ձինչ պահս , և որ ձեզ ձնանիս ձ և ըստ հանգիստ անթերի և անշոյժ· փոյթ
նոյն, և ձեզ պյնժայն, անկարձ ուղիղ և ի ներհակութիւնս գեանոյց լինել, հակա-
պետութիւնք ըստ ձեզ ինչ ուան չշնաւոյ: փոխոյ յանձնարարեն ։ և պատ ասէ յանձն
՝ Ամէն ձեզ անմահ՝ փոյթ մանկանց ասածոց և ֆառաց ։

Ակ· Հ· 523։ Ն· Ք· 229։

Ճառք Հոգւոյ ։ Ա՛սպի ստոյգ լուր առին , Թէ գաղղիա-
ցիք ՝ ի պատրաստի են վինիլ ընդեմ նոյ · անտի զօրուն Թէ
կարքեդոնացւոց օր ըս օրն առաւելեալ ՝ի սպանիա , ահըն-
կեց եր ՝ի նմա ։ Ա՛ղ խորհեցան ՝ի հաշտուել խօսիլ ընդ յե-
տիանոս , մինչեւ եր նոյ ՝ի վերջ եկեալ ընդ գաղղիացիս ։

Աքսաւերուլ
զօրուն կար-
քեդոնացւոց
օր ըս օրէ՝ եր
կեցուցանէ
զհռովմայե-
ցիս ։

Ա՛մենայն մանկտուանեաւն բարկաս , Հայր անմիբաղա՝
ղորմի բազում քանք եղեն ՝ի պատերազմին սկսիլոյ ,
յետ զօրավարելոյ զօրուն ՝ի սպանիա ամս իննն , և հնաս-
զանդեցուցանելոյ կարքեդոնի զբազում մարգս պիրզմնդս
և հզօրս , դժբախտութ սպանաւ ՝ի միւսն ՝ի պիրզմնդս ։
Ա՛ստրուբալ փեսայ նոյ և յաջորդ , ժառանգ որդ ատե-
լուէ նոյ առ հռովմայեցիս , պատն կալեալ Հանռապարճ ,
յաւել յաշխարհակալուիս իւրոյ նախորդի այլ և նորա-
նորս , ձեռնարկէ առաւել ՝ի հնաբս և ՝ի հրապուրանս
ՀՀ ՝ի վերնս ։ Ա՛ծառայուիս զորս մատոյց պետուէ՝ մի յե-
րևելեանց , որ բազում իւիք օգտեաց առ ընարձակել և
հաստատել զյօրուն իւրոյ հաստրակապետուէ ՝ի սպա-
նիա , եղև հինուԹիւն քՀՀի միջ , որ կոչեցաւ նոր կար-
Շինուիննորոց քեդոն ։ ՀեքՀն կամ կարքեՀեկն ։ և ապա կարԹագէնա ։ Ո՛վր նոյ էր
պատշաճող ընՀի կարքեդոնացւոց՝ առ սանձահարելոյ
զսպանիացիս ։

Ա՛ճմամբ աշխարհակալուիք աստրուբալայ ՝ի սպա-
նիա , և աւագոյն իշխանուէն յոյ եՀաս՝ ստիպեցին զը-
հռովմայեցիս խորհիլ զարժանն ՝ի վերնսն որ լինէր ՝ի
սպանիա ։ Ա՛տրՀացան՝ վի զՀնով անկան ընՀ առաւելուլ
տէրուէ կարքեդոնացւոց · և ՝ի վարանս էին ընՀ վերիպանս ,
առաւելապէս ՝ի ժամանակի՝ յորժամ աեսեալ սագունդ
ապցւոց՝ ԹԷ մերձ էին ընՀ լծոլ մձանել կարքեդոնացւոց ,
աւաքեցին պատգամաւորս առ հռովմայեցիս՝ խնդրել
՝ի նոցանէ օգնուԹԷ , և գաշնաւորիլ ընՀ նմա ։

Ակ· Հ· 524։ Ն· Ք· 228։

ՍԳ· ԿԱՐԱՒԱՆՈՍ ՄԱՔՍԻՄՈՍ ԲՇ·
Կ· ՓԱՔԻՈՍ ՄՈՔՔՍԻՄՈՍ ՎԵՐՐՈՒՒՍՈՍ ԲՇ·

ԴաշնագրուԹ
հռովմայեց-
ւոց ընՀ ասա-
րուբալայ ։

Հայսպիսուի էին վիՃակի հռովմայեցիք ընՀ կարքեԴո-
նացիս ։ Ա՛ղ գոյր նոյ յայնժամ օրինադրել այնց ժողովրդ-
դոյ , և ոչ իշխեալ վինիլ ընդեմ նոյ · Կարի իսկ շատ եր հռ-
ռովմայեցւոց զգուշաւորիլ ՝ի սպառնալեաց գաղղիաց-
ւոց , որոց մնային օր ըստ օրէ ։ Ա՛պա կարի իմն ՃահՃոզա-
կան Թուէցաւ նոյ օգտիլ խաղաղասէր բարուք աստրու-
բալայ՝ նորոգուԹ գաշնագրուԹ , մինչեւ վերՃոյին ՝ի գաղ-
ղիսացւոց Թշնամեաց , որք առԹի սպասէին չարիս հաստ-
յանելոյ նոյ , և յորոց հարկ էր ՃաղոպարԹ զանձինս , ոչ

միայն առ տիրելոյ իտալիոյ, այլ և առ խաղաղուէ լնա- կէլոյ՝ի բուն իսկ յիւրեանց հայրենիս։ Այ՝ոկ առաքելին զէսպասիս առ աստուածբաղ, և՝ի գաչնադրուէն եղելոյ ընդ նմ՝, առանց խօսելոյ ինչ զնիացուածոց սպանիոյ, ասաց՝ Թէ մի՛ լեցի պարզմ՝ յերերոսէ և անդր։ և այն լեցի սահմանն երկոցուն ժողովրդոց։ և հաւանուի ևս եղև, զի սագուստոն՝ Թէպետ և յայնկոյս է երերոսի, պահէսյէ՛ զնոր օրէնս և պազատուի։

Ե՜ Հ· 524· Ն՜ Ք· 228·

Գ· ՎԱՂԵՐԻՈՍ ՓԼԱԿԿՈՍ·
Մ· ԱՏԻԼԻՈՍ ՀՈՒԵԳՈՒԼՈՍ·

Ե՜ Հ· 525։ Ն՜ Ք· 227։

Երկուց պրետորաց կարգելոց՝ի հռոմմ, ՚ի վէ՛ ցաւեան յայսմ ամի երկու ևս։ մին վէ՛ սիկիլիոյ, և միւսն վէ՛ սարդոնիոյ և կորսիկայ։

Կարգումն երկուց նորոց պրետորաց։

Լիւ· Համառօտ։ ի·

Մ· ՎԱՂԵՐԻՈՍ ՄԵՍՍԱԼԱ·
Լ· ԱՊՈՒՍՏԻՈՍ ՓՈՒԼՒՈՆ·

Ե՜ Հ· 526։ Ն՜ Ք· 226։

Գոյժ պատրաստուէ պիրզմի՝ զոր առնէին գաղղիացիք, արկ արշաւիս՝ի հռոմմ։ Ո՛չ այն թէ շնաամիք են, յորոց միշտ երկեան յոյժ հռոմմայեցիք· զի մինչեին՝ թէ տիրեցին երբեմն հռոմմոյ, և թէ յայմմ հետէ եղաւ օրէն, զի խոպանմամբ առանձնաշնորհուէ՝ զոր ունէին քրուբմք էրթալոյ՝ի պիրզմ, պարտաւոր էին զինիլ իբրև զմայլ քղքացիս, յորժամ պատերազմին էին ընդ գաղղիացիս։ Այն պիրզմ կոչէին՝ աղմուկ գաղղիական, որ նըշանակէր առաւել ինն քան զլուկ պապերապմ։ Իսը զի յայմ հնարկ պատերազմունս՝ բազում քղքացիք զերծ էին յերթալոյ անդր։ Ոչ այ՝ոյ՝ի գաղղիացւոյն լուեր ամբաստանութիւն, և առանձնաշնորհուէ։

Արհաւիրք՝ի լոյ պատերազմի գաղղիացւոց։

Պլուտարքոս· ՚ի Մարիոս· է· բե· 299։

Լատ· դատաստանս ևս։

Ա՛յժմ՝ ի գաղղիացւոյն լուեր ամբաստանութիւն, և առանձնաշնորհուէ։

Ա՛յժ՝ ի ժամանակի ասա յաւել զահարկուէին տուայօդ ինչ պատգամ սիբիլլեան գրոց, որ ասէր· Ո՛չ այ՝ոյ և գաղղիացւոյ ոչ ոք զերծ էիցէ՛ ի տուէ՛ն տէրութեան հռոմմայ։ Այ՝ոյ՝ի ցրեալ զայնպիսի ազետաւոր գուշակութէ՛ն՝ քրմապետք Թէլագրեցին օտարոտի ինն, Թագաղել կենդանւոյն երկուս յոյնս և երկուս գաղղիացիս, արու և էգ· պնդեալ Թէ դովին կատարումն լինի պատգամին։ Վանտեղուէս, միանգամայն և խափ՚ուէ ժողովրդեանն, որպ յամի պարծանք էին մարդասիրուէ և քաղցրուէ։ Օ՛նոյն ամբաստին և անգութ արարողուէ՛ն կատարեցին և՝ի սկիզբն երկրորդ պունիկեան պիրզմի։

Ջրհղեղ անգթութեան և ամպրպիչս։

Պլուտարքոս· ՚ի Մարիոս· էր· 299։ Ջրհղեղ նորա· ը՛· ֆե՛։ ը՛· ֆե՛։

Լիւ· էբ· էբ։

1 Իսկ զլինել աղմկի ծանրագոյն ունին զտեղի, այլ՝ յաղմկի ոչ ևս։ քան զպիրզմ՝ առաջ ունին իմա- կնկերան· էնկիպեան ճառ· ը՛· 3։
նալ, զի՛ ի պատերազմի՝ բազմաւուէ

Ընդ Հ· 526։
Ն· Ի· 226։

Պատճառ և առիթ պատմ րարիս։
Պղատիոս· ք· III – 119։

Վկայաւոր պատճառ և առիթ պիտոյիս եղև բանիցն՝ զոր ետձեն կամ ուխտ ամուսնացաւոջ արարիչն հաւմայեցիք, ի սադրելոյ Ա· փլամինիոսի տրիբունի ժողովրդեան, ի վէր երկրին պնդհենոսի, յորմէ հալածեցին ընդ սահմանս ընդդէմ եկաց ձեռնարկել, յառաջատես լեալ հեռանալոյ նմա։ Ա· պա բազում ժողովրդք՝ի գաղթելոյ կան ազգէ յանձին կալան զպաշտպանուն սենոնացւոց, և առաւել՝ք զմնալն բոլոցիք՝ որք էին սահմանակից հաւմայեցւոց, և ինսուբրացիք։ Հաստատեցին՝ի միտս, թէ հաւմայեցիք՝ի վէր յարձակիլն ազգաց՝ոչ միայն՝ի հքամայել և օրէնդիր լինել նոյ, այլ՝ի կորուսանել զնա և սպառսպուռ ցրել, հալածեալ զնա յերկրէ իւրեանց։ Ցայս միտ ինսուբրացիք և բոյեցիք՝ երկու զօրագունդ ժողովրդք ազգին՝ արարին յիւրեանս միաբանուն՝ ոչ առացաւ, և առաքեցին ևս յայնկոյս ալպեայ լերանց գըրգռել զգաղղիացիս բնակեալս մեծ՝ի հաղանաս, որոց անուն կոչէին [1] գեղապս, զը զի ծառայեին՝ի վարձու։ (զի այս իսկ է՝ ասէ պղուիրիոս, նշանակուի անուանն,) և վաճառէին զծառայսն իւրեանց ոմի՝ որ մդէր զնա՝ի պատերազմ։ Ա· ռ հաճեցոյ զնացուցոյ նոցա, և պարտաւորեցոյ՝ի զնոսէ իշխել հաւմայեցւոց, եաւսն նոյ երեւելի գուռմար գրամիւ։ ,, առաջի արարին նոյ զինծուռն և զզօրսն ,, այնր ժողովրդեան։ յաւացուցին զնա միով յայնծուռ ,, ի ձեռն բերել անբաւ ձախուսէն։ յիշեցուցին նոցա և ,, զձեռնարկ նախնեաց իւրեանց, որք գնեալ իշխէին տր ,, հաւմայեցւոց՝ հարին զնա ձակատու պիտրգի, և առին ,, զքաղաք նոցա։

Ա·րշաւան գաղղիացւոց յիտալիա։

Ա· յս պղոյգք այնոյ բորբոքեցին զսիրտս, որ չէր երբէք երեւէ յառաջիւէ, ելանել յայսմ գաւառէ այնչափ բազմութ զօրու, և քաջամարտուի զօրականաց։ Ա· նցեալ այ՞ լ ալպեայ լերինս, միաբանեցան լ՞ ինսուբրացիս և բոյեցիս։ [2] Ալ՝ եհետակեցիք և [3] կենամանք՝ զկողմն կալան զՀաւմայեցւոց, շահեալք՝ի գեսպանաց առաքելոյ առնն։ յորմէ հարկ եղև թագաւորացդ գաղղիացւոց թողուլ յերկրին զմանն ինչ՝ի զօրուէ իւրեանց՝ պաշտպանել զսոյն յերեսաց այնց ժողովրդոց։ Ինսուբրացիք եկին զօ-

1 Ըստ ոմանց մաքենագրաց՝ անուանս գեզատաք լսի՛ ՃՀաստգե, ոմանցի՝ի գնոսա ինչ զոր վերէն ՃՀաստմ անուանեալ, քի Կաստան։

2 Հաղվագիւրք բնակիչս՝ի խորս անդ աթրիական ծովոյն։

3 Հաղվագիւրք բնակիչս ընդ ալ՛ պատ ծոյ և աթրոցի ալպեական լերանց։ Գալխատար գաղափ նոցա են զրկիքսիա, կրեմինա, և մանտուա։

բագոյնք ՚ի գազղևացին քնակեալը յիտալիա . և յետ նմ֊ Ա֊ Տ֊ 526·
ըդևեցիք · Ա֊ոաջինք քնակիչն յայնկոյս պադոսի . և քիք Ն֊ Ի֊ 226·
նմ գվնասուր՝ էր մեզևլան . իսկ այլք յայսկոյս պադոսի·

Իրագևի լեալ Տաւղմայեցւոց կանխաւ պատրաստուեց Պատրաս֊
գաղղևացւոց , աճապարեցին և նքը յիւրեանցն ։ Հոդս֊ տաւիք Տաւղ֊
վեալ էր նմ նոր զօրս , և զգացուցեալ իւրեանց գաշնա֊ մայեցւոց·
ւորաց՝ զի ՚ի պատրաստի իցէն ։ Ա֊ոչ զի անվրէպ Տասու
լեցին ամ զնդաց՝ զօրս Տնար էր վարել ՚ի գործ ՚ի պի֊
ուէնային , եաւուն բերել յամ գաւառաց տերուն իւրեանց
Տաշուեդիրս , յոր ձղիւ գրեալ կայր Թիւ Տամարոյ ամ
երիտասարդաց՝ որ յարբունս էին եղանեղոյ ՚ի պատրաստ·

Ա֊յս Տամար անՏաւատատուի իմն Թուէր , Թէ չէր վկայ֊
եալ յարժանաՏաւատ մնատնագրի ։ Ա֊չ սակ պղղնբիոս ,
որ Տաւանական Թուի՝ Թէ տեսեալ ևս էր և քննեալ զը֊
բուն իսկ Տաշուեդիրս ։ Ա֊ոաջի արարիչ զայն Թիւ Տա֊
մարոյ՝ ոչ ընդ երկեալ լինի յայմ վիպագրի · որով լե֊
նի մեզ ՚ի միտ առնուլ , Թէ յինչ սահմանի էին իրազու֊
Թիք ժողովրդեանն Տաւաքմանեան , յորժամ անձնիքաղ
էանց յիտալիա , որ էզև ըստ այն ատն · և քանի՞ ահեզ էք
զօրուն Տաւաքմայեցւոց ՚ի ժամանակի՝ յորժամ այն զօրս
գլուխ կարբեդոնացի իշխեաց ընդՏարկանիլ ըստ նա ։

Ոմն Համարդ գնդաց , ղրօս Տնար էր հաւաքմայեցւոց հանել ՚ի շա֊
հապատրիք առ պադբաղմա գաղղիացւոց , ղրկի են բանդ
յայմ վայրն ։

Ա֊յս Թիւ Տամարոյ է երկմտանելոյ ։ Յառաջնումն պա֊ Պոլիբիոս֊ի֊
ղնբիոս առաջի առնի զԹիւ գնդաց , որք առ ժամն ծա֊
ռայէին · և յերկրորդումն զԹիւ գնդաց , ղրօս Տնար էր
ժողովել ՚ի լինել Տարկի ։ Ա֊յս Թիւ Տամարոյ բոլան֊
դակի զաւրուելոց Տաւաքմայեցւոց և վիւրոց գաշնաւորաց ։

ՈՒ֊ . Կոտնդ՝ որ առ ձառայէին ։

Ա֊ոաքեցան ըստ հիւպատոսս չորք լեգէոնք Տաւաքմայե֊
ցիք · ինն ամ ՚ի Տինգ Տարսր երկերիւր արանց հեռևա֊
կաց , և յերեք Տարիւր հեծելոց ։ Այր ըստ նմ և խոստ ամ
գնդաց գաշնաւորաց , յերեսուն Տղի հետևակաց և յեր֊
կու Տարսր հեծելոց ։

Այն աւելի ևս քան զյիսուն Տղի այր հետևակ և չորս
Տղի հեծեալ , եթէ ՚ի սարինեանց և եթէ ՚ի սիւռենեա֊
նաց , որք ՚ի լսել զՏանրական արՏաւիրս՝ վազեցին
յօգնուել Տաւաքմայ , և առաքեցան յերկու սահմանաց երկ֊
քին սիւռենիոյ՝ պրեստրաւ , որ Տրամանատարն էր նմ ։

Լ'կին և յապեննիմոնէ ումբքացիք և ասբանացիք Թուով քան զին. և ըստ այլ քան զին վէնետկիք և կենոմանք, որք եղան յերկր սահմանաց գաղղիոյ, վն առ պատակեալ զերկիրն լոյեցւոց, բռնադատեցան զայն ժո ղովուրդս՝ յետս դարձուցանել զմանն ինչ՝ ի զօրուէ իւրեանց՝ ի պաշտպանուէն երկրի իւրեանց։

Հռովմ, առաչի գուցէ յանկարծ՝ ի վէր հասանի ցեն, կայր պատրաստական խումբ զօրու, որ՝ ի դէպս ինչ ընոյր ղտեղի օգնական գնդաց. և էր խմբեալ՝ ի քան զին հետևակաց հռովմայեցւոց, և՝ ի զին հինգ հարիւր հեծելոց, և յայլոց երեսուն զին հետևակաց և երկու հազար հեծելոց գաշնաւորաց։

Լ'յս ամ գունդք հասանէին ցերկերիւր և մի հազար հինգ հարիւր ոգի. ի՝ 43500 հռովմայեցիք, և 158000 դաշնաւորք։

ԺԸ. Վ'ռանդ՝ զրօս հնար էր գոռմարել՝ ի լինել հարկի։

Տաշտեդիրքդ յղեալք ծերտակուտին առ իմացուցանելոյ նմա զթիւ գնդաց, զի ըստ այնց կալցի զիւր արդար հաշիւ, էին գրեալ այսպէս՝ Վ'լատինաց մարթ էր ունել ոեթասուն զին հետևակս, և հինգ զին հեծելոց։ Վ'սաննիտացւոց եօթանասուն զին հետևակս, և եօթն զին հեծելս։ Վ'յապիւգեանց և՝ ի մեսապետանց յիսուն զին հետևակս, և վեշտասան զին հեծեալս։ Վ'լուկանիացւոց երեսուն զին հետևակս, և երեք զին հեծեալս։ Վ'մարսից, ՝ի մարրուկեցւոց, ՝ի վերենտացւոց և՝ ի վեստինացւոց քսան հազար հետևակս, և չորս հազար հեծեալս։

Հռովմայեցիք առ ժամն ունէին՝ ի սիկիլիա և՝ ի տա րենտոն լեգէոնս երկու. որոց իւրաքանչիւր էին չորս հազար երկերիւր հետևակ, և երկերիւր հեծեալ. զորս մարթ էր՝ ի պիտեհասն զնել ընդէմ գաղղիացւոց։

Պարթ էր առնուլ և և յ՝ ի հռովմայեցւոց և՝ ի կամ պանիացւոց՝ երկերիւր և յիսուն հազար հետևակս, և քսան և երեք հազար հեծեալս։ Վ'յս ամ՝ որք բաւականք շահատակել, եթէ հռովմայեցիք և եթէ դաշնաւորք, հասանէին ցհինգ հարիւր եօթանասուն հազար և ուե հարիւր ոգիս։ Այլ՝ եթէ սպրդեալ իցէ վրիպակ ինչ յայս թիւս, և՝ ի բաց անկեալ իցէ զին եօթն հա րիւր ոգիք. որք թէ բարդին՝ ի վէր երկոսին հաշուիցս, ՝ի է՝ ի վէր գնդաց առ ժամն զնեալոյ ընդդէմ գաղղիաց ւոց, և՝ ի վերայ գնդաց՝ զորս հնար էր նորոգ ժողովել, միաբանին ըստ ողջիկ գումարն նշանակեալ՝ ի պողբիոսէ։

Լ՚այս քովանդակն միանգամայն հասանէ ցեօթեն հարիւր եօթանասուն և մի հազար ոգիս ։

Ի՚ որում ։ գ· ։ ԹԴ ։

Փաբիոս ժամանակակից հեղինակ՝ որ և էր ի պատեհ բազմի անդ , հասուցանէ զայն ցուցեալ հարիւր տիղս ։ Յայսմանէ ունիմք իմանալ զզօրութիւն հռովմայեցւոց ։ Լ՚այսայն ժողովուրդ է , որում անխիղաղ զօրականաք՝ որ ոչ հասանէին ի քսան հազար , իշխեաց ի վէց յարձակիւ ։

Ընդ որում ։

Հաճար գնդացց առ ժամն ընդէմ գաղղիացւոց՝ էր բազում յոյժ · և զանցանէր՝ ոչ տեսաք , վերկիւրիւր տիղս արամբք , և ոչ պիտի զարմանալ ։ Վա՛ զի գայնն առ հաւմայեցիսս ազգի ազգի օգնուիք չիմ՝ կողմանց ։ Լ՚ինդս մեծ էր երկիւղն ճառալեալ յիտալիա յարշաւանէ գաղղիացւոց , մինչև Թուիլ ժողովրդոց , Թէ չէն զի նեալ ի հնօրէն հռովմայեցւոց , և ոչ Թէ պատերազմիլ էին ընդէմ զօրուն հռովմայ , այլ ընդէմ անձանց և չայրենեաց և քաղաքաց իւրեանց՝ որոց վա՛ երկնչէին · վասն նոցա ասէ Նոսա ։

Ա՚ ։ 527 ։
Ն· Ք· 225 ։

Ե ԵՄԻԼԻՈՍ ՊԱՊՈՍ· Կ· ԱՏԻԼԻՈՍ ՀՈՒԳՈՒԼՈՍ·

Իբրև լուան հռովմայեցիք , Թէ գաղղիացիք անցին ընդ ալպեայ լերինս , խաղացուցին ՚զ Եմիլիոս ՚յարխիմոն զդէմ ոմնել Թշնամանց յայմ կողմանէ ։ Վի՛ ի պրե տորաց առաքեցաւ յեսպրուիա ։ Լ՚ատիլիոս երԹեալ էր յառաջագոյն ի սարդոնիա , որ ասպատմբեալն էր · բայց վաղվաղակի զգաստացոյց զնա ։

Ընտրեալ պատերազմ մաց՝ ի կրե սիոն , ուր պարտեցան հռովմայեցիք ։

Գաղղիացիք կալան վիւրեանց Ճանապարհ ընդ ետրուրիա · Թէպեւս զգուշացեալք՝ չպատահել զօրուն եմիլիոս · առեալ ընդ իւրեանս յիտուն հազար հեծեալս , քան հազար հեծեալս , և նոյնչափ տայլս ։ Լ՚ոչն վերկիւրիւր յապահանել՝ անելիւղ և անընդդիմակ · զայս արարեալ ուղղեցան ի հռովմ ։ Իբրև հասին ի սահմանս կլուսիոն քաղաքի , որ երեքօրեայ հեռի է ի հռովմայ , լուան Թէ զօրն հռովմայեցւոց՝ որոց պրեստորն էր հրամանատար , պՀետ գայր ի մեծաւտ՝ հասանել նոցա ։ Ալ՚ոչ դարձան վաղվաղակի յետս ի տալ պատերազմ ։ Լ՚այց զօրքն երկոքինն պատահեալ միմեանց ի մուտս արևու , բանակեցան փոքր ի հեռագոյն ի միմեանց ։ Իբրև գիշերացաւ՝ գաղղիացիք լուցին խարոյկս · և պատատեր տուեալ հեծեալզօրու իւրեանց , ել ընդ այգմանալ ուղղոյ լինին ընդ Ճա-

ԸՀ Ա· 527։
Ն· Ք· 325։

նախարհ զոր կալան ինքեանք , անմուռնչ խոյս եառնի փեսալ՝ ի մահ եդեալ ինալ անդ հեծելազօրու իւրեանց , զի իբրև հասանիցէ յանկարծ ի վերայ յարձակեսցին հաւատացելոց հետամուտացն իբրեանց ։ Եւ ի լուսանալ աւուրն տեսեալ զհեծելազօրն միայն և ոչ զհետեւակսն , կարծեցին՝ թէ գաղղիացիք գնացին փախստեայ , և զհետ մտին նոյ ։ Հասին առ նմա , և գաղղիացիք յայնժամ՝ իւրայոց եկին և ի վեր յարձակեցան նոցա ։ Ջեռաւ մարտն յերկոցունց կողմանց · բայց գաղղիացիք զօրաց գոյիք թուով , և քաջալերեալք յանձինս՝ վերայօդուածոյ հնարիւ իւրեանց , եղեն յաղթականք ։ Հռովմայեցիք կորուսին սրս իբրև վեց հազար , և մնացեալքն գնային փախստեայ · որոյ յոլովք չորան ի բարձրաւանդակ մի , ուր զտեղի կալան ։ Ո առաջինն գաղղիացիք խորհեցան բռնանալ առ նմա , և այն էր սրգարև քաջ խորհուրդ · բայց ապա փոխեցին զկարծիս ։ Ի՝անդի խոնջք եին և վաստակաբեկք ի չուոյ երեկեան գիշերի , լաւ համարեցան հանգչիլ առ վայր մի · Թողեալ միայն հեծելազօր պահապանս զբարձրաւանդակաւ՝ յոր խոյս տուեալ էր փախստեից , և ի վաղուն օր արկեալ զպաշարումն նոցա , Թէ ոչ իւրովի լցցին անձնատուր ։ Ի՝նդ գալ դիպող ժամու , լուան պիտի հարկանել , անհոգուբէ յոլովակի այլ ոչ գառնոյ ։

Պատերազմ և նշանաւոր յաղթութիւն հռովմայեցւոց մօտ ի տեղւոյն ։

Ձայսմ վայրի Ի· եմիլիոս՝ որոյ բանակ էր ի կողմն ագրիական ծովու , իրագեկ լեալ՝ Թէ գաղղիացիք մտին յետուրբիա , և մերձենային ի հռովմ , փութացաւ գալ յօգնութիւն հայրենեացս · և եհաս ի դէպ ժամու ։ Իբրև բանակեցաւ մօտ ի Թշնամին , հռովմայեցիք՝ որք ամրացեալն էին ի բարձրաւանդակին , տեսին զնորոյկսն , և կարծեալ որպս էին , քաջալերուբէ զգեցան ։ Ո՝ազաբեկին վազվազակի զանգիտս ոմանս գիշերայն իբ անտառն , և զգայուցին հիւսպատոսին՝ որ ինչ եղեւն ։ Ո՝միլիոսի ոչինչ ժամուաձառ լեալ ի խորհուրդս , հրամայեաց որիւ բունեից , չուս առնել հետևակազօրսն ընդ լուսանալ աւուրն · և ինքն եկաց ի գլուխ հեծելազօրսն և յուզի անկաս դեպ ուղիղ ի բլուրն ։

Ո օրաւարք գաղղիացւոց ևս տեսին գիշերային զխաղսկին · և ի կարծիս լեալ Թէ մօտ են Թշնամիք , խորհուրդ ի մէջ առին ։ Ի՝ներոյեստոս Թագաւոր նոյ ասէ , ,, Ձետաւարեալ մերոյ այսպիսի բազմագանձ աւար , (զի

1 Փիւզոլի գաղա գօրանոց ։

,, աւար Հարեալ էր նոյ զմեծ մասն իտալիոյ , և անբաւ Ընդ. 527 ,,
,, էին նոյ կողոպուտք կալանաւորաց , անասնոց , և կա- Ն· Ք· 225 ,,
,, հուց ,) անմտութեի է միանգամ մատչիլ ի մարտ , և
,, վտանգել զնաւի գկորուստ · վասն լաւ է դառնալ ի հայ-
,, բենիս մեր · զի յետ Թաթէլոյ ի մէնջ գկողոպուտն ,
,, զօրագոյն ևս լինիմք , թէ պատշաճ Թուիցի զինել
,, անդրէն ընդէմ հռովմայեցւոց " : Այնմենեցուն նոյն ե-
զին կարծէք · վասն ըզ առաւօտն յառաջ քան զլուսանալ աւ
ւրն բարձին զանահն , և կալան գծովեզերեայ ձանա-
պարհ եարուբիոյ :

Ելեպէտ և եմիլիոս միացոյց ընդ իւրն զդունդս ապաս-
տանեալս ի բարձրաւանդակն , բայց և այնպէս անխոհե-
մութիւն համարեցաւ մնալ ի վտանգ ձակատամարտի :
Վասն հաստատեաց ի միտս գնետ երթալ Թհնամեաց , և
ապաստել դիպող պահու և վայրի՝ ի նեղ արիանեղոյ գնե,
և Թաթէլոյ ի նոցանէ զաւարն :

Խաբեբաստուերն ի ինն Ա· ատիլիոս հիւպատոս՝ ի դառ-
նալ իւրում ի սարդոնիոյ , եհան ի ցամաք ի նաւին ժա-
մանակի ընդեղեռնս իւր ի պիսա · և առ հասուցանելոյ
գնե ի հռովմ, կալաւ զձանապարհ՝ ընդ որ գայրեն գաղ-
ղիացիք : Այ տեղամին նաւաշանգիստ և քաղաք եորու-
բիոյ՝ համարաձուք ոմանք գաղղիացիք՝ հանդիպեալք
առաջապահոյ հիւպատոսին կալանաւորեցան ի հռով-
մայեցւոց , Այ հարցանել ատիլիոսի՝ պատմեցին զամե-
նայն անցան · ի վերայ բերեալ՝ Թէ երկոքին իսկ զօրք
չէն ինչ հեռի · որոց մին՝ յո գաղղիացւոցն է մեծ յոյժ ,
և ի վերջէ նորա եմիլիոսինն : Եաւ եղև հիւպատոսին
միաս զօրուն հռովմայեցւոց՝ որ ի սկզբան անգ · բայց
միխիթարեցաւ յոյժ , զի ի վերայ եհաս գաղղիացւոց ի
չու իւրեանց , և եառես գնե ի մէջ անկեալ երկուց զօրաց
հռովմայեցւոց : Այնդէն վաղվաղակի պատուէր ետ տալ
բանակիչ գաստատել զզինեռնս ի մարտ , ձակատ յարդա-
րեալ ինչ ըստ տարածութեե , որչափ տանէր տեղին · և եր-
Թալ մեզմով ընդէմ Թհնամեացն : Այ ձանապարհին վէր
կայր բարձրաւանդակ մի , առ որոյ ստորոտով հարկ եր
անցանել գաղղիացւոց : Այ տիլիոս չոքաւ անդր հեծելա-
զօրաւ , և զտեղի կալաւ ի գագաթան , հաստատեալ ի
միտս նախ առաջին քան զայլս ակիզն առնել մարտին .
կարծեր սոցին պանծագոյն հանդիսանալ յետ իրացն :
Այ գաղղիացիք՝ որք կարծեին զատիլիոս կարի ինն բացա-
կան , տեսեալ զբարձրաւանդակին գբաւեալ ի հռովմայ-
եցւոց , կասկած կալան , Թէ եմիլիոս գիշերայն արշաւա-

Ա՛ Հ· 527 ։
Ն· Ք· 225 ։

սոյը եղև ը զաշտաւայրն իւրով հեծելազօրաւբ , զի նախ առաջին տիրեացել այնմ քաղաքաւանդակի , և խափանեաց զնա զնաւելոյ անցս ։ Այնուհետև իսկ հատուած առաքեցին զնւրեանց հեծելազօրն , և զգօրականս ինչ Թեվեհաղենս ի վանել զՀաւոմմայեցիս ի քաղաքաւանդակէ անտի ։ Եւայց իբրև իւրացնէր եղեն ի միոյ ի կալատաւորաց , Թէ ասէիւոս էր՝ որ ունէր զաւարձրաւանդակն , խմբեցին տաղնապալ զՀեռևակազօրն ի մարտ · այսպիսի գաղտաւորութիւբ , որ Թիկն ի Թիկն զարձուցեալ միմեանց , ձակատ յարդարէին ընդմի Թշնամեաց՝ որ ի դիմաց և ի Թիկանց · կարդ՝ զոր կալան յաղթարարուբ կալաւածորին , դիպող աւ ժամն , ի պաշտպանել զանձինս ի հետամնաց , և լինդ առաջ երթեցց ։

Լսիլիոսի հասեալ էր յուշկն՝ եւանել լեգէոնացն ի պիսա ի ցամաք · բայց ոչ կարծէր Թէ իցեն այնչափ մօտ · և ոչ դիտելով հաւաստեաւ զեկեալ հասեալ օգնուէն , բայց ի լինել մարտի ի քաղաքաւանդակի անդ , առաքեաց և նա անդր հեծելազօրս · միանգամայն և խաղացոյց ի վըճ Թշնամեաց գնւբ Հետևակազօրս կարգեալս ըստ հաւաստակ սովորութեբ ։

Ի զօրս գաղ գնացաց դեզատաբ և յետ նշ ենսուբրացիբ ունէին գարձուցեալ զդէմ՝ ի վերջ՝ ըստ որ ընդհարկանել ունէբ եմիլիոս , և զԹիկունս՝ ի տաւրիսեցիս [1] և ի բոյեցիս , որք զառաջս ունէին գկողմն , ուստի հանդերձէլ էր գալ ասէլիոս ։ Այլք էին գասեալք ի Թևս , ի խափանել զԹշնամին · զի մի ի վըճ յարձակեսցի ի կողմանց · և աւարն եգաբ ի վերայ միոյ ի մեծաւակ լեռնավայրացս հատուածով զօրու ի պահպանուբ ։ Ընդմարթ էր գաղ-դիացոց խորհիլ և ընարել քաջ զայս դասաւորութեբ , ի հարկի յոր կային՝ զդէմ ունելոյ երկուց զօրաց , որք հանդերձեալ էին բաղխել ինահաղայն · մին յառաջոյ , և միւսն ի վերջէ ։ Ընդ այս օրինակաբ հարկ ի վըճ կայը նշ կռուիլ քաջութբ , տեսեալ Թէ չէբ ուրեբ ընկրուէնն լեՔիլ կբ փախչել ։ Ինսուբրացոց զդեզատբ էին [2] վարտիզ հերեանց , և ոչինչ այլ բաց ի Թեվեհե իմն [3] տառատակէ · Զդեզատբ որ յառաջին դասակարս , կամ ունայնասիրու-Թբ , և կբ ի ցոյց քաջուբ , վերծ էին յայդպիսի զդես-

1 Տաւրիսեցիբք , կամ տաւրինեցիբք , որ են գաւրինցիբք , էին ծառայեալք գաղղիացիբ բնակիչք յայնկոյս գետոյ գետոյն , ի հեղուղի որ ի գաւրին գետոյն ։

2 Վարտիզ նոցա ծածկէին զմարմին ի գիշոյ գինւոյ ցեռուն ։

3 Տառատակ , լատին · ասիւտ · ն պէտք գնեռոտրեան ուէֆեան գաղղեացոց ։

տուց , և ունէին միայն վիւրեանց վէրս . առ երկիւղն՝ Ընդ Հ. 527։
գուցէ կառեալ կասկին ի փշախիտ Թուփս , որ ուրեք ՆՒ Ք. 225։
ուրեք պատահէին , և խափանեցին ի գործոյ : Ի յայս
սովորեալ էր ի մէջ գաղղիացւոց : Պաղղիական յոյնք ի
պատերազմունս իւրեանց ընդէմ Հռովմայեցւոց յասխա՝
երևելեան նոյնպէս վիճակէրքը , ոչ պատճ. սիտոս լիվիոս :
Ի յայս՝ եղև նոյ յոլովակի ի միտս . և յայսմ նուագի
գերազոյնք խստիւ տուժ եցին զտուգանս յանդգնութեան
իւրեանց :

Ի սկզբան քաղքիւն եղև ի բարձրաւանդակին : Ի ջնջ քան-
զի հեծելազօրն պատերազմէր յերկոցունց կողմանց էր
քաղաքացոյ յոյժ , յերկրս իսկ զօրս երևելեան ամ խաղաց-
մունք : Ի տիլիոս սպանաւ ի խառնն , յոր առաւելեալք ի
պայլն անվճիռք քաջութ ի , զոր մարթ էր կոչել յան-
դգնութ ի : Պոլլիա նոյ առաջին մնատուցաւ Թիւորին գաղ-
ղիացւոց , զոր տուեալ անցուցանել ի ծագ տիգն՝ երևե-
ցոյց բովանդակ գնդին : Ի այց և այնպս ի Հանել զվիւժ
քինու աշխատութ կորստեան , հեծելազօրն Հռովմայեց-
ւոց այսպէս քաջ Հանդիսացաւ , մինչև տերել նիմ տեղ-
ւոյն , և յաղթել ամիս հեծելազօրս Թշնամեաց :

Ի կատարել այսր ամի՝ սկիզբն եղև սիրոյն հեռևակա-
զօրուն : Պատմ. պողբիոս , Թէ այս եղև տեսիլ մանա-
ւոր , որոյ ոչ միայն ականատես , այլ և պատմութ ի բերէ զար-
մանս : Իբր զի պատերազմ էրիկ զօրաց միանգամայն ի
մի վայր խառնելոց , ապաքէն էր նոքանչան ինն և անօրէն
նակ կռիւ : Պաղղիացիք կային ի մեծ խոչս և ի ծանր
վտանգս ի Հարկի անգ երկաւտանէք կռուելոյ , որով Թուէք
Թէ կիսով չափ նուազեր նոցին զօրուն . սակայն և այն-
պես Թիկն ի Թիկն խոբեալք՝ փոխոխ ապահովեին զիրեմ
եանս , Թէ չունէն յարձակուրդ ի վերջն : Ի այց այն ա
ւուրեվ ժրացուցաներ զնոս ի յաղթութ ի , զի արդ ելեալ
փակեալ էր նոյ ճանապարհ փախստի . որ Թէ միանգամ
խորտակէին , այլ չկայր նոյ հնար և յոյս ապրելոյ . յոր-
դոր արդարև կարի զօրաւոր ի քաջալերել զգունդս :

Իսկ Հռովմայեցւոց տեսեալ զգաղղիացիս յերկուց զօ-
րաց միջն փակեալս , և յիմ կողմանց պաշարեալս , անիւ
կալեին յաջողուածոյ մարտին : Յարօրինակ դասաւորու-
Թէ այնց խմբից Թիկն ի Թիկն դարձելոց , գոչէն և ա
ղաղակ զօրականին յառաջ ք զպատերազմն , ահ եղաբար-
բառ հնչելն անհամար փոզոց և եղջերաց , յորոց և արա-
ձագանգ հնչէին ի մեռակայ վայրս , և բոմբիւնք արձա-
կեին յիմ կողմանս , ապաքէն հնար էր Թէ արկանէին

Ա. Հ· 527։ Ն· Ք· 225։

ինչ ի նե ահ· բայց և տեսուքն մեծագին մանեկայ և ա-
պարանջանաց որովք զարդարեին գաղղիացիք զպարանոց
և զբազուկս ու սովորութ ապրին , առաւելուին զբաջա-
լերութն հռովմայեցւոց յոսոսով մեծագանձ աւարի ։

Վիմեցին աղէնաւորք ի վր առաջնոց գասականաց ,
ոչ հռովմայեցւոց էր սովորութն · և կարկտօրէն ահագինս
նետահարիք լեալ սկիզբն արարին պատերազմի ։ Զարարին
նետք մեծ ինչ վնաս գաղղիացւոց , որ ի յետնորդ գաս-
զի պաշտպանեցան իւրեանց (Թաւարծի) տառատոկօք և
վարտեօք · բայց որք յառաջին գասուն էին , առ որս եղև
այս անակնկալ սկզբնամարտութիւն , մեծագոչս ձայնեցան ,
ոչինչ ունելով ծածկոյթ մարմնոյ ։ Ոչ գիտէին , ինչ
զերծցին ի հարուածոց · զի վահանք նց չէին լայն , մինչև
բաւական լինել ծածկել զնա · և ինքեանք մերկք էին ի
գօտւոյ և ի վեր · Թող զի ոչ յաղթ հասակի իւրեանց , և
յոլովիկ էին նշաւակ նետից ։ Չանել զվերիժ յաղեղնա-
սորն՝ յանկարծիկն էր , զի էին բայականք , և զի չէր
հնար մատչել առ նա ի բազմէ նետից ։ Ձայն անհնա-
րին վարանս՝ կատաղեալ ոմանց ի յոսահատութէ , ձգե-
ցան անմտութ ի թշնամիս անպէտ , կամաւ տուեալ զանձինս ի մահ · կնոք գալկացեալ , նուաղեալ , և զգողանի
հարեալ խոյս ետուն , արկեալ շիներ ի գաս՝ որ ի թիկ-
կանց նց ։ Ասյսու օրինակաւ նկուն եղև խիզախութէն և
գօտւոյն գերազանց յառաջնուամ յարձակմանն անդ ։

Իբրև ի բաց կացին աղեղնաւորք , և յառաջ մատեաւ
խումբ լեգէոնայ հռովմայեցւոց հարկանել զթշնամին ,
ինսուբրացիք , բոյեցիք , և տաւրիսկեցիք , ուժգնին ըզ-
դէմ կալան յարձակմանն , և այնպէս կամակար մար-
տեան , մինչև անհնար լինել զրդռւել զնոսա ի կայից ,
Թէպէտ և էին վիրալից ։ Ասէ գուցէ ընթերուին իսկ , ե-
Թէ էին զինք նց իբրև զհռովմայեցւոցն ։ Ոչ ահանք նց
առ ի բաց զարձուցանել զնարուածս , նմանն էին վահա-
նայ հռովմայեցւոց · բայց սուսերք նց էին պիտանի իբրև
զոցայս · զի սուսերք հռովմայեցւոց էին սրաբերան և
սպրասուր , այլ նոցայքն էին միայն սրաբերան · և պղո-
պատ նց այնչափ նուրբ և տկար , մինչև վաղ ծռեծռելոյ ·
զոր առ ուղղել և պիտանացուցանել բազում ժամանակ
պիտեր զօրականին ։ Ոչ զդէմ կալան այս զօրք բաղ-
մանն , բայց ցայն վայր՝ որ հեծեալքն հռովմէականք ի-
ջեալ ի բարձրաւանդակէ եհաս առ նա ձիարձակ արշաւ-
մամբ , և ի վր յարձակեցաւ նց ի կողմանէ ։ Ձայնժամ
հետևակազօրն կոտրեցաւ անդրդուելի ի կայից · և հե-

ծելազօրն իսպառ խորտակեցաւ։ Պատառուն Հռի գաղ- Ըստ Ս· 527։
դիացիք անկան ըստ երեսս դաշտին, և իբրու տասն Տն· Ի· 225։
հազարք եղեն կալանաւորք. ըստ որս և կոնկոլիտան՝ ոմն ի թագաւորացն Նոյ։ Պատերազմաւոր զէրծաւ ոմանքն լիւրոյն ի հեռաստան ուրեք, ուր չտրաւ զնոսա, և զնոյն արարին բարեկամք նորա։

Ամիլիոս ժողովեաց ի մի զաւար պատերազմի, և առաքեաց զայն ի Հռոմ. իսկ զկողոպուտն զոր կողոպտեալ էր գաղղիացւոց՝ դարձոյց ի զօրականսն՝ իւրաքանչիւրում զնի։ Պատ չուտ արարեալ ըստ լնդունելոյ հանդերձ, եմուտ յերկիր բոյնցւոց. և մնանեաց զայն յաւպատակուն զօրականաց ի հատուցումն ձգանց՝ որոց տաբան, և քաջուձիք՝ զոր ցուցին ի պատերազմի։ Ցետ սակաւ ժամանակի դարձաւ ի Հռոմ ամբ զօրօք. և եգիտ ընդունելուն իմն ոչ բազմաւ, ըստ առաւելութիւն հոգւոց՝ զոր կալան վճռ այնր պատերազմի։ Յոտ ի զարդ կապիտոլիոնի գնամ գրբօշս, զմանեակս և զսպարանջանս՝ զոր էառ, և ճեացուած աւարին եղև ի պետս մեծաշուք հանդիսի իւրոյ յաղթանակի։ Յոտ գրելոյ փլորոսի, երևեցոյին կամաւք զկալանաւորք գաղղիացիոյ՝ գամմար սրոյն ըստ մէջ ածեալ. զի կատարեսցեն։ զուիտ իւրեանց զոր ուխտեցին՝ չառնուլ ի բաց, բայց յորժամ ելանիցեն ի կապիտոլիոն. ուր և եղեն ի բաց, բայց յամօթ իւրեանց, և յայսմ կատականաց ամբ ժողովրդեան։ Օ այս օրինակ ի դերև ել այն ահեղ արշաւան գաղղիացւոց, որ սպառնայր զսպառնսպուռ կործանումն ոչ միայն քո վանդակ իտալիոյ, այլ և բուն իսկ Հռոմայ։

Խորհրդածութիւն ի վերայ յաղթութեան Հռոմայեցւոց։

Յաղթուն ի վեր գաղղիացւոց ի պատերազմին տեղւոյն՝ մի ե յերևելեաց անտի, և ի կատարելոց՝ զորմէ իսօսի պատմելն Հռոմէական։ Որ որ արասցէ ձեզդ քննուն ամ պարագայից նոր, յայտնի տեսանէ՝ թէ չերև այն գործ ձարտարմտուն մարդկան, այլ յառաջատեսութեն այ. որով որոշեալ էր զՀռոմայեցիս առ մեծամեծ իրողութիւն, և առանձինն խնամարկէր վմն։

Պաքէն երեք զօրք Հռոմայ գտանէին յերտրբիա ի ժամանակի անդ՝ յորում առաջի կայր պատերազմ. ոչ ոք ի նոցանէ իրագեկ էր զիմմանց. ոչ ոք ի զօրավարացս ստուգիւ գիտէր զՀաստանել իշխանակայսն իւրոյ. ոչինչ խորհրդակցուն կայր ի ճա, և ոչ իսկ գիտէին՝ ուր էր նա

1 Կրգռեալ էին ոչ լուծանել յանձանց զօրուն կապարան, մինչև ելանիցեն ի կապիտոլիան։ Եւ ելն

այնպէս։ Քզի եմիլիոս յաղթեալ նոյ ելոյծ զսինոսկ ի կապիտոլիանի։ Փետր։ գէտ։ ը։ գետ։ ը։

Ա՛ Հ· 527։
Ն· Ք· 225։

ցայն թշնամի ։ Լ՛Եթէ գաղղիացիք՝ յետ կոտորելոյ զվէց հինգ արս սպեռտոլին՝ հետամուտ լեալ եկին փախստէից ի բարձրաւանդակն՝ յոր ամրացան , ոչ պէտք եին խոհեմանին , լինէր զօրուն սպառնպուռ կոտորումն · բայց և այնպէս յարձակումն ձգի ի վաղուն օրն · Հասանէ եմիլիոս հիւպատոս ի նմին իսկ գիշերի՝ ոչ գիտելով ինչ յեղելոցն , և ապրեցուցանէ զզօրականս սպեռտոլին ։ Լսօրհնէ գաղղիացիք դառնալ յետս · և գտանեն՝ զի գայ ըստ առաջ ասելոս միւս հիւպատոս՝ եկեալ ի սարդոնիոյ , որով փակին յերկուց զօրաց միջի , և հարկէն տալ պատերազմ։ Լ՛Եթէ հիւպատոսք հասանէին փոքր մի ևս անագան , և հեռի ուրեք ի միմեանց , մնալոք էր գաղղիացւոց ուրոյն ուրոյն ի վէր յարձակմամբ՝ հանել զզօրս նոցա ըստ սուր ։ Օ՛այսպիսի զարմանալւոք ընթացակցեալ պատերազմի ի յաղթուել՝ արժան ինչ էցէ հանել պատուական դիպուածոյ , ուր ոչ միայն իսկ ուսուցանեն՝ թէ ոյ պատրաստեալ էր հռովմայեցւոյ ինքնակալ մեծ ։ Ձիցէ՞ արժան համիլ և ի բերումն ժամանակին՝ յորում եղև պատերազմին ըստ գաղղիացիս , ոյ ըստ մեջ երկուց պատերազմաց կարքեդոնացւոց ։ Օ՛չինչ անգամ անցանէին ըստ հռովմ , եթէ ի վէր յարձակէին միաբանութեամբ ըստ կարքեդոնացիս՝ այնպիսի ահեղ թշնամիք , որպիսի գաղղիացիքն էին ։ Լ՛ուներևայթ իմն զօրուն տգներ ի պահպանութեան նորուն , ինչ ոչ գիտելով նք · և առնէր զայն ի ժամանակի՝ յորժամ ընծայեր նա իբրոց չընծոյ զպաշտպանուին եկեալ յայ ձմարտէ , զոր ոչն ձանաչէր ։

Թուրկուն։ Կոպիոս։ Եան փոմպէոս Գիբէ ։

Ձառաջ ըստ զընտրութեան նորոց հիւպատոսաց , յանկ եղ թուարկուին , որ եղև քառասներորդ երկրորդն ։

Ա՛ Հ· 528։
Ն· Ք· 224։

Տ· ՄԱՆԼԻՈՍ ՏՈՐԿՈՒԱՏՈՍ ը՛·
Կ· ՓՈՒԼՎԻՈՍ ՓԼԱԿԿՈՍ ը՛·

Բոյեցիք անձն նաւուր լի նին ի կամս Պոլիբիոս· ը՛· 119։

Ձետ անցից նախընթաց ամի՝ այլ չզանգիտեալ հռովմայեցւոց վանելոյ զգաղղիացիս յամ երկրէ՝ որ յայսկոյս և որ յայնկոյս պադոսի , արարին պատրաստուել մեծ մարսաւ · Ժողովեցին զօրականս , և առաքեցին վեր ի վէր նց՝ ը առաջնորդութեամբ նորոց հիւպատոսաց ։ Լ՛այս արշաւան երկեզոյց զբայեցիս , վասն խորհեցան մնանել ի հպատակութեան ։ Լ՛այց այնպէս յորդեցին անձրևք , և այնպէս եհար ժանտախտ զզօրս հռովմայեցւոց , որ յայսմ շահատակութենէ չեղև ինչ յիշատակաց արժանի ։

Կ· ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ· Ըստ Հ· 529։
Պ· ՓՈՒՐՒՈՍ ՓԼԱՒՍ· Ես· Ր· 223։

Պատերազմ ազգայն ի միջ գաղղիացւոց և Հռովմայեցւոց։ Պղէին· ը· 119 - 121։

Ա՛տեն այս հիւպատոսք յերկիր ինսուբրացւոց ել կողմն ուր ագդուա (կի՛ ըստ այժմու անուան՝ ագդա) հոսի ի պաղտս. և ել ընտրելագոյն հեղինակաց, այս եղև առաջին նուաճ անցանելոյ Հռովմայեցւոց ել այս գետ։ Այլ քաջի յանցանել և ի բանակիլ ի բերանոյ՝ կարի լուն խոչտանկեցան, մինչ ոչ կարացին առնել ինչ, դարձան եդին ել ինսուբրացիս, և եկին յերկիրն նոցա։ Ոմն արարեալ աւազս բազումս անցին ել կլուսիան, (որ այժմ կոչի Սէն) և մինչ յերկիրն գաղղիացւոց կենդանանայ դաշնաւորացն ի բերանոյ. որոց ընկերութիւն դարձան յետս ի ստորին կողմն ալպեայ լերանց ի դաշտավայրս ինսուբրացւոց, ուր տրձիգ արարին և ասպատակեցին զնմա գիւղօրէս։ Տեսեալ գլխաւորացն ժողովրդեանն վճաստատուն միտս հռովմայեցւոց՝ ի սատակել զնոս, բուռն հարին ի յետին ձիգն պատպանուել անձանց. և արք Թուով լիսուն հազար չորան խրոխտանօք և ահեղ հանդերձանօք բանակիլ հանդիպ Թշնամեաց։

Պատրաստութիւն ի մարտ։ Ես· 299։

Այնպես յայմ վայրի ի բանակն հռովմայեցւոց սուրհանդակ առաքեալ ի ծերակուտին հրովարտակաւ առ հիւպատոսս։ Այլ փլամինիոսի, կամ զգուշացեալ յիւրոց մտերմաց, և կի՛ իբրովիւ յերկեայս լեալ, Եթէ երբ ինչ իցեն ի հրովարտակի անդ, ոչ ի նմա՛ համարեցաւ քանալ զայն յառաջ՝ քան զպատերազմն, և զնոյն հաւանեցոյց և իւրում իշխանակցի։

Այլ տեսեալ հիւպատոսաց, Եթէ սակաւաւոր էին յոյժ՝ քան զՆամիս, խորհեցան զառաջինն խաւնել ի պատերազմ և զզօրականսն գաղղեացիս՝ զորս ունէին ի զօրուն։ Այլ զկնի ածեալ զմտաւ՝ գուցէ ինչ ոչ խղճեսցեն նոքա ցրել զդաշինս, այն զի՝ առաւել ևս յիրաւի էր երկուսանալ ել գժրոզուն՝ ոչ յայմ նուագի, վ՛ը լինելոյ հաւուին՝ գաղղիացւոց ել գաղղիացիս, հաստատեցին ի միտս, չխաւնել զնոս յայսպիսի զգուշաւոր և երևելի ոգոգայէ։ Այլ զի ասին զերծ իցեն ի պատճառուէ, ան ցուցին զնոս յայնկոյս գետոյն, ի բաց առեալ կետ այնր զկամուրջն։ Այսքանաւք մնացեալ յայսկոյս, ձեռն արկեն ի մարտ առ գետեզերբ. զի տեսեալ զօրականաց ի Թիկանց զգեան, ել որոյ ոչ գոյր անցանել ընդ հուսն, յազթուէ միայն ակն կալցին ապրանաց։

Պօղլիբիոս չէ հաւան յայսմ՝ առաջնորդուէ փլամինիո-

ԼՀ Հ· 529։
Ն· Ք· 223։

սի , ՚ի կարգել նը զլեզու ՚ի կայի , ուր ոչ Թողցի նշ տե-
ղի ը կրունկն դարձի . զի Թէ ՚ի հուն անգ լնկկեհէն ՚ի
Թշնամեաց , և առ փոքր ևս դրդուհէն ՚ի տեղեաց , բո-
վանդակ զօրուն հարկ էր ԹօՓափել ՚ի գետն ։ Այլց քա-
րեքաստիկ վիճակաւ քաջութիՆ հռովմայեցւոց վերծոյց
զնոսա յայնպիսի վտանգէ ։

Լ՚ի պատուոյ յաղԹուհէ մարթիս տրիւմնք եղէն ար-
ժանաժառանգք ։ Հասուցին զօրուն առ հնարք , և միշ
միոյ ՚ի զօրականաց առանձինն , Թէ գոր եղանակ ունիցին
վարել ։ Վխտեալ էր նշ ՚ի նախնի պատերազմունս . զի
կատաղուհի և բուռն յարձակուրդ դադրիլացւոց՝ ցորչափ
չէին վատԹարեալ , արդարև ՚ի սկզբան անդ էին անդո-
ղու . բայց սուրբ նշ չէին ծայրասուր , և խոցէին միայն
հատմամբ , և առ մի հարուած միայն . զի յետ այնր գլա-
նալը նոցին բերան , և ծեքծեքելին վերստ ՚ի վայր . մինչ
զի՝ Թէ յետ առաջնոյ հարուածոյ ոչ ժամանէին զօրա-
կանք յեղուցանել զնա ը գետին , և ուզղել ոտամբ , լէ
նէին նշ անպիտան ։ Լ՚սպա տրիւմնք առ անպիտանացու-
ցանելոյ գադղիացւոց զայսպիսի նոցա սուր , հնարեցին
հնարս՝ որ ասիլ յաղուեաց նշ ։ Լ՚ոաջաւոր դասուն զօ-
րականաց ՚ի ձեռս հատուն զղէնս ՚ երբ ՚ր գործ
պնիւկակ կիՓ զայտ , պատեր տուեալ , զի յետ ՚ի գործ
արկանելոյ զայն՝ անդրէն ձեռն արկցէն ՚ի սուսեր , և
ը հարցին ը նա , որ և ոգՀի կատարեցաւ ։ Լ՚սպա սկիզբն
տրան հռովմայեցիք կռուին . բուռն մեաս զնիւկակ
՚ի գեմս գադղիացւոց , որք առ խուսափելոյ ՚ի հարուա-
ծոյն՝ ՚ի վար արկին զիւրեանց Թուր , որք անդէն խակ
գլացան ։ Զայնժամ հռովմայեցւոց ընկերեալ զնիւկակ
՚ի գետին , և ձեռնարկեալ անդրէն ՚ի սուսեր , գալա-
նաբար խոյացան ՚ի Թշնամիս . և ը հարան ը նա այնպէս
՚ի մեռուստ՝ որ անպիտանացան նշ Թուրք , որք խոցէին
միայն բերանայի , յր հատմամբ վերստ ՚ի վայր . ուր հռո-
վմայեցւոց սուսերք ծայրասուրք և սրաբերանք , խո-
րամուխ խոցէին , և ոչ հատմամբ . և այսպէս խոցեալ
զգադղիացիս ՚ի կուրծս և ՚ի գեմս , արարին անՀաղթն
կոտորած ։ Լևեթ հազարք ՚ի նոցանէ անկան յերեսս դաշ-
տին , և կրնասպատիկ եղէն կալմնաւորք ։ Իսկ գադղ-
ացւոն եղէն անբաւ ։

Խոժոռուհի հռովմայեցւոց առ փլա-ձիենս ։

Լ՚պաքէն ասացաք , Թէ եկէն սուրհանդակ ՚ի բանակէն՝
փոքր մի յառաջ ը գլխել պատերազմի , և եբեր ԹուղԹ

1 Երրորդապատ՝ Խաղին գերագոյն դասական ։

աւ հիւպատոս , փլամինիոս չէբաց գ[ետ]ուղեն , բայց Ա՛ Հ· 529։
չէտ յաղթելոյ թշնամեաց ։ Ո՛երակոյսն ի յոյզս սէս- Ն· Ք· 223։
պես նշանաց՝ հարցեալ էր խորհուրդ գուշակաց ։ Եւ ի
պատասխանել նմ՝ թէ երգ ինչ վախտ լրտուիւն հիւպա-
տոսաց , առաքեալ էր զսէն թուղեն , պատուէր տուեալ
նմ դառնալ վաղվաղակի ի Հռոմ՝ առ հնաժառէլոյ ի
պաշտամունէ , յայսմնի արգելմամբ՝ չձեռնարկելոյ յիրս
ինչ ընդմ նշանաց ։ Ի կարգալ զսէն թուղեն , Հռե-
տոյ փոբիոսի՝ թէ չարկ ի իսկ եւ իսկ դառնալ ի Հռոմ։
և երևի իսկ՝ թէ ի պատերազմի անդ չէրգ իւիք գործա-
գիոց , որովհետև պնդանել չառնէն ինչ զրոյց վիպագիրք ։
Փլամինիոս առաջի արաբ իւրում իշխանակի , թէ ,, պատ-
,, ուէր այգպիսի ի թէլադրուէ է գաւաձանուէն իւրիք
,, նախանձաւորի մերոց փառաց ։ Հաղթէլս մէր յայտնի
,, գոյ է , թէ չէմք ընդ տամանի գիոց . և յրտուիւն մե-
,, րում ի հիւպատոսուէն՝ ոչինչ պատահեաց պարակա-
,, նոն ։ Իմ կամք էն՝ չգառնալ ի Հռոմ, մինչև ի գլուխ
,, տարոյց զպատերազմն՝ զորոյ զսկիզբն կատայ յաղողակ ,
,, և չհաղորդ զնմ պաշտօն յառաջ ընդ ժամանակն ։ Հա-
,, էր ասէր . ուսուցանէի Հռոմայեցւոց իմովս օրինա-
,, կաւ՝ չթոթիլ այդպէս ախմարաբար ի ստասպատիւ մնա-
,, պաշտուէց , և ի մեռոմ ցնորից Հաւաշմայից ” ։ Իսկոյց
և այնպէս փուբիոս Հաստատուն էր յիւր կարծիս . մինչ
զօրք փլամինիոսի զանգիտեալ՝ թէ չէն աներկևան յայտմ
երկրի , եւնէ մեհենայնն զօրք իշխանակին , աղաչէին
զնուբիոս կալ ինալ առ էտեղ առ ժամանակ մի ևս . սա
կայն և այնպէս չէառ Նա յանձն ձեռնարկել յիրս ինչ ,
սկսանէալ հրամայնի ձերակուտին ։ Օ՛ որովն Հակառակն
փլամինիոս էառ ամենբս ինչ , և քիչ մի յերևևելեաց ան-
ատ . և առաբեաց առաբ բազում՝ զոր բովանդակ չնորհեաց
զօրականաց , զի թևակից իւր կացեն ի վէձն՝ զոր գիտեր
թէ վիճեալ ուներ ընդ ձերակուտին ։

Ա՛ւ արդարև իբրև գարձաւ ի Հռոմ , ոչ չոքան նիմ ընդ Պլուտարքոս
առաջ ընդ սովորուէ . և յառաջ քիմ զլացան նիմ զյաղ- ի Մարկոս·
թական Հանդէս ։ Ա՛գիտ զսէրտս նմ անհնարին գառնա- էբէս· 299։
ցեալս ի վէր իւր . ոչ միայն՝ զի կոչեցեալ ի ձերակու-
տէն՝ չգարձաւ վաղվաղակի , որ եր անհապաղուէն՝
քրեհան, այլ առաւել և՝ զի ի լսել զսէնսմնի հաւահաւ-
գից , չէզև ինչ ճ փոյթ . նա՝ ծաղր և՝ արաբ՝ ամպարիշտս
և անկրօնս խոսեցեալ ։ Օ՛ ընդ ասից պլուտարքոսի , այն-
պէս պատկառ էին Հռովմայեցիքս առ կրօն , որ միայն ի
համն դից ապաստան առնէին զնմ զիւբեանց իրդողես ·

ՂԸ Հ· 529 ։
Ն· Ի· 223 ։

և անաչառ գատապարտելին յերեսաբաց ործս անգամ չհամ անհոգուշի և արհամարհուի գուշակուեց ընտելի եղելոց յօրինաց երկրին · անուշտ ի մոի եդեալ թէ փրկեսցէ Տէրհասցեսուէ էին ոչ յաղթողքն իշխանաւորաց և զօրագլխաց ի վէր քան ամենայն , այլ միշտամատոյց հպատակուն առ դիս իւրեանց ։ Ոչ միայն առ մեծի մեզ գատաստուն · բայց և մեծի յանդիմանուն , եթէ չէ թեթեւսոսս յետ նեալ գատիցիմք ի կրօնասիրուն ։

Ներակոյսն առանձինն իմն ընտրեալ հայր ի փայ մինիոս · բայց նպաստ ժողովրդեանն՝ զոր առ իւրով տրեբունքն ստացեալ էր նմա , զօրացաւ զնմա դիմադարձուի ծերակուտին ։ Ապա եթէ նա զհաւանուի յաղթեալն հանդիսի , ոչ և իշխանակից նմա · որում քեռմամբ հարկի էիցէ նմոր զանազատ զայն ։ Այլ վաղվաղակի իբրև յանկ եղ արարողացն , երկաքանչիւրքն պատասխանեցան հրաժարիլ ի պաշտամանէ իւրեանց ։ Յետ գնացս փլամինիոսի՝ յայտնի երևի ինչ յանդգնուն · որով և յետ սակաւ ամաց ի պարտուցն մնանեցաւ յերեսաց աննիքաղաղ ի պատեբազմին տրասիմենոսի ։

Պլուտարքոս ի Տարենդ. երես 300։

Պլուտարքոս ի խօսիլն զարհամարհուէ հիւպատոսիս առ գուշակուն , պատմէ ինչ նշանաւոր յոյժ ։ Կուռնելիոս կեթեգոս , և Ա· սուլպիկիոս երկաքանչիւրքն յերեքգոյն տոհմից հռովմայ և քուրմք , անկան յիւրեանց պաշտամանց · առաջինն՝ ի առաջն առնելոյ պիտրոտիս սպանդից , ընդէմ օրինապրեալ կարգաց և սովորուեց · և երկրորդն՝ ի մատուցանել նմ զոհ ինչ , անկաւ ի գետին ցցունն վայրաեալ ի գագաթն խուրին՝ զոր կրեին ի գլուխ քուրմքն անուանեալք բոցախոյ ։ Որ այսչիրաւի ա ելագանցուէ իմն խղճի · բայց և չափազանցուէ անապաշտուէ՝ գէթ ցուցանէ մեզ , քանիօն լինելոյ է առ մեօք պատկառաւոր երկիւղ այնց՝ որք ենն ի քահանայական պաշտամանէն ։

ԱՀ· 530։
Ն· Ի· 222։

Մ· ԿՂՈԴԻՈՍ ՄԱՔԿԵՂՈՍ·
ԿՆ· ԿՈՒՐՆԵԼԻՈՍ ՇԻՊԻՈՆ ԿԱՂԱՆՈՍ·

Բնաւորուն մարկեղոսի ։ Պլուտարքոս ի Տարենդ. երես 298 ։

Առաջինն ի հիւպատոսացս է անուանին մարկեղոս , զորմէ յերկար խօսիլ ունիմք ի պատերազմին՝ որ ընդ անուն քաղայ · այն՝ որ եղև հնդկաց հիւպատոս ։ Ոս ընդ [1] պլուտարքոսի , նախ առաջին յիւրում ապստատմի կոչեցաւ Տարենդոս · լատ Տառպելլոս · որպ թէ Տառպելիա , (որ Թարգ-

1 Պլուտարքոս՝ յայտ Տասն գրքէ ի գիրս ընդ, համար 18, անուանի զոհ է ի բանից անպի պիտոսի Լիվիոսի , որ Մ· Իդոբոս Տարենդոս հիւպատոս ։

մանի Նաթանէ ։) Ելուեր Ծնեալ վճ մարտի պ՚ըզպի · վի եր մարմնով քաջակորով , առոյգանձն , աջողամիտ և աջողաձեռն , խրոխտ և սէգ ՚ի պատերազմունս · իսկ յայլ ժամանակս կենաց՝ ցածուն եր և հանդարտ , և աղուա քարոյ ։ Չետասիւտ եր յոյժ գործոյ յունաց · վի լատին նահանն եր գեռ իբրև ՚ի տհասութէ ։ Այլ այն եղև իբր առաւելուչն , վի քաղցր էին նմի և արգոյ՝ առաւելեալքն ՚ի նոյն · քանզի ինքն պատագեալ ՚ի պատերազմունս , չեղև ներկուռ ՚ի Ճարտարխօսուէ՝ ըզ ըղձի ։ Ընդատին ՚ի մանկութէն արժանացաւ պսակաց և այլոց վարձուց , որովք վարձատրէին զօրավարք զքաջսն ։ և յառաւելութէ անուան նը օրըստօրէ , ընտրեցաւ ՚ի ժողովրդենէն շնորհաց պատուո գահակալութ , և ՚ի քրմոյ՝ հաւատմոյ · և ինքն ելից միշտ լինով զգործս պաշտամանց ՚ի նա յանձն եղելոց։

Իբրև ընտրեցաւ հիւպատոս, գաղղիացիքը հրեշտակու Թէնս առաքեցին զալ ՚ի պայմանագրութի ։ Ընդառաջ միաւէլեր յոյժ ՚ի հաշտուէ · բայց մարկէզոս յօժարեցոյց զժողովուրդն ՚ի կռիւ , զգրգռեալ զնա ընդէմ գաղղիացւոց ։ Ուղեւորեաց մ՚ի վաղիւ զնոսա , և ՚ի վաղիւն կռուեցան ընդ նոսա ։ Եւ ՚ի վարձու կալան յերկրէն գերասաց արս իբրու երեսուն հազար , զորս կալան ՚ի պատրաստի՝ սպասելոք ելից նոցա Թշնամեաց ։ Ի գարնանի հիւպատոսք մտին յերկիր հնսուբրացւոց · և բանակեալք մծտ յակերբա քաղաք , որ ընդ մէջ պադոսի , և լերանց ալպեայ , պատեալ պաշարեցին զայն ։ Ի ժամու նեցին հնսուբրացիք հասանել նմ՚ յօգնուէ · զի հռովմայեցւոց ձնապարեալ եր տիրել սիտևան վայրոց · վասն ո՚ տալ բառնալ զպաշարումն , անցուցին զղաղոս ՚ի կողմն մի զօրուն , և պաշարեցին զկլաստիդիոն աւան փոքրիկ , որ փոքր մի յառաջ հնազանդեալ եր հռովմայեցւոց ։ Իբրև ազդ եղև մարկէզոսի , դիմեաց յօգնուէն պաշարելոց՝ իւրովք հեծելազօրօք , և մասամբ հետևակազօրուն · և գաղղիացւոց Թողեալ զկլաստիդիոն , ելին նմ ընդ առաջ ձակատու պիտրզպի ։ Համարեցան զնա իբրև արդէն պարտեալ , տեսեալ զսակաւուէն հետևակազօրու նորա , և անգոմնեալ զՀեծելազօր նը · զի էին քաջք ՚ի ձիամարտիկ հեծելուէ , ոչ Տնրկօրէն էն իսկ գաղղիացիքը · այն զի և Թռուով իսկ առաւելուին յոյժ քան զնորայն յայնմ նուագի ։

Յաղագին գնացին դէպ ուղիղ ՚ի վէր նը կատաղի յարձակմամբ , և բազում սպառնալեօք , աներկիւղ յուսալեալք ՚ի յաղթուէ · և վերդոմնոս Թիւր նմ առջի եր-

Նոր պիտրզպ ընդէմ գաղղիացւոց ։

Պետրոբոս ՚ի մարիեդոս · երէս 300 ։

Ա՛ Հ· 530։
Ն· Ի· 222։

Թայր ամր զօրուն, Հռխաձեմ պինեալ, յերիվար աշտանա-
կեալ։ Արկէզոս ի խափանել զնի մի շուրջ փակեացեն
գնա՝ առ սակաւաւորուն իւրոց արանց, երկայեալ ըստ
մարթելոյ զթևս իւրոյ հեծելազօրուն, զետեղեցեալ
ընդ երկայնատարած գետին, և անօսրեալ գնա սակաւ սա-
կաս, մինչև Ձակատեցուցանել թշնամեաց Ձակատ հատա-
սար նոցուն։

ՃԻ՛ ասաբ՝
զոր ասրեաց
մարկէզոս։

Այն ինչ սկիզբն լինէր կռուին, ուխտեաց ուխտ նը-
ուիրել դիոսի փերևսրի զգեղեցիկս ի գինուց՝ զոր կապ-
տիցէ ի թշնամեաց։ Յայմմ վայրի իրաւունկ լեալ թիբերին
գաղտնացոց, և ծանուցեալ ևս ի նշանաց՝ թէ նա ինքն
է զօրագլուխ հռովմայեցւոց, ձիարձակ արշաւէ՝ ձայն
տուեալ ի գրգիռ ընդ իւր մենամարտուէ, Ձօձէր և գիւր
երկայն և ծանրաբեռն նիզակ։ Այս սա այր անձնագիւղ,
յաղթամարմին ընդ գայլ գաղղիացիս, գնա և առքա առ Ղորկ
հին գինքարի։ և փողփղեր ևս՝ այնպէս ոսկի և արծա-
թի գինուք զարդարեալ, և գունաւոր ծիրանի գիրեաւ
արկեալ, մինչև երևիլ փայլակնանման իմն շողշողեալ։

Հիացեալ մարկէզոսի ընդ այն փաղփիւն, այս ածեալ ընդ
ամբոխն գաղղիացւոց, և տեսեալ թէ քան գնոմունս
չքնաղ եին գինք թիբերի նոյ, հաստատեաց ի միտս, թէ
այն գինք են՝ զոր ուխտեաց դիոսի։ Այսպս ձիարձակ ի
վր յարձակի ամ զօրուընէ, և ի Ձահ դիպեցուցեալ գինք-
զահն՝ ծակէ գլուխն։ Այնպէս բուռն եղև Հարուածս,
առաւելեալ ի շուտափոյթ արշաւանէ երիվարին, մինչև
կործանիլ թիբերին յետս կոյս։ և մարկէզոսի ի վր յա-
րուցեալ, և երկրորդեալ և երեքկինեալ գՀարուածսն,
իսպառ սատակել գնա։ Ոչ այսօրիկ իջեալ վազվազա-
կի ի Թամբէ՝ եղերծ զգինն նորա։ Եաս ի վր բազկաց,
ամբարձ դեպ յերկինս, նուիրեաց դիոսի փերևսրի։ և
ինդրեաց հնորհել նոյնպուճակ պաշտպանուէն ամ զօրուն
իւրոյ։ Ոչ ետ մնձու թիբերին խորտակեցան և զօրք նը։
Ոչ գի՛ գրոհել հեծելազօրուն հռովմայեցւոց բուռն
յարձակմամբ ի վր գաղղիացւոց, թէպէտ և զառաջինն
առ վայր մի զդեմ կալան, բայց ապա այնպէս պատեցաւ
գնաքօք ի վերջին և ընդ կողով, մինչև խոյս տալ նոյ ցամ
կողմանց։ Ոչնչք ի նոցանէ ի գետ թօթափեցան, բայց
ևս բազումք մնանեցան ի բերան սրոյ։ Գաղղիացիքն
որք յակերբա եին, Թողին զքիչքն հռովմայեցւոց,
և ամրացան ի մեդիոլան՝ որ եր գլխաւոր քաղաք ին-
սուբրացւոց։

Կուռնելիոս Հիւպատոս վՀետ գնդեցաւ նոցա, և պա-

շաբեաց զքնքն , որ բազում ունելով պահակապանս , Ա· Հ· 530
բազումաշխատուի և միաս հասոյց յարուցեալոյն ի վէր , Ն· Ք· 222
ստեպ ի գուբս յարձակմամբ : Այլոյ իբրև ի վէր եհաս մարկելոս , շրջեցան իբրն : Վեզաւոք ի վէր հասեալ թէ ցրուեցան զոմն , և մեռաւ արքայ , կամեցան ամ զօրուքն գառնալ յերկիրը իւրեանց : Ալ ոչ մեզիոյան առաւ , և ինքսուբրայիքը եռուն զամ վիւրեանց քնքն Հռովմայեցւոց , ոչք ընկալան զնա ի հաշտուի բանաւոր պայմանօք . չատ համարեցան առնուլ ինչ մանն յերկրէ նոյ , և պահանջել ի նմանէ գումար ինչ դրամոյ , ի ընալ գնախս պարզգի :

Եւ ահա ի վախճանի՝ յետ ամաց փոքր մի աւելի քան զհինգ հարիւրոյ , բռնադատ իտալիա յարևմտից մինչև յարևելս , յիւ յալեցեալ լերանց մինչև ի ծով յոնեայ , հնազանդ եղև տերուն Հռովմայեցւոց :

Յաղթական մարկելոսի։

Ովերակոյան հրամայեաց մարկելոսի միայոյ պատիւ յաղթանակի . և այն եղև մի յերևելեացն՝ որ երևեցան ի Հռովմ , եթէ ըս ձոխանւն և չանախուսելն գեղեցիկ ասացաց , եթէ ըս բազմանւն և վիճախարուն գերեաց , և եթէ ըս չբեղ հանդերձանաց : Այլոյ տեսարան նորանշան , և ըս գնամ հանդիսական եղև նա ինքն մարկելոս . յորժամ տարաւ ի մեհեան գիտոյ գլխոյն արքային բարբարոսի : Ալ ոչ տուեալ նը հասանել զբուն կաղնւոյ , ձևացոյց գայն նշանակ յաղթանւն , և արկ գնովաւ գայն գլխոյ գեղեցկիը կարգաւ . և ի յառաջանալ մեծաշուք հանդիսին , հեծեալ ի քառաձի կառս անց ըս քնքն ամ , բազմեալ ի թիկունս գայս նշան յաղթանւն , որ ունէը գպատկեր առն սպառազինի , և ընաչարշիկ զարդ էը իւրոյ յաղթանակի : Ի քզբն գհետ երթայր չբեղաշուք գինեալ , երգելով ցուցս յօրինեալս վը այնը հանդիսի , և երգս յաղթանւն ի գովեստ գիտոյ , և իւրեանց զօրագլխի . որ իբրև եհաս այնմիսի կարգաւորուն ի մեհեան գիտոյ , անդ անկեաց և նուիրագործեաց գայն նշան յաղթանւն :

Այս եղև երրորդ և վերջին զօրագլուխ՝ որ փառաւորեցաւ բերմամբ ձախ առաւ . որով թէ գինչ իմանային հնաւմնայեցիք , ասացաք այլուր . վըչ աստանօր յուշ առնեմք միայն , գի հնումեանս եղև առաջին՝ որ բարձեալ էբեր գայն , յետ սպանանելոյ իւրոյ զակրոն արքայ կենիքացւոց : Երկրորդն կուռնելիոս կոսսոս , որ մեհադնեցին սպան զտղուճիխոս արքայ վէյացւոց . և երրորդն՝ մարկելոս կեղոս , իբրև սպան գվիրգոմարոս արքայ գաղղիացւոց :

Պատուն տուամարագիրք հռովմայ , թէ մարկելոս յաղթեաց գաղղիացւոց և գերմանացւոց . և յետոյ ի

Աչ Հ· 530։ Ն· Ք· 222։ սոցանէ այս առաջին նուագ է յիշատակուէ ՚ի հռովմ֊ական պատմուէ ։ Լուսատակոյս գեղատքն են , որք աստուծոյ կոչին գերմանացիք ։ Լմխեափ ուրախ եղէն հռով֊մայեցիք յաղագս յաղթուէս , և յաղագս յանկ ելանելոյ մարտին , մինչև ՚ի մտանէ աւարին արարին բաժակ ոսկի, և առաքեցին զայն ՚ի գնդին ՚ի մեհեան պլեթիականն ապողինի , ոմ յիշատակ ինչ իւրեանց ընդհակալուիցէ ։ Լռատաձեռնուիչ բաժանորդս արարին աւարին զքեզ֊որք ՚ի կողմն եղէն նոցա. և առաքեցին ՚ի նմանէ մեծ ինչ մասն առ հերոն արքայ սիրակուսայ , առ մտերիմ բա֊րեկամ և դաշնաւոր իւրեանց . որում վճարեցին և զգէն յողնոյ՝ զոր առ պատերազմաւ գաղղեացւոց առատա֊ձեռնեալ էր նորա առ նմ՝ ձրի ։

Դիւոք֊ Հա֊պէնէրէ֊ լէ֊ է ։

Աչ Հ· 531։ Ն· Ք· 221։

Պ· ԿՈՒՒՆԵԼԻՈՍ·
Մ· ՄԻՆՈՒԿԻՈՍ ՌՈՒՓՈՍ·

Հռովմայե֊ցիք հնազան֊ դեն վնաս բիա ։

Լյս երկու հիւպատոսք առաքեցան ՚ի վէ նորոյ Թըր֊նամէայ՝ որք եղէն ժողովրդոք խստրիոյ , պատազեալք ՚ի ծովային ասպատակուէ . որոյ կողոպտեալ էր վնաս ինչ վաճառականաց հռովմայեցւոց , որք և հարկեցան իսկ և իսկ հնազանդել ։

Աչնիբազ առնուս զերս մանասարուս Թէ սպանիոյ։

Լչնիբազ յայսմ ամի յայծորդեաց աստղաբաշխ , և կարգեցաւ զօրագլուխ զօրուն սպանիոյ ։

Աչ Հ· 532։ Ն· Ք· 220։

Ն Ե Ր Տ Ո Ւ Բ Ի Ո Ս·
Կ Ա Ո Ւ Տ Ա Տ Ի Ո Ս·

Դեմեւոր փա֊րաոցի ձգէ յիւր վերայ զքէնս հռով֊մայեցւոց ։

Դեմեւոր փարոսացի ապերախտեալ առ երախտիս հր֊ռովմայեցւոց , և արհամարհեալ և զնո , տեսեալ Թէ զահի Հարան յերկասց գաղղիացւոց , և գիտեալ և՝ Թէ ԸՏուլ Հանդերձեալ էն՝ ՚ի վէր յառնել նմ կարգեցոնա֊ցիք , համարեցաւ՝ Թէ ձեռնհաս իցէ անպատիժ յասլա֊կանուէ դնել զքեզ֊քս լուրիկիոյ՝ որ հռովմայեցւոցն էր ։ Ձայս սակս էանց յիսուն նաւօք ՚ի լուսայէ և անդր , գժրեզ դաշանցն՝ չանցանել նմ Ըն այն , քայց երկու միայն նաւօք չպինեալք ՚ի պտորդմ. և աւար եհար , կիս սրկ ԸՀարկաւ զնիկլադեան կղզիս ։ Լուսակից իւր ունէր զժո֊ղովրդս խստրիոյ վնորոգ հնազանդեալս , և՝ զատինատ֊ցիս . և ակն ունէր լնդունել երևելի օգնուն յարքայէն մակեդունիոյ , վ֊ն հասարակաց լինելոյ օգտի յայսմ իրո֊ղուն ։ Հռովմայեցիք յայտ արարին նմ պտորդմ. և ա֊ձա֊

1 Ա֊ա֊ տաղտ իւրեքեաւ այժմ ալե֊ լատին մալեդունիոյ և եպիրոսի ։ զո՝եր վերլինն լիտրիկիոյ , տահմանագե֊

պարեցին ՚ի պատրաստուելս , ջանահնար լեալ խաղացեալ զգաւառս արեւելակողմանց իսուլից , զի մի՛ ունիցին զնա բեամբք միանգամայն բազում թշնամիս , և զի կարող զասպին զդէմ ունել քաջութ՚ի՝ մարտի կարըեղ ոմանցս ։

Եպ· Ա· 532։
Ն· Ր· 220։

Յայնմ վայրի եղև Թուարկուեթ , որ էր քառանեղբդ երրորդ . և գտան յայնմ երկերիւր եօթանասուն հազար երկերիւր երեքտասան քղքացիք ։ Իսկ յայնժամ հանա րակալք ։ եմիլիոս , և Կ· փլամինիոս ։

Թուարկուեթիան ժողովրդեան ։

Խազմուէն ազատագրեաց իսառնեալ յիմ ցեղս՝ յարուցեալ էր ցայս վայր բազում խռովս ։ Վասն համարակալք ամիոփելոյն զնա ՚ի չորս ցեղս քղքին, զկէտ երեքեալ օրին նախին փարիոսի մաքսիմոսի ։ Վրամինիոս համարակալ յայսմ ամի արար զարահետ Ճանապարհն , որ հանէր յ՚ա րիմինում քղք . և չինեաց վկրկէան . որոց երկաքանչիւրն առ յապոյ կոչեցան յանուն նորա ։

Պէտոնգորը Ճաւորումիք հմրակալաց ։

Մ· ԼԻՊԻՈՍ ՍԱԼԻՆԱՏՈՐ·
Կ· ԵՄԻԼԻՈՍ ՊԱՒԼՈՍ·

Եպ· Ա· 533։
Ն· Ր· 219։

Ոգի լիբրիկեան պնորզմին լըդմ դէմ տրի՝ յանձն եղև այսց հիւպատոսաց , որոց երկրորդն էր Կայր ալիմ՝ որ յաղ թեաց պերսէոսի արքայի մակեդոնացւոց ։ Իսուեալ դէմ տրի՝ թէ Հռովմայեցիք պատրաստին գալ ՚ի վէր յարձակիլ նմ , զորացաւ զդէմ ունիլ նմ ։ Իդ քաջ պահակաւ պանս և զնմ պէտս զնուց ՚ի քղքն տիմալա , սպան յայլ քղքս զգ լխաւոր քղքացիս՝ զորոց էր ՚ի միտս կասկածոտս, փոխագրեալ զնացայն իշխանուեթի՝ կայիս՝ զորս համարեր իւր մտերիմս . և ընտրեաց ՚ի պաշտպանուի փարոսի վէց հազարս ՚ի քաջամարտիկ զօրականաց՝ յիմ Թագաւորուե, զորոյ ունէր զմատակարարուի ։

Լիվիոս Սալինատոր ։ Պոլիբիոս ։ ԳԼ· 173· 174։ Պաւղոս Եմիլիոս ։

Յայնմ վայրի եՀաս եմիլիոս հիւպատոս ՚ի լիւրիկէ · և զի կարի իմն յուսացեալ էին Թշնամիք ՚յամրուի տիմալոյ՝ զոր կարծէին անառիկ , և ՚ի պետոյս՝ զոր մՀերէին էին ՚ի պաշտպանուեթի նը , ՚ի կարՀարեցուցանել զնա՝ խորհեցաւ սկիզբն առնել շահատակուե պաշարմամբ նը ։ Վաջալերեաց զիւր սպայս իւրաքանչիւր առանձինն՝ առ բնանալ . և զԹագոյդ ՚ի բղմ կողմանց զպատնէշ պաշար մանն այսպէս եռան դեամբ , որ յաւուրն եօթնէրորդին առաւ քղքն ՚ի վէր յարձակմամբ ։ Ը ատ եղև այս ՚ի վեՀ ընկէց առնել զԹշնամիս . որք և առ ժամայն խուռն ըՀ Թացան յիմ քղքոյ՝ անձնատուր լինել Հռովմայեցւոց , և մնոնել ը պաշտպանուե նը ։ Հիւպատոսն ընկալաւ զնոսին զնո ձնՀողական պայմանօք , և վաղը փոյթ եղ

Եւ Հ. 533։ Ն. Ք. 219։

'ի ծով անցանել 'ի փարոս , և 'ի վէր յարձակիլ նորին խոչ դեմս։

Իրաղեկ լեալ՝ Թէ քէնն է ամուր , պաշտպանեալ 'ի բիւր պահակապանաւ՝ որ յբնակիչ ընտիր զբաւականս , և լի զինուք և համբարօք , երկեաւ , գուցէ դժուարին և յերկարաւոր լինի պաշարումն ։ Վասն առ խորհելոյ 'ի տարժանուէ անտի , հանձարեաց հնար ։ Եւ 'ի ցամաք կղզւոյն գիշերային ամ զօրօք , զորոց զբէնն 'ի գարշի արար յանտառս և 'ի ձանիսուլ տեղիս ։ Եւ իբրև այգ եղև , եկ սակաւուք անդրէն 'ի ծով , մտեալ յայնտակէս քան նաւս 'ի նաւահանգիստ մի , որ մօտ էր 'ի քէնքն անդր ։ Իբրև զգաց դեմետր , դիւրին նմին կարծէ ցրեալ զայնպիսի սահակաձեռն զօր , դիմեաց 'ի նաւահանգիստն , զի մի Թոմպսոյ Թշնամւոյն ելանէր 'ի ցամաք ։ Իբրև ձեռն 'ի գործ արարին , 'ի ջեռնուլ մարտին՝ գայթն հետ հետէ 'ի քէնքն նոր զօրականք յօդնուէ այլոց , մինչև 'ի սուղ ժամանակի եկին համբրէն 'ի մարտ ։ Իսկ Տաճմայեցիքն՝ ոտոյ եկեալ էր դիշերային 'ի ցամաք , և երթեալ 'ի զանխուլ տեղիս , Տասին նոյնժամայն , և սիրեալ անմատոյց բարձրաւանդակի միոջ , որ էր ընդ մէջ քէնքին և նաւահանգստին , ընդհատին գՀաղորդուէ քէնքին յայոց՝ որոց երթեալ էր յարձակիլ 'ի վէր հիւպատոսին ։ Յայնժամ դեմետր Թողեալ զկատիանուսն եւից նոյ 'ի ցամաք , ժողովեաց զիւրան , և արտասպեալ գնա արևանայ՝ խաղացոյց 'ի բարձրաւանդակ անդր , 'ի մեծ եգեալ կռուիլ ձաւ կատու պատերազմի ։ Չեսեալ Տաճմայեցւոց զմտիլ լինի իւրեանց բռուն զօրուէ և բարիոք կարգաւորուէ , խոյացան 'ի վէր նոցա , և վանեցին ուժգին ։ Յայնմ վայրի և Տաճմայեցիք փոքր մի յառաջ եկեալ 'ի ցամաք , 'ի վէր յարձակեցան նոցա 'ի Թիկանց , և իրիկնցիք պաշարեալք յիմ կողմանց , գտան յանկարծ չփոխ ս ։ և վանեալք 'ի դիմաց և 'ի Թիկանց , Տուսի յետոյ Տարկեցան փախուստ առնուլ ։ Իմանալ 'ի նոցանէ զերծան 'ի քաղաքն ։ բայց յոլովք փախուցեալ էր անՏետ շաւիղս , յորոնցանս յայսկոյս յայնկոյս էր կղզին ։ և դեմետրի մտեալ 'ի նաւսն՝ զոր ունէր խաթսխեալ 'ի խորս ուրեք , եւ 'ի ծով գերծաւ։ և եՏաս ողջամբ 'ի մակեդոնիա , ուր յայնկ եՏան զինուցուած աւուրս իւրոց առ փիլիպպոսի արքայի ։ Այս պէրէոս առ Վոլնս գիրս է։

պէրէոս

Այնկի՝ իւրով մարդաՏաձնութիւք , և ինասական խորհրդովք խաթարեաց զբարիոք բնաւորուէն իշխանին , որ 'ի սկզբան Թիւրուէ իւրոյ սրգոյ եր յաչս ամենուն ։ և սա առաւել քէ ղայլը 'ի Տանել զվնՏ քինու՝ գրգռեաց զնա Թշնամանս

նալ ըլլ Հռովմայեցիս , ձգեալ ի վերն ըլլ այսուհիկ աղեղաղեետալ աղետս : Ուանի՞ մոռդրուիլիք պէտք են նորագտած իշխանաց յընտրուիլիք այնց յորս վստահանալ կամին . և քանի՞ ին ատեք պարտ է նոյ՝ի զայ կալ յայնց՝ յորս երևի ինչ մարդահաճութիւն :

Աբ· Ա· 533· Ն· Ր· 219·

Լմիլիոս յետ յաղթուիլեն եմուտ ի փարոս յանկարծակի , և քանդեաց զնա՝ թողեալ զաւարն զօրականաց : Ռոմանդակ լսելիւկ ընկալաւ զօրէնս Հռովմայեցւոց . պահէցաւ թագաւորուիլին՝ պիննէոսի մանկան , որ չէր իւիք բաժանորդ ապստամբութիւն իւրոյ հնամապետի . և յաւելան նոր ինչ պայմանք ի դաշնադրուիլն՝ որ բազում ժամանակաւ յառաջ լեալ էր ընդ Թագուհւոյն տեառնի մօրուն իւրում :

Ամիլիոս Լեպիդ նզի ձեռամբ Հռովմայեցւոց :

Յետս ամարայնոյն , և յանդրէն կարգաւորիլ ամի՝ի լսելիւկ , զարձաւ Հիւպատոս՝ի Հռովմ, և եմուտ անդր յաղթանակաւ , ընկալեալ զնմ պատիւ և գովաստանուիլ ըստ արժանի հանճարոյ և քաջութիւն զոր ետոյց յանձին Յայնմ պատերազմի :

Յայսմ պատմուիչ գՀետ գնացաք պողիբիոսի՝ որ խօսի միայն գՀիւիլիոսէ . քայց մի այսր չի՝ համարելի , թէ ընդհանակից իւր լսիլիոս անձնան էցի՝ի յաջողուածոյ պատերազմիս , ընդի յայտ է թէ յաղթանակեաց և նա . և այս յոյսնի երևի չնմի՝ զոր ասել ունիմք յառաջիկայ :

Իրրև ելին՝ի պաշտօնատարութէ հիւպատոսքն երկոքեան , կոչեցան՝ի դատաստան առաջի ժողովրդեան . և միապես ամբաստանուելի եղև գնոցանէ , թէ կորչեցին յիւրեանս զմնան ինչ աւարին . և թէ ոչ պահեցին արդար և իրաւացի հաւասարուելի՝ի բաշխ ինացուածոյն զոր արարին՝ի զօրականս : Լմիլիոս հպրև գերծաւ՝ի դատաստանէ . իսկ լսիլիոս պարտաւորեցաւ չնմի ցերկիւղ , բայց՝ի մեկեան ցերկ : Ուժգնեցաւ յոյժ ըստ այն նախատինս .

Լիւ· իզ· ա·

եղ՝ի հռովմայ , մեկուսացաւ յանդաստանս . հրաժարեաց՝ի պաշտամանց , և սարտեաւ չնմի հաղորդուելի , մինչև պէտք Տերկապետուելի զարձուցին գնա անդրէն չիւր առաջին կեանս : Տեսցուք ըստ հուպ , զի իրրև եղև համարակալ , կալաւ օտարոտի իմն երգնակ :

Լիւ· իԹ· է·

Ուս այսօրիւք հիւպատոսօք եկն՝ի պեղոպոննիսոյ՝ի հռովմ արքագաթեաս , որ եղև առաջին՝ի վարել զարուեստ բժշկուե : Կրեցաւ քիչքացի հռովմայ : Ներկայ ծախիւք տուաւ նմա պատուաւոր իջեւան : Խօսեցաւք զսմանէ այլուր :

Պոլիբիոս Կլաննեայ· Հռոմ· ԺԳ·

Ուս նորիմիք հիւպատոսօք առաքեցան գաղթականք՝ի

Ընդ Հ. 533։ Ընդ Ք. 219։

պլակենտիա և՛ ի կրեմնոս, յորմէ բոյեչիք և ինսուբրա-
չիք խոթացան ի հաւտմայեցւոց։

Վարդերու մագիներ։

Յայտ իսկ է, քանի՛ փոյթ եր հաւտմայեցւոց՝ ջընդու-
նել ընդ ինչ պաշտօն դից և կրօնից օտարոտւոց. զի ուսիս
արգելեալ էր այն ի միւսոյ յորինաց երկոտասան Ցախ-
տակաց, եթէ ուչ ի վե՛ր գայցէ Ն՛երկաց հեղինակութե՛ն։
Մեպետ և անքուն էին իշխանաւորք, բայց և այնպէս
մնանկին ընդ ժամանակս ժամանակս ի հաւտմ՛նոյ արա-
րողութե՛ն։ Հիւպատոսքս՝ ղորոց խօսեմք, գահն առ հա-
սարակ հաստատեալ առ ռամիկս զպաշտօն իսիգեայ և
սերապիդեայ՝ ջնծոց եգիպտոսի։ Ո՛չ հրամայեաց Ծե-
րակոյտն, զի ընկերսցին ի գետին մեչեամբք կանգնեալք
յանուն սուգ. բայց չգտաւ որ որինագիր հրամանակա-
տար այդմ վճռոյ. այսպէս խորհրդեան հաստատեալ էր
մնապատուի՛ն սկզբան։ Ո՛ր որոյ հարկ եղև, թէ հաւա-
տալ կամք իցեն վաղերիոսի մաքսիմոսի, առնել զայն
գործ նմին իսկ պաւղոսի եմիլիոսի հիւպատոսի. որոյ վեր-
ծել յիւրմի զհիւպատոսական պճղուսաւոր, տապաքաւ
քանդեաց զայն յիշատակարանս եգիպտական պաշտա-
մանց։

Վարդերու մագիներ։ Ե. Չ։

Ո՛չյն հեղինակ պատմէ միւս ևս դիպուած պատահել
ընդ այն ժամանակս, որ առաւել ևս Թուի առասպել։
Ո՛յն ինչ ելիսս պետոս առաքեցոն պրետոր առնէր դա-
տաստան՝ ի յայտնի հրապարակի՝ նստեալ յիւրում բեմի,
փայտիսոր Թուչուն եկն էջ՛ի վե՛ր գագաթան նը՛ր, և նրս-
տաւ անդ հանդարտիկ։ Ո՛րոյանն իմն Թուէացան իրքն.
անդէն վազվազակի հարցին ցհաւհաշմայս, որք ետուն
պատասխանի։ Ո՛թէ պրետորն զայն Թուչուն Թույլ
կենդանի, օգուտ մեծ լիցի տոհմի իւրոյ, և՝ հնաս մեծ
Ն՛երկապետուե՛. բայց Թէ մեռուսցէ, հակառակն ներ-
գոյասցի։ Ո՛ւ այն պատասխանի ոչինչ դեղեւեալ՝ յոշո-
ռեաց զԹուչունն։ Ո՛ՀմարեաՀցին (ասէն) եղբ զպատաս-
խանի հաւաշմայից, վե՛ր զի եօԹնուտասն ոգիք՝ ի տոհ-
մէ նը՛ր կոլեան՝ ի պատերազմին կանգնեայ։

Խօսացայ խօսել զեղելից հռովմայ՝ ի վախճան գրոցս։

Օ՛գոստոսէ ընծոնե՛ ի վերայ Յեղից հռովմայ։

Գագար. ա. և ը։

Պատանին՝ ի յիշատակարանս սրբոյնն Ո՛ՀմարանիսՀ մա-
կագրութե՛անց և բանաօիրութե՛անց փարիզոյ՝ բազում
գիտնաւորս Ո՛ռաք Պուանտինոյ՝ ի վերայ հռովմ՛ական
ցեղից. յորոց քաղէ՛ը է իմ զմեծ մասնն ասի՝ զոր ասե՛լ

ունիմ յառաջիկայդ ։ Լսեալոր վարկայ առնել զայս ՝՝ի տալ առ Տ՚երկ վերծանողաց փոքր՚ի շատէ տեղեկութիւն յայսոսիկ , զորմէ՝ ի հաւատական պատմութենէ առաջի լինի առելոյ ասելն խօսելոյ ։

Ի հաւատ ՝՚ի սկզբանէ ՝՚Եղեն կուռեցաւ խուռն ինչ ժողովրդեան , զոր հաւատուլոսի քաշեաւել էր յերես մասունս. յորմէ ըս բաղմաց՝ ջեղդ անուն առ լատինս կոչեցաւ գոհ- պաս , ոմն Թէ երբեակ ։ Այս երբեակ ցեղք եին բաժանեալ ըս պէսպիսութենէ երից ազանց , յորոց բաղկանայր յայնժամ ժողովուրդն հաւատական . և անուն կուռիւր նոցա հաստնչէր՝ առաջին հիմնարկութիւն գաղղեականութեան . պիսկ- նչէ , կիմ պիսկոպոս՝ սաքրիստանքն . և լսակերպէ՝ետուրացիքն ։ Լատ. առ նենսն , կամ առնէս . պիս- կոպոս , քրիս- տոնէս ։

Յետ այսորիկ սերվիոսի տուղղիսի խափանել զնախ նի ցեղս , որոց անուանք այլ ոչ պահեցան , բայց եթէ՝ի հարիւրեակս ասպետաց , սահմանեաց այլ նոր ցեղս ։ Հաւատացելք՝ ըս այն ժամանակս եին յոյժ ամիսոք , և ոչ ձգելին սահմանք նոյ առելի քան կշինգ կիմ վեց մղոնս . զի բովանդակ աերուն նոյ էր դաշտավայրն որ գհաւատս . որև յետ այնր կուռեցաւ անդրապան հաւատոյ ։ Վտակելին զայս տերուսէ յարևելից՝ տիբեռը , պրենեստ , և ալբա քոքը ։ ՚ի հարաւոյ՝ նաւահանգիստն ոստեայ , և Ծով ։ յարևմտից՝ այն մասն եարուրիոյ , զոր լատինք կոչելին եօթնասանս . և ՚ի հիւսիսոյ՝ քոքքն փիդենէ , կրուստումերիա , և տևեր- ղոն գետ , զոր ՚ի հնումն կոչելին անիան ։ Լատ. աչեա- տօմասոս ։

Այսս անձուկ սահմանն երկրի եին գետեղել ամ ցեղք կարգեալք ՚ի սերվիոսէ տուղղիոսէ . այր չորք ՚ի քոքքի , և եօթն և տասն ՝՚ի դաշտավայրս ։

Չորք ցեղք քոքքին ձգեցին զիւրեանց յարանուանուն ՚ի չորից գլխաւոր մասանց նոր . և կուռեցան առաքոքեան , եսկուլեան , էսլլենեան , և պալատինեան ։ Իսին սքՙ ՚ի սկզբան անդ վերադասք . ոչ միայն՝ զի եին կարկեղք յառաջ քան զայլս , այլ և զի եին յայնժամ նախասպատիք , Թէպետ և յետոյ անկան յանարգուն ։ Պատմէ պիւնեսիոս աղեք- կառնացի , Թէ այս ցեղք նշանակեցան ՚ի սերվիոսէ տուղ- ղիոսէ վեր ազատագրեայ ։ Ք· 226 ։

Հաւանական է՝ Թէ նախ առաջին բաժանեալ էին նոր զերկիրն հռոմայ յեօթն և տասն մասունս , յորոց արար եօթն և տասն ցեղս . որք՝ առ որոշելոյ ՚ի ցեղից քոքքին՝ կոչեցան ցեղք ընկախանք ։ Իրեին զառաջինն այս ամ ցեղք

1 Յառելոյն փիսոն լիվիոսի գիրք ։ Ք· իս , ըև Յետն հաստաբեալ յա- գն հռոմայ 259 ե տոմերդրտ առալ- Ներդրդն , մարն ե խմանալ ըև սերվիոս տոգղիոս ընչ հաստաբեալ բոյոյ վերտ սան Յետս գեղջկանս ։

զանուն տեղեացին՝ յորս էին քանակացեալ. բայց ապա յոլովք ի սոցանէ առեալ զանուն հռովմէական տոհմից, հինգ ի նոցանէ միայն պահեցին զնախնի անուն իւրեանց. յորմէ և հնար է ձեռնարուն նշանակել զկայս նոյ։

3 Եւ ժամանակաց յաւելին հռովմայեցիք զվէպ ցեղից՝ ըստ բազմանալոյ թուոյ քրիստեանց. և զի ստացան և նոր կալուածս երկրի՝ առեալս ի պետսկս ժողովրդոց ի տալոյ, յորս առաքեին գաղթականս ի բուն յերեսանց քրիստեանց, արկանել անդ զհնմունս ինքնակալուե իւրեանց. և այն [1] էր արդարև գեղեցիկ ձանապարհ ըստ ձակելոյ զտերութեի իւրեանց։ Ո՛չ այն ամ հատուածք գաղթականուե էին կայք յառաջառելք, որք ո՛չ միայն պատսպարելին զանհմնագլուխս նոյ, և զուսպ ունելին զգաւառս՝ յորս էին զետղեր, այլ և ազգելին ի նո զյունդաբոյս բնաւորուե հռովմայեցւոց, և զանսորժ առ այն կառավարութեի առանձնաշնորհուեք և ասպահարկուեք յոր վայելելին։ Իսկայն յետ նշանաւոր պարարանն վիճայ և յորժամ տիրեցին մասին ինչ եւրուրիոյ, կարգեցին հռովմայեցիք զչորս [2] առաջին ցեղս ի չորեքտասանեցոյնց, առ ի միջոք հիւպատոսաց՝ յորմէ հռովմայ 368։ Ա՛ն նոցին պատձառաց յաւելին զնոսի և այլս եւ ժամանակս, մինչև հռոմ յետոյ յամին հռովմայ 511, սահմանեցան առ սաբինեանս ցեղքն վերեան և կուրիներեան. որք եղեն յետին երկուքն ի չորեքտասանեցոնց կարգելոց ի հիւպատոսաց։ Ա՛յսորիկ յաւելեցք ի չորս ցեղս քրքեին, և յեօթն և ասան չինական ցեղս կարգէին ի սերվեոսէ տուղմոսէ, հասին ի թիւ երեսուն և հինգ, յորոց էր բաղկացեալ ժողովուրդն հռովմէական յամ ժամանակս։

Ասկ յորժամ ամ ժողովուրդք իտալիոյ ընկալեալ եղէն ի վասէս իրաւանց քաղաքացուե հռովմայ, կարգեցան ուրթ և նոր ցեղք, ի սակս բազմուե նորոգ եհեղոցն։ Ասյց սոքա ո՛չ տեւեցին յերկար, և եղև անդրէն դարձ ի թիւս երեսունն և հինգ։

Ո՛չ միայ մեզ այլ ինչ, բայց խօսիլ զքրիստեական կերպիւ ցեղից, և նշանակել զպէսպէս սովորուես նոյ առ թագաւորսն զոր ասացաք։

1 Այսպէս, որպէս և յայլ ամ մասունս հնդկաստանեայց յուշ ածել արժան է զվոյլ պնդութեի նախնեացն, որք գաղթականս հաստատեցին այսպէս ի դիպան վայրս՝ ի կասկածանաց վտանգին, մինչ երբեմն այնց՝ ոչ աւանս ինչ խաղաղ։

2 Չորս ցեղք յաւելան՝ ի նոր քաղաքացւոց, տաճլատինեանն, որոնք մերձակոյս ինքնակալուե։ Կիներէն բնդեմ ռուլոսի. ի՛ համար 73։

ւորօք, և հիւպատոսօք։ Ամենայն Թուականք և տարի-
նեանք՝ զորս հաղմուլոս խառնեաց ընդ հովմայեցիս,
կառուցանէին մի միայն ժողովուրդ, բայց և այնպես այն
ազգք կացուցանէին երիս այլ և այլ ցեղս. ելին ուրոյն
և անշփոթ ըստ միմեանս, մինչև ի ժամանակս սերվիոսի
տուղ ղնոսի, որ տերութենն էին միասին հպատակք. և
ունէին իւրաքանչիւր գնւրեանց ցեղապետ, որ էր ոմն
տեղական արքայի, և որում Թողեալ էր առաջնորդուիլ
նմ։ Այս ցեղապետ ունէր այլ պաշտօնեայս ընդ իւրև,
որոց յանձն էր կառավարուիլ Թեմից։ Ոչ գի իւրաքան-
չիւր ցեղ էր բաժանեալ ի տասն Թեմս. որոց իւրաքան-
չիւրն ունէր գիւր իշխանաւոր՝ անուանեալ ՌՃՃաԷ, որ
էր պաշտօնեայ գոհից և տօնից կրօնի Թեմին. և բաց ի
սմանէ ունէր իւրաքանչիւր ցեղ՝ գիւր հաւաղորդ, ում
յանձն էր հոգ հաւաչմայուԼԹԷ։

Ամ Թեմք էին միապէս բաժանորդ քղքական և զին-
ուորական պատուոյ. և յիւրեանց Հանրահան ժողովս,
ի՛ ի համախմբուիս Թեմից՝ որոշէին մեծաւմ ծ իրողութ-
ս. և Թէպէտ կառավարուէին էր յայնժամ միապետական,
բայց և էր այնպէս ինքնագ լուս իշխանն. և ոչ այնպէս
բացարձակ՝ Հեղինակութեի ծերակուտին, մինչև չնայոյ
ինչ ման կառավարուէ և ժողովրդեան։ Էր միայն նմ
էր անկ որոշուն հաշտուէ կի՛ պատերազմի, այլ և կիւր
ձեռս էր ընդունիլ կի՛ մերժել զօրէնս՝ զոր առաջի առ-
նէին նմն։ Ունէր և ազատութեի ընտրելոյ զնմանին գնո,
որոց հասանէր ունել ինչ իշխանուէ՝ ի վէր իւր։ Ոչ գի
յայնժամ առ՝ի չգոյէ այլոց ժողովոց բայ՝ի համախոըմ-
բութեէ ըստ Թեմից, յորում ամ քղքացիք ունէին միօրի-
նակ բաղխոհական քուէս, և գի յայն ամ ժողովս վերա-
գոյն էր յոյժ Թիւ ժողովրդականաց քան զպատրակաց և
զասպետաց, զքուէից ժողովրդականաց կախեալ կային
միշտ ամ ընտրութիւք։

Յայտնի ստիպեցաւ սերվիոս տուղ գնոս կարգել
համախմբուիս ըստ հարիւրեակաց, յորս ամ ծորութեի էր ի
ձեռս մեծատանց և ազնուականաց՝ որպէս այլուր յու-
ցաւ. խափանեաց և զայլ հին ցեղս, որք ցայն վայր բաժա-
նորդ էին կառավարութեն. և ընտրեաց ինոցանէ նորս՝
որոց չեՀաղ ընաւ իշխանուէ, գի այնուհետև այլ ոչ պի-
տանացան, բայց ի բաժանել զերկիրս հաւոմայ, և ի
նշանակել զտեղիս, ուր իւրաքանչիւր քղքացի էր ընա-
կեալ՝ եԹէ ի քաղաքի և եԹէ ի գաշտաւայրս։

Այս գի ցեղք չինականք էին յայնժամ միայն ի քաղա-

քայլոց որք բնակէին ի դաշտավայրս , և պանծային յան-
դաստանս իւրեանց . և որք բնակեալքն էին ի Տաւրի ,
էին ներառեալ ի ցեղս քիլիկեցւոց . ի սկզբան անդ եղեն սը-
մեծարգի : Այլ ապա ի ցածուցանել զնա Համարակա-
լաց՝ ներառուէր ամ խուժանին և ազատագրեալ , քան՚զոր
եղև պատրհաց անցանել ի շինական ցեղս , մանաւանդ
ի կեսորդս և ի հեռաւորս . վասն որ առաքինքն կարգ-
եալք ի սերվիոսէ տուղղիոսէ , որք մնտագային էին Հռով-
մայ , էին պահեալք վա նորեկ քաղաքացւոց :

Յետ նորոգ կարգաւորութեանն սերվիոսի տուղղիոսի ,
այլ չէղեն ցեղք բաժանորդք հրապարակական իրաւուն-
քեց : Ընդհանուրքն բաժանեցան ի ժողովս ըստ թեմից ,
և ի ժողովս ըստ հարիւրեակաց . նա՝ առաջինքն գրեթէ այլ
ոչ խմբելին , բայց առ երեսոյթ միայն . և որ ի ձեռս էին
նոյ հնգտասնիւք : Ի ժողովս ըստ հարիւրեակաց՝ նամբ տեառք
էին ազնուականք : Յայնս լինէր ընտրուէր հիւպատոսաց .
և ի ձգել ժամանակաց՝ լինէր և ընտրուէր պլոց առաջ-
նոց իշխանաւորաց , և խորհուրդք ևս ի վեր երևելի իրա-
ւունեց պետուէին :

Ժողովուրդն հռովմէական՝ որ ի սկզբան թերևս խա-
բեալ ի քաղցրուէ և ի հրապուրանաց ազատ լինելոյ ի
հարկաց և ի տուց պետուէին , չէր միտ եդեալ հետևա-
նաց փոփոխուէնն՝ զոր էմոյծ սերվիոս տուղղիոս , յետ
ժամանակաց զգաց զնէր գամ՝ զպատուղ և զծանրուէն : Ա-
նեաւ յոյլ կամաց , թէ զի դոյզն օգտի վերնդ գտաւ յամ
իշխանուէնէ՝ որում ազնուականքն տիրեցին , և անչնա-
րինս զեղծանէին նովաւ , արկեալ զնէ իբրև ի ծառայու-
նէ : Ջգերծաւ յայնմանէ , բայց յետ ամաց աւելի քան
զվաթսուն , արուէ իւրոց տրիբունից , զորոյ ետուն զառ-
տաան ետուն դատել ժողովրդեանն խմբելոյ ըստ ցեղից .
և այս առաջին նուագ է ժողովելոյ ըստ ցեղից՝ զորմէ խո-
սին վերագիրքն :

Դիոնէսիոս ազիկառնացի . է . 463 :

Ոչ զտեղի առին ցայս վայր տրիբունք . այլ իբրև ի
բուռն արկին վիշխանուէ խմբելոյ ժողովուրդն առանց
հրամանի ծերակուտին , իսկ և իսկ ձեռն արկին ի յաձա-
խել ժողովս ըստ ցեղից . և յետ սակաւ միոյ դամին ձնռնա-
պարհ ընծայելոյ ցեղից վընտրուէ ժողովրդական իշխա-
նաւորաց , զոր ցայն վայր առնային թեմբ . իբր վի՝ ըստ
ասից ՝ տիտոսի լիվիոսի , հերևելով առ ժամն թշնամա-

՚ Ոչ գուշեաչեայ էին իբրն , որ ՚ի վերուին երեսս ըստներ ինչ երևե-

նադրութեի արտաքին , ի սկզբան անդ ոչինչ երկեցոյց ,
բայց ապա հարուած մեծ եղև իշխանութե պատրկայ ։

Նոյնանեին յայսոսիկ ժողովս ըստ կիզիկոյ՝ էշխանաւորք
երէցքն էարքէ , և ամ իշխանաւորք՝ որոց մայրթ էր լինել
ի ժողովրդենէ . տրիբունք ժողովրդեան , շինուածա-
պետք ժողովրդականք , դանձապետք , տրիբունք լեգէա-
նականք . բազում պաշտօնեայք կարգեալք ի պետից
մանաւոր գործս . Լաոապէտ փլոպապոսն էրայ . Լաո-
պետ Համաճանէ , և այլք ։ Ի նոյն ժողովս ըս կիզիկոյ հրա-
պարակէին օրէնք ծողովրդապէտ , որք ի սկզբան պարտա-
ւորէին միայն զժողովուրդն . բայց ակնի զբրայան այն
օրէնք ի վը ծերակուտին , որ ստիպեցաս տալ այնց և
կանխիկ ընդունելոյն և հաւանութ ։ Յայսոսիկ ժողովս
կնքեցաս հաշտուէին ըս կարքեդոնացիս , և ըս փիլիպպոսի
արքային մակեդոնացւոց ։

Լաո. Ա. 18. պետ. Ե. 1.

Լաո. Ե. 1. Ե. 18։

Ոչ այսպէս ժողովուրդն՝ որ իշխանութե ի սկզբան այն-
չափ նուազեալ էր , փոքր փոքր և յետ ժամանակաց գար-
ձաւ ի ժառանգու ե ամ պատուոյ քէքսկանի , զինուորաւ
կանի , և և նուիրակաի . մինչև կինչ և իսկ արատուհու-
թե ս լինել նմա հաւասար պատրկաց , որք այլ չունէին
ինչ առաւելութե՝ ժողովրդականաց անհաղորդական ։

Լեւիտ. Ի. 1. Թուոց. Ը. 1. 17. և 18։

Ազգն և համախմբուելութիւնք ինչ , յորս կոչեալ լինէին
միայն հռոմեացւոյն ցեղք . և յայնս լինէր խորհուրդ
ընտրութե մեծի քրմապետին ։

ղուա , բայց ի պատրկաց անտի բառ-
նայր զամ կարողութե քուէիւք ա-
ղբաքուացն կացուցանելոյ տրէ-
բունս՝ զոր միանգամ կամէցեն։ Լե-
ւտ. Ը. 6։

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱՑ

Այս գիրքը բովանդակէն զհայսուած երկրորդ պատմիչ կեան պատերազմի, զառուծին սագունտոնի յանձնիքաղայ, զիմոթիոս նը յիտալիա՝ անցեալ ը լերինս ալպեայ, զպատերազմեանս՝ որ առ գետովք սիկինոսի, տրեբեայ, և առ ծովակաւ տրասիմենոնի։ Կռուանդակէ և զառաջին յաջողուածս կնեռոսի շիպիոնի ի սպանիա։

Յօդ. Ա.

Ինդհանուր ծանօթութիւնք երկրորդ պատմիչին պատերազմի։ Խոհեռուն և պատերազմի ուիլիպաց առ հռովմայեցիս։ Հրդեհն ղուցանէ զորդի իւր պաննիբաղ անդամին ի պղպտական պոդ։ Պատրաստիլ յաշորդ նորա նոյնպէս պատչ զհռովմայեցիս։ Ցայ քեռել պաննիբաղ ի քաղաքն։ Ընտատրուճ պաննիբաղայ։ Տուեալ լինի նմա հրամանատարութիւն զօրաց։ Պատրաստի ի պատերազմ ընդդէմ հռովմայեցւոց՝ պաշարմանկալութիւն եղելոյն ի սպանիա։ Պատրէ չսպասնուն։ Հրեշտակութիւն հռովմայեցւոց առ պաննիբաղ, և անդր ի կարէդոն։ Զլերինս զոր ջնաց յանկարծակի, չսպասնուածոյն չերաստահութիւն։ Պատուն և առը սպասնուածն. յորմէ լինի ի հռովմ աղմուկ չքնութ, և սքոյտանութիւն։ Որոշումն պատերազմի ի հռովմ ընդդէմ կարէդոնացւոց։ Պաշտ փաստատ ի հիպպոտոս։ Ընտպան հռովմայեցւոց յայտ առնեն պղպտերազմ առ կարէդոնացիս։ Ընտրի բանբասիչ ածս առ արքայացանելոյ պղպտերազմն սպասնուածն։ Ընտն պատճառ երկրորդ պատմիչին պատերազմի։ Ընտպան հռովմայեցւոց անցանէն ի սպանիա, և անդր ի գաղղիս։ Պաննիբաղ պատրաստի անցանել յիտալիա։ Չանդես հանդարոյ զօրուն կարէդոնացւոց։ Ձանապարհորդութիւն պաննիբաղայ ի գաղղ։ Ջանայ սպասնուել պատրաստել զիւր զօրսն և զպատերազմ։

Ընդհանուր ծանօթութիւն երկրորդ պատմիչ կեան պատերազմի։ Էջ ի. ա.

Ի սկզբան վիպագրութեանդ պատերազմին՝ յորում զգեմ կալան հռովմայեցիք կարքեդոնայեաց առ զօրավարութեամբ պաննիբաղայ, մմբրնի ե ինձ սկզբել, թէ ով ե սա յերկնից եղեալ անտի աւանդելոյ մեզ ի պատմութիւնս, ուշի ուշով մնալուելի հետայնոնին ընթերցասիրաց, եթէ ը արիականն ձեռնարկութեց, և ը խոհական ընտրութեանց միջոցաց առ կատարումն այնց. եթէ ը կամակար ձգանց երկուց այնց ժողովրդոց դիմամրցականաց, և ը պատրաստական հնարից ի մեծամեծ պատահարս ձախողութեց. եթէ ը

պէսպիսութէ անակնկալ դիպուածոց, և ըլլ անստուգութէ ելից. և եթէ ըլ չեզօքացեալ օրինակաց յաղագս ազգս արդեանց՝ և խրատական իմաստից, զորս քաղել մարթի իցէ ի պատմութենէ, եթէ ի պարզմանսն, եթէ ի քաղաքականս, և եթէ յառաջնորդական արուեստի։ Այլ կուտեցան երբեք ըլ միանգամ քիչքիչ կի ազգաց զօրագունդք կամ գիւղի պարզմանքը ըլ զսոսա. և երկաքանչիւրն ի նոցանէ չէին երբեք ամբարձեալք ի գերագոյն աստիճան զօրութենէ և փառաց ըլ զայն. զի անտարակոյս յայնժամ հռոմի և կարքեդոն էին երկու առաջին քիչքիչ աշխարհի։ Այլ ազգ ևս վչափ առեալ սոցա զմիաւանդ զօրութենէ՝ յառաջնում պատերազմի, և զառհատուածոյն ունեալ լոկ որչափ ի՛չ գօրեին ի պարզմանն արուեստի, քաջածանօթք էին միմեանց. և յայսմ երկրորդ պարզին այնպես հաւասարակշիռ գտաւ վիճակ զինուց նոցն, և այնպէս ըլխառն և փոփոխ եղեն պատահարք, մինչև յաղթականն կողմանն՝ առաւել գտանիլ մնա ի վառագ կորստեան։ Այս առաւելուն զօրուն երկուց ժողովրդոցս՝ մարթ է ասել, թէ առաւելաւ և ատելոյն նոյ առ միմեանս. առ ի հռոմայեցւոց ի բարկութիւ բրդեալ, տեսանելովք թէ ժողովուրդ, որ ի պարտուն մնացեալ էր յերեսաց նոյ՝ եղև առաջին անդրէն ձեռն ձգելոյ ըլդէմ իւրոց յաղթականաց՝ յիւր նկուն վէնս. անտի կարքեդոնացւոց պնդելով, թէ յետ պարտուելոյն իւրեանց՝ հռոմայեցիք բռնացան առ նոյն անտանելի անգթութիւ և ագահութիւ։

Խոժոռուն և առատելութեն ամիլկարայ առ հռոմայեցիս։

Այնուհետև էր ըլ իւր յայսմ մարտի առելութենէ առ հռոմայեցիս. որոյ սկիզբն էր ի հեռաստանէ. զի յառաջին ձեռն կալաւ զայն ժառանգութիւ առ ի հօրէ։ Այրդի էր սա ամիլկարայ՝ մականուանելոյ ի Բարկաս. որոյ ի պարտուելն եղեալ՝ մանաւանդ յայն ահագին թշնամանաց, ստոյգ բռնաց իւրով ձեռամբ զայն ամօթապարտ՝ բայց և կարևոր գործառնութիւն, որով յանկ ել առաջինն պատերազմին։ Այլ թէպետ և գազարեաց պատերազմն, բայց և այնպես եկաց ծայր նա յատելոյն։ Այլ կարի՛ր[1] այն խրոխտ ոգի հանգարտել կորստեան սիկիլիոյ և սարգոնիոյ, և քան զնոմ մարմնաբեղուցանէր զնա անիրաւ շահասիրելն յաղթականաց, որք արշաւեցին յերկիրդն ի կղզեաց աստի՝ չուատիոյճ յատահատուածէ, և սարգոնիա ի յոյզս անդ խռովուեն ափրիկիոյ՝ առաւ նենգութէ հռոմայեցւոց, յետ՝ ի վէր դնելոյ ևս հարկս (Ծանուն.) Լիվիոս. թեւ. ։

1 Յայս սակս ի Կարթագեան որ վաղճան առնէին պատերազմաց և գաճոյն նորա, ևս ընդ Բարկասեանսիք։

2 Տագնապեր զայն ոմնորսամիա՝ կորուստեան սիկիլիա և սարգոնիա։ Քանզի սիկիլիա առաւ կարի ինձ

յետ հաշտուէ՛ք, պարտ գտեալ՝ի նմանն լինելոյ երբ ղուէց կարքեդոնացւոց յաւիրկիկ, մինչև բանադատել զնոսա տալ տեղի, և ծանրաբեռնել ևս զնոսա չափա զանց խոստովքիւ նորոց հարկաց։

Ի հաշտուէ եպատեան կղզեաց մինչև ցիւր մահ, եւ կաց ամիկար միշտ զօրագլուխ զօրուն կարքեդոնացւոց։ Ասայ՝ի պատերազմիլ իւրում եթէ յաւիրկիկ ընդդէմ վարձուորաց ապստամբելոց, և եթէ՝ի սպանիս ընդհէմ պետսպէս ժողովրդոց՝ զորս հնազանդեցոյց, եցոյց՝ի գըլնացս իւր՝ թէ մեքենայեր՝ի մտի մեծ ևս և յոխորտաց գոյն ձեռնարկ, քան յոր ձեռնարկեան էր։

Պատմի, թէ՝ի մատուցանել նոքա երբեմն զոՀա՝ խնդրե լով՝ի դմից, յաջողել զպատերազմին՝ զոր հանդերձեալ էր առնել՝ի սպանիա, յետ՝ի գլուխ հանելոյ ողջամբ զաւիրկիկանն, աննիբալ որպէս նոքա անկաւ զպարանոցաս նոքա, ժամէր տանիլ զնա ընդ իւր՝ի զօրն. ապէրս արկեալ յայս տակս տղայական խանդաղատանաւք, որք կարի ինն ապրեն՝ի կեանս, որ գործանաւք սիրէ զորդի։ Ի վերջ բերեն, եթէ ա միլկարայ սրտի դիւր լեալ՝ի տեսանել զայնպիսի բա բեյօժարուն ինամոյ տղայոյ, ընկալաւ զնա՝ի գիրկս. մատոյց՝ի սեզանն. եւ դնել զձեռն՝ի վերջ գոՀին, և երդմնեցոյց լմնել գոռ ընդսայեցոյ՝ վաղվա զակի իրրև հասանիցի յարբունս պատերազմականի։ Ընտրեցաւ յառաջիկայգ՝ զի եղև նա ամենահաւատարիմ՝ի կատարումն երդմանն։

Եղբայրեա ցուցանէ զոր պէ իւր զան նիբաղանդա ան՝ի տղայական սիրոյ։ Պ-ռէիս. ք. 167։ Լիւ. իա. է։

Ասաբուա բալ յայրդի՝ զի նոյնպա ա տեայ զնոսա մահէ մահեցնիս։ Պ-ռէիս. ք. 123։

Եթէ ամիկարայ կեցեալ էր ընդերկար, ստոյգ ինն է, զի զպատերազմն՝ զոր յարոյց անսիրաբար զինի յիտալիա, նա ինքն յարուցեալ էր յառաջագոյն. իբր զի ոչ յատա ղեաց այն, քայց վճռ տարաժամ մնալոյ նոր, և վճռ կարի ինն մանկութեան որդւոյ նորա։

Յայնմ վայրի ասարուբալ՝ ումմ ամիկար տուեալ էր կնութեն զիւր դուստր, օժանդակեալ մեծարոյութ զոր ունէին բարկասեանք՝ի ժողովրդեան և՝ի զօրուին, ՝ի ձեռն էնա զառաջնորդութեն, թէպէտ և՝ի ձիգն էին աւագանին՝ խափանել զայն։ Իր նա առաւել հմուտ՝ի դաշնաԼսոսութեն, ք՝ի պատերազմ, և ոչ նուազ պիտա նացաս հայրենեաց՝ դաշնաւորութեն, զորս հնարեցաւ ընդ այլ ժողովուրդս՝ զորոց գիտաց չհիմ զգնասոյս, ք եթէ զօրուն վճռոյ արարեալ էր բացում յաղթուեան։ Ի զօր դաշնադրուն ընդ հռովմայեցիս, (չարիկ է մեզ յայս վայր երկրորդել ինչ ինչ յեղելոյ՝ի դիւրուն վերծանո զոյ.) որոյ հաստատեցաւ առանց ինչ զոյց առնելոյ

զմնացուածոյ սպանիոյ , վի մի իշխեսցեն կոտքեւ դնացիք
յառաջ խաղալ յիբերոսէ և անդր , ի տալ պատերազմ։
Այլ ի գաղն անդ էր և պրակ մի , որ ի Թուղղ ժողովեր-
դոց՝ յորոց վերայ Թուղ տուեալ լինէր յարձակիլ , ի
քաց առնոյր զասպատնացիս , իբրև վի գաշնաւորք եին
հռովմայեցւոց ։

Յաջողուած աստուբաւայ ի մռատոյդ նմ զպարտա- Տայ բերել
ւորութիւն՝ զոր ունէր առ անէբ իւր ։ Վնդ գրեաց ի կա- զանիբաղ ի
քեդոն , ուր դարձեալ էր անդիբաղ յետ մահուան Հօր բանակն ։ Լիւ. իա. Ք։
իւրոյ ամիլկարայ , և էր յայնժամ անդ իբրու [1] քսան և ե-
րիս , խնդրեալ զի առաքեսցեն զնա ի բանակն ։ Վնդ ա-
ռաջ էլ խնդրոյս դժուարութիւն ինչ . զի էր ծերակոյտն
ի մեծի երկպառակութեւ , բոլորովին գէմ ընդ գէմ կարծես
ունելով ի կարգաւորութեւ իրողութեց պետութեն ։ Պարա-
գլուխ միոյ ի նոցանէ էր աննոն . որ քաջատոհմութեն ,
արդեամբք , և նախանձաւորութեւ օգտի պետուէ ի հրա-
պարակական որոշմունս՝ էր յառաջագէմ յոյժ . և այսմ
կողմանն Թուէր , Թէ որպէս զիարդ և իցէ՝ նախամեծար
ընտրելի է անէբկևան հաշտուել , որով ի ձեռս ինան համ
աչխարհակալութիւք որք եղեն ի սպանիա , ընդ գնդապար-
ծելի պատասխան վանդգաւոր պատերազմի , յոյր կատա-
րածի տեսանելին գկործանումն իւրեանց հայրենեաց ։
Այնու կողմն անուանեալ բարեսէր , վասն աջակցելոյ
նմ ամիլկարայ բարեաս անուանելոյ՝ և տոհմի նմ , յայտ-
նապէս կամէր տալ պատերազմ։ Հայս սակս ի խոնել
ծերակուտին՝ ի խորհուրդ ի վր խնդրոյն աստուբալայ
ի սակս մանկանն անդիբաղայ , բարկասեան կողմն անձ-
կանօք նստուցանելոյ գնա՝ ի տեղի ամիլկարայ Հօր իւրոյ ,
Թ ևակոսեաց իւր համ մեծարոյութ ի միտս ասպրուբա-
լայ ։ Իսկ աննոն պարագլուխ Հակառակ կողմանն , համիւ
ջանացաւ՝ գի անդիբաղ կացցէ մնասցէ ի կարքեդոն ։
Ի սկ . Ի ընդարձ Ռոմ խնդիր ասպրուբալայ ։ Բայց և այնպէս ինչ
Ռոմ Ռէ չէ պարտ լսել նմա ։ Ի զարմանալ համ ժողովրդն Ը
այնպիսի նորաբերս առաքարկուի , Հած ի վր ։ Ի ասպրու-
բալայ չիբառ է հեռամտել ասպագանալոյ ուրեքոյն , գի ցոյցէ՝ Ռէ
երևելապարտ է առ Հայր նորա , յորմէ կալաս գմ բարեբաս
առաքէ ։ Բայց մեղ չէ բարի վերաբանել զան գնասարակաց օգտուտ՝

[1] Սխալ ասպանոյ փիտա լիվիոս , որ Յայս ոսկեղանան ան յանելոյ պարտ է
ուրեսպասանակեայ գայն գնա համարի , գասուցին հինգ ան հրամանատարութեն
յոտնէն՝ հանիւ յարբունս հասեալ ։ ասպրուբալայ ։ որով լինին ան 22 ,
Իննամեայ էր յորեամ աքաս ի պատնիա , նա 23 ։
յոր ասիլոր հայր նր անդոյ ան էնն ։

ամանաւորաց դիտմունս։ Ըստ այնմ ինչ էջ հաւատալ, ըն որպէս ահիկարաց ոչ էակ ի էակ ղնեա չեզեալ բառնալոյն զառաքելոյն հօր էարոյ, և ոչ ոչ վաղ էակ լինելոյն որպէսզի ծառայ. որովհետև պէսաւոր, չեսայէ նորա չեա մանուն անէրոյն՝ չինեն երրիչ ղնորա մանաւորութիւն ղերոյ ղօրութն, էրբեմ ծառանգելոյն ինչ՝ որ անչ էջեն նմա էրաստիչ յաղորդութիւն։ Այս էարձիչ այս են. ասա ինչ ասնելոյ ոչ էրէսաւորդ ի հաղաչս, չի ծամանակ ապչ նմա՝ ասանելոյ ղնդպատիճութիւն, և ղնիաղանգութիւն առ օրենս և էղնահաւորս. և առ ասչ՝ գործ գործ այս էակ յարատչէ էրբէնն ասնդ ենն արդեօ։

Ո՞ գծնաւորք գկռոցին ունէին զանունսի. բայց ոմն առէպ պատասէ, թէիւն բանմանօր յաղեցաց ողջմտիտ մանչին։

Բնաւորութ անուիրեալոյ։ Լիւ. իս. է։

Ապա առաքեցաւ անուիրեալ ի սպանիս. և գուշ տես, որպէս կենդանագրէ զնա յայսմ վայրի՝ տիտոս լիվիոս։ Իսրև երևեցաւ ի բանակին, յինքն յանկոյզ զաչս և զսիրտս զօրուն, և առաւել զՆոյց զօրականաց, որք կարծէին տեսանել ի նմ զամիլկար զիւրեանց հին զօրագլուխ՝ դարձեալ յաշխարհ. զի նշմարիւին զնոյն գծագրութիւն և զնոյն պատեբազմական ոգի յերեսս նոր, և

1 Ապոթեցաւ անուիրեալ ի սպանիս. իսկ և իսկ յառաչին անգ ել կառուրուէ յինչն յանկոյզ զամ զբանական։ Ձնի առուչ զօրականք՝ յարուցեալ ի մեռելոց համարէին զամիլկար և անգրէն առ նոն գալ ձեալ. զնոյն նկատէին աչխոյժս ի դէմս, զրոց յաչս, զտեսել երեսաց, և զդծագրուն։ Ձէաւ սուղ ժամս. նակաց ի վէր անցանելոյ աչար՝ զի նմանակուն հօրն՝ փոքր եղև ի յոր դոցս գնմոյն զսիրտ առ ինքն ձգել։ Ձեզև երբէք բնաւորուն ինչ մի և նոյն՝ ջ զօրաչս յանկագոյն առ երկու ինչ գվումին սչչառս բաղ հրաժոյել և հնազանդել։ Վայ ոչ գիւրին էր որոշել, ոմ առաւել սիրելի էցէ՝ զօրագլուխն, եթէ զբանականին։ Եւ ոչ իսկ ասօրս բալ յորժամ հարկ ի վէր կացոյ առնել ինչ գործ մեծի քաջութեն, զայլ որ ընտրէր գլուխ կարգել՝ այլ և ոչ զօրականն՝ յայլ որ զօրավար առաւել վատագոյր, եմ գինգրաւէր։ Բազում էր նոր համարձակուն մինչ ի վտանգս, բազում և խոհեմութեն առ ի վտանգս։ Հոչինչ ախտաւոր թեց պարտասէր նր մարմին, կամ ընկճէր հոգին։ Ի սօճ և ի ցուրտ հաւասար էր համբերուն։ կէսակ րոյ և ըմպկէաց՝ կանոնաւոր չափ, ըստ բնաւոր փափագանացն և ոչ ըստ հեչտուե։ Ըրթնութե և քնոյ՝ անչխոյժ էին ժամանակ ի տուէ և ի գիչերի։ որ ինչ յառաչնայր ի գոր ծառնէրէն՝ այն էր բաժին հանն գրասեան։ Իւ այնմ՝ ոչ փաղուկ անկողնին էր հրաւիրակ, և ոչ լուռ թեի։ բազումք՝ բազում անգամ տեսին զնա զիւնուրկան տատաս կան ծածկեալ գհանդերձեան խոտն ըստ պահապանաս, և ի գադաթս զինուորաց։ Հանդերձեալ ոչինչ առաւ ելեալ ջ գհաւասարիցն։ զէրք և երիվարք երևելի էին այնց։ Ի հնձելագործս անգ և ի հեռահաս խոնչիս՝ ձմիս առաջին էր ասկուն։ Ի պատերազմի յառաչընթաց, յետ մնորին կատարման վերջին՝ ի գործ։ Ամսիսի և այսպան առաքինուեց առնս՝ հաւասարէին և մերձեք միմեանց։ անգրեալ ամարգի։ հաւատարժութե գէր՝ ի վերոյ քան զՊոմպէիոս։ ոչինչ ճշմարտութե, ոչինչ արքազան, ոչինչ երկիւղ ածող, ոչինչ երգուեն, կրօն և ոչ մի։ Ամսոն էի բնաւորութ առաքինու թեց և մոլուց զնուագեալ էր եամ մի ջ զօրավարութ առաջ բալոյ, ոչ հարևանցիկ արարեալ և ոչինչ, զոր անկ էկէ տեսանել և առնել այնմ՝ որ լինել ունի զօրա գլուխ գերապանծ։ Լիւ. իս. է։

զնոյն կայտառուն՝ ի հայեցուածս ։ Ասայց նմանակցուն
նմ՝ ոչ ոք իբրեւ՝ իսկ եւ իսկ փոքր եղև՝ ի յորդորս՝ ձգելոյ
ի նա զնամիցուն սիրտ ։ Այլ արդարեւ գուցէ չեղև երբէք
ըստ զօրացս քաւօրուն՝ զիպաւոր առ երկուս ինչ ներհակ
կալան, որպիսի էն հրամայել և հնազանդիլ. իսկ զի
դժուարին էր որոշել. ոմ առաւել իւրն սիրելի, զօրա-
գլխին, թէ զօրականաց ։ Այնքան էին ի ձեռնար-
կել յարիական իմն քաջութեան, ատտրուբալ վերադասէր
գնա քան զնա՝ ոք. և զօրականքն ոչ երբէք այնպէս վստահ
էին, ոչ յորժամ՝ չուս արարեալ գնային ըստ նորուն հրա-
մանաս ։ Ամէն ոք քաջ ըստ նա՝ ի դիմագրաւիլ վտանգի,
և ոչ՝ ի վիշտս վտանգի՝ սքանչ մեռանել ըստ նա ։ Ոկայր ինչ
աշխատուել յաղթ ըստորայն մարմնոյ զօրութեան, և սրտ
արուեցին ։ Յուժէր միօրինակ և ըստոյ, և տապոյ ։ ի
անուշդ իւր անհնսն էր ի գրգռանաց, չափաւորեալ զիւր
ներակութ և ըմպելի՝ լոկով հարկաւ և բնաւոր պիտոյ-
իւք ։ Ոկայր առ նմա խոհ ըստ մէջ տուընջեան և գիշերոյ՝
ի սակս աշխատուեցն կամ հանգստեան. զի զայն միայն
ժամանակ՝ որ յաւելանայր յաւարտ իրողութեց՝ տայր
քնոյ. և առ հրաւէր սորա՝ չէր ի ինդիր, ոչ լուաւ և ոչ
փափուկ անկողնոց. այլ յոլովակի գետնախշտի վրայն ըստ
գիշերապահն և ընդ երիվնապահն, արկեալ զիւրեաւ
զվնուաորական իւր երիվնոց ։ Ոչ գոյին նմ պերճ հան-
դերձք. այլ ընտիր երիվարք և վէնք, որովք որոշիւր
յիւրոց հաւասարից ։ Որ միանգամայն և ընտրելագոյն
ի հետ և ի հեծեալ զօրականս՝ զօրուն, առաջին ի
մղուճն մտաբի, և յետին ի դարձի ։ Ասայց այսպիսի պատ-
ճառլ ձիրք լծորդ եկն ի նմա ըստ երեւելն մղուելիս, որք
էին խստդժական անգիտուն, հաւատագործուն անցեալ
զանցեալ ըստ զկարքեգծնականն. ոչինչ ակնածուելի առ
ձնմարտուի, և ոչ առ այն ինչ՝ որ նուիրականն ։ առ մար-
դիկ. ոչինչ երկիւղածուելի առ դիս. ոչինչ պատճառանք
առ սրբուելի երդմանն, և ոչինչ խմաստ կրօնի ։ Ասպի-
սի խառնուելի ըստ մղուելոց և առաքինուելոց զինուորեցաւ
ամն երիս առ ատտրուբալաս, յորում ժամանակի փոյթ
մեծ յանձնին կալաս՝ դիտել ի քաջայմտուս, և ի գործ
դնել անձամբ ի դիպող առիթս զնա՝ որ ինչ անկ ի մեծ
զօրագլխի ։ Ինձնեսցուք լուռ տուպ, թէ արդարև
ձնգբաեսցին ի վերայ անհիբաղայ այն ամենայն մղե-
ցան նկարք, որովք նկարեն սիտոս լիվիոս զմնան ինչ
իւրոյ կենդանագրին ։

Յետ մահուն ատտրուբալայ, զօրականք տարան վաղ-

Տուէք լինի աննիւթապէս հրամանատարուն զօրուն։ Պղէսիոս. Բ. 168. 169։ Լիւ. խա. Է։ Ագաթանգ. յաղագս պահք. բաժին աննիւթ. Եղիշ. էջս. 314։

չալակի զանձիւքաղ՝ի վրան նէր, և միակամ՝ հաւանուեալ ընտրեցին զնա իւրեանց զօրագլուխ, զպատանի քանեւ վեցամեայ, և ժողովուրդն կարքեդոնեան չեցոյց ինչ դժ կամակուտի առ հաւանուն այնր ընտրուեալ։ Խորհեցաւ աննիւթաղ, թէ կոյսին իւր ընդդիմակ՝ որ մեծարգի էր՝ի կարքեդոն, եթէ փալ և եթէ անագան, ձեռնարկի կործանել զնա, եթէ ոչ հաստացէ զնա՝ի սահման՝ որ ոչ կապրասցէ խուսել ինչ։ Այս թուեցաւ նմա, թէ անքոյթ շահիւ կալցի՝ի հաստ, և թակարդել զմարկապետութիւնն՝ի պատերազմ ինչ երևելի, յորում պիտանութիւն իւրոյ սպասաւորուն՝ հարկաւոր լիցի պետութեն։ Այսպիսի է սովորական քրիստոնէութեն փաստմալայ, որք անփոյթ լեալ զհասարակաց օգտի, ոչինչ խորհին՝ բայց զանձանց յառաջադրութիւն. և յորժամ այնպիսի կուրծն է լիշխանս, ոչ և՝ի հարկապետուէս, որ չիմանան զգաղտնի վախճանն՝ զդրդիչն պաշտօնէից իւրեանց և զօրագլխայ՝ի գործ. նախանձայոյզ լինի կարծել զայն ինչ, որ պատուղ է անարգ շահասիրուէ անձին, կիմանչաի փառամոլուէ։

Պատրաստի՝ի պատերազմ ընդդէմ հեռի մոյեցոց՝ աշխարհակալուէս թիւք եղիւսլք՝ի սպանիա։ Պղէսիոս. Բ. 168. 169։ Լիւ. խա. Է։

Իսկ և իսկ իբրև ընտրեցաւ զօրագլուխ, ոչ թէ վարդուէս հպատակութեամբ զայիոյզսյանել զայիոյզմ յիտալիա, ակն եդ՝ի ծածուկ այնմ կողմանն. և ոչինչ յապաղեաց, ալ մի յառաջեսցէ մնչ զնորհուրդս իւր, ոչ յառաջացն առ հարլ իւրով և առ քեռարարսն։ Այսպէս կոնուեթեամբ զբազում քաղաքս սպանիոյ. հնազանդեցոյց զպեսպես ժողովրդս. և յերևելն իմն առեթի, ի լինել զօրու թշնամեաց խմբեալ՝ի հարիւր հազար արանց, իմն բազմաց առաւելեալ քան զնորոյն թիւս, գիտաց ընտրել այնպիսի ժամանակ և տեղի, մինչև ցբրել զնա, և իսպառ խորտակել։ Յետ յաղթութեանն այլ ոչ գտաւ ոք նմ դիմակալ. բայց և այնպես դեռ ոչ իշխեաց զհարկանիլ ընդ սագուինսն, զգուշացեալ՝ չտալ հռովմայեցւոց առիթ յայտարարուէ մարսի, մինչդեռ էր նմիւս պատրաստական՝ի ձեռնարկ իւրում մեծի խորհրդոյ. և յայսմ վճռէ չորաս խրատուն՝ զոր տուեալ էր նմ հայր իւր։ Այժմ եդ քան զամ՝ շահիլ զսիրտ զնորոյ քրիստոնեայ և դաշնաւորաց, և որպէս զվստահուէ՝նոցա, բաժանորդս արարեալ զնա ձեռնաքար համ աւարին՝ զոր առարեր՝ի թշնամեայ. և վճարեալ նմ լիով զամ զոհիկն, որ անկ էր նմ վճռ անցելոց թուականաց. այն է խոհական զգուշաւորուէն, որով ոչ պակասեաց երբեք սրտզաբերուէն յիւրում ժամանակի։

Ագաթանգ. 315։

Այլ ոչ իշխեաւ նա ձեռնարկել իւրովի յայնպիսի ինչ

վտանգաւոր , եթէ յիւրմէ և եթէ՛ւ հեռևանաց , որպէս Ա՛ Հ· 534 ։
սի էր պաշարուելոյն սագունտոնի , փոքր փոքր հորդէր ըզ Ն՛ Ր· 218 ։
սիրտս ՚ի հեռաստանէ ։ ՚Ի ձեռն իւրոց լրտեսաց և այ-
լոց՝ որ ըզ ձեռամբ էին նմ , հասոյց ՚ի կարթագոն բազում
գանգատս զագունտացւոց . և նա ինքն ևս գրեաց քա-
զում անգամ ծերակուտին , թէ հռովմայեցիքն հնարին
լռելեայն սարտուցանել զնոր գաշնաւորս , և ապստամ
բեցուցանել ՚ի մէնջ զպաշնիա ։ Ա՛յսպիսի խորամանկու-
թիւն յայն վայր հասոյց զանոն , մինչև տուաւ նմ լինել իշ
խանութի առնելոյ ըզ սագունտոն , որ միոյն առաւել օգուտ
Թուիցի պետութեն ։ Ցի՛ս , որպէս իշխանաք պարանոին ՚ի
պիրզմունս . բայց և տեսանեմք , զի աննիթապաղ էր ոչ՛ին
նուազ քաջ քա՛քական , քան խորագէտ զօրագլուխ ։

Ցետեալ սագունտացւոց գվտանգն՝ որ ՚ի վե՛ր կալը նմ ,
զգայուցին հռովմայեցւոց , որպէս աննիթապաղ երթալով
երթայր՝ և ըզարձակէր միւռ աշխարհակալութիւն ։ Ա՛յս ե-
զև ՚ի սկզբան հիւպատոսուն լիւկոսի և եմիլիոսի , զորոց
եղէն զօրագլո՛ ՚ի նախընթաց գիրս , մնա՛ ի կատարած յա-
ռաջընթաց սմին ։ Հռովմայեցիքն ընտրեցին պատգամա-
ւորս . զի երթեալ անձամբ ՚ի տեղին , ՚ի վե՛ր հասանի-
ցեն հանգամանաց իրացն . և թէ պատշաճ Թուիցի նմ ,
հասուսցեն զզօրքն նմ առ աննիթապաղ , որ թէ ոչ՝ հաձեա-
ցեալ զնոս , փոխեսցին նորին իրի ազգաւ ՚ի կարքեդոն ։

Սագունտոնի զիր էր յայսկոյս իբերոսի՝ հայելով ՚ի Ընդ-
կարքեդոնեան կողմանէ , իբրու հնդ քայլ հեռի ՚ի ծո- պաշարեալ զա-
վէ , յերկրի՝ յոր Թոյլ տուեալ էր կարքեդոնացւոց մնալ գունտոն ։ Պո-
լիբիոս· գ· 170 - 173 ։
չիլ ՚ի մարտ . բայց և այնպս սագունտացիքն՝ որք յառաջ Լիվ· իա · 6 - 15 ։
ք զամս ինչ մնեալ էին ըզ պաշտպանութիւն հռովմայեցւոց ,
և գաշնաւորեալ ըզ նս , վերծ էին յայնմանէ . ո՛չ միայն
զորութիւն գաղիոն եգելոյ ընդ աստրուբալայ , որ և առնէ
զայսմանէ յայսոնի յիշատակութիւն , այլ և զօրութիւն գաշնին
լուտատիոսի , որ արգելու երկաքանչիւր ազգնոյ մի՛ իւիք
զզուել զգաշնաւորս իրերաց ։ Ո՛չ զի դիրք կային սա-
գունտացւոց էր աջողակ , որով ձգելին օգուտ ՚ի ցամա-
քէ և ՚ի ծովէ , մարդաշատք յիւրեանց քա՛ղքի , և զգուշա-
պահք ձ՛իշդ բարեկարգութե ՚ի կառավարութի փոքու իւր-
եանց պետուե , իմաստութիք համեստութե և ուղղութե , զո-
րոց եռանդն և զգոյց ակներիւ՝ մտերմութք և հաւատարմութք
առ հռովմայեցիս , ՚ի սուղ ժամանակի ստացան ձ՛ոխութի
անբաւ , և զօրութի այնպիսի , որ կարող էին զդէմ ունել
ամ մատակայ ժողովրդոց ։

Վ՛իտաց անննիթապաղ , քանի՛ շահաւոր էր նմ տիրել այնմ

ԱՀ Հ· 534։ քիշքի ։ Լծեր զմոտա , զի Թէ այս լինիցի՝ բառնի ’ի հը-
Ն· Ք· 218։ ուովմայեցւոց ամ յոյս պիրզմէլոյ ’ի սպանիա ։ Լս այս նոր աշխարհակալուի ապահովե գամ գյուռաջագոյն եւ ղեալն անդ ։ Լս չունելով ’ի Թիկանց զոք Թշնամի՝ կարողանայ ձգիլ յառաջադէմ մեծ ևս հանգստեամբ և ապահովութիւ ։ Լս մԹերէ գանձ բաղում ’ի կատարումն իւրոց խորհրդոց ։ Լս կողոպուտն զոր կողոպտեն զօրա-կանք , առնեն զնո ժրագոյնս և յօժարամիտ գալ զինի իւր ։ Լս աւարն զոր առաքէ ’ի կարքեդոն , յինքն յան-գուցանէ զսիրտս նոյ , և պատրաստէ զնո աջակցիլ նմա ’ի մեծի իրողութէն՝ զոր խորհի ։

’ի բաղում ժամանակաց հետէ խորամանկէր պատրո-ուակ ինչ պաշարելոյ զսագունտոն , սերմանեալ վէմն և գրգիռս գժտութէ ըստ սագունտացիս , և ըստ տուրգետա-յիս սահմանակիցս նոյ ։ Լայց հուսկ յետոյ յայտնեցաւ կուսակիս սոյ. և պատճառանաջ Թէ կամի առնել նոյ իրա-ւասն , եւմուտ ’ի սահմանս սագունտոնի , և եդ յապա-կանուի զամ գաշտավայրս , մինչդեռ հռովմայեցիքն ժա-մավաճառ լինէին ’ի խորհիլ և ’ի կարգել հրեշտակուես ։ Յետ այսորիկ բաժանէ զզօրս յերիս , չորաս ’ի վէր յոր-ձակիլ քիշքին յերից կողմանց միանգամայն ։ Հայէր քա-զաքն միով յանկեանց պարսպին ’ի հովիտ մի ընդարձակ և տափարակ քան զայլ ամ գետին՝ որ զնովաս . և յայն վայր մերձեցոյց զիւր մերքենայս , զի կարողացին զօրա-կանք յարկածածուկ արձակել զումբաքարս կիր զնոյս ’ի պարիսպ անդր ։ Ա՝ատեան սէք զառաջինն յառաջ՝ բա-զում գիւրութէ ։ Լայց ապա էր մծտելոյ նոյ ’ի պարիսպն՝ առաւէլոյր և գժուարութէն . վէմ զի Թող զի նշաւակ էին նետից խուռն հոսելոց ’ի գաղաթանց բարձու աշտա-րակի , կողմն պարսպին նշաւակ էք զայլ՝ էր և հաստա-կաւոյց , և բազմութէ յոյժ ընտիր զօրականաց բըռ-նադգնս պաշտպանէր զտեղին , ուր բռնագոյն էր Թըշ-նամեաց ձիգն՝ առնուլ զնա ։ Ա՝ ե այսորիկ կարկաչէին սա-գունտացիք ’ի սկզբան անդ նետս և սլաքս ’ի վէր գործա-ւորացն աննիւաղալ , մինչ ոչ ումէք ’ի նոցանէ կարողա-նալ անվտանգ կալ ’ի բացի . և գետ սակաւ միոյ ոչ շատա-գետէք կռուիլ ’ի բարձանց պարսպին և աշտարակին , իշ-խեցին ’ի դուրս ևս գեղանիլ ’ի խորտակել զվաստակս նոյ . և յայս ամ բաղմանէս ոչինչ նուազ սաստկէին ’ի կարքեդոնացւոց ’ք ’ի սագունտացւոց ։ Լայց իբրև նոքա լինքն աննիւաղ՝ անզգուշութէ մերձեալ ’ի պարիսպն խո-տեցաւ աշտիճ չարաչար յոյժ յայղերը , այնպէս զհի

հարան իւրքն 'ի վտանգէն՝ յոր կայր , մինչ փոքր միւս ևս՝ և լքեալ էր նմ զգործն խսպառ ։

Ա՛ Հ· 534։
Ն· Ք· 218։

Խափանեցան քանի մի օր յարձակմունք· յայտ է Թէ՝ մինչև անդնիբաղ բժշկեցաւ 'ի վիրաց անտի· բայց պատաղեցան զայն ևս՝ ժամանակ 'ի նորանոր պատրաստուելս ։ Ա՛ձկ իբրև ժրացաւ զօրագլուխն 'ի գործ , յարձակեցան միւսանգամ 'ի վր՛ քղքին ուժգնագոյն ը՛ զառաջինն , և 'ի սէսպէս կողմանց միանգամայն յառաջ վսրեալ զկրիսական յարկս , և խաղացուցեալ զնոսա ։ Ա՛նդիբաղայ՝ որոյ զօրք Թուի Թէ էին հարիւր լիսուն հազար , կայինս արք առ ևս պէտս քաւականք· բայց պաշարելոց գժուար բին էր զդէմ ունել այնպիսի բազմութեն Թշնամեաց , և վանել զայնչափ յարձակմունս , որ ոչ Թողացուցանէին նոցա ժամանակ ոգի առնուլ ։ Խոյին արարեալ էր բազում պատառուածս 'ի պարսպի , որովք բացաւ քղքն · և յետ այնր անկան երեք աշտարակք քղքին ևս մասամբ պաշրըսպին՝ որ ձգիւր 'ի նոս ։ Ա՛յսպիսի երևելի խրամատուն հաւատացելոյ կարբեդնացւոց՝ Թէ ժամ է տիրելոյ սա գունտանի · վասն զնոք կործանել պարսպին գրոհ ետուն հաւատաւ եռանդեամբ · նոքա 'ի մտանել 'ի քղք անդր , և սոքա 'ի պաշտպանել ։ Կռիւն չէվև ինչ խառն 'ի խուռն , սակ լինի 'ի պաշարմունս քղքաց , յորժամ հոսին արտաքուստ 'ի նեղքս , կիմ նեղքուստ արտաքս · այլ եղև կատարեալ պատերազմ , պնդեալ յերկաքանչիւր զօրաց կարգելոց իբրև 'ի ձակատամարտի , յաւերակս պարսպաց , և յանձուկ վայրի՝ որ էր մէջ տանց և քղքին ։ Վա՛ ջալէրեր զպատերազմողս՝ աստի յոս , անտի յուսահատուի · կարբեդնացւոց 'ի մտի եդեալ՝ Թէ դոյզն ձգամբ տիրել ունին քղքին · և սագունտացւոց ընդդէմ եդեալ զմարմնս իւրեանց 'ի վր՛ յարձակելոցն՝ փոխան իւրեանց կործան պարսպի ։ Ա՛յ ոք շարժէր յոտնկէղեաց , գուցէ տեսցէ գրաւեալ 'ի Թշնամեն զգետին՝ զոր Թողու · Նա զի այսպէս կատաղաբար և խիտ առ խիտ կռուէին յանձուկ վայրի , չի՛ր անգ հարուած՝ որ 'ի դերև ելանէր ։

Պատերազմեցան սագունտացիք գեղարդանմամբ իմն զինուք , զոր կոչէին նոք ֆալքիկա ։ Ա՛նդեր քուն փայտեղէն զօրաւոր ամենևին , բայ 'ի ծայրին , ուստի ելանէր երկաթ քառասայրի · պատէին զայս մասն կանեփաւ Թաւ Թաւելով 'ի ձիւթ , և արկանէին յայն հուր ։ Ա՛րկաթոյն եր եռանեայ երկայնաւէր · և ծակէր միանգամայն զրհնս և զմարմին՝ յորոց վր՛ ձգիւր ։ Ա՛յլ Թէ միայր ևս միայն 'ի կռիս զվահանէ՝ անթափանց 'ի մարմին , սակայն և այնւ

Լատ· ֆալքա՝ նիզակ։

Ա՛ Հ· 534·
Ն· Բ· 218·

պես աշաւեակը յոյժ , և լինէր խոչ · վ՚ը զի որովհետև ձգիւը վառեալ , չարժ մնար և ևս վառիւը , զօրականքն Հարեալք նուաղ՝ զընկենուին զվահանն ՚ի գետին , և ինային անպատասպար ՚ի հարուածոց ղէտ եկելոց ։

Արկայ Հարուստ մի յաղթուին զուգակշիռ յերկոցունց կողմանց · բայց յառաւելուլ քաջալերուն և զօրուն սա գունատացոց , տեսեալ թէ դիմակալէն անակնկալ · և ՚ի Համարել կարքեդոնացոց զանձինս պարտեալս , զի չյաղթեցին , մեծաբարբառ խրախոյս բարձին սագունատացիք միանգամայն , և վանեցին զպաշարողսն մինչ ՚ի խրամատսն · և տեսեալ գինւ տարակուսիւ դանգաղել , անտի ևս Հալածեցին , և արկին փախստեայս խոպառ ՚ի բանակ իւրեանց ։

Յայնմ վայրի ազգ եղև անհնարագոյ , թէ հրեշտակք Հաւմայեցւոց չէին ինչ Հեռի ՚ի բանակին · և զի Հասատեալ էր ՚ի միտս զլանալ նոցա զինչ և խնդրեսցեն , լաւ Համարեցաւ չլսել նոյ · Ա՛ռաքեաց ընդ առաջ նոյ արս մինչ ՚ի ծով , ասել ցնա , չէք յապահովի՝ եթէ գայք խօսիլ ընդ ես ՚ի մէջ զօրու խմբելոյ յայսչափ խուժադուժ ժողովրդոց , որոց վինչ ՚ի ձեռին էն · և ես պատաղեալ յայսպիսի կարևոր ձեռնարկ , չունիմ պարապ ունկնդրուն դեսպանաց ։ Ա՛պա ածեալ զմտաւ թէ ՚ի հրաժարիլ իւրեմ յունկնդրուելոյ , Հանդերձեալ էն երթալ ուղղորդ ՚ի կարքեդոն , գրեալ առ գլխաւորս բարկասանն կողմանն՝ զգոյշ կալ , և ՚ի միւս ջանայհնար լինել անպիտանացուցանելոյ զնա՝ զոր Հակառակ կողմանն Հնար իցէ առնել ՚ի ընորհս Հաւմայեցւոց ։

Հրեշտակաւն Հաւմայեցւոց առ ան՝ նիրաղ , և անդ ՚ի կարքեդոն ։

Հրեշտակաց ոչ յաջողեաց ինչ ՚ի կարքեդոն , զի ՚ի բաց Հանին՝ որ առ սագունատոնի · բայց միայն՝ զի ծերակոյտն յանձն էառ՝ տալ նմ ունկնդրուն ։ Ի՛նչոյն անտոն ձեռն էարկ ՚ի ջատագովելն ։ Ա՛յլ թէպէտ և ամբիոն լռիկ ունկն դնէին , սակայն լսուն նմ եղև առաւել պղտուղ երիցուն իւրոյ գահին , զի նշան ընծայեալ և Հանուն ։ Ա՛սէ · Ի՚ս այս առաջին օր է ես՝ որ ՚ի ձեռն իմ , որ պիտ-ացայտ ոչ ունիմ , թէ երկնչիլ պարտ է ինչ ՚ի ջրեղ ահիկաթայ · և երբեմն ոչ ունիմ , զի ամօթ՝ որ փոխանակ են և վնաս գալանդ , չասլ պիտանի Հպարտութեան ինչ ՚ի ձեռն իմ · որ եղէ յայսմ աթոռ ՚ի ստոյգ ։ Ի՚սկ ահիկաթայ ոչ կարէ դարձել յանդգնութիւն · և զորպէսզի նայ ոչ ՚ի կարէ ինքն արեանաուռ և անուանակիր բարեսայ , չէ պիտի՝ ընկ պահպանի հանապարտ ՚ի ձեռն և գալանդ ։ Ի՚նչպէսզի հանս ինչ ազգաբարձ՝ առաջնեցէ ՚ի զօրս ինքնագլուխ պատանի · որոյ ջնջեալ անչէնօք հրամանատար լինելոյ՝ չէ պանդ այլ

հնար հասանելոյ էրթոյ խորհրդոյ , բայց ՚ի ճեաւ պար առեալ ՚է զօրայ
և յարուցանել հանապազ ՚ի ֆառւն վ[illegible]· և այնպէս գուռ ինչ
նին վառեցին ՚ի ջրէն՝ որ ճարակէն չ՚ունէր , փոխանակ կանանձար լ-
նելոյ ՚է չՒՀՀ[illegible]ել : ՚Ա֊փառնոն պաշարեալ ՚ի յոյսր ՚է ՚ի ջրոյ զօ-
բայ գիշերոյ գալն արդ ևս եղելոյ · բայց ՚ի չեր բանից ինչ ա-
ւարտ չՒՀՀ հռովմայեցոյ պաշարեցին զՀարքերգոն , առաջնորդու-
ԼԻ նոցին իսկ դէպ , որ յառաջնում պարտի պատահանելին չՒՀՀ վե-
գիշերելոյ ՚ի չերոյ այլոց նախնի գալանն : ՚Այլ ո՞ր էրն յորդոր վստահա-
ՀՀ ՚ի չերոյ : ՚Ի գիշերին ընտրեալ ընտրեալ ՚ի նոցանէ ոչ ՚ի ՚ի ՚ի

Ա՝ Հ· 534։
Ն՝ Ք· 218։

հռովմայեցոց պատերազմին՝ յոր ազգ չէառն արքայ ընդդէմ սաֆառնաթաղայ ։ Այլ ասեցէ ոք՝ է չէնչ · ապա կամ են անոնք , չ՚անեն զայ՝ է չէառ հռովմայեցոց պատճ ։ Այլ գիտեմ , ըն ընդհատ՚ն որ գանապատ կայր՝ է ընչ եմ և հօր դորա , կամաց այսպէսի արքանեն չեմ վը · և նուաղչ տասամբ էին յասացելոցս պնեղնեակ՚ , զոր պարտ էր ինչ ոանել՝ է ծողովէ ասա ։ Այլ ոչ՚նչ ծածկելոյ՝ է չէնչ · այս՝ մահ ամբարայ եղև ինչ խնդալի · էբր չի՝ ըն չեղեալ էր այլ աւելի , վաղու և ա էաչ՝ չէառն՝ է գործ ընդ հռովմայ ։ Ուկ յաղագս որդւոյն խոսովանիմ՝ ըն ապեամ չնա , և խորչիմ՝ է նմանէ էբրև յոգոյ կապաղուէ , և՝ է բոյոյ հրեշհարկուէ պարզիս այսորիկ ։ Այս ո՚չ գայն խրատիմ , չի՝ է չաւել զղրուն գայանդ՝ է չէառ պատ հռովմայեցոց , որպէս և խնդրեն · այլ ընպէսու չնդրբեն , խրատ պատ արտասպմանել չնա՝ է ծագս ծովս և ցամաք · և այնչափ՝ է հետապան , որ այլ ո՚ և ասելի լեզի յոնդն ազ անուն նք , և ո՚ խոռովեացէ ազբչակոյսե՝ նք չնանգիսա ազբոյ հաբեպետուելնք ։ Ցայաբա խօսեցա այս են եմ կարճեր · հրամայեաջիչ էրես ապգա հրեղաէոնց · դն երբնեչ՝ եսչ և ասչ՝ է հռովմ՝ գանձել զվեա ծերբակուպին · էբչերդն զփացուացչ՝ աննէբաղայ՝ է բայ առնել զլօբն՝ է ապգառնդոնն , և ասանդել զպաղչն՝ է չէառ հռովմայեցոց · էբրդրդին չանչն եղիչ՝ փոգել ապգառնպացոց զչառն , զոր էբեցին ընդ ամ ծամանակս պարարման գաղատին ։

Համակ ծերակոյն գոգ՚ցէս՝ այնպես թէև ածէին անձնիբազայ , մինչև առ պատասխանատուէն անունի ոչ՚նչ պիտոյ լինել երկար զուցայ ։ Այլ միայն չէդէն հաւան , այլ մերժեցին և զկարծիս նը · փոխանակ զի ընդհմորդուէն ամիկարայ խօսեցաւ բուռն առելուն՝ ը զնոյն ինքն վաղերիոս , որ առաջինն էր՝ է դեսպանս հռովմայեցոց ։ Պատ այս տուաւ նչ պատասխանի · ,, Այ անիբազ , այլ ,, քնակինչ սագունատի այրկն գրգիռ պնրվի · և ոչ ,, լարւոր առնեն հռովմայեցիք , եթէ վերագաւեն զսա ,, գունատացիս ը զկարբեդոնացիս՝ իւրեանց վաղեմի դաշ ,, նաւորս ,, ։

Ա՚մն ինչ հաւմայեցիք ժամալաձաւ լինելին յառաքելուիս գեսպանաց , անունիբազ և ը զևս պնդեր զպաշտուէն սագունատի ։ Ցեսեալ թէ խոնչ էին զօրականք մը հանապազորդ աշխատուէթ իւրեանց՝ է գործս , և՝ է յարձակմունս , չնորհեաց նչ հանգիստ աւուրս քանի մի · բայց և զգուշաւորեալ գասեցոյց գունգս՝ է պահպանուէն կրնայիչ և այլոց գործուածոց ։ Յայնմ վարի քաջալերելը զնա , խոստացեալ միոյ միոյ՝ է նոցանէ փոխատուէն բազում , և առաջի արարեալ նչ զանատանելն գոռոզուէթ թշնամեաց ։ Այլ երբև յայտնի հրապարակեաց թէ շը-

նորհե նշ գնամ աւարն գտեալ ի քղքին՝ իբրև առաջն Ա· Ե· 534·
զայն . ակնկալուէ այդպիսի այնպէս արծարծեցոյց զբոր· Ն· Ի· 218·
բոք նշ , որ թէ առ ժամն տուեալ էր նոցա նշան գլուխ ,
թուի թէ ոչինչ զբեր դիմակալել նոցին լուծուէ : Իսկ
սագուհատացիք գժամանակն՝ յորում լուեցին յարձակ-
մանէ կարքեդոնացւոց , ոչ ծախեցին ի հանգիստ և ի
դադար . այլ առանց ի դուրս հոսելոյ , զցայգ և զցերեկ
ձեռն ի գործ արարին , կանգնել նոր պարիսպ ի տեղ-
ւոջն , ուր հնոյն յերկիր կործանեալ Թողոյր զքղքէն բաց :
Ընդ որ եւս բազմաց ինչ աւուրց կարքեդոնացիք պնդրէն
ի վէր յարձակեցան ուժգնագոյն զի զառաջինն , մինչև
պաշարեալքն զարհուրել յաղագաւկ որ հնչէր յամ կոզ-
մանց , ոչ գիտէին յոր կողմն դարձցին ի պաշտպանուել
քղքին : Ընդ որ եւս անձամբ քաջաւերեր զևբոն ձայնար-
կուէ և ձեռամբացն . յառաջ խաղացուցեալ յայնմ վայ-
րի և աշտարակ շարժական՝ բարձր զի գամ ամրոց քաղա-
քին : Եւ քարամբք և նետիւք արձակելովք ի ռմբաձիգ
մեքենայիցն և ի բաղատրաց գետեղելոց յամ գտիկոնս
աշտարակին , կոտորեալ կամ ի վայր հոսեալ զպաշտպա-
պահ , խորհեցաւ Թէ այնուհետև ժամ է տիրելոյ քա-
ղաքին : Ոմն ի այսորիկ առաքեաց հինդ հարիւր ոսկրեկ-
ցիս՝ գործ ձօք յանկաւորօք հինն ի վեր տապալելոյ զպա-
րիսպն , որ և եղև հեշտաւս . զի չէին քարինք մածուցեալք
կրով և շաղախով , այլ ծեփեալք լոկով տղմով . ոչ վա-
զընդուց էր սակաւուք : Ընդ որ իբրև առ ամբաղխեն ակռի՝
լինէր ի պարսպի անդ պատառուած լայնարձակ յոյժ զի
գետղի բաղխմանն . և ըստ այն խրամատուածն գառնդա-
գունդ հոսէին ի նեղքս ի քղքէն : Յաւս օրինակաւ տի-
րէին նոքա բարձրաւանդակի միոջ . ուր փոխադրեցին
զևբոնոյ մեքենայս , զորս և փակէին պարսպաւ . զի
իսկ նշ այն ոչ դղեակ ինչ բարձրադիտակ ի վէր քղքին :
Իսկ սագուհատացիք կանգնէին միւս ևս պարիսպ ի նեղք-
սակողմանէ քղքին՝ որում չէ եր տիրեալ Թշնամին : Ընդ
ամմանալ նշ մի զի զմիմեանցնանաւ , հարկ լինէր յո-
լովակի մրցել ընդ միմեանս : Ոչայց պաշարեալքն յեաս
յեաս ընկրկմամբք , և պատնշարկուէ ի նեղքս անդր ,
տեսանէին՝ զի քղքն օր ըստ օրէ փոքրանայր : Ահկզեն եղև
և նուաղուէ կերակրոյ . զի յերկարուէ պաշարման նուա-
զեցան համբաւք . և ոչինչ ակն ունէին արտաքուստ օգ-
նահանգուէ , և կարի լինն բացակայքն էին հնովմայեցիք՝
յոքս միայն էր նշ յոյս ապաւէնի և Թշնամիք տիրեալ
էին ամ շրջակայ սահմանաց :

Ա· Հ· 534։
Ն· Ք· 218։

Հասեալ յայն լեառին սահմանն , կալան յանկիւնաքաղայ դոյզն ժամանակ ոգի առնելոյ · ապ հարկ եղև սմա խաղալ փութանակի ՚ի վէր կարպետացւոց և որետոնացւոց , որք ապնեալ էին ընդեմ։ Ոչասուցեալ երկուց ժողովրդոցս , վն խստիւ զօրաժողով լինելոյ նորա յերկրէ իւրեանց՝ ապստամբեցան , և ՚ի կալանս և արկին զսպայս անկիքաղայ · սակայն ընկճեալք յաճախարելոյ նոր , իսկ և իսկ դարձան ՚ի հնազանդութիւն ։

Ոչայց և ՚ի շահատակութիւն անդ նոր , ոչինչ մեզմացաւ խստութիւն պաշարողացդ ։ Ապահարքալ որդի իսիկրոնի՝ զոր էթող անկիքաղ հրամանատար փոխան իւր , այնպէս սքոտեռանդն ձեռն ՚ի գործ արար , մինչ ոչ աստի և ոչ անտի իմանալ՝ թէ չկայցէ զօրագլուխ ։ Ոչաղթական գտաւ յայմ մրցմանն՝ որ եղեն ընդ սագունտացիս · փղոյ գնոր պարիսպս՝ զոր կանգնեալ էր նոր , երիւք խոյովք միանգամայն արձակելովք , մինչև ուրախ լինել անկիքաղայ ՚ի գարձի իւրում՝ տեսեալ գնացս խպտաւ կործանեալս ։ Ապնակ խաղացոյց զզօրս ՚ի դղեակ անդր՝ զոր պաշարեալքն պաշտպանեցին քաջութեամբ քաջութիւ · բայց և այնպէս անկը · նար եղև նոյ չթողուլ թշնամւոյն առնուլ ինչ մասն ։

Ալորկոս զուր չանայ յանկուցա նել զսագունտացիսն ասացեալ յերա սխոնէն ։

Ոչ լինել սագունտացւոց յայսպիսեմ վճռակի , ալկոն մի ՚ի քրիստոնէից իւրեանց , և սպանիայի ոմն ալորկոս անուն՝ անձամբ յանձն առին գտանել ինչ ձանապարհ գալոյ յերաւախոնէութիւն ։ Ոչաղինն առանց ինչ խորհուրդ հարցանելոյ իւրոց քրիստոնէից գնաց գիշերայն ՚ի բանակ պաշարողաց · յուսացեալ թէ կարող է ստիքել զսիրտ աննիքաղայ ողբգանաք և արտասուօք ։ Ոչայց տեսեալ թէ չեղև լսելի , զի զօրագլուխն յաղթական ցասուցեալ ոչ իւիք համոզիւր , և առաջի առնէր պայմանս գժնդակս , այնուհետև որ ձևանայրն դեսպան՝ փոխեցաւ ՚ի փախստական . և եկաց մնաց ՚ի բանակի կարքեդոնացւոց , զի կայութիւն եղեալ՝ թէ որ ոք իշխեսցէ առաջի առնել սագունտացւոց զայդպիսի պրակս պայմանի , մնշտապատ գտաեալ լինի ։ Ոչամք ևին աննիքաղայ՝ թէ տուժ եսցին տուրդեստացւոց զնոր հասուցին նոր . և զի տացեն յիւր ձեռս զնոր ոսկի և արծաթ՝ զոր ունիցին . և զի յետնել իւրեանց ՚ի քրիստոնեն անգնն , երթիցեն բնակիլ յերկրի՝ զոր նա ինքն նշանակեսցէ նոցա ։

Ոչդպիսի եին պայմանքն՝ զորոց պնդեր ալկոն , թէ չառնուն երբեք յանձն սագունտացիք ։ Ոչայց ալորկոս , թէպետ և առժամն զնուորեալ աննիքաղայ՝ այլ երբեմն ասպնջականուն ընկալեալ ՚ի սագունտացւոց , և բարե-

Ա· Հ· 534։
Ն· Ք· 218։

կամ նոյ , էր ՚ի հակառակ կարծիս , ՚ի մինի եզեալ ՚ի Ա· Հ· 534։
կողնչիլ ամի՝ կորնչի և սրատակնդուէն , յանձն էառ զպատ- Ն· Ք· 218։
զամաւորուէն այնը գաշին ։ Ա՚պա անցեալ ՚ի պաշարելոցն
կողմն , եթէ ոգ զվնաս ՚ի ձեռս պահապանաց , և ինդրեաց
զի տարցին զնա առաջի պրետորին սագունտոնի ։ Օ՚հետ
չոքաւ նորա խոնեալ ժողովուրդն , մեծ և փոքր , այր և
կին՝ լսել զինչ խօսիցի · բայց ՚ի բաց արարեալ զնա , զի
լինիցի լսելութիւն ՚ի ծերակուտին՝ մուծաւ անդր , խօսե-
ցաւ և ասէ ։

Ա՚նուն ալիան չեր ազգաւ՝ որ ինքնամեղս եղև խօսել ընդ անդր-
բազում պայմանաց հաշտուելոյ , ոանդր չաջակերութիւն բռնաւոն գալ
պատճել չեզ՝ որ ինչ որոշեցան , աւելորդ եր ինչ գալ առ չեզ , որ-
պէս արարն յառաջ այսմիկ · այլ՝ զ որպէս գիտասցեն , և զ որ-
պէս կարգեալ ոչ յանդիմանալոյ ։ Ա՚նայդ պէ ինաց ալիան ՚ի բռնաւոն չե-
րոյ ընդունելոյ , չամ չերբէ չանցուածոյ , եղիւ պարարելով չեղծաւո-
ւեցաւ երկիւղիլ ՚ի չերբէ ցասմանէ · չամ ՚ի չերբէ չանցուածոյ , եղիւ
չասիցէ առ չեզ ձշմարտութիւն անվասիք , եւ որպէս չեր վաղնջուոյ
հետ և բարեխամ՝ վասնզոյ չայս չեռնարէ · պէ զ՝ անգէս լինիցէ
հնարիցէ , որ զբա ոանդր չեզ՝ առ ընդոսնելոյ պէշարութիւն և պէչեր
զրկութ ։ Ա՚ռ զ՝ համարիցէ , ոչ յորդորիմ չայս վասն այլ ինչ երայ
բայց զայն վը չերոյ օգուտ ։ Ա՚երբ պէ գեսանէք , պէ չարարբ ինչ չեզ
առաջարոք , ցորչափ բառնչան գասչ չեպէն պաշտպանել անչանց ,
չմ ցորչափ ալին ոանդր օգնականութիւն գասնել ՚ի հռովմայեցոց ։
Ա՚յլ այժմ՝ որ ոչ զայդ առ ՚ի նոցանէ ինչ օգնականութ , և ոչ պա-
րնագ և պէնդ չեր են բառնչան ՚ի պաշտպանել պէչեզ և ապահո-
վել , գամ առաջի առնել չեզ հաշտութ ինչ հարչառար՝ չան նպաստա-
ւոր · որոմ և չէ գեղ , եղիւ ոչ որպէս պարտեալ ոանդր տարու-
ցանիցէք պայմանացն անդրեցաչ , ղրբ առաջի առնէ չեզ որպէս յաղ-
ղնաչան · և եղիւ ոչ չամ համարիցէ գա՝ ղրբ չեզ ղնդանցաս , և ոչ
հորդաւ գա՝ ղրբ ՚ի չենոջ բարչցէ · պէ ղրբ ձշդութ խօսեցեալ՝ յաղղե-
պէն է ած ։ Ա՚պա ինձ են նմ , ղնդալ չեզ պչաղաչդ՝ որ այնպէն է
նչաւոբ , և որպէս ղբ գլխովին ընդ բառ չեռամբ · բայց ղնդալ ՚է
չեզ պչեր անդրադանալ , և պաղատութ ընդելոյ նոր չաղաչ ՚է գեղոյ՝
ղրբ նշանակեսցէ չեզ ։ Պ՚ատուիրէ՝ պէ տարչէ առ նա գամ ոսկի և
արճաճ , պչնարկան և պառանչնաւորաց , ղրբ ոանդր · բայց պարգեալ
չեզ , և ինանդր և որդւոց չերոց պչեանս և պաղատութ · ասչան
այնու պայմանաւ՝ պէ ելանիցէք ՚է ապտանդանէ պչնագերծ ։ Ա՚յս
օրէնս են՝ ղրբ օրինադրէ չեզ յաղբնան ղնդաւ · ոչ գասչ և խոտ է-
չեն , չեր արդէ վճճաչ պարտաւորէ յանչն առանց ։ Ա՚յլ ես պեմ
անյոյս , ղնդ ընդ արչանել պչեզ բնդրդովն ՚է չերբէս գնդառ ,
պեղնեցէք պչնագերծ պայմանացս պեղչեալ գմնան ինչ ։ Ա՚յլ ղնդեցէք և
հանիցէ գաճ ձեղդ պահպանութ , ոՉ գառ էդչ չեզ հնագանդել , չան

Աւ Հ· 534· Ղե· Բ· 218·

Աբեսիմ և աւերք սա գունտոնի·

ջարաչար ֆոտրել , և մահնել զնանայս և զերբես ամ Լչհանայ՝ յորոց չէ՛ զերծանել ՚ի ֆաղաւէ առեղելոյ յարչէհմէ ։

Իբրև լուեաց ալորկոս ՚ի խոսեղոյ , գլխաւորք ծերակուտին մեկնացան ՚ի ժողովգեհէ՝ որոյ խուռն ընթացեալ էր ՚ի լսել· և չտուեալ ինչ պատասխանի , եւտուն արկաւ նել զնամ զիսոզ Հորկայ գանձուն , և զնամ զոր ունէին ՚ի տունս իւրեանց ՚ի մեծ ինչ կլուակ , զոր վաւերին յայս սակ ՚ի յայտնի հրապարակի · և զայս արարեալ յոլովք ՚ի նոցանէ ձգեցան ՚ի մէջ լոցոյն ։

Ի յսպիսի խորհուրդ անյուսութեաւ արկ զքէնն ամ ՚ի վարանս · և ահա լսելի եղև ՚ի դղեկին կողմանէ դղրդիւն, որ առաւել ևս երկեցոյց · և այն էր կործանումն միոյ յաշտարակացն՝ զոր վաղուց ևս ծերեկին թշնամիքն Պատնգ մի կարքեդոնացւոց մեռեալ կատաղաբար ընդ իւրամտան՝ որ ՚ի կործանմանէ աշտարակին , զգացոյց անհիւանդ՝ թէ քէնքն այնուհետև յայնմ կողմանէ էր անպատսպար · վ՚ս որոյ անդէն վաղվաղակի չոքաւ սա ՚ի վէր յարձակիլ նէր ամ զօրութ , պատուէր տուեալ՝ կոտորել զնամ հասարակաչափ վճռակիր ։ Ի նողմամ էր հրամանս · բայց կ՚ելոյն ծանուցաւ , թէ այն էր կարևոր · վ՚ս առ ինչ օգտեալ էր խնայել ՚ի կեանս այնց կատաղելոց , որք կամ փակեալ ՚ի տունս իւրեանց՝ անդ ՚ի նեղքս այրեցան կամաքիւ և որդուովք , և կամ անյուսաբար պաշտպանեցին անձանց զէն ՚ի ձեռին , զոր ոչ թողլն՝ բայց յորժամ ՚ի կենաց զրաւեցան։

Ի յսոս օրինակաւ անհիւաղ չետ ուեթամնեալ տալ ժանաւոր հոգոց և աչխատուէ էառ զսագունտոն ՚ի վէր յարձակմամբ ։ Ռնդիպէտ և բնակչաց կամաւորութ ա ւերեալ խաթարեալ էր զնամ՝ որ ինչ էր նոյ գերեզիկ և հքեղ , և յաղթականացն ցասուցեալ ըս սուր հանեալ էր զպարտեալն՝ անխնայեալ ՚ի ծերս ՚ի տղայս և ՚ի կանայս , բայց և այնպէս քաղեցաւ անչափ կողոպուտ փողոյ և կահուց և կալանաւորաց ։ Ի նհիւաղ զատոյց զարծաթեն · բաշխեաց զկալանաւորս ՚ի զօրականս՝ ըս չափս արդեանց միոյ միոյ ՚ի նոցանէ · և առաքեաց ՚ի կարքեդոն զնամ զգտեալ պատուական կարասիս և զկերպասիս ։ Պատուղ բաժանարարուեաս եղև ըս իւրում մասի · զի զօրականք ևս ըզ զևս յոխորտացան դիմագրաւիլ վտանգի ։ Կարքեդոնացիք կամաւորեցան անսալ նմի՝ զոր խնդրեր ՚ի նոցանէ · և ինքն փողովք լծուլի յղփացեալ գտաւ ձեռնհաս ՚ի կատարումն մեծամեծ խորհրդոց՝ զոր ունէր ՚ի մտի ։ Յայնմ վայրի իբրև էառ զսագունտոն , եկ գնաց ՚ի կարքեդոն ձմերել անդ ։

Յորժամ դարձան՝ ի Հռոմ դեսպանքն առաքեալք՝ ի կար-
քեդոն, անդէն լու եղև առուծն և կործանումն սագուէն
տանի. և այս գոյժ արկ՝ ի Հռոմ կսկիծ և տարակոյս մե-
ծամեծ։ Խոհակցուէ Հռոմայեցւոց՝ ի վէր դժբախտ
քէքին, ամենի վրիպակին զոր գործեցին՝ ի Թողուլ ան-
օգնական զօրնպիսի հաւատարիմ դաշնաւորս, և արդար
ցասումն՝ ի վէր կարքեդոնացւոց՝ որք եղէն սկզբնապատ-
ճառ այնց չարեաց, այնպէս խռովէցին զսիրտս, մինչ
անհնար եղև նոյ առ ժամայն խորհիլ ինչ. այլ տառա-
պէին և ողբային զկործանումն քաղաքին, որ առ անքակ
լծորդութիւն յարեալոյ յիւրեանս՝ Թշուառաբար՝ ի սպանդ վա-
ղեցաւ, և զանխոհական դանդաղուէն իւրեանց՝ զոր կա-
յսեր առ նոսա։

Ա. Հայր առաջնոց մնացմունքիդ գՀետ եկին յետ սակաւ
միոյ յոյնք խորհրդոյ վիճակի իւրեանց և փսանգի. զի
կարծեալ այնպէս էր, Թէ տեսանէին զանհաւատ առ
դուրս Հռոմայ։ Ետրհէին՝ ,, Թէ չեղէն երբէք նոյ ըզք
,, ի այնպիսի քաջամարտիկ ահեղ Թշնամոյդ, և ոչ եր-
,, բէք Հռոմայեցիք այնպէս սակաւակիրճք էյեն՝ ի պա-
,, տերազմի, որպէս յայնժամ. և Թէ զպատերազ-
,, մունս՝ որ եղէն՝ ի մէջ իւրեանց և՝ ի մէջ ժողովրդոյ
,, սարդոնիոյ, կորսիկոյ, իսարիոյ և լիւբիկոյ, մանրի էր
,, Համարիլ զինուորական մարդս, ՚ի տիրապէս պատե-
,, րազմունս։ Ահ անհիւսող զօրագլուխս էր վաղնջուց զօ-
,, րականաց, որոց ուսեալ էր ի քսան և երիս ամս տալ
,, պատերազմ և յաղթել քաջամարտից ազանց սպանիոյ,
,, առաջնորդ ունելով զքաջագոյնն և զձեռներեցն՝ ի զո-
,, րաւարս։ Ահ յոխորտացուցեալ սորա զիւր զօրականս
,, առմամբ մեծագանձ քաղաքին սպանիոյ, վաղ ընդ
,, փոյթ անցանել ուզի ՚ի իւրերաս առեալ ընդ իւր զպա-
,, տերազմող ազինս այնր գաւառի՝ որք ընդհացան մուտ
,, նել ՚ի գրաշոգք նոր։ Ահ գաղղիացիք պատերազմա-
,, սէրք գիմել ուզին՝ առ առաւելս և ևս զզօրս նորա,
,, յորժամ անցանիցեն ՚ի երիվիր նոյ։ Այլ Թէ՝ չարի էցե
,, ամանայ՝ տալ պատերազմ ՚ի ամ ապգս աշխարհի առ
,, պարսպօք իսկ Հռոմայ, և ՚ի փրկուէ նորա՞՚։

Յերբև առ փոքր ի հանդարտեցին սիրտք, խմբեցան Որոշումն պատերազմի ՚ի Հռոմ ՚ընդ-դէմ կարքեդոնացւոց։
ժողովք ժողովրդեան, յորս որոշեցաւ պատերազմ ընդ
կարքեդոնացիս։ Հիւպատոսաց անկան գաւառք վիճա-
կաւ. չիպիոնի եղ սպանիա, և սեմպրոնիոսի՝ ափրիկէ և
սիկիլիա։ Հրամայեաց ծերակոյսն՝ զի Թիւ զօրականաց Բաշխն գաւառից՝ ՚ի հիւպատոսս։
զինուորելոց յայնմ ամի՝ էցեն վեց լեգեանք. ՚ի այն ժա-

Ա՛ Ա· 534։
Ն՛ Բ· 218։

Ա՛ղմուկ չիոհնի, և սրտաւուէն Հռոմայոյ վհատանան սա գունակի։ Ա՛ՒԼ ԼԱ· ՅԷ։

Ե· Հ· 534։
Ն· Ք· 218։

մանակս լեգէոնք Հռովմայեցւոց էին յորս Տէր հետևակք, և երեք հարիւր հեծեալք։ Իսկ ընդ ընտրեալ հիւպատոսացդ զչափ գաշնաւորաց՝ զոր կամիցին յաւելուլ չայնս։ Այլ պատուէր ետ նոցա չինայել իմիք ամենևին, վի լինիցի նաւամարտիկ զօրն ամիւ զօրացեալ և կազմ։

Ծուան սեմպրոնիոսի երկու լեգէոնք Հռովմէական զօրականաց. և վեշտասան Տէր հետևակք և հազար ուրեմ հարիւր հեծեալք ի գաշնաւորաց. հարիւր վաթսուն յօգնականաց հինգկտրեան թիոց, և երկոտասան փոքր յօգնականաց։

Իսկ առաքեցաւ այս հիւպատոս ի սիկիլիա՝ այսպիսի իմն յամաքային և ծովային զօրուեբ, պատուէր առեալ անյապեղ չափրիկէ, եթէ իշխանակիցիւր կարողացի իւրական զօրօք խափանել զանիբաղ ի մտից իտալիոյ։ Իսկ քզի անսիբաղ գայր ընդ ցամաք, շիպիոն կալաւ միայն վաթսուն ցօկանաւս, և երկուս լեգէոնս. Հռովմէական զօրաց հանդերձ այլովք չորեքտասան հազար հետևակօք և հազար վեց հարիւր հեծելովք ի գաշնաւորաց։

Իսկ առաքեալ և ի գաղղիա՝ որ չայսկոյս ալպեայ լեռանցդ, մինչև եր ակնկալուն եկաւորուեն կարքեդոնացւոց չայնմ կողմանէ, լուկիոս մանլիոս պլեետոր՝ երկոքումբք լեգէոնօք Հռովմէականաք, և տասն չիլի հետևակօք, և հազար հեծելովք ի դաշնաւորաց։

Հրատարակական ձեռնարկք՝ եթէ մեծամեծք և եթէ մանունք՝ միշտ սկսանէին ի հռովմ պաշտամունքք կրօնի, առանց որոց ոչ ակն ունէին աջողակ ելից։ Վասն հրամայեսցաւ առնել թափօրս երբեմն, և հանդիսի՝ պատրաստնս ի մեհեանս՝ առ ընդունելոյ զինամակալուն դից ի պատերազմին՝ յոր հանդերձիւր ժողովուրդն հռովմէական։

Դեսպանք հռովմայեցւոց յայտ առնեն պատերազմ կրկ քեդոնացիս։ Լիվիոս· ծբ։ Պողիբիոս· Գ· 187։

Իբրև եղեն ի հռովմ այս ամ հանդերձանք, ծերակոյսն՝ զի ոչ ինչ լսեցի զնոքա, որ ստգիստ արկանիցէ զնովաւ, լաւ համարեցաւ յաւագ զսկզբնուբեն մտրտի՝ առաքել յափրիկէ դեսպանս, որք ընտրեցան ի գլխաւորացդ օգոստաւատիւ ժողովգն։ Պատուէր առին սոքա հարցանել ծերակուտին կարքեդոնի, թէ չիւրմ հրամանէ՞ եղև պաշարել անխիթաղալ զսագունտոն. և ի պատասխանել նոցա, այո՝ ոչ կարծելին եր, չայս առնել ժողովրդեանն կարքեդոնի զպատերազմ ի կողմանէ ժողովրդեանն հռովմայ։ Իբրև հասին դեսպանքն ի կարքեդոն, և ընկալեալ եղեն ի լսելութիւն, փաբիոս՝ որ գլուխն եր դեսպանուբ՝ առանց ինչ յառաջաբանելոյ, առաջն արար՝ որ ինչ չանձն եր նոցա։ Յայնժամ ի չերևե-

լեաց ծերակուտին խօսիլ սկսաւ , և ասէ · Զէր առաջին Աշ· 534 :
գեսպան՝ ՛ի խնդրել պի ՛ի յեռս պայ նոցա աննկեղաց , պատճառ Ն· Ր· 218 :
նօց՝ ըն պղտրեաց պատճառն էարով ընդրուէ , չաջ յոյնին վրէ ,
ցոր վայր չեփեցի չեր գոռոզրէ : Այս երէորդ գեսպանութիւն ես
բեսս է ղեղօրինակ , այլ երօք չան պառաջինն բուռն և անկրաս :
Ինդրեմ զարչայս զոռ յայնցամ դիմիոց անչին աննկեղալոյ · այսօր
ընդրեմ զառնայ ամ կարգերդնացաց · յորոց որաալ կամի պառա-
վանուէ վրէպանայ , պոր պնդեր ըն արարեալ էին նոցա · պի չեպ խոռ
գովանուէս էշխեսնի խնդրել ՛ի նոցանէ էսի և էսի գնացուցանն զե
կարէնի : Որդես ինչ ըռուի՝ խնդիրդ որ ՛ի վրէ չեր և վեր՝ ոչ չափ
՛ի գիտել , արդեօք աննկեղաց ՛ի պղտրել պառավանուն՝ չերօ՞ց չմոց
գործեալ էին , ըն ՛ի վերմ հրամանէ · այլ ՛ի գիտել՝ ըն այդ չեռ-
նարէ էրաւացի՞ էին , ըն ոչ : Զի չեր մանն չառավնուն անգ · պի
վրէ անի է զարել պղեր չալչափի , և չննել՝ արդեօք էարովէ չեռն
էարէ ՛ի մարդ , ըն ՛ի վերմ հրամանէ : Օ՞այս դիոյն մարըն է չեվ
պննել ապանօր ընդ վրէ , արդեօք պղտրուն ապտանդոն էին չանն
չաոարուէ ընդրեմ զպննգրուէ : Այդր՝ չանչի զուռ չեվրէն ոսաուռ-
ղեչ վրէ պևարէրն ՛ի չեռնարքս՝ չոր ղօրափլուխ չէ-րբանց չմոց չեռն
արկեն , և ՛ի չեռնարքս՝ պոր հաբէաց հրամանաս էպարէն , էսուզա-
վանիմ՝ ըն լռապարեռս հեղպպաս արար ընդ վրէ զպննգրուէ , չոց
կայ պրան՝ որ ապտնվէն չամ արշաւանէ ղպննգաւորս երէպտանչէրս
ծողովրդեան · բայց չանչի ապտանգապէչ չե էրէն զպննգաւորչ , ոչ
խոխ երօք պրոյցչ են պնոցանէ : Կնդրեմ պի պայչ պարապանի , ըն
յայնժամկս չանուանի նգանկէն նոչա յայլասմ զպննգրուէ եղելոյ
չեպ ապաս վրայ ընդ ապարուելայ : Այո՞ այդ այդպես է · այլ այդ-
պեսամ առարկուէ չուանիմ ինչ զալ այլ պարապանի , բայց պրը
զուռ ինդրին ինչ ուսուցէ : Կնդրէ , ըն չէմ պարպասր պնդմա-
նուէ առանցնոյ զպննգրուէ լուսաբերսն , պի չհասպարեցաս ՛է ձե
ղովրդենէ և ՛է ծերակուռէ չերմ · և յայս ասկս արարաս գնա և ,
որ ապա հասպարեցաս յասացելոյ երկուս էարգաց : Զի աս վրէ վճռ
՛է վր սկզբանս : Այդր՝ երբ ոչ պարպասրէն նչեվ զպննգրուէ՝
պրը ինդրէն չեր չօրափլուխ , յորմամ չկայ այնց հասանուէ , ոչ
պարպասրեսցն պրնչ և ոչ զպննգրուէն՝ պրը արար ընդ չեվ ասարս-
բալ առանց խնդրելոյ ՛է ինչ զհասանուէ : Այդա լռեցէ խօսիլ
պապտնուդոն և պիերոսս , և յայնժընչէ կնտրդոն՝ պրը չերկար
ձամանակաց հերս ունէ ամփոփեալ ՛է արս :

Հայնժամ փաբիոսի ՛ի վեր առեալ զդիօշակ իւրոյ հան-
դերձի և զոգաւորեալ առմատոյց նմ , ասելով խրոխտա-
ձայն · բարչեալ ունիմ յայս փոփ պպարերպմ և գնդաւորէ , չեզ
հասանի ընդրել պի չերէոսց ապտ : Ի պատասխանել նմ · Ռո-
գոմ ընդրել չերկեն · պարզեաց զգոգն և ասէ · ապա առմա-
տոյանէմ պարերամ · որում կրկնեալ անդրկն կալքեզդ

ԱՀ Ա· 534։ ՆՄ Ը· 218։

Նայցուց նուիրն խրոխտանօք՝ ասէն . Ահ դէպ յաճախիպ ընդու-
նդխ կատարել կամաց ։

Մնոտի բաղ. բանդիք կալ. քէդռնացաց առ արդարա. ցուցանելոյ զպաշարուն սուգնատնի ։ Պղատէիս. Ե· 175· 176։ Լիւս. ին· 3ին։

Ա՛յս պարզ և ազատաբերան հարցուած առ կարքեդռ. նացիս , և յետ պատասխանուդ նոյ՝ յայտարարուիլ մարմին առ նմ , Թուեցաւ Հռովմայեցւոց յանկագոյն մեծարոյ. թէ բնաւորութիւն իւրեանց , ը զժամավաճառ լինել՝ի նուրբ հետացօտուիլ մեկնութիւն գաշանց . այն զի՝ յետ առ. ման և կործանման սագունատնի՝ ՚ի դերև եր ամ յոյս հաշտուե ։ Ա՝ն զի եթէ կամեցեալ եր նոյ՝ի պայքար մնա. նել , դիւրին եր տալ պատասխանի ծերունւոյն կարքեդռնացւոյ , թէ չունի իրաւունս համեմատել զգաշնադրուն լուտատիոսի՝ որ զինի յեզափոխեցաւ , ը գաշնադրութիւն աստուածային . իբր զի՝ի լուտատիոսին յայտնապէս ասի , թէ ապահով լիցի , երբ ո՛չ՝ի ծաղկըրծնէն հռովմայ հաստատուիլ ընկալցի . ուր յաստուածային չկայր ինչ այդպիսի բացատրութիւն . նա՝ հաստատեալ և եր այն գաշնամեայ լուծ , եթէ առ կենդանութը աստուածային , և եթէ յետ մահու նոր ։ Այսոյ թէպէտ և կամեցեալ եր կարքեդռնացւոց անսալ գաշնագրուն լուտատիոսի , կայինի՝ի նմ լիով ներաւնալ և սագունատացիք՝ յենդհանուր եվերան գաշնաւորայ երէցանցն՝ ծաղկըրծեան . զի ո՛չ յատկանայ այս զոյց՝ի վր այնց՝ որք առ ժամն էին գաշնաւորք . և ո՛չ՝ի բայ առնուլ զայնս՝ որոց յետ ժամանակայ հնար եր գաշնաւորիլ ։ Որդ՝ ՚ի լինել յայդմ մանին երկաքանչիւր ժողովրդեանն ազատ վր ապագային , իրաւացի ՚ի մն եր արդեօք չընդունիլ զազգ ինչ՝ի միաբանութիւն ը իւր , վր առ ՚ի նմանել ընկալեալ երթալոյ , կիմ չհնամանալ լել՝ զորս ընկալանն ։ Ովղ զի՝ հռովմայեցւոց և կարքեդռնացւոց հնար եր փոխոխակի պահանջել՝ի միմեանց , չջանալ խոտորեցուցանել զգաշնաւորս իւրեանց . և զի ժողովուրդք՝ որք կամիցին անցանել կողմանէ՝ի կողմն , մի լիցին ընդունելի ։

Բուն պատ. ճառ երկրորդ պունիկեան պատերազմի։

Պողիբիոս՝ յորմէ հաւ տիտոս լիվիոս զամ զգայս վայր առացեալքս , յարէ միւս ևս մեռածուիթէ , զորով լիվիոսի չէր պարտ զանց առնել ։ Ա՝ն ճապաղս սխալէ՝ ասէ պողիբիոս , որ կարծէ՝ թէ առուն սագունատնի յանկիբաղայ եղև առաջին և բուն պատճառ երկրորդ պատերազմի կարքեդռնացւոց . զի այն եղև չիրաւի սկիզբն , այլ ո՛չ պատճառ ։ Հռովմայեցւոց վր դիւրաւ տեղի տալոյ իւրեանց՝ի սիկիլիոյ՝ գաշնագրութիւբ լուտատիոսի , որով յանկ եղ առաջին պատերազմն ը հռովմայեցիս . ա՝ն հերաւուի և բռնուի սոցա , որոց պարապ գտեալ՝ի խռո-

վուեց յարուցելոյ յարիրիկէ , կորզեցին ՚ի նոցանէ և ըզ- ԼՃ Հ· 534։
սարգոնիա , և եդին ՚ի վէր նշ նոր Տարկ· և Հուսկ յետոյ Ն· Ր· 218։
յաջողուածք և աշխարհակալութիւնք կարբեդոնացւոց ՚ի
սպանիա՝ որք ազդեցին ՚ի նա գոռոզուլ և խրոխտանալ ,
և ՚ի Հռովմայեցիս տիրուլ և վարանս , եղեն բուն պատ-
ճառք դժուէ դաշանց ։ Այլ թէ լեալ Հայել միայն յառաւել
սագունատնի , ամ յանցաւորութիւն անկանի ՚ի կողմն կար-
քեդոնացւոց · որոց չէր արժան արպիսի և իցէ պատրուա-
կաւ պաշարել զքիշ ի անտարակոյս ներառեալ ՚ի դաշ-
նադրութեն լուսաւորիսն սկզ դաշնաւորը ըստ Հռովմայ ։ Այ՝
՚ի յանձնառուլ դաշնադրութեն՝ դեռ չէին մեռեալ սա-
գունատքիք ՚ի դաշնաւորութիւն ըստ Հռովմայ · բայց և յայտ
է , թէ չառնայր դաշնադրութիւն զազատութիւն երկոցունց
ժողովրդոց՝ առնելոյ նոր դաշնաւորս ։ Այ նկատել կերպ
միայն ըստ այժմ մնային , չունին կարբեդոնացիք տեղի չբմե-
ղութիւն ։ Այայց որ դառնայ փորը ի ըստ կրունկն , և ձգի
ինչ ՚ի ժամանակին՝ յորում Հռովմայեցիք բռնի կորզեցին
՚ի սոցանէ զսաքզնիա , և առանց ինչ իրաւանց եդին ՚ի
վէր նշ նոր Տարկ , այնպիսւոյն պարտ է խոստովանիլ (ա-
սէ պողիբիոս ,) թէ ըստ այսց երկուց՝ չէր արդարացուցա-
նել իւիք զդնացս Հռովմայեցւոց , զի գլխովին հիմնեալ
էր յանիրաւուն և ՚ի բռնուն ։ Այմ ըստ պողիբիոսի այս են
կարծիք · Թէ այն եղև արատ ինչ պարծանաց նոցա , զոր
ոչինչ իւրեանց քաջագործուն կարողացաւ երբէք ջնջել ։
Այայց Տարցանեմ միայն , արդեօք անիրաւութիւն Հռով-
մայեցւոց՝ բացերև , այլ նախեզակ , զերծոյը զկարքե-
դոնացիս ՚ի պահպանուէ դաշնագրուէ , որ ամ Հանգա-
մանօք կնքեցաւ զկնի · և ԵՐ արդեօք այն օրինաւոր ինչ
պատճառ գրգռութիւն մարտի ։ Այւր ուրեմն է տեսանել ,
Թէ յայսպիսի քննութիս դաշնադրութեց լինիցի յառաջա-
նալ անկեղծութիւն , և պարտ համարեսցի չունիլ յայմ
այլ առաջնորդ և Թարգման , բայց միայն զարդարուէ ։

Դեսպանք Հռովմայ ըստ պատուիրանին եդեալ առ նոս ՚ի մէնկիլ իւրեանց՝ անցին ՚ի կարքեդոնէ ՚ի սպանիա · գուցէ Հնարեսցին ձգել ՚ի բարեկամուէ Հռովմայեցւոց զժողովուրդս այնր աշխարհի , կամ զնեթ օտարացուցանել ՚ի կարքեդոնացւոց ։ Այարգուսայիք՝ ։ որոց նախ առաջին չոգան յայց , զժգոհք զկարքեդոնացւոց , որոց լուծ՝ անտանելի էր նց , ժողովեցին զնս բազում մարդասիրուէ · և օրինակ նշ զյոգունս յաղգաց՝ որ յայնկոյս իբերոսի յո-

Լիւ· էս· 5։

1 Լին ծողովրդոյ ընդ զէշ սահմանաց խաթալունիոյ և արբախանայի ։

ԱՀ· 534· Ժարեցոյց անցանել յիւբեանց կողմն ։ Յետ այսորիկ չո-
Ն· Ի· 218· քան առ վալօկիացիս ։ Իսայց իբրև սփռեալ ծաւալէցաւ
զ՚ամ սպառնիս պատասխանին զոր ընկալան ի նոցանէ ,
օտարացոյց զայլ ժողովուրդս ՚ի յօժարամտութիւնէ միաբա-
նելոյ զ՚համմայեցիս ։ Ոչ սոյն ծերագոյնն ՚ի ժողովն
անդ , յոր ընկալեալ եղեն ՚ի լսելութիւն . Ցամաչէին խնդրել
՚ի զինչ՝ նախահնձաբ ընծրել չէին բարեխոհանիլ չան պիարէոնաց-
ուցն , չեպ անդիցն անցելոց ֆորբ ի յառաջ ընդ պատապետալ սափոնա-
պացիս , որ ՚ի չերոց դաշնաւորաց էին առիւ . առ որս առաւել անփըք-
ռացայտ ՚ի լռանել չնա , չան աննիւթեալ ընշուռ նոցա ՚ի երկնանել չամ
զոչ նոցին ։ Ոչ նաացէ եմռանս խրապուռ . երբեմն ՚ի խնդրբ բարեխա-
մաց չերէրբ՝ յորս չե եղեն լռեալ զաղեպս սափոնապացոց ։ Ոչ ա-
բակէ այդերբէ զբեհեպ չաղաբէ՝ պատապետուռնէ էն ամ ժողովրդոց
սպանիոյ , աղեքսաւր՝ բայց և զբէրբար , որ ռատուցանէ չհամատալ
բնաս հռովմայեցաց ։ Յետ ատրա խօսիցս հրամայեցաւ նմ է-
լանել փութալ յերկրէ վալօկիացւոց , և ոչ լաւ ևս ինչ
ընդօսնելոյն զնին առ այլ ժողովրդս սպանիոյ՝ յորս
զրջեցան ։ Ոչ յածեալ վայրապար զ՚ամ սպանիս , ան-
ցին ՚ի գաղղիս . և եկին նախ առաջին ՚ի ՚ռուսկինոն ։

Ժողովուն էր գաղղիացւոց երեսիւ ՚ի ժողովս իւրեանց
սպառազինեալ . որոց տէսուն ՚ի դէսպանս հռովմայեց-
ւոց եղև ահ ընկղկիլ ։ Իսայց առաւել ևս , յորժամ ՚ի բարձ-
բացուցանել սոցա զխոսս և զզօրուն հռովմայեցւոց , և
զընդարձակուն տէրուն նոյ , խնդրեցին ՚ի գաղղիացւոց
ատել , չտալ անցս զ՚ամմանս և զ՚քեզս իւրեանց՝ կար-
քեդոնացւոց , որք երեսային տալ պատերազմ յիտալիա ։
Ոչ անգլ ձայն լսելի եղև ՚ի ժողովն անդ՝ մեծի քրէնիզա-
նաց՝ բարձրաձայն ծաղուս , մինչև ծերոց առէնին հաչիւ
լռեցուցանել զբռնուն մանկագուենից . այսչափ ժպիրչ
և անբանաւոր թուեցաւ խնդրուած նոյ գաղղիացւոց ՚ի
շնորհս իտալիոյ , իբրովի յիւբեանց վ՚ր արկանել զվտան-
գաւոր պատերազմ , և մանաւ զերկիր իւրեանց ասպա-
տակի՝ ՚ի պահել զօտարինն ։ Իսայց երբև խաղաղացաւ
աղմուկն , ծերագոյնն ՚ի նմ էտ պատասխանի դէսպա-
նացն . ,, Ընկալան երբեք գաղղիացիք նպաստ ՚ի հռով-
,, մայեցւոց , և ոչ վնաս ՚ի կարբեդոնացւոց , վի պարտա-
,, ւոր լինին վնիել ՚ի շնորհս նոյ ընդեմ սմ ։ Իայ՝ ասորին
,, հակառակն քաջ գիտեմք , թէ զմեր ազգայինս քնա-
,, կեալս յիտալիա , խոշտանգեցին հռովմայեցիք չարա-
,, չար , վի հալածեցին զնա յերկրէ՝ զոր ստացեալ էր նոյ .

1 Է դաչ՝ որ էա զանան իա առաւիչօնի ։

,, արկին ը ծանը Հարկօք , և Հաստուցին նոցա բիւրազգի Ա՛ Հ· 534 ·
Ն· Ք· 218 ·
,, ջարիս ,, ։

Ալինչ լաւ ը զայդ ընդունելութիւն գտնի յայլոց ժո
ղովրդոց ը ամ գալ գնա , բայ ի ժողովրդոց մասսիլիոյ ,
որք միայն հիւրընկալեցին զնո ոգ բարեկաման ։ Այս գաշ
նաւորք ոչ Հաստատութիւք միայն՝ այլ և խնամակալութիւք ,
զգայուցին նոյ զամ ,, զոր ինչ օգուտ կր Հաւմայեցուոց
գիտել , անձամբք իրազեկ լեալ ամի բազում փութոյ
պնդութ ։ Ո՛ւկուցին նոյ , Թէ աննիւթապ ամապարեաց
Հաստատել բարեկամութի ը գաղ գիացիս . այլ այն ազգ
վայրենի և արծաթասէր՝ չլինի նր կուսակից , Թէ ոչ
փայթ կալցի նա շահիլ զգիաւորսն ընծայասուցութ ։

Յածեալ գնապանաց այսու օրինակաւ ը պէսպէս գա
ւառս սպանիոյ և գաղգիոյ՝ գործան ի Հռոմ. ուր Հա
սին փոքր ու զինի չոչ առնելոյ հիւպատոսաց յիւրեանց
վիճակեալ գաւառս . և գտին զամ քրքայիս մնախորհս
ի վ ը պատերազմին՝ որ առաջի կայր . ստուգութ ի մօր
եղեալ նոցա , Թէ աննիւթապ վաղու ևս անցեալ խոկ
ընդ իբերոս ։

Ա՛ռեալ սր զսագունատն , երթեալ էր ձմերել ի կար Ազնիւթապ պատրաստի անցանել յԻտալիա : Ձան գն Հռոմայ զօրուն կարգեցուցոյ Պուբլիոս · Ք· 187· 188 · Լիվ· խա - խե ։
քեդոն . և անդ եՀաս ի վ ը , որ ինչ անցք անցին վիւրև ,
եՀի ի կարքեդոն և եՀէ ի Հռոմ։ Այս զի Համարեալ
էր ոչ գլուխ միայն , այլև Հեղինակ և պատճառ պատե
րազմին , բայ լեաց կիր վաճառեաց զամ աւարն ինայեալ
առ նիմ և տեսեալ Թէ չիք ժամնակաւ լինել՝ ետ կո
չել առ ինքն զօրականս , և ասէ ցնս ։ Ա՛նա
բեկոմք՝ կարծեմ ընե ցեղն նմանոյ , ընե չեպ խաղաղելոյ ղեռվան
դակ ազանիս , երբե ոչ կարմիս զնզնիլ լինել , և ի բաց աբչիլել
ղօրս , օՀ՞ոտ է մեզ խաղաղացանել զպաբերազմ այսօր ։ Ա՛ ը զի
անհնար է մեզ Համակարել այսց ազանց զօրուս խաղաղութ և
յաղեռուել , բայց երբե խաղալով ի վ ը այնց ծուղովբդոց՝ որոց գրուա
ռաւելս զնր պարծանս և զձեռուէ ։ Այսց դանդզ պաբերազմն՝
յոր ոանիմս չեռանարկել , լինելոց է չերկիցս հեռաւորս , յորոմ
հնար է անափանիլ դարչի մերոյ ի հայրենիս , ընե ոչ ի չենջ անչխոյ
պեանել զնրկիր իոր և զքնդանիս , ընորհել է նմա ։ Այսց գարչ
ջիկ գամանմբել ի սկիզբն գարնայոյ . զի խնամախալուսե գեղ
սկիզբն արաշոյ պաբերազմի՝ որ առաւելացոյ զնր ձեռուէնան
և գիաս ։

Չանչոյ եղև յոյժ զօրականաց այս յօժարական Թոյլ
տուուն զօրագլխին առ նմա . զի մեծագիս ըղձանային
գրեթե առնչորկ միւսանգամ տեսանել զՀայրենիս , յոր
մէ գիտէին Թէ հեռանալ ունին ը երկար ։ Չանգիստ

Աւ· Հ· 534։ Ն· Ք· 218։

ձմերայնոյն ըստ մեջ մտեալ աշխատուեցաւ՝ որով տարան, և որով տանիլ ունէին առ յապայ, զօրացոյց զմարմին նոցա և զոգի՝ ձեռնարկել ի նոր ձեռնարկ, մինչև անվնաս գտանիլ ամենեցուն նոցա ի սկիզբն գարնանոյն ի նշանակեալ տեղւոջ։

Ճշդիւորդաւ թէ աննըման ղայ ի գաղէս։ Լին· ին· ։

Ընդ որում հանդէս արարեալ այլևայլ ազանց՝ յորոց խմբեալ էին զօրք իւր, դարձաւ ի գաղէս, որ իբրև զկարքեդոն՝ հատուած էր փիւնիկեացւոց, ի կատարել զուխտ իւր՝ զոր ուխտեալ էր հերակլեայ· որում աւրար և նոր ուխտս, առ ընդունելոյ զյաջողուած իւրոց խորհրդոց։ Բայց ոչինչ նուաճ խնամ ունէլով պատսպարուէ հայրենեաց, ընդ ի վեր յարձակմանն թշնամեաց, եդ ի մտի թողուլ յափրիկէ զօր երևելն, զի իսկ յապահովս վն ի փորձանաց հռովմայեցւոց, թէ ուրեք երբեք իշխեսցեն նաւարկութիւն ելանել անդ ի ցամաք, մինչև ինքն՝ ձանապարհ արասցէ ի սպանիա և ի գաղղիա, առ անցաւ նելոյ ընդ ցամաք յիտալիա։ Յայս ամս զօրաժողով եղև յափրիկէ և ի սպանիա, մանաւանդ պարսաւորաց և աղեղնաւորաց· բայց կամեցաւ զի ափրիկէացիք զինուորեսցին ի սպանիա, և սպանիայիք յափրիկէ· վարկուցեալ թէ մտադիւրագոյն ծառայեսցեն յօտար երկրի, քան յիւրեանցն· մանաւանդ զի այսպիսի փոխանակութիւնք ձգելն յանձինս փոփոխ պարտաւորուն քաջ պաշտպանութիւն։ Ղառաբեայ յափրիկէ երկքտասան հնդիւ ուղտ հարիւր յիսուն հետևակս՝ թեթևաշարժան զինեալս, և ուղտ հարիւր եօթանասուն պարսաւորս ի կղզեացն բալէարայ, հանդերձ հնդիւ երկերիւր հեծելովք ի պէսպէս աշխարհայ։ Ղառաբեայ զմնան ինչ զօրացս ի կարքեդոն՝ սակ պահակապանս, և զմնացեալսն բաշխեալ ընդ ափրիկէ· միանգամայն պատուէր ետ, զի ժողովեսցեն ի քաղաքաց քրքաց գաւառին չորս հնդիւ արս յընտիր ընտիր երիտասարդաց· զորս ապա խաղացոյց ի կարքեդոն, ոչ այնչափ ի պատսպարուէ քրքին, որչափ ի պատանդուէ։

Եւ զոգաձ նախանձուրթաւ դէ զասալ յուրաքանչիւր եղբարցէ։ Լին· ին· ։ Պ· Ա· ։ Ք· Եր· 189։

Իսկամ կալաւ և սպանիոյ, զոր ոչ ի ձահ համարեցաւ ի մնացեալս արկանել· այն զի՝ գիտէր թէ դեսպանք հռովմայեցւոց զանազան ամբիւ յանկուցանել զայն ժողովուրդս յիւրեանց կողմն։ Յանձն արար ասորուքաւլայ եղբօր իւրում՝ որ խրոխան էր և ժիրաժիր, զպատսպարութիւն գաւառին· տուեալ նմա յայս սակս զօրս խմբեալս ի ծագոյն մասամբ յափրիկոյ· զի՝ ի տասան հնդիւ ուղտ հարիւր յիսուն հետևակս ափրիկեցիս· երեք հարիւր լիպուրացիս· և հինգ հարիւր պարսաւորս քաղէարացիս։

Յայս խումբ հետևակազօրու յաւել և խումբ հեծելա զօրու. յո՛ չորեք հարիւր յիսուն լուիփխունիկս. հինգ ուր հարիւր՝ կէս նաւմիդացիս և կէս մուղլիս, (կո՛ մաւրիս տանացիս,)՝ի բնակչացն ծովեզերեայց ովկիանու. և երկերիւր լերգետացիս՝ յազգէ սպանիացւոց։ Այս զի մի՛ ինչ պակասեսցի յոյմէ, որ ամրուէր էր ընդ այն ժամանակս զօրաց յամաքի, եթող առ սոսա փիղս քսան և մի։ Այս՛ի վերամի՝ ընդ համարեալ անվրէպ, թէ հռովմայեցիքս միմին և՛ի ծով, ուր արարեալ էր նոցա զայն մեծ յաղթուն, որով յանկ էլ առաջին պատերազմն՝ որ՛ի միջնոյ և կարքեդոնացւոց, եթող առ եղբօր իւրում՝ յիսուն ցռկանաւս հինգկարգեան թիոց. երկուս չորեքկարգեան թիոց. և հինգ երեքկարգեան թիոց։ Ընդ այսոսիկ ետ նմա բաւ զումբ իմաստուն խրատս, թէ որով օրինակաւ արժան իցէ նմ գնալ եթէ ընդ սպանիացիս և եթէ ընդ հռովմայեցիս, թէ ուրեք երթիքք ընդհարցին ընդ նա։

Ցետանեմք անդստին՝ի սկզբանէ պատերազմիս տիպ գերապանծ զօրագլխի յաննձն անուիթաղայ. յորոյ իմաստուն յառաջատեսուէ վերոյ և ոչինչ. որ տայ պատուէր ամ ուրեք ընդ պիտելոյ. որ կանխէ՛ի զգուշաւորութիս պատկանաւորս յաջողուածոյ իւրոյ խորհրդոյ. որ ընդ այնպէս արիաբար՝ի վախճան հասուցանել զոր եդն՝ի մէջ տի. և սէ դնե՝ի մտի՝ բայց զմեծամեծս. և որ երևեցուցանէ այնպիսի կատարեալ մտաւարժութիւն մարտի, որ եթէ չէր առոյգ հասակաւ, մնալոյ էր համարել պատուղ քաջափորձ համուութեան։

Յօդ· Բ·

Ընդ՝ի բաղձալ վաճառանաւ՝ի բարեխառնել գաղղիացւոց։ Հրամայէ զօրուն օր ելանել։ Խրատ նոր և պեսիլ։ Ձու առնի՝ի հողմն պերճեան լերանց։ Ճանապարհորդութիւն զոր հարկ էր առնել, առ անցանելոյ՝ի հարեգոնն յիպալիա։ Պատգամաւոր նպաստին անցից նորա ընդ երկիր իբերաց։ Ալ պարանոցութիւ բոյեցւոց՝ի հռովմայեցւոց։ Պարտուիլ մանլիոսի պրեպորէ։ Հիւպատոս փոնտ իբրաւանչիւք յիւր վերձեալ գաւառս։ Պ. ղեկիոն հասանի ընդ ծով՝ի մասիլիա։ Ի սէ ընի աննիբաղ մօտ ի անցանել ընդ հռոդանոս։ Ի՞նդանել աննիբաղայ ընդ հռոդանոս։ Պատրաստ հարուածելոյ՝ զոր յղեցին երկուքն հողմանք՝ պատահին ընդ նոսա։ Պատգամաւորութիւ բոյեցւոց առ աննիբաղ։ Ի՞պեռնաբանութիւ նորա առ զօրսն՝ յառաջ քան զընդհարմանս լինել։ Նորա՛ի լերինս ալպեայ։ Պ. ղեկիոն գոնի զաննիբաղ մերձենալ։ Ի յառաջ վո-

Ա· Ե· 534·
Ն· Ք· 218·

ԸՆ Հ· 554։ ՆՐ· ՀՐ· 218։

ըէ սա գէտ ձանապարհ դեպ յալտեայ լերինս ։ Ապարար ընթ-
ըէալ է զՀ երէսաց եղերաց , անդրէն հասանել ղերեզման յաՀոս ։
Աշանաւոր անդ աննէրաղայ ընդ ալտեայ լերինս ։ Ընծաուէ
և խոհեմուէ՝ զոր երեւեցոյց յայս ձեռնարկ ։

Աշնիբաղ վասանձայ՝ ի բարեկամս մուԹե գաղ-ղնացուց ։ Պ-ղէբիս· ջ· էր· 188։

Իբրև հոգացաւ անձնիբաղ ապահովել զափրիկէ և զըս-պանիա , մնայր այնուհետև եհաւորեն սուրհանդակաց՝ զորս հանդերձեալ էին գաղղնացիք յղել առ նա , և տեղեկուել՝ զոր ակն ունէր առնուլ ի նոցանէ ի վերայ պտղաբերութեանն երկրին՝ որ առ ստորոտով ալպեայ լե-րանց , և զպատրաստս , ի վ ի բազմութեն բնակչաց , եԹէ էի՞ն արդեօք արք պատերազմողք , և եԹէ ի պ՞որպիսին ելելոյ փոքր ի յառաջ ի Հռովմայեցիս՝ մնայեաւ էր ի նմա խոժոռութեն ինչ առ իւրեանց յաղԹականս ։ Ա ստուհ էր յոյժ ի վ ի ազգիս այսորիկ ։ Այս սակս առաքեալ էր նո՛ր փութով սուրհանդակս առ ՀՄ Թագաւորսն գաղ-ղնոյ , եԹէ առ որս Թագաւորէինն յայնկոյս ալպեայ լե-րանց , և եԹէ առ բնակեալս ի բուն իսկ ալպեայ լե-րինս . Հաստատեալ ի միտս չտալ պատերազմ ի Հռով-մայեցիս այլուր , բայց եԹէ չիտալիա . և ի մտի եգեալ՝ ԹԷ պիտոյ է նմա՛ օգնականաւ գաղղնացւոց , ի յաղԹել գԺուարուեց՝ որք ի առաջ լինելին իւրոց անցից ։ Ապա քանացուս շահիլ բնծայատուութիւ՛ զգլխաւորս նո՛ց , զորս գիտէր Հարեալս զագահուԹի՛ . և այնպէս սերտել զանձ և զՀատատարմանն մասին ինչ ժողովրդոց ։ Հասին այ-նուհետև սուրհանդակք , և զգայուցին նմա՛ զպարեգօժա-բուն գաղղնացւոց՝ որք անձկանօք Հնային նմա՛ . և զան-չափ բարձրուն ալպեայ լերանց , և զտարժանաւոր անցս նորա , ԹԷպէտ և չէր ամենևին անՀնարաւոր ։

Ա սկսանիլ գարնանային փոյթ կալաւ անձնիբաղ , զի էրկեն զօրականք յիւրաքանչիւր տեղեաց՝ յոյս ձմերեին , մեծապէս քաջալերեալ զնո՛ զօրվք ՀՄ՝ որ ինչ եղև ի կարքեդոն ի ՀնորՀս իւր ։ Ապա յապահովի լեալ զաս-լեցօժարուէ իւրոց քՀէքակցաց , սկսաւ յաՀմ օրէ պատ-մել յայտնապէս զօրականաց զպատերազմն՝ որ ի Հռով-մայեցիս . առաջի արարեալ նո՛ , ,, ԹԷ ՀՆ խնդրեին նՀ՛ , ,, զի ինքն և ՀՄ դիմաւորք զօրուն տային նո՛ ի ձեռս ։ ,, Ապար և երկար զրոյց , առաջի արարեալ նո՛ գրուատա-,, նօք զարգաւանդուԹի՛ երկրին՝ յոր Հանդերձեալ էին ,, մտանել , զբարեխօժարուէ գաղղնացւոց , և զպաշտա-,, ւորուէ՛ն՝ զոր Հանդերձեալ էին առնել ի՛ նմա՛ ” ։ Օ օ բանակաւք միաբան եւտուն պատասխանի . պատրաստ ե՛մք

գալ զկնի քո ամ ուրեք. և նոր գովեալ զբաւականդուխն Ա՛ն, նշանակեաց նոյ օր չուոյ, և արձակեաց ցժողովն։

Ա՛ն հասանել նշանակեալ աւուրն՝ չու արար, ընդ իւր ունելով իննսուն հազար հետևակս, և իբրու երկոտասան հնդիկ հեծեալս. և մնաց քերեալ առ ետովիստաս, դիմաց ի կողմն իբերոսի, ոչինչ բացակացեալ ի ծովեզերեայց։ Ընդ ետես յերազն՝ որպս պատմեն, երիտասարդ մի տեսլեամբ և հասակաւ առաւել քան զմարդկան. որ առաց ցնա. Առաքեցայ ի դիոսէ, առաջնորդել քեզ յիտալիա։ Ա՛վր քերեն, Թէ պատուիրեաց գալ զկնի իւր, չհատորեցուցեալ զաչս ի նմանէ՝ հայիլ այլուր. և Թէ արդարև զհետ չորքաւ երկիւղահառն ակնածութիւն, ոչինչ հայեցեալ յայսկոյս յայսկոյս։ Ա՛այլ զկնի անկաբացեալ դիմակալել քնաւորական լեվսյրաքինուե մարդկան՝ մանաւանդ յորդելեալս, զարձաւ ի թիկունս կոյս, տեսանել՝ զինչ իցէ այն՝ որ տեսուի արագեալ ի նմանէ։ Այս աչս տեսանէ վիշապ սոսկալիք մեծ, որոյ պտոյտքեալ զանկաք, կործանէր զնա յայսկոյս յայս կոյս անհնարին չափովք. և անդէն սկսան հնչել որոտմունք, և զհետ նոր եղև ահեղ մրրիկ։ Այս ի հարցանել նր, զի՞նչ նշանակիցեն այն նորանշան իրք, տուաւ նմա պատասխանի. գուշակ են աւերածի իտալիոյ. այլդուէրթ զձանապարհ քո, և այլ մի ինչ խնդրեր իմանալ քան զայդ. զի պատահարք են, զոր տեսչութիւն կամք են ունել ի ծածուկ։

Ոչ զիարդ և իցէ այս երազ, զորմէ պողիբիոս ինչ ոչ խօսի, աննիբաղ էանց ընդ իբերոս. ի վերայ յարձակեցաւ ² ժողովրդոյ քնակելոց ըստ այն տեղիս՝ ըստ որս էանց, յիբերոսէ մինչև ի պիւրենեան լերինս. և ետ քաղաքս արիւնայեղս պատերազմունս, յորս և ինքն կորոյս քաւ զուարս։ Վակսէն և այնպս հնադանդեցոյց զայն կողմանս, և ետ զկառավարութիւն նոյ աննոսի, զի սիրեսցէ այնց անձուկ կապանաց՝ որք որոշեն զսպանիա ի գաղղիոյ, Թողեալ առ նմ, եթէ՝ ի պահպանուել կրնիցս, և եթէ՝ ի զգաստութիւն բնակչաց՝ տասն հնդ հետևակս, և հնդ հեծեալս, և յանձն արարեալ ի նա զաղեսս այնց զբանականաց՝ որք հանդերձել էին երթալ ըստ իւր յիտալիա։

Ցայնմ վայրի ազգ եղև աննիբաղայ՝ Թէ երեք հազար կարպետանիք զարշուրեալք յերկարուէ ձանապարհին, և՝ ի բարձրութէ ալպեայ լերանց՝ որոց անցք Թուէին

Ա՛ն 534։ Ն· Քր· 218։

Երազ ան-նիբա-ղայ։

Լիւ իա· իէ։

Ձու առնէ ի կողմն պիբենեան լերանց։ Պոլիբիոս· գ· 189· 190։ Լիւ իա· իէ։

1 Ընծանուր են որոշ դիրք տողերիս՝ բանասիրիք, և անգրասիրիք։
2 Իսերգետացիք, բարբարացիք, Է

Աւ Հ· 534։ Ն· Ր· 218։ անհնարաւոր, զարձ խորհիլն անդրէն յերկիր իբրեանց։ Օ մտաւ հաճ նա, ասէ՝ Թէ ոչինչ շահի, եթէ ջանաս հնար լսոյն ընկրկել զնա քաղցրութիւն. և անտի զանդիտեաց՝ գուցէ գտանացուսցէ զվայրենուն այլոց, եթէ բռնասցի։ Վճակ խորագիտուն՝ի վար արկեալ և զքաղաքավարուն, Թողացոյց երթալ ոչ նմ միայն, այլ եօթն հազարաց ևս զօրականաց, զորս ետես Թէ չէն հաճ՝ընդ այն պատերազմ, կեղծաւորեալ՝ Թէ և կարպետացւոյն ընկրկիլ՝ էր յիւրմէ հրամանէ։ Յաւուրկ իմաստուն զընացիւք խափանեալ զչհասն զոր հասուցանէր արդեօք զօրուն՝ սարտնուլ կարպետացւոյն, եթէ եկեալ էր՝ի չայտ. և վտահացոյց զայլ զօրականս, Թէ առնուլ առնուին հրամանն՝ եթէ խնդրէին։ Յս էր յորդոր զօրաւորի՝ի տախել զնոսա՝ զհետ երթալ յօժարամտել, և անձանձրոյթ գինուորիլ։

Իսրև Թեթևաբեռնեցաւ՝ի կահուց զօրն խոնեալ՝ի կեսուն հին հետևակայ, յինն հազար հեծելոց, և յերեսուն և եօթն փղաց, աննիւթաղ խաղացոյց զնա ընդ երիվեսն պիրենեոնի, երթալ անցանել ընդ Հռոդանոս։ Յհեղ էր զօրն՝ ոչ այնչափ բազմութիւ, որչափ քաջութիւ զօրականաց, որք ընդ բազում ամս գինուորեալ էին՝ի սպանիա, և ուսեալ զարուեստ պատերազմի առ քաջ զօրավարօք՝ որ չէին երբէք երևեալ՝ի կարքեդոն։

ՃշդհորդուԹ Թէ աննիւթաղ այ՝զոր հարկ էր առնել՝ի կարքեդոնէ չտալիա։ Պոլիբիոս. գ· 192· 193։

Պողիբիոս համառօտիւ չայտ առնէ մեզ զինչուցս տեղեացն՝ ընդ որս հարկ եղև աննիւթաղայ անցանել, առ հասանելոյ չիտալիա։ Յ կարքեդոնէ՝ ուստի եր, մինչև գիբերոս, հաշուին երկու հնգն երկերիւր ասպարէզ. (այն է 110 [1] փարսախ գաղղիոյ)։ Յիբերոսէ մինչև՝յեմմոլբիոն փոքրիկ քաղաք ծովեզերեայ՝ որ անջրպետէ զսպանիա՝ի գաղղիոյ, ըստ ստրաբոնի՝ հազար վեց հարիւր ասպարէզք. (իւ 80 փարսախ)։ Յեմպորիոնէ մինչև չանցս Հռոդանոսի, նոյնպէս հազար վեց հարիւր ասպարէզք. (80 փարսախ)։ Յանցից Հռոդանոսի մինչև չալպեայ լերինս, հազար չորս հարիւր ասպարէզք. (70 փարսախ)։ Յալպեայ լերանց մինչև՝ի դաշտավայրս իտալիոյ հին երկերիւր ասպարէզ. (60 փարսախ)։ Այս՝ի կարքեդոնէ մինչև չիտալիա միջոցն է ուղի հին ասպարէզ. որ է չորեք հարիւր փարսախ. և այս չափք երևին արդարք. զի ասէ պողիբիոս, Թէ հռովմայեցիք որոշեալ

1 Վերածեալ ասպարիզաց՝ի փարսախս՝ առ Ջ փարսախ։ Լինի ասպանօր հաշուեալ 20 ասպարէզ

ունէին Հիզոյ զայն Ճանապարհ ուխտաւորիցն միջոց ։ Ա· Հ· 534 ։ Ն· Ր· 218 ։

յաւ , որ է մէջն մի հռովմէական ։

Իբրև էանց աննիբաղ ի սիրէնեան լերինս , չորաւ բանակէցաւ մօտ ի քղքն [1] իւլիբերիոն ։ Պիտէին գաղ- դէացիք , թէ ոխտէ իւր էր ի վէր իտալիոյ ։ Ըստ որում նէ ետուն նշան հաճուէ առ պատգամաւորս , զորս առաք- քեալ էր առ նմա ։ Այլ իբրև լուան թէ նուաճեաց բռնի զաղգսն Իսպանիոյ , և եթող սահուար պահակապանս յերկրի նոցա առ զսպ ունելոյ զնա , երկիւղն թէ գուցէ ի բռամբ նուա- ճեսցին իբրև զնա , վաւերացոյց զնա ի պէն , և խնդեան բազմաւթիւ յոյժ ի նոցանէ ի սահմանս [2] ռուսկինոնի ։ Ոչ այն լուեալ աննիբաղայ , առաւել երկեաւ ի յատա- կեցուցանելոյ նոցա զանցս իւր , ըստ ի զօրաւթէ պնուց նոցա ։ Մեկ յղեաց պատգամաւորս առ Թագաւորակս երկրին , խնդրել ի նոցանէ խօսիլ ընդ նմա ։ Եւ գումարեցան ի քաղաքն իւրեանց , և ասէ ։ ,, Ես եմ զուարճ ի ձեր կամ կամ ձեզ գալ առ իս մօտ յիւլիբեր- ,, րիոն՝ ուր բանակեալ եմ ։ Եւ կամ Թողացուցանել զի ,, ես ինքն եկից ի ռուսկինոն , զի մծատաւորութեանն պիւ- ,, բացուսցէ զմեր ի մի վայր խորհրդակցել ։ Այս յինէն ,, կազմանի խնդասիրութիւն ընդ իս վասն իմ բանակ ։ ապա ,, Թէ առաւել հաճոյ իցէ՝ իմ առ ձեզ գալ ի ձեր բա- ,, նակ , ոչինչ դանդաղեցայց հաճել զձեզ ։ Հաւանեան ,, ջնջ գալ ընդ ձեզ զիս հետ , և ոչ Թշնամի ։ և Թէ ,, չընդադատեք զիս , ոչ մերկեցից զսուր՝ մինչև հասնիմ ,, իցեմ յիտալիա ” ։ Այս է՝ զոր ասաց առ նա բերանով իւրոյ պատգամաւորաց ։ Այլ իբրև չորան առ նա իշ- խանք նմ յիւլիբերիոն՝ այնպէս չհնեցան խնամք ընդ- ունելութեանն նմ , և ընծայիւք զոր ընկալան ի նմանէ , մինչև տալ ամ զօրու նորա Հրամանն անցանելոյ ընդ եր- կիրն , մօտ քերեալ առ ռուսկինոնաւ ։

Գաղղիացիք նպատակն ան- ցեալ անիբալ զոր ընդ եր- կիր խրհնայ ։ Պոլիբիոս· եր· 193 ։ Լիւիոս·իե·

Յամամ վայրի ազդ եղև հռովմայեցւոց ի պատգամա- ւորացն մասսիլիոյ , Թէ աննիբաղ էանց ընդ իբերոս ։ Այս եղև նոր խթան վաղվաղելոյ ի կատարումն խորհրդոյ իւրեանց , առաքել զօրս ի սպանիա ընդ հրամանաւ Պո- կուռնելիոսի ։ և միւս ևս զօր յափրիկէ ընդ առաջնորդու- Թիւ տիբերիոսի սեմպրոնիոսի ։ բայց որչափ և փութա- ցան , անհնար եղև նմ յառաջել քան զչօր Թշնամւոյն ։

Վասրան, ջանի բոյեց- ւոց ։

Այնչդեռ հիւպատոսքն երկոքին զօրաժողով լինէին , և յայլ պատրաստուԹիս էին , փոյթ ի մէջ առին ի գլուխս

[1] Ուր այժմ կոչի գօլիուռ՝ի վերա- կին ռոսսիլեօնի ։ [2] Մօտ ի բերբինեան ։

Ակ Հ· 534։ Ն· Ք· 218։ Պալլադիոս· Ք· 193· 194։ Լիւս· իմ· իե· իէ։

հանել զգաղթականուհիս՝ զորս յառաջին հրամայեալ էր նոյ առաքել՝ ի գաղղիա , որ յայսկոյս ալպեայ լերանց ։ վահէեան քրիք պարսպօք . և հրամայն եղև՝ որոց հանդերձեալ էին բնակիլ անդ , փոխադրիլ յերեմնօրեայ ժամանակի ։ Յորկաքանչիւրն ի հատուածոցս էր ի վեց հղի արանց ։ Ի՞նչ եղաւ յայսկոյս պադոսի , և կոչեցաւ պլակենթիա . և միւսն յայսկոյս , և կոչեցաւ կրեմոնա ։

Յորժամ հաստատեցան նոքա , լուեալ բոյեցւոց զմերձենալ կարքեդոնացւոց , և ի մոի եղեալ օգնուի մեծ ընդունել ի նոցանէ , սարսեան ի հովմայեցւոց , անփոյթ լեալ զպատանդիցն՝ զոր տուեալ էր նոյ յետ վերջին պատերազմի ։ Զգեցին յիւրեանց ապստամբութեն զինուորացիս՝ որք ի պատրաստի էին վտարանձել , վասն խոժոռուհի իւրեանց՝ զոր ունէին ի բազում ժամանակաց հետ առ հռովմայեցիս . և միաբանեալ ընդ նոսա աւերեցին զայն մասն երկրի՝ զոր հռովմայեցւոց բաշխեալ էր ժառանգութեան ։ Հալածականս արարին զնախնեացս մինչև ի մուտինա միւս ևս գաղթական հռովմայ . զոր պաշարեցին իսկ , փակեալ ի նմա երիս երևելի հռովմայեցիս՝ որք առաքեալ էին ի բաշխել զկալուածս . յոր է վեր ըստ տիոս՝ զանձն հիւպատոսական , և զերկուս ծեր պրետորս ։ Այնքա խնդրեցին խօսիլ ընդ քաղաքն , որում բոյեցիք ետուն հաւանուիլ . բայց ապա հաւատադրուեալ ձերբակալ արարին զնա . ի մոի եղեալ նոքօք զերծուցանել զիւրեանց պատանդս ։

Պարտուեալ մանլիոս պրետոր , որ ոչ ասացաւ՝ հրամանատարն էր զօրաց յերկրին , լուեալ զայն բօթ՝ խաղացոյց զզօրն ի քաղաք անդր , առանց ինչ զգուշաւորուե , և առանց տեղեկանալոյ վայրացն . յոյր սակս անկաւ ի դարան՝ զոր գործեցին նմա բոյեցիք յանտառի . յոր իբրև մտին հռովմայեցիք , գան պատեալ ի թշնամեաց չամ կողմանց ։ Այնպիսս կորոյս զյոլովս ի զօրուէն . և հալիւ զերծաւ մնացորդօք , զորս հուսկ յետոյ տաւապանօք և բազում վտանգօք եմոյծ ի տանեւտին գեօղ՝ որ աւ ափամբ պադոսի , ուր փակեալ ի պատնէշ , ոչ յետ բազմոյ ինչ աւուրց պաշարեցաւ ի թշնամեաց ։

Յորև ազդ եղև ի հռովմ , թէ ի վէր եկեալ հասեալ պիորգիին կարքեդոնացւոց՝ յաւելուա և ապստամբուի ժառանգութեան գաղղիոյ , առաքեաց ծերակոյտն յօգնուի մանլիոսի զկայիոս ատիլիոս պրետոր , միով հռովմէական լեգեոնաւ , և այլ հինգ հղի արամբք դաշնաւորաց , զորս նորոգ ժողովեալ էր Պ· շիպիոնի հիւպատոսի ։ Ոչ ուեալ

քոյեցաց զայս չուս , ՚ի բաց կացին . և հիւպատոսն յայնմ վայրկ արար ժողով նոր լեգէոնի ՚ի ընտր զաեղբ այնո րիկ՝ որ առաքեցաւն ընդ պրետորին ։

Ընտ Հ· 534։ Ն· Ք· 218։

Հիւպատոսք գնան ի բա քնչիլը յբր վիճակէ զա ւառ ։

Պղէբիոս· ջ· 194։

՚Ի սկզբան նորին գարնան , յորում մանիլբալայ անցեալ էր ընդ ելեսրոս , և ըստ պիբեհեան լերինս , հիւպատոսք՝ որոց պատրաստեալ էր գՀամ զպէտս ՚ի կատարել զոր ինչ խորհեալն էին , մտին ՚ի ծով . պուպլիոս վաՀաուան նաւօք ելեալ ՚ի սպանիա . և պիբերիոս սեմպրոնիոս հարիւր վաՀասուն երկայնաձիգ նաւօք հինգկարգեան Թիոյ՝ էր ելեալ յափրիկէ ։ Այս ձեռն ՚ի գործ արար այնպէս շտապ տագնապաւ , և արար ՚ի լինելէն այսպիսի ահեղ պատրաստուԹիւն , և ժողովեաց չՀամ կողմանց այնչափ անՀամար զօրականս , մինչև կարծիս տալ , Թէ խորհիցի պաշարել զկարքեդոն իսկ և իսկ ընդ ելանելն ՚ի ցամաք յափրիկէ ։

Պուպլիոս նաւեալ առ ծովեզերբք ետրուրիոյ , լիգուրիոյ , և սալեան լերանց , եՀաս ՚ի հինգ աւուրս ՚ի պիսայէ մծտ ՚ի մասսիլիա . եՀան զզօրս ՚ի ցամաք , և քա նակեցաւ առ առաջնով ՚ի բերանոց , ըստ որս Հոսի Հռոդանոս ՚ի ծով , ՚ի մտի եգեալ տալ պատերազմ ըստ աննե քաղայ ՚ի բուն իսկ գաղղիա , մինչչև Հասեալ իցէ նորա յալպեայ լերինս . զի ոչ կարծէր ամենևին՝ Թէ անցեալ իցէ ընդ պիբեհեանս ։ Այլ իբրև գիտաց՝ Թէ ոչ միայն անցեալ էր այնս , այլ մծտ ևս էր անցանել ըստ Հռոդանոս , ՚ի կայ վայր մի ՚ի տարակուսի , Թէ ուր դնաւ իցէ նմա զաւազս ուղիղ նէ ։ Այս տեսեալ Թէ զօրականք չև էին քաջ զօրացեալք յաչխատուԹենչ նաւարկուե , ետ նոյ Հանգիստ աւուրս քանի մի . շատ Համարեցաւ առաքել ՚ի լատեսուԹիւն Թշնամւոյն երեք Հարիւր զօրականս Հեծեալս ՚ի քաջաց , յորս յաւել և գաղղիացիս ոմանս՝ որք վինուորեալ էին յայնժամ Թոլակաւ մասսիլիացւոց , զի լսցին նոցա կարապետ և զօրավիգն . պատուէր տուեալ մծտիլ ՚ի Թշնամին ըստ մարԹելոյ անվտանգ , վինել զգուշութ զչուն նոյ , զԹիւ , և զՀանգամանս ։ Այս յապաղումն օգտեաց յոյժ անդիբաղայ ։ Այն զի եԹէ աճապարեալ էր հիւպատոսն ելեալ ըստ առաջ , և եԹէ միաբանէր էր ըստ գաղղիացիս՝ ՚ի դիմակալել անցից նոր ընդ գետն , արկանէր արգելք խափան , և նանրացուցանէր խոպան զնօրհնութիւնս ։

Ընցանել անդիբաղայ ընդ Հռոդանոս ։

Պղէբիոս· ջ· 195-200։

Այնպիսի՝ է զի ահարկուն նուաձեալ , և է զի պարգևատուԹիւն շահեալ զայլ ամ ժողովուրդս գաղղիոյ , ընդ որոց երկիր Հարկ էր նմա անցանել , եՀաս իբրու չորս աւուրցք ՚ի վերոյ ըստ ընդ Հռոդանոսի՝ յերկրին վըկ-

Ա՛ Հ· 534։
Ի՛· Ր· 218։

Լ՛ԼՒ՛՛՛· իա· իէ· իէ։

եանց , որ էր ապգ Հզօր , և քնակէր ի՛ երկայնուն Հսոդա
նոսի առ երկաքանչիւր տիսմիք։ Ո՛չդոյս լեալ նոյ պատրա
պարել՛ի կարբեդոնացւոց զայն գետաին , ի՛ որ Հանդէս
ձէ՛ն էին ա՛ք մնանել յերկիր իւրեանց , անցին ամ ընդուք
իւրեանց՛ի միւս ափն . և պատրաստեցան դիմակալել ան
ցից նոյ զօրուն ի՛նոյց ։ Ո՛՛յլ ամ ժողովուրդք քնակէ՛ք
զափամիք Հսոդանոսի , և առաւել այնք՝ յորոց երկրի
բանակէ՛ էր անհիւադ , ըզձանալին տեսանել զնա յայն
կոյս գետոյն . զի զերծ լինիցի՛ ի մեծ բազմու՛է անտի զօ
բականաց՝ որ ապականէր՛ի ներ տոյ ։ Ո՛ ասն որոյ դիւրին և
զև անհիւադալ՝ Հաւանեցուցանել նոյ ընծայատուութ՛ի
մի վայր ժողովել զամ նաւակս իւրեանց , և չինել և՛ս
նորս ։ Ո՛յս ինքն իսկ ետ կառուցանել ձէ՛ւով բազմու՛է
յոյժ մանուկաց և նաւակաց և լաստից . յորոց չինուն
պատաղէցան աւուրս երիս ։

Վաղղնացիք զաե՛ղ առին՛ի միւս գետաին , պատրաս
տեալք դիմակալել անցից նո՛ր ։ Հայս տակս անհնար գո
լով՛ի դիմ Հարկանիլ նոյ՛ի Հանդիպոյ , Հրամայեաց երև
ելի բազմու՛է իւրոյ՝ ի՛ առաքնորդուի՛ անտի որդւոյ
բոմիլկարայ՝ երթալ անցանել ի՛ գետն՛ի վերագոյն և
կողմն . և զի մի իրազեկ լինի թշնամին չուոյ նո՛ր և խոր
Հրդոյ , յուզարկեաց՛ի սկիզբն երբսրդ գիշերի ։ Պա
տուէր ետ աննման, զի այնուհիկ մատանի գօրուն՛ի վեր խա
ղացեկ յահն Հսոդանոսի , զի անցցեն ի՛ այն գաղտաբար ի՛
մարթելոյ՝ յառաջնում գիւրանցիկ վայրի որ գիպեսցէ ,
և զի յածեցուսցէ զարան երկար շրջանաւ՝ մատեսցեալ
՛ի թշնամիս վո՛ւ՛ի վի՛ յարձակելոյ նո՛ր՛ի վերջի՛ն գիպող
ժամու ։ Հայքողնեցին իրք ի՛ իւրում մտի . զի գաղտնա
ցիք՝ զորս առեալ էր անհիւադալոյ յառաջնորդուի՛ անուն
նի , յառաջ խաղացուցին զնա մշտնս իրքու քան և հինգ ,
ուէ՛ , հի՛ լինն փարսախ . յաւարտ ընթացեալն ցուցին ան
հոմի կղզեակ , զոր ձևացուցանէ գետն՝ բաժանեալ յեր
կուս առաջս , որով և ծանծաղն և գիւրանցիկ ՚ լինի
յայնմ վայրի ։ Ո՛պա անցին ի՛ այն աւուրբ զինի , ոչինչ
գաեալ խոչ ի՛ոտն , և ոչինչ գիտե՛լով թշնամեացն ։ Հան
գեան՛ի մեացորդ տունջեան . և՛ի գիշերին՝ որ հինգերդն
էր , խաղացին մեզմով և անշշունչ՛ի թշնամեյն կողմն ։

Հայնմ վայրի և անհիւադ թևակոխեր անցանել ,
պատուէր ետ՝ զի՛ի մեծամեծ նաւակս մտցեն զզրահակաք

1 Ա՛յս անունս՝ այլ է յայնմանէ , որ ի՛ ջաց՝ ի՛ ոդունէ ։
2 Կ՛ուշի՛ թէ այս անդ եղեն ընդ Ալ՛ջ

ի՛ ջորոյն՝ որ ի՛ուլին Աևաւ ժայռ , և Կամուրջ հոգւոյն սէր ։

ծանրագինք , և 'ի մտանելս հետևակք թեթևագինքն ։ Ա՛ս Հ· 534·
Պատեցոյց զմեծամեծ նաւակս 'ի վերոյ կողմանէ իբ եւ- Ն· Բ· 218·
կայն 'ի մի շար , և զմնացեալս 'ի ստորև · զի զդեմ ունել
լով նոյ բռնութեանն հոսանացն ջուրց , սքի ինչ ոչ վտանգեսցին ,
խորհեցաւ անցուցանել և զերիվարս գհետ նաւակաց 'ի
լող · և յայս սակս եդ 'ի խելս նաւակաց մի մի զօրական ,
ունել զնոցայն երասանակս զերից կի գլերից յերկաքան-
չիւր կողմանց ։ Ո՛չ երկիցս մուծին 'ի գետ ձամբեալս ,
զի հնար լինի զօրականաց հեծնուլ յայնս իբ եւանէն 'ի
յամբաք , և 'ի վե՛ր յարձակիլ իբ դիպիլ թշնամեաց ։ Ա՛յ-
սու օրինակաւ փոխեցաւ 'ի միւս գետափն ոչ սակաւ բազ-
մութիւն ազանց՝ յառաջին եղեն 'ի յամբաք ։

Ձսկսաւ անհնարագ անցուցանել զերբան իբ գետն , բայց
յորժամ էաւս դիզանալ ծխոյ 'ի միւս գետափն , զի զայն
նշան հանդերձեալ էին տալ՝ որք իբ անտանի յառաջագոյն
անցեալն էին ։ Ձայնժամ զօրքն ամ անգէն կարկեցան
Ձհակառակեան՝ սկիզբն առնել մեծի պատերազմի ։ Որք 'ի
մակոյկսն էին քաջալերէին զմիմեանս մեծաձայն գոչ-
մամբ · այլք մրցեին իբդեմ բանալ ալեաց · և որք գետ-
առ գետափամբն էին , ծափիւք և ձայնիւ խրախուսէին
զմիմեանս ։ Ա՛նաի բարբարոսք իսկ իբ իւրեանց սովորեալ
ախոշաձայն գոչիւն , վահան իբ վահան չհաչեալ , կար-
ծել՝ անվնաս յաղթանակել ։ Ա՛ձայց լուեալ 'ի նմին պա-
հու ահեղ ինն զրգռիւն 'ի թիկանց՝ զարձան և առնին
զամ վրանս իւրեանց բոցակեզ բորբոքեալս , և զանձինս
սաստիկ պատերազմաւ վանեալս 'ի վերջ ։ Ա՛նիւթապէս
քաջալերեալ 'ի քաջագէպ յաջողուածոյ , և ձնհատե-
ցուցեալ զարս իւր գհետ գհետէ եղեալս 'ի յամբաք , և
խրախուսէլ զմիմ՝ ձեռն 'ի գործ առնել քաջութիւն , խա-
զացոյց զնո՛ւն 'ի վե՛ր թշնամեաց ։ Որք յառաջնմէ զարհուրէլ
և շփոթեալ յանկինկալ պատահարէ , անգէն վաղվա-
զակի ցիրուցան եղեն հալածական ։

Ա՛նիւթապէս տիրեալ մեծագործ անցից , և յաղթել
գաղղիացւոց , անգէն վաղվազակի խորհեցաւ անցուցա-
նել յայնկոյս գետոյն զնացորդ զօրսն · և բանակեցաւ
զայն գիշեր առ գետեզերբ ։ Ա՛ծագել առաւօտու՝ զգն
լուս եղև , թէ նաւատորմիղ հռովմայեցւոց հասեալ է 'ի
լերան հռոդանոսի , զատոյց հինգ հարիւր հեծեալս նու-
միդացիս , երթալ լրտեսել՝ ուր իցէ թշնամիք · որպէսի
ինչ իցէ նոցա թիւ , և զինչ գործ իցէ նոցա ։

Ա՛յսուհետև մնացեալ անցուցանել իբ հռոդանոս գբիզն,
և այն էր առաւել դժուարին · բայց տէս , թէ որպէս 'ի

ԱԼ Հ· 534։ Ն· Ք· 218։

գլուխ տարան ։ Յայնժամ կուսէ մղեցին ’ի գետ՝ լատա երկայն երկերիւք ոտնաչափ , և լայն չիսուն ոտնաչափ , ուժգնապէրկ պնդէր հաստ պարանօք ի ծառս անկէր առ գետեզերբ , և հաստակ ծածկեալ հողով· մինչև գազանքն ընդմոտանել յայն , կարծէին գնալ ի սովորութ ’ի վերգետնէ ։ Յայսմ առաջնոյ լատաի՝ որ էր անշարժ , անցանէին ’ի միւս ևս լատա երկրորդ , կառուցեալ ի նմին օրինակի, բայց ոչինչ երկայն ի զհարիւր ոտնաչափ , և միակեալ ի առաջնոյն դիւրաշրջ կապանօք ։ Յառաջ վարէին զեզ փիղս , զի և արուքն չհետ երթիցեն նոյ · և իբրև անցին ’ի լատան երկրորդ , զատուցեալ զսա յառաջնոյ անտի , վարէին ’ի միւս գետատին , քարշեալ զայն նաւաւոք · անտի դառնային առնուլ և զնիսայեալսն ։ Կ՚ենկան ոմանք ’ի նոցանէ ’ի գետ · բայց հասին և նոքա ’ի գետատին , և ոչ ընկղմեցաւ ’ի նոցանէ և ոչ մի ։

Գունդք հաստատեալք զոր յղէին երկաբն կողմանք , պատահէին միմեանց ։

Պոլիբիոս· գ· 198։ Լիւիս նար· իբ·

Յայնմ վայրի պատահեալ միմեանց երկաբին գունդք զորս յղեալ էր երկաքանչիւր զօրագլխաց լրտեսել ընդհակառակին , արարին կռիւ արիւնահեղ և ժգնդակ , զոր չէր ակնկալել յայնպիսի սահաւաւոր զօրականաց · վճռ ի մեայնի վերաւորք գոգդես առ հասարակ · Թիւ անկելոցն երկաքանչիւր կողմանց՝ իբր հաւասար ։ Կ՚ումիպացիք չեղեն փախստեայ , և ոչ տեղի ետուն յաղթեալք հաւմայեցաց , բայց յետ յաստան դիմակալեալ · և յորժամ սաքա իսկ պարտասեալ լքան ։ Կ՚ յաղթականաց կողմանէ անկան յերեսս գաշտին Տարիւր վեհաւոն զօրականք , և գազլիացի և իբր հաւմայեցի ։ Իսկ ի պարտելոց անկան աւելի քան զերկերիւր ։ Կ՚այս կռիւ՝ որ ի սկիզբն ասի աիտաի լինիսի , եղև միանգամայն սկիզբն և գլուխ ելից այնր պատերազմի , այլ համարուսի , զի Թէ և հաւմայեցիք տուսկ ուրեմն յաղթեսցեն , Թանպագնոյ լինի նոցին յաղթուիլ ։ Չետ կռուին՝ հաւմայեցիք զհետ մտնէր Թշնամեաց մերձեցան ’ի պատնէշ կարքեդոնացոց · և ա կանատես քաջ վճռեալ զնմ՛ , վազ ի փոյթ ընծայեսն պատմել հիւպատոսին ։

Պատգամաւորուն բոյ եցոց առ աննիբաղ։

Պոլիբիոս· գ· 197։ Լիւիս նար· իբ·

Չերկուս միտս էր անհիքաղ· արդեօք մնեսցի յիտալիա անկաիս , Թէ կռուեսցի ի Թշնամիս՝ որ ’ի Ճանապարհի ընառաջ ելանիցէ ։ Կ՚այց երբարձ ’ի նմանէ զայն վարանս՝ մնգալիս իշխան բոյեցոց , և գլուխ պատգամաւորուն Թեանն՝ զոր առաքեաց առնա այն ազգ ։ Օ գայցոյց նմա՝ Թէ ,, գաղղիացիք կոչեն զբեզ յօգնութ ,, իւրեանց , և խոստանան մնանել ի քեզ ’ի պատերազմ ,, ընդդեմ հաւմայեցւոց ։ Պանծացաւ՝ Թէ ես լինքն ա-

,, առջնորդեցից զօրուն մինչ յիտալիա , ըստ տեղիս՝ յորս
,, քեզ ինչ ոչ պակասեսցի , և ըստ Նաևասպարհ կարձ և ան-
,, քոյթ ։ Վերացոյց զաբրեբերուն երկրին՝ յոր Հանդերձ-
,, ձեալն էք մտանել · բարձրացոյց քան զնամ գյօժարա-
,, մտութիւն ժողովրդոց վինիլ՝ ի նպաստ նոր ըստիմ Տասա-
,, բակաց Թշնամոյն · և կիրեաց զանձն, առեալ խրատ՝
,, պահել զնամ վինը զօրուն վն իտալիոյ , և չտալ պատե-
,, բազմ՝ մինչև Հասցէ անդր ։

Ա՛ոհ անխթաղայ Հաստատեալ՝ի միտս յառաջ վարել զՆաևասպարՀորդութի՛ն իւր յիտալիա , կոչեաց զնոր զօրա-
կան ։ Ոչ զի գիտէր՝ թէ նոքա առ փոքր ի վՀատեալ , մնասանդ՝ի սակս երկարուն ՆաևասպարՀինն , և անցից
ալեկաց լերանց , որոց Համբաւ՝ երկնչուկս արկեալ էր՝ի նոսա , ՚ի սՀափեցուցանել զԱՀռոմեսա սիրտ նոցա ,
խօսել սկսաւ ըստ նմա՝ խառնեալ գովեսա ըստ կշռամբանս ։
Ա՛ոհ · ,, Ամ ընդ առաջ եղեալ ցայսօր ըստ ձեզ՝ մեծամեծ
,, և վշտաց վառնկի , Համանամ՝ ուստի՞ իսկ երկիւղդ ,
,, որ ընկճեցոյց զքաջալերուն ձեր միանգամայն ։ Վասք
,, այն էք , որ՝ի բազում ամանց Հետէ զինուորեալք առ-
,, Հարբ խմով , առ ատարուքաղաչ , և առ խնամ՝միշտ գոյք
,, յաղթականք ։ Ընդկէ ըստ երեքոս , Տեսատանել՝ի միտս
,, վերծուցանել զորխարՀ ձեր՝ի բռնաւորուել Հռոմայեց-
,, եցւոց , և չիջուցանել զանուն իսկ այնպիսւոյ ամբար-
,, տաւան ազգի · և յայնժամ՝ոչ ուրուք՝ի ձէնջ Թուեցաւ
,, յաչս՝ ՆաևասպարՀորդութի՛ն երկար , որՀս Թէ անցանել
,, ունիցիք յարևմտից յարևելս · և այժմ որ շատ Նաևա-
,, պարՀ Հատիք , և ըստ լերինս անցիք պերճնեաանս՝ի մէջ
,, ամեհի ազգաց , և անցիք ըստ Հռոդանոս , և նուաձեցիք
,, զբուն ալիս սրընթաց գետոյս՝ակն յանդիման բերա-
,, տոթաց գաղղիացւոց՝ զրաՀան Հակառակելոց տալ մեզ
,, անցս · և որ Հանդերձեալ էք արդ ոտն դնել յալպեաց
,, լերինս , յորոյ՝ի Թիկունս կոյս մնան է իտալիոյ , գտա-
,, նիք ոգեսպառ և սրտաԹափ ։ Ասոյց մինչ Համարիցիք
,, դոք զալպեաց լերինս · կարծիցիք Թէ բարձր ինչ իցեն
,, ք զաբարբարեցն լերինս ։ Ոչ Թէ բարձր ևս իցեն քան
,, զպերենեանս , յայտ է Թէ չեն լերինք՝որոց ծագ Հասա-
,, նիցէ յերկինս , ընդ որս անցանել անՀնար իսկ մարդ-
,, կան ։ Յայտնի՛ իմն է , Թէ լերինք ալպեայ են բնակա-
,, սրբ և մշակեալք , և կերակրին զայգենաձին մարդ և
,, անասուն ։ Վեսպանք իսկ գաղղիացւոց՝ զորս ակն յան-
,, դիման տեսանիք , յայտ է Թէ չունին Թևս յանցա-
,, նէն ընդ այնս՝ի գալ առ ձեզ ։ Ա՛յլ և նախնիք իսկ

Ա՛նիբաղ մինչև երկեւ յալպեայ լերինս , առեալ նաբանեի առ զօրականս ։
Պոլիբիոս · ԳՀ· 198 ։ Լիւ ԹՀ · Է ։

Ա· Հ· 534 :
Ն· Ք· 218 :

,, գաղղիացւոց՝ յառաջ քան զընականսն յիտալիա՝ յեր-
,, կիր որ օտար էր նոյ , բազում անգամ անկին ընդ այնս
,, աներկեան՝ անհամար բազմութիւք կանանց և տղայոց ,
,, որովք գային ի խնդիր նորոյ օթեվանի ,, : Յետ այսը
ըսկ հնբեաց զբանն , առաջի արարեալ նոյ զիմաօգնուիս՝
զոր խոստանայինն նոյ դեսպանք գաղղիացւոց :

Ա՚ռեծ ձիդն եղև զօրականաց ժուժկալել յաւարտ բա-
նին . մեծեռանդն քաջալերուիք ձեռս ի վեր բարձին , ի
նշան թէ պատրաստ են գալ ցինի՝ յո՛ և տալոյն ցնա : Այս
նշանակեաց նոյ վա՛ ուղևորուել զնաղուի օրն . և յետ ուխ-
տս ուխտելոյ և աղօթս մատուցանելոյ դիպ վա՛ փրկուէ
համակ զօրուն , արձակեաց զնա , պատուեր տուեալ առ
նուլ կերակուր , և հանգչիլ . և ապա ի վաղիւ անդր ան-
կան յոլո :

Ելախան գը-
տանէ զանձնէ
բաղ մեկնէը :
Պաւէիոս ·
գ· 202 :
Լիվիոս· թե·
լը :

Ա՚րջափ և ջանացաւ ելախան տալ պնդրմ՚ը անձնիքազայ,
չէղև նմ՚ հաստանել ի տեղին՝ ուր կարքեդոնացիք անցին
զը հնոդանոս , բայց երեք աւուրըք յետ մեկնելոյ նոցա :
Ա՚պա անյոյս լեալ հասանել նոցա , դարձաւ ի նաւս . և
մուծեալ յոյնս զզօրս , եդ ի մնի երթալ սպասել նոցա
յելջս ալպեսյ լերանց : Ա՚ևյոյ ոչ կամեցեալ անպատասպար
թողուլ զսպանիա , առաքեաց անդր զնեհոս զնւր եղբայր,
մեծագոյն մատամբ իւրոյ զօրականաց , զի զգիմ կալցի
աստրուբալայ : Ա՚պա եւ գնաց փութով՚ի գենովա, խոր-
հեր ի ձեռն առնուլ զզօրսն՝ զոր ուներ ի գաղղիա մնա
՚ի պաղոս . զի զգիմ կալցի նոքօք զօրացն անձնիքազայ :

Անձնիքազ
անցանէ ընդ
գաղղիա :
Պաւէիոս ·
գ· 200 :
Լիվիոս· թե·
լը :

Ձայնի վայրի անձնիքազ եւ գնաց յաւուրն որ զինի ,
ոտի առացեալ էր իւրոյ զօրականաց . և էանց ը գաղղիա
առ գետեզերբ՝ խաղացեալ ը հիւսիսակողմն . ո՛չ զի այն
ճանապարհ ուղիղ էր և կամառօտ՝ առ չառանելոյ ի լե-
րինս ալպեաց , այլ զի ի բացակայիլն ի ծովի՝ հեռանայր
և ի շնպհոնի . և այն յանկաւոր էր իւրոյ խորհրդոյ՝ մի-
տանելոյ յիտալիա իւր ամ զօրուըք , չտկարացուցեալ
զայն պատերազմաւ :

Դատարար
ընտրեալ ի
մէջ երկուց
եղբարց , ան-
դրէն հատաս-

Ձետ չորեքօրեայ չուոյ՝ եհաս ուրեք , որում կղզի ա-
նուն կոչէին . զոր ձևացուցանէին ՝ հռոմանք իսարայ և
հռոդանոսի յայն վայր ը միաձանս խառնեալ : Ա՚նդ դա-
տարար ընտրեցաւ ՝ի մէջ երկուց եղբարց՝ որք կապէին

1 Բնագիրը պալէիոսի՝ «ոյ այնմ ոա- ՝ի յոյն բնագրին պրօտաս , որոմ ֆոխան
նիմ , և պիսոսի լիվիոսի՝ գնեն զայս եզաս բառս ո առառաս : Յայնմ իրս.
ղզի ընդ մէջ գենոզոն արարայ (ցի սաձ նովիոս ասէ՝ ըն պեսնալ է իմ՝ ի գրեա-
նայի) և հռոդանոսի , ՝ի խեղալ՝ ոոր գիր օրինաւ ինչ պիսոսի լիվիոսի պիսալ
չինելալ է լիոն ֆալաֆ : Բայց պնդրնն՝ ռաձ· յորմէ երեսն ըն պարբա է ընբնա-
ըն վրիպալ է ասպանօր · զի յայր ասէն նոռալ խառա և հռոդանոս , ֆոխանայ

ԸՀ· 534։ Ն· Ր· 218։

եր միմեանս վէճ թէքերուէ . և իրաւացոյց վերաբունս երկիւղուն՝ եթէ կամն ծերակուտին և գվխաւորսայ։ Ա֊թէրն ոմն էր բախտապարտ , առմատոյց նիմ առատապէս կերակուր և հանդերձս , որոց զօրք ունէին պիտոյս , ի պատսպարել զանձինս՝ի ցրտոյ , որ յաչսեաչ լերինս և անտանելի՝ձոյց մեծագոյն նպաստաւորուէ զօր ձգեաց անհնարաւ ի Թաւգաւորէ ասաի հաստատելոյ անդրէն յաթոռն՝ եղև այս , զի իւրովք զօրականօք գնէտ չոքաւ սա ինքն զօրուն կարքեդոնացւոց, որք ունէին ինչ կասկած և երկիւղ՝յաչսէ րոդաց . զի ուղեցոյց լինի նոցա մինչև ի մուտս ալպեայ լերանց ։

Տե՛ս զերկոյն յաթոռս ։ Պոլիբիոս . ի· 203 ։ Լիվիոս· իւս· ԼԲ֊ԼԴ ։

Ի՛ չոյս տանուօրեայ՝ ձմեռապարհ արարեալ զօրուն աս պարկոս իբրու ութ հարիւր , կիմ փարսախս քառասուն , եհաս ի սառոյտ ալպեայ լերանց ։ Յեսիլ այնց լերանց՝ որոց ծագ Թաւէր հասանել յերկինս , և էին ծածկեալք առհասարակ ձեամբք , յորս ոչ երևէին՝ բայց հիւղք գեղջուկք աստ անդ յիրուցանք՝ զետ զետալք ի ծագս անմարտոյց ժայռից , և անաստունք վտիտք և բնդարմացեալք ի ցրտոյ , և արք երկայնահերքք վայրենեբեաք , գազանայինք, սառեցոյց զսիրտ զօրականաց , և արծարծեցոյց ի նոսա ըզջարշուրանս՝ զոր վաղուց ևս ի հեռաստանէ ունէին ։

Հրամայեաց անդ անձն բաղալ եւ ալպեայ լերինս։ Պոլիբիոս . ի· 203֊209։ Լիվիոս· իւս· ԼԲ֊ԼԴ ։

Յորմէ աննիբաղ կայր ի դիւրի , ոչ նեղեցին զնա ալլոբրոգք զձմեռապարհայն , զի կամ երկնչէին ի հեծելազօրուէ կարքեդոնացւոց . և կիմ զուսպ ուներ զնոսա զօրքն զոր արքային գազղիացւոց՝ որ ուղեցոյցն էր նոցա ։ Այլ իբրև դարձաւ սա յետս , և սկսաւ աննիբաղ մտանել ի կիրճս լերանց , զիմեցին ալլոբրոգք բակմուբ՝ ունիլ զարձրաբերձ ժայռս , որք հայեին ի տեղիս՝ եւ որս հարկ էր անցանել զօրուն . որ զահի հարաւ յոյժ , իբրև էաես զայն լեռնականս խոնեղս ի գագաթն ժայռից իւրեանց ։ Ոչ գիտեին նոքա յառաջ վարել զիւրեանց օգուտ , և կալ ձեալ ի կայն իւրեանց՝ որպէս դիւրին էր նոյ առնել , զօրացն իրբ վճարեալ եկին . զի անտարակոյս իսպառ կորնչէին յայն լերինս ։ Ի֊նիբաղ զտեղի կալաւ , և կասեցոյց զիւր զօրս . և զի չկայր խոյս առ եառեղ , բանակեցաւ ըստ մարթելոյ ի բիւր զարմիսս , և առաքեաց զտիմնս ի գաղղիացւոց՝որք ուղեցոյցն էին նմի, իմանալ զվճռամիտսն ելումուտ ։ Այրքն գիտաց , թէ կրձին ուր զտեղի առեալ

առաւ և հռոդանոս . և ի՛ նէ ելին՝ ընդ ձախ կողմն ի ծովեզերս , յորմէ ի խառնուրդ անդր հոսանաց իարայ և հռոդանու . սի ։ Դէմբ բնակութիւն ծագաւորացս ալլոբրոգաց՝ զորոց բանք են ասացեալք , երեսի դոյն ինչ յայտնի ։ Ձմռանէմ ի վեց ամսոյ այսպիսեաց . ինչ ի դէպ երևեցոյ ընդ ձեռն ։

ԱՀ Հ· 534։ ՆՈ Ք· 218։ կայը , միայն 'ի տուէ առնէին բնակիչք պահպանութիւն , այլ 'ի գալ գիշերի գնային այլ իւրաքանչիւր 'ի հիւղ իւր ։

Այս ազգարարուն ապրեցոյց զզօրն ։ Ա՛ռ ոմն անհնարագէտ 'ի ծագել առաւօտուն յառաջ խաղացք ել գազաթն կոյս լերին , յուցեալ թէ կամի անցանել ել այն ամն յանդիմանն բարբարոսաց · բայց զօրականքն՝ յորոց վէր հասեին վէմս և քարինս մեծամեծս , յանկարծակի վկայ առնին՝ իբրև 'ի հրամանէ ։ Այսու օրինակաւ 'ի գլուխ հանեալ անհնարագէտ զօրն ողջոյն 'ի վայրապար փորձս , զոր կամեալ լեզուղքն՝ զի լաւ ևս խաբեացեն զվճռամիս , քանառ կեցաւ առ ետեղ , և պատեաց զիւրև պատնէշ ։ Իբրև դիտաց թէ բարբարոսք 'ի բաց կացին 'ի գազաթանց անտի , ետ լուսանալ խիտ առ խիտ խարոյկս , զի կարծիս առցեն՝ թէ մնալ ունի յայնմ վայրի համարձն զօրօք ։ Այլ թողեալ զաղխս ել հեծելազօրսն և ընդ յորովս 'ի հետևակաց , ինքն անձամբ պարագլուխ եղև քաջաց , և ֆանց նոքօք ել կիրձն , տիրեալ և բարձանց՝ ուստի մեկնեալ էին բարբարոսք ։ Ի ծագել առաւօտուն խաղաց և ստուար գունդ զօրուն , և անկաւ յուղի երթալ յառաջ։ Յայնմ վայրի թշնամիք զսովորականն լուեալ զնշան , եկին յիւրաքանչիւր հիւղից՝ երթալ զհետեղանալ 'ի ժայռս. և ասա՝ տեսին զի մնան ինչ կարգեզոնացոց 'ի վէր կայր գլխոյ նոյ , և մնացեալքն չու արարեալ գնային ։ Այլ ոչ լքան վասն այնր · այլ ընտել գողով ընթանալ ել այն ժայռս , իջնէն 'ի ստոր · և 'ի վէր յարձակեցան կարգեզոնացոց՝ ոչք էին 'ի գնացս , և նեղէին զնոսա յամ կողմանց։ Սոցա առաջի կայր միանգամայն մարտ դնել ել թշնամիս , և ել գժուարութիւն վայրացն՝ յորս հաճիւ կարողանային կալ յոտին ։ Այլ մեծ ևս չիոճ 'ի մէջ արկանէին երիվարք և բեռնաբարձ գրաստք · որոց զանի հարեալ յաղաղակ և 'ի գուժալոյ գաղղիացւոց , և յահագին արձակ գանգաց լերանց , և խոցեալ ևս 'ի լեռնակունայ , կործանէին 'ի վէր զօրականաց · և ել իւրեանս դաշավիժ հոսէին ել զառ 'ի վայրս , որ կայր յեղք ամ շաղաց ։

Ընդհանգաղ ցայս վայր Հայեր թէ զինչ լինիցի , երկուցեալ առաւելուլ զչափոցն՝ թէ 'ի թիկունս հասանել կամիցի ։ Այլ տեսեալ թէ վտանգ 'ի վէր կայր կորստեան աղխին՝ յորմէ լինելը բեհուսին ամ զօրուն , էջ 'ի ժայռից անտի , և հալածականս արար զվճռամիս ։ Հաստատեալ այսուհիկ անդրէն զկարգ և զշանդարտուն 'ի զօրականս , խաղացեալ զնս իւր անխռով և անվտանգ , և եհաս 'ի շէն մի՝ որ երևելի ամրոցն էր երկրին ։ Ցիրեալ այնմ ,

Ա· Տ· 534·
Ն· Ք· 218·

ոյզ և ամ արուարձանեայց նը , եգիտ լուծեն ցորենոյ և անատնոց , որովք կերակրեաց զզօրս իւր աւուրս երիս ։

Յետ թագաւորական չուոյ , դեպ եղև դիպիլ միւս ևս վըտանգի , զաղտնացիք ոյզ Թէ խրատեալք ի պատուհասե իւրեանց սահմանակցայ՝ որք ըմբոստացան չանցուցանել զզօրն , եկին կեղծեօք յողջոյն անխթաղայ · մատուցին նմա նպարակ , անձնամատոյց եղեն յառաջորդուն · և առ ապահովել զհաւատարմուն իւրեանց՝ Թողին առ նմ և պատանդս ։ Այս Թէպետ և Թերահաս էր ընդ խոստումն նոց , ոչ կամէցաւ խոժոռեցուցանել զնս , առ երկիւղ՝ գուցէ յայտնի Թշնամացին · այլ պատասխանի արարեալ նոց բարեմտութեամբ , ընկալաւ զպատանդս , և զերեքեան նպարակս · և զհետ չորից առաջորդութեանն նոց , ոչ գլխով վին վտահացեալ ի նս , այլ զգուշացեալ միշտ բաղում զգաստութեամբ , և գաղտնի երկմտութեամբ ։ Այս արդարև իբրև եմուտ զօրն ի Ձանապարհ մի անձուկ յոյժ՝ որոյ ի միում ջիղ կողմանէ կայր լեառն բարձրացեալ , բարբարոսք եւ լեալ միանգամայն ի գաւանէ ի գուբս , ի վէր յարձակեցան նոց յառաջոյ և ի վերջէ · վտանգէին զնս նեռաբեր ի մեռուստս և ի բացուստ , և հոլովէին ի բարձանց գիւս մեծամեծս ի վէր նոց ։ Ընդ վերջապահս ընդհարան բարբարոսք առաւել ևս բուռն զօրուէ , և խուռն բազմութէ · և այն ձոր անտարակոյս լինէր գերեզմանն համ զօրուն , եթէ աննիւթաղայ՝ որ զգուշացեալ էր ի գաւանէ , չէր խորհեալ ի սկզբան անգ դասել յառաջոյ վհեծելազօրն աղիւթիւք Հանդերձ , և ի վերջէ վհետևակազօրն Ծանրաձիսն ։ Այս հետևակախառն զդէմ կալաւ քանուէ Թշնամեաց · և առանց սը մեծ ևս լինէր կորուստն · որովհետև զգուշաւորուէն իսկ՝ զոր ունէր ծննիթաղ , երևեցաւ ի սահմանն սպառազուս կոտորածի ։ Այս այս եղև , վ՞ պ այն ինչ կայր նա ի տարակուսի՝ եթէ արժանի իցէ խաղացուցանել զզօրս ընդ այն անձուկ Ձանապարհս , փոխանակ պ էնողզոք զօրավիգն վհետ հետևակազօրուն , որպէս նա ինքն անձամբ էր վհեծելազօրուն · բարբարոսք պարապ գտին յայնմ աուղ ժամանակի տարատմեն Թէ ի վէր յարձակելոյ կարգեդմնացեալ ընդ կողայ · և խարուցեալ պվերջն յառաջոյ զօրուն՝ տիրեցին Ձանապարհին որ ի մէջ երկոցուն , մինչև մնալ անխթաղայ գիշեր մի՝ առանց վհեծելազօրու և պղխիկ ։

Ի վաղիւ անդր գարձան լեռնականքն՝ առնել ձեռն ի գործ · բայց մեզմագոյն ընդ պ էրեկի օրն ։ Վ՞սկ կարբեւ գնացեալ համախմբեալ անցին ընդ այն անձուկ վերձ,

Ա՟ Հ· 534։
Ն· Ք· 218։

յոր կորուսին բաղում բեռնաբարձ գրաստս քան զչօրա-
կանս ։ Յայնմ հետէ ոչ ևս երևեցան բարբարոսք , բայց
միայն սակաւաւորք · և առաւել ելոյ պակուճ քան պատե-
րազմաւ , աշխատ արարեալ մերձ զվերջալոյսն , մերձ
զառաջին դառնականս , ըստ դիպողսէ երկրին · և կարճե-
ցոնայիք իսկ տային նմ առիթ ի վէր հառանեղոյ , կամ
կարի ինն հեռաւորութեամբ ի գլխոյ զօրուն , և կիսվերջոտու-
թեամբ ի նմանէ հարուստ միջոցաւ ։ Փիղք՝ որք դասեալ
էին ընդ առաջապահս , յուշիկ գնային ընդ այն առատապար և
ոեպայեզբաւիղս · բայց ոք և երևէին , պատսպարան էին
զօրուն յարշաւանսդ բարբարոսդ , որք չկրնային մերձե-
նալ ի գազանսն , որոց ձև և վիճակ խայտին ՝նոքք եր չատ նմ։

Յետ լինելոյ լուոյ՝ եհաս հուսկ լետոյ անվիճաբար ի
ծագ լերանց · անդ զաեղի կալաւ աւուրս երիս , զի ո-
դի առցեն զօրականք ողջամբ անդր հասեալք · և զի ժա-
մանակ տային բեռնաբարձ կարաւանին գալ միանալ ընդ-
ուաք զօրուն ։ Յայնմ վայրի զարմանք եղեն և խնդուէ
յոյժ , զի յոլովք յերկվարեալ և ի բեռնաբարձ գրաստուց
անկելոյ զճանապարհային՝ յետ այնր զաւղայ զետ եր-
թեալ զօրուն՝ եկին դէպ ուղիղ ի քանակն ։

Եւ զի ելք եին հոկտեմբերի , և ցորդ ձիւնաթեր եղև
յոյժ , մինչև ծածկել զճանապարհս ամ , զսին Տալան
զօրականք և լքան ։ Օ՟այն տեսեալ անվիճաբար՝ եւ ի
բարձրաւանդակ ուրեք , ուստի երևեր ամ իտալիա · և
եցոյց նմ զաբերեր ՝ դաշտավայրս ոռոգեալս ի պադո-
սէ , յորս եին մեծ · և ասէ · ,, Ի դնել ձեզ անդ ոտն ,
,, այլ ոչ պիտի ինչ , բայց գոյշ ձիգն ։ Ի՟հով կիս երկո-
,, քումբ դուշնաքեայ պնդզմանք յանկ հանել ունիք պար-
,, ծանօք զձեր ախտատեաս , և լինիցիք միտաճարուստք ,
,, տիրեալ մայրաքաղքի հռովմէական ինքնակալութեանն ։՝՝
Այս բանք յուսացուցիչք , և ապզականք տեսլեամբ ի-
տալիոյ՝ զարձուցին անդրէն զուարթուէն և զքաջալերուէն
ի սիրտ զօրականաց լքելոց , մինչև հանապազորեալ նմ
ի չոր ։ Նայց չգտին շաւիղս գիւրագնաց ընդ առաջինս ·
նա՝ զի գնային ընդ ստոր ի վայր , առաւելոյր գժուարու-
և վտանգն · Թող զի յիտալիոյ կողմանէ զառ ի վայրուէ
ալպեայ լերանց ընդ ստոր ի Թափ յոյժ և ուղղորդ ընդ այլուր ·
յոյր սակս հանդիպեալ զօրականաց գրեթէ ամ ուրեք
կամ գժուարասեպ , կիսանձուկ և կիս լայնծուն ձանա-
պարհայ , ոչ կարելին յոտին կալ , կամ զկայ առնուլ ի
սայթաքել իւրեանց , այլ անկանելին ի միմեանց վրայ , և
յերկիր կործանելին զմիմեանս ։

Պ՟ետեմբեր
Ն· յ· ՀԻՆԳ·
ԴԷՐ ։

Ե. Հ. 534։
Ն. Բ. 218։

Յետ այսորիկ հասին ՚ի տեղի մի տարժանապոյն քան զամ՝ որոց պատահել էին ցայն վայր· մինչ դի զօրականք թէպէտ և անգէնք և անբեւռինք՝ անշնարին տառապին ըլ իջանել առ խարխափ, ձեռնձգութ և ոտնկռուով ըլ փուշս և ըլ թուփս խիտ առ խիտ բուսեալս։ Այս վայր յիւրմէ էր կարի ինն զառ՚ի վայր· և գժուարակոխ ևս էր լեալ՝ ՚ի սակս հողոյ նորոգ հոսելոյ ՚ի ստոր· մինչև ակն յանդիման ընդ առաջ էլլին անդունդք գահավիժք, խոր աւելի քան զՀադաս ոտնատափ, զոր տեսեալ հեծելք զօրուն, զտեղի էառ միանգամայն։ Զարմացեալ անտի բազում ըլ ոտնակռել նոյ, դիմեցաց յառաջ, և էտես ի բօք, թէ անշնար էր անցանել այլ յառաջ։ Իսդրհեցաւ հնար առնել յերկար պտուտիւք, բայց և այնպէս չէղև հնարաւոր· զի որովհետև ՚ի վէր հին ձեան երկարաձիգ ժմկաւ պնդէլոյ՝ աւուրբք ինչ յառաջ եկեալ էր նոր ձիւն՝ ոչ յոյժ թանձր, իբրև մինչն անդր զօրականք, զաւազինն դիւրին էր նոյ ոտնկայ։ Այլ իբրև յետինս այս ոտնկոխուէք առաջնոց դնդաց և բեռնքարձ գրաստուց տեղեղկեալ լուծանէր, այնուհետև գնային ՚ի վէր լըպրծուտ սառնին· յորոյ վէր չգտեալ ոտից հաստատուն կռուան, առ դոյզն սայթաք՝ Թէ կամէր ոք ծնգադիր կիր ձեռօք կալ յակաստանի, ոչ ևս գոյր նոր Թուփ կիր առնաւ ՚ի նա կռուելոյ։ Ասէլ զի ՚ի կոխել ձիոց ուժգնին զառանն՝ զի կայցեն ՚ի կայի, խրէին սմբակք նոյ ՚ի խոր, զոր այլ ոչ կարացեալ հանել, մնային իբրև ըմբռնեալք ՚ի Թակարդի· վասն այսորիկ հարկ եղև խնդրել միւս ևս հնար։

Այսպա խորհեցաւ անմիբաղ զանահեցուցանել, և հանգուցանել առ ժամանակ մի զզօրն ՚ի լայնանիստ գաւաձան այնր բլրի· տուեալ նոցա նախ յատակել զգեաւինն, և արբել ՚ինմանէ զնոր և զկին ձիեն՝ որ ծածկէր զերեսս նոր, յոր և աշխատ եղեն յոյժ։ Յետ այսորիկ հրամայեաց Հորդել շաւիղ ՚ի քարաժայռի անդ· և զօրականք ձեռս ՚ի գործ արկին աքանչելի խին եռանդեամբ և արուեստ։ ՚Ի լաւ ևս բանալ զգայն և լայնել, յերկիր կործանեցին զնա՝ որ շուրջն կային, գասեալ առ ժայռիւ՝ որչափ ինչ կարէին· և արկին ՚ի ներ հուր։ Յաջողեաց յայնժամ հնչել սաստիկ հողմոյ, որ անդէն վառեաց բոց բորբոքեալ, մինչև քարանձն արտաշխանալ իբրև գկայծակունս՝ որ զնոքօք։ Յայնժամ անմիբաղ, (եթէ հաւատալ կամք իցեն տիտոսի լիվիոսի, զի զայսմ պարագայէ պողիբիոս ինչ ոչ խօսի,) ետ Թափել ՚ի վէ-

ԱՀ Հ· 534։ ՆՀ ՎՔ· 218։

լայ ՝ քայլա · որոյ սողոսկեալ ՝ի երակս ժայռին ձաղ-
ձատեղոյ ՝ի բունէ հոյ , ՝ի կիր գարձոյց զայն և կակ
ղեաց ։ Ա.յսոս օրինակաւ պարոյր առեալ ՝ի գտանել
հնշտին գաւ ՝ի վայր , հատաւ ՝ի երկայնուն ժայռին ձա
նապարհ , որ երայց համարձակ անցս զբրակտանց՝ աղ-
խոյ և փղոյ ևս ։ Ա.ւ զի պատաղեցան յայս գործ ա-
ւուրս չորս , բեռնաբարձ գրուտաք մեռանէին ՝ի սովէ յայն
ձիւնաթաղ լերինս ։ Ա.այլ յետոյ հասին ՝ի քերրի և ՝ի
վարուն վայրս , որք առատաձաւս մատուցին գարմանս ձիոց ,
և ազգս ազգս կերակրոյ զբրակտանց ։

Ա.յսոս օրինակաւ եհաս անմիբաղ Իտալիա , յետ պա-
տաղելոյ հնգետասան օր յանցս ալպեայ լերանց , և ա-
միս հինգ յամ Ճանապարհորդուեաւ ՝ի կալքեդոնէ մինչև
յետս այնց լերանց ։ Ա.վն յայնժամ զբրք նոր սակաւաւոր
յոյժ , ՔՀ յորժամ մեհենեցանն ՝ի սպանիոյ · ուր տեսաք
զի հասանելին իբրև ՝ի վաճառուն հազար այր ։ Ա.վն այս-
չափ նուաղեալք ՝ի մեծամեծ վնասուց եղելոյ , եթէ ՝ի
պատերազմունս զոր հարկ էր մղել , և եթէ յանցս գե-
տոց ։ Ա.ան զի ՝ի մեկնիլ իբրեանց ՝ի հռոդանոսէ , դեռ
էին երեսուն և ութ հիր հետևակք , և աւելի քան ութ
հիր հեծեալք , բայց յանցս ալպեայ լերանց կորեան իբ-
րև կիսով չափ · և ոչ միայնոյն յայնժամ առ անմիբաղայ ,
բայց միայն քանի հիր հետևակք , որոց երկոտասան հա-
զարք էին ապրիկեցիք , և ութ հիրք սպանիայիք , և հե-
ծեալք վեց հիր · ոչ նա իրքն նշանակեաց ՝ի վէր կոխո-
ղին զոր կանգնեաց մեծ ՝ի սարաւանդն լակինոսի ։

Մեծն է , և խոհեմն է անմիբաղայ զոր երևեցոյց յայս ձեռնարկ ։

Ա.ր կրկնեն ե յընդերձակն պատմիչդ կշռութիք , ան-
կար թուի չզարմանալ նմ ՝ի այսպիսի մեծ և արիւնական
պարտորգել ՝ի ջրեք հարիւր փարսախ երկրի , և անցա-
նել ՝ի լերինս պիրենեանի , ՝ի հռոդանոս , և ՝ի ալպեայ
լերինս , դի ՝ի հարցի ընդ հռոմայեցիս ՝ի կէզարն անդր
նոցին լինքնակալուե · և ոչ ընկրկեն գնա անհամար դըժ-
ուարութիք՝ որոց անվրէպ հարկ էր դիմել յայնպիսում
խորհրդեան ։ Ա.այց որ հայի ՝ի վտանգս՝ որոց դիմագրաւ-

1 Յուվե վերջին գայս գործ՝ որպես սուտ ինչ և անկարելի : Բայց պլինիոս ոչ ինչ պատմէ զբրոք գոգոխոյ ՝ի խորագա- ձել զարիոն և զառագարս : Հեղեալ խորտակէ առ գքարնս , զբրս հնուն նախընթաց ոչ խորտակեաց : Գիբբ ի ՝ի· գլ· ։ : Վերի ինչ նա գոգոխոն՝ հնութ նուաճող· Գիբբ ՝ի· գլ· ք :

Դիոն ՝ի խօսիլն գպատերազմն գագաթին էլէնեերոյ՝ առ ըն գոգոպետն պարնագ զբրոք գոգոխոյ · Գիբբ · ւը· երես 8 : Որ չամբակատագ առն ասպանիոր (գերջ անմիբաղայ՝) նուռ գբնաւորնին գպա- նելոյ յայսոսիկ լերինս այնչափ յաճախու- ՝ի գոգոխոյ , որ գիպոյն էր առ այն :

Եաց զանձն և զլօրս , առաւելապէս յանցս ալպեայ լե- Ա՛ Հ· 534·
րանց , յորս կորոյս ՚ի նոցանէ առնլի ՚ը գնէս , մանրեի ՚ի ՚ն· Բ· 218·
Թէ սադատանիցէ զգնացս նը՝ ոչ անխոհեմ և յանդուգն
իսկ , մանաւանդ ՚ի դնել՝ Թէ մխեցաւ յայնպիսի վտան-
գաւոր ձեռնարկ , առանց յառաջատեսուե ՚ամ հետևա-
նաց , և առանց տեղեկանալոյ հանդամանաց ժողովրդոց
և գրից վայրաց՝ ՚ը որս հարկ եր անցանել ։ Ա՛յո՝ անտա-
րակոյս լինէր բասրելի , Եթէ այդպիսի կալեալ էր շա-
փիզ ։ Ա՛այց դու տես , որպես զլողնբիոս եգիտ իւր քաջ
Ջատագով վը ՚ամի այդորիկ ։ Ա՛Հնիբաղալ (ասէ վինպա- Պ·ԴԷՒՈՍ·
գիրս ,) բազում խոհեմուե ՚ը եղեն գնացք յայդմ մեծի Բ· 201·
իրողուե ։ Ա՛ր լինով տեղեկացեալ հանդամանաց և գրից
վայրաց՝ յորս խորհէր երթալ ։ Վիտէր , Թէ ժողովուրդ՝
ընդ որոց երկիր առաջի կայր անցանել , առ Թի սպա-
սելն ապստամբելոյ ՚ի հռովմայեցւոց ։ և առ զգուշաւո-
բելոյ իսկ ՚ի դժուարուե ձանապարհայ՝ խոշացուցանէր
ը իւր յարանց երկրին , որը կամաւ անձնամատոյց եին
յառաջորդուն , և յորս մանրեի եր աներկևան վստահա-
նալ , զոցին իսկ ակնկալելով ՚ի նոյն շահ օգտի վայելել ։
Ա՛յն ոչ էին շաւիղք ալպեայ լերանց այնոցա անգնալի՝
ոչ կարծիբն ։ իբը ոչ յառաջ ը զմտիլ աննիբաղալ ՚ի
նը , յոլովակի անցեալ եին ը այնս գաղղիացիք բնակիչք
մօտ ՚ի հռոդանոս ։ և փոքը ու յառաջ ևս անցս արարիչ
եր նոյ ը այնս , գալ միանալ ը գաղղիացիս բնակեալս առ
պադուս գետով ը եդեմ հռովմայեցւոց ։ Ա՛ոյզ ոչ ալպեայ
լերինք եին բնակեալք յանհամար ժողովրդոց , մինչև զ-
րուս գլխոյին գտանել անդ դարմանն և կերակուր ։ Ա՛այս
ոմն խօսիմ անտարակոյս , (ասէ պողիբիոս յաւարտ իւ-
րոց խորհրդածուեց ,) վը ոչ տեղեկացայ զնրսդ վկայուբ
ժամանակացց , և ՚ի տեղւոն ևս ինքնին շրջեցայ ան-
ցեալ խնամով ը ալպեայ լերինս , ոչ լինով հասու եղեյ ։

Յօդ· Պ··

Ա՛անուալ աննիբաղալ զաւարինն ։ Պաթերաւմ հեծելապօրան մօտ
՚ի պիէնոս գետ , յորում պարթեցաւ Պ· ղնէպեան ։ Պ՝աղղիացիք
գան բաղմու՝ը գանալ ընդ աննիբաղալ ։ Պ· ղնէպեան խոյս տուեալ
անցանէ ընդ պրեբիա , և ամբանայ մօտ յայն գետ ։ Ի՝րաղու՝է՝ար
եղեն ՚ի սիէլիա ։ Ա՝ատամարտուե՝ն՝ յորում պարթեցան Կարթագե-
նացիք ։ Ա՝եմպրոնիոս կոչի ՚ի սիէլիոյ չեպալիա՝ օգնել Բարում էը
Կանահացիք ։ Ղանահացեալ ապստամբուե՝ն Պ· ղնէպեան՝ պայ պա-
տերազմ մօտ ՚ի պրեբիա , և ՚ի պարտուե՝ մտանի ։ Ի՝արբերատիւ

Ա՛ Հ· 534։
Ն· Ք· 218։

շահապահեաւ ֆնեասի չերպոնի՛ է ապանէս։ Ա՛ննիբաղ Լանաց անդ նանէլ ընդ ապենեան լերինս։ Արբերդ պրոյս՛ ի ՀԷՆ՛ը, և սենդրոնոսի։ Յանգուցեաւ հասարչախուն ֆլաւինեոսի։ Սերվելիոս հետապատս գնաց յարևմուտս։ Արգեաւ ապատրանեան պօնտ։ Ա՛ննիբաղ արչաւէ առանց էրկանաց պէլանատուս պաղատուբանի հռովմայ։ Ընտրել՛ը հնարս՝ պէ՛ ոչ պատանեան լէյի ֆեանայ նորա։ Ա՛նդանի ընդ աղտիւք ֆլուսինեան, ուր և կորսուանէ պէ ան։ Ֆյաուալ ֆաղայ՛ է վ՛ը ընդնաղոյն, և յապահանաւ գնե պերիւրն ա՛մ՛ է գրգռել պնէսպատան՛ է պատերազմ։ Վլաւինեսի չանապատել խորհրդոյ պիրդմեան ապենեն, և յոհան գոնպատըե՛ը, մղի՛ է մարտ։ Արմեւելի պիրդին՝ որ ան լեձիս գրանիվնոնե։ Ֆաղդատուս ֆլաւինեոսի ընդ աննիբաղայ։ Զարաւար ընդ բուս ծողվրդեան, որ եղև պատճառ այսմ պարտուե՛ն։ Ֆանբանի առա՛ջ՝ որ եղև յայս սակս՛ ի հռովմ։ Ա՛յր գրան լորեց հաղարայ հեծելոց։

Ա՛նդուլ անդ նիբաղայ ըզտաւրինան։
Պոլիբիոս· ՚ի· 212։
Լիւ. ի՛ա· լե՛։

Ընդ եւանել աննիբաղայ յալպեայ լերանց, նախ առաջին խորհեցաւ հանգուցանել առ վայր մի զզօրականս, որոց պիտեր յոյժ։ Երբև ետես թէ կազդուրեցան, զքաւ բանակեցաւ առ գլխաւոր ջ՛ըքաւ երկրին տաւրինոնի, որոյ ժողովուրդք չտուին յանձն միաբանել ը՛ենա. հառ զայն յերիս աւուրս, և եհան ը՛ սուր զ՛ամ զդիմադարձս։ Ա՛յս շահատակուե՛ արկ՛ի վարանս զ՛ամ զզարբառոսս՝ որք իւրովի առ հնոյ մտին՛ի հնազանդուե՛ յաղթականին։ Օ՛նոյն առնէին և մնացեալ գաղղիացիք, որք ստուգեցին աննիբաղայ զյաջարամտուե՛ իւրեանց՝ ինոյն, թէ չ՛էր ընկրկեալ զ՛նե երկիւղ կրօուն հռովմայեցւոց՝ որ մերձ՛ ի վ՛ը կայր։ Հայեաժամ թուեցաւ աննիբաղայ, թէ չ՛ի՛ք ժամանակաւ լինել. այլ պիտի յառաջ խաղալ, և ձեռն՛ի գործ առնել, առ վստահացուցանելոյ զիւր ղովուրդսն՝ որք ըղձանային՛ ի կողմն լինել նո՛ր։

Պ՛որդի հռոմէացւոցն մտո՛ի տիկի նոս գետ յորդի յաղթական գաւառ աննիբաղ։
Պոլիբիոս· ՚ի· 214-218։
Լիւ. ի՛ա· լե՛-նէ։
Ագաթիաս· ՚ի· 316։

Հռովմայեցիք՛ ի սկզբան շահատակուե՛ն ո՛չ կարծէին թէ հարկաւորին զդէմ ունել պ՛որդւոյ յիտալիա։ Հապա՛ չեալ երագուելթէ թ՛շնամոյն, յայդողուած վտանգաւոր ձեռնհասուե՛ ուղևորելոյ ը՛ այնչափ երկիրս, և անցանելոյ ը՛ ալպեայ լերինս զօրօք, փոյթ և երագաշարժուե՛ թ՛ընդհանդիպ լեա՛ հասանելոյ իւրոյ, ապ՛էցուցին զՀռովմ՛, և արկին յանհնարին զարհուրանս։ Ա՛եմպրոնիոս՝ որ էր մի՛ ի հիւպատոսաց, պատուէր եառ եւանել՛ ի սիկիլիոյ, և գալ յօգնուե՛ հայրենեաց. և Պ. շիպիոն միւս հիւպատոս փութանակի եւեալ՛ ի յամաք՛ ի պիսա, և առեալ զզօրսն՛ ի ձեռաց պրետորաց մանլիոսի և ատիլիոսի, փու-

Թացաւ գիմել 'ի Թշնամի անդր . Էանց ընդ պադոս , և չո- քաւ բանակեցաւ մօտ ՝ 'ի տիկինոս գետ ։

Ա· Տ· 534։
Ն· Ր· 218։

Ընդ գալան զօրքն երկոքին զառաջեաւ միմեանց . և զօրագլուխքն նոցա Թէոդոր և անծանօթք երեսօք , յառաջին մէ իսկ մեծարգի և զարմանալի էին յայս իրերաց ։ Ընդ նիւթապատ վազուս ևս համբաւեալ էր անուն , և ևս յառաջ ընդ զաւուն սագունտոնի . և սա ևս մեծ համարեր զաբ- դիւնս շիպիոնի ընտրութ նոր 'ի հրամանատարուն հռով- մէական զօրուն՝ ընդդէմ իւր ։ Ուաւելոյր 'ի նմա զայս փո- փոխ յարգ այն՝ զի շիպիոն հրաժարեալ էր 'ի հրամանա- տարուէ զօրուն սպանիոյ . և Թողեալ զպատերազմ , զի ե- կեսցէ յիտալիա՝ զդէմ ունել աննիբաղայ . և զի անդի- բաղ 'ի մնի էզեալ խորհուրդ յանդուգն՝ անցանել ընդ ալպեայ լերինս , Էանց յաջողութ ։

Օ զօրագլեայց պատշաճ Թուեցաւ խօսիլ ինչ ընդ իւր- Էանց զօրականս , յառաջ թ զձեռնարկել 'ի գործ ։ Ը Ե- պիոն առաջի արարեալ նոր զիաւս իւրեանց հայրենեաց , և զքաջութի նոցին նախնեաց , քաջալերեալ զնո և ասէ ։ ,, Ի՛ ձեռս ե ձեր յաղթուի , զի ձեր իրք են ընդ նոյն իսկ ,, կարբէգոնացիս , որք յօրվակի վանեալ յերեսաց ձե- ,, րոց 'ի բազում ժամանակաց հետ էղեն ձեր հարկա- ,, տուք , և իրք ստրուկք Ընդ նիբաղ յանցան ընդ ալպեայ ,, լերինս , կորոյս զընտիր մասն իւրոյ զօրուն , և մնա- ,, ցորդն որ առ նմ , հիւծեալ հաշեալ ե 'ի սովէ , 'ի ցրը- ,, տոյ , 'ի տառապանաց և 'ի Թշուառութ ։ Ը այ ե ե- ,, րևիլ ձեր առաջի նոր 'ի հալածել զնո . զի նմանեալ են ,, ազաւէտ ուրուականաց՝ ընդ մարդկան ,, ։ Յաւէտ ասէր ։ Ի՞մ ամ երիւղ այն եր , գոյզ աննիբաղ վանեալոյ յալպեայ լերանց՝ գնալն ձեր կոտեալ էր ընդ նմա ։ Ուայր երասոյն էն եղեա , զի դէր՝ որ նախ առաջին 'ի նոյանէ անարգեցան , էզեն առաջին և 'ի պարերազմի ընդ ծողովրդեան և ընդ գլուխ նոցա , որոց երկոքեան չէրն եղեն երբեմնագոյ և գաշնադրաւք . Ոչ՝ որ նախարինս ընկալ յեա նոցա , Բոզին դայն զղազբանս ապատատաս ապահման նո- ցա ։ Ընեցուսք , Ռե 'ի կոան ամաց և այսր երկնեալ էզե երկրէ դան- գամայն նոր ինչ ազգ կարթէգոնացոց , Ռե այն ինչն են՝ որոց յաղ- Ռեցած 'ի հղղիս եգարեանց , և յայլ բազում գերդիս ։ Ընար էր մեզ յայնգամ զիեր յաղնկան նաւամարտիւ զօրս անդուանել յաֆրիկէ , և անաշխատ կանգնել զգլխաւոր կաղաք նոցա զկարթէգոն ։ Ուայր ընոր- հեցած նոցա հաղաւոք . և ընկալաց զնս ընդ վերով պալպանուր 'ի ձամանակի էսկ՝ յորում կարծ էին նեղեալ եին յապատամբուածք բռվան-

1 Խոտ՝ գիշինօ· է գոյրն գեր խոտոյ 'ի լամբարդիս ։

ԱՀ Հ· 534։ Ար· Ա· 218։ րակ ափբիէոյ ։ Ա՛րդ ՚ի հաւատացեալն այս ամ երանելեաց , եթէալ են ՚ի վե՛ր յարչաւիլ հայրենեաց մերոյ՝ առաքելորդք առնելով զդիւաւորն ան պատանի , որոյ երդուեալ է գնել զմեզ յապականեա՛ւ ։ Ա՛րդ այսո՛ հետեւս ո՛չ կա՛ն են մեր իրո՛ վե՛ր սկսելոյ և առբառնելոյ , այլ վե՛ր եկալելոյ ։ Ա՛պա ասասիոր հարկ է մեզ յհասնելիւք ՚ի յերկին ձիգն , որպէս ըն պարբերաշրջեա՛ւ պարզապէս հասուցեալ ։ Ա՛ՀՀ ենթականգիւ՛ ՚ի մարդ՝ ըն ՚ի պատպանեա՛ւ կայ՛ո ո՛չ անյանդ գոյն , այլ և կանանց և արդ՛ ոց ։ Ա՛ա ո՛չ հայեսցի գոյն ՚ի չեր ընտանիս ։ գմա՛ա ածցի և գոյն , ըն ծերպհոտութիւն և ծաղովրդեանն հասուցեալ ալէ՛ ՚ի չեր գլխս են , և ՚ի բարձս ։ և գչերն գալո՛ւելի և ուսոց գոյն կախեալ կայ բարեբեսպասե՛ւ հասուցեալ , և ամ ընդնա՛ալուե՛ ։

Օ՝ սորին հակառակն՝ անսիքազդ , առ լաւ ևս իմացու֊ ցանելոյ իւրոց բնթամիտ զօրակամաց . խոսեցաւ ընդ նոսա յականեն , մինչև խօսեցեալ երը յունկանեն . ո՛չ խորհե֊ ցաւ յորդորել զնոս փաստիւք , բայց յետ չարժելոյ զոգիս նոց տեսու֊ցե՛ ։ Ա՛ռաջի արար մեծապհնուե՛ յոգուսոյ լեռնա֊ կանաց՝ զորս ունէր ՚ի կալանս . կուսեցոյց զնոս երկու եր֊ կու ՚ի տես զօրուն . և խոստացաւ ազատուե՛ , միանգա֊ մայն և զնոս և զարդ և երիվար մի այոց՝ որք յաղթական գտանիցին ։ ,, Ա՛յնդուհին՝ որով այն բարբարոսք ընդնանայ֊ ,, ին ՚ի կռիւ , քաջալերեցէք ՚ի խոստմանց անտի , առնե֊ ,, ցո՛ ան՝ նիւթապաղաղ նկարագրելոյ առաջի իւրոց զօրակա֊ ,, նայ՝ ակն յանդիման եղելոյն , Ձնգրեա՛ ինն պատկեր՝ ,, իւրեանց արգեան վիճակի , որոյ բարձեալ ՚ի նոցանէ ,, գնամ հնար փախստի , ամ իրօք հարկեր գնո՛ կամ յալ֊ ,, թել , կի՛ մեռանիլ , առ վերծանելոյ յանդիման չարեաց ,, հանդերձելոց այնց՝ որք վատուցե՛ թիկունս դարձուցա֊ ,, նիցեն հասուսելոյ ։ Ա՛յոյդ նոյ իրը ակն յանդիման՝ ,, գմեծուն վարձուցս հատուցման . զպհարհակալուն զո֊ ,, վանդակ իսալիոյ . զաւարառուն հասուսելոյ բազմագանձ ,, և ընչաշատ քղքի . վերևելի յաղթուն՝ և զանահա֊ ,, կան պարծանս ։ Ա՛նպիտան երևեցոյց զգօրուն հասու֊ ,, մայեցոց՝ ասելով . Ամոսի շքեղուն նը մի խոտղեցիկ ,, զաչս քաջամարտիկ պատերազմազդ՝ եկելոց ՚ի Ա՛ետոց ,, հերակլեայ մինչև ՚ի սիրտ խոսելոյ , անցեալ ընդ ազգս ,, ամենից ։ Ա՛յլ ես՝ ասէ , ո՛չ արժան համարիմ անձին՝ ,, դիմամրցանակ երևիլ զօրագլխի ուժեղին վերցամանէ , ,, (այսպիսի տայր անուն շիպիոնի ,) որ ծնեալս եմ , կի՛ ,, գնթ անեալ և վարժեալ ՚ի վրանս ամիկատայ հօր ի֊ ,, մոյ . որ և յաղթական գտայ սպանիոյ , բը֊ ,, նակչայն ալպեայ . և որ ևման ե՝ լերանց իսկ ալպեայ ։ ,, Զրգռեցոյց զցասումն նոյ ընդդէմ յանդգնուե՛ հասուսելոյ֊

,, եւ ես , փոխանակ զի իշխեցին խնդրել , զի՛ ի ձեռս տա- ԱՀ· 534·
,, յի նոյ ինքն , հանդերձ զօրականաւքն՝ որոց առեալ էր ՆՐ·218·
,, զսագունատոն . և յուղեաց զնախանձաւորուն նոյ ընդեմ
,, անտանելի խրոխտանաց այնպիսի գոռոզամիտ տեառն ,
,, որք կարծէին թէ ամենուն պարտ իցէ հնազանդութիւն
,, մատուցանել նոյ , և թէ ոչնչին իրաւունս օրինադիր
,, լինելոյ ամ աշխարհի ։

Խօսեցեալ զայս օրինակ երկաքանչիւր զօրագլխաց , պատրաստեցան՛ի պատերազմ. և չխլինի կամուրջ արկեալ՛ի վէր տիկնոս գետոյ էանց ընդ այն գօրաբ . յորումժամ զի երկու ձախող գուշակութիւնք արկին շիտակ և զարհուրանս , ՛ի տրել զպատահարն զի մի արդիւնասցի , արար զսովորական գոհս ։ Օ սորին հակառակն կարքեդոնացիք վառեալ բորբոքեալ էին . և անհրաժեշտ արարեալ նոյ նոր խոստմունս , ջաղեաց քարամբ զգլուխ գառինն՝ զոր զենոյր . ընդրեալ՛ի դիոսէ՝ զի նոյն անցք անցցէն ընդ նա , թէ ուր տացէ զօրականաց իւրոց զիմոսրէին հատուցումն՝ զոր փոքր մի յառաջ խոստացաւ նոյ ։

Յիրաւի է ասել , թէ ՛ի պատերազմունս կախէ կայ ամ՛ զսկզբնաւորուէ . և յաղթութիւն մտանել՛ի շահատակութիւն աւետաւոր գուշակուէ զօրագլխի ։ Պէտք էին անհրաժեշտ քաջագօտի սկզբնաւորուէ , ՛ի ցրել զկարծիս , թէ ձեռներեց եղև նա ՛ի գործ մեծ ՛ի զկար իւր ։ Յայլ ինքն յուսացեալ էր ՛ի քաջութիւն իւրոյ հեծելազօրուն , և յաչխոյժ զօրուէ իւրոց երիվարաց՝ որք համակ էին ՛ի սպանիոյ ։

Պատչու արարին երկոքին զօրագլխիք՝ամ հեծելազօրք իւրեանց , միապէս զեմ եդեալ պատահիլ միմեանց . և դիպան ՛ի գաշտին մեծի՝ որ յայսկոյս տիկնոս գետոյ ։ Ի իսիոն խմբեաց զզօրս ՛ի մի միայն շար . առ որոյ կողիք եղ զհեծելազօրն Հռովմէական , և ՛ի միջի զգաղղիացւոցն գաշնաւորաց , ամենայնիւ զայն թեթևաշնորք ։ Ի սա այգմ կարգաւորուէ գասեցոյց և անհրաժեշտ զիւրն ։ Օ թամբաւոր և զսանձաւոր զհուսմէ հեծելոյն կացոյց ձախատ հաւասար հռովմէական հեծելոյ , եդեալ՛ի թևս զհեծելազօրն ՝նումիդացւոց , որ էր սքանչելի . և խառեաց այնպիսի կարգաւորուէ ընդեմ թշնամւոյն ։

Նա զի՝ զօրագլխիք , և հեծելազօրք ըղձանային ձեռն՛ի գործ առնել , ոչինչ յապաղեցին սկիզբն առնել յարձակման ։ Յառաջնում պահու անդ զօրականք հիպոնի

՝ Հիպոդրոմէ՝ զի արիանէն էրիվա- և զի բամբ-
բաց խրեանց , զի սանչ , զի էրասառաք ,

Ա՛ Հ· 534·
Ն· Ք· 218·

Թեթեւազինք իբրեւ արարին զառաջին արդնընկեցուն, զսկի հարեալք ի գրոհելոյ հեծելազօրուն կարքեգոնաց-ւոյ, և երկուցեալք թէ սմբակակոխ լինիցին յերիվարաց, յետս յետս չոքան, և խոյս ետուն ըստ անձկագոյնս գետմատակայն։ Այլք և այնպէս հարուստ մի կուռեցան համազօր զօրուբն· վասն զի երկուստեք իջեալ ի գետին յոլովք ի հեծելազօրուն, կուռեցան ընդ միմեանս, եթէ հեծեալ, և եթէ հետի։ Յայսմ վայրի նուիրագոյնք, որք զերեալ էին զհեծելազօրսն Հռովմայեցւոց, յանկարծակի խրնեցան ի մի, ի վայր յարձակիլ Թևոց, և այն ինչ կէս ի նոցանէ նեղեալ զնոսա ի կողաց, միւս կէսն կոտորէր զայմ զինեալսդրոյս Թեթևազինսդ՝ որ յետս կոյս Թևոցն էին խուռասփեալ· և ապա ի վայր յարձակեր հեծելազօրուն ի վերջ։ Այնչափ հռովմայեցւոց յայմ կողմանդ պաշարեալ՝ խնպատ խորտակեցան։ Ընդ խափան խոցեցեալ, և անպիտանացեալ ի մարտ· բայց Թափեաց զնա ի ձեռաց Թշնամեաց քաջաբեր որդւոյ նորա· որ եօթնևտասնամեայ պատանի գոլով, առաջին նուագ էր նորա մտանելոյ ի պատերազմ։ Այս պատանի դիւցազուն՝ պանծալի հանդիսացաւ գործով քաջութեանն, միանգամայն և որդիական գթութեանն, ասելոցեալ զկեանս հօր իւրոյ։ Այս այն մեծ չխլիմն է, որ արժանացաւ զինի՝ մականուն առնուլ Ալէքսէյեի, վասն յանկ հանելոյ նորա զպատերազմն՝ յօգուտ իւրոց հայրենեաց։

Հիւպատոսին կարեվէր խոցեալ՝ խոյս ետ բարիւք կարգաւորութեամբ, և տարաւ զնա յինքնանս խումբ հեծելազօրուն՝ որք ծածկեցին զնա զինուք և անձամբք իւրեանց· ընդհետ գնացք նորա և մնայորդք զօրուն։ Այլք եւ նա անտի յետ սակաւուց· և հրամայեալ զօրականաց բառնալ ի ծածկուկ ջաղին՝ հեռացաւ ի տիկինոսէ· եհաս փութանակի յերկու պագոս գետոյ, և անցոյց զզօրսն լուռելեայն։ Ընդհաս շխլիմն ի պլակենտիա, մինչչեւ լուեալ էր աննկատացեալ՝ թէ եւարձ զբանակն ի տիկինոսէ· վասն որոյ անդէն վաղվաղակի պնդեցաւ զհետ նորա, բայց եգիտ զկամուրջն խորտակեալ· յորոյ սակս կալանաւորեաց միայն զմէյ հարեւր զօրականս՝ զորս եգիտ դեռ յայսկոյս գետոյն· զի չէին աճապարեալ անցանել յայնկոյս· և էին այնք՝ որոց յանձն էր պահպանել մնարակային կանգնեալ ի գլուխս կամրջին։

Ալեքսիոս եղև առաջին պատերազմի հռովմայեցւոց ընդ կարքեգոնացիս, զոր՝ թէ արդար խօսիցիմք, յիրաւի է կոչել յաջողուած ինչ հեծելազօրուն, այլ՝ օրինօք պա-

աերաղմ : Յայնմ վայրի ծանուցաւ առաւելուլն հեծե- լաջորուն կալքեդոնացւոց , և յայնմ հետէ համարեցաւ գլխաւոր զօրուէ զօրու նոյ· յորմէ և Հարկ եղև Հռովմայ- եցւոց խորհիլ յընդարձակ և յանպատասպարան դաշտա- վայրաց , որպիսի էն՝ որք ըստ մէջ անկանին պաղտս գետոյ , և ալսկեայ լերանց :

Ա. Ե· 534· Ն· Ք· 218 :

Ա աղվաղակի յետ մարտին տիկինոսի , ամ գաղղիա- ցիքն՝ որք շուրջ բնակեալ էին , ի քան զմի ամսապարեալ դիմեցին ի բանակն անդիմադրաց , ոչ յառաջմամբ իսկ խոր- հեալ էր նոցա · բերին նմա զինս պարզսի , և ի համար գրե- ցան զօրաց նոր : Ոչ այս եղև գլխաւոր պատճառ , (որպէս յիշատակէ պողբիոս ,) որ ստիպեաց զայն իմաստուն և նախրհուն զօրագլուխ մղել սակաւուսր և խոնջ զօրակա- նօք իւրովք ի պատերազմ , որում ամիս Հարկ ի վերայ կոյր՝ յաղագս անկարուէ դառնալոյ յետս Թէ կամիցի · վա զի մի միայն յաղթուէն յինքն յանկուցաներ զգաղղիա- ցիս , որոց օգնականուէ էր նմ միայն հնար յայնմ պահու :

Գաղղիացիքն դան բազմու- Թիւ միանալ ընդ անհիւա- ղայ : Պողիբիոս· գ· 220 : Լիվ. Ի· Ի·

Ա պա ետնոյ նա ըստ պաղտս գետ նաւակամրջաւ , և ջո- քաւ բանակեցաւ մեծ ի Թշնամիս : Ի գալ գիշերի իւ- րում երկերիւր հեծեալք և երկու հազար հետևակք ի գաղղիացւոց անտի , որք զինուորեալքն էին հռովմայեց- ւոց՝ ոմն օգնականք , սպանին զպահապանս գրանց իջա- ւանաց , և անցին ի բանակ նոր : Ա յա ժողովեաց զնոսա խնամք բարեկամուէ · և խոստացաւ միոյ միոյ ի նոցա նէ երեսելի փոխարինուէս · արձակեաց զնոսին ի տունս իւրեանց , յանձն արարեալ նոցա յանկուցանել ի նոյն միտս զիւրեանց համաշխարհիկս :

Ընդհան խոյս առեալ անցանէ ընդ արեբիա , և ամրանայ մեծ յայն գետ :

Ա յս փախուստ գաղղիացւոց Թուեցաւ յայս չիպիո- նի առաւատչեայ իմն Հանրապետին ապստամբուէ · և ոչ- ինչ երկմտեաց նա , Թէ ի Տասանել նոցա յայնպիսի անկը- նարին Հաւատապրժուէն , ոչինչ խղճեսցեն ձեռս ի վեր ձգել կատաղանօք : Ա ղէպ Թէպետ և ցաւագին եր յիւ- րոց վերաց , եղ զանխղաթար գիշերային , և խաղացուցեալ զզօրս իւր ի կողմանէ արեբեայ՝ որ է փոքրիկ գետ մեծ ի պլակենտիա , ջրքաւ բանակեցաւ ի բարձրաւանդակ ինչ , յոյս գժուարին եր մանչիլ հեծելազօրու Թշնամ- ւոյն : Ելեղև խոյս նոր լուելեայն , զոր օրինակ արարեալ եր առ տիկինոսիս · անխրաղ վհետ առաքեաց նոր , նախ զնուսիդացիս , և ապա վհեծելազօրն ամ· յորմէ անտա- րակոյս խորտակելին ամ վերջապահքն հռովմայեցւոց , և Թէ չէր նուսիդացւոց ագահեալ ի կողոպուտն , և ընդ հասանելն վեղեալ վիջալանօք , զոր լքեալ Թողեալ էր

ԼԵ Հ· 534։ Ն· Ք· 218։ Հռովմայեցւոց փոքր ի յառաջ ։ Լինդ յուզեալ նոյ ամ ուրեք , և ոչինչ գտեալ ժամանակաւորաբէն վնասուն փո խան , անձնասպառ թաղին զթշնամին ։ Եւ արդարև վաղ վաղակի իսկ ծանեան , թէ հռովմայեցիքը էին յայնկոյս գետոյն՝ պատաղեալք ի պատեր վերեմբք պատնեշ· քըվն զիւրին իմն եղև նոյ անցանել ընդ այն ։ Լ յուշափ ինչ եղև նոյ օգուտ , զի կոտորելոյն զանհաւատաց աղխաւարձա՝ զորս գոյին դեռ յիւրեանց կողման ։

Շ խոչոնի այլ ոչ կարացեալ ժուժալ ցաւոյ՝ որ յաս տանդուէ չուզ , և ածեալ զմտաւ՝ թէ մնալ ունի եկաւորութեն իւրոյ իշխանակցի , զոր գիտէր՝ թէ կոչեցաւ ի սիկիլիոյ , ընտրեաց մնալ գետոյն զայն վայր՝ յորում կաղ ձեր կալ յապահովի , և անդ փակեցաւ ի պատնէշ ։ Լինչ հեռի անտի բանակեալ էր անհիւծաղ , խնդամիտ ընդ յաղթուն իւր՝ վըր հեծելազօրուն հռովմայեցւոց , բայց և տարակուսեալ ի սուվէ , որ օր ընդ օրէ առաւելագոյ ժամ զօրուի , որում հարկ էր խաղալ յերկրի թշնամեաց՝ չունելով ինչ պաշար ձմնապարկի ։ Վնդ հարկ եղև նմ առաքել խուժք ի զօրականաց՝ ի կլաստիդիան [1] , ուր հռովմայեցւոց ամբարեալ էր ցորեան բազում ։ Լյն՝ ո րում յանձն էր իւրոցուն , իսկևիսկ ջանայաւ բռնութիւ տիրել քղքին ։ Լայց ընդ առաքարկել գասիոսի բռնադա տացւոյ՝ որ հրամանատարն էր քղքին , վաճառել նմ զայն ընդ արծաթով , ընկալաւ զառաջարկուն մտանկին . և այն պէս անհիւծաղ յորիք հարիւր ոսկով լցեալ գնեաց բա ւական համբոյր ի կերակրել վերբ զօրս ընդ ամ ժամանակս , յորս եկայ ի սահմանս տրեբեայ ։ Լայցյց մարդա պերուն բազում առ պահակապանս՝ որք անձնամատոյց եղեն նմ ընդ ամրոցին . զի ատացի ի սկզբան անդ վտնուն գիաստեր զօրագլխի ։

Խրոցութիք օրհղեն ի սև կիվա ։ Ն՝ա՛ւ ամպատուն՝ յորում պարբ տեցան կաղ գեգոնացիք ։ Լ՝ինուս· իմ· Ն՝ի - ծ՝ա ։

Ի՝նչդեռ անհիւծաղ պատերազմէր յիտալիա ի ցամաքի , կարըեգոնացիք պատերազմին ի ծովու ի սահմանս սիկիլիոյ , և այլոց կղզեաց մօտակայից խառնիլոյ ։ Ի՝ քան ցուկանաւաց հինգ կարգեան թիւոց՝ զոր իշուցեալ էին ի ծով , առաք հարկանել զծովեզերեայս խառնիլոյ , ինքնին հասին ի կղզին լիպարայ , և ուձ ի կղզին վուլկանայ . բայց երեքն եկին ի նեղուցն՝ վարեալք ի սաստիկ հողմոյ ։ Լրագիկ եղև այսմ հերոն արքայ , որում դեպ եղև յայնժամ գտանիլ ի մեսսինա , ուր մնայը հիւպատոսին ։ Յառաքել սորա ի վր նոյ երկոտասան ցուկանաւս , գիւ-

[1] Ոմն ի տպատ թուղթի ընդ մեզ պատուի ի ալեքսոպոլիս ։

լաւ կալան զնա , և աճին ի նաւահանգիստ քղքին : Կա- Ա· Հ· 534·
նանաւորեալ զարսն որ ի նմա , տեղեկացան ի նոցանէ , Ն· Ր· 218·
Թէ քանի ի նաւամարտիկ զօրուէ քսան ցուկանաւաց՝ որոյ
էին ինքեանք մատն , կայր միւս ևս յերեսուն և հինգ այլ
պիսի նաւաց , որ գայր ի սիկիլիա , ի գրգռել զնախնի
դաշնաւորսն ընդ կարքեդոնացիս . և կարծեմք ասել , Թէ
այս երկրորդ նաւամարտիկ զօր կարգեալ էր առնուլ զլե-
լիբէոն քղք . քանզի վանեցաւ ի կողմն եգատեան կղզեացն
նովին մերկաւ՝ որով վանեցաք և մեք :

Ծագաւորն գրեաց վաղվաղակի առ ՚Ա· եմիլիոս պրե-
տոր սիկիլիոյ . պատմեալ նմա զամանսն , և զգուշացուս-
ցեալ զնա յեկաւորութէ Թշնամւոյն : Իսկզեկ լեալ նոր
այսմ՝ յղեաց վաղվնդփոյթ տրիբունս և տեղակալս ի լե-
լիբէոն և ի քղքս՝ որ զնովաւ . պատուէր տուեալ ի պատ-
բաստի ունիլ զլերեանց զօրականս , և ի վերայ զգուշա-
նալ պահպանուել լելիբէոնի , ուր մեծերեալ կային համ-
բարք և մեքենայք պատերազմի : Նահան միանգամայն և
հրամայն ի վերնաւարսայ և զօրականսն՝ որք հանդեր-
ձեալ էին զնովաւրիլ ի ծովս , տալ եփել կերակուր վե-
տասն աւուրց . զանիկ զայն յերեանց նաւս , և մնանել
ի նմա փութանակի ի լինել նշանի : Զգուշացոյց և զզ-
դեցս ծովակերեայց , երկպատկել զպահպանուիս , և ի-
մացուցանել զեկաւորուէ տորմիղն նաւուց Թշնամւոյն՝
Թէ երևեսցի ուրեք ի ծովս : Վեկ Թէպէտ և կարքեդո-
նացւոց կարգեալ էր զՀանոսպարհորդուէ իւրեանց՝ առ
հասանելոյ ի լելիբէոն գիշերային , բայց և այնպէս յայտ
նեցան ի հեռաստանէ յոյժ , զի էր լուսնակին գիշեր , և
զի գային՝ պարզեալ զառագաստս : Իսկզդ զդացես առ
քԹԹել ական ձայն եռուն գիշերապահք , ի զէն ընԹա-
յան քղքայինք , և մնին ի նաւս զօրականք . բաժանե-
յան յերկուս , կէսք ի մարանչիլ ի յոհանաւաց անտի ,
և կէսք մնային ի պահպանուԹիւն պարսպաց և զրանց
քաղաքին :

Տեսեալ կարքեդոնացւոց՝ Թէ զգուշացեալ էին Թըշ-
նամիք , ոչ կամեցան մտանել ի նաւահանգիստ յառաջ քան
զլուսանալ աւուրն . և զմնացուածգիշերին անցուցին
յԼջուցանել զառագաստս , և ի պատրաստիլ ի մարտ :
Այլ ընդ այգանալ առաւօտուն խաղային ի խորս , զի
համարձակ ձեռն ի գործ արասցեն , և զի համարձակեա-
ցին Թշնամիք ելանել ի նաւահանգստէ ի գուրս : Հրով-
մայեցին էշրաժարեցին ի պատերազմ , քանզի լերեալք
ի յիշատակուէ յաղԹուէ ի մեծ ժամանակ եղեալ էր այն

Ա· Հ· 534· Ն· Ի· 218·

տեղիս , և յոսացեալք ի բազմութէն և ի կորուստէ իւր եանց զօրականաց ։

Իսկ երկոքին նաւատորմիղք խաղային ի խոր ծով , հանումայեցիք վստահասիրտք և ջեռեալք՝ պատրաստեցան զիարձ առնուլ զօրուն իւրեանց ըստ կարգեդմանսիս ։ Այլ սոքա ըստ հակառակն ջանահնար լինէին խուսափել յայնպիսի ձակատ առ ձակատ կռուոյ , և զվերին զօրութէն ընդ լուալ խորամանկութէք · Քանզի յուսացեալ էին միայն յարագութէն նաւաց իւրեանց , և ոչ ի քաջութէ անձանց ։ Եւ արդարև յոլովք յարանց նոցա էին պատեհք յաշխատութէն նաւական ք ի կռիւ · և այն ինչ ի վերայ արձակեցան , երևեցան առաւել նաւավարք ք զօրականք ի նաւս իւրեանց ։ Վասն վատասրտեալ նոցա , և ըստ հակառակն հանումայեցւոց և ևս խրախուսեալ , իսկ և իսկ ի փախուստ դարձան , թողեալ ի ձեռս հանումայեցւոց եօթն նաւս , և հինգ եօթն հարիւր կալանաւորս , ըստ նաւավար և ընդ զինուորս , յորս գտան երեք ազնուական կարգեդմանցիք ։ Նաւատորմիղ հանումայեցւոց դարձաւ յետս՝ ոչինչ ինչ պակաս կրեալ՝ բայ ի միոջէ ցգնանաւէ՝ որ ծակեցաւ , բայց և այնպէս եմուտ անդրէն ի նաւահանգիստ ըստ այլս ։

Ընդ երբ հասեալ ի մեսսինա լուր պատեբազմիս , և ահա եհաս սեմպրոնիոս հիւպատոս ։ Ի մտանել իւրում ի նաւահանգիստ՝ եգիտ զկերոն արքայ , զի գայր ըստ նմա քաջասիրտ տորմիղաւ նաւաց ։ Նկատեալ սորա ի նաւ հիւպատոսին՝ ուրախ եղև ըստ ողջամբ եկաւորուն նմա տոլ միղաւ , և զօրօք իւրովք , միանդամայն և ըղձանալը յաջ ջոզելոյ իրաց նմա ի սիկիլիա · յետ այսորիկ ծանոյց նմա զպիտոյսն կղզւոյն , և զեռնարկս կարգեդմանցւոց , յայն ինքեան զգանն · Թէ Թէպէտ և ծեր եմ , բայց ծառայեցից հոգի հանումայեցւոց նովին նախանձաւորուն ըստ քաջութէք , ոչ երբեմն յիմումն առոյգուն ։ Խոստացաւ ձրի հատուցանել գնդապ կերակուր և հանդերձս , ոչ և նաւավարս և զօրականաց նաւատորմիղին ։ Օգտացոյ՝ Թէ Թերնամացոյ ակն եդեալ է լիլիբէոնի , և այլոց քղքաց ծովեզերեայց · և կայ երկիւղ գուցէ յոլովք ի սիկիլիացւոց նորասիրուն իմն յորդորանօք յարեսցին ի նմա ։ Ուստի հիւպատոսին զայս ամ՝ ոչ արժան հայմարեցաւ ժամանս վաճառ լինել · Եւ վաղվաղակի երթալ ի լի իբէոն՝ ըստ իւր ունելով զկերոն և զտորմիղ նաւաց նմա · բայց իբրև փոքր մի յառաջ խաղային ի ծով , լուան զպատերազմին՝ որ առ քղքաւն , և զպարտութէն կարգեդմացւոց ։

Իբրև հասին ի լիլիբէոն , հերոն հրաժարեցաւ ի հիւ

պատուհն , և զարձաւ յետս իւրով տորմիղաւ . և հիւ պատուհն յանձն արարեալ պլետորին՝ զոր եթող ՚ի լիլիբէոն , արթուն կալ , զի անհոգ իցէն ծովեզերեայք , նաւեաց ՚ի մէլետէ (յո ՚ի մալտա) , ուր կային պահակապանք կարքեդոնացւոց : Իսկ երեւիլ նմ անդ , ետուն ՚ի ձեռս զամիկար զօրդի գիսգոնի , և իբրու երկու հազար զօրականս , որոց հրամանատար էր նա , որպէս և որոց ՚ի կղզւոջն էին : Յետ աւուրց ինչ զարձաւ հիւպատոսն ՚ի լիլիբէոն . ուր ընդ պլետորին վաճառեաց մունետակաւ զնմ զկալանաւորս՝ որք էին առ նմ , բաց յայնուամտոհմից : Յետ այսորիկ տեսեալ հիւպատոսին՝ թէ չիք ուստեք երկիւղ սիկիլիոյ յայնմ կողմանէ , եանց ՚ի կզկիս ՚ վուկա նոսի . ուր կայր զօրագ ՚ի թէ նաւատորմիղ կարքեդոնացւոց էցէ առ եգերբ . բայց ոչ եգիտ անդ . զի մեկնեալ էր անտի՝ երթալ աւար հարկանել զծովեզերեայս իտալիոյ :

* Ուր ՚ի հռոմ. տասն. միլ.

Ի զառնալ իւրում ՚ի սիկիլիա , լուաւ զնաւատորմիղ զօրագ թշնամոյն ՚ի ցամաք ելանել՝ յաւարառուն . և ՚ի նոյն ընկալաւ հրովարտակս ՚ի ծերակուտէն , որոյ զկնի ցեալ զեկաւորուն անհնազանդ , հրամայէր նմ դառնալ փութանակի յօդնութիւն իւրոյ իշխանակցի : Իսկ ինքն ՚ի ցան նէր միտք ՚ի պետպէս խորհուրդս : Ակսաւ մուծանել զգօրն ՚ի նաւս . հրամայեալ՝ զի ըստ վերին ծոյն անուանէ Ս. զրիսկան՝ անցցէ ՚յարիմինոն . առաքեաց զկիր տեղւոյն զսեբաստոս պոմպոնիոս քսան և եօթն ցեկանաւօք յօդնուէն կալբրիոյ , և ՚ամ ծովեզերեայց իտալիոյ . և եթող առ Ա. եմիլիոսի պրետորն նաւատորմիղ չիսուն ցեկանաւուց : Իսկ ինքն չէտ ամբացուցանելոյ զսիկիլիա , քերեաց առ եգերբք իտալիոյ տաճն նաւօք , և եկն եղ ՚յարիմինոն , ուր առեալ ըստ իւր զգօրն՝ չորաս մտ ՚ի տրեբիա միանալ ըստ իւրում իշխանակցի :

Ա. յսու օրինակաւ միացան երկոքին հիւպատոսք ՚ամ զօրօք Հռոմկապետուէ . և զի անհրաժեշտ մտ էր յոյժ նոցն , ունելով երկաքանչիւր զօրուն միայն զիտրերիկ զայն գետ անջրպետ ՚ի միջի , ինչպէս վաղ ընդ փոյթ ձեռն ՚ի գործ առնել : Ա՚ռ չայնմ մեծաւորուէ լինէին առեալ սկզբնաւմարտուիք . յորոց ՚ի միում սեմպրոնիոս գնդաւ հեծելազօրու՝ զօրացաւ ՚ի վըր մասին ինչ կարքեդոնացւոց , որ թէպէտ և չէր ինչ մեծ , բայց և այնպէս յաւել վստահացուցանել զայն զօրագլուխ յարդիւնս իւր :

Սեմպրոնիոս կոչէ ՚ի սիկիլիոյ յետս ընդ օգնել իւրում իշխանակցի : Պոլիբիոս . գ . 220 : Լիվիոս . իա . գա :

Վաւեցաւ նմ այն չնչին յաջողուած՝ կատարեալ ինն յաղթուէն . և սիգայր՝ պանծացեալ թէ յաւաջնուին անդ նուագի պարտեաց զթշնամին , յորոյ ՚ի նմանն իշխա-

Սեմպրոնիոս ամենայնեւ ազգապարու- թեց հիմն

Ա՛ Ե· 534։ Ն՛Ր· ՌԲ· 218։ Նի տայ պատերազմ մանի՛ արեքիա, և՛ի պատուհաս Թէ մնասի։ ՊղէՒ՚ա։ Ֆ· 221 - 227։ Լիվիոս· իա· ԾԷ - ԾԶ։ Ագաթանա· 317։

նակից իւր պարտեցաւ, և Թէ սովին արծարծեցոյց ըզ-
վահրոտեալ պրատունդուածն Հռովմայեցւոց։ Ի՚պա հաս-
տատեալ՚ի միտս ը՚ի փոյթ՚ի գլուխ հանել զիրան, Թուէ-
ցաւ նմ, Թէ պատշաճողուին պահանջէ, նախ խորհուրդ
՚ի մէջ առնուլ ը՚ի շիւխինի. բայց եգիտ զպղտարարուածն
նը՚ ամենևին հակառակ իւրումն։ Ի՚ւաջն արար սա, Թէ
,, ՚ի ձմերայնուան եղանակի եթէ տամը ժամանակ մար-
,, զուէ դեռահասւաք զօրուն, ՚ի գալ առաջիկայ պատե-
,, րազմին՝ մարթէ մէզ ակնկալել լաւ ևս ծառայութե.
,, և գաղղիացիք բնուը՚ Թեթևք և յեղասիրք փոքր փոքր
,, սարտիկեն յանձնիքազայ։ Ի՚յն զի՚ և իմ չէ՛ են բուժել
,, լաւ վէրք. և Թէ պիտանաւոր՚ի գործ, իմ ընթե-
,, րակայուի օգտամատոյց լինի՚ի հանրական իրողութես՚։
Ի՚ս պարզաբար՝ խնդրեր ժողուը՚, այլ չսկսել զքանն։

Ա՛պէտ և իրաւացի էին պատճառքս, սեմպրոնիոսի
չէղև հնազի միտել՚ի հաւանուի՚, կիմ գի՚Թ չէղև նի՛ ակն
ածել՚ի նմանէ. զի տեսանէր ընդ իւրով հրամանաւ
վիշտասան հզը հռովմայեցիս, և քսան հզը դաշնաւորս,
Թող զհեծելազօրն. Թիւ՝ որ ը՚ այն ժամանակս հերիք
և կատարեալ զօր էր երկոցուն հիւպատոսաց՚ի մի վայր
եկեալց։ Ձեր այսչափ բազմաւոր զօր Թշնամեաց. Թէ-
պէտ և ստուարացեալ էր՚ի գաղղիացւոց. մեկ Թուէր
նմա Թէ չայնժամ էր տուիւ դիպող ժամանակ։ Ի՚սէր նա
չայտնապէս. ,, Ի՚ւ հասարակ եթէ սպայք և եթէ զօ-
,, բականք խնդրեն պատերազմ, քաց չիմմի իշխանակից.
,, որոյ առ վերաց՝ տկարացեալ և գօլոլ խրախոյս սրտի
,, ը՚ զդայ մարմնոյն, չհանդուրժի լսել զանուն պատե-
,, բազմի։ Ւսկ իրաւ ինչ ևչէ Թողուլ զնմանին վատասըս-
,, տիլ ընդ նմա։ Ի՚մ իմիք այլ աւելի ակն ունիցի նա.
,, Թերևս երրորդ լինն հիւպատոսի և նորոյ զօրու եկա-
,, ւորուե։ Ի՚րպիսի դառնաղեաւ էր մերոյ նախնեաց՝ տե-
,, սանել զհիւպատոսս երկուս՝ երկոքունքը ծանու զօ-
,, բօք՝ զդողանի հարեալը յերեսաց նոցին իսկ կարքեդո-
,, նացւոց, զորս երբեմն վանեալ էր նոյ մինչև՚ի սաղրոտ
,, պարսպաց կարքեդոնի՚՚։

Ւսօսեր զայսպիսի բանս, եթէ՚ի զօրակոչուց միջն, և
եթէ՚ի վրանի իսկ իւրոյ իշխանակցն։ Ի՚այց օգտանդ-
բուածն անձին էր՝ որ վարեր զնա՚ի խորհիլ և՚ի խօսիլ
զայս օրինակ։ Ի՚ն զի մերձ էր ժամանակ ընտրուելոյ նո-
րոց հիւպատոսաց. երկնչէր՝ գուցէ առաքեսցի յաջորդ,
մինչչև պատահեալ իցէ պատերազմն ընդ անհիբալայ։
Ի՚ս մարթանօք հիւանդուե իշխանակցին, կարծէր յինքն

առարկանել զնմա պատիւ յաղթութեանն ։ Այլ զի չինդրեր Ա· Հ· 534·
նա զպատեհ ժամ գործոյն՝ ասէ պողիբիոս , այլ՝ զիւրն , Ն· Ք· 218·
հարկիւ սպաւեաց՝ի Թիւր կղզուն Թէս ։ Ապա հրամայեաց
զօրականաց պատրաստիլ՝ի մարտ ։

Ա.յս իսկ էր՝ որում անձկալը անհնարաց , քաջ գիտէ-
լով՝ Թէ զօրավարի , որ ձեռնարկէ՝ի մեծ ինչ ձեռնարկ՝
մտեալ լեալ յերկիւղ օտարաց , կիմ Թշնամեաց , չիք այլ
հնար , բայց զօրացուցանել հանդուգն զանկալուն ի-
րոց դաշնաւորաց՝ նորանոր քաջութիւք ։ Գիտէր՝ Թէ իւր
կռիւ էր ի նորահաւաք անփորձ զօրու , և վտակ ըղձանալը
յօդուտ վարել զորբոք գաղղիացւոց՝ որք խնդրեին ըղ-
պատերազմ· և զբացակայուն հիպիոնի յայնմ , յոր խոց-
ուած նիր ոչ Թողացուցանէր մնալ ։ Տեսանէր ևս , Թէ
զեռեղանալ իւր՝ի Տարենտական և յանձածուկ դաշտա-
վայրի անդ՝ էր ընտրելագոյն · զի իւր քաղմաւոր հեծե-
լազօր , և փիղք՝ հաստաբանք իւրոյ զօրուն , համարձակ
խաղայցեն ։ Գրաքաղերեալ յայսմ ամի՝ այլ ոչ խորհե-
յաւ ինչ , բայց զարան զործել · զորոյ զաքողուած՝ խոս-
տանայր յանդգնութիւն սեմպրոնիոսի ։

Ի.նքնպատեհ զօրուն ղերկոսին դաշտավայր մի Տարե-
յատակ , որոյ էր միջ հոսէր գետ փոքրիկ · յորոյ եզերս
բարձրացեալս , և խուճեալս խիտ առխիտ Թփովք և փշովք ,
կային խորխորին խոռոչք և փապարք՝ յորս հնար էր դա-
րանիլ և հեծելազօրու ։ Ա.յս վայր Թուեցաւ անհնարա-
զայ պատշաճօղ իւրում խորհրդոյ · քանզի գիտէր՝ Թէ յո-
լովակի եղք զարանի յայնպիսում Թփուտ դիւրի առա-
ւել յաջողին՝ք յանտառի , իբր զի ոչ որ կասկածաւորի ։
Ա.պա հրաման ետ մագոնի եղբօր իւրում , երկու հիր ա-
րամբք էր հեծեալ և էր հետևակ , երթալ զարանամուտ
լինել անդ ։ Յետ այսորիկ անցոյց զնումիդացի հեծելա-
զօրն յայլկոյս տրեբեայ , պատուէր տուեալ , զի՝ի ծա-
գել առաւօտու յառաջ խաղայցէ մինչև՝ի գրունս իջա-
վանաց Թշնամեաց՝ գրգռել զնա՝ի մարտ , և անտի ընդ
կրունկն զարձցի անցեալ էր գետն · զի և հաւմայեցիք
ստիպեսցին անցանել էր այն , և մտանել՝ի դաշտավայրն ։
Ա.մենայնն անվրէպ յաջողեաց , ոչ և յառաջատես լեալ
էր նր · զի սեմպրոնիոսի յտեղուտացեալ՝ առաքեաց վաղ-
վաղակի՝ի վր նումիդացւոց զամ ղհեծելազօրն , և ապա
վեց հազար աշտեհաւորս · զորոյ չետ սակաւ միոյ զհետ
ջոքաւ և զօրն ամ ։ Յայնժամ նումիդացիք զարձուցին
կամս զթիկունս , և հռոմայեցիք բռունն սկսեցան
զհետ նոցա ։

ՂԵ Հ· 534· Ն· Ք· 218· Լոր յայնմ աւուր ցրտաշունչ մառախուղ, և ձիւնաբեր սաստիկ։ Լաւ զի Հիւպատոսին արձակեալ էր ի դուրս տագնապաւ զամ զայրուձի՝ անձայակ ամենևին, և անպատասպար ի դառնաշունչ վայրի և յեղանակի անգ, ցրտասարսուռ դողային, ևս ք վևս ը մեռելոյ նոցա ի գետն։ Ոչ հետևակք՝ ի պնդել զհետ նոսիդացուց, որոց կամաւ փախուստ առեալ էր ի ձգել զնո ցայն վայր, իբրև մինն միջովք չափ ի ջուրն՝ որ յորդեալն էր յոյժ յանձրևաց երեկեան պիշերի, ամ մասամբք մարմնոյ այնպէս սարսռացան, որ հազիւ ի վեր ունէին զգենս։ Թո՛ղ զի նեղէր զնո և սով։ զի զայն օր ողջոյն՝ ցանագան իսկ ժամն՝ չէին լինչ ճաշակեալ։

Ոչ այսպիսի էին զօրականք անսնիբաղալ։ զի հրամայէր էր նո՛ր խարոյկս արկանել զառաջեաւ վրանաց։ և բաշխեալ էր ըստ գունդս գունդս իւղ, զի յօծանիլ նովաւ՝ մարմին իւրեանց կակղեսցի, և հայ ևս էին կերեալ ցյագ։ Յայսմանէ երևի, քանի՛ օգուտ իցէ ունել գլուխ աչալուրջ և յառաջատես, յորոյ յարթնուէ վրիպի և ոչ՛նչ։

Իբրև ելին հռովմայեցիք ի գետոյն, անսնիբաղ՝ որ ինայր այնմ պահու, եւ ը առաջ զօրօք։ Լայց տեսեալ հիւպատոսին, թէ նուազեալ են զարձուցեալ զերեսս՝ վտանգելին յոյժ վիւրն հեծելազօր՝ յորմէ յառաջն փախուսա կեղծաւորելին, զարձոյց զնո յետս, փող հնչեցուցեալ՝ ի մի վայր խմբելոյ, մինչև աւ ժամն այլ չեզև ինչ, բայց պատրաստիլ յերկոցունց կողմանց՝ ի մարտ։ Տե՛ս արդ, թէ որո՛վ օրինակաւ զօրագլուխքն երկոքեան կարդեցին վիւրեանց զօրս։

Լհնդիբաղ դասեցոյց յառաջնում դասակարգն զպարաւարս, և զթեթևազինս, որք ը ամենեն էին իբրու ուժ հնդ։ Յետ սոցա հակառեցոյց ի մի շար զհետևակազօրն քաղկացեալ իբրու քսան հնդ արամբք՝ ը գաղղիացի, ը ոտիրկեցի, և ը սպանիացի։ Լհաղևեաց յերկուս Թևս զհետևազօրն, որ զդգ ը գաղղիացւոց՝ իբրոց դաշնաւորսայ՝ հասանէր ի Թիւ աւելի քան զտասն հնդ արանց։ և ամրացոյց զԹևս փղօք, զորոց զհէս էգ յաջմէ, և զհէս ի ձախմէ։

Լեմպրոնիոս՝ որոյ էին երեսուն և վեց հնդ հետևակք, կատոյց յայնց երիս դասակարգս՝ ը սուղորութէ հռովմայեցւոց։ քաղևեաց յերկուս Թևս զհետևազօրն, որք էին չորք հնդ արք։ և դասեցոյց զԹեթևազինս զառաջեաւ ամենուն։ Լյսոսիկ դասաւորութ զօր հռովմայեցւոց ամենով էր յոյժ ը զկարքեդոնացւոցն։

Իբրև Ձակատեցան զէմ ընդդէմ միմեանց, Թէոֆաս Ա· Հ· 534;
զկնէ երկոցուն կողմանց սկիզբն արարին մարտի. բայց Ն· Ք· 218·
առաջինս այս բաղխիւն ըզ ձախողելոյ հուպմայելոյ՝ ա-
ջողեաց կաբքեդոնացւոց։ Օրականաք առաջնոյ էին
վհատեալք ի ցրտոյ և ի սովէ, որոց տարան յայդուէ և
այսր. զինազրաւք էին և ի մեծ մասնէ գեղարդեանց ի
կռուելոյ իւրեանց ըզ նուիրդացիս. և մնացեալ զկնէ այն-
պէս ծանր էին, և խոխոռեալ ի ջրոյ, որ չէին իմիք պի-
տանացու. մինչև հեծելազօրուն և ամ իսկ զօրուն ան-
պիտան լինել ի գործ։ Իսկ կաբքեդոնացւոց՝ որ ան-
խոնջքն էին և յուժի, և հրատապք, ոչինչ կայր խա-
փան առնելոյ զարժանն։

Ապա իբրև խոյս ետուն Թէոֆաղինք յանջրպետս
դասալանաց, և ձեռն ի գործ արարին հետևակք ծան-
րազինք, յայնժամ հեծելազօրն կաբքեդոնացւոց՝ որ
արուէճ և բաղմութիք վերագոյն էր յոյժ ըզ զհուպմայել-
ւոյն, այնպէս բուռն ի վրն յարձակեցաւ նմ, մինչև առ-
քեթել ական պատահատել զնոսա, և առնել հալածա-
կանս։ Ոմանք իբրև թափուր տեսին կողմանք հետևակա-
զօրուն հնուպմայելոյ, կաբքեդոնայիք Թէոֆաղինք ըզ
նուիրդայիս զխմել առնն և զեղեաւ զկողնք, արկին
զնոսա ի շփոթս, և ոչ Թողացուցին պաշտպանել զանձինս
ի յարուցելոցն ի վրն նոցա ի հանդիպոյ։ Զայնմ վայրի
սաստկութիք խուռն յերկաքանչիւր կողմանց միջն էր ի
կէզրոն ծանրազէն հետևակազօրուն, ուր հռուպմայելիք
պաշտպանէին զանձինս քաջութիք, մանաւանդ Թէ ան-
պատելի կատաղութիք։ Զայնժամ նուիրդայելոց եղեալ
ի դարանի, և ի վերայ յարձակեալ ի վերջ լեգէոնայ՝
որք պատերազմէին ի կէզրոնի, արկին զնոքայնհարին
շփոթս. ուր և երկոքին Թևք, զոր խոստիք որք էին աստի
և անտի կէզրոնին, վանեալք ի հանդիպոյ ի փղայ, և
ի կողմանէ՝ ի Թէոֆաղինայ, Թօթափեցան ի գետն։
Իսկ զօրականքն մնացեալք ի վերջ կէզրոնին, ոչ բա-
ւեալ զդէմ ունել նուիրդացւոց՝ որք յետուստ ի վերայ
յարձակեալ էին, խոպան ցրուեցան. և որք զառաջեաւն
էին ընդ առաջին դասականս, ստիպեալք առ հարկէ ի
փրկուէ անձանց կռուիլ անյուսաբար, հարին զգաղղիա-
կիս, և զմնան լինչ յափրիկեցւոց, և բացին անցս ըզ մէջ
կաբքեդոնացւոց։ Ասացց տեսեալ նմ յայնժամ՝ Թէ ոչ
գոյր հնար, ոչ Թևոյն օգնելոյ՝ որ խոպան ցրուեալ էին,
և ոչ ի բանակն գառնալոյ, յոր հեծելազօրն նուիրդա-
ւոց, և անձրևն և միջանկեալ գետն ոչ Թողացուցանէին

Ա՛ Ե· 534·
Ն· Ք· 218·

ուղղոյ լինել, ՚ի մի վայր խմբեցան. և բարիոք դասեալ
րուբ յուղի անկան երթալ ՚ի պլակենտիա. ուր թուով
իբրու տասն հազարք ամբոխեան անվտանգ։

Յոլովք յայլոց անտի որ մնային՝ կորեան առ ափամբք
գետոյն, ամբակոխս լեալ հեծելոց կամ առ աթուր
ձմրեալ ըստ փղոք. և որք վերծանն՝ հետևակք և հեծեալք,
խառնեցան ընդ այնոսիկ՝ զորոց խօսեցաք, և վհատ չեքան
նոյ մինչև ՚ի պլակենտիա։ Կարքեդոնացիք վհետ պնդե-
ցան թշնամանոյն մինչև յափն գետոյն, ուր զաւերն առեալ
՚ի գժնդակութիւնէ եղանակին, դարձան ՚ի պատնէշ իւր-
եանց։ Այս եղև վճռ նոյ կատարեալ յաղթութեան դոյզն
ինչ ասել. վն ոչ անկան ՚ի մարտի՝ բայց սակաւք ոմանք ՚ի
սպանիացւոց և յափրիկեցւոց։ Առաւել վտանգեցան
գաղղիացիք, բայց առ հնարիկ խոշտանգեցան ՚ի խստու-
անձրևի և ձեան. մեռան ՚ի չրտոյ բազում այրուձի. և
ոչ սպրեցան, բայց սակաւ փղք։

Գալ գիշերի հուժկուացիք՝ որք կային ՚ի պահպա-
նութի իջևանաց, անցին ընդ տրեբիա, չմնացան թշնամիք
՚ի շուրջանաց յորդ անձրևի։ Այլ այս եղև թերևս,
զի կարքեդոնացիք խանջք յաչխատութենէ, և մեծագոյն
մասամբ վիրաւորք, չգիտեաք կնդճաւորեցան, և ետուն
նոյ ժամանակ խուսեալոյ ՚ի պլակենտիա։

Պարտութենէ պատերազմի մեղ՝ ոչ այլում հասանէր,
բայց յանդգնութենէ և կոյր վստահութենէ հիւպատոսին. որ
փութացաւ մղել չարն ՚ի դէպս ամենևին իւր հակառակ,
չէա խմատուն ազգարարութենէ իսկ իւրոյ իշխանակցի։
Այլ այս ձախող պատահար թեպետ և հասոյց նմ զար-
ժանահաս պատուհաս՝ իւրոյ անտիառութենէ, այլ չողջա-
յոյց վնաս։ Այն զի առ պատրուակելոյ վհատութիւն իւր
և զամթեթ, յկեաց սուրհանդակս ՚ի հուժմ, որք ոչինչ
այլ զգացուցին, բայց միայն՝ թէ եղև պատերազմ. և
թէ չէր չարուցեալ մըրիկ փոթորկեալ, լինէր յաղթու-
թիւն։ Օ առաջինն հաւատացին լըռոյս ՚ի հուժմ. բայց յետ
սակաւուց ՚ի վճռ հասին ճշդութիւ իրացն եղելոց. ՚ի՛ թէ
կարքեդոնացիք յրեցին զզօրս հիւպատոսին, տիրեցին
բանակին. լեգէոնք խոյս ետուն ՚ի մօտակայ հատուածս.
ամ գաղղիացիք մնին ՚ի դաշնաւորութենէ ընդ աննիբալայ.
և զօրացն ոչ մնաց այլ պաշար, բայց որ գոյն ՚ի ծովէ
ընդ պադոս գետ։

Սոսկացեալ հուժմ ընդ այս դոյժ։

Սոսկացաւ հուժմ ընդ այս դոյժ, մինչև կարծել քնքշաց-
ուց տեսանել ժամ ՚ի ժամ զնկաւորութենէ յաղթական
զօրուն ՚ի ստորոտ պարսպին՝ առանց ինչ հնարաւորուե

պաշտպանուէ ։ Լ՚սեն , իբրև պարտեցաւ շիպիոն առ տի- կինոս գետով , կոչեցաք ՚ի սիկիլիոյ զսեմպրոնիոս՝ զի եւ կեսպէ յօգնուէ իւրոյ իշխանակից ։ Ա՚այլ չետ պարտուէ երկաքանչիւր հիւպատոսաց , և երկոցունց իսկ հիւպատոսական զօրաց , ոչ զօրագլուխք կայցեն մեր , և ոչ լեգէոնք զդէմ ունելոյ յաղթական թշնամւոյն ։

Ա՚ԱԼ ո՛չ զտեղի առնն ընդկար հնոտմայեցիք յայսպիսի տիտուր միտս · այլ խորհեցան աճապարել զառաջս ունել հետեւանաց ձախող պատահարիս ։ Լ՚բարին մեծաՄեծ պատրաստուէս մի յետագայ պատերազմին ։ Լ՚րկինն պահակապանս ՚ի քո՛ղքս , առաքեցին զօրականս ՚ի սարդեհիա և ՚ի սիկիլիա , ոմն և ՚ի տարենտոն , և յիմ կարեւոր սահմանս · կազմեցին վաճառուն յունկանաւս հինգկարգեան թիոց · և հրեշտակութիս առաքեալ առ հերոն խնդրել զօգնուէ , ընկալան ՚ի նմանէ հինգ հարիւր կրետացիս , և հազար զօրականս վահանաւորս ։ Այս չէր ինչ՝ զոր ո՛չ խորհեցան , և ձեռնարկ՝ յոր ո՛չ բուռն հարին ՚ի պաշտպանուէ ։ Ա՚յս է (ասէ պողիբիոս) հնից հռովմայեցւոց՝ հաստատակաց և առանձնաւորաց · ըստ առաւելոյ երկիւղի ՚ի նմ՝ առաւել ևս լինին ահարկուք ։ Յառաջ քան զիմ պատուիրեցին սեմպրոնիոսի հիւպատոսի Թողուլ զզօրն , և գալ ՚ի հռովմ , զի բարձրեցց լեցի ՚ի ժողովս ընտրուէ նորոյ հիւպատոսաց , յայս պաշտօն անուանեցան հնէոս սերվիլիոս , և Ա· փլաւինիոս ։ Ցետ ցուք չետ սակաւ միոյ , ոչպիսի ինչ էր բնաւորուէ չետնոցս ,չետ պատմելոյ՝ որ ինչ եղեւն ՚ի սպանիա՝ ետին ամի ։

Ընէոս կռւոնելիոս շիպիոն , որում պուպլիոս եղբայր իւր Թողեալ էր զհրամանատարուԹի՛ն նաւամարտիկ զօրուն , ու հնեալ հռովաւ ՚ի բերանոյ անտի հռոդանոսի , չորքաւ ելանել ՚ի ցամաք չեմպորիէ ՝ քո՛ղք ։ Լ՚րկ պաշարուէն զայնու ծովեզերօք մինչև ցիբերոս ՝ամ՝ քո՛ղքայ , որք չաւին յանձն անձնատուր լինել ՚ի նա · և եղոյց զաւ զումՄարդասիրուԹի՛ն առ այնոսիկ՝ որք մոռասիւր հնաղանդ եղեն նմա , զգուշացեալ զի մի՛ ոք իւիք խուեսցէ չենն ։ Լ՚մացոյց պահանոցդօք վերբ նոր աշխարհակալուԹիս · և անտի միջամուխ լեալ չերկիրն զօրօք՝ ոչ օրի՛ք առաւելոյր սպանիացւովք յարեցեալք ՚ի դաշնաւորուէն նո՛ր ։ յաւաջադէմն լինելոյ , էր զի ընդունէր յիւր բարեկամուէ , և էր զի առնոյր լսանի զքո՛ղքս դիպելաս նմա զձանապարհայն ։

Ա՚ժմ ՚ւէի եմբուրիոս , մայրաքաղաք լսպասրդանոսի ։

Ա՚ժ Հ· 534 ։ Ն՚ Ր· 218 ։

Պոլիբիոս · Ջ · 227 ։ Լիվիոս · ԹԱ · ԾԷ ։

Պատրաստուէք վերչ տագայ պատերազմին ։

Բարեբաստիկ չհատաւ կռւոնելիոս զի չիպիոնի ՚ի սպանիա ։

Պոլիբիոս · Ջ · 228 ։ Լիվիոս · ԹԱ · Կ՚Ը ։

Ա՛ Հ· 534։
Ն՛ Ք· 218։

Կառավարուն այսօրիկ գաւառի՝ որ այսը ք զիբերոս, տուեալ էր յանկիքաղայ անունի, որում յանձնեալ էր նո՛ զՀոգ մտերմուե գաւառիս ընդ կարքեդոնացիս։ Սա առ՛ի կասեցուցանել զկառաջատուե Հռովմայեցւոց, և առ չտալոյ նո՛ ժամանակ զմա՛ երկիրն յիւրեանց կողմն ձգելոյ, եկն քանակեցաւ դէմ յանդիման, և առաջի աբար նո՛ պատերազմ։ Ը Իպիոն յանձն էառ յօժարամիտ. զի գիտելով թէ առաջի կայր նո՛ կռուիլ՝ եթէ ը նմա, և եթէ ը աատրուբաշայ, լաւ համարեցաւ պատերազմիլ ը նոսա ուրոյն ուրոյն, ք միաշաղոյն։ Իսդհարաւ ը նա, և յաղթեաց նո՛ դոյն ինաստաք. այլ՛ի թշնամեաց վեց հնդիք անկան, և երկու հնդիք կալանաւորեցան. ընդ որս և նոյն իսկ զօրագլուխ նոցա, և ոմանք՛ի գլխաւոր սպայից, ոմ և զօրականքն մնացեալք՛ի պահպանութե քանակին՝ որում տիրեաց, առեալ յարձակմամբ և գքա զաքն ՝ շիսսիս՝ որ մծա էր տեղւոյ պատերազմին։ Իւա բեաց անտի աւար բազում յոյժ. զի ամ զօրականք՝ որք անցին յիտալիա ընդ անիքաղայ, անդ թողեալ էին զա մենայն գիւրեանց կահ և կարասիս։

Ա՛ինչև էր հրապարակեալ պարտուե անունի, աստ բուբալ հանդ ը իբերոս ուեթ հնդ հետևակօք, և հազար հեծելովք. էլ և սա ը առաջ շիպիոնի, կարծեալ թէ դեռ իցէ հասեալ՛ի սպանիա։ Իայց իբրև գիտաց՝ թէ անունի կորուսեալ էր զպատերազմն և զբանակ մծա՛ի շիսսիս, դարձաւ՛ի ծովակողմն։ Պատահեցաւ մծա ՛ի տարրակոն՝ զօրականաց և նաւավարաց տորմիղն շիպիոնի. որոց վաստահացեալ՛ի յաջողուած զօրու ցամաքին, կային աստ անդ ցերուցան ը դաշտավայրն. և արձակեը՛ի վե՛ր նո՛ զհեծելազօրն, զյոգուսս՛ի նոցանէ ետան ընդ սուր, և զայլսն արար հալածականս մինչև՛ի նաւս։ Օայս արարեալ՝ դարձաւ յետս. և անցեալ մեանգամ ը իբերոս, չորաս ձմերել՛ի կարքեդոն. ուր փոյթ յանձին կալաւ առնել նոր պատրաստութե՛ս, և ամրացուցանել զերկիրն՝ որ յայսկոյս գետոյն։

Իբրև գարձաւ հնդոս շիպիոն՛ի նաւատորմիղ անդր, պատուհասեաց ը խստութե՛ օրինաց զյանցաւորս՛ի ծառայուե. և միացուցեալ այնուհետև զերկաքանչիւր զօրն զցամաքի և զծովու, չորաս դադարել՛ի տարրակոն։ Ընդ՛ի քաշխել զօրականաց զաւարն ը ձիշդ արդարութե օրինաց՝ յինքն յանկոյց զսիրտս նո՛, և վառեցոյց՛ի հա

1 Ուլպիոս հետ նշմարանաց երեսին տո- հին աշխարհագիրս։
2 Քաղաք իտալիոյ։

նապաղորդութե՛ն մարտի , ուստի ձգէին այնպիսի շահե- կանութե՛ն : Ա՛յս վե՛ճակ էր իրողութե՛ն ի սպանիա :

Աե՛ս Հ· 534 : Ն· Գ· 218 :

Ոչ անհիաղ յետ պատերազմին արեւելեայ արար այլ եւս ինչ ինչ շահատակութե՛ն , այլ ոչ երեւելի . զի ի խստու- ձմեռայնոյն հարկ եղեւ նմ տալ զօրականաց փոքր մի ժա- մանակ հանգստեան յետ այնչափ աշխատութե՛ն : Յոր- ժամ թուեցաւ նմա յանբաւական նշանաց՝ մերձենալ գարնանայնոյն , եհան զզօրն ի ձմեռոցէ՝ տանիլ զնա յետ- բուբիա . ի մտի եդեալ շահիլ զբնակիչս երկրին քաղց- րութե՛ , կամ նուաճել զնա բռնութե՛ , զոր օրինակ արա- րեալ էր նորա ընդ գաղղիացիս և ընդ լիզուբացիս :

Անցեալ անցանել ե՛ս պատերազմ- ին բնա- կան :

Այլ ի միել նո՛ր յանցս ապերնիոնի , ոմն հարկ իսկ էր , յարեաւ ահեղ մրրիկ , որ թուեցաւ նմ սաստկագոյն եւս ե՛ զպատահեալն յանցս ալեաց : Հոգմ սաստկագին բնա- իսան ե՛ անձրեւի այնպէս ուժգնին բաղխեր զերեսս զօ- րականաց , որ անկարանայր նո՛ր խոյս տալ , կամ զուսպ զգենս ունել , կի՛ չանկանիլ ի գետին , թէ յաժանելին զընդդէմն գնալ բռնութե՛ մրրկին : Ո՛չ բռնադատեալք զաեզի առնուլ , զարձուցին զթիկունս ե՛ղեմ մրրկին . զի հողմն ո՛չ տայր նո՛ր չունչ առնուլ . և կացին մնայնին առ վայր մի այնպէս անշարժ՝ յերկիւղէ շառաչանաց որոտ- մանց փայլատականց և կայծականց , յորմէ մինգամայն բարձաւ նո՛ր պիտանութի՛ աչաց և ականջաց : Վազարեաց անձրեւն . բայց յարեաւ զկնի՝ ոմն ստեպ պատահէ , հողմ բռնագոյն ե՛ զառաջինն , մինչեւ հարկ եղեւ նո՛ր իջուանիլ առ հասե՛ղ՝ ուր կալաւ զնա մրրիկն . և այն եղեւ նո՛ր նոր աշխատութի՛ տարժանաւոր իրրեւ զառաջինն . զի անհնար էր նո՛ր պարզել կի՛ կանգնել վրանս , զորս բռնութի՛ հող- մոյն կամ՝ ի ձեռաց կորզեր , կի՛ այլուր վարեր : Եւ զի նուազեցաւ ջուրն՝ զոր վարեր հողմն ի գլուխս լերանց , Թանձրացաւ և սառեցաւ , անպէն և անդ թօթափեցաւ ի վե՛ր նո՛ր այնչափ կարկուտ և ձիւն , մինչեւ թողեալ զայն անսիտան աշխատուի՛ , առ հասարակ տապատ յերկիր կործանեցան , Ձնշեալք՝ ե՛ ծածկեալք ծանրութե՛ն հան- դերձից և վրանաց : Յետ այսորիկ եհաս ի վե՛ր այնպիսի ցուրտ ցժնդակ և հասու , մինչ մարդկան և ձիոց զոր ջնաւել ե՛ երկար յոտն կառնել . զի ի սաստկութի՛ սառ- նամանեաց այնպէս պաղեցան նո՛ր ջիլք , որ ո՛չ կարէին շարժել զանդամն ե՛ պէս : Յետոյ ուրեմն իրրեւ ցկոյ- մամբ և շարժմամբ զօրացեալ փոքր ի շատ ոգի առին , սկսան խիտ առ խիտ լուացանել խարոյկս , յորմէ և սեւա- փեցան իրրեւ ի մեռելոց յարուցեալ : Լուսոյ երկուս

ԱՃ Ա· 534։ ՆՈ Ա· 218։

եկայ աննիթաղ առ Տեառդ Իբրև՝ի պաշարմանն. և ել անտի՝ կորուսեալ զքաղաքամ այրուձի, և զեօթանեսին՝ի փղաց անտի մնացելոց յետ պատերազմին արբեցեալ։

ՔՐԻ· Ե՛րե՞ր Հարսախօս։ Պատերազմի սեմպրոնիոս սի ընդ անն նրբազայ։ Լիվիոս իւն գԱ· ծբ։

Իբրև ել յապահովեցաւ տասն մղոնաւս հեռի՝ի պլակենտիոյ. և առաւրըս վկնի ել երկու տասան հղի հետևակօք և հինգ հղի հեծելովք ը առաջ Թշնամւոյն։ Ասմպրոնիոս՝ որ վաղու ևս գարձեալ էր՝ի հռովմայ, չհրաժարեաց՝ի պատերազմէ. զի յայնժամ՝ զօրքն երկոքին փարոսխաւս և եթ ևին հեռի՝ի միմեանց։ Ա՛պա պատահեցան միմեանց՝ի վաղիւ անդր, միապէս պայրագինք. և պատերազին ը երկար եկայ՝ի կասկած ծանս, զի երկոքին կողմանք փոփոխ զօրացան։ Յառաջնում բաղմման հռովմայեցիք այնպէս վերագոյն գտան ը զկարքեդոնացիս, մինչև հալածականս առնել զնոս, և զհետ պնդիլ նոցա՝ ցիջևանս իսկ նոցին, և անդ ևս միջամուխ լինել։ Այլ աննիթաղայ եգեալ առ դրունս ամրաւորս զօրականս՝ որք հերիք ևին՝ի պաշտպանել զմուռս, հրամայեաց պլոց ամիթոի կալ՝ի մէջ բանակին, մինչև տայ նշ նշան ելից՝ վ՛ո՛ւ՛ր՝ի վ՛ր յարձակելոյ Թշնամեացս։ Իբրու երիւք ժամք յետ հասարակ աւուր տեսեալ սեմպրոնիոսի՝ Թէ վայրապար խնդիրեցոյց զզօրականս, և անդրադ լեալ բանանալ՝ի վ՛ր կարքեդոնացւոց, փող հնչեցոյց գարձի։ Իբրև գգայ աննիթաղ Թէ հռովմայեցիք դադանն յետս, հրամայեաց հեծելազօրացն ելանել յաջմէ և յահեկէ, և երթալ պատիլ զնոքօք, յելանել իւր ընտիր ընտիր հետևակօք ը միջնադուռն, զի՝ի վ՛ր յարիցեն նշ։ Պատերազմն լինէր արդեօք արիւնայեղց յոյժ, եԹէ տևէր ը երկար. բայց գիշերի՝ի վ՛ր հասեալ, անջրպետեաց զմարտիկս անհնարին գազանաց ցեալս առ միմեանս։ Այլ և այնպէս Թիւ մեռելոց չէր զի ը կամակարաւճ կռուին. զի կորուստն չէզի ինչ աւելի ք վերեք հարիւր հեծելոց, և վեց հարիւր հետևակաց՝ յերկաքանչիւր կողմանց։ Այլ կորուստ հռովմայեցւոց եղև առաւել երևելի ը հանգամանաց՝ քան ը Թուոյ մեռելոց իւրեանց. զի անկան՝ի Ճակատամարտի քաղաքամ ասպետք, հինգ տրիբունք լեգէոնաց, և երեք հրամանատարք (կի՛ ոսպիկանք) գաշնաւորաց։

Յետ պատերազմին աննիթաղ մեկուսացաւ՝ի լճգուրիա. որոյ լճակիչք՝ի ցոյց հաւատարմութեան իւրեանց՝ ը հասանել նր եառն՝ի ձեռս նր գի՛· փուլվիոս, և գի՛· լուկրետիոս, որոյ երկոքին իսկ ևին գանձաւորք. զեր կաւս տրիբունն լեգէոնականս, և գհինգ ասպետս. որոց

գրեթէ քնաբեր որդիքը էին սինեկդեմիկոսաց ։ Իսկ սեմպրոնիոս մեկնասացը՝ ի կողմն լուկայի ։

Ա՛չ Ա· 534։ Ղ· Բ· 218։

Նորանշան երեք ։ Լիվիոս· թա· գլ· ԼԲ։

Յայնմ ձմերան եղեն՝ ի հռոմ և՛ ի մծռակայ սահմանս [1] նը բազում նորանշան երեք· կ՚ելնէ ջրերաբեր խօսքն ըմբռ , բայց ի՞նչ յայդպիսեաց այսր հրաշարաչեցաս , որոց և հաւաս ընձայեցին ընթերակիս , որպես պատահէ յոլովիւք յարմարանալ անապատուիւն ՚ի սրտի ։ Ա՛յս բանիք տխտոսի լիվիոսի յուցանեն , թէ չէր նա դիւրահաւան և անսուտաշտ , որպես սակաւք կարծեցին ։ Այտարեցան բազում երկիւղաձուք՝ եմ արարողուիք օրինադրեալք յայդպիսի պատաս հարս· և սփռիեցան սչ սակաւ սիրաք , յետ կատարելոյ զզոհս , և զդիւցանուեր ուխտս նշանակելոյ ՚ի սիբիլլայէ ։

Յանգուցն համարձակուի փլամինիոսի ։ Լիվիոս· թա· գլ· ԼԴ։

Յայսմ վայրի էին որոշեալք ՚ի նոր հիւպատոսուիս կն· սերվիլիոս , և Լ· փլամինիոս ։ Ա՛ս էր ծանուցեալ բազում ժամանակաւ յառաջ որպէս ազգայոյզ ոմն և խռովարար· անխոհեմ յորոշմունս , և յաճառ կեաս միանգամ որոշմանն ։ Ա՛ր զի տեսաք զջերմ պայքարել նմ ընդ ծերունիս ծերակուտին· նախ՝ յընթացս իւրոյ արիքուն նուէ , և ընդդիմբռնել առաջնուդ հիւպատոսուէ· յո՛չ յաջողեցաւ ՚ի սակս հիւպատոսուէ իսկ , յորմէ ստիպէին զնա հրաժարել· և ապա՛ ի սակս յաղթանակին՝ զոր զբաղնային նմ ։ Ա՛տելի ևս լեալ էր նա ծերունեացն , ՚ի սակս նոր իմն օրինի՝ զոր Լ· կղոդիոս հրատարակեալ էր ընդդէմ կարգի նոցա , սչ զոք ունելով ՚ի ծերունեացն իւր թևակից յայս ձեռնարկ՝ բաց՝ ի փլամինիոսէ ։ Հրամայէր այս օրէն եմ ծերունեաց չստանալ վարքայ , որ տանիցի աւելի՝ քան զերեք հարիւր ասէր , (որ կշռէ 15625 լիտր գաղղիացւոց , կիճ փոքր մի պակաս քան [2] զոհի տահան ըստ հաշուի հաւորդաց ։) Ի՛սուէր Լ· կղոդիոսի՝ թէ այնչափ շատ իցէ ծերունեաց ՚ի փոխադրել ՚ի հռոմ զբերս՝ զոր քաղէին յերկրէ իւրեանց· և թէ չէ արժան պատուոյ նոյ ՚ի վարձու տալ զվաղքայս իւրեանց բեռնարձս , ՚ի պէտս փոխադրուէ օտարոտի հնձոց և կթոց ։ Ա՛յլք աւելուն ծերունեաց նպաստատմտոյց եղև փլամինիոսի՝ լինելոյ ՚ի հնորհս ժողովրդեան , որ կոյր միտղուէ յաւ ռաջացոյց զնա այս երկրորդ անգամ ՚ի հիւպատոսուէ ։

Ա՛րձիս ՚ի մտի եդ սա , թէ ծերունիք առ հանելոյ

1 ՚Ի հռոմ կիճ զհռոմա՛ ՚ի նմին ձմերայնի՝ բազում եղեն նորանշանք , (կիճ ոմն սովոր է պատահել ՚ի յօդել մտոց առ անգամ մի ՚ի անապատուէն ,) բազում ինչ հնչեցան , և դիւրահաւատ եղեն ։ Լիվիոս ։

2 Տակառ նաւորդաց կշռէ 2000 լիտր , յայ գաղղիական՝ ըստ ասի բառագրին դեվէնի ։

Ընդ Հ· 534։
Ն· Ք· 218։

զվրէժ քինաւ՛ի նմանէ , ձգել ունին զնա՛ի հռովմ, կամ առաջի արարեալ ձախող գուշակութիւս , կիսպարտաւորեալ զնա կատարել զպատիեանս ոճոս . և կիսյառաջ քերեալ ինչ՛ի պատճառանոյ , որպս յոլովակի էր սովս բուն՛ի յապաղել զչուս հիւպատոսաց։ Պակ հաստատեալ՛ի միտս զրծանիլ միահաղոյն՛ի գժուարութիւնց աստի . և պատճառելով թէ ունի կարգաւորել զերորդութիւս ինչ իւր՛ի գեղջ , եւ՛ի հռովմայ , և չոքաւ գաղտագողի՛ի գաւառն վիճակեալ նմա , ոչ թէ դիւս առանձնաւորս ոմն իցէ ։ Իբրև հրաժարակեցաւ մեկնիլ նո՛ր, ևս ընկ բոստացան սիրտք ծերունեացն՝ որք վաղու ևս ծանրագոյս էին առնեա ։ Նախ՛ի ձայն բարձր . ,, Փլանկ ,, նիոս ոչ ծերակուտին միայն , այլև զից իսկ՛ի վե՛ր յա ,, րուցեալ է՛ի պատերազմ։ Հիւպատոս լեալ յառաջ ,, նում նուապի ընդեմ հմայուածից որք հակառակէին ,, ընտրուե՛ նո՛ր , ծաղք առներ զմարդիկ և զգիս , որք ազ ,, դէին չառ պիրղմ։ Ընդ հարեալ՛ի ստգտանայ խղճի ,, մտաց , վե՛ր իւրոյ անցելոյ ամպարշտուե , խոյս ետ չեր ,, ևիլ՛ի կապիտոլիոն՛ի , զի մի՛ կատարեսցէ անդ զոգոս ,, տագաւոր արարողուե՛ մնից իւրոց՝ ի հիւպատոսուե ։ ,, և մի՛ պարտաւորեսցի կարգալ զանուն մեծին գիսոս ,, յայնպիսում հանդիսի աւուր . զի մի՛ տեսցէ , և խոր ,, հուրդ հարցանիցէ ծերակուտին . որում՝ ի մէջ նմ ,, հռովմայեցւոց եր միակ զչուելի . և որում՝ քաջ գի ,, տեր՝ թէ արժանի եր լինել առեւլի . զի ձնդղսպեսցի՛ի ,, վեմական և յանտնօրինելի արարողուե՛ց , և զերծ լի ,, չի յուխտելոյ զսովորական ուխտս՛ի կապիտոլիոնի , ,, մ՛ը բարեբաստուե՛ հաստատուե և իւր իսկ անձին , ,, և ապա ուղղոյ լինել միւր վիճակեալ գաւառ մեծաս ,, գի շքով իւրոյ պաշտամանն ։ Նո՛ր՛ի հռովմայ գաղտա ,, գողի՝ իբրև զի որ յանարգ սպասաւորաց իւրոյ զո ,, րուն , չունելով զառաջեաւ՛ ոչ գահիճս , և ոչ տապարս ,, և խրճուես , ոչ թէ Թողուցու վհայրենիս՝ երթալ ,, յաքսորս ։ Կարծէը Թերևս , Թէ հռովմական ինքնա ,, կալուԹե և անձին իսկ՝ մեծասուե և վայելչական և ,, իսկ առնել զայնպիսի նուիրական և մեծահանդես ա ,, բարողուես՝ յարիմինում՝ քան՛ի հռովմ, յօտարանոյն՝ ,, քան առաջի ընտանեկան դից ” ։

Վանգատ ամ ծերակուտին , և պատգամաւորքն որք առաքեցան առ նա ստիպէ՛ զի գարձցի և ժառանգա կալեսցէ զհիւպատոսուին սովորական օրինաք , ոչ այդե ցին՛ի նա ինչ ։ Պնդեաց մնանել՝ յարիմինում խշանսուե

իւրոյ պաշտաման · և առեալ անդ երկուս լեգէոնս՝ ի սեմպրոնիոսէ , որ մի էր՝ ի հիւպատոսաց անցելոյ ամի , և երկուս ևս՝ ի Կ· ասիլլոսէ պրետորէ , հանդ նոքօք ընդ ապենններն , և փոխեցաւ յետրուբիա ։

Աա Հ· 534։
Ն· Ք· 218։

ԿՆ· ՍԵՐՎԻԼԻՈՍ·
Կ· ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ Բ·

Աա Հ· 535։
Ն· Ք· 217։

Սերվիլիոս հիւպատոս գնաց յարեւմուտս մինն ։

ԼԱՒ ԻԲ· ա։

Լմուտ սերվիլիոս յիւր պաշտօն՝ ի հռովմ՝ ի հնգետասանն մարտի , որ էր օր հանդիսի՝ սահմանեալ զայնու ժամանակաւ առ այդպիսի արարողսն ։ և խոհեալ զձերակոյն՝ խորհեցաւ ընդ նմա , զինչ արժան էր առնել՝ ի շահատակութենն՝ որ՝ ի վր կայր ։ Այս իւր խորհրդածուն առաջի հայոց նոր հշտամբանս ձերակուտին՝ ի վր փլաս մինիոսի՝ Պաժգոհեին՝ զի ընտրեցին երկուս հիւպատոսս, և չունեին՝ բայց մի միայն ։ Ասէին · փլամինիոսի չէ արժան՝ ի հիւպատոսաց լինել սակի , զի մեհենեցաւ՝ ի հռովմայ առանց հեղինակութե և հմայից ։ Կապիտոլիոն է տեղի , ուր հիւպատոսք ընտրին զայդ երկեակ իշխանութիւն առաջի պիս ևքղքացուց հռովմայ ,կեա կատարելոյ ըզլատինեան տօնս , և զոհելոյ զսովորական զոհս՝ ի լերինն ալբանոսի , և՝ ի մեհենի մեծին դիոսի , և ոչ թէ՝ ի գաւառի ուրեք և յերկրի օտարոտւոյ , ուր փլամինիոս չտարաւ այլ անուն՝ բայց զսոսկականի ։ Առեալ սերվիլիոսի զիւր պատուէրս՝ չորաւ զտրօք՝ յարիմինոն · զի փակեսցէ յայնմ կողմանէ զանցս թշնամեաց ։

Ներդգաւթէ տաճարը հնոյ տեղւոյ ։

Լթող նա զհռովմ՝ ի մեծի տարակուսի , որ յառեալ և ևս զո նորանչան իրաց՝ որոց աստի անտի գայր լուր ։ Ոմն կարգէցան զոհք , թափօրք , և աղաչանք յամմիհեանս · և բայց յայլոց կրճատիւրեն գործոց՝ արարին և հաւատակաց իւրեանց ժողովրդեան , և քարոզ կարգացին զո տաճարին՝ տաճարնեան ՝ տօնից՝ զոր հրամայեցին օր մի զայդ և զցերեկ ։ Ոմն այսր արարողսն կարգեցաւ տաբեհան տճախմէուն՝ , և հրամայեցաւ ժողովրդեան կատարել հանապազ ըստ հանգամանաց՝ զորս յուզցուք՝ ի վերջ յօգուտածոյս ։

Ընծիրազ արձակէ առանց վերադառնալ զկալաւ տարօրինակ շահիդ կալանաւորս պատերազմի, որոց կէսք էին հռովմայեցիք , և կէսք՝ ի դաշնաւորաց ։ Ո՞չ հռովմայեցիսն արգել՝ ի բանտի , տուեալ նոյն հայ նեղղուե · բայց առ կալանաւորս դաշնաւորեալս ընծա եղոյց

Ընծիրազ արձակէ առանց վերադառնալ զկալաւ տարօրինակ շահիդ կալանաւորս պատերազմի, որոց կէսք էին հռովմայեցիք , և կէսք՝ ի դաշնաւորաց ։ Ո՞չ հռովմայեցիսն արգել՝ ի բանտի , տուեալ նոյն հայ նեղղուե · բայց առ կալանաւորս դաշնաւորեալս ընծա եղոյց

Գլոս· Ք· 229։

1 Աայս պօն կարգեալ էր վաղուց ԷՐԸ գիրք ԸՐ· գլուխ ԼԱ։ Աապահոր ԼՒՒՒ ԵՐԵՔ հարիւր ամօք յառաջ ։ Լիվիոս · Նորգոնի միայն ։

Ես Հ· 535։
Ն· Բ· 217։

քղմ մարդասիրուն ։ Յաւուր միւմ կոչեաց զնա առա-
ջի իւր , և ասէ · ,, Ղևկի ես յիտալիա ՚ի տալ ը ձեզ պա-
,, տերազմ , այլ ՚ի պաշտպանել զձեզ ՚ի հռովմայեցւոց ·
,, վասն ԹԷ գիտեիք զձեր օգուտ , լինեիք յիմ կողմն · որ
,, ոչ անցի ը ալկեայ լերինս՝ բայց առ անդրկն ազատու-
,, տուն ընդհեղոյ իտալացւոցդ , և օգնելոյ ձեզ , զի անդ-
,, րէն ժառանգեսջիք կերկիր ձեր և զքրիստ՝ յորոց հե-
,, ռովմայեցիք զձեզ հալածեցին " ։ Յետ այսց բանից
արձակեալ զնա իւրաքանչիւր յերկիր իւր , առանց փըր-
կանաց ։ Հնարեցաւ զայս խորամանկութիւն ՚ի սարտացա-
նել ՚ի հռովմայեցւոց զժողովուրդս իտալիոյ · զի յան-
կուցեն լինքն , և ապստամբեցուսցէ առ իւր օգուտ զա-
մենեսին զնա , որոց քղքօք և նաւահանգիստք եկին ը տէ-
րութիւ հռովմայ ։

Ընարիլ նր հնարս , զի մի ոք գաւաձան լեցէ կենաց նորա ։
Պոլիբիոս · ք · 229 ։
Լիւ իբ · ա ։
Ագաթանաս · 316 ։

Լկին ՚ի միտս նր ՚ի ձմերել իւրումՔ և հնար արդարև կարքեդոնեան ։ Լկանչ չուրջ եկին զնովաւ ժողովուրդք յերզամիաք թէթևաբարոյք , և յօդ գաշնակցուե իւրոյ ընդ նմ գեռապինդ , յորաւ՚ի եր նմա իրիթալ՝ գուցե ոք գաւաձան լեցի կենաց նր ։ Վասն առ լինելոյ յապահովին ետ գործել կեղծաւն (յր ֆեռոֆոյս) , և հանդերձս ՚ամ՚ չափու հասակի պատշաձողս , և զբեցեր փոխոն՝ ծպտիլը սահել · մինչև ոչ միայն որոց տեսանէին միայն կանգս , այլ և որոց մտերիմքն եին , գժուարին եր ձանաչել զնա ։

Ընդնիբաղ գնայ յեա-ղրուբիա ։
Պոլիբիոս · ք · 230 ։
Լիւ իբ· ե ։

Յայնմ վայրի անժոյժ եին գաղղիացիք , Թէ պատե-
ղային լինիցի յերբեանց երկրի ։ Յանձն առեալ եր նոցա
յարիլ յանկնիբաղ յեւսով աւարառուԹե ։ Լևայց տեսա-
նէին՝ զի փոխանակ յօտարի ծախս վայելելոյ , երկիր իւր-
եանց Թատրոն լեալ մարտի՝ միապես նեղիլը ՚ի ձմերելոյ
երկաքանչիւրը զօրուն ։ Լրկիւղ մեծ եր անկնիբաղայ ՚ի
գժգոհուԹ աստի , որ ՚ի յայտ գայր ՚ի քրԹնջանայ նոյ և
՚ի գանգատոյ · վըզ առ ՚ի խափան չարեաց՝ ը անցանել
ձմերայնոյն աձապարեաց խաղացուցանել զբանակն ։ Լև
զի գիտեր ԹԷ փլամինիոս հասեալ եր չարեաւնն յետուս-
րիա , խորհեցաւ յուղն անկանիլ չայն կողմն , սկիզբն ա-
րարեալ խորհիլ ը քաջածանօԹս երկրին՝ ԹԷ զոր ձա-
նապարհ կալցի , երԹալ ը առաջ լինել ։ Լևաքի արարին
նմա քանի մի · բայց ոչ չաձեցաւ և ոչ ը ՚ի նոցանէ ·
եԹէ վն կարի ինն երկարուե , և եԹէ վն վտանդ ահն-
երև լինելոյ Թշնամեաց զձանապարհչայն ։ Լայլը միւս ևս
չամառօտ , բայց չարկ եր անցանել ընդ աղտիւթս ինչ ,
սակայն և այնպես զայն ընտրեաց · իւրև զի անձուկ չոյժ
ուներ ը հարկանելոյ ը հիւպատոսին , մինչև միայեալ

էր ը նոքա իշխանակեցի նը։ Իբրև լու եղև այս ի գօրուէն, անկաւ վնոքօք առ Հնարկ աղմուկ չփոթի. և չէր ոք որ ոչ զարհուրէր, ածեալ վմտաւ զվտանգն և զաչխատուԹիեան՝ որոց հանդերձեալ էր պատահել ընդ անցանելն յաղտիւս անդ, որք և դեռ էին ողողել յարնոս գետոյ։

Անցանէ ը զդաղտիւք կլուսիեան. ուր և կորուսաւ նե զմի ան։ Պղէիս. գ. 230. 231։ Եփ. իբ. է։

Ի նիւթաղ քաջ տեղեկացեալ, Թէ խոր նը էր տրամ գետին, խաղացոյց զբանակն. առաջապահ կարգեաց զաւրիկեցիս, զսպանիացիս, և զընտիր ընտրեալս զօրուն՝ զոր ունէր, և ի միջի զաղեան. զի Թէ հարկ լինցի պատճառ առնել, մի ինչ նը պակասեսցի։ Ի խառնի միջին կարգեաց զգաղղիացիս, և վերջապահ զՀեծելազօրն, զորոյ գՀրամանատարուԹիեն ետ մագոնի. պատուէր տուեալ յառաջ վաբել զգաղղիացիս կամ սիրով, և կամ բունի, Թէ ուրեք երբեք առ կարձմառէ չառնուցուն յանձն յառաջ խաղալ, և կամիցին դառնալ յետս։

Պանիացիք և ափրիկեցիք՝ որոց գտաւ ը ոտիւք տրամ գետին ի խորս աղտիւրացս, իբր զի դեռ անկոխ էին յայլոց, անցին ը այնս ոչ կարի լինն աչխատուԹ. Թող զի էին զօրականք բրտացեալք յաչխատուԹիս, և ընտելք առ այնպիսի վնաս։ Այլ ոչ նոքա պատահեաց ը անցանել գաղղիացւոց։ Օ՛ի առցա գտեալ զնա ոտնակոխս յառաջագոյնս, տարժանեցան յոյժ երԹալ յառաջ. և զի անընտել էին չու առնել այնպիսի չարակրուԹ, ապաժոյժ տանէին այնմ. սակայն և դառնալ յետս անհնար էր նոցա, զի անդադար հեծելազօրն մղէր զնա յառաջ։ Ի՛րդարև բովանդակ զօրն մածապէս տանջեցաւ. զի զչորս տիւս և զերիս գիշերս անընդհատ ունէր զոտս ի ջուր. բայց գաղղիացիք առաւել էս։ Յոգունք ի բեռնաւորեալ գրաստուց մեռան ի տղի. այլ այն եղև իւիք նպաստամատոյց զբանակաց. զի ննջելոյն գեԹ զմանն ինչ գիշերի ի վերայ բեռանց՝ զոր բարձեալ ունէին այն գրաստք։ Հագուստք չերիվարաց կորուսին զսմբակ ոտից։ Ի՛նիթաղ իսկ նստեալ ի փիղն՝ որ միայն մնացեալ էր նմա, եԼ անտի անհնարին տաժանմամբ։ Այլ ի վեր եկեալ նորա հոսումն յաչս, ի փոփոխ ցրտոյ և տօԹոյ՝ որ հասարակօրէն պատահէ ի գարնանամուտ, ի հանապազորդ աչխուԹեն, և ի խիտ գոլորշեաց որ յայտիւրս, տառապեցաւ յոյժ. և զի ոչ նեղեր նմա ժամանակն զտեղի առնուլ ի բռնութիւն, յայնմ պատահարէ կորոյս զնիւր մի աչն։

Անիթաղ յառաջ խաղայ ի վերայ Թշնամւոյն,

Իբրև եԼ բազում աշխատուԹիբ յայնմ գիշերին և ձախ նային վայրէ, չոքաւ բանակեցաւ յառաջնին ցամաքատ վայր՝ զոր եգիտ, ի տալ փոքր մի հանգիստ զօրականին։

Ա՛ Հ· 535։ Ն· Ք· 217։

Լ՛ոբ լուեալ՝ի լստեսաց , թէ զօր թշնամեացն դեռ կայ մծո՛յարեւտիան , ոմիւ ջանացաւ տեղեկանալ՝ եթէ խոր- հրդոց , և բուսոյ բարուց հիւպատոսին , և եթէ դրից երկրին , հնարից համբաւս ժողովրդոյ , ձանապարհայ՛ի բանակն հասուցանելոյ · և առ Տ՛երկ ոմի՝ որ ինչ նպաս- տամատոյց եր նմա յայնպիսւոմ պահու · մտագրուԹ՛իւնք արժանաւորք խոհական զօրագլխի , որ ոչ գործէ վարկ պարապւ ։ Ա՛պա գիտաց նա , Թէ երկիրն՝ որ ը՛ մէջ փե- սուլայ և արեւտիանի , եր բարեբեր ը՛ գայլ երկիրս խտա- լոյ · և Թէ կալչին անդ յաձախուԹ՛ը անասունք և արմը- տիք , և այլ ոմ պտուղք՝ զօրս բերել երկիր՛ի մնասուն մարդկան ։ Վ՛ստահ ևս , Թէ փլամինիոս այր եր սքատ- ուղ խուժանին , բայց չէր ինչ մտաւոր՛ի կառավարուԹ՛ի և՛ի մարտ · Թէպէտ և համարիր զանձն ոմիւ բաւական սա երկաքանչիւրն · մինչ ոչ ումեք խորհուրդ հարցանել և ոչ իսկ հաւատալ · այլ և աչխոյժ եր , եռանդուն և յո- խորտ ցյանդգնուԹ՛ ։ Վ՛եկ հաստատեաց՛ի միտս աննի- բաղ , զի Թէ ակն յանդիման նորա աւար հարցէ զանդա- տանս , անվրէպ գրգռեսցի նա՛ի մարտ ։

Լ՛սպա ոմիւ հնարեցաւ զգրգռել զեռանդուն բնաւո- րուԹ՛ի իւրոյ հակառակորդին , զի անվրէպ գԹէցուսցի զնա յիւր բնաւորական կիրս ։ Լ՛ՀԹող՛ի ձախմէ վՀռով- մական զօրս , և կալաւ յաջոյ կողմանէ զձանապարհ փեսուլայ , ուր հանեալ ը՛ հուր և ը՛ սուր զգՀեցիկ մար- մանդս եարուրիոյ , եցոյց ակն յանդիման հիւպատոսին Փլամինիոս զմեծուԹ՛ի աւերածոյն և կոտորածին ։ Փլամինիոս՝ որոյ ոչ տաներ բնաւ դադարել յիւրում բանակի , Թէպէտ և ոչ խլեցաւր անՀիբաղ , իբրև եսես՝ Թէ իւր իսկ ակն յան- դիման աւար հարկանէին վերկիր իւրոց դաշնաւորաց , և աներկիւղ կկողոպուտն տանէին՝ի բաց , և ծիրոյն բար- դուԹ՛ի գուժէր զսպառնսպուռ աւեր աշխարհին , ամենի համարեցաւ պյառաջ խաղալ անՀիբաղայ ազատագՀ՛ի միտ իտալիոյ՝ ոչինչ կարի Տեռի՛ի գրանց Տուժմայ , ա- ռանց ուրուք զգեմ ունելոյ ։ Օ՛որ ջանացան ոմ խորհրդականք առեւնի պատերազմին յորդորել զնա՝ ,, նա- ,, խամեծաւ ընտրել զաներկևան կողմն՝ ը՛ զպանծագոյն ,, երևեաւն · ոմալ իւրում իշխանակցի՛ի գործել համա- ,, կՀ ը՛ նա՛ ոմ զօրուԹ՛ ինքնակալուԹ՛ն խմբեցեալ՛ի մի · ,, և շատ համարիլ առ ժամն արձակել զգունդ չծՀելոց և ,, զՀեՀեաց հետևակազօրն , զի չՀոգայուսցէ Թշնամւոյն ,, այնպէս համարձակ և աներկևան աւար հարկանել՝՝ ։ Ջհանդուրժեաց լսել այսպիսի խոհական խօսից անխո-

Լ՛ե՛ւ յապակս նուԹ՛ի գնա զերկիրն ոմ ՛ի գրգռել զհիւպատոսն ՛ի պատրզմ՛։ Պ՛ոլ· ՛ի· 231։ Լ՛իւ· Ի՛ը· Գ՛։

Խաալ· Փ՛նէ- զբ։ և առ՛ը- զօ· Ն՛ն Տաշտէ՛ Ը՛ւօգանայէ ։

Փլամինիոս ը՛նդեմ խոր- հրդոյ պա- տերազմին առաՀնին և ձախող դուշակուԹ՛ի՝ ունի ՛ի մարտ ։ Պ՛ոլ· ՛ի· 233։ Լ՛իւ· Ի՛ը· Գ՛։ Ա՛պպիանոս · 319։

ժոռ ։ Եւ յանկարծակի յատենէ խորհրդոյն · և իսկ և իսկ ետ նշան չուսոյ և պատերազմի ։ Եսե · Ասէ հայդնՀ՚ Ն· Ռ· 217։
յԵռն պՀօպռով առաջի պարսպացս արեւմտից ։ Ոչ ասա են ընդ հայրենիս և գիւ ընդանիս ։ ԾողոպատանիցՀ՚ աննենաղաս պրծանել՚է ընդոյ յԵռաց , և առանց պարգի պարտականի առաջ հարենալ պՀատերազմ , և հանելալ գՀամ ընդ հոգ և ընդ առաջ՝ հասանել ինչ՚է գրուանս հասոլմոյ ։ Եւս ինչ պՀատրաստացիՀ՚ չելանել ասաբ , զինչ և եկիցեն հրաման՚է ծերակուտին , հանել պՀլակունիս յարեւտիան , որ պես երբեմն պՀմիլլոս՚ է վէյոյ , պն երկիցե՚է ընկղումն հասանել հայրենեաց ։

Յաստէ զայսոսիկ քանս՝ աշտանակեաց յերկիլար · բայց նա անկաս կը նոլաս , և ընկեց զինս պՀմ՚է վայր յատալաս կոլմն ։ Ա՚մենեքեան որք գատան անդ՝ զահի հարան · զի համարեցան գպատահարն չարագուշակ · այլ նման չէրև ինչ փոյթ ։ Պաշտօնեայն իշխան հաւահմայից՝ եկն և ա սէ · Հարտ կատարեա ինչ · վաղ հարկ՚է վը կաց յայլ օր արեւնել գպատ պերազմն ։ Ասա ասէ · Ասէ ընկ իսորհիցն ևս յայնժամ կուռել , գինձ պաբտ եցէ առնել ։ Պաշտօնեայն ասէ · Նախ կանգնարեիՀ ։ Յայնժամ գոչեաց փլամինիոս · Ո՞ւ ապանդնէի հաւահմայիցս · ընկ ձափ ունկնդիր չաղց , ձայն է պատերազմ · Քայց ընկ կատարցեն՝ վանս լինելոյ էրբեանց յոփ , գՀուշանալ պարտ է՝ չգալ պաբտ բաղմ ։ Օ այս ասացեր հրամայեաց՝ է վեր առնուլ գզրօշս · և զօրացն՝ երթալ գկնի ։ Ասայ՚է նմին ժամու եկն մի՚է զօրականաց ազգ առնել նմ , թէ զրօշակիր ոմն ամիս ջաներալ՝ ոչ զօրն խլել յերկրէ զգրօշն՝ զոր ըս սովորուն վարսեալ էր ըս գեղին ։ Ասայ նորա ոչինչ ցուցեալ վարմանս , զարձաւ՚է գուժարկուն և ասէ · Բերեմ էպե չո առ ինս հրովարտակ՚է ծերակուտին , որ արգելուցու գալ պաբտերազմ ։ Ա՚րն ասո զրօշակրէն · գի ընկ առաջնեալ են ընդ չերկիրեղէ , շարբ էրեսոյ գնդն , և խլեսոյ գրօշն ։

Յետ այսորիկ սկիզբն արար անդրէն վազվազակի խաղացուցանել գզօրն ։ Ասայ ընդ առաջ՚է յանձնապատան վստահուե զօրագլխին՝ ուրախուե՚ի սերտս զօրականաց , որք աբանչացեալ էին ըս համարձակուե նը , և ոչինչ կըշռեին՝ որ այն իցե հինն յուսոյն՝ գվախորքն՝ որք՚ի խորհրդեան անդ էին՚է հակառակ կարծիս , ևս ըս գևս գահի հարան՚է կրկին նշանաց՝ որոց ականատեսքն եղեն ։

Յայնմ վայրի անհրաժեշտ գիմեալ երթայր՚է հուժկ՚ , ոնեղլոլ՚է ձախմէ գկօրտնա , և ըս աջմէ գլնձն տրասկ մենոն ։ Խրթև լուաւ թէ գայ հիւպատոս , գնեաց ընդ դերս երկրի՝ ՚է տալ պատրաստ՚է յանկագոյն տեղւոջ · և պատահեաց գՀանատպարՀսէն տափարակ և ընդարձակ ձո-

Երեւելի պատերազմն որ առնէր տրաս պիմենոնի ։ Պոլիբիոս· Գ· 234 - 236։

Ա՛ Հ· 535։ Ա՛ Ր· 217։ Լ՛Ե Լ՛Ը· Ը՛Ե։ Պլուտարքոսի Դ՛ԱԲԻՈՍ· 175։

ըոյ ։ Լ՛ինն զսովաւ ձգեալ յերկոցունց կողմանց ընդ երկայն՝ աղեսաղնեալ լերինք · պիտոյ նը՛ փակեալ ունէր բլուր սեպացեալ և դժուարելանելի · և՛ի մուտս նը՛ ըառաջ լինէր Լ՛ԻՄ, յորոյ ը՛ն մէջ , և ստորոտի լերանցն՝ կայր անձուկ կիրճ, որ հանէր՛ի ձորն ։ Լ՛այս տողեալ զզօրս ը՛ն այն շաւիղ , կալաւ զբլուրն որ՛ի խորս · և անդ զտեղի եառ ափրիկեցւովք և սպանիայեովք ։ Լ՛ոյդ զօսլեթարացիս և զայլ աղեղնաւորս՛ի յետ կուսէ գաղաձանց լերանց , որք էին ը՛ն աջմէ նը՛ · և՛ի յետ կուսէ այնց՝ որք՛ի ձախմէն էին , գասեցոյց զհեծելապօրն և զպաղղնացիս , այնպէս սփիւռ տարածեալ , մինչև յետնոյն հասանել ցայն անձուկ կիրճ՝, ը՛ն որ լինէր մուտ՛ի ձորն ։ Լ՛ն ցոյդ զգիչերն ամ՛ի գործել զայս գարան · և յետ այնր եկոյ լուին՝ սպասեալ գալստեան Թշնամւոյն , առ յարձակիլ՛ի վերայ նորա ։

Պոլիբիոս ։

Օ՛չետ մռեալ էր հիւպատոսն տագնապալ հասանել նմ՛, բայց յառաջնումն առուր , ՚քզի եՀաս անագան յոյժ , բանակեցաւ մօտ՛ի լերձն ։ Ա՛ն պիտեր մեծ ինչ Հմտուի պ՛ոզմի առ իմանալ , Թէ յանձնառուե՛ն անցանելոյ ը՛ն այն անձուկ կիրճ՝, էր կամաւոր անձնամատնուե՛ն՛ի կռըուստ ։ Լ՛այց և այնպէս փլամինիոս՛ի վաղիւ անդր ընդ արշալոյսն չգուշացեալ տեղեկանալոյ վայրոյն , և չըսպասեալ Թէ լաւ ևս լուսասցի օրն , եմոյծ անդր զզօրն ։ Լ՛Հաս և ցայն վայր յիմաթական վատաՀուե՛ , մինչև Հրամայել նմա , զի գունդ մի՛ ի սպասեկաց բանակին պՀետ եկեսցե՛ , բարձեալ ընդ իւրեանս շղթայս՝ որովք կամէր կապել զափրիկեցիս , զորոց վաղու ևս եգեալ էր՛ի մուի զպատուի ։ Հարեաւ ը՛ն առաւօտն մառախուղ Թանձր ։ Լ՛որև սիրեաց Հիւպատոսն զզօրն ընդ երեսս գաշտին , Համարեցաւ Թէ ո՛չ գոն նը՛ իրք ը՛ն այլուս՛, բայց ը՛ն կարքեդոնացիս՝ զորս տեսանէր՛ի Հանդիպոյ , որոց գլուխ էր անմիբազ · զայն ինչ ո՛չ խորհէր , Թէ Հնար էր և այլոց գարանիլ աստի և անտի՛ի Թիկանց լերանց ։ Ա՛ՀԿ Թողեալ աննիբազայ յառաջատիլ նը՛ մինչև այսր ևս՝ ը՛ն զկէս ձորոյն , և տեսեալ կարի իմն մօտեալ զառաջապահս Հռովմայեցւոց , ետ նշան մարտի · և պատուէր առաքեաց առ որս էին՛ի գարանի՛ ՚ի վը՛ յարձակիլ Թըշնամւոյն միանգամայն յամ՛ կողմանց ։

Վ՛իբրին է իմանալ , ո՛րպիսի աղմուկ շփոԹի կալաւ յայնժամ զՀռովմայեցիս , որք մինչև ձակատեալ էին , և մինչև ձեռն՛ի գէն ձգեալ , գտան պաշարեալ՛ի դիմաց , և՛ի կողմանց , և՛ի Թիկանց միանգամայն ։ Վ՛ըս-

միևնոյն՝ որոյ վերջացեալ չիմ՝ ձրիկ պիտևանաց զօրագլխի , Ա· Հ· 535 ։
ուներ միայն զքաջալերուիչ , ինքն միայն անվեհեր չայն · Ն· Ր· 217 ։
պիսուի՝ հանդրական տարակուսի , քաջալերելը ձեռամբ և
բարձրաբարբառ ձայնիւ զղօրականս , խրախոյս բարձեալ
սուսեր՝ի ձեռին բանալ ձանապարհ ընդ մէջ թշնամեաց ։
Ասայց դղրդիւն և ահեղ աղաղակ կուռելոյ , ոչ և թանձ-
րախիտ մառախուղն չէին ողացուցանիկին տեսանել կամ
լսել ։ Ակայն և այնպես հռովմայեցիք իբրև տեսին զան-
ձինս պաշարեալ չիմ կողմանց , ի թշնամեաց , ի լճէն ,
և՝ի լերանց , անհնարուի ձողսրելոյ փախստեամբ՝ զար-
թոյց՝ի նմա զգիք սրտապնդութիւն , սկսան կուռիլ չիմ
կողմանց անհնարին կատաղութեաբ ։ Ասյնպես գազանա-
գան՝ի մարտի անդ զօրքն երկոքին , որ ոչ որ՝ի նոցանէ
զգաց զահեղ գետնաշարժն , որ քանդեաց չայիմ պա-
հու գլխովին զբիլքս՝ի սկզբանս կողմանս Իտալիոյ , և
գործեաց արհաւիրս ։

Տևեաց կռիւն երեք ժամ· բայց հուսկ յետոյ իբրև
սպան զիւրանիկոս՝ գաղղիացի ոմն՝ չինսուբրացւոց անտի ,
հռովմայեցիք սկսան տալ տեղի , և ապա չայտնապէս
՝ի փախուստ դարձան ։ Չօգունք՝ի նմանէ վերծանիլ կա-
մեցեալ , գահավիժ եղեն՝ի լճէն · կէսք յուղի անկեալ
ընդ լերանակողմանս , իբրովի չօքան անկանիլ՝ի մէջ թըշ-
նամեաց՝ յորոց փախչէին · միայն վէց հազարք՝ի նոցանէ
հատին ձանապարհ ընդ մէջ չաղթականաց , և խոյս և-
տուն՝ի տեղի ապահովի ։ Ասայց և սոքա՝ի վաղիւ անդր
կալանաւորեցան՝ի մահարբալայ · որոյ պաշարեալ գնա՝
հասոյց չայն սահման՝ մինչև զչնորհակեց լինել նոցա և
անձնատուր , իբրև խոստացան արձակել գնոսա ազատ ,
ուր և կամիցին ։

Ասյսիսկ եղեն եւք երևելի պետք մին տրասիմենոսի ,
որ առ հռովմայեցիս՝ի համար գրեցաւ մեծաց նոցին
պաճառագրութեց · և այն եղև պատուդ չանդգնութեաբ փլամ-
նիոսի , որ և կենդաց նէր գրաւ · և հռովմայ՝ կորուստ քա-
ջաց զօրականաց , որք ընկալ զօրադլխաւ լինելին ար-
դեօք անպարտելի ։ Կորուսին հռովմայեցիք հնգետասան
հազր այր չայիմ պետրգի · և իբրու տասն հազք հասին՝ի
հռովմ ընդ պէսպէս ձանապարհս ։ Ի կաբքեդոնացւոց
կողմանէ մեռան միայն հազր հինգ հարիւր՝ի կռուի · բայց
՝ի վիրաւորաց մեռան բազումք չայժ ։ Ասննիբաղ խոստուբ
գնաց ընդ կալանաւորս հռովմայեցիս , ոչ և ընդ այսոսիկ՝
որոց անձնատուր լեալ էր մահարբալայ · պատճառելով
թէ չունէր նա իշխանութիւն պայմանագրութեց ընդ նմա առանց

Ըստ Հ· 535։ Ն· Ի· 217։

իւրոյ Հաւանութե ։ Ոչայլ զլատինս գաշնաւորս Հռովմայեցւոց արձակեաց առանց փրկանաց ։ Ի ինդիր եղև քայլ ի զուր՝ մնալնոյ փլամինիոսի , ի լ Թաղել զնա պատուով ։ Լ.բար յուզարկաւորսն գլխաւորաց , և զօրականաց իւրոյ զօրուն՝ որք մեռան ի պերզիի . և զայս արարեալ դա դարեաց ի բանակի՝ առ Հանդիստ զօրուն ։

Բաղդատութե փլամինիոսի ընդ աննիբա ղայ ։

Ինչ սկսաի ինձ յայսմ վայրի առաջի առնել միանգամայն զնա զվերծանիս փլամինիոսի , զի այնպէս էն ակնե լև մեծ , որ վատատեսայ իսկ յահն անկանին ։ Եթէ շէջցանեմ միայն , Թէ այսպիսի ձախողութիւնք ծնունդ են կոյր յարդի անձին , և անմիտ յանձնապատասխանութե , որ չերկնչի ուստեք , անպատուաւոր համարի անձին խոր հուրդ հարցանել , կամ անսալ այնմ , ակն ունի միշտ յաջողուածոյ՝ առանց զգուշանալոյ ապահովել զայն , և սէ տեսանել զվտանգն , բայց յորժամ է անխորշելի ։

Ի՞նչպէս խոկը է տեսանել ըստնա և ըստ աննիբալ . որ ի Հաւեալ գործդ եցոյց , Թէ էին ի նմ՝ ամ Հանգամանք քաջի զօրագլխի ։ Լ տեսանել ի նմա՝ արԹնուն , շուԹափուն , ապագային յառաջատեսուն , խոր գիտութիւն ամ կանոնաց զինուորական արուեստի , և ամ Հնարից պնդութի . անխոնջ մտադրուն տեղեկանալոյ ամի , և ըստքանչելի Հանճար մարԹնոջ ժամանակի և տեղեաց և անձանց՝ օգուտ ձգելոյ , և զամ վարելոյ ի պետս իւրոց խորհրդոց ։

Ընտրեալ ժողովրդեանն Հռովմէական , որ նախապաշար մեռօք նպաստամատոյց լեալ ուժից խռովարարի , որոյ արուեստ էր շղոմել զնա , ընդեմ եգ ահեղ Թշնամեայ անդոնելի զամն զօրագլուխ , որպիսի ոք փլամինիոսն էր ։ Ընտրութիւնք այսպիսիք՝ որ ստեպ լինին , Հաստատեն յայլմէկէ զպետութիւն յորոգայթ կործանման ։

Հանրական սուգ՝ որ եղև յայս սակս ի Հռովմ։ Պոլիբիոս։ գ. 216։ Լիվիոս։ իբ· է ։

Ի դէպ Հասանելոյն ի Հռովմ գործ ի պարտուէ զօրուն առ Լիվ տրասիմենոսի , ժողովուրդն առ Հարկ ընծայեաց ի Հրապարակն , զանի Հարեալ և տարակուսեալ։ Տիկնայք տատանեալ ընդ փազոյս՝ Հարցանելին ցանցատոս , զի՞նչ գոյժք իցեն Հասեալ , և զկնդիր կայցեն զօրք Հռոմկապետուէ . խռներ բազմանն ի բեմբասացուէ վայրս , և առ ծերակոյտն . Հրաւիրեին զիշխանաւորս՝ գալ պատմել , զինչ անցք անցեալ իցեն ։ Ետոյ ուրուն ընդ երեխս եւ լեալ ի Հրապարակի Ա· պոմպոնիոս պրետոր ։ Ընդնարեցաւ նա մեզմիւ զխռովարին զայն լուր . զի այնպէս մեծ և երևելի էր ազէտն , որ չկայր Հնար ծածկելոյ . և ասաց զայս միայն բան , Ի ռոմայ ընդ պարէրայ ։ Ամպիտա

և չասաց ինչ այլ, սակայն առանձնաւորք յաւելչին յայն պէսպէս պարագայս, ըստ չիսկ լսոյ՝ որ ծաւալեաւն էր։

Ա.սեբէն. ,, սպասաւ հիւպատոսն. յոլովք ի զօրուէն անձ
,, կան ի պիրգոսի. և սչ զերծան ի կատարածէ, բայց սա
,, կաւ զօրականք կամ կալանաւորեալք ի ձեռս յաղթա
,, կանին, կամ փախստեամբ սփռեալք ըստ եարսլիա՝։

Ա.յնք՝ որոց ազգականք կենաւրեալք էին ընդ փլամիճ նիոսիս, ի ծուխս էին ի հոգոյ՝ թէ կրնգվձ պարտեալոց. և սչ որ դեռ գիտէր, յուսայն ունէին, թէ երկնչիլ։ Յայնմ օրի և անդր երևեցաւ առ զրուցս հռովմայ բազմուէն քրիստոսոյ՝ առաւել ի կանանց քան յարանց. որք սպասեալ ինային գարձի ազգային, կամ լրաբերայ։ Եւ թէ գայր որ ի ծանօթից, շուրջ լինէին վերոյաւ, և սչ թողուին՝ մինչև իրակեկ լինին ու ըստ ոմի՝ զոր անձ կային գիտէր։ Ա.պա զառնային ի տունս իւրեանց խընդալից կամ արտասուգեաւք՝ ըստ ընկալեալ լսոց, որոց և այլք լինէին կցորդք խնդակցուիք կամ ախտակցուիք։

Հայտնեցան պէսպէս նեղիչ օրձուիք արտմանէ կամ ուրախանէ, ի կանայս առաւել քան յարս։ Պատմի՝ թէ կին ոմի մեռաւ առ գրան քէրթին ըստ յանկարծ երևիլ օրդոյ իւրոյ, որ գայլն ի զօրուէն։ և միւս ևս կին՝ որ սուտ լսեր առեալ էր վ'ա մահու որդւոյ իւրոյ, փչեաց զգի յաւաւելուիչ խնդութեան, իբրև եառս գմեռս նր ի տուն, ուր կայր նա ցաւագին նուաղեալ։ Պրեսորք կայսն բազում իրաւամբք խոնհեալ զծերակոյտն յայդսւիկ մինչև ցերեկոյ. վն որոշեացեն թէ չինչ արժան էր ձեռնարկել, և զոր զօրագլուխ և նոր զօրիմ կարգեգոնացւոց յաղթանակ ախոյեան կանգնել։

Ա՝ինչպէս որոշել էր ինչ հաստատուիչ, եհաս ի հռոմ միւս ևս գաւժկան, ըստ բոլի բերեալ ազեաւից՝ թէ անհնարագրեալ ցրուեաց և զգոյս հազար հեծելոց զգոյս կինէոսի զերմինոսի հիւպատոսի յղեալ էր յօգնուէ իւրոյ իշխանակցի, որք և զաեղի առեալ էին յուժ բիա՝ լուեալ զանցս ոտասխմնեանի։ Ա.յս նոր վնաս ազգեաց պէսպէս ազգեցուի ի իրաս Ամանք համարեին զայն գուվնաբեալ ի ձեռս Ամանք զգաստասարն սչ ըստ ինչ կռւէին, այլ՝ զոր օրէնս ի ծանրագոյնն ի զօրս՝ նաև ի մարմին ախտ վարակելոյ սչ ի մեռանէ իրացն էր կռւելի, առաւել և զգալի պատճառ գուվ այլ՝ ի զօրուէնց կիճուցելոց, որք նաբեայ, ըստ ծանրագոյնն ի զօրս ոչինչ ծանրուէ բաւէին ժոյժ ուգնէի անդ, սակայն և յոյնժամ նեղ։ Լիվ։

ՆԵ Ջ· 535· Ն· Ք· 217·

ՀՈՐ ՑՐՈՒՅՆ ՀԱՐՑԱ ՀԱՐՑԱՆՔ։

ԼԻՒ· ԻԲ· Ը

Ա՛յլ զոր օրինակ մարմնոյ տկարացեալ՝ ի ծանր հիւանդութենէ՝ չատ է դոյզն բաղխիլն՝ առ ընկճումն, ուր այլ ոք՝ որ յուժի խլէ՝ կարող է զչէմ ունել բաղխման և սաստկագունի. նոյնպէս կարծեմն՝ Թէ վկոտոցած հեծելոցս պարա է մեծ համարել, ոչ ըստ ինքեան, այլ հայեցուած՝ ի սպառեալ ոյժ հնարկապետութենէ, որ ոչ տակաւին և ոչ դոյզն ցնցման։ Հայեմ զառնաղէտ պահու ձեռնարկին՝ ի դէզ՝ որ վաղու և ա կայը խաւան, և որոշեցին ընտրել զոք ի խանապետս։ Մեծ յոյժ վըր անկաւ ընտրութին, տեսցուք՝ ի յաջորդ չորեքտասաներորդ գիրս։

ՉԱՐՏՈՒՂԻ ՉՆՆՈՒԹԻՒՆ

Ի վերայ Սպառնալեան ծանից։

Սատուրնեան, կիմ Կռոնոսեան ծնունք հին կարգեալ՝ ի պատիւ Սատուրնոսի, որ և Կռոնոս։ Ի դասակից՝ որ զսա ածացուցց, ծածկեաց ըստ պէսպիս կերպիւք զձմառատուն պատմուածն սորա։ Կարծի՝ Թէ էր Սատուրնոս Թագաւոր ոմն հզոր, որ յետ պէսպիս պատահարաց պարտեցի՝ ի դիոսէ որդւոյ Լուսիմ՝ անկաւ առ յանոս Թագաւոր աւորիկնացւոց յիտալիա, որ ժողովեաց զնա մարդասիրապէս։ Ընդ առաջնորդեաց՝ ընդ նիմ այնց ժողովրդոց իւր վայրենեաց. ուղղեաց կանոնօք զնոցայն բարս. ետ նոյ օրէնս. ուսոյց նոյ մշակել զերկիր. և հնարեաց մանգաղ՝ ի հունձս, որ եղև նիմ՝ ի նշանակ։ Խաղաղացուցին և բարեկամացուցին՝ յոր վայելեցին այն ժողովրդք՝ ի Թագաւորել նորա, զայն բարեբաստիկ ժամանակ անուանեն կոչեցին ոսկեղէն. և՝ ինորոգել զչիշատակ նմա այսորիկ կարգեցան ծնունք սպառնալեան, կիմ կռոնոսեան։

Ի կատարման ծնիցս դիտեին առաւելապէս՝ ի ցոյց ընծայել զհաւատարումն զօրացեալ առ մարդիկ՝ ի ժամանակս սատուրնոսի. յորս կէին միօրինակ վիճակաւ ըստ օրինաց բնութեան։ յորս կէին միօրինակ վիճակաւ ըստ օրինաց բնութեան։

---

1 Աջակից բնակիչք խոպիոյ՝ եւ զին աբօրիգինացիք. որոց սատուրնոս նոսի Թագաւորի՝ այնպիսի եղև արդարութիւն ըստ պատմուածն աւանդից, մինչեւ առ Թագաւորութ նորա ոչ ոք ծառայեաց, և ոչ ոք կալաւ ինչ իւր սեփական. այլ՝ ամէն ինչ հնարկայ էր, և ամէն անբաժան, ոչ Թէ ամէն մի էին ստացուածք հայրենիք։ Առ յիշատակ օրինակիս այսմիկ զգուշացան, զի՝ ի սպառնալ ոյժ հնարկապետութենէ, որ ոչ տակաւին և ոչ դոյզն ցնցման։ Հայեմ զառնաղէտ պահու ձեռնարկին՝ ի դէզ՝ որ վաղու և ա կայը խաւան, և որոշեցին ընտրել զոք ի խանապետս։ Մեծ յոյժ վըր անկաւ ընտրութին, տեսցուք՝ ի յաջորդ չորեքտասաներորդ գիրս։

Լարձէ՝ Թէ այս տօն սկիզբն կալաւ ՚ի ժամանակէ ան-
տի յանուսի , որ եկեաց և յետ սատուրնոսի , և գասեցոյց
զնա ՚ի համար դից ։ Ի սկզբան անդ ոչ այլ ինչ էր , բայց
ժողովրդական հանդէս ։ Ա՚յլ տուղդաս ոստիկիոս զօրա-
ցոյց զինեալ զօրուս հրամայական իշխանութեամբ ՚ի հնդ-
ռումբ , ամբարձեալ զայն ՚ի գասակարգ օրինաւոր տօնի , Գիւտիխոս
համ դնէթ ունա եղեալ այսմ։ Լիտ ի Թէ կատարեցաւ աղիսանաց ։
այս ունա առ հիւպատոսութեամբ Ա՚. սեմպրոնիոսի , և Ա՚. ԺԵ։ 175։
մինուտիոսի , յորոց աւուրս եղեն նաւակատիք մեհենին Լիւ. ԺԵ։ ԽԱ։
նուիրելոյ սատուրնոսի , որ եղև յետ այնր հրամայակա-
կան գանձատուն ժողովրդեանն հռովմէականի . զի անդ
պահեին զգներ գանձս և զդիւանագիրս ։ Հաստատե-
ցաւ ՚ի նմին ժամանակի համ հանգամանօք տօն սատուր-
նեան . բայց ՚ի ձգիլ ժամանակաց Թուի Թէ խափանե-
ցաւ . և անդրէն հաստատեցաւ նոր մինչդեռ աւուրսն յերկ-
րորդումն ասի պիրզին անհիքաղաչ , առ հիւպատոսութեամբ Լիւ. ԼԲ։ Ը։
սերվիլիոսի , և փլամինիոսի՝ ոմն պատմեցաք ։

Ա՚ւուրք նոր եկեն ։ ուրախութեամբ , յորս պարապէին առ Լատ. փօխ։
հնգկ ՚ի կոչումս ։ Հռովմայեցիք ՚ի բաց եդեալ զՔոյ ,
երևեկեն ՚ի հրապարակս հանդերձիւք զոր ագանեին ՚ի
սեղանի ։ Ա՚ռաքեին միմեանց ընծայս , ոմն սովորութեամբ և
առնել յաւուր հնորհաւորուե տարեմտին . այս ընծայք
կոչեցան աբօքօռէպա , և յետ ժամանակաց ՚ի սոյն անուն
անուանեցան վերջին գիրք վերատուեց մարտիալեայ
քերթողի ։ Հախտովի խաղուց՝ որ յայլ ժամանակս եկեն
արգելեալք , ըստ այն աւուրս լինեալ Թոյլտուուե ։ Ա՚յ իսկ
բիւր ծերակոյան . լուծին իրողութիք առեղի . փակեին զբսբ
բոյք ։ Ա՚կիզն առնել պատերազմի , և պատուհասել
գյանցաւորս՝ չարագուշակ համարեալ եկեն ընդ այն ա-
ւուրս գուարթութեան ։

Ա՚նանուանք եկեն հրաւիրատուք տօնին՝ ընթացեալք ըստ Լատ. իօ ա-
փողոց աւուրբ յառաջ , և ձայն արկեալ՝ ապատրնեան են փօխ։
փօնդս ։ և այս բառք են որք արդ ևս երևեին քանդակեալք
՚ի հին դրամս ։ Հայսմանէ սկիզբն կալաւ կծոլական
հեթանուեին՝ որում տարաւ երևելին նարկիսոս ազատա-
գիր կղոդիոսի , յորժամ առաքեաց զնա այն ինքնակալ
՚ի գաղղիա ՚ի խաղաղել զապստամբուեին յարուցեալ ՚ի
մէջ զօրաց ։ Օ՚ի իբրև էլ սա ՚ի բեմ ատենաբանել առ
զօրն ոմն զօրագլուխ , ձայն բարձին զօրականք ։ ապատաբ-

1 Ա՚զգակին զուարթ են սատուր ապոլիոս ։ Է։ համար 20։
նական տօնքն ։ Կիներն ։ Բաղն առ

նէին պօնդա . կամ ըսով ՚ի վէր բերել , սատուրնեան էն տօնքս , յորում Սատուկք տիրանային ։

Տևէր տօնս ՚ի սկզբան՝ օր մի միայն . բայց յետ ժամանակաց ձգեցաւ ցերիս աւուրս . ապա ցհինգ աւուրս . հուսկ յետոյ և ցեօթն աւուրս . զի յաւելան յայնս երկու աւուրք այլոյ տօնի՝ որ գայր վէրն ։ Այս կատարիւք յամենեսեան դէկտեմբերի , աւուրքդ յառաջ [1] քան զկաղանդս յունվարի ։

Ասանաւոր և երևելի սովորութիւն պահեաք յաւուրս սատուրնեան տօնի , էր անկածուէին առ սորուկս . և վասն յանձին կալաք խօսիլ զսմանէ յետ այլոյ ասի ։ Պաքէն յոշ պարաք , թէ գվասաւոր կարգուէն տօնիս եղև առ պահպանուէ յիշատակի նախնի և բնական հաւասարուէ , որ զօրացեալն էր առ ամ մարդիկ . և վն այսր իսկ կրնթացս [2] սատուրնեան տօնից մնայր խափան տէրութիւն տէարց առ սորուկս ։ Օգտանք իմն էր նոյ փոխանակել զիւրեանց վնձակ և պշանգերձս՝ ընդ սոցայս . տային նոցա լնուլի իշխանուէ ՚ի վէր ընտանեաց՝ որք լինէին նոյ հպատակ , ոմն փոքրիկ ինչ հնրկապետուէ . կամ ըսով տէարց՝ զի ընծայեսցի նոյ նոցն պատիւ և պատկառանք , զոր ընդ ծայէին ինքեանց ։ Այլ միայն ընունէին վնձ ՚ի սեղան իւրեանց , այլ ինքեանք իսկ անձամբ ծառայէին նոյ , ընդ ասից աթենէոսի . և ՚ի վէր ասի տային նոյ ազատուէ ասելոյ և առնելոյ զնմա , որ զինչ և գայցէ ՚ի միտս ։ Իշխանուէ այս պիսի՝ ետ ոզբատիոս դաւոսի իւրում տէրկի . որ ըզձաղնայր պատմէ նմա ինչ ինչ , բայց չհամարձակէր յերկիւղէ , գուցէ անհաճոյ ինչ գործեցէ ։ Այս ցնա նորն .

Աթենէոս . ԺԳ . 639 ։

Ա՛ղէ պարկա՛յ , ալապատրնեամբ՝ պէկպէմբերի
վարեսջէր գոս , գէ ՚ի նախնեայ՝ այս կարէ շնորհէ ։

Էրգիպոբա . Նոյ . ը ։

Վերագոյն իշխանուէն զոր ունէին տեառք ՚ի վնձ տերը կայ իւրեանց՝ մնրթ էր գնւրաւ շրջիլ ՚ի խստուէ և ՚ի բռնաւորութիւն ։ Սակս որոյ այս սովորութիւն թեամէ էր կարգեալ՝ ՚ի յիշեցուցանել տեառց [3] , թէ՝ և տորուկք մնրդ են իբրև գնոս , յորմէ և արժան է գթասիրս

1 Զորեքշաբաթն կաղանդից յունվարի՝ (հաշուեալ ՚ի պարտք Իւլիոսեյ ըստ կարգադրութեան Կաեսարի պոմպէիոսի , յորոմ դեկեմբերն ամիս ասէին աւուրս 29 ,) է երեսնեաւնեերորդ օրն դեկեմբերի ։ Ցետ նորոգոսն գնացին ՚ի էնտարոս , որ էր աստղս 31 աւուրս , էր իննեաւնեերորդ օրն ։

2 Կարգեցին օր խրախութեն , ոչ միայն ուսեալ յայնմ տեառց է ծառայս , այլև Թոյլ Եառն սոցա վարել ՚ի տան աւագութիս , առնել խրատուէս , և զտուէն համարեցան՝ հասարակապետուէ ինչ փոքր ։ Սէնէկա . Ռոդոլ խէ ։

3 Ծառայք իցեն . մանաւանդ թէ մարդիկ ։ Ծառայք իցեն . մանաւանդ թէ՝ յարկակիցք ։ Ծառայք իցեն . մանաւանդ թէ՝ ցածուն բարեկամք ։ Սէնէկա . Ռոդոլ խէ ։

ըել առ նմա, և հայիլ՝ի նմա ի բերև՝ի ստորադաս սեղանա-
կիսյս և բարեկամս։ Ա՛ռ՝ ի՛սկ՝ի հուովմ յայնմ արարողու-
թե՛, որում՝ ձի՛ զնմա՛ն էր ապդել ամբաստանուել
և անձնահաձուե՛թ, յո՛՝ի յաղթականն հանդիսի, յոր-
ժամ յաղթօղն՝ի բարձանց շքեղազուզ կառաց տեսի՛լ էր
նմա՛ ժողովրդեան, դներ նա՛ի ձեռկանց զմի՛ի ստրկաց՝
առե՛լ նմա ընդ պահս պահս. յիշե՛ պ նորո՛ էս։

Պլուտարքոս՝ ի կրթ. էր. 225։

Հայտնի է անգթուն՛ն, զոր վարեին լակեդեմոնացիք
առ Իլոտս՝ որք էին նո՛ստրուկք։ Ա՛յ այսո՛ս էր՝ի հուով-
և պլուտարքոս բերէ զայսմ պատճառ բնաւոր և ազգու,
՝ի խօսել իւրում զնախնի ձևկաց հերկապետուե՛. ասե.
„Ա՛ արեին ընդ ստրուկս բազում քաղցրութի՛. զի տեսցէ
„միաբան էին ի՛ նո՛ս յանդաստանական մշակութի՛ս և կե-
„նակից, համարեալ զնո՛ ընկերս՝ ի՛ ստրուկս. զի՛ գը-
„նային ի՛ նո՛ս քաղցրութի՛, թողեալ նո՛՝ վայելել իւրք
„յաղստուե՛ և յրնտանուե՛, որ քաղցրացուցանէր զնո-
„ցայն ստրկուե՛՝՝։

Օ՛անց ազարեի՛ զմնացո՛ծ ա՛ռի՝ զոր օրինադրի՛ կրօնն,
հայիլ ազա՛ն է, որչափ ինչ օգտին տեսցէ՛ որք գՀա-
սիրեն առ ծառայս։ Ա՛յն[2] ծառայ՝ այլո՛վ հաւատարմութի՛
և նախանձաւորութի՛ քան զերկիւղ։ Ա՛ննե՛քա ուրախակից
լինի միւո՛ յիւրոց բարեկամաց, զո՛ քաղցրութի՛ գնահատ նո՛
ի՛ ստրուկս իւր. և բազմո՛ք յորդորե՛[3] զնա՛ չանսալ անտի
և անիրաւ ստգտանաց այնց՝ որոց ո՛չ՝ի ձա՛հ թուէր ըն-
տանուե՛ն զոր ցուցանէր նա առ իւր ծառայս, այնդեա՛լ
թէ արժան էր նո՛ց ցուցանել նո՛ զգերակայութի՛ իւր ահա
ւորութի՛ և խրոխտանօք։

Ա՛ռ՝ զի կայի՛ն՝ի հուովմ ստրուկք բարեացապարտք,
յորս երևէր կա՛մ հանձար և գիտութի՛, կա՛մ հաւատար-
մութի՛ և առաքինութի՛։ Այրկութի՛[4] ո՛չ ձգի՛՝ բայց միայն

1 Ցուշ առնէն նո՛ս, թէ մարդ է
ինչն իսկ՝ որ յաղթանակէն՝ի չքե-
զասանձ յայն կառս։ Զի՛ ի թէ
կանց ազգի՛ նո՛ յաւելանիկ։ ՀԱՅՑ-
ԵԱՑ ՀՈՒՆԻ ՔՈ· ՅԻՐԵԱՔ
ՄԱՀՐԻ ԵՍ ԵՒ ԴՈՒ։ Տէր-
փառէանոս· Քաջափառնե՛ն· գլ· լ՚ե։
Զէ մ՚ Հիւպատոս՝ անկնաճաձ լինի,
՝ի կառս ՝ի նոյն և ծառայն բազմ։
Յոբելեալ երգիծաբան՚· ժ· տող 41։

2 Հաւատարմագոյն և հաճոյա-
գոյն է միշտ աբօտանեկուե՛ որ ՝ի սէ
րոյ, քան որ երկիւղէ։ Հերոդ· առ
Ներանիա։

3 Զի՛ արժան՝ թէ գաժանաբա-
րոյք զքեզ խորհեցուսցեն՝ զուար-
թամիտ երևելոյս ցանձնդ առ
քո ծառայս, և ո՛չ բարեպաշտուե՛
գերակայ։ Սենեկա· Բառե՛ր Ե՛։

4 Սխալե՛՝ թէ համարի ոք զծա-
ռայուե՛ն անկանելե՛ ՝ի վե՛ր բոլոր մար
գոյն· լաւագոյն մասն նո՛ր վերծ է։
Մարմինք՝ նեղոյ են անկեալք, և
ի՛ տերամբք գրաւեալք· միա՛ք՝ ինք
նասէր են .... Վա՛յ մարմինն է՝ զոր
բաղդ՝ի ձեռս աւանդեաց ոո՛ն· զայս
գնե՛, և զայս վաճառե՛։ Ա՛նէրքին
այնը մասին՝ անվաճառելի՛ է տե՛
րութի՛։ Որ ինչ՝ի սմանե գոյ՝ ա-

'ի մարմինն, և չունի ինչ իրաւունս 'ի վերայ ոգւոյ. այլ մնրձի և զմարմին գնել և վաճառել, այլ ոգին ազատ է միշտ և անկախ։ Կ'ինպես ձմարիտ է այս՝ասէ սեհնէքա, մինչ զի չունիմք իշխանութիւն հրամայել ծառայից, որ ինչ 'ի միտս գայցէ. և ոչ նոքա պարտաւորին հնազանդիլ յամի. որովհետև չպարտաւորին երբեք կատարել զպատուէրսն՝ որք լինիցին ընդեմ տնօրկասէրութե, և ոչ գործակից լինել նոցա 'ի յանցանս ինչ։

Օհամ՝ զոր ասացի զպատուերնեան ստոնից, հանի մասամբ իմն 'ի փոքր յիշատակագրութէ եղելոյ 'ի վէր այսր նիւթոյ, զոր մարթի և աւանդել լիով աւանդելոյս մակբոյիսի, և 'ի տրամախօսութիս լիպսիոսի 'ի վերայ սատուրնեան ստնից։

ԽՈՐԱՐԴԱՆՈՒԹԻՒՆ 'Ի ՎԵՐԱՅ ՈՐՈՒԿ։

Ա՛յ 'ի զուր ինչ ժողովուրդն հռովմէական մեծապէս քարկայաւ և զահի հարաւ ընդ ամբարիշտ հրաժարումն՝ զոր եցոյց փլամինիոս հիւպատոս առ պահպանութի արաբողոքեց կրօնի՝ օրինադրելոյ 'ի վէր հիւպատոսաց՝ յաւաղ քն զմեկնիլ իւրեանց 'ի հռովմայ վա պետրզմիս. յորոց միջի ի յերևելեցաց անտի էր ուխտս գնել և զոհս զոհել դից 'ի կապիտոլիսն, 'ի ինդրել զի զբացուսցեն զղէնս նոցա։ Ա՛յ ելանէին երբեք հիւպատոսք 'ի շահատակութի, և ոչ մնէին 'ի մարտ, թէ ոչ նախ քն զամ կատարեին զայս իւրեանց պարտաւորութէ։ Հայսմ խակ ամի՝ զորմէ խօսեցաք, պրետորն [1] պատուիրանաւ հռովմեական ժողովրդեան և յանուն նոր արար ուխտս՝ եթէ գեղ լիցի հասարակապետութէն ձալ պահանջայ ձամանաւա 'ի վնասէն՝ յոր ձայն առ ձան։ Հորժամ ժողովուրդն հռովմէական յարոյց պատերազմ 'ի վէր անտիոքոսի, խոստացաւ տալ կատարել յաւուրս տան անընդհատ զմեծ խաղս հռովմէականս 'ի պատիւ դիոսի, եթէ այն պետրզմ յաջողեսցի։ Օ օրաց գլուխք խակ 'ի տագնապի մարտի առնէին ստիպ [2] ուխտս՝ 'ի տեսանել զզօրն 'ի մեծի վտանգի. զի [3] ժամանակ է ուխտս գնել, եթէ հասարակապետութէն կացցէ զամն տան 'ի նմին վիճակի։ Լիվիոս. իւ. կէ։

2 Պակասէ, եթէ տացես այսօր մեզ յաղթութէ, ուխտեմ քեզ զմեհեան։ Լիվիոս. ժ. ձէ։

3 Ձայնժամ առաւել հարկ 'ի վէր կայր ուխտից, յորժամ չկայր յոսոց և ոչ մի տեղի։ Պլիմիոս. ջ. ձէ։

զամ է։ Քանզի ոչ մեք զնմին հրամայել կարող ենք, և ոչ ծառայք յամի հնազանդիլ հարկաւորին։ Ջընդդէմհասարակապետութէնն հրամայեալն չունին առնել, յորինչ ապիրատուէն զեհան ծառայեցուցանել։ Անեկս. յաղագս ԲարերարութԷ. գէ։ Ջ. կ։

1 Պրետորն հրաման ընկալաւ

դիմելոյ առ Աճ , ՚ի պակասիլ նմին մարդկային հնարից ։ Դէպք այսպիսիք՝ լի են ՚ի հրամանական պատմուէ ։

Այլոյ չէր միայն ՚ի ժողովուրդն հրամանական այս առ վերուէ ուխտս դնելոյ ։ Այլ ազինք զայս առնելին ըստ նմ դաս . վասն այն զի ոչ ծագումն ՚ի Յայտնուէ . իսկ զի այսպիսի հանդերձեալ սովորութիւն է յայտնի ցոյց , թէ այս հրամայ ասանդուէ յառաջ գայ ՚ի նախնոյ նահապետէ՝ յորմէ սերեցան նմ մարդիկ ։ Այս ոչ հասարակաց պետութիւք միայն և պետուէք , այլ անձինք իսկ մանուանց որք՝ ունին յնմ ժամանակի իրաւունս՝ ուխտս դնելոյ նոյ , առ ընդունելոյ ՚ի նմանէ և զժամանակաւոր պետս իւրեանց ։

Այր ոք չանսայ այլում լուսոյ , քայց միայն մարդկային բանի , Թէպէս համարիցի՝ Թէ անպատեհառուէ իցէ առ Աճուէ , պնդել՝ զի խոնարհեսցի նա յայսպիսի ցածուն դրծ . որպիսի է հոգալ զմանակարարուէ մերոց պիտոյից . կիր դնել ըստ նմ ոմն Թէ գաչն ինչ , զի ՚ի յանձն առնուլ նորա զայսպիսի հոգաբարձուէ , ընդ ցուցմբ և մեք զայն պարտաւորուէս՝ որոց միայն այսուիկ պայմանաւ իցեմք պարտաւոր ։ Այլ որ զայսպիսի ինչ զուխտիչ խորհիցի , խաբեւոյ խաբի ։

Այսմբ եզեն նոյ սոքօք տարբացուցանել ՚ի միտս նմ մարդկան պայծառ ճանաչուէն ինչ իւրոյ տեսչուէ , հոգոյ զոր ունի ՚ի վեր իւրաքանչիւր մարդոյ առանձինն , գեր ՚ի վերոյ իշխանուէ զոր ունի ՚ի վեր նմ արկածից կենդանի մարդկան . ինքնիշխան ազատուէ ծառայեցուցանելոյ զնուէ և զայլ նմ՝ իւրոյ կամաց . և ինամոյ զոր ունի առ ամենեսին՝ որք ՚ի պիտոյս իւրեանց կարդան և դիմեն առ նա ։

Ընդմարտուէս ծանուցաւ հեթանոսաց խակ ։ Այնուհետև ՚ի սահել գերպիկուրոս , որ ասէր՝ Թէ Աճ ոչ խառնի իւիք իրողուէս մարդկան , յառաջ բերէ ըստ նմ զկայ կարծիս և զնմանական սովորուէն ազգի մարդկան՝ յայսմանէն՝ ոմն ապացոյց անաղարտել ։ Այս . ՚ որ զի կուրսին խորհի , հարկ է այնպիսւոյն անգիտ լինել , Թէ ըստ կողմանս աշխարհի յնմ ժամանակի , և յնմ ազգս՝ մարդիկ պաղատանօք ամբառնան զձեռս յերկինս , և ուխ-

Աննէա· յաչ ղաթ· Բաբերս· բոեղ· ի· ե·

1 Որ ասէն զայս , ոչ լսէ զաղօթս նոցա որք առնեն յամենուստ երկնաստաց բազկօք առանձին և հրապարակաւ ։ Որ ոչն լինէր արդեօք , և ոչ յայս մտեզնուէ միաձայնէին մահկանացուք առ հերկ՝ խօսիլ առ խուռ ծածուէնս և անարդասուրք դնս , Թէ ոչ ճանաչէին զնոցա երախտիս՝ երբեմն ընկնամասոյցս , և երբեմն աղօթաւորացն պարգևեալս ։

տէն նիք ուխտս առ ընդունելոյ վկայեալ չնորհս : Ա՛ս ըմէնն արդեօք զայդ սովորուի , և միաբանէինն յայդպիսի օտարոտի անմտուէն՝ ուղերձել վկայուածս իւրե անց և զուխտս առ ՝ածուէն իմն խուլ և ապիկար : Նա՛ս այս նիչ հանդրական համախոհուէնէն չիցէ ակներև ցոյց , ինքնաւկայ խելամտուէ նիչ , թէ լսէ ՝ած հայցուածոց նիչ :

ՋԱՐՏՈՒՂԻ ՉՆՆՈՒԹԻՒՆ

Ի վե՛ր Ա՛ստուածոյ :

Պանզի յայսմ հետէ պատահէ առնէթ խօսելոյ զմաքսաւորաց , վեռ պատշաճ թուի մեզ աստսինն տալ հարևանցի ինչ տեղեկուէ : Զոր ինչ խօսիլ ունիմք ՝ի վե՛ր այսը , գլխի յերկուս պրակս . յորոց յառաջնումն խօսեսցուք զեկամտից ժողովրդեանն հռովմայ . և յերկրորդումն զմաքսաւորաց՝ որոց գործ էր ժողովել զնոս :

ՊՐԱՆ Ա՛ՌԱՋԻՆ

Յաղագս եկամտից ժողովրդեանն հռովմայ :

Եկամուտք ժողովրդեանն հռովմայ էին առաւելապէս յերկեակ տրոց՝ զոր առնուին ՝ի քղեքացւոյ , կի՛ ՝ի գաշնաւորաց ինքնակալուէն . զի՛ էն՝ հարկ և տա՛ք . որոց տարբերուէնէ ծանիցի յառաջիկայդ :

Լատ. դրէ՛ք, և վերջին։

ՅՕԴ՝ Ա՛

Յաղագս Հարկաց :

Հարկն՝ է տուրք անձնական , զոր իշխանք կի՛ հաստարակապետուէնէ առնուն յիւրեանց հպատակաց ՝ի լուծ զծախս պետուէնեան :

՝Ի սկզբանէ ՝ի հռովմ հարկն վճարիւր ըս մարդահաշուի և միապէս , ոչինչ հայեցեալ յինչս կի՛ յատկանա՛ն : Բայց սերվիոս տուղղիոս վեցերորդ թագաւոր հռովմայեցւոց՝ հաստատեաց զայդ սովորուի . և կարգաւորեաց զտուրս ըս չափու և կամաց իւրաքանչիւր առանձնաւորի . ոմ՛ց ցուցաք կանխաւ ՝ի խօսիլն զկարգմանէ Ա՛ղգահամարին : Բայ տուրք ՝ի սկզբանէ չէին ինչ երևելի . բայց իւրև

սկիզբն եղև տալոյ ռոձիկս զօրականաց՝ զորս յառաջն կինուորեին ձրի , ըստ պիտելոյ կառավարուճն՝ առաւելեան և ք վաս ։ Այն՝ զի երկատեսակք . կէսք սովորականք և կարգաւորեալք , որք տուեալ լինէին ամ յամէ . և կէսք արտաքոյ կարգի , որք եղեալ լինէին միայն ՚ի կարևոր պիտոյս հասարակապետուճն . ոյր պատահեաց յամին հր. ռոմվմայ 538 , առ հիւպատոսուք Ա. փաբիոսի մաքսիմոսի , և Ա. կղոդիոսի մարկելղոսի . յորում առանձնաւորք հարկեցան տալ գումար ինչ իւրաքանչիւր ըստ համեմատուճ իւրեանց եկամտից , ՚ի հանդերձանս տօթմիղն նաւացս , և ՚ի պէտս նաւավարացս ։

Չանասպազորդեցին դնել ՚ի վերջ առանձնաւորացս զայս ազգ հարկի , մինչև յամին հռոմվմայ 586 ։ Յորում ժամանակի պատերազմ եւիլիոս արկ ՚ի հերկաց գանձատունն այնչափ ձոխ գումար ոսկւոյ և արծաթոյ , որք էին մասն աւարին՝ զոր աւարեաց ՚ի պերսէոսէ վերջնոյ թագաւորէ մակեդոնացւոց , մինչև կարող լինել հասարակապետուճն խոպան ապահարկ առնել զքղքացիս , որք և վայելեցին յայմմ ազատուճէ մինչև ցերկրորդ ամ մահուան յուլիոս կայսեր ։

Կէս. ըստ պատմ. Պոլիբ. ի. 16։

Ոչ արժան համարիմ չգեռուել յայս վայր զասայեալն կիկերոնի ՚ի գրուճն այսր ամի , որ պատիւ մեծ ի պատմսէ եւիլիոսի ։ Կանգղ յետ պատմելոյ՝ թէ եմոյծ նա անչափ գումար ՚ի գանձ հասարակաց , յաւել՝ չտարաւ ինչ ՚ի տուն իւր , բայց զանմահ յիշատակ անուան ։ Ընդէսպիրուքն՝ արդարև աղնուական և սակաւագիւտ ։

Յօդ · Բ ·

Յաղագս Ա՛ռնէց ։

Յառաջին ժամանակս հռոմկապետուճն՝ այս եկամուտք Ա՛ռնէց էին երբեմն , և քաղէին ՚ի կալուածոց և յարօտոց՝ որք իւր էին . ՚ի հասից և կիր ՚ի տրոց ելից և մտից վաճառելի իրաց , որոց և անուն կոչէին Տասանորդ , Պրաոր բէեաբ , և Ասք ելմոթ ։

Տասանորդս . Ոչնուաձել հռոմվմայեցւոց զազգ ինչ՝ եթէ յիտալիա , և եթէ արտաքոյ նր , առնուին ՚ի նոցանէ զմասն ինչ երկրի նց , յորոց ինչ ինչ թագուին քղքացւոց երթելոց անդր հատուածի ազագաւ . և զնոցանէսդոյն պահէին անձանց զսեպհականուճ , ՚ի վարձու տուեալ ա-

Լատ. գՀ գՀմՂ , կիՀ գՀ ևՂ ։

ուանձնաւորայ՝ դաշամբ վճարելոյ ժողովրդեանն հաւա-
մով զտասանորդ պտղաբերութենէ նոցա ։

Ի Վերջս գ. 12 ։ Տասանորդք ոչ առան միօրինակ չափ գաւառաց ։ Վասն որոց պահանջիւր որոշ ինչ չափ յորենոյ , կիր որոշ ինչ գումար դրամոյ կանոնաւոր և անայլայլակ ։ ոմն ի սպա նիա և յափրիկէ ։ և այսր որոց անուն կոչիւր Խափ հասպա պոն ։ զի միշտ էր նոյն , եթէ եզանակ տարւոյն լինէր բարւոք կիր յոտեակ ։ և եթէ քերք լինէին աւատ կիր ա զազուն ։ Ւնդ այլ գաւառս , որպէս ըստ ասիա , գնայինն գԹովք ։ զի ոչ վճարէին սոքա՝ բայց սոսկ զտասանորդն , մինչև ժողովրդեանն հաւասիմայ բաժանորդ լինել ՚ինասու անքերը ամայ։ Ւնդ սիկիլիա գնայինն նոյնն օրինակաւ ,նա առաւել ևս ակնածութիւն ։

Ի սիկիլիոյ , ոմն և յայլ գաւառաց՝ ձգէին յորեան երբ ըեակ անուամբ , ըստ որոց և կոչէին գլուխ , պատանորդեան , գնածոյ , և գնախպախան ։

Լատ. ֆոռա մինդամ պէ գասմանում ։ Յորեան պատանորդեան էր տասանորդ յորենոյն՝ զոր ամ երկրագործ քաղէր լիւրմէ երկրէ ։ և էր պարտաւորեալ տալ զայն ձրի ժողովրդեանն հաւասիմականի ։ Գնածոյ էր այն՝ զոր ժողովրդին հաւասիմական գնէր ի պետս սե-

Լատ. կմէ դում ։

տուէ , զորոյ նա ինքն տայր զգինն ։ Գնախպախան էր այն՝

Լատ. էսդի մադում ։

որ ծախիւր ի պետս տան պրետորին , որում պարտական էր գաւառն մատակարարել զայն ։ Պրետորն իսկ էր բեմն կարգեր զգին նր , և ընդունէր զՀաւասարն գնոյ նորա դրամով ։

Տուեալ լինէր և տասանորդ գինւոյ և ձիթոյ , և ամ մանուկոյ արմատաց ։

Լատ. ֆռուկէս դէսմա ։ Պրաատր էհէաբ էր եկամուտ ինչ զոր քաղէր ժողովուրդն հաւասիմական յարօտոց՝ սեպհական եղելոց հասարակապետութե , որ ի վարձու տայր զնոս առանձնաւորաց ։ Այս անուն էր եկամտիս ։ զի ի հնդկայ տումարս գրեին զԹիւ արօտականաց , զոր վարձողք առաքել ունէին յայն ա բօտս ։ և ըստ այդմ Թուոյ սակ արկանէին հաշուին՝ զոր պատասխանել ունէին նորա վճարել ամ ըս ամէ ։

Լատ. բօս դէմէամ ։ Ւսած ելոսաթ [1] կոչէին զտուրս՝ որք եգեալ էին ի վերայ վաճառելի երաց , որոց էլ և մուտ էր ըստ դրութեան քննչին , կիր ըստ նաւասհանգիստս ծովու ։

Լատ. էնկէ սիմ մանսիպ ատում ։ Այր միւս ևս տուրք ուրոյն յատացելոց աստի , զոր կո չէին դասնորդ ալպատգրաց ։ և էր քանեերորդ մասն գումարին , որում հատանէին զգին ստրկի՝ որում տուեալ լի-

[1] Ասա տպա առ լատինս ասի բօսք և բօսգուս , այ նասհանգիսք ։ գծուխում՝ ի բառիցս բօսգա , այ դասան ։

նէր ազատուէ . և այն մասն գնայր ՚ի հասարակաց գանձատուն : Այնհետս մանկիտս հիւպատոս կարգեաց զայս ՚ի զօրուէն . ինչ՝ որ չէր երբէք արկեալ ՚ի գործ . բայց և այնպէս ծերակոյտն հաստատեաց զայն յօրէնս , զի բեր բեր Հռոմայեցւոցն էրևելի եկամուտ : Պատմի ՚ կիկերոն , Թէ լիւր ժամանակս իսկ , յորում յայտ իտալիոյ բարձեալ էին տուրք քաժից , կայր դեռ այս ծանրոսի , զորոյ ապա յաւէր կիսոյ չափ ինքնակալն կալիգուլա : Դիոն . ՚ի ԽՈ . ղոռաց . ԿԲ :

Ի շինուածոց ևս , և ՚ի վաճառէ աղի՝ ձգէին հռոմայեցիք միւս ևս եկամուտս . այս ևս տուրք կոչեցաւ Տաքս : Լիւ . ա . լԲ :

Այնոսիկ մարկիոս Թագաւոր եղև առաջինն՝ որ կարգեաց զաղէհանքս : Այլ ՚ք զի որք ունէին զայն ՚ի վաճառս , վաճառէին զաղն կարի իմն Թանգագնոյ , քարձան ՚ի նոցանէ . և ՚ի ԼԵԼԱԱԲԵՈՒՆԻ Ժողովրդեան՝ յանուն Հասարակաց տուան ապա գործակալաց ոմանց , որք տային զՀատոր մատակարարուԼԵ իւրեանց : Լ.յս եղև յայնհռոմայեցի 246 :

Փոփոխուիս եղև ՚ի նպաստ ժողովրդեան . և աղն աւելի ՚ք զերբք Հարիւր ամս ինաց զերծ յայտ ծանրոսԼԵՆ : Այլ զկնի յայնհռոմայեցի 548 , առ Համարակալու Թ ՚ք Ա՚. լիւիոսի , և Ա. կղոդիոսի՝ եդաւ ՚ի վերնէ նախ առաջին մնաքս : Չայն վայր ՚ի հռոմ և յայտ իտալիա ² գին աղի եր իբրու երկու մասն դահկ , որ հաւասարի երկդնեալ բի գաղղիացւոց : Ա՚ք բացատրէ տիտոս լիվիոս Թէ բաւիւս աղ՝ արջափ ինչ աղ իմանայցի , քայց իմանային ընդ այն ժամանակս : Կարծեցաւ՝ Թէ լիվիոս եղև հեղինակ ծանրոսԼԵս . և Թէ կարգեաց զայն ՚ի վերԺինդրուԼԵ անի բաւ դատաստանին՝ զոր այլ անգամ արարեալ եր ժողովրդեան ՚ըդեմ նէ . յորմէ և մանկիոս անուն կոչեցաւ նէ՛ Լ.ղաՔԵս : Այլ ՚ք ուրեք երևի , Թէ ցոր վայր հասաներ գումար այսր մասի : Լատ. սալինաթոս :

Կավք երկաթոյ , արծաԹոյ և ոսկւոյ ըստ յառաջելոյ ժամանակաց հասուցին հռոմայեցւոց եկամուտ երևելի չոյժ : Պողիբիոս ՚ը յիշատակելոյ սորաբանի՝ իմայուցաւ նէ ՚ևՔ , Թէ կային լիւր ժամանակս քառասուն հազար տրք՝ որք գործէին ՚ի քուս մետ ՚ի կարքեդոն . և մատաղարարէին օր ՚ը օրէ ժողովրդեանն հռոմայեցւոց քսանև հինգ հազար տրամ՝ , որք են իբրու երկոտասան հազար հինգ հարիւր լիբայ գաղղիոյ : Սորբան . ՚ք . 247 :

---

1 ՚ի բառնել քաժից եղուամբ յԼ. տալիա ··· զինչ այլ միայ մաքս առ անին , բայ ՚ի քառնորդէն : (Ծոտաղ

2 Աղն ՚ի հռոմ և ՚ը յայտ իտալիա արժէր զլեցերբրդ մասն : Լիվիոս . ԽԲ . 10 :

Հերակլ գանձատուն Հռովմայ էր բազմահատուստ յոյժ յաւարէ զոր բերէին անդր զօրագլուխք՝ ի գառնալ իւրեանց յաղթութէ՛ ի հայրենիս. մնաւանդ զոր անընչաձեռքն էին՝ իբրև զպաւազան եմիլեոս, զորմէ փոքր մի յառաջ խօսեցաք։

Ա՛ւաղ, զի առ նախնի մատենագիրս ոչ գտանի, թէ որչափ ինչ էր հաս Հռովմայեցւոց ուրոյն ուրոյն՝ ի մաքսիկ և՝ ի հարկաց. և թէ ցո՞ր գումար հասանէին ըՀանրապես եկամուտք հերկապետութէ։ Յայտ է թէ էին սո՛ր՝ ի սկզբանէ սակաւք. բայց ապա՝ ի յետին ժամանակս հերկապետուէ առաւելեալ ըս առաւելլոյ աշխարհակալութէ իւրեանց և ըս ընդարձակելոյ տէրութե նո՛ր։ Պատճառ նոս խօսեցեալ էր յայտնապէս զայսմ նիւթոյ իւր գիրս. յոր գրէր զզօրուն, զեկամուտս և զծախս հինգնակալուէ և այլ այս մատեան, և մե՛ծ մասն պատմուէ սո՛ր կորեան։

Պետարք՝ ի պմպէոս

Ա՛յաջ գիտեմք՝ ի պլուտարքոսէ, թէ պոմպէոս իբրև յաղթեաց միհրդատայ, ետ տանիլ՝ ի յաղթական հանդիսի մանագրութէա՛ն ինչ, կի՛ տախտակս խոշորատառս. յոր ընթերցեալ լինէր, թէ հերկայ եկամուտք յայն վայր առ ըս առաւելեալ քե՛ վեհինգ հեզր բիւր, կի՛ քան զչիսուն միլիոն տրամ աստիկեցի. որ է քսան և հինգ միլիոն գաղղիական լիրայ. այլ՝ ի բերոյ սահմանոյ՝ զոր ստացեալ էր նո՛ր, ձգելն հռովմայեցիք ուէ՛ հազար հինգ հարիւր բիւր, կի՛ ութսուն և հինգ միլիոն տրամ. որք առնեն քառասուն և երկու միլիոն, և հինգ հարիւր հեզր լիրայ գաղղիական։ Այս երկու գումարք՝ ի մի բռնանդակեալք բազկացուցանէին վաթսուն և եօթն միլիոն, և հինգ հարիւր հազար լիրայ. և էին եկամուտք միայն ասիոյ։ Այլ ապա յաշխարհակալութէ՛ գաղղիոյ և եգիպտոսի՝ առաւելան յոյժ յոյժ եկամուտք ժողովելոց դեռեան հռովմէականի. վա՛ր ըս հարկն՝ զոր արկ կեսարոս

Սուեթոնիոս՝ ի յիւլիոս. իե։

Եւտրոպիոս՝ ը։

Վելլէոս՝ ը. ճ։

ի վե՛ր գաղղիոյ, ըս սուետոնիոսի և եւտրոպիոսի, հասաներ ցտասն միլիոն տրամ. կի՛ ցվեհինգ միլիոսն լիրայ գաղղիոյ։ Այլ ըս վելլէոսի՝ եգիպտոս իսկ վճարէր ոչ՛ինչ ընդհասա՛ի գաղղիոյ։

Յետ խօսելոյ զեկամտիկ ժողովոյդեանն հռովմայ, հարկ է խօսիլ ինչ և զայնց՝ որոց գործ էր քաղել զնո՛ր։

ՊՐԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ

Յաղագս Ա՛ստուածոյ։

Ա՛յս անուն էր վաղ տային այնց՝ որոց յանձն էր քաղել զՏ՛երկայ գրամ· որք առ այժմ կոչին և ինամակատ, կամ հանդերձեան բաժանուած։ Ի գործ արկանէին Տ՛երկօրէն զայս պաշտօն ասպետք հռովմայեցիք· որոց կարգ՝ որ էր ընդ մէջ ծերունեաց, և ժողովրդեան, մեծարգի էր ի տէր ռովմ· զի կարգումն իւր սկիզբն ունէր ի ժամանակս անտի հռոմուղոսի։ Զնոսա ընդունելի ի պաշտօնա տարութիւն, և չմոռանային ի ծերակոյտն, յորմէ՛ էին ի կարգ ասպետական· որով և գիւրանային նոյ քաղել զեհամուտս ժողովրդեանն հռովմէական։

Վասուցանէին յիւրեանս բաղում ընկերութիւն, յորս մուտ ունէին երեք ազգք անձանց։ Զեռնաբեաց կամ գործաւոր՝ այնք էին, որք առնուին յանուն իւրեանց վաճառաւորն, կամ պինդ վաճառուն։ Իրաշխաւորք այնք, որք երաշխաւոր լինէին նոյ· և Օ՛ձոյք՝ ընկերացեալքն, որք մտանէին ընդ այլս յընկերութիւն, և բաժանորդ լինէին նոյն շահավաճառի և վնասու։

Հրապարակական մաքսաւորութիւք կամ մենաշնորհութիւնք, եթէ յիտալիա, և եթէ՛ ի գաւառս, ոչ լինէին ուանք նշանակեալ, բայց միայն ի հռոմ, և առաջի ժողովրդեան· և այսր հոգաբարձութիւն յանձն էր համարակալաց։

Ո՛վ յառնէր ինչ դժուարութիւն ի նուազել կամ ի նանրացուցանել զմաքսաւորսն կամ վնասաճառութիւն իմն, կամ այլ ինչ այպանս, իրողքն հասանէր ի ծերակոյտն, որ ոմն գերակայ դատաւոր որոշէր· վո՛ւ զի այն մենաշնորհք, կամ մաքսաւորք ներքոյ էին ծանր ծանր վտանգաց։ Ալիկերոն յայսմ գեղեցիկ առենաբանութիւն, զոր արար առաջի ժողովրդեան, զի տայսի պոմպիդոսի հրամանաւ նատարուն պատերազմին՝ որ ընդեմ միհրդատայ, ձաքտար առաջի առնէ զանհնարին վտանգն՝ յոր յայս սակս պարանէին այնք, որոց յանձն էր քաղել յասիոյ զհասոյ բակաց փող։ Ա.յն [1] գաւառ՝ ասէ, վերագոյն է քան զնմա

1 Ա՛սիա՝ այնչափ յուրեք է և արքաւանդ, մինչև արգասաւորու թիւն անդոց, պատոց զանազանութիւն, շարձակութիւն արօտից, և յաձախու թիւն ազնխոտից և ոչխարաց, որ արտաքս առնուք, ապաքէն անցանէ զանցանէ զնմա սահմանաք։ ։ Լքանին խոշունք, խոսպանանոյ երկրագործուն, լսել

գաւառս հռովմէական տէրունէ , արգահանդէզ երկրի , պէսպիսութ պաղոյ զրոյ քերէ , առաւելութ արօտոց , և յառախութ վաճառաց , որոց անտի փոխադրութ լինի յայլ տեղիս : Լ՚րդ՚ի գուժել պատերազմի , և ՚ի լսելի լինել թէ մօտ է զօր թշնամեաց , թէպտ և չև իցեն ուբեք յարձակեալ , յապահանութ դնի երկիրն ամ. զի լքեալ թողուն յոյնժամ զՀոգ խաչանց , և զմշակութ երկրի , և խափանի ամիս առաքաւ ըստ ծով . և այնպէս ՚ի խցանել և ՚ի սպառիլ աղբերաց՝ յորոց են քերք մաքսից , այլ ոչ կարեն մաքսառուք ընուլ զիւրեանց պարտաւորութիս , և ոչ վճարել զսակարկեալ հաշիս :

Կիւկերոն պնդէ ոչ սակաւ ՚ի վերջ անպատշաճուն , և այնպէս խօսի զհանրական մեծատաճառաց , կամ մաքսառուց , մինչև երևեցուցանել՝ թէ մեծարգի են յայս նո-

Կիւկերոն . ՚ի ճառն ըստ Վեռեայ օրինաց :

րա : ,, Լ՚թէ հաւատացաք միշտ՝ ասէ , թէ եկամտիք որք ,, ձգին ՚ի վարկաց և ՚ի մաքսից , զօրավիգն են հռոմկապե- ,, տութեան , յիրաւի է մեզ զկարգն վարկահանաց և մաք- ,, սառուաց՝ համարել ապաւէն և հաստատուն բռնադրակ ,, խնդիր պետութ ,, : Լ՚սս և յայլ առեներանութիս իւր կիւկերոն վերոյ խօսի : Լ՚ս արդարև առնէին սոքա մեծա- մեծ ծառայութիս հռոմկապետութ , որ յորովհետև զիմմ-

Լիւկոս . ի՚ Նիւ . իբ :

նծ յիւր ձախորդութիս և ՚ի կարևոր պիտոյս : Պատմ. մի- տոս լիովիոս , (զոր պատմել ունիմք և մեք զկնի ,) թէ ՚ի ժամանակս՝ որք ձգեցան յետ պատերազմին կամնեայ , փութլվիոս պրետոր իւրով առաջի արար զանկարծ հռով- մայ ՚ի յղել ՚ի սպանիա զկերակուրս և զհանդերձս՝ զիմիւ կարևորս , յորդորեաց զվաճառականս՝ որք մաքսիւք ձո- խացեալ էին , յօգնութ հասանիլ հռոմկապետութիս ձո- խացուցչի նոյ՝ կանխիկ վճարմամբ , զորոյ լըռնել ունէին անվրէպ վհատուցումն . և նոյ արարեալ զայն մտադիւր և խնդամիտ , քաջ ցուցին զնախանձն զոր ունէին առ հա- սարակաց օգուտ :

Մեք համարեալ նոյ յանցաւորուի , թէ ստացան ինչս , ՚ի ժողովէն զհռոմկապետէ : Լ՚ս արդարև չիք ինչ այնպէս արդար և օրինաւոր՝ որպէս շահ այգպիսի , բայց երբ չափաւոր իցէ . և այսպէս թուի թէ արարին այնք՝ զորոյ են մեր բանք . զի ասի լոկ , թէ յաւելին զնաբեանոյ

դագաբէ նաւարկուէ վաճառակա- նոյ : Վասն այսորիկ անգնած է պահպանուէ մաքսից , որ ՚ի նաւա- հանգստէ , որ ՚ի տասանորդոյ , և որ ՚ի գրաւոր բեկարաց : Ձայս

սակս բազում անգամ միամեայ պը- տուղ կորնչի առ մի միայն շրջակ վը- տանգաց , և առ մի միայն ահաւետաք պատերազմի : Կիւկերոն . ճառէ ընդ Վեռեայ օրինաց . հատոր 14 . 15 :

հայրենի եկեղեցւոյս ։ Ո՛պա արուեստ մաքսաւորուե՛ն ոչ միայն չէ՛ գատապարտելի յինքեան , այլ և համարելի է՝ ուժիւ հարկաւոր պետուե՛ն ։ Ո՛ւ բառնալոյ զծանրութիւնս՝ զոր ունի սա , առ պաշտպանելոյ զնա՛ի թշնամեաց արտաքոյ , և առ պահելոյ զնա՛ի խաղաղուե՛ն ներքոյ , հարկին իշխանաք հանել՛ի հպատակաց իւրեանց մաքսս և հարկս ։ Տուիչս ։ Տարեգրութիւն ժգ· ֆ ։

Մի յինքնակալաց հռովմայեցւոց յուսցանէր , թէ խորհի բառնալ իսպառ զՏասաարակաց բերութիւն , և պաշտ գերեզիկ պարգեա ընդհեղ ապէի մարդկան ։ Այլ ծերակոյտն գովեալ զնո՛ր ազնուագութ միտս՝ առաջի արար , թէ կործանումն է այն ինքնակալուե՛ ։ Իշխանաց ահաւոյ երևի բերումն յայս գժուարին հարկ · բայց և զանց առնել չի՛ կ՚նար ։ Ապա միտ իւրեանց է , զի՛ ի դնել և՛ ի պահանջել հարկաց , յուսցցի՛ ըմբռնելոյ և գթասիրուե՛ առ հպատակս , զհետ երթեալ իմաստից միոյ՛ ի թագաւորական պարսից · որ՛ ի կամիլ կուսակալի ուրումն ընդհանուկս առնել նմա՝ առաւելութի՛ մաքսից , էառ պատասխանի · Իմ հոգ են , զի խաշանց ինոց կարօ՛ էջին , այլ մորի՛ զ՚ երկնեցին ։

Ո՛չն է չար , զի մտաց իշխանաց ոչ միշտ լինի անսալ · և այնք՝ որոց տուեալ լինի այդպիսի իշխանուե՛ , զեղծանին երբեմն նովին մեծապէս ։ Ա՛ռ զայս բանս մեծ առաքեալ ։ Ա՛ռ զայս բանս մեծ առաքեալ ։ Ա՛ռ զայս բանս մեծ առաքեալ

ՆԵ լեցի ինչ գնալ ընդ մայաստարս ամենայն խոյր հաճոյե , յայգմա
նե անկանգնելի երջանուն լինելոյ ինդ՝ զերոյ ծողովրդրն հոռվելա
ման ՝ի տեղ յանկն արար գործաբաչխունե . վե պե պէտ են արնուն
լինել տեղ ո՛չ գիայն առ ապահովուն և պահպանուն կենաց նոցա ,
այլ և առ առաւելու գօգուտ նոցա և առ դեւբել նոցա յանի , որ
չափ ո՛ր էջե : Ամե ամալ երբեկեցե , այս գիայն ե գծնաբարնե՝
զեր գոցես ՝ի մատակարարու՝ ամար գաւառե :

Ա՛յս իմաստուն խրատաք՝ զորս կիկերոն տայ եղբօր իւ
րում՝ ՝ի Թղթի , ուր ազատութիւն խօսի՝ որ ինչ եր՝ ի սրտի ,
զգայուցանէն մեզ , չինչ միտս եր նա ՝ի վե մաքսաւո
բաց , և նուաղեն յոյժ զկշիռ գործուեց՝ զոր տայ նոցա ՝ի
հրապարակաւսուս , յորս խօսի ոճգ առեւտրական :

Ա՛ր արդարև ՝ի յառաջատիլ պատմագրուե՛ս պատմիչ
ունիմք ինչ ինչ ՝ի գործոց նոյ , որք չէն նոյ ՝ի պատիւ : Ա՛ր
ունիմք յերևելի անձանց հնարկապետուե յոչինչ իրս այն
պես նշանաւոր գտան , ոգ ՝ի հակղբուե և յարիուե՝ զոր
կալան յընկրկել զկեղբեանս՝ զոր հատուցանէին սոքա
հպատակաց ինքնակալութե : Յորոց միջի երևելի եղև՝
զոր արարն Ա. մոկիոս սկիզբոյ . որ ընտրեցաւ յառաջ
նորդութե ասիոյ ոճգ զպրետոր : Յորմե եհաս նա յիւր գա
ւառ , ոչ լսեր ինչ բայց գանգատս յամ ժողովրդոց՝ վե
անիրաւ պահանջողութե , և անողորմ խստութե մաքսա
ւորաց : Ո՛չ խնամք քննութե զերան , ՝ի վե եհաս՝ թե
կարի խոկ ձշմարիտք էին . բայց իւր նախորդք , կամ ակ
նածութե առ կարգն ասպետական՝ որ զօրաւոր եր յոյժ
ՀԱ այն ժամանակս ՝ի հռոմ , և կամ զի և ինքեանք հարբա
տասցին , բազմացուցին Թողութե էին արձակերատան զան
յագ արծաթասիրութե մաքսաւորաց : Ա՛պա եգ ՝ի մտի ,
Թե չիք հնար ընկրկելոյ զընթացս այսպիսի ակներև ա
ւազակութե , բայց օրինակաւ իմն անաչառ խստութե , յա
հարկուե այլոց . և ետ կամել զմի ՝ի գլխաւորացն՝ որ վե
րակացուն եր քաղաքացոյ հնարակաց դրամոց : Ամե ար
դար խօսիցիք , ոչ յանցաւոր և այ եք զկուզկահար ձա
նապարհի այր՝ որ իշխանութե զոր եառ՝ զեզծցի , ՝ի կեղե
քել և յապահանուե գնել գործողութս :

Ա՛յո՝ բազում անգամ ոչ մաքսաւորքն են՝ որք գոր
ծէն ձեռաք իւրեանց զայդպիսի յափշտակութիս . կի
ձգէն օգուտ յայդպիսի գողութե , այլ ստորագասք նո
ցին : Այլ այս պատրուակ՝ Թէպէտ և համարեսցի ձշմա
րիտ , չարդարացուցանէ զնե . մարթ է ասել գնոսա՝ ըստ

Դիտ. ՝ի տաղաչափ վա
ւերագիր 394:

միոյն գործարուե (Թէ սերապէս քրամ հրամանատարութե :
խորհիլ կամիցիմք) ՝ի բանգակ

հիւկերոնի · Պորտոպա ՝ մոխասուտ , փորձակալ էր , և գրա-
գէրթ , սպայ էր , ազգակոտ , և բաբելեմ՝ որ հան էր , և էե-
բով եղեհանուեցաւ զնիծանին , էր էեռտ էն ։ Ձնէզ հասանէ պատա-
խանի տալ վա՞ւ գեացէզ նոցա առ չաղաչացիս , առ գաշնաւորս , և
առ հաւրէնադուրենն ։ Ձէր են յանգանոյ՝ զոր փորձեն · զի պարտ է
յէզ երաշխաւոր լինել փորձոյ նոցա՝ առաջի չաղաչացոյ , ընդե-
րայ , և հաւրէնադուրենէ ։ Ովն կամիմ երթալ անդրէ , պարտ է՝ զի
մէ մեռ գնայն լինիցեմ անընդհատացրդ , այլ զի այնպիսիս առնիցեմ և
պամանն գնաս , զոր վարեմ՝ ի պատասխանուրենէ՝ որ յանցն է ինդ ։
Ա՛յս է կանոն · բայց ոնը պահիցի ։

ՕՐՏՈՒՊՒ ՕՆՆԱՒԹԻՒՆ

Ի վերայ Հանդերձեալ հառաջմայեցւոյ ։

Ի խօսիլ վճանդերձելոյ հառաջմայեցւոյ՝ արժան է մեզ յի-
շեցուցանել , թէ սակաւ նիւթք են ք զսա խառնակք ,
յոր և հեղինակք են անմիաբանք ։ Իմ ոչ են կամք՝ ոչ
մեռանել զնե , և ոչ միաբանել · զի իմ վախճան է միայն
պատմել համառօտիւ ըստ կարի , որ ինչ հաւանական
թուիցի , և իմոց ընթերցողաց պիտանի ։

Օգեսթ արքայ ։

Ովնոյ՝ էր զգեստ հառաջմայեցւոյց սեռական · զոյ սակ Լատ · դօմ ·
վերագրելոյս ·

Ի վհառաջմայեցիս՝ պերօզ երկրէ , զօնոցասոր՝ ազգէն աքէ ։ Լեհեական ·
Այս էր օթոցն ազանէլի աւուրց խաղաղութէ , ուստի և գէրտ ։ ֆոռ
նշանակ նմին · ըս այնմ · զնոյ պեղծ պացէն օնոցի ։ 86 ։

Այր սա վերարկու ինչ լայն յոյժ , և ըս Հնարկ կարծեաց
բոլորովին բաց յառաջոյ կողմանէ · զոր Հնարկօրէն հաս-
տատէին զձախոյ ուսով , մինչև աջոյ ուսոյն և բազկին
բոլորովին ծնալ ազատ ։ Այս զի էր կարի լայն լայնատիւս ,
փաթթաթէին և զարձէլ փաթթաթէին , զի մի լոյսն գետ-
նաքարշ · ծալէին և ի վեր աւնուէին բազմօրինակ , և

1 Ա՛ն այրընտիր քո ընկերք՝ ընկերացս լինել նոյնպէսի ։ Վէր
քոյ ձեռք էին · ոսոխականք , գալիք , ըս ։ ե · համար 27 · 28 ։
պատուիրակք , և մուհեմետիկք՝ քոյ
ձեռք էին · մինչ զի՝ որ միանգամ ա- Պարտ է խնամով զգուշանալ , զի
բեհագուբէ , խնամուբէ , և մեծամ ի պահպանուելէ գաւառիկ ոչ զքեզ
առուբէ խելք ը քեզ առաւել կցոր և եթ , այլ զեմ պաշտօնեայս քոյոյ
դէր , նոյնպէս առաւել և՝ քո ձեռք հրամանատարութէն երևելոցիս մա-
համարէին · · · Քանզի թէ կամք են առելացանէլ գաշնաւորաց , և քաղա-
մեզ անմեղ համարել , ոչ միայն մեզ քացաց , և հաստատակամուրէն ։
արժան է լինել ձեռնասպահ , այլ և Նիւ · Ռոմէ ։ առ Կորնթոս եպիսկ ։

զքրիստոսն արկանէին ՚ի վէր քաղկաց : Կուիմիլիանոս մեկնէ ընդկար , թէ որով օրինակաւ պարտ է առեւտրանին ունել զիւրեւ զօձոյն յատեանսաբանել իւրում։

՚Ի ժա գիրս· գլուխ ՟ը։

Հետաքննին է զոր ասէն , բայց մեզին յոյժ ։ Պատճառս սիոս ։ մեծանուն Ձարտաթաոս , կարի ինն մտագիր՝ եւ աւելոյ ՚ի յարդարուն հանդերձս , հայիր ընդ հայելի , գինել թէ բարեյարդար իցի՞ ամ. և ոչ նուազ պատաղիր ՚ի փոյթ պատշաճելոյ զձալս իւրոյ օձոյն , ընդ կարգելոյ ըստ պարբերուսիս իւրոյ խօսից ։ Չկոյր անպատշաճութիւն ցածնուն և ոչ արք մեծարուք ։ Ահաբէ , ՚ի ՚ի ընդոծնոյոս ընդ ՚ի չիրս ։

Ի սա երևելոյն ՚ի կռնեայ քանդակս և ՚ի մանարձանս փողերիս , օձոյն էր հանդերձ փառացի և չքեղ , բայց թուի թէ չէր ինչ այնպէս դիւրակիր ։ Կիւրեղ նորա էր նրբագոյն . որ հնարիկօրէն էր ասուի , և սպիտակ . բայց ՚ի սգոյ աւուրս և ՚ի հնարկաց աղէտս՝ ՚ի բաց եդեալ զայն , զգեստուին այլ սեաւ ոյր ։

Ձափ նը էին որոշ , այլ ըստ ձոխսուն և պերձուն զգեցուցին ։ Վերատիոս գրէ զումունիկ մեծատանի , որ պատուիր ընելով պատուիրեր միւմ ՚ի թաղմատարաց՝ չձկոիլ ՚ի լայնել զօձոյ՝ ըստ իւրումն ։

Ուխտիս· ՚ի ղուկաս· գլուխ ՟ի· համար 28 · 29։

Ասէ իմ տանին՝ պանդոուրի , դ՛ ընդ էս մըրցիր՝ նեռն ի ոյն · անդամ օձոյ՝ ՚ի ձակ չանկին , պանդամը խոհեմ ընդունայնին ։

Այս այլուր գրէ զցասումն հնարկայ առ ցածադգի ումն մեծատուն , որոյ մեծամեռալ ընդ ընկերզուրի իւր և մեծատրոյուրի , գնայր առել ածելով ընդ հաւոմ վերկանգնեան օձոյուս ։

Ուխտիս· Պետրոսի· գլուխ ՟ի· համար 7։

Ես թեսաղնէս , երբ հարանես՝ չՄարբ պղտոյն , ՚ի լայնատիս՝ յօձոյ պայծառ՝ ՚ի վերջերինն · որպես անոշ՝ պայրոյն աբրուի՝ անցաւորոյ ասա անդր զարթն՝ ընդ լուս նոցա՝ ՚ի բերել յընկայ ։

Լատ· գրա· նէթա։

Պատմուձանն կիմ պարեգօտն , եր հնարկ յուսեայ և հաւատմայելոյ ։ Պատմուձանն յուսեայ էր նեղվեզանի · այլ պատմուձանին հաւատմայելոյ ընդ զանիք էին լայն՝ քայց կարձ , որ ոչ հասանելին ցարմանին ։ Յղանիք միչ ՚ի ծունգս , կիմ փորը մի և ՚ի ստոր . եր փորափակ , և չուներ յառաջոյ կողմանե բացուած . և զի էր կարի ինն լայն արձակ՝ ամփոփելին զնա գօտուով ։ Զմեծ էր առ հաւատ

՚ի Ղուկասոս· ՚ի զգեստուր բուն եղեալ զնմ վայելչուն , եղև պատմուձանի՝ ՚ի հանդերձս · և զի ոտն ։

բիներ զերեսս ՚ի հայելոյ · ուր յաւարտեր զանձամբ զօձոյն՝ ոտն և այլն ։ Մատթեոս· գլուխ ՟ը· ՟ե։

մայեցիս երևիլ՝ի հրապարակի [1] անգօսի, կամ [2] պատմուձանաւ՝ որ իջանիցէ [3] մինչև ցկոնձս, ձի ցսկձըն̈ս ոտից· կամ որոյ թեւքանիք հասանիցեն մինչև ցգաստակետղ [4]։ Սաքափու ի յոյնս ից։ գլ· խ։

Կեսարս կրկը լայնատարած պատմուձան, որոյ թեզա նիք հասանէին ցգաստակետղ, և էին շուրջանակի ժա պատնեաւք· և այլ երեքք ածեր գօտի ըստ մէջ, բայց՝ի վեր լայնատարած պատմուձանին, սակայն ցոփ և թոյլ։ Այլ սիլլա [5] ասեր ստէպ առ այնօսիկ՝ որք զատագովքն էին ազնուատեսութեան· Օ գոյզ ընդոստ՝ի պղայոյ այսր, որոյ եղա նաք գօտիածանէ գուշակէ, ըստ գիրգ ե նորա բնաւորութեանէ, և կամ նայէ։ Համարեր սիլլա, թէ ըստ այսպիսոյ գրգռանօք նորա զօդեալ կայր անչափ անափառութեան, և սիրտ խռովարար և չարայոյզ։

Օ պատմուձան ագանէին անընդմիջապես՝ի ներքոյ օձոցին· միայն սինիքորք ժողովրդեան երևելին՝ի հռովմ լսկով պատմուձանաւ, վասն ուրախոս կոչէ զնա պատմուձանաւոր։ Այնոյն թէ յայնդաստանս և Ա. զատաքաղաքս պատուաւորք ևս զգենուին զայս միայն հանդերձ։

Բայց յատաքին պատմուձանէս, բազում ագանէին միւս ևս՝ի վեր մարմնոյ, և այն էր նոյ սոյ շապիկ· անուանեալ ինքեանալա կամ առաջագոլա և կամ ինձուխոմ· երեքքին ևս՝ են իբրու նոյնանշանք։ Ա. յս ներքինն հանդերձ էր ասուի· զի [6] այն ժամանակս չև էին՝ի սովորութեն կատուիք· վասն ամիւ ալիտէին նոյ բաղանիք վճ մաքրութեն և առողջութեն մարմնոյ։

Ա. յս երեքք հանդերձք էին՝ի հնոյ սովորութե, և իբր հանդակաւք՝ի հռովմ· շապիկ, պաստաճան, և օձոց։ Այնն և այլ հանդերձք՝ զորս զգենուին [7] ի խորութեն հասանկի, աստիճանի և վիճակի։

Ա յսքաճերեքին էր օձոց՝ զոր կրեին ամենուազգի մանկունք Ա յատ· բառ. հռովմայեցիք, յորժամ մտանէին՝ի պատանեկութե· և այս անուն էր նոյ, զի ունէր զնոցս զարգարեալս, և անկեալս ծիրանեաւ։ Ժողովուրդն զայն՝ յորժամ արկանէին զնոսա՝ ի հրապարակս, կամ ի տեղիս ուր ժողովք լինէին, կամ ի տունս հարուստ ոմանց, ուր ինչ ինչ պատուական ինչք էին, կամ ի տունս ուր ինչ ինչ ազգ ազգ ապրանք ծախէ

զիւբեամբք զօթոց այրական , ՚ի հասանել իւբեանց ՚ի վէշտասան կամ յեօթնևւտասն ամ . զորմէ կարծիք են այլ և այլ ։

Մաթեոս· ա. ը։

Ոմիք զբ անգէտ պատմուբեէ մանկունն պապիրիոսի եզբածիբանագգեցի ։ Այս որպի գոլով միոյ ՚ի ծերբունեաց ծերակուտին , ըս սովորուբեէ այնց ժամանակաց՝ գտաւ առաջիկայ ՚ի խորհուրդ ինչ ծերակուտին՝ որ տեւեայ ըս երկար ։ Իբրև գարձաւ ՚ի տուն , մայբ նր թախանձեայ զնա՝ զի պատմեացէ , թէ զորո՞ իրայ էին բանք . բայց նա չէաւ յանձն , և ըզեմ եւայ ժամանակս բազումս ։ Ա. յայ հրաժէշտ պատանւոյն ևս քան զևս յաւել զնէ. տաքբրբուէ մօրն ։ Հուսկ յետոյ իբրև թէ յաղթեալ ՚ի ժուռէնէ նր . ասէ՝ խորհուրդ ծերակուտին էր՝ թէ որ լաւ իցէ . տաճ երկուս կանայս միուամ առն , թէ երկուս արս՝ միուամ կնոջ . և իրողուբեիս (ասէ) որշեսցի առ զաղիս ։ Այց և աղաչեաց ստիպաւ ՚ի ծածուկ ունել զխորհուրդն ։ Այսկ և իսկ գիտաց քղքն ամ. յոյր սակս շփոթեաւ տիկնայ՝ եկին ՚ի վաղիւ անդր խմբովին առ ծերակոյան . որոյ իմացեալ զկանձարեզ կեղծիս մանկանն , ծիծաղեցաւ առ ժամն . բայց ապա սրգէլ ամ մանկանց չմոռանել յայնմ հետէ յաւեան խորհրդոյ , քաց ՚ի պապիրիոսէ՝ որում ընորհեաց զայս առաւելուբեն ՚ի ընորհս հաւատարմուբեէ նր ՚ի պահպանուբեն գաղտնեայ՝ ՚ի հասակի , յորում դեռ կրեր զբզածիբանին , յորմէ

Լատ. բաբ. բէնդպերաս ։ Լատ. պոպլիս։

անուն եդբածիբանագբեայ ։

Այրբ է յայս վայր գասել և զբծլեն . թէպէտ և չէ սա հանդերձ ։ Այժմանբ էին զարգ ինչ՝ զոր տալին ՚ի նախնուբեն միայն ազնուագգի տղայոց . թէպէտ և զինի ճաշակեցաւ սովորուբեին ՚ի հոլովել ամաց ։ Այն սոքա հասարակօրէն յոսկւոյ . և յոլովք ՚ի նոցանէ արտաձև կերբ բոլորակ , զորս կրէին զլանջաց . գործէին զնոսբ նեբբոյ թափուրս , ՚ի գնել անգ ըս մանկտպիոսի ինչ ինչ՝ առ պա հելոյ յակնահարուբեէ , կերբ ՚ի նախանձարարուբեէ ։

Ա՛ղբածիբանի էր և զգեստ ինչ , զոր զգենուն իշխանաւորբք , եթէ ՚ի հռովմ, և եթէ ՚ի հատուածս , և այ՛զա տաքաղաքս ։

Լատ. թօկա վիռէա ։ Լատ. թօկա բիւռա ։

Օ օնոցն առնացէ , զորմէ փոքր մի յառաջ խօսեցաք , կոչէին և օնոց անպատճոյճ . զի էր անծիբանի ։ ՚ի ծածանս ուրախ լինէին մանկունբք , յորժամ ՚ի չափ հասանէին

1 Ես իմամ կիւկերոնի արպինաց. Աբ ապոլիոս. ը. ձբ ։ ևոյ... ևտու օմնոց անպատճոյճ ։

զԱբեամբք արկանելոյ զայն . զի սկսանէին յայնժամ բաժանորդ լինել իրաղութեանց և երևիլ յատենի , որ չէր նոցա թոյլ տուեալ՝ յորչափ կրէին պետ ծերպանին ։

Լատ. տոքտոր գիտնոյ ։

Այնապիսին՝ էր զարդ ինչ հանդերձի , յորմէ և հանդերձն առնոյր անուն ։ Ի մատենագիրսն միաբանին , թէ այն զարգ էին կապերտք ծիրանւոյ ագուցիկք ի պատմուճանն . բայց պնդեն ոմանք , թէ էին բոլորշի իբրև զգլուխ բևեռի . և այլք՝ թէ էին երկայնաձիգ իբրև զողջիկ բևեռ ։ Այլ և իսկ , պատմուճանն որոյ էին կապերտք լայնանիստք , սեպհական էր ծերուհեայ ծերակուտին ։ Ի սպետացն էին մանուկք . վասն այսորիկ կոչիւր՝ նեղապիսակ ։

Լատ. անուս գրոս գիտնոյ ։

Լատ. գոտ պէտ ։

Ի օրէնն ևս՝ էր զգեստ պատուաւոր ։ Ձառաջին տարան զայն Թագաւորք , և ապա հիւպատոսք , ևս և հասարակ մեծամեծք ։ Այր հանդերձ ծիրանի , և իբրև զօձոց . կիր գեղեցիկ ի վար արկանիւր ի տեղի նշի ։ Ի լուսս մանուկիսս պլնդէ , թէ էր զգեստ ինչ զինուորական , զոր ի կիր արկանէին հիւպատոսք ի պատերազմի ։ Ձգենուին զայն և ասպետք ի հանրական հանդիսի համարոյ , զոր առնէին ի 15 յուլիսի ։

Լատ. գլադիս , և բալտեամին գոտ ։

Ի գլադիտ , և Ոչաթ առ մատենագիրս բազում անգամ յարին անխտիր փեսկ միմեանց . էր սա զգեստ զինուորական բայց , զոր արկանէին ի վեր պատմուճանի՝ աղեղեալ ընդեղաւ սովորաբար յաջոյ ուսն , զի ազատ կացցէ աջ բազուկն ։ Հիւպատոսք և զօրագլուխք յառաջ ք՝ ղերթային ի պատերազմ՝ եղանէին ի կապիտոլիոն այսուիկ հանդերձիւ . զի անդ մատուցանէն գից զաղօթս , և ուխտեսցեն ուխտս . և ի դարձի թողուին զայն , մնեալ ի քաղաքն օձոցաւ ։

Լատ. սոկոմ ։

Տաճարին էր հանդերձ ինչ , զոր կրէին պատերազմականք . հասարակ էր զօրուն , եթէ սպակից , և եթէ լոկ զօրականաց , բայց սպայիցն էր նրբանիւթ ։ Այնքան զգեստուս եկն ի գաղղիացւոց , յորոց առին հռովմայեցիք ։

Տեսանեմք ստէպ ի գրուիս տիտոսի լիվիոսի , զի ի հանդերձս առաքեալս առ զօրս , յիշատակին օձոյք և պատմուճանք ։ Օ պատմուճանս վարէին յամ ժամանակի , և ամ զօրականք . բայց զօձոցս միայն սպայք , զոր արկանէին զիւրեամիք ի բանակի , բայց արտաքոյ պատերազմի և այլ զինուորական պաշտամանց , և ի ժամանակի հանգստեան ։

Լատ. էինգ գոտ նոտ ։

Վօրքնդոռէ գաբէան ոչ այլ ինչ էր , բայց կերպ ինչ

չքնարկուէն օթոյն , անսուգեաւ զմի ՚ի տանոյ ՚ի վե-
րուստ աչիւ բաղկին , գօտւոյ նմանուէ զմարմնով :

Հռովմայեցիք գնային յոլովակի բացագլուխ , որպես
երևին դիւշեալ յարձանս և ՚ի կճեայ քանդակս : Այլոց
յորժամ հարկ լինիր ծածկել զոյն , կիմ յաղարդուէնս
ինչ զոհից , կիմ առ պատսպարելոյ զինս յարէվ , յանձրևոյ
և ՚ի ցրտոյ , առնելին նմանուէն ինչ գլխարկի ՚ի ջղանոցէ
օթոյին . ոչ եսկ ՚ի քանդակս ինչ տեսանեմք զդուշէնս :
Այլոց և այնպէս ունելին բազում տեսակս գլխարկի ,
առ պաշտպանելոյ ՚ի պատահարաց օդոյ , բայց ոչ սակս
՚ի վար արկանելին :

Լատ. գա-
գաւլեաս :

Լինդուն էր գլխարկ ինչ նման վէղարի սբեզայից՝ կա-
խեալ զբնիկանոցէ , զոր կրելին զօրականք և գեղջուկք :

Լատ. լընե-
նա :

Լատ. բիւնե-
աս :

Լատ. բիւնե-
զեաս :

Բրախուբաղն էր նման ինչ գլխանոցի գիշերոյ , զոր
տային ստրկաց յաղատանալ իւրեանց :

Գլխարկն էր նման ինչ չափոյն եւրոպացւոց . որոյ կիմն
սովորաբար թևք , կիմ եղէրք , բայց փոքր ՚ի զոցոյս . ՚ի
գործ ածելին զայն ՚ի ձմեռապարհորդուէս : Լդարև եւ-
րոպեան գլխարկք յանկագոյն էն առ պաշտպանելոյ յա-
րևէ և յանձրևաց քան զփակէղն տաձկաց , և ամ արևե-
լեայց , թէպէտ և միշտ նոքօք վարին :

Լաւ մուձակաց հռովմայեցւոց է ամենևին անյայտ .
զի չտնիմք ինչ աւանդեալ ՚ի հեղինակաց , ոչ ազգ առ-
նե Վոնիզօգն , որ յայսմ վարտուղի գնտուէ բազում
օգնեաց ինձ :

Օ մուձակս նախնեաց մերոյ է բաժանել յերկուս
ոեզս . յայնս՝ որք ծածկելն բոլորովին զտես իբրև գհո-
զանթափս կամ զմնշիկս , եօ . և յայնս՝ որոց է ոտիւք եր
միակուղի կիմ բազմակուղի կաշի . և իրացք ինչ կապելին
զոյն է ոտս , որք բաց մնային ՚ի վերոյ կողմանէ , և ելին
իբրև զանգալս կիմ զոքեխս : Օ պէսպիսուէ մուձակացս
չտնիմք լիով տեղեկուէն : Վմանք հասանելին ցկոճ ոտից .
ոմանք ձգելին վերագոյն և . որպես երբեմն և ցկէս
սրունից :

Լատ. գա-
լիս :
Լատ. օճեաս :

Օրք ելին մուձակք պատերազմականաց : Վշնապան
ելին ազգ ինչ կօշկաց , որք ծածկելին զմեծ մասն սրունից :

Օ՜ֆեսո՛ս կանանց։

Կանայք իսկ իբրև զարս ուղևին երթս հանդերձա՛ն ի միաբանց վերայ ։

Շ ապուի՛ ի վե՛ր մարթիոյ ։ Պահմտաճան կանացի , եր առաջ ելել ընշաբաձակ քան զարանցն , և իջանէր մինչև ցկոձն օտից ։ Ի՛ւրաքանչիւր նոցա հասանէին մինչև ցարմունկն , ուր արանցն էր կարճագոյն ։

Լատ. ինփու-ղիոմ։
Լատ. ոբճլա։

Լատ. բաճլա, բաճլիոմ, ամփուլամ, բիբլիամ։

Իսկ վերբերո՛ւ , կի՛ն Ներոյ , կի՛ն աբեանելի , կամ Խլայ , եր արտաբին զգեստ կանանց՝ նման օձոյի արանց ։ Պրըժուարին և որոշել զպէսպէս նշանակուհիս այսց անուանց ։

Ա՛ի աբ ամենակալի յայսմ վայրի յիներն՝ աստղագուշե տիսպէս զարգուց՝ զոր վարկին կանայք ի պճնուելի , զորոյ գՀետ յամ ժամանակի և յամ ազգս՝ բնուել նոցա գաւառ հետաքրքրիր և զկատելի· զոր և յայտ առնէ սբեն Հերոնիմոս , ի կոչել զնոն պճնասբս ։ Լու մի կամ ի ինձ ընդլայնել զանս , Թէ որով օրինակաւ յօրինեին զգլուխ , վ՛ս ստիպ յեզափոխուե՛ն ընդ ամ ժամանակս ։ Վ՛ր կի նորաձեւութիւք և յայնժամ յառնէին փոփոխին , ոմ առ մեծութիւք ժամանակօք ։ Ոմանք Հնար էին ի՛նձ ի գլուխս Հաւնել զատորագրուե՛ն յօրինուածոց երևելոց՝ ի կՀեայ քան գակս · ուր Հերք առաջակողմանն գլխոյ՝ Հինգ կարգ էան և վեցկարգեան խոպոպեօք՝ զիմն ամբք դիպանան ծամ կապիւք՝ ի վերոյ քան զՀակառն , կիսատնաչափ բարձրաբեալք զօրէն գաթիկոնաց · և որք՝ ի ծոծրակին կողման , էն Հիւսեալք , կի՛ն կո՛ւ ասացիր՝ մանեալք զօրէն ատուար առատանաց , բազմաթեք յօրինեալք սքանչելարուեստ ։

Յօբինաւ. եր գիծաբանուհի ։ ։ գող 501։

Կարգ ըստ կարգի՝ ընչիւս վերսից՝ ՚ի դիմաբեր պոպե , պահանգափառ՝ բարձր ըստ ելոյն՝ ընհուած հանգիստ ։

Ա՛ինչև ե՛ ասիցս Ա՛ծանիցիս անհատատուկ Թուիլ , Թէ միոյ միայնոյ կնոջ Հերք բաւեսցեն առ այդչափ ե՛ատակողմեան Հիւսակս , և առ այդչափ խոպոպիս որ յառաջոյ , Թէ ո՛չ ի վե՛ր գայցեն և այլոյ Հերք առ այդպիսի պճնուելիւն վարսից ։

ԳԻՐՔ ՉՈՐՆԵՐՈՐԴԱՍՏԱՆԵՑՈՑ

Պետրոս՝ իմ միջոց երկուց միայն ամաց փակել զնշանաւոր պատահարս, զնշխանապետուն փաբիոսի մաքսիմոսի, որոյ զօրագլուխս Հեծելազօրուն եղեւ մինուկիոս. և զմեծ պատերազմին կամենայ առ հիւպատոսութ պատրաստի եմիլիոսի, և վարրոնի։

Յօդ. Ա.

Չանգրեան թեղինուէ՝ է վր եշխանապետուռնէ։ Վաբիոս մաքսիմոս անուանի՝ փոխանակ եշխանապետի, և մինուկիոս հռուֆոս՝ զօրագլուխ հեծելազօրուն։ Ոչ՝ննիքեաց սաս հարկանէ զերկերն, և զրբ պաշարէ զպոլէտոն։ Ոչ՝բչհէն սուրհանդակաց՝ է կարէտոն։ Վաբիոս սխանի ռաղել զտերթս առ հրօն։ Չոս եշխանապետին։ Չեղինուհոս եշխանապետուռնէ։ Սերվէլիոս չանչն էինի պաշտպանել զհովեզերեայս նաւահանգիստս։ Վաբիոս հապաղել՝ է դրա՝ լվանգել պատերազմ, և մայ անյողդողդ՝ է խորհուրդ ես, ոչինչ երդռաեալ՝ է գրգռուռէ անհնչաղայ, և յայտնանէ լոյ արանց երթոց։ Ոնաւորուռէ գինուհոսի։ Ոննիքեաց խաբէ՝ է վերպահել երթոյ ուղեցոյցի։ Վանգնէլն հաւաքարմուռէ գաշնաւորաց հռովմայ։ Ստուվայոյզ բանտ գինուհիոսի ընդդէմ եշխանապետին։ Չանգրաւգն կռիս, և ցրուն մանչնուսն։ Ովէնևամարտուռէ երթոցանց կողմանց։ Ոննիքեաց ճաղոպրի՝ է վտանգաւոր էրձից նորով ինն հնարիս։ Վաբիոսի հարկ լինի գառնալ՝ է հռովմ։ Ոխաբեապէկ շահապահուռնէ զնեռոսի շնչիւնի՝ է ապանիս։ Պ. շիկեռն գնայ դառնալ ընդ եղբօր երթոյմ։ Պանիացի պատանդ՝ գռեալ՝ է չեռս հռովմայեցւոց՝ խորգիւռնէ աբեչոյայ։ Ոմատառան յապաղմունդ՝ փաբիոսի առնեն գնա անառաջդ. և երկու ևս առուէդ առնեն գնա հաչճաւոր։ Վոյգն ի զօրանալ գինուհիոսի՝ է վր աննիքեաց։ Ոհղղուրդն հաւասար չհեղինուհոս գինուհիոսի ընդ եշխանապետինն։ Չանգրաւգն ամբարտաւանուռնէ գինուհիոսի։ Ոհղղել գինուհիոսի ընդ աննիքեաց, և հարուածել՝ է նմանի։ Վաբիոս ապրեցուցանի զինուհիոս. որոյ ծանուցեալ չերբ վերպանս՝ գառնայ՝ է հնպանգրուռնէ եշխանապետին։ Ոնաշխարհիկ առաւելուռնէ փաբիոսի։ Ոմատառուռնէ փնայեց նորա առ աննիքեաց։ Օ արգուդի գինուռնէ՝ է վերայ փոխուռնէ զրամոյ հռովմայ։

Չկը ընտրեալ՝ է հռովմ յերեսուն և երից ամաց հետէ իշխանապետ ոչ հրամայեր զօրուն, մինչև նորոգեցաւ այս

իշխանութե՛ ։ յանձն փաթիոսի ։ Հիշել արժան է · Թէ իշ- Հանրական
խանապետն էր որպէս Թագաւոր ոմն , բայց վեցամեայ վ՚ի իշխանա-
միայն ։ Այլ ոչ իշխանուն առ կառավարութ՚ նորա՝ կամ պետութե ։
լեր , կամ ը՛ ձեռամբ էր նո՛ , բայ ՚ի արիբունից ժողո-
վը լդեան՝ որք անկախ գնմանէ ՚ի վայ արկանէին զգործս
պաշտաման իւրեանց ։ Հիւպատոսք ոչ այլ ինչ էին , բայց
առ ակալք նո՛ , և ոչ յանդիման երևէին նո՛ , բայց եթէ
իբրև զսուկական ոք ։ ՚Ո՛չնչան գերակայ իշխանութե՛ էին
նո՛ քան և չորք դահիճք · ուր հիւպատոսացն էին երկու-
տասանք առ մի մի ։ Յորժամ էրն ՚ի քա՛ղքի , բարձերէին
էր ձերակուտին , և ասէր ՚ի գործ դնել զորշմանս ։
՚Ո՛րս անկ էր հրամայել զօրուն , և իշխանութե՛ նո՛ չէր
իւրք բաժանորդ զօրագլուխ հեծելազօրուն · այլ ընտ-
րեալ ՚ի նմանէ՝ էր նո՛ առաջին պաշտօնեայ , որ սպասէր
նորին հրամանաց · և փոխանորդ էր նո՛ , յորժամ էր նա
՚ի բացակայ ։ Այլ սակայն իշխանապետութե՛ն այդ երևի
յիրողութ՚ զորոց արդ խօսիմք , չէր պաշտօն մշտամնայ
՚ի հասարակապետութե՛ , այլ յայնժամ միայն դիմդին
առ նա , յորժամ պիտոյք պետութե՛ն պահանջէին ։

Ա՛յժ ուրեք երբեք պէտք եղեն հռոմկապետութե՛ , այսմ Ա՛. Հ· 535 ·
մեծի օգնականութե՛ , առաւել ևս յայժմեան աղետաւոր ՚Ն· Բ· 217 ·
պատերազմին տրասիմենոնի · յորում հռոմայեցիք՝ մինչ Փոբիոս ան-
չև լցեալ էր միոյ ամի եկաւորութե՛ աննիբալայ յիտալիա , ուանի փոխա-
՚ի պարտութե՛ մատնեցան այս երրորդ անգամ · և այնպէս նակ իշխանա-
զահի հարան , մինչև երկնչել իսկ վ՚ի հռոմայ ։ Այլ ք՚ պետ՝ և հռո-
զի ՚ի բացեայ էր հիւպատոսն , որում միայնոյ մնա՛լ էր մաս՝ զօրագլուխ հե-
անութե՛ զոք իշխանապետ , և զի չէր դիւրին առաքել ձելազօրուն։
առ նա սուրհանդակ ոք , կի՛ հասուցանել հռուզի՛ վասն Լիւ· Խ՛· Ը·
փակեալ ունելոյ կայքեդռնայեաց զնա՛ անցս · և յայլ
կողմանէ պարակասն իմն էր , Թէ իշխանապետ ոք ընտ-
րեսցի ՚ի ժողովրդենէ · վասն Վ՚. փաբիոս մաքսիմոս ընտ- Լատ· բառ
րեցաւ դեբդիկտատոր , կի՛ փոխանակ իշխանապետի ։ Կոչեր առ պիկտատոր ։
հասարակ , Թէ ՚ի նմ՛ միայն վերհանձնութե՛ և ծանրաբա-
րոյսն էին լծորդ ը՛ մեծաշուք իշխանուն՝ այնր պաշտա-
մանն · այն զի՝ դեռ էր յայնպիսում հասակի , յորում ոյժ
մարմնոյ ձեռնհաս էր ՚ի կատարումն խորհրդոց սրտի · և
յորում համարձակուին ը՛ բռամբ էր խոհեմանե ։ Ինչ- Պլուտարքոս·
բեաց սա իւր զօրագլուխ հեծելազօրուն զՎ՚. մինուկիոս ՚ի փաբիոս · Ե·
հռուփոս , որ երբեմն էր հիւպատոս · այլ քաջասիրտ , բեսս 175 ։

1 Երբեմն առաւանէին իշխանապետ ՚ի գիշոյ երեսան և երեք տաց՝ զորոց
ը՛ տաշտական ինչ փորձառութե՛ , յորոց խօսիմ տպանօր , եղեն իշխանապետ
՚ի խաբրէն՝ հրամարեին ՚ի պատմանէ ։ ոմանք այսպիսի , յորոց մ ե՛ խօսիմ ։

Ա· Հ· 535։
Ն· Ք· 217։

բայց կարի լինի [որոմ]ա՝ և առ ինքնիշխան հրամանատարու-
թի՝ անքաւական։ [Մնդրեաց փաբ]ոս՝ ի ժողովրդեան հրա-
ման, զի [ը]նեալն՝ ի զօրուին, հեծեալ ձի՝ ոչ վարեսցէ զայն
վարձոյ օրինօք յայտնապէս սպրդեալ էր իշխանապե-
տի. կամ վա՛ղ զի մեծ այժ հանումգեղ՝ էր՝ ի հետևա-
կազօրն, և վա՛ղ այսորիկ համարելին՝ թէ իշխանապետին՝
որ հրամանատարն էր նմա, արժան իսկ կալ՝ ի գլուխ մար-
տիկ խմբից, և ոչ երբեք թողուլ զնա։ [Ա]ւ կի՛մ զի զի-
թանապետն զԱՀ յայսմ մասին ցուցցէ ինչ կախուին
ժողովրդենէն։

Ծ[ե]րակոյան հրամայեաց իշխանապետին՝ (զոր յայսմ
հետէ միշտ այսպէս անուանեմք) ամրացուցանել զՀռոմ-
կարգել՝ ի տեղիս տեղիս խումբս զօրաց վա՛ղ դիմակալելոյ
անցից, և կարելոյ վկամուբջս գետոց. Հարկ համաբեաղ
ապահովել զքաղաքն, որովհետև չէզև հնար պատսպա-
նել զիստալիա յերեսաց աննիբաղայ։

Աննիբաղ
առաւ Տար-
կանէ զԼի-
կիոն. և զուր
պաշարէ զքա-
պուեան։
Պ[ո]լ[ի]բ[ի]ոս· գ·
237։ Լ[իվի]ոս·
ԽԲ· Ը։

[Ա]նդէպ և յիրաւի էր աննիբաղայ առաւելուլ՝ ի յոյս,
բայց Թուեցաւ նմա, թէ չև ի ժամանակ մերձենալոյ՝ ի
Հռոմ։ Ընատ Տարաբեցաւ ծեծել զանդաստանս, և ա-
ւար Տարկանել զեկիկերն, յուզն անկէ՝ ի կողին՝ առա-
րիոյ։ [Ա]նդոյն ընդ՝ ուղիղ, և եկն դէպ ուղղի՝ ի՝ սպո-
լետոն՝, ի մօրի եգեալ առնուլ զքաղաքն՝ ի վէր յարձակ-
ման մէջ. բայց՝ ի զուր, զի վանեցաւ ջնաւորք՝ ի՝ ձախող
ելից բաղմանն միոյ լոկոյ Տաւաւածի, ՝ի միտ եդաւ՝ քա-
նի՞ գժուարին էր նմ՝ տիրել բուն իսկ Հռոմայ։ [Ա]նդոյն
խաղաց՝ ի՝ պիկենոն. ուր զօրք նորա սովեալք և ընչա-
քաղցք՝ գոհն յարգաւանդեան և՝ ի Տարստուն երկրին՝
Տանգիստ յաշխատուէ, միանգամայն և լիուքեն։

Աննիբաղ
արձակէ սուր
Տանգաս՝ ի
կարբեդոն։
Պ[ո]լ[ի]բ[ի]ոս·
գ· 238։

[Ա]ռաքեաց աննիբաղ՝ ի սին ժամանակի սուրհան-
դակս՝ ի կարբեդոն՝ պատմեալ զյաջողուած իւրոյ իրո-
ղութեց յիտալիա. զի ցայն վայր չև էր մերձեալ՝ ի ծով։
[Ե]րթալ եղեն կարբեդոնացիք մեծապէս ըստ այն առեիս.
և՛ս քան զևս միա եղեն իրաղուեց սպանիոյ և իտալիոյ,
ձեռնարկեաք յայմ՝ ի վաղվաղել զյաջողուածն։

[Ա]ննիբաղ երբեմն երբեմն փոխեր զնուր զաղարս, բայց
առանց Տեռանալոյ երբեք յարդիական ծուէ։ [Ա]յս լուա-
նալ զերիվարս հին գինեաւ՝ որ շատ կայր յերկրին. և

1 Ա[ռ]ր[ի]ս, յայ ազրիա· ե փոյտ՝ ի՝ Ադրիատիկեան ծովակոյտ։
2 Ի՝ գ[ա]ռ՝ ուրդինաի։
3 Փ[ո]յտ՝ ի ռամմանս պերսե փոխ[ե]լ
4 Մ՝արկեդոն՝ անօգտի և էիրմանի։
5 Փ[ի]լոմ[ի]ն։

անդրէն զօրացոյց զնա ՚ի պէտս ։ Այս և դարման տանել , և բժշկել զվէրաւորս , Թողէ՛ և այլոց պարապ և հնարս անդրէն զօրանալոյ ։ Այլ իբրև ետես զանհնարին զնա ա ուղջոյս և յուժից , եւ ՚ի Նանապարհ , և էանոյ ը երկիր պրեստուացւոց ՚, և ատրիոյ , ը սահմանս մարրակեցւոց և փրենտացւոց , և ը ՝ամ երկիր լուկերիոյ և արպեայ · ը որս էանոյ աւար եՀար , ՚ի Տուր և ՚ի սուբ մնալէ՛ զնա՛ ։

Ընդ. Ա. 535 ։ Ն· Ի· 2117 ։

Ձայսմ վայրի գաղղիացիք ՚ի պէսպէս գէպս վանեցան ՚ի կո. սերվիլիոսէ հիւպատոսէ · որ իւիք իւիք զօրացաւ ՚ի վ՚ր նոյ , առեալ և քո՛ւք մի փոքրիկ ։ Այլոյ իրրև եՀաս յաննկն հիւպատոսին ցրումն իւրոյ իշխանակցի , խաղաց գնաց վաղվաղակի ՚ի Տռոմ՛ ընուլ զպէտս Հայրենեաց ։

Լիւ. իՀ· Ե։

Ընդ մնանել իշխանապետին ՚ի պաշտօն իւր՝ եակ և եակ խմբեաւ զծերակոյտն , և պարտ անձին վարկուեաւ ըս կիզըն առնել իւրոյ իշխանաւորուե պաշտամանքը կրօնի , զգացոյց ծերակուտին , Թէ փոքր յանցաւորուն էր փլա մինիոսի յանդգնուի իւր և անհմտութի՛ ՚ի պատճմանն արուեստի՛ ՚ը զապախտութի՛ նոր առ հմայս և առ դիցն զպաշտամունս ։ Վ՚ոկ սահմանեցան բազմապատիկ արա բողուքը , և եղան պէսպէս ուխտը , ը որս և Նոսրբականն գաբուն · պարտաւորէ՛ զժողովուրդն Տռոմ՛ական ուխ տիւս՝ զոՀել դիոսի ՚ի միւսմ՛ ամի՛ զոր սահմանեցոյն , զնո՛ զծնունդս՝ որք ՚ի տուել գարնայնոյն ծնանիցին ՚ի Հաս օդեաց և այծեաց և արջառոց ։ Հայս սակս Հրամայ եցաւ ևս , զի ՚ի կատարել Հանդիսի խաղուց՝ ծախեացին երք՛ Հարիւր Հազար՝ երք՛ Հարիւր երեսուն և երք՛ պը զինձ (կի՛ դենարք) , և երրորդ մի յայնց փողոց · յայսմ գումարէ՛ երե՛ Թէ Թիւն երբեակ էր բարեպաշտական և նուիրական ևս և առ Հեթանոսս ։ Ուրև կատարեցան այն ո՛ր ուխտք սովորական արարողութի՛ք , սահմանեցաւ օր Հրապարակական Թափորի · յոր եկին անբաւ բազմութի՛ ժողովրդեան ՚ի քո՛ղայնոց , և ՚ի գաշտականաց · որով ը ասից պլուտարքոսի) ո՛չ Թէ ջանայնար լիներ փաբիոս ձգել զսիրտս իւրոցն ՚ի անապաշտուն , այլ զի կազդուրացուսցէ զնոցայն արտասնոգուն , և փարատեսցէ զվհերոտուն նոյ սերտ վտանգէ՛ն ՚ի պաշտպանուն երկնից ։

Փաբիոս ակտաի ուղ ղել զսիրտս առ կրօն ։ Լիւ. իՀ· Ե։ Պլուտարքոս ՚ի Նումա· եր· 176 ։

Լատ. վեռ սափառս ։

Ընդ իշխա նապետին ։ Լիւ. իՀ· ժ։

Ընդ որ ՚ն իՀրա 16667 լիրոյ գաղղիական ։

Աս. Ք. 535 : Ն. Ի. 217 : ձեալ ելին գտանիլ ՚ի տիբուր : Միանգամայն եհան և հրաման , զի ամքին՝ որք քննակել էին ՚ի քրքս , և ՚ի գիւղաքաղքս անզօրս , խոյս տացեն յանքոյթ տեղիս . ոմն և որք յանդաստանս էին՝ գտեալս ՚ի վէր ձանապարհին՝ եւ որ անցանել ուներ անդրբաղ : Այս զի մի ինչ գոյժ նա կերակուր , հրձիգ արար զտունս , և քանդեաց զհամբարանոցս տեղեացն լքելոց :

Հեղինակու- թեի իշխանա- պետութեե : Լիւ. և Պլու- տարքոս :

Տուեալ զայս ամ պատուէր , փաքիոս յուլի անկաւ ընդ ձանապարհ փլամինեայ , երթալ գտանել զՀիւպատոսն , և զզօրս նր : Իբրև մտ եղև յորիկուրն , տեսեալ թէ գայ ե առաջ հիւպատոսն յերիվար աշտանակեալ , և ե նմա սպայք ոմանք նոյնպէս հեծեալք , անդէն վաղվաղակի ազդ արար նմա իջանել յերիվարէ իւրմէ և գալ յանդիման լինել նմա՝ առանց դաձակ և սպասարկուաց : Յօժարամիտ հնազանդուէ հիւպատոսին , պատկառ նուաձուէ նր առ փաքիոս՝ զորթոյց յոգիս քրքսացոց և դաշնաւորաց՝ զվերափառուէն իշխանապետութե , որ յերկար ժամէ իբրև աղաւաղ լինի եր : Ոչ ամբարհաւաձուէ ինն իսկ իշխանապետ որ՝ պա հանջել ՚ի հիւպատոսէ զայդպիսի նշան հպատակուե և ակնածուե : Այս այդպէս . պարտ և պատշաձ եր այն , և իրաւացի : Տեսչութե՝ ձեռնհաս՝ որ առնէ զամկոտ , և չափով , հաղորդեալ վմանն ինչ իւրոյ զօրուե Թագաւորաց և իշխանաց , և ամենուն որք առաջնորդքն են իւրեանց , և ամենայն որք առաջնորդքն են իւրեանց , չիւր պետուե , առ պատկառելի առնելոյ զնոցայն իշխանութե , միանգամայն և օգտակար ստորակայից , կամեցաւ՝ զի լծորդ իցէ ե այնմ այնպիսի շքեղուն փառաց , որ ազդեսցէ ՚ի զգայուին . զի դահիձք խրձամբք և տապարօք , կիմ Թիկնապահք զինուք առաջի երթիցեն նոցա յահարկուի . և զի մատուցէքն ՚ի գահոյս նր և յանձն , ընծայեսցեն նմ արտաքին ինչ պատիւ մեծարանաց՝ ՚ի վկայուի հպատակուե պատշաձելոյ ե ձեռամբ եղելոցն : Ձեն մարդիկ այնպէս հոգեզինք , մինչև ձանաչել և պատուել ՚ի մարդիկ յիւրեանց նմանութիւ՝ զծականն իշխանութիւն , եթէ տեսանեն զնա ՚ի վիճակի՝ որ չունի ինչ մեծ և պանծալի , այլ ամենայնիւ անարգ իցէ , և խոտան :

Սերվիլեոսի յանձն լինի պաշտպանել զծովեզերեայս նաւահանգիստս : Լիւ. անդ :

Մինչդեռ առ միմեանս էին իշխանապետն և հիւպատոսն , հասին առ իշխանապետն հրովարտակք ՚ի հռովմայ . յորոց գիտաց նա , Թէ վարքքաք ինչ ելեալք ՚ի նաւահանգստէն ոստեայ՝ բարձեալք համբարս վե զօրայն սպանիոյ , առան ՚ի նաւահանգիստ կարքեդոնայոց՝ մնա

'ի նաւահանգիստն ՝ կոսոսայ ։ Ալ՚ եկ պատուէր առաւ սէր- Աշ. Հ. 535 ։
վիլեոսի՝ երթալ վաղվաղակի յոստիա · առնուլ չիւր Ն· Ի· 217 ։
պէտս՝ որչափ նաւք գտանիցին յայնմ քաղքի , կիս մծտ 'ի
հռովմ· ընուլ զնա զօրականօք և նաւավարօք , և գՀետ
սնդիլ նաւահանգիստն Թշնամւոյն , և պաշտպանել գծուխ
եգերեայս խոտելոյ ։

Իշխանապետին լընկալեալ զլրօս 'ի ձեռայ փուլվիոսի Փարթոս հաստատէ 'ի միտս չվտանգել զպատերազմն և մնայ անդորդոյ 'ի խորհուրդ իւր , ոչինչ դրդուեալ 'ի դրդռմէն աննիբալայ և յայպանէցս արանց իւրոց ։ Պղ. էր. ։ ։ ։ 239· 240 ։ Լիւ. էր· ծ·Ե ։ Պլուտարքոս 'ի էմէիս· 176։

Հաստատեալ 'ի միտ զվտանգ զնալ զպատերազմն և մնալ անդորդոյ 'ի խորհուրդ իւր , ոչինչ դրդռեալ 'ի դրդռմէն աննիբալայ և յայպանէցս արանց իւրոց ։

գնալ զպատերազմն , բայց 'ի պահանջել Հարկի ։ Իշխ ու- չով միտ եդ չարժմանցն աննիբալայ , փակել զնա 'ի Ձամ բարս , Թողուլ զնա անպաշար , անձնասպառ լինել 'ի գաշ տավայրայ 'ի սակս հեծելազօրուն նուիդացւոց · 'ի Թէ կանց լինել Թշնամւոյն՝ Ե չուել բանակի նոր · պարտա- սեցուցանել զնա լրնթացս · և 'ի վեր ՝ւոի կալ այնչափ 'ի քաղք , որ զերծ իցէ 'ի բանակելոյ Ե նմա , բայց յորժամ տեսանիցէ ակներև յայզուզած ։

Իր յայնժամ աննիբաղ ոչինչ կարի հեռի 'ի քղքէն ասպնեայ որ 'յատոլիա , և յաւաջնոյ օրէ անտի՝ յորում երևեցաւ Թշնամին մծտ , անդուլ առաջի առնէր նոր պա տերազմ։ Իայց իբրև ետես՝ Թէ կայր հանդարտ և խա զաղ բանակ իշխանապետին , և ոմ իւր գնացք ոչինչ իսրտիւն ազդէին 'ի նա , եւ գնաց 'ի բանակ իւր , անգոս նեալ առ երեսս զվատասրտուէն հռովմայեցւոց , կշտամ բանօք՝ Թէ չէն ինչ ըղձակերտ փառաց , կորուսին զպա տերազմական քաջուի՝ զնրբեանց նախնեաց ընաւոր , և յես Թողուն զայսպիսի յայտնի և գնրբահաս յաղթուէ ։ Իայց 'ի սկրտ իւր կատաղէր , տեսեալ Թէ կուռիլ ունի Ե զօրագլխի , որ չէ իբրև զնրվլամիհոս և զսեմպրոնիոս ։ և Թէ հռովմայեցիք ուսեալք իւրեանց վնասուք , ընտ րեցին այնուհետև զօրագլուխ՝ որ կարող է զդէմ ունել աննիբաղայ ։

Իայնմ օրէ 'ի միտ էառ՝ Թէ չիք նոր երկիւղ աշխոյժ և յանգուգն բաղխման 'ի կողմանէ իշխանապետին , այլ յերեսաց խոհական և հանդարտ գնացից՝ որումհ հնար էր վտանգել զնա մեծագոյս ։ Իայն մնայր նոր գիտել ,

1 կոսոս՝ է տաղաւ , և սպառանդակ եպրոպիոյ ։

Ընտ. Հ. 535։
Ն. Ք. 217։

Թէ նոր զօրագլուխն՝ զորոյ անյեղլի մնաց դէտ չէր առ-
եալ զիարձ , էր արդէօք միշտ անդրդուելի յայն առաջա-
դիմ խորհուրդս՝ զոր երևեցուցանէր ։ Վնաս ջանայաս
շփոթել զնա պէսպէս շարժմամբք , տապատակուէ երկ-
րի , աւարառուէ քղքաց , հրկիզուէ արուարձանեայց և
դիւղօրեից ։ Այր մի՝ տագնապաւ ի չու հանէր զբանակն ·
էր մի՝ յանկարծ վտեղի առնոյր ի ծործորս զարտուղիս ·
տեսանել թէ հնաձր իցէ ի վէր հասանել նմ ի դիւրի ։
Այլոյ փաբիոս յածեցուցանէր զիւր գունդս ի բարձրա-
բերձ վայրս՝ միշտ ակնկառոյց յանկիրթս , ոչ մերձենալ էր-
բեք կարի ինն ի թշնամին , զի մի հարկեսցի ձեռն ի գործ
առնել · բայց և ոչ այնպէս տաբակայեալ , մինչև հնարիլ
նմա փախուստ ։ Այնուհետև զզօրականս ի բանակի ,
ոչ թողացուցեալ նոցա ելանել՝ բայց դարմանոյ միայն ա-
ղագաւ , և այն ևս քաջ ուղեկուէ ։ Զառնոյր յանձն ,
բայց թերևս նախամարտուիս , և այնպիսի զգուշա-
ւորուէ՝ որ իւր գունդք միշտ լինեին յաղթականք ։ Յ-
սու օրինակաւ փոքր փոքր սրտապնդէր զիւր զօրականս՝
վահրոտեալս ի պարտուէ երից պատերազմաց · և վստահա-
յացուցանէր զնա , ոչ այլ անգամ յիւրեանց քաջալեթէ և ի
բարեբաստուէ ։

Բնաւորութ. Մինուկիոսի։
Լիւ. իբ. ծբ։

Փաբիոս ՝ եգիտ ի մինուկիոս յիւր զօրագլուխ հեծե-
լազօրուն՝ ոչ փոքր խոչ իւրոյ խոհական խորհրդոյ , քան
յանձնիբաղ ։ Այր սա այր՝ զոր ոչինչ այլ ընկրկէր ի ձեռ-
ներկ լինելոյ ի կործանուէն հասարակապետուէ , բայց
միայն վհատակ ստորադասուէ , և հպատակուէ յոր կայր ։
Այր ի բուսոյ բարուց եռանդնամիտ և խրոխտ ի խոր-
հուրդս , յանդուգն և յանձնապաստան ի բանս ։ Ընդ-
հարաբ սա ընդ փաբիոս անպատկառաբար · նախ առաջի սա-
կաւուց , ապա և հրապարակաւ · յանդիմանեալ զնա ոչ
վատասիրտ և մեղկ , փոխանակ գովելոյ զնա ոչ զգու-
շաւոր և խոհեմ՝ ոչ էր իսկ · և անուն կոչեալ առաքի-
նութեց նմ ի նմանաւորս մեծոց ։ Յասկիսի անարգ և ա-
պիրատ հնարիւք , որ բազում անգամ յերկիր կործանէ

1 Բայց ոչ զանձնիբաղ՝ այնչափ հակառակ ունէր առաջամիտ խոր-հրդոցն , որչափ զզօրագլուխ հնձել լոցն · որում ոչ այլ ինչ էր խոչընդոտ՝ ի կործանել զնաստարակապետութեն , բայց լինել իւր ը այլոյ նը-բամանաւորուէ · վայրագ և գա-հավիժ ի խորհուրդս , և ապաքա-ան ի լեզու ։ Նախ առաջին սա-կաւուց , և ապա լու ի լու ձամբն , կոչէր զնա ոչ յատպագոտ , այլ հեզ · ոչ զգուշաւոր , այլ երկչոտ · անուն եդեալ առաքինուէց՝ զնաւար մ-լուխ · և վերանայր արհետիւ ա-զարաւոյ զառաջնորդս · այս ար-հետ չարարուէտս՝ զզրգացաւ յա-ռաջադէմ՝ բազմից բարեգործ յոյժ յաջողուածովք ։

զգեր՛ի վերոյն աստիճանաւ և արգեամբք , հաստատեր իւր յարդ՝ ընդվայրշարուբ՛ յարգի իւրոյ զօրագլխի ։ Ը· Հ· 535, Ն· Ր· 217·

Արքեդմնայոց աւար Հարեալ՝ զդանիա , և անցեալ ընդ ապենինեան , միեցան ի սամնիան՝ յերկիր պարարտ և բերրի , որ ի վաղ ժամուց կայր յանխռով խաղաղուբ . և գտին անդ այնչափ լիուբ կերակրոց , որ ոչափ և չրուեբ չին և աւար Հարին , ոչ կարողացան ծախել իսպառ ։ Ընդ սի ասպատակ սիրեալ ի բնենալենս հատուած Հռովմայեցոց , առին զտեղեսիա քիչ ամուր , յորմէ աւարբ բեցին աւար անչափ ։ Այդ ի մոի աննիբաղ անցանել ի կողմն կապուայ . ակն ունելով՝ ոմն ստուգէին իսկ , Թէ այն քիչ չիւբ կողմն լինիցի ։ Հռովմայեցիք վհետ վարբևիչ ի Թիկանց՝ աւուրբ , կի երկաուրբ ի բացե , ոչինչ խորհելով Հասանել նմա , կի ընհարկանիլ ընդ նա ։ Ընդ որագլուխ կարքեդմնայոց պատուէր ետ իւրում ուղեցույն՝ առաջնորդել նմա յերկիր կասինոնի . խելամուտ լեալ յարանց գիտակաց երկրին , զի Թէ տիրէ անձուկ կրճի եղելոյ ընդ այն սահմանս , այլ ոչ ինանն ինչ անցք Հռովմայեցոց՝ գալ ի Թիկունս Հասանիլ իւրեանց դաշնաւորաց ։ Այայց ի խուժադուժ արատասանուեբ անուանն, ուղեցոյցն փոխանակ խօսինոնէ իմնայաւ խօսէինոն ։ Ոչ ոք ուղեալ լեալ աննիբաղայ ընդ այլ Հանապարհ , և անցեալ ընդ երկիրս ալֆիոյ , կալատիոյ , և կալէսայ , գըտաւ ընդէմ իւրոյ խորհրդոց ի դաշտավայրս սաէլլայ ։ Ուր ի միտ առեալ զվրիպակն , և Թէ խօսինոն հեռի է յոյժ անտի , առ ահացուցանելոյ զայլ ուղեցոյցս պատժով չուառականին , և զի մի այլ ևս վրիպակ այդպիսի , հրամայեաց նախ գան Հարկանել , և ապա ետ ի խաչ Հանել ։ Իսկ արդ մեղապարտ ինչ էր նա՝ վճռվելոյ իւրոյ չայսպիսի պարագայս ։ Աբինելի հաւատարմակի դաշնաւորոյ պոլիբիոս· գ· 241 ։ Լիւ· Ի՛Ե· ծԳ ։

Այննիբաղայ պարապ գտեալ չիւրոյ պատրանաց , սկսաւ աւար Հարկանել զդաշտավայրս կապուայ , և ընդ գնդեղեցիկ և զյուռնեի երկիր վաղերնոնի . յուսացեալ Թէ զահի Հարեալ քեզբայ՝ սարտնուացուն՝ ի դաշնաւորուե Հռովմայեցւոց ։ Այ ընդ կայնվայր՝ Թէպէտ և Հռովմայեցիք պնդրաղմունս պարտեցան , չև էր ջոջեալ ի կողմն կարքեդմնայոց՝ և ոչ մի ի ի ձեռնասկս խուսլոյ . այլ ամբին կային մնացին Հաւատարիմ, և ս և խոշտանկեցին . այսչափ մեծ էր ի դաշնաւորս ակնածուԹի և չարգ աւ Հռովմէական Հասարակապետուե ։ Ընդ ինչ պանծագոյն

1 Իտալերեն այժմ ասի գաբիտա՝ Նեապոլոյ չոգորնիա ։
Նագա · ն գասա՝ Բոգաստրո-Թիան

Ը Հ. 535։
Ն Բ. 217։

ժողովրդեանն հռովմկականի, և ոչինչ այսպես ակներև ցուցանել կինիք նը ը զասացեալսդ աստանօր պողնբիւռ սի ։ Բայ ուրուագիծ գաղափարիս այսմիկ ի դիմել եւ յաջմարել զվայելչական գաւառատան ։ Տիտոս լիվիոս ևս, տայ նմ ոչ միայն զնոյն վկայութիւն, այլ թերևս և պանծագոյն ը զվկայուն յոյն վիպագրին ։ Ա՛յն ինչ՝ ՝ ասէ նա, ի սուր և ի հուր մատնեալ էր առ հնարկ խաղիա, ահեղ կոտորածը անխրատչյ ոչ զբռնին դադրեալ ըզհաւատարմութիւն դաշնաւորաց ։ ի վը բերբ զպատճառն՝ գինուէ արժանի ։ իբը զի՝ ասէ, զբաւ առեալ այդ վիրաւորեր և զբաիաւոր կառավարուէն, խնդամիտ կեին ը ձեռամբ ժողովրդեան՝ զորոյ ձանաչէին զառաւելութի արդեանց, որ առներ գնա արժանաժառանգ հրամմնատարուէ ։ և այն էր ի հպատակս յօդակապ անլուծական, և աներևկան առհատչեայ հաւատարմութ ։

խռովայղղ բանք մինուկիոսի ընդմ ինքնատարեան ։
Լիւ. ԻԲ. ԺԸ. Պլուտարքոս՝ ի ֆաբիոս. 177։

Տրտունջք և խռովայղղ զրոյցք զօրագլխի հեծելազօրուն լսէցին աւուրս ինչ ։ վասն զի փաբիոս՝ որ հետամուտ էր անխրաղայ, փութայղղ ը զսովորականն գնուզօրուն ։ գնդ մինուկիոս և իւր կուսակիցք կարծեցին, թէ այն շուրթափուն է մը ի ի թիկունս հասանելոյ կամպանիոյ ։ Ուայ իբրև քանակեալ մեռ ի վաւրուրնն, տեսին զգեղեցիկ սահմանս իտալիոյ աւար հարեալ ի թշնամեյն, և ը զնմ իբրև հայհոյեալ ի գագանանց լերին մասսիկանի՝ տեսին զնմ էլկիբն փաբերնոսի և տինուեսսայ աւերեալ, և զնմ քանակուիս անդաստանաց հրկիզեալս ի կարքեդոնայոյ, և փաբիոսի յամառեալ ի թարթափիլ զաւարձրաւանդակօք, ոչինչ նշան ցուցանէը ձեռն ի գործ առնելոյ, յայնժամ բռնագոյն ևս ը զոր յառաջն զարհեաւ խռովուէին, յասել մինուկիոսի կատաղութ ը զառաջինն ։ Լ՛ինել ը դր ոբբեն իբը ի ընին ղեռաբնաբար փեսաբանի՝ ի գնս ահեղ աւերածոյ դերոց գաղնաւրաց ։ Լ՛ինէ յորբոր պարծանաց և շահ անձանց ոչ առնէին զնբը արիութ, գնեարդ փեղ չանպակեմբ դերոց գաղաքաչոյ յղելոց երբեմն հարուածի աղափա ի սինուեսսա ի դերոց նախնեաց ։ Ասէ գնբը ։ Լայցո՞ք տեսցո՞ք ընկերք՝ փեսանել ի չեռս նուիրագործ և տաբիութեանցոյ գծովնքերբեյս, ա՛ ուրվ նախնի դը նախապինս հատարեցին անձանց գնամարեչք նաւարբեաբ նաւատնդիսի էրբեբեանց. և ոչ հրաժարեին ի հնազանդելոյ լաւագնէն՝ որ մի միայն յօդակապ է հաւատարմութ ։ Լիւիոս ։

1 Ընե սահմն այս արհամբրք՝ ուր ոնի ինչ վեր ի վայր էր մատրե պատեբազմի, ոչ գրգռեցուցին ի հաւատարմութ զգաշնաւորս ։ իբր գի էին ը առաջնորդութ արդար և

ւոց ։ Պրանի ի ամսովէ յառաջ՝ ելից ղնէզ ցասմամբ փոյթ պղաջմանն Աբ Հ· 535·
և վաճառելոյ ապրանդանի , և արդ խաղաղական ալօք պղոցեաճ Ն· Ք· 217·
հայելոյ ընդ ֆալաֆ բնակելաւ՝ ի հռովմէական փաղիաճանէ , յոր՝ ի
մօտոյ մանանդովք անդրեաղ ։ Ընդ յառաւօտ նախնեաց ղերոյ
ղեծն այն զօրափլոնն՝ որ արքանայաս կուլէլ երկերդ հիմնարիր հը-
ռովմայ , կալեալ էր ղշաւիղ այծղեան նորոյս կամիլոսի , որ դիայն աբ-
քանաւոր համարեցաս իշխանապետաւն յայսպիսոս գծնորհ վանա-
գի , հռովմ արք նա ՝ի յեռս էր փաղիաղոյ ։ Պՙի խոհեցոյս ։
Պՙնդհաւին է կարծել , ին լինելի յաղիաւն , յեռս պծօրոյ ոանե-
լով , կՙ ուխտս չերկինս ոաղերյեւով ։ Չարի է ղզօրս պինս վառել ,
՚ի գաղ իղնաղանել , և պՙերջ առնուալ ղզօրսն ին ընդհանդոյն ։ Չհռով-
գնայն ինդնակալաւն առաւելաս ֆոլոբ և չանչեաոաւբ վանգի ·
և ոչ այդպէսի երկնդ առաղնորդոն , ղոր խոսկոն և պծուղա-
առրաւ հուլեն վաֆասերդ ։

Պփռեալ ծաւալելին ՚ի զօրուին այս զոդյգ · և չՙը ոք՝
որ ոչ վերապասեր բաղում իսիք զմինուհիոս ՚ը զիչհանաս-
պետն ։ Պինչև բարեկամք փաբիոսի և որք կուսակիցքն
երևելին նդր , խորհուրդ տային նմ կարձել զաղձատանս
նդյ՝ որք մնայլ արկանելին անուան նդր , յուսեալ զինքնումն
ինչ առ սպաս և զօրականս՝ որք միաբան ջերմ ինդրելին
խաղալ ՚ի վՙը եֆհամէդոյն ։ Պՙյլ իշխանապետն անխուռոյ
ասէ ցնոս · Պպատճէն յայնֆամ երեսէն երօֆ երկերդ առաւել չան
ղոր ղաբաֆօսէնն զինէն , երեն երկիւղ ծանականաց նոցա և նախա-
պանաց՝ ղերջեր զՙը հասպատուն դիս , գինչև իմ հղեալ էր ձգնեբե-
պիս գՙյ հեպհանս , և ՚ի վՙը հասեալ՝ ոեն ամս հարՙ ՚ի վՙը կայ ։
Պոր երկնէլ վՙը հայբենեաց , երկնէլ անամալ · բայց որ երկնէլ ՚ի ղրու-
գաց մարբեան , և զաբհուրՙ ՚ի շաղֆադուձէց նոցա , անաբֆան երեսի
հրամանապատուեր , և ապրուկ լինի այնց՝ որոյ պՙարս էր լինել էղ-
նեցօղ , ՚ի առնչահաբել զնս և ՚ի հղեալել , յորֆամ խոբհեղեն ինչ
ոՙչ բաբե ։ Պայս փաբիոսի զգուշասրեալ միշտ միապես
յիւրոց զօրականաց՝ ոմն ՚ի թշնամեաց , և հայեցեալ ՚ի
հռովմայեցիս իսկ իբրև յառաջին ոտիս , առ որս պարս
եր երևիլ անպարտելի , կալաս աբիաբար զնոյն գնացս՝
գնամ գմնայեալ ժամս շահատակութեն , անփոյթ լեալ
զգրպարտուեց՝ զորս քաջ գիտէր թէ հասելոյն ՚ի բանա-
կէ մինչ ՚ի քՙեքն , ընդմմ իւրում կարծեալ երկչոտուե և
անհոգուե ։ Պնդհարալոյ այլ ոՙչ ահն ունելով ձգել գնա
՚ի կռիւ , հաստատեաց ՚ի միտս ժողովել ուրեք՝ ՚ի ձմե-
ռել անդ հեշտեաս ։ Պՙչ կամեցեալ սպառել զմիմեանս
համարս , եպ գման ինչ նդր յանգոյնի պահեստի · գի
ոՙչ շատանայր՝ թէ մի ինչ պակասեսցի զօրուն առ ժամն ,
այլ ջանայր միշտ պահել գնա ՚ի լուսե ։

Ա՛ՀԱ· 535։
ՆՆ· ՔՐ· 217։

Իմացեալ փաբիոսի յիւրոց սուրհանդակաց զմիտս անգ-
նիբաղայ , և համարեալ՝ թէ առ ելանելոյ ի կամպա-
նիոյ , հարկ է նմա ուղեւոյ լինել ընդ ճանապարհ ընդ որ ե-
մուտ , առաքեաց խուժդ ի յիւրոցն , և կալաւ զլեառնն
կալվիգուլա , և զամրոցն կասլինենսի , և խաղացուցեալ
նա ինքն զզօրն ընդ նմին բլուրս՝ առաքեաց յայտ վայրկ-
ի զ՚ մանկինոս չորեքհարիւր հեծելովք ի հետապատուէ։

Ցանդուգն կռիւ , և յղ-
փուելն մանկի-
նոսի ։
ԼԻՒ· ԺԲ· ՃԸ։

Այս երիտասարդ՝ որ ի կարգէ սպասից , պատուեր էառ
լրտեսել զգնացս թշնամեաց , առանց երևելոյ նոցա , թէ
հնար ինչ իցէ · կամ գէթ առանց ինչ դիմագրաւ լինելոյ
վտանգի , և գալ բերել նմա զլուր ։ Այլ զկնի մի էր սա
յայնց՝ որք ի խռովարարք և ի բռնութիւն պատրաստ մինու-
կիոսի էին մնալոցեալք , իբրև ետես զոմանս ի հեծելոյ
նուիրագործ սփռեալս առա՛ջ անդ ի գիւղաքաղաքս , գրգռ ետ
ի վրէ նոցա , և յաջողեաց նմա կոտորել իսկ ի նոցանէ զսա-
կաւս · շատ եղև այն ի մտացուցանել՝ զինչ յանձն էր
նմա · ջերմ իղձ կռուելոյ վերկեցոյց զնա ի հնազանդութիւն
իշխանապետին ։ Այսուհետեւ յաջորդեալ ընդ նմա ի դասակ դա-
սակս , ի վրէ հասին նոքա հետ զհետ · և ըստ փախուստ
առեալ երեսաց նոցա , ձգեցին զնա յանգստս մեծ ի բանակ
իւրեանց , պարտասեցուցեալ զնա հանդերձ ամ իւր զօ-
բականօք և երիվարօք ։ Կաթիլոն՝ որ հրամանատարն էր
հեծելազօրուն՝ եւ վաղվաղակի· և հալածականս արաբէ
զնոսա՝ մինչև հասեալ առ նա , այնուհետեւ զհետ նոցա իբրև
փարսախս երկուս , և ոչ թողացոյց նոցա ոգի առնուլ ։ Ջե-
սեալ մանկինոսի՝ թէ չէր հնար պրծանիլ յիւրոց թշնա-
մեաց , որք ոչ դադարէին ի սպրդելոյ զհետ նորա , քա-
ջալերեաց զնովքն պաշտպանել անձանց ոյզ զնարդ հնար
էր · և դարձաւ ի նուաճելոյս անդր՝ ըստ ատոր էր
թուով և ուժով և վստահութ · վիշ անդէն իսկ սպանաւ
ինքն և քաջագոյնք յիւրոցն · իսկ այլք վաղ առեալ ար-
ձակեբաստան՝ զերծան նախ ի կալէս , և անտի ըստ անկոխ
ճանապարհս ի բանակն իշխանապետին ։

Թեթեւա-
մտրուածք եր-
կոցանց կող-
մանց ։
ԼԻՒ· ԺԲ·
Գ։ ՃԸ։

Այսպէս դիպաց ինն յաջողեաց յայնմ առուր մինուկիոսի
գալ միանալ ընդ փաբիոսի , յորմէ առաւրըդ ինչ յառաջ
յղեալ էր՝ ի փակել ի վերոյ կողմանէ տեղրակիկայ զան-
ձուկ կիրճ ինչ ծովահայեաց , ի խափանել զանցս անդ
նիբաղայ ի կողմն հռովմայ , ոչ հնար էր նմա անցանել ,
թէ չէր փակեալ նմա ճանապարհն ապա՛կայ ։ Իշխանա-
պետն և զօրագլուխն հեծելազօրուն միացուցեալ անդ-
րէն զզօրս իւրեանց , եկին բանակեցան ի վրայ ճանապար-
հին՝ ընդ որ անցանել ունէր անհնարաւ , իբրև երկու մղո-

նաւ հեռագոյնք ի նմանէ ։ Կարքեդոնացիք ի վաղիւ անդր կալան զմմ երկիրն՝ որ ի մէջ երկուց բանակաց ։ Հռովմայեցիք զտեղի կալան պատնչախակք ի նպաստս մատոյց վայրն ։ բայց ոչ Թողին Թշնամեաց յառաջ խաղալ, ունելով զառաջեաւ վիրեանց հեծելազօրն, յոր ոչ եղէն պէտպէս ԹեԹևամարտու Թիք յերկոցունց կողմանց ։ Այլ հռովմայեցիք ոչ Թողին վիրեանց տեղի, զուսպ ունելով զնո փաբիոսի ։ մինչև ելք գործոյն եղէն ի կամ իշխանապետին, ք ի միտս անձնիքաղայ ։ ԻսԹ հարիւր կարքեդոնացիք անկան յերեսս դաշտին ։ հռովմայեցիք ոչ կորուսին՝ բայց երկերիւր միայն այր ։

Ի՝ննիբաղ կայր յանհնարին վարանս, տեսեալ Թէ ամիւ հարկ է նմ դառնալ ի ձանապարհ ի որ եկն ։ Ձա նապարհ անձուկ յոյժ, ուր դիւրին էր զնա վառնիել ։ Ի՝մտի եղեալ փաբիոսի դեպ գտանել ի տարակուսելոյ Թշնամւոյն, առաքեաց յառաջագոյն ջորս հնգև արս ուր նիլ զայն կրճ ։ յորդորեալ զնո չվրիպիլ ի պատշաճօղ դրից տեղոյն՝ յո գնալին գրաւել ։ Ձոքաւ ապա և նա ինքն մեծագոյն մասամբ զօրուն՝ գագարեալ ի վի բլրին՝ որ տիրէր պիմանձուկ կրճից ։ Հասին կարքեդոնացիք, և բանակեցան ի տափարակի ստորոտոյ նոցին լերանց ։ Այլ աննիբաղ փակեալ յիմ կողմանց, և ի խիստ հարկի ձմրեալ՝ ասի յապառաժուտս փորմիոյ, անտի յաւազուտս և յահեղ ձահիձս լինտերնոսի ։ ուր հռովմայեցիք ունէին ի Թիկանց զկապուա և զսինեհոս, և բաղում ձոխ դաշնաւորս, յորոց մնրԹ էր նոյ ընդունիլ առատապէս զպետս կերակրոյ ։

Կարծէին հռովմայեցիք, Թէ այլ անհնար է աննիբաղայ ելանել ի կրճէն՝ յոր պատանեցան ։ և յուսային եւ անդրէն Թափելոյ ի ձեռաց կարքեդոնացւոց զիմ վիրեանց կողոպուտ, և ի գլուխ հանելոյ վաղվաղակի զպատերազմն յորում եղէն նոյ այնչափ արեան ձգտաղիք, և որ իրաւամբք ահընկէց էր ի նմ յաղթական ։ Իսկ բիոս իսկ զնոյն ածէր զմտաւ, և այլ ինչ ոչ խորհէր, բայց տեսանել Թէ ուր և ուր զտեղի կալցի ։ յիմմէ և յոր կողմանէ սկիզբն լնոյի բաղմանն ։ և այսր նմի առ վաղիւ լինելոյ էր կատարումն ։

Ի՝ննիբաղայ ածեալ զմտաւ ։ որչափ ինչ կարող էին առնել Թշնամիք յայնպիսւոյ պատահարի, չէ՞ նոյ ժամանակ ։ Վասայ Թէ մեքենայիւն ընդդիմ իւր զիւր հնարս և զիւր սովորական արուեստս ։ բայց էին նոր և այլ հնարք ։ Ի՝յս զիսրուածք էն՝ յորս պիտք էն հրա-

Աննիբաղ ձագոպարի ի վառնդուսւոր կրճից նոցով ի՝նն հնարիս ։ Պոլիբիոս· ի՛· 243 - 245։ Լիվիոս· ի՛ե· ձե - ձէ։ Պլուտարքոս ի՝ ֆաբիոս· 177 ։ Ագաթանգե· 322։

ՂԵ Հ· 535։ ՆՀ Բ· 217։ մայողին մեծի չուեթափուէ մտաց , և անդրդուելի սրտի . զի ակնարկեսցէ ի մեծուեթի վտանգին համօրէն՝ անսարսափ , և հնարս հնարեսցի պատրաստականս և անվրէպս առանց ինչ կշռուելոյ ։ Այսպա հնարեցաւ ։ հնար բոլորովին նոր , յայն վայր չարկեալ՝ի գործ , որ էր ինչ ՀՀասաւար , բայց տեսլեամբ զարհուրելի էր և ահաւոր ։ Կոտղվեալ իբրու երկու հինգ եղինս , որ վայրենի և որ ընտանի , յաւարէ զոր աւարեալ էր յերկրէ Թէհմաեաց , պատուէր ետ՝ զի քաղեալ յանդէ որթախուիս և կրբկուտս՝ չորքս և մանուկս , և արարեալ խուրձս խուրձս կապեսցեն սիրկ յեղջիւրս սմոյ անասնոյ . և յանձն արար աստուբալայ , զի զհասարակ գիշերաւ տացէ զորբորքել՝ի նոր հուր . և արձակիել զէգինսն՝ի բարձրաւանդակս , մանաւանդ մծտ՝ի նեղ անցս , ուր զտեղի առեալ կայցեն հռովմայեցիք ։

Օ այս արարեալ՝ սկսաւ նա ինքն չու առնել լռելեայն՝ , և յառաջ խաղալ՝ի կիրձն անդր , ունելով առաջ զասպահ զէտևակազօրն ծանրագին . ՚ի մէտն զՀեծելազօրն աւարաւ հանդերձ . և վերջապա՝ զսպանիացիս և զդաղղիացիս ։ Լրթայքն եղինք յառաջ յոյժ ՚ը զառաջասպահս զօրուն ։ Օ առաջինն երկիւղ միայն քոցոյն՝ որ յոլանայր զգլխով նոցա , ապա և կախիծն զոր զգային՝ի թափանցել հրոյ ՚ը մարմին նոյ , արկ յանասունն կատաղել , մինչև ցուիլ նոյ յայսկոյս յայնկոյս ՚ը բլուրս և ՚ը անտառս ։ Խակ ջանք վերծուպուրծ լինէին՝ շարժուիլ և ցնցմամբ գլխոյ , առաւելուին զօրոյն և արծարծանէին , մինչև ձապաղիլ հրոյ ՚ը ամ թափս շուրջանակի ։ Հռովմայեցւոց ընդ տեսանել զայն՝ զամի հարեալ կարծեցին թէ մարդիկ իցեն յայսկոյս յայնկոյս ընթացեալք՝ վառեալ ջահիւք՝ի ձեռին ։ Օ որականքն խակ՝ որք կարգեալքն էին՝ի պատասպարել զմուտ կրձին , տեսեալ զհրայրեացն՝ անդէն վաղվազակի փախուստ առեալ էլին՝ի գագաթ լերանց իբր յանքոյթ տեղի , ուր տեսանէին նուազուն հրոյ ։ Հայնմ վայրի պատահեալ եզանց ոմանց՝ յայլոց անտի զատուցելոց , և զառաջինն կարծեալ զնո՚ի հեռաստանէ անասունս , յորոց կոկորդաց թէթափիւր հուր , զտեղի առին՝ զարմացեալք ընդ տեսիլն ։ Հայց իբրև իրաձիկք եղեն առաւել ևս՚ի մօտ , և տեսին թէ արուեստ է մարդկային՝ զոր կարծէին

1 Խաղալիկ՝ առ երևոյթս աչաց հանձարեալ։ ԼԻՒՈՒ։ ահարկու ։ ՚ի պատրել զթշնամին

հրաշանշան ինն, փոխանակ սրտապնդելոյ՝ առաւել ևս Ա՛ս· 535·
երկեան. և կարծեալ թէ անդէն իսկ պաշարեսցին ի Ն· Ռ· 217·
թշնամեաց՝ զարձուցին զթիկունս, առաւել ևս շփո-
թեալ ընդ զառաջինն. և դիպան թէթև զօրուն աննիւթա-
ղոյ· Այլոյ երկուցեալ միանգս երկոցունց իսկ կոդմանց՝
դուրս վտանգեսցին ի խաւար դիշերի, կացին ինացին լռե-
սոյ առաւօտոյ, և չարկեն ձեռն ի կռիւ· Յայնմ վայրկ
պարապ եղև աննիւթապաղ անցուցանել զզօրն ընդ կիրձն·

Օգաց փաբիոս զդընդիւնն, բայց դիաեալ թէ հը-
նար ինչ էր այն աննիւթապաղ, կալաւ զիւր զօրականս
յիւրեանց պատնէշ. զի ոչ ի ձակ համարեցաւ վտանգել
զպատերազմին դիշերային· Ընդ լուսանալ աւուրն ի ծագ
բլրին եղև ինչ բաղխումն մարտի. յորում թէթևաձին
զօր աննիւթապաղ զատուցեալ ի բուն զօրուէն՝ դիւրաւ
խորտակիւք ի հռովմայեցւոց, որք բազում էին ընդ վնա,
թէ չէր պատասխանել ի սուսր գնդէ սպանիացւոց ա-
ռաքելոց յաննիւթապաղ յօդնութիւն նոր· Օ օրականք ազ-
գիս՝ կիրթք ի գնալ մագլցի, և յընթանալ թէթև ո-
տիւք ընդ անտառս և ընդ սեպագեալ քարաժայռս, դիւրաւ
զդէմ կալան շուարեալ մարմնոյ իւրեանց, և օրինաւ
կաւ ի վէր յարձակմանն, և պաշտպանութեամբ անձանց՝
բուռն զօրուն ծանրազէն թշնամւոյն, որոյ ուսեալ էր
պատերազմիլ ի դիւրի անխախտ կիւրամ կայի· Վար-
ձան իւրաքանչիւր ի բանակ իւր, կորուսեալ հռովմայեց-
ւոց յայնմ խառն զօրականս քանի մի, ուր ի սպանիաց-
ւոց մեռաւ գրեթէ և ոչ մի·

Օ երծեալ աննիւթապաղ ի վտանգէ մեծէ փառօք և
բարեբաստութեամբ, չոքաւ բանակեցաւ յերկրին ալիփեցւոց·
ուր գնեալ չոքաւ և փաբիոս· Ինա ըն իւրումն առաջա-
դրութեանդերը միշտ զօրուն ըն բարձրաբերձ վայրս,
զմիջն ունելով զզօրու թշնամւոյն և զբիւրին հռովմայ·
դիտակն ուներ միշտ ի թշնամին, բայց ոչ այնպէս ի
մօտոյ՝ որ հարկ լինի ի վեղ գալ· Աննիւթապաղ աստանձ
դեալ առ վայր մի, դարձաւ միւսանգամ յապուլիա և
չոքաւ ի գերաւնիոն, զոր լքեալ էր քնակեաց, վ՛ զի էր
քաղաք անպատսպար· Փաբիոսի մերձեալ անդր՝ բանա-
կեցաւ ի դիպան վայրի յերկրին լարինոյի·

Ընդ առաւօտ ինչ իբրև հարկ եղև նմ՛ երթալ ի հը- Փաբիոսի հարկ լինի գառնալ ի հռովմ. Պղուտ. Ք· 245·
ռովմ, ուր իրողութիւնք կրօնի զնա կոչէին, ի գործ արկ
ոչ զիշխանութիւնն միայն, այլ և զխրատս, և ոչ թէ զա-
ղերսանս առ զօրագլուխս հեծելազօրուն· ասէ· ,, Ընկ-
,, մեսմ հեռաւորութեամբ մի փոքձ փորձեր բաղդի· մեծ հա-

,, մայրեսջիր զկոհեմուԹիւն, ՚ի զվատից զ-
,, զկնի հայեսջիր, և ապ զգոյշ սեմպրոնիոսի և փլա-
,, ւիոսի: Ապ ի փոքր օգուտ Թուեսցի քեզ այն, զի
,, յամ ընԹացս շահատակուԹ կառեալ կասեցան յառա-
,, ջատուԹիւն, և ՚ի գերև եղիցին հնարք աննիւթապատ: Ի սա-
,, ձարտար և խնամտուն բժշկայ բազում անգամ հան-
,, դիպեսն առաւել առողջարար ե հիւանդայ, ՚ի զասա-
,, կուԹի դեղոյ: Ոչ զուգամ շահ եղև հնարամտեցոյց, զի
,, այլ ոչ պարտեցան ՚ի ՔՀնամուԹիւն՝ որ ցայն վայր միշտ էր
,, յաղԹական. և յետոյ ուրեմն ոգի առին յետ այնչափ
,, ետ զՀետ հարուածոց ՚՚: Ցեսցուք յառաջակայդ,
քանի՞ ընդոծնայն եղեն այս ազգաթարուԹիւք: Ցայսմ
վայրի փաթեոս եղ գնաց ՚ի Հռոմ:

Բարեբաս տիկ չհասաւ հուՀք կնոջ սիլիսեանի՚ի սպանիա: Պոլիբիոս· ՚ի· 245: Լիվիոս· Լիե· գլ· ծԸ:

ԱՀ էտալիա միայն էր Թատրոն պատերազմի· քաժա-
նորդ էր այնմ ոչնչ ընդհատ յետոյիոյ և սպանիա, ուր
էին մարտակուիս ՚ի ծով և ՚ի ցամաք: Ոստոյտ բալոյ հան-
դերձեալ վերկացուն նաւս՝ ԹողեալՀս առ նիմ յեղբօրէն,
յաւել յոյնս և տասունս. և այնպէս խաղացոյց ՚ի կար-
քեդոնէ նորոյ կիմ ՚ի կարԹագենեայ՝ քառասուն նաւս,
զորոց վՀրամնատարուել էտ ամիլկարայ: Ոպա հանել
՚ի ձմերոցէ զգօրս ցամաքի, նա ինքն զօրավարեաց նոցա·
և դաստուրեալ գնաւս մտ ՚ի ցամաք, գՀետ չորաս նոյ
առ ծովեզերբ, ՚ի մտի եգել ՚ի սի միաբանել զզօրսն վերս
կոսին, վաղվաղակի իբրև մերձեցոյին յիւերթոս: Օգա-
ցեալ կնէոսի շալիոնի զմիտս կարքեդոնացւոց, խորհե-
ցաւ նախ երԹալ ՚ի առաջ նոյ ընդ ցամաք: Ոայց իբրև
իրագեկ եղև՝ ԹէՀ զօր ԹՀնամուԹիւն էր բազմաԹիւ յոյժ, և
կռուռ վառեալ ՚ի պատերազմ, եմոյծ յիւր նաւս զընտիր
ընտիրս զօրուն, և պարզեալ զառաջաստս նաւատնդէ-
սիս երեսուն և հինգ ցակամառաց, յետ երկօրեայ նա-
ւարկուե յայնկոյս ատրբակոսի, եՀաս մտ ՚ի գետաբե-
բան իւերթոսի: Իբրև ոչնչ Հեռի էր ՚ի ՔՀնամուԹիւն քան
զտան մղոն (որ է երեք փարսախ,) առաքեաց երկուս
փրեկատս (կիմ նաւս) մասնչելոյ՝ լրտեսել զՔՀնամին:
Ոչ զի մասնչելոցիքն էին միշտ առաջինք ՚ի յանձնառուե
վտանգի, և անվՀերուԹիւն նոցա նմա յոյժ: Ոչ՚ի
որ այնպէս ըղձակամ օգտի Հռոմայեցւոց, ոչ՚ի այս ժո-
ղովուրդ· որ առ յապա ետ նոյ բազում ցոյցս իւրոյ բա-
րեյաժարուե, և ՚ի գնամ նշանաւոր ցուցաւ ՚ի մարտին
ՔրիմեմՀ անհիւթապատ: Ոյս երկու նաւք պատմեցին՝ ԹէՀ
նաւատնդէս ՔՀնամոյն կայ ՚ի գետաբերան իւերթոսի:
Ոչ՚ի կնէոս իսկ և իսկ առաջաստեաց՝ ՚ի վՀ հասանել

նմա ։ Խայտ ատտուբալայ զգացեալ յատաքագոյն ՚ի պետական վիճանոցին զեկաւորուն Հռովմայեցւոց , կալ գեաց առ ծովեզերք՝ զզօրս իւր ձախատու պատերազմի , պատուէր տուեալ նաւատնորիկ զօրուն մնանել ՚ի նաւս ։ Իբրև հասին Հռովմայեցիքն , տուեալ նշան մարտի՝ արկին ձեռն ՚ի գործ ։ Կարքեդոնացիքն առ վայր մի զդէմ կալան քաջութ յարուցելոցն ՚ի վէր · բայց յետ սակաւ միոյ տեղի եւուն ։ Խոկ իբրև տեսին զերկուս ՚ի նաւաց իւրեանց անկեալս ՚ի ձեռս Հռովմայեցւոց , և զարբեսին ՚ի նոցանէ ընկլուզեալս , փախուստ առին ՚ի յամաքակողմն ։ Խայտ ՚ի բուն հետապնդումէ Հռովմայեցւոց , մտաեան ընդ մարթեալսյ ՚ի ծովափն , և անտի ՚ի գուրս ոստուցեալ յիւրեանց նաւացն , ընթացան զերծանիլ ՚ի զօրն յամսքի ։ Հռովմայեցիքն այնպէս բուռն պնդեցան , մինչև առնուլ նոքա զնաւ զդանաւս զանխորտակս ՚ի ծովափնէ , և զչիրեալս յաւազուտս , և ձգել զնա զհետ՝ կապեալ ընդ յետոյ կողմն նաւացն իւրեանց՝ թուով քսան և հինգ ։ Զայս գիւրագին յաղթութիւն Հռովմայեցւոց՝ արար զնա տեարս այն ամ ծովու և մատակայ ծովեզերեայց ։ Յառաջ խաղացին մինչև ՚ի գրունս կարթագենեայ , այրեցին զբնակուխս մատակայս պալատայս , և ամայացուցին զերկիրն ամ շուրջանակի ։ Կաւատոլմիոն լն աւարառ չոքաւ անտի ՚ի լնդունտիկա [1] , ուր աստուբալայ մեծ եբեալ էր * ազգ ինչ խառն՝ կիճ կնիւնոյ , ՚ի գործել պատրանս ։ Ընդ այնորիկ պահեալ անտի՝ որչափ ինչ պիտոյն էր նոցա , զնացեալն այրեցին հրով ։ Ոչայս արարեալ՝ գալաւ նաւատորմիղն ընդ նոյն ձանապարհ ՚ի շրջակայ սահմանս՝ որք են յայսկոյս իբերոսի ։ Ընդ հասիոն եգիտ պատգամաւորս յամ ազանց բնակելոց առ գետովս , և բազումս ևս յերեսուց ՚ի յեսին խորշս սպանիոյ ։ Ոչ ղովուրդք աւելի ընդ զարիւր և քսան՝ անկեալ սրոփս , և մեռելիմ հաւատարմութիւն հնազանդ եղեն հռովմէական տէրութեան , և եւուն նմա պատանդս ։

Կելտիբերք [2] որք էին ՚ի ժողովրդոց անտի , զնոսա հրամանաւ զօրագլխին հռովմայեցւոց , և ՚ի վէր յարձակեալ զօրու ծանուցին ՚ի գաւառս կարքեդոնացւոց , առին երիս քաղաքս յարձակմամբ · յետ այսորիկ զաստուրբալ իսկ վանեցին յերկուս պատերազմունս , յորս կոտորեցին զնոսա հնգետասան հազար այր , կալանաւորս արարին զչորս հազարս , և առին ՚ի նոցանէ բազում զրօշս ։

1 Քաղաք Հիսպանիոյ՝ Քաթագինացւոց վաղնջուց։ 2 Կելտիբերք բնակիչք Երկրի ՚ի մասին Իսպանիոյ։

Ա՛ Ա· 535· Ն· Ռ· 217·

* Լատ· ոբոռ դամ։

ԸՆ Հ· 535, ՆՆ ՔՆ· 217։

Իբրև եհաս ՚ի կաբքեդովկիա գոյժ այս ՚ամ կոտորածի, հանդերձեցին եօթանասունն նաւս, ՚ի մոխ եդեալ կաբքեդոնացւոց՝ թէ ոչ զօրեն ձեռնարկել ՚ի ձեռնարկ ինչ, եթէ ոչ տիրեսցեն ծովու։ Ի յս նաւատոմարիզ եհաս ա ջողակ հողմովք ՚ի սարդոնիա, և անտի ՚ի պիսա յիտալիա. ուր ակն ունէին հրամանատարք բերան ՚ի բերան խօսիլ ընդ անմիբաղաչ։ Իսայց իբրև ընդ առաջ եղեն նոցա հռովմայեցիք հարիւրքսան երկայնաձիգ հինգկարգեան նաւօք, իրալէկ լեալ այնմ կաբքեդոնաւոց, զարձան ՚ի կաբքեդոն ընդ նոյն ձանապարհ։ Օ չետ եղև նոյ առ վայր մի սերվիլիոս զօրագլուխ հռովմէական նաւատնդիսին, բայց ոչ կարողացաւ ժամանել նոցա։

Պ· հիպիոն դնայ միանալ ընդ եղբօր իւրում ՚ի սպանիա։

Պոմպէիոս· Է· 247։ Լիվիոս· ԻԸ· ԽԵ։

Յայսմ վայրի եհաս Պ· հիպիոն ՚ի սպանիա, ընդ իւր առեալ նոր օգնութիւն նաւաց և զօրականաց։ Վախեալով ծերակուտին՝ թէ իրողութեց սպանիոյ աբաժան է ուշի ուշով միտ դնել, և թէ ոչ օգուտ միայն է, այլ և կարևոր վնաս մինչ յայնմ հերկի՝ կաբքեդոնացւոց, և յարուցանել անդ մեծ ևս պատերազմ, առ ՚ի տալ նմ առնել փեռեկունն զօրաց, ասել ՚ի ծով քան, կամ ընդ սիտոսի ևս վիսոն՝ երեսուն նաւս, ուրոյ հազար արամբք ելանելոյ ՚ի ցամաք, և պնսպնս պիտոյիւք պատերազմի։ Իայսմ օգնականութեանէ հրամանատար էր Պ· հիպիոն, որ առաքիւր ՚ի սպանիա, ընդ նախնի առաջադրութեն եղելոյ ՚ի սկզբանէ հետէ չահատակութեն. պատուէր առեալ իսկ և իսկ միաձնալ ընդ հնէոսի իւրում եղբօր, զի ձեռն ՚ի գործ արասցէ միաբան խորհրդով ընդ նմա։ Օ անդիտեին ՚ի հռովմ, և կարի իսկ իրաւամբք, թէ կաբքեդոնացիք ունելով ընդ ձեռամբ իւրեանց զչորեակայ սահմանս, և շեղջեալ անդ յաձախութիւն զպատս պատերազմի և զարծաթ, գուցէ տիրեսցեն ծովու, և հասուցէ անտի անհնարապոյ դրամս և զօրս, ձեռնտու լիցին նմ՚ի նուաձել զիտալիա։ Պ· հիպոն հասեալ ՚ի սպանիա, և միաբանեալ ընդ եղբօրն, առ բար հասարակապետութեն նշանաւոր ծառայութիւս։ Ել եկին ցայն վայր հռովմայեցիք համարձակեալ անցանել յիբերոսէ և անդր. և կարծէին թէ մեծ ինչ գործեցին, զի եղեն բարեկամք և դաշնաւորք ընդ ժողովուրդն՝որ յայս կոյս գետոյն։ Իայլ երկոքին եղբարքն միաբանեալք անցին, և յառաջ խաղացին մինչև ՚ի սագոնտոն։

Սպանիացի պատանդք տուեալք ՚ի ձեռս հռովմայեցւոց։

Վախեին՝ թէ ՚ի գլեկի այնր քղեալ ՚ի պահեստի էին ՚ի ձեռս սակաւուորք գնդի պատանդքն, զորս առեալ էր անմիբաղաչ յիմ ժողովրդոյ սպանիոյ՝ առ ապահովելոյ վնասին հաւատարմութեն։ Իբրևիւղ տուժելոյ զդարձ

իւրեանց՝ արեամբ որդւոց կալ և կապ ունէր դեռ զսպա-
նեալացն ընդ կողմն կաթքէ դնացուց ։ Այլոց անձուկ յոյժ
ունէին լքեալ Թողուլ զնա , զի զկողմն կալցին զՏուով-
մայէցւոց ։ Ոչայս կապ՝ որ զուսպ ունէր զմեծ մանն գա-
ւառն , խզեաց սպանիայի ոմն , առաւելեալ յաւէտ՛ ի
հնարագիտուէ և՛ ի խորամանկուէ , ջ՛ի հաւատարմու-
Նշանէր՝ որ աբելըքս, այր ազնուագոյն և ևմեծարգի յերկ-
րին ։ Կեցեալ էր ցայն վայր սէրտ սիրով ընդ կաթքէդոնա-
ցիս ։ Այլ յաւելաւ որ ստէպ պատահէր յայն խուժա-
դուժ ազգս , փոխեալ էր՝ որ զկողմնն՝ գէթ՛ ի սրտի , ոչ
և գայթղեաց թախտ ։ Ընծեալ սորա զմտաս , Թէ փա-
խըստեալ ոք և մատնիչ՝ որ անձամբ լոկով անկանի՛ ի նոր
կողմն , չէ՛ ինչ՛ ի համարի , քանզի առնել հնարս մեծաց
նպաստ ինչ երևելի , զի իցէ նշ յարգի ։ Խորհեցաւ՝
Թէ մեծ երախտիս առնէր նշ յայնպիսւոյ պահու , եթէ
հասուցանէր՛ ի ձեռս նշ զպատանդսն՝ որք՛ ի պահեստի
էին՛ ի սագունտոն հրամանաւ անդրբազոյ ։ և առ առ-
նել զայս՝ պիտեր շահիլ , մնաւանդ Թէ խաբել զոս-
տոյ պահապան նշ ։ Ընդ այս ջրաւ առ նա , և խօսս՛ ի մէջ
արկեալ զպատանդիսն՝ զգայոյց նմա , Թէ ,, երկիւղն
,, զուսպ ունէր զսպանիացիս՝ յորչափ հեռի էին հռովմայ-
,, եցիք ։ այլ յետ հասանելոյ նշ՛ ի գաւառ այսր , բանակ
,, նշ տեղի է ապահովի ամենեցուն՝ որոյ սիրեն զփոփոխուիլ ։
,, վասն արժան է շահիլ զայն ժողովուրդ՝ ընդորհուկս առ-
,, նելով և երախտիս , զորս այլ անհնար է առնձել իշխա-
,, նութ ։ և քաջ հնար ապահովելոյ՛ ի նոցանէ՝ է գործու-
,, ցանել՛ ի նմա վիւբաքանչիւր պատանդս ։ Ձիք ոք՝ որ
,, ոչ ըղձանայ Թէ այլք վտահ իցեն՛ ի նա ։ և առ առնե-
,, լոյ զմարդկէ հաւատարիմ , բազում անգամ շահ է ցու-
,, ցանել՝ Թէ վտահ է՛ ի նմա ։ Վասն այսոսիկ եւ ընդ
,, հասուցանել զպատանդսն վիւբաքանչիւր յերկիր իւր ։
Խոստաւ՝ որ չէր այնպէս խորագէտ , ոչ էին հնարկորէն
կաթքէդոնացիք ։ և իւր նման կարծեալ զայլս , հեռի էր
յոյժ՛ ի կասկածելոյ յայր երևելի զայնպիսի գժնեայ
մատնուէն , հաւանեցաւ՛ ի հաւանուիլ ։ և ետ առանձինն՛ ի
ձեռս աբելըքսայ գիշերային ժամ զպատանդս ։ զորս ետ
նա վաղվաղակի՛ ի ձեռս երկուց շիպիոն եղբարց՝ ոչ յա-
ւաղագ այն խօսեցեալ էր ընդ նմա ։ Օ որպէս իբրն հռովմայ-
եցիք անդէն վաղվաղակի հասուցին զնա իւրաքանչիւր՛ ի
տուն հօր իւրոյ ։ Եւ որպիսի զարմանք կալան , և որպիսի

Ա՛ք ոք կամ՛ զի լեցի հաւա-
տալի , և առացեալն հաւատարմու-
Թէ յոլովակի ք՛ պարտեաք արկանել
զնոյն ինքն հաւատարմուի ։ Լիվ-

Ա՛ Հ· 535 ։
Ն՛ Ք· 217 ։
խորամանկուէ՛ աբելըքսայ ։
Պոլիբիոս · ք· 248 - 250 ։
Լիվիոս· իբ· ՝ է ։

Ըստ Հ· 535։ Ն· Ք· 217։

սի ինդուէ եղև յերկիրն ը այն գործ գ[illegible]ուէ և աշնաւա բարոյուէ , զեւբիրն է իմանալ ։ Պատիասխիք ՚ամ՚ Տէրկոյ Հաւանուէ ը յայտնեցան ՚ի կողմն Հռովմայեցւոց . և զինեին արգեօք առ ժամայն ը զգեմ՚ կարքեգոնացւոց , [illegible] վազ է կաւորուէ ձմերայնոյն չէը ստիպեալ զնե գաղարել յիւբաքանչիւբ տեղիս ։

Խնամատուն յատպմունք փաբիոսի առ նեն զնա անառնարկ ։ Լիւիոս· իբ· ԼԲ ։

Ը՚յս անպք անոյն ՚ի սպանիա յերկրորդումամի պատեր բազմին անհիբազայ , ՚ի ժամանակի՚ յորժամ յիտալիա փրկարար գեգերումն և գանգազանը փաբիոսի ետ պա բապ Հռովմայեցւոց ոգի առնլոյ յետ այնչափ վնասուց ։ Ուայց զարմանք այս էն . զի ՚ի ժամանակի յորժամ այս խոհական գնապք տագտապեցուցանէին զանհիբազ , ՚ի տեսանել նը , [illegible] Հուսկ յետոյ ընտրեցին Հռովմայեցիք զօրագլուխ՝ որ պիրզվէը ը կանոնաց , և ոչ վարկպարա զի , էր նա արհամարհ յաչս այնց՝որը վայելէին յորգասիս նը . ՚ի է՝ յաչս Հռովմայեցւոց եթե ՚ի քիչքի , և եթե ՚ի զօրուէն , և առաւել յետ [illegible]ին յաջողուածոյ՝ զօրուէ խօսեացուէը ստորև ։

Երկու ևս առիթք առ նեն զնա կաղ կածառոր ։ Լիւիոս· իբ· ԼԲ ։ Պլուտարքոս ՚ի Քեբեա· 178։

Ընթացակից եղև և երկու ինչ՝ առ ատելի առնելոյ Հռովմայեցւոց զայս զօրագլուխ ։ Ը՚ագլինն եղև խորա մանկուէ անհիբազայ . որ ՚ի ցուցանել փախատեից ՚ի նա՝ զկալուած ինչ իշխանապատճառն , ոչ կամեցաւ [illegible] ինչ Հասուցի ամամ , ՚ի ժամանակի յորժամ՚ի Հուր և ՚ի սուր մնչէը զՀամ շուրջանակի . զի արասցէ զնա այսուհիկ կե. զակարծելի՚ [illegible] ինդուէ ինչ Համախոհուէ ՚ի ը կարքեգո նացոց ։ Երկրորդ ատիթ ատելի լինելոյ նը , եղև դաշ . նագրուէն ինչ եղեալ ՚ի նմանէ անհաբոյ ՚ի ծերակուտն՝ ընդ անհիբազայ ՚ի սակս Հաշուեդրի կալանաւորաց . ո. բով յանձնաւուէ լինէր՝ ոչ և լեալ էր յատաջնուամմոր. տի , փոխանակել այլ ը առն . և ՚ի փրկանաւորել զնա. յեալն յետ փոխանակուէ , տալ Հինգ սեաուերտս , (որ է Հարիւր քսան և Հինգ լիբոյ գաղղիացւոց ,) ը մնրգա. [illegible] ։ Ոխիւ կալանաւորաց՝ զորս փրկանաւորել ունէին Հռովմայեցիքը , առաւելոյր ը զգուամար երեսուն Հինգ լի. բոյից ։ Ա ը յերև առաջադրեցան բազում մանգամ ծերա կուսին այս իրը փրկանաւորուէ , և ոչ եղև կամը ծերա կուսին Հրամայել զՀնար սակին , իբը զի փաբիոսի էր արարեալ զայն դաշն՝ առանց իմացուցանելոյ նմ , այնու. Հետև Հաստատեաց նա ՚ի միտս առաքել ՚ի Հռովմ զօրգլխ իւր , պատուեր տուեալ վաճառել զայն կալուած՝ զոր [illegible] ղեալ էր [illegible]ին անհնաս . և փրկանաւորեաց իւրովք ծախիւք զկալանաւորս ։ Ը՚պա յայնմօրիկ գրե[illegible] ամենն

կամք էին վճարել նմա զփոխարէնն , բայց անհնար եղև առնուլ ի նմանէ հաւանութիւն :

Ա՛ռաջաք վերադոյն , թէ անհիթաղ իբրև տիրեաց գեբանիտնի յաստուածս , խորհէր հաստատել յայնմ քղքի զիւր հաւիթարանոցս , և կառուցանել ձեմբոցս : Այր նա առ ժամն բանակեալ յանդիման պարսպի քղքին . աթաձ կեաց անտի զերկուս երիցդս զօրուն ՚ի հայեհայեցել զպէտս , պատուէր տուեալ իւրաքանչիւրում , բերել այսչափ ինչ արմտիս առ այնօսիկ՝ որոց գործ էր փակ ունել զզօրս . զի երիս մասն գնգաց էր կարգեալ ՚ի պահպանութիւն բանակին , և ՚ի պաշտպանել զհամթարածուս , թէ ոք ուստեք ընդհարցի ընդ նոսա :

Ա՛երձեալ մինուկիոսի յանհիթաղ՝ որ կայր բանակեալ յերկրին լարինտի , զորք՝ որոյ ինքն միայն էր հրամանատար յետ մեհենելոյ իշխանապետին ՚ի հռոմի , և տեսեալ զինքն ազատ՝ հեռատրութիւ իւրոյ առաջնորդի , խորհէր խորհուրդս ըստ իւրմէ յօժարութե , երբեմն ՚ի վե՛ր յարձակելոյ համբարածուաց անհիթաղայ սփռելոց յայսկոյս յայնկոյս ըստ գաշտավայրս , և երբեմն բաղխելոյ ըստ բուն բանակին , յոր կայր միայն երիս մասն զօրուն : Ա՛ղվաղագ կի իսկ ՚ի միտ էառ անհիթաղ , թէ փոփոխմամբ զօրաց գլխին փոփոխել էր ՚ի բանակի թշնամւոյն՝ եղծանակ պատերազմելոյ : Ցեսեալ սորա՝ թէ մծո՛ եկին հռոմայեցիք , շատացաւ յղել զերկրորդ մասն իւրոց զօրականաց ՚ի հայեհայեցանս պետոյից . և զնայեալն առ իւր կալաւ ՚ի բանակին : Վեհապէս ունէր միտ յիւր առաջին խորհուրդ՝ չծախել զկողոպուտն , և չտեմարանել լիուռն չայժ պետոյից . զի ՚ի ձմեռոյս մի՛ ինչ պահասեսցի զօրուն և դրաստուց , և ևս առաւել երիվարաց , զի ՚ի հեծելս զօրն էր իւր գլխաւոր յոյս :

Ա՛ռաքեալ էր անհիթաղայ գիշերային նուիրատուիս ոմանս . զի կալցին զբարձրաւանդակ ինչ՝ որ մծո՛ էր ՚ի հըռոմայեցիս , և հայեր ՚ի վե՛ր բանակին նո՛ . Այսոյ անդուռն եալ զսակաւութի նուիրատուից , ՚ի վաղիւ անդր վանեցին զնա անտի , և ինքեանք անասնոյր զտեղի կալան . ոմով մնաց սուղ ինչ միջոց ըստ մէջ երկուց բանակաց : Այաւուս միւմ զգայեալ մինուկիոսի , թէ յոլովք ՚ի զօրուէն կոտքեդունայոց էին սփռեալ ընդ գաշտավայրս , առաքեաց զՀեծելազօրն և զԼեմեմ հետևակապատն ՚ի վե՛ր համբարածուաց . և նա ինքն ևս լիդիտնօք ընդհարձակ ըստ բանակ թշնամւոյն : Ընդև ձեռնհաս անհիթաղ առնել ինչ , բայց պաշտպանել միայն զանձն . և հոտորած համ-

Ա՛ռ· Հ· 535, Ն· Փ· 217·

Դուզն մի զօրանալ մի նուկիոսի ՚ի վերայ անհիթաղայ ։

Պռոբէոս · գ· 251 ։ Լիւոն. իբ· 15 ։

Ա· Հ· 535։ Ն· Ք· 217։ բարածուայ եղև մեծ։ Լ՚այս դէպք ազդեցին՝ի մինուկիոս դուռղուէի և յանդգնուեցին անչափ. և փքայուցին ևս ՚ը զևս զսիրտ նը՝ի ժպիրհ վստահուեցը, որ այլ ո՛չ գիտեր՝ զինչ իցի վտանգ. և յիմ երկևան ձեռնարկս այլ ինչ ո՛չ տեսանէը, բայց աներկևան յաղթուէ։

Ժողովուբ դըն հաւաքէ զՀեղինակուի մինուկիոսը ևխանապետ ութիւն։ Պ· Հ՚Բ՚Ի՚Ա՚· Հ· 253։ Լ՚Ի՚Ա՚Ա՚· ԻԸ· գլուխ Ի՚Ը՚։ Պլուտարքոս· էջն· 129։

Համբաւն որ յամի մեծացուցանէ զերոզուեցին, հնչեցոյց՚ի հռովմ զդրչն զայն յաջողուած մինուկիոսի, ոյզ մեծ ինչ յաղեցուէ։ Լ՚ուղեք զբարգևսի հեծեծալօրուն յուցին զգործն մեծ և քան զՀամբաւն։ Լ՚ինդ բազում՝ առբս զամանէ էին զդոյգք՚ի ծերակոյն՝ և՚ի ժողովս ժողովրդեան. անպատուեր ուրախուէ հռիկոյ։ Լ՚ռովհետև յայն վայր չէր ինչ ակնկալուէ յայսմ սպրդմէ, թը ուեցաւ՝ թէ այնուհետև դմբ իրաց զբջեցան՝ի բարի։ Լ՚ամ զի այս յաջողուած արկ՚ի սիրտս և խորհուրդ, թէ այն զի յայն վայր չարարին ինչ զբջք, չէր առ՚ի չգոյէ քաջուէ նը՝, այլ անտարակոյս յերկչոտ զգուշաւորուէ և՚ի տարապայման խոհեմուէ լշխանապետին, զոր ստգբտանէին անխնայ։

Փաբիոս միայն՚ի հանրական ուրախուէ անդ ժողովրդեան՝ չհաւատայր ո՛չ համբաւոյն, և ո՛չ թղթոց մինուկիոսի. թէպէտ և ամն լինէր ձշմարտագոյն, վատահ էր ասել. առաւել էր կինչիմ յանձն մինուկիոսի՚ի յաջողուածոց, ՚ը՚ի գոյն ձախորդուեմ՚ը։ Լ՚այց չէր ոք՝ որ լսեր. և ծերակուտին իսկ ծանր էր լսել զգրուատ քաջուէ թշնամւոյն, և զվէպ պարտուէց, որոց յանդգնուէ և տգիտուէ նախընթաց զօրագլխաց լեալ էր պատճառ։ Լ՚ուլ նա յայտ յանդիմանուեմ՚ը ասէր. ,, Լ՚ընդ լեցի ինձ ,, կալ՚ի հրամանատարուէ, բռնագատեցեալ զինուկիոս ,, տալ զՀամբո զնբրոց գնացից, փոխանակ զի ես պա ,, տերազմ ընդդէմ խմոյ հրամանի։ Ա՚ազ քաջ ցուցից ,, Հռովմայեցւոց, մի՛ քաջ զօրագլուխ կարծել զոք ըս յա ,, ջողել բախտի, այլ ըս խոհեմուէ և ուղիղ դատման։ ,, Լ՚աւաւել պանծագոյն Համարիմ զանձն, զի յայժմեան ,, վճռակի պահեցի զբջրն յիմ անարգուէ և յաղետից, ,, ը՚ եթէ յայլում ժամանակի կոտորեալ էր իմ զբնբրա ,, ւորս՚ի թշնամեաց՚՚։

Լ՚այս ամ բանք չազդեցին ինչ. և զտաւ տրիբունն ոմն այնպէս տպարասան, որ անզգուստ արձակեաց զլեգէոն ընդդէմ փաբիոսի. ասէ. ,, Լ՚ուլ՚ո՛չ Հանդուրժեմ զը խեղա ,, թիւը բնաւորութե՛ը. ո՛չ շատացեալ զը խափանել ան ,, ձամբ անտանօր զբջրանալն՚ի վը՛ր թշնամւոյն, Հնարի ,, աղաւաղել ը՚ կարի՝ և զոր արարինն՚ի նորուն հեռա

,, ւորուէ : Ա՛չ այլ ինչ իբայց աղագաւ յապաղէ դա ըզ- Ընդ Հ· 535 ·
,, պատերազմն , բայց զի կացցէ մնասցէ յերկար 'ի պաշ- Ն· Ք· 247 ·
,, տամն . և զի ինքն միայն իցէ 'ի հռովմ և 'ի զօրուին
,, տէր : Ա՛ հրամայել նմի մինուկիոսն , չձակատիլ ընդմ
,, Թշնամւոյն , և չձեռնարկել 'ի շահատակուէ ինչ զինւ
,, ուորական , իբրև Թէ կապեաց զնորա ձեռս , և փա
,, կեաց զզօրականս յիւրեանց պատնէշ իբրև 'ի բանտի ։
,, Իբրև չու իշխանապետին արար զնա ազատս , խաղացին
,, 'ի վէր Թշնամեաց , ցրուեցին զնա և արարին հալածա
,, կանս ։ Ա՛ ձ այսը ամի իշխէի համարձակ առաջի առնել ,
,, զի բարձցի 'ի փաբիոսէ իշխանապետութէն , եԹէ էր 'ի
,, հռովմայեցիս՝ իւրեանց նախնեաց քաջասլատուէն ։ Ա՛ույց
,, հայեցեալ 'ի հանգամանս ժամանակիս՝ յոր չէ յանկա
,, ւոր առնել ինչ խոտիւ , շա՛ս համարիմ առաջի առնել
,, խնդիր չափաւոր . այ՛ է՝ զի բաժանեսցի իշխանուէն հա
,, ւասար 'ի մէջ իշխանապետին և զօրագլխի հեծելազօ-
,, րուն ։ Ա՛ույց մի Թողացուսցի Ա՛. փաբիոսի դառնալ 'ի
,, զօրն , մինչև անուանեսցի նոր հիւպատոս 'ի տեղի փլա
,, մինիոսի"։

Ա՛չ այժան համարեցաւ իշխանապետին արդարացուցա-
նել զանձն 'ի չարախօսուէց տրիբունին . այլ ձայն բար-
ձեալ՝ ասէ . ,, Ա՛մ միաբ այս են , զի առանց ժամավաճառ
,, լինելոյ 'ի անտես՝ խորհեսցուք կատարել զզոհս և ըզ-
,, նուիրական արարողուէնս՝ յորս սակս կոչեցայ 'ի հռովմ։
,, զի դարձայց փութանակի 'ի զօրն , պատուհասել զյան-
,, ղըգնուէն մինուկիոսի , որ ընդմ հրամանաց իմոց ընդ-
,, հարաւ ընդ Թշնամին" ։ Ա՛արգեաց հիւպատոս զա՛. ա-
տիլնոս հաւգուլոս . և աւուրբ յառաջ ընդ զբուէարկուէն
ժողովրդեան 'ի վէր առաջարկուէ տրիբունին , առ չաե-
սանելոյ զանչքուէն իւրոյ իշխանուէն 'ի հաղորդել զայն
զօրագլխի հեծելազօրուն , եւ գնաց գիւղերայն՝ միանալ
ընդ զօրուն ։ Ընդ այգանալ առաւօտուն գտաւ ժողովուր-
դըն 'ի ժողովն , և տրիբունն առաջի արար նմի գառաջար-
կուէն . բայց հարկ էր ընդ առնորսւէ միամուժիւք խօսիլ 'ի
վէր այնը ձեռնարկուէ , և բացատրել զայն առաջի ժողո-
վըրդեան յառաջ ընդ զբուէարկուէն ։ Ա՛ամ հռովմայեց-
ւոց միջի վարրոն միայն յանձն էառ զայն յանձնառուէն
առնել , այնպէս զՀետասանդուէն տրիբունին ։ Տեսցուք
յետ սակաւ միոյ , ո՛ր էր այս վարրոն ։ Հաստատեցաւ
առաջարկուէն , և փաբիոսի եհան լուրն զնանապարհայն։
Ա՛ինքն առնորսի եԹէ 'ի քաղքի , և եԹէ 'ի զօրուէն՝ հա-
մարեցան զայն վճիռ դառն նախատինս , և կէզա անար-

Ա՛ Հ· 535։
Ն՛ Ք· 217։

գուԹԵ առ իշխանապետան ։ Ա՛յս միայն համարեցաւ զայն ամենևին ի՛ Հակառակն ։ Այլ զոր օրինակ երբեմն ան Հմտասուն՝ յասել ուրուքն , ընդ ծանաչիլս ո՛ եմ և ես , եւ պատասխան ետ ասելով ։ Ես ոչ ծանաչեալ · քանզ գիտելով ԹԷ այնք միայն ձգմարտապէս են ծանաչք , որք ասն առԹԷ ծանանգնայ , և ասան ընդ սյն ամԹաՀատ և խոտվեալ ։ Ակնպէս փաբիոս յայնմ կարծեալ նախատանաց՝ ԹԷ ո՛չ խոտվեցաւ , և տարաւ անիրաւուԹԷ ժողովրդեան այնպէս անխոտով սրտիւ , որպէս տարաւ Թշնամանաց իւրոց Թշնամացաւ ։ Այլ քանզ գիտելով ԹԷ բաժանմամբ ՀրամանատարսԷ ի մէջ միւսուկիոսի և իւր , չբաժանեցաւ քաջութիւն տուէ Հրամայելոյ , զարձաւ ի բանակն՝ միշտ յաղԹական քաջամարտից քաղաքացւոց , ոչ Հնարից Թշնամանյւոյ ։

Յանգուցն ամբարտաւանութեան միւսուկիոսի ։

Ա՛րդ իմն այլազգ ելեն միւսուկիոսի խորՀուրդք ։ Ա՛ զուԹս լեալ էր նա անՀանդուրժելի մի ամբարտաւանութիւն , զոր ազգեցին ի նա ելք իւրոցն , և շնորՀ ժողովրդեանն ։ Ա՛ այլ յայնմ օրէ յանչափ ձգեալ պանծալի յաղԹական կալ ոչՀնչ նուազ փաբիոսի քան անսիրազայ ։

Լիւս· ի՛ է· Պլուտարքոս· ի ֆաբիոս· է· էջ· 79 ։

Ա՛սէր Ճառատանաց ։ ,, Ա՛յն մեծանալն զօրագլուխ , մի ,, միայն ապաստան ի Հնոյիկ ազէտս , այն իշխանապետ՝ ,, որ միայն էր Համարեալ ախոյեան ընդէմ անսիրազայ , ,, եԹԷ նա զօրագլուխ զզօրագլուխն Հեծելազօրուն՝ ,, իւր Հաւասար , զօրուն մեծի՝ որոյ չկայ օրինակ յամենն ,, Թագս պատմուԹ ժողովրդեանն Հռովմէական՝ ի քիչ քիչ ,, իսկ՝ ուր զօրագլուխք Հեծելազօրուն դոզային ի տես ,, տապարաց և խրճանց իշխանապետին · այսչափ մեծաց ,, շուք եղէն արդիւնք իմ , և բարեբաստուն լծորդակից ,, իմումն անձին ։ Ա՛ղեկ զՀետ երԹայց ես իմումն բարեբաստուէ , եԹԷ իշխանապետն յամառեսցի չԹողուլ ,, զնւր դանդաղ երկիւղ գնացս , զգաստապարտեալն և ,, յաճոյս և՛ ի մարդկանէ "։

Վորձք միւսուկիոսի եղէն ըստ բանից նոքա ։ Յաւուր յորում ետես զիփաբիոս , ո՛չ յապաղեաց ասել ։ Ահ ապա՛ժան է Հաստատել , որպէս օրինակաւ ունիցին վարել զիշխանուԹիւն Հնոյիկացւոց ի նոս . և չսպասեալ պատասխանւոյ իշխանապետին , առաջի արար նախ առաջին ինքն զնւր կարծիս· ասէ · Ա՛նձ բարւոք Թուի , ունիլ մեզ փոխոխակի միմեանց գնկի՝ զՀարկց Հրամանատարուէն ամ զօրուն , օր մի մինն · կի ԹԷ Հաճոյ իցէ՝ այլ աւելի ։ Փաբիոսի՝ ո՛չ այսպէս եղէն կարծիք · ,, այլ աճեալ զմտաս՝ ԹԷ Թողուլ ,, զգանն՝ յանդգնուԹԷ պաշտօնակցին , է Թողուլ զնմ ,, միանգամայն ի կամն քախտի , կամեցաւ առաւել կէս

,, ըլ կէս բաժանել զգօրն , յանձն առեալ բաժանողդ առ- Աշ· 535 ։
,, նել զնա հրամանատարուձն , այլ ոչ իսպառ Թողուլ ի Ն· Ր· 217 ։
,, նա . և վկայուի եգեալ՝ Թէ չհրաժարիմ երբեք կամաւ
,, և յիմնէ կոչմանէ խոհեմութիւն կառավարել զՀռոմկաց
,, իրազունս , գիմի ըլ բաժնի իշխանուձն՝ որ Թողաւ ինձ-
,, և որովհետև արդելաւ ինձ ապրեցուցանել զանձինեսին,
,, գիմի ապրեցուցիչ՝ զորս կարողացայց " ։ Ի բաժանել
զգօրն , կամեցաւ մինուկիոս ունիլ զանտակ իւր առան-
ձինն . և չորաւ զտեղի կալաւ ի գիւբի ։

Իշրկու ։ են առաւելուիք մեծի զօրագլխի , քաջասըր-
տուի , և խոհեմուի · բայց կարի իին մեռ են նոքա երկուց
մեծաց պահասուձ , որոց հնար է ունել էլս Թշուառս ։
Ի հասարակօրէն կարի իին զգուշաւորութիւն խոհեմու-
Թիւն փոխի յերկիւղ , և քաջասրտուին կարի իին համար-
ձակուի ի յանդգնուի ։ Ի՝նք տեսցուք զմինուկիոս ան-
կեալ յայս երկրորդ պահասուձ , ուր փաբիոս գիտաց
յաւուի կալ մնալ յիմաստուն չափաւորութիւն , որ կարի իին
սակաւագիտ է և գժուարին . միապես զգուշաւոր գտա-
նիլ ի խորհել , և քաջասիրտ ի կատարել , ոմի զյուգա-
Թայ ասէ սալուստիոս ։

Ի՝նձիրազայ՝ որ ի ձեռն փախստեից և լրտեսաց իրա- Բազմիւ մե-
զեկ էր ամէնցինն անցելոց ի մէջ իւրոց Թշնամեաց , նաւկիոսի ը-
եղև կրկին ուրախուի մի փոխիսինն եղելոյ ի նմա ։ Ի՝ն անձիրազայ ,
զի յանդգնուինն մինուկիոսի ազատացեալ՝ էր մի նըշ ան- ի նմանէ ։ փա-
վրեպ սրա . և խոհեմուեն փաբիոսի պահասիւբ կիսով չափ բիոս ապրե-
զօրուի ։ Ի՝ մէջ բանակին մինուկիոսի և անձիրազայ կայր ցուցանէ զնո-
բարձրաւանդակ ինչ յայնպիսի դիրս , մինչ զի որ նախ ա- Պ· ՂԻՒՒՈՍ ·
ռաջին այմ տիրանայր , ոչ սակաւ առաւելոյր ի զօրուեն Ց· 254 ։
Թէ զնշհամին ։ Պիտանուի տեղոյն յայտ իսկ էր անձիրա- Լիվ· ԻԲ ·
զայ , զայց անփոյթ եղև սիրել այնմ . ածեալ զմտաս՝ Թէ ԼԲ ։
լաւ ևս օգտաւոյն՝ ի Թողուլ զայն , զի լիցի առիթ գըրգ- Պլուտարքոս
ռուեն մարտի ։ Ջեղին տափարակ շուրջանակի , հայեցեալ Ի՝ԱՖԻՒՈՍ· 180 ։
ի հեռաստանէ՝ Թուի ը ամենևին հարթածաւալ , ան-
Թուփ , անձածուկ , և յատաչին տեսանի անդ՝ ամենևին
անյարմար ի դարան ։ Ի՝նձիրազայ անձիրազ հետապատեաց , զի
էին ի նմա փոյթ պղեալք ի ջոյլ , խոռոչք և իրամք
խորխորատիք , մինչև առնել և ծածկել միով միոյ ի նոցա
նե երկբիւր այր ։ Ի՝նչ ընդ գալ գիշերի զետեղեցոյց

1 Եթ արգարև՝ որ գժուարինն է ռաջատեսութիւն զերկիւղ , և միան համարձակուի զանդգնութիւն ։ Ա-
լրտեսից ։ ի պոեբոպին չոգորբոյ ։

Ա. Հ. 535։
Ն. Ք. 217։

յայնս հինգ Տարիւք հեծեալս և հինգ Տին հետևակս. երկուսեակ՝ գուցէ ընդ առաւօտն յայտնեացի գաբանն համիաբաժոաց Թշնամեաց, լը լուսանալ աւուրն գիմեցոյց ի բլուրն զԹևԹևաղէն զօրն։

Մինուկիոսի դէպ վարկուցեալ զժամն, առաքէ զԹևԹև հետևակազօրն, պատուէր տուեալ բուռն զօրուլը զդէմ ունել տեղակալելոյ Թշնամւոյն անդ. զկետ առաքէ և զհեծելազօրն. և ինքն իսկ զկետ ընԹանայ իւրովք լեգէոնականօք։ Ընդ ինքեաղ ևս առաքէ անդր կետ զհետ նոր գունդս. և զկետ պնդի վաղվաղակի հեծելազօրօք և միացեալովք զօրօք, մինչև փոքր փոքր ձեռնարկել առ հասարակ ի կռիւ։ Հետևակազօրն զօրն հռոմայեցւոց՝ որ յառաջ խաղացեր ի ստորն ի վէր, ընկրկեցաւ ի վէր հեծելազօրուն՝ որ գայրն զկնի. և սորա ի սուղ ժամ մի պատահեալ ի հեծելազօրուն կարգեգոնացւոց՝ ոչ ոչ զաղտմէր Թիւ, խոյս ետ ի ստուար գունդ լեգէոնացոյ։ Հետևակազօրն միայն, Թէպէտ և շուրջ ուներ զգաՀի Տարեալսն, կայր անվեհեր. և Թէ էր նը կռուել ի դիպողագոյն վայրի, և խորամանկուլ Թշնամեաց էր միաբանեալ լը նոցայն ոյժ, յաջողուած նախընԹաց աւուրց այնպէս փքացուցանէր զքաջալերուԹիւն նը, մինչ կինքն առարկանել զյաղԹուԹիւն։ Այսց յայնմ վայրի աննիաղ նշան ետ իւրոց գնդաց ի գաբանի եղեալոց, ոչ ոչ գրոհ տուեալ յանկարծակի ի Թիկանց և ի կողմանց ի վը լեգէոնաց, արկին ի նա այնպիսի աղմուկ շիոԹի, և սարսափ, որ ոչ գտաւ և ոչ մի՝ որ վատահանայր ի մարտ, կիմ ակն ունէր զերծուցուրծ փախստի։

Վաբիոս՝ որ նախանձու Տօրակաց օգտի դիտակն ունէր, ուշ եդեալ ամ գնացից իւրոց իշխանակցի, ետես ի բանակէ իւրմէ զվատանգն՝ յոր կային զօրք Մինուկիոսի։ Ասէ. Հայասլապես էի ես այդմ. յանգիտուԹենն վաղվաղ ընթառաջ լինին աղէտք՝ որոց է ի խնդիր։ Այսց ջանդիմանուԹեն այլոմ ևս ոգոյ ձանձանէի։ Ընդ ասոյս յօգնուԹի նոցա. երԹիցուք նախէլ ի ցեռաց ընձեռեաց զաղԹուԹ, և տալլ ի բերանոյ վերոց տաղտացուց պնոտովանուԹ իւրեանց վրէպանաց։ Ցետեալ փախստէից վեՀել Տասէ օգնուԹիւն ոմ երկնատաք իմն, անգրկն զօրաւոյն, միաբանեցան և նը լը զօրս փաբիոսի՝ որք յառաջ խաղային քաջ գտաւորուլը։ Այն ինչ գունդք պատրաստ լը զեռևկոն միացան ի վը յարձակիլ կարգեգոնացւոց, անդիպաղ փող հնչեցոյց յետագարձի, ոչ ի տեսս լեալ, Թէ որ յաղԹեացն մինուկիոսի գուցէ փոխարէն և ինքն ի պարտուԹ մատնեացի յերկեաց փաբիոսի. վկայուԹիւն

պանծալի՛ ի վեմից այսպիսւոյ Թշնամւոյ ։ Որ և յաւել ասել ընդ խաղ· Ո՞չ ամա՝ որ Խաբեբէիր ղԵբրէացւսանդաւօթ, հոսա՛ չէիր պէղոյ անչքա՛ ամբրոպայոյլ ։

Ա՛ետ պատերազմին ժողովեալ փարիսեսն զկողոպուտ Թշնամեաց անկելոց՛ ի Նահատուն տեղի, եմուտ անդրն՛ ի բանակ իւր, ո՛չ խօսեցեալ և ո՛չ բան մի կսկծեցուցեալ կի՛ դժկամակի իւրումն իշխանակի ։

Ա՛նդրի մնային պարծանք իշխանապետին, եթէ մինու կիսոյ իսկ չէր ընծայեալ նմա պատիւ· զոր և արար նա ամ ծաղոյք Հանդիսիս ։ Իբրև դարձաւ՛ ի պատրսի՛ ի բանակ իւր, ժողովեաց զզօրականս, խօսեցաւ ընդ նոսա և ասէ· Առեալ է իմ բաղում անգամ, ըն առաջին և բարձրագոյն ասպետ ձեր արքեանց է՝ փեսիլ ընդարձակ առնել բարւոյն կնդնին, առանց պէտս ունելոյ այլոմ խորհրդոյ հարցանելոյ· Երէկորդն է՝ ընդարձակ լինել անասելոյ և կարաբելոյ գործ ազգարարութիւն՝ զոր ընդունի ոչ յայլոց ։ Ասէ որ ո՛չ գիտէ ո՛չ հրամայել և ո՛չ հնազանդիլ, առ ապարգս և արհամարհս է համարեալ ։ Ո՞րդ չանդի բնաւրինն ո՛չ ներելի ձեզ ձեռ յեթէ յառաջին պարծանս, ջանացարո՛ զարձանանալ գերի երէրորդրին· և դիւրաւ հասելի է ձեր՛ ի գիտուրի՛ հրամայելոյ, գիտացարո՛ հնազանդիլ այնմ՝ որ չան ընդ կոհակահանգիստ եղէ ։ Ո՛վ, եկայ՛ երրեքցո՛ դիանալ ընդ գաբեբոսի, և ապանի ղերօրդս ձեր առաջի խոստանի նը ։ Ո՞յս Նոահ է ձայն՝ յոր չեմ ես ինչ դեռ հրամայել ձեզ· երրեալ՝ ներքոյ արկանել զձեզ հրամանաց նը, և ընծայել նմա գաբեան զձեր պինդ ամրանի՛ և զնուալանգարո՛՝ զոր պարտի՛ նմա ։ Ձեղբևանել ինչ գնա՝ հայր կարելով, անուն որոմ արծանի՛ է նա վը եղկանուսի՛ ես երոյ, և վասն երախտեաց՝ զոր արդ իսկ ընծալաւ՛ ի նմանէ, և դուք ևս՝ ո՛ զբարեկա՛ր, ողջունեցէ՛ք որպես չէր պարզապանս պանոսէ՛ որոյ գնոյ և փալուսի՛ փրկեցին գչէզ այսօր ։ Ամ չայսմ առուր չուսնի՛մ այլ պարծանս, արծանացո՛ զձեր երախտագիտութիւնն պարծանաց ։

Ո՞վ այս ասացեալ և ընդ իւր առեալ գնոյ, իսկ և իսկ չուարար գնալ ուղիղ միոյ՛ ի բանակ իշխանապետին ։ Փարիսեսն և որք գնովաւն էին, զարմացան յոյժ ընդ եկաւթիւն նոր ։ Ա՛մենայնն կատարեցաւ ընդ պատուիրեալ միոյ կիսոյ ։ Ցոյնարհեցուցեալ զպարծս առաջի առնելին փարիսեսի, նախ ինքն սկիզբն արար ողջունել գնա՝ Հայր կարդալով· և նա՛ զբանակնք նորա ողջունեցին զորս առ իշխանապետին նին՝ որպես իւրեանց պաշտպանս ։ Հայր ժամ խօսիլ սկսաւ, և ասէ· Իշխանապետդ ընդ· հոսաստ

Ա՛ստ Հ· 535 ։ Ն· Ի· 217 ։

Լեվիս ։

Մինուկիոս Նանաչէ զԱբր վրիպանս, և դառնայ՛ ի հնազանդութիւն իշխանապետին ։

Լեվ· իր· էջ· Պլուտարք· եր· 181 ։

1 Ծանր է ինչ ընթերուլ յայսմ վայրկեան է արդարև և հանճարել· որ պարզ պէնոխոսնին՝ զոր պատարագս ընծայէ է յառաջ բերելեալ՛ ի գիտուն լեվիսէ ։ րն՛ ի բերան գնուսիկոս· որ գեղապանդ իշխանապետդ իմ, կրկին եղեն՛ ի

Ա՛ Հ· 535 ։
Ն՛ Ի· 217 ։

բեցի զբեղ հօր իմոյ ի տալ ինձ զնոյն անուն . այլ ես առաւել եւս պարծիմ զբեզ չան նմա ։ Զմո պարծիմ ինչ ինձ կենաս , զբեզ պարծիմ եւ զիմ , եւ զամ ջօրեխնայա՝ որ զինես ։ Ոպա նախ առաջին եպ ջրեմ ի ներքոյ ոտից իմոց զվէրս ծոցոլվրեանն՝ որ եղեւ ինչ ի պատիճ , եւ ո՛չ ի պարիս ։ Ոտանամ խնդրեմ ընդ որ ես էլնանոբ լինել , եւ ընդ որ ինամովէ . առ առաւել օգուտ՝ որպէս յոտամ եւ ընդհանամ , երբէ որ ես իմ , եւ երբէ որ երէոցուն զօրացս՝ որոյ ինն դիտաւոյ պարտ զնոբ էբէոյ ։ Ոի՛նչ աղաչես զբեզ , մոռանալ որ զոյ ինել անօգ անգին . եւ ընդ որոյ տանես ինչ ընդ որ հրամանաս զոբաւարել հեծելազօրուն . եւ որոյ կանս առաջի՝ պահել զնոբաւորիւբ պաշտօն ։

Ոչ Հ· 535 ։
Ն՛ Ի· 217 ։

Ոչ ետ այսց խօսից՝ զօրականք երկոցուն զօրացս գերկս արկին զիմիամիք ։ Օ օրականք փարիոսի ընկալան ի վրանս իւրեանց զմինոսիկոսին , եւ ի զծանօթս եւ ի զանծանօթս , մտագիւբ գնացարբաձէ եւ գօրսմանօք ։ Ոչ՛ֆքին եղէն բարեկամք յայնմ վայրի . եւ այն օր՝ որոյ սկիզբն եղեւ դառնագնաց , կատարեցաւ հեղգ խնդութ ։

Իրրեւ եհաս ի հռոմի լուր հաշտուեաս , եւ հաստատեցաւ ի գրոյ զօրագլխաց եւ զօրականաց , ամբոխն առ հասարակ ամբարձին ցաստեղս զաշխարհաբարձրեալ եւ զիմնատուեալ իշխանապետին ։ Օհանուցաւ՝ քանի առաւել եւ յարգ ձեմարիտ գիտուեն առաքինութեանի , եւ միշտ խոհական եւ անդրդուելի գնացից՝ ձեյանդագին արուեն , եւ անմիտ տափանաց հանդիսանալոյ ի գործ քաջուեն ։

Ընդհանր հին առաւելութիւնք ցա-

Ցեսանեմք աստանօր ի փաբիոս գերապատիւ առաւելս , զարմանալիս եւ սակաւագիւտս ։ Ոնդ առաջ լինել ի կռիւս մեծաց վշտաց վտանգի՝ մինչեւ մնձոու էս , յիրաւի մեծ ձիգն է առաքինուեն , բայց եւ այնպէս նդրկայ ։ Ամենայն տանիլ համբերութ նախատական չանգիմանութ՝ որոց չէ որ արժանի , տեսանել զևս յարգ նոսին ժպրոհուելն եւ անիրաւութ ընդունել ի ստորադաս պաշտօնել . նշաւակ լինել ըմպահմանաց հնդրկայ , մի պահելոյ իւրոյ զգնացս՝ որով միայն հնար էր փրկել պետուեն . եւ ի վեր ամի տեսանել ձեզ իւրոյ մեծամեծ երախտեաց փոխատ-

ամին առաւ՝ քո յաղթութիք պայծառ ազախոյք . քաջութ քով թշնամեաց յաղթեցեր . խոհեմութիք եւ մեծանձնութ յաղթեցեր քամ իշխանակի : Ընդհանուր յաղթութ փրք կեցեր զմեզ , եւ երկրորդաւն խրատ տեցեր . եւ որպէս եմն պարտաւորեր յանձնիքդաղ՝ ամենայն եղև ինձ եւ միահաւասիր , նոյնպէս եւ յաղթել քո ինձ՝ եղև ինձ կենսառիթ եւ պատ-

ծալն : Ոչ կոչեմ զքեզ՝ իմ հայր , չունելով այլ ինչ անուն յարգական քեզ ընծայել . Ոկայ եւ իմ առ քեզ պարտիք՝ մեծ իմն ի զոր ունիմ քեզ պարտիք՝ մեծ իմն ի զոր ունիմ առ հայր որ զիս ծնաւ : Օ՛ն նմա պարտիմ զանձին իմոյ եւ եթ կենալս . իսկ քեզ պարտիմ իմովս հանդերձ եւ զիմիամբ քաջացս այսոցիկ առ հասարակ ։

ըի դժնեայ ապերախտուե՛ ողջիկ ժողովրդեան . սակայն և այնպես էզրդուիլ իւիք յիւրոյ խորհրդոց , և յիւրմէ պարտաւորուե՛ յայնպիսի և յայնչափ առիթս խոժոռուե՛, յայտ է թէ՝ գործ է կորսուիլն սրտի , անզդուելի արիուիթէ և ապնուամտուե՛ , որ բազում իւիք առաւելու- թ զՀայիկայն : Այլ առաքինուե՛ ի բազումն ի մարդկանէ այնպէս թ՛ոյլ է և անզօր , մինչ զրեթէ կայ յերերի , թէ ոչ հաստատի հաւանուե՛ և յարդանօք մարդկան : Ա՛յս քաջասիրտ արհամարհուիթիւն փառաց ՝ քանի՛ պանծալի եղև փաբիոսի , և քանի՛պատիկ զարձոյց ի նա զկարծ- եալն կորուսեալ և պատարագեալ վա՛ր Հերկայ օգտի :

Ա՛յս[2] սեր Հերկ օգտի՝ ոգի՛ էր նո՛ր գործոց նո՛ր , որ ապդեր ի նա Հանապազ անզդուուե՛ և արիուի անպար- տելի ի ծառայել Հայրենեաց . որոյ [1]զդեմ ոչ թ՛ազացոյց երբեք յանձին խոժոռուե՛ ինչ վա՛ր որպիսի և իցէ նախա- ռանաց՝ նման հաստուցելոց :

Յայսոսիկ չնաշխարհիկ առաւելուիս յաւել փաբիոս միւս ևս ո՛չ նուազ արդոյ և սակաւագիւտ՝ [1]զդեմ կալ ա- նուշակ և բուռն հրապուրանաց վրէժխնդրուե՛ այնմ՝ որ ընդաբոյս է ի մարդիկ յետ ապականուի թ՛ենան : [1]Ա՛յ միայն չ՛է ի բերանոյ նո՛ր քան մի բարկուե՛ և նախատանոյ [1]զ- դեմ Թշնամանի՝ որ Թշնամանեացն զնա խոտիւ . այլ կարդ գոլով յետ սակաւուց Թողուլ զնա ի կորուստ՝ յոր պարանեցաւ նա իւրով յանդգնուե՛ , սա սլացաւ հա- մանիլ նո՛ւ յօգնուե՛ . վերծոյց զնա ի վտանգէ . ընկալաւ զնո՛ր հպատակուե՛ , և դարձոյց ի նա զիւր առաջին բարե- կամուե՛ . և ո՛չ փոքու իմն կշտամբանօք ի դէմս ածեալ զնուազն յանցանս և զանհրաւուե՛ :

Վտանգէն զոր կալաւ յայսմ նուագի փաբիոս [1]զ անմի- բազոյ , յայն միայն հայեցեալ , զի զարձուսցէ առ սակաւ սակաւ զքաջալերուե՛ի զօրականս հռովմայեցիս վահրո- տեալս յանցեալոց պարտուեցէ , զի հովացուսցէ զբուռն բորբոք պատանեացն յայնժամուի՝ կամաւոր յատաղմամբ [1]ը իւրում առաքադրուե՛ , զի տկարացուսցէ և նանրա- ցուսցէ հեշտառաւ զբուռն զօրուն նո՛ր , հանապազորդ վա- տահարեկուե՛ զօրուն նո՛ր , զի արասցէ զնա անկար առ ա-

Խնամուի զնացից փա- բիոսի առ նե- բեալ :

1 Փոքր ի դէմ ժամու քամահ- եալք , այսպէս զառնան երբեմն չեզրաչեզք : Լ.Ի.Խոռ· ը· Խ:

2 Ա՛յս անշողոքոդումի բարե- պաշտուե՛ սիրալի (է), զոր Կ- փաբիոս մատեմեան՝ անհանգ ընծայ եաց հայրենեացն . . . . Բազում և բազում Թշնամանօք զղջդեալ, է- կաց միաց ի նոցն կիրս մեաց · և ոչ երբեք Թոյլ եա անձին սրամտիլ ի վե՛ր հերկաւառե՛ · այլ ամէն ջան կորդեաց ի սէր քաղաքացւոյն : Վ- ԱՂԵՒՈՍ ՕՓՓԻՈՍ · ԳԼՒ· Գ· Ե Ը:

Ա՛ Հ· 535· Ն· Ք· 217· աարատուԹ՚Ե երկրի դաշնաւորաց, և զանձն իւր զերծ՚ի պարտաւորուԹ՚Ե ակամայ՚ի մեծ ինչ մարտ մղելոյ· այս ամ՚ համարեցաւ միշտ գործ կատարեալ խոհեմուԹ՚Ե, և Հնդրիա գիտուԹ՚Ե կանոնաց պինաւորական արուեստի։ Ա՛յս ՚ առաջնորդուԹ՚Ե շահեցոյց փաբիոսի զպանծալի պայն տիտղոս՝ Խմասոան դանդաղող· զի իւրովք յապաղմամբք ապրեցոյց զպետուԹիւն· անուն՝ որ եղև նմ՚ յարգական, ՚ք եԹէ արարեալ էր բազում յաղԹուԹիւս ։ Ա՛ւ արդարև որ քաջալերուի և վհատանուի չափաւին, ՚ի յաղԹ՚Ե զրուցաց և յանդիմանուԹ՚Ե ոգւոյն զօրուն և Համան ժողովրդեան, դէտաին ունելով միշտ ՚ի Հայրենեաց փրկուի ։ Ա՛յս է՝ զոր ենԹիս բանասաեղծ, գոգեսիբ ժամանակակից, վայէլաբանեաց յիւրում ոտանաւորի, որ յամենեցուն բերան շրջի ։

Ա՛ւ քանզի առ իշխանապետուԹ՚Ե փաբիոսի՝ որոյ մերձ էր լուսին, եղև երևելի փոփոխուԹ՚Ե դրամոյ, պատշաճ Թուեցաւ ինձ խօսիլ ինչ յայսմ վայրի զայսմ նիւԹոյ ։

ՕՂԲՈՏՈՂՒ ՕՂՆԵՈՒԹԻՒՆ

ՓոքրուԹ՚Ե դրամոյ՝ եղելոց ՚ի հռովմ։

Պլինիոս· ԼԳ։ Հռովմ՚ի սկզբանն՝ ոՉ այլուր յիշեցաք, քան ՚ի դրամ, բայց կատարեալ ինչ պղնձոյ, յաւէտ կիճ նուազ կշռով, որոց օչ գոյր օչ հատատուն, և օչ միշտ նոյն ձև, և ևին անտիպ։ Վերին տուղիոս Թագաւոր եմոյծ զդրամ՝ որ կշռէր մի լիարա, կիճ լիտր մի, զոր և կոչեին Լատ· աս։ Լատ· էս հռովէ։ դանկ, զորմէ ստէպ խօսին հեղինակք։ Ա՛յս դանկը օչ գնային Թուով, այլ կշռով. և զի գրոշմեաց նա յայնս զձև արօտական անասնոց, որպէս եղիին, ոչխարի, և խոզի, վասն անուն կոչեցաւ առ Հռովմայեցիս, բէկունիա, որ է անասնապէս, կամ խաշնապէս։ Ա՛ւաժմանեցան այս դանկք ՚ի պէտս կուռոցս Հերեվաիշիւս, ՚ի կէս դանկի, զորս կոչէին պէխսես. լերիր մանս, զոր կոչէին դուէնդէս. և ՚ի չորիր մանս, զոր կոչէին գուատրանս

Լատ· բէկունիա։

1 Կուինտոս մաքսիմոս՝ տայր պատասխանի՝ ըստ որում համեմատուԹ՚Ե տեղացոյն կր արդեօք յաչիս ծերոյն։ Նուազել ընտանին մեր ենԹիս։ (Որ և զանձիքաղ՝ որ կայսեր երթայր խօսի տոքանօշ՚ի նոյն ինչ խոսին երեցն։)

Ա՛յր մի դարձոյց՝ մեզ դանդաղմամբ՝ բզկտուԹիւն,
զի բազբոյց՝ օչ մեծ գերծ՝ քան փրկուԹիւն·
վասն այն զարգիս՝ փայլին սուր՝ փառք պանծագոյն։

Կիլերտ· յաշագ Ծնեռուբ՚Ե հասոյ 10։

պէս ։ Ի՝ինչև՝ ի հիւպատոսուէն Լ· փաբիոսի , և Լ· ոգուլ Նիոսի , յո՛ է մինչև ցայն հռովմայ 483 , հինգ ամաւ յառաջ՝ քա՛ զառաջին պունիկեան պատերազմին , ո՛չ կայր այլ դրամ՝ բայց եթէ պղնձի ։

Ընդ այժմ՝ ի զօրանալ հռովմայ և ևս , և՝ ի տիրել գրեթէ բովանդակ իտալիոյ՝ պատուէր՝ սիւռոսի և տալ բնակչաց , սկսաւ դրամս հատանել արծաթիս , յո՛ դեն նաքս , որք արժէին տասն դանկ , կի՛ տասն լիտր պղնձոյ · հնգեակս · որք արժէին հինգ դանկս , և յետոյ կոչեցան՝ յաղեղաչա՛ · և սեստերքս , որք արժէին երկու և կէս դանկս ։ Յորմէ՝ երևի , թէ՝ ըստ այն առաջին ժամս քանի՛ սակաւագիւտ էր արծաթ , և մրչափ մե՛ծ դէն նո՛ր գինք ։ Ի տա հաշուէն Պուտէոսի , և Վրտնովիոսի , հարիւր դեներք կշռէին իբրու լիտր , կի՛ լիտրայ մի արծաթոյ ։ Վասն այսր արժէր տասն դանկս , կամ տասն լտերս պղնձոյ · ուստի միոյ միոյ լտեր արծաթոյ դէն՝ էր հազար դանկ , կամ հազար լիտր պղնձոյ ։

Յետ սակաւ միոյ , յո՛ ի ժամանակս առաջնոյ պունի կեան պատերազմի , առ նուազուե՛ յոր գուսէ հռովմայեցւոցն , դանկք միոյ լտեր , կամ երկուտասան ունկեաց՝ իջին մինչև չերեքաս ունկես · բայց միշտ պահեալ զնոյն արժոյնքիւն ։ Ա՛յս նոր դրամ՝ ի պղնձոյ՝ ունէր և կնիք նոր · ի միոջէ կողմանէ՝ երկերեսս Յանուս , և՝ ի միւսմ կողմանէ՝ զառաջոյ կոզին նաւի ։

Յերկրորդ պունիկեան պատերազմի՝ առ իշխանապետուէ փաբիոսի՝ յամին հռովմայ 535 , կշիռ դանկաց ցածեաւ կիսով չափ և ս, և եհաս ի մի միայն ունկի ։ Համեմատութե՛ն նոյ ընդ արծաթոյ՝ փոխեցաւ յայնմ՝ նուազագի · և դեներն էառ արժոյնքն վերջասան դանկի ։ Վասն յուշ առնել ՝ պլինիոս , թէ՝ ի զինուորական վճարս դներն հաշուեցաւ միայն տասն դանկ · իսկ զի սովորութի՛ լեալ միշտ դներաւս նշանակել զվճար զօրականի , համարկին նո՛ միայն տասն [2] դանկք , և ո՛չ վերջասան ։ Այս՝ ոչ առ տա կիսոսի՝ զինուորք խռովարարք խնդրեին դներս՝ ի վճար իւրեանց ։

Յուսկ յետոյ կշիռ դանկի նուազեալ և ևս կիսով չափ , և եհաս ի կէս ունկի ։ ( )րինքն կարգադիր փոփոխութե՛ն՝ զոր պլինիոս անուանէ օրէն պապիրեան , ցուցանել ցուցանի մե՛զ զանուն հեղինակին , այլ ոչ՝ եթէ յո՛-

1 Բայց ՝ի զինուորական ռոճկիս առաւ դներն միշտ փոխան տասն դանգաց ։ Պլինիոս ։ անդ ։

2 Տասն դանգաց՝ օր ե՛ օրի տակ արկանէին զոգի և զմսեղմին ։ Տակիտոս ։ Տաբէգրութ· գիրք ։ ա· գլ· ծ՝ ։

Ա· Հ· 535· Կ՝ն· Ք· 217·

բուսմ ժամանակի եկեաց նա։ Իսկ պետեւ կշռ դանկի եր յայնժամ կիսով չափ փոքր, քանի ժամանակ երկրորդ պատերազմի, ոսկւոյն և արծաթոյ միշտ զնոյն համեմատութիւն ընդ սրճաթոյ։

Յօդ· Բ·

Սերվիլիոս հիւպատոս՝ յետ առնլ ինչ շահագործել յաբիլէ, դառնայ յիւպատոսն երկրորդ ընդ փեռն՝ ի փեռացիս քաջութիւն։ Պատճառաբար նեռագոյոյ մատուցանէն ընծայ հռովմայեցւոց։ Պատասխան լրտեսին և դաւաճէից սորիայն։ Հրեշտակորէ առաքելոյ՝ ի պէսպէս պիղծս։ Լինին պարբառութիւք ընդարձակ հիւպատոսաց։ Յահմ և բոյս բարւոյ վարքին։ Օրոյցք ոգրացն պրեբոնի՝ ի նպատ նորա։ Ընդարձակ հիւպատոս։ Յաւաս նմա իշխանութիւն պաղտս եմիլիոս։ Ընդունին պրեպորք։ Լծիս գօրաց։ Հասանեն՝ ի հռովմ պեպոնի արձայնն հերթոն ընծայեաւ։ Յանդուգն գրոյցք վարքին հիւպատոսի։ Յոհիանն գրոյցք պաղտոս եմիլիոս։ Օգերեպոյն յորդորէ զնա յեռանարիել՝ ի մարս որոշել։ Պեղեցիկ բանախօսութիւք պաղտոս եմիլիոս։ Պատախանի ետ։ Հրապարախօսութիւք պաղտոս եմիլիոս առ գօրս։ Հայպոնութիւ խորամանկութիւ աննիքեաղայ։ Ընդէրն պարեխոյս նորա առ՝ ի լճոյն հերթրոյ։ Պնայ բանակի տօթ՝ ի կանանե։ Տափեռալ հռովմայ վիճ տօթալուտ պիրղին։ Պրճպառ և վերջ՝ ի ձրջ երկոյ հիւպատոսայ։ Ալ սրբոն հապատպէ՝ ի դաս պալ պիրղմ ընդրեմ կարծեաց էշխանակնէն։ Պենախօսութիւն աննիքեաղայ առ իւր գունդս։ Հրեշխատար պիրղմ կանեայ։ Պարտութիւն հռովմայեցւոյ։ Ինչ պաղտոս եմիլիոս։ Խորհրդածութ՝ ի վր չխմոնե աննիքեաղայ երթալ պալաբել ընդ հռովմ։ Լարտերդացիք հողոպրեն պիրեհալ՝ ի ձախալամարդի։ Պննիքեաղ փրբե երկոյ բանակայ։ Պատպչեհութիւն հոյ՝ ի պինաց կանուսեանի առ հռովմայեցիս։ Պապանին չպիտեն ղրե

որ յանձն արար Պ. սուրբ իւրում տեղակալի , գարձու- ՃԸ Հ· 535 ։
ցանել զայն ՚ի Հռոմ։ Նմանը յածել ըստ սիկիլիա ցա- Ն· Ք· 217 ։
մաքառ , Հանց ըստ նեղուցն մեսինայ յիտալիա ։ Ընդ ըն-
կալաւ Թուղթս ՚ի փաթիոսէ , որով՝ յետ վարելոյ զնշ-
խանապետութիւնն իրում ամիսս վեց , Հրաւիրեր զնա՝ առ-
նուլ ընդ Ա՛· առիւծոսի իւրում իշխանակից՝ զՀրամա-
նատարութիւնն գնդապ ։

Հիւպատոսքն երկոքին՝ գլուխ լեալ մին զօրուն փա- Հիւպատոսքն երկոքին՝ ոչ-
բիոսի , միւսն զօրուն միտւկիոսի , առնապարեգին զօրա- ինչ ընդհատ գնան՚ի գինա-
նալ ՚ի դաշտս իւրեանց , ուր Հանդերձեալ էին ձմե- ցեալ փոքիոսի
րել ։ (զի յայնժամ եղանակն էր ՚ի վերջ աշնան ։) և ա- ԼԺԸ ԻԲ· ԼԲ·
պա արարին պատերազմ կարի ինն Համակամ միաբանու-
թիւբ , ոչինչ ընդհատ յոմնոյ և ՚ի գնացից փաքիոսի ։ Զոր-
ժամ ելանէր անդիբակ ՚ի խնդիր Համբարոյ և զամա-
նոյ , միշտ ըստհարկանէին ըստ նա օգտիւ , գրոհ տուեալ ՚ի
վէր Թշնամեաց հեռացելոց , բայց ուշի ուշով յամի գտու-
շասցել ՚ի Հանդիպման կռուոյ՝ որչափ և անդիբակ երևիցէր
այնմ ըղձակամ ։ Այս գնացք Հասուցին զզօրագլուխն
կարգեցուածոց յայն անձկուին կերակրոյ , որ թէ չերբ-
կընդէր ՚ի նախատանաց փախստի՝ իսկ և իսկ անցանէր ՚ի
գաղղիա , յուսակորոյս լեալ կերակրել զզօրս յայնմ
երկրի , եթէ հիւպատոսք յաջորդ ամի զնոտ երկայնին
զգնացից սոցա ։

Ընդ որ նեղեալ Թշնամեանց երկոցունց կողմանց ՚ի սակս ձմե- Պատգամաւորք նեղեալ սոց մատուցանեն ընծայս հռոմայեցւոց ։
բայնոյն , կային զօրքն երկոքին ՚ի Հանգստեան ՚ի սահ-
մանս գերաւնիայի՝ որ յապուլիա ։ և ահա Հասին ՚ի նը-
ոմէ պատգամաւորք նեղեալսոյ , և առեալ Հրամանս
մանեալ առ ծերակոյտն , առաջի արարին քառատուն
բաժակս ոսկիս ծանրակշիռս ։ Որ գլուխն էր Հրեշտակու-
Թեան , ասէ ։ ,, Ով՛ ինչ դժուարահաւան , Թէ ՚ի ծախուց
,, պատերազմի մարթի ել մնանալ գանձուց Հասարակա-
,, պետուէ , և յայտ ել նեպապօլեցւոց՝ Թէ ժողովրդին
,, Հռովմէական զէն ՚ի ձեռին կայ վա պատպանուէ քա-
,, զաքաց և անդաստանաց իտալիոյ , ոչ և Հռովմայ՝ որ
,, մայրաքաղաքն է նոր ։ Ո՞ւր պարտ և պատշաճ Թուէ-
,, ցաւ մեզ իրաւամբք արդարութէ օգնել նմ գանձուք
,, ինչ , որք Թողան մեզ ՚ի նախնեաց ՚ի զարդ մեհենաց
,, ՚ի բարեբաստութիս , և ՚ի Թեթևաբեռնութի մեր ՚ի ձա-
,, խորդութիս ։ Յօժարամիտ եմք մատուցանել նմա զայժ
,, նպաստս՝ որոց բաւականս Համարի զմեզ ։ Այժ Հնարք
,, առնէ ել մեզ ժողովրդոց Հռովմէական , Թէ իբր Հա-
,, մարի զնմ՝ որ ինչ նեպապօլեսցւոյն է , և՛ս առաւել Թէ

Ա· Հ· 535։
Ն· Ք· 217։

,, առնէ՝ նշ մեծարանս՝ ընդունելոյն զոյդն ընծայի , որ
,, չէ ինչ մեծարգի ըստ արժողութե , այլ ըստ բարեսէր կա-
,, մաց որոց մատուցանէնն զայն ”։ Ընդ որ կալաւ ծերա-
կոյսն զգեստսդանայ՝ վճռ առատաձեռնութե նշ և փութայ
սպագանե։ Կտայ ի քառասունն բաժակաց շատ համարեցաւ
ընդունել զևս Թեղեւակիւնն։

Պատուհաս լսեսին և դաւակից տարակաց։
Ա·Պ··· Ա։

Ի սմին ժամանակի յայտնեցաւ ի հռովմ լսեսս ոմն
կարքեդոնացի , որ ըստ երկուս ամս կայր անդ թաքուցեալ.
կտրեցեալ զձեռս նր , և թողեալ ։ Ախտեցան և
քսան և հինգ սարուկք , որք խորամանկեցեալ դաւադրուե
ի դաշտ արեսի ։ և այնմ որ ի վեր եհան՝ ընդ որ հեցեալ ա-
զատուե , ըստ նմին և գումար հղեալ լերայ պղնձի զրամից ։

Հրեշտակք ապաշխեցան առ փիլիպպոս արքայ մակե-
դոնացւոց , զի ի ձեռս տացէ ժողովրդեանն հռովմայ-
կանի զգեմետր փարոսացի , որ ի պարտուե մատնեալ՝ եր
ամփացեալ ի սահմանս նր ։ Այնւս ևս հրեշտակն պատ-
ուէր էառ երթալ ի կողմն լիգուրացւոց , գանգատել
զնոցանէ՝ զի ետուն կարքեդոնացւոց կերակուր և զգոս ։
միանգամայն և յանձն եղև նմա , տեղեկանալ ի մեծոյ
սրնպս զինւորդ անցանելոյն իրք յերկրին բոյեցւոց և ինսուբ-
բացւոց ։ Ընդաքեցաւ և երթոդ ինն հրեշտակութե առ
պենեսս արքայ լուբկիոյ , խնդրել զմեծաւ հարկին՝ զոր
պարտիւր ։ և կիմ պատանդս , եթէ չկայ ձեռնհաս ի լըր-
ման ժամանակի վճարել ։ Հայեալ նմա մատնատոր փու-
թոյ յայտնի երևի , սրնպս մտադրուե ծերակուտին առ
օգուտ հասարակապետուե՝ ձգիւր և յերկիրս հեռաւորս ,
լինելոյ և յանհնարինս վիշտս եր ի թշնամւոյն ի սիրտ
իսկ պետուեանն ։

Լինին պատրաստութիք ընտրուե հիւպատոսաց։
Պ·ՂԲՒ··· ԺԵ· 255։
Լ·Ա·Ե·Ե։

Ընտրուի հիւպատոսաց՝ որք բաւական իցեն ախոյեան
լինել անխիթաղալ , եր գործ մեծ ։ Ցեսաք , զի յիմաս-
տուն դանդաղանաց վաքիոսի՝ դիւր եղև հռովմայեցւոց ,
ոգի առնուլ , և զօրանալ առ վայր մի յետ այնչափ գժըն-
դակ պատահարաց դիպելոյ մի զմիոյ զկնի ։ Ընդ այն ակն
երև էր օգուտն , մինչ անխիթաղ իսկ ի վախճան երկ-
րորդ ամի պնորդնին , Թէպէտ և յաղթական , տեսեալ
Թէ ոչ գոյ նր քիք , և ոչ տեղի , և ոչ երկիր բարեկամ ,
կայր յանհնարին վարանս ։ և այլ ինչ ոչ պիտէր , բայց
գոյնօրինակ յերկարձգել զմարտն , առ արիանալոյ ըզ-
նա ի յուսահատուե և խորտակելոյ իսպառ ։ Ընդ այս ե-
բևեղի իմն էր և ծանուցեալ ևս և կարձամտոյ ։ Ընդ
յորժամ կամք են այ կուբացուցանել զժողովուրդն , այ-
նուհետև անպիտան է նոքի իւր ձանձրուման և խոհեմութե ։

Հարկ էր հռովմայեցւոց միւս ևս հարուած ծանր քան զանցեալսն , զի միաք նոյ՝ ամիւ սեպտեմբերին ։

Ա՛ւ Հ· 535· Ն· Ք· 217·

Վասնոր գործէ յետին թշուառութեան , որ ՚ի նեղ արկեալ զնա բռնագատեաց առ հակառակն կամացն իւրեանց՝ զՀետ երթալոյ խոհականագոյն գնացից , եղև Ա՛ն- տեբեհոս վարչն ։ Ա՛յս այր ազատ՝ոմ՝ որպէս մնագործ , որոյ արարեալ ևս էր առ հարբ իւրով սպառաւորութեան՝ ը զգոյն անարգս , տեսեալ զինքն փարթամացեալ յոյժ , իշխեաց հետամուտ լինել բարձրագոյն ևս վիճակի ։ Ա՛յնժամ եգ առնէր , և ժողովոյ ժողովրդեան . և զկողմն ունելով , և զգատ վարելով զքրիստոսէ անարգաց ընդհարկանելով և՛ զինչս և՛ կանուն , համբաւն հասարակապետութեան . կալաւ հետ զհետ զգանձաւորսն , երկուս չնուաճապետութեան , և զոլբեաորսն . մնայր նոքա հիւպատոսսն ։ Ա՛ռաջի ընծայեցաւ նոքա դիպող առիթ ՚ի ձեռն ուրումն իւր նմանուոյ՝ հորդել իւր ձանապարհ , յորժամ զբոյգք եղեն հաւասարելոյ զինուկիոս զօրագլուխ հեծելազօրուն՝ փաբիոսի իւրում իշխանապետի , Տեսաք , զի վարչն միայն ժպրհեցաւ սկսել զպնդիսի անիրաւ և վտանգաւոր առաջարկսն ։ Ոչ՝ այնմ նուագի գիտաց մարթանաք ձգել իւր օգուտ յատելոյն՝ զոր ոչ նեղն առ իշխանապետն , ՚ի գտանել հնորհս առաջի ժողովրդեան , առ որս համարեցաւ ամիւ բարեացաւատուր՝ զի վճռին եղելոյ յայնժամ ։ Ա՛յ այսորիկ ոչ զանց արար ՚ի գալ ամի , ՚ի յայսմ զորմէ խօսիմք , խնդրել զՀիւպատոսսն , ոչ իրաւացի ինն փոխատուրն իւրում՝ նշանաւոր ծառայութեան ։

Ա՛ռանն անխմաստ կառավարուէ , և պատճառ քակտումն անդամ ձախող պատահարաց՝ որք լինին ։ ՚ի պետուէ , է այն , զի յրնտրուէ զօրավարաց և հրամանատարաց չլինի ինչ խարխ ՚ի մէջ բարեաց և չարաց . և զի նպաստք և հետամտութիք յիւրեանս կօրզեն զիսհատասութիս պահեստս բարեացապարտից ։ Ո՛չնմանուէս ցուցցի աստանօր յայսնապէս ՚ի վարչն ։

Զբոյգք ոք բուին արքունի ՚ի նը- ղան վար- չին ։

Վտանգ էր սէր անչափ հնորհս առաջի ժողովրդեան ։ Ո՛ղդիմ դարձան ոգւով չափ ծերակուտին՝ խնդրուածոյ նոքա , դժ կամակեալ՝ թէ արք ՚ի սինկղիքորաց

Սալոսթիոս· ՚ի պատուասիրուէն· ՚ի պոպերացին խոսքն՚։

1 Ընդ բարեաս և ընդ չարս չէք և ոչ մի խոհ· զնմ՝ արհամար վարձուց առաքինութեն ստացեալ ունի

Ըստ Հ· 535։ Ն· Բ· 217։ Ա՛Խ· եբ· ե՛· Ե։

ժողովրդեան ուսային լինել իւրեանց հաւատոյ, ուր Թըշնամի յայտնեալ էին նոցա։ Ալ արդարեւ եր ամն ազգական ի տրիբունս ժողովրդեան։ Ա՛ս առ և ևս ընդունելի ընծայ էր յոյն զանձն իւրոյ Պիտակագրեատի, զանաչնդար լինելը իւրովք խոտվայրագ ատենաբանութիւք ատելի առնել ժողովրդեան զնա զգաստակարգ ազնուականաց՝ ասելով· ,,Ա՛յ՝ ազնուականք բորոքեալք յըղձանաց մարտի՝ զոր ,,ի քաղցր ամաց հետէ ունէին ի սրտի, կոչեցին զանձ ,,նիրաղ յիտալիա· և ոչ շատացեալ սոսա՝ կամաւ և ,,նենգութիւ յերկարաձգեն գայն, զոր հնար եր ի սկզբ ,,բան անդ յանգ հանել։ Ա՛յս է միաբանական գաւա ,,դրուն իմն հաստատել յանձին ի նա· և չիք տեսանել ,,զկատարած մարտի, մինչև ոչ ընտրեսցի հիւպատոս ի ,,ժողովրդականաց՝։ Ոչ ոն այլ։ Այլ զի ժողովրդա ,,կանքն ազնուացեալք՝ զգաճեալք են նովին սկզբամբք, ,,սկիզբն արարեալ և նոցա արհամարհել զժողովուրդն, ,,յորմէ հետէ այլ չեղեն արհամարհ յաչս պատրիկաց՝՝։

Վարրան ընդդի հիւպատոս։

Ա՛յսպէս ազդեցին այս բանք ի սիրտ, մինչ զի Թեպետ և վարրոնի կային հինգ և խնդրողակիցք, որոց եբեք եին պատրիկք, և երկուք ի ռամկային տոհմէ, բայց ի քաղցր ժամանակաց հետէ պաշտօնակալութիւք երևեալք, սակայն և այնպէս նա ընտրեցաւ հիւպատոս, զի բարձերէց լեցի ի ժողովս՝ յորս նշանակել ունէին նմա իշխանակից։

Տուաւ նմա իշխանակից՝ պաւղոս եմիլիոս։

Այնժամ ազնուականք արիւն պաղ ի պաւղոս եմիլիոս, որ լեալ եր հիւպատոս ընդ Ա՛· լեմիոսի առաջ քան զերկրորդ պունիկեան պատերազմն։ Ա՛պաքէն պատմեցաք, Թէ ի վախճան հիւպատոսութեան իւրեանց՝ ամբաստանուեր էր զնա զերկաքանչիւրացն առաջի ժողովրդեան· Թէ խորեցին զմանն ինչ աւարին՝ զոր աւարեցին ի պիրզիի։ Իմիլիոս պարտաւորեցաւ· բայց պաւղոս եմիլիոս հպիւ վերծաւ· և մեծապէս ցասուցեալ ընդ ժողովուրդն՝ որում ոչ կարեր նեղել զայնպիսի մեծ նախատինս, խորշեր մնանել միւսանգամ ի պաշտոն։ Այլ ոտիսեցաւ յաղթել անձին· և ի հրաժարիլ այլ ևս ըստ պիտակագրեատից, ընտրեցաւ առաւել զրպտս ախոյեան վարրոնի, քան զնոյն իշխանակից։

1 Այսը մարդ, ի նոր այլ խնդիր հատագրել էր առ հռովմայեցիս Ընդ ընտ· ոչ նախնեաց ընչ պատճեալ երբեք ոտանաւոր, որ բանիւք ի գովութիւն զիտակութեան զայնմանագործութեան, յորում կան, և ի ծաղրվերսիան։

Կ· ՏԵՐԵՆՏԻՈՍ ՎԱՐՐՈՆ· ԼՃ Ա· 236·
Ե· ՊԱՒՂՈՍ ԵՄԻԼԻՈՍ ք· Ն· Ք· 216·

Իբրև եղև ընտրուէ հիւպատոսաց՝ անուանեցան չորք պետորք ըստ սովորուէ ոյոց ժամանակաց· մանիսոս պոմպոնիոս մաճոս մանէոն, Պ· փուբլիոս փիլոս, Ա· կղոդիոս մարկեղոս, և Լ· պոստումիոս ալբինոս· Իբրու առաջինք մնային՝ գատել գատաստան ի քղքի· Ա· արկեդոսի վիճակեցաւ կառավարուել սիկիլիոյ, և պոստումիոսի կառավարութի գաղղիոյ· Տէս զի չորեքին այս պետորք յառաջընդմէ վարել էին զայս պաշտօն· և երկու յեսինք լեալ էին և հիւպատոսք· Ա· ոչ յամ իշխանաւորաց տարբոյս, վարրոնի միայն այս առաջին նուագ ի մտանէլոյ յիւր պաշտօն· Փոյթ եղև առաքել համբարս ի նաւատորմիղն՝ որ ձմերիր ի լիլիբէոն՝ և բարձան ի նաւս մի սպանիոյ շամ պէտք զօրուն, որոց զօրավարին երկոքին շիլիոն (եղբարք·)

Թիւ զօրաց·

Թիւ զօրաց եղև բազում յոյժ, որպիսի չէր լեալ երբեք· Հռովմայեցիք խմբելին հնոցիկօրէն միայն չորս լեգեոնս· որոց իւրաքանչիւր էին չորս հիր հետևակ, և երեք հարիւր հեծեալ· Ի ամենք պատրաստէին դոյնչափ հետևակս, և կրկին հեծելազօր· Ա· յոյ դնագոյ գաշնագրոյ կէս՝ յանձն լինէր միոյ միոյ ի հիւպատոսաց ըստ երկուց լեգեոնաց· և յոլովակի երկաքանչիւրն պատերազմէին ուրոյն· Նայց յայսմ ամի ժողովք զօրացն եղև ուժ լեգեոն ի հռովմայեցւոց, մէն մի ի հինգ հիր զօրակառնագ հետևակաց, և չերեք հարիւր հեծելոց· և նոյնչափ հետևակք ի դաշնաւորաց, և կրկին զօրականք հեծեալք, մինչև հասանել թուոյն ցուխտասն և եօթն հիր երկերիւր այր· Այնմ գեսպանք պետաւորի, բերել ի հռովմ բազում նուագս ոսկիս· բայց ժողովեցին զնո իրրև ըզ նեապօլսեցիսն· այս է գոհացան զնոսին բարեյօժար կամս, քայց ի պարգևացն առին և ոչինչ·

Հանուն ազգին ի հռովմ գնացողաց արքայի հերոսի

Հանուն ի նահանգիսն ոստեայ նաւատորմիղ լի համբարօք առաքելովք չորքային հերոսի հռովմայեցւոյ՝ իւր դաշնաւորս· Ա· ոսպանք արքային մնեալք առ ծերակոյն խօսեցան և ասեն· ,, նոն մերոյ ընծայիք· ,, Թագաւորի՝ ոչինչ մս իւրոց ընտրուց այնպս ցաւ եղև, ,, ոչ մս մահու փլամնիոսի հիւպատոսի, և մս պարտուե ,, զօրու նէր· Ա· ոչ՝ Թէպէտ և հաւատաւեալ գիտէ, Թէ ,, վճռանձնուն ՀռոմՀական ժողովրդեան աբանչելի ևս ,, է ի ձախողուելս ըն ի յաջողուածս, բայց և այնպէս

Լիւ· իբ· ը·
Պոլիբ··· ք· 256·

Ա՛ Հ· 536։ ,, պարտ վարկաւ անձին առաքել նմի՛ ամիւ օգնուիս , զոր
Ն· Ք· 216։ ,, բարեսէր և հաւատարիմ դաշնաւորայ օրէն է առա-
,, քել առ իւրեանց բարեկամն յաւուրս պատերազմի · և ա-
,, զատէ զծերակոյտ՝ զի խոնարհեսցի յընդունելութիւն ։
,, Այլ նախ առաջին ընծայէ հասարակապետուէ ոմն գու-
,, շակուի ինչ ապագայից յաջողուէ , Յաղթական Հռո-
,, յոսկւոյ՝ որոյ կշիռ է երեք հարիւր քսան լիտր · աղերս
,, արկեալ զի ընդունելի լիցի , և ըղձանալով՝ զի պահեսցի
,, յաւիտեան ։ Այս մեք բարձաք ի ցնկնաւս մեր հա-
,, րիւր հնդի ։ գրիւ ցորենոյ , և երկերիւր հնդի գրիւ գա-
,, ւոյ , զի հռովմայեցւոցդ մի՛ ինչ պակասեսցի ի պիտոյ-
,, ից ։ Այս ետր մեր ևս հասուցանել ունի , որչափ և ձեր
,, կամք իցեն , և ուր հրամայ իցէ յղելոյ ։ Վիտէ հե-
,, րոն , Թէ հասարակապետուէն չառնու ի զօրս իւր այլ
,, զօրականս , բայց միայն զհռովմայեցիս և ի լատինականուն
,, դաշնաւորս · բայց տեսեալ նէր ի բանակս ձեր գունդս
,, օգնականս օտարոտի զօրականաց Թեթևալիոյց , ա-
,, ռաքեաց հնդի աղեղնաւորս և պարսաւորս · զի կարգեա-
,, ցեն զնո հռովմայեցիք ի դիմի՝ ընդդէմ բալեարացւոց և
,, մաւրիտանայեցւոց , և այլոց նետաձիգ ազգաց ։ Յայսո-
,, սիկ պարզևս յաւելին և փրկաւէտ խրատս ։ Տուք (ասէն)
,, պատուէր և պրետորին սիկիլեոյ՝ անցանել յափրիկէ
,, իւրով նաւահանգիստս · զի այսուիկ Թշնամիք ունե-
,, լով մարտակուիս յերկրի իւրեանց , տկարասցին յղել
,, նոր գունդս առ աննիբաղ ” ։

Պատասխանի ետ դեսպանացդ ծերակոյտն , և ասէ ·
,, Հերոն արքայ համարեալ է ի հռովմ ընդ քաջ բարե-
,, կամն և ընդ հաւատարիմ դաշնաւորս ։ Յետ միաբանելոյ
,, իւրոյ ընդ հռովմայեցիքս , եցոյց առ մեզ մտերիմ բարե-
,, կամուի , և արքայասիրել առատաձեռնուի · որում և
,, մեք շնորհապարտուի խոստովանիմք ։ Այնվուրդն հռով-
,, մէական հրաժարեաց յոսկւոյ մատուցելոյ նմի՛ ի քղքայ
,, քղքայ , շատ համարեալ զնոցայն բարեյօժարուի կա-
,, մայ · բայց զՅաղթականն Հռան առաքեալ ի հերո-
,, նէ՝ ընդունի ոմն բարիոք գուշակուէ , հրամայեալ զե-
,, տեղէլ զայն ի կապիտոլիումն ի միհենին դիոսի · ակն
,, ունելով Թէ կացցէ մնասցէ անդ հանապազ ի շնորհ և
,, ի շահ մերոցս իրողուեց ” ։ Յանձն եղեն հիւպատո-
սաց համքարքն հասուցեալք ի սիկիլեոյ , ոմն և աղեղ-
նաւորքն և պարսաւորք եկեալք անտի ։ Այս ի նաւա-

1 Գրի՛ հռովմայեցւոց պանիր առելի քան զերիս տոտորդս փոզզիոլան գրուին ։

տորմիդն՝ որոյ հրամանատար էր՝ ի սիկիլիա Ց· ոտակիլիոս , յաւելան քան և հինգ յոգիանաւք , հրամանն տուեալ անցանել նմա յափրիկէ , եթէ օգուտ թուիցի հասարակապետութեան ։

Ընդ Հ· 536 ։ Ն· Ք· 216 ։

Օ որաժողով լեալ հիւպատոսացն՝ ի հռոմ՝ ոչ առաջս զսրեղի կալան այլ ևս քանի մի օր՝ ի քննչին մնալով օգնականուն լատինաց · և յայնմ վայրի վարդրան բազում անգամ ժողովեաց գժողովուրդն , յուսկեալ միշտ՝ ի բանս իւր զնոյն յանդգնուն և գգոռոզուն · ,, և չարախօս լեալ ,, զանձուսկանաց՝ թէ ձգեցին զպատերազմ յիտալիա · ,, և վկայն եղեալ՝ թէ ոչ գոյր տեսանել գկատարած ,, նր , յորչափ մնայր հրամանատարութիւնն ի ձեռս զո- ,, րագլխաց՝ որք զքաջութիւնն ունէին գկատնուած , և ,, զընութիւն ։ Ա՛յլ ես (ասէ) առ օրին ի գլուխ տարայց ,, զայն , իբրև տեսից զննչամին ” ։ Պաւղոս եմիլիոս իշ- խանակից նր ոչ խօսեցաւ առ ժողովուրդն , բայց միայն գամ միայն , աւասիկ յառաջ քան զմեկնիլ իւր · և չէզգեն ինչ յօժարամիտ յունկնդրութիւն · զի կամէր զարդարն ասել , քան մարգահաճել · և խօսեցաւ գվարրոնէ ակնածու- թիւն և զգուշութիւն · միայն խոստովան եղև , թէ ,, չիմա- ,, նամ՝ թէ զիա՞րդ զօրագլուխ ոք , չևևս տեղեկացեալ ,, իւրոց գնդացց և թշնամեաց , դրկիլ վայրացց և բնութիւն ,, երկրին , դեռ ի՛ հռոմ կալով , կարող իցէ գիտել՝ի ,, հեռաստանէ , զոր ինչ անկ իցէ նմ առնել՝ ի զօրավա- ,, րել իւրում· և կանխաւ օր և ժամ ևս յայտ առնել ,, պատերազմի ։ Այս՝ գիտեմ, զի պարագայից տեղեաց և ,, ժամանակաց անկ է որոշել գկամս մարդկան , և ոչ թէ ,, մարդկան՝ ձեռներէց լինել՝ի կարգել ըստ կամս իւր զը- ,, պարագայս՝ որք ոչ իւիք կախեալ կան զնմանէ ։ Վասն ,, ես ոչ փութացայց վաղ քան զժամանակն ձեռնարկել՝ի ,, խակտիտ խորհուրդս ։ Ի՛ղձանամ՝ թէ իրօղուիք կար- ,, գեալք՝ի խոհեմութիւն յայօղեսցեն՝ի բարի ։ Ա՛յլ ,, յանդգնուն՝ թէպ զի անվայել է իմաստնոց , միաա- ,, կար ևս եղև ցայս վայր ” ։

Յանդուգն զրոյցք վար- ղոսի հիւպա- տոսի ։

Լիւ· ԽԲ· ԼԲ·

Խոհական զրոյցք պաւ- ղոսի եմիլիո- սի ։

Ծերակոյան յորդորէ զը- պաւղոս եմի- լիոս ձեռնար- կել՝ի մարտ որոշիչ ։

Օ ծերակոյան յիշեցուցք պաւղոսի եմիլիոսի , որպէս կախեալ կայր շարկապետութին ցյաջող և ցձախող ելից այնր շահատակութիւն , յորդորեալ զնա՝ սչալուրջ կալ դէպ պահու որոյ պատերազմի , և գնալ արուք և խո- հեմութիւն եղելով՝ի նմ · և պարզաբար իսկ ասել , ըստ

1 Ոչ կանխէ ինչն առնուլ տալ զատամ զհհաս խորհուրդս, զոր մա- նաւանդ իրք տալոյ են մարդկան , ըստ մարդկի՝ իրաց ։ Լիւիոս ։

Ես Հ, 536։ Ես Ք· 216։

Ժանի անուան Հռոմէական ։ Այս քանք ծերակուտին առ հիւպատոսն, և ևս առաւել անհնարին պատրաստու- թիւն եղեալք վա՛ այնը շահատակութ յայտնի ցուցանեն թէ և ծերակուտին միտ էր՝ յայնմ ամի վախճան առնել պատերազմի ։ Այլ ի թէ ոչ խափել զոր առելի՛ քո զուա- ռան հնդը այր, առ երկարձգել զայն և կալ անդրծ ։

Գնդեցիկ բանախօսու- թիւն փաբիոսի առ պաղրոս եմիլիոս ։ Լիւ· իբ· կբ։ Պլուտարքոս ի կեանս · 182։

Արդ թէ էր հաւատալ, թէ պաղրոս եմիլիոս՝ իբրովն էր պատրաստական ի վերադառձ զաներևելանն ձ գնա- ուարն · բայց և այնպէս փաբիոս նախանձաւոր փրկու- հայրենեաց, թերևս և անհաւան յայնմ ըղձման ծերա- կուտին ի ձեռնարկ պատերազմի, կամեցաւ խօսել ընդ պաղրոսի եմիլիոսի առանձինն · ի հաստատել գնա և ևս յիւր բարի որոշումն մտաց ։ Եւ խօսեցաւ ձ նմ զայս օրի- նակ, յորժամ հանդերձեալ էր մեկնիլ · Ընդ էր ոչ եղ- ևանակից ոչ նման, որ չան գամ էր ընդ ըղձալի, ևամ ընդ դու ինձ լինելոյ նման դուա եղևանակից, անպիտան էր այնուհետև ևամ ոչ ընդ խօսել ։ Այ ոչ երբու բարի հնազանդութ կունենին պետդս ևմոց աղ- դարարքն՝ առ յեռանարիելոյ յոգի, որ ինչ առաւել օգուտ էին հա- ատակատերութ · և երբու անբարի ոչդագլուխք՝ ոչ ընդ անասել ևմոց խորհրդոց, այլ լսել անգամ չառնուին յանձն ։ Այսոյ չանգի գե- պետ ընդ բանալ ընդ ընդ ընդ է ոտ և վարքանի, վանի՛ ի ոչ դայն ղբը- զիեմ ընդ անա ևմ ։ Այրինչ, գուացե և ոչ՝ որ բարութ դաղափարիդ ևս ևամ ոչդաւար, ընդ լեզի աղնատութ ի պետդ ոանել պնդիկատե- դանի, վանի լինելոյ սուտ գայր ի գայր ի դաւել ևողմանե ։ Այր ի բարի ևողին են, և ոչ ի ընդ, դաղես ոչդաւիգն ոանին պնդատա- ատանի եղևանութ ։ Այ ոչ ոչ պատդու եղիւս, դ՝ խօսիր ։ Այսոյ չեզ ընդ ատաչ ոանիլ ոչ գոչ ևողին ի վարքանի ևամն եղևա- նատնէ, չան յանդիեցայ ևամն ընդանատոյ · և գուացե յատանոյ ատ- պետ ատատել ոանէին երթնալ՝ չան չերբերդէն ։ Այնդ դուն գ՛ըդ ե չո դայն ի ձաչատու պատերազմի, ընդ դուատն չայ ժամանակի, և ատ ոաբեչ ։ Այնդրեմ անդիեցայ գեցես օգնութի ի չոյ լեգեո- նոյ ։ Այաբրան ընդ՛ամբցի ընդ չեզ չոյոչ ոչդաչանօչ ։ Այաչ ևոչ յայոյ ե ևեզ, չանի՛ ժեսս հասոյց հնդիչատեցե անխոհեմութի ելուե- նեոսի ։ Ան վարքան բուսան հարչանէ գնացոյ խորհրդոյ, և ի՛ պես ընդանատոյն չեռնարիչե ի գործ, ևամ ես պգես եմ գնացուորչան արատսպի, և չճանաչես՝ ոչ գանդիեցայ, և ոչ գնարչերգոնացես · ևամ չես ատչատուոյ երալես ևերոջ պարպատութ լեզի պեղի վատանոան՝ չան ղլեմ պրաստիճնանի ։ Այնեմ ասել համարչոչ՝ անդրչիւղ ի չոսկա- ճոնոյ անատարճութ, ընդ դ դայն հնար ոչդաւ ոչդատճոյ ընդգրեմ անդի- բաղոյ, է՛ գնես երթալ ղշատղոյ՝ ղոր ես ինչն ևալոյ ի ևատուել ևոմոտ ընդ նմա ։ Այ՝ ոչ պնդես՛ էմանալ ղայս չեզ երոյ, (որ ատատոդնէն

1 Եւ ոչ եղք իրացն միայն զայս ուսուցանեն (անմտաց վարդապե-

Ընդ Հ· 536· Ն· Ր· 216·

է անմահ ,) այլ՝ ի կանանայ բնութենէ , որ՝ ի ճաւ էրայ՝ ի նմին կայէ , դիզ ի նոյն ։ Եւ՝ ես խոստմամբ՝ ի սիրտ էասկոյ , ի փոփ մերոյ հայրենեաց , ընկօփ ճաճճեալ ունելով զիրը դաղտագիս և զիր դաշնաւորս , որք մասնաւորաբեն հիչ գայրուհէ , զնէն , և զհամբարս · և անվրեպ հանապազորդեսցեն օգնել հիչ առ յաղս · բաղմապատիկ չոցչ նախանձ յառորուհ նոցա և մոերմանել զ՝ ներբեն հիչ երկոնաւոր ։ Եւ՝ ես օրըստ օրէ առաւելոմս՝ ի զօրութե , ի խոհեմութե , յարիւթե և՝ յաչ կողմանէ ։ Եւ անդիսեալ հայ չօսար և՝ ի ընչասեաց երկրէ , արտաս ասմանի՝ ի բնիկ երկրէ հարուստ հիչոցա ծովոյս և դամարէ ։ Ա՛նա՝ ի հոուի չոմ կողմանց · և բացակաե գոլով չխորոց հայրենեաց՝ ո՛չ գիտանէ խաղաղութե , ո՛չ՝ ի դամարէ և ո՛չ՝ ի ծովոյս · չոմե չաղաչէ երբ որոյ պարապատ ամրացի · և ո՛չ գերութե՝ ուսոի էզե նմա ակնկալութե ։ Այլ օրըստօրէ չատագասիս անհատանաց ։ Հպատիս ինաց նորա երբորդ տասն՝ ի զօրուհն՝ որովհ էանց ընդ երեքոս ։ Այվ երորոյս ՝ ի նոցանե զբաղատս չան գնաց · և ո՛չ գերե՝ գնդրէ պահեսցե չորին զաղաչատուր ինայելս ։ Ասչ երբեսանայցեմ՝ ծամվաճատուսեմ չա-պահանուսեմ գրնէ զբնչնային՝ որոյ օրըստօրէ երորուհեմ · և գիչ նմա ուսոեց , ո՛չ զօր , ո՛չ համբար , և ո՛չ գեղ ։ Կանո՛ ծամանակ են , զի չածի զգարագաս գերասնեսնի , և պատգարեմ գայն գնէլն գիւղաչատ ապատէոյ , որոնս ես էզե այն պարեսպ երբերդոնի ։ Այլ ո՛չ էամեցեալ առաջի ասնել չերզ գիչ դայն օրինակ · հայեաց , ո՞րպես չերին հիւպատոս ապրէսոս և սերվիլէոս ՝ ի գերս հանին զամենայն գնորա զօրուհ , պատգարուհեսմբ հեռի անչամ ։ Այս դայն է հնար , երիլէե , որով ապրեցոյանել ունիս գնչարհպեգոսուհեն ։ Ասայց այն է գծոսարեն · զի ՝ ի գնել զայս ՝ ի փոր , ևեծայ գրնպեսչե գծոսարուհեց ՝ ի չոց չազատացոց , չան ՝ ի ընչասեաց ։ Այս եղեցին կամ հառվայեցոց , որ ինչ կամ են երբերգոնացոց · և վարրոն դիոչ՝ եղեցին դիոչ անհերազաչ ։ Չորի է չեչ դայսոչ՝ երհոց ՝ զրեմ ունել զօրափ լնայ , և ծրացոչե առնել զայ , ևեծ գեպատչե անփոյն լինել զբրուցայ և գչարծեայ մարգիան · և ո՛չ լռոզոս ցոս՝ ևե խոպոգնոյն չո ալչ ՝ ի անոի գասայ չոյզ եզնասնիցի , կամ զարհուրեսցին չերհասուսոյ վապահանուսեմ , որով զանասցե նա

է ա՜ա ,) այլ՝ մի և նոյն պատճառ որ եղեն և որ լինելոցն է , կայ անփոփ փոխ՝ յորմանի կան ձևան նոյն պատգաչք ։ Լիմիտ ։

1 Երկոցունն զարագլխայ հարկ է քեզ միայն ըստ միոյն զգեմ առնել ։ Եթե զգեմ կալցիս , եթէ քաշակունգ ընդգեմ կացցես համարեալ և լծոց մարդկան · չարժեսցէ զքեզ մի հնչ խանակիցք անպատուել , և մի անզ անաբարուէ քո անմոռաւ ։ Բազում անգամ մեզալ առնուլ սակն չնչաղ առանձն , բայց չկրնամ և ոչ երբեք ։ Որ զգուսա առ ոան հնար , առաս չի գնչմարեան ։ Ամոյ կոչեացն երկ չաս զգուչուսուն , գանգաղ գիտնս կանն , առկիար՝ գներհոանն ՝ ի մարաս Ասորեգնի է ինձ՝ զի երկիցէ ՝ երբէն իմասուսն Թշնամին , չ գոգնոյնն անմիտ քաղաքացիք ։ Ասրհամարհեա ցէ անհրեալ գնեանեբէցն չոտ , և երկիցէ ՝ ի նմանէ՝ որ սչինչ գործէ անխորհուրդ ։

Ընդ Հ· 536· Ն· Ք· 216·

մասայլ պէս արկանել։ Ո՞ւր յառաջս, ըն ձշմարտութիւնէ հնար է ըսք էրայ ինչ աղօտանալ, այլ ո՛չ ընկնել խոպոռ։ Չնար սպանալոյ պճնչերթիւ ֆառս, է գիտել արհամարհել պայն ի ձամռս։ Տաբջիչ համբերութիւբ, երբ ռոմ խոհեմութ անուն կոչեցուն երիչտութիւբ· ռոմ իմաստուն պիռաչաբութիւբ, դանդաչոտութ և հետզհետ· ռոմ պարբերամիտն հմռութ, անվարութ և յոռչութ։ Ո՞ասել կամիմ, ըն երիչեցէ ի չէն իմաստուն ընկամ, ռան ըն գովեսցեն պչեչ անձիս ռաղաղութիւ։ Ո՞նգանեսցե պչեչ անհիբաչ, ըն սեսցե պչեչ չեռնէ բէչ յոմ· երիչեցէ ի չէն, երբ լուսցե ըն չռանեա ինչ վարկապարչի։ Ո՞վ վերայ այսր ամ՝ իմ ո՛չ են դիպ, ըն կայցես դիշ անգործ· այլ պի չինչ ի չեռն արկցես, ամն լիցի առաքինարութիւբ բանի, և ո՛չ ընողեալ ի չեռս դիպուածոյ։ Երիբ դիշ պեր դիպուածոյ պա պահարայ· կացիբ հանապազ չինեալ և պգուշաբար· ի պանդ առ նէր երբէ պրիպոդ առիս, պգուշացեալ չռալ ընդամայն համար ձահուիբ ի վերայ յարձակելոյ։ Ընդրձա՛ծ գնաս գահավիձ, լիցէ յատակացես, և ոգ չո ո՛չ այլևս երեցուն։ Չապձեալ գործեալ կոբծանէ պիրչ և ցիրուն։

Պատասխան պատգամի Եմիլիոսի· Ա՝Ի· իբ· Ի·

Հիւպատոսն խոռվեցեալ դիմեաց ետ պատասխանի· ,,Ո՞զ ,,արարուհիդ Թուին ինձ կարի խին խոհականք և փրկա ,,հաք· բայց գուցէ անհնար լիցի ի վար արկանել· Այս ,,ևս ցասուցեալ ևս էր ընդդ նախատինն՝ զոր հասուցին ,,նմա ի վախձան իւրոյ առաջնոյ հիւպատոսութ, յաւել ,,ի վէր· Ոչ ձանայի Թէ շահատակութիւս կատարեսցի ի ,,բաբի· բայց Թէ ձախող ինչ դիպեսցի, կամէի մահու ,,ռեռանիլ սրով Թշնամեաց, քան զուգիբ իմոց քա ,,զաքացւոց"։

Հետ խօսակցուհս պատգոս Եմիլիոս յուզի անկաս գըհալ առ զօրս իւր, յուպարկաւորուիբ առաջնոյ ծերակու տին մինչև ի դրունս քաղքին։ Այր երևելի ևս սպատա հարկութ Թուով ձ պատուով, ընկետ երեթային պաշտե ցելոյն ի նոցանէ՝ հիւպատոսին ժողովզդականի։

Հրապարա կախօսութիւն պատգոսի ետ միլիոսի առ զօրս։

Այսրև հասին երկոքին ի բանակն, հրամայեցին խմբել զօրացն՝ առ իմայուցանելոյ նոյ զիիտս ծերակուտին, և յորդորելոյ զնոս առ քաջ կատարումն պարտեաց։ Այսմիկ սկսաւ պատգոս Եմիլիոս, և կարծեալ Թէ քաջալերութիբ պէտք էին զօրականաց՝ յերեսաց ձախող պատահարայ յաւանչն եղելոյ, և վերծուցանելոյ զնս յերկիւղէ՝ որ ի սիրտս նոցն, ասէ· ,,Ո՞Թէ յանցեալ պատերազմունս գտայք ,,նկուն, քաղաքս իրօք մնալոյ է յուցանել՝ Թէ չէր այն ,,ձեր մեղ· այլ այժմ Թէ բարիոք Թուիցի մնալ ի մարտ, ,,չիք ինչ խափանարար յաղԹուԹիբ։ Յառաջն ո՛չ կայինն ,,ձեր երկու հիւպատոսք հրամանատարք միևնոյն զօրու·

,, և զօրականքն հին արդևս ժողովեալք՝ անկիրթք և անՆԱ Հ· 536·
,, փորձք· և ձեռն՚ի գործ արարին՝ գրեթէ մինչև երևՆ· Ի· 216·
,, եալ և ծանուցեալ էր նոյ թշնամին՚՚ ։ Նայց յառաջ յայտ
դիմ ասէ, գուա՛ յեղէն պետանէ՛ պա՛մ յայլազգ սահման ։ Յրիւս հետ
պատա՛ դանփամայն լու՛ արարեալ գնան յեր առաջէ, բանփանորդ
յեղ գոլով յամ վիշտս վտանին ։ Հասո՛ւ էր զինուոյ ընդանեացն, գա
ատորուի՛ նոցա և լուռոյ ։ Լանդ առնի դան զի ամ, գբերեի զօր
ամ գչա՛ափ ատի՛ գներոյ և գնողին ատուերայ ։ Նպա՛ զատ պետպես պա
բափայեդ պետպետաակ լեզին և ելչ ։ Լա՛ անդեպ ին լուռ, ըե յեփ
ափեպ յաղդականաե՛ յերոյ՚է մանատոր գբեպ՝ հատատար գոլով յոա
ձի, այձմ յատատելալ լուռոյ յերոյ կիտով չափ և ատելի ես, վապ
լաբեալ գփանիզիչ ։ Հատվմայեզիչ, ոչ՚ինչ այլ պէսպէս ատ յաղնուի՛,
բայց յօձարուի՛ կամաց ։ Նայլ յորդորել գձել՚է կամս յաղնուի՛, նա
լապիչ՛ն են յեչ ։ Նյն գան յո՛չ լեզի յեչ, չի հայբենիչ յեր կոտ
վձալ և գողացեալ ակնկատոյց է՛ է յեչ· էսր գոյն և զօրուի՛, և
յոյս ակնկալուի՛, ատն գատեալ է՛ է յերոյ բանակի ։ Նաբեբատատու
ի՛ հատվմայ և ձնդաղաց յերոյ և կանանց և որոց, ՚է յեչ յեատ
է· այնպէս արատչիչ, չի ըտի ակնկալուի՛ նոցա լինելոյն և ելչ ։
Նյետ ըանիցս այսոցիկ պաւզոս եմիլիոս արձակեաց զժո
ղովն ։ Նակ անսիբաղ թեպետ և ետես զգուշնգս հռոմ
մայեսւոց կիսով չափ առաւելեալ, ուրախ եղև յոյժ ընդ
եկատորսն նորոց հիւպատոսաց· որովհետև ոչ այլ ինչ
խնդրէր, քայց առնի՛ի մարտ մտանելոյ ։

Յայտնուի՛ խորամանկու՛ թե անսիբաղայ ։

Նև սկզբան անգ փոքր ի զօրացան հռոմայեցիք՚է վի՛ր համբարձուաց անսիբաղայ, ՚է խռովայոյզ կուռի· ան կան ըե երես դաշտին հղի եօթն հարիւր այր՚է կողմանե կալքեգոնացւոց, և՚է կողմանե հռոմայեցւոց առ ա ռաւե՛ն հարիւր ըե քաղաքացի և ըե դաշնաւոր ։ Նա՛ այսր դոյզն յաջողուածոյ թշնամւոց՝ անսիբաղայ չեղև ինչ փոյթ· և համարեալ զայն խոյծ ինչ՝ առ արկանելոյ զնո՛ ՚է թափարդ, սկսաւ այնուհետև խորհիլ, թե ի՛ հնարի ցի որսալ ։ Նայ թե յայմ միասուն արտաքինեալ լքանել գիշերային զանակ իւր· թողեալ անդ գրեթե զամ զաղին, և խիտ առխիտ խարոյկս լուցեալ, զի տայի կար ծիս հիւպատոսաց՝ թե խորամանկել կամի զփախուստ իւր ։ Նայն յայմ վայրի թաքչի գնդօք իւրովք՚է թիկանց լերանց ։ Նյրև լուսացաւ, զգացին զօրականք թե բա նակն անսիբաղայ լքեալ կայ, և ինդրեցին մեծաձայն՝ զի տայի նոյ նշան հետամուտ լինելոյ թշնամւոց, և ա ւար հարկանելոյ գնացից քանակ ։ Նյորոն ամ յօժարու՛ թե հաւան եր հայցուածոց նոյ ։ Պաւղոս եմիլիոս ատել պնդեր՝ զգոյշ կալ, և չխաբել՚է հնարիչ անսիբաղայ· և

Ա՛ Հ· 536։ Ն· Ք· 216։

տեսեալ թէ չանսան քանից իւրոց, զգայոյզ լիհանակ ցին, թէ գուշակուիք լինն ալեղակք։ Ալ արբան ոչ վտա հայաս երթալ այլ յառաջ· բայց զօրն ոչ կամէր հնազանդիլ· Ի դէպ յայգեհաց, զի երկու սարուակք՝ որք առ մաւ յառաջ կալանաւորեալքն էին ի կարքեգմայեաց, գտեալ հնարս փախստի, հասին յայնմ պահու ի բանսն հռովմայեցւոց· և իսկ իսկ յանդիման եղեալ հիւպատոսաց՝ յայտնեցին, թէ զօր անհնբաղայ ի դարանի կայ ի թիկանց լերանց։ Այս լուր դիպաւ յոյժ եղև ի դիւրել հիւպատոսաց՝ զանհնազօրքն առ իւրեանց իշխանսն· իբր զի մեղկուի և անխորհուրդ վիճռին տուեալ էր առիթ զօրսն արհամարհել զայն։

Հետին տարակոյս անկ բաղայ, առ ի հզգալ եկ րիկըզ· գնայ բանակի մտ ի կանանէ։ Լիվ· Ի՛· Խ՛։

Անհնբաղայ տեսեալ՝ թէ յայտնեցաւ իւր հնարք, դարձաւ ի բանակ իւր։ Տարակոյսն յոր կայր նա յայնժամ, քաջայայտ ցոյց ե իմաստուն գնացիցն՝ զոր կալաւ նախ փաբիոս, և զորոյ զհետ չոքաւ և պաշտօս եմիլիոս։ Այլ դոյզ նիր համբաւ և դրամ։ և քրթմնջիւն էր ի զօրսն՝ յայտնի գանգատանօք, թէ չվճարին մեր թոշակք, և տուանահ կորնչիմք։ Պատնիայի զօրականք խորհէին արդէն անցանել ի կողմն հռովմայեցւոց։ Սակ իսկ, թէ և անհնբաղ խորհեցաւ բաղում անգամ փախչել իւրովք հեծելազօրօք ի գաղղիա, Թողեալ զնմ զհետևակազօրն, զոր այլ ոչ կարէր կերակրել։ Այնչ ատիպեաց զնա բանալ զդանակն, և երթալ ի տահման ինչ ապուլիոյ, ուր ջերմ էր երկիրն, վայ և վաղ հասուցանէր զարմտիս։ Լիկն բանակեցաւ մօտ ի կանանէ աւան փոքրիկ, որ անկանն էր ցայն վայր, և զկնի եղև անուանի յոյժ՝ վասն պատերազմին եղելոյ անտանօր։ Այր սորա դիր առ գետոյն աւիդոսաւ, որ այժմ կոչի ոփանտոս· երկիրն որ առ նովաւ՝ էր տափարակ, զոր կամաւ ընտրեաց անհնբաղ՝ ի նպաստ իւրոյ հեծելազօրուն· յոր հաստատեալ էր գրեթաւոր զօրուն նր, և վտահուեալ։ Օհետ չոքան յետ սակաւ միոյ հռովմայեցիք, և բանակեցան մօտ ի նա։

Իտալ· ջ՛ֆ՛ջ՛ο։

Տագնապ հռովմայ վիճ մնալուս պատերազմին։ Պ՛ոլիբիոս· գ· 262։

Յերբև լուս եղև ի հռովմ, թէ զօրքն երկոքին կան դէմ յանդիման, և ի պատրաստի են տալ պատերազմ, թէպէտ և յառաջագոյն իսկ գիտէին, և անձկալին այնմ ժամու, սակայն և այնպէս յայնմ գիւղարին պահու՝ զորմէ կախեալ կայր վիճակ ինքնակալուե, Թալկացան սիրտք ամենայն ի վարանայ և յերկիւղ։ Պատուիրք ա-

1 Սոցա ի դիպուած ժամու գալուստ՝ զօրացոյց զհիւպատոս ի հրամայ նատալուե· ուր մեռոյն փառասէր մեծարոյեցին։ բուն սկսեալ էր յոսի զկնոցն ի կռուին տալ նմ (ցի զօրաց) զնք

ռաջինք երկեղուկս արկանէին վե՛ր ապագային . և զի Ես Ա. Հ. 536 :
ըևակայուէին միտե առաւել՝ի չարն երկեղուտ , ՚ամ ոը ա Ն. Ի. 216 :
ռաջի նկարէը զնա՛մ զչարիսն՝ որ՝ի վե՛ր գային , եթէ պար-
տուէին լինէր՝ի մարթի : Ա՛առ էին չա՛մ մ՚հեանս աղա-
չանք և զոհք , առ՝ի բացէ առնելոյ զնորանշան արհաւիր-
սըն՝ որով լի էր քո՛ղքն : Ա՚ո զի ըս ասից պողնբիոսի , ՚ի
կարևոր վտանգս՝ մե՛ծ փոյթ է հռովմայեցւոց ցածուցա-
նել զցասուն դից և մարդկան . և չա՛մ արարողուէս օ-
րինադրեալս վե՛ր այսպիսի պատահարաց , չի՛ք ինչ՝ զորով
զանց առնիցեն , թէպէտ և անշքական իմն թուիցի :
Հիւպատոսք բաժանեցին յերկուս բանակս զիւրեանց
զօրս : Ո՛րոք բանակն էր յայնկոյս աւփիդոսի՝ առ արևե-
լեա՛յ գետեզերբ . մե՛ծն՝ յոր կայր ընտիր մասն զօրուն ,
էր յայսկոյս գետոյն , յորո՛մ կողմն էր բանակ կայքե-
դռնայուոց . երկու բանակք հռովմայեցւոց հաղորդուին ո-
նեքին ըստ միմեանս կամ՚ըաւ : Ա՚յս մ՚տաւորուէն առ՚ըե
էր ստէպ ակընճամարտուէնց : Ա՚նդիբաղ ստէպ աշխատ
առնէր զնհնամիս , առաքեալ գունդս գունդս նուա՛միդայ-
ւոյ , որք տառապեցուցանէին զնո յոյժ , ՚ի վերայ յար-
ձակեալ յանկարծուստ մերթ այսմ , և մերթ այմ մա-
սին բանակին :

Ա՚ի ինչ՚է յայսը էր ՚ի հռովմ՚ական զօրուն : Ա՚ի խոր- Գիժուէն և
հուրդս առնելի պատերազմի լինելին առաւել վէ՛ճք քան ո- վէ՛ճ ՚ի մէջ
րոշմունք : Ա՚ւ զի բանակեալ էին ՚ի հարթ հաւասար և երկուց հիւ-
անպատսպարան դաշտի , և հեծելազօր աննիբաղայ ՚ամիս պատոստան :
վէրագոյն էր քան զհռովմայեցւոցն , պաւղոսի եմիլիոսի Լիվիոս . իբ :
կարծիք այս եղէն , թէ չէ՛ պարտ դիմադրաւիլ՚ի մարտ Պլուտարքոս .
առ ետեղ , այլ հարկ է ձգել զնհնամին այլուր , ուր մար- ՚ի ֆաբիոս .
տակուին առաւել հետևակազօրն իցէ : Ի՚շխանակցին՝ 182 :
որ զօրագլուխն էր անփորձ , քայց յանդուգն և ինքնա-
հաւան , բարւոք թուէր ՚ամիս ներհակն : Ո՚յմբդ վնաս
մե՛ծ է տրոհուի հրամանատարէ յերկուս զօրագլուխս ,
յորս նախանձ և բնաւոր հակակրուի՛ , և պէսպէս դիտա-
գուէ գրեթէ միշտ արհանէն գժտուէ՛ի : Ա՚ռաջն առնէր
պաւղոս եմիլիոս վարդոնի զօրինակ յանդգնուէ սեմպրո-
նիոսի և փլամինիոսի : Ա՛ որդոն զսորին հակառակն յան-
դիմանէր զնա , թէ գնացք փաբիոսի՝ որո՛մ ըղձանաս
լինել նմանող , պատրուակ իմն է չահողական՚ի քաղաք
կէ՛ր ըե գեղեցիկ անուամբ խոհեմուէ՛ն զչմարիտ վա-
տասրտուէ՛ն : Ա՛ կայ լեցին զինք և մարդիկ , թէ չի՛ք իմ
մե՛ղ , եթէ անճիքաղ չերկար վայե՛լս խաղաղական ստաս-
ցի ինչ իրաւունս՚ի վե՛ր խտալոյ : Ա՚սա ոմն ղղեցայակապ

Ա՛ե՛ս· 536։
Ե՛ն· ի՛· 216։

կամ յիշմանակեցես, և կորիցն զինք՛ի ձեռաց զօրականաց՝ որք եւանդագին ուշ խնդրեն ինչ, բայց տալ պիտըմ։

Վարրոն հաստատէ՛ի միտս տալ պատերազմ։ Լիւ· ի՛ը· ԺԵ։

Իւրով յետոյ վարրոնի զգրգռեալ՛ի նորոյ նախատինս նաց նուաճեացւոց, որք հետամուտ եղեն միւսմ՛ի խնդիր հռովմայեցւոց՝ գրեթէ ցկրունս իսկ բանակին, հաստատեաց՛ի միտս տալ պատերազմ՛ի վաղուն օրն, յորում լիք էր հրամայել· զի օրըստօրէ անցանէր հրամանատարութիւնն փոփոխ՛ի հիւպատոսս ։ Այս արգարև՛ի վաղիւ անդր ը առաւեօտն խաղացոյց զնա՛ տալ պատերազմ, առանց խորհուրդ հարցանելոյ իւրում իշխանակցի ։ Օ հետ չորաւ նմի պաւղոս եմիլիոս, զի անկար էր հրաժեշտ տալ, թէպէտ և չէր իւիք հաւան ընդ ձեռնարկ նորա ։

Աքենոբարբոս առնի՛ զանի՛ բազայ առիւբ գունդս։ Պոլիբիոս· ի՛· 261։

Այնիսիկ զայն ցուցեալ իւրոց գնդաց, զի թէ ընտրեին և տեղի կտուի, վերագոյն գոլով հեծելազօրս մասամբ, չէր հնար ընտրել դիպողագոյն ը զայն, ասէ· Ե՞ն՛րդ կալչէ՛ք դէպ՝ վասն հաստատանելոյ նոցա պընդանալ մէջ այսր, զի դայլ մեզ յաղթուի՛ք· խոսուեան լերուտ և զիմ էրանիբս, զի բռնադատեցէ զնոսովմայեցիս՛ի մարտ ։ Զիեռ էրեց նզանատոր յաղթեցեալ հետ զինեալ էղեալոց՝ այլ ուշինէ պիտ՛ զեզ՛ի չաշկերտի՛ք, բայց չկարասիի՛ք զերոց չաղեցե՛ք ։ Ընդեալ պատերազմանէ արարին զչէզ պեարս դաշակավորաց· սա ասէրը՛ ի զեզ զբերուրի՛ք ամ չաղաչոց, և ամ ձնհատուցե՛ք և համօրէն զօրուրի՛ք հռովմայեցոց ։ Այոյց ասա ո՛չ պիտի բանի, այլ գործ ։ Ընդ ոանի՛ն խնամակալութ դէր, ըէ չեպ ասիա դոյ պեզի՛ զպատաղ խոսմանց ։

Հռչակաւոր պատերազմ կամնեակ։ Պոլիբիոս· ի՛· 262 – 267։ Լիւ· ի՛ը· Ծ – ԺԵ։ Պլուտարքոս՝ի էմիլիոս· 182 · 183։ Աղիանոս· յաղագ պատե՛ր բազմ· անի՛ն Իսպոյ· 323 – 328։

Օ օրըն երկոքին կէին կարի՛ իմն անհաւասար թուով ։ Հռովմայեցւոցն միահաղոյն ը դաշնաւորաց՝ էր ուԹսուն հինգ հետևակ, և փոքր մի աւելի՛ ը զկէց հինգ հեծեալ ։ Կարքեդոնացւոցն էր քառասուն հինգ հետևակ քաջամարտիկ, և տասն հինգ հեծեալ ։ Ա՛ պրոն ընդ լուսանալ առաւըն անցեալ ը աւիրդոս առ գօրս մեծի բանակին, և խաւնեալ ը նո՛ գօրս էինն՛ի փոքր բանակին, խսկ և խսկ ձակատեցոյց՛ի մարտ ։ Հետևակացօրն ամ էր միաշար, խիտ և թանձր ը զսովորականն ։ Հեծելացօրն կայր յերկուս Թևս· Հռովմայեցւոցն յաջմէ առ գետեզերբ աւիւդոսի, և դաշնաւորացն՛ի ձախմէ ։ Գունդք ԹէԹևա զինք՝ էին զառաջեաւ ձակատու մարտին փոքր մի՛ի բացէ ։ Պաւղոս եմիլիոս հրամայէր աջոյ Թևին հռովմայեցւոց· վարրոն ձախոյ Թևին· և սերվիլիոս գեմինոս՝ հիւպատոս նախընԹաց ամի՛՝ կայր՛ի միջն ։

Գասեցոյց և աննիբաղ զիւր զօրն՛ի մի շար ։ Այդ ը ձախմէ զհեծելազօրն սպանիական և գաղղիական առ

աւփիդոսիւ ,՝ի դիմակալել հեծելազօրուն հռովմէական նի · յետ նը զկնա հետևակազօրուն ապրիկեցւոց ծանրապ զինի , զհետևակազօրն սպանիական և գաղղիական , որ ունէը զմէտն · զմիւս կէտն հետևակազօրուն ապրիկեցւոց · և հուսկ յետոյ զհեծելազօրն նումիդացի՝ որ ունէը զաջոյ թևն : Հեռաձիգքն էին զառաջեաւ՝ յանդիման հեռաձգաց հռովմայեցւոց : Ընտրեալ ունէը զձախն · անուն զաջն · անուիբաղ ընդ իւր ունելով զերդեայր իւր զմագոն ,անձին պահեաց զհրամանատարուն միջավայրին ·

Կարծեալ այնպէս էր , թէ գունդք ապրիկեցիք էին խռովեք ինչ հռովմայեցւոց · ուստի նման էին մի՝ ի սակս զինուց զոր ստացան՝ի պատերազմունս տրէբեայ և տրասիմենոսի · զորս վարէին յայնժամ ընդդէմ անոց՝ յորոց կորչեալ էին՝ի ձեռաց : Պատնիացիք և գաղղիացիք կրէին վահան նմանակս , բայց սուրք նոցն էին կարի իմն տարօրինակ : Ուրք սպանիացւոց էին սլաքաճայրք՝ի խոյել , միանգամայն և տրաբերանք՝ի կարել · ուր գաղղիացւոց սուսերքը հարկանէին միայն բերանայն , և փորը մի՝ի բացառատ : Օրականք այսց երկուց ազանց էին ահեզատեսիլք՝ վա վիճախառուն իւրեանց , մանաւանդ գաղղիացիք : Յայ յետինք էին մերկք մինչ՝ի գօտի · սպանիացիք կրէին հանդերձ կաւոի , որոց սպիտակ փայլածին ծիրանագոյն ժապաւինաւ փողփողեալ՝ խառներ զսոյս ·

Ընդ որում՝ որ գիտէր հանձարել զիւր օգուտ ոչ քաղ զօրավար , ոչ մոռացաւ ինչ՝ որում հնար էր նպաստամատոյց լինել յաղթութեան : Ընդ նչեր ըստ այն սահմանս հոգմ ինչ կանոնական , որում բնակիչք երկրին վոլտուրնոս ա նուն կոչէին : Պատ ուշ էգ այնպէս առդակալել , որ զօրք իւր հիւսիսահայեացք՝ ունկնդին զայն՝ի թիկանց · և թըշնամիքն հարաւահայեացք՝ի դիմաց · մինչև իւրաքանչ զօրուն ինչ ոչ վնասիլ , ուր հռովմայեցիք փոշելոյ աչօք գրեթէ ոչ տեսանէին զինչ կայր առաջի : Հայամանի երևի , թէ յոր վայր հասանէր մոտզրուելի անուիբաղայ , և որպէս խորհէը զամենայն :

Օրքն երկարին խաղացին՝ի միմեանց վրայ , և արևին ձեռն՝ի գործ : Յետ կռուի թևեվաղին զօրականայ յերկոցունց կողմանց՝ որ եղև սկզբ թէ սկսուած ինչ , երկու թևք հեծելազօրուն՝յաւիդոսին կողմանէ սկիզբն արարին մտռտի : Զախոյ թևն անուիբաղայ՝ որ էր խռովքն էին առուց զօրականայ , յորոց քաջութէ էին առաւել իւր յաջողուածք , այնպէս լուռն էր հարաւ էր աջոյ թևն հռովմայեցւոց , որ չէր նորա երբեք առաւել այնպիսի

Ա· Հ· 536, Ն· Ր· 216·

Լիւ·իբ·Խ·Պլուտարքոս ի Քաբիս· 183·

Ը Հ· 536։
Ե· Ի· 216։

գրոհ ։ Լ.յս մըցանք չեղեն այնպէս , ոյզ սովորութիւն է կռուիլ զօրականաց հեծելոյ , առ վայր մի ընկրկեալ , և առ վայր մի դարձ արարեալ՝ի կռիւ · այլ լանջ ընդ լանջ պատերազմեալ , և կարի խիմ՝ի մօտոյ , վասն չունելոյ հեծելազօրաց տեղւոյ ընդարձակելոյ , ՝ի յուժ կալով աստի՝ի գետոյ , անտի՝ի հետևակազօրուէն ։ Լ.յն ինչ կատարեցաւ զօրաց բուռն բաղխէին կողմանեքն երկոքին , և չէ՛ եր յայտ , ուր վիճակիցն յաղթուի , հեծեալք հռովմայեցւոց ընդ սովորութիւն իւրեանց գնդի՝ որ երբեմն և յաջողեալ՝ի բարւոյ , այլ ոչ յայս նուագ , իբրեալ յերիվարաց՝ պատերազմեցան հետի ։ Իբրև ապա եղև անսիքբազայ , ձայն եբարձ , հաձեալ եմ ընդ այդ , զան երիս ձեռօք և ոտիւք կապելովք պատին գնասս յիմ ձեռն ։ Լ.ս արդարև յետ ցուցանելոյ գեհենին ձիգն իւրեանց քաջութիւնն , անկան իբր առ հնարկ յեբեսս դաշտին ։ Լ.ստրուբալ վճետ պնդեցաւ փախստէից , և արար աբեւնայեղց կոտորած ։

Պլուտարքոս՝ի Քոքիս· էջ 183։

Լ.յն ինչ հեծելազօրքն կային այսպէս ձեռն՝ի գործ , ՝ի գիմի հալան և հետևակազօրքն աստի և անտի ։ Լ.նդ գէն՝ի սկզբան վառեցաւ՝ի կեդրոն անդր՝ բորբոք մարտի ։ Լ.այց իբրև գիտաց անսիքբազ թէ հռովմայեցիքբ սկսան լինել՝ի շփոթս , խաղացոյց զսպանիացիս և զգաղղիացիս՝ որք կային յիւրումն միջնագնդի , որոց և անձամբ հրամայէր ։ Լ.ւ զի գիտեալ գային սոքա՝ի վեր թըշնամեաց , նա թեքեալ զաջ և զահեակ , արար կիսաշրջնակ այսպիսի ։ Յայնժամ մեծ հռովմայեցւոց՝ որ կային՝ի հանդիպոյ սպանիացւոց և գաղղիացւոց , յարձակեցաւ՝ի վեր նոյ ։ Յետ առ վայր մի գիմակալելոյ սկսան նոքա խախտիլ՝ի կալից , և տեղի տալ · ինացեալն հետևակազօրուն հռովմայեցւոց ևս խաղաց՝ պատահիլ նոյ՝ի կողմանց ։ Լ.ոքա յետս չոքան ընդ պատուիրանին եղելոյ առ նոս , անդադար կռուելով , մինչև գտանել նոցա՝ի տեղի՝ ուր էին յառաջն ։ Տեսեալ հռովմայեցւոց՝ թէ սպանիացիքբ և գաղղիացիքբ ոչ դադարեն՝ի տալոյ տեղի , սոքա ևս ոչ դադարեցին՝ի պնդելոյ վճետ ։ Յայնժամ անսիքբազայ գոհացեալ՝ զի ոմն յաջողեր ընդ իւրում մտի , և գիտացեալ՝ թէ ժամ է արդ՝ի գործ գնելոյ զամ զիւր զօրուն , պատուէր ետ իւրոց ոտիկանացւոց՝ զի պատեսցեն անդրէն յաջմ և յահեկէ զհռովմայեցւոցն ։ Լ.յս երկու խումբք անխոնջք , քաջագինք և բարիոք դասաւորեալք , պատեալ յանկարծակի կիսապտոյտ շրջանաւ զպարապոյ կողմն և զթոռս իսկ՝ ուր հռովմայեցիքբ խոնջք՝ի շփոթս էին և՝ի խռովմանէ , այսպէս բուռն՝ի վեր յար-

ձակեցան նոյ ասել և անել , որ ոչ Թողին նմա ժամանակ սեպաթելոյ և վտղի առնլոյ առ անդրէն դառնալոյն ։

Ա՛ Հ· 536 ։
Ն· Ր· 216 ։

Քայլեմ վայրի և հեծելազօրն նուիրագոյց որ էր աջմէ՝ կռուէր էր Թշնամիան , որք կային նման՝ ի հանդիպոյ · յոր է՝ էր հեծելազօրն դաշնաւորաց հռովմայեցւոց ։ Այս Թէպէտ չէզև սա նշանաւոր յայսմ մասին , և յերկոցունց կողմանց միապէս եղևել առնեին , սակայն և այնպէս օգտեաց յոյժ յայնմ վայրի , խոչ էր ոտն ընել Թշնամեաց՝ որք կային ի հանդիպոյ , որք ոչ գտին պարապ ի Թիկունս հասանելոյ իւրեանցմէնոց ։ Այլ իբրև ձախոյ Թևն՝ որոյ հրամանատար էր աստրուբալ , խորտակեաց ոչ ասացաք՝ զնոմ զհեծելազօրն աջոյ Թևին հռովմայեցւոց , և խառնեցաւ էր նուիրագիս , հեծելազօրն դաշնաւոր հռովմայեցւոց այլ ոչ մնաց Թէ պաշարեսցի , և ի փախուստ դարձաւ ։

Այսպէս , Թէ աստրուբալ արար յայնժամ գործ խոհական , որով և եղև յաջողեալ մարտին ։ Այնպէս բազում յոյժ էին նուիրագիք , և քաջագործք ի վանել զՀնդիս , եԹող ոչ զհետ սնդիլ փախստից՝ զի մի անդրէն ժողովեսցին . և զհեծելազօրն սպանիացւոց և գաղղիացւոց տարաբ ի խոչունն յօգնութի հետևակազօրուն ապրել կեցուց ։ Այս ի վերջ յարձակեցաւ ի Թիկանց ի վերայ հետևակազօրուն հռովմայեցւոց · որոյ բաղխեալ միանգամայն առաջի և անտի , և ի վերջէ , և փակեալ ի միջի յիմ կողմանց՝ խսպառ կոտորեցաւ յետ անհնարին ձգանց քաջութե ։

Մահ պատերազմի Եմիլիոսի ։ Լիվ· իբ· կե· ։ Պլուտարքոս ի կեանս · 183 ։

Պաւղոս Եմիլիոս կարեվէր խոցեցաւ ի սկզբան անդ պատերազմին , բայց և այնպէս ոչ յետնեցաւ ի կատարելոյ գիմ զարթոս քաջի զօրավարի , մինչև էր յայնմիկ յաղԹուել խսպառ ի կողմն կարքեդոնացւոց՝ պատերազմակիցքն որ գնացին՝ լքին զնա փախստեամբ ։ Այն ի լեգէոնական տրիբունից Կն. Լենտուլոս անուն , ձիավարէր առ տեղեաւն՝ ուր կայր հիւպատոսն նահատակ ի վիճի յաբեան լեռան Տեսեալ զնա յայնպիսւոյ ողորմ վիճակի , յորդորեաց զնա հեծնուլ յերիվար , և ապրեցուցանել զանձն՝ մինչդեռ էր ինչ այժ ի նմ ։ Այլ հիւպատոսն անխնայաբար յիւր վիճակին ոգի՝ ըստ ասից ովտատիոսի , մերժեաց զընծայաբանն նմ օգնութե ։ Այս էր ի

Տաղերգուէ գիրք ա· գլուխ ծբ ։

Ը Հ· 536 : անդր նոր գոռնդս ՚ի պաշտպանուել , ինչպէս և գասել յաղթականն
Ն· Ի· 216 : հաբէական ընա . և քաբէոսի ասացչս ուրոյն , առ ինեդաններ և ՚ի
մահս յայնմ ծանեայ՝ ընդ նմասառն են իսր խորհուրդս : Յայնմ
վայրի ՚ի վէր եհաս խումբ մի փախստից , և գհետ նոցա
գունդ մի թշնամեաց հետամտաց՝ որք սպանին գհիւպա-
տոն յանգետս : Լրտեսքն յաղուիկ անդ վերծոյց զլենս
տուլոս : Ալարոն հիւպատոս խոյս ետ ՚ի վէնուսիոն՝
եօթանասնիւք միայն հեծելովք : Յորու չորք հազարք
վերծեալք ՚ի կոտորածէ՝ անկան ՚ի մեռեալսյ քաղաքս :

Ալ սակաւ հռովմայեցիք ՚ի ժամնակի պատերազմի
էին մնացեալ յերկոսին բանակս ՚ի պահպանուել , կամ
ամրացան անդ յետ պատերազմին : Ալոք ՚ի մեծ բանակն
էին , զգացուցին այլոց եօթանց կիս ուեթից հղլոց՝ գալ
խառնիլ ընդ նս , զի երեթիկեն միահաղոյն ՚ի կռուսիոն ,
մինչդեռ թշնամիք խոնջք յաշխատութենէ կուտին և ար-
բեալք ՚ի գինւոյ՝ ընկղմեալ կային ՚ի քուն : Ի մբռստա-
յան առ առաջարկուես . և թէպէտ սեմպրոնիոս տրիբուն
ուժգին յորդորէր զզօրականս ածապարել յայն , յոլովք
մերժեցին : Ի նայն սակաւ ոմանք քաջասիրտք գհետ էո-
քան տրիբունին , թէպէտ և հակառակեին ընկերք նո-
ցին . և անցեալ ընդ մէջ թշնամեաց՝ հասին ՚ի մեծ բա-
նակն որք վէց հարիւր . և անտի միաբանեալ ընդ և նս բա-
զումս , հասին ամենեքին անվտանգ ՚ի կռնսիոն :

Լորեան ՚ի մարտի անդ՝ բայ ՚ի պաւղոսէ էմիլիոսէ
հիւպատոսէ , երկու դանձաւորք , քսան և մի տրիբունք
լեգէոնականք , բազում երևելի անձինք՝ որոյ լեալ էր
եօթևին հիւպատոս կիս պրեստը : Ալերվիլիոս ամսէ յա-
ռաջ հիւպատոս . մինուկիոս՝ որ զօրագլուխն էր հեծե-
լազօրուն առ փաբիոսիս . ուեթսուն ծերունիք ՚ի ծերա-
կուտէն , որք ՚ի նախանձաւորութենէ հայրենեաց՝ կամաւ
անձնատուր եղեն ՚ի ծառայութենէ . և այնչափ բազմութ
ասպետաց , մինչև առաքել աննիբաղայ ՚ի կարթեդոն ե-
րիս գրիւս մատանեաց՝ որովք որոշիին ասպետք ՚ի սոս
կականաց : Հանրական կոտորածն եհաս գեթ ցյիսուն
հազ այր . և ըստ պողիբիոսի՝ յեօթանասուն հազ : Կարթե-
դոնացիք կատարեալք ՚ի վէր թշնամեաց՝ ուչ գադարեցին
՚ի կոտորածէ , մինչև ՚ի զայրագին հարուածս աննիբաղ
իսկ գոչեաց բազում անգամ. Կոտրեցէք գ՚բախտ , նոքա
եղեն ՚ի պարեհլան :

Յաղթութենին յաննիբաղին կողման եղև ահիւ կատա-
րեալ. և ծանուցաւ այն , ոչ և առաջինքն՝ յաչխոյժ զօ-
րուէ իւրոյ հեծելազօրուն : Լորոյս յայնմ չորս հազար

գաղ ղեացիս· Հալաք հինգհարիւր սպանիացիս և ափրիկ
եցիս, և երկերիւր հեծեալս։

Լաշն ինչ ՝ամ՝ սպայք անմիբաղայ խնդակից լինէին
նմա վ՛ր յաղթուէն· և համարեալ զպատերազմն ՝ամիս
յանկ եղեալ, խորհուրդ տային նմա դադարել քանի մի
օր վ՛ր իւր և զօրականացն հանգստանան, մնայրլալ զ-
բագլուխ հեծեալազօրս նը՛, ՝ի մոի եդեալ՝ ԹԷ չէ ար-
ժան կորուսանել և ոչ վայրկեան մի, ասէ· ՈՎ՛ւ այպէս·
այլ ՝ի ցուցանել ՀԷՉ ղպռուղ յաղթուրը՛ պատերազմիս՝ ՝ի հինգ ա
ռաւօտ պարտասեցեր ՀԷՉ ՃՀղ ՝ի կռպէռզէնն· Լ՛ՎՀ դու դուն
զինն իմ հեռահաչազօրատ· և ես առաջի երթայց իմով հեծելազօ-
բաս, ղբ հռովմայեցիք պեսցեն զիս հասեալ, գինչչիս լուռեալ եցե
նացա զլօր ղուոյ իմոյ· Տեսիլ [1] զարմանալոր յայրղղուա
ծոյս՝ յաչրուԹ՛ի պարտեաց զանձնիբաղ իւրով մեծուբ·
ոչ կարաց միով հայեցուածով խելամուտ այնմ լինել·
Ո՛ՀՀ պատասխանի ետ մնհարբալայ, և ասէ· ՎռովՀմ գու
նախանձախնդրուբ՛· բայց ՃամանաՀի պէտ է՛ն ՀՀղ առնել խելա
հաս դնուռբ՛ ղռուզ առաջարկուբ՛· Լ՛սէ մնհարբալ· ՝Ռաջ
գիբէ, ը՛ե գիբ չէռուն ՀՀռոմ ՀՀպնոյ զմհ կատաբելուռեան ՀՀանձ
գամայն· ԴՈՒՒ ԱՀՆՆԻԲԱՂ ԴԻՏԵՍ ՅԱՂԹԵԼ, ԱՅԼ
ՈՉ ԳԻՏԵՍ ՅՕԳՈՒՏ ՎԱՐԵԼ ՉՅԱՂԹՈՒԹԻՒՆՔ·
Արծիբ եղէն հասարակաց, ԹԷ այն օր՝ զոր անցոյց ան-
նիբաղ անգործ, ապրեցոյց զՀռովմ և զնմանբալուին նը՛·

Խորհրդա
ծութի՛ վր
չհամուռ ան
նիբաղայ էր
Թալ պարա
բելՀռովմ·

Ռաղուբ՛ ը՛ որս և պիտոս լինիս, երևելի վրիպակ
Համարին զյապպղել անհիբաղայ· Ակաբ խնայուԹը՛ խո-
սին, ոչ իշխելով առանց յայտ յանդիման ցուցակուԹը՛ նմա
գատապարտել զոյնպիսի մեծ զօրապար· որ յՀամի ցու-
ցաւ խոհական յղծարել զգուռան, և աշխոյժ և երպագ
՝ի կատարումն· Ընկերկ զգատաստան նոյ և հեղինակուն
նիմ գԼԹ լուռԹը՛ պողնբիոսի· որ ՝ի խօսել զծանր ծանր
հետևանաց այնր յիշատակելի աւուբ, ԹԷպետ միաբա
նի՝ ԹԷ կալբեզծայնբ մեծատես ակնկալեցին առնուլ
զՀռովմ յարձակմանբ· բայց զինն չասե ինչ զպետեղոյն
՝ի տիրել քՀղի՝ որ մարգաշատ իցի և զոռ պատերազ-
մող, ամրակառոյց, և պատապարեալ յերկրէգիան պա-

1 Աչնիբաղայ՝ խնգուԹի մեծ և բանեցան իբեն, և այնչափ մեծա գոյն, մինչ ոչ զօրէն՝ իսկ և իսկ չէ նոյ զերբաչասու· Վայ ասէ, գուՀղ զնամս ես ամհարբալ· Բայց սա գննուռ խորհրդոյդ՝ ՃամանաՀի պէտ են· Ցայնչ ժամ ասէ մնհարբալ· Աղաչեն ոչ չՀմ ինչ՝ եթող գնէ գիս· ԴԻՏԵՍ ՅԱՂԹԵԼ ԱՆՆԻԲԱՂ ԲԱՅՑ ՉԳԻՏԵՍ ՎԱՐԻՆ, ՅԱՂԹՈՒԻԹԵԱՄԲ՝ Ցապաղանն այնր աւուբ՝ ՝ի փրկուն համարեցաւ քաղաքին և ինքնակալուԹեն·

ԱՀ Հ· 536·
ՆՀ Բ· 216·

ԼԻՒԻՈՍ· ԹԷ· Գլ· Ծ՝·
Պլուտարքոս ՝ի կեսրիս· 184·

Ընդ Հ· 536 · Ն· Ք· 216 ·

հակապանաց , որով յուշանէ անհաւատալի ինն լինել գործադրութիւն այնմ խորհրդոյ · և թէ չձեռնարկելն յայն՝ չէզև ինչ վնասակ անխրատոյ ։

Իսկ թէ արդարև ձշդիւ քննեմք զիրադ , երևի թէ հասարակ կանոնք պատերազմի չեն պատշաճեալն ձեռն արկել յայդ ։ Զայս ես թէ բռնանդակ հետևակազօրն անխրատոյ յառաջ քան զպատերազմին՝ էր միայն քառասուն հինգ այր · յորմէ յապաւեալ զվեց հազար զօրականս մեռեալս՝ ի ձակատամարտի , անտարակոյս և քան զդոյն աւելի վիրաւորս և անպիտանս՝ ի ծառայութենէ , հազիւ ինայային նոքա քսան և վեց , կիսքսան և եօթն հինգ հետևակք պիտանիք՝ ի գործ · որք չէին բաւական շուրջ փակել զայնպիսի ընդարձակ դետ ընդ քովք , որպիսի էր Տռումմ , կիսօրինաք պաշարել՝ չունէին ուր մեքենայս , ուր մարտկոցս , և ուր պիտոյս առ պաշարումն ։ Ա՛ծ այդորիկ իսկ անխրատ յետ անցեցեալ տրասխմենոսի թիհզատ և յաղթական գոլով՝ զնոր ընդ ընդարձակ սպրեստոն ։ Իսկ սակաւ ինչ յետոյ՝ զինի պնդացմանն կամնեայ , հարկեցաւ բառնալ զպաշարումն անանուն և անզօր քոքեալ մինչ փոքու ։ Զայս իսկ է , զի թէ յայսմ նուագի ձախող լինէին իւր ընթացք , ոչ արժան էր նմ խորհիլ , խանդարելոյ իսպառ զնմ զինւորն իրագործելոյն ։ Ապա և հարկ է լինել համարեա , թէ բնաւ և ժամանակակից իրացն եղելոց , ի գատել ողջամիտ դատաստան՝ ի վերայսր ։ Զայդ ես այս վաղնջուց , որ ոչ բարւոք որոշի , քայլ ի ներհուն եղելոց ։ Իսկ առաջի արարեալ զինն , ոչ բացաձայնիմ և՝ ի կարծեաց տիտոսի Լուկիոսի ։

Կարքեդոնացիք ի ծովու զինուորեալ զանն զմեռեալսն ի ձակատամարտին

Զնոսա պնդացմանն զինուորք ժողովեալ զկապուտ կողովսն պարտեալսն ի Քարքեդոնայիք ժողովել զկապուտս կողովսն պարտելոցն ։ Ամենեքին և մեծ եր նոյ ատելութիւն առ հռովմայեցիսն՝ սոսկացան ի տեսանել զկոտորածն զոր արարին ։ Ասպա թէզ պատերազմին , և որ գնովսա վայրք՝ լի էին ցիրուցան դիակամբք , որք ի ձակատամարտի կիզ ի փախստի էին սպանեալք · բայց առաւել զարմանք կալան գնոսա ի տեսանել , զի նուիրապոյծ ոմն դեռ կենդանի բնդոծնեալ՝ ի ներքոյ ուրուն հռովմայեցւոյ մեռելոյ , ունայս ունէր և ականջս արիւնաթաթաւս · իբր զի հռովմայեցւոյն անկարացեալ ձգել զվիրաւորեալ ձեռս՝ ի գլխ , կառաւղ ցաւամբ կարձեցաւ ՝ի կենաց՝ կրծելով ատամամբք զվիշտսին ։

Ընդհարած տիրի երիւց բանակաց ։

Երթև էանց մանն ինչ աւուր՝ ի կողոպտել զպարտեալսն , անհնարին խաղացոյց զզօրսն հարկանել զփոքր բանակին ։ Իսկ յառաջ քան զնմա կարդեաց խուճն մի զօրու առ դէ-

տեզերք աւփիդոսի · զի մի՛ իշխեսցեն Թշնամիք գալ առ- Ընդ Հ· 536։
նուլ ջուր ։ Ասայց՝ ձգի նոքա առհասարակ յաշխատուիչ և Ն· Ք· 216։
՚ի տքնուիչ կին պարտասեալք , և բաղումք կս վիրալիցք , Լիւս·իբ·
վաղ՝ ձ զըր ամն ուներ՝ եղեն անձնատուըք , պայման և- գլ· ծբ։
պեալ՝ զի տացեն ՚ի ձեռս յաղթականին զգինս իւրեանց
և զերիվարս , պահեալ անձանց մի միայն հանդերձ · և՚ի
փրկանաւորել զկալանաւորս , տացեն ըմարդահաւի հա-
րիւր յիսուն լիրայ առ մի մի ք՚ղքացի հոովմկական · Հա-
րիւր լիրայ առ մի մի դաշնաւոր , և յիսուն առ մի մի
սարուկ ։ Կարգեդնացիք տիրեցին անձանց նոցա , և վա-
տուցեալ զքաղաքացիսն՚ի դաշնաւորսդ , զդուշացան նո-
ցա քաջ պահպանութեամբ ։

Ո՚չ ինչ անհնարին ժամանակաւ լինելը յայսպիսիս , Պատճառն
այնք որք՚ի մեծ բանակն էին , ժրացեալք զօրացելոք չկարճ
ցչորս հազար հետևակ , և ցերկերիւրս հեծեալ՝ խոյս ետուն՚ի կանուսիոն , կէսք խմբովին և կէսք ցիրուցան անգոյեն յանդաստանս ։ Ո՚չ մնացին՚ի բանակն խոնջք միայն և վիրաւորք · որք և անձնատուր եղեն յաղթա- կանին՝ պայմանաւք բանակին փոքու ։

Ո՚ղնիքազ աւարեաց աւար բազում յոյժ ։ Ոսկւոյն քաց յայրուձիոյ և՚ի գոյլն արծաթոյ՝ որ գտաւ՚ի վերարկուս և՚ի սարս երիվարաց , (որովհետև հոովմկացիքն՚ի պա- տերազմի վարելն սակաւ արծաթեղինս ,) եթող ամե- նայն՚ի զօրականաց ձեռս ։

Հետ այսորիկ ետ դիմանել՚ի փայտակուտի զդիա- կունս իւրեանց , զի այրեսցէ զնոս , և արասցէ նոքս յուշա- կաւորութիւն ։ Պրէնն ոմանք , թէ ետ որոնել և զմարմին հիւպատոսին · և գտեալ զայն՝ արար նմա մեծաշուք թաղումն ։

Ամբ անկանն՚ի կանուսիոն , ընկալան՚ի բնակչաց միայն Ընտա-
օթեվանս ։ Ասայց տիկին ոմն ապուլացի , ազնուագգի և ձեռնուի միջ
փարթամ , որում անուն կոչէին բուա , ետ նոքս հանդերձ՚ի տիկնոջ կա-
և կերակուր , և փող ևս ։ Ոչ պակասեաց ծերակոյան Լիւս·անդ·
շնորհակալու լինել նմա , ըստ արժանի առատաձեռնու-
թեանն մեծի , և մեծաշուք մեծարել զնա ։

Ոչ զի կայնն յայնմ՝ զբուն չորք արիբռնք լիգիներս կանք , քնդեր՚ի ձկ արկին , թէ որ՚ի նոցանէ տկնոջ պատուեր՝ ոնիցի զՀրամանատարսն · և միաբան նուիթ ամենեցուն տուաւ այն պատիւ Պ· շիպիոնի պա- տանուց , և ապաիոսի կղզոիոսի ։

Ո՚չ ինչ խորհելին սոքա ընդ միմեանս , զինչ արժան Պատճառն
եկեր առնել առ ժամն , Պ· փուբլիոս փիլոս որդի հիւպա- չիպան յըն-
զմանդուոք

Ա՛ Հ· 536։ Ն· Ք· 216։

տոսականի ուրուքն, եկեն և ասէ· 'ի զո՛ւր է ձեր յոյս· և հաստարկապետուհեն իրք վճաբեալ են· զի ո՛չ սակաւ պատանիք յերևելեաց անտի, պարագլուխ ունելով զՀուլկիոս կեկիլիոս մետելլոս՝ 'ի ինդիք են նաեաց, 'ի մոլեգեալ Թողուլ զնուաղիա, և նաեարկել 'ի գիւտ ապա ևինի առ ուրուքն Թագաւորի բարեկամի հռովմայեցւոց։ Յամ յանգեալ գժբաղդուհս վշտագնհիս Տիգկապետուհե դեռ չէր երևեալ այսպիսի յուսահատուհ, և այսպիսի աղետաւոր որոշուքն մեռաց։ Օահի Հարան է այն գոյժ՝ որք կային 'ի խորհրդեան· և 'ի կալ յոգունց 'ի խոր և 'ի տխուր լուսնե, և յառաջարկել այլոց խորհուրդ 'ի մէջ առնուլ զի՞ այսր, պատանին շիպիոն՝ ուժ պահեալ էր պարծանք 'ի գլուխ տանելոյ ողջամբ զպատերազմն, պնդեաց՝ Թէ ,, չէ՛ պարտ տատանիլ մնոք յոյսպիսուհ ,, իրողութե, Հարկ է ձեռն 'ի գործ առնել, և ո՛չ Թէ ,, զկնաուիքք յածիլ։ Ամք միանգամ սերաիւ սիրեն զՀա ,, սարակապետուհենն, զկնտ իմ եկեսցեն· զի որք այդ ,, պիսի ինչ խորհին, ոխերիմ Թշնամիք են պետուհե ,, ։ Օայս ասացեալ՝ սլացաւ յօԹեվանս մետելլոսի, է իւր ունելով ո՛չ սակաւս 'ի նախանձաւորաց· և գտեալ 'ի ժողովն անդ զխիշատակեալ պատանեան՝ մերկեաց զսուր իւր 'ի պատենից, և ուղղեալ զսայրն 'ի նմա, ասէ· Լրըդնուհ էս նախ առաջնի՝ էլհանել զնհասթաթապետուհե· և ո՛չ տա բայց՝ ընէ ոչ երբեք լուծ ինա։ Ամեծ դէտս, դո՛ւ էկիր վնաս երբեմնա· և ընէ ո՛չ կատարեցիր, երբոսկիր զէս և զնմա ամ լարելո՛ւ տահս։ Գնա՛ և՝ կենկլեկ, և որ ժողովելոք է առ եռեղ՝ զնոյն երբոսկիր· որ ոչ կառնուցու յանկն հնազանդել, ապաքին ընդէ։ Լրըդուան ամքին միաբան, զհի հարեալ՝ որպա Թէ ակամատես և ակամնջալուր կին անհրաժոյ յաղԹականի· և Թողացուցին շիպիոնի, կարգել 'ի վերայ նոցա պահապանս։

Զորք հաւ զորք հռովմայեցիք խոյս առն 'ի վեռուսիոն։ Լիվիոս· Էջ· Գլ· ծԷ։

Ամինչ դեռ այս անցք անյանկին 'ի կանուսիոն, որք իբրու չորք հազարք է հետի և է հեծեալ, որք փախըստեամբ սիրեալ կին է դաշտավայրս, միացան 'ի վենուսիոն առ հիւպատոսին։ Ընդակիչք քաղաքին Ժողովեցին զնա 'ի տունս իւրեանց, և յուցին առ նմա բաղում մարդասիրուհ։ Ամրոյ ոչ գոյին զկնք, և կին մերկք, ետուն զկնս և հանդերձս։ Ամիոյ միոյ 'ի հեծելոյ պարգևեցաւ երկոտասան լիրայ և տասն փող· և միոյ միոյ 'ի հետևակ կայ՝ հարիւր փող։ Ընէ՛ հրապարակաւ և եթէ՛ առանձինն յուցաւ առ նմա ամ նշան մարդասէր խնամոյ· զի ո՛չ կին կամք քշքեացոյ՝ Թէ ասացի· եթէ ժողովուրդ

այնր քո՛ղքի յետնեալ գտաւ յառատաձեռնուե՛ քան զմի միայն կին կանուսիոնի ։ Բայց զօրաւոր է օրինակ բարւոյ ։ Բայց բուռլա , օրչափ և փարթամ էր և առատասրտ , ի նեղ հասեալներ ի բարձրութե՛ այնց՝ որք պէտս ունէին նորոցն օգնականուե՛ ։ Պարաքին աւելի՛ զտանն Հաղար այր կային ժողովեալ յայն քո՛ղք ։ Լուեալ սպասիոսի և շիպիոնի , թէ մի՛ի հիւպատոսաց ապրեցաւ ի կոտորածե պատերազմին , առաքեցին առ նա սուրհանդակ , զգաստացուցանել նմա զթիւ զօրացն՝ զոր ունէին առ իւրեանս . և իմանալ՝ի նմանէ՝ զի՛նչ կամք էին նո՛ր . ինքեա՞նց առնուլ ածել գնա՛ առ նա՛ի վէնուսիոն , եթէ սպասել նմա՛ի կանուսիոն ։ Բայց վարրոնի կամք եղեն երթալ միա՛նալ ընդ նմա ։ Իբրև եհաս՝ ուր էին , յայտնեցաւ գլուխ խմբի գնդաց , զոր մնա՛լք էր համարել հիւպատոսական ինչ բանակ ։ Այ՛նչ պի՛տանւիկ զօրուձ թե գէտ էիր ձեռնհաս շահատակելոյ՝ի մարտ , գէթ ընդէմ եղեալ թշնամւոյն զպարիսպ կանուսիոնի , ուժգնէր կասեցուցանելոյ զնաւ

Յօդ· Պ·

Այսուհետև հաւկայ՝ի ղեմն լերոյ նորպեան գօրուն ։ Հաղուի ծերբակիցն ։ Նահապետ խորհուրդ ժողովոյ նեամ ունել բարեկարգութե՛ գաղափն ։ Ներկայիցն իմանայ՝ի գրոյ վարրոնի պարզեան հանգամանս երդնուելոյ ։ Պատճ պիղծ է ։ Մարդեղացն առնու զհրամանատարուե՛ զօրուն՝ի ձեռն վարրոնի ։ Զանցուած երկուց վճռեանց ։ Ի· ժողով պիղծոր առաջ՝ի գեղեան ։ Մարդիեղէն ղհին պատարագելէ դին ։ Մարդեղս առնու ընդհրամանատարուե՛ գնդաց ։ Ն· յոռնիս ընդրկ եղևանապէտ ։ Զգուխ գրէն՝ի պինուսուրուե՛ ։ Ընդբաղ ընդգացանէ ելաւ նահատակ առաջե՛ յհռովմ պատգամաւորս խօսել պերճանասուրուե՛ երեանց ։ Պատասխ առ հարևանն սպայ հարեբգռնացի՛ ելանե՛լ՝ի սահմանց հնատրակալուե՛ ։ Նահանգսուե՛ դուց՝ի պատգամաւորացն՝ի ընդրկս ելանասուրաց ։ Նահանգսուե՛ մանլեսի փոքրասպոսի ընդդէմ նոյն ելանասուրաց ։ Ներկայիցն չառնու յանձն գրկանասրել զնա ։ Խորհրդոսուե՛ՙ՝ի վե՛ր այսր չկամե՛ ։ Ընդարձ խորհրդոսուե՛ դուց՝ի պատգամաւորաց ։ Նահատ՝ի գաղնասրաց լսեալ նոցունն պերճ հռովմայեցւոց ։ Ա՛ր բան գասայ՝ի հռովմ , և լինել նմ՛ ընդրկպատաս ընդունե՛լուե՛ ։ Խորհրդոսուե՛ՙ՝ի վե՛ր այսր գնացից ժողովրդեանն հռովմայ ։

Զև էր հասեալ՝ի հռովմ որոշ և ստոյգ ինչ լուր զնա՛մ՝ որ պատահեաց՝ի պատերազմին կաննեայ . և ա՛յ իսկ գէ-

Ա· Հ· 536 ։ Ն· Ք· 216 ։

Վարրոն հիւպատոս գայ՝ի կնուսիոն։

Ա՛ Հ. 536։ Ե՛ն. Ք. 216։

տեին՝ Թէ մնային ինչ սինկլիտոսք՝ զոյոց խօսեցաք։ Գոյժ հնչեաց սպառսպուռ ցրման երկաքանչիւր զօրաց, և մահուան երկոցուն հիւպատոսաց։ Ձկր երբեք հռոմ՝ կէտ առման քո՛ղքին՝ գաղղիացւոց, յայտիսուսմ գտեալ անհնարին ահաբեկուած, և՛ի կետին հանդիսական տարա. կուսի։ Զայն գուժէր. Թէ այլ չմնայ ինչ հռոմայեցւոց, ո՛չ բանակ, ո՛չ զօրագլուխք և ո՛չ զօրականք։ Տիբեաց անհիւազ ապուռիոյ, և սամնիտի. փոքր միւս ևս՝ և բովանդակ իտալիոյ։ Ո՛չ այլ ինչ լսելի լինէր ի փողոց, բայց գանչիւն և հեծուծի։ Ո՛չ այլ ինչ շուրջ եբևէր, բայց կանայք լալականք, որք առ կետին յուսահատեալ յոր կային, փետեին զհերս, և ծեծելին զգոգս. ո՛չ այլ ինչ, բայց արք տխուրք և կորագլուխք, որոյ ծածկել կամեցեալ զաղեկիզ յաւս սրտի իւրեանց, ակամայ կամաք յայտնելին լուռք։

Ո՛ր այլ ազգ ո՛չ ձնշիւր ի բեռամբ այսքանեաց աղեփոց։ Օ՛ի՞նչ իսկ առ պնորմաւս կանխեալ, պնորգին՝ որ պարտուի՛ կարքեդոնացւոց յեգատեան կղզիս, բռնադատեալ զնո տալ յաղթականին զսիկիլիա և զսարդոնիա, և՛ի վերայ այնր՝ տարկատու ևս լինել. կի պատերազմին յորում պարտեցաւ նա ինքն աննիբալ զհնի՝ առ դրունս կարքեդոնի։ Ձկն այնք՝ի կղզւս գնելի ի սմա. բայց զի տանել ինաուն՝ եղև նուազ քաջութի՛ և անդրդուելութի՛։

Ժողովի ծերակոյտն Խմասաուն խորհուրդ փաբիոսի՝ ինամ ունիլ բարեկարգութի՛ քաղաքին։ Լիւ. իբ. ծէ. Պլուտարքոս։ ՚ի ֆաբիոս։ 184։

՚Ի լինել իրացս այսպէս, Պ. փուբլիոս փիլոս, և Մ. պոմպոնիոս սրբատորք ժողովեցին զծերակոյտն՝ հոգալ զպահպանուն հռոմայ. զի կարծէր այնպէս իբ, Թէ անհնարագիտ խորտակելոյ զայրս նոյ, վաղընդիմի եկեսցի՛ հարկանել զմայրաքա՛ղքն. զոր Թէ առնու, չանկ ելանե պնորգին՝ յետին կոծանամբք տրնկատուած։ Ոչայց ի՛ զի՛ կուսիլ կանանց զծերակուսիս, ընոյր աղաղակ նոյ զօգս, և գեռ ո՛չ գիտելով՝ ոյք մեռեալ էին և ոյք ապրեալ, ամ տոհմք առ հնոլ ընկզմեալ կային՝ի տառապանս. Ա՛ փաբիոսի մաքսիմոսի խրատ այս եղև. ,, առաք զի փուճանակի սուրհանդակս իբ ձնտասպարհս ապ,, պեայ և լսանելոյ, պատուիրբ տուեալ հարցանել զերծե,, լոցն փախստեամբ, և պատահելոյն զձնտասպարհսյն, ,, առ իմանալ Թէ պի՞ եղև հիւպատոսաց և զօրուն. ո՛ր ,, էին մնացուած գնդաց՝ Թէ մնայ ինչ. Իբ ո՛ր կոյս խա,, դայ աննիբալ՝ կետ կռուին. և արդ զի՞նչ գործէին, ,, կի՛ Թէ հնար ինչ էին իմանալ՝ զի՞նչ խորհէին առ,, պայ։ Ձկնէոյդ ևս, Թէ՛ի պահասիլ իշխանաւորաց՝

,, որք սակաւաւոր են յոյժ 'ի քէֆքի , պարտ է յանձն առ- Ընդ Հ· 536·
,, նուլ ծերունեաց ծերակուտին ՝ հանդարտեալ զաղ- Ն· Ք· 216·
,, մուկն և զահաբեկութիւնն ձագաղիկաւ ընդհանուր ։ Իսկ
,, եցոյց նոցա յայտնապէս և մանրամասն , զինչ առնել ու-
,, նէին առ հասանել 'ի փախման ։ Իսկ իբրև դադարեցոյն՝
,, ասէ աղմուկն , և հանդարտեսցին առ վայր մի սրտաք ,
,, ապա ժողովեսցի ծերակոյտն խորհիլ խաղաղական ան-
,, ձամբ զհնարից պահպանութեան հատարակապետութեան ,, ։

Ծերա-
կոյտն խոս-
նոյ 'ի գոց
վարքին զգա-
ման հան-
դամանս և
բոզութեց ։
Ամ· ԺԲ· ԺԴ·

Համոյ եղև ամենայն այս կարծիք , և իսկ և իսկ եդաս
'ի գործ ։ Իսկ յառաջ ընդ զնամ արգելաւ կանանց չերևիլ
'ի հրապարակի · վի յոսահատութեի ձերն՝ ասեն , և կար-
կաչիւն ոչ առ այլ ինչ են պիտանի · բայց 'ի սիրեցուցա-
նել զժողովուրդն արգելն խռովել ։ Երկրորդ չորան
ծերունիքն առանձ 'ի տուն , քաջալերել զամուսնսն ·
և հաւանեցուցանել նոցա , թէ կան պէս 'ի պետութեան
հնարք դարմանելոյ այժմեան վնասուց ։ Սակիոս իսկ ,
որ 'ի ժամանակի՝ յորժամ չերևէր ինչ երկիւղ , թուէր
երկչոտ և անոյշ , արդ յընկղմիլ ամենն յանհնարին
վարանս , և 'ի տաղտապանս , երևէր չքնչիլ ընդ քնչն հան
դարտաբայլ և զուարթերես , յոր չարեաց չարմարեալ
զոյգս ծանուցնս և արդահատականս , քաջալերէր և հան
դարտէր զնոսա դիմ քնքշանս ։ Հուսկ յետոյ , զի մի 'ի վէր այսր
ամի զօրացի երկիւղն , և քնքշացիք խոյս տուեալ այլուր՝
Թողցեն զքնչն անպատասպար , կարգ եցին խոսմբս պա
հանորդաց առ դրունս , պատուէր տուեալ չԹողուլ ու-
մեք ելանել առանց հրամանի ։ Իսկ 'ի բաց արարին ծե-
րունիքն զխոժանն խռնեալ զծերակուտիս , և 'ի քաղա
քամիջի , և խաղաղեցին զաղմուկն ընդհամ Թաղս քաղա
քին , հասին Թուղթք 'ի վերրոնէ , որովք ,, հրամայեա-
,, նէր ծերակուտին զմնհ պատրաստի եվիլեոսի , և զզրուխն
,, զօրուն ։ Իսկ ես այժմ՝ ասէ , կամ 'ի կանուսիոն · ուր
,, ժողովեմ զապրեալսն 'ի կոտորածէ , ունիմ առ իս իշ-
,, րուհ տասն հինգ արս նեղեալս ։ Զնոսիբազ դեղերի դեղ
,, 'ի կանուն՝ քաղեալ զկողոպտած 'ի բանակէ պատերմին ,
,, և խօսս 'ի մէջ արկեալ փրկանաւորուն կալանաւորաց ,
,, որպիսի ոչ վայել է ոչ ևս ծի զօրագլխի և ոչ յաղԹակա-
,, նի ,, ։ Զնա սակաւ միոյ քնքշացիք ևս հասու եղեն ա-
ռանձնաւորաբար ՝ իսկ ի չէր տուն , որում ոչ հասանէր սուգ առնուլ , վնաս հրաման էհան ծերա-

՝ Կասի Պռնիկեցին 'ի կանուն՝ , նի , ոչ արժանի ոգւոյ յաղթականի ,
'ի մարդապին դերեաց , և յայլ կա- և ոչ ըստ բարձից ևծի զօրագլխի ։
պատ կողոպտած տուրեաւրի ևս ։

Ա՛ Հ· 536։ Կ՛ Ի· 216։

կ՛ըլլան , զի սգաւորուհին մի՛ տևեսցէ սուգը ՚ի վեր եւս՝ն օր · զի տօնք և այլ արարողութիք կրօնի հրապարակականք և առանձնականք մի՛ խափանեսցին ընդ երկար ։

Վրանդ սկ հիւլեոյ ։ Լ՚Ի· անդ ։

Լ՚ըն ինչ դարձան ծերունիք ՚ի ծերակոյտն , հասին ՚ի սիկիլեոյ ևս Թուղեք · որովք Տ· ոտակիլեոս պրետոր ազգ առնէր , թէ նաւահանդէս կարքեդոնացւոց աւար հարկանել զԹագաւորուհէ հերոնի · և ես՝ ասէ , ՚ի պատրաստի էի երթալ յօգնութիւն նմի · բայց ՚ի նմին ժամանակի լուայ , թէ մեծ յեդատեան կղզիս կայ միւս ևս նաւատորմիղ՝ որ խորհի անցանել ՚ի լիլիբէոն , և աւար հարկանել զգաւառս ժողովրդեանն հռովմէական , վասն զի իբրև երթայց ես ապահովել զծովեզերեայս սիրակուսայ ։ Պ՚ետ կարևոր Թուի ինձ , թէ առաքեսցի նոր տորմիղ նաւաց , եթէ կամք իցեն պաշտպանել հերոնի և գաւառին սիկիլեոյ ։

Մ· մարդ հեղոս առնու զհրամանս նաւատորմիղն զօրուն ՚ի ան զն վարդոնի ։ Լ՚Իւ իբ· ծէ ։

Ծերակուտին քարոզ Թուեցաւ , թէ առաքեսցի ՚ի կանուսիոն Ա՛· կղոդիոս մարկելղոս՝ որ հրամանատարն էր նաւահանդիսին ոստեայ · և ծանուսցի հիւպատոսին՝ վն առանդեսցէ զհրամանատարուհ զօրուն՝ այսմ պրետորի · և ինքն եկեսցէ ՚ի հռովմ վաղագոյն ըստ մարթելոյ , ՚ի Թողացուցանել զայն օգտի հասարակապետութեան ։

Յանցումն եղեսց զեա առանց ։ Ա՛Ե ։

Երկիւղն՝ զոր ունէին հռովմայեցիք յայսպիսի ձախող լուոյ , առաւելաւ և ևս՚ի բէՀ նորանշան կարծեաւ դիպուածոց · յորս ահաւորագոյն եղև յանցումն ոպիմեայ և փլեղոնեայ վէսաեանց · յոր յայսմ ամի երկաքանչիւրն շաղախեցան ։ Ա՛ինն ըս սովորուհ Թագեցաւ կենդանւոյն մծո՚ի գուռն կողլինայ , և միւսն չոքաւ գիւրովի առ գերծանելոյ՚ի տանջանաց ։ Հրամանն եղև տանուպետաց խորհուրդ հարցանել սիբիլլեան գրոց · և Կ· փաբիոս պիկտոր առաքեցաւ ՚ի դելփոն , հարցանել պատգամախօսն՝ Թէ որովք աղաչանօք և զոհիւք հնար իսկ ցածուցանել զցասումն դից ։ Ի՚ցս փաբիոս պիկտոր ՚ի , որ գըրեացն զպատմուհ հռովմայեցւոց , ՚ի հռոմուլոսէ մինչև յիւր ժամանակս ։ Պ՚արտ էր երկասիրուհ սորա , (որ մի եր ՚ի ծերունեաց ծերակուտին , և պատուղեալ ՚ի հասարակաց իրողաց ևս ,) լինել մեծարգի · սակայն պողիբիոս արկանէ վնասս սոգիւս՝ կոյր սիրոյ հայրենեաց , որով սահել խոտորեցաւ ՚ի Ճշմարտուհ · և Թուի Թէ տիտոս լիվիոս իսկ չհամարի ինչ զնա ։

Պողիբիոս ։ ըն· 13 ։ ՚ի· 164, հն ։

Մարգիկ զին զոհ պիտրգեալք գեց ։

Ա՛ինչև ՚ի դարձ փաբիոսի պիկտորի՝ մատուցան զոհք ինչ արտաքոյ սովորական կարգի , որք նշանակէին եվն ՚ի սիբիլլեան մատեանս ։ Ի՚նդ որս պատարագեցան այլ

մի և կին մի՝ի գաղղիոյ, և այլ մի և կին մի՝ի յոհնաստա- Աս· Հ· 536·
նէ· որք թագէցան կենդանւոյն՝ի մի փոս վաճառանոցի Ն· Ի· 216·
արքառոց, փակէշ շուրջանակի քարամբք· տեղն՝ որ բա- Լիս լբ· ծէ·
զումանգամ շաղախէշ էր մարդկային արեամբ խուժա-
դուժ պատարագաց, որ անարժան էր հաւոյ հականական ժո-
ղովրդեան, թէպէտ և սովորական առ նմա հեթանոսս·
Ի՞նչ կուրծնս· Ընդէ՞նչ միտս էին այս ազգք՝ի վեր չծծոց
իւրեանց, հաստատեալ թէ արիւն մարդկային ցօծուս-
եչ զցաստուն նոցա· Այլ զիաղդ և ժողովուրդ պանծացէշ
՝ի հեզուէ իւր և՝ի բարեբարոյութ, իմա զՀոովմայեցիս,
անկաւ յայսպիսի մնապաշտուէ խժդժական և անագո-
րուն· Այս պաշտօն է՝ զոր սատանայ մարգասպանն՝ի սկզբ
բանէ, և որ լինքն առարկանէր զպաշտօն Ձմարտին ոչ,
պահանջէր՝ի մարդկանէ· և զոր մեք իսկ մնատուցանեաք
նմա, եթէ չնորհ ամենազօր փրկչին չէր արձակէր զմեզ
՝ի ծառայութէ նր·

Յայնմ վայրի Ա· մարկեղոս առաքեաց՝ի հռովմ՝ի Մ· մարկեղոս առնու զհրամա-
պաշտպանուէ քրիստոսի հինգ հարիւր այր, զոր ժողո- նատուրութէն
վեալ էր նր՝ի պէտս նաւահանդիսին· և ինքն յղեալ զորուն·
զերծրդ լեգէոնն՝ի թէբանն կամպանիոյ՝ տրիբունոզ Լիս լբ· ծէ·
լեգէոնականաց, եթող զնաւահանդէսն ձեայելովք զօրա-
կանօք ըստ առաջնորդութէ Պ· փուբլիոսի փիլոսի· և յետ
աւուրց ինչ եկեալ նոցա փութանակի՝ի կանուսիոն·

Իսկ ընտրեալ իշխանապետ Ա· յունիոս՝ իշխանուէ Մ· յունիոս
ծերակուտին, անուանեաց իւր զօրագլուխ հեծելազօ- ընտրի իշխա-
րուն զՔի· սեմպրոնիոս· և՝ի նոր խոսքս՝ զորս եդ յո- նապետ, և
տին, խառնեաց զնմա զպատանիս՝ որոց հասեալ էր յեօթ- ժողովի զգ-
նուտասն ամն· (Այս ժամանակ էր, յորում Հռովմայե- զօրս·
նից սկիզբն առնէին մնանել՝ի զինուորութիւն, և ծա- Լիս անդ·
ռայել՝ի զօրուին·) խառնեաց ընդ այնս և զոմանս՝ որք
դեռ զգենուին եղբածերանի [1], ուստի և չէին դեռ հա-
սեալ յասն հասակ· Ոսոցանէ կառուցան չորք լեգէոնք,
և գունդ մի հազար հեծելոց· Ուղարկաց միանգամայն
խնդրել՝ի դաշնաւորաց զլատին անուամբ՝ զգաժին իւր-
եանց, զորս պարտ էին հասուցանել զդաշնս· Այս և
պատրաստել ագռս ագռս զինուց, թող զորս առեալ էին
երբեմն՝ի թէհնամեաց· և զորս առին՝ի մեհենաց և՝ի սրա-
հից՝ի վինել զնորոգ զինուորեալս·

Օգրաժողով եղեն հռովմայեցիքն և նոր իմն եղանա-

1 Ո՛և՝ի բաց դնեին զայս հանդերձ, 431, որպես և զայլ զգեստս հռով-
բայց՝ի հասակի երթին և գաւն ամաց· Մայեցոց·
Խօսելոյ զայսմանէ՝ի վեր անդր, երես

Ա՛ստուածդ գրեն ի վեր ուրուանել։ Լիւս ամբ։

կաւ ։ Կանգնի անկաղ էր Տէրհաստատուելոյն Հասուցանել Թէև բաւական յանձանց ազատաց , ի վերնասրսուն գրեցին ուրեմն Տէր ստրուկս ի զօրաւորացն . Տարցեալ նախ , եթէ զինուորի՞ն յօժարուէք , և լիուլի կամաւ ։ Պատագայ երեք եղեւ . զի ոչ արժան Թուէր նմ վատահիլ ի զօրականս բանի ժողովեալս ։ Օ զօրականք այսպիսիք վերադաս եղեն ՚ք զկայսերասրեալն յանհիբատոյ , որոց վճռ փոքր փրկանս խնդրեր այն զօրագլուխ , քան զվնաս այսց ստրկաց ։

Աննիբաղ Թագաւորացա՛ն նէ կայսերաս առաքեալ քեզ ի հռոմ պատգամաւորս , խօսիլ վերըն կանաւորուն Թէ խրեմնց։ Լիւ ին։ ֆէ։

Ի՛նիբաղ յետ յաղթութեն կանխեալ՝ ձեռն ի գործ արարեալ ոմն յաղթական , ՚ք ոմն զօրագլուխ՝ որ ոչն մոռանայ Թէ կան դեռ Թշնամիք ի յաղթել , ետ ածել առաջի իւր զհամ կայսերաս . և պատուհասել զդաշնաւորս ի քէֆքայեալ , խօսեցաւ ընդ առաջինսն քաղցրագոյնի սիրով և բարեկամութ , զոր օրինակ արարեալ էր յետ պատերազմին տրասիմենոնի , և արձակեաց զնոսին առանց փրկանաց ։ Յետ այսորիկ կոչեալ առ ինքն և զհռոմայեցիս , զոր չէր արարել երբեք , խօսեցաւ և ընդ նոսա քաղցրութ . ասէ . ,, Իմ ոչ են կամք ջնջել զձեր ազգդ . պատ- ,, տերազմիմ ընդ ձեզ միայն վ փառաց և ինքնակալութ ։ ,, Այլ իմ նախնիք տեղն ետուն քաջութ հռոմայեցւոց , ,, զանահնար լինիմ և ես ստիպել զհռոմայեցիս , զի և ,, ՚ք տեղն տացեն իմոցն բարեբաստուե և քաջութե ։ ,, Ա՛յդ հրամանն տամ կայսերասրացդ վերկանաւորիլ ։ ,, Պահանջեմ երկերիւր յիսուն լերայ առ մէն մի հե- ,, ծեալ . հարիւր յիսուն առ մէն մի հետևակ . և յիսուն ,, առ մէն մի ստրուկ ” ։

Ա՛ստուածդ գրեն ի վերնասրսուն ուրուանել։ Լիւ ին։ ֆէ

'ի քեզ անդր , առաքեայ իշխանապետն զմի միւրոց գաղ Ա՛ռ Հ· 536։
Ա՛ռ Բ· 216։
Ձայց առ վայրկեան , զի զգացուսցէ նմ միւրոն անուն , թէ յառաջ քան զՀասանել գիշերոյն ելանել ունի 'ի սահմանաց Հսրհակապետուէ ։ Իսկ իցէ սա գլուխ ժողովրդեան պարտելոյ , յոգիս ապաստան եղելոյ , որ այսոցիկ խրոխտանօք և սաստիւ խօսի ընդ իւր յաղթակունս ։

Պատուէր առ կարմիր լեռն սպայ կարքեգունացն , ելանել 'ի սահմանաց հասարակաւորեալ ։

Իսկ զպատգամաւորս կալանաւորսդ ընկալաւ իշխան նապետն 'ի լսելութիւն ծերակուտին ։ Հայնժամ]]՝ յորհնեաց աւագագոյնն 'ի նոսա խօսեցաւ յանուն ամենեցուն , և ասէ ։ Ողջ ո՛ւ ինձ՝ տեսէք , որ ո՛չ կիսիցէք , ըէ չէ՛ք ծաղրելոցդ որոյ առաջի ասկոյ այնպէս արհամարհ էղեն կալանաւորք , որպէս յայս ծաղրելոցեան հռովմիկեանն ։ Այլ ինչ առանց կարի վոտահանալոյ 'ի մեր դառ , մարթ է պնդել՝ ըէ չէղեն երբեք կալանաւորք , ևան զինչ նուաղ արքանաւորք չերոյ գանցառուէ , կամ արհամարհուէ ։ Իբր զի ո՛չ 'ի ձախողամարթ , և ո՛չ առ երկիւղ է՝ զինքնակեց երեսեցաւ առաջի ընդնաւոյն · այլ ցգիչերէր պարզիլ՝ գնալով 'ի վէր կոտրելոց գիանդ՝ չերոյ ուրեն խոյս տալոյ 'ի մեր բանակ ։ Օ ձեռացածք գուբեն չեան և չերպագայ գիչերն ամ ընկալեալ և կանչ չալեալ և վէրբանելոյ՝ զմեր պարհնելս պաղպանելոյ ։ Ի վաղիւ անդր գեսնել զմեզ պաղաբելս 'ի չալընեան զօրուն , ո՛չ երես ռանելով չոր առնելոյ , և ո՛չ չոյս ձանապարհ հապաղելոյ ընդ անհամար բազմուէ ընդնաւոյ , և 'ի մոր ևս եգեալ՝ ընկ պահել զչիանս ոխելոցդ ոմանց զօրուն , որոյ էորուսել էր չերուն հալար այր 'ի ձախողամարթ , չէին էնել չանգանգ , ուր ուրեն զչէ՛ք 'ի պայմանագրուէ անչնա գառուելն , և գուառ 'ի չերս ընդնաւոյն զչէնս՝ որ այլ չէին մեզ նպաստաւորք ։

Ի՛նչ գիտէ՛ք , ըէ մեր նախնիք ոսկեգին քրքմանաւորելոյն զանչերս 'ի գաղղիացոց · և մեր հարք՝ որ այնպէս ասպիսպասհանչ և անհնչելիւրն էին 'ի գաղնախօսուելն ընդ ընդնաւոյն , առաջելոյն 'ի պարենան գեսպանս խօսել զնքրքմանաւորսդ կալանաւորաց ։ Ի՛չ չայ է ըէ՝ պատերազմն , չորոմ վանելոյ չալէիք 'ի գաղղիացոց , և այն՝ չորոմ չալելոյ ռեզ պիտոս մօտ չերկնէին , չէղեն այնպես մանհարաւերք , որպես նախապատրաստ առ ահաբեկուէ և գախսոսի մերոց զօրանաց ։ Իսկ գաղղացիքդ կանանչ՝ լի են սգիւս գեսպատար հռովմայեցուով · և ըէ մեզ ևս չէմբռնելոյ 'ի չատուն ընդնաւոյն, այն եղև գնոյն՝ զի չերկար հարուածոյ գլացան նոցա առաջի , և ընկճացան բազուկք ։

Ո՛չ պահասին և 'ի մեզ բազում այնք , զորս չէ՛ս սպգանել , ըէ բռազին պբանակ պարզիլ · զի պահապան գիչերք բանակին՝ անկան բազնովքն 'ի չերս ընդնաւոյ ։

Ի՛պարէն չէմ նախանձաբեկ ընդ վէճակ և ընդ ասգնական ուրուք չեմոյ չաղորդացոյ և 'ի պարզմանցոյ , և ո՛չ գուագիւ այլոց խնդրելմ

ԱՀ Հ· 536 : արդարացուցանել չկարծի : Այլոյ ոչ էհամարին արդիւնս՝ ընկալաւ
Ղ· Ք· 216 : և ձախչէլ վաղափոյն հան պայլս , ոնուհ ոչ՝ չէ պարտ վերադաս լինել հան պիղծ այնոց , որ չէին չքանաչ պիրկի գոգցիս առ հնոյ անչէն , և ոչ չսեղի առին ՝ գինչէս մարին ՝ ի վերնասխան կո ՝ ի կանուխն : Լա ոչ էսկ պարծիլ էարքն , ոչ ցեուսկա էպէն օգնել հասարակացուիչ առնչի հան պիղծ : Պարկէն գրկիչ ՝ նա ընդրկ և հոլ չզրահաւորիչ առնչի հան պիղծ :

Ոտ ոչ յօժարամարիչ ՝ ի չնորհս պիր ՝ ի կողին գիրչ չաղ ցրուիչ և գիւռուիչ՝ որսամ ոչ կարծիմ ոչ եղաչ անարժան , հայեալչ գիր ՝ ի ընչասին՝ յոյր ցեան ևողուչ պիղծ : Իրուն երբև պղիւռնան էին , որ գնայր ընդ պիր կալանաւորս երբև ընդ բարեկամս և ընդ հեռս . բարբարոս ոչ և կարչերդոնացի , ափսի , գանգամայն և անգեռս . Լոչուն գեանդիչ պղղնայն՝ յոր կողչնդիպել կան ցեր չաղաչացիչ , ոչ ասնանչէս էչ ընդառաուրեն՝ յոր գիւրացել հաղին , ախորժկէչ արքեօչ նոցուն վիճակի , ոլինչ նուաղ ՝ հան երբեք զարցուցանիչ պալս ՝ ի զաղաւոյրս կանեցայ , ջուրկնելս ղուրջանակի գիւակսիչ ցերոյ պշրակնաց :

Լաչ էսկ պիղծ , և գեանդչ պարպաուս պիրոյ ապգայնոյ , որոյ պագնատել արր՝ ինայ ցերսմ պաղախանայ : Լա չիարդ ՝ ի ծուխս էրեն պիր բացական ընկերչ , ակնկալելուչ լոյս վճռուն ՝ պրր հանդերձցել էչ առնել , վճիռ՝ պրրկ կախել կան կեանչ նոցա , և ապագուրիչ :

Լորն անդիքայ՝ ընդրկմ էսկ էարամ բնաւորուր , կարկին գնալ ընդ պիր չաղցրուրիչ և գիովչ , ծուծայցնչ կելալ ցեպ համարելոյ ցեր պրիչ անարժանս գրկանայ : Կալանաւորչ արչակելալ ՝ ի պեռան առանոյ գրկանայ , դարչան ՝ ի հոգվմ . բայց ընդ էարեանոյ ոնուլով պիլկեաւորս չաղաչին՝ որչ առաջեցանն առ նա խօսել պրկանայ . և էս գառնայցնմ ՝ ի հայրենիս՝ անարչ համարել չան պիղծ գոյնս արծանոյ : Լմ ոչ ունի էար պիչբուն , և որիչ եղանակ խորհելոյ : Կէեմ պի ՝ ի վանգրկ եմ կենալ . բայց ոչ այնչափ երկնչելմ ՝ ի մահուանրն , որպես յանպարիս կենալ . և յաչերծական անդրուս համարելն անչին , երբև գեանդիչ ընդ պիր լոհոյ գողոյ խնայուրս :

Երբև վախճանեաց զիօսիկն, ազգայինք՝ որք խռնեալ կային մեծ ի ժողովն, սկսան ձայն բառնալ յաւագին, տարածեալ զձեռս առ ծերունիս, և աղերս արկեալ դարձուցանել ի նմա զորդիս, վերադարս, վշարս և զարս. զի հարկն ձգեաց վկանայս իսկ ի յայտնի հրապարակ՝ ի միաբանել վերջանցն ընդ արանց աղաչանս։ Երբև ի բաց արարին զժողովուրդն, սկիզբն եղև քաւէարկուէ։ Այլ և այլ եղէն կարծիք. դիւրամարսն ի ցաւակցուէ, կամ մեղի՝ զի փրկանաւորեսցին նորա փողովք Հորկայ գանձուն։ Այլք սնդիեին, թէ Հորկապետուէ չէ ժամանակ այդպիսի ծախս առնելոյ. շատ ի թողացուցանել նոցա փրկանաւորիլ իւրեանց փողովք։ Ի վեր բերեալ ի թե պետուէնն մարթի ի օգնել այնց՝ որոց ոչ գոն փողք, դամբք ապահովելոյ ի վեր կալուածոց նոյ և տանց զհաշիւն տուեալ նոցա ի փոխ։

Բանախօսութիւն մանկիսի տորկուատոսի ընդդէմ նոյն կանուորաց։ Լին· ին· 1։

Հայիժամ Ց. մանկիոս տորկուատոս մի յերեւելի ծերունեացն, որոյ երկիցս լեալ էր հիւպատոս, քայց և էր մեծարգի՝ ի իւրոյ վաղեմի անաչառուէ, որ ընդ քաղցնոյ հասանելը ցնստուէ. իբրև եհաս նմի խօսիլ, խօսեցաւ օրինակ զայս։ Ընդ պարտաւորս շահանայինն խնդրելով դիմեցեք, ո՛վ ընտիրք հանուորք, և ոչ նախայաղագանէն զարտ այլոց, ասացեալ էր իմ պարծիս իմ դուն և ես բանիս. յորդորեալ զինեզ նմանող լինել օրինակին՝ որ նորին ձեր նախնիք էիք. և յորոց անմարքն է մեզ խոտորել՝ առանց աղաչաղելոյ զչինուորեանն բարելիգտեաւ։ Այլ չէ պէտ որպէս ընդ պանճացան, ընդ անչնապատ լինել իրեանց ի ընդ նախն. և չմաչելոյն վերադարձել զանչինս ոչ դարձ չեն պէտ լանուորեալն ի ճակատամարտ, այլ և չեն պէտ լանուորելն ի վերնադիմն և ի հանուորեան, և չեն պէտբերն հիւպատոս իսկ, պարտաւոր զանչն հաստատ իմացուցանել ձեզ՝ որ ինչ եղեն ձեզ կառուին հանելոյ։ Ժողովեցէք և ձեն ասա ունինդրէք զբարեկամ հանուորեան՝ անպիտան վայ չալոցէ և վարասրուսէ իրարանչիւրոց, իմ գերը Պ. սենատրն նուռ. որոմ իրարու և օրինակի ընդ հերհող լեալ էին, այնինն եսկ զբարեկամս էին ի ներսոմ բանակի, և ոչ հալանաւորէ ի ձեռս ընդնամաց։ Ոսկ որպէս էին եղեն գոյն գինուց։ Երբև գարձան յոլովս ի ընդնամաց ի բանակ իրեանց, կամ զի հանգիցեն յաչխատութիւնք պատերազմի, կամ զի ընդդէմ յորդորեսցեն, որպես սովորութ է լինել ընդ ի յաղթուողի, ենաց գինեցը զ ամբողջ. յորոմ գնար երթ գոյա ձեռն գինել ընդդէմ այնց ասչատաւոր կարգեցուածոց, ընդ գիմահալեցին նուռելոյ իրեանց. որովհետև եօրեն հղեր արչ՝ ձեռնհաս էին առաքե՛ ի ձեռն հատանել իրեանց ճանապարհս և ընդ ձեզ ամբողջ զգոյս։ Այլ ձեզնե՛ ի գո՛ , ո՛չ սերդ բառասեան՝ ի ձեռն արիւնչ յայն անչամբ, և ո՛չ յօգնարուէ զնեռ երկուլոյ այնմ՝ որ կարգ

Աբ Հ· 536։
Ն· Ր· 216։

խոսքեր պիտ օրինակաւ , եւ յորդորեր լինել նմանօք ։ Զի երէքեան ամ գոգցես՝ ոչ դարձեալ սեմպրոնիոս խրատել պնասս եւ յորդորել պէտ գաւ պահող էրոց , հնուցեալ ասխատասէր էին ընդդէմ պատճառ բանաց, հնուցեալ շարժելոյ էր խոր լռութ , եւ հնուցեալ գիշերն հնար էր ծածկել պնասսպէսն նոցա ։ Զդ առաջի ալաց նոցա , ըն նախ քան պլտասանալ առաւօտ՝ հասանէք ի դի՛ր չաղաչոց գաղնատրաց · ոսր այլ էի՛ ոսոսէ երթիւղ · եւ ի չալչերել պնա առաջի առ բար եւ բաղամ օրինակ , այլ ամ ի՛ գոր ։ Զոյոյ ձեզ ձանապարհ առաջնորդեսի առ երկուք ձեր եւ առ ի գաս · եւ ձեզ չերպեւ սբրպաղել առ ապրեցուցանելոյ պձեզ ։ Զդս պի՛նչ ինչ առնել եր ձեր , երբէ հարկ լինիր հեռանել ձեզ վն հայրենեաց ։ Զի՛ն յանդիման պէսէ պչեսուն հզբս ի չաղաչացաց եւ ի գաղնատրաց՝ ձահու պարձեալս ի ձախադա պարզի · եւ այսչափ օրինակ չալուէ չերպեւ Զ՞ օրինակ այսպիսի արձանի ի՞նչ էզեն՝ ըն չատ ձեզ էզ եզեն նոցա հասկ ։ Զեօրն հաղարաց արանց վեր հարեալ ոչ ասխատեսն ապաօրէն պձեն ի ձեռն՝ գառնալ ի հայրենիս , ալ՞նչ երձացել՝ ձամ ոանակառեալ ի չառատուն հպար ըղձանաց. ձանի՞ առաւել գիւրին եր երբոց ներ ազնոց չեռնեռնաց ձեռնարհի ի նոյն ձեռնարկ ։ Զդս այս են իմ չերդին կարձիս ։ Զնչ այսպես լռուի · ըն չի՛ արձան ձեզ ձոյն ռանել ի՝ երկնաւորել պչեսս , ձան ի ձեռս պալ անհնազանդ պայնոսիկ՝ որ չաղալեն արաբ ձանապարհ հարնն ընդ դէմ ընդառաց , եւ գարձեան երբալի չի՝ երկանց հայրենիս ։

Ծերակոյան ջառնու յանն ձրն փրկանս ուրել պնա լանաւորս ։ Լին. իբ· ն։

Զ՞յս բանիք ապրեցին ազնպիոն տպաւորսի , միչեւ ծերունիք շարժել՝ ի պատճառաց մանլիոսի , ոչ այնչափ չայեցեալ էցան ի փոյթ արեւակցսէ , որով կապեալ էին ընդ յոգունս ի կալանաւորաց , որչափ ի գժուարին հետեւուիս՝ որոց հնար եր ծագել ի զինմանէ օտարոտւոյ յանապատ ուղեձ նահինեաց իւրեանց ։ Զ՞յս զի՛ ոչ արժան համարեցան առնել ծախս ինչ , որ միանգամայն գատարկեր ըղգանձ հարկապետութեե , և զօրացուցաներ զանձիրաղ , զոր գիտեին լինել ի չետին կարիս ։ Զնի՛ չատատուկին ի միտս չիրկանաւորել զկալանաւորս ։ Զ՞յս խիստ պատասխանի , և կորուստ այնչափ քաղաքացւոյ՝ բայ ի կուտորելոցն ի պիրզի , զարեձոյց ի սիրտ բոլորեցուցանդ նոր կսկիծ · և այն ամ բազմուե , որ կայրն զառաջեաւ մտից

ծերակուտին , զհետ չորաւ պատգամաւորաց մինչև 'ի Ա· Հ· 536·
դրունս քաղքին՝ արուօսրալից աչօք , և կողկողագին ձայ- Ա· Ք· 216·
նարձակութիւք յերկինս ։

Ոչ ինչ դիւրին անբասիր առնել յաւելուածոց և յան- Խորհրդա-
գուեի խոստից զանխոնարհելի սատակուին , որով մերձել ծութիւն 'ի վէր
ծերակոյտն զազաւնս եօթանց հիւրաց կանանաւորաց , Թևան·
որոց դատ երևեր արժանի լինել հնարի , և կարի իմն նուէ-
պատասխանոյց ։ Այլ եր ինչ օրէն՝ յայնժամ երբ մե-
ռանէին , և չլինէին երբէք վիճակեալք 'ի թշնամիս , ան-
ջրևէլ պահել առ հռովմայեցիս , չէին ինչ մեծ զար-
մանք ։ Այլ այդպէս էին գնացք իրացդ · և մեք տե-
սաք բիւր ուրեք , զի կանանաւորք սիրելւոյն փրկանաւորե-
ցան 'ի հռովմայեցւոց ։ Այլ թերևս ցուցան նոքա յայսմ
նուագի այսպէս խիստ և անողորթելի , առ յաւելուլ երև-
ելւոյ իմն օրինակաւ նոր ինչ սաստկուել յայս օրէն , հա-
մարեալ 'ի նոցանէ իրաւամբք անդրդուելի իմն ապաստա-
նարան պետուէ , որում միայնոյ հնար էակ առնել զնոսա
անպարտելիս , արարեալ զմն ահեղս և վերադրնս քան
զամենայն թշնամիս ։ Ո այս յոյժ առնել պղիրիոս ·
և այս մտածուի ոչ դպչի ցոյց է ասացելոյն առ 'ի մէնջ
աստանօր , թէ մի 'ի պատճառաւ՝ որք յորդորեցին զան-
հրաժեշտ առաջի առնել զիրկանաւորութիւն կալանաւորաց ,
եր այն , զի թէպէտ հնար ինչ է՝ բարձրել 'ի զօրակոչաց հը-
ռովմայեցւոց զաշխոյժ քաջալերուին , որ առնէր զմն ա-
հաւոր · և զկամակար յանձնառուին մեռանելոյ ընդ զէն-
րնկերս լինելոյ · ցուցեալ նոյն այսոսիկ փրկանաւորութիւն՝ ան-
երկեան իմն վստահուին , եթէ անձնատուր ևս լինիցին
'ի թշնամիս ։ Այլ 'ի վէր բերէ նոյն վիպագիր , թէ դպիր
իսկ ձանաչուին , թէ այս միաբ է աննիւթապաշ , անլսօղս
արար զծերակոյտն ։

Այն 'ի պատգամաւորաց դարձաւ յիւր տուն , հասա- Խորհրդա-
րեալ թէ զերծ է 'ի պարտաւորութենէ երդմանն , վճռ զառ- նութիւն
նալոյ իւրոյ նենգաւ անդրէն 'ի բանսարկու անհիւթապաշ՝ պատգամա-
պատճառանաւք , թէ մոռացեալ իցէ ինչ ։ Այլ 'ի յայտ ւորաց ։ Լիւ· ԽԲ·
նիլ այնպիսւոյ նենգ ամիտ խարդախութենէն՝ որ նախաս-
տինք էին անուանի հռովմէականի , և ընդ առաջարկել
զայն յատենի ծերակուտին , ամբաստանել զայս եղեն կարծիք ·
զի ըմբռնեսցի , դիւրի 'ի դիպաշրջ , և դարձուսցի անդ-
րէն 'ի բանսարկ անհիւթապաշ ։

Զհետ պատերազմին կանխեալ՝ զհետ եկեն վճռանալոյ Բազում 'ի
իտալիոյ ։ Այսհաւորք հռովմայ՝ որոց ցայն վայր անվնաս պատգամաւորաց
պահեալ էր զհաւատարմութիւն , սկսան մեծապէս մնասակ Լիւեալ Թե-
զան զիրոյն

Ընդ Հ· 536։ Ն· Ք· 216։

դանդաղել, յերկիւղէ և եթէ սպառազուսն կործանման հնարկապետուէ։ Նաւանք ժողովրդոց՝ որք լքին զկողմն հռովմայեցւոց, որ նախ՝ և որ վնասք, են այսոքիկ։ Կամ պանիայիք, ատելագործք, կալատիացիք, իսպիներիք· մասն ինչ ապուլիոյ, համասիմիացիք, բայց՝ ի պենարեանց. բրուտացիք, և լուկանիացիք· յորս յաւելուլ մնացեալ է և զալենտացիս։ Զի ծովակերբաւք բնակեալք՝ ի յոնեայ, մեռսպենատացիք, տարենտացիք, կլոտոնացիք, լոկրոնացիք, և համբնակիչք գաղղիոյ, որ յայսկոյս ալպեայ լերանց։

Պլուտարքոս՝ ի թեմիս· 184։

Հասիկ պատուղ պատերազմի՝ յոր անխորհուրդ արկին ձեռն, որում յառաջատես եղև փոբիոս։ Ինչպէս մղեալ էին՝ ի մարտ, չունէր աննիքաղ ձեռամբ, ոչ քէք, ոչ համբարանոց, և ոչ նաւահանգիստ յիտալիա. և հակիւ պաճարէր զպէտս իւրոց գնդաց, կերակրէլ զնոս օր ըստ օրէ յիմմէ՝ որ ինչ գայր յասպատակուէ և յաւազակուէ, չուներլով անբոյճ համբարս և պատրաստուեցիս պիտոյից պատրզի, մանաւանդ թէ արշաւասոյր լեալ յայսկոյս յայնկոյս զօրաց, իբր բազմաձեռն հրոսակաց հուղհաշարաց. և ահա փոխան տարժանաւոր վճռակիս՝ որ գտաւ միանգամայն մեծի մասին իտալիոյ, և՝ ի մեծահարուստ վճուէ կեբակրոց և զարմանոյ։ Յայնժամ ծանուցեալ յարգ ուշիմ և փորձ զօրագլխի։ Ոմն՝ զոր յառաջ ըստ գկռիւն անուանեին՝ ի փոբիոս՝ դանդաղանս և երկչոտուէ, անդէն յետ պատրզին կամնեալ յայտնեցաւ ոչ խորհրդոյ իմաստուէ ինչ մարդկային, այլ գործ ինչ դիւացուին ուրուն վերնականի. որով յառաջատես լեալ էր՝ ի հեռաստանեաց ամի՝ որ ինչ լինելոցն էր, որ և անհատատալի թուէր նոցին իսկ՝ որք զչափ առնին զաղետից։

Վարքան գառնայ՝ ի հռովմ, և լինի նմ ընդ հապարտ ընդ պոմպէոս։ Պլուտարքոս՝ ի թեմիս· 184։

Լինէ ի ե· ամ։

Այլ մեծաբանիչ լինի է այն, զի այնպէս դժբաղդուեցաւ և ընտրեալ դիպեալք մի զմիով զկնի՝ ոչ կարողացան խոնարհել զհռովմայեցիսն՝ ի լսելուեն գաղանց հաշտուէ. և՝ ի վեր ամի պանծալի ընդունելուեն՝ ի վարդոն՝ ի դաշն նոր յետ կոտորածին, որում նա էր գլխաւոր և իբր մի միայն պատճառ, վերագոյն թուի ք զհասողուէ մտաց։ Իբրև ալդ եղև՝ թէ մերձենայ՝ ի գրունս հռովմայ, ըստ առաջ ելիւն համբաստ պետուէ, և մատուցին նմ՝ մեծահանդէս գոհուէ, զի ոչ՝ անյուսացաւ՝ ի փրկուէ ինքնակալուէ. և զի յայնպիսում չար պատահարի ոչ եւիք զհարկապետուէին, այլ եկն առնուլ անդրէն զառաջնորդուէ, և պատրաստ լինել օրինաց և իւրոց քրքաց։ ցուցեալ սուղինն՝ թէ չհամարի զինաս իւրեանց անդարման. ուր՝ ի կարքեդոն՝ չհայր ազգ տանջանաց, որում՝ ոչ համարիւը

* Պատրաս ոչ մօթ համարեցաւ, և վարդոն ոչ անյոյս եղև։ Փերսես։

արժանաւոր զօրագլուխ ոք , Թէ արարեալ էր այդպիսի
ինաս , և քան զդոյն և նուազ ։

Խորհրդածելի՝ ի վերայօք գնացից Ժողովրդեան հռովմայ ։

Ա. Յս մանաւանդ անյք՝ առաջի առնէին մեզ առիթ խրատական՝ սքանչանալոյ ընդ իմաստուն ծերակուտին հռովմայ ։ Վասն ոտար և քանի՛ այլևայլ են սկզբունք կառավարուն ընդ մեզ հռովմայ և կարգեցմունք ։ Ոչ քաջ քաղաքականութիւն իցէ պարտաւորել զզօրագլուխս՝ ի պատասխանատուութիւն պատահարաց ։ Զիսկ հնար պատահել ձախողուն՝ առանց նոցուն յանցուածոյ ։ Ա. Իւլ Թէպէտ և պատերազմի իրիք ձախող լիցին եղեալ՝ պատճառաւ նոցա , այդ վիճակ (բայց՝ ի մտանութէ ,) արժանի՛ ինչ իցէ մատհասարտուն ։ Ոչ Թէ պտուղ ինչ իցէ այդ անյմտութեան՝ ի զինուորական արուեստի , ուր պետութիւն կամ իշխանն որը ընտրեցեալն զնա , անձանց ունիցին զրել զայն ։ Կամ չըգուցէ այլ պատիժ մարդասիրական , միանգամայն և օգտանաստոյց պետութեան ։ Ա. Ւս հռովմայեցիս՝ տուգանիք ինչ , Թեթև ինչ երեսադարձուն , ապա ինչ կամաւոր ապաստանաց , բաւական պատիժ համարեալ էին զօրագլխոյս . և զայն ևս առ ուրեմն արկանէին ՚ի գործ . վի լաւ համարեին Թողուլ նմա ժամանակ և պարապ գարմանն մատուցանելոյ իւրեանց վիրապանաց՝ քաջագործութիւք , ջնջել նոքօք խոպան զայսն և գթիշատակութիւնն , և պահել նոսվաւ հաստատակապետութեան զօրագլուխս պիտանիս ՚ի ծառայուէ ։ Ի ժամ ժամական սովորութեան պահեալ ցայսօր առ խուժադուժ ազինս , յորս ՚ի սուղ ժամանակի երևին եբեք և չորք եպարքոսք խեղդամահք , յանկատուր ինչ իցէ , առ ազգել քաջալերուն և նախանձաւորուն ՚ի սիրտս հրամանատարաց ։ Ոչայց զարձ արարեալ մեր առ հռովմայեցիս , և առ գնացս զօր կալան ըզ վարրոնի , եԹէ զատապարտելին զնա ՚ի մահ՝ ոչ արժան իսկ Թուէր , վասն լինելոյ նմ պատճառ մահու աւելի քէ գթիսուն հինգ քաղաքացւոց , վՀիս այդպիսի քանի՞ առաւելոյր զտիրուէին և գյուսահատուէ , որք կարի ինն ձաղակեին ։ Ոչ ընդհաշուք ընդունելութեան հիւպատոսին հաւատացելոյ ժողովրդեան , Թէ չարիքն չէին անդարման . և Թէ ծերակուտին ոչ պակասէր աներկևան և պատրաստական հընար անդրէն ոգի առնելոյ ։

Ոչնայք ծերակուտին ըզ վարրոնի՝ կացին միշտ ՚ի նմին կայի ։ Ոչնդ քիմ ամն յերկարաձգեցաւ հրամանատարուէ նմ , այլ չափով . զի չետուն նմա՝ քայց յանձնարարուիս դուվնաքեայս , մինչև պատրաստիրել միշտ զանձն նորա , առանց նեղքոյ լինելոյ ՚ի շտաւուց անբաւականուէ նմ ։

ԳԻՐՔ ՀՆԳԻՍՄԱՆԵՐՈՒԹ

Յօդ· Ա·

Ա՛ննիբաղ չեա պապերապէնն հաննեայ՝ անցանե՛ ի համպանէա ։ Պահա-
նայ՛ ի հողին հապառայ՝ ի չաղաւ ընդունել՛ ի փոքիւռէա ։ Պա-
հովէաս խալավէաս արիանէ գնեբաջդա չաղաչին ընդ ծողվըր-
դեամբ , վը որյ և ընդ իւրև ։ Պաղձառա՛ ղեղևա՛ և խենե-
ղա՛ համպանեայոց ։ Ա՛ռաջին դեպապնա աա վարրան , որ բաղ
մօր յայանե նոցա ղպարտա՛ն եղեալ՛ ի հոնին ։ Այոյն գեպապնդ
առաջին աա աննիբաղ ։ Պայմանդ գաղնաորդա՛ համպանեայոց
ընդ աննիբաղայ ։ Յոռվալե անգիաուն համպանեայոց ։ Պնէաս
մաքիաս ընդգնեմ գառնայ ընդոռնեյուռե՛ աննիբաղայ ։ Ի՛նդռա-
նեյո՛ աննիբաղայ՝ ի հայրաա ։ Պերըլա անչնամարայ լինի հօր
իւրում՝ սպանանել զաննիբաղ ։ Բայց յայնմ անաֆարդն խորհրդոց
ըղձե ղիաս նորա ֆալավէաս ։ Պ՛եձամեձ խոսդմոռնե՛ աննիբաղայ
աա համպանեայոց ։ Իմդրբե՛ ղե պաղե՛ նմա ՝ի չեաս գեբաս մա-
գիաս , որ իսկ և իսկ հաստրեցաա ։ Պ՛ափաս չանգրմանե՛ ղվա-
պասբաուրեան համպանեայոց ։ Ա՛ պրեչաա ՝ի մրդեե չեգիպտաս ։
Պաբեաս պեկաոր հասուցանե՛ ՝ի գոռվմ ղպապաստանե՛ պապա-
մաքաօսին գեղեմե՛ ։

Ա՛ննիբաղ՝ յետ յաղթելոյ հռովմայեցւոց՝ ի կանուխ , և
յետ առնելոյ և աւար վարկանելոյ զանձակ նոցա , իսկ և
իսկ հանց յապուշիոյ ՝ի սաինիան · և եմուտ յերկիր իբսի-
նեցւոց · ուր տուաւ ՝ի ձեռս նոցա քաղաքն ՝ կոմպսա · Պաղեր
անդ զամ զիաբ կողոպուտ և զաղխ , բաժանեաց զիաբ
զօրս յերկուս խումբս ՝ի զօրավարել մագոնի միւսմ՝ ի
խմբից անտի , յանձն եղև նմ ընտրել ՝ի գաշնաւորեալ
կաքեդոնացւոց՝ զքաղաքն որք շուրջ էին , եթէ կամ-
ից անձնատուր լինին , և քանի հնազանդեցուցանել՝
զօրս գոյք դիմակաց ։ Ա՛ննիբաղ միւս խմբով անցեալ
ընդ ամ կամպանիա՝ ձգեցաւ ՝ի ծովի վերեայս ։ Պաոլին
ծովուն · ՝ի մոի եգեալ սիրել նահապետ , մ՛ը ընդ ձե-
ռամբ ունելոյ քիք մի ծովի վերեայ , աա ՝ի կարօղ լինե-
լոյ ընտրել օդնուիս ՝ի կարքեդոնի ։ Խայց վնաեալ ՝ի մե-
տոյ զաարձրուեի և զիանձրուեի պաբսպայ քիքին , գի-

Ա՛ննիբաղ յետապնդին կաննեայ՝ անցանէ ՝ի համպանիա ։ Ա՛ն· ե՛ե· ա ։

Ա՛ն· Հ· 536 ։ Ն· Ր· 216 ։

1 Ա՛նքմ ասի գոնաա յիւնաուեն 2 Որ ձեռնարկ համպանիոյ ։ ու Յոյնիոյ ։

տաց՝ Թէ զնա ի նմա ընդհարկանիլ ընդ նա , և չէարկ ձեռն ի գործ ։

Ընդ որ դարձաւ ի կողմն կապուայ ։ Ընդ այնչէք քաղաքիս ընկղմեալ կային ի զեղուեցիկս և ի պտղաբեր այն պատուղ ընտրեալ խաղողոյն , և բազմամեայ բարձրութիւն . բայց յայնմ հանդերձեալ ապականութեանն մեծն ի վնասուց կապուայ էր վերծուման ժողովրդեան ի վայելս ազատութեան ։ Պակուվիոս կալավիոս քղքացի ժողովրդական , Թէպետ և ազնուագոյն , լեալ էր նենգանօք մեծարգի ի կապուա , և գտեալ էր հնար հնազանդելոյ զներակոյսն ժողովրդեան , որով և հպատակեալ անձին ։ Ոչ ամենին յոյժ հաւանիմ հաւատալիք ի պարտուել մանաւանդ ի տրտմութեան , ուներ սա զառաջին իշխանաւորսն քղքիս ։ Ընդ ի ընդ ելեալ մարի , Թէ ժողովուրդն՝ որ ի քաղաքի ժամանակաց հետէ ատեալը զներակոյսն , և միշտ հետամուտ եր նորոգել , գուցէ առիթ առնուցու յայնմ կոտորածէ ձեռներէց լինել ի մեծ ինչ ոձիր , ոչ ի կատորել զներակոյսն , և ի տալ զկապուա ի ձեռս անհնազանդ , եթէ այս զօրագլուխս մերձենայի յայն՝ յաղթական զօրօք ։ Եր պակուվիոս չարաշուք ազ . բայց ոչ յայնոյ անօրինաց՝ որք անխորհուրդ էն յամ չարիս ։ Ընձուկ ունէր տիրելոյ իւրոց հայրենեաց , բայց ոչ կամէր տեսանել զայն խապտառ քանդել ։ Եւ քաջ գիտէր Թէ ապառնալոցն կործանումն և պեղտուէ , յորժամ այլ ոչ կայ ի նմա տեսան խորհրդոյ ։ Եւ վա՛ այսորիկ խորհէր հնար , յորմէ ակն ունէր ձգել միանգամայն կրկին օգուտ . յի՝ ապրեցուցանել զներակոյսն . և գլխովին նեղոյ արկանել զնա կամաց ժողովրդեան , և իւրոց ։

Այս տակս ժողովեաց զներուսնիս ծերակուտին , և եցոյց նոցա Թէ ապառնալիք ի վե՛ր կան յերին վտանգի ։ ,, Ո՞ո՛ , զուրդեանդ՝ (ասէ) ոչ են միաք վտարանելոյ՝ յերծուման ,, ծերակուտին . այլ կամի զերծ լինել միանգամայն ի ծե- ,, րակուտէն՝ կոտորմամբ ամենուն նոցա , որք կառուցիչքն ,, են նը՛ , զի ապա անձնատուր լեալ ի ձեռս անհնազանդ ։ ,, Եւ գիտեմ ես հնար ապրեցուցանելոյ զձեզ յայդմ ,, վտանգէ . բայց պիտի յառաջ ը՛ գնամ , զի մնացեալ ,, ձեր զամ զգաստութիւն դիպեալս ի կառավարութէ հասա- ,, րակապետութէ , վտահասնիլք զանձինս խապտառ խմում ,, բարեմիտ հաւատարմութէ ” ։

Եւ ի խոստանալ նմա ծերուներս ծերակուտին ի տագնապէ երկիւղ կուբօրէն անասնորին խորհրդոց , ասէ . ,, փակեցից զձեզ յատեան ծերակուտին . և կեղծաւո-

Դառնայ ի կողմն կապուայ՝ ի քաղաք ընկղմել ի փափկութիւնս ։ Լիւ. իզ· է ։ Պակուվիոս կալավիոս ազգակից զներակոյսն քղքացիքն ընդ ժողովրդեամբ , վտան որդ և ընդ խրե ։ Ատ· է· է ։

Ա՛ Հ· 536։ ,, թեալ անսալ խորհրդոյ՝ որում գնաց ի ինձ դիմակա-
Ն· Գ· 216։ ,, լել, և մտեալ անձամբ ՚ի նոցայն համախոհսն, քաջ
,, գիտայից գտանել հնար ապերջացանելոյ գձեր կեանս։
,, Դուք մի երկնանայցէք ըստ իմ խոստումն ։ Այլ ես պատ-
,, բաստ եմ առնել զձեզ ամիս աներևեան , և յանձն
,, առնուլ զնմա յանձնառուն զոր և ինդրեցէք " ։ Իբրև
ետես թէ աներևեան են ըստ խոստմանսն իւր , եւ փակել
զդահլիճն՝ ուր էին ժողովեալ . և եդ պահապանս ՚ի
մուտս , զի մի ոք իշխեսցէ ելանել և մտանել ։

Յայնժամ եկեղեցացուցեալ զժողովուրդն , ասէ ՚Ի
վաղուց հետէ կամ է ձեզ հանել զչերեք յինոս յանցանաց՝ յոմանց՚ի ձե-
բազատս և յանէծապարտ ծերոնեաց ։ Այսօր գնաց է ձեզ հաձել զձեր
վերջինքդրոյն ։ Այս ֆաւեալ ոնիմ զնա յապերն ծերբաճուրն . և
կամ ասա , փալ գնա ՚ի ձեր ձեռս՝ դայն ընդ դայն և անդէն ։ Ապա
արասջիք ըստ խրելոյ արդար ցասման ձերոյ ։ Ասայ յա՛լ լեզի ձեզ ,
զի հան գաթելո՛ն ձերոյ յափտրդ՝ պարտ է ձեզ նախանձեցար ընդերել
գանձանց օգուտ ։ Ա՛ ո՛ չի՝ ՚ի կամբէմ ես , ձեր ապերո՛ն է առ ծե-
րոնեսն այսր ծերբաճուրն . և ո՛չ են ձեր գործ , ՚ի կապտա ճասցէ
անհնարին առանց լնել ապերն խորհրդոյ ։ Հարկ է ձեզ՝ կամ գնաստա-
պել գոն նափառար , յորմէ խորշիս . կամ ոնել լնել ծերբաճոյդ , որ
գայն է խորհրդարան ապա պերառնե ։ Ա՛ այսորիկ պարտ է ձեզ
գործողո՛ն կապարել երբեմն լնել գոպես պէտանի . եղճանել
զծերբաճոյդն հին , և ընտրել ընդն ՝ Ծերոնեսն ծերբաճուրն գան
դերբեցեալ են երեսել առաջի ձեր զ ղիոյ ղինն ։ Այս գարդիդ ձեզ , զի՛նչ
կամ ՚ի ՚ի լինիցին երաբանչիւր ՚ի նոցանէ , և ձեր վճիռ կապարեսցէ ։ Այայ յաուղ գան ղպապառհասել ղերեզապարն , քանզի լեզի ձեզ
անառանել զայր զ ՚ի ճաբու և գաղ գաղաչապ , որ ընոյցու ընո-
բոսն փեղ ։

Ետ քանիցս այսոցիկ նստաւ . և արկ ՚ի սափոր մի զիմ
անուանս ծերուսեաց ։ Պատուէր ետ՝ զի ոք անուն նախ
առաջին ելանիցէ , կուգեսցի արտաքս ՚ի ծերբակուտէն ։
Իբրև լաելի եղև անունն , ամբիոն ազատակ բարձին . գա-
բաշուք ոնի է նա , և ժանտագործ , արժանի պատուհաս-
սի ։ Ասէ պակուվիոս . Կամ է գեղեր , ՚ի գապապարեր ղբա .
բայց գնելլե է պարտահասել , նոցոսջ գայլ ֆոնանակ գոբա .
որ բարեխիր ոչ էջե , և արճանաւոր լինելոյ գի չբնարբ ծերոնեաց
ծերբաճուրն ։ Ամ քննչայիք կացին ՚ի սկզբան անդ լռիկ ,
մինչ չգտանելոյ զլաւագոյն ոք ։ Այայ ապա իրբև մի ոմն
յապարատանիկ բազմութեն ժպրհեցաւ անուանել զոք ,
ձայն բարձրագոչ լսելի եղև յամ կողմանց . յասել ո-
մանց , թէ ոչ ձանաչեմք զդա . և այլոց թէ ապատոհմ
է դա , և յաճախեցին

դժուարութիւնք առ երկրորդն և երրորդն՝ զոր խորհեցան առաջի առնել, մինչև անկարացեալ դառնել զլաւ ոք՝ զոր յառաջն դատապարտեցին, ոմ՝ քիչ քանի՞ զոքան իբրեւ չիւր, խոստովանեալ, Թէ չեմ կարող դէմ՝ ընդ լաց ել դառնալ. և Թողին զծերունին ի խաղաղութեան։

Ա՛ Դ· 536։
Ն· Փ· 216։

Պակուվիոս ասէրեցուցեալ այսու օրինակաւ զծերունին, արկ զնա այսուհետ կեղծուպատիր երախտեօք ընդ իւրով ձեռամբ, առաւել զի զժողովուրդն։ Եւ յայնմհետէ վարեաց ի քիչ ինքնիշխան առերես, առանց բանից նաղդ, յանձնառուն ամենեսեան զհամաչոր հպատակուել։ Ծերունիք մնացեալ զիւրեանց աստիճան և զպատուի իսկ, մարդահաճիկն ժողովրդեան, և անարգաբար պատուասիրելին զնա. հրաւիրելին ի հաշ զքիչ քացիս յածուցանս. և յորոշմանս վիճի՝ առ ընդօրէն գտանելոյ յաչս բազմաց, բարձրաբարբառ միտիկն ի միտակոյճն նորա։ Եւ յայմ խորհրդակցուիս ծերակուտին՝ այնպիսի եղ հանապազ ո՛րոշումն, որպիսիս առներ ժողովուրդն իւրովի։

Պատճառք զեղծուածիցն և խնդրելոցն կամպանեայց։ Լիւ· իզ· 5։

Ի՛նակիչք կապուայ էին միշտ զտիատեալ ի զեղծուիս և ի դրդմանս։ Ո՛այս միտումն իւրք ընաթոյս նոցին՝ տալ ծերը և զօրացուցաներ արգասաւորել երկրին, և մնալ ազորել ծովու։ Երկու աղբիւրք, որք մատակարարէին նմ ոչ միայն զպիտոյս կենաց, այլ և զամբեւլիսն զգայուն, և զկարացուցիչս՝ արիական սրտի։ Ի այդ յետ վերջին անցիս, անարգ մնրդահաճոյն աւագանւոյն, և անզուսպ ցոփուն խուժանին՝ բարձին զնմ զսպուսին աւերլորդուն ծախուց, և սանձարձակուն կրից։ Ո՛չաղը էին անդատապարտ՝ ամ օրիկնք, իշխանաւորք և ծերակոյտ։ Եւ ի վեր ամ չարեաց՝ յետ սպորպին կանգնեալ, ակնառ ծուին առ ժողովուրդն հռովմէական՝ որ միայն ունէր զնա դեռ ի կոպար ինչ չափաւորուն, չքնեցաւ յարհամարհանս։ Ոկին դեռ սարտուցեալ չիւրեանց նախնի դաշնաւորաց՝ առ միանալոյ ընդ կարքադոնացիս. յայն միայն հայեցեալ, զի էին ի կապուա բազում մեծահարուստ տոհմք քիչքին, լինամայեալք ընդ տոհմն հռովմայ. և զի հռովմայեցիք ի զօրականաց յղելոց ի կամպանիացւոց ի սմիրդա, ընտրէր էին երիք հարիւր ՀԵծեալս յաւագանւոյն կապուայ, և յղեալ զնա ի սիկիլիա, և բաշխեալ ի պահակապանուիս քաղաքաց այնր գաւառի։

Կամպանիա ցեղ առաքին գեսպատառ վարրոն, որ

Չարիս հրամանն առին ճնշողք և սերտ ազգականք այնց հեծելոց՝ առաքել դեսպանս առ հիւպատոսն հռովմէական զի կոտորածին կանգնեալ։ Ոտին սոքա զնա դեռ ի

Ա՛ՀԱ· 536· Ն· ՔՐ· 216· վենուսիոն՝ տահաւաղոքք կիսապէն զօրահանդք ՝ի վիճա-
կի՝ որ ապրիր ախտակցուն ՝ի սերտս բարեկիր և հաւա-
տարիմ դաշնաւորաց , բայց ՝ի ժողովուրդ վայրենի՝ ո
րում ոչինչ փոյթ էր հաւատարմանէ և պատուոյ , որպէս
եւ կապաւայեցիքն եին , չապդէր ինչ՝ բայց արհամար-
հանս : Օ՛րդյք հիւպատոսին ոչ առ այլ ինչ պիտանա-
գան , բայց առ առաւելուլ գնոցայն չարայօժարուն : Ա՛ւ
զի ՝ի զգայուցանել պատգամաւորաց , Թէ ծերակոյտն
և ժողովրդն կասուցայ աղէխորով մտմտքին ՝ի վէր ձա-
խորդուեն դիպելոյ հաւատիմեցոց , և յատաջի առնել
նոյ յանուն հասարակապետուէ իւրեանց՝ օգնական լի-
նել յայմ պէտս , վաղրան ոչ Թէ ՝ի մոլ եդեալ ոտնա-
կոխ առնել զժողովրդն հռոմէական առաջի դաշնա-
ւորաց , զորոց պարտական էր ձանաչել զնաւաղուԹիւն ,
,, խօսեցաւ առ պատգամաւորս զկնուռոյն ՝ կանխեալ իւր-
,, րև զկոտրածէ , որ եԹող զՀռոմ ապիկար , ան-
,, դարմանն , անյոյս , և խարուկն անկանգնելի յողբմ վիճա-
,, կէ անտի : Ա՛ղէջոնք (ասէ) և հեծելազօրք , զինք և
,, զրօշք , պղուձէի , և փող և կերակուր՝ խոպառ պակա-
,, սեցին . մեզ Թէ կամք են կամպանիայեցոյզ մարդասի-
,, րել առ մեզ՝ ոչ բարեկիր և հաւատարիմ դաշնաւոր ,
,, ժրասցիք , մի օգնական լինել պէտքդի հռոմէացեցոց ,
,, այլ ձեզին ՝ի գլուխ տանիլ զայն փոխանակ նոյ : Ա՛յն
,, զի և ձերոյին օգուտ իւրև զՀռոմէացեցոյն՝ պահանջ
,, ջիք , չԹողուլ Թէ զօրասոյ անննիւաղ ՝ի վէր ձեր , եԹէ
,, ոչ կամիք լինել ըստ տէրութ նեղոդամիտ և անգուԹ ժո-
,, ղովրդեան , դվնասոր ունել զնուամիդացիս և զմեա-
,, բնատացիս , և ընդունիլ օրէնս յատիրկոյ և ՝ի կար-
,, քեդոնէ ՝՝ :

Պատգամաւորքն չէտ այսց բանից մեկուսացան , յուցել
առ երեսս տիրուն ինչ , բայց կարի ինն խնդալիտ ՝ի սըր-
տի , զի տեսին զՀռոմէ չասեալ յայն ողորմ ահմանն :
Ա՛ իրեսս վերիսս մի՛ ՝ի նոցանէ՝ ասէ յընկերսն ՝ի գառնալ
իւրեանց . ,, Ա՛յհատ ժամանակ , յորում մարԹի է կամ-
,, պանիացւոց ոչ միայն Թափել զկալաւածան՝ զոր յանիւ-
,, բաւի կողպեցին հռոմէացիք , այլ և տիրել բռնա-
,, դակ իտալիոյ : Ա՛՝եք դաշնաւորեացիւք ըստ աննիւաղայ ,

1 Ալինչ եԹող մեզ բաղդն և ոչ իակ առ ՝ի զԹերին բռնադակիչ : Ա՛ղէջոնք , հեծելազօր , զինք , զրօ-
չակք , պղուձէի , զդամք և համբարք , կամ՝ ՝ի ձակատու անդ , և կմ յեր-

կոսին բանակս խորտակեալս յերկ
րորդումն աւուր՝ հրոեան : Վա՛ զորոյ
հարկ է ձեզ ոչ Թէ օգնել մեզ ՝ի
պատերազմի , այլ զրեԹէ ընդ մեր
տալ մասըս պատերազմի : Ա՛ՀԱ·

,, պայմանաւք՝ ոչ վիճակ հանձոյ Թուխցի · և ՚ի դադարել ,, մարտի՝ իբրև դարձեալ զօրագլուխն յաղթական յաւերթ ,, կէ զօրօք իւրովք , անշուշտ զտէրութի՝ն իսպանիոյ ՚ի մէզ ,, Թողուցու ,, ։ Ի՚մէնէքին եղէն ՚ի կարծիս վիրիսոսի · և ըստ հասանելն ՚ի կապուա՝ իբրև ետուն զՀամար հրեշտակութիւնն իւրեանց , ոչ գտաւ և ոչ մի՝ որ ոչ համարեր զՀռովմէական հասարակապետութիւնն խոպան քանդել ։ Քանզի զողովուրդն և զմեծ մասն ծերակուտին անդէն իսկ լքանէին զՀռովմայեցիս , եթէ ծերագոյնք՝ իշխանութիւք զօր գեռ վարէին , չէին յապաղեցուցեալ աւուրս ինչ զայնպիսի յեղաշրջումն ։ Քայց Հուսկ յետոյ առողջախորհուրդ մարդին Հարկ եղև տեղի տալ բազմաւորին · և կնքեցաւ՝ զի նոյն պատգամաւորք առաքեալք առ վարրոն , յղեսցին առ աննիբաղ ։

Պայմանք դադարման կամպանիայեցւոց ՚ի աննիբաղայ ։ Լիւ· ԺԷ· Է։

Պատուիրեսցին ընդ նմ դադարեցուցանել այսպիսի պայմանաւք ։ ,, Մէ զօրագլուխք , և ոչ իշխանաւորք ,, կարգեցեալ ունիցին ինչ իրաւունս ՚ի վերայ քաղքացւոց ,, կապուայ ։ Մ՚ի պարտաւորեացին աՀք ակամայ զնիվել , ,, կիմ յանձն առնուլ ինչ պաշտօն , կիմ տալ Հարկս ինչ ։ ,, Ի՚ռաջնորդութի՝ն կապուայ լեցի՝ ըստ իւրոց օրինաց , և ,, ըստ իշխանաւորաց , ոչ յառաջ՝ քան զդադարումն ։ ,, Ի՚նդիրագ տացէ կամպանիացւոց՝ ըստ ընտրուն իւրեանց՝ ,, երեք Հարիւր կալանաւորս Հռովմայեցիս , փոխանակ ,, կէզ նոքօք զերեք Հարիւր կամպանիացիս , որք էին ՚ի ,, ծառայութե՝ Հռովմայեցւոց ՚ի սիկիլիա ՚՚ ։ Քայց յայսց պայմանաց եդելոց ՚ի դաշին , ժողովուրդ կապուայ առ բար առ Հռովմայեցիս անգթանէ մեծ՝ զոր անդիրագայ չէր խնդրեալ ։ Կալաւ գնմ սպայս և զայլ քաղաքացիս Հռովմայեցիս գտեալս ընդ իւրով ձեռամբ , որք էին ՚ի կապուայ , կամ վա՛ իրողութեցն պարզի , և կի՛ վա առանձնաւոր ինչ օգտի իւրեանց · և փակեալ զնո՛ ՚ի բաղանիս , պատՀառանօք ապահովելոյ զանձինս նոցա , անդ կորձեաց զնո՛ ՚ի կենաց անլուր խժդժութե՝ք , անշնչացուցեալ զնո՛ գողրշեօք տեղւոյն ։

Սոսկալի անգթութիւն կամպանիացւոց ։

Դեկոս մնգիոս ընդխմակայ եր՝ամ զօրուն այդմ անգթութե՝ն , ոչ և Հրեշտակութեն յղելոյ առ աննիբաղ ։ Այր ՚ի սա այր , որում առ գեր ՚ի վերոյ լինելոյ յիւր Հայրենիս , ոչ պակասեր ինչ՝ բայց մնաւորք քո՛ղքացիք ։ Իբրև ետես նիւթ Հասանել ՚ի կապուա զպահակապահս յղեալս յաննիբա՝ղայ , ակնթարթ նկարագրեաց իւրոց զողրմ վիճակին՝ յոր

Դեկոս մնգիոս գնդակի զառանձնացեալ զօրացն , նեղութե՝ն անձ ։ Լիւ· Ժ· Ը· Թ։

1 Ա՚յր՝ որում առ գերագոյն հե՛ղինակութե՝ն պահապետաց և ոչինչ բաց յողջմտութե՝նե՛ քաղաքացւոց ։

Ա· Հ· 536, Ն· Ի· 216։ Հասին տարենատակը այլ անգամ, և զաբիան զոր կրեաց ին վն Հալատակելոյ նոյ խրոխտ և բռնաւոր ին, որպէս սի սիւռանն էը, և վն ընդունելոյ ի քէք իւրեանց զպա հակատանս նը։ Իրրև ընկալեալ եղեն զորականքը անտի բաղալ՝ ընդդէմ վկայուէն իւրոյ զոր վկայեաց, ոչ կորոյս զիւր սրտապնդուէ, ջերմ յորդորեալ զնա, կամ վանել ի քէքէ, և կի՝ եթէ կամք իցեն պանծալի իին և յիշատակելի քաջութէ քաւել զյանցանս չարաչար մատնուէ՝ յիւրեանց նախնի դաշնաւորոյ, սուր ի վէր եգեալ կոտորել զզօրականս անտիբաղալ, և այնուիկ գնով գնել անդրէն զպարեկամուէն ժողովրդեանն Հռոմայ։ Իսկզդուշանալ մնգիոսի խօսել զայս հրապարակաւ, իբրև եՀաս յականջս անտիբաղալ, առաքեաց վաղվաղակի, կոչել զնա։ Պատասխանի ետ մնգիոս խրոխտաբար, չերեթամ բնաւ, և անտիբաղ չունի ինչ իրաւունս ի վէր բնակչաց կապուայ։ Ո՞ եռաւ բարկուէ զօրագլուխն ընդ այդպիսի պատասխանի. և հրամայեաց շղթայակապ քարշել զնա բռնութէ մինչ ի բանակ իւր։ Կայր յետ վայր մի մտաՀարց լինելոյ, երկուցեալ թէ բռնուէն այդպիսի խրատացուսցէ զսիրտ կամնանիացուց, և յարուսցէ ազմիկ ի քէքի, սուրհանդակ առաքեաց առ մարիոս վլասիոս պրետոր կամնանիացուց՝ ազդ առնել նմի, թէ առ վաղիւ գամ անձամբ ի կապուա. և արդարև անկաւ յուղի ոչ և ասացն, տակաւուք զօրականօք։

Ընդունել զաբիան անտիբաղալ ի կապուա։

Պրետորն ժողովեալ զքէքացիս, հրամայեաց նոյ երթալ բաղմութէ առաջ անտիբաղալ, հանդերձ կանամբք իւրեանց և որդովք։ Իսկ ոչն ընդ այսոսիկ ամբիոն ոչ վասն հնազանդուէ միայն, այլև առ հետաքննուէ, և ի փութոյ տեսուէ զօրագլխի՝ որ համբաւեալն էր այնչափ նշանաւոր յաղթուէք։ Ա՝ագիոս ոչ եկ ի քէքէն· բայց զնի մի առաւօտն, թէ առ երկիւղի էառ զտէղի, իբրագէտ գոլով իւրում յանցաւորուէ, ոչ փակեցաւ ի տան, այլ զգնայր ի քաղաքամիջի որգաւոն, և տակաւուք ումանբ յիւրոց բարեկամաց, մինչդեռ քէքն նմա էր գրգռեալ՝ ընդունիլ զանտիբաղ, և տեսանել ի մեծոյ զայնպիսի այր երևելի։

Ա՛ կարծէր, թէ ի քէքի ուրեք գլխովին ընկղմելոյ ի զեղուէս և ի խնեղուէս, և անձնատուր եղելոյ ի ծառայուէն, որպիսի էր կապուա, գտանիցի որ քէքացի այսչափ նախանձայոյզ փրկուէ և ազատուէ հայրենեաց, և այսչափ քաջասիրտ, անվեհեր յամբերկիւղ, որ թերևս էր և չափազանց։ Ո՞վ Հանդգնուտէ առն, որոյ տեսեալ

Թէ 'ի վէր կայ անտարակոյս վտանգ , ախորժակ Ձեռնհ Ա. 536 ·
յայսկոյս յայնկոյս լը քիքամէջն խրովք բարեկամաք , Ե· Բ· 216 ·
ցոյց իւն եր խիզախուէ և ոտնհարուէ : Այս արդարև մա-
գիտս 'ի տասիկ փառասիրուէն չէ յափշտակեալ , Թուէր
զրգռել զմահ : Ողբաբեր ղեմբաս և ղճակատիէր : Տալիս·

Այն ինչ անհիրաղ եմուտ 'ի քաղաքն , խնդրեաց զի
իմանայի ծերակոյտն : Ազդեցին չիտալ ինչ բանս գիա-
բևոր գործոց . և մի ծանր Թուէնայի (ասէն ,) ուրախուէ
կատարել մեզ զառաջին գայս օր , զոր մեծարեցեր քով
եկաւորուէ 'ի կատուա քէք · որ յայս տակս Համարի զա-
մի իւր օր ցնծուէ : Անպատ և բարկ եր նէր բնաւորուէ ,
բուռն արար անձին . և չիտեալ կամպանիայում զառա-
ջին գայն ընորհ զոր խնդրեին , անցոյց զմեծ մասն տուբն
ջեան 'ի ջրջիլ և տեսանել զինչ հետաքննին և տեսուէ
արժանի իրք եին 'ի քաղաքի անդ :

Այգվանս կալաւ 'ի տան երկուց եղբարց՝ որոց անուն
եր մինոս , որք և էրևելիքն եին 'ի քէքին ազնուատոհ-
մուէ և Նոխուէ : Պահակուվնոս կալավնոս պարագլուխ միա-
բանուեն՝ որ ձգեաց զկապուա 'ի կողմն անհիրաղայ , Համ
անդր զոր իւր զտեբոլայս , Հազիւ կորզեալ գնա յընկե-
բուէն զեկոսի մագիոսի , լը որում պինդ ունէր Հանա-
պազ զկողմն Հռոմմայեցւոց լըգեմ կարբեգնացւոց . ոչ
կարացեալ ցայն վայր՝ ոչ օրինակի յորումն քէքակցայ ,
և ոչ Հայրական Հեզնակուէ զառածանել գնա յիւրոց
մտայ : Այր անհիրաղ տեզեկացեալ գնացից և միտղուէց
պատանուցս : Այս այսօրիկ Հայր նէր ոչ զՀետ պնդեցաւ
արդարացուցանել գնա , այլ աղաչանօք ընկալաւ նեբուն
գնա նէր . զոր և Հնորհեաց նէ անհիրաղ այնպես մտադիբ ,
մինչ Հրաւիրել և գնա ընդ Հօրն 'ի Հաչ , որ պատրաս-
տեալն էր նմա 'ի մինիոսեանց · յոր ոչ զոք ընկալաւ
լը նէր , բայց միայն զկուբելիոս տուբեա՝ զոր երևելի ,
գնա իւրոյ մեծի քաջուէ 'ի պատերազմի :

Ապահեալ՝ լը զտովորական ժամն , բազմեցան [2] 'ի սե-
ղան . և որ լը այն ժամանակս գոյր իմն էր որկորատեաց ,
սկսան ուտել ժամք ինչ վաղ լը զերեկոյն : Այ Լծ էգեն
Հանդերձանք խրախուէ , և օտար առնելին 'ի սովորուէց
և 'ի խոշորակերուէ կարբեգոնի , և 'ի խստուեի զինուո-

1 Ապահ ուտել զսպաս 'ի սե- Հանդերձելոք ամ Հրապուրանօք
ղան . և երեն կոչուեցին՝ ոչ լը պատ- Հեշտասէից : Լ·Լիւս·
նիկեան սովորուէ , կամ զինուորա- 2 Բառացոլել ոտնիս 'ի յանկրկռտ ըն-
կան բարեկարգուէ , այլ ոտ 'ի քա- տեսրուն նախնեաց 'ի Լուսաս·
զաքի , կամ նաև 'ի տան խնճոյասէրս՝

Ա՛ Ա· 536·
Ն· Ք· 216·

բական բարեկարգութիւն։ Լ՚ինչպէս եղեւն կոչունքն, ոյք լինէին՚ի մեծահարուստ և՚ի հեշտասէր տան՝ քէֆի գվուածին ընկերք՚ի զեղխուելս և՚ի խնդալս։ Լ՚ի կոչնակատաք ուրախ եղեն յոյժ. միայն պէրպէրա կայր տխուր. մինչև ոչ յորդոր տանուտէրայց, և ոչ աննիրաղայ խակ՝ զբերկին ձգել գնա՚ի հերկայ ուրախութիւն։ Պատճառէր նա, թէ հիւանդագին էր. և հայրն՚ի վէր բերէր՝ թէ չէն ինչ զարմանք շփոթիլ ընդ առաջն աննիրաղայ։

Պէրպէրա անհամապատ լինի հօր իւր մատ ապատանել զանձն բազ։

Լ՚ընդ երեկս իրրև եղ հայրն՚ի գահլէճ կոչնոց, սա զՀէնա չորաւ նորա միանգամ՚ի պարտէզն՝ որ էր՚ի թիկանց տանն. և մեկուսացուցեալ գնա, ասէ. Հայր յայտնեմ ձեզ խորհուրդ, որով՝ ոչ ինչ ընդոստնիմ՚ի հառվայնեցոյց ներքուստ հիւրդ նշխուէ, այլ և լինիմ յաչս նորա ճիճաքեի տան պահապնին։ Ո՞ահի հարեալ հօրն, եհարց. զինչ խորհուրդ իցէ այդ։ Հայրն՚ժամ պատանին՚ի բաց արարեալ զարկանելին, եցոյց նմա զդաշոյն՝ զոր ունէր կախեալ զգօտւոյ։ Լ՚ոկ. Լ՚ըրնամ ինձել արեամբ աննիրաղայ զինք դաշնաորութեան ընդ հառվայնեցոյն։ Լսելոյ յոտաղնչոյն իմացաւցանել ձեզ. զի ըն ոչ գանի ոտ ոչրա ախանախս լինել, ի բաց կացեալ։ Առակացեալ կալաւ վիռսէ, ոյոյ ինձ արգելն առանձինք զգնութեան արեան անհետ բաղալ, ձայն եբարձ. Լ՚ո՛յ՝ որդեակ իմ, ազատեցիր զինէ, և երջանկացուցեր զմեզ առիբեան իրաւամբ բնութ եւ արեան՝ որ չկորչեն չնչոյ ընդ որդեն, լիւրքիել սին չանդման հօր ոչ պղծեցնուն գան չմ չանցանս, և չմարելը գանձանց։ Լ՚ըր ինձ

Ա՛ Ա· 536·
Ն· Ք· 216·

բանական բարեկարգութիւն։ Լ՚ինչպէս եղեւն կոչունքն, ոյք լինէին՚ի մեծահարուստ և՚ի հեշտասէր տան՝ քէֆի գվուածին ընկերք՚ի զեղխուելս և՚ի խնդալս։ Լ՚ի կոչնակատաք ուրախ եղեն յոյժ. միայն պէրպէրա կայր տխուր. մինչև ոչ յորդոր տանուտէրայց, և ոչ աննիրաղայ խակ՝ զբերկին ձգել գնա՚ի հերկայ ուրախութիւն։ Պատճառէր նա, թէ հիւանդագին էր. և հայրն՚ի վէր բերէր՝ թէ չէն ինչ զարմանք շփոթիլ ընդ առաջն աննիրաղայ։

Պէրպէրա անհամապատ լինի հօր իւր մատ ապատանել զանձն բազ։

Լ՚ընդ երեկս իրրև եղ հայրն՚ի գահլէճ կոչնոց, սա զՀէնա չորաւ նորա միանգամ՚ի պարտէզն՝ որ էր՚ի թիկանց տանն. և մեկուսացուցեալ գնա, ասէ. Հայր յայտնեմ ձեզ խորհուրդ, որով՝ ոչ ինչ ընդոստնիմ՚ի հառվայնեցոյց ներքուստ հիւրդ նշխուէ, այլ և լինիմ յաչս նորա ճիճաքեի տան պահապնին։ Ո՞ահի հարեալ հօրն, եհարց. զինչ խորհուրդ իցէ այդ։ Հայրն՚ժամ պատանին՚ի բաց արարեալ զարկանելին, եցոյց նմա զդաշոյն՝ զոր ունէր կախեալ զգօտւոյ։ Լ՚ոկ. Լ՚ըրնամ ինձել արեամբ աննիրաղայ զինք դաշնաորութեան ընդ հառվայնեցոյն։ Լսելոյ յոտաղնչոյն իմացաւցանել ձեզ. զի ըն ոչ գանի ոտ ոչրա ախանախս լինել, ի բաց կացեալ։ Առակացեալ կալաւ վիռսէ, ոյոյ ինձ արգելն առանձինք զգնութեան արեան անհետ բաղալ, ձայն եբարձ. Լ՚ո՛յ՝ որդեակ իմ, ազատեցիր զինէ, և երջանկացուցեր զմեզ առիբեան իրաւամբ բնութ եւ արեան՝ որ չկորչեն չնչոյ ընդ որդեն, լիւրքիել սին չանդման հօր ոչ պղծեցնուն գան չմ չանցանս, և չմարելը գանձանց։ Լ՚ըր ինձ

Կալավիա չբլէ զգրեն չանագ օրան խորհրդոց։

Ա՛ Ա· 537·
Ն· Ք· 217·

Ա՛ Ա· 537·
Ն· Ք· 217·

Ա· Հ· 536·
Ե· Ր· 216·

երգուած հանդիսի երգուն , և ցուցած առ աննիբաղ՝ Նուբիական առնետաւորչաց անկրճի բարեխոհութիւն , վխայ կոչելով զամ զդիս Աերամս հաւատարմութիւն . և հալիս եղեալ յայրմ ծաղովից , զինեցին ընդդէմ Նորա զմեր ցեղս՝ զոր ընծայեցաւ որպէս գրասոխան Աերամս հաւատարմութիւն : Այնուհետև՝ յորում բարձրերց են գրի վերկնութերդ և բառանց ասկնչախոհութիւն , և յոր ընդունելի եղեր գրս ընորհիս՝ ո բրամ հաղորդ գրան ընդ ոչ երկու դայն համագնորհաց , քաղցրացաս զայդ Նուբիական աչերն , վասն չեր ասելս դայ զաղաքելոյ զայն արեամբ հայոց ասկնչախոհ : Ա՛նքն · չեր ընդունելոյ իմոյ յանձն բաղայ զչնորհս վը իմոյ օրերայ , գնար ի՞նչ եղեր , ըե չընդունելդիր զայն վասն աննիբաղայ չիմիզ իսկ օրերայ : Ա՛այդ գիցուք՝ ըե ոչ գիտ եղեր գեղ գնացիբաղացն առ մարդիբ · առ ոմն հարցուք գնասս փարսոսե , գիրօն , և գիբարեգայսե · լինցուք գեղագարբ յանցասս ծով՝ օր ասկգինն է գան զամ . ոչ գեսանես , զի յանցասուրե չեք գներ իսբ անվրեպ զիր խորհանասն : Ա՛սա գայն պնդիցին ի վերայ յասանել աննիբաղայ · իսկ գի՞նչ փորձիցեն յայնմ վայրի հայոց ազգասց և սարիայ , օրդ ղսրզ են գնովս : Ա՛յն ամ ասչ յասելս ի նա հա նագայ՝ առ անդան պասկանաե նը , գաճիցի՞ն գանգամայն : Ա՛յն չափ չեսս գիներս ի պաշպանաե նը , համարիցի՞ն ըե խորհուրդ նն և պաշցին , ի ձամանակի՝ յորժամ բերեսցին յայն զայրափին խաղաղութիւն : Յանիցի՞ն դս ասչեղ գեսլական աննիբաղայ , որսմ ոչ բասեն գանիլ ոգիի զօրս , և որ գեզաղացանե գնդղովրդեան հասվ գնամն : Ա՛ս ըե պահասեր ես նմա այլ ամ օգնասե , իգնեցի՞ր արգեօ խոցել գնս , ի՞ ձածիցել իմոմ գնս իմով մարմնով , և ի տմանել իմոմ ընդ գլ զս ես նը : Ա՛ս արդ՝ ասեմ յայնաժամս · անկնար է չեզ հասասանել գմարսած զս ի՞ նա , ըե ոչ խոցել գնս կոչմանե ի կողն : Ա՛պա անամ , և ո՛ երկնչիր ի լարանիս յայր չեմանեսի ։ Օ զրաս զին իմ ասս չեզ ազալանս , զոր օրինակ զօրացան այսոր ի փասանել ընորհս վաս զս ։

Ա՛յս բանիք ազդուք այնպիսս կակղեցին զսկերոլսս , մինչև արտասուիք քամիին յայսոց ։ Տեսեալ գնս Հօրն փղձկեալ , դիրիս էարկ գորսվանօք , և յաւել ազալել ժասուլ , մինչև ետ խոստանալ ի բաց դնել զգաշտն , և կասել ի խորհրդոց ։ Ա՛ստ պերոլսս · Ա՛կա ասկսիմ գնախանձել զնայր իմ ընդ հայրենեացս , ցուցանել ասս նա զգնասնի , զոր ցուցանել պարս էր ինչ ասս հայրենիս ։ Ա՛այդ ո՛չ ձածցեմ գայր իմ , չգնենել չեզ արգասասէրդ , ի չիշել իմո՞ ըե գանել ասնս նախանասց , վասն երբեմ մանասնի հայրենեացդ ։ Ա՛՛ի՛ ի գաշնասրել չոմ ընդ աննիբաղայ · երէրդ՝ ի չրել չո ընդունասրանի որ ընդ հռովմայեցիս · և երբրդ այսոր՝ ի խափանել չոյ գանդրգնի հպգասոյ ընդ հռովմայ ։ Ա՛չ սերնի և դձբանի իմ հայրենիդ , ընկալ գայս ասս՝ որով չինեցայ ասս չո պաշտ

Ես Ա. 536. Ն. Բ. 216.

պանդրէ , ըստ բառիդ յետոյ հայր էմ : Ո՞յս ասացեալ՝ բնակեց զդաշտն յայնկոյս պարսպի պարտիզին . և դարձաւ ՚ի դահլիճ կոչնոյ , զի մի՛ ինչ լեցի կասկած ՚ի միջի :

Ամենևս Թեոփիլ ՚ի սկզբան անդ զարմանալի՛ անվհեր խորհուրդ պերճելոյ , բայց զմտաւ ածեալ՝ Թէ և պատեբազմի կան օրինք , ոմի՛ հաշտուիլ է , անտարակոյս գտաւ պարտի մարդախոշոյն այն առաջադրուի , որ չար ևս լինի պարագայիւք հաւատադրուի և մատնուի՝ որք լծորդ էին իւր այն : Ամէ՛ դեկոս մագիոս եղև այնմ Թէլադիլ , ոմի՛ հաւանական Թուի , ո՛չ ևս համարելի է նա անմեղ . և ո՛չ անպարտ անցեալն՝ որք ապա անցին իւր նա :

Ամեծամեծ խոստմունք անհիքազոյ առ կամաց նեացիս :

Ի վաղիւ անդր յետ մթին առնիքազաղ՝ ՚ի խմբել ծերակուտին ՚ի կապուա , զորագլուխն կարքեդոնացի արար առեներաանուիթիւն ընորհաւան՝ սիրողապէս և գիմովք : Ընորհակալ եղև գկամպանիացոց , զի նախամեծար բնարեցին զդաշնաւորութիւն կարքեդոնացւոց իւր գՀռոմայեցւոց . և իւր մեծամեծ խոստմունս՝ զոր արար առնել , սկսաւ և ասէ . ,, Ցետ սակաւ միոյ կապուա՝ մայրաքաղաքիս Հռոմայ եղեալ , և Հռովմայեցիք եկեսցին աստ ,, անձամբ ընդունել օրէնս իւր այլ ժողովրդոց : Բայց ՚ի ,, միջի ձերում կայ այր մի , որում չէ արժան իւրք բա- ,, ժանորդ լինել բարեկամութիւն կարքեդոնացւոց , և ոչ ,, դաշինն արդ իսկ հաստատելոյ ՚ի միջի , որ և չէ արժա- ,, նի կոչիլ կամպանիացի . զի սա միայն իշդիմ կայ կա- ,, տաղ իւրոց քաղաքակցաց . և սա է դեկոս մագիոս : ,, Այնդրեմ , զի տացի գա յիմ ձեռն . և զի առաջի իմ ,, ծերակուտին ՚ի վերայ հասեալ նորուն յանցանաց , դա- ,, տակիրեցի իւրովի գլուխն հպատակ " : Այս գտաւ ՚ի ծե- րակուտի և ո՛չ ևս ի՛ր դիմադարձ . Թէպէտ և ո՛չ Թուէր յօրվին , արժանի լինել մագիոսի այսպիսւոյ պատուհասի , և քաջ ծանեան՝ Թէ անհիքազ ՚ի սկզբան անդ հարուած մահացու տայր իւրեանց ազատուէ :

Խնդրէ զի տացի նմա՛ ՚ի ձեռս դեկոս մագիոս , որ խակ խակ կոտորեցաւ :

Առաջին իշխանաւորն էլ վաղվաղակի ՚ի դահլիճն . և նստեալ ՚ի բեմի , էտ ածել առաջի զմագիոս , և հրամայեաց նմի՛ արդարացուցանել զանձն : Այս ոչինչ մեղ- մեալ յիւրմէ վայրագուէ , էնաւ յանձն տալ պատասխանի . յուշ ածեալ , Թէ առաջին պայման ոչինչն իւր անհիքազայ՝ զերծ առնէ զիս ՚ի պատասխանատուէ : Հարկ էր վճռապարտուէ լինել ՚ի նմի կողմն . զի ծանրաբեռնեալ չղեայիւք՝ սկսան քարշել գնա իւր ձանապարհս քաղաքին , զի ձգեացին ՚ի բանակն կարքեդոնացւոց : Այնչ գնա համարձակուէ նմի՛ խօսել , ձայնեաց առ բազ-

մուքն որ գնաւաւ , ուժգին քանիւք և անվէհեր · ասէ . Ընդ
Ա՛հա ապատանն՝ զոր ընտայեայ ի յեհան բերել : Ի չաղաքդէն ,
ի լոյս դառնջեան , յեր այն յանդիման ծանրաբեռնն ղղեայիւթ և
վաթ ի տան՝ դ ի յերդ ասափանիթ չաղաչացող : Օ՛ն ինչ գան
դայս բռնաբոյն լիներ ի կռուռս , երեք էր առաջ բռնի : Չարա
երկայթ ընդ առաջ անդիրեալ , զարդարեցեր չաղաչար · փնտանմբեր
ցեր զբր մոխ նորա , ի պետանել զյաղթանակ նորան ի վերայ գեղ ի
յերդ չաղաչացող : Այրկեան գուցէ հշտանրնանք այդպիսի
գրգիռ արկցեն ի ժողովրդն . վասն ծածկելոյն զգ լսեր
նէր , զի այլ մի լինի լսել : Ընդհատ ոչ իրեանց մեռա
ցանել զնա յիւրաքո՛ր բանակն , առ աչի գուցէ մահ նէր
յարուցել խռովուել ի քէֆի : Ամոյծ ի նաւ մի , հասու
ցանել զնա ի կարքերդն : Այլոյ մնգիսոն ի վարելոյ
մրկին անկեալ ի ծովերբեայս կիւրենայ , ուր շրամոյ
եր պտղամէտս փիլոպատոր արքայ եգիպտացւոց , եգիտ
ապատան ի սահմանս այնր եռագաւորի , և եկայ անդ
աներկիւղ ընդ պաշտպանութիւն նէր :

Չայսմ վայրի Ա՛. փաբիոս սիկատր դարձաւ ի հռոմ
ի ձեռիմնե , ուր երեթևեն էր ի հրեշտակուե . և եբեր
զորոյ ի պատգամախօսին , որ պատուիրեալ հռոմէացեց
ազգ զհն ինչ՝ խոստացայր նշ բարեբաստիկ էլս առ յա
պայ . և խրատեր զնա պարկեշտանալ յոյժ ի յաղողուածս :

Ա՛ֆրն պանի ի կարչերդն ղլաւր յաղնուրնէ կաննեայ : Ի՛ղիյն ի
հռասակցան աննիբաղայ՝ այսպանէ ղանդան : Ալ պայ նշ պատա
նանի : Օ՛ն երանիայն պատուիրէ՝ հասուցանել օգնութիւն աննիբա
ղայ : Ի՛ղանապէրն հոգացեալ ղյմ , մերնի ի հռոմայ : Ի՛ննի
բաղ զուր ջանայնար լինի ի վերայ նէատոլոյ , և նոյայ : Ա՛ֆ
ֆերդս իւրվ բարեյնորհ բանիւք ղսիի ղսերդ . Ի՛ բանդիսոս հռ
լացող : Չարուածիլ աննիբաղայ սա պարպատ չաղաչին : Պա
հռոմայի չաղաչացող նալայ վ՛ն մանուելն : Ի՛ննիբաղ ընդ մար
կանի ընդ հռանիբայն : Ղմերելն ի կռպուռս ելեայ ղբրան
աննիբաղայ : Ի՛ստրդածուելն ի վերայ յանիեալոյ աննիբաղայ ի
կռպուռս : Ի՛ռանիբայն հասեալ ի յերին կարս առվռ՝ անձնագուռ
լինի յանիբաղ : Չաստարմուելն պերելայ սա հռոմայեցեց :
Օ՛ խարդն իրողուելց սիկիլիոյ և սարդունոյ : Ի՛արգումն իլլանա
պերի՝ վ՛ն ընդրուելց նորոյ ծերունոյց՝ ի պերի հռելոյ : Ի՛ներո
լուելն նորոյ պերպորայ , և նորոյ պերպորայ . պատուհա
ընդրելլ հիպատոսայ՝ ասպանի՛ գաղղիս իսպան ղոդրմամբ իւ
բոյ ղբրան : Օ՛ն յա գոյծ արկանք ի հռոմ սուգ անհնարին :

Ընդ Հ· 536· Ն· Ր· 216·

Մագիոս կլաւդիոս ղբվեհրատուն կառավարաց·

Զաբեյան ի մրկի յերգիպտոս·

Փաբիոս սիկատր հասեալ ի հռոմ զգաս առեալ ի պատգամախօսին զեղծ ի՛ն·

բանոյն կարգաբերն զիմոնեան հանգերձեալս ծառայել տեսանի ։ Իրողութիւն սպանիոյ յանդուգն կարգերգոնացաց ։ Պարտաճել պատուհաս առնոյս անցանել չկարալիս ։ Ինչպէս հասանէ՛ի սպանիա՝ փոխանակել պահպանի ։ Յերկու շխերոնս՝ի խափանել զկոյս ապարտաճելոյ՝ զոր նմա , և զրուանն զշջոյս նէ ։

Մադան տանի՛ի կարճագոն զերկոն զերս յալեցուածեն կանոնեայ ։ Լինիս · նէ · ձէ - ձէ ։

* Կատերիս որ տեսնես ։

լինել տեսը տամ՝ի հռովմ և յիտալիա՝ մագոն որդի ամիլկարայ երեսեալ եր պատմել՝ի կարգեդոն զպատերազմն և զյաղթուել՝ի կանոնեայ ։ Ոչեր մեկնեալ սորա վաղ ընդ փոյթ յետ կռուին , այլ յառաջ քան զմոռանել՝ի նա՝ զտեղի առեալ եր աւուրս ինչ՝ի բրուտիոն՝ հրամանաւ եղբօրն , ընդունել՝ի դաշնաւորուն կարգեդոնացոց զգաքաղաքն՝ որք լքեալ թողուին զկոյն հռովմայեցւոց ։ Յորս եմուտ՝ի ծերակոյտ կարգեդոնի , պատմեաց որչափ ինչ արար եղեալ իւր յիտալիա ։ Ասէ ,, Ընդ ,, պատերազմեցաք ընդ եօթն զօրագլուխս , որոց հինգ եին ,, հիւպատոսք ։ և յայլ երկուց անտի՝ մին իշխանապետ , ,, և միւսն զօրագլուխ հեծելազօրուն ։ Ի սկսանէ պա- ,, տերազմիցն՝ զոր ետ ընդ վեցեհին զօրս հիւպատոսաց ,, կանս , կոտորեալ աւելի՝ք քան զերկեսիւր հինգ թշնամին , ,, և արար կալանաւորս աւելի՝ք քան հինգ ։ Ի հինգ ,, հիւպատոսացն՝ք որս ետ՝ք հարուա , վերկուս դիտապատա ,, էարկ՝ի ձակատս պատերազմի ։ Երկոցունց կարեվեր խո- ,, ցեցաւ ։ իսկ յայլ երկուց՝ զոր խոյս ետուն անխոց , յե- ,, տինն յետ սպառազինուս կոտորածի զօրուն , հազիւ վե- ,, ծաւ յիսուն արամբք ։ Օրագլուխ հեծելազօրուն ,, պարտեցաւ , և՝ի փախուստ դարձաւ ։ Իշխանապետին ,, մնծ եր յարդ ։ և համարեալ եր զօրագլուխ աննման , ,, վասն այսորիկ միայն՝ զի միշտ խոյս տայր՝ի կռուելոյ ։ ,, Յողջմտութիւն բրուտինի և ապուլիոյ՝ մնասմէինն սամ ,, նիսացւոց և լուկանիացւոց յայտնեցան՝ի կողմն կարգե- ,, դոնացւոց ։ Կապուա մայրաքաղքն ոչ միայն կամպանիոյ՝ ,, այլ և բովանդակ իտալիոյ , յետ պարտուեն հռովմայեց- ,, ւոց՝ի կանոնէ , իւրովի անձնատուր եղև՝ի ձեռս աննիբ- ,, բաղայ ։ Յրժան և իրաւ է ընդհակ մատուցանել դիպ՝ ,, վը յաղթուեց եղելոյ նոցուն խնամակալութիւն՝ի վը- ,, թհանեաց " ։ Յետ այսորիկ առ վկայութիւն հաստատե- լոյ զնմ զոր և աւետեաց՝ետ սփռել՝ի գաւթի ծերա- կուտին գրիս մի ոսկի մատանեայ , զոր քաղեալ եր նշ՝ի մատանց կոտորելոցն՝ի պատերազմին կանոնեայ ։ և առ ա- ռաւել ևս մեծացուցանելոյ զպատիւ աւուր ինոս հռով- մայեցւոց , յաւել՝ի վը , թէ միայն ասպետք և աւագա-

Ա· Հ· 536·
Ն· Ք· 216·

Նրին ունելին իշխանութեե կրել զայն ։ Իսկ կնիք խօսիչ նէր
եղև այս ։ ասէ ։ ,, Իստ առաւելոյ ակնկալուե վաղ ընդ
,, փոյթ՝ ի գլուխ տանելոյ զպատերազմն՝ առ մեր օգուտ ,
,, առաւելուլ պարտ է և զջան առաքելոյ առ անհրաժաղ
,, ջամ ազգ օգնականուե ։ Պատերազմի՞նս հետւ՝ ի կար-
,, քեդոնէ՝ յերկրի Թշնամեաց ։ մեծ ծախք են կերակրոյ
,, և փողոյ ։ Այսչափ պատերազմունս անհնար եղև
,, յաղթականին խորտակել զզօրս Թշնամեայ՝ առանց
,, զիւրն տկարացուցանելոյ ։ Ա՞ռ այսօրիկ սրարտ է առա-
,, քել և նօրառաք զօրս , և հանդարտ , և փող այնոյ զօրա-
,, կանաց՝ որք քաջ հանդիսացան ՚ի ծառայուիս հնազիա
,, պետուե կարքեդոնի ” ։

Իմիլիան ՚ի կուսակցացն անհրաժարայ այսմանէ զանձնէն ։

Ի զուարճացուցանել անդ մտագնի իւրովք բանիւք զժգոհուիլ ամ , իմիլիանի՝ որ կուսակիցն էր քարկասեանոյ , Թուեցաւ՝ Թէ եգիտ դիպող առիթ այսն առնելոյ զանձնէն , որ էր ՚ի հակառակ կողմանն ։ Ա՞րդ զարձեալ ՚ի նա հեգնօրէն՝ ասէ ։ Իսկ գնդրէ Թոռիդի տէր այս ամ անձնէն ։ Ո՞չ
էնջնէ հաւանի ընդ ձեռնարկ պատերազմի ընդդէմ հռովմայեցոց ։
Ո՞չ ամ ինդ էնջնէ՝ զի ՚ի ձեռս պաշ նոցա անհրաժեշտ ։ Ստօրեւ ,
բիմարդարձ լեր ընդհանուրացեալ՝ զոր յորդորիմ մաքառանել զիս ։
Իսկ ոչխարք յարձակեալ առիւծուոյ ծերբակոտին , դուա՛ր ՚ի ծերոց հե-
ռանիլն ծերբակոտի ։

Ազնուն ասէ նմա պատասխանի ։

Ո՞նման ծանրագիմ և ծանրաձայն՝ առ քանս իմիլիանի՝ ետ պատասխանի ։ Իմ ո՛չ էին կամք խօսել այսօր , առ ջամբոնե-
լոյ բանիւք՝ ընբռնա զոմոր ինոյ անախորժելիօք՝ զնդրկոյ զինծառ-
րէ՝ զոր պետանէ ։ Ո՞այց ես ՚է ջուալ ինէ պատասխանի մեռա՛ր ծե-
րուանեաց ծերակուտի՝ որ ոչ են կարծանէ , ընբռնա կարծիս զինեն ար-
կանէն անհամբոյր վայրենուե , կամ ծառայական գոյնուե , որով մո-
ռացեալ երևեն , կամ զխօսել իմ ընդ ապտի , և կամ զնմ ինչ լինել
այդպիսի ։ Ո՞պա պամ պատասխանի խնդրուն , ընդ զիս է իմ բողոքել
զչմտանուե առ այդ պատերազմ ։ Ա՛ռ ոչ հաճեցայց երբեք՝ հակառակող
երևելոյ տուա անյաղթ զօրագլխի , գնդա ոչ տեսից յանի ելեալ ըզ-
պատերազմն գաշնագրուե , որոյ պայմանք եղեն պահելի ։ Ա՛ռ առաղե-
ցեր գէշ զնաշուե՛ն զառաջին , գնդա ոչ անդրէն նո՛ր նորոգեսցի ։
( )գուա՛ր առաջարեր ոչ ոք ընդդէմ ՚ի մաքառե՝ զառաքինացոյնն
առ քամս զնէրս ինքեան և այլոց հռոմայեցոյ անհրաժեշտ ։ Իրրե և
չես ապրեին զնոյն , պարտական էի և ես ուրուք լինել երբեք զնոսա ։
երբ զի այս բարեբաստիկ յաջողուածք , ըե կամիցիմ օգոիլ , գնա՛ր է
ըե հորդեացեն մեզ ճանապարհ պայմանաց հաղորդե և ես օգտա-
բաց ։ բայց ըե զանց արասցուք զդէպ քամս , յորում երեխք առա-
ել գտող հաղորդե՛ քան ընկալուել , երբ՛ նէմ յոյժ , գոցե խնդա-
ըե որ զնօք զնշել՝ վա՛ղ պրծցի ՚ի ձեռաց և նանրասցի ։ Ա՛ ի զի

Ը. Հ· 536։
Ա· Բ· 216։

ինչ էցեն այս անդ այսչափ պանծալիք, և չինչ գլխէցին։ Յորոբզի ասէ զըշտս ընդունէաց, առաւելեալ առ իս զըշտանառս։ Ուսի զինչ այլ խնդրելիք, ըե՛ ի պարտուիլեան մտանելոյ էր առ։ Տերեցի ասէ երբեմն բանիցդ ընդունելոց, յայտ է ըե՝ հրեշտակ առաքօք, և հասեալ ընդ ամ համբարձօք, առաւելեալ ներքոյոր և գող· զինչ ասելի խնդրելիք, ըե չէրեն կորուսեալ էիր զդոյին բանակ։ Կայր զի զ՚ես դնդին երևելոյդ ապանօր այր զ՚ի հրեշտակ՚ե զնուսէ առաջի գոպատորըե· (երբ զի ըուռ ըե և իմ հան երաւանդ հարցանել ցեզիզոն, զոր օրինակ իշնէ նա մարելոյ առ իս՝ ի հարց գորչ·) զի համ նա ինչն, և համ մարգն գոչ ինչ պատասխանի։ Ցերուն հաննեալ հանդերձ ասէ զիաուիլեան ինդնակալուըե, և նշխարեալ գնա ամ իպալիս։ Ո՞ղե, ասացէք· յամ ծողովէրդոց՝ որ ընդ լսուին անուամբ, հայցէ գնել զ՚ի չեր հողն ըրկել· համ յամ գաղատացոց բեղկացուցելոց երբեսուն և հինգ գեղից հաուիմայ գոպատորեալ՝ ի պատասխանել մագոնի, թե չեզև ինչ այդպիսի· ասէ· ապա ինդն ել բաղամ ընդունիմ, որոց գեռ յամրնել ունիմ։ Ասացէք, չինչ պարտաուոր էան ընդունիմ՝ որ ինդն ել· գեռ համ ինչ՝ ի նա յոյս։ Ի պատասխանել մագոնի՝ չգիտեմ ինչ յայդպիսեացդ այտի· ասէ անդնդն· Այս ասկ չիմ ինչ գեղծագոյն չան զայդ՝ ի գիտել։ Ուսի ըե ծերեհուրեն գոռվմայ հոսեցեալ էրեն խնդրել հաղաուրե՝ առաւելոյ՝ ինդնակալեցիք գեպատիս առ անոնե բան՝ հոսել գայանեն։ Հասել մագոնի՝ թե ոչ, հրկիզ անգրելն· ապա ինդ գեռ պարեբաշն՝ ի նմին հայի՝ որպես եր յառալնուսն առուր անցանելոյն աննեբաղալ չեռալիս։ Հաղաուիմ էան՝ ի գրել ելբոմ, որ չիշեն զնելոյ առալնդ պարեբաշն։ Ոեր երրղաուրե՝ չերեն երբեք աջողելոյ, ոչ՝ ի ծոլոյ և ոչ՝ ի չամապե, որպես յառալ էան զհեռապատուսրե։ Լ· լուսուպհուս, և առելոյ պոապատուիսե։ Կայր և այնպես առ հեռապատուսրե՝ ի պարտուիլ մարեցուք մեր չեփառեան էզդիս։ Ոեր գեռ լերեի այսօր բանուի ղրկել զերբեսս, (ղրր զ՚ արաացեն գեր,) ուռնդրե՝ հիմն այնիսկ լերոյ ընգրունելոյ հաղաուրե, երեն՝ ի պարտուրե մտանելացուս, ղրր այժմ չե՛ս որ առաջի առնե զնդ՝ գինչ չաղնեանս ես։ Ոեն ղրոյդ՝ ի գրել լինելն էամ հաղաուրե առնել ընդ հոսեմայեցիս, էյ ընգրունել ղայն՝ ի նոցանե, էաղ գերե՞ զինչ ասէ։ Կայր ըե դիս գարգանե՛ք ըաց առաջի գրուրեդ մտանի, այս էն իմ կարծիք։ Այամ չաղնեան է աննեբալ, և չայնժամ ոչինչ պէտս ունի օգնականուե։ և էյ խոբե զնդ անորի չոսով· որ ըե այդպես էդե, չե՛ս արժան լսել նմա։

Դևերակոյն պատուիրել օգնութիւն հաստատել անհնարին։

Բանաք աննանն չազգեցին ինչ՝ ի սիրտ ծերբուհեացն։ Ոմպես պաշարեալ եր զնա ուրախուել չայիմուիթե, որ ոչ անսային ուժի՝ որ նուաւգը գայն· այն գի՝ և առելուին սերտեալ միշտ ել մեջ տոհմին աննեբաղալ և աննանի առնելը զնա՝ ի միտս կասկածոտս։ Խորհեցան՝ թե և գայդն

Ա՛ջգն անտարակոյս ի գլուխ հանէը զպատերազմին յօգուտ իւրեանց։ Ա՛պա Հաստատեցաւ Տ՛երկաց Հաւանութ առա-քել առ անվնիքաղ յօգնուել չորս Տղու նուիրացիս , քա-ռասուն փիղս , և մեծ ինչ գումար դրամոյ ։ Ա՛ռաքեցաւ և սպայ ոմն զօրագլուխ ի մագոնի ի սպանիա , գրել ի զինուորուել քան Տղու հեծեալս , և չորս Տղու հեծեալս առ առաքելոյ հետ զՏեառ ի զօրս այնր գաւառի , և ի տալոյ ։ Ա՛ւագն այս պատուիրք կատարեցան յուշիկ և դանդաղանօք , ոմն ստէպ պատահ ի ժամանակս յաջո-ղուե , մանաւանդ յորժամ ի կառավարս մնալոյ անվիա բանուի և նախանձ ։ Ա՛զգի երկպառակութեն և կռնչասի-րուե կօրճանաւմն ի իրդուեն ։ Ա՛ղնոն էր այր քաջա-խոհ , և իրաւացի էին իւր խորհուրդք · բայց խանգարէր զնա՛ զիւր առաւելուն յայտնի հակառակութ առ առնՏմ՝ և անձն անվնիքաղայ ։ Ա՛ռ օգտակար լինելոյ ի կշռուելս , և ի յարգի ընծայեցուցանելոյ զիւր կարծիս , պարտ է չմիտել ի կողմն , և խնդրել միայն զՏ՛երկայ օգուտ ։

Ա՛սի Տռոմմայեցիքդ կային պատրաստել դարմանն մատու-յանել իւրեանց ինաւսն ։ Ա՛յն քնուէ մոագիրքդ և աշ-խոյժք , բայց ձախորդուէն ալար զնո առաւել ևս ժրա-քանս և անքուես ։ Հիւպատոսն ոչինչ վերջնապէս յառնէ՝ որ ինչ անկ էր իւրում պաշտամն ։ Ա՛ղանապետն Մ՛ա-յոնիոս պէրա՝ յետ կատարելոյ զպարտուպաշտաձն կրօ-նի , խնդրեաց ի ժողովրդենէ ել սակրաւէ՝ հրամանն աշ-տանակելոյ յերիվար՝ ի հրամայել իւրում զօրուն · և անյապաղ զինու վառեաց պերկուս լեգէոնս խմբեալս ի հիւպատոսոյ ի սկզբանէ տարեյն · զուտ Տղու սպրուկս՝ զորոց ասացաւ ի վերոյ · և զգաւնդս առեալս ի նահան-գէն պիկենտեան , և յերկրէն՝ որում անուն կոչէին [1] ֆա-բրակ գաղղիացիք ։ Ա՛ւագ Տ՛զգի այս զօրք ոչ Թուեցան նմ բա-ւական , խորհեցաւ ի գործ դնել Տնար՝ յոր ձեռն արկա-նի միայն ի լեռին կարիս և յանդուսուե , և յորժամ վայել չականին Տարկ լինի տեղի տալ սիտանուեն ։ Ա՛պա եՏան Տրաման՝ երթալ տալր ազատուեթի քանտարկելոյ , եթէ վճ չարագործուե , և եթէ վճ պարտեաց , և եղև սոյա Թիւ վեց Տղու ։ Պետուէն էր ի չքաւորութէ ծան · վեր Տարկ եղև տալ նմ զվնասն՝ զորս աւեալ էին ի գաղղիայ , և զօրս լերեալ էր փլամինիոսի յաղթանակաւ ։ Իսկև

Իչհանաս պետն Տռոմայեցոց՝ զօրս ի Տը-ռովմայ ։ Լիվիոս · ին · ծբ ։

1 Էր այս նահանգ ինչ գոտի՝ ի ծով ծովակոյս՝ զորս ներքին

Աս Հ· 536։ Ն· Բ· 216։

այս իրք այսպէս կատարեցան , եւ գնայ ի քաղքին քսան եւ հինգ հազար արամբք զինեալովք ։

Ընդիբաղ ղուբ ջանա հնար լինի ի վերայ նեա պօլսոյ և նոցա ։

Աե ։

Յայնմ վայրի անդրկեան լեալ ի վէր կապուայ , միւս ևս փորձ փորձեաց ի վէր քաղքին նեապօլսոյ · բայց ի ղուբ՝ ոչ յաջացաւ ։ Զնոսի խաղացուեալ զգունդս ի նահանգն նոլայ , հաստատեաց ի միոս տունալ զայն քաղաք ։ Զերծունիք զգացուցին կղզիսոսի մարկելղսի՝ որ էր յայնժամ ի կամուսիոն , զմեծ վտանգն՝ յոր կայր քաղաքն . զի ժողովուրդն ի պատրաստի էր անձնատուր լինել յանդիբաղ ։ Իմիեաց սա վազվազակի · մինչև ի լսել անդիբազայ՝ թէ մարկելղոս գայ , խոյս ետ ի ծովեզերեայ կողմանս նեապօլսոյ , կարի իմն անձկանաք տիրելոյ այնմ քաղքի , զի իսկ ներ նաւահանգիստ՝ անդր ժողովել անբոյթ զնաւս եկեալս յափրիկոյ ։ Այլոյ ոչ վստահացեալ ի հաւատարմանէ քանակաց , չոքաւ պաշարել զնուկերիա ։ Զի յետ երկար պաշարման՝ հարկեցոյց զնա սովամբ լինել անձնատուր , Թողեալ քանակաց ազատութիւն խուսելոյ՝ ուր և կամք իցեն ։ Զի թէպէտ խոստացաւ նոցա խոստմունս մեծամեծս , եթէ կամիցին նիզ ծառայել յիւրում զօրուի , ոչ գաւա և ոչ մի ոք՝ որ յանձն առնուցու ։

Մ արկելղոս իւրով բանբերօն բա նիւք շահի զսիրս Զ· բանտիոսի նոլացւոյ ։ Լիւ իւ· ձէ ։ Գլուխ ԽԲ· ի մարիւսս· 303 ։

Ապերեւս ոչինչ ընդհատ էր և պատրաստութիւն ժողովելոց դեռեւս նոլայ ։ Այլոյ ի քաղքին անդ պատահի ոմն սալ Զ· բանտիոս անուն , ասպետ քաջազօր · մինչև հաւանիլ ցնդ ընդ այն ժամանակս չունելին զայլ ոք նշանաւոր ընդ վնա ի դաշնաւորս իւրեանց ։ Զոսա գտեալ անդիբազայ յետ պիտրզիին կաննեայ իւրում կինամուն՝ ի շեղջս դիականց , հրամայեաց դարման տանիլ վիրաց նոր ամ խնամովք և գթովք . և յետ բժշկուն հրաման տուաւ նմա երթալ ի տուն իւր , ոչ միայն առանց փրկանաց , այլ և պարգեաւք ։ Ոչ կի ի փոխարինութիւն ընկալեալ երախտեացս , քանայնեալ էր սորա տալ զնոյա ի ձեռս անդիբազայ ։ Զի քաջ իսկ տեսանէր զնա մարկելղոս գեռ խուռվեալ և շփոթել ։ Ոչ կի հարկ էր , կամ կորուսանել զնա տանջանօք , և կամ շահիլ նպաստիւք ։ Հաձոյ եղև մարկելղոսի երկդս այս , յոր և յօժարեալ էր ի քան · մ ետ լինելոյ իւրոյ քաղցրաքարոյ , հեզսհամբոյր և դիւրընտրել ի ձգել զսէր այլոց ։

Զպա յաւուր միում իբրև եկն բանտիոս յողջոյն նր , եհարց զնա մարկելղոս . ո՞ւս գու . ոչ զի չճանաչէր զնա , այլ զի սուիթ առնուցու ի զրոյց մտանել Զ նմա ։ Զնասել բանտիոսի զանուն իւր , մարկելղոս իբրև ի զարմացման լեալ՝ ասէ . Ուր գո՞ւս էիս բանտիոս այն սպաց , որ ի բերան էս ամենեցուն ի հռովմ , ըն ռաչո-Զ մարքեար ի պաթերպոլին

ՀԱՆՆԷԱՅ , և ՈՉ ԼՐԵՐ ԼԻԱՐՈՅ ԵԿԼԵՈՑ ՀԷՏԱՓԱՏՈՑ , ԲԽՄԱԲԱՒԵԱԼ ՊԱՆՉԻՆ ՀԱԲՒԱԾՈՅ՝ ՈՐ ԻՆԱՆԷՒՆ Ի ՎԵՐԱՅ ՉՕՐԱԳԼՒՒՆ ։ Ի ՊԱՏԱՍՏԱՌ ԽԱՆԱԼ ԲԱՆՏԻՈՍԻ , ԹԷ ԵՒ ԼՒՆԱՑ ԵՄ· և Ի ՅՈՒՑԱՆԵԼ ԱՒ ՉՍԱԿԱՍ ՎԼԵՐԱՑԻՆ՝ ԱՍԱՑ ՄԱՐԿԵԼՈՍ · Ի ՈՒՄ ԶԼՒՐԴԲ ՅԵՒ ԵՐԼԵՑՈՒՑԱՑ ՆԵԼՈՑ ՉՈ ԱՒՈ ՄԵՂ ԱՅԴՊԻՍԻ ԱՒՀԱՒԱՒԱՊՂԵՑՒՑ ԼԱՒԱԿԱՄՈՒԲԵ , ՉԷՒԲԸ ՎԱՂԱԳԱՅՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼ Ի ՆՆՋ ՂԱԲՃԱՆԱՒՈՒ ՊԱՊԵ ։ ՇՄԱՐԵՑԷ ՔԵ ՉԷՒԵՒՑԷՄ ՎԱՐՉԿԱՒԱՅՑ ԼԻՆԵԼ ԱՂԲԵՒՈՑ ՄԵՐՈՑ ԲԱՐԵՒՄՈՑ , ՈՐ ՄԵ ՃԱՐՔԲ ԵՆ ՑԱՂԱ ՌԱՂԱՒՈՑ ԿԱՀ ՄԵՐՈՑ ։ Ի ՅՈՑ ՉՆՈՐՀԱՇԱՔ ՂՈՒՑԱՅ ԽԱՒՆԵԼՈՑ ԼԸ ԳՈՐՈՎԱԿԱՆ ԳԼՈՒԽ և ԸՆԱՆԱՆՈՒՆ , ՅԱՒԵԼ Ի ՎՐ Ի ԼՈՒՍՆ ՅԱՒ և ՊԱՐԳԱՒԱ ։ Ի ՅԱՅ Ի ՀԱՐՈՒՍԱ ԱԻ ՓՈՂՑ՝ ՂՈՐ ԵԱ ՀԱՄԱՐԵԼ ԻՒՐՈՒՄ ԳԱՆՁԱՒՈՐԻ , ՊԱՐԴԱՒԱՑ ՆԻՓ և ՆԺՈՂԳ ԵՐԻՎԱՐ ՊԱՏՐՈՍԻ · և ԱՌԱՋԻՆ ԻՍԿ ՆՐ ՀՐԱՄԱՅԱՑ ԻՒՐՈՑ ԳԱՀՅԱՑ , ԶԻ ՄՈՒԾԱՆԷՆ ՎՆԱ՝ ՅՈՐԺԱՒ և ՅԱՅՑ ԵԿԵՑԵ ։

Ի ՆՐԱՒԻ ՅԱՅԱՒ ՎԱՅՐԻ ՅԱՆՁՆ ՄԱՐԿԵԼՈՍԻ , ԹԷ ԱՐՈՒԵՍԱ ԱՄՔԱԲԼՈՒ ՉՈՂԻՍ և ԳԵՐԵԼՈՒ ԳՍԿՐԱՏ՝ ՔԱՆԻ՞ ԱՒՏՈՒ ԻՑԵ ԳԱՀԵՐԻՑԱՑ , և ՈՐՈՑ ՅԱՆՁՆ Է ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ · ՈՐՈՑ ԱՊԱՐԱ Է ՎԱՐԵԼ ՈՉ ԽՈՐԽՏԱՆԱՆ և ԳՈՒԱՂՈՒԹԵ , ՈՉ ՕԱՂԱՒՆԱԼԻՍ և ՊԱՏՈՒՀԱՍ ՝ ԱՌ ԱՌԱՋՆՈՐԴԵԼ ՄԱՐԴԿԱՆ · ԱՅԼ ՑՈՅՔ ՔԱՂՑՐՈՒԵ և ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵ , ԳՈՎԵՍՔ և ՓՈԽԱ ԲՒՆՈՒԹԻՔ ԱՐԱՐԵԱԼՔ ԼԸ ԺԱՄՆԱԿԻՆ և ՄԱՐԹԱՆՈՔ , ԷՆ ԱՊԱՀՈՎ ՀՆԱՐ ՀԱՍՈՒՑԱՆԵԼՑ ՎՆՈՍԱ ՅԱՒԱՋԱՂԻՍ ՎԱԽՃԱՆ , և ՀԱՇԵԼՑ ՎՐԸ ՀԱՆԱՊԱՂ ։

Ի ՅՈՒԻԿ ԱՎՆՈՒԱՔԱՐՈՂՈՒԹԸ՝ ՄԱՐԿԵԼՈՍ ԱՅՆՊԷՍ ԱՄՔԱԵԱՑ ՉԱՀԳ ՔԱՋԱԼԵՐՈՒԹԻՆ ԲԱՆՏԻՈՍԻ , ՄԻՆՉԼԱ ՓՈՐՁԱՒ Ե-ԿԵԱՑ , ՈՉ ԳՏԱԼ Ի ԴԱՇՆԱՒՈՐ ՀՌՈՎՄԱՆ ՔԱՋ և ՀԱԱՃԱՐԻՄ ՔԸ ՎՆԱ , և ՈՉ ՄՏԱՒԻՐ և ԱՐԹՈՒՆ Ի ՅԱՅԱՆԵԼ և ՀՄՄՈՒՑԱՆԵԼ ՂԱՅՆՈՍԻԿ՝ ՈՐՔ Ի ՆՈՂԱ ԿՈՒԱԿԻՑ ԵՒՆ ԱՆՆԻԲԱՂԱՅ , ՈՐՔ և ԵՒՆ ԲԱՂՈՄ ՅՈՒԺ ։ Ի ԳԻՄԵԼ ԱՆՆԻԲԱՂԱՅ Ի ՆՈՂԱ , ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ ԵՐ ՍՈՒՑԱ Ի ՄՏԻ , ԶԻ ԿԵԼԱՆԵԼ ՀՌՈՎՄԱՅԵՑՈՑ Ի ԴՈՒԲՍ՝ ԽԱՂԱԼ Ի ՎՐ ԹՇՆԱՄԵԱՑ , ԻՆՔԱՆՔ ՓԱԿԵՍԱՑՆ ՂՂԲՈՒՆՍ , ԱՒԱՐ ՀԱՐՑԱՆ ՂԱՐԱՒՈՒՆ , և ԱՆԱՁՆԱՒՈՐ ԼԻՑԻՆ Ի ԿԱՐՔԵԴՈՆԱՑԻՍ · և ԱՐԱՐԵՔ ԻՍԿ ԵՐ ՆՅ ԳԻՇԵՐԱՅՆ ԲԱՂՈՄ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՆ ԼԸ ԹՇՆԱՄԻ ։

Ի ՔՐԵ ԱՂՂ ԵՂԵ ՄԱՐԿԵՂՈՍԻ ԴԱՒԱՂՐՈՒՆՆ , ԿԱՐԳԱՑԱ ՁՅՄ ՁԱՀՍ Ի ԽԱՓԱՆԵԼ ՂԼՍ ։ Ի ՔՐ ՆԱ ԿԱՄԱԼ ՂԱՏՂԻ ԱՌԵԱԼ ԱՒՐԱ ԻՆՁ Ի ՆԵՐՔՍ Ի ՔՂՔԻ , ՈՉ ԱՌ ԵՐԿԻԼՂԻ , ԱՅԼ ԱՌ ԱՐԿԱՆԵԼՑ Ի ՍԻՐԱ ԹՇՆԱՄԱՑ ՅԱՆԴՈՒԳՆ ՎՍՏԱՀՈՒԻ ։ Ի ՆՐ ԱՐԳԱՐԼԵ ԱՆՆԻԲԱՂ ՄՏԵՒԱԼ Ի ՊԱՐՍԱԿ ԱՆԴՐ ԱՌԱՆՑ ԻՆՁ ԿԱՐԳԻ և ԶԳՈՒՇԱՒՈՐԵ , ՂՈՐ ՍՈՎՈՐ ԵՐ ՎԱՐԵԼ ։ Ի ՄԱՐԿԵՂՈՍ՝ ՈՐ Ի ՆԵՐՔՍ Ի ՔՂՔԻ ԿԱՂՄՈՒՆԵՐ ՁԼԻՐ ԳՈՒՆԴՍ Ի ՊԱՏԵՐԱԶՄ, ԵՒՍՆ ՎՐԸ ՄԻԱՆԳԱՄԱՅՆ ԼԸ ԵՐԻՍ

Ա· Ջ· 536 ։
Ն· Ի· 216 ։

Ջարուածիք աննիբաղայ Ի մարկեղոսէ , սէ առ պայրըսպաւ նոյ ։

Լին էջ· 3Ը ։ Պետրոսէ Ի մարկեղոս · 303 ։

Ա՛ե՛ Ա՛ե՛ 536։ Ն՛ե՛ Ր՛ե՛ 216։

դրունս . և յարձակեցաւ ՚ի վերայ արշաւելոցն այնպիսի բուռն զօրութ՛ , մինչև ոչ կարացեալ նոքա ժուժկալել , յետ առ վայր մի դիմակալելոյ քաջութ՛ , յետոյ ուրեմն խորտակեալ՝ խոյս ետուն ՚ի բանակ իւրեանց . և անկան ՚ի նոցանէ երկու հ՛ղր երեք հարիւր արք . ուր ՚ի մարկեղոսին կողմանէ մեռան միայն հինգ հարիւր ոգիք ։

Պատուհասիլ քաղաքացոց նոցայ վը մասնուհ՛ն ։

Ա՛յս առաջին նուագ է զօրանալոյ Հռովմայեցւոց ՚ի վ՛ր անհնարաղայ յետ պ՛ղծկին կանխեալ , որպ և մեծ ե՛ղեն հետևուե՛ք ։ Ա՛ՙ պի ՚ի վ՛ճակին՝ յոր կային յայնժամ իրողութ՛ հաղիւսիւտուե՛ , առաւել գժուարին էր կատեցուցանել զընթացս յաղթութ՛ անհնարաղայ , քան գյաղթել նմ՛ յայնմ հետ ։ Ա՛յս առաւելութ՛ սկսաւ պատանդել գՀռովմայեցիս , և ապդել ՚ի նո՛ վստահուե՛ ինչ , ցուցեալ նո՛՝ թէ պ՛ղծին է՛ թշնամւոյ՝ որ չ՛ ինչ անպարտելի . և թէ հնար է և նմ՛ հարուածիլ և վանիլ ։

Ա՛ՙնհնարաղայ ընդհարկանի՛ է կռսիլեան ։ Լ՛Ա՛ե՛ իգ· ՃԸ ։

Յայնժամ մարկեղոսի փակեալ նախ զդրունս քղ՛քին , և կարգեալ պահապանս՝ զի մի՛ ոք ելցէ արտաքս , խոյզ և խնդիր արար ամենուն՝ որոց խորհրդակցեալ էր դիւ՛բայն ՚ի ծածուկ ընդ Թշնամիս . և ՚ի ստուգիլ եօթանասուն երևելի մ՛ղապարից մնասուե՛ , դատապարտեցան ՚ի սլե՛տորէ ՚ի գլխապարտուե՛ . առան նո՛ ինչ՛ք ՚ի գանձ հասարակաց՝ ՚ի շնորհս ժողովրդեանն հռովմայ . և այնպես դարձուցաւ ՚ի ծերակոյտն նոյնպ՝ մ իշխանութ՛ն բարձեալ ՚ի նոցանէ դաւաճանութ՛ ։

Լ՛ՙ կարացեալ անհնարաղայ տիրել նոյնպ , դարձաւ ՚ի պաշարուե՛ն կռսիլենին . որ թէպ՛տ և քաղաք էր փոքր , և պահակապանք ՚ի նմա միայն հ՛ղր , այլ կարբեդոնացիք բազում անդամ վանեցան ՚ի նմանէ . մինչև ամառ ցեալ անհնարաղայ կալ է՛ երկար ժամանակ իւր . և թո՛ղեալ անտանօր գունդս ինչ՝ առ չերևելոյ իսպառ ձեռն՝ թափ , խոյս ետ ՚ի կապուա ։

Զ՛ՙերբէն ՚ի կապուա վտասակար եղև զօրուն անհնարաղայ ։

Ն՛ոյնօր [1] զօր նո՛ , որպ դիմակալ լեալ էր ծանուցից աշխատուե՛ , և յահաւոր վտանգս չ՛ր երբէք վտասպրտեալ , նկուն եղև իսպառ ՚ի յղփութ՛ է և ՚ի գրգռանայ , յորս որչափ էր անընտե՛ , այնչափ անյագաւրդ յարեցաւ ։ Ո՛ւն , գինեբռնք , շուայտութ՛ք , ՚ն՛ակաձանութ՛ն և դատարկուե՛ , որք և ըստ յաճախելոյ՝ օր ՚ի զօր քաղցրանան , այս ամենայն իրք այնպ՝ս տկարացուցին զզօրա-

1 Զօրս ոչինչ յաղթահարեաց բռնութ՛ չարէացս , կորուսին բազում բարուք , և գրգանք անշափ· և այնչափ սատակագին , որչափ առնսոլորութ՛ կաճոգինս ընկղմեցան հայոսիկ ։ Լ՛Ա՛ե՛ ։

կանայն զմարմին և զքաջութիւն, որ թէ առ վայր մի և այ կայցին ի կայն, այն էր առաւել պատուդ հռչակի յաղթութեցն եղելոց՝ քան առաժամանն արիութիւն։ Իրագիտաք զինուորական արուեստի համարին, թէ աննիբաղ առաւել սխալեաց, յորժամ տարաւ զդունդս ի կապուա ի ձմեռել, քան յորժամ զանց արար խաղալ ի վէր հռովմայեցս պատերազմին կամնեայ։ Իսը պի այդմ յապաղեման և անհոգութեանն ասից տիտոսի լիվիոսի, հնար էր երևիլ՝ թէ յամենայնի միայն զյաղթութեան. այլ դեղերիցն ի կապուա երթալ ընդմանէ զջորուին՝ պիտեան առ յաղթութեն։ Իսրև ի բաց տարաւ աննիբաղ ի քէքէ անտի զիւր զօրականս, թուէին այլ մարդիկ՝ յառաջնոց անտի օտարք։ Ասեաւքը բնականալ կանդորը բնակարանս, և կեալ ի յոփուէ և ի դատարկուէ, այլ ոչ տոկային քաղցի և ծարաւոյ, յերկարաւոր չուոյ, և այլոց ձգանց պատերազմի։ Ցարան գոգոյս առ հասարակ ըստ իւրեանս կանայս խնդիշս։ Ոչ ամանն ողջոյն բնդմէ եղեն դասալքը, որոյ ոչ կայր այլ տեղի ապաւինի բաց ի կապուայէ, յերեսաց խոհական խաւուէ իւրեանց զօրավարաց։

Յայսմ ամի՝ զոր ցայս վայր խօսեցայ զկապուայէ, զի հետ ջրբայ բանիւ տիտոսի լիվիոսի։ Կայր էգիտեմ՝ եթէ զոր ինչ ասէ նա զախտող հետևանքեն ձմերելոյ զօրուն յայսմ հեշտասեր քաղաքի, իցէ ամիս ձգգիւ և հինաւկան։ Ի հշուել ձգգիւս զամ զպարագայս պատմութեանս, դժուարին է հաւաստալ, թէ տկարանալոյ զինուց աննիբաղայ յայնմհետէ՝ ոչ այլ ինչ լեալ իցէ պատճառ, բայց յամենալ նր ի կապուա։ Պաքէն սա ևս եղև պատճառ, բայց նուազ քէ զայն ամ. և քաջութեն՝ որով կարքեդոնացիք յետ այնը ժամանակի յաղթական գտան հիւպատոսաց և պրետորաց, առեն զքէքս ակն յանդիմանն հռովմայեցւոց, պահեցին վերբանց կալուածս, և կացին միացին այլ ևս չորեքտասան ամ յիտալիա, և ոչ արտաքսեցան, ցոյց իմն է հաւանական՝ թէ տիտոս լիվիոս աւելազանցութէ խօսի զախտող հետևանաց գրգռնայն կապուոյ։

Ոտն պատճառ ձախողելոյ իրողութեց աննիբաղայ եղև առ ի չգոյէ օգնականութեց, և նորաւաք զօրաց ի կողմանէ իւրոց հայրենեաց։ Ցետ լսելոյ զքանս մագոնի՝ այնպէս գաւեցաւ ծերակոյտ կարքեդոնացւոց, թէ առ վերելոյ յառաջ զաշխարհակալութիւս իտալիոյ՝ հարկ էր առաքել անդր յափրիկէ զօրավիգն երևելի հեծելազօրու նուամիդացւոց, քառասուն փիղս, հնձս տաղանդս, որ են

Խորհրդածուն ի վերայմենալոյ աննիբաղայ ի կապուա։

Լն. Հ. 536։ Ն. Ք. 216։

Լն. Ի. 6։

Ա՛ Հ· 536։ Ն· Ք· 216։ ԼԻՎ··· լԲ։

երեք միլիոն , և զինուորել Թոյակաւ 'ի սպառիս քսան հինգ հետևակս , և չորս հինգ հեծեալս , 'ի զօրացուցանել զերկոսին զօրս սպանիոյ և իտալիոյ ։ Պակասն և այնպես ոչ կարաց 'ի ձեռն բերել մադոն աւելի ք զերկոտասան հինգ հետևակս , և ք զհինգ հինգ հարիւր հեծեալս . Թող զի յորժամ 'ի պատրաստի էր գալ յիտալիա այնօրիւք զօրականօք սակաւաւորօք ք զնոստացեալն նիճ , ընկալաւ նոր պատուէր , և առաքեցաւ 'ի սպանիա . մինչ զի անկարաղ յետ այնպիսի մեծամեծ խոստմանց՝ ոչ ետես զեկաւորուն , ոչ զհետևակազօրսն , ոչ զհեծելազօրսն , ոչ զփղոյ , և ոչ զփողոյ . և մնաց Թողեալ յինքեան՝ զօրք, որ չէին ինչ աւելի ք զքսան և վեց հինգ հետևակս , և ք զինն հինգ հեծեալս ։ Այս վիճակ հնար էր նմա այսպիսի տկարացեալ զօրօք զբռոմէ ունել յօտար երկրի զնմանի տևան տեղիս , զուսպ ունել , պահել զստացեալ երկիրս , զնոր դաշնաւորս , յաւելուլ և նորս . և արիաբար չահատակել ընդեմ երկոցուն զօրաց հռովմայեցւոց՝ որոց ամ ըն ամ լինէր նորոգութիւն ։ Այս է բուն պատճառն կոյս լինելոյ իրողութեց աննիբաղայ ։ Թէ 'ի ձեռս էին գըրաւեալք պողիբիոսի զայց իրաց , տեսանէաք արդեօք , Թէ մեծ համարէր նա զայս պատճառ՝ քան զգրգռութիւն կապուայ ։

Կասիլինան հասել 'ի յԱլպեան կարիս սովոյ՝ անձնատուր լինել յանձիրաղ ։ Լիվ իդ· 3։

Երբև սկսաւ եղկանալ ցրտութիւն ձմերայնոյն , աննիբաղ տարաւ զգունդս 'ի ձմերոյկ արտաքս , և դարձաւ 'ի կասիլինոն . որոյ բնակիչք , ոչ և զօրականքն պահապանք՝ էին հաստելք 'ի յետին չքաւորութի ։ Օ՛ի Թեպետ 'ի ձմերան դադարեցին բաղխմունք, բայց վասն անդուլ պաշարման քղքին 'ի բացուստ , անհնար եղև մուծանել 'ի նա համբարս ։ Տիբ· սեմպրոնիոս հրամանատար էր հռովմայեցւոց՝ 'ի չլինել իշխանապետին անդ , որ կոչեցեալն էր 'ի հռովմ վե իրողութեց կրօնի ։ Պարկեղոս մեծապես ըղձանայր հասանել անդր յօգնուի պաշարելոց . բայց խափան արկանէին , ասեի ջուրք վուլտուրնոսի յորդեալք յոյժ , անտի աղաչանք նուլայեցւոց՝ որք երկնչէին , Թէ ընդարձին ընդ նմա կամպանիացիք՝ ընդ հեռանալ 'ի նոցանէ հռովմայեցւոց ։ Հնար էր սեմպրոնիոսի ձեռն 'ի գործ առնել , բայց քղի իշխանապետին պատուիրեալ էր չառնել ինչ մինչև 'ի դարձ իւր , ոչ իշխեաց խըզտել 'ի ընդհս կասիլինոնի , Թէպետ և գիտէր՝ Թէ յայնպիսի տառապանս էին քղքացիք , որ ձնչէին և և զքաջազանց արիուԹի ։ Ընդև ձեռնհաս առնել այլ ինչ , բայց ընուլ յարմարեաց քաղելոց 'ի մծտակայ անդաս

տանաց զբաժանէն տակառաց , և ընկեցեալ զնա 'ի վուշ- Ա՛ Ե· 536·
տուրնոս գետ՝ հասուցանէր ըստ զառ 'ի վայր ջուրց 'ի քա- Ն· Փ· 216·
ղաքն , յառաջագոյն ազգ արարեալ իշխանաւորի նոր , ըստ
հասանելն առնուլ առ իւրեանս : Այս արար վերիս
գիշերս հեռացեաւ , և ետ պաշարելոյն փոքր ի ոգի առ-
նուլ : Այլոյ իբրև զգացին կաղքեդոնացիք , պահաւեաց
'ի նոցանէ այս ևս օգնուն խոպան : Յայնմ օրէ , այլ ոչինչ
անյայտեր , զոր ոչ յափշտակեին զձանապարհայն , բաց 'ի
սակաւ ընդուզագ , զորս ամպին հոսումայեցիք 'ի գետ
անդր , և ըստ հասանելն 'ի կասիլինան , ժողովին զնա զոր
տեղւոյն կողմանք : Այլ զինչ եր այն դպրին օգնութիւն
յայնպիսում սովու : Հասեալ քէֆքացւոց 'ի յետին կա-
րիս , հարկեցան ուտել զկաշի վահանաց իւրեանց , եփել
նախ 'ի կակղել զայն , յաւելուլ յայս ուտեստ աւազելի
և զկունս , և զայլ գարշ անաստուն , և քաղել զխոտս և
զարմատս որինաբոյսս : Իբրև ազդ եղև անհնարացալ , թէ
սերմանելին չողգամ , զարմացեալ ասէ . իսկ զիարդ կար-
ծիցեն պաշարեալքն՝ թէ կայցեմ ինայցեմ զքէֆքաւս ,
մինչ 'ի ժամանակ հասուն անալոյ դոցա : Յայս հայեցեալ
հաստատեաց 'ի միտս՝ անսալ դաշին փրկանաւորուն ան-
ձանց ազատաց , զոր ցայն վայր եր ղշացեալ : Պայմանն ի՛ս պայմանն
առին տալ ջրերք Տարիւրքանս լիրայ (գաղղիական) ըստ
մարդահարկ . որոց 'ի վճարին՝ անընդհատ առաքեաց զնա
'ի կուսս , ոչ խոստացեալ եր նոցա . և եդ 'ի քաղաքի անդ
պահակապան վեց հարիւր զօրականս :

Հնահիչք ևս պետեւլեոյ քէֆքին բրուտացւոյ՝ ետուն Հաւատաւոր
նշանաւոր ցոյցս իւրեանց հաւատարմութեան : Պատաս- մահ պետե-
խանեալ ծերակուտին սրտցաւուքք առ պատգամաւորս նոր , լոյ առ հր-
թէ ժողովուրդն հոսումայեցիք չի՛ ձեռնհաս առաքել օգ- ռոմայեցիս:
նութի՛ւն քէֆքացւոցս , կայսին ինայնին մտե-
ալիմ ըստ հոսումայեցիս , և քաջութի՛ւն պաշտպանելոյն զանս
ձինս այլ ևս ըստ երկար :

Օայսու ժամանակաւ հասին 'ի հռոմ Թէոդոք սե- Ջնարդն և
կիլեայ և սարգսնեոյ , որք ընթերցեալ եղեն 'ի ծերակու- որդուն Թէոդ
տին : Տ· ոտակիլիոս պրետոր ազգ առնէր 'ի սիկիլեոյ , սիկիլեայ և
թէ փութիոս պրետոր եհաս յափրիկէ 'ի լիլիբէում նաւա- սարգսնեայ:
հանդիսիւ՝ լի վիրօք , և 'ի յայսմանէ վանգի կենաց :
Այս թէ չունին ոչ փող , և ոչ ցորեան՝ 'ի տալ առնիկս ,
և 'ի կերակրել զզօրականս և զնաւաւորս . և ոչ գիտեն,
ուստի՞ առնուցուն : Զերմ յորդորեր զծերակոյսն՝ ա-
ռաքել զայն ամ ըստ փոխէ ըստ մարթելոյ , միանգամայն և
յղել առ ինքն՝ թէ հաձոյ Թուիցի , զմի 'ի նոցուց պրետո-

ԸՆ Հ· 536։ Ն· Ք· 216։ բայց ՚ի յաջորդ ։ Լ՚ուլս կուռնելիոս մամմուլա փոխա-
պրետոր սարդոնիոյ, և սա ևս ինդրեր առ ՚ի չգոյէ՝ համ
քաոս և փող ։ Պատասխանի ետ երկոցունց իսկ ծերա-
կոյան · անհնար է մեզ հասուցանել ձեզ ինչ , ձեզէն
հոգասջիք ըստ մտքերնէյ զպէտս նահանդիսի ձերոյ և
զօրու ։ Տ· ոտակիլիոս առաքեաց դեսպանս առ հերոն
արքայ՝ որ միայն էր ապաւէն ժողովրդեանն հռովմայ · և
եաւ փող ըստ պիտեէյ , և կերակուր վճռամեաչ ։ Լս
քէշբ սարդոնիոյ հոգացան վնոյն կուռնելիոսի բազում
նախանձաւորուբ և գթասէր խնամք ։

Պակասիւր փող և ՚ի հռովմ· և վեկ ընտրեցան ՚ի ժո-
ղովրդենէ երեք ոմանք ՚ի գլխաւոր քէշբայցոց՝ ընդունիլ
զՀաշիւ տրոց , զոր կամք էցեն առանձնաւորաց փոխ տալ
հասարակապետութեն ։ Ոչեռ ընտրուեէ երից քրմապետաց՝
փոխան մեռելոց , մին եղեն ընուլ և զծերակուտական
գահս , որոց յորովք էին դատարկեալ յայնչափ կտորա-
ծոց պատերազմաց ։ Լ՚ռաջի եղաւ առենին՝ իրողութէն
՚ի պրետորէ պոմպոնիոսէ Պպ· կարվիլիոսէ · որ եղև ա-
ռաջին ՚ի խօսիլ ։ Լ՚ռաջի արար կարծիս , թէ ՚ի ընուլ
զպակասորդս , և ՚ի միաբանել միանգամայն ըստ հասարա-
կապետուէ պնդագոյն ևս զլասինս , ընորհեալչէ իրա-
ւունք քէշբայցուէ երկուց ծերունեաց ծերակուտի իբ-
րաքանչիւր լստինանուն ժողովրդեան , և սոքա կարգեա-
ցին փոխան մեռելոց ծերունեաց հռովմայ ։ Լ՚ս առա-
ջարկուէ յորոյց քրթմնջիւնն և խոժոռութէն հանրական ։
Ա· փաբիոս մաքսիմոս ասէ · Ոչեղև երբէք լսելի անխո-
հեմ ինչ ըստ զայգ առաջարկուէ · որուէ հնար է յարու-
ցանել նոր աղմուկ շփոթի ՚ի մէջ դաշնաւորաց · որոց
հաւատարմութիւն է կարի իսկ գայթ ՚ի գայթ , և թէ
կշռուէ ծերակուտին պահանջէն ինչ բերանախուփ
ծածկուէ , այժմէն իսկ պարտ է ՚ի մտացօնս արկանել ,
բնկլուզանել և թաղել ՚ի լռուէ · և համարիլ թէ չեղև
՚ի միջի զրոյց այդպիսի՝ հլեալ անմոռաբար ՚ի միոյ ուրուք
բերանոյ ։ Լս արդարև յայնմ օրէ ոչ ևս ոք խօսեցաւ
զայնմանէ ։

Կարգումն իշխանապե-տի՝ վ ընտ-րուէ նորոց ծերունեաց ՚ի տեղի մե-ռելոց ։ Լիվ· եբ· էբ· էբ։

Ծերակուտին բարւոք Թուեցաւ կարգել զոք իշխա-
նապետ , վ ընտրուէն՝ զորմէ էին քանք ։ Ո այս անուա-
նակոչուէնէ հասարակօրէն առնէին համարակալք , բայց
առ ժամն չկայր ոք ՚ի նոցանէ ՚ի Հռոմկապետուէ · և առ
օրին պարագայք պահանջէին ձանապարհ առաւել ևս
համառօտ ։ Ա արդն հիւպատոս՝ զոր յայս սակս դարձու-
ցին յոսպուլոյ , անուանեաց իշխանապետ զՍ· փաբիոս

քուաէոն, առանց գօրագլխի հեծելազօրու, վարել կիշ- Ա· Հ· 536·
խանուի իշխանապետուե ամիսս վէց։ Իր սա ծերագոյնն Ն· Ֆ· 216·
ի զամսին՝ որոց լեալ էր համարակալ։ Ապա ելեալ ՚ի բեմն՝ ուր լինէին առեւնախօսուքիք, կիրեւ ունելով զկահիճս իւր, առաջի արար նա ինքն զամանտուիա՝ որք մնանէին կիւրն ընտրուե։ Ասէ. ,, Չեմ հաւան, ո՛չ ,, ի լինելուքի երկուց իշխանապետաց միանգամայն ՚ի ,, հասարակապետուքիե, որ ո՛չ լսելի եղև յայսմհետ. ո՛չ ,, ի բարձրանալ իմ յայդ աւագուե, առանց նշանակելոյ ,, զոք զօրագլուխ հեծելազօրու. ո՛չ ի միւսանգամ ընդ ,, հուէն համարակալուքիե մի և նոյն անձին, և ո՛չ ընդ ,, Թոյլտուէին լեալ իշխանապետի՝ կալ ինալ ՚ի պաշ- ,, տաման ամիսս վէց, բայց միայն ՚ի դիպուածս պիտոյի։ ,, Ի՞ս որոյ յաւել ասել. Իմէ հարկն է պատճառ ան- ,, ցանելոյ ի կողմար օրինաց, ես փակեցայց ի սահմա- ,, նաւ նէր ի մարքելոյ։ Ի՛ջ ջնջեմ ՚ի համարոյ ծերու- ,, նեաց զոք ՚ի գրելոյ անտի, զի մի ասասցի՝ Թէ պատ- ,, ուոյ և աւագուքիե միոյ ՚ի ծերունեաց՝ լեալ իցէ ինքն ,, իշխան դատաւոր մի ոք միայն։ Ասկ ՚ի ընուլ զգաստ ,, դատարկելոյ՝ կալցայց կանոն յորոշմանոյ յայտնագու- ,, նից, որք չէն կախեալ կիմիջ ընտրուքիե. և ո՛չ եթէ ,, զանձնական արդեանց իւրաքանչիւրոց, որոց ո՛չ հասա- ,, նէ ինձ միայնոյ լինել դատաւոր ”։

Զհետ այսց բանից՝ իբրև ետ կարգալ զաղիւսակ հնոց ծերունեաց, առանց բնաւ փոփոխուի մուծանելոյ, ան- ուանեաց ՚ի ընուլ զտեղի մեռելոց, նախ զայնոսիկ՝ որոց վարեալ էր իշխանուքի ինչ գահակալուր, զհետ երթեալ անվրէպ կարգի ժամանակաց՝ յորում միոյ միոյ ՚ի նոցա նէ սկիզբն արարեալ էր։ Ապա էանց յանուանակոչուքի այնց՝ որք լեալ էին շինուածոպետք ժողովրդականք, որիքունք ժողովրդեան, կիր գանձապետք. և հուսկ կիտայ այսոցիկ՝ որք դարձեալ էին աւարաւ թշնամեաց, կիր արժանացեալ էին Հաղաքական պսակի։

Կարգեալ այսու օրինակաւ հարիւր եօթանասնոց և եօթն ծերունիս ծերակուտին՝ հանրական հաւանուքիք ամէն քղքացւոց, հրաժարեաց կիշխանապետուքէ, և էջ ՚ի բեմն՝ ոյր առանձնաւոր ոք. և պատուէր տուեալ իւրոց գահճաց ՚ի բաց կալ կիւրմէ՝ խառնեցաւ ի խուժանին, և զտեղւոյն էառ անդ կամաւ ի երկար, զի մի յուզարկաւոր ըեսցէ գնա ժողովուրդն շքով ՚ի տուն։ Կայր խնամո- համառուէ նոր ո՛չ եղկացոյց մնաւ զեռանդն քղքացւոց. այլ իբրև կամ եղև նիմեկնիլ, արարին նիմ սպասաւոր-

կուէ բաղում, և յոլովարկեցին զնա մինչ՝ի վանս իւր բազում նախանձաւորութեբ և ակնածուբ ։ Ի քանս և՝ի գնացս բուտէոնի երևին այնպիսի չափաւորուբ և իմաստութեբ, որ զամենին յափշտակեն՝ի չարգ և՝ի զարմանս ։ Ի ծերունիս անդ սակաւք ոմանք եին, զորոց կարծեաց վճեռ երթալը հանապազ՝ի մեծամեծ իրողուս բովանդակ ծերակոյտ. և եին նոքք ոչ թէ ոգի կշռութեբ, և կառավարուբ ։ Հրանի՛ ժողովոյ, յոր կան անձինք այսպիսիք, և գիտե յարգել զնա ըստ իւրեանց արժանի ։

Ընաբութեբ նորոց հիւպատոսաց և նորոց պրեսբուրաց ։ Ա՛վելու· իբ· գլ· իբ ։

Հիւպատոսն եղ գնաց՝ի գալ գիշերի առ զօրս իւր՝ չզգացուցեալ ծերակուտին, առ երկիւղն՝գուցէ արգելցի՛ի քղքին, վճռ բարձերեց լինելոյ ընտրուբ հիւպատոսաց յաջորդ ամի ։ Ի վաղիւ անդր բարձր թուեցաւ ծերակուտին գրել առ իշխանապետն, աղաչելով՝ զի թէ թողացուցանէն իրողուբք հասարակապետուբ, եկեսցէ՝ի հռովմ անուանել զհիւպատոսս. և զի ածցէ ըստ իւր զզօրագլուխս հեծելազօրուն. և զ՝Ա. մարկեղոս պրեսբոր, առ՝ի կալօղ լինելոյ ծերունեաց անձամբ տեղեկանալ՝ի նոցանէ արդեօն վիճակի տ՝արկապետուբ, և խորհիլ ըստ նմ իմաստնապէս զինչ առաւել օգուտ իցէ ։ Ի՛. մնեքքին նքբ որք ընկալան զպատուէրն՝ եկին՝ի հռովմ, թողեալ տեղակալաց իւրեանց զշրամանատարուբն լեգեռնոյ ։ Իշխանապետն՝ սուղ ինչ, և այն՝ բազում խոնարհամուբ՝ խօսեցեալ զանձնէ, և դրուատեալ յոյժ զիմաստուն գնացս Տ. սեմպրոնիոսի իւրում զօրագլխի հեծելազօրուն՝ արար ժողով. յորում ընտրեաց հիւպատոս, զ՝Լ. պոստումիոս՝ այս երրորդ անգամ. և զ՝Տի. սեմպրոնիոս գրակոս ։ Ի՛. ռաջինն էր բացական, և հրամանատար՝ի գաղղիս ։ Երկրորդն էր՝ի հռովմ, առ ժամն զօրագլուխ հեծելազօրուն, և շինուածապետ գահակալուց ։ Ո՛չեւ սմ կարգեաց պրետոս՝ զ՝Ա. վաղերիոս լևինոս, զ՝Լ. պ. կղոդիոս պուլքեր, զ՝Վ. փուլվիոս փլակկոս, և՝զՎ. մուկիոս սկևոլա ։ Ի՛չ չեաւ ընտրուբ իշխանաւորացս գարձաւ իշխանապետն յիւր զօրս՝ի տէանոն, Թողեալ՝ի հռովմ զզօրագլուխս հեծելազօրուն, որ չեաւ աւուրց ինչ առնուլ օգնեբ զհիւպատոսսն կան իշխանուբիւն, և չեաւ այնր՝ի խորհուրդ մտանել ընդ ծերակուտին վճռ գումարելոյ զզօրս՝ առ ծառայուբիւն հասարակապետուբէ՝ի գալ սմի ։

Ի՝ պոստումիոս ընտրեցի հիւպատոս, ապա-

Ի՛չն ինչ փութոյ սնդուբ միտ դնելին այսմ ւամի, եչաս գոյժ՝Թէ՝Ի՛. պոստումիոս անուանեալն հիւպատոս, մեռաւ՝ի գաղղիս՝ որ յայսկոյս ալպեայ, ամ զօրահա-

Ա՛ն Հ· 536 ։ Կ՝ Ռ· 216 ։

նաք՝ որոց հրամայեր· Խօրհեր սա անցուցանել զգօրն ընդ Ա՛ն· Հ· 536·
մէծ ինչ անտառ, կոչեցեալ՝ի գաղղիացւոց Լիւան՝· Եղաք· Գ՛· Ր· 216·
մէ և չահէկ Ձանապարհին՝ ընդ որ ունէր անցանել, սա-
ցեալ էր այնց ժողովրդոց զծառս առ արմատաք, այնպէս՝
որ դեռ կային կանգուն· բայց գոլոյն ցնծութիւն բաւական
էր շրջել զնա· (Թուի անհաւատալի ինն, և՛ առաւել՝ որ
զկնի գայ·) Հնձեր ընդ իւր պատուիրեաց երկուս լեգէոնս
հնձովմայեցիս, որք՝ի միասին ընդ դաշնաւորս խմբեալս՝ի
նմանէ՝ի ծովեզերեայց վերին ծովուն կիմ ազրիկանի,
կազմեին խուռն հնգետասան հզր արանց, որովք մտնէր
էր յերկիր Թշնամեաց· Կաղղիացիք՝ որոց զտեղի առ-
եալ էր յեզր սահմանաց անտառին, իբրև տեսին զհնձո-
մայեցիս միջամուխ լեալ անտառին, ցնցեցին զծառս,
զորս սղոցեալ էր նոքա հեռի՝ի Ձանապարհէն, և՝ի կոր-
ծանիլ ազ՝ի միմեանց վ՚ը, որոց բաւական էր դղդիւն խո-
Թիւն՝ի շրջել, զաղևեցին զհնձովմայեցիս, զարս, զղէնս,
և վերիվարս, այնպէս ահագինս, որ Հապիւ վերծան տա-
տունք· զի՝ի կոտորիլ և հեղձամղձիլ յօղովից՝ի բնոյ և
յոտից ծառոց՝ ընդ որովք ձմլեցան, սակաւք որք վրէ-
պակաւ վերծան՝ի դժնդակ պատահարէն, անդէն խակ
խօղխողեցան՝ի Թշնամեաց, որք սփռեալ կային աստ
անդ՝ վառեալք զինուք՝ի ներքս և չուրջանակի անտա-
ռին· Սակաւք ոմանք՝ որք աչն ունէին վերծանիլ, անց-
եալ ընդ կամուրջ գետոյն, անկան՝ի ձեռս գաղղիացւոց՝
որք փոքր ևս յառաջ տիրեալ էին վայրացն· Ընդ անկաւ
պոստուիոս, յետ ջանահնար լինելոյ նմա՝ Ձգամբ՝ զկ մի
լեցի կալանաւորս· Ռոյեցիք հատեալ զգլուխ նոր տարան
յաղԹանակաւ ընդ զինս և ընդ այլ կողոպուտս նոր՝ի մե-
հեան, որ յաղգի անդ նոցա էր մեծաշուք· Պա հանեալ
անտի զուղեղն, ոսկիապատ զարդարեցին զգանկ նոր· և
ընդ իւրեանց սովորուն՝ քուրմք և պաշտօնեայք դից նոցա
վարեին զայն ոգի նուիրանոցս զոհիւ իւրեանց· և ոգի ըմ-
պանակս՝ի կուռունս իւրեանց· Կողոպուտն եղև ընդ յաղ-
Թուեն· վ՚ը զկ բաց յանասնոց՝ որք ջաղխեցան անկմամբ
ծառոց, ոչ կորեաւ ինչ յամենայն աւարէն· զկ ամե-
նայն ամիսք էր՝ի տեղւոջ՝ ուր Ձմլեցաւ զօրն, և չեզև
ինչ ցանկացեր փախստեամբ·

Իբրև լուա եղև՝ի հռովմ այն դառն պատահար, այն- Ա՛յս գոյժ
սիսի արհաւիրքն անկան՝ի սիրտ քղքզացոյց, մինչև նոյն հռովմ սուգ
ժամայն փակեալ վհանուԹս, քղքն ամ անասպատացան անհնարին·

Ա· Հ· 536։ Ն· Ք· 216։

զքաղաքս աւուրս, ի փակել իւրաքանչիւրոց ի տունս իւրեանց ի տխուր խաւարչային գիշերի։ Լուա ի բառնալ յերեսաց Հռովմայ պանծալիսի պատկեր հանրական տիրուհւոյ և սգոյ, հրամայեալ Ծերակոյն շինուածապատեաց շրջիլ ընդ փողոցս, և տալ քանալ զկրպակս։ Յայնժամ Տիմոթեոս մանրամասն ժողովեալ զծերակոյն՝ միխթարեաց զնոսա. ,, և յիշեցուցեալ նոցն զանվեհերութիւն և զարիութիւն, ,, որով տարան պարտուեալ կանխեալ, յորդորեաց զնոսա ,, սրտապնդել, և չլինել նկուն ի փոքունս վշտաց։ Լաւ՝ ,, միայն թէ իրացն ի կողմանէ աննիւթապաշ և կարքեդո ,, նացեաց՝ յաջողեսցին եւք՝ որպես ակն ունիք, մնալ թէ ,, մեզ անվտանգ յայլ ժամանակ արկանել զպատերազմն ,, գաղղիացւոց։ Զգնակատուչք զից դիտեն ժողովուրդն ,, հռովմկական գտանել պարապ հանելոյ զվրէժ քինոյ ,, նենգուած և խորամանկութեամբ այնոց բարբարոսաց։ Այլ ,, առ այժմ զմեր ամենայն խորհուրդ շրջեսցուք ի վէր ,, պատերազմի կարքեդոնացւոց, և տեսցուք զինչ զօ ,, րութիւնք պիտին ի դիմակալել նոցա՞։

Ծերակոյն կարգադրէ զգուշադիմն գերձելիս ծանոյել յայսմ ամի։ Լիվիոս. ին. գլ. ԽԵ։

Ակսաւ նա ինքն հաշուել զզօրականսն հեծելազօրուն և հետևակազօրուն, եթէ զքանդակս, և եթէ զդաշնադրսն պահէին։ Ոմանք ասէին և մանկունս յիւրեանս։ Հարցին և որոց ունկնին զտեղեկութիւն, թէ քանիսն ունիցի և վարուն հիւպատոս ի իւր յապուլիա։ Այլ յայսմ հանդիսի համարոյ հաշուեցաւ՝ թէ գժուարին էր յոյժ յոտն յաբուցանել զօրս հիւպատոսական առ ի կարող լինելոյ դիմակալել այնպիսւոյ գժուարին պատերազմի։ Վասն թէպետ և բանաւոր իմն էր ցասումնն ի վէր գաղղիացւոց, սակայն հաստատեցաւ թողուլ առ ժամն զայն ձեռնարկ ի մի կողմն։ Յանձն եղև հիւպատոսին զօր իշխանապետին. և զօրականաց զօրուն մարկէդոնսն՝ փախրս տեղի ի կանխեալ, հրամանն եղև անցանել ի սիկիլիա. և անդ ծառայել, ցորչափ տեսէր պատերազմն յիտալիա։ Նաւուց թուեցաւ և այս, զի անդր փոխադրեսցին և այնք ի լեգէոնաց իշխանապետին՝ որոց քաջութիւն էր ինչ ի համարի, չորոշեալ նոցն այլ ժամանակ, բայց զսահմանեալն յօրինաց՝ ըստ թուոյ շահատակութեց, զոր ամ քաղաքացի պարտական էր առնել։ Իշխանակեցան հիւպատոսն՝ որ հանդերձեալ էր ընտրել ի տեղւոյն։ Պոստումիոսի՝ ի Թողացւոցանել գուշակուէց, երկու լեգէոնք, որք ի նմին խնդ ամի ինացեալ էին ի պահպանութիւն քաղաքին։ Կարգեցաւ և այլ զարձուածն ի սի-

հիլիոյ երկու լեգէոնք· յորոց հիւպատոսն՝ վէր քաղաքին առեալ զօրականս՝ որչափ պիտոյն էին՝ Ներկարագիեաւ համ մի ևս հրամանատարութեի վարդանի հիւպատոսի, առանց ամենևին նուազելոյ զգուշոյ՝ որոյ հրամայեր յաւ պուլիա, ի պաշտպանել զայն երկիրը։

Ա. Հ. 536։ Ն· Ք· 216։

Ի լինել այսր ամի յիտալիա, ոչ պակասին և ի սպա նիա սաստիկ պատերազմունք։ Օ օրացեալ էին հռովմայեցիք ցայն վայր· երկոքին շինմնք բաժանեալ էին զզօրութիս իւրեանց, կինէոսի զօրավարէ զօրու ցամանքի, և պուպլիոսի կալեալ զծով առաջի նաւաց։ Ի սորուբաղ զօրագլուխն կարքեդոնացւոց՝ ոչ բաւեալ զդէմ ուներ հռովմայեցւոց ոչ ի ծովու և ոչ ի ցամաքի, էր յապահովի՝ բայց եթէ բացականութ ի թշնամեաց։ Նետ առեալ աղաչանաց և ժառանգ՝ հասին առ նա յափրիկէոյ չորս հնգ հետևակք, և հինգ հարիւր հեծեալք, զի ըզպահական լցուսցէ զիւրոց դնդաց։ Որով զօրացեալ՝ էր քաւ բանակիլ մօտ ի հռովմայեցիս, կարծեալ թէ կարող իցէ դիմակալել նոցա ի ցամաքի. միանգամայն և ըզնաւահանդիսին հոգացեալ զսիտս, պատուէր ետ նմա պաշտպանել զկղզիս և զծովեզերեայս՝ որք էին ընդ ձեռամբ կարքեդոնացւոց։

Իրողութիք սպանիոյ ձա խողք կարքեդոնացւոց։ Լիվիոս· իզ· ԽԵ – ԽԷ։

Ի նմին ժամանակի՝ յորում ոգով չափ միտ եդեալ էր նոքա դնել ի բարւոք կարգի զիրողիս կարքեդոնացւոց՝ ի սպանիա, յաւագին լուր լուաւ ապստամբուեն զօրապետաց՝ որք հրամանատարքն էին իւրոց նաւաց։ Սոքա յանդիմանեալ ի նմանէ մեծապէս, փոխանակ զի լքին վհրութիք զնաւահանդէն մօտ յիբերոս, հովացան յանձինսեալ և յօգտի կարքեդոնացւոց։ Ա՛՝ի կողմն յայսնեալ հռովմայեցւոց, ապստամբեցուցին զզաղամ քղքս երկրին՝ տարտեսսացւոց, յորոց առին և զմին բռնութ։ Ա յս վտարանդուն ստիպեաց զասորուբալ հեռանալ՝ի հռովմայեցւոց, զի տարցի զկռիւն յայն կողմն։ Օ առաջինն զօրացան ապստամբք՝ ի վէր կարքեդոնացւոց բաւ զուտ իւրք, մինչև աստրուբալայ ոչ ևս իշխել կալ՝ի բայն։ Այսց այն յաջողուածք եղեն նոյ աղեաւորք· զի այնուհետև ոչ նուազեալ յօրինաւոր կարգաւորութ, սփռեցան աստ անդ խառն՝ի խուռն՝ առանց ինչ զգուշաւորուե· և աստրուբալայ դիտելով պարապ գտանել՝ի նոյ անհոգութ, յարձակեցաւ՝ի վէր նոյ յորժամ ոչ ակն ունէին, խորտակեաց զնա· և այսպէս քաջ յաղ-

1 Ա յս ձեռագրի մէջ էին յիշեալ գէպ, զեպ յ՝արշակա։

ԱՀ Հ· 536 : Ն· Կ· 216 :

Թեսց նոցա , մինչև աւուրբ զկնի՝ ազգովին հարկեցան հնազանդիլ նմա :

Աստուածային առնու պատուէր անցանել յհիւսիսս կողմս :

Լիվ. ... ԽԴ. գլ· ԽԵ :

Ի լինել այսմ այսպէս , աստուրբալ պատուէր էառ ի կարքեդոնէ՝ անցանել փութանակի յհիւսիսս : Ուրս հնչեցեալ ընդ սպանիա , շրջեաց բոլորովին զկերպարան իւրացն : Վրաջ իւրագետ եղև աստուրբալ· մեկ գրեաց առ ծերակոյտ կարքեդոնի , զգացուցեալ նոցա զվհատն՝ զոր համբաւ լուոյ իւրոյ արար ընդ սմա երկիրն : Ասէ · ,, Ահա թողում ես զքաւառս , մինչև անցեալ իմ ընդ ,, հերոս , երկիրս իսպառ ընդ ձեռամբ լինիցի հռովմայ- ,, եցւոց : Ոչնող վն չունիմ զօրագլուխ և գունդս՝ թո- ,, ղուլ ի տեղի իմ· հրամանատարքդ հռովմէական զօրա ,, կանաց՝ են զօրավարք այնպէս քաջահմուտք ի պատե- ,, բազմ , որ գժուարին է դիմակալել նոցա և հատասր զօ ,, րուբ : Վնաև թէ կամք են ձեզ պահել զսպանիա , ա ,, ռաքեցէք առ իս զյաջորդ զոմն , գլուխ երևելի զօրու : ,, Ահա որչափ և յաջողեսցին նորոյ զօրագլխիս իրք , իմ ,, ոչ պակասեսցին հոգք և ծանր գժուարութիւնք յի- ,, մում պաշտամանն " :

Ամիլկոն հաւանէ ի սպառնալիս , փոխանակ նահակ ղեկղի աստուրբալ ղայ :

Լիվ. ... ԽԴ. գլ· ԽԵ :

Այս թուղթք զառաջինն ապզեցին ինչ ի սիրտ ծերակուտին կարքեդոնի · բայց վն գլխաւոր փոյթ նոցա կալ մնալ յիտալիա , ոչ շրջեցան ի մտոց իւրեանց , հայեցուլ յաստրուբալ , և ի զօրս նմա : Այս առաքեցին զնմիլկոն ստուար զօրու , և ծանու նահապետս ի պահել և պաշտպանել զսպանիա ընդ յամաք և ընդ ծով : Իբրև եհաս այս զօրագլուխ , եդև զգունդս և զնաւահանդեան ի տեղի անքոյթ՝ խմբով հեծելազօրու , փութանակի չոքաւ առ աստրուբալ · և իմացուցեալ նմա զվհիս ծերա կուտին , և ինքն ևս տեղեկացեալ ի նմանէ՝ թէ որպէս օրինակաւ պատերազմիլ ունէր ի սպանիա , դարձաւ ի քանակեղդ իւր , յուսացեալ յիւր շուքափուշն , և մեկ նեալ միշտ ի տեղեաց՝ ընդ որս անցանէր , մինչև ահաւասիկ բեալ եր բնակչաց խափանել զանցս նմա : Իսկ աստրուբալ յառաջ քան զնելանելն ի գաւառին՝ մեծերեաց փող յիմ ժողովրդոց , որք դեռ ընդ հնազանդութեան էին կարքեդոնացւոց , գիտելով թէ շատ պիտին նմա վասն ձանաւ պահպանութեանն՝ զորոյ սկիզբն առեր · և զայս արա բեալ չոքաւ յափունս իբերոսի :

Երկու չէ պիտի ի խափանել զնոս աստրուբալ ղայ՝ տան պա նի· քաջ գիտելով՝ չի թէ այնմ զօրագլխի յաջողեսցէ՝

Իբրև զգացին զպատուէրն եղեալ առ աստրուբալ՝ երկոքին զօրագլուխք հռովմայեցւոց , թողեալ զայլ ամ հոգս , միաբանեցեալ զիւրեանց զօրս ի խափանել զնոս

զօրաք զոր ունէր ՚ի սպանիա , անցանէլ յիտալիա , ուր դժուարին էր ախոյեան լինել անհնարաղալ միայնոյ , միա-
բանուին երկուց եղբարց անտարակոյս վճռէտ ձգիր ըզ-
կօրծանուանն Հռովմայ ։ Ա՚պա միացուցին զնուէնդա-
դրս յափունս իւրեարսի . և անցեալ ըստ այն գետ , խաղա-
ցին ՚ի վեր աստուրբաղայ ։ Ա՚ւուրս ինչ կացին բանակեալք
զօրքն երկուքին հինգ մղոնաւ հեռի ՚ի միմեանց . չատա-
ցեալք սկզբնամարտութիք . և ոչ տուան նշանք ոչ աստի
և ոչ անտի՝ ձեռն ՚ի գործ առնելոյ հանդուգն մարտի ։
Հուսկ յետոյ ՚ի նմին աւուր , և ոմն Թէ ՚ի նմին վայրկե-
նի՝ զօրագլուխք երկոցուն զօրաց , ոմն Թէ ժամագիրք՝
փող հնչեցին մարտի , և իջին ՚ի տեղի տափարակ ամ զա-
բուն Թէ իւրեանց ։ Հռովմայեցիք էին կարգեալք յերիս
շարս ըստ սովորութե իւրեանց . և էին Տիգաւորք , Պետք ,
և Ա՚ղբորդաւորք ։ Հեծելազօրն կառուցանէր վերկուս
Թևս ։ Ա՚նոն ինչ Թեթևազէն զօրականաց էր ըստ այսմ՝
որք կային յառաջնում կարգի , և այլք կառուցանէին
զվերջապահն ։ Ա՚սորուբաղ եդ զսպանիացիս ՚ի քուն մի-
ջավայրի զօրուն , զկարքեդոնացիս ըստ աջմէ նոյ , և զաֆ-
րիկեցիս ՚ի ձախմէ՝ օգնական գնդօք ։ Ա՚ւ հեծելազօրուէ
գնումիդացիսն եդ յաջմէ Թևի՝ յետ հետևակազօրուն
կարքեդոնացւոց , և զմնացեալսն ՚ի ձախմէ Թևի ՚ի Թի-
կանց ափրիկեցւոց ։ Ա՚յլ խմբեաց նա զամ գնումիդացիս
յաջմէ , այլ զայնոսիկ ևեթ , որոց իւրաքանչիւր ըստ իւր
ունելոյ երկուս երիվարս , սովոր էին ՚ի հրատապ զօր-
բոքման խռանն ոստնուել զինուք իսկ ՚ի խոնջ և ՚ի ակա-
ռացեալ ձիոյ յանխոնջ ձի ։ Ա՚յսպէս մեծ եր երագուէ
հեծելոցն , միանգամայն և պատրաստականուէ և վար-
ժուԹի ձիոց՝ յերիւրիլ ըստ ամ շարժմանց նոցա ։

Զօրագլուխք երկոցուն զօրաց , ՚ի կարգել զիւրեանց
գունդս ըստ վերոգրեալ կարգի՝ ունէին զոգևս յոյս հա-
ւասար ։ Ա՚յլ արդարև էին ստոր ի քան զնի ՚ի Թիւ զօ-
րականաց , և ՚ի հանգամանս նոյ . բայց բազում ինչ ընդ
ՄՋ էր նոյ ՚ի խորհուրդս և ՚ի քաջալերուն ։ Ա՚ւ զի Թէ
պէտ հռովմայեցիք կռուէին հեռի լիւրեանց հայրենեաց ,
բայց ոչ հեղգացան զօրագլուխք հաւանեցուցանել նոյ ,
Թէ կռուին վ՚ս իտալիոյ և վ՚ս քՀ՚քին հռովմայ , զի խա-
փան արկցեն միուԹ երկոցուն եղբարց և երկոցուն զօրաց ։
Ա՚նկ ՚ի խորհիլ նոյ , Թէ դարձ իւրեանց առ կանայս և
առ որդիս՝ կախեալ կայ վերից այնր պնդուի , հաստա-
տեալ էին ՚ի միտս , կամ յաղԹել , կամ մեռանիլ ։ Ա՚յս
զօրն եր բաղկացեալ յանձանց՝ որք չունէին , ոչ գնոյն վա-

ԱԲ Հ· 536 ։
Ն· Ր· 216 ։
տերազմ ընդ
նմա , և չըը-
ուէն զօրս
նորա ։
ԼՒՎ·· ԻԳ ·
ԻԵ - ԻԹ ։

ԼՀ Հ· 536· ռուսն , և ոչ վնոյն հաստատուէ մտաց , զի չկայր նոյն
ՆՐ· 216· օգուտ · Յոլովք ի զօրականաց էին սպանիացիք , որք ա-
ռաւել ըղձանային պարտիլ ի սպանիա , քան յաղթական
լինել անտանօթ , և ապա վարիլ յիտալիա · Ոմանք որք էին
ի բուն կեդրոնի զօրուն , ընկերակեցան յառաջնուա յար-
ձակման , գրեթէ յառաջ քան զկահիճն գեղարդեանց ·
Այսպա տեսեալ Թէ Հռովմայեցիք դիմեալ գան կորովուբ ,
յայնմի ի փախուստ դարձան · Այնուհետև երկու խումբք հե-
տեւակազօրուն ոչ յեանեցան ի կռուէ ըղջ քաջութ · Կարքե-
դոնայիք յայսմ կողմանէ , և աիբրիկեցիք յայմմ կողմանէ ,
հետամուտ էին Թշնամեաց , և ունէին զնո իբրև ի մէջ
անկեալս և վարակէշ · Այլք ի միջամուխ լինել լռման
դակ հետեւակազօրուն Հռովմայեցւոց , ի վանել զուն
կեդրոն զօրուն որ գնայր փախստեայ , ժրացաւ յետս
ընկրկել և վերկուս հետեւակագունդս Թշնամւոյն , որ
յարուցեալն էր ի վերայ ընդ կողաց յաջմէ և յահեկէ ,
Այո՝ դիմակալեաց երկուց մըցմանց միանգամայն , բայց
յերկոսին իսկ գտաւ յաղթական · Այ զի ի ցրիլ և ի
հալածական լինել որոց էինն ի միջամայրի , գտաւ նա
կորովագոյն և բազմագոյն քան զնեացեալսն · Այծ եղև
արիւնհեղութիւն յայմ յետին կռուի . և Թէ սպանիացւոց
ի սկզբան անդ չէր դարձուցեալ զթիկունս , սակաւք ի
զօրուէս մեծ ճեպին կենդանի · Հեծելազօրն անպիտա-
նացաւ ի գործ . վ զի մանրիտանացիք և նումիդացիք՝
իբրև տեսին զյաղթութիւն յայսնեալ ի կողմն Թշնամեաց
ի սակս խորտակման բուն կեդրոնի զօրուն , ի փախուստ
դարձան . և խաղացուցեալ զփիղս յառաջոյ իւրեանց՝
Թողին զերկու խումբս հետեւակազօրուն անպատսպար ·
Ասարբալ իսկ ժուժկալեալ պնդզմի ցվախճան , վեր-
ծաւ ի միջոյ դիականց սակաւաւոր զօրականօք · Հռով-
մայեցիք տիրեցին բանակին , և աւար հարին զնա ·

Այլք պնդզմիս հաստատեցին ի կողմն հռովմայեցւոց
զայն սպանիացիս , որք յառաջն էին դէռ անմիաբան ի մէջ
իւրեանց և կարքեդոնացւոց · Իսկ աստրուբալայ հատաւ
յոյս ոչ միայն անցանելոյ զօրօք յիտալիա , այլ և մնալոյ
անբոյճ ի սպանիա · Այս բաբերացաւ յաջողուածք աւե-
տաւորեալք գրովք շիպիոնաց , մատուցին հռովմայ ու-
բախումբ մեծ , ոչ այնչափ վ պատուէ աստրուբալայ ի
սպանիա , որչափ վ խափանելոյ եկաւորուէ նոր յիտալիա ·

Այ պատահարաց աստի երևի որպս վերնախնամ տես-
չուէ փոյթ է խառնել և զուգահռել գյաջողուածս ի
ձախորդուիս , զի կալցի զմարդիկ ի գովելի մէջ միայն

բացական՝ ի ծայրից , ։ ապգիեալ՝ ի նմ իմաստս կամ եր֊ ԱՀ Հ· 536։
կիւղն՝ ի բարեբաստուելս , կիճ յուսոյ՝ ի վիշտս ծանուցանս։ Ն· Ի· 216։

Յօդ· Գ·

Ի հոգվմ գնի՝ ի վերայ ծողովրդեան երկին հաւր ։ Ասելն զօրից ։ Ա֊ռիւեղս ընաւր հնազատս ։ Ընդառ չընարեալ ։ Ա· քաջիս մահուամբ ընդ խոնարհ ։ Հանապազորդս երգեցողս զօրաց ։ Արքեդեսպոսիկ առաջին զօրս ի սարդոնիա ։ Հիւպատոս և այլ զօրավարս փնան խարանչիսը չեր պետի ։ Փիլիպպոս առաջն պետութիւն ան անհիքաղ ։ Լսորամանիոսն հանդիսանէ՝ որ փլոնն էր պետանալ ։ Դասընտրուի ի ձեզ փիլիպպոսի և անհիքաղայ ։ Ռանդոքանս ընդ այլ պետանս կալանաւորի ի հռովմայեցոց , և առաջն ի հռովմ ։ Օ խարդն սարդոնիոյ ։ Օ չեռանաբ համպանիացոց ընդդեմ հռոմայ ի պետիս գնանէ սեմպրոնիոս ։ Լոյն սեմպրոնիոս պաշպանի և չհոտա ընդդեմ անհիքաղայ ։ Դաբրուի և խռնեմուի հիւպատոսիս ։ Ղեսպանք փիլիպպոսի և անհիքաղայ աթին ի հռովմ ։ Զաթրասպուրիս հռոմայեցոց ընդդեմ փիլիպպոսի ։ Ա· առաջն նոր պետանս առ անհիքաղ ։ Ղնթուի ի նոլա ի ձեզ ծերբահոպն և ծողովրդեան ։ Արքունիս ապագմէն ։ Ա֊նչիս նռաձէ պնա խպատ յեա նշանաւոր յաղնուի ։ Ա֊րիչեղս առաջ հարիանն ղերկիր գաղնուս֊ քաց անհիքաղայ , որ խարդան զօհնուի նի ։ Ա֊րիչեղս հարիանն ղզօրս անհիքաղայ յանգման նոլայ ։ Ա֊նհամարուի յոհբել֊ լիոսն ընդ էղբեսոսի ։ Օ խարդն երոդուցէ ապանիոյ ։ Ընանչ֊ նաւորդ գան գող հասարակութեան ։ Արքեդեսպոսիկ վանին երկիցս զ գիոյ գինի ի ղնկէնոյ ի սպանիս ։ Ղնան և բրուսպոսիկ առնուան ղերկրն և զերկրորդն ։ Ղշանաւոր ռհիեան լեգինեան հեքայն ։ Ա֊նհամարուի ի ձեզ աեմպրոնիոսի և անհիքաղայ ի ձերայնի ։

Ա֊յն ինչ ձախող գնային կարքեդնացւոց՝ իրողութիւք սպանիոյ , աննիբաղ անձանձրոյն միտ գներ պատրել և յառաջ վարել զերազուես իտալիոյ ։ Օ պետերլիա առին կարքեդնացիք · զկրատոն և զսկրոն քրուտացիք ։ Հռո֊ միոն միայն ի քնքշացն որք շուրջ եկն՝ ևկայ մնայ հաւատ առիմ հաւատնչեցւոյ ։ Ա֊յլև սիկիլիա հրատուբանաւք գեղանի՝ երիցս որդւոյ հերանի՝ միաբ ի կողին կարքե֊

1 Ա֊ջ անդրոյ լինի՝ ի ձախողութեան՝ սիրտ քաջասպառնալ,
խիճոյ զանգիտել՝ ի նեղչակ բազդին՝ յանցս բարեբաստ։
Ուխտիս· Տաճէտուին գիւղ ջ· գաղ ծ· գաղ 13· 14·

Ա՛ Հ· 536։ Ն՛· Ի· 216։

գոնապէսոց։ Այլոց մահ գ՝ելնի յապագեաց առ ժամանակ մի գ՝ելս այնց խլրտմանց, ոչ՝ սասացուք զկնի։

Արեք որպէս Մ՛· եմիլիոսի լե՛պիդոսի կատարեցին ըզհանդես խաղուց յուղարկաւորութե՛ն՝ի պատիւ հօր իւրեանց· և երեսփոխին մըցմանցն սուսերամարտից։ Խո՛սեցայ զայսպիսի մըցմանց՝ի սմին հատորի, երես 278։ Արձէն և մեծ խաղք Հռովմէականք։

Ի՝ չորրորդում ամի պետրվմին անխիբաղայ, Ջ՛· սեմպրո՛նիոս գրակխոս հիւպատոս եմուտ՝ի պաշտօն՝ի 15 մարտի· ոչ՝ և պրետորք։ Այս՛ եղև ժողովրդեան, զի Մ՛· մարկէլլոս պահեսցէ զշրջմանատարութի՛ն ոչ՝ փոխահիւպատոս· վ՛ զի չէտ պետրվմին կանխեալ՝ այն զօրագլուխ միայն պետրվմեցաւ օգտիւ ընդէմ անխիբաղայ չիտալիա։

Ա՛ Հ· 537։ Ն՛· Ի· 215։

ՏԻ՛· ՍԵՄՊՐՈՆԻՈՍ ԳՐԱԿԽՈՍ·

Ի՝ հռովմ դնի՝ի վերայ ժողովրդեան կրկին հարկ։ Լ՛Ի՛Ե Ի՛Բ՛· Ը՛։

Ա՛յս յաւաջնում աւուր ժողովէցոյ ծերակուտին՝ի կապիտոլիան, վ՛ը կշռուէ իրողութեց հասարակապետութի՛ն, հրամայեաց՝ զի յայնմ ամի տացեն քո՛ւքայիք զկրկինն սո՛վորական հարկին· և զի կիսով ամի որ ժողովեսցի ընդ հուպ, առ ձեռն պատրաստ վճարեսցի զօրականաց, որչափ ինչ առ ժամն պարտ իցէ տալ՝ի սակս ծառայուե՛։ Ալբ գ՝ատանն՝ի կանխել, չէզնէն բաժանորդ վճարմանս։

Բ՛աշխ զօրաց։

Իսկ վ՛ը զօրաց՝ Ջ՛· սեմպրո՛նիոս հիւպատոս, չէտ կանոնադրուէն եղէլոյ՝ի ժողովի անդ, հրամայեաց երկուց լեգէո՛նաց քո՛ւքին գատնիլ՝ի ժամադրէ՛ աւուր՝ի կալէս, զի անտի տարցին՝ի վերոյ ք՛ զսուէսսուլա՝ի բանակն կզդիւոսի մարկէլլոսի։ Ա՛պպիոս կղոդիոս պուլքէր պրետոր պատուէր էառ փոխադրէլոյ՝ի սիկիլիա զգունդս այնց տեղեաց, որ գրե՛թէ բովանդակ՝ էին՝ի ծառայութեան կանոնեալ, և չղէլոյ՝ի հռովմ զգտեալն չայնմ գաւառի։ Մ՛· կղոդիոս մարկէլլոս չորաւ առնուլ զերկուս լեգէո՛նս քաղաքին կալեսցի, ուր հրամայեալ էր նո՛ր երթալ· զի տարցի վ՛ը ք՛ իւր՝ի բանակն անուանէլ կղոդեան՝ չիւրմէ անուանէ։ Ա՛պպիոս կղոդիոս հրամայեաց Ջ՛· մետելլոսի կրոտոսի՝ իւրում տեղակալի, անցուցանել՝ի սիկիլիա զգունդս՝ որ չանցեալ ամի ծառայեցին ընդ մարկեղլոսիւ։

Մարկէլլոս ընտրի հիւպատոս։ Ա՛ր բան չընտրուէ թեան նը։ Լ՛Ի՛Ե Ի՛Բ՛· Ը՛։

Ի՛ սկզբանէ հետէ՝ամ ոչ՝ երկայնամտեալ սպասէր, զի հիւպատոսն ազդ արասցէ ժողովին՝ անուանել զոր իւր իշխանակից։ Այլ տեսեալ բազմաց, թէ իբր կամաւ հեռացուցին զմարկէլլոս, որում չնորհաց տարփամբ պահեալ էր այն աւագուէ՝ քան այլոցմ՝ամի, իբ-

րև փոխարինուԹի ինչ նշանաւոր գործոց նը ի պրետո- Ա. Բ. 537։
րուե , յարեաւ չշնջիւն մեծ ի ծերակուտին ։ ՊարԹ է Ն. Ք. 215։
ի կարծիս լինել , Թէ պատեսա ինչ եր յայն գնացս ի
սակս մարկեղոսի ։ Որ նա ժողովրդական . ժողովրդա-
կան էր և հիւպատոսն ։ Հաւանական է Թէ պատրիկք
կամէին խափանել , զի երկուց հիւպատոսական գահուց
մի իցէն գահակալք երկաքանչիւրն ի ժողովրդականաց ,
որ չէր երբեք լեալ ցայն վայր ։ Որպս զնարդ և իցէ կար-
ծիքս , որ յետնելոյն զկնի Թուի լինել Ձմարիտ , հիւպա-
տոսն՝ որ վասն լինելոյ իւրոյ ժողովրդական՝ զերծ եր ի
կասկածանաց համախոհ լինելոյ ի դոյն , և որ գիտէր՝
Թէ միւթ ձեռս է հրաժեշտ տալ , ետ պատասխանի՝ որոյ
քրԹմնելին . Տեաբ՝ որ ինչ եղեն , ամի նպաստ եղեալ օգուտ
հասարակապետուԹեան ։ Օգուտ էին եր խոխել մարԹեղոսի ի համպա-
նէ ի խոխոտուԹ ղօրաց . և զի ժողովրդականք զի նշանակեսցի՝ բայց
չեպ կապաբելոյ նը զիարն չանչնատուե , և գատնալոյ ի հռովմ . զէ
հարող լինէր այնպէս ուռնել հիւպատոս , ղորպէսի արդեան պարփայր
պահանջէն , և ղոր գօտ չեղէն կատ ։ Ոչ այլ չեղև զորոյ
զժողովոյ , մինչև ի դարձ մարկեղոսի ։ Որ արդարև իբ-
րև դարձաւ ի հռովմ , եղև ժողով , և ընտրեցաւ հիւ-
պատոս միաբան հաւանուԹ . և իսկ և իսկ եմուտ ի պաշ-
տօն ։ Այլոյ վԹ զի յայնմ պահու լսելի եղև որոտումն ի
բարձանց , և հաւանմամբ արատաւոր ցուցին զընտրուե
նը , նա հրաժարեաց ի հիւպատոսուե , և փոխան կացու-
ցաւնը Ա. փաբիոս մաքսիմոս . և այս երրորդ նուազ եղև
հիւպատոսուԹեան նորա ։

Որ յայսմ յայտարարուե հաւանմամբոյ պատրուակաւ արա- Ա. փաբիոս
տոյ ընտրուե երկրորդ հիւպատոսին ժողովրդականի՝ ի մաքսիմոս ընտ-
բաւամբք Թուի կասկածաւոր ։ Որ այսմ առաջնոյ օրի- րի փոխա-
նակի երկուց ժողովրդական հիւպատոսաց՝ այլ չեղև երկ- նակ նը ։
րորդ , բայց յետ բազում և բազում ամաց ։

ՏԻՒ ՍԵՄՊՐՈՆԻՈՍ ԳՐԱԿԿՈՍ·
Ա. ՓԱԲԻՈՍ ՄԱՔՍԻՄՈՍ Բ·

Ի յանգ հանին հիւպատոսք զկարգաւորուե , և զբաշխ
գնդաց վասն այսր ամի ։ Վաբիոս առ իւր զղօրս , որոց Հանապա-
հրամանատար եր Ա. յունիոս առ իւրով իշխանապետուե զորգուԹիւն
Թէբ ։ Որչափ ինչ սեմպրոնիոս քան և հինգ հազար Թէ զղաց ։
գաշնաւորս . Թող զատրուկս՝ որոց կամելին յանձն առ-
եալ եր զկնուորուե Թուով ութ հնգը ։ Ա. վաղերիոսի
պրետորի յանձն եղեն լեգէոնք դարձեալք ի սիկիլիոյ ։
Ա՝արկեղոս փոխհիւպատոս անուամբ՝ Թողաւ ի վե զօ-

Ա՛ Հ· 537· Ն· Ր· 215·

լաց , որոց պարտ էր տքնիլ՝ի պահպանումն նոցայ՝՝ի վե-
րոյ՝ք զսուէսսուլա : Պրետորք՝ որոց վիճակեցան սիկի-
լիա և սարդոնիա , յուղի անկան դէպ լիւբեանց տեղի :

Կարքեդոնացիք զոհս մարդոյ մատուցանեն՝՝ի պատերազմի :

Ա՛յն ինչ մագոն եղբայրն աննիբալայ՝ի պատրաստի էր
ելանել՝ի կարքեդոնէ առ անցուցանելոյ յիտալիա զբա-
կոտասան հնձր հետևակս , և չհնձր հինգ հարիւր հեծելս ,
զբսան փիղս , և չհնձր տաղանդս արծաթոյ , (որ էն ե-
րեք միլիոն ,) կարաւանաւ վաճառուն ցահմանաւուց , լու
եղև անդ , թէ կարքեդոնացիք հարան՝ի սպանիա . և
թէ՝ գրեթէ ամ ժողովուրդք գաւառին անցին՝ի կողմն
հռովմայեցւոց : Ա՛յս լուր ընդ զմիտս նոյ , չառաքել
զմագոն յիտալիա , զի թուեցաւ՝ թէ սպանիոյ առաւել
պէտք էին օգնականութեան : Ի նմին ժամանակի պատա-
հեաց միւս ևս դիպուած , յորմէ առաւել ևս մոռացան
զաննիբալ , զի առաջի եղև նոյ առիթ անդրէն՝ի ձեռն
բերելոյ զսարդոնիա : Ա՛զգ եղև նոյ , թէ ,, Հռովմայե-
,, ցիք՝ի կղզւոջ անդ ունին սահաւաձեան զօրս . և թէ
,, առաքեն անդր զնոր ոմն պրետոր , փոխանակ կուռնե-
,, լիոսի մամմուլայ , որոյ կացեալ էր ընդերկար՝ի կա-
,, ռավարուն գաւառին, և առնեն նմա զհետ : Այս՝
,, զի և սարդոնիացւոց տաղտկացեալ՝ի տէրութէ հռով-
,, մայեցւոց՝ որք յանցեալում ամի նեղեցին զնա յոյժ պա-
,, հանջեալ՝ի նոցանէ փող , և արմտիս առաւել՝ք զկար
,, իբրեանց . այժմ առ վտարանդել ոչ պակասն նոյ , բայց
,, ոմն գլուխ ” : Ա՛յս գանգատք հասին՝ի կարքեդոն՝ի
պատգամաւորաց յղելոց անդր՝ի ծածուկ՝ի գլխաւորաց
ազգին , և նախ առաջին՝ի համպսիկորայ՝ որ արգոյն էր
ք զնմանին իշխանութէ և ճոխութէ : Յայնժամ ելեալ
և սարդոնիոյ միաձաղոյն ժամանելոց՝ի սիրտ կարքեդո-
նացւոց միանգամայն երկիւղ և յոյս , առաքեցին զմագոն
՝ի սպանիա՝ իւրովք նաւօք և գնդովք . և ընտրեցին զաստ
բուբալ զմականուանեալն կալլոս (քր կնտակ ,) շահա-
տակել՝ի սարդոնիա՝ զօրօք իւրև զմագոնին : Յայնմ վայ-
րի աննիբալայ պէտս ունելոյ օգնականուէ , և տեսեալ
թէ զօրուէիք իւր օր ըստ օրէ պակասին , կայր՝ի վարանս
և՝ի մեծ տարակուսանս :

Հեռատեսութիւն և այլ զօրա-
գլուխք գնան
Իսպանիոյ :

Յոկ հիւպատոսք հռովմայեցիք , վճարեալք զիրողու-
թեան որ՝ի քղքի , պատրաստեցան չու առնել՝ի պատրմ :
Աեմպրոնիոս պատուէր ետ գնդաց՝ զորոց ունէր զհրա-
մանատարուէ , կալ պատրաստական՝ի չու՝ի սինուէսսա
յօրն ժամադրեալ՝ի նմանէ : Ա՛ փաբիոս եղև գնաց՝ զօրա-
վարել իւրում զօրու , հրամայեալ նախ լնակէլոյն յան-

դաստանն՝ ըստ թոյլտուեն եղելոյ նմա ի ծերակուտէն, Ա՛ Հ· 537։
փոխադրել զամ վերեանց արմտիս ի քղքս ամենս, յա- Ն՛ Ք· 215։
ւաջ քան զառաջին օր յունիսի . սպառնացեալ աւար հար-
կանել զկալուածս նոցա , վաճառել զտորուկս նոցա մինչեւ-
կաւ , և հրձիգ առնել զնաւակուիս նոցա , թէ ոչ հնազան-
դեսցին ։ Ընդէն զերծ ի գործաւորուենէ պետրպմի և ոչ
պրետորք՝ որք ընտրեցանն ի դատել զդատաստանսն ։
Ի՛ռաքեցաւ վաղերիոս յապուլիա , զի ընկալցի ի ձեռաց
վարրոնի զգօրս , անցուցանել զնա ի սիկիլիա ընդ հրամա-
նաւ զօրագլխի ուրուն տեղակալի . և զի ինքն զօրավա-
րեսցի լեգէոնաց՝ որք դառնային ի սիկիլիոյ ի պէտս
պաշտպանուե ծովեզերեայց , որ ընդ մէջ բրունդուսիոնի
և տարենտոնի , օգնականութիւն նաւահանդիսի քսան և
հինգ նաւաց , ունելով և զհրամանատարութիւն նմին ։ Կ·
փուլլիոս պրետոր քղքին նոյնպէս նաւօք կալաւ զպաշ-
տօն պահպանուե ծովեզերեայց որ մնաց ի հռովմ։ Կ՛ար-
բոն՝ զորոյ հանապազորդեկին զհրամանատարութիւն , բայց
ի գործաւորութիւնս և եթ դուզնաքեայս և բացակաս ի
ձմեռնամոյ , պատուէր էառ ժողովել զօրականս յերկրէն
սիկկենոնի , և միտ դնել պահպանուե երկրին ։ Տ· ոտա-
կիլիոս կրասոս նուիրագործեալ վմհէան Խոհեմուե ,
վաղվաղակի առաքեցաւ ի սիկիլիա ի հրամանատարուե
նաւահանդիսին եղելոյ ի նաւահանգիստս կիմ ի ծովե-
զերեայս կղզւոյն ։

Ի՛մ Թագաւորք և ամ ազգք ուշի ուշով հայեին ընդ Փիլիպպոս առաքէ զեա պանս առանձ նիբազ ։ Ա՛ին ԻԳ· ւՖ։
եբևելի կուսն , որ վաւեցոյց վհնու զերկուս զօրագունս
ժողովուրդս երկրի ։ Կ՛յամ հոգայր առաւելապէս փի-
լիպպոս արբայ մակեդոնացւոց , մ՛ը լինելոյ իւրոյ մնաց ընդ
զամենն յիտալիա , զոր անջրպետեր միայն ի ծովի յոնիա-
կան ։ Իւրև լուաւ՝ թէ եկն անսիբազ յայսկոյս ալպեայ,
անդէն վաղվաղակի զառաքեացաւ յանձն իւր , տեսեալ
թէ երկու հնդիկապետուիք զօրաւորք բազմեցան ընդ միմ-
եանս . և ցորչափ զօրուն ընդ նմա էին հանդիտակկին , ոչ
գիտեր՝ որոյ յերկոցունց յաղթուե ըղձանայցէ ։ Այլ
իւրև գիտաց՝ թէ աննիբազ յղուեաց զհռովմայեցիս յե-
րիս պատերազմունս հետ զհետէ , այլ ոչ զանգիտեաց
թէևակոսել ի կողմն յաղթականին ։ Ի ուր ինչ հասեալ
նմ՛ էետ սակաւ միոյ՝ ամի միաեցոյց յայն ։ Կ՛ն ինչ կայր
ի զնին ՚Ա՛եմպեան խաղուց՝ որ կատարիւրն յարգան ,
էին ի մակեդոնիոյ ումն սուրհանդակ՝ որ էբեր նմ՛ զրոյց,

1 Ի ման Գնէուրոյան ծովեան՝ որ ընդ յանասպան և ընդ ռիւնիա։

Ա. Հ. 537։ Ն. Ք. 215։ թէ վանեցան Հռովմայեցիք սաստիկ պիտրզմամբ ։ Յայտ է թէ՝ էր Կաննեայն ։ Ոչ ումեք զգացցեայ զայն , բայց դեմարթի փարոսացւոյ · որոյ՝ ոչ ասացաք , անկեալ էր առ այս իշխան , յորժամ Հռովմայեցիք բանադատեցին զնա ելանել՝ ի լիբիկոյ ։ Վեմարը առիթ եառ յայսմանէ դիզուել զնա՝ ի մէջ ընդ Հռովմայեցիս · ասէ · այնպէս յանկաւարք են զէպքս , մինչև դիք իսկ թուին լինել մեզ հրաւիրակք ։ Լացցեայ նմի , թէ՝ ի վիճակի՝ յորում կայ հռոմ , անօգնական առենևին և անյոյս , հնար է քեզ՝ ի միաբանել զքո բազմաւոր գունդս ընդ անհիւրազգիս , աներկեան ժառանգել զիտալիա · այնուհետև ոչինչ դժուարին լիցի քեզ և տիեզերակալել ։ Վեզեցիկ փառաբանդրութիւն , ոչ ումեք այնպէս յանկաւարք՝ ոչ նմա ։

Ոչ ազատաւոր ումն առնոյգ՝ բարերաստել ցայն վայր յիւր ձեռնարկս , խրոխտ և ձեռնհասել , Թող զի բազմեալ էր՝ ի գահ ինչ , որում պարտաւորաշաշ երևէր տիեզերական միապետուի , զիաձրգ հնար էր Թէ չԹողլիցի՝ ի զբուռցայ անտի ։ Ապա յայնմ օրէ խորհեցաւ հաշտ լինել՝ ի յունաստանի , ուր յայիժամ էր՝ ի կռուի եւ ետոզացիս , զի դարձուսցէ՝ ի վէր իտալիոյ զնմ զիւր խորհուրդս և զզօրսն ։ Պոֆոքէ Նախնեայ · Հաշտուէ · Է։ Լիկիոս · Ժէ։ Ոչ ասացաք մեկին զայսմ դաշնաւորէ՝ հաշտուէ , և առաջի արարաք զՀետ պողնիոսի՝ զնա. հական խորհուրդս պատգամաւորն ուրուն նաւապետունի . որ եդ առաջի աչաց փիլիպպոսի և յունաց , քանի՞ օգուտ էր նոցա միաբանիլ ընդ միմեանս , Թէ ոչ կամէին գլխահար ունել կամ զՀռովմայեցիս և կամ զկաթեդոնացիս . յայտ է Թէ՝ զմի յերկուց անտի ժողովրդոց , զյաղԹականն՝ ի պատրուին եղելոյ յայժամ՝ ի մէջ նոյ ։ Լայց անմոռնալի է մեզ յայսմ վայրի լռել , որպէս յայնմ օրէ նմ յունաստան , (և յետ սակաւ միոյ ասեմ ,) դարձուցին զաչս յարևմուտս , նախ՝ի Հռովմ , կամ՝ի կարքեդոն . և ապա՝ի Հռովմ միայն . ոչ Թէ ժողովուրդք և Թագաւորք արևելից և հարաւոյ՝ յայնց ժամանակաց հետէ յաւաջատես եղեն՝ Թէ հանդերձեալ էին ընդ ըծով լինել արևմտեայ ազգաց ։

Փիլիպպոսի արարեալ հաշտուէ , դարձաւ՝ ի մակեդոնիա . ուր դեմարը փարոսացի անդադար Թախանձէր , ոչինչ այլ խօսեցեալ ընդ նմա՝ բայց զոր սկսաւն սադրել՝ ի նա աջողակի ։ Լաւ Թագաւորն իսկ զգայդ և զցերեկ զայն խորհէր՝ ի մտի , մինչև ընտանի զրոյք նմի , և եբաղք իսկ էին յամի զպիտրզմի՝ որ ըզ Հռովմայեցիս ։ Վեմարտ՝ ոչ յոշ առնէ պողնիոս , ոչ տայր նմի զայս խոր-

հուրդ , և ոչ յեղյեղէը զնոյն ազդուռնէ և անդադար , ԱՀ Հ· 537 ։
առ սիրոյն զոր ուներ առ արքայ , այլ՝ առ ոմոեթէ զոր ՆԻ Ր· 215 ։
ուներ առ Տէրկապետութեին Հռովմայ , և զի չկայր նման
այլ հնար դարձի ի փարոս կղզի ։ Այս սովորութիւն է մար-
դելոյս , ծածկել քօղով փոյթեւանդն նախանձառ
բուէթ զգիտուն զնուբեանց օգտի ։ Այս իսկ է և սո-
վորութի իշխանաց , կոյր զկուրայն անսալ խորհրդոց՝ որք
ամբեն և սատածէն զնոցայն կիրս ։

Կատարեաց փիլիպպոս յետ պատրաստին կանոնեալ , զոր ի
նախընթաց ամի հաստատեալ էր ի միտս ։ Առաքեաց
դեսպանս առ անտիբատ՝ ի Տորհաւորել նմ գայթեռնիս ,
և ի դաշնաւորել ընդ նմա ։ Վեսպասիանոս փոյթ մեծ եղև
բացուստ՝ իբաց գնալ ի նաւահանգստից բրունդուսիո-
նի և տարեւնտանի , գիտելով թէ կային նմ ի զգուշանե
նաւք և գունդք հռովմայեցւոց ։ Ոմն էլին ի ցամաք
մծա ի մերձեան հերայ ի սարաւանդն ՝ լակինեանի , յոր-
մէ ջուծուէնդն անուն կոչեցաւ լաչինեան , կամ լաչինեացէ ։
Նախ անցեալ ընդ ապուլիա գալ ի կապուա , անկան ի
մէջ գնդաց հռովմայեցւոց՝ որք կային ի զգուշանել պահ-
պանութեէ երկրին , և տարեալ եղեն առաջի վաղերիոսի
պրետորի , որ էր յայնժամ բանակեալ մծա ի լուկերիաս ։

Ընդ այնոսիկնէս գլուխ դեսպանաց՝ ինչ ոչ չիտէին ասել ։
այլ՝ ազատաբերան ասէ ցվաղերիոս ։ գամ յարքայէ փի- Խորամանկ կերպ դեսպանաց ։
լիպպոսէ՝ խնդրել ի հռովմայեցւոց զարձերամանութէի և
զդաշնաւորութի ։ և բազում ինչ յանձն է լինել ի նոսին իմ-
մէ առ հիւպատոսս , առ ծերակոյտ , և առ ժողովուրդն պետի ։
հռովմայական , մանկ խնդրեմ առաջնորդ՝ անդր հասանել
ընդ ։ Վաղերիոսի հաճ և հաւան գտեալ ընծայ օգտամատոյց
առաջնորդութէի թիբերի հղօքի , ի ժամնտակի յորժամ
հռիկապետութիւն լքեալ էր յիւրոց նախնի գաշնաւորաց ,
ժողովեաց ոձ բարեկամ և հիւս զդեսպանս թիբերին
Թշնամոյ ։ և ետ նմ առաջնորդս , պատուէր տուեալ տա-
նել զնս ընդ Ճանապարհս աներկեանս , և իմացուցանել նմ
բազում զգուշութէ , ուր կայքն էին հռովմայեցւոց , և
ուր գադարք կարբեդոնացւոց ։ Ահնոխանանէս անցեալ
միշտ ընդ մէջ գնդաց հռովմայեցւոց՝ եհաս ի կամպա-
նիա ։ և անտի Ճաղապրեալ , եմուտ ի բանակ անվրա-
զոյ ։ և հաստատեաց ընդ նմա յանուն փիլիպպոսի դաշ- Դաշնաւորութի ի մէջ փիլիպպոսի
նաւորութէի , որոյ այս էին պայմանք ։ Ոչ ,, Թագաւոր
,, մակեդոնիոյ անցցէ յիտալիա մեծաւ նաւահանգիստս ՝

1 Սոքոսանքն Լաչինեանն մաք է ի իւրում ի խաբերէս ։

Ես Ա· 537· Ն· Բ· 215·

,, զոր ձեռնհաս իցէ հանդերձել· (կարծեալ այնպես էր՝
,, եթէ լինիցի յերկերիւր նաւաց)· Օ՜ մեծ աւար հարցէ ըզ-
,, ծովեզերեայս իսաւիոյ , և տացէ մեզ պատրաստ ընդեմ
,, հեռավմայեցւոց՝ որ զօրութիւք իւրով ընդ ծով և ընդ ցամաք·
,, Օ՜ ի՛ նուաճել անդ գնաս , իսպառ հանդերձեալ քաջաւն
,, հեռավմանէ , և ամ կողոպուտն՝ լիցի անսպառելոյ և կար-
,, քեզ նացեաց· Ո՞վ այսր ամի անցցէ միահեղոյն ի
,, յաւետաստան , տալ պատրաստ ընդ ազգս նշանակեալս ի
,, փեղիպպոս· Այս գի ամ երկիրն եթէ ցամաքի և եթէ
,, կղզեաց՝ որ առ մակեդոնեաւս , յաւելցի ի ձեռս ուրուք
,, այնր միապետի ”·

Պոլիբիոս ·
Ը· 502-505·

Այսպէս միայն էր զօր տիտոս լիվիոս պատմէ լեալ յայնմ դարձին , և ոչ աւելի· Պողիբիոս պատճառս զայն աղքիկ· յօրմէ ոչ արժան համարիմ վերիպեցուցանել զլեթերացոյն· Օ՜ այսպիսի անցս՝ որք մեք ակայ եմ նախնի սովրութիւնեց , մնանաւանդ ի նիւթ երևելի , որպիսի էն գահ գինք , պարտ է մեզ համարել արդեօ , և արժանաւորս մեռնիլ հետաքննութիւնէ ։

Պողիբիոս ·
Ը· 502-505·

Պողիբիոս ինդիպոլիտ հռոմաբեր էրմմէն , ի գլխ անթիքատ ըզրգիւն , մաբոն , գրգիւլի , բարմիքատ , և ամ ծերոնեաց ծերոնէոն կարէգոնի , որ գոան ընդ նմին (աննիբաղ ,) և ամ կարէգոնացոց եղելոց ընդ ծռոմայոք նէ , և ի գլխ հռոմեոնեան ազնատոյ որդոյ նիպոմոյոն գնպոնոք գլխ ասոտելոյ ի ֆելիպոյոն արտյէ որդոյ գլխմոյոն գնպոնոք , երկի յանուն էր , և երկ յանուն մակեդոնացոց և գաղնատրաց էրոյ ըզհատրոնէ ։

Պոլիբիոս ·
Ը· 502-505·

Պոմպի գիոն , և հերոյ , և ապոզոն · ասոպի ապոռոծոնեանն կարէգոնացոց նռամաքնոյն , և հերմակնոյ և յալեսոն · ասոպի արեն , պրլիգոն , և գոսիգոն · ասոպի գին պատերազմիցոյ հերոյ , և Ա՜րեռս և Ա՜ռանն , և Ա՜րէմն · ասոպի գեղոյ և մարգից , և Ջոյրգ · ասոպի ամ գին էղնեցողոյ կարէգոնի · ասոպի ազնայն գին՝ ուեարց մակեդոնոյ , և ազնայն ծագորգաց յասոպանի · ասոպի ամ գին՝ որ էգրաքացոյն են պարգի , և ասոպահայց գաղնատրաե ։ Ա՜ննիբաղ զրգաբնոյն , և ամ ծերոնէոյ ծերոնէոն կարէգոնի՝ որ ասոնդա , և ամ զրգանդ զրգոյ նէ ասոցին ։

Ջերով և հերով հռոմաբեր գաղնատրոյն բարեհամոնի և նիզակից է ի գլխ յեր և հեր , որպես ՝ ի գլխ բարեհամոյ , նիզակից և եղբարց · այսոհի պայմանաւ՝ ի արտյ ելիքգոյ , և մակեդոնացոյ , և որ գնացիմ գաղնասոյր նոյա էցեն ի յոնոյ անդ , պահպանեն և պաշտպանեսցի՛ն զնասոյ կարէգոնացոյ , և զանձինքեաց նոցին զրգալոյն , և զգրգանդան՝ որոց հրամայեն , և զնեցս գասոսոց որ ընդ յեզոյմ կարէգոնի , և գլխ ամենայն ասոհիոյ , և ամ յաղտոյ և զնգի հռոմացիացոյ , և

պամ ղղօրաֆանս եւ ղբաղնաուորս , որպես եւ պամ չաղաչս եւ ղսպփօնորփ Ընս 2· 537 ·
ֆնաբանեալ էցեն ընդ ֆեղ յերապիա , ի փաղղիա , ի լիփօուրիա , եւ Նո· ֆ· 215·
որփ ֆնափամ յայսմ երէրի ապասցեն ընդ ֆեղ բարեկամուրիբ եւ գաղնաուորուրբ ։ Եւ ոչնպես եւ զօրփ կարեցեռացոց , եւ քնակիչք ուրիցոյ , եւ պամ չաղաչփ եւ ապիփ հնազանդուելփ կարեցեռնի , եւ զօրակամ ֆե եւ գաղնաորփ , եւ պամ չաղաչփ եւ ապինք՝ ընդ որս ուռնիմ ֆեփ բարեկամուրբ եւ գաղնաուորուրբ յերապիա , ի փաղղիա եւ ի լիփօուրիա , եւ ընդ որս յայսմ հեռիե սերմիցեմ բարեկամուրբ եւ գաղնաուորուրբ յայսմ երէրի, պահեցցեն եւ պաղապանեցցեն զիչխանպան արչայ եւ զմարիցոնացիս , եւ պամ ղբաղնաուորս նոցա յայլ կողմանս յառնասպանի ։ Եր ոչ էն ֆամ խաբէլ ղհիմանս , եւ ոչ գարան փորձել էրերաց ։ Եչ մաիեդոնացիչ յայոնիմ ֆեռիե սրպես , բարեչօփար կամօք , եւ անխարդախ խորհրդով ընդաֆէ ամցուռն նոցա , որփ ընդառիփ էցեն կարեկեռնացոց · բայ ի փաղչաց , ֆաասնափանդսից , եւ ընափաուրաց , ընդ որս էցեմ կապել գաղամբ հաղաուրբ եւ նէղսիկոցբ ։ Եւ ֆեփ եւս կարեկեռնացիչ յայոնիմ ընդառիփ ամ ընդնաեաց արչային փէլիպպոսի, քայ ի ընափաուրաց չաղաչաց եւ ապիաց՝ ընդ որս եմ չօգել գաղամբ հաղաուրբ եւ նէղսիկոցբ ։ Եւ ոչ մաիեդոնացիչ մռանել առնիչ ի պիբրմ՝ ղոր առանմ ֆեփ ընդդէմ հռոմիմայեցաց , ֆնդլիս հաճոյ լինի դէց ղնորհել ֆերց եւ յերց ղնոաց բարեբասս ելս · եւ օգնել ուռնիչ ֆեղ ի կարբս , որպես եւ հասարափացի ի ֆերաս դիբի ։ Եւ ոչ ընդ ոչ ղնորհեսցեն ֆեղ դէմ ղյաղթուրբ ի պիբրմ ընդդէմ հռոմիմայեցաց եւ գաղնաուրաց նոցա , եւ հարբ լինի ֆեղ խօսիլ ընդ նս ի հաղաուրբ , այնպես խօսեսցուք , որ ի գաղնապրուրբ եւ ղչեզ ի ներբս առցուք , պայմանաւ՝ ընդ ղնոցա օրբն յայոնել յեզ պարերաչմ · եւ ընդ ղնոյն ֆեւսբ , ոչ հորիներացաց , ոչ ապղանացաց , ոչ եղէգնիացաց , ոչ փարոսի , ոչ գիմալոնի , ոչ պարբինեացաց , եւ ոչ ափինափոլից · եւ ղի գարձցուցեն ի գեհերբ փարոսացի ղպգափանաւ ենբ՝ ղոր ուռնին նոցա ի սահմանս իարեանց ։ Եւ ընդ հռոմիմայեցիչ յայոնիներս առ ֆեղ՝ ֆամ առ չեզ պարբիչ , յայնժամ ֆարասցուք զ ֆեղ ֆեռից եռիս օգնուրբ բառ պեռելոյ · Օնոյն արասցուք ուսոսի եւ ի ֆեզ գայցե ֆեղ ասրբիչ , ֆայր ընդ ոչ էցեն բանչն ղնափաուրաց , ղչաղաչաց , եւ ղպգափ՝ ընդ որս էցեմ բարեչամս եւ գաղնաուրբ ։ Եւ ընդ հաճոյ լինի ֆեղ յաուելուլ ինչ ինչ յայս գաղնապրուրբ , ֆամ բառնալ ինչ , ղնմ կարզ առնել , բայց հաստնուրբ երկոցունց կողմանց ։

Ա՛յժ գաշնագրեալ ի վաւերական վիճակի ինչ հաստատակաց կարծեաց՝ զօրացուցոյ առ ամ ժողովրդիս , ի՝ աշտ և ձախող եղ պնդգին, և առ Հպին ամ պատա հարբ կենդաց կախեալ կան ամէն գկամաց ածուէ . և ի՛ կայ վիճ առաչել կարգագիր և մտօրէն ամի ։

Ուտաղ առաչի՝ առնգկեզիեալ ի Հաիերձ հիւս առ թա նեց , յուցանի՝ ի՛ անշուշտ գետիին և հնձանասք , ի՛

Ը. Հ. 537։
Ա. Ք. 215։

արդարև ՚ի ընթերակայ է արարողութենէ դաշնադրուն, միտ դնել ՚ամ պրակաց, և պահել պատուհասի սենց՝ որք ժպրհին անցանել վրէնք, և նախատինս գնել իւրաքանչիւր անուան՝ զոր կոչեցին վկայ։

Ո՞րպիսի զարմանք լինիցին առ մեզ, եթէ մեր դեսպանքն խորհիցին ՚ի դաշնադրութիւնս կարգալ զանուն սրբոց այնպես ստեպ, ոյք հետանոսք զիւրեանց դիցն՝ յինչ դասակարգէ և էին. զի և առ հետանոսս պէսպէս վճռակք էին իւրեանցայնոց։

Քանզիպա-
հէս ընդ այլ
դեսպինս կա-
նանաւորի ՚ի
հռովմայեց-
ւոց, և առա-
քէ ՚ի հռովմ։

Յ. Յոպիսի ինն եղէն պայմանք դաշնադրուէ եղբոյ ՚ի մէջ անմիբաղայ և դեսպանացն փիլիպպոսի։ Յ. Ընդ առաքեաց ըստ նմ զդիտգոն, զոսոտար և զմագոն հաստատել զդաշնաւորութիւնն ըստ նոյն ինքեանն արքայի։ Յ. Որպէս միաշաղոյն չորան ՚ի մերձեան լակինեանս հերայի, ուր նաւմակեդոնացւոց թաքուցեալ կայր ՚ի ծովակնէր ուրեք։ Յ. Ընդ մոքն ՚ի նաւ. և իբրև խաղացին ՚ի խոր ծովս յայտ նեցան նաւաց հռովմայեցւոց, որք զդուշանային ծովակերեայց կալաբրիոյ։ Պ. վաղերիոս արձակեաց նաւս ինչ թերեւս, պատուէր տուեալ զհետ գնալ նոցին երևելոյ, և ածել առ իւր։ Ո՞ առաջինն զնացան ընդ դեսպանսն փախուստ առնուլ։ Լ. Ոչ այլ տեսեալ զանձինս ՚ի յայնմի վտանգի կալանաւորուն, իւրաքանչիւրն եղէն ՚ի հռովմայեցիս։ Իբրև յանդիման եղէն վաղերիոսի՝ եհարց ցնոսա ո՞ւր, ուստի՞ գայք, և ո՞ր խորհիք երթալ։ Ո՞ենոփանէս՝ որում այլ անգամ յաջողեաց ձողարիլ ատուբէ, անդէն վաղվաղակի ետ պատասխանի։ ,, Փիլիպպոս աբքայ առաքեաց զիս դեսպան առ հռովմայեցիս. բայց ոչ յաջողեաց ինձ անցանել ըստ կամաց ,, նոսա, զի գտի զոյն խնդեալ զօրօք Թշնամեաց ,,։ Ցետսեալ զօրագլխին հռովմայեցւոյ զդեսպանսն անմիբաղայ զդիցեալս ըստ տարաղու կարքեդոնացւոց, և յերկրացս լեալ՝ եհարց և ցնոսա. և պատասխանին նոքա մանն և գուշակ եղև նոցին։ Յայնժամ սպառնալեօք տանջանաց բռնադատեաց զնոսա տալ լիւր ձեռս՝ ոչ միայն զդիրս անմիբաղայ առ փիլիպպոս, այլ և զդաշինսն՝ որ եղէն ՚ի մէջ արքայի և կարքեդոնացւոց. և տեղեկացեալ՝ ոմն՝ զոր կամէր գիտել, լաւ համարեցաւ քան զնմա առաքել փութանակի ՚ի հռովմ առ ծերակոյտն, կամ առ հիւպատոսս՝ ուր և իցեն, զայն կալանաւորս և զորս ըստ նոսայնս Ո՞նաբեայ յայս սակս հինգ ցկալանաւս Թերեւս. և եւ նաւել ըստ հրամանաւ Լ։ վաղերիոսի անտիապայ, պատուէր տուեալ գնել զպատգամաւորս ՚ի պէսպէս նաւս, զի մի

իցեն կարող խօսիլ ոչ միայն ըստ ե և իցէ , այլ և ոչ ընդ միմեանս ։ Ա Տ· 537։ Ն· Բ· 215։

(ժե մնացին միանգամայն աղէտքն հասեալք հռոմայեցւոց ՚ի միում ամի . յիսուն հինգ արքն կոտորեալք ՚ի կամնէ ընտիր ընտիր զօրավարաց , և ծերունեաք ծերաց հռուտին . չետ սակաւ միոյ ողջ ի կ զօրու սատակումն հիւպատոսաւ հանդերձ ՚ի գաղղիա . իբր հանդարտական վտանգաւն դաշնաւորաց . պատուէրն տուեալ ատարուքս լայ անցանել յիտալիա իւր հանդէպ զօրօք , և մնացեալ միւսում եղբօր անոնիբաղայ՝ երթալ և նմ անդր երկոտասան հինգ հեռւակօք և հնգետասան հինգ հեծելովք , և քսան փղօք . յաւէլ ՚ի վէր և զնոր դաշնն փիլիպպոսի , զոր ՚ի պատրաստի էր առաքել ընդ եմ հռոմայեցւոց տորմիզ երկերիւր նաւաց , և բաղխիլ ընդ նմ ընդ ծով և ընդ ցամաք ամ զօրուքն ։ Թէ լեցի՝ ասէ՞ , հայիլ յայս ամ պարագայս , որոց ոչ միոյն հնար էր , այլ մարդ կորհն խօսելով՝ պարտ խակ էր լինել միանգամայն , խոհական կարգ մտքն զօր կալան , ոչ թուխյն կործանումն հռոմայոյ ամենևին անձն զոպրելն , և մծտ ՚ի կատարած ։ Ասյց թէ այդ այդպէս էր , զինչ լինէր գուշակուքն իւրոյ հանդերձեալ մեծուն՝ բացերև ծանուցելոյ ՚ի նզ գիրս ։ Ոչ ուարքն լինի իսկ առ մեծահալին ջրել , բառնալ յաշխարհէ զամ զայսոսիկ վըտանգս ՝ ոչ իսկ եղև ։ Ա յն ինչ հանդերձեալ էր ատաբաբել չու առնել , պարզմ ինչ յարուցեալ ՚ի դէպ ժամ՝ յոր յայտնեցին շիպիոնք , կասեցուցանել զամ միանգամայն ։ Ոչ այ պատահարիս հասեալ ՚ի կարբեդոն խաբանէ զձիզհորդուն մտացնին ։ Ալանաւորուն դեսպանաց փիլիպպոսի վերբ ՚ի վայր շրջէ զամ խորհուրդ նորոյ թշնամնէն ։ Ա՛ն ասյ հռոմ յայս ամ մրրկեալ ծփմունս պահէ նորաբանչ իմն հանդարտուն և անդրդուուն . ոչ է տեսանել յատաջիկայդ ։

Ջխարդն սարգոնիոյ, Ա՛Ի· ԽԴ· Ը։

՚Ի գառնալ մանկոլոյ ՚ի կուսակալութէ սարգոնիոյ՝ իբրև պատմեաց զյիարդն այնր գաւառի , զհեանգուխն մնացեալ ՚ի մուկիոսի իւրոյ յաջորդի , զպատրաստուն զնակեաց ՚ի հանդարական վտարանդուն , և զլուր մծատալուտ արշաւանն ՚ի կարբեդոնացւոց կողմանէ , հրամայեաց ծերակոյտն Ա՛. փաւլ վիսոի փլակիոսի ժողովել զօրս հինգ հազար հեռւակ , և չորեք հարիւր հեծելոյ . և փութանակի անցս յաղել զայն լճգետն ՚ի սարգոնիա , ըստ հրամանաւ զօրագլխի՝ զոր ընտրեսցէ նա ինքն յատաջնորդութէն նոյ , ոչ և գնդացն՝ որք վարուեսս եկին յայմ գաւառ . մինչև Ա՛. մուկիոս հասատատեսցի յատաջնուրդութէն նոյ ։ Ա՛. յս շահատակուն

Ա՛ Հ· 537։ Կ· Ք· 215։ յանձն եղև Տ· մանլիոսի տոր կուատոսի՝ որ երկիցս լեալ էր հիւպատոս և համարակալ· և յառաջնում հիւպատոսութեանն նուաճեալ էր զսարդոնիացիս ընդ լծով։ Իբր զայսու ժամանակաւ նաւատորմիղն առաքեալ՝ ի կարքեդոնացւոց՝ ի սպրդոնիա ընդ հրամանաւ աստուածասէր կալվսոսի, վարեալ յահեղ մըրկէ՝ զարկաւ ընդ բալէարական կղզիս· ամ աղին խոշտանգեցաւ չարաչար, և նաւք իսկ այնպէս խարխալեցան, մինչև հարկ եղև հանել զնա՝ ի ցամաք, և բազում ժամանակս ծախել՝ ի նորոգուն։

Ջհեռնարկ համպանեագւոց ընդգէմ կուսոյ՝ ի գէրև հանէ սեմպրոնիոս։

Պարձ արասցուք յիտալիա։ Քանզի՝ ի պերզմին կանեալ նկուն եղեն զօրուքք հռովմայեցւոց, և՝ ի գրգանտ կապուայ տկարացաւ քաջութիւն կարքեդոնացւոց, այլ ոչ լինէին սաստիկ պերզմունք իբրև զառաջինն։ Քամպանիացիք վառեցան բորբոքեցան՝ ընդ իւրեանց տերութեանն ընդունաձեալ զկուսոյիս։ Ոչ անացան՝ ի սկզբան անդ փութով սնդուքք սարտուցանել զնա՝ ի հռովմայեցւոց· բայց ան ձեռնհաս լեալ այսմ՝ ձեռն արկին խորամանկութեանն որսալ զնա, հրաւիրեալ զծերակոյն կուսոյ՝ ի զոհ ինչ՝ որ լիներ՝ ի փոքրիկ քղքի, որում անուն էր՝ հաճա· ուր հանդերձեալ էր գտանիլ և ծերակոյն կապուայ։ Քին կուսոյիք՝ ի միտս կասկածոտս, թէ՞ ընդ խաբս ինչ իցէ· բայց և այնպէս ընկալան զհրաւէրն, առ արկանելոյ զնոսունպա նիացիս յորոգայթ իւրեանց։ Քնդէն վաղվաղակի զգաստացեալին սեմպրոնիոսի, որ էր յայնժամ քանակեալ մօտ՝ ի լիտերնոն· և ատուգեցին նմի, թէ ոչ միայն ծերակոյն, այլ և ժողովուրդն և զօրն կապուայ հանդերձեալ են գընտանիլ՝ ի զոհն։ Պատուէր ետ նոցա հիւպատոսն՝ փոխադրել զնա՝ վերեանց ինչս յանդաստանն՝ ի քղքն, և անդ կալ պատսպարակ։ Քնքն աւուրք յառաջ քան զզոհն՝ չուարար գալմօտ՝ ի կուսոյ, որ հեռի էր՝ ի համայն՝ ոչինչ

Փարսոն 4։ աւելի՝ քան վերեք մղոն։ Ա աղու և ա ժողովեալ էին անդր կամպանիացիք բազմութիւն։ Ցօնախմբութեն հանդերձեալ էր տևել աւուրս երիս, և յայնս օր ըստ օրէ մատուցանել ունէին զոհ ընդ երեկս, և աւարտել յառաջ քան զմիջ գիշերի· և զայն ժամանակ համարեցաւ սեմպրոնիոս դիպող ժամ՝ ի վերայարձակել կամպանիացւոց։ Ցուղի անկաւ իբր երիժամաւ յառաջ քան զմտանել արեգական, և հասեալ՝ ի համա վճռով գիշերաւ լուսնեայն, եմուտ նոյն ժամայն ընդ ամ դրունս քանակին կամպանիացւոց, գըտեալ զնա յանհոգութեան, ոմն պատահէ այնց որք շուայտեալ և արբեալ՝ զքնով յածիլին։ Ցոլովք՝ ի նոցանէ կատորեցան, և՝ ի մահիձս՝ ընկղմեալ՝ ի քուն թանձ

րուԹԵ , կեաք զարձ արարեալ անպէն 'ի գոհ : Կամնա- Ա՛ Ե· 537 ·
նեաիք կորուսին յայմմ գիշերային աղմկի՝ աւելն ՚ը զեր- Ն· Ռ· 215 ·
կու հՀը այր . ընդ որս և զգլուխ իւրեանց մարիոս ալ-
փիոս . և առան 'ի նոցանէ երեսուն և չորք զրօշք Պեմպ-
րոնիոս ոչ կորոյս և ոչ հարիւր զօրական , և տիրեաց
բանակին :

Իբրև աւար եՀար զայն՝ խոյս ետ փուԹանակի 'ի կու-
մա . երկուցեալ գուցէ 'ի վՀ հասանիցէ անհիքաղ , որ
բանակեալն էր 'ի տիփատա լերին 'ի վերոյ ՚ը զկապուա :
Եւ արդարև 'ի լսել անդ զշինդն կոտորածին՝ խաղայ
նա մեծաքայլ 'ի կողմն հասոյ , 'ի մտի եդեալ՝ ԹէՀ դե-
անդ իցէն հաւոմայեցիք , ԹէՀ զօր խմբեալ մեծագոյն մա-
սամբ 'ի նոր զօրականաց և 'ի տարկայ իսկ , կուբացեալ
'ի յաջողուածոյ դեգերիցի 'ի ժողովել զկապուա կողո-
պուտ զանկելոյն : Իայց որչափ և երագեաց չըՀնԹայս ,
չեգիտ 'ի հասս և ոչ զմի 'ի Թշնամեաց . այլ ետես միայն
զՀետս կոտորածի իւրոց դաշնաւորաց , և զերկիր ծած-
կեալ դիակամբք նոցա :

'Ի վաղիւ անդր պաշարեալ 'ի կումա զսեմպրոնիոս : Սեմպրոնիոս
Իայց և այնմ'ոչ յաջողեցաւ եղբ Պաշտպանեցին զանձինս պաշտպանէ
պաշարեալքն բաղում քաջութ . և սեպեալ զաշտարակ մի զկումա յան-
անՀնիքաղայ մերձենալ հանդէպ պարսպին , հրձիգ նիւթ
արարին զայն բազմութ ջահիւ՝ զոր արկին 'ի նա միանգա-
մայն : Ձայնմ հրդեՀ շիմՀեցան ԹշնամիՔ , և հռով-
մայեցիք վեղան վաղվաղակի 'ի դուրս ը երկուս դրունս
քՀքին միանգամայն , և վանեցին զկարքեդոնացիս մինչ
'ի բանակ իւրեանց՝ այնպէս ուժգին , մինչև այն օր ԹՀ-
ուէր անհիքաղայ և ոչ ԹՀ հիւպատոսի լինել 'ի պաշար-
մանն : Իբրու հՀը երեք հարիւր կորքեդոնացիք կոտորե-
ցան յայմմ մըցմանն , և կենդանւոյն եղեւն ձերբակալ չի-
սուն և հինն : Պեմպրոնիոս ոչ Հնաց ԹէՀ սՀափեսցին ԹըշՀ-
նամիք յահաբեկուՀ , այլ փող եՀար յետադարձի , և ժո-
ղովեաց զիւրան 'ի քՀք : 'Ի վաղիւ անդր կարծեալ անհի-
քաղայ ԹէՀ հիւպատոսն փքացեալ ը եղեալ յաջողուածն՝
ձեռն արկել յօրինաւոր պատերազմ , ձախատեցոյց զիւր-
սըն 'ի մարտ ը մՀք բանակին և քՀքին : Իայց իբրև ե-
տես , ԹէՀ ԹշնամիՔ չատանան պաշտպանութ պարսպաց ,
և ոչ յանդուգն դիմագրաւին վտանկի , դարձաւ 'ի բա-
նակ իւր 'ի տիփատա խոժոռեալ և ամաչեցեալ , զի ոչ
յաջողեցին իրքն ըստ հաՃոյս իւր :

Պեմպրոնիոս հիւպատոս եր զօրագլուխ ներհուն , ար- Մտագրաւէ
Թուն , մտադիր ՝ամի և խոհեմ , ոՀի և ժրաջան և քաջա- և խոհեմաՀ
հիւպատոսիս :

Աե Ա. 537։ Ն. Ա. 215։

սիրտ։ Յերթալ պատգամաւորաց կումայ առնա , գտին զնա ոչ ասացաք՝ ի տիփերնոն . ուր չունելով առ ժամն զոք Թշնամի , ունէր ի ստիպ կրթալ Թիւն զգունդս , ի վարժել զնոր զօրականս , որոց յոլովք ելին տարուկք կամաւ զհնուազեալք , զի չհետ երթիցէն զհրեանց զրօչս , և ծանիցէն զկայս իւրեանց ի պատրզմի ։ Իսկ երբ դեալ ձի զամ սերտել ի նմ զմիաբանութիւն , առ բառնալոյ զամառիճ կուսի , կամ եղև նիւ , զի տեղակալք և տրիւռնք յայտնապէս արգելցէն զօրականաց՝ ի դէմն ա ծել ումն և իցէ՝ զիւր նախնի վիճակ . և պատուիրէցին համ զօրականաց հնոց և նորոց , ազատաց և տարկաց , զընդնալ միօրինակ ։ Լսցայց նոյ , Թէ ամբիծն նէ , զօրս հասա րակապետութեանն մեծարեաց ի հաւատալ նմ զղէնս իւր , հերիք աչնուական են . և Թէ նոյն իսկ պատճառ՝ որ ի խնդիր եղև դիմելոյ յայս նոր զօրավիդն , պահանջէ և՝ Թէ սերտիւ պահեսցի ։ Չեղէն զօրականքն անփոյթք առ անտալ իմաստուն խրատուցս , որպս և ոչ տպաք առ աղդել . և վաղվաղակի իսկ տեսաւ զօրացեալ յայնմ զօրուն այնպիսի մեծ միաբանութիւն , մինչ այլ ոչ լիներ ոք , Թէ յորմէ տոհմէ առաւ ի լինել զօրական ։

Դեսպանք փիլիպպոսի Աանիբալայ ածին ի Հռոմ։ Լիւ. իե. ւէ։

Ի ժամանակի յորժամ սեմպրոնիոս դրակկոս էտ անն նիբալայ բառնալ զպաշարուին կումայ , միւս ևս սեմպրոնիոս մականուանեալ լընգոս ՝ ի լուկանիա յաղթաձա կան գտաւ ի մարտի ընդէմ աննոնի . ուր մեռան երկու հիւք ի Թշնամեաց , և նուաղ ք զերեք հարիւր լիւրոյ . և առան քառասուն և մի գրօշք ։ Իսկ վաղերիոս պրեստոր անդրէն դարձոյց զերիս քիլքս իրալինայեաց , որոց լքեալ էր կռոլին հռոմիացեաց ։

Չայնմ ժամու տիւղ յանկանաւք՝ որք վարէին կալտնաւորս ի Հռոմ զդեսպանս փիլիպպոսի և աննիբալայ , քերեալ գրեթէ առ համ ծովեզերօք իտալիոյ յադրիանական ծոցոյ մինչև ի ծովն ետրուրիոյ , հասին յանդիման կումայ ։ Ամիլկարիոս՝ որ ոչ գիտէր , Թէ այն նաւք հասարակապետութեան իցեն՝ Թէ Թշնամեաց , առաքեաց նաւս ինչ լիւրսի նաւահանդիսի՝ առ իմանալ զաղերիոս հրամանատարն հնոյց յանկանաւց , ի փոխոխ հարցուած ծոյ և պատրինատուութեց եկեալ ի ծանօթութիւն , Թէ մի ի հիւպատոսաց է ի կումա , եմուտ վաղվաղակի ի նաւահանգիստ քղքին . և յանձն արար սեմպրոնիոսի զնա

1 Ջամենեսեան համարեացին առ մենայնիս պատուականս և արտոյգիս , յորս հաւատոյց ժողովուրդն հռոմէական զղէնս իւր և զքրօշս ։ Լիւ.։։։

Ա՛ Հ· 537։
Ն· Ք· 215։

լանալոցս առանդեալս իւրում Հոգւաբարձութեանդ , և ընդ թուղթս անմիբաղալ առ փիլիպպոս ։ Հիւպատոսին ընթերցեալ զայնս՝ հնգեաց միաբանդամ դգուշութիւն ։ և առաքեաց իւր ցամաք առ ծերակոյտն ։ Հրամայեալ վաղիւսիոսի՝ երթալ զձանապարհ իւր ընդ ծով կալանաւորաքն հանդերձ ։ Իսկ զաղթիք և կալանաւորք հասին ի Հռոմ գոգոկս միանգամայն ։ Իսկ նեղլիբոսն , և ի հարցափորձի պեսպանայն կալանաւորաց՝ գտեալ զպիտանիս նմին հանդերձեալս թղթոյն , ծերունիքն գտան յանհնարին վրան ։ տեսեալ թէ ի վերայ բազմապատիկ հոգոց զգիմ ոչ նեղլոյ անմիբաղալ , յարեաւ ի թիկանց նորա գոռ թշնամի , որպիսի փիլիպպոսն էր ։ Կայր և այնպէս ոչ ընկճեցան յերկիւղ ։ այլ անդէն իսկ հնարս խորհեցան՝ առ ձամբ յայուցանելոյ զպիտրգ՝ի մակեդոնիա , զի խափան արկցեն նմա՝ դալ ընդհարկանել ընդ նմա յիտալիա ։ Կէս աւր ի ցէ տեսանել այսպիսի անդրդուռւն և վհատանուն ։

Պատրաստուիք հռոմ մայելցւոց ընդ դէմ փիլիպպոսի ։

Կբրև քանտեղին զգեսպանն , և վաճառեցին մնետիկ՝ զորս ընսայն էին , հրամայեցին ծերունիքն հանդերձել քան և հինգ նոր ցկանաս , ի յարել զնոսա ընդ քան և հինգ նաւս՝ որոց հրամայեր Պ· վաղերիոս փլակկոս ։ Յանձն եղև սա՝ի նաւ մուծանել զգուշդս՝ որք երբեմն ծառայէին ընդ վարրոնաս , և առ ժամն էին ընդ հրամանաւ տեղակալ զօրագլխին ապուստիոսի՝ի տարենտոն . և այնուհետ նաւահանդիսիս յիտալիոյ մի միայն պաշտպանել զծովն զերեայս իտալիոյ , այլ դիտել և զնոյրտմունս արքային մակեդոնիոյ ։ Կաւ և պատուէր , զի թէ փիլիպպոս ցուցցէ ինչ գործել ընդ դաշնայն և ընդ թղթոյ՝ որք գտան՝ի ձեռս դեսպանացն նմին և ընդ պատասխանացն՝ զոր ետուն , ազդ արասցէ թղթովք ։ վաղերիոսի պրեստորի . զի թողեալ զր՝ի ձեռս ։ ապուստիոսի զնոյնս մնասատարուն իւրոյ զօրուն , եկեսցէ առցէ գնաւատարմիցն տարենտոնի , տանիլ զայն վաղվաղակի՝ի մակեդոնիա՝ առ ոտնակառել զփիլիպպոս յիւր սահմանս ։ Զայն յղեալ առ ապոլիոս կղզիոս՝ի սիկիլիա՝ի վճարել հերոնի արքայի զպարտս , որոշեցաւ՝ի պէտս նաւահանդիսին , և զնգացն կարգելոց վն պատերազմին մակեդոնիոյ ։ Կ· ապուստիոս ետ քերել զայն՝ի տարենտոն ։ Կէս հերոն մատակարարեաց այլ ևս երկերիւր հնդր գրիւ ցորենոյ , և հարիւր հազար՝ գարւոյ ։

Փիլիպպոս առաքէ նոր դեսպանս առ անհրաժեշտ ։

Կ՛յն ինչ պատահեցէ հռոմայեցիքդ յայսոսիկ պատրաստուելս , նաև մակեդոնացի՝ որ առաւ , և յղեցաւ՝ի հռոմ , զերծեալ զձանապարհին փախստեամբ՝ զար-

Ե՛ Հ· 537։ ՚Ն· Ք· 215։

ՁԱա՛ ՚ի մակեդոնիա ։ Լ՚ես այնուհիկ գիտաց փիլիպպոս , թէ դեսպանք իւր էին կալանաւորեալք գրովք ՚ի նէ յանձն եղելովք ։ Լ՚այլ զի չունէր ինչ ծանօթանուն , ոչ զպատանդ զոր կաբեալ էր իւրոցն ըստ աննիբաղայ , և ոչ զպատասխանս՝ զոր աննիբաղեանք բերել ունէին առ նա , յղեաց միւս ևս դեսպանսն ՚ի նովին յանձնարարութիւն և ՚ի խրախուսանս ։ Լ՚այց երկրորդ դեսպանացս լաւ ևս յաջողեաց՝ ըստ առաջնոց ։ զի յանդիման եղեն աննիբաղայ , և բերին զպատասխանին առ փիլիպպոս ։ Լ՚այլ յանկ եղ չհաստատուն թէ տաբոյն , և արքայ մակեդոնիոյ չարար ինչ ։ Լ՚սուս օրինակաւ կալանաւորուն նաեւ միոջ , և դեսպանացն որ ՚ի նմա , պիտեան իմն եղեւ հռովմայ , յապաղեցուցեալ սա մի ողջիկ զպետըն՝ որպէս հնար էր առ ժամն լինել զառնադէտ ։

Փաբիոսի քաւեալ զնորանշան արհաւիրս՝ որք խռովէին զնա , էանդ ըստ մեզ տալտուբնոս գետ ։ և միացեալ ըստ իւրումն իշխանակից՝ մարտակից էին միմեանց առ կապուաւ։ Լ՚առ անդրէն փաբիոս բռնութ զքեզքս ինչ , որք յայտնեալն էին ՚ի կողմ աննիբաղայ ։

Ընդզօրդուն զԺառելն ՚ի նոլայ , ՚ի միջ ձերակուտին և ժողովրդեան ։

՚Ի նոլա իրքն էին՝ ոմն յանցելուսն ամի ։ Ո՚երակոյսն կայր միշտ յարեալ ՚ի հռովմայեցիս , և ժողովուրդն յանդիման ։ մինչև խորհէր իսկ տալ զքեզքն ՚ի ձեռս նորա , խոցխոցեալ նախ զաւագանին քեզքացս ։ Լ՚այլ ՚ի խաբանել զնէս դաւագրութեն՝ երթեալ փաբիոսի , ուր էր մարկէղոս՝ ՚ի վերոյ ըստ զսուէսսուլա , ըստ միջ կալուսյ և զօրուն աննիբաղայ՝ որ բանակեալն էր մօտ ՚ի տիփատա , առաքեաց զնոյն ինքն մարկէղոս ՚ի նոլա՝ գնդօք որ ընդ ձեռամբն նէր , զի զդուշացի պահպանուէ քաղաքին ։

Սարգոնիա ապատատրէ։ Մանլիոս նըզուաձէ զնա խորտա , յեա նշանաւոր յաղթուէ ։ Լիվիոս· Խէ· Խ։

՚Ի սարգոնիա Տ. մանլիոս զաթոյց զզօրսն հռովմայական զնուսց · որ կարի իմն տկարացեալն էր՝ յետ հիւանդանալն Լ. մանկիոսի պրետորի ։ Լ՚ռեալ ՚ըր յապահովի զիւր նաւս ՚ի նաւահանգստին կալտրիսի , (որ այժմ կոչի գալեատև ,) և տուեալ զինս ՚ի նաւատախս , խառնեաց զայն զօրականս ըստ գունդս յանձնեալս նոքա ՚ի պրետորէն։ և կառուցեալ նոքօք զօր քսան հինգ հետևակաց , և հինգ երկերիւր հեծելոց , այնպէս քաջ պատրաստեալ լինդ բնաւ կաւորս , որ վախձան առնէր մարտի ՚ի սարգոնիա , եթէ աստրուբալ կալմոս նաւահանգիստ կարքեդոնացւոց՝ որ վարեալն էր ՚ի մըրկէ ՚ի կղզիս բալէարայ , չէր հասեալ ՚ի դէպ ժամու ՚ի զօրացուցանել զսիրտս ժողովրդոց՝ որք ՚ի պատրաստի էին գառնալ ՚ի հնազանդութիւն հռովմայեցւոց ։ Լ՚երբ ազգ եղև մանլիոսի՝ հասանել տորմիլի նա-

Ա· 537·
Ն· Փ· 215·

ւայց կարքեդոնացւոց , անդէն վաղվաղակի խոյս ետ՝ի Ա-
կալարիս , որով Համպսիկորայ զօրագլխի սարդոնիացւոց
դիւբին եղև միանալ ընդ ասորւբալայ · որոյ Հանեալ՝ի
նաւայ զգունդս , և յղեալ անդրէն գնաւան՝ի կարքեդոն,
ուղեկից եղև Համպսիկորայ՝ որ հմուտ էր երկրին , ա-
ւար Հարկանել գերկիրս դաշնաւորաց Ժողովրդեանն Հռ-
ոմայ · և Հասաներ արդեօք մինչև ցկալարիս , եթէ
չէր մանկիսոս ՚ի առաջ եւեալ զօրօք իւրովք , և արգել
արկեալ աւարառուէ նոր՚ի դաշտաւայրս : Օ օբքն երկո-
քեան բանակեցան մօտ միմեանց յոյժ : Ա՚նդ՚ի սկզբան
անդ եղեն բազում դուշաքեայ մրցմունք · էր գի՝ ասէր
զօրանային , և էր գի՝ անտի · բայց յետոյ ձեռն արկին ՚ի
Հանրական մարտ , որ տեւեալ ժամս չորս : Ա՚արդոնիացիք
կռուէին Թուլասիրտ ՚ի սովորուէ · կարքեդոնացիք էին ,
որք ցանգ կալան գյաղթուԹիւն խիԹալ : Ա՚ւայց ՚ի վախ-
ճանի ընկրկեցան և սքի , իբրև տեսին գնօրատակուն զօ-
բուն սարդոնիացւոց , և գերկիր ծածկեալ դիակամբք նո-
՚ի երեսս դաշտին · և ՚ի հրամայել մանկիսոսի Թևին՝ որ
յաղԹեալն էր սարդոնիացւոց՝ յառաջ խաղալ , պաշարե-
ցին գինս ՚ի դարձուցանել իւրեանց գԹիկունս : Ա՚նդ էր
տեսանել սպանդանոց , քան պատմ՝ Ա՚րկատասան հնգից
տասնատասն անկան ՚ի մարտի անդ , ՚ի սարդոնիացի և ընդ
կարքեդոնացի · և կալանաւորեցան իբրու երեք հնգ վեց
հարիւրք , քսան և եօԹն գրօշակօք :

Ա՚ռաւել ևս յիշատակելի և հռչակաւոր արար զգա-
տերգութիւն , կալանաւորուն նոցին իսկ աստուածալայ՝ որ
հրամանատարն էր զօրու ԹիշամՀոյն , և մնգտնի և ան-
նման՝ երկոցունց աւագամեծար անձանց կարքեդոնաց-
ւոց · գի մնգտն էր ՚ի տոհմէ բարկասեանց , և մերձաւոր
ազգական մանկիսոսի · և անուն առաջնորդ եղև ազգա-
տամբուն սարդոնիացւոց , որով և պատճառին ՚ի հետ եկե-
լոյ : Ա՚յլ և դառն ազէտք զօրագլխաց սարդոնիացւոց՝
մեծաշուք գործեցին գյաղԹուԹիւն Հռոմայեցւոց · գի Հիսս-
տոս սրդի Համպսիկորայ սպանաւ՚ի մարտին · և Համպսի-
կորաս Հայր նորա գերծեալ փախստեամբ ընդ Հեծելոյ
ոմանց , իբրև լուաւ զդոյժ մնՀու որդւոյ իւրոյ , որ յե-
տինն էր իւրոյ գժբաղդուԹե , չոքաւ գիւրումն ՚ի գալ
դիշերի :

Ա՚յլք ամրացան ՚ի կողնան մայրաքաղաք՝ վայրացն այ-
նոցիկ , ուր եղև պատերազմն : Ա՚ւայց պաշարեալ զայն
մանկիսոսի յաղԹականն զօրաք՝ յետ աւուրց ինչ պաշարման
հաս զայն : Ա՚ստ օրինակի կողնանի՝ և այլ քաղաքաք ,

Ի Հ· 537։
Ա· Բ· 215։

որք կիսոյն ուշեին զՀամպսիկորայ և զկալքեգոնայ-
ոց , առաքեցին առ նա պատանդս , և եղէն նմա անձնա-
տուր ։ Կա առեալ ի նոցանէ փող և համբարս ըստ իւ-
րաքանչիւրոց կարի , չոքաւ զղօքաւ ի կալարիս ։ և մե-
ծեալ զղօրականս ի նաւս՝ զորս Թողեալն էր ի նաւա-
հանգստի , դարձաւ ի հռոմ· ուր պատմեալ ծերակու-
տին , Թէ դարձուցի զաւարդնիա ի հնազանդութիւն , ա-
նդրեաց դանձապետաց կամ գանձաւորաց՝ զիմոյն բե-
րեալ անտի · չինուածապետաց՝ զմիացորդս Հանքարաց ,
և փուլվիոսի պրետորի՝ զկալանաւորս ։

Ի նմին ժամանակի Տ· ոտակիլիոս՝ անցեալ ի լիլիբէ-
ոն ի յափրիկէ տորմիզաւ նաւացն , ասաւ եՀաւ զիրկիր
կաքեգոնացւոց · և անտի առագաստեալ ի կռոյն սար-
դոնիոյ , ուր հնչէր լուր՝ Թէ ատրուբալ ել այն աւուրս
ի կիլեկիա՝ եկել ի կղզեացն բալեարեանց , պատահեաց
նաւաշանդիսի նմա , զի գառնայր յափրիկէ · և կոտ գոյն
մնալոյ՝ էառ զնա՝ զօրականաւքն և նաւամա-
րտք որ ի նմա · և այլք առ աչի սպառնացան յայսկոյս կոյս
կոյս իբրև զվարկաղս ի մրրիկ ։

Մարկէզոս առաք հարկա-
նէ զերկիր գաղնաւորաց
աննիբալայ ,
որք կորզան
զգնաւն նր ։
Լնդնոս· իբ·
նբ ։

Լռոմիլիարայ ի գեպ յաջողեցին իրք · զի եՀաս ի լոկ-
րոն նորաժողով խմբիւ չորից հիւրաց զօրականաց , և քա-
ռասուն փղօք , և ապգի ապգի պիտոյիւք՝ զորս տանէր ի
կարքեգոնէ մի զօրուն աննիբալայ ։ Մարկէզոս՝ որ ա-
ռաքեալն էր ի փաբիոսէ հիւպատոսէ ի նոլա , ոչ կայր
ձեռն զգօտւոյ · այլ ասաւ Տարեէ զանգաստանս իրալին-
եանց և սամնիտացւոց կռուիսն , այնպես մատնեաց զէք-
կիսն ՀամՀ ի հռոմ և ի սուր և ի սով , մինչև անդրէն յիշել զմեզ
ժողովրդոց զասպատակութեանն՝ որոց տարան ի կուռիւ
իւրեանց ընդ հռոմայեցիս · և յոգիս ապատանն՝ առա-
քեցին պատգամաւորս առ աննիբալ՝ խնդրել ի Համանդ
օգնութիւն ։

Պեսպանապետին կիշատակեալ զպիտրմանն հռոմ-
մայեցւոց , որոց տարան երբեմն՝ զամն իբրև Տարիւր , և
պանծացեալ էս ի նախանձաւորուն և ի սերտ հաւատա-
մանէ իւրեանց առ աննիբալ , ասէ ։ Ի՞նչ այն ունէաք ան-
անդրիկեալ լինել ի յաստանէն հռոմայեցւոց , զորչափ պաղատան և
բարեկամ ունէմք զնչ զոն պես չոլայոր և բարեբաստ զօրափչոխ ։
Լայց և յաղնիան գոլով չոյ և ընդերքոյ , լաւ ապր չիոճ և ըշ-
հեծուէ Համանդ զերոյ և զրգոյ , և պես այօչ ոն պիրիզուէ ասդ
զերոյ ։ Ձի՞չ ինչ՝ զոր ոչ երեցաչ յաստաչնի · և արդ ինչ ներչոյ եմ
այնպիսի ծանր ծանր ասպատակուէց , գինչև Հռուիչ՝ ըն մարիզեղոսի
և ոչ աննիբալայ յաղնեալ էիցէ ի պատրգին կառնեայ ։ Ի՞նչ վաղ ոս-

ընձն թէմաքալէսա հիւպատոսաց եւ իշխանապետաց եւ յոգնախուռմբ ազօրս , եւ արդ՝ ո՛րչ եմք զոյգն երամակի զօրաճանաչ , որչ գայլս փեռն պաշտպանել չառաքին նոքայ՝ որոյ են պահակապահ : Այնպէս մեր երբեմնաբերբ՝ որչ արդ կան ի ձառայութիւնէ ի տուն զօրու , եթէ առ մեզ չերբեմն , զոր փիլիպոս պաշտպանել զայն չելուսակաց անգր . որչ բաճանիլ ի վաղուս վաղուս , առպատիճն առ անգր՝ այնպէս անծոգ եւ հանդուրժող , որպէս նէ ձեմ առնել չրջելոյն գնուելոյս : Ասա չեմ ի չոյդդ ի վէր զոյս զոյզն փոանգ նուիրեցուց , որ բառնան է լինել նոցա փլանաբար : Ի՞նչ կրնանք մեք պաշտպանուիլ եւ զօրանուիլ եւ դաշնադրուիլ : Ընդհակառակն արարք նոցա բարեմարդութիւն . ,, Ա՛ս վաղ է փոյթ այնպէս արարից , որ ի ,, հանգիստեցուց այլ ոչ տուժիցիք : Ա՛պա յիշեցուցեալ ,, նոյ ձամարտակուէ կիւր նախնի մեծամեծ արարս , հա- ,, ատարմացոյց նոցա՝ թէ ոչ պատերազմն արասիմնոյ ,, նի պանծագոյն եղև է զարերեայն , և ապա յաղթու- ,, կանեալ անշքացոյց զարասիմնոնին , նոյնպէս յետ ,, սակաւուց միսս ևս արիւնայէզ և պանծագոյն յաղ- ,, թութէ մուացուցից զկանոնեայն '' : Ընդ այսորիկ դարձոյց զնոսա մեծամեծ պարգևօք : Ա՛յս թագաւոր ի պահպանուի թանակին տիրատոյ սակաւս ի զօրականաց, խաղաց ինացելովք զօրօք ի կողմն նոցուն . ակն ունելով թէ տիարուէ և անհոգուէ մարիկ զօրսն՝ ել զրուցոյ գաշնաւորացն , եւ լեզ յաղթուէ :

Մարկեզոս հարկանէ զօրս անդր բազում չանկ զիմեն նոցուն Լիւս. Ե· 4-Ե·

Ընդ այն առաւօս գայ անհոն չերկրէն բրուտացոց ի նոցա զօրականաց և փղօք՝ զորս ածեալ էր բամիկարայ ի կաբբեդոնէ : Ընդհակառակ՝ որ բանակեալն էր մօտ չոյժ ի քղքն , գնեալ գնաց ուշով , գիտաց՝ թէ գաշնաւորք ատելին , և զնոսի պահպանին զգացուցին : Ի մարկեզոս գնալը բազում խոհմութէ . չերթեալ յատարատուն երկրին՝ բայց քաղ առաջնորդութէ , գնեալ գնաց զմեծակայ վայրս . և պատրաստականուէ ի զարձ , թէ որ ուստեք ի վէր չարիցէ . և այնպիսի զգուշութէ , ոչ թէ հանդերձեալ էր կռուիլ ընդ անհիրաշոյ անձամբ : Այր և իրրև գիտաց թէ մերձենայ թշնամին , կալաւ զիւր զօրականս փակեալս ի քաղաքի :

Ընդհակառակ զուր քանացեալ զառաջանալ զհատատարմութէ ծերակուտին նոցայ , կարգեաց զիւր գունդս զքաղաքացւոյն , ի մոլ եղեալ բաղխել զնա միանգամայն չոյժ կողմանց : Ա՛արիէզոսի տեսեալ զնա մօտ ի պարիսպ անդր , բառնի ի զուրս զնաց : Ա՛արքեդոնացոց ոչ ի սկզբան անգ շփոթեալ , անկան ի նոցանէ քանի մի Ա՛ոյց ի պատասխանի

Ը· Հ· 537· Ն· Ք· 215· դիլ Նիշ անդրէն , և 'ի հաւասարիլ զօրուէ երկոցուն կողմանց , սկիզբն եղև կռուի աստի և անտի սաստկուէր , և կատաղաբար : Այս երևելին ևս լինէր մարտն , եթէ չան կարծ 'ի վէր հասեալ մըրիկ բուռն խառն ընդ տեղատարափ անձրևոյ , էջեր զատուցեալ զմարտադիրս 'ի միմեանց : Յայսմ առաջնում բաղխմանն անկան 'ի կարքեդոնացւոց իբրու երեսուն . մարկեղոսի ոչ կորեաւ և ոչ մի : Հա նապաղորդեաց անձրևն զդիէրն ամ , և հարուստ մի ևս 'ի վաղիւ անդր :

Յաւուրն երրորդի առաքեաց աննիբազ զմտաւ ինչ իւրոց գնդապետ 'ի պէտս դարմանոյ : Մարկեղոս ել վաղվաղակի զօրօք պատահիլ պատերազմաւ , և աննիբազ ոչ հրաժարեաց 'ի կռուոյ : Այր բանակ նորա իբրու մղձաւանջ հեւի 'ի քիլքէն : Յայսմ վայրի 'ի հարթատակ կողման արկին ձեռն 'ի գործ : Ակիզբն եղև կռուին մեծաբարբառ աղաղակաւ երկոցունց զօրուց : Ալ աղեղին յայն 'ի սկսա նիլ մարտին՝ կարքեդոնացիքն դարմանածուք , որ էին ինչ կարի հեւի : Ընձեռամատոյց եղեն և քնակիչք նոցա միանալ ընդ հաւոմայեցիս . բայց մարկեղոսի հաձեալ ընդ նախանձաւորուն նիշ , պատուէր ետ կազմել խումբ պա հեստի՝ առ օգնեալ յորժամ պիտոյ լինի . և շատանալ առ ժամն հանելով 'ի խառնիճն զվերաբաւորս անկուիս , մինչև տայե ինքն նշան ինչ :

Ընդայտ էր , թէ յոր կողմն միտել ունի յաղթութիւն : Կողմանքն երկոքին քաջալերեալք 'ի բանից և յօրինակէ զօրագլխի իւրեանց , կռուէին բուռն զօրութ : Մարկեղոս ստիպ յիշեցուցանէր իւրոցն ասելով . ,, Ա՛ պիտի ,, ձեզ կարի լինի ձիգն 'ի յաղթել գնդոյ , որոյ յաղ- ,, թեցիք երեք օր յառաջ : Ալ ժամանակ է՝ զի ,, վանեցան զառաջեաւ կռմայ ('ի սեմպրոնիոսէ հիւ- ,, պատոսէ ,) և առ յինեն՝ թէպէտ և այլով զօրակա- ,, նօք՝ խորտակեցան և 'ի փախուստ դարձան յանպէտուն ,, ամի մեծ 'ի նոցա : Ընդան 'ի ձակատու պատերազմի ա- ,, մենայն զօրութիք կարքեդոնացւոց , զի յոլովք ասա ,, անդ սիրեալ կան ընդ դաշտավայրս յասպատակուելոյ : ,, Այրքին իսկ՝ որք պատերազմինն , զօրականք են անզօրք ,, և ասպիկաբք , թալացեալք 'ի գրգռանոյ կապուայ , ուր ,, ձերբեցին 'ի խենդշունս , և 'ի ցոփուիս : Արուսեալ է ,, նիշ խսպառ զոյժ և զքաջութի , որով կարողացան յաղ- ,, թել ամ դժուարութիւն անցից պիրենեան և ալպեան ,, լերանց : Ա՛յլ ինչ են նոքա , բայց սինլիքորք առաջ- ,, նոյ կարքեդոնացւոց . հազիւ ուժեն յոտին կալ , կամ

,, զԷն զանձամբ բառնալ ։ Կապուա ։ Եղև կարքեդոնայ Ը. Հ. 537։
,, ւոց՝ որ ինչ կանխէ հոռվմայեցւոց ։ Որոյս անգ անկիւ Ն. Ի. 215։
,, քաղ զկորովուքիէ իւրոց զօրականաց , և զայգուքիէ
,, զինուորական բարեկարգուքիէ , զպարծանս կանխա
,, սացս , և զամ յոյս ապագայիւ " ։

Լ՚ին ինչ մարկիոնս առ առաւելուլ զքաջալերուքիէ իւրոյ՝ ընդ վայր Հարկանէր զկարքեդոնացիս , անկիւրացաւ և աս իւրան վարէր խոհանս ի զայս ազգոջագոյնս . ասէ . ,, Լաչ պետանէմ ապանօր զնոյն գրօղս և զչէնս պարբերէացն , պրա սիւնոնին և պիանենացն . այլ ո՛չ զնոյն զօրականս ։ Ասէ զինքրէ . գծուա րքին իմն էջե յեզ զքեմ ոանիլ բաղխման լեգեանի դիոյ և գոյու խոմբէ լաթինաց , որոց հրամանատար է պեղապել ոն հոռվմայեցի . յեզ՝ որոյ երկու հիւպատոսք և երկու զօրք հիւպատուսականք ո՛չ կարօղացան ըզ քեմ ոանիլ ։ Լ՚այս երկրորդ անգամ է , չի մարքէղոս նորահռաւ զօրօք , և բնակչօք նոյայ անվնգհեր գայ ընդհարձակիլ ընդ դիչ ։ Օ՞ր եղև գայի այն զօրականին՝ որ հռաւքնատէացն զչլուխնոս հիւպատոս , չերկիր երթանելաչնա չերկիրքէն ։ Օ՞ր եղև այնմ՝ որ ասան չ՚ի պատղոս յոտուրն կաննէայ ։ Ա՚նիեցան արքեօք չեր չնէ , գօսայ՞ն արքեօք չեր բազոքէ ։ Օ՞ր նոր ոանդանդ էր էջեն , չի՞նչ այս ։ գոտ որ սովը էէ անձիգն յաղիել զօրայ բաշխուրայ գան չչեզ , արդ բազմաւոր գոլով էիցէ՞ կարող չդիմ ոանիլ ասկաւչեոն վազուի գիոյ զօրականաց ։ Լ՚այս գայն՝ է չ՚ոյսս , պանծալեալ առնուալ կհռովմ՝ ին պարգևն չչեզ՝ է սորոգ պարսպի նը ։ և ահա գործ առաջի չայ՝ բազօք դէսբին գան զայդ ։ Լ՚ինչ մաքուցիչ ասպանօր չչեզ գօղա ին չ՚ոյդ ։ Լ՚աղաչ է չնեղեղալ՝ է գէսբի , ո՛չ գէպ ոանելով առ ընկերք , և ո՛չ ծով՝ է պաղպանուին ։ Լ՚ուրև ճա նապէի առաքաս գաղաքն յղէացնէսյ , ես պարայց չեզ , և կհեպ ե չեյ՝ ոաբ և կանչեի ։

Ա՚չ յանդիմանուելիք և ո՛չ գովեստը զօրեցին զարթու ցանել զնոցան քաջալերուքի ։ Հայսկոյս յայնկոյս՝ է քայ փարատեցան . և յառաւելուլ գամ՝ է զգամ ընաւոր քա ջուե՝ է սիրտ հռովմայեցւոց՝ եթէ՝ է յորդորելոյ և՝ է գո վելոյ զօրագլխի նոցա , և եթէ՝ է խրախոյս ձայնելոյ նո ւայեցւոց՝ է բարձանց պարսպին , կարքեդոնացիք յայտ նեալս՝ է փախուստ դարձան , սարսափմամբ անկեալք՝ է բանակ իւրեանց ։ Հռովմայեցիք յաղեցականք աձապա ղեցին զրոհել՝ է վ՚ր նոյ . բայց մարկիոնս դարձոյց զնո՝ է քնչն . ուր ընկալեալ եղէն ցնծուք և վայ վայ ձայնե

1 Կապուա՝ կանուի եղև անուն բաւ անցելոց ժամանակաց , անդ բաղայ · անդ չնքաւ առաքինուքի պատերազմական , անդ բարեկարգուքի զինուորական , անդ համ յոյս ապագայիւ (չնքաւ ամ ։) Լիվիոս ։

Ա՛ Հ· 537։ Ն· Ի· 215։ լով և ա ժողովրդեան , որք ցայն վայր միտեալ էին ՚ի կաթեդռնացիս ։

Յայսմ աւուր կոտորեցին հռովմայեցիք աւելի քան զՀինգ Հիր Թշնամիս . արարին վեց Հարիւր կալանաւորս , և աւին իննուտասն դրօշս , և երկուս փիղս . Թող զչորս ՚ի նոցանէ կոտորեալս ՚ի Ճակատու պատերազմի ։ Ա՛ր կեղոս ոչ կորոյս՝ և ոչ Հինգ զօրականս ։ Ի վաղիւ անդր եղև լուսեցին դադարումն մարտի , յորում Թաղեցան մեռեալք ։ Ա՛րկեղոս այրեաց զաւար Թշնամեաց ՚ի պատիւ հեփեստոսի , ուստի խոստացեալ էր զոհել ։

Յաւուրն երրորդի յետ պատերազմին՝ Հինգ երկերիւք հօԹանասուն և երկու զօրականք Հեծեալք , որ սպանեալ էին և որ նուիդացի , կամ զբարեալք էր քամահանս ինչ , կիսի ակն ունելով Թէ օգուտ ևս իսկ ծառայել Հռովմայեցւոց , անցին ՚ի բանակէ աննիբաղայ ՚ի բանակ մարկեղոսի ։ Յայն վայր չէր ինչ այդպիսի դիպեալ աննիբաղայ ։ Ա՛ր զի Թէպետ զօր նէր էր բաղկացեալ ՚ի բազում խուժադուժ ազգաց այլաբարբոյից , ոմն և այլալեզուաց , բայց և այնպէս ցայս վայր պահէր գնո՛ ՚ի Համակամուէ , և ՚ի սերտ միաբանութեան ։ Ա՛յնք Հեծեալք յայնմ Հետէ ծառայեցին Հռովմայեցւոց մեծաւ նախանձաւորութեամբ և Հաւատարմութեամբ . և յաւարտ պատերազմին ընկալան իւրաքանչիւր չիւրում երկրի՝ կայս և կազուածս ՚ի Տաւոյումն փոխարէնի իւրեանց ծառայութեան ։ Ա՛ննիբաղայ առաքեալ զանունս յերկիր ՝ բրուտացւոց զօրաց՝ զոր ածէր էր անտի , ինքն խաղայ յատուկս՝ ձմերել անդ . և Հարկ զբանակ իւր առ արպեսզ ։

Ա՛ուեալ Ա՛. փաբիոսի՝ Թէ աննիբաղ չու արար յատուկս ինա՛ , ետ վաղվաղակի փոխադրել զարմսին ՚ի նոլայէ և ՚ի նեապօլսոյ ՚ի բանակ իւր ՚ի սուեսսուլս . և ամբացուցեալ զայն՝ եՀաղ անդ որչափ գունդք պիտեին ՚ի պահպանութիւն նր ՚ի ձմերան . և ինքն չորաւ ՚ի կողմն կապուայ , ուր ՚ի Հուր և ՚ի սուր մնչեաց զերկիրն նա՛ ։ Ա՛նհակիչք չէին ինչ վտահ ՚ի զօրուն իւրեանց , բայց և այնպէս եՀան արտաքոյ պարսպին , այլ ոչ ձգեցան ՚ի Հեռաստան . զեղջ կալան մօտ քՀքին յամրափակեալ բանակի ։ Ա՛. նեին խուռն ի վեց Հիր արանց՝ անզօր Հեռևակաց . բայց Հեծեալզօր նր էր ընտրեալագոյն , վՀկ ՚ի սա յուսացեալ էին՝ նեղել այսուիկ զԹշնամին ։

Յասպետս կապուայ մեծանունս տոհմիւ և քաջութեամբ՝

1 Ա՛. երիր ւուխ այծ կալաբրիա որ յայնկոյս ։

պանծագոյն էը յուբելէոս տաբէա · մինչև առ ծա-
ռայութը նը՛ի զօրուին Հռոմայեցւոց , միայն կղզիոս ա-
սելոս Հռոմայեցի՝ էր նը ախոյեան : Զիաւարեալ սորա
առ գումարտակս հեծելոց Հռոմայեցւոց , հետապօտեաց
զնա ընդ երկար · և այնչափ մերձեալ՝ որ լսելի լինէր
ձայն արձակեաց · ուր իցի կղզիոս ասէլոս : Այլ զիարդ
յետ այնչափ բանակռիւ լինելոյ վա քաջութեն , ոչ գայ
զնա՛ի ձեռին , առ որոշելոց զվէճն : Օ՞ր է՝ ի՞նչ ոչ մատչի
յառաջ գոչէը վայրագ կամպանիացին , գալ կայ առնուալ զպաթ-
ճանս յաղեռնէ : Իբրև ազդ եղև կղզիոսի հրաւէր մենա-
մարտութեն՝ յայտպարեաց վայր մի , մինչև հրամանս էառ
յիւրմէ զօրագլխէ՝ ընտնեզուտե մրցանաց : Նզիէն զնա՛ի
ձեռին եւ արտաքս ը զգուշն բանակին · կոչեաց զառա-
քեա յանուանէ , ձայն տուեալ՝ թէ առասիկ եմ՛ի կռուիլ
ընդ քեզ , ուր և կամք իցեն :

Հռոմայեցիքը՛ի զինն այնը մրցուէ՝ խռնեցան արտաք
քոյ բանակին · և՛ի կամպանիացւոց իսկ ոչ միայն պատ-
նէշք , այլ և պարիսպք քաղքին լի՛ էին հանդիսականօք ·
և ահա երկու շաշտատիք խրոխտապանծ խիզախմամբ նիզ-
ակ՛ի ձեռին յարձակեցան՛ի միմեանս : Այլ զնա՛ի գաշ-
տավայրն էին՝ և համարձակ վերնվարս պտոյտքեին , ՛ի
հարուածոց միմեանց խուսափէին · և՛ի կռուիլ նոցա ը
երկար անխոց , ասէ կամպանիացին · Զնո՞ց է կռուարանս , և
ոչ չեզաբացս , ընչ ոչ խոտորիմ յայն ինչ ճանապարհ խոռչոցառ և
անչուտ · ուր չտանելով ապառաւքն յայսկոյս յայնկոյս խուսափելոյ ,
կռուեցարուք երան ընդ երան : Այն ինչ քանքն՛ի բերան էին ,
կղզիոս մարակ՛ի կուշտ ոստեաւ անդր : Յայնժամ յու-
բելէոս քաջն՛ի ձառատանս ը՛ի գործս , առաջ՛ի ինքզ
առեալ ահա[1] էն՛ի խորխորատ , խոյս ետ և անյայտ եղև :
Վարձաւ կղզիոս՛ի գաշտավայրն , շուրջ եկն երիվա-
րան և չգտեալ զնենգաւորն՝ անդրանեաց յաղթողապէս
զվատասրտե՛ի յուբելէոսի , և դարձաւ՛ի բանակն ծա-
փաձայն ցնծութը զօրուն Հռոմայեցւոց :

Յետ այսորիկ հանդարտեցին յերկոցունց կողմանց ·
և հիւպատոսն խաղացոյց անդր ևս զիւրն բանակ · զնո
Թողացուսցե կամպանիացւոց պարապ սերմանեը · և չՀա-
սոյց ինչ վնաս արտորեից նմ , մինչև Հասցեն արմտիք՛ի
հունձս : Յայնժամ ետ հնձել , և փոխադրել՛ի բանակ

---

1 Ասս խմասք՝ չէ անձնէին յարձանման ռիւս , որ ելանէ՛ի յայն բառէս քան-
լսթիւնանին : Զէ ինչ այնպես դէօրին Թիւլիոս՝ որ նշանակէ հշ , անտրին առ
յարմարել ապառաժոր զանգերական խմասք ա- մանուան հռոմայեցւոյն՝ ազելլուս ,
ռալիս : Տարբեր՝ բառիս գանգիշ որ այն ինքն է՝ հշ :

Ա՛ Հ· 537· Ն· Ի· 215·

Մենամարտ տուեալ յուբելէոսի ընդ կղզիոսի , դիտոս· Լիվիոս· ԻԳ· ԽԵ· ԽԶ·

Ա՛ե Ա· 537 : Ն· Բ· 215 :

իւր ՚ի սուբսուլա , զի լեցին պաշար զօրուն ՚ի ձմեռոյն : Պատուեր եւ փոխահիւպատոսին մնրկելոսի , ունել առ իւր ՚ի նոյն զայն զօրականս միայն՝ որք սիրեին ՚ի պաշտպանուել քաղքին . և զինայեալսն յղել ՚ի հուովմ, զի մի ծանրեսցին ՚ի վե՛ր դաշնաւորեաց և հերկապետուե :

Ջխորդն ի բողոքեանց ապանիոյ : Լիվիոս· խե· գլ· խբ :

Ամմոնիոս խաղաղացոյց զիւր լեգեոնս ՚ի կումայէ ՚ի լուկերիա՝ որ յապուլիա : Ընտի առաքեաց ՚զվա· վաղերիոս պրեստոյ ՚ի բրունդուսիոն՝ զօրօք զոր ունէր ՚ի լուկերիա . և յանձն սպառ նմ զգուշանալ ծովեզերեայց սահմանացն . ժողովել համբարս , և հոգալ զնաւ ինչ՚ի պաշտպանել ընդդէմ փիլիպպոսի արքային մակեդոնացւոց :

Յետս շահատակեաց հասին թուղթք երկուց հիպոնաց՝ որք աւետէին զյաջողեալ վերուց նոցա ՚ի սպանիա : Ի վե՛ր բերեալ՝ թէ զօրաց նոցա եղէն յամաքի և եմէն ծովու՝ պիտի փող , և հանդերձ և կերակուր : Թէ սպառեալ է (ասեն) , գահձ հասարակաց , մեք ՚ինաբերացուք ժողովել փող ՚ի սպանիացւոց . բայց հանդերձ և կերակուրն՝ ամենեւին հարկ է թէ եկեսցէ ՚ի հուովմայ , առանց որոյ չէք ակնկալ լեալ պահպանուե զօրուն և գաւառին : Իսկ և կարգացին զգիրս , առ Տ՛երկ հաւան գտան ստուգուելե առաջադիմ պիտոյից , և հարկի հոգատարուե : Այլ զմտաւ ածէին և զջամբելե ՚ի գնդաց ծովու և յամաքի , զորս պարտ էր նոցա ունել յօտին . և զնոր նաւահանգեան՝ զոր ընդ փոյթ հանդերձէլ ունէին , եթէ ստիպեսցին տալ պատերազմ ընդ փիլիպպոսի : ,, Ահկիլիա՝ ասէն , և սարդոնիա , որք ,, հարկատուքն էին յառաջ՝ զպատերազմն , հաւնւ հա- ,, սուցանէին զբաւականն յուտեստ զօրաց՝ որք ՚ի պաշտ- ,, պանուե կային նոցա : Պաքէն տուրքն եդեալք ՚ի վերայ ,, քաղաքացւոց հռովմայ , և դաշնաւորաց իտալիոյ՝ զայս ,, վայր բաւական էին առ ծախս՝ որ արտաքոյ ՚ը զսովորս ,, կանն . բայց թէ այնց՝ յորոց զփողն ժողովէին , կարի ,, յոյժ նուազեաց , կորստեամբ բազում զօրաց՝ որք պատ- ,, տերգանն ՚ի տրասիմենոն և ՚ի կաննէ : Եւ թէ նոր հարկ ,, ՚ի վե՛ր դնէր այնց սակաւուց ապրեցելոց ՚ի կոտորածէն , ,, լինի նոցա այն հարստահարուե և նոր իմն կորուստ : Վասն ,, թէ հերկապետուէն ոչ գոյէ օգնականուե յառաւել ,, ձեռնուե քաղքացւոյն՝ որք յօժարեսցին ՚ի փոխատուս ,, թէ նոր , այժմու եկամտիւք ոչ բաւեացէն առ ծախս ,, պատերազմի : Վասն որոյ արժան է եկեղե- ,, ցացուցանել զժողովուրդն , զգայացուցանել նոցա [1] զկարիս

1 Ձանուցանել. պարտ է ժողո- դրել զնա՝ որք մաքառուած անձն վըրդեան զկարիս հերկաց , և յորո- ցուցին զհայրենի ստացուածս· զի

,, պետուէն , և յորդորել զայնոսիկ՝ որոց ստացեալ էր Ա՛ Հ· 537 ։
,, լինչ՛ի գործառուէիս իւրեանց , օգնել Հ՛ղկապետուէն՝ Ն· Ի· 215 ։
,, որով Ճոխացան · ո՛չ՝ Թէ պարգեւել նմ՛ զչլուխս գրա-
,, մանցն , այլ շատացեալ սպասել առ փոքր ու վճարմանն ·
,, և յանձն առնուլ ընդ զոգիս կարեաց զօրուէն սպա-
,, նիոյ , այսու գաշամբ՝ զի ընդ մնանել փողոյ՛ի գանձ ,
,, նախ առաջին նոյ լրացի վճարուէին ” ։

Ա՛ռանձ նաւորք տան փող Տաւրա. Լ՛Ա՛նս· Ի՛ծ· գլ՛ուխ Խ՛Ե ։

Ո՛ճանոյց պրետոյն զայս նմ՛ի լեալն ժողովն · և նշա-
նակեաց օր սակարկելոյ Ը՛ այնոսիկ՝ որք յանձն առնուլ
յուն մատակարարել զօրուն և նաւահանդիսին սպանիոյ
վճանդերձս , զկերակուր , և զայլ պիտոյս ։ Իբրև եհաս
օրն , յանդիման եղեն ինքնաւտան քո՛քսայիք յերկիս ընկե-
րուէս · խնդրեցին առ յանձնառուէնի իրողուէն երկուս
պայմանս ։ Ա՛ի՝ զերծ լինել՛ի զինուորական ծառայուէ ,
յորմէ տեւէ դաշնն · երկրորդ՝ զի Հ՛ղկապետուէն յիւր
վ՛ր առցէ զնմ՛ զքաոս՝ որ՛ի Թշնամեաց կի՛ն՛ի մ՛րկէ՛ի
վ՛ր հասանիցէ նաւաց իւրեանց ։ Ի՛ տալ վճաւանուէ եր-
կաքանչիւր պայմանաց , յանձն առին նո՛ք զսակարկուէին ։
Ի՛.յսու օրինակաւ փող առանձնաւորաց՝ եհաս յօգնուէ
պետոյից Հ՛ղկաց ։ Ի՛.յսպիսի՛ ։ Էին սովորութիք այնց բա-
րեբաստիկ ժամանակաց ։ Ա՛ի և նոյն ազի առատաձեռ-
նուէնի և սիրոյ հայրենեաց՝ սփռեալ միապէս՛ի զաս
զաս պետուէ , աղգէր յայմնոյն կենդանւոյ և վառեալ նա-
խանձաւորուէն վ՛ր փրկուէ և փառաց Հ՛ղկապետուէ ։

Զօկարքեդռ նաչեաբկնոց մի գնի միոյ վանէն շնոխ. ոնք՛ի սպա. նիա ։ Ա՛ե ։

Զաշնադիրքդ՝ գեթ՛ի սկզբան , այնպէս անվրէպ հա-
ւատարմուէք գնացին՛ի մնատկարարուէս պիտոյից , ոմ՛
արիական վատահուէք յանձն առին · զգեցան և կերակրե-
յան գունդք , ոմ՛ առ ժամանակօք՝ յորում լի՛ էին գանձք
հասարակապետուէն ։

Իբրև հասին կարաւանք նաւաց , աստրուբալ , մագոն ,
և ամիլկար՝ որդիք բոմիլկարայ պաշարէին զբ՛ք՛ն իւլի-
տուբդիս , որ յայտնեաւէլ էր՛ի կողմն Հաւիմայեցւոց ։
Շ՛ խղճանք անցին Ը՛ մ՛ջ երից այնց բանակաց Հ՛շնամեաց
բուէն զօրուէ , և անՀնարին կոտորմամբ դիմադարձից ·
և մնծեալ՛ի քո՛ք դաշնաւորաց իւրեանց զպահաւ կերակ-
րոց՝ որուէ կարօտ էին , և յորդորեալ վ՛ր՛ի պարսպա-
պահուէնի քաջուէք՝ որով տեսին զՀաւիմայեցիս պատե-
բազմեալս Ը՛ն առ իւրեանց օգուտ , խաղացին՛ի վերայ
յարձակիլ բանակին աստրուբալայ՝ որ յերեքցնոց մ՛ջի

Հ՛ղկապետուէ՛ որով Ճոխացան , բ՛նաւսկրսուէնի կայր ոմ՛նէ մ՛ջօրէ
յանօի ասացն զժամանակին ։ Լ՛Ա՛ն· նակ յամ՛ի կարգս (պետուէնն ։)
1 Ա՛ա բոյս բարուց, և այս Հայ. Լ՛Ա՛ն· ։

Ա. Բ· 537· Ն· Ի· 215· էր զօրագոյն ։ Տեսեալ այլոց երկուց զօրագլխաց կարբեդոնացւոց , Թէ այն էր յետին վճռական վտանգի , դիմեցին վաղ ընդ հուպ երկոքումբք զօրօք իւրեանց յօգնութիւն իշխաս նակին ։ Ապա եղեալ ամենեքեան առ Հնդիկ յիւրեանց թագաւորն , գոհան Թեւով վասն սուրն հազար պատերազմողք ընդդէմ հռովմայեցւոց , որք չէին ինչ աւելի քան զվճռական այր ։ Այլ այնպէս անատաքակոյս եղև յաղթութիւնն , մինչև հռովմայեցւոց կոտորել ի Թշնամեաց առաջել քան զվճիռ հատմանէ իւրեանց ։ Արքին ի նոցանէ կալաւորս առնել քան զերիս հարիւր . առնն և երկ վարս իւրում հարս , և յիսուն և ինն զրօսիս ։ Նման ի ձախատու պատերազմի և հինգ փիղք . և երեցունց բանակացն տիրեցին յաղթականք ։

Ասիպաեալ կարբեդոնացւոց Թողուլ զիւրեանց , չուքան ի վեր յարձակիլ ինքնիրիւնսայ , զԵրին լցեալ փիւրեանց զօրայ հպատակօք գաւառին՝ որք էին արք մեծայոժարք գրիլ ի զինուորութիւն , միայն Թէ ի պատերազմն իցէ նոցա շահ . Թող զի յայնժամ և երկիրն լի էր անհամար երիտասարդօք ։ Հայեալ վայրի պատահեաց միւս ևս պատերազմ , որոյ եղեր եղէն ըստ առաջնոյն ։ Կորուսին ի մարտի անդ կարբեդոնացիք արս երեքհազար հինգ ։ Աւելի քան զերկու հինգ եղէն կալանաւորք , քառասուն և երկու դրօշակօք , և ինն փղովք ։ Այս եղև ի ժամանակի յոլովժամ գրեթէ ամ ժողովուրդք սպանիոյ յարեցան ի կողմն հռովմայեցւոց . և հանդիսացան յոյժ յայսմ ամի գործք քաջութեան ի սպանիա , ըստ յիտալիա ։

Աչեան և բրուտացիք առնուն զլոկ բան և զկրօտան ։

Ա.Ե· թէ · ա ։

Արձ արարեալ անմնան ի կամպանիոյ ի սահմանս բրուտացւոց , առաջնորդ ունելով և օգնական զբնակս երկրին , քանզայս լիւր կողմն հնդիկ զքեզ յուշ՝ որք անբակ ի կողմն կայսեր հռովմայեցւոց , Հակրան քեզ բռնադատեալ լինել անձնատուր , ընկալաւ ի կարբեդոնացւոց պայմանադրութեան պատուսուր ։ Հռեգիոն եղեմ եկայ և պաշտպանեաց անձին ։ Արուտացիք՝ որք առին ունէին աւար հարկանել զերկոսին զքեզս , զայրագնեալք ի տեսանել

Ա.Ա·ա· թէ · բ· փ ։

զայս իւրեանց հողմնվար , չոքան իւրեանց զօրուք պաշարել զկրօտան . ի մտի եդեալ առնուլ զքեզն յարձակմամբ , և տիրել այնմ յանուն իւրեանց ։ Կրօտան էր բերդ մի քեզ ընկէղ , բայց յետ պատերազմին սկսան որ էր կարի անկեալ լիւրմ նախնի ձորուէ ։ Ել եց մղոնաւ հեռ ի քեզքեն կայր երեւելի մեհեան լակինեան հերայն , անուանի առաւել քան զնոյն ինքն զքաղաքն , և մեծաշուք

Ա՛անուանի մեհեան լակինեան հերայն ։

Ա՛ե ։

յոյժ առ նմա ժողովուրդս շուրջ բնակեալս ։ Ի մեծա

դանձ Հոխուբեին իւր կայր սիւն մի ոսկեհաճոյ։ Այս Ա՛ռ Ա՛ Ե՛· 537։
խուբեիք՝ ոմն և քո՛ղքինն, խայծ եկն բրուտացւոց. և երկ- Ն՛· Ի՛· 215։
պառակուիք քանակեաց յուսացուցանելին՝ թէ յաջողեսցէ
այն ձեռնարկ։ Այ կրոտն, ոմն և գոգցես յայլ ո՛մ քա-
ղաքս խաւսիլոյ, ծերակոյտն հաւատարիմ էր առ հռով-
մայեցիս, այլ սիրտ ժողովրդեան միտեալ էր ի դաշնա-
ւորիլ ընդ կաբբեդոնացիս։ Այ՛ոկ ի տալ ժողովրդեան ըզ-
քո՛ղքն ի ձեռս բրուտացւոց, դէմաւորք կրոտանոյ խոյս
եառն ի դեակն՝ որ էր ամուր յոյժ։ Պիտելով բրու-
տացւոց՝ թէ, ո՛չ կարեն առնուլ քառնուլ՝ ընդդեմն
օդնութի՛ն յանկոնակ. և սա հաւանեցոյց պաշարելոցն փո-
խադրել ի լոկրոն։

Հռովմայեցիք և կաբբեդոնացիք՝ որք յայնժամ կային Թե՛թեւա-
յապուլիա, ո՛չ հանդարտէին՝ և ո՛չ ի՛ ձմեռան։ Եմիլիոս մաթուածք ի
նիոս հիւպատոս՝ էր բանակեալ ի լուկերիա, և անընդհատ մէջ սեմպրո-
մեռս հիւպատոս՝ էր բանակեալ ի լուկերիա, և անընդհատ նիոսի և ան-
մեռս հիւպատոս՝ էր բանակեալ ի լուկերիա, և անընդհատ նկերազոյ ի
մեռս հիւպատոս՝ էր բանակեալ ի լուկերիա, և անընդհատ ձմեռայիկ։
մեռս հիւպատոս՝ էր բանակեալ ի լուկերիա, և անընդհատ

ԳԻՐՔ ՎԵՑՏԱՍՏՆԵՐՈՐԴ

Ա յս գիրքը բովանդակէ զգործքսահմայ միայն միջոց , յամէ հռովմայ 537 , մինչև՛ց 540 : Այլ ե՛ւ նմա ա ռանձինն պատմութիւն սիկիլիոյ յետ մահուան հերմոնի . պաշարումն և առումն սիրակուսայ՝ ի մարիկեղոսէ . և գործք ինչ քաջութեանց եղեալք՝ ի սպանիա և յիտալիա :

ՅՕԳ· Ա·

Հերմոն հաւատարիմ գաղնատոր հռովմայեցոց : Ասահ նորա : Վռվկան ընտանութիւն : Հերմոնիոս յաջորդէ հերմոնի : Ստրհոյդ հերմոնի՝ հաւատարիմ անդրէն գաղատուրն ի՛ սիրակուսա : Յոհաննէս գեներաւորն՝ ընդ որս՝ ի մտանոն երթայ : Անդրանոդոքոս՝ ի գերիս հանէ զայն ամ : Ստեփանոս՝ հերմոնիոսի : Վռվաստրոսի ընդդէմ արքայ մանկանս : Հայոնի՛ սա՝ ի հռոմ երթեր նացոց : Վանայ արքամարգանօք ընդ գերապանս հռովմայ : Վոքիոս՝ ի ընդդայնոցանէ ոսպիլիոսի առն երայ հերապատեր՝ անուանել հիւպատոս : Վոքիոս և մարիկեղոս ընդդէն հիւպատոսք , և մանանէն՝ ի պաշտօն : Յանգիս փնգայ : Արգուսն հռամարգալոյ : Ստաւալոյ հանդերձեալ յառաջնորդս : Ննդիկաղ գառնայ՝ ի հռամանիա : Օ օրագլուխ հռովմայեցոց գնան երայանգիր յիւր վիճակ : Ա՛ստ անանուն ընդ գրգիռսն՝ ի քենենգենա : Ընռովմայեցիք յաղթեն : Ալբիգիոս ընդարձ ազատուին ստրկոյ՝ որ ծառայէցին ընդ երեմ գրօշակօք , ի հռոմ գոյացեալ : Յաղթեալ նոցա : Ամերիա պատիճ վաստատոց : Յանդուր յաղթակա նաց՝ ի գառնալ երթեանց՝ ի քենենգենա : Լուսնոյ զգր արաբին նոցա քնակիչք : Ա՛երեսանգամ զօրանալ մարիկեղոսի՝ ի վերայ անուանեալ : Յոհաննէ հռամարգալոյ՝ ի հռոմ : Ալբալի յոյզ սերոյ առ հաւատակոց օգոստ՝ յառաջնորդս : Ֆաբրիկիոսն առնու անբրեն էքեիոս : Գալեպես էոչ շահագործութիք :

Հերոն հաւատարիմ գաղնատոր հռովմայեցոց :

Ձեզև երբեք գաշնաւոր ոք հաւատարիմ , նախանձաւոր և սիրողդողդ , ք՝ զՀերոն երկրորդ՝ առ հռովմայեցիս ըլ ատն իբրու յիսուս , ի սկզբանէ գաշնաւորուե իբրոյ մինչ՝ ի մահ : Փորձ մեծ եղև հաւատարմութեն՝ նր արիւնայեղ պատերազմին կանգնեալ , յետ որոյ՝ ի վեր երևեցաւ իբր հանրական ազատամարտ գաշնաւորացդ հռովմայ : Ա՛յ զջրեաց դրդուել զնա և ոչ ատպատակութիւն՝ զոր զորք կարբեդոնացոց եկեալք՝ ի նաւահանգիստ հասուցին երկրի նր : Ա՛նայն չաւ եղև նի տեսանել , զի չաւ օրի-

Եպ· ին· ։

նային եգիտ Ձաքակ և յիւրում տան։ Այր նոր որդի մի գե- ԸՀ Հ· 537։
լոյն անուն, որոյ ամուսնացեալ էր ի Նէբրիդեայ դստեր ՆՈ Ք· 215։
սիւռոսի· յորմէ ծնաւ ղՀերոնիմոս, զորմէ խօսիլ ու-
նիմք յառաջիկայդ։ Այնչ այնպէս փոյթ էր Հերոնի, ոյզ
ազգել ի գերեզն որդի իւր զիմաստս զիւրոյ սրտի առ Հր-
ւոմմայեցիս. և երբեք երբեք յիշեցուցանէր նմա, թէ
ցորչափ Հաւատարիմ լիցիս առ նոս, գացես ի բարեկա
կամուն նոյ և զօրս և Ձոխութիս, և այնպիսի պաշտպանու-
թիւն, որ միայն կարող է յերկարաձգել զԹագաւորութիւդ։
Այլոյ գերեզնի արհամարհել զծերուն Հօրն, և ապահան
արարեալ զդաշնաւորութիւն Հռոմայեցւոց յետ վերջին
ԺԺ բախտութեան նոյ ի կամնել, յայտնապէս զկռզին ունէր
զնարբեզնացուց։ Օ ինէր [2] զժ ոզովուրդն, և զամենայն
Հնարս Հնարէր ի Ձգել յիւր կռզին զդաշնաւորս սիրա-
կաւսայ. և թերևս յարուցանէր և վտարանդութեն ի սե-
կիլիա, եթէ խորհուրդք նոր չէին խափանեալ ի ժամու՝
ի տարաժամ և յանկարծահաս մահուանէ։ Ոյնպէս ի
Ձահ պատահէայ, մինչև ոչ ասից տիտոսի լիվիոսի՝ կար-
ծել ոմանց, թէ ի Հօրէ իւրմէ էղև այն։ Ոյլ ինձ թուի
թէ կասկած այդպիսի ոչ յանկաւորի քաղցր և առաքինի
բարուց Հերոնի։ Յետ մահու որդւոյն ոչ ապրեցաւ շատ, Մահ Հե-
մեռաւ իննսնամեայ՝ թագաւորեալ ամն յիսուն և չորս. րոնի։
և արարին ժողովուրդն կոծ մեծ։

Ընդ Հերոն թագաւոր Հզօր, որոյ Հետև պետութեն
իւր ոչ ձգիւր՝ բայց իբրու ցկեա սիկիլիոյ։ Այլոյ եղև
թագաւոր մեծ, թէ գիտեմք իմանալ՝ որ իցէ Ձմարիտ
մեծութիւն։ Իբրև եՀաս ի գերագահ իշխանութիւն, իբր առա-
ջին փոյթ՝ եղև Հաւատացուցանել իւրոյ Հպատակաց,
թէ Համարիւր զանձն ոչ առ այլ ինչ նաեեալ յաթոռ,
բայց առ միտ գնելոյ նոցուն բարօրութիւն։ Ջան եգ ոչ ա-
Հաւոր լինել նոյ, այլ սիրելի. առաւել Համարիւր զանձն
խնամակալու լինել նոյ և Հայր, քան որ։ Այի ի գլխա-
ւոր Հոգւոց նոր եղև Հանապազորդել և առաւելուլ զնաս-
ւոր պտղաբերութիւն երկրին, և յարգի առնել զիշխանութիւն,
Համարեալ զայն՝ Հնար անվնասպ յաՀախելոյ զաւարելոյն
յիւրում թագաւորութիւն։ Այս արդարև յիւրում ի սահել

1 Եթէ արարեալ էր իմ զայնս սիկ, դառնալ արդեօք ի ձերում բարեկամութիւն զնօրս, զՀարստութիւս, և զպատուարգութիւն։ Ասլուսոյնս։ ի պարբերութեն յառգեալ թոյ։

2 Եւս յարուցանէր արդեօք ազ- մահ ի սիկիլիա, թէ ոչ օրհաս այնպէս բարեպատեհ, (մինչև զհայրն իսկ առնել կասկածաւոր,) զյաւէր ի կնոց գինա որ ապատագէնէր զպատմութեն, և ի հրապոյրս արկանէր զդաշնաւորս։ Լիվիոս։

Ա՛ս Ա· 537։
Ղս· Փ· 215։

յԵղյԵղԼ, ԹԷ միա գնԷլ այսՔ Է մի յհակառ մտանդ թարիւք և ողջամիտ քաղաքականուԹԷ· բայց աւՀղ, ղի հարևանցիկ լինի ։

Հերն ուշ ուշով զԿԵտ եղև այսմ, ոչ ՀամարԵԼ անվայել իւրում արքունի մեծափառուԹԷ անձամբ ուսանիլ ղայն, և խելամուտ լինել կանոնաց երկրագործուԹԷ, միով և աշխատուԹԷ ևս յանձն առնուլ նմա ՚ի շարադրել ղայսմ նԵԼԹոյ գիրս· զորոց զկորուստ յիրաւի Է առաղԼ ։ Այլ միտ եդ նա այսմ արքայավայել լինի եղանակաւ ։ ՅորԵմանն Էր գլխաւոր Հոխուն երկրին, և գլուխ ապահովագոյն Հասից արքայի ։ Ա՛ս Հաստատուէր զգԵղեցիկ կանոն յայսմ տուրևառի, առ ապահովԵԼ և յաջողԵԼ զվԵՀական երկրագործաց՝ յորոց Էր կառուցԵԼ մեծ մնանն պԵտուԹ, առ Հաստատուն գործԵԼոյ զամՀ և ընդմեջ արքունի, յորմէ Էր գլխաւոր իւր եկամուտ, առ ուրգԵԼ արկանԵԼոյ անկարգուԹԵ՝ որոյ Հնար Էր ՚ի նԵԼքոյս ապրիլ, և առ խափանԵԼոյ զանիրաւ պահանջողուԹիս՝ զոր յանցանԵԼ ժամանակաց գուցէ Հնարիւն մարդիկ մուծանԵԼ, ապաք Էրոն այնպիսի իմաստուն կանոնագրուԹԵս, բանաւորս, իրաւացիս, միանգամայն ժողովրդական և իշխանի նպաստամատոյցս, մինչև լինԵԼ նՅ ոչ ՚ի ՀնազանդԵԼ երկրին, և պարՀԼ Հանապազ անձնԵԼի՝ ոչ օրէնս սրբազան, ոչ միայն ցորչափ Թագաւորեաց նա, այլ և յայՀ ժամանակս առ յապագ ։ Ա՛ ժամանակի յորժամ տիրեցին Հունգրացիք քՅԼքի և տահմանացն սիրակուսաց, ՀԵդին ՚ի վՀ նՅ նոր Հարկս, այլ ՝ կամեցան զի ()ՀԷ՛ Հերոն լեցին կանոն յայսմ ։ զի ՚ի փոխԵԼ սիրակուսացւոց զՅոր իւրԵանց՝ միԹԵ տրեցին անփոփոխուԹԵ քՅԼքական կառավարուԹ, տեսԵԼ ԹԷ գԵռ առաՀնորդԵ նՅ ԼՅ իրաց ինչ իշխան ոք, որոյ լոկ անուն եղև նՅ միշտ անձկալի, և որ ետն նՅ զայն արժանապատիւ օրինս ։

Ա՛պա իմաստուԹԵ իւրոյ կառավարուԹ Է, որ Համարձակ կեցոյց զմԵզ կոչԵԼ զՀերոն՝ զՀ ԹագաւորՀ ։ ԿարԵր Էր նա ձեռն արկանԵԼ ՚ի կռիւս, յաղԹԵԼ պՅրպտից, առաՀաւ նոր երկիրս, ընդարձակԵԼ զիւրոյ տիրուԹԵ սահմանս, իբր զի Էր ինչ նԵԼազ ՚ի քաջուԹԵ, զորոյ ոչ փորձունս եցոյց առՀաւատչեայս՝ յառաջ քան զիւր գահակալԵԼ։ Ա՛ԼԹէ

ՊԼՈՒՏ· ԺԶ· Ֆ։

1 ՚ի դԷպ վարկան զառաջնորդս ակբեղին եղև սիկիլիացւոց, ոչ միայն ահաՀանագործուԹԵն Հաւատոյն ՚ի Հերմանան օրինաց վաՀաՀԵԼ միշտ՝ զի բերկրագոյն ևս եղիցի նՅ պատմութիւնս այսորիկ գործատորուԹԵն, եԹԷ ԹագաւորԵն այնորիկ՝ որ ակբեղին եղև։

տուեալ էր զանձն անմիտ խորհրդոց գահասիրուե՛ , ոմն ԱՃ Հ· 537·
էրքեան ագահ ոկղէս , որ հարիւր ամաք յառաջ կալաւ ՆՐ· 215·
զինքնիշխան տէրուե՛ սիրակուսայ , կարծ՚ էր իրրև զնա
փոխադրել զպատերազմ յափրիկէ , ակն ունելով բարե-
բաստիկ ևս վիճակի · ԵՒս առաւել յորժամ կարքեդոն և
Տռոմ էին ՚ի կռուի · Այս թէ հերոնի լեալ էր յաղթա-
կան , ՚ի քաջալաշոյ լիներ համարի յայս բազմոյ · Այլ
քանի՞ տուրս հարկաց ունէր ՚ի վճ՚ռ գնել իւրոց ժողովրդ-
դոց · Քանի՞ քահի՞ երկրագործս հարկ էր քեզել յան-
դաստանաց իւրեանց · Քանի՞ արիւնհեղուե՛ լիներ յայն
յաղթուե՛ս · Այս զի՞նչ օգուտ լիներ պետուե՛ն · Հերոն՝
որ քաջ գիտեր , յինչ հաստատեալ են ձմմարիտ փառք ,
եդ զերն յիմաստուն առաջնորդուե՛ իւրոց ժողովրդեան ,
և յերջանկացուցանել զնա · Վոխանակ ստանալոյ նոր
երկիրս զօրուե՛ զինուց , ջանացաւ բազմացուցանել ըստ
իրաց ինչ զերն՝ մշակուե՛ անդաստանաց , արարեալ զնո
ևս պաղաքեաս բան զառաջինն · և բազմապատկել իրօք
զերն ժողովրդ՝ բարելրուե՛ և խաղաղուե՛ , յորս տայր
նշ վայելել · Այլ զայն ՚ի բազմամարդուե՛ ժողովրդեան
հաստատեալ և ձմմարիտ զօրուե՛ և տիրապետ ձոխուե՛ն
պետուե՛ · որում գնե՛ անհնար և չլինել , յորժամ ան-
դաստանականք ձգեն յաշխատուե՛ իւրեանց պտուղ
պաշաձեական ·

Ատեանել զսիրակուսա , զի իմաստուն առաջնորդուե՛
հերոնի վայելէ ՚ի քաղցր հանգստեան , և գՀպատակ՝
զի պատադեալ են ՚ի խաղաղական մշակուե՛ն անդոց իւր-
եանց իրրև յամենամեղ խաղաղուե՛ , ՚ի ժամանակի յոր-
ժամ շուրջանակի հնչէ ահեղ շառաչիւն զինուց , և ՚ի
բուռն և յանողոպմ պատրուե՛ վեր՚ի վայր և ափրիկէ , և
տալիս , և մեան ինչ ևս սիրելիոց , ոՀ ժուժկալիցէ չար-
ձակել ձայն ՚ի հնացմանէ · Այրանի ժողովրդեան՝ որոյ
և այսպիսի առաջնորդուե՛ ՚ի ևթագաւորել իմաստնոյ · և
և՛ս երանի ևթագաւորի՝ որ սաստիկ բարեբաստուե՛ իւրոց
ժողովրդոց , և զերն գտանէ ՚ի կատարման իւրուե՛ն պաբ-
տեաց · Ոչ այրն հակառակն՝ զիւրմ՛ք ևթ հերոն յետ բա-
զում շահատակուե՛ց մեանէր յաղթանակաւ յիւր մեյ-
բաքե՛ք՝ վաշ վաշ ձայնաբաղակուե՛ Հարկաց · բայց գտանէր
մ՚ս այրք ՚ի գործին զժողովուրդն ևշտառակեալ՝ առնէ
՚ի Հարկաց , Հասեալ յաղերմ չքաւորուե՛ն · և զանդաս-
տանս սև ծագոյն մնասուե՛ խաևթարեալս , և զրպուե՛ն ևս
ևթոդեալ լքեալս առ ՚ի չգոյէ մշակաց , որք էն ազետա-
ւոր հետևեալք երկար պնդմամբ՝ իրր անձռողպրե՛լիք ·

Ա՛ Ա· 537։ Թէ կայր ի նմա նշմար մարդասիրուն , կարող ի՞նչ էր
Ն· Ք· 215։ հաճ՛ և հաւան լինել ընդ այնպիսի փառս՝ ծանրաբեւինս իւրում ժողովրդեան . և ոչ անիծանէր զդահիսն ներ-
կեալս արտասուօք և արեամբ իւրոց հպատակաց ։

Այր հերոսի առ խաղաղուն՝ չէր խափանարար յառա-
քատես զգուշաւորուն նր առ թշնամիս , որոց հնար էր ի վր յառնել , և խռովել զայն ։ Այլ թէ խորհէր ընդհան-
կանիլ , այլ զի կարող լինի կորովակի դիմակալել . վճռ այ-
սորիկ կայր նր պատրաստականն առատաւորիւ բազմաթիւ և քաջայինդ ։ Ցեսցուք յետ տակաւուն զպարմանսաւոր պատրաստութիս նր , առ ամենայնեան զսիրակուսա ընդեմ երկար պաշարման . յորմէ քաջ երևի՝ թէ ։ ոչ ի մաստուն և յառաջատես իշխան , պատրաստեալ էր նր ի ժամանակի խաղաղուն զամ զպէտս պատերազմի ։

Ի վարս հերոսի ոչ լսի յիշատակութիւն ինչ մեծագործուն , ոչ ի շինուածս , ոչ ի կարասիս , ոչ ի սպասահարկուս , և ոչ ի սեղանս ։ Նա այս՝ ոչ առ ի չգոյէ ձոխուն , ի լրումն այսպիսի հաճոյից ընդ սովորութիս սիրակուսայ՝ եթէ գոյր ի նմա . այլ զի գիտէր նա վարել զայն ի լաւ և պետս արքայավայելս ։ Կռւմար հարիւր տաղանդաց , (այս է՝ հարիւր հնր սկուդից ,) ղորս առաքեաց նա առ հռոդացիս , և պարգևք յղեալք առ նոսա յետ ահաւոր գետնաշարժին , որ աւերեաց զկղզի նր , և յերկիր կործանեաց զհռչակաւոր զայն առնապատկերն նր , յայսմ ցոյց էն առատաձեռնուն նր և մեծագործութիւն ։ Կռմանն իմն խնայուէ բաւական գործել զնա հասուցանել իւրոց դաշնաւորաց օգնութիս մեծամեծս ։ Ի պաքէն տեսաք , զի ի ժամանակս պիտոյից հասուցանէր սրտի մեծոք և խնամովք զօրուն հռովմայեցւոց համբարս և հանդերձս , ոչ սլլոյ իրի աղագաւ , բայց ի ցուցանել զյարգ և զերախտագիտուի զոր ունէր առ նոսն ի սրտի ։ Կռ թէպետ մեծասրտութիւն հռովմայեցւոց ոչ թողացուցանէր՝ այսմ առատաձեռնուե մնալ ձրի , բայց այն չիւրն կողմանէ էր այնպիսի , վճռ և համիւ բարեացապարտ ։

Ընդունն գովեստից վայելչականաց թագաւորիս , ըստ ումանց կարծեաց՝ է այն , զի էակայ մեաց յանդրդուելի և յանփոփոխ միաբանութիս ընդ հռովմայեցւոց ։ Ես և ի ձախորդութիս նր . Ես առաւել յորժամ ի պարտուի մնան նեալ ի պնդկին կանգնեալ՝ թուէր կործանումն նր անկանգնելի ։ Յայնպիսում օրհասական պահու՝ առաքին-

1 ի խաղաղուն՝ ոմն մշտացի , նկատեալ կազմութեան՝ ըզվիտրա մեծարի ։

նուէր ինչ հասարակ գանդատէ , մտախորհ լինի , խորհուրդ հարցանէ , լսէ և հրամ զվէր ի վերոյ պատճառս՝ զորս Թէլադրէ մարդկային խոհեմութիւն չմիտել ի կողմն ինչ դիւրակի : Այլ սիրա վճռանձնեալ զղջոյն իսկ երկուանս և գայթագղմունս՝ համարի անհաւատարմի կատարեալ : Այլ գիտէր հերոն , Թէ փանդիկը գնամ ի կալ իւրում յայնմանգս ի կողմն հաւմայեցւոց յայնմ պահու · բայց փակէ զաչս առ վտանգն , և խորհի միայն զպատուսպատշաճն և գվայելչականն : Հաճարհակալութիւնք և նշանաւորք յաղթութիւնք իցէն ինչ առ այսպիսի պատրաստութիւն սրտի : Զնա մի գիրապետս ծանօթ այնք՝ որք սոսկապէս արտաքին ինչ գործոյք մեծամեծ գղորդմանց ծանուցան մեզ : Տակաւին ծաճուկք և անծանօթք մեզ գտանին , յորչափ չէ մեր ըմմեալ ի սիրտ նոցա : Երբարուէ սրտի նոյ , յորզ գուշէ և ի հաւատարմութէ սիրտն լինի խմանալոյ՝ Թէ որ պիսիք ումանք իցեն : Ի սրտի եմք մեք , որ ինչ եմք իրօք : Այս և հերոնին՝ Թուի ինձ , այնպէս յայտնի լինել յայսմ վայրի , որ ընծայէ նմա պատիւ մեծ :

Ահ իշխանիս եղև պատճառ մեծի խառնուածէ ի սիրելիս : Անկաս Թագաւորութէն ի ձեռս հերոնիմոսի Թուինն նէ : Այս [1] արքայազուն դեռ տղայ էր · որ ոչ միայն չէր բաւական զդեմ ունել մարմնաջնջմանց ինքնիշխանութէ , և բռնանալ գեռն կառավարութէ , այլ և չէր իսկ բաւական վարելոյ գնւրն ազատութէ , և անձամբ անձին առաքնորդելոյ : Ուր խնամախնամք , և այնք՝ որոց յանձն էր գաստիարակութէն նէ , փոխանակ ըզդեմ կալոյ մոլութեց՝ յորս յօժարեալ էր նա ի բնէ , առաւել և առ խարդաւանեցին զնա , գի ըզ հովանեաւ անուան նէ վայելեսցին ի լուսոյ իշխանութէ : Զայժմ [2] ծանուցաւ Թէ քանի՞ գնաստակար է բանբասութէն պետութէ , եթէ իշխան ոք՝ որ ի մանկութէ սկիզբն առնի Թագաւորել , չունիցի գնւրն անձինս բանականս տարրացուցանելոյ ի նա գնմանութս և գսկզբունս արքայավայելս · և քանի՞ գժուարին՝ եթէ մարդահաճութէ սիրեցեալ ականջաց նէ և սրտի :

Խորհէր հերոն ի յահէն աւուրս կենաց իւրոց՝ դարձուցանել ի սիրակուսա զազատուն · գն Թագաւորութէն՝ զոր գերծոյց և ապահովեցոյց իւրով քաջութէ և խոհեմութ-

Հերոնիմոս յաջորդէ հերոնի : ԼԻՒ· ԲԺ· Բ·

Խորհուրդ հերոնի՝ հանատաւել անգրէն զազա-

1 Մանուկ՝ որ հազիւ հազ զանաւել անձին կարող էր կրել զանփաւորապես , Թող Թէ զտէրութէ : ԼԻՒ··· ԲԺ· Գ·

2 Օգուտ է հասարակապետութէ ··· մասնել առ նա , (ք առ ինչ խանն՝) արանց ամենեկին անատկութէ՝ եղելոց ի հասարակապետութէ · որք պարիկեաւ բանիւք լցցին գնւրն (նր) : Տ·Ի·Փ··· Պաֆ·Ե· Գ· Է·

Ձնաւարէն գրաւել գնւրն՝ ղեռ ևս դատարկ : Ա·Ե· Ն· Ա·

Եբ 5:37· Կո 8:215· տաւն ի սիքսուսա ։

թէ , մի խոպան կարծանեսցի մանանեայ ի կամն և ի կիսո մանուկ արքայի ։ Այլոց երկու դատելք իւր տիկնայքն ընդ իմ կային ամ զօրուէ այսմ իմաստուն խորհրդոյ , ակն ունելով թէ մանուկ իշխանն զանուն միայն ունիցի ըզթագաւորի , և ինքեանք կալցին զամ վնդ իշխանութի՝ ի ձեռն արանց իւրեանց անգրանդորսի և գոյիպտոսի , որք ի մէջ խնամապետացս զառաջինն ունելոց էին զտեղի ։ Այլ ։ դիւրին իմն իննամաեայ ծերոյ զդէմ ունել գործ վանայ և հնարից այնց երկուց կանանց , որք շուրջ էին զնովաւ զգայդ և զգերեկ , և պահել վերոյ սրտի զազատութի՝ ի բանն և ի հանապազորդ յորդորանացն՝ , և աբիաթար փոքր համարիլ զգուտ տան իւրոյ ընդ վտանգի ։

Խոհական զգուշաբանութիւնք զոր արաք ի մանկութեան ։

Եւ խորհելոյ ըստ կարի ի չարեացն՝ որոց էր յառաջատես , լմտրեայ հերմնիմոսի հնգետասնից խնամապետաց , որոց հասանէր կառուցանել զատեան խորհրդոյ նոր ։ ի մեռանիլ իւրում երդմնեցուցեալ զինս չարաբանել երբեք ի դաշնաւորուէ հռովմայեցւոց , զոր պահեալ էր իւր անձնական ժամ յիսուն ։ և ուսուցանել մանկանն արքայի՝ որ ըստ դաստիարակութ էր նոյ , գնալ ըստ շաւիղս իւր , և զհետ երթալ իմաստից՝ զոր ցայն վայր ուսեալ էր ։

Ընդդարձակ դործոց ի գործս հնից զգոյշ առնէ ։

Իսկ և վախճանեցաւ արքայ , խնամապետքն նշանակեցք զոն թոռին , և կենդեցայուցին զնոցովուրդն ։ առաջի աբարին նիմ զմանուկ արքայազունն , և կարգային զկատարն ։ Իսումբ մի արանց կամեալ կարգել ի ձայնել՝ կեցցէ արքայ , ծափս եհար , և ձայն արձակեաց ցնծալ ։ Ասացեալ այլք ամբիծ տարակուսեալք իբրև զընտանիս՝ որոց մեռեալ իցէ հայր բարի , կայծն ի տխուր լռուէ , որ ցոյց էր ցասոց՝ զո արդեան կորսեան , և երկիւղն՝ զո ապագային ։ Այնժամ այսորիկ ։ արարքն հերմնի յուզարկաւորութի , այր առաւելաւ պատիւ յաւէր ի ցաւակցութէ և յարտասուաց հպատակաց , քան ի խնամոց և ի յարգանաց ազգականց առ նորուն յիշատակ ։

Ընդդարձակ դործոց ի գործս հնից զգոյշ առնէ ։

Առաջին փոյթ անգրանդորսի եղև ի քաց հանել զայլ ամ խնամապետս , պատճառելով թէ արքայ ի չափ հասեալ է՝ առաջնորդելոյ անձամբ ։ զի էր իրրև տկնգետասանամեայ ։ Այն ի քաց եդեալ նախ նա ինքն զգոյ հոգաբարձութի՝ որ հասարակ էր այլոց բազմաց իւրոց

1 Ընդ ինչ դիւրին նմա՝ որ զինչ ինքնամեծութեամբ ուրեմն էր , (և.) պատրաստել զգայդ և զգերեկ ի կանացի փազաքշանաց , արծուցանել զանձն , և դարձուցանել զանանձուսն ի փոյթ հասարակաց ։ Լիե։

2 Հանդէս յուզարկաւորութեն՝ եղև արքայատոհմիկ , հռչակելի յաէա ի սիրոյ և ի բարեյուսարէ քաղաքացւոց ։ Ջ ազգ այնոց ։ Լիե։

պաշտօնակցաց , զմա՛ իշխանուէն նոյ յինքն միայն սեպհա- Ընդ Հ· 537։
կանեաց ։ Ա՛յն պէս և իմաստուն կարգաւորութիւնք իշխանաց՝ Ն· Փ· 215։
որք մեռանին , յոլովակի կեա՛ մնալու նոյ ապահո՛ւ լինին ,
և հաւիւ երբեք կատարին ։

Այլեւ ՝ քաջալաւ և բարեհամբոյր իշխան որ աշխարհի Բնաւորութիւն
յաջորդեալ թագաւորի սիրելոյ իւրոց հպատակաց՝ որպիսի հերոնին
հերոնն էր , թէ բնաւ լինելոյ ինչ նոյ սիրտ ու՛ն ի մեռանելն
վայրկի մի յառաջ եղելոյ ։ Այլ հերոնիմոս որպէս թէ
մտաբերութի՛ առ առաւ ելելոյ զկեանս նոյ իւրովք մերձաւորք ,
վաղվաղակի իրբև նոսաւ յանդո՛ռ , եղոյզ զմա՛ վերջ ի՛
վայր շրջեալ ։ Այլ հերոն արքայ , և ո՛չ գիտեն որպէս նորա
յայտնեսցէ՛ երկար ժամանակի երևելեան երբեք շրջել
զայլ քո՛ղքացիս ի տարազ զգեստուց , կի՛ յայլ ինչ պեր-
ձեսք հանդերձանս ։ Այս յանկարծակի երևիլ զգեցեալ
ծիրանի , թագ ի գլուխ , զիւրև ունելով խուժ թիկ
նապահաց զինեալց ։ Այլ զի՝ ախորժէր նմանիլ գիտնե-
սիոսի բանաւորի , երեմեալ իրրև զնա յեզս անդ յարքու-
նեաց՝ հեծեալ ի կառս , զոր ձգէին չորք ձիք սպիտակք ։
Ա՛սա զմին սպասաւարկուէ երբ և այլն նմա ; Հայանի ինն
արհամարհեալ ես նմոյն , ահանո՛ք անդուէք խոժոռա-
լուրք , զոյացաբանուէք միշտ գծպիրք , մեռաք գժուար-
ընկալք և իրբ անհակելիք՝ ոչ ապատաչեաց միայն , այլ և նա
յին իսկ խնամասիրեաց ։ Հետազօտուէք ի գիւտ նորա-
նոր թեհեղուէից ։ անդ թուէք սպառասպուռ շիջուցիչք
ի նմա՛ նմ գիտ մարդասիրուէ ։ Այսպիսի առելի քնա-
ւորուէք մանուկ արքայի՝ արկին ի սիրտ այնպիսի մե՛ծ
արհարիրս , մինչև ոմանք ի խնամասիրեաց նո՛ր չորեան վիւ-
րոյն , և այլք ընտրելին կամուր աբասրս ։

Այրեք միայն անձինք՝ անդրանդ որոս և զայնպես , երբ- Դաւադրու-
կոքին իսկ փեսայք հերոնի , և միւս ևս Թրասեան անուն , թեան ընդդէմ
ունելին համարձակ մնալ առ մանուկ արքայ ։ Այլ նա հերոնիմոսի
չանասցէ՛ նոյ չար ։ Այլ զի երկու առաջինք յայտնի՛ ի Լիւ· իդ· ։
կոզմն կին կարքեզդնացոց , և երրորդն ի կոզմն հռով-
մայեցւոց , այս գժտութեի կարծեաց , և ջերմ վիճք՝ որ

1 Ընտրեալն հաւիւ թէ թագաւոր ի ոմանք բարւոյ և հեզոյ՝ մերձեալ ի ջնորհս գտանել առաքի սերա- կուսացոց , ի յաջորդելն պատի- սաւ սերելոյն հերոնի ։ Քայլ հե- րոնիմոս ոչ թէ իւրովք մերձե- ալովք կամեցեալ առնել զհան- (իւր) , իսկ և իսկ յառաջին անգ ասաւել երևելոյդ քանի՛ անհնարին կին ամ ինչ ։

2 Ա՛սամ գոռոզ հանդերձանաց և հանդերձիկ գնեա երեմային բարբ պատրաստեցք , արհամարհուէ ամենն , լսելիք ամբարտաւանք , բանք թերհամեմատք երբ , մեռաք ցանկասէր , ոչ առարաց միայն , այլ և խնամասի- ռաց , պատշաճաւորեալք հոգոյ եւ անդ թուէք ամարդի ։

ստեպ լինէին յայս սակս , արկին զնոքօք զՀոգ իշխանին :
Ա· Հ· 537 :
Ն· Ք· 215 :

Ո այսու ժամանակաւ յայտնեցաւ դաւադրուն ըղդէմ կենաց Հերոնիմոսի : Ի սկզբանէ դաւադրեալ Թէոդոտոս անուն՝ ծանուցաւ . և արկեալ ի տանջանս՝ խոստովան եղև զիւր յանցանս : Այլ որչափ և դառն տանջեցին , ոչ մատնեաց նա զիւր մեղսակիցս : Այր ուրեմն ոմն Թէ յաղթեալ ի դժնդակ տանջանացն , արկ զմէզն ի վէր մեծամեծ բարեկամաց արքային անմեղաց , ըստ որս անուանեալ զԹրասոն , ոմն գլուխ ամ դաւաձնուէ . ի վէր բերեալ՝ Թէ ոչ ձեւն արկանելին նըք յայնպիսի ոճիր , Թէ չէր լեալ նոյ պարագլուխ այդպիսի որ մեծարու : Այս զի Հանապազ մեծապէս քաւտագովէր նա զկողմն Հռոմայեցւոց , հաւատարիմ Թուեցաւ յայտարարել Թէոդոտոսի . վասն և նորին ժամայն սպանաւ , ի միասին ընդ այնց՝ որք նշանակեցանն լինել նմ մեղսակից , Թէպէտ և անպարտ էին իբրև զնա : Ի տալ Թէոդոտոսի զդժնդակ տանջանս , ոչ Թաքեաւ որ ի մեղսակցայ նէր , և ոչ փախեաւ . այլչափ վստահ էին ի հաւատարմուէ և յարիւէ նէր . և նա և այնպէս եկայ ի պահել զգաղտնիս : Այսուիկ յանցաւ և անզուգական պատահարաւ դաւադրուէ ինչ յայտնեալ՝ ոչ նմանցաւ յայս սակս , և ոչ յետոնեցաւ ի կատարմանէ , ոմն տեսցուք յետ սակաւուց :

Հերոնիմոս յայտնի ի կողմն կարքեդոնացւոց : ԼՒ· Ի՞· Ե·

Ա Հաւուամբ Թրասոնի՝ որ միայն էր յօգակատ և հաւատարան դաւնաւորուէն ըստ Հռոմայեցիս , համարձակուի եղև կուսակցայ կարքեդոնացւոց : Ի ձգ առաքեցան դեսպանք առ աննիբաղ՝ դնել դաշն ընդ նմա . և նա և առաքեաց առ Հերոնիմոս զպատանի ոմն կարքեդոնացի յաւագ անտի , որոյ և անուն էր աննիբաղ , ի միասին ընդ Հիպոկրատեայ և եպիկիդեայ՝ որք ծնեալ էին ի կարքեդոն ի մօրէ կարքեդոնացւոյ , բայց ծագմամբ էին ի սիրակուսայէ , ուստի Հաւնդ էր արտասահմանեալ : Յորս եղաւ դաշնն ընդ Հերոնիմոսի , պատանին սպայ դարձաւ առ իւր զօրագլուխ . իսկ միւս երկոքին մնացին առ արքայի Հրամանաւ անխիթալաչ : Ի դաւթեաց արքայ զիւր դեսպանս ի կարքեդոն , առ առաւել և Հաստատել զդաշնն : Որոյ այս էին պայմանք . ,, Եթէ վանել զՀռոմայեցիս ի սիկիլիոյ , (զոր Համարէր մանուկ արքայն իբր ապահով իւն ,) գնոն իմոյ՝ որ բաժանն զնէ զկղզին իբրև զնդ մէջ , անզրպետեսցէ զգաւառս կարքեդոնացւոց յիմմէ Թագաւորութենէ " : Հերոնիմոսի փքացեալ ընդ գովեստ խրոց շողոքորթից , յետ սակաւ միոյ խնդրեաց և՝ զի տացի նմ զօվանդակ սիկիլ-

լիա , Թողեալ կարքեդոնացւոց բաժին պետրիա : Ի՚ռա- Ա՚ Հ· 537 ·
Քարկուին Թուեցաւ անխիբաղայ՝ անմիա և յանդգնական Ն· Ք· 215 ·
ոճ էր իսկ · բայց ՚ի չտեսս եղև՝ շատ համարէը զմնալուկ
արքային սարսռեցանել ՚ի հռովմայեցւոց : Հնար ինչ ի-
ցէ , Թէ փորձ ամբարուց և ազգաց ո՛չ ցուցցէ իշխանաց ,
զինչ ոք իցէն շողոքորթք :

Իբրև լուա եղև դաշնադրուին , ապա պիոս պրեստոր սիկիլ- Գնայ ար-
ելոյ առաքեայ դեսպանս առ հերոնիմոս , նորոգել ըզ- համարհանօք
դաշնաւորուին՝ որ հռովմայեցիք ունէին ընդ հասուն նմ· դեսպան
Հռովմայ :
Արքային քաղցրախորժ երևեալ ծաղրական իմն և տա-
րադէպ գոռոզութեն , ընդունի զնա արհամարհանօք · հար-
ցեալ ցնա ընդ կատակս : ,, Օ իմիրդ եղեն անցք աւուրն
,, կանոնեայ , զի դեսպանք անխիբաղայ պատմեն անհաւա-
,, տալիս · վասն կամի ՚ի ձէնջ լսել զատոյգն · և ապա
,, խորհեսցուք զընտրուել դաշնաւորաց ,, : Հռովմայեցիք
ետուն պատասխանի. ,, Կարձցուք այսրէն , յորժամ ուա-
,, ցիս ընդունիլ զդեսպանս անկատակ ,, . և չոքան ՚ի բաց :
Արդարև ո՛չ գիտէր հերոնիմոս՝ Թէ ո՛չ վայել է իշխա-
նի խեղկատակել , մանաւանդ արհամարհուլ և նախա-
տանօք , և յորժամ բանք են զծանուցից և զկարևոր իրս
զուարճեց : Այլ անսայր նա իւրում գոռոզութ · Համե-
ցեալ ոճ Թուի ՚ի միջ իւրոց շողոքորթաց ընդ այն լեգու՝
յոր գտաներ բարձրամտութեն ինչ արժանաւայել մեծի
արքայի : Այնպիսի էին իւր ամ գնացք : Այլ ան-
գթութեն իւր , և այլ մոլութիք՝ յորս Թարթափեր կուբօրէն ,
վայվաղակի իսկ հասուցին նմ չարաչար կատարած : Խո-
րամանկողք դաւադրուէն՝ զրմմ ասացաք , զհետ չոքան
զիւրեանց խորհրդոց , և պարապ գտեալ՝ սպանին զնա ՚ի
Ձանապարհին՝ որ առնէր ՚ի սիրակուսայ յերկիր և ՚ի
քիք լեռնատայց : Ի՚յա եղեն եկք սուղ Թագաւորուէ
նէ , որ լին էր անկարգութիք , անիրաւութիք և բռնութիք :
Պիոս՝ որ յառաջատեսն էր հետևանաց այսր մա-
հու , զգայցոյց զամ ծերակուտին , և հոգացաւ զամ
սկետս ՚ի պահպանուել կողմանն սիկիլիոյ՝ որ էր հռովմայ-
եցւոց : Օ՚նց առնեմ զամ բռնութիք՝ զոր արարին հիպ-
պոկրատէս և Եպիկիդէս ՚ի սիրակուսա , զբարբար սպա-
նութիք տիկնոջն՝ դատերայ հերոնի · զտրկութիք՝ յոր ան-
կան Թշուառ բնակիչք քաղաքին , բռնադատեալք ակա-
մայ կամիք Թշնամանալ հռովմայ : Խօսեցայ այլոյր ընդ
երկար զայսմ ամենայնէ : Ի՚ստ խօսիմ միայն զայնցա-
նէ , որք Հային առ հռովմայեցիս :
Ի՚օա յաւարտ տարւոյս՝ Կ· փաբիոս հիւպատոս յուլի

Ա՛ Հ· 537։ Ն՛ ՓԲ· 215։

անկաւ գալ՛ի հնոյմ, զի բարձերից լեցի ընտրուե իշխա-
նաւորաց յաջորդ ամի· և նշանակեալ ժ՛ողովիլ ժ՛ողով-
ս կեան՛ի պատշաճող աւուր, իբրև Հայս՝ չորաւ՛ի դաշտ
արեսի աւանց մնանելոյ ի՛ քէ՛ն։ Ա՛ն զի երիտասարդք
Նահապետ՝ Հարիւրեակին՝ որոց վիճակէ էր նախ առաջին
արկանել զիւրեանց քուեայս, անուանեին հիւպատոսս
Ա՛Ց· ոտակիւլիոս, և՛ զ Ա՛· եմիլիոս Հռեգիլլոս, Տրամայ-
եայ փաքիոս լուսնի լինել· խօսիլ սկսաւ՝ և ասէ։ Ա՛նձն
ինչ՛ի խաղաղութիւն չիպատիա, ինչ եմն է այ՛ի կոռուի ընդ զօ-
րաքէ՛ն՝ որ չէիցէ օգտիլ՛է հնոյն անհոգութե՛, ես համարեալ ինձանի
յեղոյ պատրաստ զայն՝ որ էղնէր՛է հարցդորչ Տարկիլ ընդդուե՛ զդր
հանձոյ էցե յեզ առնել։ Ա՛այց ոչինչ յայտնի կոռւ, և ընդդեմ
ինձանդայն՝ ընդ որում պատերազմիմ, որք զօրագլխուկ չարքին եր-
կեր վրէպով, յորոց ո՛չ ծագեաց ինձ նեցուկ կամ ապաստանութե՛, պարտ
է ինչ արդ այնպես ալեւորի զգեստաւորիլ չընդդուե՛ հիւպատոսաց
յերկոցի կոռւէ՛ն, որպես երեք Տօպատիոս՝ ի վերայ կայր պատերազմ
ընդնմ

ՀԱՅՐ մեծ շնորհեալն Տ· ոտակիլիոս · և յանդուգն յանձն դիմեաց վեհագոյր վեհագոյնն իւրոյ, թէ կամիս հաստատել անդրէն զ՚ի հիւպատոսուէ ։ Այլոյ փաբիոս հրամայել զեաց իւրոց դահճից մօտիլ առ ոտակիլիոս · և զի չէր մշտեալ ի քէֆն , այլ իջեալ նախ առաջին ի տեղին՝ ուր լինէին ժողովք , խրատեաց զնա հայիլ , զի տոպրաքն՝ նշանակք իրաւանց կենաց և մահու , գեա ՝ առաջի իւր երթեան · կամեցեալ այսուհի խմացուցանել ոտակիլիոսի , զի թէ յերկարէ զնոր խռովայոյզ կարկաչին , չէ տպրատնայ ։ Ուրեաց նա , և հարիւրեակն արտունաւք միւսանգամ արկեալ քուեայս անուանեաց հիւպատոսուէն՝ զփաբիոսի , և երրորդ մարկէղոսի , հաշուելով և զայն՝ յոր

Ա՚Ե երբեմն գոնեն գաղտ առա- ղի հիւպատոսուց ; յորժամ՝ ի գաղտի ձեռն : Այսր առիթս առաջորդ եղեւ վաղ- րիոս խոպրիկօլա ։

Ա՚Ե Հ· 537 ։
Ն· Ի· 215 ։

Փաբիոս և մարկէղոս ընտրին հիւպատոսք ։

Ըստ Հ· 537։ Ըստ Ս· Ք· 215։

ընտրեցան, բայց հարկ եղև նիւ հրաժարիլ։ Այլ ամ-
հարիւրեակը եղեն ի նոյն միտս, և չեղև ինչ պետս-
սուԹիւն կարծեաց։ Ձետ այսորիկ ձեռն արկին յընտրուԹ-
ութեան։ Ի միԹարեւ զօտակիլիոս մի վերապէտ նը
ի հիւպատոսուէ, ընտրեցաւ այս երկրորդ անգամ պրե-
տոր։ Ի փուլվիոս փլակոս՝ որ արդէն էր յայմմ պաշ-
տամանն, հաստատեցաւ ի նոյն։ Այլ երկուք՝ եղեն Ի-
փաբիոս որդի հիւպատոսին, որ էր յայնժամ չինուածա-
պետ գահակալող. և Պ· կուռնելիոս լենտուլոս։ Ձետ
ընտրուէ պրետորաց, ծերակոյտն արաբ զոհ հրամանի,
զի Ի· փուլվիոս՝ առանց արկանելոյ վիրաս ի Հռոմ,
լեցի պրետոր քՂքին, և զի նա հրամայեսցի ի հռոմ,
յորժամ ոչ լցեն անդ հիւպատոսք։

Ձեռաք արդ իսկ ցանցառ օրինակ և զարմանալի լսո-
ղուն յերթատարգս Հարիւրեակին, զի անընդմիջմ հրա-
ժարեցին յիւրեանց առաջին ընտրուէ՝ ապրարուԹիւ
խոհական հիւպատոսին. և զքաջասիրտ արիւն յանձն
փաբիոսի, զի մոռանայ հայիլ յարեանառուէ և ի սերտ
խնամուէ, և ոչ այլ ինչ խորհի, բայց զօգուտ հասարա-
կապետուէ։ Այլ զարմանագոյն ևս ԹուԹ յայմմ հիւ-
պատոսի այն՝ զի անվեհեր ցուցաւ ի շոգմագուէ խուժա-
նին և ի զառն կասկածանաց՝ որոց հնար էր վնաս
նէ, կարծիս ի մոռ եղեալ նմ, Թէ ոչ այլոյ երի աղա-
գաւ ի բաց հանի, զայրն գերագոյնս իւրոյ, բայց՝ զի
ինքն ընտրեսցի հիւպատոս փոխանակ նը։ Ալիքս վճռանձ-
նեաց՝ որ ձանաչէ զիւր նեբքին զիարդն, և գիտէ Թէ ի
ծանուցեալ, չերկնչի քնաւ յայսպիսի գատաւետուեց,
և Թէ կայցէ ևս առ երիվոյն յանցանէ, պատարագ
զանոսիկ՝ սիրոյ հայրենեաց, և պատաւորուէ անձին։
Այս արգարև լսել նը յայսպիսում պահու վնիկը ըս իրաց
ինչ մտանուէ հայրենեաց։ Ի քին՝ առ հասարակ ետուն
իրաւունս փաբիոսի, ասեն. ի պահանջել կարևորուԹե
իրողուեց՝ զի զօրավարեսցի, քանզի ի զօրագլուխս գտնէ
զայնս ժամանակաւ՝ ի հարկապետուէ, այլն մեծարու
ոչ կարացեալ անտեսել զանձն, Թէ ինքն ի զօրագլուխ
պիտանի պետուէ, յանձն էառ նշաւակ վնիկ նախան-

1 ժամանակն և հարկ պատ- զերիմաստ զօրագլխի ոչ ինչ հա-
րագին և մանդ երացն՝ ոչ Թոյլ- ասարակապետուԹե, և Թէ ինքն ի
ցուցանէին ուժգ ոչ ըստ քինուէ ար- անդուշտ (այն զօրագլուխ,) փոյթ
կանել զօրինակն, և ոչ ըստ կանա- հանարեցաւ վնիկ ընդ յայտնոյսգ
ծանոգ դահապետուն հիւպատոսն։ այլոց՝ Թէ ուրիգ երբեք այն ծագի-
'նա' գովելի յատկա գինծանձնու- ցի, քան զօգուտ հասարակապե-
Թեն, որպէս զի գեսել նը Թէ տուԹեան։ Լ.Ե.Ե.

ձու , զոր այնմ անսովոր և պարահանոն դնացից հնար էր զնուրև արկանել, քան հարևանցիկ առնել օգտի իւրոց հայրենեաց ։

Ե՛ Հ· 537 ։
Ն· Բ· 215 ։

Իբրու ուԹսուն ամաք յառաջ այլ ոմն փաքիոս՝ նշանաւոր արար զնահանձաւորուԹիւն իւր առ Հռոմայեցս օգուտ , ՚ի դիպուածՙ որ ոչնի ինչ նմանակցուԹիւն ընդ պատմեցեալսն ։ Իսր սա Կ· փաքիոս մնաքսիմոս ուրուքան ։ Տեսեալ սորա զՀաւրիւբեցին պատրաստեալս առ անուանել հիւպատոս զորդի իւրՙ զԿ· փաքիոս գտրգես , ընդէմ եկաց այնմ ընտրուԹիւն ընդ կարի · ոչ զի կարծեր զորդին անբաւական լինել՚ի ընտրել արժանապէս զիւր պաշտօն , այլ եղոյց ժողովրդեան , Թէ ընդէմ է բարիոք կարգի՝ տալ ստեպ զառաջինն աւագոյնի պետուԹիւն մի և նոյն տոհմի · արդէն նախահաւ իւր և հաւ իւր և հայր՝ վարեալ էին զայն իշխանուԹիւն՚ի զանազան նուագս · և նա ինքն լեալ էր հիւպատոս հնգից ։ Ձանսաց ժողովուրդն դիմա դարձուԹիւն փաքիոսի · բայց նա անգործով՚ի հայրական դԹոյ՝ ստացաւ պարծանս ակամայ յանձնառուԹիւն , որ լինելոց էր նմա Թանգագին ։

Եղեն յայսմ ամի երկու երևելի յորդիք Ջուրց · Ցիբերիս վերաւ զամսիք՝ ողողեաց զգաշտավայրս , կործանեաւ զբազում շինուածս , և կոլուսեաւ զբազմուԹիւն յոյժ մարդկան և անասնոց ։

Կ· ՓԱՔՒՈՍ ՄԱՔՍԻՄՈՍ ՚ի ·
Մ· ԿՂՈԴԻՈՍ ՄԱՔԿԵԴՈՍ ՚ի ·

Ե՛ Հ· 538 ։
Ն· Բ· 214 ։

Հայսմ ամի՝ որ էր հինգ երորդն պատերազմին կարԹադինի , փաքիոս և մարկիոս մնեալք՚ի հիւպատոս ուր էղեն հայհոյել աչաց և դիտողուԹիւն ամ քրքջաց · Նա զամ ժամանակ էր յորմէ հետէ չէին երևեալ՚ի պատերազմի հիւպատոսք արգեամբք գերապանծք · Ժողովեալ ծերակուտին՝ հաստատեաց յիւրաքանչիւր գործս գնմանին գինս , որք առ ժամն ունէին ինչ հրամանատարուԹիւն · Իսր հրամայեաց ևս յոմանս պահել յայսմ ամի ուԹուտասն լեգեոնս · Ո՛չ հիւպատոսք առանձին՚ի նոցանէ իւրաքանչիւր երկուս երկուս ընդ հրամանաւ իւրաքանչիւր · զի գաւառք ևս գաղղիոյ , սիկիլիոյ , և սարդոնիոյ կացեալն իւրաքանչիւր երկուս երկուս , (ապրիլ՚ի պաշտպանուԹիւն նց ·) զի Կ· փաքիոս պրեստոր՝ հրամանատար լեալ երկուց՚ի նոցանէ յապուլիա · զի սիբերիոս գրաւկոս կացեալ՚ի սահմանս լուկերիոյ երկաքումիք լիդեռնաք կառուցելովք՚ի սարկայ կամաւ՚ի գինուորուԹիւն

փաքիոս և մարկիոս մնանն՚ի պաշտօն ։
Լիւ. կգ· ։

Բաշխ գնդապետաց ։
Լիւ. կգ· ։

Ա՛ս Հ· 538։
Ե՛ս Ք· 214։

գրելոց· զի Թողցի լեգէոն մի՛ի նոցանէ առ Ա՛. տերեն տիոսի վարդոնի փոխանհիւպատոսի՛ի նահանգին սիկիլոն նի· և միւս ևս առ Ա՛· վաղերիոսի՛ի սահմանս բրուն դուսիոնի, ուր կայր նաւահանգիստ· և զի երկու կե տինք կացցէն միասցէն՛ի պահպանուն հռովմայ։ Հիւպա տոսդ յանձն եդև հանդերձել նաւս ինչ, որք՛ի միասին ըլ որս էինն՛ի նաւահանգստին բրունդուսիոնի և՛ի մօ տակայ ծովեզերս, կացուսցէն վասն այնր ամի տորմիղ հարիւր յիսուն նաւաց։

Կարգումն համաբակա լոց։

Ա՛. փաբիոս խմբեաց զժողով՛ի կարգել զհամարա կալս։ Ա՛. ատտիլիոս հռեգուլոս, և Պ. փուբիոս փիլոն՝ ամբարձան յայն աւագուԹիւն։

Պակաս էին նաւավարք· վըղ հիւպատոսք վՀնաւ ծե ծակուտին պատուէր եառն՝ զի ամ քաղաքացի, որ կամ ինքն, կամ հայր նը համարեսցի՛ի համարակալոյն Ի՛· և միլիոսէ և՛ի Ա՛. փլամինիոսէ, Թէ տէր է գլեոյ գրամոյ յերկու հիւր հինգ հարիւր լիբրայից մինչև ցհինգ հիւր լի բայ· կամ Թէ ստացի ևս յեսոյ այնչափ գլեայս գրամոյ, հանդերձեսցի՛ նաւավար մի վեցասՀեայ ռոձկաւ։ Ամ ոք աւելի՛ քան հինգ հիւր լիբրայ՝ ստացեալ ունիցի մինչև ցհինգ գետասան հիւր, հանդերձեսցէ՛ի նոցանէ երիս տարեւոր ռոձկաւ։ Ամ ոք՛ի վերոյ՛ քան հինգ գետասան հիւր լիբրայս ու նիցի՝ մինչև ցյիսուն հարաւր, տացի՛ի նոցանէ հինգ։ Ամ ոք ունիցի աւելի՛ քան ցյիսուն հիւր լիբրայ, տացի՛ի նո ցանէ եօթն։ Խոկ ծերունիքն հանդերձեսցեն՛ի նոցանէ ուԹ ուԹ՝ տարեւոր ռոձկաւ։ Նաւավարք՝ որք՛ի համար գրեցան զօրուքն հրամանիս, վինեալք և կազմ ալք յիւր էանց տերոց, մնին՛ի նաւ ամաւորեալ պաքսիմատաւ։ Ա՛յս առաջին նուագ է, որ ծախիւք առանձնաւորաց հոգացան վնաւավարս նաւատորմիղն հռովմայեցւոց։

Աշնեբազ դառնայ՛ի կամպանիա։ ԼԽԷ· ՔԲ։

Ա՛յս հանդերձանք երևելիք յոյժ՛ք զյաւաջագոյն է դելան՝ զանգիտեցուցին զնահիկիս կապուայ, գուցէ շա հատակուէ տարւոյն սկիզբն լինիցի՛ի պաշարմանէ իւր էանց քՀքի։ Ամ՛ոկ հրեշտակուիս առաքեցին առ անտի բաղ՝ աղաչէլ զնա զի մեռեցուսցէ զզօրս իւր՛ի կապուա, զգացուցեալ նմա, Թէ ,,նոր զօր ժողովին՛ի հռոմ՛ի ,, պաշարել զնա։ և Թէ յայժմ քՀքայ՝ որք լքին զկողմն ,, հռովմայեցւոց, չինք քՀք, Ըէ որ այնպէս ցասուցեալ ,, իցեն, ոչ Ըէ մերումն ,, ։ Ֆագնատն անդնարին՝ որով հասուցին զեսպանք զզոյժն առ անձինքաղ, ստիպեաց զզօրագլուխս փութալ աճապարել քան զհռովմայեցիս։ Ամ՛ոկ Թողեալ՝ զարշաւ եկն զնեռնալ՛ի տիփատա յիւր

նախնի բանակն ի վերոյ ք վկապուա . և Թողէք դունդ մի նուաիդացոց և սպանիացոց ի պահպանութիւն բանակին , և ի պաշտպանութիւն կապուայ, մերձեցաւ ի * պուտեոլի , քանայեալ առնուլ զնա :

Ըբրև լուաւ փաբիոս , Թէ անննիբաղ եԹող զարսլի դառնալ ի կամպանիա , չու արար գօրավարել իւրում զբուռ , ձեպեալ զընԹացս գայլգ և գցերեկ անհնարին փութով սպդուք : Պատուէր էտ միանգամայն տիբերիոս գրակիոսի Թողուլ զլուկերիա , և գալ գնգօք իւրովք ի գոզմն բենեվենտոյ . և որպ.ս իւրում Կ· փաբիոսի պրետորն՝ երԹալ ուՀել զտեղի գրակիոսի մօտ ի լուկերիա : Նմին ժամանակի և երկու պրետորք չոքան ի գոզմն սիկիլեոյ : Պ· կուռնելիոս՝ գնաց առ գօրս իւր : Ատիլիոս չոքաւ առնուլ զՀրամանատարուն իւրոյ նաւահանգիստին , և արԹուն կալ առ ապահովել գծովեզերեայս : Նմ այնպս ՝ամքին չոքան յիւրեանց տեղի . և որք հաստատեցան ի պահպանատարութիւն իւրեանց , պատուէր առին կալ ի տեղիս՝ յորս էին յանգլուծին ամի :

Ի նդ այն ժամանակս սիրելն եղև բանագնաց վերոգրեալ անննիբաղայ ը տարենատոյիս . յորոյ չէրն առաւ տարին տան : Հինգ պատանիք չերեւելի տանց քղքին էին առ անննիբաղ , և յուսացուցին զնա՝ Թէ անձնատուր լինի քղքն ը մերձենալ գօրու նմ : Ցուսեալ նմ քղքն կարի ինն դիպաւոր՝ առ ելանել փիլիպպոսի անդր ի ցամաք , Եթէ դէպ լինի նմ գալ յիտալիա : Յոստացաւ նոցա չու առնել փութանակի յայն կողմն , յորդորել զնա յայնմ վայրն կարգել գնմ՝ առ յաջողուած գործոյն . և զտեղի առեալ առ ժամանակ մի ի կամպանիա , փորձ փորձեաց միաբանգամ առնուլ զգուտէոլի , և զնաւս . բայց վայրապար իբրև գառաջինն :

Ի ննան և Տիբ· գրակիոս յուղի անկեալ էին իբր ընդ միահետ առաջինն չերկրին բրուտացւոց երեւելի խորով հետևակօքսւու և հեծելազօքսւ , և միան յիւրմէ բանակ՝ որ ի լուկերիա , գալ ի բենեվենտ : Օ գայգ լուին հռովմայեցի՝ որ յառաջն մտեալ էր ի քղքն , լուեալ Թէ անննն բանակեալ երեք մղոնաւ հեռի առ եղերբ կալըբն , աւար հարկանելը զմտակայ անդաստանս , էլ և նա ի բենեվենտոյ՝ և բանակեալ իբրև մղոնաւ հեռի ի Թշնամւոյն , խորհեաց գիւր զօրականս՝ խօսիլ ընդ նմա : Ի նն յոյզք ի սոցանէ սաստկագ ծառայուԹէ՝ կամէին արժանաւոր ապաւէն գործոյք քաջութեն , ք ինդրուածոյք : Այլ լսելի լեալ էր ը ելանել

Ը Հ· 538, Ն· Ի· 214։

* Խառը Բօզ ղաօլը ։

Զօրագլուխք հռովմայեցոց գնան խրամ քանչելիբար վիճակ ։

Պարզմ անդնան ը զբակիոսի մօտ ի բենեվենտ։ Հռովմայեցիք չեչցպեն։

Գրակոս չնորհ ապաւէն սարկաց ։

Լիվ· ԻԲ· ԻԳ·

Աւ Հ. 538։ Նշ՝ի ձմերոցէ, շշնջիւն ինչ վերկսրուէ սարկուելոյ իւր-
Ն. Բ. 214։ Հանց, ՚ի հարցանել առ միմեանս, թէ երբ ապատ լինի-
ցիմք։ Պրակոս առնէր հետ յայտմանէ դրել ծերակու-
սին՝առ իմացուցանել, քանի՞ բարեացապարտ էին ջօքն,
ըք թէ՝ զինչ խնդրեին։ Ո՞ գացոյց նշ, թէ՝ ծառայե-
ցին ցայս վայր հաւատարմութիք և քաջութիք։ և առ լինել
՚ի համարի ընտիր և ճշմարիտ զօրականաց՝ ոչ այլ ինչ պա-
կասի նշ, բայց միայն ազատուելոյ։ Ներակոյան եթող
իշխանութիւնն նր առնել ցնա՝ որ ինչ յանկագոյն թուի-
ցի օգտի հասարակապետութեան։

Ի պա յառաջ ըք զբաղեալ ըք թշնամիս, յայտ արար իւ-
րոց զօրականաց՝ ասէ. ,, Հասս ժամ ստացութեան ազա-
,, տութեան, զոր ՚ի բազում ժամանակաց հետէ անձկանօք
,, խնդրեիք։ Ա աղիւ ՚ի հարեալ յատակ դաշտավայրն ունիմ
,, տալ պատերազմ ըք թշնամւոյն, ուր աներկիւղ ՚ի դա-
,, րանի՝ կարող է ամ ոք ցուցանել զիւր սրտապնդութիւն և
,, զքաջութիւն. որ ոք բերցէ առ իս զկառափ միոյ ՚ի թշնա-
,, մեաց, իսկ և իսկ ընկալցի փոխարէն զազատութիւն. բայց
,, որք թիկունս դարձուցանիցեն և լքցեն զիւրեանց տե-
,, ղի, զվնէժս լուծցին զսպրկի։ Ա ձեր ձեռս է ձեր վի-
,, ճակ։ Ա՛ռ առհասարակ խոստանամս էն ոչ միայն
,, իմ բանք, այլ և բանք մարկեղոսի հիւպատոսի, և ամ-
,, ծերունեացն՝ որոց խորհուրդ հարցի մ այսր, և նք թո-
,, ղին զայն ՚ի կամն իմ՚՚։ Յետ այսորիկ կարգադ ըզ-
թուղթ մարկեղոսի, և զլձիւս ծերակուտին։ Յայնժամ
ձայն բարձին նք ցնծութե. և առ հնչիկ ահեղագոչ խրնդ-
բեցին խաղացուցանել զնա ՚ի վէր թշնամւոյն, և իսկ և
իսկ տալ նշան մարտի։ Պրակոս արձակեաց զնա, հա-
սատեալ՝ թէ պատերազմին առ վաղիւ յիսկի։ Յայն-
ժամ լի ուրախութե, մանաւանդ այնք՝ որք վաղուն պա-
տերազմաւ ունէին զերծ լինել ՚ի ծառայութե, անցուցին
զինացուած տունքեան ՚ի յերիւրել զիւրեանց զհնս՝ առ
քաջակորով հանդիսանալոյ։

Ի վաղիւ անդր ըք լինել նշանն՝ խմբեցան յառաջ ըք
զնամն առ վրանաւ գրակխոսի. և զօրագլուխն ՚ի ծա-
դել արեւու ձակատեցոյց զիւր գունդս ՚ի պատրաստ։ Կար-
քեդոնացիք էհրաժարեցին ՚ի կռուոյ։ Ո՞ր նշ էր յեօթ-
նուտասն հնգը արանց հետևակաց, որոց յոլով էին բրու-
տացիք կի՞ լուսկանիացիք. և ՚ի հնգը երկերիւր հեծելոց,
որք բովանդակ էին նուիրդացիք, և մաւրիտանացիք. բայց
՚ի սակաւուց խառնացուց՝ որք էին ըն նա։ Խուէին և հր-
ահրմայեցիք լինել համազօր։ Ի՚նդ երկար եղև յոյժ և

սաստիկ բորբոք կուգուն : Վասն չորս եկայ յաղթուէն Ա՛ Հ· 538 :
խեթալի յերկոսին կողմանս : Այլ մեծ եղեն հռոմայե- Ն· Ք· 214·
ցւոց կառափոնք թշնամեաց՝ վասն ունելոյ ի ձեռին ,
իբր զի մնանեն կախեալ կայր նոցուն ազատուել : Ո՛ր զի
իբրև սպանանէր զօրական զի ի թշնամեաց քաջուէր ,
կորուսանէր նախ հարուստ մի ժամանակ ի հատանել
զլուխ նր յայնմ աղվիւ և ի շիտեան . և իբրև հասանէր
իւրոց ըղձանաց , հարկ պինդ ունելոյ զայն՝ անպիտանա-
ցուցանէր զին ի ձեռաց նր ի կռուելոյ . մինչև պատե-
բազմին թագաւոր գլխովին ի վատասիրտս և յերկչոտս :
Իբրև ազդ եղև գրակկոսի ի լեգէոնական արիբուհից ,
Թէ իբր զօրականք՝ այլ ոչ հարկանելին զոք ի թշնամեացն
զօրաւորաց , մի պատահելոյ նոյ ի հատանել զգլուխս մե-
ռելոց , և ի ձեռին ունելոյ զնոս փոխանակ սուսերի , ան-
դէն վաղվազակի հրամայեաց և ասէ . ,, արիկք ի գետին
,, զնուռափուռնս , զի լիով յայսոսիկ ձեր քաջուէն . և որք
,, արաբինն զպարտուպաշաձեն , ապահով լիցին ընդունել
,, զպատուէն ,, :

Յայնժամ միաբանգամ արձարձեցաւ կռիւն , և գրակ-
կոս խաղացոյց զհեծելազօրն ի վէր թշնամեացն : Ի՛նդ
առաջ եղեն նմա նոսիդացիք . և ի բուռն կռուելոյ հե-
ծելոց և հետեւակաց , եկայ յաղթութիւնն միաբանգամ
տարաւ : Ո՛չ զօրագլուխքն երկոքին ձեռնաձիգ և ձայն-
արձակ խրախուսէին զիրեարս զօրականս : Գրակկոս
յիշեցուցանէր իւրոցն , Թէ ձեր իրք են միայն ընդ բրու-
տացիս և ընդ լուկանիացիս՝ որոց բազում անգամ յաղթե-
ցիք : Ո՛նոն նախատինս գնէր հռոմայեցւոց՝ Թէ քաջ
բուկք են , որոց բարձան չղթայք , և տուան ի ձեռս սե-
սերք : Հոսուկ յետոյ գրակկոս ազդ արար իւրոց զօրակա-
նաց , Թէ այլ մի ակն ունիցիք ազատուել , եթէ յայսմ
աւուր ոչ յաղթեսցի և վանեսցի թշնամին :

Ա՛յս սպառնալիք այնպէս զօրացուցին զնոսա , մինչև
միաբանգամ ապաստակ բարձեալ , և չկարն թոթափել
փոխեալ յայլ մարդիկ , այնպէս կատաղաբար յարձակե-
ցան ի վէր թշնամւոյն , որ այլ անհնար եղև դիմակալել
բռնութեանն նոցա : Հառաջնում դրօշն՝ առաջին դասականաք ,
ապա երկրորդք , յետոյ բովանդակ իսկ խումբ միջավայ-
րին խորտակեալ ցրուեցան : Ո՛չ ինչ յայտնապէս ի փա-
խուստ դարձան , և խոյս ետուն ի բանակ իւրեանց՝ այլ
պէս զարհուրեցք և սասանեցք , մինչ չեղև ումեք հնար
զդրունս ընդդէմ դնել հռոմայեցւոց , որք մինչև անդր՝
խառն ընդ վանեալս : Հետաւ նոր կռիւ առաւել ևս խառ-

Ա՛ Հ· 538· Ն· Ք· 214·

նակ յայնպիսեաւ անձուկ միջոցի , յորմէ և առաւել ա-
բիւրապէզ ։ Հայեա՛ ազգիկ կալանաւորք հռովմայեցիք
աթակցել իւրեանց քրիստոսեայ՝ խմբեցան ի մի . և ձգէլ
ձեռն ի վիշ զոր գոին , ի վէր յարձակեցան կարքեդո-
նացւոց ի թիկանց , և խլին նոյն զձանապարհ փախստի ։
Այս այսպէս ի զօրուէն մեծի հազիւ երկու հինգ արք գոդ-
ցեա բռնադակ հեծեալք՝ զօրագլխաւ իւրեանց ապրե-
ցան ։ Հնացեալքն առ հնոյն տապաստ անկան . և կո-
րուսին այն օր երեսուն և ութ դրօշս ։ Ոսկ դրակիոս կո-
րոյս իբրու երկու հազար արս ։ Ի՛ աւարն թողաւ զօ-
բանակաց , բաց ի կալանաւորաց և յանասնոց . հնորհէլ
տեարց նոյ երեսնօրեայ ժամանակ՝ դալ ձանաչել վնս , և
զերծուցանել ։

Թէոդ պատիժ վա-
տասրաց ։
Ագա. իդ · նէ·

Իբրև դարձան յաղթականք ի բանակ իւրեանց , չորք
հինգք ստրուկք՝ որք ոչն արիւցան ի մարտի իբրև զընկերս
իւրեանց , և որք չմտին ընդ նոս ի բանակ թ հնամեայ , խոյս
ետուն ի բլուր մի մեծաւակայ՝ առ խորշելոյ ի պատժէն՝
յորմէ արժանացեալս երկնչէին ։ Ի վաղիւ անդր մի ի տրի-
բունիոյ զօրականաց՝ դարձոյց զնս ի բանակն , մինչդեռ
դրակիոս խմբեալ զզօրն՝ սկիզբն առնէր խօսիլ ընդ նոս ։
Օ՜ առաջինն ետ զօրականաց հնոյ գովեստս և փոխարէ-
նութիւնս արժանաւորս՝ ըստ չափու քաջութեանն , զոր յայնմ
վտանգի ցուցին իւրաքանչիւրք ի նոցանէ ։ Ի՛ պա դարձեալ
առ այսոսիկ որք դեռ ստրուկքն էին , ասէ ցնոսա . ի բարե-
բաստիկ աւուրս կամ է ինձ գովել զձեզ համօրէն և ան-
խտիր , ձի յանդիմանել զոք ի ձէնջ ։ Ա՛ղ յայտ առնեմ
զնմանէն զձեզ ազատս . և խնդրեմ ի դնոյ զի լինիցի այս
ի պատիւ և յօգուտ հաստարակաց ետուեն ։ Զայն բարձին
ցնծութեամբ , և առ հնօրհ դիրկս արկեալ զմիմեանս ուրա-
խակից լինէին . ամբարձեալ զձեռս յերկինս , և մատնե-
լով զնա օրհնուէն հռովմէական ժողովրդեան , և իբր-
եանց զօրագլխի . յայտնի ցուցեալ ։ սոսկա , (ըստ ասից
սիտոսի լիվիոսի այլուր ,) Թէ յայմ բարիս աշխարհի չինչ
սիրելի իբրև զաղատութիւն ։

Ոսկ դրակիոս կրկնեալ անդրէն ասէ . Ա՛ինչպէս
արքեալ էր իմ ընմանի չձեզ հաստատ՝ ազգակից դոր եղոյ ձեզ ,
ոչ կարեցայ պնուռ ինչ խորհ ընդ ձեզ արկանել ձեր ։ Ի՛սյդ արդ իբրև
հաստատեցի զնոսոցուն իմ՝ ընդ հռոմայեայ յանուն հաստակաքեռութ-
ւն , զի ոչ ընդունիցի զգալոսն ընդ վտոսն , զայ չկարծիցիք զանոսա
այնց՝ ոչ առ ընդծանիլոյ ի իշխանութեանց և ի պատիւս՝ որպէս ար-

1 Մինչև քաղայայտ լինել՝ Թէ բազմութեանն քան զաղատութիւն։
ոչինչ յայմ բարեացս ախորժելի է Լիւիոս· լԲ· ւԸ ։

ձանն էր նոցին յանցանաց , պատան յընկերաց էրբեանց · և ի՛ւրքանչ Ա՛ւ ՀՒ· 538 ·
պնե առաքի էմ ի քա՛ռ ինոքէ , երբ՛ինէցուէց պնե , պէ ցորէ՛ւք ՚ի պէ՛ն Ե՛ւ ԻՔ· 214 ·
ռորուքե էղեն , ՚է ձաշակէ՛ն պէ՛ներեա՛ւ յա՛ն էաշղեն , ինչն ըե
էչղեն հ՛եանդ : Յա՛ ինոյ համբերութե՛ւ և անաբառանջ յանչն առա-
չէ՛ւ պ՛ձնդրանա , աճէ՛ւալ պ՛ոտա՛ ՚ըե չէրուա՛ւ պղերգուե՛ւ պաուէ՛ւ
ման պայդ ըե՛ւնե անմա՛րե էր լինել :

Ի՞նէտ այսորիկ պատուիրեաց պատրաստել զաղին , և Խոհարարին կազմելն յաղին ի դատաստանի՛ւ ի գառնութե՛ւն ի բենեվինտ Կոչնակը զոր պարտին նոյ բնակիչք ։
սկիզբն առնել ջուղ : Օրհնանք բարձին պատարն ՚ի ա՛ւ ուսոց իւրեանց , կի՛նեաուն տանիլ յատաջոյ , և դարձ ձան ՚ի բենեվինտ երդումբ և պարուբ և այնպիսի ցնծա՛ւ ոյ ուրախու՛ւթ , որ Թուէին կռնահանգբ եկաւորը ՚ի կոչնոց , ՚է վհնուէրբ դարձե՛ւբ ՚ի պատերազմ : Նահապետն Ա՛ւ· ԺԴ·
ելին խուռն ՚ի քա՛ղքէն ՚է առաջ նո՛ւ , մեծահանդէս ուրախու՛ւթ՛ւ և խնդակցու՛ւթ · մի՛ ՚է զմի աձապարե՛ւ ՚ի հրաւիրել զնո ուտե՛ւ և իջևանել ՚ի տունս իւրեանց : Ա՛ւ ապա և պատրաստե՛ւ էր ամենուն գձաշն ՚ի գաւթին իւրեանց, յոր հրաւիրելին զազգականս մնտանե՛ւ · ապէրս արիեա՛ւ գրակիոսի՛ զի հրամանս ասացե՛ւ նո՛ւ ուտե՛ւ և ըմպել ՚է նո՛ւս : Ա՛ւրակիոս հրամանն ետ · բայց այսու դաշտմբ՛ զի կերիցեն առ հ՛ասկ ՚ի հրապարակի : Ա՛պա կազմե՛ւալ սեղանս առաջի բնակութե՛ւն իւրեանց , եդին բնակիչք ՚ի վ՛ե՛ւ որչափ ինչ պատրաստե՛ւալ էր նոցա : Ա՛ւաստղեա՛ւքն՝ առ որշե՛ւլ յայլոց՝ ծածկե՛ւալ ունէին զգլուխս արտասուքա՛ւք ՚ի սպիտակ ատե՛ւ : Ա՛մենք ընկողմնե՛ւալ եկն ՚ի բազմականս՝ ՚է այնց ժամանակաց սովորութե՛ւ հռովմա՛ւգ-ւոց , (զորմէ խօսե՛ւցուք զկին ·) այլք կայինն յտոին , ուտե՛ւին և միանգամայն ծառայե՛ւին այլոց : Ա՛ւնձա նորանը-շան իմն Թուէցաւ գրակիոսի այն տեսարան , որ ՚ի դարձի իւրում՝ ՚ի հռովմ՝ ետ նկարել զնորայն պատկեր , և եդ զայն ՚ի մ՛ե՛ւնի Ա՛ւ զատաե՛ւ , զոր կանգնե՛ւալ էր հօր նո՛ւ ՚ի վ՛ե՛ւ բլրին ավենտինոյ՝ փողովք տուժ՛ւ տուգանաց, զորոյ և զնաւակատիս ինքն էր արարե՛ւալ :

Ա՛ւ վհնե՛ւլ այսր նմա ՚ի բենեվինտ , անդրբազայ տւաք Մխատանգամ զօրաժողովս ՚ի դաշտ մարկէ՛ւ զոսի ՚ի վ՛ե՛ւ անդրբազայ : Ե՛ւս Ի· ՅԵ·
հարե՛ւալ զնմ՛ եղկիրն որ գնա՛ւատօլսիս , ՚է ջաքա՛ւ բանակեցաւ ՚ի մծատակայ սահմանս նոցա : Ի՛ւրև լուա՛ւ մարկէդոս զնա՛ւ ՚ի մծատակայ սահմանս նոցա , պատուէր ետ պռմպոնիոսի փոխանակե՛ւալ էր ՚ի վերոյ ՚է զսուէսսուա · և անդէն պատրաստեցա՛ւ ՚է առաջ ելանե՛ւլ անդրբազայ , և ՚ի գիմի հարկանել նմ՛ : Ա՛ւ խաղաղական պահու գիշերոյն առաքեաց զկղզիս ներքն ընտիր ընտիր հեծելազօրք՝ ՚է գտանն բացական ՚ի Թշնամեացն , պատուէր տուեալ նոմս՝ զի ՚ի

Ա: Հ· 538։
Ն· Ք· 214։

բացուստ ոլորտել, և փոքր փոքր զանխլաթար յայն կողմն մերձեալ՝ ուր կաքեդոնայքն էին, իբրև տեսանիցէ թէ էն՝ ի կռուի՝ յանկարծակի եհեծոյ յարձակիլ՝ ի վե՛ր նոցա՝ ի թիկանց։ Ա՛յլ՝ յանձնաարուեցաւ էզուն կատարումն՝ ի ներքոյն. կամ զի ձգեցաւ արտաքոյ ճանապարհի, և կամ առ՝ ի չգոյէ ժամանակի։ Ա՛ռանց նորա մնէին մարտն. սակայն և այնպէս զօրացան հաւմայեցիք. բայց ՚ի՛ղ տեծելազօրն չէին յօգնուն, խորհրդոյ նոցա ելք չէղեն՝ որպէս ակն ունէին։ Ա՛րկէզոսի չհամարձակեալ դիմել պնդիլ ՚ի՛ջնամեաց փախստից, դարձոյց յետս զնոսա զօրականս ՚ի՛ կռիւ և յաղթականս։ Ա՛կայն և այնպէս աննիւթապէս կորոյս յայնմ աւուր աւելի քան զերկուս հարս. իսկ մարկէզոսին չեհաս ՚ի՛ նմանէ ցաւոք հասբիւթ։ Ա՛ մնացս արևմո՛ւտեանցն զնա վաստակեցուցեալ զցայգ և զգերեկ զպրաձիին, եհաս անագան, տեսուն անգամ ՚ի՛ հնամեայն չարժանացեալ։ Ա՛սկին մե՛ծ ի քաջի զօրագլխի՝ որ խորհեցաւն խորհուրդ կարևոր, տեսանել զայն ՚ի դերև ելեալ, յանխոհեմութի՛ն կամ յանհնարութի՛ն ձարուցեանէ, այնօրիկ՝ ուստի հատատացաւ կատարումն։ Ա՛ն այսօրիկ կսկծագին կրտամբեաց հիւպատոսն զնոքան, մինչև ՚ի դէմս ածել նմա՝ ԹԷ ՚ի քոց յանցանացդ փոքր միա՛ւ և զօրացել էր անխթաղայ միաւանգամ՝ իբրև յաւուրն կանխեալ։ Ա՛մպարտ անգր մարկէզոս միաւանգամ ձակատեցոյց զգունդս ՚ի պաշտպ։ Ա՛նոյց անխթաղ ՚ի՛նաց յիւրում բանակի, լուէ՛ք այսուհետև պարտուն խոստովանեալ։ Ձ՛աւուրն երրորդի դիէրեսյն խոյս ետ. և կասեալ ՚ի զօրաւն խորհրդոց առնոյ վնաս, խազաց ՚ի կողմն տարբերտնոի, ուր ակն ունէր ԹԷ լաւ ևս ինչ յաջողեսցի։

Խոստովե՛ն համարակա՛ լոյ՝ ՚ի՛ հռոմ։
Ա՛ծ է՛ջ· ՃԵ։

Ա՛յլեւայնի հաւմայեցիք անփոյթք յիրօղուէս ընտանեսս ՚ի՛ պնդրմանացս, և ոչ՛ինչ ՚ի՛ն հատ երևեցուցանէին քաջալերուն և մեծախոհուն։ Ա՛մպարտակք մ՚ս զի առ ՚ի չգոյէ փոզոյ ՚ի դանձատան չէին պատառեալք ՚ի շինուԹի կամ ՚ի բեզեկ հրապարակական շինուածոց, շրջելցին զնա զերբանց խորհուրդս ՚ի՛ նորոգել զարս քո՛ղացուց, և ՚ի բառնալ զկեղծմունս, որք ՚ի՛ նոսա կար հիւԹոց ձգեցոյ ՚ի մարմինս լերկաբաւոր հիւանդուԹ՛ն, էին ՚ի՛ներքս սպրդեալ ՚ի պնդրմանս։ Ա՛յսու առաջին կոչեցին առաջի իբրևանց զայսոսիկ զորոց եր ամենասաստիկ, Թէ կետ պատերազմին կանխեալ կամին լքանել զնդիկապետունն, և ելանել յիտալիոյ։ Ա՛յրևի եր ՚ի սոսա ։ կենդանոս մեռեալս, որ չայժամ եր գանձատոր։ Պատ-

ուիքեցաւ նմա , և իբրոց մեղսակցաց յետ նը՛ երևիլ յա- Ա՛ Հ· 538·
տենի համարակալաց . և իբրև ո՛չ կարացին արդարանալ, Ն· Բ· 214·
սուտ եցոյց՝ ի զղջյք՛ ի միջի եղեն առ նմա հակառակք
օգտի Տ՛րկապետուե , և ուղեալք առ՛ի դաւակցութե՛
լքանելոյ վիտալիա :

Յետ այսորիկ յանդիման արարին զայն մեհենիս խորա- Վերադարձ
մանկս՛ ի գտանել զպատրուակս առ զերծանելոյ յերդ- սիրոյ առ Հա
մանէ . իսն զնաքեքայ պատգամաւորսն , որոց երդուեալ մանոսն ի
անսիքարոյց գառնալ՛ ի բանակ իւր , կարծելին պահել Տ՛ն ·
զխոստումն , ՛ի գառնալ իւրեանց անդր առ վայր մի՝
մնացածելն պատրուակաւ : Ի արդապետուե Տամնու-
նուեց չէ ինչ նոր . բայց այն է զարմանալի , զի գատա-
պարտելն զայն և պատժէն և ս և հեթանոսք :

Ի՛ձ ինն՛ոք պատուհասեցան պատժ ոմն ծառ , զոր կա-
րող էին տալ համարակալք . զկնէցան յիմ՛ քուէարկուէ
՛ի ժողովս . արտաքսեցան յիւրեանց ցեղից . և ո՛չ կարան
զքո՛ջացիլ անուն , բայց զի իցեն ըզ Տարկատուութ՛ : Ի՛ն
որք ՛ի նոցանէ ասպետքն էին Տռոմիայեցւոց՝ ընկնէցան
յատտճանաց , և առան ՛ի նոցանէ երիվարք՝ որոց ու-
սեան էր ՛ի Տասարակապետուե՛ :

Օ՛նդյն խոստուե՛ ցուցին առ ՝ամ՛ երիտասարդս , որք
զամն չորս չէղեն՛ ի ծառայուե , ո՛չ Տիւանդուե՛ ունելով ,
և ո՛չ այլ բանաւոր և բաւական պատճառ : Ի՛ն այսպիսիք
գամն աւելի՛ք զկնէս Տ՛ղք : Ի՛յմ՛ խոստուե՛ Տամարա-
կալաց զՏետ եկն վճիռ ծերակուտին՝ ոչ՛նչ նուազ սաս-
տիկ . որով ՝ամ՛ պատուհասե՛ք ՛ի ձեռն Տամարակալաց՝
դատապարտեցան ծառայել՛ ի Տետևակազօրուն ոմ՛ լոկ
Տետ զօրականս և անցանել՛ ի սիկիլիա , և միանալ ընդ
զօրականս կոնսեալ , անդստյոք ընդունելոյ պիւրեանց քա-
ւուե՛, բայց եթե՛ յետ արտաբամանն աննիքաղաչ յիտալիոյ :

Յաստղոյս երևի , քանի՛ ազգուե՛ իմնաստուն խոստու-
թե՛ Տամարակալաց՝ առ զուսպ ունելոյ զքո՛ջացիս երբ
Տիւանդ , առ պահելոյ զաւարեկարգութե՛ն յիմ՛ կողմնոս
Տարկապետուե՛ . առ զդուշանալոյ ՛ի պահպանուե՛ առ
վաղուեց և կանուխ դրուեց . և քանի՛ զօրաւոր արգել է
ընդ՛մ մոլուեց , անկարգուեց , օրինազանցուեց , խեղուա-
թե՛ց , և ցոփուեց , որք օրըստօրէ առաւելոյն , եթե՛ չը
պահս պահս ո՛չ ընդ՛մ դնիցին Տատատուն պատանեաք՝ որ
զդե՛մ կալցին , կամ գեթ մեղմ ացեն զընթացս :

Ցետ այ Տամարակալաց զՏարկաց գանձատուն ունայ- Վերադարձ
նացեալ՛ ի փողոյ , չառնելին զսովորական սակարկութե՛ն սիրոյ առ Հա
վո պետոյից մեՏենաց , կի՛ վո այլ այսպիսի սովորական դատ՛ողք՛

ՃԽ Հ· §§8։ Կ· Փ· 214։ առանձնա ւորս ։ Լ.Ի.Ի ԺԳ. ԺԵ։

ծախուց ։ Որք միանգամ սակարկուքն էին յայսպիսիս , յանդիման եղեն համարակալաց · յորդորեցին զնա սակ արկանել լնդ իւրեանս , ոմն եթէ լի եր գանձն ի հատուցանել · վկայուի եղեալ եթէ ցվախձան պատերազմին ոչ որ ի նոցանէ խնդրէ ինչ ։

Լու տեառքն ևս զօրականացն առ բենեվենտաւ ի գրակ կոսէ ազատացելոյ՝ Ժողովելոյն և վկայութիւն եղեն , թէ Թեպետ իշխանաւորքն՝ որոց յանձն է արկղն Հերկապետուէ , կոչեցին զնա առնուլ զդին մերոց սորկայ , բայց մեք ոչ կամիմք ինչ վճար մինչև ցատարա պատերազմին ։

Լ.յս Հանդարան Հաւհախոհուէն նպաստաւորելոյ գանձատանն մնացելոյ՝ սոխպեաց և վշոգաբարձաւս որբոց և այրեաց՝ դնել զիող նշ ի ձեռս Հերկապետուէ . Հաստատեալ ի միաս ՝ Թէ չիք աւանդատեղի սրբազան և անաղարաեղի քան զՀերկոյ Հաւատարմուէն , յոր մարթի է պետղել աներկեւան զայն պատուական աւանդ ։ Իվ ոա բեւ զայնոսիկ (այսինքն զբաման) այնպէս ապահով և սբեաֆոյն ա առնդել հաւատացին՝ որ յանձն առնէին , որպես ի հաւատոյ հաստատեալ ։ Իվ մեծի ներքոյնէն պետուէս ։

Լ.յս աւատաձեռնուէն և անշահասիրութիւն առանձնաւորաց էանց ի քղքէ ի բանակ ։ Լ.սպետք , և զօրավարք ոչ կամեցան ընդունիլ վերեանց Թոշակ . և որք ընդունէինն՝ համարեալ էին վարձկանք և անարգք ։ Չոյն մանս աշխարհի գտանիցի այսպիսի նախանձ և սէր առ Հօրկայ օգուտ ։ Լայց ոչ կայցէ և քաջ Հաւատարմութիւն Հաւասար այժմ , որ ի Հռովմ խաբինս էր կառավարութեան ։ Չայս սակս յիրաւի է համարել զայն՝ ասպհովագոյն վստահարան պետութեանց . բայց այսմ այսպիս լինելոյ՝ Հարկ է , զի մի ցրեացի երբեք և ոչ փորու իւիք ։

Ձկասիլէնոն առանուանդրէն փաբիոս ։ Լ.Ի.Ի.ս. ԻԳ. ԳՀ.Ե ԳԵ։

Կ. փաբիոս Հիւպատոս էր բանակեալ մօտ ի կասիլինոն , յորոյ ի պաշտպանուէ կային պահակապանք՝ երկու Հիր կամպանիացիք , և եօթն Հարիւր կաբգեդոնացիք ։ Լ.յն ինչ Հիւպատոսն պատաղեալ էր առնուլ զկասիլինոն , իշխանաւորն կապուայ զնեբ անխոիր զատրուկս և զժողովուրդն , առ յարձակելոյ ի վերայ բանակի Հռովմայեցւոց ։ Լայց փաբիոսի մանրաշնին տեղեկացեալ նմին՝ զոր ինչ խորամանկեին ի կապուա , առաքեաց ի նոսա ազգ առնել իշխանակցին . ասէ ,, նմ իրօք Հարկ է ,, միւս ևս զօր ընդմ գնել բանուէն կամպանիացւոց , ,, յորմէ էս պատաղեալ եմ ի պաշարուէն կասիլինոնի ,, իմովք ։ Կ՝ոյ աղաչեմ զքեզ՝ գալ գնդօք քովք , Թողեալ ի պաշտպանուէն նոսայ՝ սակաւս ի զօրականաց ,

,, Լ՚պա եթէ հարկ իցէ քեզ անդ լինել, կի՛ք քո՛ւքն գեւ Ա՛ Հ· 538
,, յերկեղի իցէ ՚ի յարձակմանց անսիրաղաչ , յայնժամ ՚ն· Ր· 214
,, ես առաքեցից զգրակոս , որ է ՚ի բենեվենտ ՚՚ : Այս-
կեդոս ՚ի Հասանել Թղթաբերի իշխանակին , եթող եր-
կու Հին սրա ՚ի նոցա . և ինքն եկն ինացելովք զօրօք ՚ի
կասիլինան : Լուեալ Հասանել նո՛ր կամպանիացիք որք ՚ի պատ-
րաստի էին խլծոիլ , Հարկեցան դադարիլ : Այս այսպէս
կասիլինան երևեցաւ միանգամայն բազմեաւ յերկուց
զօրաց հիւպատոսականաց : Այլք քո՛ւք զօրակոչք Հռով-
մայեցւոց կարի ինն մեռեա՛լ ՚ի պարիսպս՝ բազում վէրս
ընդունելին , և ո՛չ մեծ ինչ օգտելին , խորհեցաւ փա-
բիոս Թողուլ զպաշարումն ընկէն քերդին՝ որ աշխատ առ-
նէր վնո՛ւ ոչ երևելի ինն քո՛ւք . այն զի ՚ի ձեռին ունէր և
այլ իրողս՚ին կարևորս յոյժ , և ՚ի պատրաստի իսկ էր ՚ի
բաց կալ : Այլք մարկեղոս ՚ի զգացոյց նո՛ւ , զի ,, Թէ իրօք
,, ինչ՝ ո՛չ վայել է քաջաց զօրագլխաց մխիլ անխոհ յինչ
,, և իսկ ձեռնարկ , ըստ այլ իրաց ո՛չ վայել է նոյ Թեհեռու-
,, Թէ Թողուլ զոր միանգամ խորհեցանն . մա՛ զի ՚ի պա-
,, տերազմի Հնարօքն յարգ անձին ո՛չ փոքունս կշեա՛ ձգէ
,, հետևանս , և նպաստե յոյժ յաջող կի՛ ձախող ելից՚՚ :
Չաւանեցաւ փաբիոս խրատուն . և Հանապազորդեաց ըզ-
պաշարումն : Յայնժամ Հռովմայեցիք յառաջ խաղացու-
ցին զևրեանց · Հովանեակս . և դարձուցին ՚ի պարիսպ
անդր զնո՛ւմ զինքեանս՝ զոր վարկին ըստ այն ժամանակս :
Կամպանիացիք պահակապանք կասիլինոսի՝ զարհուրեալք
՚ի պատրաստուԹենէ անտի , խնդրեցին ՚ի փաբիոսէ Հրա-
ման խոյս տալոյ ՚ի կապուա աներկեան . և արդէն ոմանք
ելեալ էսկ էին , և ահա մարկեղոս սիրեաց դրանն ըստ որ
փախչէին : Զառաջինն կոտորեաց նա անխիղճ զայնս-
սիկ՝ որոց պատահէաց առ դրանն . և ապա մնեալ բռնու-
Թի՛ ՚ի քո՛ւքն , եՀար՝ զնո՛ւս և եդիտ : Իսրու յիսուն կամ
պանիացիք՝ որք յառաջն ելեալ էին , ժողովեալք ՚ի փա-
բիոսէ , ընկան ՚ի նմանէ առաջնորդ , որ տարաւ զնո՛ւս մինչ
՚ի կապուա : Այլանաւ որք եթէ կամպանիացիք , և եթէ
կաբքեդոնացիք առաքեցան ՚ի Հռովմ , և արկան ՚ի բանտ :
Ասկ զննակիչս Հանեալ անտի՝ բազմեաց ՚ի մեծասկյ քո՛ւքս :

: Արկեղոսի ասացեալ , Թէ ոչ՝ արժան մեծամեծ զօրավա-
րաց ՚ի բազումս լինել ձեռնամուխ , նոյնպես և ոչ ՚ի միանգամ մեռլոցն՝
լինել ձեռնհասք ՚իրեն զի՛ անուն (քաջութ) զօրաւոր է յոյժ յերկա-
քանչիւր ՚ի կողմն , այնգեաց չեր-
Թալ՝ անհատաբար զսեսեալն Թողուլ :
Լիվիոս :
՚ Հովանեակ · տրին՚՚· վինեա · է
փախուստի պատիլ հովանաւոր , ընդ
որս պաշտպանեալ չնաւորաց ձգելոյն
առ պարիսպ տեղոյն պատրեցոյ :

Ա՛ստ· 538, Ի՛ն· Ի՛· 214·

Ի՛նձին ժամանակի գրակից որ կայր ի լուկանիա, յանդգնուէր Թողեալ զզօրն Ձապաղ էր գաշտավայրն՝ ասպատակի ազագաւ, էր յառնել անտի՛ն ի վէր, տուժեցաւ զիտիարէին կոտորածին՝ զոր հաստուցեալ էր նմա մա՛ն ի բնեալենտ։

Պետական փոքր շահատակութ· ԼՒԼ· ԻԳ· Ի՛·

Մարկելոս էր դարձեալ ի Նոլա, և փարիոս անցեալ ի սամնիոն։ Ա՛ա էած ի հնազանդուէ զորս քաղցրութէ, և զորս բռնութէ՝ զգալով քէ՛ըս. և ի սրբել անդ իւրում՝ քսան և հինգ հնդ Թշնամիք կէս կոտորեցան, և կէս եղեն կալանաւորք։ Ա՛ռաքեաց հիւպատոն ի հաւմ եւրնք հարիւր եօթանասունս դասալիք զօրականս. զորս առ հնդկ գահավէժս աթարին ի բարձանց ժայռին տարպեայ, գան հարեալ նախ ի հրապարակի ժողովեսեղ։ Մարկելոսի հարկ եղև յամենալ ի նոլա վճ հիւանդութե, որ չեԹող նմա գործել ինչ։

Զայնմ վայրի երբ հասեալ աննիբաղ մա՛ ի տարեն տոն, ուր չարաբ ինչ խլրտիւն յիւր օգուտ. զի էր լուսկնել ջուղ նէ պահակապանք ևս զի զևս ստուարացան։ Ա՛նկ իրրև զգայ Թէ խաբեցաւ մնոտի յուսով, դարձաւ ի կողմն ապուլիոյ. և հասեալ ի սալապիա, դիպան Թուեցաւ նմա առնլն ի ձմերել. և զի մա՛ եր կատարած շահատակութէ, անդր էտ փոխադրել զնա՛մ արմնիս՝ զորս կարողացաւ ի բուռն ածել ի սահմանաց մերոց պետոնտոնի և երակլեայ։

Յօդ· Ի՛·

Մարիէղոսի հոյ ի հիւպատոսաց յանէն լինի պատերազմն սիկիլիոյ։ Լատինէրքս և հիպոհիրպես կարճն պրեստր ի սերտուսս։ Որբոնն զիողովուրդն ընդդէմ հռովմայեցոց։ Լատոպանն բանս ոսրոյն սերտուսացոց ի ծողովի անդ։ Հատատքն առնել հաղորդութէ ընդ հռովմայեցս։ Լատինէրքս և հիպոհիրպես վէր ի վայր ղբէն բովանդակ պատերազմս, և պրանան այնմ։ Մարիէղոս առնու զպաղատն լեռնատեռն։ Նդի մտալի ի սերտուսս։ Պաշարէ զայն ընդ ցամաք և ընդ ծով։ Հեղ նէրքոծուածնէ ղեռնայէց արտերքս։ Ցօրանաք մարիէղոսի։ Փոխէ ընդմտաստ պաշարումն ի բացանան։ Լոյսհրդածուածնէ ի վէրայ արտերքայ, և ի վէ ղեռնայէց նէ։ Պետպես շահատակութէ մարիէղոսի ի սիկիլիա ի ձամանակի բացական պաշարման։ Պետնարեռս հրամանատար պահակապանացն ենննայ՝ զրէ ղչարաբար խորհուրդս բնակչաց արեան ձապաղեօս։ Ցօրանաք ատորելոչ ի սիկիլիա առաջն պատմատուրս առ մարիէղոս, զի ընդառնելի լիցին անդ-

ըէն ՚ի ձառայուԹԻՒ ։ Ա՚արիէղոս փըբ առ ծերակոյսն ՚ի նպաստ նոցա ։ Լսէսպ պապասխանի ծերակոյսն ։ Ա՚արիէղոս խորհի խորհուրդ , ԹողացօՀ արդեօք՝ ՈՒՆ հանապատըդրեսցե զղաշբուՀն սերակուսայ ։ Հնարե ՚ի չաղաչէն համախոհուԹԻՒՆ ինչ ձառ ձուկ , որ գայ ՚ի չայս ։ Ա՚ուսաՀն Հոյ մասին չաղաչէն ։ Ա՚բրաուսուԹԻՒՆ Լսէսպ մարիէղոսի ։ Լսոգոյծ երէոցուն զղօայ ՚ի ձանապաՀէ ։ Պէսպէս պապակոփ , որ եղեն չեզ ԹուլըռվԻն առանն զանազան մասանց սերակուսայ ։ ՚Ա՚աղաչն մասին չասաբ ։ Ա՚ած աբրիմբեզայ ։ Ա՚առվանդակ սէրէլիա ԼինէՀ գասաբ հռովմայեցւոց ։ Ա՚առՀէղոս կարգասարբ զերկուսկալ՚ի վտանգասար պատերազմէ սկսիլոյ , Հաստատեցին ՚ի միտս անցուցանել չայն կողմն գմարկեղոս՝ զի ՚ի Հիւպատոսաց , միա դնել անդ երկրորդ ։

Ա՚առաջ ՚ը զՀասանել ՆՐ անդր՝ դևսան ՚ի սերակուսա պէսպէս ազէտսալի և դժՒոգակ իրք , զորոց գրուՀ մաբԹի ՚ի տեսանել այլոբ ։ Ա՚ս հուսկ չետոյ դասեցան ը՚ը պրեսբոբս եպիսկոպէս և Հիպպոկրատէս , երկաբանչիւրքն Հա մակարիք և օգտաԹնդիրք աննիբաղայ , ոՀ վերագոյնդ ասացաբ ։ Ա՚յլ պրեսբոբը ՚ի սկզբան անդ չայտնեցին ըզմիտս իւրեանց , քանզի անՀաձոյ էր ՆՅ , զի առաքեցան առ ապիհոս դէսպանք խնդրել զինադադար ղաւան օր ։ և չետ ը՚ունելոյ զայն , չաւելին առաքել զայլս , ՚ի նորոգել ը՚ Հռովմայեցիս զչաչնն միաբանուԹ , զոր ապաՏտ արարեալ էր Հերմնիմոսի ։ Ա՚պպիոս Հրամանատար էր չայնմ ամ մծտ ՚ի ՝ մորգենտիա՝ նաւահանգիսի Հարիւր նաւաց , և դէտան ունէը՝ տեսանել , զինչ խըրատունս չաբուսանիցէ ՚ի սերակուսայիս ազատուԹին , զոր ստացան արդարև , այլ չէ էր առել չայն Հաստատուն և անչեղլի կերպան ։ ՚Ի Հասանել մարկեղոսի ՚ի սիկիլիա , ապպիոս առաքեաց առ նա զպատգամաւորս սերակուսացւոց ։ Հիւպատոսին լուեալ ՚ի նոցանէ զպայմանս ՀաշտուԹ զոր առաջի առնէին , և տեսեալ ԹԷ էին բանաւորք , առաքեաց և նա իւս դէսպանս ՚ի սերակուսա , կինքել զՀաշ-

Ա՚ռ Հ· 538 ։ Ն՚· Ք· 214 ։

Ա՚արկեղոս էր մեղ ՚ի Հիւպատոսաց չանձն էինն պատերազմին սկսիլոյ ։ ԼԻՒ· ԻԳ· Ւ՚՚։

Եպիկիդէս և Հիպպոկրատէս կարգին պրեսբոբք ՚ի սերակուսա ։ Պոփառն Նախնեաց · հա· ը· ծ ։ ԼԻՒ· ԻԳ· ԻԷ ։

1 Ի գաղ· մօտ ՚ի բերան սիկիւս գեղոյն , յարեւելուստ կղզւոյն ։

ԱՃ Հ· 538։ ՆՐ· ՓՐ· 214։

տուԹիւն , և նորոգել ընդ պրեստոս իսկ զնահանին դաշնաւորուԹիւն ։

Գրգռանն զժողովուրդն ընդդէմ Տրոմոփհեայ ։ ԼԱՀ· ԻԲ· ՃԷ։

Հասեալ դեսպանացն Հռոմայեցւոց անդր , գոհն ըզհանգամանս իրացն կարի ինն յերազափոխեալ՝ Վիպսոկրատ անէս և եսիկփգէս Հաւատացուցեալ Թէ այլ չէք ուստեք երկիւղ , յետ լսելոյ մերոյ պշաւանել նաւահանգիստի կարքեդոնացւոց ՚ի սարսանդն պաքինոնի , զնաւքինն գաղտնի քամնաւք , ապա յայտնի գանգատանօք ապգեյին ՚ի սիրտ ժողովրդեան առելուԹիւն առ Հռոմայեցիս , հնչակ Տարեալ , Թէ հնարին՝ զի տացի ՚ի ձեռս նոցն սիրտ կուսա ։ Ապա իբրև երևեցաւ ապրիոս ՚ի բերան նաւահանգստին իւրոյք նաւօք , առ քաջալերելոյ զկուսակիցս Հռոմայեցւոց , այնչափ առաւելաս կասկածն և չարախոսուԹի , մինչև խաժամուժ ամբոխին տագնապաս ընԹանալ առ խափանելոյ զելս նոցա ՚ի նաւաց , Թէ գուցէ խորհիցին այնպիսի ինչ ։

Խմաստուն քաջութեամբ սիրակուսացւոյն ՚ի ժողովն վն անգ ։

Այլն աղմուկ շփոԹի քաղաք Թուեցաւ խմբել զժողովուրդն . և այնպէս անմիաբան գտան կարծիք , մինչև հրատապ վճռից ահ արկանել վտարանդուԹե ։ Այնժամ ապոլնիդէս ոմն ՚ի գլխաւորայ ծերակուտին , պրոյց ա քար խոհական և փրկաւէտ՝ ըստ ներելոյ պահուն ։ Ասէ ։ ,, ոչինչ քաղաք եղև երբեք այնպէս մեծ ՚ի կործանուածն ,, կիր ՚ի փրկուԹէ , ոչ սիրակուսա յաւուր յայսմիկ ։ Այնքան ,, ամբոխ միաբան գիրկս արկանիք կողմանն կամ Տալուն ,, մայեցւոց , կիր կարքեդոնացւոց , բարեբաստ լինիցէր ,, ձեր վճռակ ։ Այլ Թէ երկպառակիք , ոչինչ պատե- ,, բազմ յամառ և վտանգաւոր ՚ի մէջ Հռոմայեցւոց և ,, կարքեդոնացւոց լինիցի , իբրև զպատերազմն՝ որ ՚ի սիւ- ,, րակուսացւոցդ միջի , ՚ի Հակառակիլ ձեր միմեանց ։ ,, Ա՛ղ զի երկաքանչիւր կողմն ՚ի նմին պարսպափակ վայրի ,, ունիցի զիւր գունդս , զիւր զէնս , և զիւր զօրագլուխս ։ ,, Ապա մեծագոյն օգուտ ձեր է ամենուն համախմբիլ , և ,, գալ ՚ի միաբանուԹի ։ Իսկ գիտեմ՝ որ յերկուց գաշնաւո- ,, րուԹեցս իցէ նախամեծար ընտրելի , չէ այս առ ժամս ,, կարևոր ինչ խնդիր ։ Այլ ըստ իմ կարծեաց՝ յընտրու- ,, Թէ գաշնաւորսդ , հեղինակուԹէ հերոսի Թուի գէր ՚ի ,, վերոյ ըստ զհերոսիմսին . և բարեկամուԹէ Հռոմայեցւոց ,, հիմնեալ յերջանիկ փորձ յիսնամեան , արժանաւոր ,, Թուի վերագրաս լինելոյ քան զկարքեդոնացւոյն . յոր ,, չէմք ինչ վստահ ցայժմ , և անվստահ ևս լինիցիմք առ ,, յապայ ։ Այսուհ լիցի ձեզ և այն՝ որ չէ ինչ փոքր . զի ՚ի ,, Թշնամանալ ձեր հռոմայեցւոց , իսկ և իսկ ունիցիք

,, զպատերազմ առաջի . ուր ’ի կարքեդոնացւոց կողմա- ,, նէ վտանգն է բացական ’’ ։

Ա՛չեմ անախտ երևեցան բանքս , այնչափ եղէն և ազ- դոպական ։ Յահմանեցաւ Տարսուփորձ առնել պետպէս խմբիւ պետուքեֆ . և աղաչէցին ևս զդևաւոր զօրավարս գնդաց՝ եթէ քշեքայնոց և եթէ արտաքնոց՝ խորհուրդ ’ի մէջ առնուլ ’ի վէր այսորիկ ։ Յղնեցին զնոսն ըստ երկոր , և սկսաւ գոյն . և Հաւսկ յետոյ քանզի չգտին առ ժամն հնար պնդելոյ զպատերազմ ընդդէմ Հռովմայեցւոց , կնքեցին Տաշտուեֆ . և առաքեցան առ նա պատգամա- ւորք ’ի գլուխ առնել պիրողուեֆն ։

Ա՛րուշանաս փրկուէն էր սիրակուսայ՝ եթէ Տասանէր ’ի կատարուն ։ Ա՛այց հիպպոկրատէս և եպիկիդէս վէր ’ի վայր չքնեցին զնա՛ իւրեանց խառվայոյզ նենգանօք . և յաջողեաց նմ՝ ստայօգ պպարտուեֆք , և չարայոյզ ամ- բաստանուեֆ զգրգռել զամիկ ժողովուրդն և զգօրս՝ ընդէմ Հռովմայեցւոց ։ Յետ բազում վճռովմանց և պէս- պէս պատասխանեաց մանրամասն գրելոյ ’ի նախայիշատա- կեալ գրի , այս երկու պարագլուխք պառակտմանն՝ սիր- բեն սիրակուսայ . զնա՛ պաշտօնակիցս իւրեանց կարձէն ’ի կենաց . և ’ի խռովայոյզ ժողովն ուրեք ինքեանք միայն հանդիսանան սլրեաօրք ։ Ա՛յսու օրինակաւ , յետ նշուլի ազատուէ՝ որ իսկ և իսկ նանրացաւ , անդրէն անկաւ սի- րակուսայ ’ի խիստ և յանողորմ ծառայուեֆն ։

Ա՛արկեզոս՝ տղ ասացաք , Տասեալ էր փոքր ի յառաջ ’ի սիկիլիա . ուր միացուցեալ զիւր զօրս ընդ ասպետիսն , առեալ էր բուռն զօրուէ և յարձակմամբ զքշէքն ։ լՀնս տիան ։ Յետ այսորիկ լուեալ՝ որ ինչ անցք անցանէին ’ի սիրակուսա , յուղի անկաւ յոյն կողմն . և ետար զանառակ իւր մծտ ’ի մեհեան ոլիմպիականն դիոսի , Տիր Տինդ Տա- բիւր քայլ Տեռի ’ի քշէքէ անտի ։ Ա՛ույց յառաջ զձեռ- նարկել ’ի թշնամուէն , յղեաց պատգամաւորս խմացուցա- նել քնակեաց , թէ եկաւորուէ իւր ի առ դարձուցանե- լոյ ’ի սիրակուսացիս զազատուեֆն , և ոչ թէ ’ի տալ պա- տերազմ էր նոս , քանզ եթէ յորժամ բռնադատեսցի առ այն ։ Ա՛ույց ոչ թողաւ նմ , և ոչ մնանել ’ի քշէքն ։ Ա- պիկիդէս և հիպպոկրատէս չոքան ընդ առաջ՝ արտաքոյ դրանցն . և լուեալ զառաջարկուէս նոյ , ետուն պատաս- խանի ամէնքառաւան . ,, Ա՛եթէ Հռովմայեցիք՝ խորհին պա- ,, շարել զքշէք մեր , վաղվաղակի իսկ ծանիցեն , թէ ոչ

Ա՛ե՛ Ա՛· 538 ։ Ա՛ե՛· Բ· 214։

Հատատանն առնել Տաշ- տուեֆն ընդ Հռովմայեցիս։

Եպիկիդէս և հիպպոկ- րատէս վեր ’ի վայր չքնեն բռովանդակ զանբակաւսա, և սիրանան նմա ։

Ա՛ե՛ա՛· ԼԴ· գլուխ ԼԵ ։

1 Ա՛ետպէն տաղտ յարեևելեան ծովեզբ , ուր ևս ինչ հետք ’ի նոցանէ ։

Ա· Ղ· 538 ։ Ն· Բ· 214 ։

,, իբրև զԼևոնտիոն է սիրակուսա՝ ի բաղնիել ,, ։ Ա՝ոկ մարկեդոս հաստատեաց ի միտս սպասարել զքաղաքն ընդ յամենք և ընդ ծով ։

Սառաս գրուի սիրա կուսայ ։

Կիւերան · նէր , Ձահաւորուն դրից , դիւրաւն կրկնակ նաւահանգստի իւրոյ , ամրոյքն քաջագէպ կառուցեալք , բազմամարդուն և Ձոխուն բնակչաց նէր՝ արարին զնա մի՛ ի մեծակառոյց , գեղապանծ և հզօր քաղաքացն յունաց ։ Վիկերան առնէ զնէր ստորագրուն , զոր արժան է ընթեռնուլ ։ Լաւիեն [1] , թէ օդ նէր այնպէս մաքուր էր և ջինջ , մինչ ընդ ամն ողջոյն չլինէր օր՝ թէպէտ և մանալոպատ , յոր ոչ ծագէր արև ։ Լրքիաս կորնթացի էգև նէր հիմնագիծ՝ ամաւ զկնի հիմնարկութեն նաքսոսի և մեգարայ՛ ի նմին ծովեզեր ։

Սոքրան · Ը· էրես· 209 ։

Ի ժին նոյա՛ ի ժամանակին՝ զորմէ խօսիմք , հինգ մա սունք , զորս մարթի էր կոչել հինգ քաղաս միաժողով ։ Կղզին , Լրգաբինա , Տիռէ , Ղեպօլիս , կիմ նոր ֆոլոֆ , և Լրպիօլիս , կամ վերաֆոլոֆ ։

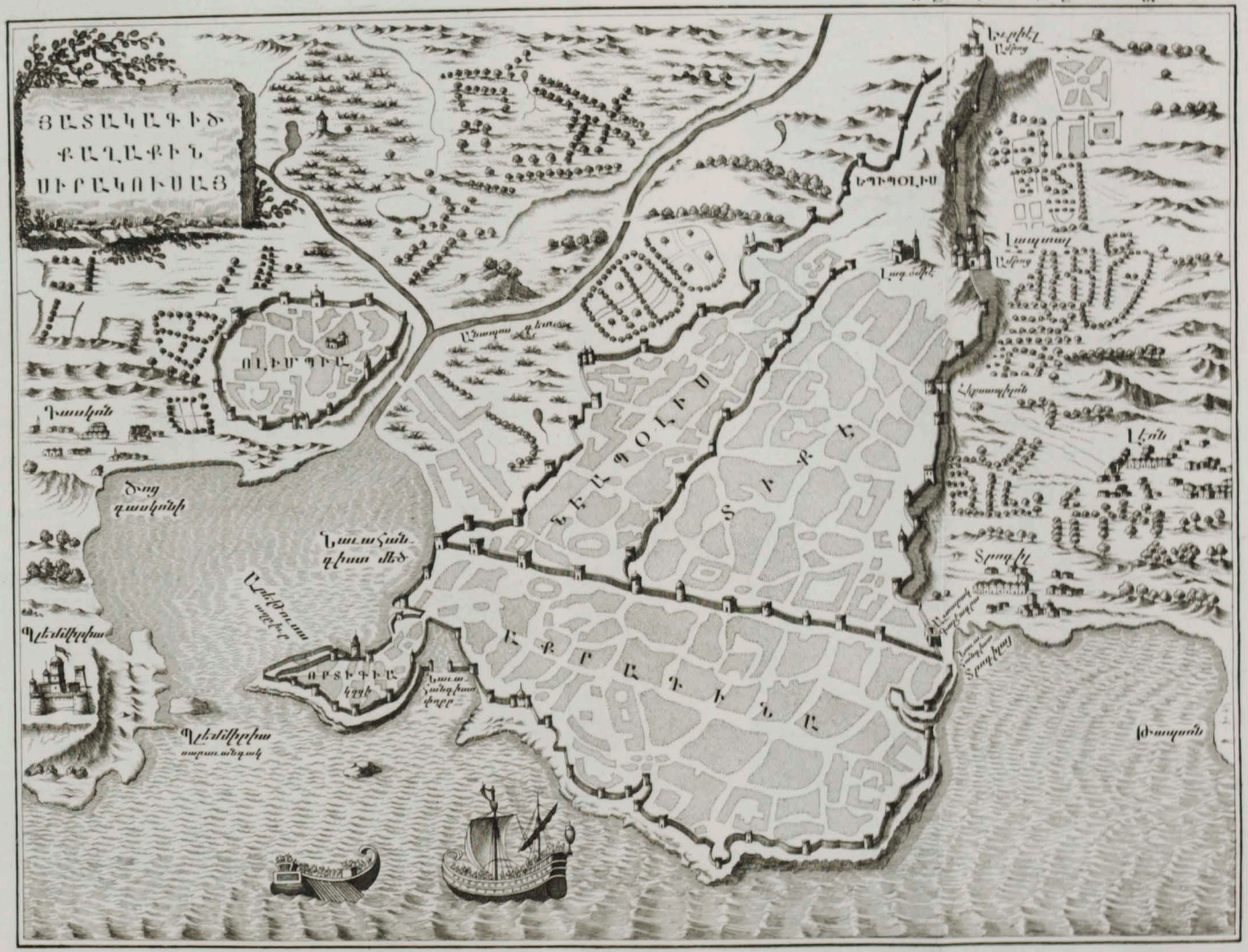
Կիւերան · վերբես· է· հա մար 97 ։

Կղզին՝ որոյ նիստ էր ի Հարաւոյ կողմանէ , կոչիւր Նաս սոս , բաս յունական (որպս թէ նկնօս) , որ թարգմանի ընդէ , ըս գորիկեան արտաբերութեն , զոր վարկին՛ ի սիրա կուսա ։ Կոչիւր և որթիֆոս · էր միաւորեալ ընդ յամենք երկիր կամընջաս · և յայնմ կղզւոջ շինեցան ապարանք արքայի , և գվեհակ ։ Լյս մանն քաղքին էր յոյժ մեծարգի · զի զատացիս իւր տեարս առնէր երկուց նաւահանգըստից , որք պատին զնովաս ։ Ա՝ոկ հռովմայեցիք իբրև առնն զսիրակուսա , ոչ կամեցան թէ ոք ի սիրակուսացւոց մնասցէ ի կղզւոջ անդ ։ Լր յայսմ կղզւոջ աղբիւր , որում անուն կոչէին պեղեռոսա , [2] անուանի յոյժ քերթողաց ի ստեղծաբանութիւնս ։

Լրգաբինա , որոյ նիստ է բոլորովին առ ծովեզերք , էր ընդ գնամ մասունս քաղաքին ընդարձակագոյն , գեղեցկագոյն , և ամրագոյն ։ Մտուար պատուար մեջ ընդ մեջ աշտարակօք զարդարեալ անջրպետեր գնա յայլոց մասանց ։

1 Ընտրեալ էր զսիրակուսա քաղաք · զորմէ ասեն այնպիսի ունել դերս , և այնպիսի բնուն տեղւոյ և երկնից , մինչև չլինել ասուր ինչ այնպես մըրկայոյզ և թխպագին , յորում առ վայր մի ոչ տեսցեն բնաւ կէսք զարև այնր ասուր : Կիւերան · Վերբես · է · իշ ։

2 Ջայս գործ վերջինն խաչնարօտեայ թողայ ինձ՝ Ա՛րևեղուսա . . . . . Ա՝յսպէս Դորիս՝ դառն և աղի ոչ խառնեցէ՛ զիւրըն ալի , Ընդ քոյ ալեայ՝ յորժամ դնաս ընդ Սիկանեան՝ խորովք անհայս ։ Վերգիլ Տուրճանեան · Հոգեբոիս · է ։

ՅԱՏԱԿԱՓԻԾ
ՔԱՂԱՔԻՆ
ԱՒՐԱԿԱՒՍԱՑ
ՀԱՅՔ
ՍԱՒՔ ԳԻՒՂ
ԵՊԻՊՕԼԻՍ
ՀԷՄՊՕԼԻՍ
ՏՈՒՐՔ
ՔՐԻԴՈՒՆ
Դաստակ
Ծով զառիւղի
Նաւահան գիտա մեծ
Պէհլիվրթիա
Պէհլիվրթիա ամրաւանդակ
Թռչունն

Տէրէ , անուանեալն ՚ի մէհենէ Դախտի , որ զարգն էր մանկինս , ձգիւը ընդ երկայն յափրագինայ ՚ի հարաւա կողմանէ ՚ի հիւսիսակողմն : Իր և սա բազմամարդ յոյժ . և ունէր գուռն երեւելի հէքսապիլեան անուն , որ հանէր յանդաստանս : Յանդիման հեքսապիլոնի՝ էր աւան փոքրիկ , անուանեալ Լեռն :

Ասէ Ագաթանգեղոս , եթէ Լաւիոլիս քեզ նոր , ձգիւը յարևմուտս ընդ երկայնուն տիւելի : Լաւիոլիս էր բարձրաւանդակ ինչ արտաքոյ քաղաքին , և ՚ի վերոյ քան զնա , ՚ի բազում տեղիս գառ՚ի Թաւ յոյժ , վայ և դժուարելանելի : Յորժամ պաշարեցաւ սիրակուսա յաթենացւոց՝ այս մասն չէր պարսպատպատ . այլ փակեցաւ միայն առ դիմեսիոսիւ բնութեամբ , և յայնժամ կառոյց գՀինգերորդ մասն քաղաքին , քայց չէր ինչ մարդաշատ : ՚Ի ստորոտ բարձրաւանդակիս կայր բանտ հռչակաւոր , անուանեալ լաթօմէ , յոր Վարոս հանէ . որում կից էր ամրոցն լաբդալ : Ունէր յիւրում գաւթան միւս ևս ամրոց՝ անուանեալ Եաբինէլ :

Ասէ Ագաթանգեղոս , եթէ Նապոս գետ գնայր իբր կիսափարսախաւ ՚ի բացեայ ՚ի քաղքէն , և հոսէր ՚ի մեծ նաւահանգիստն : Ասօ՝ ՚ի բերան գետոյն յարևմտակողմանէ երևէր բերդանման ինն , անուանեալ ալնֆէ՝ ՚ի սակս մէհենի ոլմպիականն դիտի :

Ունէր սիրակուսա երկուս նաւահանգիստս մեծ մեծանց , զատուցեալս լոկով կղզեաւ . յոր զՓոքր , և զՓոքր , զոր կոչէին և Լաքոս : Ասէին ունէր ՚ի ձախմէ գոգ ինչ անուանէր գաղոն . և իսնարհագոյն ևս սարաւանդ ինչ , և բերդ մի անուանեալ պլէմմիքէ : Փոքր մի ՚ի վերոյ քան զքաքրագինա՝ մեծ յաշտարակն գալէագրա , էր երկրորդ ինն նաւահանգիստ՝ անուանեալ պրոգիէլ :

Յատակագրութիւն սիրակուսայ՝ զոր ետու փորագրել ևս ձևագրութիւն քաջ աշխարհագրին փիլիպպոսի գլուվրիոսի , առաջի նկարել աչաց՝ որպէս ինչ պատմի ՚ի պատմութեան քաղքիս : Այս զկնի երթամ այսմ ձևագրութիւն , և կարծեմ նախամեծար լինել սմա՝ քան զոր ետու փորագրել ՚ի Պատմութեան Լանեակս :

Ասարկեղոս եթովղ զհրամանատարութիւն գնդակ ցամաքի ՚յապիոս . և պահէակ անձին զտորմիղն նաւային : Իր սա կառուցեալ ՚ի վաթսուն յամանաւոյ հինգկար . և գՀեան Թիոց . որք լի եկեն աղեղնաւորօք , պարսաւորօք և արձնաւորօք , առ ՚ի բաց Թոթոփեղոյ ՚ի պարսպաց զպահ շարեալսն : Ասէ նաև բազում բարձեալ բերելին ապգս ապգս մեքենայից , որք պիտեին առ յարձակելոյ ՚ի վերայ քղքայ : Այս ինքն՝ մի զի ահընկէց լեալ էր ՚ի բնակիչսն

Ագաթ· 538 : Ն· Ր· 214 :

Մարկեղոս պաշարէ զսիրակուսա ընդ ցամաք , և ընդ ծով : Ագաթ· էջ· 305 - 307 :

Աք· Հ· 538։ Ղե· Փ· 214։

Պաղեստին· Ջ· 515–518։

'ի տիրել իւրում առաջին յարձակմանէ լեռնտէսի, և չէր ինչ այլոյս մնանելոյ ըստ խորշ մի 'ի քէն' որպիսի սի. բակուսայն էր, կառուցեալ 'ի քաղաքէ մնասանց՝ որ անջատ էին 'ի միմեանց, մատեաւ 'ի պարիսպ անդր, և ակն յանդիման եղոյց քնակաց գահեղ հանդերձեալ մեքենայից, որովք հանդերձիւր 'ի վէր յարձակիլ նոցա. և դիւրին էր արդեօք յաջողել կամաց նորա, եթէ 'ի սի. բակուսա մի ոք միայն գտանէր պակաս։

Ակնհղ նկր գործուածք մեքենայից արքիմեդեայ։ Պատմագրաց։

Այլ սա մեծանուն արքիմեդես, ազգակից և բարեկամ արքային հերոնի։ Այս բոլորովին 'ի բաց կացեալ յիրողութենէ և 'ի հոգոց կառավարուե՛, ոչինչ էր նիմ քերկրանի՝ բայց ուսումն միայն։ Այլոր յիւրմէ քնաւորէ յօժարուբէ պատահելոյ միայն յաչխուատկան 'ի նուրբ և 'ի վսեմական խնդատս երկրաչափուե։ Այնոյն յազգականաց և 'ի սատարիկ Թախտանձանաց արքային հերոնի ուր ուրեմն յանձն կառ՝ ո՛չ միշտ յիւրում արուեստի բարձրանալոյ սլանալ յիմնատլես, այլ ցածնուլ երբեմն 'ի նիւթականս և 'ի զգալիս, և առնել զիւր ապացոյցս և զգիւտս՝ և ևս իմանալիս և զինեալիս մարդկութեան, վերածեալ զայնս մեքենականութիւք 'ի գործածուածի։

'Ի պաշարմանն՝ զորմէ էն բանքս, սիրակուսայի մեծ նպատատ եղև զինջուն քաջի երկրաչափիս 'ի կամս արքայի։ Հռովմայեցիք 'ի յարձակիլ իւրեանց միանգամայն 'ի ցամաքէ և 'ի ծովէ, կարծէին ընուլ զքէն պակուցմամբ և սասանմամբ՝ յահեղ հանդերձատրուե՛ քաղքենացն իւրեանց։ Այլոյ պաշարեալքն առնէին առ իւրեանս զարքիմեդես, որ էր նոցա ամենայն յոյժ։ և հոգացաւ զգուշութիւք զնոմ զպետս պարսպին առ զօրաւոր պաշտպանութիւն։

Այն ինչ կառույց սա 'ի կողմն ցամաքի վիւր ահեղ մեքենայս, հոսեցին 'ի հետևակազօրն ազգք ազգք սլաքաց և ահագին ռըմբաքարաց, որք սրանցային այնպէս քուռն հեշտակի շառաչմամբ և բերմամբ, որ ոչինչ իմիք բաւէր դիմակալել կործանելին քաղքենին՝ զորս և գտանէին, և արկանէին յամենայն դասակնաս ահեղ խռովութիւն։

Արկեղծոսի ևս ո՛չ փոքր եղև նեղուբն 'ի ծովակողմանէ, 'ի հանդերձել արքիմեդեայ մեքենայս սեպընկէսս չոր և իցէ հեռաստան։ Այս Թէպետ Թշնամիք դեռ բացակաք էին 'ի քէքէն, նա հասանել հարկանել զնոմ մեծագոյն ևս քաղաւորք և քաբանօք հաստատիգ լարելովք։ և ըստ 'ի բաց յառաջանալ սլաքայ անդրագոյն ևս, էին նորա և փոքունք համալափք հեռաւորուեն, որով

արկանէր ՚ի հաւմպեղիս այնպիսի աղմուկ չիմանի, որ ԱՃ Ա· 538։
ՆՐ· 214։
ոչ իշխեին ոտնփոխ լինել։

Եւ այս ևս ՚ի զայլս եղեւն վիշտք վտանգի։ Արքիմեդէայ կեանքն պաբոսին կատուցեալ էր բարձր և ամուր մեքենայս, որք յիջուցանէին յանկարծակի զտուտաքաւուն գերանն՝ անշնարին ծանրաբեռինս ՚ի ստոր ՚ի վէր ցըւսկանաւոյ, ընկլուզանէին վնաս յալիս։ Արձակեր և խիզախ երկաթի կախեալ ձղղիայի, որով որ զառաջնորդուհին ունէր վմեքենային՝ խղզեալ զառաջս միով ՚ի նաւոյ, և վերառեալ զայն յօդս հակաբարշիւն՝ որ ստոր իջանէր ՚ի ներքոյ կողմանն պաբոսին, կանգնէր վնաս ՚ի վէր խելայ, և ունէր զայն այնպէս առ վայր մի. ապա թողացուցեալ ձղղիայն մամլոջ, կիր անուաջ, գահավիժ հոսէր զայն կամ յառաջոյ կողմանէ, և կիր Ը կողոպ. և բաղում անգամ զլեռային ընկղմէր։ Այլ զի մեքենայք քարշեալ ՚ի ցամաքակողին վնաս պէսպէս չէանաջք և ձանկաջ, յետ հարուստ մի պատոյտքելոյ՝ խորտակէին վնա և ջաղխեին հարեալ Ը ժայռս ցցուեղէս ՚ի ստոր պաբըսպին, և այնպէս ջարդեին զբոս եւնն՝ինեւ։ Ոյամ՚ի ժամ մի մի՚ի ցուկանաւոց վերամբարձեալ և առկախեալ յօդս՝ ուժգին պատուխաւ ահեղատեսիլ լինն էր տեսողաց, և անդրէն անկմամբ ՚ի ծով՝ համայն նաւորդաջ լինելը խորասոյզ։

Եւ արկեղոս ևս վարէր բաղխատրս և բաբանս, բայց ջրմեթակ մարկելոսի։
ստորինս յոյժ Ը զհանձարել երկրաչափին։ Արարեալ էր նէր զաղաւմ ծախիւք հանդերձանս մեքենայից, որոց անուն կոչեին ջոռնախ, ՚ի նմանութենէ զոր ունեին Ը համանուն նաւս նաւագարանի։ Այն սոքա բաղկացուեալ ՚ի ինչ ուղիղ հինգ կարգ եան ցուկանաւոյ. որոց միոյ կողմն ՚ի թիք եին բարձեալք, ոմանց յաջմէ, և ոմանց ՚ի ձախմէ, երկու երկու միացեալք Ը միմեանս անթիակ կողմամբք։ Ի մեքենայն էր սանդուղք լայն քաւոտնաչափ, պատեալ ծնօտիւք, կիր պահպանակօք յերկոցունց կողմանց. որք բարձրուՙի կանգնէին ձկիւք ՚ի հաւասարութենէ պաբըսպին։ Կողնիներցուցանէին զայն Ը երկայն ՚ի թելայ անտի ցառաջոյ կողնի ՚ի վէր ներքին կողոպ ցուկանաւոյ դէմ Ը դէմ դնելոյ, մինչև ձկիւք անդր ևս Ը գցուին նաւին։ Ի ծագ կայմիցն ցուկանաւոյս գնէին ձախարակս չուանօք։ Այլ յոյժ ամ ժամ լինէր ՚ի գործ արկանելոյ զմեքենայս, անցուցանէին ՚ի ծագ նէր գչուանսն, և մարդիկն՝ որք ՚ի թելս անդ՝ ձախարակօք զայն ՚ի վեր ամբառնային. և որք յառաջոյ կողնի էին, և նէր ևս գործակիչքն էձակաւ-

Լատ· սաՀ պոփա։

Ա՛ստ· 538· Ն՛ս· Ք· 214· ամբառնալ՝ ի վեր· ապա մերձեալ ցուկանաւուց՝ ի ստո-
րոտ պարսպին, անդ յեղուցանէին զմեքենայսն· Էին այս
է թէ էին աք այնք՝ զոյս մեք կոչեմք վերաւիղ խաղալս·
Այսմանրք ջուխտակին գնայր անկաներ յեց՝ ի պարիսպ
պաշարելոցն, և պիտոյանայր պաշարողաց առ ելանել՝ ի
վեր ընդ այն·

Զարար այս մեքենայ զօգուտն՝ որում ակն ունէին·
վէ՛ զի մինչդեռ՝ ի բացեայ էր յոյժ՝ ի պարսպին, արքի-
մեդէս արձակեաց՝ ի վե՛ռ ամբաքար՝ տասնտաղանդեան
երկիցս և երիցս· որք ի՛ միոջէ զարկուցեալք՝ ընդ նա
ահագին թնդմամբ և շառաչմամբ, խորտակեալ զաղ-
խեցին զմոյնն՝ ե՛ւ զայնպէս ցնցեցին զդուկանաւս, որք
՝ի վեր ունէին վնա, մինչև լուծել քակեցան՝ ի միմեանց·

Պարկեշտսի գոգցես վանեալ, և յանկնարս մնեալ,
՝ի բաց եկաց՝ ոչ զիարդ հնալ էղև՝ իւրովք ցուկանաւօք,
և պատուէր առաքեաց առ զօրս յամաքի առնել զնոյն·
Նմին ժամանակի ժողով արար առեալն պատերազմի,
յորում հաստատեցաւ՝ մատչիլ՝ ի պարիսպն՝ ի վայրէ
անդր ի՛ ծագել արևու, ակն ունելով յոյսմ պահու ան-
երկևան լինել՝ ի մեքենայիցդ, որք առ՝ ի չգոյէ համա-
պատշաճ միջոցի բունուեն նոցա՝ ի դերև ելանէին·

Նոյն արքիմեդէս յատաջատես լեալ ամի, արարէր
էր՝ ոչ ասացաքն, զգուշացուց հնդերձանս մեքենայիցդ,
որք հասուցանէին ըստ իւրաքանչիւր հեռաւորուն քա-
զում սլաքս, և կտրճնս գերանաց, զորս առ կարձուէ ա-
րագ վարէին՝ ի գործ, և յամախիկին զհարուածս· Նրա
լեալ էր նո՛ւ և՝ ի պարսպի անդ բազում խիտ առ խիտ
ծակս, կի՛ պատուհանս· յորս եդեալ էր ² Կաբէճս· որոց
ո՛չ գոլով կարի լայն հեռաձիգ, խոցէին յաներևոյթս՝
զորս մատչէին՝ն·

Պա հասեալ հռովմայեցւոց հուսկ զկնի՝ ի ստորոտ
պարսպին, այն ինչ կարծէին ասպահով լինել՝ ի հարուա-
ծոց, տեսին՝ զի դեռ նշաւակ էն անհամար նետից· և
նեղեալ՝ ի քարանց՝ հոսելոց՝ ի գլո՛խս նո՛ւ՝ ի բարձանց,
ուր թօթափեալ լիներ՝ ի վե՛ր նո՛ւ հանապազ՝ ամ ուտեք
՝ի պարսպաց մարդահատոր կարկուտ գահավիժ հոսեալ,
հարկեցան յետս ընկրկիլ· Իսքև վայրիկ ի՛ մի հեռացան,
տեսին թօթափիւն նորոց սլաքաց, որք հասանէին ցտե-

1 Տաղանդ, չոռաբէն դամբանգոն, առ առաւելն՝ հասանէր ծիրաքար երիվերիւրս:
Թաթ· էր բազմագնաւ: Փոքրն՝ կոչեր նետարաց, որում վերեին նախին յգեղ
հարիւր գոռն և հինգ լիտր ի՛ լիտրոյ· նեգս և տարիս·
2 Կաբէճք էին գեղեցայ զբեղն բա

զի փախստի իւրեանց, որով կորեան բաղումք. և գրեաց Ա. Կ. 538։
թէ՝ ամ ցահանաք նոյ խորտակեցան, և ջաղեցան, և Ն· Ի· 214։
ինքեանք չեղեն ձեռնհաս նեղել իւիք զՀնամիս իւրեանց։ Ո՛ զի արքիմ դեսի զեռնեալ եր գյոլովս յիւրոյ մեքենայից՝ ի ներքսակողման պարսպին, մինչև հրոտվմեբեալ նեղել յանհամար հարուածով՝ յանեբևակ տեղւոջէ և՝ ի ձեռանէ, կարծիս՝ ի մոի գնել (՚ըստ ասից պլուտարքոսի՝) թէ ընդ դիս է նոցա պատերազմ։

Մարկեղոս՝ թէպետ և յանհնարս էր մնեալ, չգիտեալով՝ ոպէս զդէմ կալցի մեքենայիցն՝ զոր կանդնէր արքիմեդես ընդէմ իւր, բայց և այնպէս ծաղը առնէր գնա՝ յասել իւրում առ գործաւորս իւր, և առ Հռոմայեցս։ Մի՞ զարմանայուք մարդ դնել ընդ Ա՛ստուածս չափէ, որ այսպէս էարեալ աղարդ ջէմ ցահանաս, և ջնոցանէն անհասուելք առասելոս սա չան գնարեբեցնեցոյ ասաս, զորոց խօսին առասպելարքոք, զի այսպէս նեպս աբչահէ դանգամայն ի ձեղ։ Չկիրաւ էր մարկեղոսի գժգոհել զմիայնոյ արքիմեդեայ. զի արդարև այլ՝ ամ սիրակուսացիք ո՛չ այլ ինչ էին, բայց ոմ կամք էն ասել, մարմինք ազմնաձիգ մեքենայից գնոսա մեծի երկրաչափի. և նա միայն էր ոգի, որ տայր այն ամ գործեաց զյաղթուն և զպղծուն։ Եւ արդարև այլ ամ զինք կային անգործք, և քաղաքն վաբեր միայն զարքիմեդեայն յոյնամ պահու, եթէ՝ ի պաշտպանել, և եթէ՝ ի բաղմել զՀնամին։

Մարկեղոս փոխէ զմտաւսա պաշարումն՝ ի բացական։ Լիվիոս· ԻԴ· ԼԲ։

Հռոսկ յետոյ տեսեալ մարկեղոսի զՀռոմայեցիս այսպես ահաբեկս՝ որ թէ նշմարէին՝ ի վէր պարսպին դոյզն չուան կամ կտրօն փայտի, անդէն՝ ի փախուստ դառնային, ձայն բարձեալ՝ թէ նշան է այդ ահեզ իմն մեքենայի արքիմեդեայ ընդէմ մեր. այնուհետև անյուսացաւ առնուլ զայն խրամատուբ՝ ի բաց արար զամ յարձակուբդ, և խորհեցաւ թողուլ առ ժամանակ մի զմտաւսա պաշարումն, փսխեալ զայն՝ ի բացական պատնէշ։ Հասմբեցան Հռոմայեցիք՝ թէ այլ չէք Հնարել փորձ ինչ, բայց՝ ի նեղ արկանել սովու զբազմամբոխ զայն ժողովուրդ՝ որ կայր՝ ի քղքի անդ, չէթողացուցեալ մուծանել համբար ընդամաբ կամ ընդ ծով։ Յուեթամեայ ժամանակ կի՝ յորում՝ ի բացուստ կալան զանցս քղքին, անդադար զՀետ էին Հնարս Հնարիլ կամ քաջուի ինչ առնել. բայց այլ ո՛չ իշխեցին վտանգիլ՝ ի վէր յարձակմամբ։ Ա՛յսչափ գօրաւոր է՝ ի դէպս ինչ մի միայն այլ, և մի միայն գիտուբ թէ, յորժամ՝ ի դէպ ժամանակի և՝ ի դիպան վայրի՝ ի վար արկանի։ Ա՛ձգ՝ ի սիրակուսայէ զմի միայն ալեւոր,

Ա՛ Հ· 538· Կ· Ք· 214·

և ահա՝ ամ զօրութիւն հռովմայեցւոց ոչ կրկէմ կալցի քա-
զաքն· Իսկ երակայութիւն նորա միայն՝ խափանէ և վէր
՛ի վայր շրջէ զամենայն զնացայն խորհուրդ·

Խորհրդա-
ծութիւն ՛ի վր
արքմէդեայ,
և ՛ի վր մե-
քենայից նր·

Այսպէս օրինակէ իմանալիք, (զոր արժան իսկ է յեղ-
յեղել,) քանի՞ օգուտ է իշխանաց խնամակալու լինել
արուեստից, և ձեռնկալուլ արանց գրագիտաց· Իսպառ-
սեղ զՆեմարանս գիտուեց պատուասիրաբար, և հաստա-
տուն փոխարինութիւք՝ որք ոչ կործանեն և ոչ չքաւորեն
երբեք զպետուն ինչ· Իսկ ոմանք յայսմ վայրի ՛ի մի կողմն
զտոհմ և զազնուն արքիմէդեայ, յորմէ չէր իւր խո-
րին գիտուի և անուն· Այսիմ ՛ի նա իբրև յայր մի գիտ-
նական և քաջ երկրաչափ· Որանի՞ պատ լինէր սիրակու-
սայի, եթէ խնայութիւք ՛ի ծախս ինչ կիր ՛ի թոշակ, թո-
ղուին անգործ և անծանօթ զայր մի այսպիսի· Ոչ ար-
ժան համարեցաւ հերոն գնալ զայս օրինակ· Որաջ ծա-
նեաւ զարդիւնս երկրաչափիս· և քաջ իսկ մեծ արդիւնք
են յիշեալոս՝ ձանաչել զայլոցն· Ասծ զայն յերևան·
արկ ՛ի գործ· և առ առնել զայս ոչ ինաց թէ ստիպեսցէ
պետանուէրն և հարկն, զի կարի իմն անագան լինէր այն·
Ամաստուն յառաջատեսութիւք՝ որ ձշմարիտ կնիք է մե-
ծի արքայի, և մեծի Պաշտօնեի՝ պատրաստեաց և՛ և ՛ի
խաղաղական հաշտութիւն զնա զպետս տոկալոյ պաշար-
ման, և պատերազմելոյ օդտի, թէպետ և չէր յայնժամ
և ոչ գոյն նշոյլ երկիւղի ՛ի հռովմայեցւոց՝ զի որս սի-
րակուսա էր միաբանեալ յօդիս սերտ բարեկամուէ· Ասչ
վասկ երևի ՛ի վայրկեան ժամանակի՝ ելանել իբրև ՛ի թաղ
մանէ անհնարին քաղմութիւն ազգի ազգի սոսկալիթեալ
մեքենայից· որոց տեսուլ և թէ գիտեր վեր ՛ի վայր շրջ-
ջել, և ահաբեկ առնել զզօրս·

Ասյսպիսի են ոմանք ՛ի մեքենայից աստի, որոց գործ
յանհնարինն երևի· և մանրել էր ոմանց երկայելի կար-
ծել վնասուիթ իրին, եթէ էր հրամայ երկուանալոյ ՛ի
վր երևելի մատենագրաց, յորոց սակի պողբիոսն է՝
հելլինակ իբր ժամանակակից, որ գրէր ապատատան ՛ի վր-
կայուէ թաքմ յիշատակաց՝ որք շրջելին յամենայն ձեռս·
Ասայց վնարդ կեզակարծելի իցէ Հարկաց ստորասութիւն
պատմչաց յուշացս և հռովմայեցւոց՝ բարեկամաց և թշն-
նամեաց, ՛ի նիւթ այսպիսի, որում երկու ողջիկ զորք
եղէն ականատեսք և վկայ առին վնրայն եղելոյց, և պա-
տարհաց պատրվի գտան բաժանորդք· Ասրշաւ ինչ եգաս
՛ի գործ ՛ի պաշարմանս սիրակուսայ, յայտ առնէ՝ թէ
յոր վայր հասեալ էր առ նախնիս Ասրատարագործութիւն

և արուեստ պաշարելոյ , կամ պաշարմանց դիմակալելոյ : Ա՛ս Հ· 538·
Այ՛ր հրացանաւթիւնք որոտաձայնք՝ ոչ գործեն մեծ Ն· Ր· 214·
ինչ քան զմեքենայս արքիմէդեայ , բայց թէ գուցէ զՀաւասարն :

Համաձայն իմն է՝ թէ արքիմէդէս կիզանող հայելեաւ այրեալ իցէ զման ինչ նաւահանդիսին հռովմայեցւոց : Դժուարին իմն երևի գիտս : Այ՛ ոք՝ի նախնի հեղինակաց խօսի զայսմանէ . և ես սա աւանդութիւն արդեաց , որ չունի ինչ հիմն : Կիզանող հայելիք եկն յիրաւի ծանուցեալք՝ի հնումն , բայց ոչ այդպիսիք . վկայելով և ներհուն երկրաչափից և մեքենայագործաց , թէ անհնար է՝ի գործ դնիլ այդմ :

Այ՛արկեղոս՝ ըստ վկայելոյ պողիբիոսի , զտեղի կալաւ Պ·ղիբ··Ը·
ամիսս ուԹ յանդիման սիրակուսայ ընդ ապպիոսի . ուստի և ցկատարած իւրոյ հիւպատոսութեան , Թերևս և աւելի :

Տիտոս լիվիոս յայս առաջին ամ արկանէ զշահատակութիւնս մարկեղոսի՝ի սիկիլիա , և զյաղԹութիւն նո՛ի վէ հիպոկրատեայ . որք հարկիւ անկանին յերկրորդ ամ պաշարմանն : Նմ արդարև այս պատմիչ ոչ պատմէ ինչ գործ պատերազմի յամին երկրորդի . զի տայ առաջնոյ ամի՝ զեղեալն յերկրորդումն , զորոյ հանդերձեալ եմք գրել զպատմութիւն : Այ՛ս զի անհատապալի իմն Թուի , Թէ՛ի բռնադակ յայնմ ամի չիցէ լեալ ինչ . մանաւանդ զի ոմնեքին հռովմայեցիք՝ի սիկիլիա զօր բազմաւոր , և զօրագլուխս զօրաւոր և փոյԹ՝ի գործ : Այ՛ս խորհրդածութիւնք է Պլուեվերայ երբեմն բազմարդիւն դասատուի հռետորութե՛ի լեզուվակեան դպրատան , ի նորոգ տպագրութիւն տիտոսի լիվիոսի՝ զոր արար . զորմէ բազում ուրեք արտայայտեցի զնմ կարծիս . որ և յայսմ եղև նպաստամատոյց իմումս երկասիրութե՛ : Այ՛պա և ես արկից յայսմ երկրորդ , զորոյ արդ սկիզբն առնեմ , զանցան՝ զոր տիտոս լիվիոս տայ առաջնոյ ամի :

Այ՛նդամայն և ինդրեմ , զի ներումն լիցի ինձ՝ ամփոփահատել զպատմութի՛ իրողութեց սկիզբոյ , վ՛ս իրաց դիպելոց՝ի հռովմ՛ական պատմութե՛ յայն երկուս ամս , յորս միջոցի տևել ունի և պաշարումին : Օ՛գնես դարձ

* Ճէօ յորինելոյ ՊլուՓարի ինոբա նոփ , յորում է աներկեայ լինել՝ի վէ նի զիոր կիզանող հայելի՛ հարիւր վոն ճշմարտութե և արկիմեդեան կիզանող հայոտան և ոտն կոտրելոյ պոքարի հայէ էլնաց· որպես և՝ի վերոյ այդ՝ զոր ա լնաց , որվ այդեաց յերկերիցս ոգնալոք բար պրուդս խմասպանը , որվ այդեաց պորտայօ՛ն գնայ , և՝ի 120 ոգնալոք ընտասպրդիդ վերակնոսի՝ի պալարեն հեռատարութի՛ հանեաց գնդոր , և զա զերիւղոպիան :

յուք պատմել զկնի ։ Ա՛յս իրք այսպէս մեկուսի՝ լինին առաւել յայտնի։ Ո՞նդան արարից և՛ ի գնալս ինչ այսպիսիս ։

Ե՛ Հ· 539։
Ն· Ք· 213։

Կ· ՓԱՌԲԻՈՍ ՄԱՌԲՍԻՄՈՍ·
Տ· ՍԵՄՊՐՈՆԻՈՍ ԳՐԱԿԿՈՍ ՔՐ·

Պէտք չհատակոտիք ի սիկիլիա, ի ժամանակի բացման պատրաստութեան սիրակուսայ ։
Ե՛Ն· ԻԳ· Ը։

Արկեղոս իբրև հաստատեաց ի միտս ի քաղուստ միայն պաշարել զսիրակուսա, եթող զապպիոս յանդիման քիչքին երկու երրորդաք զօրուն. և ինքն գնաց ելով ի ներքսակողմն կղզւոյն, ուր դարձոյց ի կողմն հռոմայեցւոց զքիչքս ինչ ։

Եւ սակս ժամանակի խիլկոն զօրագլուխ կարքեդոնացւոց՝ եհաս ի սիկիլիա զօրու ծանուռ, ակն ունելով ստանալ անդրէն զնա՛, և ի բաց հալածել անտի զհռոմայեցիս ։ Եւ հիպոկրատես ի սիրակուսայ տանն հղի էր տեառնակաք, և հինդ հարիւր հեծելազք երթալ հասանիլ առ նա, ի մտի եդեալ պնդզմանկից լինել նմ՛ ընդմարկեղոսի, միաբանութ՛ գնդաց իւրեանց ։ Եպկիկիդես ինքն՝ ի քիչքին՝ ունիլ զառաջնորդուն նր՛, յորչափ տեւէ բացակաս պաշարումն ։ Արկեղոս ի դառնալ իւրում յակրականդաց, ուր թշնամեացն աճապարեալ առեալ էին զայն, ել առաջ եղև զօրուն հիպոկրատայ. ի վ՛ր յարձակեցաւ նր՛, և խորտակեաց զնա ։ Ա՛յս յաղթուն զգաստացոյց զքաղաքս յայնց՝ որք խորհէին ընդունիլ ընկողմն կարքեդոնացւոց ։

Եպ· ԻԳ· Ը։

Արքեսեան զայսու ժամանակաւ իբր միահաղոյն հաստատեալ ի սիկիլիա երկու տոքմիւքդ նաւաց. աստի յիսուն և հինդ յականաւք քաջ կազմուբ՛ առաջնորդ ունելով զքաղմիլկար՝ մինն ի խոր ծովէ ի մեծ նաւահանգիստ սիրակուսայ. և անտի միւս ևս նաւատոքմիւդ հռոմայեցւոց յերեսուն հինդկարգեան յականաւաց՝ ի պանորմոն եհան ի յամաք լեգէոն մի ։ Արկու ժողովրդք այնպէս դարձուցին ի սիկիլիա զիւրեանց ձիգն, որ թուէր թէ ոչ ևս խորհէին ինչ զնտալոյ ։ Ի դերև ել ձեռնարկ կարքեդոնացւոց. զի խիլկոն՝ որ ակն ունէր խափանել զանցս լեգէոնին հռոմայեցւոց՝ որ գայր ի պանորմոնէ ի սիրակուսա, խոբեցաւ, վ՛ր յուղի անկանելոյ ել այլ շաւիղ ։ Եւ նաւահանգիստն կարքեդոնացւոց ոչ զտեղի եհաս ել երկար մնա՛ ի սիրակուսա. վասն զի բոլիկարայ անյոյս լեալ՝ թէ զօրեսցէ զդէմ ունիլ հռոմայեցւոց, որոց կրկնապատիկ էին նաւք ջ զնւբան, և ի մտի եդեալ թէ

՝ Պանորմոն հոմանիշն բալերմոս. և դ հնոտոյն ծովեզր ուղղի։

յապաղել իւր անդ ըլերկար՝ ոչ առ այլ ինչ եթէ պիտանի , բայց ի սովալլուկ առնել զիւրեանց դաշնաւորս , պարզեաց զառագաստս , և դարձաւ յափրիկէ ։

Ամիլկան այսչափ ինչ արար , զի դարձոյց ի հնազանդութիւն զքրքս ինչ ։ Ապաջինն զոր անգրէն ստացաւ , եղև մարգեհտիա . ուր հռովմայեցւոց փոխադրեալ էր զամ զպաշար իւրեանց ։ Ընտիրք մատնուէ եաուն զայն ի ձեռս նոր ։ Յապատամբուէ քրքիս եղև յայլ բազում քաղաքս իղձ փոխոխութեան . մինչև ըլ ամ կողմանս զպահապանս հռովմայեցիս կամ բռնի արտաքսել ի քրքայն՝ զորս պահէին . և կիր ի ձեռս տալ Թշնամեաց , և մատնել ապիրատութիւն բնակչաց ։

Պինարիոս հրամանատար պահակապատնաց Նայն Կինոյ՝ յղէ զարմաչարխորհուրդ զբնակչաց արեան ձա- պաղօք ։ Լիվիոս . ԽԴ· Մ - Մ ։

Ընդ քրքն կենաս վնասն խորհէր առնել ըլ պահակապատնաց իւր . որոց հրամանատար էր Պինարիոս , սպայ քաջ և հաւատարիմ , և բնութիւն ժլատասիրտ ։ Ի վերջ հասեալ տոքա , թէ բնակչաց հաստատեալ էր ի միտս ի ձեռս տալ Թշնամեացն զպահակապատնս , և թէ յայս սակս հրաւիրեալ էր նոքա կնիկիոն և գիտեալ թէ չիք ժամավաճառ լինել , ազգ արար նախ զօրականաց գլեռին վանդն՝ որ ի վերջ կայր նոր . և եդեալ լուսնեայն զամ ի կարգի , ետ նշանս՝ ըլ ժամադրութեան ։ Օ օրականք անդէն վաղվաղակի սիրեցան ըլ ամ կողմն քրքիս . աւար հարին , յափշտակեցին , և ըլ տուր հանին՝ զորս ըլ առաջ գտին . զոր օրինակ մարթ էր առնել ընդ քրքաւեալ ի վերջ յարձակմանէ . ոչինչ նուազ ցասուցեալ և կատաղեալ ևս և ի վերջ անձանց՝ որք թէպէտ և անզէն էին և անպատրաստք , բայց մանաւանդ և դաւաճանութեան տածէին ի սրտի , ոմն եթէ արարեալ էին առ նոսա դիմադարձութիւն , և ոմն եթէ էր յերկոցունց կողմանց հաւատարմի ի վտանգի ։ Այսու օրինակաւ ենաս պահեցաւ հռովմայեցւոց՝ արեանհեղութիւն , զոր միայն հարկն կարող է թերևս արդարացուցանել ։ Ոչ անհաւան եղև այսմ մարկեղոս , նա՝ զամ իսկ աւարն հնորհեաց զօրականին . ցուցեալ՝ թէ առ խափանելոյ զնկիլիացիս ի սպանդ մատուցանելոյ կարգեդմացւոց զպահակապատնս հռովմայեցիս , ոչ պակաս քան զայդ պիտեր օրինակ ահեղ վրէժխընդրութեան ։

Կիկերոն . ի վերրէս . տե- Ա.յմանաց հա- մար 106-108 ։

Ընտ է զեաեղեալ ի մէջ սիկիլիոյ . բայց անաւանի յայժ ի սակս պաշտամանն դեմարբեայ և պերսեփոնէայ ։ Չր վաղեմի աւանդութիւն խոր տպաւորեալ ի սիրտ ամ ժողովրդոց սիկիլիոյ , Թէ բռնադատ կղզին իցէ նուիրեալ էրկուց այս դից անդ ծնեալոց . ոմն եթէ ի դեմարբեայ

Ա՛ր ձ· 539·
Ն· Ֆ· 213·

երախտեաց ունի նա զգիւտ և զվիտանուէն ցորենոյ , և թէ յանտառի ուրեք քիչքիչ ենննայ յաւիշտակեալ եպէ պըղուտն զվերեսփոխէ . և թէ դեռ երևին անդ այնը յաւիշտակուէ նշմարք : Ա՛ՀՀան ։ դեմոտրեայ մօր պերսեփոնեայ այսպէս առհասարակ էը ի յարգի յայս ժողովրդոց , մինչև ի մոռանալ անդը՝ կարծեին գոանալ և պաշտել անտանօր զնոյն ինքն չուծուհին անձամբ ։ Յարդեան պատահարիս ենննայ արծարծեցաւ այս երկիւղած ակնածուէ ։ Կոյժ կոտորածիս եղելոյ անտանօր ծաւալեցաւ ի միում աւուր ըստ մի կողմանս գաւառին . մինչև որ եթէ սիկիլեացիք միայն , որը համարեին զայն գործ՝ միանգամայն անդ թուէ առ մարդիկ և ամպարշտուէ առ դիս , կալան առ հաւոմայեցիս մեծ ևս ատելուէ ընդ զաւակինն , այլ և որը յայն վայր տարտամ էին ի վէր երկուց կողմանց հաւոմայեցւոց և կարքեդոնացւոց , այսու հետև չերկմտեցին յայսմանէ ի կողմն կարքեդոնացւոց ։

Ա՛րկեղաս դարձաւ ի սիրակուսա . և առաքեալ նախ զսպպիոս ի հաւոմ խնդրել զՀիւպատոսուէն , նշանակէը նմ յաջորդ ի հրամանատարուէն նաւահանդիսին և հին քանակին զՅ· կուինտիոս կրիսպինոս , չոքաւ ձմեռել վէց ։ կիմ եօթն ասպարիսպաւ հետի յէպիպոլսէ ի տէղի մի անուանեալ Լեռն , ուր արկ զնա բնա պատնէշ ։

Ա՛ր ձ· 540·
Ն· Ֆ· 212·

Կ· ՓՈՒԼՎԻՈՍ ՓԼԱԿԿՈՍ Ֆ·
ԱՊՊԻՈՍ ԿԱՂԴԻՈՍ ՊՈՒԼՔԵՐ·

Ջօրահանք աքսորէէք ի սիկիլիա ա՛ռաքէն պատգամաւորս առ մարկիոս , զի ընդունելի լիցին անդրէն ի Ծառայութիւն ։
Լե՛ւ· ԽԲ· Շ·

Տեսաք վերագոյն , զի սիկիլիա ի ժամանակի յորում խօսիմք , էը գաւառ հաւոմհակաո , և ի թագաւորուէ հերոնի , կիմ ի պետուէն սիրակուսացւոց ։ Ա՛րկեղաս իւրովք զօրօք էը յայսմ երկրորդում մասին . բայց կայր միւս ևս զօր ի հաւոմհական գաւառի , ուր առ ժամն չկայր պատերազմ ։ Յայսմ երկրորդում զօրուն էին զօրականքն ի պինդզմէն կանոնեայ փախուցեալք , էը տրամանաց Պ· լենտուլոսի պրետորի կիմ փոխապետորի ։ Ի զօրականաց աստի աքսորելոց ի սիկիլիա՝ առանց յուսոյ դառնալոյ յիտալիա , ցորչափ տեսէը պինդզմն էը կալքեդոնացիս , մարկեղաս մինչ կայրն ի ձմեռոցի , ընկալաւ պատգամաւորս ի գլխաւոր սպայից հեծելազօրու իւրեանց և

1 Ա՛ստչափ էը յարգ և հնութիւն պաշտամանաբուէն այնորիկ , մինչ ի գնալն անտանօր , երևէին երթալ ծչ՛ի մէ հնան գնմոտրեայ , այլ առ նոյն ինքն գեմետր ։

2 Այսինքն հետասոտութիւն զոր նաև նոքա ըստ ինքեանց կրէին ։ Լատինաստան ևս ցան զգիտուս լինէին , զոր ասա՛ ըստ ինքեանց հնից հետասոտէին ։

լեգ.էռնաց։ Ա՛յն՝ որուա՛մ յանձն եր խօսիլ, խօսե՛ցաւ պայս օրինակ։ Ա՛ն մարդէդեր, ո՛ր գործ ատ չեղ յերեսէ՛ն չոտար հե- պատուե՛ր, յորմէ՛ս հրապարակեցաւ ընդդէմ որ վճռեան ծերակոպին, զոր ընդնեմ էուել անդրաս , բայց յայտ է ըն եղե՛ր էն խեռ , երե՛ն ընդ՝ հատաւոր՝ ըն ատաքնմ՝ ի գատաս այնպէս , որ մահ երթոց ընտատրաց յարուցեալ է աղմո՛ւկ մեծ . ես որ ատաջի՛ հայ ծուծքե՛լը խոսմբեր ես զարքանատոր մարդի ընդդէմ սեռեցաց- ատոց ես երբեբոնացոց դանգամայն , ատ՛ է կարող լինելոյ ոերով պեռատ՛ես ես վերօ՛ց յանձուցանել զյատուն ծերակոպին ։ Օ՛ր ըստ դրե՛ն օրենսի՛ն ատ ձամանակ՛ ոերոց նախնեաց՝ ես կալանաւորելո՛ն ՚ի պեռատոս ատ երսիլեատ , ՚երբեցե՛ն պե՛ռ յանձոց՝ ընկալարկոս երբ- եանց պարտո՛ր , պարերազմելո՛ր ընդ նոյն իսկ պե՛ռատոս ։

Ա՛սայ յե՛ս ատաքաղեձա՛ր ծերոնե՛ս . ի՞ս արձանագարբ գրա՛ռ ոե՛ռ այսպէ՛ս գատնագրեա՛ զրե՛ձոց յերեսո՛ր անցեալ ես այձմե՛ն յատ- մա՛ն ։ Օ՛ր որովհետե՛ս կալայ խօսել ընդ ՚ե՛ն , ոե՛ձեր մարդի՛ղեր , ըռս- ի՛նչ պե՛տանե՛լ ընդրերա՛ն՛ր հե՛ռպարատս , ես ղձերակոյն գե՛լռովի՛ն ՚է ՚ռոմա՛ր անցի՛ն ։ Ա՛նչ այսպէս ըռս՛ռ , որ ըն պարերազմե՛լ եր ոեր ընդ ՚ռով հովհատորռո՛ւբ յատորո՛ն կանոնայ , վերձա՛ի հատարակագե- գոնե՛ն ես ոեր՝ լա՛ռ ես լիներ ։ Ա՛յլ արդ ներերօ՛ղբ , որ դնե՛լլես ա- ռատի՛ արարեա՛լ է իմ ոերբ ողբե՛ւլ վերձա՛ի , կանոնեացի՛ ոեր ատ ՚ե՛ղ զատագովռո՛ւբե՛ն ։

Ի՛ռ ո՛ր ՚ռոմ՛ էղեն ընծայե՛լ ոերբ ցրռա՛ւ՝ ցատանո՛ գրեց , ի՛ն անգո- գո՛ռ հրատանո՛ր ձաձատագբա՛կանո՛ ՝ ղորմ գվերովի՛ն կանե՛լ կա՛ռ տարբ- կայի՛ն էր՝ , այլ՝ վերկոյի՛ն եղելոյ ՚ի տարգի՛նե՛ր , գյոր վերկոյ յո՛ղբ վե՛ր արձա՛ռ էղե արձանե՛լ · ղորձանագ՝ , ոե՛ ղորագկոյաց ։ Ի՞ռ- լինգե ե՛ռ ՚ի ատոհ ատրարատեց , ոերպերե՛լ ատաքնորդռո՛ւբ ե՛ռյ ղորագկո՛ւ · ատ՛ռ ի՛ն ես

Ա՛ Հ· 540· Ն՛ ԻՌ-212· պատրաստ, այլեւ ամօթախած։ Այսոյն եւ այնպէս ո՛չ խորհեցան աշա-
հել զայն ղօրս վտանուանուած, եւ ո՛չ սրբացան բնաւ ի ցոյանել
առ նա պնեղրաղմատել, ինչպէս տաղտուկ հոգւով պիւր փրկուել ընծայե-
ցոյց նոցին իսկ լքեալեացդ՝ որոց փախուցեալ էր ի վեյս ահու ձեռ-
եւ փախուստս ։ Այս փոնդոս՝ որ փարչանի ի հոգւով անչէն, ան-
գեալ ընդ նախատինս լծոյ աստիճանաց, ապա երբեմն առաքեցան
նորովի պինուած ընդդէմ նոյն իսկ ընդհատոյ, հաստատելն զքահանայն
մարգարէացոյ նախատանաց, որովք այնչափ հնդուցեալ էր նը նեռան
առնել պղեղ ։

Այլ՝ ղօրավարացդ որ մարքեան ի կողնէն, մարըն ի՞նչ էրն էրա-
ատեն պվարդոսեալ ձեղ ի վը արքանել. ոսր փրկեմ ըն առելի չան
դյեսուն հաշ անկան ի ձախափատարքն, որովհետեւ յայտնի է ամենուն,
ըն հնպատակն պերծու եօթանասուն ձայն հնծելովք. եւ ըն այն
ամսուս՝ որ ո՛չ ձեռան, ո՛չ այլազգ ապրեցան, քանզ պի խոնի էր
յաղթականն ի սպանելոյ ։ Չ՝ երբեմն էրեալ յանցեսաուել փրկուած-
բելոյ պիւլանաստուս, ձեռ փովելի էսա յայտ ամենուն, պի պահեցած
գանձին ի ծառայուելոյ ձերոց հայրենեաց. պի ամբաստ ի վերուս-
սեան առ հնդպատանին, եւ խառնուցած խոսքն փնդաց՝ զոր մարըն էր
համարել բանակ ինչ զօրաց ։

Այլ արդ ձերս վերձակ այնպէս ընդունա է եւ պարծանաստ, որ-
պիսի չէրեալ երբեմն առ ձերովք նախնեօք վերձակ կատարասուրաց ։ Ա-
պի ամ խոսուել ցոյցել առ նա՝ այն էր դայն, պի փոխհնեին պնոցա
պչեն. փոխարքին յաղնասական ծառայուել ի ցածուն, եւ նշանա-
հելին նոցա ի բանակի անդ՝ պեղի ապրին չան զոր յառաջն ասելին ։
Այսոյ վարվելակի էրբեմն լինելին խոխ նզնասուր, անդրեն յինչպիսան
ընդունելին պերծրչեալն ի նոցանե ։ Այլ ո՛չ ի նոցանե էրբեք ապա-
բեցաս. եւ ո՛չ յոսկեե ի նոցանե բարչաս յոյս ցոցանելոյ պնամանակ
խոսոյ ծառայուել ։ Այ արեցան հանապատ ընդդէմ ընդնամանի՝ երբ-
ասել ընդ նմա, եւ ի վախճանել կամ պչեաս, կամ պնախապին ։ Այ-
ձեռ՝ որոց չէր այլ ապփար, բայց պի կաճցած՝ ըն ապրեցելն գոսովմայ-
եցիս ոսանե յօրհասեն կանեսոյ, վասրեցած, ո՛չ դայն ի ձերոց գայ-
բելոց եւ յիպակոյ, այլ եւ ի պեսուրեն իսկ ընդնամի ։ Այսոյեալ
գամ՝ հնծիչ եւ հաղիւ յօսմնասպրս ապարս. յօսապիսրաբ ի չա-
ասելոյ պղեղ նախապին, եւ ի ցածուցանելոյ պղերոց չաղաղաստ ըղ-
ցաստեր. եւ ձեռանել պմամ ղեղ ։ Այպատեն ո՛չ խոնդրեմ ձեռ, վասն
ձան առնել ձերոց ընդասատուրեց, եւ պնորհել ձեղ գանփեսպ. այլ
դայն խոնդրեմ՝ ի փորչ գանդեսի տատուցանել պղեր չաղուրեւ, նաղ-
ասիել պղեղ աղնասատուրեց եւ վշտաց վասնիւ. եւ յայտպիսաս գնել
վերձակի, որ լցցուած պեզ ղպերաս ապասց չաղայ, զօրափառաց, եւ
գասգմայեցաց ։

Այրեւս ամմ են՝ որ լինին ասասիկ պիրպմասուած ի սիկիլիա ։ Այսրեե-
գոնացիք եւ գասգմայեցիք առանան պղիեանց չաղաչս ։ Տղին պարե-

քաչմառնչ հեծեծալօքաց եւ հեծեծմամբ ։ Պաշարէ սէրմիուսա ընդ Ա՛ն· 540։
ծոգվ եւ ընդ ցամաք · լսէմ՛ զշառաչիւնն չինուոց եւ զփողուոցն պատե- Ն՛ն· Ր՛ն· 212։
բաչմողաց · եւ մէկ ծիւրէմ յանարգանս հանգսպեան , որպէս ըն ա՛լ
գոացեն մեր , ա՛լ չըն եւ ա՛լ բաչուկ ։

Տէր· սէմպրոնիոս եկ պիրդմ բաչսամ անփամ լէգէոնօց սպրէօց ·
եւ ընխլաս վը նոցա փոխան նոցին չօլուէ՝ գալատաւէ , եւ պապէ-
ձան չաղչաղացուէ ։ Լաճէ փոնեմ եւ գնէզ ուրպես սպռուկս գնեալս
վը պաթէբաչգիս · լողացուցէ՛ մեզ կոռուէլ ընդ ըլնաճս , եւ պաթէ-
բաչմամս արձանանալ ազգասուէ ։ Օչխէ առէ գնէրոյ չօլուէ
ընդ ծով եւ ընդ ցամաք , ՚ի մարսս պիրդմ , եւ ՚ի պաչարմանս չաղա-
չաց ։ Լրնէ՛ գնէզ ՚ի դժոռարին եւ չահասոր ազնաւուէ՝ եւ ՚ի վէչաս-
պարգաւ էմ գիմագրասլ ամի՝ գի ուրացոչ աս անփամ մ՛ , չըր
պարսն էր մեզ առնել ՚ի կռնէն · չանգի ՚ի նախարհին էմ գամ ձա-
մանակ՝ չըր կէցաչ չէա այնր ըլղասա աւսւր ։

Մարկիոս գրէ առ ծէ- Ես այսց բանից՝ անկան յոտս մարկէղոսի , որ ետ նէ՛ դ
րկոյան՝ինըր պատա զբաւ կանաց ։ պատասխանի ։ ,, Շ նորհդ զոր ինդրէք՝ զանգանէ գիմով
,, իշխանուէք · բայց գրէցից աս ծէբակոյան · և ըէ փոխ
,, կատարեցից՝ ոնգ և պատուէր առից ՚՚ ։ Գրէաց նա · և
առաջի ընծայեցաւ գիրն՝ նորոց հիւպատոսաց ։ Լսէր եւ Լսէ· իե· է։
կարգացին ՚ի ծէբակաւսին , խորհուրդ ՚ի միջ առեալ մե
իրացն , ետուն պատասխանի ծէբուն իքն ։ ,, Մէ բարւոք Խոհ պա
,, թուի մեզ , դնել զքրկուէն եւ զիաւս հայրենեաց ՚ի տասխանի ծէ
,, ձեռս զօրականաց , որք լքին զընկերս իւրեանց ՚ի գաշ բակաւսին ։
,, տակալըս կանգնեալ ։ Եպա եթէ մարկէղոսի պլաղդ
,, թուիցի , թողուէք ՚ի նէ կամն առնել ըէ նա , որպէս
,, գիարդ ձահոզագոյն թուիցի օգտի հռոկպատուէն ·
,, բայց այսու պայմանաւ , զի մի վայէլեսցին չարտու-
,, նուէս , և մի ընկալցին զինուորական վարձատրուէնս ,
,, և մի գարձցին չիտալիա , յորչափ տեւէ պատերազմն ըէ
,, կարքեդոնացիս ՚՚ ։

Պետրոս ՚ի մարկէղոս Ես յոտս ընկէալ մարկէղոսի · մինչև ՚ի գատ-
նալ իւրուա՛ ՚ի հռոմ՝ , գանգատ կալաւ չայժ գծէբակու-
տէն , փոխանակ գի չէա այնչափ ծառայուէց զոր արա-
բեալն էր հռոկպատուէն , չհամարեցաւ արժանաւոր
ընդունելոյ աղգիկ գնոյնս զօրականացն , յորոց ՚ի նը-
պաստ գրեալ էր իւր ։ Եայց այն խնամատուն ժողով ո-
նէր գիւր կանոնս և սկզբունս , յորս արժան համարէր
կալ անյողդողդ ։ Ամէն և հակառակ կողմանն երեկէն
փաստք · յո ծանր նէղուէքն՝ յորս կայր չայնժամ
հռոկպատուէնն , և ստիպող կարևորուէն գնդաց , չէա
սպառասպուռ կոտրածի իւրոց զօրաց չաւուրն կանոնաւ ։
Հայոց նէղուէնց իսկ առնոյր ծէբակոյան գիւրոց գնա-

ՃԸ· Հ·ՙ540՝
Ն· Ի· 212։

ցիկին զպատճառս ։ Ի՛ւ արդարև ոճպիսի տպաւորուի՛ չադ-
դեր ՚ի գունդս ը՛ն ամ դարս՝ այսպիսի օրինակ խստաթե՛
յամխպիսի պարագայս ։ Ի՛ւ ցս գնայք պահեցին ՚ի զօրս
հաւատմյեցւոց զբարեկարգութի՛ն. և զոյն իսկ բարեկար-
գուի՛ արար ոյնը յաղթողս ամ Ժողովրդոց ։

Մարկեղոս խորհի, թե զուցո՛ ար դնաք՝ թե հա նպատրզես ցե զղաշա-
բուսին սիրա-
կուսաց ։
ԼՒԼ· ի՛ե ։

Ի՛ սկզբան երրորդ ամի պաշարման սիրակուսաց, այն
ինչ այլևստ հաւատմյեցիք սկիզբն առնի՛ն պաշարման
կապտաց, մարկեղոս դեռ չէր ինչ յառաջագիմ, և սկ
գատանէր հնար առ ՚ի կարող լինելոյ առնուլ զսիրակու-
սա. սչ բռնուի՛ը, վի արքեպիսկոպս ը՛նդմ դնէր նի՛ զօր ամ
խոչս անվանելիս. և սչ սովոս, վի նաւատհանդէսն կար-
քեդռնացոց՝ որ զարձեալ էր բազմաթի՛ը՝ զառաջինն,
մուծանէր անդր համարձակ կպարաւսն համբարածուներ-
ւոց ։ Ի՛պա խորհիլ սկսաւ ուշի ուշով, արդեօք զտեղի՛
կալցի յանդիման քի՛ը՛ին ՚ի պնդել զպաշարուի՛ն, թե խա-
զայցե դեպ յակրականդ ը՛նդմ հիպպոկրատեայ և իմիկո-
նի ։ Ի՛սայց յառաջ ը՛ վիճտել յերկրորդս յայս, կամ եղև
նի՛ փորձել թե հնար ի՛նչ իցէ գաղտնի ի՛ն համախոհու-
թի՛ը տիրել սիրակուսայ ։

Հնարի ՚ի քաղաքին հա մախոհուեթի՛ ինչ ծածուկ, որ գայ ՚ի յայս։
ԼՒԼ· ի՛ե· ԺՂ ։

Հներ յիւրում բանակի բազում սիրակուսացիս երև
ելիս, եկեալս ՚ի սկզբանէ հետ խոռվուեցի՛ն յուզելոց՝
խնդրել տեղի ապաւինի՛ն առնմս ։ Ի՛ սոսա վստահացաւ
մարկեղոս, խոստացեալ նոցա՝ զի թե անձնատուր լինի՛
քի՛ը՛ն ՚ի հռովմայեցիս, ինքն պահել ունի զնոս յիւրեանց
օրէնս, յառանձնաշնորհուի՛ս, և յապատուի՛ ։ Ոչ ժարպա
միտ էին նո՛ը. բայց չէր ինչ նո՛ դիւրին՝ բերան ՚ի բերան
խօսիլ ը՛ տեարս իւրեանց, կամ ը՛ բարեկամն՝ որք միա-
ցեալն էին ՚ի քի՛ը՛ին ։ Ո՛ի պարագլուխք խռովուեն յու-
զելոյ, ՚ի միտս լեալ կասկածոտս ՚ի վը՛ բազում ընակչաց,
երկպատկեցին զպահպանուիս իւրեանց և զգաստուի՛ ՚ի
զգուշանալ, վի մի՛ յանգիստս գործեսցի ինչ փորձ այդ-
պիսի ՚ի նպաստ հռովմայեցւոց ։ Ա՛տրուկ ոմն միոյ ՚ի սի-
րակուսացւոց փախստեից՝ մտեալ ՚ի քի՛ը՛ն ոմն սարտա-
ցեալ ՚ի տնէ, հնարեցաւ ՚ի ծածուկ դաւաճանուի՛, յոր
մտին ուԹսուն գլխաւորք ՚ի սիրակուսացւոց ։ Ա՛յնին
մեկուսի ՚ի միմեանց ՚ի բանակն մարկեղոսի թաքուցեի՛ը
՚ի նաւակս ը՛ ուղևդանաւ ձկնորսաց ։ Ա՛ զոր և խոր-
հեալ էր նոցա՝ տալ զքաղաքն ՚ի ձեռս հռովմայեցւոց.
և ահա ատտալոս ոմն անուն՝ ցասուցեալ, վի չէզև քա-
ժանորդ խորհրդոյն, յայտնեաց զդաւադրուեի՛ն եպե-
կիւդեայ, որ կարձեաց զամենեսին զնոսա ՚ի կենաց ։

Ի՛րքև այսմ՛ն ՚ի դերև էլ փորձս, դիպուած ինչ առա-

ծոյց նիմ միւս ևս խորհուրդ , և արծարծեցոյց զնոքա յայս ։ Ա՛ռ զանաւասիկ եւ ես ասեմ ցքեզ զոր ինձ ասացեալ է Տէր , զի մի՛ ինչ ինչ ի մէնջ ասասցեն զքեզ , եւ ոչ ճշմարիտ ։ Ա՛ռ զանաւասիկ եւ ես ասեմ ցքեզ զոր ինձ ասացեալ է Տէր , զի մի՛ ինչ ինչ ի մէնջ ասասցեն զքեզ , եւ ոչ ճշմարիտ ։

Ա՛յլ ևս ասեմ ցքեզ , զի ոչ ինչ ինչ ի մէնջ ասասցեն զքեզ , եւ ոչ ճշմարիտ ։ Ա՛յլ ևս ասեմ ցքեզ , զի ոչ

Ա՛ Ա· 540·
Ն· Փ· 212·

Թշնամիք ։ Այլ արդարև տեսցի իսկ ընդ հուսկ, զի չէտ սումանն եպիպօլսի՝ առաւ և նոր գաղտն, և կողմինն անուանեալ ֆէֆէ ։ Այլոյ դեռ կայր ոչ միայն նղպէն, այլև ամբազոյն և գեղեցկագոյն մանանն սիրակուժայ՝ անուանեալ ֆրաքչիա, որ քաջ էր ի դիմակալել, պարսպափակ զաւուցեալ ի մնացուածոյ քաղաքին ։

Այարկեղոս ընդ լուսանալ առաւօտուն մտեալ էր ամդնդովք իւրովք յեպիպօլիս ։ Յապիկիդեայ խմբեալ փութ Թանակի գունդս ինչ՝ զոր ունէր ի նղպէն, որ կից էր աքրադինայ, խաղաց ի վէր մարկեղոսի · բայց գտեալ զնա զօրագոյն, և բազմաւոր ք զոր կարծէր, չէտ դոյզն սկզբնամարտութեն խոյս ետ ձեռով յաքրադինա, տապաւ տապաեալ ոչ այնչափ ի զօրուէ և ի բազմութէ Թշնամեաց, որչափ յերկիւղէ, գուցէ դաւադրուի ինչ խորամանկեսցի ի քղքին ի նպաստ նոյ· և գուցէ ի հասանել իւրում փակեալ գտցէ զդրունս զաքրադինայ և զղղոէն ։

Աքոտութիւն մարկեղոսի ։ Ամ· իե · իբ· Պատմագրութիւն էրե· 308։

Ի՛ք զօրավարք և սպայք՝ որք կային զմարկեղոսիւ, ուրախս եղեն ք ընդ ի վէր յաջողուածոյ զհնուց նորա և անակնկալ բարեբաստուէ ։ Ա՛ր հայեցեալ ի բարձանց ընդ դեղեցկուէ և ք մեծուէթ քղքին՝ որ ընդարձակն էր և ճոխ ք զայր ժամանակի քղքս՝ որ ի վէր երկրի, ոչ կարացց զսպել զաղտասուս, կամ յուրախանէ, զի ի գլուխ եհան զայն ձեռնարկ գժուարին և պանծալի, կի՛ ի ցաւոց, զի տեսանէր՝ թէ այնպիսի բազմադարեան գործ հրաշալի յետ սակաւուց հանդերձեալ էր յաՀիւն դառնաւ ։ Զհնէաց զերկուս հզօր նաւատորմիղս ահենացուց, որք ընկղմեալ առաջի այնր քղքի · զերկուս յոգնախտմբ զօրս՝ որք կոտորեցան երկոքումբք երևելի զօրագլխօք իւրեանց· զայնչափ պատերազմունս՝ որով արիաբար զինամակալեցին կարքեդոնացւոց · զայնչափ երևելի բռնաւորս և հզօր Թագաւորս, և քան զնոսին զՀերմն՝ որոյ դեռ Թարմ էր յիշատակ, որ նշանաւորն էր այնչափ արքայակալել առաքինութէք, և ևս առաւել մեծամեծ եւ բախտաւորութէք եղելովք ի նմանէ առ ժողովուրդն հռաւելեական · որոյ օգուտք՝ միշտ իւր համարեալ էին յաչս նոր ։ Վղձկեալ յայսպիսի մտածութէից՝ լաւ համարեցաւ յառաջ ք զջացեալել ք աքրադինայ, յորդորիչս առաքել առ պաշարեալս, զի անձնատուր լինին կամաւ, և պահեսցեն ի կոտորածէ զքաղաք իւրեանց ։

Պահպանուն դրանց և պարսպայ աքրադինայ յանձն էր զօրականաց փախստէից ի նմ անկելոց · իսկ այնց որք անյոյս գոլով նեղման ի պայմանադրուիս գաշանց

որ լինիցի ընդ մարկեղոսի , կամակար դիմակալել ունիցին Ա՛ Հ· 540·
նմա : Այլ արդարև ոչ կամեցան նորա երբեք Թողացու- Ն· Բ· 212·
ցանել ուժ և իշխ մծտիլ ի պարիսպն , և բանադնաց լի-
նել ընդ քնակիչս :

Մարկեղոսի ոչ կարացեալ հասանել իւրոց ըղձանաց յայնմ կողմանէ , ակն եդ ամբոցին՝ որում անուն կոչէին Ե-բիէլ· կառուցեալ ի ծագ քղքին , որ հեռագոյն էր ի ծովէ , և հայէր յամ դաշտավայրս ի ցամաք կուսէ · վայ և յոյժ էր դիպաւոր յընդունելուն կարաւանաց : Փիլը դեմս բերդակալ՝աւուրս չորս պատաղեցոյց զմարկեղոս, մինչև հիպոկրատես և իմիլկոն եկեսցեն յօգնուն դընդաց իւրեանց : Ցեսեալ մարկեղոսի՝ թէ ոչ կարէ տիրել տեղւոյն, եհար զբանակ իւր ընդ մեջ քղքին նորոյ և տիքեի: Այլք հուսկ ուրեմն զնոր սպասեալ փիլոգեմոսի՝ օգնա կանուխ , յանձն արար ի մարկեղոս զբերդ իւր , դա-շամբ տանելոյ զպահակապանս իւր առ եպիկիդէս յաքրա դինա :

Պատգամաւորք քաղաքին նորոյ և տիքեի , ունելով ի ձեռին ոստս ձիթենեաց եկին առ մարկեղոս · աղաչեին չթողուլ զբարկանին սուր ի վրէ դնել , կամ հրձիգ առնել· և նա շնորհեաց նոցա զինդրեալն : Այլք և այնպէս այս երկու մասունք քղքին մնանեցան յաւար :

Հայնմ վայրի բոմիլկար՝որ էր ի նաւահանգստին ինընս-տուն նաւաք , պարապ գտեալ ի միում մէնի և մրրկա ծուփ գիշերի , որ ոչ Թողացուցանէր նաւահանդիսի հը-ռովմայեցւոց խարիսխս ի ծովն արկանել , ելանէ երե-սուն և հինգ նաւաք , գնայ ի կաբքեդոն · պատմէ կար-քեդոնացւոց յինչ սահման կայ սերակուսա , և դառնայ հարիւր նաւաք :

Մարկեղոս՝ որոյ Թողեալ էր յերուբիել խուճ մի զընդ-դայ , և չերկնչէր աշխատութեն կրել ի Թիկանց , ձեռն էարկ պաշարել զաքքրադինա : Այլք երկաքանչիւր կող-մանք զադարեցին աւուրս ինչ :

Հասանէն յայսմ վայրի հիպոկրատես և իմիլկոն : Ա-ռաջինն սիկիլեացւով՝ բանակ հարեալ և ամրացուցեալ զայն մաս ի ուժ նաւահանգիստն , և տուեալ նշան՝ որոց կայինն ի պաշտպանութեն աքքրադինայ , ի վրէ յարձակի հնոյ բանակին հռովմայեցւոց , որոց հրամանատար էր կրիսպինոս : Նոյն և եպիկիդէս ի դուրս հոսի ի կայս մարկեղոսի : Այլք և ոչ մին յերկուց արշաւանացս յա-ջողեաց · զի հիպոկրատես ի կրիսպինոսէ ուժգին վա-նեցաւ , և մինչև ցիւր պատնշափակ սահման հալածեցաւ·

Ա՛ՀԱ· 540։ ՆՒ· 212։

և մարկեղոս ասիպեաց զեպիկիդես փաիլ անդրէն յաք-
բադիւնա ։

Կոտորած երկոցուն զօրացն՝ի ժամանակ ։ ԼԱՒ· ԺԲ· ՆԷ ։

Ի գալ աշնայնոյն՝ եհաս՝ի վէր ժամատեղ , որ էած
ասէր՝ի քէլքին , և էս առաւել՝ի բանակս հռոմայեցւոց
և կարքեդոնացւոց ։ Ի սկզբան անդ չափաւոր էր ախտն .
և էր այլեւս , բայց յանկարեծառնուէ օդոյ և եղա-
նակին ։ Ոչայց ասպա հաղորդութիւնք ախտացելոց , և խնա-
մարկուքն էս նոցա , չարաչեզաւ մահ տարածամ . յորմէ ո-
մանք անխնամ լքեալք՝ մեռանէին՝ի բռնուէ ախտին .
այլք խնամ ընդունէին , բայց զինամարկուսն նուիրն ախ-
տիւ վարակէին . մինչև յաչաց նոցա հանապազ արտասուք
քամէին՝ յողորմ տեսլեանէ մահու և թաղմանց զկետ ե-
կելոց , և յականջս նոցա զուիւ և զդիլեր ձայնք հնչէին հե-
ծութիւնք մահականաց , կիք նոցին լալակցայ ։ Ոչայց յետոյ
լերկար սովորուէ տեսուէ աղետից այնպէս խստացոյց
և ընդարմացոյց զսիրտս և զոգիս , մինչև ոչ միայն չար-
տասուէ զորս մահ յաիշատակեայ՝ինոցանէ , այլ և թա-
ղել անգամ չառնուին յանձն . և երկիրն էր ծածկեալ
դիակամբք աստ անդ ցան և ցիր , ակն յանդիման իւր-
եանց բնակերաց՝ որք ժամ՝ի ժամ ապատեալ մնային նմին
վիճակի ։

Ակնկիլոյիք զինուորեցք՝ի զօրուէն կարքեդոնացւոց՝
իբրև զգայնն զծառալել ախտին յապականեալ օդոյ՝ որ
հնչէր մեռ՝ի սիրակուսս , խոյս եառուն իւրաքանչիւր՝ի
քէլք իւր՝ որք չէին ինչ հեռի ։ Ոչայց կարքեդոնացիք՝ որք
չունէին զայն ապաստան , կորեան առ հնոցի գլխաւորօք
իւրեանց հիպոկրատեաւ , և խնկիկոնաւ ։ Ոչակ մարկե-
զոսի տեսեալ զգայրոյթ ախտին , վետեղեցոյց զնւր զո-
բականս՝ի տունս քէլքին , ուր էր հովանեաւ և յարկաւ
կարի խիտ զօրացեալ . բայց և այնպէս զբաղումս՝ի նոցա-
նէ կորոյս ։

Պէսպէս պա-տահարք՝ որ եղեն յետ բո-լորումն առ-ման զանազան մասանց սկ-բակուսաց ։ ԼԱՒ· ՆԸ· ՆԷ· և ԺԱ·

Ախուր թէ ահեղ հարուածոյս պարտ էր լռեցուցանել
զսիրտս՝ի տունս քէլքին , ուր էր հովանեաւ և յարկաւ
կարի խիտ զօրացեալ . բայց և այնպէս նոյն
երեւեր արծարծանել օրըստօրէ ։ Ակնկիլոյիք խոնդեին միւս
անգամ , և խնդրէին օգնուէն յամենեսեան՝ի կզզոյն ։
Ոչոմիկաւր հրամանատար նաւատանդիսին կարքեդոնաց-
ւոց , որոյ արարեալ էր երկրորդ ձանապարհորդութիւն՝ի
կարքեդոն՝ բերել անտի նոր զօրավիգն , զարձաւ այս-
բէն հարիւր երեսուն նաւօք պիրգոմի , և եօթն հարիւր
բեռնաւոր նաւօք ։ Ոչայց հողմք հակառակք չթողին նմ՝
անցանել ըստ սար պաքինոնի ։ Ոչակիկիդեայ զանգուեալ՝
զի թէ նոյն հողմք հանապազորդեսցեն , նաւատանդիսն

յետս ընկրկեալ գարձցի անդրէն յափրիկէ , Թողու զՆ. 540
բագնայս վարձուորս գնդաց վհոգ պահպանուն աքրադիՆ· Ի· 212
նայ · գնայ առ բոմիլկար , և յորդորէ զնա համաձայնիլ
'ի մարտ յառաջնում խաղաղական պահու : Իսկ մարկէ-
ղոսի տեսեալ Թէ գունդք սիկիլիացւոց օր ըստ օրէ աւուա-
բանան , և Եթէ ինքն այլ յապաղէ , և Թողու նմ փակիլ
անդրէն 'ի սիրակուսա , բազում լինին իւր նեղիչք մի-
անգամայն՝ Եթէ 'ի ծովէ և Եթէ 'ի ցամաքէ , հաստա-
տեաց 'ի միտս՝ Թէպէտ և 'ի Թիւ նուազ առաւելուին
Թշնամիք , խափանել կՀասանել բոմիլկարայ 'ի սիրա-
կուսա : Իսկզբան ցածեան հողմք , բոմիլկար հեռացաւ 'ի
ցամաքէ , զի դիւրագոյն անցցէ զառաջեաւ սարին , 'ի
մոի եգեալ գալ 'ի պատերազմ : Իայց իսկզբան եաես , Թէ
նաւք հռովմայեցւոց գային ըստ առաջ գեղեցիկ գասաւո-
բուէ , յանկարծակի՝ ոչ ուրեք գիտելով վճռէրն , 'ի փա-
խուստ դարձաւ · պատուէր առաքեաց բեռնաւարձ նաւաց
զերծանիլ յափրիկէ , և ինքն խոյս եաս 'ի տարենտոն :
Իսպիկիգես վրէպ գաեալ յանկալուէ մծծէ , և չիշեաեալ
դառնալ 'ի քաղաք՝ որոյ կէս առեալ էր , առագաստեաց
յաւրականդ կոյս , 'ի մոի եգեալ՝ անառանօթ մնալ էլից
պաշարմանն , քան առնել ինչ անաի խլրտութեն :

Իսկզբան լու եղև 'ի բանակն սիկիլիացւոց՝ Թէ եսպիկիգես
էլ 'ի սիրակուսայէ , և Թէ կարբեդոնայիք լքանել խոր-
հին զսկիլիա , առաքեցին պատգամաւորս առ մարկէ-
ղոս՝ յառաջագոյն տեղեկացեալ յօժարուէ պաշարելոյ ,
խօսիլ զպայմանաց՝ որովք անձնատուր լիցի 'ի նա սիրա-
կուսա : Իարի իմն համակամուէ եկին 'ի պայմանագրու-
Թէն կողմանցն երկոքեան · զի որ ինչ Հասանէր արքային՝ հր-
ամայեցեալ անկ լինի · և այլն համ սիկիլիացւոց պահես-
ցի՝ հանդերձ իւրեանց ազատուէ և օրինօք : Ձետ այսց
նախաշաւիղ պայմանաց՝ խնդրեցին գալ 'ի խօսակցուէ
ընդ այնոսիկ՝ զորս եսպիկիգեայ Թողեալ էր հրամանատարս
'ի ժամանակի՝ յօրժամ էէր անդ : Իրսեցեալ պատգամա-
ւորացս ընդ նմ , դադարեցին նմ · Թէ առաքեցաք 'ի զօր-
ուէն սիկիլիացւոց առ մարկէղոս և առ ձէզ՝ առնել ինչ
դաշնագրուէ , յորում ակնածուէ իցէ օգտի պաշարելոյ ,
միանգամայն և չպաշարելոյ · զի ոչ Ներկ արգարուԹիւն՝
Թէ ոմանք խորհիցին զնուրեանց առանձնաւոր պահպա-
նուէ , առանց հոգալոյ զայլոցն : Ձետ այսորիկ մնեալ
'ի քաղաք , և չայտ արարեալ ասպնջականաց իւրեանց և
բարեկամաց զպայմանսն՝ զոր Հաստատեցին ընդ մարկէղո-
սի , պարտաւորեցին զնա միանալ ընդ իւրեանս , զի միա-

Ա՛ Հ· 540 ։
Ն· Ի· 212 ։

բան՝ի վերյարուցեալ կարձեսցեն՝ի կենաց զպօղլիկիստես, զպիլիստեան և զեպիկիդես զմահառուանեալն սիդոն, զերիս տեղակալս եպիկիդեայ, որոց անհոգածու գոլով օգտի սիրակուսայ, դիտեին պղտսրել զդաշնախօսուԹիս հաշտուԹե ։

Օ երծեալք այսու օրինակաւ չայնց մանուկն բանաւոբաց, խոնեցին զժողովուրդն, խօսեցան և ասեն. ,, Ա՛ր ,, չափ վիշտս և կրեք, մի՛ մեղադրեք ձերում բախտի. ,, իրը զի վախճան առնել այդմ ամի՝ ի ձեր ձեռս է։ Ա՛ ,, Թե հռովմայեցիք ձեռն արկին պաշարել զսիրակուսա, ,, չարարին զայդ առ ատելուԹե, այլ զի կամէին զօգուտ ,, սիրակուսացւոց ։ Իբրև ազդ եղև, Թե նեղեալ է՛ի ,, հիպոկրատեայ և յեպիկիդեայ՝ի փառասէր արքանե- ,, կացն ամնիբաղայ, որք յետ այնր եղեն արքանեակք ,, հերոնիմոսի, չայնժամ գնեն առին հռովմայեցիքն, և ,, սկսան պաշարել զքաղքն, ոչ առ չատակել զայն, այլ ,, առ կործանել զբնաւորս ։ Ա՛այլ իբրև հիպոկրատես ,, մեռաւ, և եպիկիդես այլ էր՝ի սիրակուսա, տեղա- ,, կալք նէր սպանան, և կարքեդոնացիք լքեալ Թողին ,, զոր ինչ ստացեալ ունէին՝ի սիկիլիա, որ իբաւունք ,, այժմ էներեն հռովմայեցւոց պահել զսիրակուսա, ոմն ,, պահէին՝ եԹէ հերոն հաւատարիմն և բարեկամն՝ի ,, դաշնաւորս նոյ դեռ լիներ կենդանի ։ Ա՛ՂքԹ և բնա- ,, կիչք սորա չունին երկիւղ՝ բայց միայն չանձանց, եԹէ ,, վրնպեցուցանեն՝ի ձեռաց զդիպող առիԹ դառնալոյ ,, ի բարեկամուԹէն հռովմայեցւոց ։ Ա՛պաքէն չիք ձեզ ,, դեպ ժամանակ ոմն յաւուր չայսմիկ, յորում հանդերձ ,, ձեալ էք ազատանալ՝ի լուծն տէրուԹէ ձերոյ բնակ- ,, տորաց ։ Ա՛պա առաջին գործ ձերոյ ազատուԹե լինի ,, դառնալ ձեր՝ի զգաստուԹէն ,, ։

Ձաձոյ Թուեցան բանքս նմա ժողովոյն. բայց չայնմ վայրի լաւ համարեցան կարգել նոր իշխանաւորս չատաղ- ք զառաքուն պատգամաւորաց առ հռովմայեցիս ։ Ա՛ՏՀ՝ի Թուոյ այնց որք ընտրեցանն պրետորք, առան պատ- գամաւորք ։ Ա՛յն որ հանդերձեալ էր խօսիլ չանուն նո- ցա, և որում չանձն էր ք՛ննմ՝ ձիրն գնել, զի սիրակու- սա մի՛ քանդեսցի, իբրև եՀաս իբրովք ընկերօք՝ի բանակ մարկեդոսի, խօսեցաւ և ասէ. ,, Ա՛ն ժողովուրդ սիրակուսայ էր՝ զօրագլխութ չաղ, որ նախ առաջին ցրեաց զդաշնաւորութիւն ընդ հռովմայեցիս, այլ՝ հերոնիմոս, ոչ այնչափ ճանապարհ փոխել հռո- վմոյ, որչափ իբրոց հայրենեաց ։ Ա՛պա իբրեմ մանուանէ նէ հռո- փարեցաս անդրէն հաշտուԹի, զեռ ոչ ցրեցաս այն՝ի սիրակուսայ-

Աւ Հ· 540։
Ն· Ր· 212։

ասոյ ոմանք , այլ յարբանեկաց բռնաւորին հետապնդեալս և եպէ-
ղեբայ ։ Այս են՝ որ արարին ընդ յեղ պատերազմ · արկեալ՝ ի վէ-
բայ մեր լօճ սրբուռնէ , և ի մի բռնաւոբ , և ի մի նենգաւոբ և դաւա-
ճանաւորէ ։ Այնուհետև չբաւէ՝ ասել , ըն չերեն մեզ ժամանակ ապա-
դուէ , որ չէր դանգամայն և ժամանակ ընդ յեզ հաղաւորել ։ Այլ
արդ անչնարին լեալ մեր՝ մանաւանդ զլխատարաց սերմնասաց՝ կամ
ասա սա օրէն առաջի յեր գալ՝ ի յեռա յեր ազգ ազգնս , զանչինս ,
զպարկաւ և զհաղար մեր , յանչն առեալ չերբենլ ընել՝ ի պայմանաց՝
զոր կամ էզեն դնել՝ ի վերայ մեր ։ Այսոյ գանգի յաւել նա ասել ,
ուզղեալ միշտ զգանան առ մարկեզոս , ասպանօր մեր բանդ են
՝ի ընորհ և՝ ի շահ ոչ մեր գոյն , այլ ձեր · ՝ի պարկանել յեզ գերց
զպարճանս պերելոյ դաղարիս՝ որ չենգոն է և պանճալի կան գնա դա-
ղոս յոանոց , որչափ ինչ չեշտապիսց արճանի արարեալ է մեր յան-
ցեալ ժամանակս երնէ ընդ ծով և երնէ ընդ ցամաք , ՝ի յեր յաղնա-
նակ յաւելոս , և գյարգն առաւելոս ։ Այլ բառական գնաւապրեմ
վկայոսէ լերոյ , առ եմացուցանել չգաղարին զոր առիս՝ գնեճոսնէ և
գչօրոսնէ , չեգնորդս ոչ երբոզանան եմանալ գնկին , ըն ոչ ալօս ոե-
ասնեն ։ Պարս և պապշաճ է , գի որոյ գան նաւաս ՝ի երկմանոյ երդ-
մանոյ աշխարհի , ցոսցգին մերս յաղնանակ՝ որովհ մեզ յաղնեցաս ա-
ընենացաոյ և երբերգնացաոյ · և մերս յաղնանակ՝ որովհ գուս յաղ-
ընեցէ մեզ · և գի սերմնասաս լեալ մեզ ընդ պաշպանոսնէ մարկեզո-
ս , եղե յաւերճանան և հաստատուն չեզապակ գօրնսէ և գնոսնէ
այնորնէ՝ որ էաոն գայն և պահեալ ։ Այլ արդաբ և երաս՝ ընչ չեշ-
գակ հերնոնմոսէ տարբացաոսցէ՝ ՝ի սերս գեծ և գնդ պատերազմնէ
գան գներոնէն · որովհետև սորայս էաբեկմոսնէ ընդերձոբ եղև
յոյծ , գան գնձասոյն ընդնամոս ։ Օ չգէ ասէ գուս՝ ներեցէ՛ գա-
մարչակոս , գօգակ էաբեկմոսէն հերոնի · այլ՝ անդս խորհուրդ
հերոնեմոս՝ գայն չեոբ գնոսև զրջեցան ։

Այր ինչ գժուարին մարկեզոսի կատարել՝ որչափ ինչ
մի պաշարելոյ խնդիրք լինելին · բայց գժուարին էր պա-
հել գՀանդարտուսն և գիաբանուն՝ որոց ՝ի քղքին էին ։
Ասարտուցեալ զօրականք ՝ի մոի եղեալ՝ թէ մնանելոյց
են ՝ի ձեռս հաւմնայելոյց , գնոյն երկիւղ արկին և ՝ի
սիրտ զօրականաց օտարոտոյ ։ Այս գնոսս վառէ էր կա-
տաղաբար և՝ նոքա և սոքա , նախ առաջին խողխողելոյն
գնշխանաւորս փոքր մի չատագ ընտրեալս · և մազս առել
է՝ ամ կողմն քղքին կոտրելոյն զօրս և գամն , և զոր ՝ի
բառն արկին՝ աւար Հարին ։ Այնարելոյն գնց ապագս , գե-
բիս ՝ի հրամայել յաջորդնեա , և գնբիս ՝ի Լղզիս ։ Որբև
Հանդարտեաց ազմնին , զօրականքն օտարոտք լուեալ՝
գինչ կնքեալ էր ընդ Հաւմնայելոս , ՝ի վեր Հարին՝ Թէ
իւրեանց իրք ապրոյն էին ամենևին չերաց սարտուցելոյ ։

Ա՛ Հ· 540։ Ա՛ն նոյն հասեալ և պատգամատուրացն առաքելոց առ մար-
Ար Ֆ· 212։ կէդոս , շրջելին վնասս՝ ի մէյար մեռայ ։

՚Ի հրամանատարս Աղգուէն՝ կայր սպանիացի ոմն մերիկոս անուն . սա կաշառաբեկ լեալ՝ եթէպ դիշերային ըզդուռնն որ մեծ յաղթութեան արեւմուտս , և եմուխ՚ի ներքս զզօրականս յղեալս անդր ՚ի մարկէդոս ։ ՚Ի վաղիւ անդր վաղքաջ էր առաւօտն մարկէդոս կեղծեաց ՚ի վէր յարձակեցաւ աբբադինայ , զի յայն կողմն ձգեսցէ զիմ զօրուն ջիղքին , և զԱղգուէն ևս՝ որ կից էր նմ՚ , և զի գիւրին լնցի նուաւ փոխադրել նոր գունդս ՚ի Աղգին անպատասպար ։ Ա՛մենայն յաջողեաց էր մեր ։ Օ՚զօրականացն երեսալ ՚ի նուաց ՚ի Աղգին , և տեսեալ զկայս գլխովին լքեալ և ըզդրունսն ևս , էր որս բազումք երեսալ և երթալ պաշտպանել աբբադինայ էդեմ մարկէդոսի , դեռ բացս , տիբեցին այնմ դռոյն կռուովք Կրկին ազգ եղև մարկէդոսի , Թէ տիրեաց Աղգուէն և մասին ինչ աբբադինայ , և մերիկոս խմբովն որ էր իւրով ձեռամբ՝ էր միացեալ ընդ իւր գունդս , փող հնչեցոյց դարձի . զի մի յաւար մնասեսցի գանձ արքային սիրակուսայ , որ ՚ի գետ մեծաձայ բուստ՝ որպէս կարծելոյ ։

Յայնմ պահու դադարման՝ յորում եղև զօրականացն սարտուցելոց պարապ գտանել փախստի , սիրակուսացիք այնուհետև աներկիւղ բացին մարկէդոսի զդրունս աբբադինայ , և առաքեցին առ նա պատգամատուս , պատուէր տուեալ ՚ի խնդրել ինչ , բայց՝ զի չնորհեացէ ըզկեանս անձանց և որդւոց իւրեանց ։ Ա՛րկէդոսի հարցեալ զկարծիս իւրում խորհրդականն առնէի , յոր ընկալեալ էր և զսիրակուսացիսն՝ որք յիւր բանակին էին առպատան՝ պատասխանի ետ պատգամատրացն և ասէ .

„ Հերն՚ի յիմնամեան ժամանակի չարաչար այնչափ օգուտ
„ ժողովգեանն հռոմկ՚ականի , որչափ հրամանատարք
„ սիրակուսայ՚ի քանի մի ամս ջանացան առնել նմ՚ չար ։
„ Ա՛յլ չար կամք նոյ չարարին ինչ ինձս , բայց անձանց
„ իւրեանց . և նոքա ինքեանք հատուցին ինքեանց զվնաս
„ գժբուն դաշանց , ախտպէս խիստ և գժնդակ , զոր հր-
„ ոովմայեցիք իսկ ոչ կամ՚ին ։ Արդ ամէն՚ են՝ զի պաշա-
„ բելի զսիրակուսա , ոչ զի սարկացուցից զնա , այլ զի
„ վերծուցից ՚ի բռնաւորէ՝ որով հարատևաբերին զնա
„ պարագլուխք սարտուցելոց ։ Սիրակուսացոց չէին ի-
„ բասունք զայնչափ ամաց յամեան անհնազանդութեան պատ-
„ ճառել պատճառս , Թէ այն եղև առ ի չգոյէ ազատու-
„ Թե , զի մերթ էր նոյ նմանող լինել իւրեանց քաղա-

,, քակցաց , օրք եկին խնդրել տեղի ապաւինի 'ի բանա- Ա՛ Հ· 540·
,, կին հռովմայեցւոց , կի՛ զՀետ երթալ օրինակին մերբ- Ն· Ի· 212·
,, կոսէ սպանիացւոյ , որ անձնատուր եղև 'ի նմա պահակա-
,, պանօք իւրովք · կի՛ գէթ կարող էին վաղագոյն և-
,, ընտրել զքաջ խորհուրդ անձնատուրե , քան ընտրե-
,, ցին անագան ուրեմն : Այդ պատիւ տիրէր մերոյ սիրա-
,, կուսոյ՝ ոչ ինձ Թուի , չէ՛ ինչ արժանի Հատուցումն
,, աշխատուե և վշտաց վանդիլ , որոյ յայտնիսում էր
,, կար և տարժանաւոր պաշարման տարաք '' :

Վերադարձ մասին յա- ԼԻՒ· ԺԸ· Ա՛·

Հետ բանիցս այսոցիկ առաքեաց 'ի Վղկին զդանձաւոր իւր գնդովք , զի զբաւմբ ածիցէ և պահեսցէ զդանձ Թա- գաւորաց · ապա ամենայնեցեալ պաշտպանօք զգրաւնա տանց՝ որոց Հատատարիմ գտեալ էր առ Հռովմայեցիս , յատար մանեաց զքիշն : Այսմիջ նա զերծուցանել զնա յայն ողորմ աղետից , բայց անՀնար եղև զանազատ վՀրա- մանն զօրականաց , որ Թէ զանապար նոցա՝ անձամբ ձեռն արկէին յայն : Այնչափ բազում խնդրեցին իսկ Հրձիգ առնել զբերակատա , և յատահել զնա · այլ նա ոչ կա- մեցաւ բնաւ անառել նոցա , և միայն գժուարաբե ախամեալ կամեաց Թաղացոյց ատրել զՀոխումէն այնր Հոյակապ քա- ղաքի , և զնամ ատրուկս գտեալս 'ի նմ: բայց 'ի բաց ար- գելեալ ոչ զգուել զոք յատատաց , չսպանանել և չաք- չարել զնոսա և իցէ , և չգերել զոք 'ի քրքացոց : Այս՛ Թէ ինչք յատարի առեալք 'ի սիրակուսա այնչափ եղեն , որչափ ատրէին 'ի կարբեդոնէ՝ Լեմ կը առեալ :

Պատ- մութիւն Սիւրակուսա- կան ի Պլուտարքոսէ 'ի Մարկելլոս· ԼԻՒ· ԺՁ·

Ապա ասէ Պլուտարքոս Թէ Մարկելլոս կսկիծ ան- Հնարին , մինչ 'ի սիրակուսա մէջ 'ի վայր կը նամ : Քրքիա- դես փախեալ յիւրում ընԼերցարանի , ոչ այլ ի այլ աշխարհիկ , որոյ չիցէ փոխ զանոյց աշխարհիս այսորիկ , կայր պատազեալ 'ի գնեսէն ձևոց ինչ երկրաչափութիւն , զոր ձևացուցեալ էր 'ի փոշւոջ : Այսմ յատեալ էր ոչ աչօք միայն , այլև ուշ ուշով , մինչև չիմանալ նմա ոչ զազմուկ Հռովմայեցւոց՝ որք վազին յայսկոյս յայնկոյս , և ոչ զգզգիւնն որ Հնչէր ըստ գրգին նոր : Այն 'ի զօրակա- նաց յանկարծ 'ի վրն Հասեալ՝ Հրամայէ նմ գալ զկնի Նո- սիլ ընդ Մարկելլոսի : Այդ նմ գլուխ գնալ ոչ սպառել վայր մի , զի գեռ միայն նմ լուծանել գիւր առաքելու- Թիւն առ ապացուցանել : Զօրականն՝ որում ոչինչ փոյթ էր զառաջնում և զապացուցումն , և ոչ իսկ իմանայր զնաւն , բարկացեալ ըստ յապաղել նմ , Մարկելլոս զսուր իւր , և սպան գնա :

Կսկիծ մեծ եղև Մարկելլոսի լսել մահու նմ · և զի էր

Ընդ Ս· 540։ Ե· Ֆ· 212։

հնար ընտրհել նմ կեանս՝ ոմն ըղձանայր , միտ եգ պատուել վկիշտակ նը ը մարթել ըլլ ։ Այլ և ինդիր արաք եալ ազգականաց նը , արար նը մեծարանս և մանուսոր հնորհս ։ Ասկ աքքիմեդեայ ետ առնել յուղարկաւորուն բազում խնամը , և կանդնեաց նմ մնհարձան ը մեծա-

Տեսուչքն Խորհ· գիւղ· ես· հատոր 64։

մեծ և նշանաւոր անձինս սիրակուսայ ։ Չը ը երկար անծանօթ մնացեալ շիրիմ նորա , և ի մոռացմոն անկեալ մինչև ի ժամանակս կիկերոնի ։ Որոյ եկեալ ի սիրակուսա ոմն զանձաւոր , հած զայն ի լոյս ։ Պատմեցաւ այս ի մէջ այլոց ։

Պօլիպիոս նախնեաց· հա· դր· ժ·

Բ.ռմամբ սիրակուսայ՝ բռվանդակ սիկիլեա եղև գաւառ ժողովրդեան հռովմայեցւոց ։ Այլ չարաբին ընդ առա , ոմն արաբինն զկնի ը սպանիացիս և ը կարքեդոնացիս , յորոց վ ը եղևն հարկ ինչ ոչնչ գին գնեն յաղեռոնէ , և պապէ պարտեռ ։ Սիկիլեա ի լինել ը ձեռամբ ժողովրդեանն հռովմայ՝ պահեաց զնմ զերը նախնի իրաւունս , և զնմ զերը սովորուն . և հնազանդ եղև նմա նոքիմբ պայմանօք , որովք հնազանդեալն էր իւրոց Թրգեայ ։

Բռվանդակ սիկիլեա եղև գաւառ հռովմայեցւոց։

Ակնկրոն· ի ընդեմ· ես· ընդ դեմ յորհնեալ· հատոր 15։

Լուրջք ինչ յառաջ զմոռանել սիրակուսայ՝ ի հնազանդութ , Տ· ոտակիլիոս ուԹռուն հինդ կարգեաց ցհաստաւոք էանց ի լինիբէոնէ յոտիկ . և մոեալ յառաջ ը զլուսանալ աւուրն ի նաւահանգիստ քրքին , էառ ըզբեռնաթռչ նաւս՝ որք լի էին ցորենով ։ Պալ եղեալ ի ցամաք իւրովք զօրականօք , աւար եհար զմոռ զջնջակայ սահմանս , և եմուտ անդրէնն մինչ ցհանուս բազում աւարաւ ։ Վարձ արարեալ ի լինիբէոն յետ երից աւուրց մեկնել իւրոյ անտի , եբեր ը իւր հարիւր երեսուն վարքայս , լի պէսպէս համբարօք , և առաւել անբաւութ ցորենոյ՝ զոր յղեաց վաղվաղակի ի սիրակուսա ։ Յս օգնականուն ղերծոյց պյաղեմեանս և պյաղեեալս ի սուզ՝ որ սկիզբն առնէր նեղել զնմ , և յաղեռաւոր պատահարայ՝ որք ի վ ը հասանէին նմ , Թէ եր հասել անագան ։

Մարկեղոս կարգաւորէ զիրազուԹիս սիկիլիոյ բազմաւորուԹիբ , ոչինչ անկեալ իւրումն օգտ ։

Լին· ես· խ· Պլուտարքոս· ի մարդիկ· ե· էջ· 309։

Մարկեղոս յետ առնման սիրակուսայ , սկսաւ կարգել զնմ իրազուԹիս սիկիլիոյ . և արար զայն այնպէս արգաԹութ , անօգտանդրուԹ անձին և ոդմմուԹ , մինչև զեբաստիկ կացուցանել զանձն , և անբաւուԹ առաւելուլ զաստիս հ·որկապուտուԹ ։ Յայն վայր՝ ասէ պլուտարքոս , մերաւի ցուցեալ էին հռովմայեցիք այլոց ազգաց՝ Թէ հղօր էին յոյժ յառաջորդուԹի մարտի , և ահեզ ի պատեռազմունս . քայց չև էին տուեալ ցոյց բարուԹ , մարդասէր խնամոյ , գԹուԹ , և ամ առաքինուԹեց պիտելոյ ետ բարւոք կառավարուն ։ Զսուի Թէ մարկեղոս եղև ա-

ռաջին՝ որ յայսմ նուագի եղոյգ յունաց , թէ հաւմմայե-
ցիք ոչ քաջութիւ միայն և հմտութիւ պատերազմի , այլ և ար-
դարութիւն առաւելութիւն քան զնոսա ։

Ա՛ինչև մի կնեալ էր մարկեդոսի ի սիկիլիոյ , ամի քա-
ղաքաց գաւառին առաքելոյն առնա պատգամաւորս ի հռո-
գալ վիրոգութիւնս իւրեանց ։ Ա՛յս կալաւ առ ամենին պա-
պես գնացս՝ ըստ պետպես լաւագունսն կի յարեկամանէ ,
զոր ցուցեալ էր բնակչաց նոյ առ հռոմայեցիս ։ Ա՛յնք՝
որք անդրդուելի կային ի կողմն նոյ , կի գնէի մնին ի
բարեկամն ի նոյ յառաջ զառումն սիրակատաց , ընդու-
նելութիւ գոհն շքով , ոչ բարեմիտ և հաւատարիմ դաշ-
նաւորք . բայց որք առ երկիւղն անձնատուր եղեն յետ
առանձին , ընկալան ոչ պարտեալք զօրինս , ոչ վնասդ
կամ եղև յաղթականին՝ գնել ի վէր նոյ ։

Վերջին դարձ քաջութեան Թէ մարկեդոնացւոցն ի սիկիլիա ։ Յայտ Թուի նորա ընդգէմ անձն բաղադ ։ Լիւիոս · լիբ · ԽԻ ։

Ա՛յլ դեռ կային հռոմայեցւոց ի սահմանս ակրա-
կանդայ ինացորդք Թշնամեաց կեղակարծելիք , իբ հրա-
մանաւ անտնոնի և եպիկուրեայ , որք միայն էին զօրա-
գլուխք մեռցեալ կողմանն կարքեդոնացւոց ի սիկիլիա .
և միս ևս երբորդ էին միանալ իբ նմ առաքեալ յանկն-
բազադ , ի հնուէ զտեղի հիպպոկրատեայ . և էր անուն
նոցին Ա՛նդոն և Մոլոն , որք էին ազգաւ ի քաղաքէն Ա՛ռ-
գոլոյ անմիբաղադ , ուսեալ էր զնմ արուեստս և գՀարս՝
որ պետանան ի պատերազմի ։ Ա՛ռեալ սկր խոսքս ի նու-
միդացւոց լիբերց պաշտօնակցաց , ասպատակեաց և աւար
եհար զգաշտավայրս Թշնամեաց . քաջալերէր և զիբեանց
դաշնաւորս , և ձեռնտու լինէր նոցա ի դէպ ժամանա-
կի , զի ոչ օգտեացին ի կռտակիցն լինելոյ , մինչև ի սուղ
ժամանակի հնուէ զամենայն զսիկիլիա հռչակաւ անուան
իւրոյ , և տիբոյնի զօրավիգն լինել այնց՝ որք միտէր էին
ի կողմն կարքեդոնացւոց ։ Երբև եմուտ մարկեդոս ի
դաշտավայրս խափանել զնորայն յառաջատուի , մուտ-
նէ սի չտուեալ պարապ ոգի առնլոյ , յարձակեցաւ ի վէր
հռոմայեցւոց , մինչ ի տեղի՝ ուր զկայ առեալ էր նմ ,
լցեալ զնմ վայրս ահիւ և տագնապաւ . և ի վազիւ անգր
պատահեալ նոցա պատերազմաւ իմն , ստիպեաց զնոսա
ընկրկիլ յետս ի պատնէշ իւրեանց , և ի փակ կալ ։

Ի սմին ժամանակի ի յառնել խռովուէ ի մէջ նուամբ
գացոց՝ երբև էրկք տարեւր ի նոցանէ լրեին զրանակն , և
չորան ի քաղաք մի մեծագոյ , մուտինէս չորաւ վազվա-
զակի գարձուցանել զխռովարարան , ջերմագին յանձն
արարեալ տլոց երկուց զօրագլխաց՝ չեռնարկել ի մարտ
ընդ Թշնամին , մինչև եկեսցէ ։ Ա՛ժ գինեալ նոցա ընդ

Ա՛ն · Տ· 540 ։
Ն· Ք· 212 ։

Ընդ Հ· 540։ այնպիսի աղաչարաւորեալ, որ թուէր նոյ ասասա հրամանի,
Եր· Փ· 212։ և նախանձայուզակ լեալ ընդ փառս նորա, աճապարեցին՝ ի
ցուցանել զիւրեանց անկախասէրն երթալ ձակատիլ ի
մարտ ընդ հռովմայեցիս ։ Իսկ արկեղոս՝ որոյ յանդիման նա-
լայ վանեալ էր զյաղթականն աննիբաղ, ոչ հանդուր-
ժեաց թէ լիցի վերջ յարձակեացին այնք՝ զորս վանեալն էր
ընդ ծով և ընդ ցամաք ։ Նոցին վաղվաղակի հրամայեաց
իւրոցն զինու վառիլ, և գիմել գերեցիկ կարգաւ ի վե-
րայ հռովմայեցւոց ։ Իսկ զօրեղին սոքա զդէմ ունել հռովմայեց-
ւոց . և առաւել իբրև տեսին՝ զի ելեալ գնա հիծելազօրն
նոսիմդացի, յոր առաւելապես հաստատեալ էր յոյս
յաղթութեան իւրեանց . և զի՝ կէս մի՝ ի դժգոհանաց՝ յոյր
սակս էր խռովելին, և կէս մի՝ ի կողմն գոլով մատնիւ-
սի, զոր միւս երկու զօրագլուխք ըմպահէին, հա-
տատեցին՝ ի միտս ունել մարտ ընդ մարկեղոսի ։ Իսկ վաղ-
վաղակի՝ ի պարտութ մատնեցան կարքեդոնացիք, կուսօր-
մանք բազում զօրականաց և ուղի փախց ։ Իսկ այս եղև
յետին շահատակութիւն մարկեղոսի՝ ի սիկիլիա, յետ որոյ
դարձաւ յաղթական՝ ի սիրակուսա ։

Իսկ ՔՀի մեռ էր կատարած տարւոյն, ընտրեցին՝ ի հռո-
մայ հիւպատոս՝ զԱԻ. փուլվիոս կենտումալոս, և
զԳ. սուլպիկիոս գալբա, որոյ գեռ չէր առեալ իշխա-
նաւորութիւն գահակալութ ։

Վարձցուք արդ յայն անցս՝ զորս Թողաք պատմել
գինի, առ չիջանելոյ զպատմութիւն անցից պատերազմին
սիկիլիոյ ։

ՅՕԳ· Վ·

Ի սոցին ընտրեալ հռովմայեցւոց հիւպատոս՝ Ի՝ լիկտորս ընծայեցան հռոմայ-
եցւոց ։ Ի՝ արշինեան պատ առ ապողոնիա ։ Ի՝ վաղերիոս պլեթոր ։
Ի՝ յաղեղոտաց ընկերեաց ի սպանիա ։ Ի՝ ազգն փառատաց ։ Ի՝ էգ-
նատիոս հերպատոս ։ Ի՝ սատիոս ալբինոս արկանէ մահն պիտեն-
դոնացին, որպես մահապարտ էր ընծայեցեալն ։ Ի՝ սատիոն ան-
գիտութեամբ ։ Ի՝ թաբերիոս առնու անարգն զգաղտն արան ։
Հարիւր և երիսունամեայ անցեալոյ ընդ ի՝ հռոմ
մայեցիս ։ Ի՝ սուտ պատրանէ ։ Ներքին ինչ ի՝ հռոմ ։ Ի՝ էքսիոն
ընկերակ գունաւորին ընդ սէրմոյ արտյն հռոմիոյ ։ Ի՝ ի՝ ի՝
ոսոյն հռովմայեցոց յարքային սէրմոյ հերհակոյր ։ Ի՝ ա-
նորոշութեամբ էսքեզդոնացոց ընդ Ի՝ ոլոյ՝ գնաց արտյն հռոմ-
գիս ։ Ի՝ սէրմոյ ի պարտութ մատնի երկիցս հեռ ընկերակ յերկոց մա-
սինեաց ոգոյ Ի՝ ոլոյ ։ Ի՝ ինքնիշխ սէրմոյն առնէն պիտեսիլ

ընդ հառվմայեցսովՀ : Պոմպոնիոս պիմար գօրավար , որպ՚ ևս ան-
հաւատարիմ մահսատու վանի յանձնանէ : Ոյրայեաւ՚է ՚ի ձիւն
էրօնէ՝ խափանին հրամանաւ էշխանաւորաց : Պ· շիպէոն Լինի շի-
ձուածապէս ՚ի տժոս հասանէ : ՚Ոչնփռուին մահսատուրաց եւ սահ-
արիուաց , ընդ որս եւ պոսթումիոսին՝ խոսիս պահսուհասի : Ինձ-
բուի ձնծի ջրմոպէսի : Պ·ոյրուին՚է ՚ի գինուորուի՚ն նոր Լին օրինա-
ճա : Պահանդ փարնանան ժխոհացեալ ՚ի հռովմայ՝ գարձոս-
յանինն չէին եւ մահապարտին : Տարնանդն ֆաղաջ մահնուի՚ն փոս-
եալ Լինի ՚ի յիւս աննիքաղայ · որոյ դէմ ՚ի վի՚ յարձակիալ դղե-
կին , ընդոս գնա ՚ի բացոսա պաշարիալ :

Կ· ՓԱՌՒՈՍ ՄԱՔՍԻՄՈՍ Ճ·
Ս· ԿՂՈՊԻՈՍ ՄԱՔՐԿԵԴՈՍ Ճ·

Ը· Հ· 538 :
Ն· Ք· 214 :

Աջաքին չհաստատուն կացան :

Զ՚ը հիւպատոսաքս կատան՝ որ զկնի եղև ևս ծանուն , ա-
րար զիւր առաջին շհաստատուի : Լ՚ը յայնժամ՝ քանն
ամեայ :

Փիլիպպոս թշնամանայ հռովմայեցւոց :

Ա՚եաբ , զն փիլիպպոսի արքայի մակեդոնացւոց ապա-
րել էր ՚ի նախընթաց ամի գաշն ինչ ըստ անհաւասար , որոյ
յայս վայր յապաղեաց կատարուին , մի կամաւորելոյ
գեապանաց նր : Հուսկ յետոյ յայսմ ամի յայտնի եղև նա-
մացաւ հռովմեացւոց : Ա՚ղերիոս պրետոր՝ որ հրամա-
նատարն էր նաւատնդիսի ՚ի բրունդուսիոն , և ՚ի ծովե-
զերեայս երկիրն հիպրուտաների , ըստնի պատգամաւոր
՚ի մնակաց օրինկոն քաղաքին եպիրոսի , որք կգայցին
նմա՝ թէ փիլիպպոս արքայ ջանացաւ ՚ի սկզբան առնուլ
պատերազմս , յետ անցանելոյ լնդ գետն Ա՚ոս , հարիւր
քան երկիպարգեան փորը նաւուք . բայց ապա սորքա-
ցեալ մի երեւելոյ նմա կարի իսն հեռի և գժ ուսրին , գի-
շերայն գաղտ մերձեցաւ յորիկոն իւրովք զորօք . և յա-
ռաջուսն յարձակմանն տիրեաց քաղաքին . որոյ նեսա
եր ՚ի տափարակ տեղւօք , և ոչ գոյր նորա ոչ պարիսպ ա-
մուր , և ոչ զօր բաւմանիւ ՚ի պաշտպանուել : Ա՚ղկ ապա
չկին զօրեղտոն՝ զի առաքեցեալ նշ օգնուել , առ անդրկն
վանեալոյ կենշամիս . որք անտարակոյս խորհկին չարիս և
ըզեմ հռովմեացւոց . և ոչ այլոյ իրի ապագաւ ըստարան
ըստ որիկոն , բայց զի ծովեցաւ նոցա քաղաքն այն գիպան
խորտրոց՝ զոր խորհկին մի խաւիոյ :

Ա՚ղերիոսի թողեալ զնոգ պահպանութիւն ծովեզերք
էայց ՚ի Տ· վաղերիոս իւր տեղակալ , և գնաց նաւա-
հանդիսիւ՝ զոր միշտ ունէր կազմեալ պատրաստ , բարձեալ
՚ի բնակարձնաւս զսխոսակի զօրականս , զոր ցանկացաք
պնդզմի էին բառական տանիլ : Ըստ հասեալ՝ յորիկոն

ԸՀ Հ· 538 ։
Ն· Փ· 214 ։

յեսիբորգոսին աւուր , հեշտեաւ վերծոյց զքէն , յոր փիլիպպոսի 'ի մեկնել իւրում , թողեալ էր տիար պահակապանս ։

Հարկանէ զնա առ ապրոնեաս Մ· վոլերիոս ազբեսաոր ։

Պատգամաւորք ապողոնիոյ եկին ատ առ վաղերիոս և զգացուցին նմ , եթէ փիլիպպոս պաշարեալ ունի զմեզ՝ մի՛ չիարաանելոյ մերոյ ընդ նմա ։ և մեք ոչ ևս զօրեմք դիմակալել նմ , եթէ 'ի հասուիայեցուցդ՝ ընդ օրս եմք միաբան , ոչ եկեսցէ մեզ օգնուիւ ։ Պատերազմունք լիւրիկիոյ դիւրեցին հասուիայեցուց ատենալ նոր գաշնաւորս ընդ այն ծովեզերեայս ։ Ի աղերիոս խոստացաւ նմ զկնդրեալ օգնուին . իսկ և իսկ խաղացոյց նաւօք պնթզմի երկու հնդ զօրականս ընդ հրամանաւ նեվիոսի կրնտացւոյ քաջի սպայի , որ ներհուն էր պնթզմի , պատուէր տուեալ զտեղի առնուլ 'ի բերան գետոյն Ոմոլայ , առ որով էր նիստ ապրոնիոյ ։ Իւրև եհաս նեվիոս յայն վայր , եհան 'ի ցամաք զիւր զօրականս . և պատուէր տուեալ ցեկհատաւոյ՝ որոյ էկինն , դառնալ 'յորիկոն , առ միանալոյ ընդ ինացեալ նաւս տորմիղին , խաղացոյց զզօրականս 'ի բացուստ գետոյն ընդ ձախասպարՀ՝ որում չէին զդուշացեալ մակեդոնացիք , և գիշերային եմուտ 'ի քնէք . և 'ի թշնամեացդ ոք ոչ գիտաց ։ Ի վաղուն օրն գադարեցին 'ի հանգիստ ։ և նեվիոս միտ եդ վնտել , արդեօք ինչ երևոյթս տեսանէր յայտոզնեա . և քանիս կարող իցէ քնքն մատակարարել զնոս և գոնդս մարզիկս ։ Ի ձախն՝ յոր եգիտ զնմ , վաստահացոյց զնա նմին , իբրև ազգ եղև նմա յիւրոց լսեաց՝ Թէ մակեդոնացիք կան անդրկեան , և ամենևին անհոգ ։ Ի ծ այսորիկ եղեալ լռեցոյն 'ի խաղաղական պահու գիշերոյ 'ի քաղաքին՝ եմուտ 'ի բանակ Թշնամեացն . որոյ այնպէս անփոյթ եկին պահպանութ , մինչև արանց աւելի քՀնդաց մտանել ընդ պատնէշն 'ի ներքս , մինչդեռ ուրուք զգացեալ ։ Ոչ Թէ ժուժ կալեալն 'ի սպանուէ , մարթ էր նմ անխափան հասանել մինչ 'ի վրան իսկ Թագաւորին ։ Ոյց աղաղակ այնց՝ զոր կատորեցան առ դրունս , զարԹոյց զմակեդոնացիս . որք այնպէս գահի հանան՝ մինչև չէարկ ոք ձեռն 'ի գէն , և ոչ խորհեցան անգամ վանել զԹշնամին ։ Թագաւորն իսկ փախուցեալ իբրու մերկ՝ ոչ էրն 'ի զարԹնուլ իւրում , վազեաց 'ի գետափն և զերծաւ յիւր նաւս այնպէս՝ որ ամենի էր և լոկով զօրականի ։ Ի րսիսի նախատինք իցէն այս՝ Թագաւորի և զօրագլխի ։ Ոտուն ընԹացաւ յայն կողմն և զօրն ամենայն ։

Իբրու երեք հնդ որք սպանան կիր ձերբակալ եղէն 'ի

քանակին, բայց բազում եղեն մեռեալք քան զկալանաւորս։ Եւ զեօթն աւուր հարկանէին զանանկ մահկանացուց, ապօրինացեալք փոխադրէին ի քէզ իբրեւանց զբարեաս, զբազխատս, և զայլ մեքենայս՝ զորս պատրաստեալ էր նմ՝ ի ծեծել զպարիսպ իբրեանց. ի մտի եդեալ՝ ի վար արկանել զնոյնս առ յապալ՝ ի պաշտպանութենէ քէզմէն, թէ ուրեք երբեք լեցի նմ անդրէն վտանգիլ։ Այնուհետեւ հողոպրուան ամ Թոզալ Հռովմայեցւոց։

Երբեմն եհաս աւետիքս յորիկոն, վաղերիոս խաղացոյց վաղվաղակի զնաւատորմիղ իւր՝ ի քերան գետոյն, զի մի Թոզայուսցէ փիլիպպոսի զերծանել իւրովք նաւօք։ Տեսեալ Թագաւորին՝ Թէ ոչ զորէ պատերազմեալ պատահիլ Հռովմայեցւոց ոչ՝ ի ցամաքի ոչ՝ ի ծովու, հանեալ նախ՝ ի ցամաք զմեծն ինչ իւրոց նաւաց, և զինագետսն հրձիգ արարեալ, զարձաւ՝ ի մակեդոնիա ըստ ցամաք մեծաւորդօք զօրականաց, որոց յորովք եին անգին և անկարասի։ Ա՛. վաղերիոս ձմերեաց յորիկոն՝ իւրով նաւատնդխիւ։

Ի սպանեալ կարքեդոնացիսն՝ ի սմին ամի գառաջինն զբացան իւիք։ Ետայ զինն պիսան բազում ձախողուեցեալ, և պարտեցան՝ ի բազում պատերազմունս, յորս զնա՛մ ըստ մի հաշուեալ, մեռցին՝ ի նոցանէ մեռեալք և կալանաւորք՝ աւելի քան զքառասուն և հինգ հնդ այլ. Թոզ զնոսուն փիղս՝ որք կրէանն յայնս, և զպրօշս աւելի քան զհարիւր յիսուն՝ որք առան՝ ի նոցանէ։ Ամ. հռոմն՝ ի յերեքհարիւր զօրագլխացն հռովմայեցւոց, որ հրամանատարն էր ի սպանեալ, ըստ պատուիրեալ իւրում եղբօր խոցեցեալ յաղեր ահագաւ՝ ի միում յայնց պատերազմի։ Հռովմայեցիքն յետ յաջողութեանցն՝ նախատինս համարեցան Թոզալ յետ հնգամեայ աւուրց՝ ի ձեռս կարքեդոնացւոց զսակ գոնեսն քէզ, որպ աւեր լեալ էր պատճառ պարտեաց։ Ոչնչ հալածեցին անտի բռնութ զպահակսն կարքեդոնացւոց. և առեալ միանգամ զքէզն, զարձուցին անդր՝ որպէս հնար եղեւ ժողովել յառաջնոց բնակչաց։

Կ ՓԱՌԻՈՍ ՄԱՌՔՍԻՄՈՍ· Ա՛. Տ. 539։
Տ· ՍԵՄՊՐՈՆԻՈՍ ԳՐԱԿԿՈՍ Բ· Ե՛. Ր. 213։

Ի սկզբանն յերկուց հիւպատոսացս՝ որպէս էր ասեալն փաբիոսի։ Երբեմն սոքա՝ ի հռոմ, ուր բնաւրեալն եին՝ յորժամ չէին անդ, միա եղին կարգադրել զպաշտօնեայսն գաւառաց և զնդաց. և պատուիրեցաւ գրել՝ ի պետս բուն՝ ի երկուս նոսը լեգէոնս, և քսան հինգ գաշնաւորս։ Հիւպատոսքն խոհեալ զայսոսիկ լեգէոնս, և լցուցեալ

Ի ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԳԼՈՒԽ ՃԿԸ.

Ի ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԳԼՈՒԽ ՃԿԸ.

Յաջողութիւն հայոց՝ ի սպանեալ։

Ա՛. Ե՛.

Բաժն գաւառաց։

Ա՛. Ե՛.

Աք Ա· 539։ Նե· Ի· 213։

զայլոց պահասորդս , ուշ եդիմ ըզ սովորութե քաւել զնոքանչան աշխարհիս , զորս տիտոս վեսպասիանոս կոչէ՝ [1] մնասուն ցնորս , որք խաբէն կայս և չահանգս , և ասպա հատարին խնդութիւնք արժանաւորք մտածուին ։

Մեկնիչ հին պատմագ։

{}Եւ ապարդուհեա յուղի անկան հիւպատոսք՝ սեմպրոնիոս ի կողմն լուկանիոյ , փաբիոս ի կողմն ապուլիոյ ։ Նոյն սը եկն եհաս նիմ մոտ ի սուրսուլա՝ վինուցիոյ ըստ նովաս ոմն հանդիսական տեղական ։ Ի գալ որդւոյն ըստ առաջ հօր իւրոյ , դահճիք՝ որք երթային զառաջեաւ նը , ի պատիւ հասակին , և առ մեծարոյսն առնն մեծի՝ թողին նիմ երթալ յառաջ երկիարաւն , և չասացին ինչ . և նա արդէն անցեալ էր ընդ մեծատանսն ։ Նայց իբրև զգաց որդին , հրամայեաց յետոյորդ դահճին՝ որ գնայր անընդմիջապէս յառաջոյ նը , առնել գլուխ պարտս ։ Նայն ժամ՝ ի ձայնել սպասաւորին առ ծերն՝ գնել զոտն՝ ի գեղին , հնազանդեցաւ նա վաղվաղակի . և՝ ի մերձենալ առ հիւպատոսն՝ ասէ . Խնդէ որդեակ իմ պեսոնենէ , ըն գիւղացիս հիւպատոս ։

Գասեթոս ալենիոս աքսիեցի մատենագիր զկաբքեդոնացիս , որպէս մատենագիրն էր ըզդհռոմայեցիս Լիւս· եզ· իե·իե·

{}Այս բանակեցոյ՝ գասեթոս ալենիոս արպիեցի եկն առ հիւպատոսն դիշերային , ըստ իւր ունելոյ միայն երիս ստրուկս . և խոստացաւ նիմ առ՝ ի ձեռս՝ զարսի , այսու գաշամբ՝ զի ըստ երախտաւորութեն լիցի և փոխարինութեի ։ Գնալիոսի առաջի արարեալ վիրգուլեին՝ ի պատերազմական խորհրդարանի՝ ,, ոմանց կարծիք այս եղեն , զի ,, գան հարեալ գլխատեացի , ոմի գասալիք որ և մատնիչ . ,, որոյ ոչ այլ ինչ է գիտուին , բայց իւր օգուտ ասէն . ,, Թշնամի է նա երբեմն այսմ , և երբեմն ամեմ ապրի ։ ,, {}Եւ պատերազմին կամեալ , կարծեալ Թէ պարտ է ,, միշտ անցանել՝ ի կողմն բարեբաստիկ , յայսմեցաւ՝ ի ,, կողմն աննիքաղաղ , յինքն յանկուցել յիւրում ապրս. ,, տամբուն վիրք քիքակիոց ։ Նայ ժամ ասեալ ընդեմիւ. ,, րոյ ակնկալեալեն և ըղձի՝ Թէ իրաղութիք հռոմայեցւոց ,, ի լաւ կողմն էն , և ՝ն՝ոքնապետութիւնն երևի ոգի առ. ,, նուլ , մնալի առ այնոսիկ՝ որոց մատնիչն էր ի սկզբա. ,, նէ , առաջի առնել նոր մատնուն ։ Այրտ նը միշտ է՝ ի ,, մի կողմն , և մարմինն յայլ կողմն . միանգամայն Թշնա. ,, մի անարգ , և դաշնաւոր գերող ։ Այդ արժան է պա. ,, տուհասակոծ նշանակել զգա , և հանդիսանալ մանկա. ,, վարժին փաղերիոյ , և բժշկին պիւռոսի , ոմի երբորդ ,, իմն խրատուուն մատնչաց և հաւատադրուժ արանց , ,, որք կամիցին նմանող լինել նմա ” ։

[1] Խաղալիքն աշաց և ականջաց առաւգաւթիք համարեալք ։

ՈՎ ՀԱՅԱ միտ եղև Հայր հիւպատոսին, ասէ· ,,Ի ժա- ԱԾ. 539։
,,մանակի՝ յորժամ բորբոք է յիմ կողմանց պատերազ- ՆՐ. 213։
,,մի, խորհուրդ ի միջի լինի, ոչ թէ ի վայելս իցեմք
,,անխռով խաղաղութեան։ Վտանգակ զրգռելոյ զիշո-
,,վուրդս իտալիոյ պինդ ոտնել զկողմն կարքեդոնացւոց
,,տարագիպ ինն խաստութ, լաւ ևս լինի քանալ զարձու-
,,ցանել զնա ի դաշնաւորութիւն հռոմայեցւոց։ Այսուհե-
,,գնալ ընդ այնոսիկ զոք կամին դառնալ ի դաստ ութիւն,
,,և անխոհեմանալ։ Այնժե կայ թոյլատուել տարանելոյ ի
,,հռոմայեցւոց, և չիք ազատուի անդրէն միանալոյ ընդ
,,նա, ապա անշուշտ վաղվաղակի իսկ հռոմ միասցե ա-
,,ռանց դաշնաւորաց, և բոլանդակ իտալիա միաբանեսցի
,,ցի ընդ անկիբաղալ։ Վասկաս ոչ էն իմ կարծիք՝ հաւա-
,,տալ ամենեցուն ալանիոսի։ Հայեմ իրողութիւն՝ յիրաւի է
,,ոմ զ ընդ միջին գնալ Հաննոպարտ։ Ընդէնչ հայեցեալ մեր
,,առ այժմ, արդեօք ընդհանուի իցէ դա, թէ դաշնաւոր,
,,տարկ է մեզ ոտնել զդա վակեալ մնալ ի բանակին յան-
,,քոյթ և ի հաւատարիմ քրիքի ուրեք, առեալ նմա առ
,,զատուկ երթևեկիկ՝ ցորչափ տեսէ պիտոյին։ Հաւարտ
,,պատերազմին լեցի գատաստան, տեսանել որ լաւ իցէ,
,,պատժել զնա ըստ անցեալ ապատամբութ, եթէ ներել
,,նմ ի շնորհս այժմեան զդատուն։'' Ընդ դատս և այ
,,մի ոք՝ անհաւան կարծեաց փաբիոսի։ Այնչին գնա և զըն-
,,կերս նը ի շղթայս. և առաքեցին ի կալէս, հանդերձ
,,ծաղանձ ոսկւով զոր բերեալ էր նը ընծ իւր. պատուէր
,,տուեալ պահել ի զդուշուե։ Ոտուէ շղթըը ընծ քաղաքն
,,պահապանաց, որոց յանձն էր ոտնել զնա ամրափակ ի
,,դիշերի։

Յորժամ ազդ եղև լնահիաց արպեայ, թէ չիք նա ի բա- Քաջութիւն
զաքի, իսկդեցին ասա անկ զդուշութիւն, բայց ի զուր։ անգեղեալ
Այնժ զի դլխաւոր էր ի քրիքայիս, լուր փախստեան նորա անիբաղայ։
հնչեցեալ ամ ուրեք, արկ ի քրիքն այնպիսի ահ ծ խոռ-
վուն և զարհուրանս, մինչև առ աշի ապատամբուե հարկ
համարեցան զդացուցանել անհիբաղայ, որ ինչ եղևն։
Ընդև այս լուր նմա ի վիշտս. զնա զի բայ ի համարելոյ
նը ի բազմոց հետ զալքինեոս այլ մի կեղծաւիտ՝ յոր
չիր ինչ վստահ, եդիտ փախստեանն նորա պատրուակ
յինքն առաքանելոյ զինչս նը, որք նին բազում յոյժ.
Այլոյ առ երևեցուցանելոյ, թէ զկնի ընդրուե իւր է ի
ցասմանէ, և ոչ թէ յապահուէ, եցոյց առ լնտանիս նը
ոչ միայն խաստութ, այլ և խժդժական անգթուե։ Այս-
քերէ՝ ի բանակն գինն նը և զորս. և մնանեալ գինն ի

Ա՛ Հ· 539 : Ն· Ք· 213 : տանջանաց՝ առ իմանալոյ նախ՝ թէ զի՛ է՞ղև գասիոսի , և երկրորդ՝ թէ ո՛րչափ ինչ ասկի և արծաթի ե՞ն ողջ՛ի տան . իբրև տեղեկացաւ ամի , հրամայեաց այրել զնա կենդանւոյն . և հրամանն անդէն կատարեցաւ :

Փաբիոս առ Նու անդրէն զքաղաքն ազ պի :

Վաթիոսի մեհենաւ՛ի սուէսսուլայ , եդ՛ի մոլի պաշտել՝ վարպի : Օ՛ննեաւ մծռուստ զդիրս և զպարիսպ նը , հաստատեաց՝ ի միտս ընկարկանիլ նա յամթակոնմանէ , որում չէին կարի զգուշացեալ : Առաքեաց հատուած մի յիւրոց ընտիր ընտիր սպայից և քաջ զօրականաց , պատուէր տուեալ սանդղովք ելանել գիշերային՝ ի պարիսպ անդր յայնմ կողմանէ , և ապա խորտակել զդուռն մի ցած և նեղ՝ որ հանէր յանկարծահաս ինչ՝ անշէն կողման քաղքին : Այնպէս՝ ի վե՛ր ի դէպ ժամու և մըրկի , որոյ սկսեալ զՏ՛ըկածաւ գիշերոյ՝ հարկեցոյց զպարսպապահս ամիսոփել ընդ հալածեալս , Թողեալ զիւրեանց տեղի : Այլն սանդղովք՛ի պարիսպն , և խորտակէցին զդուռնն : Ի հնչել փողոյ՝ որ էր նշան ժամադրութեան , փաբիոս յառաջ խաղացոյց զգունդս , և փոքր մի յառաջ ընդ զուսանալ աւուրն եմուտ՛ի քա՛ղ ընդ խորտակ դուռնն : Յայնժամ միայն զարթեան Թշնամիք , յորժամ դադարեաց անձրև ընդ մէջ : Պահակապանքն զորս Թողեալ էր անմիթաղալ յարսի , էին հինգ հնդ հնդ . յորս յաւէլան՛ի քնակչաց երեք հնգից և յիւրեանց քաղքացւոյ՝ վնասելոք իւրեանց ծախիւք : Վաթքէդոնացիք չկռտահայեալք՛ի հասատարմութենէ նոյ՝ և զանգիտեալք՝ Թէ գուցէ անձամբ՛ի վե՛ր յարիցեն նոյ՛ի Թիկանց , խաղացուցին վե՛ր յառաջոյ : Կռուեցան զառաջինն ընդ խաւար և՛ի ձմնապարհս անձուկս , յորժամ կարէին ունկնին հռոմմայեցիք ոչ միայն զմուտս ճանապարհաց , այլև պարկս տանց մծռուտս դրանն , զի մի հասանցեն՛ի նոսա քարինս՛ի բարձանց : Ո՛չ ինչ՛ի կռուի էին , քնակիչք արպէսզի լուեալ վնասինս հռոմմայեցւոց , Թէ ետուք զանձինս ազգի օտարի և բարբարոսի , եդին զվկայութի , Թէ այն եղև ընդմէ կամայ մերոց . և Թէ առաջնորդք մեր վաճառեցին զմեզ չսպասեալ մերումն հաւանութե : Նոյ իրազգած լինելոյ՝ ի միմեանց , իբրև էանց վայր մի , և արեւոտը քաղաքին յանդիման եղեալ հիւպատոսին՝ ընկալաւ ապահովութի Թէ ոմ անց անցեալք՛ի մոռացեալս լինին , քնակիչք արպէսզ յանկարծակի զարձուցին զկնիս՛ի վե՛ր կարբեդոնացւոց : Յայնմ վայրի իբրու հաւար սպանիացիք և մնին՝ ընդ զօշակաւ հիւպատոսին , ոչ այլ ինչ խնդրել՝ ի նմանէ , բայց զի տացի լնուլ հրամանն պահակապանաց

կարքեզմնացուց մեհենէլոյ ՚ի բաց ։ Իսացան վազվազակի կարքեզմնացուց զրունք , առանց իւիք խուեէլոյ զնոյն , ոմի և հրամայն էը ։ որք և չորան առ անմիջապէ մծատ ՚ի սալապիա ։ Ա.յսու օրինակաւ զարձաւ արպի ընդ ձեռամբ լինել Հռովմայեցւոց . և ոչ կորոյս յիւրոց քնակեաց և ոչ մի, բաց յայնմանէ՝ որ մատնեաւն էը զնա երկիցս ։ Յուսաւ սպանիացւոց կրկին վէաը . և սոքա յայնմհետէ զտան միշտ հաւատարիմ առ Հռովմայեցիս , և եղեն նոյ նպատատատոյց ՚ի բազում դէպս ։

Ա՚ինչ էիմն մի ՚ի հիւպատոսաց յատուելոա , և միւսն ՚ի լուկանիա , Հարիւբ և երիսուսան երեէելի քաղաքացիք կապուսյ՝ պատճառանօք ասպատակելոյ գերկիր Թշնամւոյն , Հրամայն առեալ յիշխանաւորաց ելանել արտաքոյ ՚ի գքիչն , չորան ՚ի բանակ Հռովմայեցւոց մծատ ՚ի սուէաստուա , ուր Հրամանատար էը Կն. փուլվիոս պրետոր ՚ի բացակայուե փաբիոսի հիւպատոսի ։ Երեէեալ առաջապահոյ՝ խնդրեցին ՚ի նոցանէ մնանել առ պրետորն . զի ունիմք ասէն խօսիլ ՚ի նմա գկարեւոր ինչ իրաց ։ Կն. փուլվիոսի՝ իբրեւ ազդ եղեւ Հայցուածն նոյ , պատուիրեաց տատանց ՚ի նոցանէ գալ յանդիման լինել անդէն . և լուեալ ՚ի նոցանէ զոր խնդրելին , նյ՝ զի զարձուսցին ՚ի նա ինչ իւրեանց , յորժամ կապուա զարձցի ՚ի տէրուէ Հռովմայեցւոց , ընկալաւ զամենեսին վստ ՚ի պաշտպանուէ՝ հասարակապետութեան ։

Ա՚ևմպրոնիոս տուդիտանոս պրետոր , (այս այն տուդիտանոս է , որ ՚ի դիշերի յետ պատերազմին կանոնեալ զերծաւ՝ անցեալ ՚ի միջ Թշնամեաց , մինչ այլք զոզայեալ զերկիւղ՝ ոչ իշխեցին ելանել ՚ի բանակին .) սա տիրեաց առէրնոյն բանուէ , ապարեալ առելի ՚ի գՀռոմ կալանաւորս , և զաեալ ՚ի նմա յաձախուէ յոյժ պղնձի և արծաթի զրամոց ։

Ա՚ոմին ժամանակի հրդեհ մեծ անկեալ ՚ի Հռոմ , առեալ երկուս զիշերս , և սիւ մի . և յաշխին զարձոյց զզազաւմ շինուածս վնասրականս և զանուանս ։

Ա՚ոմին ամի երկու շիպիոնք պրոտակոնսլալք յերեէելի քաջութենչ զոր ապարին ՚ի սպանիա , ուր ՚ի վէր Հնոց զազաւնաւորաց՝ զորս զարձուցին ՚ի կողմն Հռովմայեցւոց , յա էելին և նորս , ձգեցին գյոյս իւրեանց մինչև ցափրիկէ , և չէ լուեալ Թէ սիփակ արքայ մեծի մնասին նուսիդոյ՝ որ բարեկամն էը կարքեզնացւոց , յանկարծ յոյսանեցաւ Թշնամի նոցա , առաքեցին առ նա զեսպանութիւնս եւ բես սպայս ՝ , պատուէր տուեալ Հաստատել զարեկա-

Հարիւբ և երկուսասան կռնգանեալ ցեր անձանաւորս ՚ի Հռովմայեցւոց։ Լիւ. Խ· Խ։

Ա՚ևմպրոնիոս տուդիտանոս պրետոր։ Ա՚ետ։

Հրդեհ մեծ ՚ի Հռոմ։ Ա՚ետ։

Երկու շիպիոնք զազաւնաւորն զորս զարձուցին ՚ի Հռոմ։ Լիւ. Խ· Խ։

* Երեւ հաւ. Իւտրոպիոս ։

Ա՛ք Ա· 539· Ա՛ն Ա՛· 213·

մուելի՛ն· և դաշնաւորուի՛ն ընդ՝ի՛ն, և խոստանալ՝ զի՛ եթէ հա-
նապազորդեսցի տալ պատերազմ ընդ՝ կաթքեդոնացիս ,
ժողովուրդն հաւատեալ՝ եկաւ ընկալեալ առ՝ի նմանէ
նպաստաւորութի՛ւն մեծ , և ինքեանք իսկ՝ ամ՝ իրօք հնար
եղեցին կատարել զնա՛խայտն նո՛ր , և յուցցեն լիով զերախ-
տաւորութի՛ւն իւրեանց : Ա՛ռաքինոյս իշխանն ընկալաւ
զդեսպանան քաղաւ՛ն խնդութի՛ւ . և՛ի խոստակցե՛ն ինչ՝ զոր
արար ըստ երես պատգամաւորս , որոց բնաւք էին հին ա-
ւուրց սպասք , ի վե՛ր եղանակի պարզմեալ , զարմացաւ
ըստ բարեկարգութի՛ն՝ զոր հաւմայեցիք տալին պահել իւր-
եանց զօրաց , և՛ի բազդատել ըստ իւրումն քան իւրեանց
տարագու՛ , ծանեաւ՝ թէ չայիմ արուեստի գե՛ւ ծրչալ
ինչ՝ մնայ նո՛ւ ուսանիլ : ,, Ինդրեաց՝ի՛ նոցանէ՝ ոչ առա-
,, ջին առհաւատչեայ բարեկամութի՛ն և գաշնաւորութի՛ն՝
,, զոր առաջի առնէին , զի երկուք միայն՝ ի նոցանէ
,, գաթձցին առ զօրագլուխս իւրեանց՝ առ՝ ցՀամար վիւ-
,, եանց յանձնառութի՛ն . և զբրօրդն թողցեն առ ու-
,, ուցանելոյ իւրոց զօրակոչաց զպատեազս պատրաստելոյ
,, հեծի . յորում խոստովանէր , թէ իւր նուիրագործ՝
,, այլով միաստիճ քաջ՝ի ձիափարել , ոչ գիտէին ինչ :
,, Ցուսել՝ի վե՛ր . թէ՝ի սկզբանէ հեծի ազգիս՝ մեր նախ-
,, նիք ոչ երբէք պատերազմեին այլազգ . և ես և իմ
,, զօրականք այսպէս ուսաք՝ի մանկութի՛ն : Ա՛յլոց գի կայ
,, իմ թշնամի , որոյ է տէրը հեծեալազօր , փոյթ մեծ է
,, ինձ հաւատարիլ նմ՝ յայդմ մասին : Ա՛յն իմ՝ որք շատ .
,, բայց գօրծ է միայն , թէ ասցին՝ նմ՝ վէրք յանկաւորք ,
,, և ուսցին վարել քաջ . և զի պահեսցեն զիբեանց կայս
,, ի պատերազմի , և մի խոնեսցին՝ի կռիւ՝ ըստ բերմանն ,
,, որպէս է նմ՝ սովորութի՛ն ,, : Պատասխանի եհան դեռ
պանքն . արագացաք ըստ կամս քո . բայց խոստացո՛ղքդ , ա-
ռաքել անդրէն զօգայն զոր թողումք , եթէ՝ ոչ իցէ
համք զօրագլխաց մերոց կալ՝ ինալ նմա՛ի սահմանս քո :

Ա՛պայիս անուն էր Ա՛· ստատօրիոս : Ա՛՝իւր երկուք
դարձան տալ ցՀամար զիբեանց դեսպանութե՛ : Ա՛յս սի-
փակ ևս առաքեաց յիւրացն ըստ ընդունելոյ զխոստումն
և զյանձնառութիւն զօրագլխաց հաւմայեցուց , և պա-
տուիրեաց նոցա յօրդորել զնուիրագիսն զինուորսն՝ի
գունդս կարքեդոնացւոց , անցանել՝ի կողմն հաւմայեց-
ւոց : Ա՛ստատօրիոս՝ի բազմե՛ն անդ երիտասարդաց նու-

Ա՛ր՝ի ապա-
նէ հաւմայե-
ցւոցդ յար-
դարն սեպհա-
կաւ հեծեա-
կազօր :

՝ Ա՛ստիպեցո՛ւ էր ընդունել հաւատ
սեպհական՝ ի հնամեայ սանդ տաճա-
ճուրեն ընծան , զոր ընդունէին

՝ Ա՛յսոցիկքս առաքել սերեցին , և՝ ի հա-
զինեցան՝ յամ՝ի ամենայն զինուն
սեպհա :

միգացոց եգիտ զաւազանն՝ի կազմուել դասուց դասուց Ա՛ Հ· 539։
հեաւակազօրու վը սիփակայ · որոց ուսոյց զնմ՛ զկի- Ն՛ Ի· 213։
նուորական մարզս և զղջիջղջանս · կՀետ երթալ իւրեանց
զբօշուց , և հաստատուն կալ՝ի կայն՝ի շարս իւրեանց
իրրև զհռովմայեցիս ։ Ընտելացոյց նա զայն զօրականս
յաշխատուԹիս և յամ՛ պահպանուԹիս զինուորական քա-
ղեկարգուԹեանց , ոչ սովորուԹ էր՝ի զօրս հասարակապե-
տուԹէ · մինչև Թագաւորին վազվազակի եսկ ոչ փորը
գրել զՀեռևակազօրն քան զկԹէլազօրն , և յաղԹեաց
իսկ կարբեդոնացոց՝ի միուԹի՝ի պատերազմաց , զոր ետ
՝ի դաշտավայրի ։

Վեսպասիք սիփակայ և յարուցին՝ի սպանիա ընդ-
վզուԹի , որ մեծապէս օգտեաց հռովմայեցւոց կողմանն ։
Ալ ասեն զի նուամիդացիք իրրև լուան գնացին եկաւորուԹի ,
մեռին գրեԹէ առ հասարակ ընդ զօրաւոր նոցա ։

Դաշնադ-
րուԹիւն կար-
դեդոնացւոց
ընդ Գալոյց

Իրրև լու եղև կարբեդոնացոց դաշինն՝ որ եգիտ փորը
մի յառաջ՝ի մէջ սիփակայ և հռովմայեցւոց , առաքեցին
զեսպանս առ Գալա Թագաւոր միւսոյ մասին նուամիդիոյ ,
որոյ ժողովուրդք կային մասսիլացիք , խնդրել զնորայն
դաշնաւորուԹիւն և բարեկամուԹիւն ։ Գալոյն եր սրգի մի
մանչիսսա անուն , որ էր եօԹնուտասնամեայ , բայց
յայնմ միամուդ հասակի սայր առհասարակ այնպիսի
քաջուԹիւ , մինչև ասեն զնմ աւիկալէլ , Թէ Թագուցոյ իւ-
րոց զաւակաց Թագաւորաւ մեծ և ձոխ , զոր էին ընդա-
լեալ յերբոյ նախնեաց ։ Պատգամաւորք կարբեդոնաց-
ւոց զգացուցին Գալայ , Թէ ,, Սիփակ միաբանեցաւ ընդ
,, հռովմայեցիս միայն յայս սակս , զի զօրասցի ձեռնտու-
,, ուԹիւ նոցա՝ի վերայ այլոց Թագաւորաց և ազգաց սփրի-
,, կոյ · Այդ օգնեա և քեզ փութալ միաբանել ընդ կար-
,, քեդոնացիսք , և մինչև անցեալ և սիփակայ՝ի սպա-
,, նիա , կամ՛ հռովմայեցւոց յաթրիկէ , բաւական մնի քեզ
,, խել քեզ՝ի նեղել զնա , զի ցայս ժամ ոչինչ նպաստ
,, ընկալաւ ընդ նորա՝ի հռովմայեցւոց , բայց զղաշնա-
,, զարդ անուն ։ ,,

Սիփակ՝ի
պարտուԹիւն
մասին ել-
ոյց հետ-
դհետ յերկ-
ար ոտա-
նաւոր որդ-
ոյ Գալոյ ։

Ընդունի նոյն աշխատ՝ի համոզել զԳալա՝ի ժողովել զօրս
Աֆրիկեցւոց յանձն եղև խաղացուցանել զայն յօդնուԹիւն
նմ · որոյ միաբանեալ ընդ գունդս կարբեդոնի՝ յաղԹեաց
սիփակայ՝ի մեծի պատերազմի , յորում անկան երեսուն
Հազար արք ընդ ընդ երեսս գաշտին ։ Սիփակ սակաւաձեռն
խոհեմով հնձելոյ խոյս ետ յերկիրն մասրիտանացւոց՝
քանակելոյ յերկրի սահմանաց սփրիկոյ առ ովկիանոսիս մեռ
՝ի նեղուցն կալպեայ , (որ է ձիպԹէքեա ·) ուր իրրև ետկն

Ընչ ՀՀ· 539։ Ն· Ք· 213։ բազմութիւք միաբանիլ ընդ նմա բարբարոսք, ձգեալք ի հայրաւոյ անուան նըշ, նա անդէն վաղվաղակի կատոյց խուռմբ զօրու երևելի։ Այլ մանկիսիսա չթողացուցեալ նիշ ժամանակ անդրէն զօրանալոյ, կիշ ի սպանիա անցա նելոյ, յորմէ էիր ինչ բացատ, բայց դարձն անցիւք ծո վու, եհաս նմա վաղվաղակի իւրովք յաղթական զօրօք։ Յաւելեալ անտանօր իւրով զօրուիշ առանց օգնականուն կարքեդոնացւոց՝ միւս ևս պատերազմ ընդդէմ սիփա կայ, որով և եղև մեծաշուք յոյժ։

Կէտիքերք ակիզբն առնեն զնուռ ըել ընդ հռոմ մայեցւովք։

Ի սպանիա այլ էիղև ինչ յիշատակաց արժանի, բայց միայն՝ զի զօրագլուխք հռոմայեցւոց ձգեցին զգեռա հասակս։ Կէտիքերաց ի դրօշս իւրեանց։ խոստացեալ նշ թէ վայելէլ ունին ի նոյն նպաստս, ոչ սակ արկեալ էր նշ ընդ կարքեդոնացիս։ և թէ ինքեանք հանդերձ ձեալ են առաքել աւելի ընդ զերբք հարիւր երևելի սպա նիացիս յիտալիա, ի քեցել՝ թէ հնար իցէ, զնուռ ազգակիցս զինեալս ի ծառայուն անմիթաղայ։ Ինչև ցայս ամ հռոմայեցիք՝ ընդ տիտոսի լիվիոսի, չէին երբէք առել ի զօրս իւրեանց զօրականս վարձուորս։ Կէտիքերք եղեն առաջինք, որք մտին յայն այսու պայմանաւ։

Լին ԹՀ· ։

Ի լինել այսց անցից յատիրակ և ի սպանիա, կայր անդ նիւթաղ յերկրին տարեդատին, անկն ունելով տերել քա զաքին մատունեցիք բնակչաց։ Ի աղաքք ինչ աննշանք անձնատուր եղեն ի նա։

Ի նմին ժամանակի յերկոտասան ժողովրդոց բրու տիոնի, որոց յառաջ ընդ զամն ինչ կալեալ էր զկոզին ան նիւթաղայ, կոնսեռատիացիք, և Թուբրիոնացիք, որ են սի քարեսացիք, դարձան ի բարեկամութիւն հռոմայեցւոց։

Պոմպոնիոս սխմար զզօա վար, ոչ և անհատառա բիմ մաքսա ուս վանի յանունն։

Օ օրինակի սոցա զՀետ երթալոյն յոլովք, թէ էիր խա փան արկեալ պարտութիւն՝ զոր ձգեաց յանձն իւրով յանդգնութիւք։ Պոմպոնիոս մէկնացաւ ի Ասիական դաշնաւորաց։ Ար սա մաքսատուս յառաջ քան զնաւնիլ յիւր պատերազմն։ Գուտ ինչ գործեալ տըրա յերկրին բրուտացւոց ի վր թշնամեաց հաստաբատուաց, այսպէս փքացեր ամբարտաւանութիւք ի սրտի, մինչև կարծեր զանձն լինել մի ի քաջահմուտ զօրավարաց։ Նոր ժողովեալ հաւաքեալ տագնապալ խառնուրդ ինչ գնդաց, իշխեաց

1 Կէտիքերքս՝ հոն էր տալոյ- բերան ու գնդապետ, նե գաղափարի 2 Փոսիկներս զորմէ շատ գրէ- խոն, հռոմայեցւոց պիտոնի ընկերն։

եր[թ]ալ տալ պատերազմ ընդ անոնսիկ , որ կռտորեաց , և կալանաւորեաց զաղգս արա նորա զհամաշխարհիկս և զտարուկն՝ անկիրթն իբրև զպարապետս իւրեանց : Վոքը կորուստ յայմ վայրի եղև կալանաւորուն հրամանատարքին , որ ընկալաւ [1] զպատիժ պատուհասի անմիտ ձեռնհասութեան , և անհամաբ վնասուցն՝ զորս հասոյց պետուն և զաշնաւորսդ՝ նենդուիք , չափշտակութիք , և ագգի ագգի անիրաւութիք :

Ընկարուն պատերազմին՝ որոյ ազմուկք հնչեցին հա վացուցանէն զիրսն քրիստոնեական ի նիւթ օրհնաբանութեան , արկ այնպիսի փոփոխուն ի սիրտ հեռվմայեցւոց , և այն պիսի մեծ յեղափոխուն ի կրօն նախնեացդ իւրեանց խառնուեր բազում օտարոտի արարողութեց , մինչև [2] ոչ (ասէ տիտոս լիվիոս ,) Թէ մարդիկ և գիք իսկ էնին իրրև զառաջինսն : Ոչուան բազմութի գուշակաց և չարչարապաց , որոց էիսյր՝ ոչ անուն և ոչ իշխանութի , ուսեալք ճոխանալ հեշտեաւ՝ զօշաքաղելով , ծախիք կոյր և գիւրահաւան խուժանին , լցին զսիրտս մնասպաշտութիք : Ընթացիկն էր ի բազում ժամանակաց հետ , լուէիցայս առ բարեկիրս՝ զայսպիսի գեղծմանց . և ցայն վայր եհաս , մինչև հարկ եղև ծերակուտին պատուիրել [3] ասելով սի պրետորին , հնարս հնարիլ այսմ : Ոչ նա հրամանաւ գրով հրատարակելով ի ժողովի ժողովրդեան՝ պատուիրեաց , գի ,, որ որ ի ձեռին ունիցի գրատոր ձևս գուշակ ,, կութեց , մնդեմանաց , կիմ գոհից , յանդիմանն արասցէ ,, նմ յառաջագոյն աւուր ապրիլի : Ոչ արգել նմիցուն ,, չինչ ասելոյն և իցէն՝ չգոհել յորում և իցէ հրատարակ ,, բակական կիմ նաւթական տեղւոջ՝ նոպանոր և օտարո ,, տի արարողութիք :

Այսմ ամի Պ. կուռնելիոս շիպիոն , ում գինսի մնակա նուն եղաւ ածբիկանոս կիմ ածբիկեցի , ընտրեցաւ շինաւածա պետ գահակալուդ : Իրրև յառաջ մնասեաւ ի խնդրել զայս պաշտօն , [4] զգիմ գարձան ընտրութիք նոր արիւնուկք ժողովրդեան , պատճառելով Թէ չունի հասակ պատշաճական՝ ի վարել զայն : Այսոյ նա համարձակ եւ պատասխանի . Եթէ ձեզ հաղատացիւ կարն ընդրել զիս շինաւածապետ , ես էմ հասակ բաւական : Ընդդէմ և անդ ելեալք նմա արկին զիւրեանց քաւեայս , այնպէս սրտի մտօք և միաբանութի ,

Ա՛ Ա· 539 ։
Ն· Ի· 213 ։

Կորաձեւութի՛ ի՛նի կրօնի՛ խոտնն հրամանատարդ ։
Ա՛Ե ։

Պ· շիպիոն ընտրեալ շինաւածապետ ի տալ հասանել ։
Լիվ· ԽԵ· Է ։

1 Զայնու ժամանակաւ՝ առաջ նորդ կր յանդուգն պատերազմին՝ իսկ յառաջն՝ մեբաւար, եմ յորոյ առեալ հետքիւք՝ անհաւատարիմ և վիճասակաբար հարկապատուհասին, միանգամայն և առ դաշնաւորս ։ Լիվ։։

Ա՛ Հ· 539։ Ն· Ք· 213։

մինչև նոյն հետայն ՚ի բաց կալ տրիբունից ՚ի դիմադարձուէ ։ Իսկ յայնժամ շիպիոն քոսն և մի ամաց ։ Յուլիոյ յառաջիկայդ , որ էր հասակն՝ որ պահանջիւը առ հասանելոյ ՚ի մեծամեծ պաշտօնատարութիւնս ։

Ընտրեալ ՚ի հնուածապետութիւն գահակալորք ետուն կատարել վերջոյեալ Լուսիոս Ահռովմականոս մեծահանդէս՝ ըստ տանելոյ ժամանակին ։ Այս ետուն քաշխել միոյ միոյ ՚ի փողոցաց՝ դորակ , կիս հատ մի ձիթոյ , որ կշռէր երբու հինգ լիտր , և չորեքասասան ունկի ։

Ընտրեալ հնուածապետք ժողովրդականք ամբաստան եղեն զկենդանի վարուց բազում տիկնաց հռովմայեցւոց՝ առաջի ժողովրդեան . և ոմանք ՚ի նոցանէ դատապարտեալ՝ առաքեցան յաքսորս ։

Պոլիբիոս· Ժ· 578։

Օ ընտրեալն Պ· շիպիոնի ՚ի հինուածապետութիւն պատմ· պողիբիոս այլազգ . և ինձ պատշաճ թուի պատմել զայն ըստ ասից նորա ։

Ա ուկիոս շիպիոն , ըստ հեղինակին՝ երեց եղբայրն այնր բիկ՝ զորմէ են բանքս , ինդրեր զհնուածապետուն գահակալոր ։ Զիշխեր պուպլիոս զառաջինն ինդրել զայն պաշտօն ՚ի միասին ըստ եղբօր իւրոյմ , զի մի լեցի նմ՚ ինաս . կիս զի մի երևևսցի՝ թէ կամի մոռանել ՚ի ինդրակցուն ըստ այնմ՝ որ երիցագոյն է քան զնա , մի հակառակեր այն պատշաճողն , և իւրումն իսկ դիտմանն ։ Այլ երբև մերձեցաւ ժամանակ ժողովոյ , ածէր զմոռաւ՝ թէ ժողովուրդն չէր կարի իմն միաբե՚ի նպաստ լուկիոսի , և ինքն էր կարի սիրեցեալ՚ի նմանէ , խորհէցաւ՝ թէ մի միայն հնար ըստ նելոյ մ՚ն եղբօրն զհնուածապետուն , էր ինդրելն զայն ընդ նմա ։ Ա՛ւ ազդելոյ զնոյն միտս և ՚ի մայրն , (որով հետև շատ էր հաւանեցուցանել նմ՚ , մ՚ն լինելոյ հօր նր՚ յայնժամ ՚ի սպանիա ,) եգիտ զայս հնար ։ Կանգնին էր նա մ՚ն որդւոյ իւրոյ երիցու . գնայր զոր ամ մեհենի ՚ի մեհեան , ալաչէլ զդիս մ՚ն նր՚ . և մատուցանէր նոցա ստէպ զոհս ։ Ցի՛ս , որպէս հեթանոսք յամ իրողութիւնս իւրեանց յատանձնականս , և ՚ի հրապարակականս՝ զի մեհին յածուէի , առ ընդունելոյ զյաջողուածս ։ Այնր և կաց պուպլիոս , և ասէ ցմայրն իւր . տեսի երկիցս մի և նոյն երազ ։ Այղեայր իմ և ես ընտրեի՛ք հնուածապետք , երբև զառնայաք երկոքեան ՚ի հրապարակէ ՚ի տուն , էլեր մեր ըստ առաջ մինչ ՚ի գուռն , և գորովանօք գիրկս արկեր զմեօք ։ Յայն բան խանդաղատեի՛ մայրենի գթովք , ձայն երարձ . ինչ՞ ընդ վնճռեցայդ այդպէսոմ էարդեօրեի ։ Ա՛ս շիպիոն . խոյզն մայր , ըստ արասդոյ ինչ էոյն ։ Ա՛ւ մայրն ետ

հաւանուէ , ո՛չ կարծեալ թէ ստուգութիւն ասիցէ ։ Ճ այս Ա՚ Հ· 539։
եղև այն շիպիոնի · որպ իւր հանդերձ սպիտակափառ , Ն· Բ· 213։
ոտք սովորութիւն էր այնց՝ որք՛ի խնդիր էին պաշտամանց ·
և՛ի միում առաւօտու՝ մինչ դեռ՛ի մանչին էր մայրն ,
զայս առաքինն նուազագ զգեցեալ զգին հանդերձ , եբև եցաւ
՛ի հրապարակի ։ Յորդորվուրդն՝ յորոց յաչս յառաջնում
իսկ արգոյ էր նա և սիրելի , ուրախ եղև և զարմացաւ
տեսեալ զնա յայն նորատեսիլ կերպարանս ։ Վասն նա
մինչ՛ի տեղի սպիտակագգեստից , և գտեղի առնու առ
եզբօրն ։ Ո՛ւմ քաւեալք միաբանին ո՛չ միայն՛ի շնորհս իւր ,
այլ և՛ի շնորհս եղբօրն՛ի յանձնարարութենէ նորին ։ Վասն
նոյն նորքա՛ի տուն ։ Ուրեմն մնդն որ ինչ եղևն , խնդրու
թիւ բազմաւ գայ առ դուրս՝ ժողովել զիւր երկու որ
դիս · և թառուցեալ հասանէ՛ի քաղուկս նշ փարիլ վնո
քօք ։ Ուստ երթայ շիպիոնի՝ բազում խնամով հրատարա
կեալ՛ի մնրէ , ազգու եղև ՚ի պողնթիոսի՝ մ՚ո բարեբաս
տիկ և վաղ ՚ի փոյթ կատարմանն , առ համարեալ զնա
յայնմ՝ օրէ ո՛չ միայն շնորհապատար առ՛ի գիս , այլ և
դիւցազնեցիկ · և մեք տեսցուք՝ զի նա ինքն ևս ջանացաւ
հաստատել զհռովմայեցիս՛ի գոյն կարծիս ։

Ոչ և էին լեալ հանգամանք ընտրութեն շիպիոնի՛ի Ա՚Ի· Ի՚Ը· ծԷ։
շնուածապատուութեն , յայտ է թէ չէ՛ եր նա յայնժամ
քսան և մի , կամ քսան և երկու ամաց , որովհետև յետ
երից ամաց , յորժամ առաքեցաւն՛ի հրամանատարութեն
սպանիոյ , էր միայն քսան և չորից ամաց ։ ( )րկնք տարե
կանք , ըզ որոշիչք ամաց՝ յորս մարթի էր մտանել՛ի պաշ
տամունս , չէ՛ էին՛ի գործածութեն · թայց ըզ այն ժամա
նակս չկայր հրամանն անուանիլ յիշխանատորութեն ինչ , Պոլիբ· ի· 466։
մինչև էր արարեալ նշ տասն շահատակութեն · ուստի և
յառաջ ըզ գքսան և եօթն ամն · իբր զի ո՛չ լիներ սկիզբն
գննուորուե յառաջ ըզ գեօթնուտասներորդ ամն ։ Յամին
հռովմայ 573 , առ հիւպատոսսն ՚Լ· փուլվիոսի փլակո
սի , և ՚Լ · մնմլիոսի ակիդինոսի՝ արիւնուն ունի ժողովրդ
դեան՝ անուանեալ ՚Լ ։ վիւլիոս , ետ հրատարակել օրէն
ինչ որոշիչ ամաց · յորս մարթի էր խնդրել և ընդունիլ
զպաշտամունս գահակառոյս · որովհետև պարտքն էին
զոյգ պաշտամանց ։ Ո՛ստ մնմլիոսի , հասակ ո՛ւմ գա
հակառոյ շնուածապատուեն՝ էր երեսուն և եօթն ամ՝
ո՛ւմ պրետորութեն քառասուն , ո՛ւմ հիւպատոսուե՝ քառա
սուն և երեք ։

Ը֊ Ա· 548·
Ն· Ք· 212·

Ի· ՓՈՒԼԻՈՍ ՓԼԱԿՈՍ Ե·
ԱՊ· ԿՂԵՈՊԻՈՍ ՊՈՒԼՔԵՐ·

Ա֊ փուլիոս լեալ էր երկիցս հիւպատոս, և համարաձեալ ի միջոց ժամանակի՝ որ էանց ընդ միջ առաջնոյ և երկրորդի պատերազմի. և երկիցս պրետոր՝ յետ մնանելոյ աննիբաղայ յիտալիա։ Այղոդիոս այն է՝ որ հրամայեաց էր ի սիկիլիա յառաջ քան զմարկեղոս, և առ մարկեղոսիւ։ Հպրկապետութիւն կառոյց յայսմ ամի քսան և երկուս լեգէոնս, որ է երկերիւր քսան և եօթն հազար այր։

Ներգուի մաքսաւորաց և սակարկուաց, ըստ որում և պոռուտիոսն՝ խոսի պատուհասի։ Լիւ֊ ե֊ է֊ ։

Յարեաւ ի հռովմ աղմուկ մեծ ի սակս Ա֊ պոռտուիոսի պիրգացւոյ մաքսաւորի, որոյ ոչ գոյր նման յագահունեւ և ի նենգաւոր, թէպէտ զսիմակնիոս՝ զոր վերագոյն յիշատակեցաք։ Խօսեցաք ի վերոյ զսակարկուէ զոր առեալ հպրկապետութիւն ըստ մաքսառուս ոմանս, ի մատակարարել զիմ պիտոյս գնդացս սպանիոյ. և տեսաք՝ զի մի ի պայմանաց սակարկութեանն էր, զի զիշխասս՝ որք դիպեսցին ի բռնութէ մերկաց, տուժիլ ունի հպրկապետութիւն։ Ա֊յս պայմանադրութիւն առնեն երկեակ նենգաւորքն։ Պաձուձեցին նոքա սուտ նաւարեկութիւնս. և զտոյգսն՝ զոր զգայուցին, ինքեանք աթարին։ Ա֊ն զի բարձեալ ի հին և ի խարխուլ նաւս վաճառս ցածագինս և սակաւս, ընկղուղին զնա, այրեցուցեալ նախ զնաւաւարս մակուղք պատրաստելովք յայս սակս. և ապա գրեցին սուտ հաշիւ բազում մեծագին աղխամանդիոյ։

Ա֊. ատիլիոս պրետոր իբրև իրապէտ եղև նենգաւորիս, ծանոյց զայն ծերակուտին յանցեալ ամի։ Ի այց քանզի չայնմ նուագի կամին բարեմարդութէ գնալ ընդ սակարկու մաքսաւորսն, ոչ՝ ի ձահ համարեցան հանել հրամանագիրք ընդեմ նոցա։ Ի ողովուրդն խոժոռապոյն ևս ցուցաւ առ նոս։ Ի երկու եղբարաք տրիբունք ժողովրդեան, սպոսիիոս և լուկիոս կալվիլիոս, յաւուցեալ ընդ այնպիսի առեալ և վտանաւոն նենգամտութէ, ամբաստան եղեն զպոռտուիոսէ, և դատապարտեցին տուժիլ երկերիւր հազար դահակ, յոր տան հազր լիցայ։ Իրև եհաս օրն՝ յորում պարտ էր նմա յանդիման լինել առ արդարացանել զանձն, եկն եկայ առաջի ժողովրդեան խմբելոյ այնչափ խռուն բազմութէ, մինչև հաղիւ տարաւ զնա հրապարակին կապիտոլիոնի։ Ի օսեցան զդատ նորա։ Ի. ինպէս զայրագին էին առ նա սիրաք, մինչև չմնալոյ նմա այլ ապաւէն, բայց զի Ա֊. սերվիլիոս Ի այսկա, մի՝ ի տրիբունիկ ժողովրդեան,

և իւր մերձաւոր ազգակից՝ զԳեմ կալցի խորհրդոյ կա- Ա՛ Հ· 540·
մաց իւրոց պաշտօնակցաց, մինչեւ արկեալ իցէ ցեղից Ն· Բ· 212·
զիւրեանց քուեայս։ Իրրև ունկնդրուեցաւ եղև վկայից,
որիւրունք մեկուսեցին զնուաժանն, և՝ ի պատրաստ էին
հանել վճռական զանուն ցեղին՝ որում հասանէր արկա-
նել զքուեայս նախ առաջին։ Յայնմ վայրի գայր Ալա-
կա՝ սոխակաձայն յամբաստանելոց արձակել զժողովն.
յայտնեալ՝ի նպատս նոյ, և հակառակեալ կամաց իւրոց
պաշտօնակցաց։ Այլք Ալակա՝ի մէջ վարանս, ասել չէր-
կիւղէ տեսանելոյ զդատապարտուեն իւրոյ ազգայնոյն. ան-
տի՝ի նախատանաց պաշտպան լինելոյ իւրոյ՝ի գատ դա-
տապարտ։ Տեսեալ սակարկուաց՝ թէ չիք յուսալ՝ի պաշտ-
պանուելն նորա, առ յարուցանելոյ ամբոխ ինչ՝ի խափանել
զորոշումն իրողացն՝ կալան առաքնորդքն իւրեանց զտե-
ղին, որ ինացեալն էր Թափուր՝ի հեռանալոյ խուժանին.
՝ի ձայն բարձր կոչեին զնոսա տրիբունս, և զժողովրդեան
իսկ։ Ոչ ինչ՝ի պատրաստի էին ձեռնարկել՝ի կռիւ,
զարձաւ հիւպատոսն առ տրիբունս, և ասէ. Ահ պեսա
նէ՛ ոչ արհամարհեցաւ ձեր էլխանուրէ, և բնաւն է ձեզ. և ըն
ա՛լ վաղվաղուի աչխէյէ գնդողովրդէ՝ յաոնէ խռովուրէ։

Ի հեռանալ ժողովրդեանն հրամմնաւ տրիբունից, խմբեցաւ ծերակոյտն. որում առաջի եղեն հիւպատոսք զաղմուկն՝ զոր յանդգնուեցին մաքսաւորաց յարոյց՝ի ժո-
ղովրդեան առ խափանելոյ զքուեարկուէն նոյ։ Հնչեցու-
ցին՝ թէ ,, Ալաիլլոս՝ որոյ աքսոր ձգեաց վշտահ իւր զկա-
,, տորած քաղաքին, Թողացոյց իւրոց քիչքացոց առնել
,, ընդդէմ իւր զանիրաւ դատակնիք։ Այլ յառաջ քան զնա
,, տանտպետք՝ որոց օրինաց յարդ իսկ կառավարի հռոմ,
,, և ապա բաղում այլ հռոմայեցիք յառաջոյց հաշիւս
,, պետուէ՝ տարան հպատակուեցան դատաստանի ժողովրդ-
,, գեան ընդդէմ նոյ։ Պատուիրուս միայն բանալոյ, բառ-
,, նալ զպատուէ քուեից իւրոց քիչքացոց. խափանեալ
,, զժողով ժողովրդեան. առ ոտն եհար զիշխանուէն տրի-
,, բունից։ ի վերայ յարձակեցաւ ժողովրդեան, պարա-
,, գլուխ լեալ վհմտկի ազգայոյ զից իրրև՝ի պատերազմ
,, ձակատելոյ։ Այլ եթէ չեղև կռիւ և արեանհեղուէ,
,, այն էր՝ի ժուժելոյ և՝ի համբերելոյ իշխանաւորաց,
,, որք տեղի ետուն առ ժամն ժպրհուէ երամակի ապանց
,, կատաղելոյ՝ պատրաստելոյ հանել զնոյ հուր և
,, ընդ սուր։ ,,

Իրրև խօսեցան և այլ խոհականք՝ի բանիցս այսոցիկ, և ծերակոյտն արար դիր հաստատուէ, թէ դնացք մաք-

Ա՛ Հ· 545 ։
Ն· Փ· 212 ։

սաւորաց յայնմ նուագի եղև ապստամբուել ընդդէմ հա-
սարակաց կարգի, և օրինակ վտանգաւոր· որպէսզի ան-
դէն վաղվաղակի թողին զպատիժ տուգանաց, ըստ որ յա-
ռաջն էին գոհ· և՝ ի վէր յարուցեալ ամենատանեցելոյն
նորովք առաջարկուիք՝ որք հայէին յաքսորս, պատուէր
եառեն յայնմ՝ վայրի գահճին ուրիշ զպոստումիոս և՝ ի
բանս արկանել, թէ ոչ տայր երաշխաւորս՝ յանձնառու-
թիւ կալոյ փոխանակ նորա ըստ ժամանակին և ըստ տեղւոյն ։
Պոստումիոս էած երաշխաւոր· այլ ոչ երևեցաւ՝ ի ժա-
մադրեալ աւուրն· և վասն ժողովրդոյն՝ ի խնդրոյ տրի-
բունիւ՝ հրամայեաց, զի թէ պոստումիոս ոչ յանդիմանի
ընդի յառաջ քան զառաջին օր մայիսի, և կոչեցեալ՝ թէ ոչ
երևեսցի նա անձամբ, կամ այլ ոք փոխանն նորա, յայնմ հե-
տէ համարեսցի աքսորեալ· վաճառեսցին նորա ինչք՝ ի
պետս հաշտեպատուէրն· և ուրիշ նմա նոյն ևս հրամ ։ Ընդ
որէն՝ ի հռովմ՝ յանուանէ դատապարտել զքաղքային ոք
յաքսորս· այլ արգելուլ նմ զնոյն ևս՝ եր դատապար-
տել զնա իրօք յաքսորս, պարտաւորեալ զնա էրևիլ
խնդրել այլուր՝ զոր չտային նմա յիւր հայրենիս ։

Պատիժ այսպիսի ահարկու՝ թէ ընդ ժամանակս ժամա-
նակս նորոգի, շատ է՝ ի սանձել զայն անիրաւութիւնս և գո-
ղութիւնս, որք ընդ թէ ոչ պատժին՝ սաստիկն և աձեն յարշա-
մարհանս օրինաց, և օգտի հասարակաց ։

Եւ զատապարտութիւն պոստումիոսի՝ որք միանգամ
քաժանորդն էին աղիւի և խռովուէն, կոչեցան մի զինոյ
գինի, և պարտաւորեցան տալ երաշխաւորս ։ Այսու ա-
ռաջին՝ այնք որք ոչն կարողացան տալ երաշխաւորս· ա-
պա և այնք որք կարող էին տալ արկան՝ ի բանտ ։ Յո-
լովք առ ընծայանելոյ՝ ի վտանգէն, կամաւ վտարեցան ։
Ի Յոսիսի եղեն երք գաւաձանութիւնք սակարկուաց, և
ժպրհուէն՝ որով ձեռն արկին պաշտպանել զայն ։

Ընաբութիւն ձեռն քրմա-պետի ։

Եւ այսորիկ եղեն ժողովք՝ ի կարգել զմեծ քրմա-
պետ, ՝ի տեղի Պ· կաւռնելիոսի լենտուլոսի, որ փոքր ի
յառաջ մեռեալ էր ։ Յանդիմանն եղեն երեք խնդրակիցք,
որք փութոյ սկսան՝ ի խնդիր էին այնմ աստիճանի ։
Ա· փաւլիոս փլակոս՝ արդեան հիւպատոս, որ երբորդ
նուագ էր նէ, և հին աւուրց համարակալ· Յ· մանլիոս
տորկուատոս, որ և սա լեալ էր երկիցս հիւպատոս և
համարակալ· և Պ· լիկինիոս կրասոս, որ՝ ի պատրաստի
էր խնդրել զշինուածոյսն տուչի գահակալութ ։ Եւ նոքա
այս թէպետ և դեռահասակ, առաւել քան զիւր խնդրա-
կիցս, թէպետ և էին նորա հին աւուրց, և անցելովք

պաշտամանքը երևելի : Ով ՞ր եղև պատճառ վերագա- Եբ Հ· 5401
սուԹ՚ես , ՚ի ձահՀ էր և վայդ յիշել· բայց Թերևս եղև ՚ի Ես Ր· 213·
լակոյ Հաճուել քմայ ժողովրդեան : Ականյն ընտրեաւն էր
արժանաւոր այնմ պատուոյ , ոչ ցուցցի յընԹացս պատ-
մուԹ՚ն : Հետ հարիւր և քսան ամաց կրասսոս եղև առա-
ջին (Թող ՚ զ Պ· կուռնելիոս կալուսա ,) որ ընտրեցաւ
քրմապետ մեծ , մինչեև առեալ էր իշխանաւորուԹ՚ն ինչ
գահակալոյ :

ԳրուԹ՚ ՚ի Ո՚տալ ՚զ լրումն զօրագրուԹ՚ից , հիւպատոսաց ՚ը առաջ զինուորուԹ՚ն
երանելին մեծամեծ գժուարուԹ՚ք : Ո՚ՀՀ գտանելին այնչափ նոր իմն օրէ-
պեռահասակ , մինչև բաւական լինել ՚ի լուսոյ զԹերին նակս :
Հնոց լեգէոնաց , և ՚ի բաղկացուցանել վեցո գունդս՝
զորս կամք էին կառուցանել : Ո՚երակոյն առանց վերջ
ծուցանելոյ գնա ՚ի փուԹոյ աստի յառաջ վարելոյ զայն ,
կարգեաց կրկին Ո՚տապետուԹիս : Ո՚ՀՀ այսր ՀանձնառուԹ՚ք
պատուէր առին յածիլ ՚ը ՚ամ գիւղս և ՚ը քՀ՚ք իտալիոյ ·
ոմանք ՚ի միջոց յիտուն մղոնաց (իբր քսան փարասանց ,)
առ Հռովմա , և այլք անտի և անդր · և գինել զգուշու-
Թ՚ի , որչափ ինչ գեռահասակք կային չիւրաքանչիւր տե-
ղիս՝ Հրամանաւ գրելոյ ՚ի զինուորուԹ՚ի , զորս միանգամ
գտանելին քաջս ՚ի զինակրուԹ՚ի , Թէպէտ և չունելին գեռ
Հասակ պայմանադրեալ յօրինաց : Ո՚զաչելին զօրիքունս
ժողովրդեան՝ առաջի առնել , եԹէ և նոցա ևս բարւոք
Թուիլոյ՝ օրէն ինչ , այր զօրուՀ՚ շահատակուԹ՚ք գրելոյն
՚ի զինուորուԹ՚ի յառաջ ՚ք գՀասակ եօԹնուտասան ամաց՝
Հաշուեացին նմ յօրէ գրուե իւրեանց ՚ի զինուորուԹ՚ի , ոչ
եԹէ սկսեալ էին ծառայել ՚ի Հասակի եօԹնուտասան ա-
մաց , կամ առելի ՚ք զայն : Ո՚տապետք գրեցին ՚ի զինուո-
րուԹ՚ի , ոչ և յանձն էր նոցա :

Պատանեաց տարենաւոր փախուցիչք ՚ի Հռովմայ՝ գործոցա- նին յետս , և մատհապա- տին :

Ո՚ի բաղում ժամանակաց Հետ Հռովմայեցիք երկնչէին յապստամբուԹ՚ե տարենաւորաց , ոչ և անկիրառ ամն ո-
նէր այնմ· և ահա դիպուած ինչ՝ որ տեսարան եղև նա
ինքն Հռովմ , վաղվաղեաց գնատարուն : Փիլիպոս քաղա-
քացի տարենաւորի ՚ի բաղում ժամանակաց Հետ կայր ՚ի
Հռովմ ոչ պատգամաւոր : Ո՚չ սա այր անՀանգարտ , և
ապաժոյժ Հանգստեան՝ յոր Հարիւր ՚ի վաղուց Հետ ·
Ո՚գիտ սա Հնար մնալ ունելոյ առ պատանդս տուեալս
Հռովմայեցւոց ՚ի տարենաւորաց , և պահեալս ՚ի Հռովմ
՚ի գալ ՚ի մէնինն ՚ի զատուԹ՚ն : Ղինն ինչ կարի ցգու-
շացեալ պահպանէ նմ · զի ՚ի՞ օգուտ էր՝ ՚ի՞ նմ , և ՚ի՞
Հայրենեաց նոցա , գԹրել խոստմանն առ Հռովմայեցիս :
Որպա բաղում անգամ խոսակցեալ ՚ը նոսա , ՚ա ուրեմն

Ե՛ Հ· 540։ Ն· Ր· 212։

հաւանեցոյց նոյ ապրեցուցանել զանձինս . և կաշառա-
բեկս արարեալ զերկուս՝ի փակակալաց դրանց մերենին ,
էհան զնա ընդ աղջամղջիլ գիշերոյ՝ի տեղւոջէն ուր փա-
կեալն էին , և՝ի միասին ընդ նա փախեաւ ։ Իբրև լուսա-
ցաւ , հնչեաց ընդ քէնն լուր փախստի նոյ։ Ալ աղվաղակի
առաքեցան արք սպնդիլ զՀետ նոյ · որոց հասեալ առ նա՝ի
տարրակինս , հնդետասան կին վերջոտասան վարսախաչ
հեռի , դարձուցին զնա անդրէն՝ի հռովմ։ Վնասոյին ընդ
նոսա անհնարին խոստովանիլ ։ և յետ դան հարկանելոյ՝ի
յայտնի հրապարակի , գահավիժ արարին զնա՝ի բարձանց
ժայռին տարպեայ ։ Ա՛ողովուրդն հռովմայ յայնմ հապ-
ճեպ և անագորոն պատժի՛ ։ անսայ խորհրդոյ իւրում՝
ցասման միայն , և ըղձի վրէժխնդրութեան , որք են կրկին
խորհրդականք վնասակարք , ոչինչ միտ եդեալ քանի ։
Ա՛ա՝ թէ գործել յուշիկ , կշռէ և քննէ գնամ. աեղի տայ
խորհրդածութեան , և ապաշաւանոյ . պատժէ՝ բայց չհամու-
թիլ . և յորժամ հարկի առնել , կամի թէ պատիժն իցէ
համեմատ յանցուածոյն ։ Ուր բարկութիւն բնական է և գա-
հավիժ և անիրաւ , ոչինչ լսէ՝ և ոչինչ իմիք վշտի երե-
թայ , բայց առաջնորդութեամբ իւրոյ առաջին շարժման՝ զոր
ազգէն՝ի նա կիրք ։ Ի պատահմանէն երկուց երևելւոյ քա-
ղաքաց՝ պարտ էր խրատտուս լինել հռովմայեցւոց , թէ
անմարթ էր նոյ ձեռնարկել յայդպիսի խստութիւն ։

Տարենոյն մասնութիւն տուեալ լինի՝ի ձեռս անլեզուաց որոյ զուր՝ի վր յարձակեալ դղեկին , թո-
զու զնա՝ի բացատրութիւն պա-
շարեալ ։ Լիւս· ե՛ե- ը՛ա ։ Պոլիբիոս· ը՛. 529 , Ե ։

Ընդ այնպիսի անողորմ պատիժ՝ ծանրացաւսուն եղէն
տարենտացիք ։ Ա՛ազուկք յերևելեցաց քաղաքին մտին՝ի
դաւակոյսն տալ զնա՝ի ձեռս անհնիբալայ ։ Ո՛տեղի ա-
նին ընդ երկար՝ի խորհիլ զկարևորս՝ թէ մի՞ ի գլուխս
տարցին վրան ։ Հուսկ յետոյ կարքեդոնացիք դիշերային
եղէն ընկալեալ՝ի քէնէն , մինչ հրամանատարն պահակա-
պանաց հռովմայեցւոց՝ լինկիոս անուն , ՚ի քաղաքէ դիմեր-
բուաց նենգիր հանդարտ՝ի քուն թանձրուէ ։ Ոդոլք՝ի
հռովմայեցւոց վերծան՝ի դղեակին ։ Իր սա գլուխ մե-
ծագոյն մնասմանն պատեալ ջուրբք ծովու՝ որպես թէ
բակղպի իմն , և մնայորդն պատեալ բարձրաբերձ ժայ-
ռիւք , և փակեալ պարսպաւ և լայն խրամաւ՝ի կողմա-
նէ քէնէն ։ Վնտաց անհնիբաղ թէ չէ՛ ձեռնհաս տիրել

1 Ընթացան ցանկութիւն և բար-
կութիւն չարանիւթ խորհրդականաց ։
Սալուստիոս· ՚ի պատերն յոգեորելոյ ։
Բարկութիւն զընդդէմ յանձն իւր ,
դաւել եւ ցանկութիւն քմեղ , և ըսէլ
չէ կամի ։ Բանն՝ երկաքանչիւր կող-
մանն ասէղ սոյ և ժամ ... զի ու-
նելի պարսպ առ քինութիւն չհնար-
տուէ ։ Բանն՝ զայն կամի գաւել ,
որ իրաւացին է ։ բարկութիւն՝ զայն
կամի երևել իրաւացի , զոր գա-
տացն ։ Սենեկա ։ յոգեբ էթիկոս ·
ը ։ ծշ ։

ամբոյին քունուէ , և օրինաւոր պաշարմանէ : Այս վեհ պի Ա՛ Ա· 540 :
մի Տարկեայն կամ ձեռնթափ լինել ի սահմանէ իրողու- Ն· Բ· 212 ·
թեց՝ զտեղի առեալ ի պաշտպանութեէ տարենտացւոց ,
կիսի Թողուլ զնա՝ նշաւակ Թշնամութեէ հռովմայեցւոց ,
հաստատեալ ի միտս անջրպետել զքաղաքն ի դրեկէն
պատնշաւ , պի մի բռնաբարեսցի ի նոցանէ : Վորձն յա-
ռաջադէմ յաջողեաց ի սուղ ժամանակի . պի ի յարձա-
կիլ հռովմայեցւոց ի վե՛ր գործաւորաց , վանեցան երեւելի
վնասուք . և յետ այսորիկ հանապազորդեցին կարքեդո-
նացիք համարձակ գործ իւրեանց , և պեղեկին լայն և
խոր խրամ , յորոյ եղերս բարձրացուցին յիւրեանց կող-
մանէ քաջ պահանգակապս : Այն ինչ սկսան հարկանել
զզդեամն մեքենայիւք , և ազդի ազդի պատնշօք , օգնու-
թե հասեալ հռովմայեցւոց ընդ ծով ի մեռոպոտանէ ,
ազդեաց ի նոսա քաջալերուի յարձակելոյ յանկարծակի
դիւերայն ի վե՛ր պատնշն Թշնամեաց , զորոյ զմասն ինչ
այրեցին , և վնասեալն յերկիր կործանեցին :

Այ՛ննիբաղայ ժողովեալ զգլխաւորս տարենտացւոց ,
առաջի արար նո՛ զգժուարութի իրողուէն՝ յոր ձեռնարկ
եալ էր նո՛ : Վպեհակն՝ վե՛ր պի ունէր վնասո՛ի բերան նա-
ւահանգստին , ազատ էր ծովն առ այսոսիկ որք էին ի
ներքս ի դրեկին . ուր քո՛ղին անհնար էր ընունել համ-
բարս ըստ ծով . և պաշարողացն յիրաւի էր առաւել երկրն-
չիլ ի սովէ , քե պաշարելոցն : Վեհ հաւանեցոյց տարեն-
տացւոց , Թե ,, Այ՛նհնար է առնուլ ի վե՛ր յարձակմամբ
,, զայնպիսի ամուր դրեակ . և սիրել այմ կանխաւարս
,, պաշարմամբ չէ ինչ դիւրին , յորոյո՛ Թշնամիք տեարք
,, են ծովու : Այ՛ն կային (ասէ) իմ նաւք , առ խափանե-
,, լոյ զկարաւանս՝ որք գան առ նոսա , վաղվաղակի խոկ
,, Տարկեի զնա լքանել Թողուլ զքո՛ղն , կիսի անձնատուր
,, լինել ,, : Այ՛ն ունէին տարենտացիք ընդդէմ դառնալ .
քայց ո՛չ գիտէին՝ զիարդ հնար էր ի ծով արձակ հասուցա-
նել զիւրեանց ցուկանաւս , յորոյո՛ Թշնամիք տեարք էին
բերանոյ նաւահանգստին , ուր ունէին զնա որպես պա-
շարեալս :

Այ՛ննիբաղայ էր մեծ առաջ , Թե [1] քաղաքս անգամ
անհնարաւորն Տարկ մարդկան , գժուարին միայն է այնց՝
որք ձեռն արկանեն ի Ձիդն Համբերութե և Տնարագիտ
տութե : Այ՛ գործ Տարկ նա յայսմ վայրի դիւրն առաջ :
Այ՛ներին Տրամանաւ նո՛ յամ կոչմանց սպրս , զորս միակ

[1] Քաղաքս ինչ՝ ի քեզ անշոյժ կնձռուիք՝ խորհրդով լուծանին Լիւիոս·

Ա՛ Հ· 540։
Ն· Ք· 212։

յեղին ըլ միմեանս . կառուցան մեքենայք յանկաւորք ի
ձգել զնաւս ի ծովէ ի ցամաք . լայնեցան և հարթեցան
ճանապարհք , ալ համարձակ լեցի սայլից անցանել հէշ-
տեաւ և արագ . առին արս և բեռնաբարձ անասունս յաձա-
խուձ , որչափ պիտոյն էր յայն ձեռնարկ ։ Ո՛անապարհն
լայնարձակ՝ անցանէր ընդ քիչն ամ՛ի ճանապարհ մին
մինչ՛ի խոր ծով՛ի միւս ծագն . ընդ այս անցոյց սայլիւք
զգուշանաւս ։ Ի՛նպիսի փութով պնդութիւ սկսաւ և յա-
ւելեալ գործն , մինչև՛ի սակաւ աւուրս երևիլ ճանա-
հանդիսի պատրաստականի՛ի պաշարել զդղեակն , և խա-
րիսխս արկանել՛ի բերան խոր ճանապարհին ։ Ի՛նձիքա-
ղայ յայս սահման հասուցեալ վերոդրեալ տարեդարձն ,
գարձաւ յիւր ձմերոց ։

ԳԻՐՔ ՆՕՀՆԱՒՏԱՆԵՑԻՐ

ՅՕԳ· Ը·

Տօնդ լաւինանայնդ ։ Յամանակ՝ յորում մտանէքին հիւպատոսք ՚ի պաշ-
պօն ։ Ալիչքին խաղոյց ապրիլեանցդ ։ Հիւպատոսք վանէքին պըմա-
նակն անանդն մօտ ՚ի կողմանս ։ Պատուա խնդրէք օգնուելի յանձնէ-
բաղայ ։ Գոչէքին տարէնդանի հասանէք պաշար ։ Ալ Էպատոպատոյիք
և ըստբիւնագիք անձնագոսը լինին յանձնէքաղ ։ Հիւպատոսք պատ-
բատարին պաշարել զկողմանս ։ Վլաստիսս պրէտը լուսնանիացայոց
մտանէք զգրաւիչս պիւր բարեկամ և պրէտ ։ Հիւպատոսք ընդունե-
նին հարստածս առաջի կողմայ ։ Ալ Էնամատրուելի երբսպէնոսի
հռովմայեցոյ ընդ բարբոսի կամպանիացայոց ։ Պատերազմ հիւս-
պատայ և անդնբաղայ համարտօր ։ Ալ· հէնդեհնիս պէնուալ ՚ի
պարտուելի մտանի յերեսաց անդնբաղայ ։ Լպատուա օրինօք պաշա-
բի ։ Պալարուն ևս չան պնդի յերկոյ փոխհիւպատոսոյ ։
Լ՚անդնբաղ փայ յօգնուելի կողմայ ։ Հ՚էնդ ասապիչ կռուի ընդ
երեսին նահանջի ։ Լյոյաղայ՚ի վր հռովմայ , պի արացել բէնեհնել
պղօրն ։ Փոալհնս փոխհիւպատոս պարտեր ընդունի հասանել-
լոյ երբովս գնդօք ՚ի պաշտպանուելի հռովմայ ։ Լ՚հ պեծ ՚ի ձողո-
վերբեքանն ։ Լ՚անդնբաղ բանակի տօղ ՚ի պեներն ։ Պատրաստին
՚ի կռիս ։ Ալ՚երբեի անհնարին հաւքանել երկեցս՝ առանել յեան ՚ի
գործ ։ Լ՚անդնբաղայ երբակնեալ ընդ երկուս ներանշան պատ-
հարս , պրինի գնայ՚ի նեբերին խորշս բրտարեռնի ։ Փոալհնս պատ-
պայ՚ի կողմս ։ Լպատուա անհնի՚ի յուսահատուելի ։ Պահակա-
պանի գրեն ատ անդնբաղ գեր ասապիչ էշտամբուելի ։ Ալրշոսին մը-
պայ ձերակոպին կողմայ ։ Ձարպար բանակօսուելի վերբեոսի վի-
բեոսի ։ Լ՚ազատմ ՚ի ձերսունեայ ձերակոպին գան պանչինս ՚ի
տան ։ Հասել չեզոյ կողմայ լինին անչնադուր ։ Լձնդրակ պատա-
հաս ձերսունեայ և բնակչայ ։ Ալ՚ահ պատբեայ յոսբելնեսի ։ Լ-
տատանն գնայ հռովմիական ձողովրդեան , որ հասպատակ չկող-
ձանել պիպատաս ։

Կ· ՓՈԻԼՊԻՈՍ Ք·
ԱՊ· ԿՂՈԴԻՈՍ·

Ը՛ Հ· 540 ։
Ն· Ք· 212 ։

Տօնդ լաւինանայնդ կալան առ իւրեանս ՚ի հռովմ ընդ Լնե իե· ձբ ։
հիւպատոսս և զպրեատորս մինչ ՚ի քան և վերն ասպրե-
լի , յորում առուր առատեալ զսովորական զոհս ՚ի լե-
քինն ալբանուն , ելին գնալ իւրաքանչիւր ՚ի տեղի իւր ։
Տօնդ լաւի-
նանդ։
Ար֊ծեմ ես՝ նշանակեցի ուրեք , ես հանդես տօնից

Ա՛ Հ· 540։ Ն· Ք· 212։

լատինականաց՝ էր կարգեալ՝ ի տարկուինիոսէ գառագէ։ Հաստատեալ էր զայն առ առաւել ևս սինդեղոյ զիաւո-

Դիոնէսիոս աղիւսանդր· Ք· 250։

րումն՝ ի մէջ լատինաց և հռովմայեցւոց։ Վասն որոյ ասէ Եւթէն ժողովուրդք էին բաժանորդք տօնիս։ Պատգամաւորք նոյն խմբեին ամի ամի յօրն նշանակեալ՝ ի հիւպատոսաց՝ ի վէր լերինն ալեանոն՝ ի մեհեան մի նուիրեալ դիոսի լատիականի. և անդ մատուցանէին զոհ հեզակաց, որ էր ցուլ մի, յորմէ տային բաժին իւրաքանչիւրում՝ ի պատգամաւորաց։ Զոր ինչ՝ ի նմա խոր, քայց՝ զի բարձեալ էր հռովմայեցւոց։ Ցօնն՝ ի սկզբանէ տեւեր միայն օր մի։ Յաւելաւ յայն՝ օր մի և յետ արտասահմանուն Թագաւորաց։ և երրորդ ևս՝ յորժամ ժողովուրդն զատուցէր՝ ի լեառնն նուիրական գարձաւ անտի՝ ի քիչ։ Հուսկ

Պլուտարքոս· Է իմարս· Ե· էջ· 151։

ապա և երրորդ օր, յորժամ վիճակ յարուցեալք առ կամիլլոսիւ՝ ի մէջ ծերակուտին և ժողովրդեանն՝ ի վէր հիւպատոսութեանն, անդրէն խաղաղացան։ Զերաներ հիւպատոն՝ ի ձանապարհ երթալ՝ ի պատերազմ, կի՛ ի կուսակալուն գաւառին, թէ ոչ կատարեր զտօնս։

Ժամանակ՝ յորում մտանն հիւպատոսք՝ ի պաշտօն։

Ժամանակակից մնանելոյ հիւպատոսաց՝ ի պաշտօն, կալաւ պեսպէս փոփոխուիս։ Ժողովեալ վեհապետ ժամանակ՝ յորս եղեն կարի խիս ստէպ փոփոխութիւնք, յամին հռովմայ 364 երևի, զի տրիբունք պինուորականք՝ որք տեղապահէին և ունէին պլխանաւոր հիւպատոսաց, մնին՝ ի պաշտօն՝ ի կաղանդս, կի՛ յամառգլխի, յո՛ յառաջին օր յունիսի։ Ոչ այս սովորութիւն Թուի Թէ պահեցաւ մինչև՝ ի հիւպատոսս, Ա՛. կղոդիոս մարկէլլոս, և Ա՛. կուսնելիոս շիպիոն. որք (ըստ գելլոյ սիկանիոսի և քիկիոսի) ոչ կարացին մնանել՝ ի պաշտօն յառաջ քան զՆգետասանն մարտի, յամին հռովմայ 530, փոքր մի յառաջ քան զերկրորդ պունիկեան պատերազմն։ Ոչ այս օր նշանակէ

Գիւտ ԹԷ· էջ· Ը։

տիտոս լիվիոս՝ օր մնից՝ ի պաշտօն հիւպատոսուԹ։ Զնետոյ ուրեմն հաստատեցաւ՝ ի կաղանդս, քո յառաջին օրն յունվարի առ հիւպատոսուԹք փուլվիոսի նոբիլիորի, և Ջ՛. անիիոսի լուսկոսի, յամին հռովմայ 599։

Սկիպիոն խաղ զուց ապրող նաբանց։ Լիւ· ԻԸ· ջԷ։

Ի կարծեցեալ նախատացուԹեց ուրումն մեծանուն գուշակի, որոյ անուն էր մարկիոս, սահմանեցան՝ ի հռովմ խաղք Լ՛. պողլիոսեանք, որք կատարեցան՝ ի մեծի Արկիսի։ Վճիռքացիք խմբեցան յայս խաղ պսակ՝ ի գլուխ. տիկնայք հռովմայեցիք յայց ելին ամ մեհենաց. և քաղաքացիք կերան հրապարակաւ, իւրաքանչիւր առանի դրան տան իւրոյ. և զայն օր տօնախմբեցին ամ սովորականն արարողուԹիք կրօնի, և մեծաւ ուրախուԹ։

Ա· Հ· 540։ Ն· Ք· 212։

Հիւպատոսը վանեն զնա ի նաւէն մեռ ի կատուա ։ Լիվիոս· լե· ՃԾ· ՃԾ։

Ա՛ինչդեռ կայը աննիբաղ ՚ի սահմանս տարենտոնի, երկու հիւպատոսք էին ՚ի սաւիճն՝ զգաղեալք ՚ի պատրաստուի պաշարման կապուայ։ Այլ թէպէտ էին դեռ պատեալ զքաղքսն, բայց և այնպէս վճռ ոչ խոփանեալ էին զանակիչս ՚ի սերմանելոյ վարքին իւրեանց, քանզի վճռ տանկիւը սուղ, որ հնարիցէն հետևորդ ի ըլ երկար պաշարման։ Այնք առաքեցին կամպանիայիք առ աննիբաղ պատգամաւորս, ազաչելին տալ քերել ՚ի կապուա արձիս ՚ի մծատակ աերդեաց, մինչչև բանակեցուցեալ երթ հիւպատոսաց զքերդնոս իւրեանց, և տիրեալ ամ ձանապարհ։ Ննոնի՝ որում յանձն արար զայս աննիբաղ, ժողովեալ վաղվաղակի յաձախութի ցորենոյ, զգայոյզ կամպանիացւոց զբան՝ յորում հանդերձել էին գալ տալ նիլ զայն պաշար, պատուէր տուեալ նոյ ժողովել ըլ կալ ի յամ կողմանց ՚ի դաշտավայրս սայս և գրաստս։ Այայց կամպանիացիք ցուցին և յայնժամ զերբանդ սովորական պղերգութի և գանդաղանս, առաքեալ միայն իրրու չորք հարիւր սայլս՝ սակաւուք գրաստուք։ Ննոն բարկացաւ մեծապէս ՚ի վր նոյ, կշտամբեաց և ասէ. ,, քաղցն՝ ,, որ զանասունս անգամ զարթուցանէ, ո՞չ կարաց սեթա- ,, փեցւոյանեէ զձեզ ՚ի թմբրութի և ՚ի քնաւոր անզգայ- ,, ութի՞ ,, ։ Այնք ժամանակեաց նոյ միւս ևս օր, առնուլ տանել զինացուած պաշարին։

Իրրև ազդ եղև հիւպատոսաց՝ որք կային ՚ի բովիանոն, փուլվիոս չոտ արար գնդօք իւրովք գիշերայն։ Հասին հրոովմայեցիք փորր մի յառաջ ըզ զլուսանալ աւուրն ՚ի բառնակ թշնամւոյն. և լուեալ թէ լի է աղիկաւ և խուռնութ, ահ արկին ՚ի նա և վարանս, որ թէ էր բանակեալ ՚ի գիւղն, անվնեպ յառաջնումն յարձակման լինէր ձերբակալ։ Այայց պաշտպանեաց նմա բարձրուն գետնին սեպացեալ յամ կողմանց, և ամրացեալ պատնէշք զոր կառուցեալ էր նոցա։ Իրրև լուսացաւ օրն, ձեռն արկին ՚ի յամառ կռիւ։ Կամակատ քաջութի հռոմայեցւոց յաղթեաց ամ խափանածոյ, ՚ի հասանել առցա յամ կողմանց մինչ ՚ի խրամն և ՚ի պատնէշս. այլ այամ չէղև հնար լինել առանց մահու բազում զօրականաց, և խոցուածոյ, մինչև հիւպատոսն զահի տարեալ ՚ի վիրասուէն, խորհեր հրաժեշտ տալ գործոյն. բայց չգտեալ ՚ի սպասից և ՚ի զօրականաց հաւանութի, հարկեցաւ զինքնեալ պաշարկին նոյ, և բորբոքման։ Այնք անդրէն վաղվաղակի դարձան հռոմայեցիք ՚ի վր յարձակիլ նորով քաջալերութ, և ձգեցան մի ըզ միւս փութոյ սկսան ՚ի բառնակ թշնամ-

Եաց ընդ նեաս՝ զոր յիմ կոտմանց Թօմափեին ՚ի նե , և առին զայն առ քեմ ևս ասան , ոչ Թէ եր ՚ի դիւքի և ան պատնէշ ։ ՚Յայմ ՀԱՒԱՏ փոխեցաւ կռիւն ՚ի սպանդա նոց ։ Հռովմայեցիք կոտորեցին մէց հին կարգ զօտացիս , և կալան ՚ի նոցանէ առէլի ՚ք զեօԹեն հին ։ ՚ը որս և ըզ համբարձած կամպանիացիս , և զիմ զօտյլտ զդրասաս՝ զորս բերեալ եր նէց ։ Վարձուցին յետս և զիմ առաջ , զոր առաբեալ եր անանուն յանդաստանաց դաշնադրաց ժողովրդեանն հռովմայ ։

Ապատա ննդրէ օգ նաւէ յանձն բազայ ։

Հիւպատոսք երկաքանչիւր երԹէ՚ ՚ի բենեվենտ՝ կէս վաճառեցին , և կէս բաշխեցին զկողոպուտն ։ վարձահա տոյց եղէն այնց՝ որք յառնուլ անդ զանանկն գտան նշա նաւորք ։ ՚Ի նոսն ՚ի կռվինիսեն՝ ուր պատդրեալ եր ՚ի մԹերել զարմսիս , և ուր լուաւ վնորտակուժն իւրոցն , փախեաւ յերկիր բրուտացոց՝ համբարձածուվք ո մամբք , զորս ուներ առ իւր ։

Կամպանիացիք լուեալ Թէ խորտակեցան հռմայեցւոց հիկք և դաշնաւորք իւրեանց , առաքեցին պատգամաւորս առ աննիբաղ ։ ՚Ի սեն ։ ,, երկոքին իսկ հիւպատոսք էն ՚ի ,, կողմն բենեվենտոյ , աւուրք Հեռի ՚ի կապուայ ։ ՚Ի՞նչ ,, կամպանիացիք մծատ էն տեսանել զՀնդկայն առ դուրս ,, իւրեանց , և առ պարսպաւ ։ Ա՛հ ոչ հասանեա մէզ վաղ ,, վաղակի ՚ի Թիկունս , հռովմայեցիք առնուն զկապուա ,, դիւթագոյն և վաղագոյն ՚ք զարպի ։ Խորհուրդ տիրե ,, լոյ դղեկին տաբենտանի մի զազելսւսյ զքեզ , մինչև ,, անփոյթ լինել քեզ զկապուայ , զոր ասոյր էին էրբեին ,, կարքեդոնի հաւատարել ։ մի լքեալ Թազուր անինամ՝ ,, վեՀԺինդուռ հռովմայեցւոց ՚՚ ։ ՚Ի՞նդիալ խոստացաւ նէց , Թէ հոգացայց առաջնորդել զկապուա ։ և առ ժամն առաքեաց ՚ը պատգամաւորս երկու հազար այր , ՚ի խա փանել զասպատակուՀ երկրի կամպանիացւոց՝ զոր առ նեին գունդք Թշնամեաց ։

Դղեկին տա բենտանի հա ւանէ պաշար ։

՚Յայմ վայրի հռովմայեցիք՝ որք գիտեին բաժանել զանձինս յայմ ՚ի գործս իւրեանց ոչ անտես արարեալ և ոչ զին , միտ գնէին պաշտպանել զդղեակն տաբենտա նի ։ և մնծէին ՚ի նաւահանգիստն ընդ ան ՚ի Թշնամեաց նաւս ինչ լի պաշարօք ։ ՚Ի՞նականուն Թիս եՀաս ՚ի դէպ ժամու և սրատպնդեաց զպաշարեալս ։ Օ՛րայեալ էին փոքր մի յատաղ պահակապահք ՚ի զօրականաց ձգելոյ ՚ի մեռապնտոնն , և մտծելոյ ՚ի գղեակն ։ ՚Ի՞նդիալ եա բերել ՚ի սեկիլեայ տորմիղ մի նաւուց , ՚ի խափանել զպա շար նէց ։ Նա արշաւել փակեաց նա զայն անցս ՚ի կողմա

նէ ծովու · բայց ըէ երկար բանակելով առ ետեղ , սոսկե- Ա՛ Ե· 540 ·
ցոյց վրս բարեկամն առաւել ըէ վշշնամիս · մինչև ՚ի Ն՛ Ի· 213·
գալամի նաւք կարըեդոնացւոց ելին գնացին · և առաւել
ուրախ եղեն տարենտացիք ըէ լուս նոյ քան ըէ եկաւորուն ·
Այլոց այն սփոփումն եղև դուշաբեայ · վի ՚ի պակասել
օգնականուն ծովու , լուծկին գալ ՚ի քաղքն և համբարք ·

Մետապոն տացիք և Թուրիոն անձնատուր լինին յանձն բաղ ·

Ա՚ետապոնտացիք այլ ոչ յամեալ անդ՝ յերկիւղէ պա- Մետապոնտացիք և Թուրիոն անձնատուր լինին յանձն բաղ ·
հակապահացն հռովմայեցւոց , որք՝ որպես ասացաք , էին
փոխադրեալք ՚ի դղեակն տարենտոնի , ետուն զքաղաք
իւրեանց ՚ի ձեռս աննիբաղայ · զնոյն արարին և Թուրիա-
նացիք · երկաքանչիւրն յայս յորդորեալ առաւելապէս
՚ի ցասմանէ առ հռովմայեցիս , ՚ի սակս գժնդակ տանջա-
նաց պատանդիցն տարենտացւոց ·

Հռոմպատոսք անցանեն ՚ի կամպանիա ·

Հռոմպատոսք անցուցին զգունդս իւրեանց ՚ի բնակեվինն Հռոմպատոսք անցանեն ՚ի կամպանիա ·
տոյ յերկիրս կամպանիոյ · ոչ միայն առ աւար հարկանե-
լոյ զարմանիս՝ որք մնա էին ՚ի հասուննալ , այլև ՚ի մոխ
եղեալ պաշարել զկապուա · Խորհէին անուանի առնել
զիւրեանց հիւպատոսութիւնն առմամբ այնպիսի մեծաքա-
ղաք քղքի , և ՚ի բառնալ զայն կատականաց և զնա-
խատինս՝ որոց արժանաւոր Թուէին հռովմայեցիք , վասն
Թողլոյ ամն հինգ անվրէժ զասպատարկուէն և զմանուէլ
ժողովրդեան՝ որ այնպէս մնա էր հռովմայ · Ա՚յլ ոչ կա-
րացեալ Թողուլ զբնակեվինա անպատսպար , և ածեալ
ևս զմտաւ՝ Թէ արժան է և ևս զօրանալ ընդեմ հեծե-
լազօրուն աննիբաղայ , Թէ ուրեք երբեք գայցէ յօգնութի
կապուայ , պատուէր ետուն Ջի· գրակիոսի անցանել ՚ի
լուկանիոյ ՚ի բնակեվինա իւրով հեծելազօրաւ , և իւրովք
ԹէԹևազին զօրականաւք , և Թողուլ զմի կիւրոյ տեղա-
կալայ ՚ի վերայ իւրոյ լեգէոնայ՝ առ զուսպ ունելոյ ըզ-
լուկանիա ·

Փլաւիոս պրեմոր լուկանիացւոց մտանէ ըզ- գրակիոս զիւր բարեկամ և դնէր ·

Ա՚յն ինչ ՚ի պատրաստի էր գրակիոս կատարել զնդա- Փլաւիոս պրեմոր լուկանիացւոց մտանէ ըզգրակիոս զիւր բարեկամ և դնէր · ԼԻ· ԽՀ· ԳՀ·
մանն հիւպատոսայ , մատնուի ՚ի վէր հասեալ՝ եբարձ ՚ի
նմանէ ըէ կենացն և զնդրամանին կատարումն · Ա՚ստանձին
անուն էր փլաւիոս , գլուխ այնր մտին բնակչաց երկրին՝
որ զհետ էր կողմն հռովմայեցւոց , մինչ այլք զանձնիբա-
ղայն ունէին զկողմն · Ա՚ր սա պրեմոր յայնմ ժամանակ
կի · և յանկարծակի խորհուրդ ՚ի մտի եդեալ փոխել
զկողմնն , համարեցաւ՝ Թէ առ ՚ի գտանել զշնորհս առա-
ջի աննիբաղայ՝ էջ բաւական անձնասիրացոյց լինել նմի իւր
համ կուսակցօք , Թէ ոչ կնքէ արեամբ իւրոյ զօրագլխի և
հիւրոյ՝ զդաշնն զոր գնեալ կամէր ըէ նմի · Ա՚նդ էր ըէ մա-
դանի , և խոստացաւ ածել առ նա զգրակիոս ՚ի տիզն

Աչ Հ· 540· ի՞ հեռաւորս ։ ՚Յետ զըուցաց՝ հաւատադրուժն եկն առ
Ն· Ի· 212· դրակկոս, և ասէ· ,, Խորհեցայ խորհուրդ կարևոր յոյժ·
,, քայց առ հասուցանել յելս բարիս՝ տարկ է և քեզ լի-
,, նել անձնամուխս ։ Հաւանեցուցի պլետորաց ամ ժո-
,, ղովրդոց լուկանիացւոց, որք յայնմ հանրական վտա-
,, րանջուն բռնադակ իտալիոյ՝ յայտնեցան ՚ի կռուին ան-
,, հնբաղայ, դառնալ ՚ի դաշնաւորուն և ՚ի բարեկամուն
,, հռովմայեցւոց ։ Ո՞ գացուցի նոյ, թէ բախտ հասարա-
,, կապետուն, որ գրեթէ խոպառ անչքացաւ պնդրմա-
,, կանն եայ, արդ օրըստօրէ ՚ի լաւ անդր յառաջէ· ուր
,, աննիբաղային երթալով երթայ և յոռանայ, մինչև գըն-
,, դաց նը գրեթէ խոպառ չքանալ ։ Յիրաւի է ձեզ վստա-
,, հանալ ՚ի գթուն հռովմայեցւոց, թէ անկեղծ զղջուք
,, դառնապք ՚ի կռուին նոյ, զի չիք ազդ երբև զնա դիւրա-
,, մատ ՚ի ներել յանցաւածոց ։ Ո՞այս այսպէս խօսեցայ՝
,, ՚ի հաւանեցուցանել նոյ ։ Այլ արդ հաձեալ էն· բայց
,, առ առաւել ապահովուն, կամին լսել ՚ի քումմէ բե-
,, րանոյ, և հաստատիլ ՚ի քո խոստումնդ, առ ՚ի զգա-
,, ցուցանելոյ քո՛ղքացդ իւրեանց զնոյն ։ Յաւել ասել·
,, նշանակեսի նոյ բերան ՚ի բերան խօսիլ ՚ի տեղւոջ ու-
,, րեք մերձաւոր, որ չէ՛ ինչ կարի հեռի ՚ի քանակէ հռով-
,, մայեցւոց ։ Այ թէ կամք իցեն աշխատուն յանձն առ-
,, նուլ և երթալ անդր, փութով վճարեացին իրք, և
,, բարեբաստիկ դաշնադրուն՝ ամ լուկանիա մնցէ անդ-
,, րկն ըստ տերունէ հռովմայեցւոց ” ։

Ա՚ուեցաւ դրակկոսի հաւանական առաջարկեալն նմ· և ոչինչ կարծիս ՚ի մտի եդեալ դաւաճանուն ՚ի գնացս փլաւիոսի, կամ նենգուն ՚ի բանս նոյ, եւ ՚ի բանակէն իւ-րովք զաշձօք և սակաւուք հեծելովք, և չորաս ըմբռնել ՚ի գարան պատրաստեալ նմ ՚ի հաւատադրուժ բա-նեկամէն ։ Այրև եհաս անդր, ելին թշնամիք ՚ի տեղ-ւոջէ՝ ուր թաքուցեալն էին, և նետաձիգ եղեն ՚ի նա, և յորս ըստ նմ ։ Ո՞այնժամ զօրագլխին իջեալ ձերիվարէ, քաջալերեաց զիւրան, որոց արարեալ էր զնոյն, գէթ մե-ռանիլ զմա՛ պանծալի· ասելով· ,, Ո՞երկուց աստի՝ որ
,, կանս առաջի, ՚ի ձեռս է ձեր առնել ընտրուն· կամ՝
,, զենուն յանձն առնուլ իբրև զՀօտ խաշանց անմունչ·
,, կամ զինեալ արիական ցասմամբ, և արհամարհեալ
,, զմա՛ որ ապաքէն անխորշելին է, գլխովին թաթա-
,, եալ յարեան թշնամեաց ձերոց, երթալ ձգել զյե-
,, տին շունչ ՚ի կոյտս զինուց նոյ, և դիականց պատարա-
,, գելոյ ձերումդ արդար վրէժխնդրուն ։ Այլ զմ՛

,, փոյթ լիցի ձեզ խողխողել զհաւատադրուժն փլաւիոս'' : Եւ
Ա.ն ինչ բանքն'ի բերան էին , պատատեաց զբազուկ իւր
զձախոյ՝ քաղանչիւ կրկնոցին , (զի եկեալ էին և անվա
հան ,) բուռն'ի վերայ խոյացաւ Լ.ինեաց : Ա.յլ քա
ջալերուէն տեղի տուեալ բազմէ , անկաւ դիտապատո
'ի հարուածոց : Ա'ազն իսկ և իսկ առաքեաց զնա առ
աննիբազ , և ետ դնել հանդէպ վրանի զօրագլխին , խըր
ճամբք՝ որք բերեալն էին ընդ նմա :

Ա'տեալ հիւպատոսաց յերկիր կամպանիոյ՝ սկսան ա
ւար հարկանել զնա՛ղաշտավայրն , և յապահանուէն
դնել զբնակաւս կապուայ : Ա'ույց կամպանիացւոց 'ի զի կապուայ:
դուբս յարձակեալ 'ի վր նդ , ձեռնտուութ մագոնի և
հեծելազօրուն կարգեդնացւոց , այնպես ահ արկին 'ի նդ ,
մինչև վաղ ընդ փոյթ չետս կոչել նդ զզօրականս իւրեանց՝
որք խոյս ետուն տագնապաւ , կորուսեալ ոգիս աւելի քան
զհինգ հիւնդ հարիւր : Ա.յս յաջողուած եղեալ զկամպանիա
կիս զննութ վայրենիս և խրոխտս , ամբարտաւան վստա
հուէ , մինչև անդադար նեղել նդ զհռովմայեցիս , քայց
ձախող եղեալ յանդուգն միցմանս՝ արար զհիւպատոսս և
ևս մնադիրս և զգուշաւորս :

Ա'ակայն դիպուած ինչ յիւրմէ փորը , ազդեաց ոչ սա
կաւ՝ առ ընկերել զյանդգնութէն կամպանիացւոց , և ա
ռաւելուլ զքաջալերուէն հռովմայեցւոց : Ձայս ի ձէ 'ի Մնամաբ
պնդալի բազում անգամ դպրն իրք զհետ ձգէն մեծա ման կիս
մեծ հետևանս : Տ. կուինտիոս կրիսպինոս հռովմայեցի նշանագրեալ
կցորդեալ էր ընդ կամպանիացւոց ումեմն՝ բազիոս անուն , Ընդ :
եթէ իրաւմբք հիւբասիրուէ , և եթէ սերտ բարեկա
մուէ՝ որ ծնունդ է այմ : Ա.յս առաւել զի յառաջ ընդ
զվտարանդուէն կապուայ խօթացեալ բազիոսի 'ի հռովմ
'ի տան կուինտիոսի , բազում փոյթ խնամոյ ցուցեալ
էր սորա առնա , ընդ արժանի բարեսէր և աշխուատուէ
բարեկամի : Ա.յս բազիոս տեսեալ զգունդս հռովմայեց
ւոց բանակեալս առ պարսպաւ կապուայ , մծատ եկն յա
ռաջասահման , և խնդրեաց 'ի ձայն բարձր , զի կոչեսցեն
յառաջ զկրկպինոս : Ի.սկզբ ազդ եղև նմ , խորհեցաւ՝
ձէ բազիոս կամիցի խօսիլ ընդ նմա բերան 'ի բերան՝ ոչ
ընդ վաղումի բարեկամի . և չոքաւ յառաջ խաղաղական ան
ձամբ , պահել զ'ի խռովուէ երկոցուն ազգաց զիշատա
կուէն անձնական իւն և մնասուոր կապոյ բարեկամուէ :
Ա'ույց բազիոս իբրև ետես զնա այնպէս մծատ , մինչև կա
րող լինել լսել , ասէ ցկրկպինոս . Ա.չքալ ես ես 'ի հրաւէր
ընդ չեզ ընդամարտուէ : Հնձցո՞ւս յերկաթ , և թեսցուս՞ ո՛ 'ի ընդ

Ա· Հ· 540·
Ն· Փ· 212·

երէոցուանց էջն ժաքափոյն ։ Արիսպինոս՝ որ ոչինչ խորհէը այդպիսի , էտ պատասխանի · Երէոցուանցս էսկ կան բաղամ ըննադ , ֆորչէլ նոյօք գնէը ժաքաւ՝ և ոյծ ։ Այլ ես ընկ գիպեցայց ոէս ի խոսո , գաբէայց յայլ էողին՝ ի էլղաղսնել գչէաս էմ յարբան էմոյ բաբելեան և հէաբոյս · և զայս ասացեալ կամէը գառնալ ի բանակն ։ Յայնժամ բադիոս վայրկենապոյն ևս ընկ զառաջինն , սկսաւ քամհարել ոսկ երկաթուէն և հնատուն գՀանդարտուն և զլաւաբարոյուն կրիսպինոսի , ի վէր եդեալ նախատինս՝ որոց ինքն էր արժանի ։ Ասէ · Կեղծաւորիս խնայել ի կեանս էմ , գի ժաք գիպեաս՝ ընկ չէս բաւական պաշպանել զոյգ չէմոյ չէսաց ։ Այլ եթե կարծես՝ ընկ պաբերաչին որ ցրեաց զպաշտաւորուն երէոց ծաղովըրդոյ , չեյծ կաշել լաւ գիշ գիր առանձաւոր յօգուտ , գէպաս ինկը , գի բաբելոս էպռատացեալ ածա յայոց նապէս հրաձաբէ ի բաբելեամուն պէոուսէ երկպինոսի հռովմայեցոց · Հիմ՝ կերն նմանս հրաձարման զօրաչոս երէոցուն զօրացս՝ որ լսեն ինչ ։ Իմ՝ գ Հս են էմոյ ոանկէ հաղորդուէ ընդ առն՝ որ եկեալ է յարբչութէ ի վէր էմոյ հայրենեաց , Հս էմոյ հրապարաչանի Հս առ գնին գէց · ընկ էայ չո սէրս , մաբէը ի էոխ ։

Արիսպինոսի արհամարհեալ զայսպիսի մտոտի և ընչին նախատինս , ելայ Հարուստ մի , և ոչ կամէը ընդունել զՀրաւէրն · միայն յորժամ ստիպ թախանձեցին իւր ընկերք , և առաջի արարին նմի , քանի՛ ամեն էր տանել նախատանաց կամպանիայուն անվրէժ · յետոյ ուրեմն Հաստատեաց ի միտս՝ յանձն առնուլ զՀրաւէրն ։ Այլ յառաջ քան զնամ գիտելով թէ օրինք պետրպի արգելուն զնամ առանձնաւոր մրցմանս , չորքաւ խնդրել յիւրոց զօրագլխաց , եթէ տաՀն Հրաման կռուելոյ արտաքոյ կարգի ընդ միում ի թշնամեաց , որ գրգռեր գնա ի մենամարտուն · և Հեշտաւ ընկալաւ զՀրամանն ։

Յայնժամ զօրացեալ օրինաւոր իշխանութէ , առնու զգենան , աշտանակ յերիվար · և կռնեալ զբադիոս յանուանէ՝ ասէ · Ասսիկ եմ ի կռուիլ քեզ · Այլ յայտագեաց բադիոս գալ արձանանալ առաջի ։ Այլ ի խթիլ երիվարաց դէմ ընդդէմ միմեանց , խոցեաց կրիսպինոս գձախոյ ուս բադիոսի գեզերպեամբ՝ որ էանց առ վահան ։ Իւ գի Հարուածն գգեանեաց ի թամբէ զկամպանիացին , էջ վաղվաղակի յաղթականն ի ձիոյ , և Հարաւ ի վէր թշնամանէն , Հետի կռուելով ի գլուխ Հանել ըզ յաղթութիւն ։ Այլ բադիոսի թողեալ առնիճ զվահանն և զերիվարն , փախեաւ և զերծաւ ի խումբ իւրոց զօրուն ։ Այարձաւ կրիսպինոս առ Հռովմայեցիս երիվարաւ և զինուք պատեցեալն . և ի յուսանել նմի զայն պան-

ծալէ կողոպուտ , և զգեղարդն իւր՝ Թախտաւեալ յար- Ա՛ Հ· 548ա
եան , առնն տարան զնա ծափառձայն ցնծուբ՛ ամ զօրա- Ն· Ի· 212·
կանաց ՛ի վրան զօրագլխայ , որք գովեցին , և վարձահա-
տոյց եղեն քաջուբ՛ նոր ըստ արժանեաց ։

Յնդեւնաւել զանցս՝ զոր պատմեցաք , ոմ՛ ոչ մեծամեծ
զարմանալի գործոյ համառաւն՝ բ՛ իմաստուբ՛ և բ՛ հափառուբ՛
կրիսպինեան , որ ՛ի վաղեմի յիւր բարեկամ և հիւր՝ ան-
ածէ իրաւանց , յորմէ նա ինքն հրաժարեաց ։ Եւ ժամա-
կալէ , զի յանդիման երկուց զօրաց լինին նոր թշնամա-
նալից նախատինք երկբտուբ՛ և վատուբ՛ , որք Տ՛որիօրին
՛ի խոր խոցեն զսիրտս ամենայնի , և յայնմ պահու իսկ ոչ ար-
ժան համարի անձին՝ զինիլ առանց հրամանի իւրոյ զօ-
րագլխի ։ Օ՛ որին հակառակն՝ զիարդ հնար իցէ գեթ
շաբ՛լիլ ՛ի վայրենի գազանուբ՛ բաղխոսի , որում անմիա-
փառասիրուբ՛ մոռացուցանէ զերաւունս սերտ բարեկա-
մուբ՛ և զօգտակասյ՝ որ քաղցրագոյնն է ՛ի կենցաղումս ։
Յոկ զի՞նչ արժան իցէ խորհիլ վերոյ Պենամարթից ,
որք ընդոսանի՛ զհրամանս իշխանաց , և զնոյ իսկ օրէնս ,
համարին զանձինս պարտաւորս՝ վ՛ս սուտ իմն պատուոյ ,
հեթանոսաց իսկ անծանօթի , շաղախել զձեռս յարիւն
մեծի իւրեանց բարեկամի ,՛ի սակս բառից ինչ զբիպակաս
սպրդելոց ՛ի բերանոյ , և գուցէ ՛ի խրախուճս կիս ՛ի խըն-
ջոյս ընտանի բարեկամաց , բ՛ որս ՛ի խօսիլն ոչ պահան-
ջի այնչափ շրջահայեցուբ՛ և զգուշաւորուբ՛ ։ Վնտել զը-
հեռանս ՛ի պաշտպանուբ՛ն պետուբ՛ և իւրոյ իշխանի՛ մեծ
գործ է քաջուբ՛ . բայց գըգիռս արկանել մահու վր՛ անո-
տի իմն ունայնութբ՛ , և այնպէս ՛ի մահուն՝ անկանիլ ՛ի
ձեռս ցասման նոյ ամենակալի , այս է յիմարուբ՛ , մանա-
ւանդ թէ նորանշան իմն խելագարուբ՛ , բ՛ զոր չի՛ք մեծա-
գոյն ցոյց մարդկային կուրուբ՛ , փառս համարել զայն-
պիսի գործ յիմարական ։

Յայնմ վայրի անսիրաղ գայլ յօգնուբ՛ կատուայ , և Պետրոս հիւ-
մերձեալ ՛ի քո՛ղքն , յերերոցուն աւուր Ձակատեղոյդ ըզ- պատոսաց և
գունդս իւր ՛ի պատերազմ . զի վատահ էր՝ Թէ հնոյ անսիրաղ
մայեցիք աւուրբք ինչ յառաջ պարտեցաք ՛ի կամպանիայ- Լիւ· ին· ձե·
ւոց , ոչ զօրեին զդէմ ունել նմ՛ , և զօրու նոր՛ յաղթակա-
նի ։ ՛Ի սկզբան անդ պնդզմին՝ այն ինչ զօրք հռովմայեց-
ւոց նեզբեալք ՛ի սլաքաց հոսելոց ՛ի հեծելազօրուբ՛ Թըշ-
նամոյն սկիզբն առնէին տալ աեղի , հիւպատոսաց հրա-
մայեալ իւրեանց հեծելազօրուն խոյանալ ՛ի վր՛ Թշնամ
ւոյն , զնա իբրոյնն արկին ՛ի մրցմանս հեծելազօրաց ։
Յայնմ վայրի զօրք սեմպրոնիոսի՝ զոյս բերեալ էր Կն-

Ա՚ Հ· 540։
Ա՚ Ի· 212։

կուռնելիոսի գանձաւորի, իբրև յայտնեցան ի հեռաւորանէ, կարծիս առին կողմանքն երկոքին, թէ նոր Պետրոս եւ Կոռնելիոս էին՝ որ ի տեսլեան ի միասին ի մի ժամ ի միում տեղւոջ ի Կեսարիա էին։ Եւ ի վաղ երկրորդումն իբրև միաբանութիւն ի բաց կայծակ, զարձ արարեալ ի բնական իւրեանց, ոչինչ զմիմեանս առաւելեալք։

Ի գալ գիշերի հիւպատոսն առ ստիպելոյ զաննիթաղ հեռանալ ի կապուայէ, չորքան յիւրաքանչիւր կողմն։ փուլվիոս ի կողմն կումայ, և ապպիոս ի կողմն լուկանիոյ։ Ինդ լուսանալ առաւօտուն իբրև լուաւ աննիթաղ՝ թէ հիւպատոսք լքին զբանակ իւրեանց, և խոյս ետուն յայլ և այլ տեղիս, խորհեալ առ վայր մի՝ թէ զոր կողմն կալցի, ապա հաստատեաց ի միասն՝ զհետ սնդիլ ապպիոսի։ Ի յս զբագլուխս յածեցոյց գնա ընդ բազում վայրս, և վերիպեցուցեալ գնա ի շաղաց իւրոյ ջուրց, դարձաւ ի կապուա ընդ այլ ճանապարհ։

Ա՚ խնթարուն եղև անհիւանդացն, զի ընդ այն տեղիս գիտաւ նոքա յաղթանակել ի վերն երևելի խմբի գնդաց հռովմայեցւոց։ Ա՚ Կենտենիոս մանկանաւանեալ պետուլ՝ հին աւուրց հարիւրապետ մեծանուն, որոյ լսեալ էր ի ծառայուէ. մտեալ առ ծերակոյտն՝ խնդրեաց զօրաւորել հինդ տղը արանց. խոստացեալ թէ մի գի քաջ տեղեակ էր բաւսոյ բարուց թշնամւոյն, և երկրին՝ ուր էք պատերազմին, վաղ ընդ փոյթ առնել ունէր հասարակապետունն երևելի ինչ ծառայուէ. ասէ. Վարձուցէք ի գնդ լուս անհիւանդացն զնոյն իսկ խորամանկութիւս և զհնարս՝ զոր հնարեցաւ կարքեդոնացին յայսօր, առ արկանել յոյժ զայթագնիթս իւր զզօրագլուխս և զզօրս հռովմայեցւոց։ Ա՚ստ՝ յանդուգն առաջարկուէս, եղև և ընդ եւթեւասիա վաստահուէ ի խոստումնս, ոչ թէ չկայր ինչ խորհ ընդ այդ ինչ լինել ընդ արդիւնս լուծոյ սպայի, և ընդ քանքար զօրագլխի։ Փոխանակ հինդ տղը արանց զօրս խնդրեաց, տասն նմա ուղ հազարք։ և զի բազումք ևս յարեցան ի նա զձանապարհայն, եհաս ի լուկանիա կրկին զօրաւք ընդ զօր ունէրն յերևանել իւրեանց ի հռովմայ։ Ինդ եգիտ զանննիթաղ՝ զի կայր զաղղի առեալ, յետ զուր հետամուտ լինելոյ ապպիոսի հիւպատոսի։ Ա՚յն ինչ զօրքն երկոքին յանդիմանն ընդ զեն միմեանց, եռայր սիրտ երկաքանչիւրոցն ձեռն ի գործ առնել։ Լոզմանքն չէին հաւասար. անտի աննպաստ հրամանատար, աստի լոկ ումն հարիւրապետ. անտի հին աւուրց զօրականք, որք ընդ Թուոյ շահատակուե-

Ա՚· կենտենիոս նախ ընդ լա ի պատերազմի մանկի տեսեալ ընդ նիրատոյ։
Ընդ։

1 Ա՚ի անմտութիւն եղև խոստումնին, այն թէ՝ նոյն իսկն արհեստ զօրանմտութիւն և հաւատացաւ. իբրու կանի և զօրավարի։

իւրեանց ի համար արկանէին զիւրեանց յաղթութիւն. առ ԱՀ· 540·
ի նոր վնասուորութիւք հապճեպ ի համար գրեալք, և թե- ՆՐ· 212·
բակատար գինեալք։ Ալ թէպետև մեծ անզուգական
նուէր էր ի միջի, կուսին տեսեալ ժամն երիտս. յոր նշա-
նաւոր ցուցան հռովմայեցիք ձգամբք անհամեմատ քա-
ջութիւն, ցորչափ զօրավարքն նոցն կենդանիքիս։ Ասյց դիմա-
գրաւեալ սորա անհնարս նեղիլ Թշնամեաց, ոչ միայն
առ ի պահել զանուն քաջութեանն զոր ստացեալն էր երբ-
եմն; այլ և առ խորշելոյ ի ծաղուէ՝ որում նշանակ լի-
նել ունէր առ յասպայ, եթէ ինայր կենդանի յետ պարտ-
ուելոյն, որ ոչ այլում էր գրելի՝ բայց իւրումն յանգգոյ-
նութիւն, վաղ քաջ եգիտ զմահ՝ որում գնայր իբր առաջ. և
անդէն վաղվաղակի հռովմայեցիքն գարձուցին զթիկունս։
Ալաջ գիտաց անհնարաւ ինուել զանցս, ի միջ առեալ
զնոսիւրով հեծելազօրաւ, մինչև յայնչափ բազմութիւն հա-
զիւ ապրեցան հազարք, և ինայեալքն կորեան կամ ի
ի գերզմի և կամ ի փախստեան։

ԿՆ· ՓԻԼԻՊՈՍ ԿԵՆՏՈՒՄԱԼՈՍ· ԱՀ· 541·
Գ· ՍՈՒԼՊԻԿԻՈՍ ԳԱԼԲԱ· ՆՐ· 211·

Կատարած ի բնիւք պա-
շարի։

Ձայսմ ամի համ իւրք փոյթ կալան հռովմայեցիքն պա-
շարման կապուայ կորովուն, մանաւանդ թէ կատաղու-
թիւ, զորոյ պնդման ուր ուրեմն է տեսանել։ Ալս բարւոք
իմանալ, թէ յորմէ պատճառաց մղեցան հռովմայեցիքն
յայս ձեռնարկ, հարկ է յիշեցուցանել թէ զինչ շաւիղ
կալան առ նոսա կամպանիացիք, որք միացեալք կէին ընդ
հռովմայեցիս վաղնջուց դաշնաւորութիւ։ Ալ ոմանք կոտո-
րածք հռովմայեցւոց յանմիթազայ՝ վասու ևս յոգդոդ-
դեալ կէին զհաստատմանէն նոյ, և խորտակումն կան-
նեայ տապալեաց զայն խարտ։ Ցուսեցաւ նոյ, թէ պար-
տուիք այնր պատերազմի տէրունն հռովմայեցւոց խարտ
կործանեցաւ անկանգնելի։ Վերացեալք անմիտ յուսով
փոխանակելոյ զտէրն նոյ ընկերակալութեամբ դար-
ձան ի կողմն անմիթազայ, և ոչ շատացեալ թողուլ
զիւրեանց վաղնջուց դաշնաւորս ի տառապանս, ի վէր
յաւելին հաստատագործունէն զանգիծուն, և խժդժաբար
սպանին զնոսմ հռովմայեցիս գտեալս ի քէնի նոյ։ Ցնդե-
նակ նոյ եղև ոչ զբօշակ ապստամբութեանն յոգունց այլոց
ժողովրդոց իտալիոյ, որք նոյնպէս ընդ հռովմայե-
ցիս, և յարեցան ի յաղթականն։

Ցնդիբին ի իմանալ, զինչ յոյզք խորհրդոց յածկէին ի
սիրտս հռովմայեցւոց ընդ այնպիսի զժնդակ մտանուէնն՝

Ա՛ք Հ· 541։
Ն· Ք· 211։

ամ պարագայիւք հանդերձ, զորոյ զհետ եկին այնպիսի դառն աղէտք։ Ա՛ն որոյ իբրև տեսին՝ եթէ իրողութիւք իւրեանց փոքր մի՛ ի լաւ անդր բերին, վարվարակի հաստատեցին՝ ի միտս պահարել զնաւատա, և ոչ զկայ առնուլ, մինչև տիրեացեն, և հանցեն սաստիկ զվնաս քինուն։

Պահարանին ևս քան զնա պինդ յերբուց փոխանհիւսուցին Լ՚Հ· Ի՛· Դ։

Ա՛ն փութալիոս փլակկոս, և Ա՛պ· կղոդիոս պուլքեր՝ սկսեալ էին զպահարանին՝ ի ժամանակ անտի հիւսուածոյսն իւրեանց. և յետ այնր հաստատեցան հրամանաւ տարուն նոյ փոխանհիւսուածոյքդ, առ՝ ի գլուխ հանել զայն կարևոր պատերազմ։ Ա՛սց՝ ի հասարակաց օգտի՝ երբ և փոյթ իւրեանց պարծանաց։ վ՚ա որոյ ամենք զանազանահարկ լինէին փութանակի հասուցանել զայն՝ ի բարի եղև։ Պահարեալքն ևս՝ հանապազ առաջի աչաց ունելով զջանսն՝ զոր անցուցին ընդ հռովմայեցիս, և զվերիժուց վհատուցումն՝ որում մերայինք, դիմակալեին քաջութիւք, օգնական ունելով զքաջ պահակապանս կարքեդոնայիս՝ զորս ի ծոցեալ էր աննիբաղայ՝ ի քիչ նոցա ընդ հրամանաւ բռատարայ և աննոնի։ Ա՛տեպ քուռն՝ ի դուրս հասեին. յորս թէպէտ սուր էին՝ ի հետի կռիւս, բայց դրեթէ միշտ դեր՝ ի վերոյ՝ ի հեծելոց մասին, յորում հռովմայեցիքդ էին տակաւ։ Ա՛ց գժկամակեալ այ ընդ անհաւատութիւն՝ որում՝ ոչ կարէին՝ ի չահս լինել խորհեցան իւրք հնարս հնարել։ Ա՛նարեցին՝ ի լեգէոնաց պատանիս շուտաժ իրս, և ուսուցին նոյ զհետ հեծանել հեծելոց՝ ի գաւակ ձիոց, և իջանել ընդ փոյթ՝ ի լինել նշանի։ Ա՛յն աք զինեալք վահանաւ փոքու ընդ զհեծելոցն. և ունէին իւրաքանչիւր եօթն եօթն աշտէնս երկայն՝ չորս ոտնաչափ, որոց թիթեղն երկաթի՝ էր նրբանիւթ, դիւրաւոր և դիւրաթեք. մինչև միանգամ արձակեալք՝ անպիտան լինէին այնու հետև թէ չնաւեաց, և անդարձ առ այնսոսիկ յորոց ձգեցան։ Իրբև բաղմեցան ընդ հեծելազօր թշնամեաց, այս թէթեւաղինք ոստուցեալք յանկարծակի՝ ի ձիոց՝ ի վայր՝ արձակեցին միահաղոյն վիրաւանց աշտէնս հեռագետ յերիվարս և՝ ի հեծեալս կապուցս, մինչև խմբին երեւելոյ համակ հեծելազօր՝ ի քիթիել ակն իրրու թէ երկնել հետևակազօր ինն՝ կամանախացուց անակնատնել։ Ա՛յս անակնկալ յարձակումն արկ՝ ի թշնամիս ապմուկ շփոթի։ և հեծելազօրն հռովմէական իսպառ շլմնեցաց մնա, և զհետ ամենեցաւ նոյ մինչ՝ ի գրունս քաղաքին։ Յայսմհետէ սկսան հռովմայեցիք զօրանալ հեծելազօրս, որպէս էին միշտ զօրաւորք հետևակօք։

Ակսա կապուա յանհնարս մտանել. սոքն սաստկա

ՃԱ· Հ· 541·
ՏՆ· ՐՐ· 211·

ցաւ յոյժ յոյժ ։ Ո՛չ ողոմութեան և սրտից գթութիւն խափան հատաւ հայց ։ Իր յայնժամ անխրատ պատաղեալ՝ հնարս հնարելոյ տիրել զղեկին տաբէնտոնի ։ (զի քաղքին վաղուց ևս էր տիրէր ։) և ահա եհաս ի կապուայէ սուրհանդակ՝ որ ազդ արար նմ թէ կամպանիայիք այլ ոչ զթերն դիմակալել հնարէին եղեալ , թէ ոչ գաս դու օգնել նոյ ։ Լուեալ առաքն զղեկին տաբէնտոնի վաղանեղ ցոյց վնաս ևս վայր մի ։ Ոչ այլ յետոյ յաղթեցին կարիք կապուայ ։ Տեսանէր նա , թէ ամ ժողովրդք իտալիոյ՝ գաշնաւորք և թշնամիք , դեռահաս ունէին՝ առնուլ օրինակ ի յաջող կիր ի ձախող երթոյ ապստամբութիւն բնակչաց կապուայ ։ Ոչ գա թողեալ յերկրին բրուտացոյց զմեծ մասն իւրոյ աղխի , և զամ գիտութիւն ծանրագին գրնդաց , էառ ընդ իւր միայն զընտիրս ընտրելս հեծեալս և հեծելոյ՝ որք ժիրաժիրքն էին ։ և վաղաքայլ գիմեաց ի կողմն կապուայ , պատուէր առեալ զհետ առաքել զերեսուն և երիս փիղս ։

Իրրև մերձեցաւ անխրատ ի սիփատա , գտեղի էառ ի բլրակի մի՝ որ էր ի վերոյ քան զկապուա ։ Ոչ ետի առաքեալ խնայուցանել պաշարելոյ զնկատուրան՝ իւր , և ազդ արար նմ առհասարակ ի դուրս հոսիլ յամ դրանց քաղքին , ի ծիկի յորժամ ինքն ի վէր յարձակեսցի բանակին հռոմայեցւոց ։ Ասատիկ եղև մտրան , մինչև գա սահանացն ի սկզբան անդ մնասուն իմն դրգռիլ , և փոխահատատօսին ապստիսի կարէիքը խոցիլ ։ Ոչ այլ հռոմայեցիք այսպէս բուռն զդէմ կալան , մինչև անխրատ զայ և կամպանիացւոց միանգամայն յետս ընկրկիլ ։ Ոչ իրողաբար՝ բան ասիլ ոմանց վիպագրաց , եղև նոցա կարի ինն թանգագին ։

Ոչ ետեալ զօրագլխին կարքեդոնացւոց , թէ ոչ կարէ՝ ոչ զհռոմայեցիսն զրգռել միանգամ՝ ի մարտ , և ոչ զպատահանս նմ ձեղքէ՝ առ մնանելոյ ի քղքին , ոչ կամ մեցաւ յամառիլ ի ձեռնարկ իւր , որոյ քաջ գիտեր թէ ոչ գոյին երկար ։ Ոչ այլ և այսպէս ոչ հրաժարեաց ի հոգոց կապուայ ։ և առ ապրեցուցանելոյ զնա , խորհեցաւ խորհուրդ ըզ արժանի իւրում քաջասրտութեան ։ Ոչ փեռնեկնելոյ զզօրն՝ դիմեաց բուռն զօրութիւ ի կողմն հռոմայ ։

Ոչ ետ կարքեդոնացւոյ ի մէջ հռոմայ , ի փեռնեկլոյ զօրն ։ ԼԻՒ· ԽԷ· Ե·

1 Իրրև այսպիսի էին անդր իրաց առ կապուայիս , հոգի տիրելոյ առ բնութեան դիմեալ , և ի բան ունէլոյ զիարդուսոյ՝ յօտարակոյտ կոյս ձգեալն զանձիսդաց ։ Ասէին յաղթեաց անհատուիթ կապուայ , յոր ժամ դաշնաւորաց և զթշնամեաց անհատիր զուշ մեաց անհատոյց , որ լինելոյն էր ի խրատ՝ զի ոչ ազդեալ եղիցին երբ ապրելոյ ի հռոմայեցւոց ։ Լիվ·

Ա. Հ. 541։
Ն· Փ· 211։

յուսացեալ՝ թէ յաւուրքին անդ աղմուկ չիոնթիլ՝ տիրեա-
ցիլ մասին ինչ քրիստոնէից. և կիմանն ունելով, թէ արդ և ի-
ցէ՝ վտանգ մեյրաքներին տիպերացել զգօրագլուխս հաւա-
մեյեցւոց՝ բառնալ զպաշարումն կապուայ, առ ժամանեա-
լոյ ամ գնդօք յօգնութիւն իւրեանց հայրենեաց. և կամ
՝ի մոի եգեալ, զի թէ հանապազորդեացեն զպաշարումն,
երկիւղիեսցեն զիւրեանց զօրս, և այնպէս ՝ի տիպաա-
նալ զօրութենէ նոցա, մնրթի է դիպել պաշարելոյ կիմ նոյն
իսկ ինքեան՝ առիթ ինչ հարկանել զնոսա։

Ի՝նչ մեայր նիմ տալակոյս, թէ գուցէ ՝ի հեռանալ
իւրում յոյսակորոյս լեալ կամպանիացւոց՝ անձնատուր
լինիցին ՝ի հռովմայեցիս։ Ի՝ս խոհան արհանելոյ այսմ
մեասուց՝ հարկեցոյց պարգևատուութիւն զնուիրացին ոմն
առնուլ զիշուղեթ մի զնիւր, երթեալ ոմն փախստական ՝ի
քանակին հռովմայեցւոց, և անցանել ՝ի կապուա։ Ի՝ուղ-
թէն յղել առ կամպանիացիս՝ ուներ օրինակ զայս։ ,,Ի՝ջ
,, վա այլ ինչ իրաց ընտրեցի ես ՝ի բաց կալ և խաղալ ՝ի
,, վէր հռովմայ, բայց առ ձեր օգուտ. և ՝ի տիպել ըզ-
,, հռովմայեցիս բառնալ զպաշարումն, առ հարկեցոյ նոցա
,, երթեալ օգնել իւրեանց հայրենեաց։ Ի՝ն վճռիկ
,, բնաւ. զի տակաւրեցայ համբերութիւն կինիցիք ՝ի յաւերժ
,, հանդստեան և յաւասհովն։ '' Ի՝ս առ ընդ իւր պաշար
տասնօրեայ. և հանդերձեալ վաղքայս ոչ տակաւ, առ
յոյժ զգօրս իւր գիշերային ընդ վուլտուրնոս գետ։

Փուլվիոս փոխհիւսա-
տոս՝ պատ-
ուէր ՁՈւնի
հասանելոյ
իւրոյք գրն
դաք ՝ի պաշ-
պանութի հռ-
ռոմայ։
Ն՝ՀԵ. ԻԷ. Ջ։

Ա՝յրերք եղեն կարծիք։ Ի՝ն
՝ի ծերունեացն Պ. կուռնելիոս ասիտա անուն, կամիր՝
զի կոչեսցին ամ զօրագլուխք և ամ զօրք սիւեալք ՝ի
պէսպէս կողմանս իտալիոյ, գալ ՝ի պաշտպանութի հռով-
մայ։ Վաթիոս անվեհեր ՝ի մեծամեծ որոգայթս, ոչ և
զգուշաւոր ՝ի կանխել, քանսն ըզդէմ եկայ կարծեացս։
Ի՝սէ. ,, Ի՝մեն մեծ է թողուլ զկապուա. և տացնա-
,, պիլ առ ամ խոլտիան աննիքատայ։ Ի՝նհաւատալի իմն
,, է, թէ զօրագլուխս ոք՝ որ ոչ իշխեաց յանդիման երևիլ
,, հռովմայ՝ յետ յաղթութենն զոր արար ՝ի կաննէ, արդ
,, տամարձակիցի տիրել այմմ, յետ վանելոյ իւրոյ առ
,, կապուա։ Ա՝յն իւր կամք պաշարել զհռոմ, այլ
,, վերծուցանել զքրիստն արդ ևս պաշարեալ։ Ի՝նձ այս-
,, պէս թուի, թէ գունդք գտեալք ՝ի քրիստ՝ բաւական
,, են ՝ի պաշտպանել զայն ''։ Ի՝ղբորդ կարծիքն՝ որ ընդ
ՃՀ երկուցս, առաջարկեալ ՝ի Պ. վաղերիոսէ, փակկո-
սէ, նախամեծար ընտրեցաւ ՁՔ զայս. այն էր կոչել ըզ-

փուլլիոս՝ ի հռոմ՝ մասամբ իմն գնդաց, որք էին առ Ա Հ· 541։
կապուաւ, թողեալ առ իշխանակին նր զինացուած զո- Ն· Գ· 211։
բուն, ի հանապազորդել զպաշարումն։ Իբրև եհաս պատուէր ծերակուտին ի բանակն, չու արար փուլլիոս՝ ընդ իւր առեալ զընտիր ընտիրս երից զօրաց, հնգետա- սան հզր ի հետեւակաց, և հզր մի ի հեծելոց։ Այլ գի- տեալ, թէ անխրատ եր յու գլ անկեալ ըստ Ճանապարհ լատինոց, ինքն չորքս ըստ Ճանապարհ ապպեայ· յառաջա- դոյն պատուէր առաքեալ առ նոսա աղատաքիչս՝ որք էին ի վր Ճանապարհին, կիմ ի չրջակայ սահմանս, ունել ի պատրաստի պաշար պիտոյից յանցս նոյ։ Օրականք լի- ուբախտեցին և քաջալերուին յորդորելին գիմիանոս վաղ- վագել ի գնացս, ածեալ զմտաս՝ թէ գնան պաշտպա- նել զհատարակաց հայրենիս։

Այսպէս վարդի գիմեալ գայր աննիւթագ. և ի քիչքին ա- Ա Հ մեծ
ռաւելուին արհատիրք ըստ ագգի ագգի լուծ՝ որք սիւեալ ի ժողովրդ
ծառայեին, յօղովակի անհնին, և միշտ մեծ քան զիւրն։ Լին· եկ· ք·
Ցիկնայք հռոմայեցիք ընուն զամ ու հետանս, յարատասուս հարեալ, անկեալ առաջի սեզանոց, և ամբարձեալ զձեռս յերկինս, յօդնուն կարգան զդիս։ Ծերակուտին ծերակու- տին առ հատարակ մտալին յիշխանաւորս ի յայտնի հրա- պարակի, զի իցեն պատրաստակամք օգնել նոյ խորհրդովք իւրեանց յանախնկալ դիպս, որոց հնար եր ծագել ժամ ի ժամէ։ Իբրք միանգամ ձեռնհասք եին կինուորութե, անձնամատոյց լինեին ի հիւպատոսս։ Խափին գունդք ի զրունս և առ պարապօք, ի վր կապիտոլիան և ի գղե- կին։ Մինչև արտաքոյ իսկ հռոմայ ի լերինն ալբանաին, և ի բարձրաւանդակս էսուլնի՝ ի կողին տիբուրայ (յո գլխվրէայ։)

Ի ժամանակի հանդարտին գզօրգ մտնս հատանէ փոխա- հիւպատոն փուլլիոս։ Փոխհիւպատոսաց սովորութի էր կորուսանել գիշխանութի իւ բնաւից և գիրաւունս հրամանի՝ ըստ մնանէին ի քիչ։ Ծերակոյտն առ գերծ կացուցանել ըզդ գփուլլիոս յայսմ օրինաց՝ եառ նմի իշխանութի հատա- սար իշխանաւ հիւպատոսաց։ Այսպս եմուտ առ զօրսն իւ- րովք ըստ գուռն կապենայ։ Եանց ըստ կարծնս և ըստ եսկու- լա, և չորքս բանակեցաւ ըստ մեջ գրանն եսկուլխայ և գրանն կոլլինայ։ Իկաւորութի նորա զօրացոյց փորը մի զսերտս։

Ի նմին ժամանակի եկն բանակեցաւ աննիւթագ մեծ ի Աննիւթագ
տաէբան, իբրև երեք մղոնաւ, (յո փարսախաւս) հեռի ի բանակի մեծ
քիչքին։ Նախ յառաջ խազայ երկու հզր հեծելովք ի տաէբան։ Աթ·

դրանէ կոլլինայ մինչև ՚ի մահեան հերակլի . և երթեալ
ծագէ ՚ի ծագ , գինէ մօտուստ ըստ կարի զայրիստ և զդիրս
քրիքին : Փլակիոսի նահատինք Թուեցան , այնպիսի հան-
դարտաձեմ նաղել նըր առն յոյնդիմեան և մօտ հաւոմայ ,
Ալ՚ակ առաքեաց ՚ի վէր նըր հատուած հեծելազօրու հեռո
առնել զնա ՚ի պարսպին , և դարձուցանել ՚ի բանակ իւր :
Իրթև ՚ի վեղ եկին երկու այն խումբք հեծելազօրու , հիւ-
պատոսք անցուցին ընդ միջ քրքրին հինգ երիերիւր նուամ-
դացիս փախստեայս , որք էինն ՚ի լերին ամենեսին . զի
Թուեցան նըր յանկագոյն զայլս ՚ի կռուի ՚ի միջ ձո-
րոց , պարտիզաց , և գերեզմանաց : Յայնժամ Թուեցաւ
խոժոռուժ ամբոխին՝ Թէ այն նուամիդացիքն էին Թշնա-
միք , որք տիրեցին լերինն ամենեսինոյ : Եւ այնպէս զահի
հարան , որ Թէ բանակ կարքեդոնացոց չէր արտաքոյ քա-
դաքին , իսկ և իսկ ժողովուրդն լքեալ Թողեալ զքրքրն :
Խոսեցոյց զնա երկիւղ անհիբաղայ : Ու հասաբակ խոյս
եառն ՚ի տունս իւրեանց . և ՚ի քարձանց յարիայ սկսան
հոսել քարինս ՚ի վերայ նուամիդացւոց փախստից , կարծ-
եալ զնոսա Թշնամիս : Ընդնար եղև խաղաղել զաղ-
մուկն , և իմացուցանել ժողովրդեան վերսիլ իւրեանց :
Ո՛ ՚ի ձանապարհ լի էին շինականօք , որք յանկարծ ա-
հի՝ որ կայաւ զնոսա , ՚ի լսել զիրթենալ անհիբաղայ ,
խուռն ընթացան յայն ոմ խաշամբք իւրեանց : Ի դէպ
յաջողեաց հռոմայեցւոց զօրագոյն լինել ՚ի մրցմունս
հեծելազօրաց . և Տարփեցան Թշնամիք տալ տէղի : Այլք
ի զօրանալ ըստ պահս պահս ազմին ՚ի պետս կռմունս
փաղաքին , ծերակոյտն առ վաղագոյն դարմանելոյ , ետ
ամրացուն նոցա՝ որք լեալ էին իշխանաւորեալք , հիւպատոսք
և Տամարակալք , զինեանսն ՚ի և վիրաւունս հրամայելոյ :
Ո՛ միացորդ տունչեան և գՀեռատպայ գիշերն անցուցին
յանհնարին վարանս :

Պատրաս-
տեն ՚ի կռիւ ,
բայց մրրիկ
անհնարին խա-
փանէ եր-
կեցս :
Լ՚ՀԵ· ԻԷ· ՃՀ·

Ի վաղիւ անդր առնիբաղայ անցեալ ըստ տեւերոն , Ձա-
կատեցաւ ՚ի մարտ ըստ հռոմայեցիս : Հիւպատոսք և փու-
վիոս ոչ հրաժարեցին : Արքանչիւր ոք կազմ կայր ՚ի կռ-
տարել անվախտ , որ ինչ անկ եր նոցա ՚ի պատերազմի , որոյ
գին լինելոց եր հռոմ . և ահա մրրիկ սաստիկ անձրևաւ
թաւն կարկտիւ այնպէս շիտեցաւ զերկաքանչիւր զօրս ,
մինչև երկուցան կողմանց զօրականքն հաղիւ ՚ի բաժն ուն-
լոյ զգենուս , և այլ ոչ խորհելոյ զթշնամոյն՝ տագնապաւ
զերծան ՚ի բանակ իւրեանց : Իրթև մութն , միւսանգամ
հանդարտեցին և պարզեցան երկինք : Ի պատահել նո-
ցին իրաց և ՚ի վաղիւ անդր , Թուեցաւ անհիբաղայ՝ Թէ

Ընդ Ս· 541·
Ն· Ք· 214·

յայն դեպուած կայը ինչ գերբնական։ Քան[1] պատմելոյ տիտոսի լիվիոսի, ասէ՝ ի ձայն բարձր. դէհ էհոռոն ինչ եբբեն չմա, և եբբեն ղօբռութ առնէլոյ պէտռվմ։ Լաւ առ Հռովմայեցիս և առ Թշնամիս նոյ կարծիք հաստատակաց, Թէ տեսչութիւն հոկիր մանաւանդ իւն խնամովի՛ վերայ պահպանել Հռովմայ, և չինչ յայնմ վերկ։

Աստիճանաբար հօրանեալ ի երկուանալ պատերազմին ի բրուտեանն։

Երկու ինչ շրտուցին զանխիթաղ՝ի խորհրդոցն։ Մի՝ զի լուաւ, Թէ մինչդեռ բանահեալ էր առ միով՛ի դրանց Հռովմայ, առաքեցան ի այլ դուռն՝ այլ զօրք նորատաքաց վերայ սպանիլոյ։ Երկրորդն՝ որ դուշնաքեայ իւն էր յինքեան, այլ սրտի նոր կալի իւն կծօղ, եղև այն, զի բանահեալ կետղն՝ ուր էր ինքն, ի նմին ժամանակի վաճառեցաւ ի Հռովմ, և յայն սահս ոչինչ նուազեաց գինն։ Քայ յետոյն եղև սրտի նոր խոց կարելիքն. և այսպէս ծանր Թուեցաւ նմա՝ Թէ զացի ոք ի Հռովմ սրտապնդեալ՝ի գնել զանահեղսն զայժմէն գրաւեալ յիւրոյ զօրացն, մինչև ինքն ևս եղ՝ի վաճառ զերպակս ոսկերշաց՝ որք էին չերաք պարակաւ Հռովմայ։

Փուլվիոս գառնոյ՝ի կապուա։

Ձեռս սպառնալեացս անխիթաղ եղ գնաց. և մինչդեռ՝ի բրուտեան՝ յէր զօրս առհմանաց իտալիոյ, անդրդյն լեալ վերծանգանել զկապուա։ Վարձաւ փուլվիոս անդրադարձ միաշնալ ընդ իւրումն իշխանակցի, առ յանկ հանելոյ զձեռնարկն՝ որոյ եղք ապաքէն եկեն յայտնի։

Կապուա անկարի՝ի յաւաջտաքթեն, Լիւ· ԽԶ· ծ·

Ձայնժամ կապուա անտեբռնել էքեալ, և վիճեպ յոմանց յառոյ, եաես զվիճ չարեաց յոր եր ընկղմեալ՝ի Թոռզել անդ զրաբեկամանէն հռովմայեցւոց։ Քայն յանդիմանեն Թէն, մանն եղեն նմ՝ յայնմ վայրն նմ արշաւիքը իւրոց յանցուածոց, և նմ խորհուրդք իւր յառեցան յայն առաքակայ։ Փոխանհիւպատոսն վճռեալ ծերակուտին լու՛ի լուայտ արար նոց, ներել առ հնարկ նմ բնակչաց կապուայ, որք անցանիցեն՝ի կողմն հռովմայեցւոց յառաջ քան զայն ինչ օր։ Քայց եղև՝ի քիչիւն. բայց ոչ որ յանձին կալաւ զայն չարհաստատ ներումն՝ որում չէին արժանի. Չայեցեալ միայն՝ի քաւմանէն մանուն իւրեանց, և՝ի դժնդակ խժդժուն զօր լծորգեցին ընդ այնմ, ոչ կարէին համոզիլ, Թէ այն ներողամտուն առնն՝ իսկ անկեղծ և հաւատարիմ. և ոչ՝ Թէ յանցաւած այդպիսի ներումն ընդունիցի։

Քիչն կայր անխորհուրդ, ոչ և անյոյս։ Քմտաւ կանաք բազբազին լբան՝ի խորհելոյ՝ Թէ զինչ առնիցեն։

[1] Պատմի՝ Թէ լսելի եղև գոչել հռովմայ՝ ւրտաւ ինչ եբբեն կոխ, և եբբ անդիբազդ· Ընդ՝ի տիրել տգաւորին բեն բաբբեարտուրի։

Ընդ Հ· 541 : Ն· Ք· 211 :

Պահակաւ պանք գրեն առ աննիքեաղ դէր՝ առաջիկ կառավարչէ :

Ի գլխաւոր քաղքացոց և ոչ մին երևէր ի հրապարակի : Ծերունիք ծերակուտին տեսեալ թէ այլ անհնար էր քաղքի նոյ զդէմ ունել հռովմայեցւոց , կայնն փակեալ ի տարկս իւրեանց , ակնկալելոք անվրէպ մահու , և կործանման հայրենեաց իւրեանց : Հռովմանդակ իշխանութիւնն մնացեալ էր ի ձեռս բռստարայ և անտնուն , որք հրամանատքն էին կարքեդոնեան պահակապանաց : Սոցա ի հոգս լեալ առաւել վհ անձանց՝ քան վհ իւրեանց դաշնաւորաց , գրեցին առ անտիբատ՝ ոչ միայն քաղաւմ համարձակել , այլ և սաստիկ նախատանօք : Վանգատ կալան՝ թէ ,, ոչ միայն լքեալ թագեր զկայսրս ի թշնամին , ,, այլ և զմեզ իսկ , և զամ պահակապանս մատնեցեր ,, դառն տանջանաց : Ի եկուսացար ի բրուտացին՝ իբրև ,, զի թաքիցես , և մի տեսցես ակն յանդիմման զանուղ ,, քեզ : Օ իմոդ գերեցիկ էր օրինակն՝ զոր եառն ,, քեզ Հռովմայեցիք : Պաշարումն իսկ հռովմայ ոչ քե- ,, ցեաց վնասս ի պաշարմանէ կապուայ : Վովին յուշին ,, քեզ , քանի՞ մեծ է արիութի Հռովմայեցւոց ընդէմ իւր- ,, եանց թշնամեաց , զի քոյդ ի չնորհս քոց դաշնաւորաց , ,, Ահ գառնայիր դու ի կապուա , և շրջիկը յայն կողմն ,, զամ զքո զորուն , մեք և կամպանիացիք ի պատրաստի ,, եաք ի դուրս յարձակիլ , հաստատեալք ի միտս , կամ ,, յաղթել կամ կորնչիլ յայնմ : Կարքեդոնացիք չանգին ,, ընդ ալտեայ լերինս՝ պատեբազմիլ ընդ հանդիպացիս և ընդ ,, տարենտացիս : Ահր և գտանէին լեգէոնք հռովմայեց- ,, ւոց , անդ լինել պարտ էր և զօրայ կարքեդոնացւոց : ,, Ա յսու օրինակաւ յաջողեցին եղք արեւելեայ , տրասիմենոն , և կամնեայ . ի ինդիր լեալ թշնամոյն , ի ,, վերայարձակեալ , և բռնադատեալ զնա ձեռն ի գործ ,, առնել ,, :

Հրամանատարք կարքեդոնացիք յանձնէին զդէրս՝ նուիրագործոց ոմանց յաժարամտելոց . որոց առեալ փոխարէն հատուցումն՝ անցին ոմն փախստեայք ի բանակ վրակոսի . բայց իբրև յայտնեցան և մատնեցան ի տանջանս , ոչ միայն յերևան գանին զդէրն՝ զորմէ էին բանք , այլ և ծանուցին՝ թէ ի բանակի հռովմայեցւոց կան բազում այլ նուիրագործք , որք նոյնպէս եհեալ էն իբր փախստեայք , բայց իրօք էն լրտեսք : Վալան ի նոցանէ առելի քան զեօթանասուն , զորս գան հարեալ ընդ նոր ըմբռնեալս , հատին զնոցն ձեռս , և առաքեցին անպրկն վամնեաին ի կապուա :

Օ՝ոմն հարաւ ժղվուրդն ի տեսանել զտառապեղն .

Նաւորաց։ Յաղագուց նա ևիւր գոնդս ա՛ յ՝ վ֊ը հոգւոյ · ա՛ այ֊
ևիւ ևիւր ամենայն ոգիս ի վ֊ը հոգւոյ · ևս

Ընտ Հ· 541։
Ն· Ի· 211։

պէսի ասէղ գոնորէի՝ որ սպառնայր փալ՝ի գլուխ նոցա , ո՛չ զօրեաց դրդռեալ գնա ։ Տասն տեսոյ անցեալ ընդ ծեծրան , եւմար նա պիտ նակ էր երթեալ դիմի մղոնօք հեծի՝ի մայրաքաղաք նոցա , ե մտեալ՝ի սրտբուռ պատուի նոցա , պնդեալ առնեալ պիտոյիցն՝ ըստ ո՛ր ըաղաքն պիտոյ . բայց ե այնպես ո՛չ լսան ։ Ոչ երթեր երեցեալ ֆասիոնէն այսպէս ։ Ընկ գեղան այնպես ասէին ե ֆասէին , որ ո՛չ ընդունայն զրան է՝ի ձերսանդ , ըե երեան յոլով ըն յաֆլատեին պնրբնոց նը ։ Լսեալ զնոսայ ոչ ետուն ուշ , այլ զի ոչ ոք ոչ ոք ոչ ոք

բաֆան պանդխտել, չեմ ուզեր գլուխս խռովքիդ հոգսերէն պապրէ։ Ա՛լ պետս չունիմ հայրենիս տանդիլ, ես բոցակէզ ծախեցայ։ Ա՛լ պետս չունիմ ես պանդուխտ ես պանդխտուդ պիտակներէն որս լլեալ պինտարիկեան գաղանաւորէն ես խափաղտէ։ Ոչ հիմի՛ է վէր պապալէզին հոգւմայեցիկ գլուխդ ալէբ՝ ոտաբ էր նոցին ծնողաց, ինչպէս բնակչիկ առնել պիտիս ես պիշտակ էրբեանդ բուռն ծագման, խարիւնիկ ընկերս, ներբեսցի՛ս արդ կապատաց, որոմ առաւել ես ընդոմդ, չան բուռն իսկ հարբերդոնի։ Ա՛պա արդ դանգամ՛է չէնիկ կարիդիս պերդի պալ էրբեանդ չահաղ օրհասի, չան պչտի առնուլ պայտանեաց էրբեաց, գիպես՛է պան էմամ խրախճան պարտապանի։ Էրբեմն պզտաւորէ՛ն վէր հագեցնի գիպես ես խորտիչ, առաջի արարեց ամ կոչնականաց ըզնոյն իսկ բաճախ, յորմէ արբէց ես նախ առաջին։ Ա՛յն ասմ՝ լինի մարմնոյ ներսոյ առաջապահես՛է պանջանաց, ոգոյ ես արտեր՝ յայտնուեցի ես՛է նախադասաց. պերճասցէ պէս վր ես պահանջ՛է բռանագաս յողորմ պեաց ես՛է լրոյ այն ամ աղերից, որ չ բաճա՛ն են պարբերէց։ Ա՛ռացէ՛ է գասերն պան իմոյ խարոյկ պեճ. յոր ընկենացին մարդիկ պէր յարանց՝ որոց յանձն էին առնել պէզ պչտերն պայս ճառագրե՛ն։ Ա՛յս օրինակ պիայն ապաստան ես պարտաւորս՝ պնայ պեզ եւ լանեալոյ՛է կենաց ասպե։ Ոչնպիսի՛ էակ պէր պարմայդ՛ն ընդ պէր չաղոսրե՛ն. ես անձնեալ՛է ոչ ասդե, ըն եչէ՛ս ես տապնեալ պրաղնատարս չալալանես, որ արճանի էին գանել՝ ինձմ պեճ ես հատապարմանե։

Բաղումի՛ն ծերասնեաց ծերակուտին ան զնձնու՛ն է մահ։ Լուկ. ԻԳ· ձԸ։

Ի՞նչ նախնի (հնձանաս) անխտապա. Բայց երիսաբնական հատապե՛ն ասաս. ցանին պեզ այլագգեցն տանել կարելիս։

1 Ես՝ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՀՈՎՎԵՍՏԱՆ

Ա՟ Հ· 541։ Կն· Բ· 211։

Հուսկ յԵրոյ կապուտաւ լճին անձնաւորութիւն։

Ա՟ետ։

Ա՟ետ։

Ա՟հաւորապատուհաս ծերունեաց, և բնակչաց կապուտաւ։ Ա՟ՆԴ ԻԳ·ՅԵ։

Յ՟ի վաղիւ անդր դուրանն անուանեալ դիւղ, որ էր յանդիման բանակի Հռոմայեցւոց՝ բայսաւ Հրամանաւ Պ· փուլվիոսի Հանրական տեղակալի. մնծաւ՝ի քՀ՟քն լեգէոն մի Հռոմայեցւոց, խմբով գաշնաւոր գնդաց՝ առաջնորդութ Պ· փուլվիոսի Հանրական տեղակալի։ Ա՟ա յաւուրջ՝ ըզամ ետ բերել առ իւր զամ զգէնս՝ որք էին՝ի կապուտաւ։ Յ՟ետ այսորիկ եդ պահապանս յամ դրունս քՀ՟քին, զի մի ոք ելցէ՝ի դուրս. և չետ ասի կալանաւորեալ զպահակապանս կաթքեդոնացիս, պատուէր ետ ծերունեացն երթալ առ զօրագլուխս Հռոմայեցւոց՝ի բանակ նոցն։ Իբրև Հասին անդր, արկան՝ի շղթայս. և պատուէր առին տալ բերել դանձաւորաց զամ ոսկի և արծաթի գտեալ՝ի տունս նոցն։ Ոսկին գտեալ՝ կշռեր եօթանասուն լիտր, որ արժէր իբրու չիսուն և երկու Հազար ՀինգՀարիւր լիրայ գաղղիոյ. և արծաթեն կշռեր երեք Հնդ երկերիւր լիտր. ՟ի՟ երկերիւր չիսուն Հնդ լիրայ դուրիներան։ Ա՟յդան՝ի Ա՟լէս ը՟ զդուշաւոր պահպանութիւնք քսան և Հինգ ծերունիք. և՝ի թՀ՟ան քսան և ութ, գիտելով թէ ա՟ք աւելի քան զայլս ազդեցին կապուտայ, Թողուլ զկողմն Հռոմայեցւոց։

Փուլվիոս և ապպիոս չէին Համամիտ՝ի գատ ծերունեաց կապուտայ։ Ա՟պպիոս միտք՝ի քաղցրութ, փուլվիոս՝ի խստութ՝ի չափազանց։ Ա՟պպիոս կամէր, զի որոշումն այնր իրողութ Թողցի ծերակուտին Հռոմայ. յաւելոյր և տեղեկուն առնուլ, եթէ Ա՟զատաքաղաքք ինչ, կամ յերկրէն լատինոյ, իցէ՞ն միաբանեալ ը՟ կապուտայ խորհրդակցութ կամ օգնութ։ Յ՟ետին մասինս փուլվիոս ը՟դամ եկաց յոյժ։ ,,Ա՟յ՝ Հարկ է (ասէ) զգուշանալ ,, յայդպիսի Հարցափորձէ, զի մի կէղակարծ ամբաստա- ,,նութ անկցին՝ի Հոգս Հաւատարիմ դաշնաւորք. և զի ,, մի կասկած կայցէ վճռակ նոյ զգործանՀաւատ վկայից. ,, որոց ո՟չ գոյ այլ կանոն, բայց կիրք իւրեանց և Հաճոյք ,, քմաց, ՟ի բանս և ՟ի գործս։՟՟ Ա՟պպիոս՝ թէպէտ և աղգու էին իւրոյ իշխանակցի բանք, սակայն և այնպէս պնդէր, թէ՝ ՟ի վր իրողութ՝ մ՟ծի՝ սպասել պարտ է Հրամանի՝ի Հռոմայ։ Ա՟այց խաբեցաւ. զի փուլվիոս ը՟ երեկս Հրամայեաց գլխատ սպայից տալ պատրաստել ցամ՟ք գիշերի երկուս Հնգոս ընտիր Հեծելոց. և մ՟ինեալ գիշերայն ը՟ Հատուածին՝ եՀաս վաղ քաջ ը՟ առաւօտն՝ի թՀ՟անն։ Ա՟՟ծապէս զարմացան ը՟ եկաւորութ նր յաչսպիսում պահու։ Ա՟չ նորա երթեալ դէպ ուղիղ՝ի Հրապարակ քՀ՟քին, ուր անդէն իսկ խանեցան բնակիչք,

և պատուէր տուեալ իշխանաւորին ածել առաջի վկամ Ա՛ս· 541·
պանիային՝ որ ի՛ բերով պահպանութ՛ , ետ դոն հարկա- Ն· Ք· 211·
նել , և ապա զնմանսն նո՛ց հատանել զգլուխ ։ Ա՛նտի դի-
մաց՝ի կալեալ ձիարձակ նովին հատուածով առնել զնոյն ։
Ա՛յն ինչ նստեալ էր յատենի , և կապելին զկամպանիա
ցիս՝ի ցից , եկն եհաս տագնապալ թղթակեր . և ետ՝ի
ձեռս փուլվիոսի դիր մի՛ ի պրետորէ կալալու ընհոսէ , և
հրովարտակ մի՛ ի ծերակուտէն ։ Ա՛ռ հնարկ ուրախ եղեն
՝ի հնչել լուր , թէ ծերակոյտն անձին պահել է՝ հասու
լինել իրողութեն ։ Այլ փուլվիոս՝ որ վաղուց ևս յառա-
ջատես էր , յառաջ ի՛ զգաստալ զթուղթն և զհրովարտակն՝
հարձեաց՝ի կենաց զկամպանիացիս , և ասաց ետ ընհեռ-
նուլ ։ Իսկ կայսր՝ի գլուխ՝ չէարկ խափան իրողութեն այդմիկ
եղելոյ , յորոյ՝ի կատարումն փութացաւ փոխահրա-
պատոն , ՚ի յառաջել քան զնա՛ խափանարար ։

Ա՛յն ինչ փուլվիոս յոտն եկաց՝ գնալ անտի , տաւրեա Մահ տաւ-
յուբելլիոս կապուայեցի , կրթեալ ի՛ խուռնն՝ կոչեաց բեայ յուբել
զնա յանուանէ ։ Ո՛ արմացեալ իշխանաւորին նատաւ վե- լիոսի ։
բըսաւին՝ իմանալ զինչ իրք էին ։ Ա՛սէ · Հրամա՛ն պուռ ի
գիս խողխողել · զի՛ երթ՛ղ եղես պարծել , ՌՒ ՀՈՒՈՅԹ այր գի ՀԱՔ
Հան գիս ։ Փուլվիոսի զկնճռալ ՚ի պատասխանատուութ՛ , ա-
սէ · անգթացեալ է այդր · և հրովարտակ էսկ ծերակուտին կապել գիմ
ձեռս ։ Ալ կինեալ անդրէն յուբելլիոսի , ասէ · Ողորմեցո՛
ցեզ կրօսանելոյ էմոյ զկայրենիս , զիմ ազգայինս և զբարեկամս ,
ցեզ ապանանելոյ ձեռօք էմովք զիմ կինն և զորդիս , ատ զերծուցանել-
լոյ գնա յանարծան լկանաց՝ որ ճայր նոցա · որովհետև ո՛չ կարեմ գնե-
լարել գԵՐ ցասագին գերբարութ՛ ՀՈՒՈՅԹ ազգս , հասցէ ինչ յօգնութ՛ անչին
էմոյ գաղուո՛ , և զերծուսցէ զիս ՚ի ՌՈՂՈՒԱ ՀՆԱԳՈՅ ասէ , որմա
այլ ո՛չ կարեմ հանդուրժել ։ Ո՛ այս ասացեալ՝ զսուրն զոր ի՛
Հանդերձիս ունէր , մխեաց ՚ի սիրտ իւր ։

Ամենեք վիպագիրք այսպէս պատմեցին զասացեալսն և վե-
կայեցին առանձինն , թէ փուլվիոս կարգաց զհրովարտակն
յառաջ ի՛ զգաստանալ զնա ՚ի վնաս կամպանիացւոց · բայց և այնպես ետ սպանանել զնա , վ՛ռ զի՛ ի հրովար-
տակի անդ գայր լռելեայն թողուլ ՌՒ ՀՈՒՈՅԹ զայն բան ,
թէ պահեսջիր զհաստոցս երդողիդ ծերակուտին , եթէ չեղ այն-
պես բառոյ նուիրէք ։ Այս արդարև հաւանական կրնայ ՌՒ ՀՈՒՈՅԹ ,
թէ իշխանաւորը ոք իշխեցէ այնպիսի նախատինս գնել
ծերակուտին , կարդացեալ զհրամանն նո՛ , յորժամ այլ
անհնար է կատարել ։

Զայս գործն փոխահրապատոսին ՚ի կալեալ ՚ի կապ-

ՔՀ Հ· 541 ։
ՆԻ Ի· 211 ։

ուա , անձնատուր եղէն ՚ի հռովմայեցիս առեալա , և կա-
լաւիա ։ Իսկ ծերունիք՝ որոց յորդորեալ էր զքեզքա-
կիցս իւրեանց յարիլ ՚ի կողմն անխրաղայ , նոքա և դա-
տապարտեցան ՚ի մահ։ Ու այսպէս ուծանուք լը աՀՀն՝
՚ի գլխաւորայ ծերակուտին գլխատեցան . աւելի՛ք զե-
րեք հարիւր՝ կամպանիացիք աշխուհակաք արկան ՚ի բանտ,
ուր կորեան չարաչար . այլ քրքայիք յղուեցան կիմ վաճա-
ռեցան ։ Իսկ յաղագս քրքին կապուայ , Թէպէտ և մեծ
և իրաւացի էր ցասումն հռովմայեցւոց , իրաւունք օգտի
յաղթեցին ըղձի վրէժխնդրութեն ։ Վասնզի հիմնայա-
տակ առնելոյ՝ լաւ համարեցան անդրէն միակցել զնա՝
իւր շրջակայ սահմանօք՝ որ գերդեցիկն էին և բարեբեր
քան զամ իտալիա , լը տէրուէ ժողովրդեան հռովմայ .
բայց բարձաւ ՚ի նմանէ ամ առանձնաշնորհուն , և որ ինչ
պիտոյն է ՚ի կայուցանել զքաղաք ։ Ալ Թողան նոքա զե-
ծերակոյտ և զչ իշխանաւորք . այլ միայն ոստիկան ոմն ,
որ ՚ի դատել զդատաստանս յանուն ժողովրդեանն հը-
ռովմէական՝ առաքիւր ամ լը ամ ՚ի հռովմայ ։

Իմաստուն գնացք հռովմէական ժողովրդեան, որ հաստատուն չկործանել զկապուա ։

Ալ պատահեաց ընդ ամ ժամանակս երկրորդ պատե-
կեան պնորպմի երևելի ինչ և պանծալի ժողովրդեանն
հռովմէականի՝ քան զպաշարումն և զառումն կապուայ ։
Ա՛յս այն քրքէ է՝ որ յետ պատերազմին կանգնեալ , ամ-
բարձ՝ ոմն ասպետ , զգրօշ ապստամբուէ , ձգեալ չկետ
իւր զյոլովս ՚ի դաշնաւորայ հռովմայ ։ Ալ և չարիք էր
նմ՝ կարի իմն սիրելի լինել անխրաղայ , և մեծապէս ա-
տելի հռովմայեցւոց , ոմն էր իսկ ։ Նոքա ՚ի վէր յառնեն
նմ . և նա անկանի ՚ի ձեռս սոցա , ոչն յանդիման ահեղ
թշնամւոյն . որոյ այրի սիրտ , և նախատինս հանաքի՝ տե-
սեալ Թէ կորզեն զնա ՚ի ձեռաց , Թէպէտ և ջանահնար
լինի ամիս ապրեցուցանել զնա ։ Ձեսաք՝ զի նորանշան
քաջութեն , և յամառ երկայնամտութեն ցուցին հռովմայ-
եցիք ՚ի պաշարման նմ ։ Իբրև ՚ի գլուխ տարան՝ ոչ փոքր
ցասկն խնամտուէ և խոհեմութի , յորոշել իւրեանց՝ Թէ
զի՞ արասցեն ընդ այն երևելի քրքէ պատերազմաւ ստա-
ցեալ ։ Ա՛րժան է ուշի ուշով քննել զայս , և հիկերոն լը-
ցի՛ յայսմ իմ առաջնորդ ։

Խորհուրդ ՚ի մէջ առին լը երկար , Թէ զի՞նչ արասցեն
ընդ կապուա ։ Ոմանց ՚ի ծերունեաց ։ բարւոք Թուէցաւ՝

1 Կամպանիացիք՝ միտ մեծա- Թէ ։ ՚ի լիուէ ասի և ՚ի յպիուէ
միաք արգասաւորուէ անդոց , ա- ամ իրաց՝ նախ առաջին գոյացու-
ւասուէ արգասեաց , քաջառող- այն գոռոզութեն , որով ՚ի նախնեաց
ջուէ քաղաքին ։ դրիւք և գեղեցկու- մերոց պահանջեաց կապուա զմին

հին՝ի վեր տապալել զքէք այնպիսի հզօր, մծտակայ և Ա Ե· 541·
թշնամի, որոյ ցուցել էր անհաշտ ատելուն առ հոռմ· Ն· Ք· 213·
Մեռանին Թուէրն նէ վտանգաւոր· յուսԹուէն անդաս
տանոց· յանձախուէն ապրի ազգի արմտեաց և պտղոց·
բարեբաստիկ դիր քէքին· օդն բարեշունչ և առողջա-
բար· գետեղեցկուէն և յանկաւորուէն յարկաց· յղփուԹէի
պէսպէս բարեաց և գրգռանոց· օգտուէնք վերասակարք·
զգօսանք մանաւանդ՝ որք խանդարեալ էին՝ի սկզբանէ
հետէ զմարզնակիսս, և ազդեալ՝ի նմա այնպիսի ամբար
տաւանուէն, մինչև ձեռնէրեց լինել նէ բաժանորդուէ՝ի
հիւպատոսուԹէի հռոմայ, և այնպիսի զեղծուէն, մինչև
զրգռանօք փափկուէ յաղԹել աննիքատոյ ցայն վայր ան-
յաղԹականի՝ի վերուց հռոմայեցւոց· Իսկ արդ՝ մարԹ
ինչ էր Թողուլ յոտին զքաղաք այդպիսի, զպատճառ
այն ամ չարեաց, որոմ հնար էր երբեմն զնոյնս անդ-
րէն արծարծանել·

Ասայց սկ այսպէս Թուեցաւ յոգունդ՝ի ծերունեաց· Ընդ· հա-
որք խորհէցան այլազգ, և գտին խոհական միջոցաւհմա- մար 88·
նուէ յարմարական՝ի պատշաճել զնմ՝ ,, Որ՝ներ նախնիք՝
,, ասէ կիկերոն, խորհէցան, զի Թէ բառնան՝ի կամզա-
,, նիացւոց զերկիր նշ, զիշխանաւորուես նշ, զծերակոյտ
,, նշ, զժողովս նշ, և չԹողուն՝ի նմ պատկեր ինչ, կիմ
,, նշմար հարկապետուէ, այլ չիք միզ երկիւղ՝ի նշնէ·
,, Որպս հաստատեցին չքանդել սկ զշինուածս և սկ զպա-
,, րիսպ կապուաց· այլ առնել զայն իրօք ինչ համարա-
,, նոց հռոմայ, չԹողեալ՝ի նմա՝ բայց միայն զերկրա-
,, գործս, ժողովիլ անդր սայլիւք իւրեանց, և ամ դոր-
,, ծէօք միակուէ երկրի, և փոխադրել յայն կշուձս իւր-
,, եանց և դնել յատկահոլի՝՝· Իսկ այսպէս արարին զնոր
հռոմայեցիք զ՚ կորնԹոս և զ՚ կարքեդոն, այլ հարկ հա-
մարեցան իսպառ քանդել զնս· զի Թէպետ և բանսային
՚ի քէքայ անտի զերկիր նշ և չծերակոյտ, և զիշխանաւ-
որս, հնար էր խեռաբարոյիչ հաստատել անդ զնա-
կուէս իւրեանց, մինչև՚ի յայտ եկեալ էր հռոմայեց-
ւոց՝ առ կարի ինն հեռաւորուէ· կիմ գԹէ յառաջ քան
զմատուցանել նշ դարմանս· Ոկայր ինչ այսպիսի երկիւղ
՚ի կապուա, որոյ նիստ էր մօտ՚ի հռոմ· և ոչ Թէ ակն
յանդիման ծերակուտին և ժողովրդեան· Այլ արգահա-
այնուհետև յամ պատերազմունս նեբբինս և արտաքինս

՚ի հիւպատոսաց· երկրորդ՝ այն Թէ պանդղեն զնուռ՝ յաղԹահարեաց
նեչուէ, որ զնոյն ինքն զանձեալ փափկուէ· Կիկերոն·

Ա՛ Ե· 541։ Ն· Բ· 211։ չեզև երբեք կապուա՛ Հռովմայ խաչընդոտն իւրք , այլ միշտ յօգուտ մեծ ։

Աբ· 92։ Այս վկայիդ հնար եր յառնել ՚ի նմի խռովուե ։ Ա՛յլ էակայ ՚ի նմի ժողով լինչ , և ոչ ժողովուրդ՝ յորս լինիցին խռովայոյզ առեղախօսուե ։ և ոչ ծերակոյտ՝ յոր խորհիցին խորհուրդս հակառակս հանդարտուե խաւսիլոյ · և ոչ իշխանաւորք , որք պեղծմամբ յիշխանուե իւրեանց՝ յաղուսցին վշասարակայ գործոնս ։ Խարձեալ եր ՚ի մի ջոյ ՚ամ գահասիրուե և ՚ամ գժտուե՝ ։ Այ՜ զի այլ ոչ կային ՚ի նմ պաշտամունք՝ զնետ սնդիլ այնոյ դիմամբցա նակաւ · և ոչ պատիւ՝ որ վա ՚ի վիչ եկեսցեն ընդ միմեանս ,, Այ այսորիկ ՚մեր նախնիք , (կիկերոնի են բանքս ,) իսոր ,, խնասուեթք իւրեանց գոհն եղծնակ գարձուցանելոյ ,, զայն յանդգնուե կամպանիացւոց , և զայն խռովայոյզ ,, ստասիւակուե ՚ի խաղաղական հանգիստ , և գլխովին ,, յանզգաղուե ։ Որով անձնապահ եղեն յատելի մեզագ ,, բուեք , Թողեաւ անկործան զսնսպիսի գեղեցիկ և ,, Հոխ քղք , և ապահովեցին զապագայն՝ բարեաւ ՚ի նո ,, ցանե զնա՛մ զօրուե , և այնպէս Թօշնեցուցեալ , մինչ ,, ոչ ևս կարող լինել նոյ ամբաւնալ զգլուխ ։

Աբ· 80։ Կիկերոն առաջի առնէ միւս ևս օգուտ՝ զոր մեծ հա մարն · Այ ե՝ զնացն զոր ընդունելք հռովմ յանդաստանայ կապուայ · շահ՝ զոր վերագահե նա քան զայլ ՚ամ եկա մուտս , զորս ժողովուրդն հռովմեական ձգէր յօտար աշ խարհայ ։ Ա՛ռեթե պատճառանք լռեցուցանելոյն յօրովա կի , կիմ յապաղելոյն զայլ հասս · այլ կապուայինն՝ եր ամե նևին անվտանգ , վա պաշտպանողուե ամենը քղքաց , և գնդայ ընդ այն կողմանս գեգերելոյ ։ Այ զի չէին այն հասք նեղքոյ անկեալ պետրզմի , նոյնչափ էին յամ աւի · և առ քաղցրուե կլխմային՝ իբրև յապահովի էին համա քեալ ՚ի պատահարաց եղանակաց և մրրկաց ։ Այա ինքն յուշ առնի · Թէ ՚ի լինել պետրզմի յիտալիա , իսրգև պա կասեցին այլ հասք , ուտեստ զօրաց եղև յարմտեաց կա պուայ ։ Այ՝ զկապուա կոչէ գեղեցիկ մկոյր դրամոյ ժո ղովրդեանն հռովմայ · անեղկևան Ճոխուե նորա · զարդ զքաղաքին վնաս զչիւս , զնոյն ինքն զքաղաքն Թողին կեծուցեալ և ակա բանիւ և խորհրդով նախնիք մեր տասցին գլխովին յանգործ և ՚ի ոչընչէ դասարկուե ։ Ա՛յսպա խոյս եւսուն՝ և յանդնեցին վասանու նուե , զի ոչ գնացեալ քաղաքն ոչ բարձին յիտալիոյ , հասոյն և բազմաք ինամ կալան առ յատոյն · զի խլել զքաղաքն Թողուն զնա ։

1 Այ՝ զկամպանիացին զայն գռ ռոզուե , և զանգերելին վայրագուե՝ բանիւ և խորհրդով նախնիք մեր հասուցին գլխովին յանգործ և ՚ի ոչընչէ դասարկուե ։ Ա՛յսպա խոյս եւսուն՝ և յանդնեցին վասանու նուե , զի ոչ գնացեալ քաղաքն ոչ բարձին յիտալիոյ , հասոյն և բազմաք ինամ կալան առ յատոյն · զի խլել զքաղաքն Թողուն զնա ։

2 Ա՛ննագեղեցիկ կոչուած հռովմեական ժողովրդեան , գլուխ գրամոյ ձերոց , զարդ խաղաղուե , զօրավիգն պատերազմի , հիմն մաք սից , չռեմարան լեգէոնաց , մեծ Թարուե պաբենից ։

հաշտուեցէ . հաստատան պատերազմի . կարևորագոյնն յԵկամուտս իւր . համբարանոց լեգէոնաց , և զօրավիգն հասարակաց ՚ի տուր ։

Ա՚. Տ. 541։ Ն՚. Բ. 211։

Յանկ հանդուրզ զգնուեաս ՚ի վէր կապուտայ , խորհրդա- ԱՒ. ԻԷ. ԺԵ.
ծուլք սիտոսի լսիլիոսի ՚ի վէր դոյին իրաց , որք էն որպէս համառօտաւէ ինչ ասի՝ զոր քաղեցաք ՚ի կիկերոնէ ։ Ասասաւէք եղեն՝ ասէ , գնացք հռովմայեցւոց էր կապուտայ , և ամիս գովելի ։ Ընդէն վաղվաղակի խստիւ պատուհաս սեցան երևելիքն ՚ի մեզապարտս ։ Յիր և յան եղև խաժամուժն չուենէլով յոյս գարձի ։ Ձեղև գազմանական վրէժխնդրուէ չինուածոց և պարսպի , որք էին իւիք բաժանորդ յանցուածոց քնակչաց ։ Որ այնու օրինակաւ հռովմայեցիք ՚ի խնդիր լեալ մեծի օգտի , ստացան գլարդ գըթաւէ յայլս իւրեանց դաշնաւորաց , ՚ի պահել գքիչք մի երևելի և բազմահարուստ , որոյ կործանումն չաւ էր ամ ժողովրդոյ կամպանիոյ և ընկակցից նմին ։ Որ պարզաբար ասել . յուցին [1] ահաւոր օրինակաւ , որպէս անպերծ էին ՚ի ցասմանէ նմ՝ անհաւատարիմ դաշնաւորք . և մի տկար զօրավիգն էր պաշտպանուէ աննիբաղայ աւ այնոսիկ՝ որք յարէին ՚ի կողմն և ՚ի բաղդ նը ։

Յօդ· Բ·

Իրդուելէ ապանիոյ ։ Ընդուս ընկերոջ բաժանէն գէրբենոյ զօրս ։ Կին· ընկերն խաղայ ՚ի վէր ասպրուբալայ ։ Ընկալ ՚ի կելտիբերքայ ՚ի պարտուել տարեն ։ Պ· ընկերն՝ որոյ խաղացեալ էր ՚ի վէր այլոց երկուց զօրագլխաց , ՚ի պարտուէ տարեն , և մեռաւն ՚ի պատերազմի ։ Ընդէ զօրագլխաւ կարչերդոնացոց անգրկեն գեացել՝ բաղխին ընդ ինքոտ , և զրուէն գնա , որ և մեռաւն ։ Ընդուտա կան անընկալարուել ինէոտ ։ Իսրերդածուէ ՚ի վէր գնացէք երկուց ընկերնաց ։ Տարէին լուր ասպետ , ընդրկալ գրամանապար զօրան , երկեցս յաղնէ կարչերդոնացոց ։ Ուն ընկերք եղև ընդունելուել ընդոյ տարէիոտ ՚ի ծերակոյն ։ Ին· գուկերոս ամբաստանեալ առաջի ծողովրդեան՝ գարտատարբ ։ Ուղերիոս ներքն առաջի ՚ի սպանիա ։ Ընդրալ ՚ի նեղ անկալ՝ պրծանի ՚ի ձեռաց գառաձանուէ ։ Պ· ընկերն գան և ընդեց ամոց գուլ՝ ընդրկ գրամանագար սպանիոյ՝ որպէս գուկերոս ։ Ընդան գոր յաղնա ՚ի սպանիա ։ Ուարչ տարէիզոտ ՚ի հռովմ։ Ընդան գոր յաղնա

1 Յայտնի վկայուէ էր այն առ թշնամին , քանիմն էին զօրութիւն հռովմայեցւոց ՚ի վրէժխնդրութիւն պատժոյ յանհաւատարիմ դաշնաւոց

բաղդ՝ որոց էին ընդ իւրով պատանութեամբ ։ Լիվիոս ։

նակ։ Հրաժանէ յայնմ բանակամ և պատիէրս։ Ետրիէբը դաճիոնէ՝ ի վե՛ր նորոյ հանդիսիս։ Այնչափս պարկապատս չառնու յանչն պէտապատուէ՝։ Օ արմանալի նմատուէ երեսատրդաց վերատրեան հարեւրեցին։ Դաղնադրուէն վաղերիոսի պրեպրի՛ ի ձեռ հռովմայեցոց և եղուզոց։ Իսերեսն եղոզացաց, և փելիպպոս արայէն մակեդոնացաց։ Մահալի համահրուէն ահարնեանց։ Լսելոս պաշարէ և առնու զանդիսիս։ Անդ լսե ընդ ընդրեցաւ հետապատս։

Ա· Հ· 540։
Ն· Ք· 212։

Կ· ՓՈՒԼԱՒՈՍ ՓԼԱԿԿՈՍ Ե·
ԱՊ· ԿԼՈՊԻՈՍ ՊՈՒԼՔԵՐ·

Իրոզուէնէք սպանիոյ։ Լիվիոս։ իԲ։ ԼԵ։

Յամ է արդ դառնալ յիրոզուէս սպանիոյ՝ զորս Թողաք զկնի, առ չհիջահատելոյ զպատմուէնէն պաշարմանն և առմանն կապուայ։ Երկու ամք եին՝ յորմէ հետէ չլինեին ինչ երեւելի ի սպանիա. և կողմանքն երկոքին ի պաշտպանուէնէ կային՝ առանց ընդ միմեանս բաղխելոյ։ Այլ յայսմ ամի չահատակուէ զորագլուխք հռովմայեցւոց էլեւալք ի ձեռոցէ իբերանց՝ միաբանեցին անդրէն զնոմ՝ զզորուէնէ իբերանց. և ի մեծի խորհրդեան զոր կալան՝ հաստատեցին միահամ հաւանուէնէ, զի որք միտ եգիտն ցայն օր խափանել զմեռս ասորւբալայ յիտալիա, որպէս արժան էր նոյ յայսմ հետէ աշխատ լինել առ ի գլուխ հանել զպատերազմ այնր գաւառի։ Որք զի զօր բաղումք ընդ ձեռամբ ունելով, կարծէ եին հասանել իբերանց ըղձանաց, ի վարձու կալեալ յանցելալ ձմեռայնոյ երեսուն հազար կելտիբերս՝ զինիլ ի նպաստ հռովմայեցւոց ընդդէմ կարքեդոնացւոց։

Երկու չի պանք բաժանէն զիբերանց զօս։

Այլին թէ ձմեռայ յայսմ երկրի երեք խումբք գունգաց։ Ասորւբալ որդի գիսգոնի, և մագոն խմբեալ ունէին ի զօրականաց իբերանց զօր՝ իբրու հինգ աւուրբք հեռի ի բանակէ հռովմայեցւոց։ Ասորւբալ որդի ամիլկարայ, որ ի բաղում ժամանակաց հետէ, տայր պատերազմ ի սպանիա, կայր բանակեալ մերձ յանտիտորգիս, որ մօտ ևս էր Թէնամոյն։ Երկու չիպինք խոչհէին յարձակիլ նախ՝ ի վե՛ր սորա, և կարծէին ունել լիով զօրուն՝ ի ձեռն զնա։ Այնպէս երկնչէին, գուցէ յետ պարտուէ նորա՝ միւս երկու զօրագլուխք զամի հարեալք ի խորտակմանէ սորա, խռնեսցեն՝ ի լեռնակողմանս և յանմատոյց վայրս, և այսուիկ յերկարաձգեսցի մարտն։ Ի խափանարկուէ ընտրեցին՝ կարծեցին Թէ լաւ ևս իցէ բաժանել զմամ զօրս իբերանց յերկուս խումբս, և միանգամայն ձեռնարկել յամ պատերազմ սպանիոյ. մինչև

Պ. կուռնելիոսի երկու երրորդք զօրուն՝ որ ի հռոմ. Ա՛. Հ. 549։
մնացեալոց և ի դաշնաւորաց, խոյզալ գնալ ի վէր մագնի Ն. Ք. 212։
և աստրուբալայ որդւոյ գիսգոնի. մինչ հնձեռս եղբայրս
նոր միասոյ երրորդաւ՝ որ ի հին աւուրց զօրականաց և ի
կէլտիբերաց, պատերազմիցի ըստ միասոյ աստրուբալայ։

Այրկոքին զօրագլուխք և երկոքին զօրք չուս արարեալ
միանգամայն՝ զառաջեաւ ունելով զկէլտիբերս, չորքան
բանակէցան մօտ ։ Յանիտորգիս, ակն յանդիման թըշ-
նամեաց, որոց գէտն էր միայն անձրգակատ ըստ ազգ։ Ակն. շի-
պիոն մնաց առ ետեղ գնդօք նշանակելովք նմ։ և Պ. շի- պիոն մեկնեալ գնաց ի պատերազին՝ որ յանձն էր նմ։
Ակն. շիպիոն խոյզալ ի վէր աստրուբա- լայ։ Աբեալ ի կէլտիբե- րաց՝ ի պատ- րաստ մասին։

Աստրուբալ գիտաց վաղվաղակի, թէ ի զօրս Ակն. շի-
պիոնի կայէն սակաւ հռոմէնցիք, և թէ չուվանդակ
յայս զօրագլխի նմ հաստատեալ էր յօգնուն կէլտիբե-
բաց։ Ոմն գիտելով զանհաւատարմութիւն այնց ազանց՝
յորոց միջն ի վազուց հետ պատերազմէր, և զի ինքն
ևս մնալաժ էր ի խորամանկել պէսպէս նենգուածս,
խօսեցաւ ի ծածուկ ընդ գլխաւորս կէլտիբերաց՝ սպա-
նիայօլք, որք ծառայիցին ի բանակի նմ, և մեծամեծ
հատուցմամբ փոխարինի՝ հաւանեցուց նոյ գառնալ իւ-
րաքանչիւր յերկիրք իւր խոհովին։ Այլ կարծելոյն այն
սպայք յանցանել մեծ ինչ յանցուածն ի սակարկութեան
այսմիկ, երբ զի ոչ պահանջիւր ի նոցանէ՝ զարձուցանել
զդրնս ընդ գէմ հռոմէնցեաց։ Այն զի երկաւաւոր բա-
ցակայեալ և անգործ առնուին այնչափ ինչ, զոր հայեալ
ի ձեռն բերելին յանձնաւուր վտանգի, և ձգանց մար-
տի։ Ասէր զի քաջագոյ էր զօրականաց հանդիսն, և հաձոյ
դարձ իւրեանց ի հայրենիս, և միաւանգամ տեսուիլն
իւրեանց ազգայնոց։ Ասկս որոյ և խաժամուժ զօրն
ձկն ի հաւանուիլ հնչեաւք իրրև զգլխաւորս իւրեանց։
Եւս առաւել զի չունելին ինչ երկիւղ ի հռոմէնցեացոյ,
որք սակաւուք գոլով՝ ոչ զօրելին ունել վնաս ոք իւրեանս
բռնութիւք։ Կէլտիբերք անդէն վազվազակի ժողովեալ
զգէմ իւրեանց, արարին չուս գարձի, ոչ այլ ինչ տեսեալ
պատասխանի հռոմէնցեացոյ՝ որք հարցեալ զմտերն փո-
փոխութիւն, կողկոզելին չէրպանել զնա, բայց զայն թէ
երթալոյ օգնել մերոց հայրենեաց։ Ձեսեալ շիպիոնի,
թէ ոչինչ ազգեն իւր ազգանք ի մերոյն զբերան գաշ-
նաւորացն, և թէ բռնի ոչ զօրէ ունել զնա առ իւր, և
գիտելով ևս թէ անհնար է նմա՝ առանց նոցին օգնա-

1 Ընդդէմ է ամենեին, եթե չէ ինչ ի գիտի՝ զբերի խոսի ազգանոր գիտա- զգալոյ՝ ոչ Ընդդէմ գիտ։ Ըստ մի յոյժ ևիկա։

Ը: Հ· 540: Ն· Բ· 212:

կանուշէ զդէմ ունիլ Թշնամեաց, և Թէ այլ էկայ նմա հնար միանալոյ ընդ եղբօր իւրում, հաստատեաց ի միտս՝ որ ինչ օգուտ Թուեցաւ նմա առ ժամն· այսինքն՝ դառնալ յետս փութանակի ընդ կարի, զդուշացեալ էկուռիլ ի դաշտավայրի ընդ Թշնամւոյն՝ որ վերագոյն էր ընդ գնա բազմաԹիւ զօրականաց, որ և անցեալ ընդ գեան, զՀետ մտեալ էր վիւրոց չաւղաց, և մեծ էր հասանիլ ի նա:

Կարևոր է՝ ասէ՝ տիտոս լիվիոս, յիշեցուցանել զբազկաց հռոմայեցւոց, զդիմի կալ յայսպիսի հաւատագործութեանց և յաղէտից՝ որ պատահեաց յայնժամ շիլիոնի: Այրա՛ է սա, յորմէ ուսցին չվատահանալ ի գունդս օգնականս, բայց յորժամ Թիւ իւրեանց քաղաքացւոց ի զօրս նոցին իցէ մինչ առաւելիլ ընդ զարտաքնոց:

Պ· շիլիոն՝ որոյ խաղացեալ էր ի վէր այլոց էր կուռ զօրաց, ի պատուհասէ մաճառ, և մեռանի ի պատերազմի:

Ի նմին ժամանակի Պ· շիլիոն մնայեցաւ ի մեծ և յանվերծ վտանգ, ունելով առաջի նոր Թշնամի, որ ոչ տայր նմա դուլ և դադար: Այր սա մասնիսոսա՝ առ ժամն դաշնաւոր կարքեդոնացւոց, որ ապա բարեկամացեալ հռոմայեցւոց՝ եղև մեծանուն և զօրաւոր: Այս առաջ իշխան, վարվաղակի իբրև եհաս շիլիոն, ել նմա ընդ առաջ հեծելազօրաւ նուիրագործս. և ոչ դադարեաց երբեք աշխատ առնել զնա զպայդ և զվերեկ այնպիսի կատաղութիւն, որ ոչ միայն ի վէր յարձակէր հռովմայեցւոց՝ որ փոքր մի ի բաց յառաջանային առ ժողովելոյ զիւրայս կիսի զդարման, այլ երեթայր այսպանել զնոսա մինչև ի ներքս խոր ի բանակ նոցն: Հաւատում անգամ ի վէր յարձակեալ խմբից պահապանաց նոցն, զրդուեաց զնոսա յիւրեանց տեղւոջէ անհնարին խուճապաւ և խառն ի խուռն. և յարձակեալ ի վէր նոցն գիշերային՝ յորժամ ոչ ոք ունէին, ահրնակից լինեալ մինչև ի գրունս իսկ նոցա, և ի պատնէշս: Այս պարզաբար իսկ ասել· չկայր նոյ ոչ տեղի և ոչ ժամանակ՝ զերծ չերկիւղել և ի տառապանաց: Այսու օրինակաւ ունէր զնոսա հարկիւ յիւրեանց պարփակ սահմանի՝ զուրկս յամ պիտոյից, իբրև զերծ պաշարեալս: Այլև յառաջատես էին հասանել ի մեծ և ոչ անձկուն, եԹէ նաև ինդիբիլիս՝ զօրավար ասէին մեռ լինել էօԹն հղի արամբ, միաբանեսցի ընդ կարքեդոնայիս:

Հասանել շիպիոնի յայսպիսի ծանր անձկութիւն, Թէպետ և զօրագլուխ էր եհատուն և խոհական, բայց

1 Ընդաբերն միշտ զդուշալի եղիցի նահանջութեանց, մինչև չունել ի բաց հռոմէական զօրագլխաց· և այս օրինակ լիցին տերտեր ի խրատ, Թէ և յիւրայոցն յատուկ: Լիվիոս: Հնաւատաւ այնպէս արտաքին օդ-

յաղթեալ՝ի հարկէ, ձեռն էարկ՝ի յանդուգն և յանյոյս ձեռնարկ, ելանել երթալ գիշերային՝ի վէր ինդիբիլևսայ, և՝ի վէր յարձակիլ նմ, ուր և գտանիցէ։ Վնաս թողեալ՝ի բանակին փոքր խումբ գնդապ ընդ հրամանաւ Տ· փոնտէյոսի իւրոյ տեղակալի, և չոս արարեալ զՏասարակ գիշերաւ, պատահեաց Թշնամեաց՝ որոց էր՝ի խնդիր. և՝ի վէր յարձակեցաւ նոցա նոյն հեծեալն։ Պատերազմէին գաս առ գաս՝ չունելով ժամանակ գնդապ ձակատիլ օրիւ նօք. և յայնմ խառն՝ի խուռն կռուի սկիզբն եղև հաւմայեցւոց զօրանալոյ, քանզի հեծեալք նուամիպացիք՝ յորոց զանխուռ կարծէր շիպլոն զնուր չոս, յանկարծակի՝ի վէր հասեալք նմ ընդ կողապ, լցին զզօրն ահարկուք։ Ի՛ն ինչ սկիզբն արար նա կռուիլ ընուամիպացիս, եհաս՝ի վէր երրորդ Թշնամի։ Օ՛րագլուխք կարքեդոնացիք՝ որք պէտ մնեալ էին հաւմայեցւոց, եկին ընդհարան ընմ յանկարծակի՝ի թիկանց։ Պաշարեալ սոցա յամ կողմանց, ոչ գիտէին՝ զորմ զդէմ կալցին, և ընդ որ կողմն ձանապարհ հատանիցեն։ Ի՛ լուան ամ դժբաղդուքն, շիպլոնի պատերազմեալ բազում քաջուք, և վասն առեալ՝ ուր առաւելոյր վտանգն, առ՝ի տալ իւրոյն օրինակ քաջուն, կարէ՛ին խոցեալս գնդապեամբ ընմ մնալ կուշտ իւր աջոյ։ Ի՛նդ առեանել զթաւալգլոր անկումն նմ՝ի ձիոյ, բարբառ ուրախութեն հնչեցոյց ընմ ամ՝ զօր թշնամեացն զաւեպես մնհու հաւմայեցւոց, և դյաղթուեն թշնամեաց։ Ի՛մ գերծեալքն՝ի մահուանէ՝ի ձակատամարտէ, անդէն վաղվաղակի՝ի փախուստ դարձան։ Ընդև նմ դժուարին ձանապարհ հատանել ընմ մէջ նուամիպացւոց և թէթևաւուն զօրականաց. բայց դժուարին եղև զերծանիլ նմ յայնչափ հետամնաց հեծելոց, և հետևակաց՝ որք շուարեալ էին ինչ ընդհատ՝ի հեծելոց։ Վնակ բազում եղև կոտորած հաւմայեցւոց՝ի փախստեան, քան՝ի պատերազմի. և ոչ ապրեր՝ի նոցանէ և ոչ մի, թէ չէր՝ի վէր հասեալ գիշեր։

Զօրքն զօրագլուխք կարքեդոնացւոց՝ առ և ևս օգտեալ՝ի յաղթութէ իւրեանց, հարիւր Թողացուեալ ժամն ինչ հանգստեան զօրականաց իւրեանց, ընդ փոյթ խառ զացուցին զնա յայն կողմն, ուր էր առարուբալ որպէս ասիկարաց· վտահացեալք՝ զի թէ միանան ընդ նա, կարասցեն յանկ հանել զպատերազմն՝ ապատասխան կոտորածմանէ հաւմայեցւոց։ Իբրև հասին անդր, զօրագլուխք և զօրականք՝ առ հասարակ վերան յուրախութէ, զոր

Ա՛ռ· ՀՀ· 540· Ն՛· Ռ· 212·

Ա Հ. 543։ ՝ն Փ. 212։ ազգեր ՛ի նոս նշանաւոր յաղթութիւն՝ որով վայր մի յա-
ռաջ հանդիսացան ՛ի վէր զօրագլխի մեծի, և զօրու նէր.
և խնդակից լինէին միմեանց կամեալ, վասն յաղթու-
թեանն՝ զոր ՛ի վաղիւ անդր ակն ունէին յաղթել։

Երեք զօրագլուխք կարգեցան ազգին միացեալ, բայ-
ցիւ թէ կինդ սի, և յորմէն ինդ և մեռանի։

Այլ եր հասեալ ՛ի բանակն կնէոսի շիպիոնի՝ բօթ պար-
տուցեալ մեծի, բայց տիտոս լուծիոս տիրեալ զօրականին,
և չարաչար կասկածն անկեալ վտոքօք, մահագոյժ զու-
շակ լինի եր ձախող պատահարին՝ որ յետ սակաւ միոյ
հնչել ուներ յականջս նոցա։ Ը խոհեմ իսկ՝ բայ ՛ի հոգւոյ
ապարանելոյ խորոց դաշնաւորաց, և առաւելոյ գնդաց թըշ-
նամեաց, ածեալ զմտաւ և քննեալ զպարագայս նոսի՝ զոր
տեսանէր, միտէր առաւել յերկիւղ ՛ի յոյս։ Ոչ էր
դնեալ եր ասէ առաջնորդել և մաքսի, այլ զեղչեալ էին
զօրագոյնքն ազգին իւրեանց, երեք չէին յոսկ հանեալ պարտքին։
Այս պիտի ՝ի նեղն ՛ի փուի գայթ էսոյ ոգւոյ, և ո՛չ դիտ
պնդեցաս ՛ի ծոյլ, փեր ՛ի գործադրել զնոր գործս զոնդս
եղծոյ խորոյ, ըն չէր յեռանդս խոխմել զպրօֆէտացն ընդառեալ
և զպատգ ոգւոյ ազգին իւրոյ։ Ոչ գիտէր յայսմիսի
անհնարին ծփանաց, հաւատարեցաւ՝ թէ աւր ժամն չիպայր
յայլ հնար ձեռնարկել, բայց խոյս տալ վաղագոյն և
հեռագոյն ըստ կարի յերկեաց թշնամւոյն։ Այս արդարև
՛ի գալ գիշերի՝ եհատ ձանապարհ բազում. և թշնամիք
ինչ ոչ խորտեցան ՛ի խափանել զնոյս նէր, զորմէ ինչ ոչ
գիտէին։ Այլ էր լուսանալ աւուրն երրորդ զգացին զմեկ-
նիլ հռոմայեցւոց, սկսան փութոյ սնդուէթ գնել
կրթիլ, յառաջագոյն յղեալ զնուամիպացիս, որք հասին
առ նմա յառաջ քան զդիշերն. և ոչ գտարարեցին աշխատ առ-
նել զնա, էր հարեալ էր նմա երբեմն ՛ի թիկանց, և երբեմն
էր կողաց, մինչև հարկ եղև հռոմայեցւոց դարձուցա-
նել զերեսս ՛ի թշնամին։ Այլ պատուիրեաց նոցա շիպիոն
մարտ դնել էր նա յետս յետս ընկրկմամբ, անխտիան ՛ի
չուոյ, մինչև ՛ի վէր հասեալ էին հետեւակազօրուն կար-
քեդոնացւոց։

Այլ էր զղի հարկ եղև առեալ զտեղի առնուել, ՛ի ժամ
ձիգս հասին դոյզն ժամանակաւ։ Ոչ տեսեալ շիպիոնի
թէ մծա է գիշեր, քեզեաց զիւրսն ՛ի կուռէ, և զետեղե-
ցոյց զնա ՛ի բարձրաւանդակի ուրեք, ՛ի տեղի որ գնդաց
աշաբեկելոց չէր ինչ աներկեան, բայց առնէր զնոսա
աննշաւակ վտանգի՝ էր զոր և իցէ այլ տեղի։ Այդ գոյնս
և գհետ ելելոցն ՛ի մէջ հետեւակազօրուն, որ ՛ի սկզբան
մղ քնկրկեաց հեշտեաւ զարձակուրդ նուիդացւոց։
Այլ ՛ի հասանել երից զօրագլխաց և երեցունց զօրաց,

գիտաց չիպիոն՝ Թէ զինք իւրոյ զօրականաց չէին բաւա- Ա· Հ· 540 ·
կան զդեմ ուռնիլ այնպիսի բուռն զօրուն, առանց օգնա- Ե· Ք· 212 ·
կանութ պատնշի . և այն էր անհնարութ ։ Վ՚ի զինք բարձ-
բաւանդակն՝ յոր զտէղի կալան , էր լոլորովին մերկ . և
գեաինն այնպէս չոր և կօրդ , որ Թող զի չկային փայտք
և հողակոշտք , անհնար էր փոս փորել , կիմ յարմատուն
ինչ ձեռնարկել՝ այնպիսւոյ պահու պիտանի ։ Վ՚յն զի
և զառ ՚ի վերն՝ որ հանէը յայն , հեղիկ գոլով և իւր
անզգալի , չէր ինչ տարժանաւոր՝ մինչև խափանել զվէր-
ելս Թշնամեաց ։ Վ՚այց և այնպէս առ ընդդէմ դնելոյ
գէթ զարմանան ինչ պատնշի , եղին զօրականք շուրջա-
նակի զՀամետս և զկազմած բեռնաբարձ դրամատուց իւր-
եանց , կապեալ զնա և սնդապկնդ սրկեալ ՚ի բեռինս և
՚ի կարասիս , և վերառեալ զնոմ ըստ մնրթելոյ ՚ի բարձ-
բաւէն սովորական ։

Հասեալ կարքեդոնացւոց՝ դիւրաւ տիրեցին բարձրա-
բանդակին . բայց զառաջինն՝ ընդ այն նորանշան տեսիլ
պատնշի զարմացեալ՝ զտէղն առին ։ Զայն բարձին առնն
զօրագլխաք . Ինչ պէսըդ ո՛չ մոռանիք յառաջ . հիմ ո՛չ յերկիր կոր-
ծանեաք զնոսա և զծաղրալի խոչոր , որ ո՛չ դիմահալեցն կանանց և զը-
նոյոց անգամ . ո՞չ տեսանէք զի որս մեր է ընդնդին՝ ծածկեալ յեկեղե-
ցասան , այլ չէ՛ նմա պրծանել՚ի ձեռաց ։ Վ՚այց սրբազան և
արհամարհանօք այսմնահատակ լինելին զօրագլխաք զօրա-
կանացս , ոչ կարողացան սՀ հեշտեւս հատանել կիմ բա-
կել զայն կազմածս կիմ կարասիս ուժ գնասպրկ սնդկէն
ընդ միմեանս ։ Ջնեւս բազում ձգանց՝ որ ուրեմն հասնին
իւրեանց ըզձանաց . և յայժմ ատան և անտի մնկին
միանգամայն ՚ի բանակ հռովմպկեցւոց ։ Վ՚ազուժ եկին
յոյժ ՚ի գինւ , և յաղթական . միակ չգտին ինչ մեծ դիմա-
դրուն ՚ի յայնմ ահաբեկ և նկուն եբանակել զօրաց . ուս-
ան և արարին կոտորած մեծ ։ Վ՚ակայն և այնպէս յայժմ
փախուստ առեալ ՚ի մեռեակս անտառս , անտի անկան ՚ի
բանակ Պ· չիպիոնի , ուր հրամայիլ Ց· փոխակերս իւր տե-
զակալ ՚ոակ հնէոս՝ ՚ըզ ամենց սպանուս ՚ի բարձրաբանդա-
կի անդ , յառաջմուխ յարձակմանն . բայց ըստ պայց՝ ՚ի
սկզբան անդ զերծուս ամենքն յիւրոցն՝ յաշտարակ մի մեռ
՚ի բանակի իւր . և ոչ կարացեալ Թշնամեաց խորտակել
զպրկուս նոցն , հրձիգ արարին զնա . և անդ կորեաս այն
զօրագլխն ընդ իւր եղելոցն ։

Վ՚յս հռովմէացիքդ ամ եր հրամանատարութեն հինգ-
չիպիոնի ՚ի սպանելս . սպանաւ իրրս ամնօրեայ աւուրց
յետ եղբօր իւրոյ պուպլիոսի ։

Ա· Ե· 540 ։
Ն· Ք· 212 ։

Ա՛ղերիոս մեքսիմոս և սենեքա ,նշանակեց ինչ մի ի վարս Կեդոսի՝ չհաշտարհիկ լայտ , որով և լճկի մեծարգի ։ Այս այր մեծարու աղաչեաց ժառւէք գերազոյնն՝ առաքել նմի զմին յաջորդ , առաջի արարեալ ի՛ նեսիմ դուստր չափահաս , և հարկ է ինձ գալ այդը ի՛ հռոմ, ի՛ նշանակել նմի օժիտ , և ի՛ գտանել նմի այլ ։ Որբա կոյսն առ չղրկելոյ զՀռիթիապետուին ի ծառայուեց այնպիսւոյ զօրագլխի , որպիսի էր Կեդոս չիպիոն , կալաւ զգեղեցիկ փոխանորդուն նը ։ և ոչ հայր դստեր նը , միանգամ հաւանութիւն կնոջ , և մերձաւոր ազգայնոյ Կեդոսի , ի ինգիր եղև փեսային , և եհան ի Հռիկաց գանձուէ ։ Մեծասան Հռի գանկս չօժիտ ։ Այլ բարեբաստ ։ փեսային՝ գոչէ սենեքա , առ որ ժողովուրդն հռոմէական ունի զտեղի առնելոյ ։ Այլ ակն ունիցի գտանել այսպիսի արիական անընկասիրուն լծորդ եւ աղքատասիրուն , ի ժամանակի յոռւթում խոսիք , և չերեւելի քէ՛քաշիս հռոմէայ ։ Հաւատալ արժան է , թէ գեռ մեծարգի էր աղքատութէ , մինչև ոչ ամեն համարելին զայնպիսի դուստրեայ օժիտ , որ նշանակեցան ի ծերակուտէն ։ Գտաւեր ։ Մեծարու անձանց յոլովակի ոչ այլ ինչ տանելին յամենատուէ , բայց զարծանս ծնողաց իւրեանց և տոհմի ։ Ի ժամանակս սենեքայի կարի լինն փոխեալ էին իրք ։ Այ ասէ նա ։ Հաշիւն՝ որ բաւական թուեցաւ ծերակուտին առ հանդերձելոյ զօրս դատերն չիպիոնի ,՝ արդ չէ բաւական դատեցաց ազատագրացն մերոյ՝ ի գնել հայելի մի ։ Այսպիսի տարապայման անշափուն եհան զեղուէն արծաթեալ յղփութէ և ճոխութէ , և մուրթիք անխորշելի հետևողք զեղուէ այսչափ առաւելան էր նմա միանգամայն ։

Ի վէր երկոցուն չիպիոնացս կոծ առին ապանիացիք , ոչինչ նուազ է զհռոմայեցիս ։ բայց այս ինչ էր է մէջ ի՛, ի կոծ նոյ առ ի գովեստ փառաց յիշատակի նոյ ։ Ո՛չ ի՛ ի ոչ երկրագունն չիպիոնացս կոծ առին ապանիացիք , ոչինչ նուազ է զՀռոմայեցիս ։ բայց այս ինչ էր է մէջ ի՛, ի կոծ նոյ առ ի գովեստ փառաց յիշատակի նոյ ։ Ո՛չ ի՛

Ա՛ղերիոս մեքսիմոս և սենեքա ,նշանակեց ինչ մի ի վարս Կեդոսի՝ չհաշտարհիկ լայտ , որով և լճկի մեծարգի ։ Այս այր մեծարու աղաչեաց ժառւէք գերազոյնն՝ առաքել նմի զմին յաջորդ , առաջի արարեալ ի՛ նեսիմ դուստր չափահաս , և հարկ է ինձ գալ այդը ի՛ հռոմ, ի՛ նշանակել նմի օժիտ , և ի՛ գտանել նմի այլ ։ Որբա կոյսն առ չղրկելոյ զՀռիթիապետուին ի ծառայուեց այնպիսւոյ զօրագլխի , որպիսի էր Կեդոս չիպիոն , կալաւ զգեղեցիկ փոխանորդուն նը ։ և ոչ հայր դստեր նը , միանգամ հաւանութիւն կնոջ , և մերձաւոր ազգայնոյ Կեդոսի , ի ինգիր եղև փեսային , և եհան ի Հռիկաց գանձուէ ։ Մեծասան Հռի գանկս չօժիտ ։ Այլ բարեբաստ ։ փեսային՝ գոչէ սենեքա , առ որ ժողովուրդն հռոմէական ունի զտեղի առնելոյ ։ Այլ ակն ունիցի գտանել այսպիսի արիական անընկասիրուն լծորդ եւ աղքատասիրուն , ի ժամանակի յոթում խոսիք , և չերեւելի քէ՛քաշիս հռոմէայ ։ Հաւատալ արժան է , թէ գեռ մեծարգի էր աղքատութէ , մինչև ոչ ամեն համարելին զայնպիսի դուստրեայ օժիտ , որ նշանակեցան ի ծերակուտէն ։ Գտաւեր ։ Մեծարու անձանց յոլովակի ոչ այլ ինչ տանելին յամենատուէ , բայց զարծանս ծնողաց իւրեանց և տոհմի ։ Ի ժամանակս սենեքայի կարի լինն փոխեալ էին իրք ։ Այ ասէ նա ։ Հաշիւն՝ որ բաւական թուեցաւ ծերակուտին առ հանդերձելոյ զօրս դատերն չիպիոնի ,՝ արդ չէ բաւական դատեցաց ազատագրացն մերոյ՝ ի գնել հայելի մի ։ Այսպիսի տարապայման անշափուն եհան զեղուէն արծաթեալ յղփութէ և ճոխութէ , և մուրթիք անխորշելի հետևողք զեղուէ այսչափ առաւելան էր նմա միանգամայն ։

Ա՛ղերիոս մեքսիմոս և սենեքա ,նշանակեց ինչ մի ի վարս Կեդոսի՝ չհաշտարհիկ լայտ , որով և լճկի մեծարգի ։ Այս այր մեծարու աղաչեաց ժառւէք գերազոյնն՝ առաքել նմի զմին յաջորդ , առաջի արարեալ ի՛ նեսիմ դուստր չափահաս , և հարկ է ինձ գալ այդը ի՛ հռոմ, ի՛ նշանակել նմի օժիտ , և ի՛ գտանել նմի այլ ։ Որբա կոյսն առ չղրկելոյ զՀռիթիապետուին ի ծառայուեց այնպիսւոյ զօրագլխի , որպիսի էր Կեդոս չիպիոն , կալաւ զգեղեցիկ փոխանորդուն նը ։ և ոչ հայր դստեր նը , միանգամ հաւանութիւն կնոջ , և մերձաւոր ազգայնոյ Կեդոսի , ի ինգիր եղև փեսային , և եհան ի Հռիկաց գանձուէ ։ Մեծասան Հռի գանկս չօժիտ ։ Այլ բարեբաստ ։ փեսային՝ գոչէ սենեքա , առ որ ժողովուրդն հռոմէական ունի զտեղի առնելոյ ։ Այլ ակն ունիցի գտանել այսպիսի արիական անընկասիրուն լծորդ եւ աղքատասիրուն , ի ժամանակի յոթում խոսիք , և չերեւելի քէ՛քաշիս հռոմէայ ։ Հաւատալ արժան է , թէ գեռ մեծարգի էր աղքատութէ , մինչև ոչ ամեն համարելին զայնպիսի դուստրեայ օժիտ , որ նշանակեցան ի ծերակուտէն ։ Գտաւեր ։ Մեծարու անձանց յոլովակի ոչ այլ ինչ տանելին յամենատուէ , բայց զարծանս ծնողաց իւրեանց և տոհմի ։ Ի ժամանակս սենեքայի կարի լինն փոխեալ էին իրք ։ Այ ասէ նա ։ Հաշիւն՝ որ բաւական թուեցաւ ծերակուտին առ հանդերձելոյ զօրս դատերն չիպիոնի ,՝ արդ չէ բաւական դատեցաց ազատագրացն մերոյ՝ ի գնել հայելի մի ։ Այսպիսի տարապայման անշափուն եհան զեղուէն արծաթեալ յղփութէ և ճոխութէ , և մուրթիք անխորշելի հետևողք զեղուէ այսչափ առաւելան էր նմա միանգամայն ։

1 Ա՛ղերիոս Հռոյք գոնէ առնին առաջնոյ ճարտասանի Հռոյք գինուր , իսկ հինգ Հռոյոց չիտան ընդոյս գտանին ։

2 Ա՛Ձ, երջանիկ արանց օրհոյք դացա , որոց ժողովուրդն հռոմէական եղև աներ ։

3 Ինձնդ կայր ընծրյակալու լի. նոյ Հայրենի ժառանգութէն՝ բաց ի մեծահարստատ փառայ ։ Վաչխիտ

4 Ա՛ժիժ աղջկանց ազատագրել ըստ՝ առ մի միայն հայկուն չին բաւական այն օժիտք , զոր ետ Տերտիկոյան վա չիպիոնին ։ Քանզի անձնայ յանչափ զեղուէն նոյն իսկ ճոխութէք հրամիրեալ , և մուրթիք ուռճացան մեծապէս ։

Ա· Հ· 540·
Ն· Ի· 212·

հնէոսի առաւել գաւուն եղև նոյ · զի սը եկեալ յառաջ ըզ
զեղջայը եւր ի սպանիա , առաջնորդեաց նոյ ըզ երկար , և
քաղեաց ոնգ Թէ զերեխայրես սիրոյ նոյ , ի տալ նոյ յա
ռաջագոյն զպանծալի գրաւականս զարդարուե և զգեթա
սիրուԹիե կառավարուԹե տուովմ ականի ։

Խորհրդա
ծուԹե ի վր
գնացիկ եր
կուց հալես
նոց ։

Արկոբեն հիպոնաք ԹԷպէտ և էին զօրավարք բազմար
դիւնք՝ քաջակորով և անվհէրք , մինչև արժանի եղեն
կոչիլ երէս ։ ըմենէ պաՀէրպէն , միանգամայն և իմաս
տուն , խոհականք և քաջափորձք , բայց և այսպէս մտա
խորհ միամիտ հաւանուե ընտրեն եղանակ շահատակու
Թե , որ Թուի գժուարահաս ։ Ալ՛ն պիտի հմտուէն պատե
րազմի առ իմանալ , Թէ՝ ի պիտենալն բազմիլ ըզ երկեակ
խումբ գնդաց ՊՀիամեաց , ամ իւրք օգուտ էր նոյ ըզՀարդ
կանիլ ուրոյն ուրոյն ի վէնի միասոյ , ի վէր յարձակեալ
երկաքանչիւրոցն ամ զօրուք իւրեանց ։ Բայց վերնեցու
ցանեն յաչաց զայսպիսի մեծ օգուտ , էնչին պատճառաւ ։
առէն , գուցէ ցրուիլն առաջնոյ զօրուն բնութագատեսցէ
զերկրորդն խուսել յանտառս , և յանմատոյց տեղիս , և
այնպէս յերկարաձգեսցի վախճան պատերազմին ։ Ըստ
այսորիկ գործէն միւս ևս վերնոյ ոչինչ նուազ ծանր ,
Թողեալ՝ի միումն՝ի զօրաց իւրեանց երեսուն Հազար օ
տար , որոց Հաւանական էր կառուցանել երկուս եր
բորգս , և Հաւատացեալ՝ի նա զերկուն պետութեն ։ Ցնծ
յոր վայր Հասանէ քաջութի և խոհեմութի մարդային , յոր
ժամ ածՀ Թողու զնա՝ի կամն իւրեանց ։

Ը· մարկիոս
լուկ ասպետ ,
ընտրէ Հրա
մանատար զ
բուն երկեցո
յականն կոր
գնացուցա
նէ ։ ԼԻՒս· ԻԲ·
Ա – Ա ։

Ըզբուն երկոցուն զօրաց Թուէր Թէ անվրէպ գՀետ
ձգեսցի՝ Հայելով՝ի Հանգիպելիս , զկօրուստ սպանիոյ ,
և սաստ վկի խաւարոյ իսկ կորստեան , ի բանալ գձա
նապարհ յաղթական գնդաց՝ գալ յօդնուէն անխիրատոյ ։
Ցեսցուք արդ , որպէս վերնին առաջնեն՝ անբուն՝ի փրկել
զՀռոմ , վերծոյց գնա յամս վաճառի Հրաշանման իւն
օրինակաս , որոյ յայտնի առասն՝ Թէ ածՀ է , որ կորուս
անել և կեցուցանել ։

Ընդեպէ զօրաց սպանիոյ խոպատ ցրուեալ , և գաւառին
կորուսեալ՝ի տերուէ Հռոմայեցւոց , այլ մի ցոյն վայր
անծանօԹ , Թէպէտ և բարեաՀմիկ , բայց ի միջակաչ
նոց անտի , կանգնել անդրէն վերստին նոյ անչոյս և ան
ակնկալ յաՀմնուն ։ Ընդարեալն՝ի կոտորածէ զօրուն
հնէոսի շիպիոնի՝ կայր քաջ ոմն սպայ՝ առաջ Հասակաւ ,

1 Ընդժամ երկոքին չանէք մե
ծոյ խնդակատութեն Կն· և Պ· չի
պինք՝ եսկ և եսկ զատատնչ եղէ

անկան՝ի սպանիա ։ Ակնբեր· վասն
հռոմայեցւոցի բանիսի · հատոր 54 ։

Ա՛ Հ· 540։
Ն· Բ· 212։

անուանեալ Ի· մարկիոս , որպէս սեպհականի , պիտակ առաքեաց հաւատացելոյ , բայց արուեստ քաջութեան ՚ի վերագոյն գրչեձակ իւրոյ տոհմի ։ Օ՛ զարգացեալ եր սորա և ևս կա տարելագործեալ գիւր գերազանակ բնաւորութի՝ խրատուուելիք և օրինակաբ Կիս. շիպիոնի , առ որով ուսաւ ՚ի քա ղաքացի՝ որ ինչ անկ եր պատերազմական արհեստին . միջոց աներկևան քաջալարի հմտուե ։ Այ գետ խորտակ մանն և ցրուեալոյ զգրաց՝ ժողովեաց ցամ՝ զգրակարան , որք վախճեամբ աստ անդ վարատեալ եին . և յարեալ ՚ի նո սա , որչափ ինչ հնար եղե քաղել ՚ի պահակապանաց՝ կա ռոյց խումբ զգրուս երևելի յոյժ , որով էաքար առ Ց· փոն տէյոս տեղակալ Պ· շիպիոնի ։ Ի այլ զգրակարքն յայնժամ բանակեալք յայսկոյս Իբերոսի՝ ՚ի պատշաճակ տեղոջ ուրեք , հաստատեալ ՚ի միտս ժողով առնել զին ուորական , առ ընտրելոյ զՀրամանատար ոմն զգրուն , այնպէս կամակար վատահուէ վերագասեցին զասպետն հաւմայկցի քան զտեղակալ զգրագլխին , մինչև ամբին Թողեալ վիրեանց տեղի մի բան միոջէ , առ արկանելոյ գբուեայս իւրեանց՝ անշփոթ գասաւորութէ , ընտրեցին զ՚Ի· մարկիոս հասարակաց հաւանուեաբ ։

Ի՛ առաջ ժամանակի անդ՝ որ միաց նոյ յառաջ՝ զ վեկա ւորուն Թշնամեաց , ձեռն արկին ամրացուցանել զբանակ իւրեանց , և հայթհայթել ցգետս , կատարելոյ գգրա կանաց գնամ պատուէր հրամանի եղեալ առ նոս , ոչ միայն նախանձաւորութէ և փութոյ սնդուէ , այլ և քաջութէ և անվեհերուէ ։ Ի այլ իբրև լուան՝ Թէ ասարուեալ որ դի գիսգոնի էանց ընդ իբերոս , և դիմեալ գայ խոպատ Ջնջել գնացուածս հաւմայեցւոց զերծեալս ՚ի նախնեաց Թաց կոտորածոյ , և տեսին Թէ նոր զգրամարն փոքր ևս յառաջ ընտրեալ ՚ի նոցանէ՝ տայ նոյ նշան մարտի . յայնժամ յիշեալ զգրագլուխն՝ զորով յառաջին եին գնուորեալք , զսպայս իբրեանց և զգինուորակիցս , որոց բազմուել և քաջութէն եղեալ եր նոյ երբեմն խրախոյս ՚ի մարտի , ակսան առ հասարակ ոգալ . ոմանք ծծեղին ըզգլուխս , և ամբարձեալ զձեռս՝ բոլոք ունկնին զկոյ գնոյն ձախողութէն իբրեանց . կէսք ըզ գեհին Թուալեալ՝ յառնուանէ կարգային գնախնի զբագլուխս ։ Ի՛ նհնար եղե ցամաքեցուցանել զնոցին արտասուս , և լուծցուցանել զնոցայն աղաղակ ։ Օ՛ ուր զանային սպայք միխեթարել գնս . և մարկիոս իսկ զուր զանահնար լիներ խրատել գնս քաղցրութէ խառն ընդ խստութէ . հարցաներ . ,, Օ՛ ի՞ այդպէս ,, լայք զալիս կանացի , և ոչ հնարիք ՚ի պաշտպանուել

,, անձանց և տըրկապետուէ , և ՚ի վըեժ խնդրուէ մահու ԱՀ Հ· 540 ։
,, զըբաղևացն՝ զոր այդպսի սիրեիք ՚՚ ։ Ն· Ի· 212 ։

Յետնպետսւմ վիճակի եկին զօրականք՝ իբրև լուան յանկարծակի վշնչուն փողոց կարքեդոնացւոց , և զաղաղակ թշնամեացդ , որք մեռ եկին բաղխել ըՀ նո· առ Տէրն՚ի յա-
ւոց՚ի ցասուին յերեալ , և՚ի սրտմնուէ և՚ի կատաղա-
նաց ոչ թե խելայեղեալ՝ գրոհէն՚ի վերայ կարքեդոնաց-
ւոց , որք դիմեալ գային անվեհեր՝ արհամարհանօք ։ Ո՚յս
գրոհ ահաբեկս արար զկարքեդոնացիս , մինչև զարհու-
բեալ հարցանէին առ միմեանս · ,, Ոտկ ուստի գան հը-
,, ռովմայեցւոց այսչափ զօրականք՝ յետ յորուելոյ զօրաց
,, նոցա ։ Ո՚ զարձոյց այդպիսի անվեհեր խրոխտուն՚ի
,, գունդս՝ առաջքը ինչ չտանջ յորուելս և խորտակելոյ .
,, որ զօրագլուխ այդպէս վաղվաղակի փոխանակեաց զեր-
,, կօսին շնպհնս ։ Ո՚ ետ նոյ նշան պատերազմի . և ո՚իցէ
,, հրամանատար նոցուն բանակի ՚՚ ։ Ո՚յն ինչ այսպիսի
անակնկալ յեղափոխուէն ունէր զնո ՚ի զարմացման և
յայլայլ խելս , հռովմայեցիքը չտուեալ նոյ ժամանակ սթափ
փելոյ՝ հասին՚ի վերայ այնպէս գազանաբար , մինչև ՚ի
ակզբան անդ յետս ընկրկիլ նոյ յերկիւղ և յապշուէ , և
յետ սակաւ միոյ յայլոյն ՚ի փախուստ դառնալ ։ Հռով-
մայեցիքը բուռն գՀետ պնդեցան , և ՚ի ձեռս էր նոյ առ-
նել կոտորած մեծ . բայց գի և ինքեանք նշաւակ էին ձա-
խող պատահարի՝ ՚ի միասնագամ սրատպնդել կարքեդո-
նացւոց , մաքկիոս վաղվաղակի փող հնչեցոյց զարձի ։
Ո՚յլ՝ ՚ըզի ՚ի յաջողուածոյ անտի զգեցան քաջալերուէ ,
և ոչ իմիք ըզձանային , բայց արեան և կոտորածի , բա-
զում ՚ձիգն եղև մաքկիոսի զարձուցանել զնո ՚ի բանակ
իբրև անց . մինչև անձամբ ընկրկել նո՚ զոմանս ՚ի զբօշա-
կաց , և արկանել ՚ի կաւանս զոմանս ՚ի կարի իմն յամա-
ռելոյ՝ որք չառնուին յանձն լսել . Վնասք այսպիսի պա-
տի՚ և զօրագլխի բազում ժամանակաւ մաքկելոյ ՚ի հրա-
մանատարուէն զօրուն ։ Ո՚ և ևն պատմուէրք պատերազմաց
կորուսեալոյ , և յաղթուելոյք նահատակելովք մեռ անթիւոտ
աշխուժուն հրամայողաց , որք ոչ այլ ինչ խորհէին , բայց
չտանջ վարել զնորհուրդ մնաց իբրևնոյ՝ հետամնուէ
փախստեից , ոչինչ հայեցեալ ՚ի հետեւուէս ։ Ո՚այք տես-
ցուք զկնի , թե մաքկիոս չէր ինչ նեաղ ՚ի քաջուէ ։

Կարքեդոնացիքը՝ որք չտանջագ այն բուռն վանեցան բա-
ցագին յոյժ , տեսեալ թե հռովմայեցիքը այլ ոչ զնդին
զՀետ , կարծեցին՝ թե երկիւղն կատեցոյց մեռ . և զար-
ձան անտի ՚ի բանակ իբրևնոյ յուշիկ յուշիկ , իբրև զա-

Ա· Հ· 540: Նարգուս Թէնամէոյ իւրեանց՝ յորմէ չերկնչէին լինչ · և
Ն· Կ· 212: մտեալ անդրէն ի նոյն՝ կային նայնպէս անհոգ · Ո՞ր պէ՞ս
Թէպէտ և ունէին զՀռոմայեցիսն ոչ Թէ առ դուրս , սա-
կայն համարէին զնոյնսիսկ իբրև զինւորօրս երկոցուն զօ-
րաց՝ զորս առաւրըք լինչ յառաջ խորտակեցին · և ոչ հարկ
համարէին զգուշաւորիլ ամ կարգաւորուըք ի պաշտպա-
նութէ : Ուրեմ մարկիոսի զայս նշ անհոգութէն , խորհե-
ցեալ խորհուրդ՝ որ ի սկզբան անդ Թուէր յանդգնուն , ըզ
համարձակուն , երթալ ընհարկանիլ ընդ կարքեդոնացիս
ի գաւսկանս նոցա , ուր առաւել արժան էր նմ զանգի-
տել , գուցէ եկեսցեն նոքա ի դիմի հարկանիլ իւրոցն :
Նա արդարև յիրաւի էր նմ խորհիլ , Թէ դիւրագոյն տի-
րեսցէ բանակին աստրուբալայ՝ մինչ միայն էր նա , քան
պաշտպանել զնովքն յերից գօրագլխաց և յերից գօրաց՝
Թէ միւսանգամ խմբեսցին ի մի : Զայն ևս հայէր , զի
Թէ ձեռնարկ իւր յաջողէր , յոտն կանգներ զերծուղուիս
Տրիկապետուէ ի գաւառն անդ . իսկ Թէ վանիւր , դներ
ի համարձակութենէ անտի ուսանելին Թշնամիք զանգի-
տել ի նմանէ :

Այլ զի մի ապշուէի իւրոց զօրականաց , և խաւար գի-
շերի խաՓարեսցեն գկատարումն ձեռնարկութեես վտան-
գաւորի , լաւ համարեցաւ կանխել : Ալա ժողովեալ գնո-
սա , խօսեցաւ ընոսա և ասէ . Ահաւ պարբերմունդ , ըն չի-
գէտ առ վայր ի պանդխտեալ յարգն՝ զոր չնորհ կալայ առ արքանաւո-
րութիւնէ ընդ նոսին , զինչ ընդ ինքեանս , և զոր ոտնձգեալ գոլով
ընդ նոսին ի մահու նոցա . և ըն զմեզ ածէգ առ վայր ի պիւէ-
ճանի չոր կամ , ընդէն վճայէգ , զի ըն պաշտպանիս չոր զիս ամբար-
ձէգ՝ ընդ ի՞նչ է պարիս , ընդ և բանս են և հոգի և պարտապան ընդ
նին լծորդք : Ալսոյ կոչէ նոցուն հորաքոյն ինչ մայրս առաջի ,
անդի վարանդ հնարս հնարելոյ , զի պահեսցի հարքապետութիւնէ՝ ողորմ
ծնողացածք ինչ վայր ի հանգստեան : Պարբերք երկոցուն ընդունելոյ զայդ
և պերեալ ինչ այն չանգնման կան : Պրկոյ պարբերացանէն զնա ի խոր
նոյ : Ցիսուս՝ նոցա ընդ իս խօսել , և ինչ ի նոցանէ լսել , զի բողո-
քանին , և զնա խրախուսեն՝ առանել զնոցայն վերջինդրութիւ , հանել
նոքինքն զվերնէ չինու չհասարակաչափեսցեն և պերեալ ընդերոց՝ դիպ
յաղթանաց յերերի ասա զամս բարեմս . նամանաւ լինել նոցուն օրէ-
նսէի , և զնոցայն նամանաբերել պիտոյս , և զնձ պարերալի՝ զոր կա-
լան յանի : Պանէի և ինչ զօրականացդ զնոյն խորհիլ : Ի՞նչ կարծեք
պարտուել զմեզ զերծուց չալեալս արտաքուստ և սին մարտիկսմբ . այլ
ի նկարել չեղարակէի նոցա ի գիս ինչ , զիչ ըն պահանին ինչ զօ-
բանալեն , լսէ պէյն նոցա , և նոցուն հրամանաս պետնալ ես ի

մարթ ։ [1]Այլ չէզոքասիրէք եր և այդ պատիժը՝ անպարկեշտ , որ երբէք
չՅէկ ղերացոյց , ի հալածականս առնել Յէկ ղկարէեռնացիս անվե-
հերաբե , դնելե ի դիս առնուլ նոցա , ըե հաղորդել հոռվմայեցոց
ընկերս ընդ ընկերոնս , և ըե ոչինչ գործուածք լուսցանե գծողոցրդ ,
զոր կատարած կանեսց լերնե բառական նկուն առնել ։ [2]Ընկերքիրէ ե-
մաս երբէք դՅեր երբեմ , եմ դիտ ոչ էին դիդ խուզերգոն պրկանել
Յերոմ պշնոյծ բերման , այլ պահել դեպոզափոյն ժամանակի ։ [3]Այս
ահմ հասել է ժամանակ ։ [4]Ամէ գիրեմ՝ ըե ոչ գան նոցա , ոչ գե-
ղերգարան պատանուրե , և ոչ կատարէ պահանորդ ասա անդ գա-
նելս ղբանական ընդունելոց՝ ըստ կանոնաց պատերգրի , այլ ասե ան-
հոգորե է ե նա ։ [5]Ամա է ղեղ՝ դի աներգիւղ են ե դնոջ , և եղկեն
ևս անգոնել ղերե ։ [6]Ասա կորցեն իսկ ոչ , ըե գոնդե արդ ևս
պարսելց և խորտակելց՝ խորհելն երբեմ ե դեմ հարկանել ե
պատնել նոցա ։ Համաբանեցուե յայն ինչ , որ նոցա անհասասանելն
է Յեռնարելե ։ [7]Ութբն եղեղի հեղ գործս , որչափ գծուսարգոյն կար-
ծե ։ [8]Այս խաղացուցեց ղՅեղ ե վե նոցա գեղերայն բաղում լսուե .
և գայ գնոսա ե Յեր Յեռս՝ բաղեալս ե հոսն ըանՅրուե , և գինա-
ղերծս ։ [9]Ութեմ՝ դի յոխորտ է Յեռնարելս . բայց ոսր բաղում է եր-
Յիսղ , և նեսղ յոյս , յայնծամ և յոխորտ բերմսոնե են առասել ա-
պահովե ։ Համե է յայնծամ բուսոն հարկանել ղասրե ե դեպան պա-
հս . և ոչ ե բոզոսլ անդ պրծանել ե Յեռաց , ևգոսե ե վանգե՝
նորբել դայն ապա վայրապար ։ [10]Որբ է Յեր սա այնմ ընդ զորս
հարձերանացս՝ որ մնծա Յայ . դևս երկս զորբ չեն ինչ համբ հեռս ։
[11]Այ Յեղ յոյս յաղրելոյ այսց առաջնոց ընդունելոյ , ե վե յարՅակել
նոցա գեռնանալե ։ [12]Ընչե ինչ Յեղ անծանօթ ։ [13]Պահերն ղշաբ սեռե
ղՅերոյ զորսրե ե հոսե՝ որ ընդ նս , յորոմ ասիս գայցե յաղրա-
նալ ։ [14]Ութ երբ զ յաստղեմբ , լո՜ ընկեն ելբ երբեկան մերոյ յարՅակ-
ման , և համարելցեմբ յայս նոցա ընդունելե ահընկելցե ։ [15]Յայնծամ ամ
զորաբգլոսեր հարձերանացս անդրեն ե զ վայր եկեալեն ամ գնարբ
երբեմն ։ [16]Ամ երբ՞ ընկ երեցմբ յայնծամ ե զերմ հարկանել երմոյ զո-
բաբգլայ և երմոյ զորայ , ուր ինձս ղնսկեն ոչ հարողացաս ղզբմ ոս-
նել , յործամ գեա ողջկի եր երբ ամ զորբսե ։ [17]Ամ օրինակաս մեր զո-
բաձարբ հորբան վե բաժանելոյ նոցա ղերբանոյ զորս , նոյնպես հնար
ե մերոյ ընդունելոյ հարկանել , դնելն են գոյեալ ։ [18]Այս գայս ե իմ
առասլաձերբ որդոյան , յոր Յեռնարելե ունբմ յայնծաև վճաձկե ։
Նոյա , պատրաստ լերսե օգոել մարբանոբ՝ զոր ընծայե Յեղ առա-
ջակայ գեղերս ։ [19]Ամերայբ , հերայբ , և հանգերսե , դի ասպ գերն

1 Գիտեմ զի յանդուգն երևի առեիմն՝ որոյ ի բաց պատայ պա-
հարհասրգաս Բայց ի գծագակս և տեհոսե , սա վայր մի գանգագեա-
ի սակաւագոյնա՝ ևս հարհսրգաբ գես , վաղ ընդ վայրի վայրապար ի
հարհասագոյնք՝ են և ապահովա- հնդկը լերես կարասելոյն ։ Լիմ-

Ընդ Հ· 540 ։
Ն· Ր· 212 ։

ԱՍ Հ· 540: օգնականութ'ե'ւ յարչակիւնչից բանակի ընդհանուր հրամանատարութ'եան
ՀՆ ԿՏ· 212: ընկ'ե'ր եւ տաքարութ'եան, որով պաշտպանեցին չէները ։

Իսդամիտ լուսան վնորս առաջարկութ'իւն 'ի նոր զբաղվել, այնչափ զմայլեալք, որչափ էր այն քաջայանդուգն ։ Ընդուցին զինացուած յերեկին 'ի պատրաստութ'են վնասուց իւրեանց· Կերակուր առին, և 'ի քուն եղեն զամն ինչ կիշերին· և ապա չոր արարին երիւք կիս չորիւք ժամք յառաջ քան զլուսանալ առաւօտն ։

Ի բանակի կարգեցուսցուց՝ որ մնտագոյն էր մարկիոսի, իբրու երկու փարսախօք հեռի կային այլ գունդք կարգեցուսցուց· և 'ի միջի խորաձոր՝ որ անջրպետէր զնա յառաջնոյ անտի, և էր գլխովին ծածկեալ խիտ առ խիտ թփովք ։ Արկիոս զօրէն անսիքաղայ խորամանկեալ՝ 'ի դարանի արար 'ի ձոր անդր գունդ ինչ հռոմէացւոց հեծելօք հեծելազք ոմանմբք ։ Յաւս օրինակաւս տիրեալ ձանապարհին՝ ըստ որ հնար էր հաղորդուն ունել երկոցուն զօրացոյ կարգեցուսցուց, խաղացոյց լուսնեայն վնրս գունդս ընդեմ զօրուն մնտաւորի ։ Ոչ չգտեալ անդ՝ ոչ խոմբս պահապանաց առ դուրս բանակի թշնամուդն, և ոչ գիշերապահս 'ի պատնշի, եմուտ անդր անխափան և հեշտեաւ, ոչ թէ մտանէր յիւր բանակ ։ Նդէն վաղվաղակի մարկիոս փող հնչեցոյց յարձակման, և հռոմէացիքն ահեղ գոչմամբ սիրեցան ընդ առ կոյն ։ Ամենք հարին սատակեցին զթշնամիս 'ի մնհիձս իւրեանց՝ մինչեւ սպառեալ եին· այլք նուր հարին 'ի վրանս նոցա յարդաձածուկս· կէսք զդրունս առին զանակին, զի հատցի նոցա ձանապարհ փախստեան ։ Նուր և գոչումն և կոտորած չթողացուցին նց լսել կիմ խորհիլ ինչ օգուտ ։ Այսին ինայսին ապուշք, շուարեալք և անգործք· և թէ արարին ինչ խնդրեցին՝ անկան մերկ և անպէն 'ի ձեռս քաջաղէն թըշնամեաց ։ Ընթացան ոմանք 'ի դրունս, և գտեալ զնոսա տիրեալս 'ի հռոմէացւոց, ոստեան 'ի պատնշս, և գահավիժ հոսեցան 'ի խրամս ։ Ոք կարողացան ելանել 'ի բանակէ, փութացան տապնապալ վերծանիլ 'ի միս բանակն· բայց առ հնարկ ըմբռնեցան և սատակեցան յառաջնոյ ցվերջինս 'ի գնդէ, և 'ի հեծելոյ՝ որք 'ի դարանի էին զձանապարհին ։ Ոչ թէ վերծաներ ևս ոք 'ի կոտորածէ, յաղթականք այնպէս վաղ ընդ փոյթ անցին յառաջնոյ բանակի յերկրորդն, որ անհնար էր նմա յառաջել քան զոսոս ։ Հռոմէացիքն գտին առ ետեղ մեծ ևս հեղդուն թէ 'ի միւսում զօրու· վն զի բացագոյն գոլով սոցա 'ի թշնամեացն՝ չունէին ինչ կասկած երկիւղի, և ընդ այդա-

նալ աւուրն յոլովք ի նոցանէ եղեալ էին ի խնդիր կրկին Ա Հ· 540 =
և դարմանոյ , կիսի ի յափշտակուէն : Տեսին միայն զգէնս Ն· Բ· 212 =
կաբեդոնացւոց եղեալս ի պահ առ խմբօք պահապա-
նաց . և զզօրականս պահակեցս բանակին , զի նատեալ
էին առատ անդ , կիսի կողմնեալ ի գետէն , և կիսի ձեռնին ի
պատնէշս իւրեանց , կիսի առաջի դրանց բանակին՝ ամե-
նևին անզէն : Ա.յն ինչ կային սոքա այսպէս յապահովի ,
տեսին չանկարծակի ի վէր հասեալ զՀռովմայեցիսն՝ զա-
զանայեալս առ յաղթուէ արդ ևս եղելոյ , և վեկ ոչ կա-
րային խափանել զմուտ նոցա ի բանակն : Նայց և այն-
պէս խուռն ընթացեալ ի գրուհս յառաջին անդ չնինդն
և ի յարձակման Հռովմայեցւոց , զդէմ կալան կորովա-
բար . և յերկարեալ ևս կռիւն , եթէ տեսեալ զվահանս
Թշնամեաց գլխովին արիւնաշաղախս , և յայնմանէ ի միտ
առեալ զկատորսումն իւրեանց ընկերաց , չէին պակուցէ-
յօրմէ և ընդ փոյթ փախուստ առեալ՝ զերծան , ուր և
հնար եղև . յոգունք անկան ի բանակի անդ պատերազ-
մին , և նոյն իսկ բանակն՝ ի ձեռս յաղթականաց :

Ա.յսու օրինակաւ ի միում գիշերի և ի միում տունջեան
Լ· մարկիոս եհար զերկուս բանակս Թշնամեաց , և վա-
նեալ զերկուս երևելի զօրս : Հեղինակք չէն միաբան ի
Թիւ կոտորելոց յայսոսիկ երկուս մարտս : Ա՝եծ եղև
կողոպուտն . և քան զամ գտաւ անդ վահան արծաթի ,
որոյ կշիռ էր երկերիւր հնգետասան մարքայ գաղղիա-
կան , յոր վէր գրոշմեալ էր պատկեր աստուածային եղ-
բօր անհիւազոյ : Ա.յս վահան զետեղեցաւ ի հռովմ՝ ի
կապիտոլիոնի . և առ հիւպատոսսն շնորհեաց և նորքա-
նոսի հաղեցաւ ի հրայրեացն այնր մեհենի :

Յետ շահատակուեցս մեսց սպանիա առ ժամանակ մի
ի խաղաղութիւն . զի չէին կողմանքն երկոքին վտան-
գել զպատերազմ ինչ պրոշիչ , կամ ծանր ծանր ինքասուցս
փոփոխս կրելոց :

Ըգիտեմ , թէ յընթացս հռովմէական պատմութիւն
կայցէ գործ ինչ պատերազմական քաջութ , ըստ ամ հան-
գամանաց կատարեալ , նշանաւոր և անզուգական ըստ
անակնկալ դիպուածոց , երևելի ըստ հեռաւորեց , և օգտա-
մատոյց հասկապետութիւն , իբրև զմարկիոսինն՝ զոր արդ
պատմեցաք : Պատասպուռ յորմէն երկոցունց զօրաց՝ զոր
ունէին հռովմայեցիքն ի սպանիա , մնհռուամբ երկուց մե-
ծանուն զօրավարաց՝ արկեալ էր զահաւասիր գունդս
մեսցեալս յամէմ գաւառն՝ առ հնդկ յայնպիսի վարուս ,
մինչև կարծել , թէ յամէմ օր՝ այլ չիք նշ յոյս և դար-

Ա· Հ· 540 : Ն· Փ· 212 :

ման : Ոչայր այլ ախոյեան դիմակալ անցից կարքեգո-
նացւոց կիտալիա . և Թէ զոր նոյ յաղթականք՝ամ ուրեք
ահրնկեցք , կարողանային միանալ ի անխիթաղային՝ ոյզ՝ի
բաղում ժամանակաց հետէ պատրաստեալ էին , յինչ
վիշակի լիներ հաւամ , և վիճդ կարողանայր զդեմ ու-
նել նորոյ օգնականուն այնպիսի ահելի թշնամւոց :

Ա՝ի միայն այլ՝ի սոսկականաց՝ի դերև հանել զայն ամ
խորհուրդս , և ոյզ Թէ՝ի վայրկեան ժամանակի փարատել
զայն ահ և ամպրոպ : Ա՝արկիոս հաւաքէ զսինքեաւ
նշխարս զորաց հաւամայեցաց , և անդրէն ժողովէ զը-
խուժեալ փախստեայս՝ սփռեալս աստ անդ առ երկիւղն ,
միխեաթէ վնասս , զորացուցանէ , քաջալերէ , և այնպէս
յուսադրէ , մինչև երևիլ նմ գլխաւոր մեռացեալ զիրբ
մի յառաջ վիրաւորեալ պատուէրն , և զհորտակումն : Ի
գնացս ասպնիս երևիլ ներկուս հմտուն , և խոհականուն
զօրագլխի Հարտարարուեստի՝ի հրամանատուուն : Ցե-
սանէ զմեծուն վտանգին , բայց և այնպէս ոչինչ ահաւե-
լի : Խորհի միայն գնացն , և ոչ զորագլխէն : Զհունար-
կն միանգամայն՝ի զօրուն և՝ի խորագիտուէն : Լուռն
հարկանէ յաջողակի խակ և խակ վինքնամատոյց առնել ,
վարէ յօգուտ և զվայրկեանս : Տայ վիւր պատուէր այն-
պէս խաղաղական ոգւով , մինչև օրտասդնել և զկարի
ինն երկեղած : Լրևիլ յոխորտալ ցյանդգնուէն , բայց և
գիտէ նահանջիլ՝ի ջերմ կռուի , և ոչ գիտէ վարիլ հունա-
գան յաղթուէ , որ բաղում անգամ ցնորէ և զկարի ինն
խմասուցանս : Ա՝ինով բանիւ ասացից . Թէ Հայի ոք ուշ
ուշով յետ գնացս նր , տեսանէ զնմ կարգեալ խորա-
խորհուրդ հմտուէ վինուորական արուեստի : Հայամանէ
երևի մանաւանդ ինն խնամ տեսչուէ՝ի վր հաւմիկական
ինքնակալուէնն :

Թէ զինդ ևղև ետուն Թղթոյ մարկիոսի՝ի ձերակոյն : Ն· Փ· 1,34· Ղկ· Բ :

Ա՝յսպիսի վիպասանար արդիւնք էր բարեբաստ և ան-
ակնկալ յաջողուածոցս՝ Թուի Թէ պատրաստել ու-
նէին նմ՝ի հաւմ մեծաձայն ցնծուէն , և գերապանծ
փոխարինուէն : Ա՝Թէ այսպէս ակն ունէր նա , խաբե-
ցաւ իւր ակնկալուէն : Ա՝ղվաղակի յետ կռուին գրեաց
նա առ ծերակոյտն , զնմ անցիցն անցելոց տուեալ զը-
համար : Ա՝եպհականեաց անձին յիւրում Թղթի գնդա-
պետ անուն : Լրելև կաղդացին զնուելն , գալեցին
գնաւայուէն մեծ և երևելի՝ զոր արար Տմրկապետուէ ,
յառել խրեանց . ՙՆնձաքոյծ Նոնդան գուցնդ՝ծերակոյտին :
Ա՝այց յոլովից Թուեցաւ , Թէ վնդի չէր նա ընտրեալ՝ի Տը-
րամանատարուէ՝ ոչ՝ի ծերակուտէն և ոչ՝ի ժողովրդենէն ,

չէր արժան նիւթ առնուլ յիւրում Թղթի ղեկապէտորդ. Ես Հ· 540·
Նա անուն։ ,, Համարեին վտանգաւոր իմն , Թէ ընտ Ն· Ք· 212·
,, բեացին զօրագլուխք ի զօրաց , և Թէ օգոստապետիւ
,, հեղինակեալքն ընտրուեցաւ եղելոց օրինապէս քուէիւք
,, ժողովրդեան , և առաջնորդուէ իշխանաւորաց , և դեց
,, իսկ՝ որոց հարցփորձ լինէր հաւատմունիւք , փոխադ-
,, բեացի ի գաւառս և ի քանակս , և Թողցի յանդգնուէ
,, զօրականաց ” ։ Ամենին ոմանք լսել վա՛յ սյսր զկարծիս
ծերակուտին , բայց լաւ համարեցան յապաղել զկշռու-
Թիւն , մինչև ի բաց երթիցեն աստեաք՝ որոց հաստեցեալ
էր զԹուղԹ մարկիոսի ։ Իսկ յաղագս նորառաք զօրաց և
համբարաց՝ զոր խնդրէր նա , տուաւ պատասխանի , Թէ
ծերակոյտն հոգասցի զայդ ։ Այլ ոչ քաւուք համարե-
ցան տալ նմա զեկապէտորդ անուն՝ ի պատասխանին որ
տուաւ նմա։ Այլ երևի , Թէ ի ծերակուտին այնուհետև
եղև ինչ զայլ վերաղուԹիւս . և ոչ որոշակի անհատան
ինչ եղեն ընտրուԹիք մարկիոսի , բայց իրաք նախրացաւ
այն՝ ընտրուԹիք կղոդիոսի նեբոնի ի հրամանատարու-
Թիւն սպանիոյ ։

Այլ հասանէ ինձ գատել զգատաստան ի վէր իմաստից
ժողովոյս , որ այնպէս իմաստուն էր և չափաւոր յորոշ-
մունս իւր՝ զոր որոշեր ։ Վասն գիտեմ, Թէ իրաւունք
պետուէ արգելին զնա ամենահան լինել տիտղոսին՝ զոր
մարկիոս ինքնիշխանուԹէ էառ յիւր վէր . և ևս առաւել
ազատուԹիւն՝ յոր ձեռնեերեց եղեն զօրականք , ընտրել
անձամբք զոր զօրագլուխ . ազատուէ , որում մարԹի էր
ունել ազեաւոր ելս . ոմի իսկ եղև առ ինքնակալօք ,
զորոց ընտրուէն յիւրեանս զբաւեցին զօրք , չսպասեԹք
հաւանուէ՝ ոչ ժողովրդեան , և ոչ ծերակուտին ։ Այլ
չէր արդեօք հնար քաղցրացուցանել զչհաւանուԹիսն՝
նշանաւք ինչ յարդի և մեծարանաց՝ յեա առնելոյ նոր այս-
պիսի երևելի ծառայուէ հասարակապետուէ ։ Այլ ի միայն
զոյց ծերակուտին՝ գոլ ևս կարի իմն անպատուաբ վասն
քաջուԹեա մեծի՝ զոր ծերակոյտն իսկ ծանեաւ գոլ Ղեծ-
գոյծ , վ՛ա խոհական առաջնորդուէ և քաղեքասիրէ կա-
տարման գործոյն ։ Ա՛արկիոս եկայ՝ ի զօրուէն ի պատ-
ուաւոր ինչ աստիճանի . և ասացի զկնի՝ զի չիպիոն առ
քաջ վնա յերևելի աւագուԹիւնս , և Թերևս այն էր՝
որում այս քաջ սպայ աչն ունէր ։

Ա[ր]եա ևս իրաղալն՝ որոյ առաքիչ կայր առաջի, յինքն
ձգեաց առ ժամն զհատարակաց մտադրուն ։ Ի· սեմեղո-
նէ ընտ բլեաս արիւնն՝ կոչեալ էր ի գառաւսան առաջի
ժողովեցեան՝ զկնի փուլլիոս, չարախօս լեալ զնմանէ,
եթէ իւրով յանդգնուբ եղև պատճառ պարտուել զօրուն՝
որ էր ընդ հրամանատարբն ։ Ի· սեմեղոնէ ասէ, ոչ
պրեսբերն ։ Յուլեուսան հին արանց յօրմէ էր կառու-
ցեալ, հաղիւ ապրեցան երկու հինք ։ Ընդ իրաւի խոսաս-
ման լինէր արիւնն, եթէ ,, բազում զօրագլուխք ան-
,, խոհեմութբ իւրեանց անկան ի գառան՝ յոր կոբեան գլն-
,, զոք իւրեանց, բայց գնդեր՝ եթէ փուլլիոս եղև առա-
,, ջին ի կոբուանել մոլուբք և ցոփութբք զիւր գտնդա-
,, մինչև մնանեալ էր նոյ ձարակ սրոյ ընդհանուին ։ Ա-
,, եթէ՝ ձգմարտութբ մարթի է ասել, եթէ վանեցան նոբ յա-
,, առաջ զգաստեցաք, և պարտեցան ոչ յամնիբատալ,
,, այլ յիւրեանց իսկ զօրագլխէ ։ Ա[ր]ե եթէ՝ ոբք արկա-
,, նելինն զիւրեանց քաջագոյս ի ժողովս, յայն ինչ ոչ հայ-
,, նէին, եթէ յօրոյ ի ձեռս տային զնդամնատարուն զօ-
,, բաց, ունէբ արդեօք հանդամանս կարելոյս առ մե-
,, ծուբն գործոյս ։ Ա[ր]ե եթէ՝ բազում ինչ ըստ ոմոբ ի մեզ
,, փուլլիոսի, և Յ· սեմպրոնիոսի· զի երկրորդս այս գը-
,, լաս լեալ զօրս՝ որ ի ստրկաց, ի յաստ ժամանակի
,, իւրով քաջ առաջնորդեալ և ճերպ բարեկարգեալ
,, այնպէս արար, մինչև մեռանեալ նմա պատահմամբ և
,, զարկուածբն վիշապ, եղեն զօրավիգն և հաստատուն
,, գաշնաւորաց, ահարկուբն ի պատուհաս թշնամեաց ։
,, Ակր Կն· փուլլիոս զնոմ գիտելոբն ստրկաց ի հռով-
,, մայեցիսն փոխանակաց ի բարեւտնկիս և ի բարե-
,, անեղս և յարժանաւորս անուան զոր կրեն, յոր-
,, ժամ էած գնացայն հրամանատարբն ։ Ա[ր]ա ոսոյ ի
,, մէջ, զի եղիցն նոբ խոբք և խռովարարք ի դաշնաւո-
,, բաց միջի· երկուցաք և գոհացաք յերևիլ թշնամեաց·
,, մինչև փոխանակ զգեմ ունելոյ յարձակմանն կարբե-
,, գնացաք, ոչ տարան և ոչ առաջինն ձայնարձակութբն
,, նոցա ։ Ա[ր]ե էին ինչ զարմանք, եթէ զօրականբք յաստաղ-
,, նում բաղխման անդ լեցուն ի կոյիչ· զի զօրագլուխ
,, իբեանց ետ նոյ օրինակ, նախ առաջին ապստամբեալ
,, ի փախուստ ։ Ա[ր]ին զօրագլուխքն յայժմ ասան զիեանս ի շահատա-

Կն· փուլ-
վիոս ասէր-
ասեալ ա-
առաջի ժողո-
վըդնին՝ զա
առաջարան ։
Լ[ե]ւ-
ր· ք· ։

,, մաքսի , քան Թողուլ զերբեանց զօրս ի վտանգի յոր Ա՝ Հ· 541։
,, վարակեալն էին ։ Այլ ընդէ՞ր արդեօք զժպատեհ խին , Ն· Ք· 211։
,, Թէ զօրականք կամեցան ի Թողլոյ իբրեանց զնախատ
,, պատերազմի , ի սիկիլիա աքսորեսցին , և նոյն օրինակ
,, պատիժ պատուհասի ի վերն եկեսցէ լեգէոնացոյն փուլ-
,, ւիոսի , եսկ յանդգնութենէ փուլիոսի յայնմ զերծ էցէ ,
,, նոքա գ ոլով մեզ՝ զի կորեան զօրք իբր ” ։

Լմբաստանեաքն ի զօրականացս վերս արկանէր զձախող պատահարն . վկայելի եդեալ , Թէ ,,նոքա փախուստ առին ,
,, ոչ կարացեալ տակաւ քաջութեն Թշնամեաց , կիմ ահա-
,, ւորութենէ անտանան անհնարագոյ ։ Այս ինքն (ասէ) ընդ-
,, քարշ վարեցայ ակամայ ի խուռնի փախստեից , ոչ եք-
,, բեմն վարձոյ ի կանանէ , և այլ բազումք ի պէսպէս
,, դիպուածս ։ Այլ զի՞նչ օգուտ գործելի հատարակապե-
,, տութենէ , զանացեալ միայն ցգիմ ունել յաղթականաց .
,, միթէ եմ մահ միթաքուն լինելը և զեղ հարկայ ա-
,, զատից ։ Ողջասթաբեցաւ եմ զոր առ ի չգոյէ կերակ-
,, րոյ , կիմ առ բմբռնելոյ ի զարան Թշնամեոյն յան-
,, գիստ . պարտեցաւ միայն զօրուըն զինու , և ի ձախո-
,, տանարան ։ Այլ զի չէր ի ձեռս իմ ոչ արատնդատել ի-
,, մոց զօրականաց , և ոչ քաջութենէ Թշնամեաց ” ։

Այրկիցս եղև զամանակ ամբաստանուելոյ , և յերկարան չիբուանն պարտաւորելոյ միայն ի տուգանաց ։ Այլ յետ բորգամ նուագի իրրև լսելի եղեն վկայք , և վկայելոյն բազումք երդմամբ , Թէ երկիւղի և փախստեան սկիզբն եղև ի փուլիոսէ , ծանրացաւսուն եղև ժողովրդոյն , և արիւնհին փոխեալ զոյժ տուգանաց՝ ինդրելոց , զի պատուհասեսցի որպս ինաստպատ պետուն . և զի յայս սակս պրեստոյն խմբեսցի ժողով հարիւրեկաց . վասն զի յայնմ ժողովի որ հանդիսացոյն և ընդհանրապետն էր ի ժողովս հաւաքմանեցոց , հնար էր զառել զանցուածս որ ընդդիմ պետուն ։

Չեռեալ ամբաստանելոյն զհանդամանս իւրոց գործոց , ինդրեաք այլազգ էլս գտանել ։ Ի փուլիոս եղբայր իւր էր մեծարգի յոյժ՝ փառաք զոր առացել ունէր , և միան գամայն պարծանաք , զոր առանել ունէր առնմէ կապուայ՝ որ մերձ ի վերջ կայր ։ Ոսա յորդորեաց նա զրել առ ծերակոյտն Թուղթս ժառել , հայցելով հրամանս՝ զրբանալ ի գառ եղբօր իւրոյ , և օգնել նմ։ Այլ ի պատասխանել ծերակուտին՝ Թէ չէր հնար այլգի առել հանել , զի հարկ է քեզ յոգուտ հարկայ ծառայուել մնալ ի կապուտ . այնուհետև Կիս. փուլիոս՝ տեսեալ

Ը· Հ· 541։ Ն· Ք· 211։

Թէ չլինք ուսուեբք յայս, ոչ ինաց աւուր ժողովոյն. այլ մուսացաւ կամաւ յաքսորս ի տարկուինոն. բայց և ի քացեայ գոլով նմ, գատապարտեցին վնաս յաքսորս՝ զոր նա ինքն յանձն առեալ եր։

Պղծեաս նզովս սպանեալ։

ԼԻ·ԿԴ·ՃԵ։

Ցետ առնուն կայսեայ՝ զոր պատմեցաք վերագոյն, հրամայեաց ծերակոյան կղզիսոսի ներսէի՝ ընտրել յերկուց լեգէոնաց՝ որոց հրամայէր ի պաշարման քաղքին, վեց հիւր հետևակս, և երեք հարիւր հեծեալս, նոյնչափ յասին հետևակազօրաք, և ուղի հարիւր երիվարաք. մուծանել ի նաւ զայն զօրս ի պատերոյն, և խաղացուցանել վնտ ի սպանիա։ Հասեալ սորա ի տարրակոն իւրով նաւահանդիսիւ, եհան ի նաւաց զայն գունդս. և ձրգեաց ի ցամաք վնասս. վինեաց և վնասոդս՝ առ առաջելոյ զիւր զօրուն։ Նոքա յառաջ խաղացեալ ցեզերս իբերոսի, ընկալան ի Տ. փոտոէյոսէ և ի Լ. մարկիոսէ զգունդս՝ զորոց նոքա ունէին զհրամանատարուն մինչև ցհասանիլ իւր։

Ընդառաջել ի նեղ անկալ պրծեալ՝ ի ձեռաց գաւազնոյ թեամբ։

Ընդ

Նատրուբալ որպէս ամիլկարայ եր քանակեալ ի Վեսալքարի, Հասեանիս, ել մեջ քեղքացն իլլ իտուրգիսայ և մեհեսոսայ, (էն քաղաքք գաւառին որ այժմ կոչի պաւլոպ։) կերան տիրեաց մինից կրճի իրիք անդ եղելոյ։ Նատրուբալ երկուցեալ թէ փակեսցի ի զօրաց Թրշնամնոյն, առաքեաց առ նա փոդար մի. պատուէր առեալ խոստանալ նմ յիւր անուն, զի թէ տայ նմ ազատուիլ ի խուսելոյ, Թողուլ ունի իսպառ զսպանիա՝ առ գնդովք իւրովք։ Հընդունիլ ներսէի խնդամիտ զայն առաջարկուն, աստրուբալ խնդրեաց ի նմանէ, զի ի վաղիւ անդր եկեսցեն ի մի վայր ի խորհրդակցիլ, առ իմանալ ի հռովմայեցւոց զպայմանսն՝ որովք կամիցին, թէ յանձն լիցին նմ ամրոցք քեղքաց, և զօրն՝ յորում պարտ եր կարքեդոնացւոց ի քաց հանել զպահակապանս իւրեանց. և տանիլ ել իւրեանս որ ինչ եր նոցա, առանց ինչ ինաս հասուցանելոյ քնակչաց։ Երթն հաւանուին ետ ներսէի ի միվայր եկեսցուն, աստրուբալ հրամայեաց ոմանց սակաւուց առնել ել երեկս, և հանապազորդել զդիւղերն նմ, ի հանել արտաքս ի կրճէն փութանակի զսուտար կարասի զօրուն։ Նոքա եդին չհանել յայնմ դիշերի բազմութիւնն մարդկան, յանկազդն գտանել սակաւաւորսն՝ եթէ ի խաբէ դիշամիս լուծել, և եթէ ի դիւրել վնասս իւրեանց ել կիրճն անձուկս և դժուարինս՝ ել որս հարկ էր անցանել։ Ի վաղիւ անդր յերկաքանչիւր կողմանց եկին ի միվայր։ Նատրուբալ կարքեդոնացիքն ել խոտս յերկարել վնասս,

Ընդ

և գրեալ բազում ինչ մնասի և անպիտան , ծախեցին զօրն ցերեկ , և չկնքեցին ինչ , մինչև հարկ եղև արկանել զերծողսն ի միւս օր : Այլ և ոչ յայսմ որոշեցաւ ինչ . և օր յօրէ յառնէր ինչ նոր գործս առնել , որում պիտանացեալ յապաղումն : Յայսմ վայրի զնա զդիշերս զաւասիկ բովք պատահէին : Իբրև յոլովք ի հեռաւակազօրուէն եղէն յապահովի , դիպ եղև ի ծագել առաւօտու Թանձրախիտ մառախլի ծածկել զնա զձանապարհն , և ըզդաշտաւայրն ամ շուրջանակի : Յայսմ վայրի կարգեցաւ նացին խնդրել և առնու յապաղումն կեցին , պատճառանօք ծուի յոր չէր օրէն իւրոյ ապա ի պատահիլ վիրաւորեալ Թիս : Յայնժամ նպաստիւք մառախլապատ մթնոյն եղև նա ի բանակէն հեծելազօրաւն , և փղօքն . և անընդմիջակ գրաւ տեղի , ուր էր ուստեք երկիւղ Թշնամեաց : Իսկ առաւն ժամու փաթաթեցաւ մառախլոյն , և յայտնեցաւ հռովմայեցւոց միանգամայն ըստ պարկել աւուրն և դասաձանուն կարգեցուցաւ : Օ առեալ հարեալ ներսեհ՝ զի խոթեցաւ , կամէր զՀետ սնդիլ նոցա : Այլ աստուածային ոչ բաւեաց Թուեցաւ վտանգել զպատերազմն . ասէն յանկ եւ Թեմե ինչ մնացմամբ : Պարտ էր զօրագլխին հռովմայեցւոց լաւ ևս ձանաչել զկարգեցուցացիս , և զի տել Թէ զինչ էին ասել հասապ պոռնիկեան :

Իսկ յայսպիսի վիճակի , ներսեհ ի սպանիս՝ անյուսացան ի հրամանատարել նոր , և կիր ոչ հաւանականաց դոյն Թուի , եթէ առաքեցաւ նա անդ միայն մինչև ցնստուել զօրագլխի՝ զոր հնար էր Թողուլ ի երկարայսմ դաւառի . այս ինչ յայսմն է , զի ի հռոմ հաստատեալին ընտրել նոր հրամանատար , որ երթիցէ զօրավարել զդաշ սպանիոյ : Վասպան յայսմ մեծամեծ գործս առնէր և ոչ այլ ինչ յայսմնի երևէր , բայց մեծաքան փոյթ ընտրեալ զօրավարի՝ որ կարող էր հաւել զաւերն երկուց քաջաց զօրագլխաց , կոտորելոց և գրեալոց զօրաց իւրեանց յերեսաւորեալ միջոցի : Այդ ի կշիռ ծերակուտական զննութեան . և ոչ կարացեալ որոշել ինչ , եթող ժողովեցան զբոշումն : Օ ցայսմանէ հիւպատոսք ժողովին վճռ լինել զհետ փոխանակ հիւպատոսի , որ երթայցէ ի հրամանատարել սպանիոյ : Այն ասեն , եթէ յայսմ վայրի՝ համարեալքն արժանաւորք այնպիսւոյ պաշտամանն էին՝ յանգիման լինին . բայց ակնկալեա էր ի դեպ . զի չերևեցաւ որ երթիցէ ի միջի . որով նորոգ եցաւ վիճակն կախիճ ապետաւոր հարաւածոյն՝ որ երարձն ի հայաստանեայ աշխարհէ զերկոսին զօրագլխացն , որոց զրժ-

Պ· վիպակն քանեն չորից ամացդ ոչ լով, բնաւ երա- մնասաւոր ըս- պանիոյ , ոչ փոխանակ- աս : Լիւս· եկ· ձէ· ձԲ·

Ե· Ձ· 541 : Ն· Բ· 211 :

Աչ Հ· 541 · ուարանայր գտանել յայնմոդս ։ Այլ եւ այնպէս քո՛ղքայիք
Նո Ք· 211 · Թէպէտ եւ վշտապինք՝ եկին ՚ի հասարակաց հրապարակ
յօր ժողովոյն · եւ անդ կառուցեալ զաչս յիշխանաւորս
եւ ՚ի գլխաւորս քո՛ղքին՝ որք անմուռունչ հայէին ՚ի միմեանս
ախտագին , կային յանհնարին վհատուեր , տեսեալ Թէ
չինք ոք՝ որ իշխէ ընդունիլ զհրամանատարուեն զօրաց սպա-
նիոյ ։ Յայնժամ Պ· շիպիոն , որպէս համանուն շիպիոնի՝
որ սպանաւն ՚ի սպանիա , իբրու քսան և չորից ամաց գո-
լով , եւ ՚ի բարձրաւանդակ ուրեք , ուր ՚ամենուն էր ակն-
յայտնի , և ցուցաւ յօժարամիտ յընդունելուն պաշտա-
մանն , Թէ կամք եցեն վստահանալ ՚ի նա ։ Այնք ակնար-
կեալ ՚ի նա , ՚ամ ուստեք ձայնք հնչէցին ուրախուեր , շնոր-
հաւորելք նմ՛ բարեբաստ և պանծալի հրամանատարուն ։
Այնդէն վաղվաղակի ձեռն արկին ՚ի քուէարկուեն · և ո՛չ
միայն ՚ամ Հարիւրեակք , այլ եւ ՚ամ առանձնաւորք՝ որք
բաղկացուքն էին նո՛ց՝ յառաջնոց մինչև ցվերջինս , հաս-
տատեցին՝ Պ· շիպիոնի երթալ ՚ի հրամանատարութիւն
սպանիոյ ։

Իբրև յանկ եղ իրողուեն , և հովացաւ առաջին եռանդն
նախանձաւորութե՛ն , յանկարծակի լինի այն հասարակաց
ցնծուեի փոխեցաւ ՚ի տխուր լուուեի , և ՚ի ձախող մտա-
ծուեի ՚ի վե՛ր հապճեպ ընտրուեն , յոր առաւել Թևակո-
խեալ միտուեն , ՚ք խոհեմանե՛ և բան ։ Պ·ռաւելացաւ տա-
ռապեցուցաներ վշտ մանկուեն նո՛ր ։ Այ՝ ոմանք չարագու-
շակ և համարեին զպղետան դիպեալս տան նո՛ր · և զի՛ղջ
եր նո՛ց առնանել զքեզիլ նորա ՚ի զրկաց տոհմի՝ որ գլխո-
վին կայր ՚ի սուգ և յարտասուս , զի երթիցէ հրամանա-
տար լինել ՚ի գաւառի , ուր չարկ եր նմա կուռիլ առ
ևիրմօք հօր իւրոյ և հօրեղբօր ։

Իրագէկ լեալ շիպիոնի այնպիսուեմ հովուեն՝ արար
զօրաց ՚ք ժողովրդեան այնպիսի ազնուական անվեհերու-
Թի՛ , և խօսեցաւ ՚ընդ նմա զիւրմէ հատակէ , և զհրամանա-
տարուեն առ ժամն նո՛ր յանձն եդեալ , և զայնզմէ յոր
դէմ եդեալ երթայր՝ այնպիսի վսեմական վերհանձնուե՛ ,
մինչև անդրէն արձարձանել ՚ի նմա զբորբոքն շնջուցիկ ,
և ընդ վին ձիգրիտ յուսով , (՚ք ասէ պատմ հիւոսի լիվիոսի)
առաւել ՚ք զոր լինիցին ՚ի մարդկային խոստմանց , և ՚ի
հաստահիմն վստահ , երևեցուցեալ յայնմ գերմարդ-
կային ինն ։ Այս արդարև շիպիոն ո՛չ զարմացուցաներ մի-
այն ձրիւք բնուե և առաքինուե՛ք՝ զոր ունէր իրօք , այլ
և զարմանաւոր հնարիւք՝ որով ՚ի մանկուեն՝ հետե գի-
տեր առաւելուլ զգայլ նո՛ց սիրալի և ակնածելի երևու-

Թիւ ։ Ա՛յլ առաջի առնէր ինչ երբէք ժողովրդեան , զոր
ոչ ցուցանէր դիցաւանդ , կամ երաշոք , կամ գաղտնի ազդե-
ցուչիք ։ Գուցէ Թէ ։ այնպէս էր իւր տկարութիւն և մնաս
պաշտօնի , կամ գուցէ Ձարտարէր զայն արուեստս առ յո-
ժաքամանէլոյ զքնքոյսիս զՀետ երթալ վերոյ խորհրդո-
դոց ։ Ձայս Հայեցեալ , վայվաղակի իբրև արկաւ զնե-
բեաւ զօթոց զառնոյն , զգուշանայր յիմի չառնել երթ-
բէք ինչ գործ Հանդիսական՝ կամ առանձնական , Թէ ոչ
նախ երթիէ ի կապիտոլիոն և մտիէ ի մեհեան , զտեղի
առնոյր անդ Հարուստ ժամ ։ Ձայս սովորութիւն կալեալ
միշտ զինի , Հաւատացեալ ոմանց Թէ գիւցազնեալ ոմն ի-
ցէ նա ։ Ա՛որոգեցաւ ի վերոյ նէր անտեղի կարծիքն՝ որ
զծննդեանն ազերսանդրի ։ և Հնչեաց լուր առ ւասիկս ,
Թէ ծնեալ է նա ի թառնակուէ մօր իւրոյ ընդ վիշապ օձի ։
Ընդ խրճն եղոյզ միտէ ի Հաստատուն կարծեացս՝ խոր-
Հրդաւոր իմն գնացիւք ։ զի ոչ ժխտեաց զայն երբէք , և
ոչ Հաւաստեաց ։

Ա՛յս յայտ վարի ոչ առանձին զայն վերՀանձնուիէ և
զաշխատական իմնասոս , զոր շնորհն Հոգւոյն եղոյզ իւր
գնացս ։ Ա՛ուտի ինձ փոքրոգուն իմն և փանաքուն ի խրճն
գիր լինել մեծագոյնէ առաջ և կեդծեաք ։ Ա՛պաքէն
ամպարշտուէ և ես ծածկել զնոգուիէ և խորագատանաք
զարգոյ անուն գիւցազնուէ ։ Ա՛խտեմ զի միտոս և լինիւր-
գոս առ յոյնս , և նուազս առ Հռովմայեցիս կալան զայդ
արուեստս յանձինս , առ արկանելոյ յիւրեանս գլարգ և
զվատաՀուէն ժողովրդոց ։ բայց օրինակ ինչ ի բնէ մտէլ
կան , Թէպէտ և զմի ծանուն ոք՝ Հեղինակ ունիցի , օրշամ
կուրացուցանիւ զնոր Հետևողս , նոյնսոսի և չարգարա-
ցուցանիւ երբէք ։ Ա՛ի ըս ոչգրատոսն ։

Ա՛ընդհակ է՝ պարբերական , ոսմ հեգեսիէ է մոլեկան ։

Ա՛ինչ և իցէն իրքդ , զարմանատոր գործք՝ որք պատահէ-
լինելիս գչիպիսիսն , ապագային ի Հռովմայեցիս՝ այնպիսի
չարգ և զարմացուցմն առ այն պատահի , մինչ գրեթէ
պաշտօն տանել նոսա ։ Ա՛չ այն եղև միայն , չորս տակս ար-
կին գնոսա ի գեռատիպեի Հասակի՝ գործ մեծ և պա-
տերազմ երևելի ։

Ա՛ղվաղակի երբև ընտրեցաւ չիպիոն գիպատոսիս

Ընդ Հ· 541 ։
Կն· Բ· 211 ։

Ա՛ընդհակ ։ Ի-
նիմիոյ գիրք
ա ։ Բառգիրք-
գաղ· Թէ ։

1 Ձիսոյանի գոյիիոս գիրք Ծ , ըն
ի Ծոիիս միայ ահնին ծնոգոյսոի ,
այլ Հռոգոիիոսիիան կոչ այն և ճաշ-
գոյիսոիիան ։

2 Ի պատրաստակ քոյաւոր կիպիա-
ոգոսն Թէ , ոգ անհնար է գոչ պա-
տահել առաքինուէ , Հոյնոգիս և բա-
րեպաշտուէ ։ ը սրուէ Հարկ է ի
բաց բառնալ սրբուէ , միանգամայն
և կրօնի ։ Ա՛ինքան ։ յաղագս ինոսն գիր-
գէր ա ։ Հատ 3 ։

տոս , միաբեդ իւրոմէ՛ւոյ։ Ի վէր հինաւուրց դնդապետից ելեալոց ՚ի սպանիա ՚ի մնացորդաց երկուց զօրաց կոտորելոց , և ՚ի վէր այնց որք էին ներմին ՚ի սուտիոլոնէ եին անցեալ անդր , յաւէրան տասն հինգ հետեւակք , և հինգ հեծեալք ։

Ի՛նչպէս էր ՚ի ծայրէ ։

Ի՛նչպէս էր ՚ի ծայրէ ։

Պոլիբ· գիրք Գ· ՓԱՍՏԱՍ ՍՈՒՊԻՈՆԻՆ ՆՈՒՄԱՆՏԱՑՈՑ ՀԱՅՈՑ ։

Ի՛նչպէս վախճանի ոգւով առ մեծի Զատուիճեն իւրոյն առաքեալն

բալ որդի ամիլկարայ մեռ յիբերոս ի կողմանս սա- Ընդ Հ· 541։ Ես· Բ· 211։
գունտոնի ։

Յետս շահատակուեաց զարձաւ մարկեղոս ի սիկիլիոյ Դարձ մարկեղոսի ի Հռոմ· առնէ փոքր յաղթանակ ։ Լաւ ինչ ։ Պատերազմ ի հրէաստան ։ Ես 310։
ի Հռոմի ։ Ի· կալպուրնիոս պրետոր Հռովմայ՝ խմբեաց զնեբակոյան ի մէհենին բելլոնեայ արտաքոյ քաղքին ըստ սովորութե , լսել նմա։ Ընդ մարկեղոս եաս զՀամար գիւրոյ արարից և յաղթութե ։ Ոչ յետ անուշակ գանգատոյ՝ եթէ՝ ի գօրականաց կոչմանէ , և եթէ՝ յիւրոց դիմաց , փոխանակ զի չտուաւ հրամանն զարձ առնելոյ զօրացն ըստ իւր՝ յետ հալածականաս առնելոյ նոյ զկարքեդոնացիս ի սիկիլիոյ , և զարձուցանելոյ զգաւառն ի տերութի Հռովմայեցւոց , խնդրեաց՝ զի Թողացուսցի նմա մնանել յաղթանակաւ ի քաղաքն ։ Ոչ տուաւ նմա պատիւս , ոչ զի խոժոռեալ էին ընդ նա , այլ վասն զի պատրաստի սիկիլիոյ գնա էբեւէր նոյ յանկ ելեալ ։ Ի՝նայն ընկալաւ զՀաստոն , իբր՝ զիտեալ յաղթանակ ։ Ուրբ յառաջ ըստ զնաւս իւր ի հռոմ՝ ընկալաւ ի լերինն ալբանոսի զպատիւ մեծի յաղթանակի . սովորութե մուծեալ ամաք ինչ յառաջ յամին Հռովմայ 521 ։

Իրրև եմուտ նա ի քաղքն , բայց ի պատերէ՝ որ երեւեցուցաներ զառուծն սիրակուսայ , տարեալ լինէին յառաջոյ բաբանք և բազխաբք և այլ շատ մեքենայք պատրաստի ըստս առեալն էր . հոյակապ զարդք յինդեբկար խաղալ ըստ մեծագործուե Թագաւորացն սիրակուսայ՝ ի մայրաքաղաք անդր , բազում սպասք արծաթիք կիր պղնձիք քերուբ գործեալք . մեծագին կապարիք ագռի ագռի , և արձանք նշանաւորք , որոյք զարգարեալն էր սիրակուսա քան զամ քաղաք յունաց ։ Յաղագս յաւելուածոյն յառաջոյ և զուարթ փիղս ի ցոյց յաղթուե եղելոյ ի նմանէ ի վեր կարքեդոնացւոց ։ Ասես սիրակուսացի , և մերիկոս սպանեալ ոսկեպսակք գնոյին զառաջեաւ մարկեղոսի ։ Կործանեալ լեալ էր ոչ առնուն քաղաքին ։ Ընդ որ հեծեծոյն երկաքանչիւրոյ իրաւունք քաղցուե . և միոյ միոյ ի նոցանէ հինգ հարիւր ծիվաղք գնան ։ Ա- Ընծայք և պատիւք տալ զբուժարանեայն նման։
սեսց՝ յերկրին սիրակուսայ առն մի եա ի քաղքին , ընդ որ հաճեսցի . և մերիկոսի՝ և այլոց սպանեալացոյ որք ընդ կողմն կալան զՀռովմայեցւոց ըստ նմա , մի յապստամբ քաղաքացն սիկիլիոյ ի բնակուե նոյ . և կալաւածք յանգամանս , որք առեալ էին ի գանձ հասարակաց՝ իրաւամբք աշխարհակալուե ։

Սիկերոն գովի յոյժ զպատերազմելն մարկեղոսի ի նկարս և յարձանս սիրակուսացւոց ։ Ոչ անգիր առեալ էր

ՂԵ Հ· 541։ Ն· Ք· 211։

զսիրակատաբուեան զօրուէ՛ն , ասէ ։ Հարստահարեսցուս , մանրեմ եր նիմ կապտել զնա՞մ որ կայր ի նմ , բայց հայեցաւ նա՝ ոչ այնչափ յիրաւունս յաղեցուէ , որչափ յօրհնս մարգա սիրութեա ։ Մանաւանդ թէ գիտաց լծորդել զսոսա իմա տուն խառնուէ , և հաւասար բաշխուէ ։ Փոխագրեաց ի հոռվմ բազում ինչ սքանչելագործուածս , բայց և եւ զեղ նոյնչափ ի սիրակոսա , նմա ի զարդ , և սմա ի սիրոփանս ։ Համարեցաւ իսկ , թէ չթողացուցանէն նմա գրօնք՝ բառնալ անտի ինչ ի դրօշուածոց գիր · և զրս փոխագրեացն ի հռոմ՝ զետեղեաց զնա՞մ ի մեհեանս Պատուոյ և Քաջութեան , և յայլ այսպիսի տեղիս · իսկ յիւր պարտկզս զետեղեաց և ոչ մի ։ Հաստատեալ ի միտս՝ թէ տուն իւր անարձան՝ իւրովի զարդ է քեզ ։

խոբնդրագ ծուէք ի վր արձանաց և նկարուց բէ բերց ի յաղ թանակ մար կէզսան ։

Բայց տիտոս լիվիոս և պլուտարքոս ոչ յօգուտ համա ըեցան զգնացս մարկէզոսի ։ Յուշ առնեն այս վիպա գիրք , թէ այն՝ տեղի եա (յայտ է թէ պատաքոյ գիտմանն ն՞ ,) անկարգուէ ինչ , որ եղև առիթ ծանուցց վեսպասիա հանկապետութեա ։ ,, Քան՞ամ ² գեղեցիկ զրօշուածք և ,, նկարք՝ (ասէ տիտոս լիվիոս ,) էին յերսաի աւարք ա ,, ռաջք ի թէհնամեաց · և ըն պատերազմական կառնուց՝ ,, մանրեմ էր թափել զնա · բայց յայսմանէ սկիզբն կալաւ ,, ձախող դար ախորժակի՝ զոր հռոմմայեցիք կալան առ ,, արուեստս յոնաց , որոց ցայնժամ չէին ինչ ծանօթ , ,, և ոչ ընծայեին յարգ ։ Քանզի ախորժակ վերսաակաւ , որ վաղ ,, վադակի իսկ ձգեաց զնա յանխնդիր աւարաուէն ի գա ,, ւառս , ոչ միայն տանց առանձնաւորաց , այլ և մեհե ,, նաց գիր · մինչև վարեալ վիւրեանց սեղանագերծ յատիբ

տուն իւր եղիցի ի զարդ քաղաքին։ Բայց ի սիրակուսա եմեղ յարբունս և գեղեցիկս , իսկ յեծոց՝ և ոչ զինն պղծեաց , և ոչ ի մին եղև ձեռնասիք ։ Կիւիբե · Վերբս , յաղագս նշանաց , կիմ աբեմաց · հատոր 120 · 121 ։

2 Ապաքէն այն կողոպուտք՝ ի թէհնամեաց էին , և առաչելք իրա ւամբք պատերազմի · բայց անտի եղև առաջին սիկզբն զարմանալոյ ը գործուածս արհեստից յունաց , անտի և սկիզբն ձեռներիցուէ՝ հա սարակաբար կողոպտելոյ զնմ ինչ զնբ և զանարդ · որ ապա չքնեցաւ ի վր հռոմէական դիցն , և նախ՝ ի նոյն իսկ ի տաճարն չքնեցաւածք զարգարեալ ի մարկեզոսէ ։ Լիւ ։ Խ ։

ի զարգու մասին քաղաքին՝ ան էառ յաղթութե , ան էառ և մարդասիրութե ։ Յաղթութե անկա ւոր համարեր , բազում ինչ ածել անտի ի հռոմ՝ ի զարգարել նոքօք զքաղաքն · և մարդասիրութե , ոչ խնայս զքաղաքն կողոպտել , մանաւանդ զոր կամք էին պահպանել ։ Յայսմ քաչխութե զարգուց , յաղ թութն մարկեզոսի՝ ոչ առաւել ինչ փափաքեաց հռոմէական ժողովրդ գեան , ք զոր մարդասիրութեանն պահեաց սերակուացուց ։ Օրե բերան ի հռոմ՝ տեսանելիք ի մե հեան Պատուոյ և Քաջութեան , և յայլ տեղիս · ոչինչ եզ յաղաքանս , ոչինչ ի գթասցանս , ոչինչ յարու արձանս ։ Եղ ի մտի , զի թէ զարգս քաղաքին ի տուն իւր ոչ տացի ,

,, տակուընեմ՝ ի մէհեանս խոկ հոովմայ · առաւելապէս Ա· Հ· 541։
,, յայնմ՝ զորս մարկեղոս մեծապարգև շքեղայոյց ։ Ա՞ Ն· Ի· 211։
,, զի (յաւելու այս մատենադիրը,) այլ ոչ երևին այսօր
,, ի մէհեանս Պատուոյ և Յաղթութեան այն նկարք և
,, զրօշաւածք, զորս մարկեղոսի զետեղեալ էր ի նմա, և
,, որք յանցեալ ժամս ձգելին գՀետաքննութիւն օտարաց ” ։

Պլուտարքոս ուժգնագոյն և սիպեղ զայս խորհրդա- Պլուտարք. ի Տրիէրս. էջն· 310։
ծութիւն ։ ,, Հայն վայր (ասէ) այսպիսի մեծամեծութիւք
,, և աւերըդ ըզ վայրաքննութիւնն չէին երևեալ և ոչ խոկ
,, ծանուցեալ ի հռովմ. և ոչ երևելին ինձանս չքնաղ գոր-
,, ծածք զրօշաւածոց, որոց այժմ անձկանօք եմ ի խնդիր ։
,, Հղփացեալ զինուք առեցելովք ի բարբարոսաց, և ա-
,, րիւնաուշտ աւարօք, պատկեալ յիշատակօք յաղթանա-
,, կաց, և յաղթողական նշանաց, երևելոցյանելք նա ա-
,, չաց տեսիլ միտկան, և արժանաւոր ազգի պատերազ-
,, մականի, և աշխարհակալի ։ Յո՛ հնարէ ուշեր ժողո-
,, վուրդն զմարկեղոսն՝ վըռ զարդարելոյ նը զքեղն այն
,, պիսի չքնաղ գործուածոյքը, յորոց ի պէտս ունէ կայնն
,, ամիսոյ ևամ վայելչութիւք, ևամ զրդուիք, և ևամ ընտիր
,, ձաշակ յուսաց ։ Այլ զգօնամիտը ոչ նոյնպէս խորհիլն ·
,, ամեաւ առաւելուըն գեր ի վերոյ դասելին զգնացս փա-
,, բիսոյ մաքսիմոսի, որ ի քեզբին տապենատնի՝ զոր էտա-
,, երկամաքը զինի, չեբեր լինչ այդպիսի · այլ շատացեալ
,, ոսկւով և այլովք ձոխութիք պիտանեօք, եթող յիւրա-
,, քանչիւր խորշս զնկարս նոյ և զարձանս դից, ասելով
,, յայնմ վայրի զայն զոյց յիշատակաց արժանի · Խողո՞վ
,, ի պաբենպաշես զքիս նոցա ցասուցեալս ։ Այ՛եղադրեին մար-
,, կեղոսի · մի՝ զի յարոյց ի վը հռովմայ զաւերըն, և
,, զնախանձ, յածեցուցեալ յիւրում յաղթանակի ոմ
,, դերիս՝ ոչ միայն զմարդիկ, այլ և ։ զդիս ։ Չերկերդ՝
,, զի զժողովուրդն որ ուսեալ էր պատերազմիլ, կի միշ
,, կել վիւր անդաստանս, և որ ոչ գիտէր՝ զինչ իցի
,, զեղևուրեն և գրգռանք, յայն վայր հասոյց, մինչև այլ
,, ոչինչ մեծ համարիլ նմ, բայց զնըբևուրեն առ ձաշակ
,, արուեստից · և ըզ ոչինչ այլ հաձ լինել, բայց ըզ գե-
,, ղեցկութեն այսպիսի գործուածոց, և ըզ ձարտարութեն
,, արուեստաւորաց ” ։

Պողիբիոս զգօնամիտ վկայագիր, ’ի հատուկտիր գրու- Պողիբիոս. էջ· 549։
թեն ինչ իւր ունացեալս առ մեզ, հարցանել թէ խնամատու-
թե՞ արգեօք գործեին հռովմայեցիք, ’ի փոխադրել իւր-

1 Կիներն վճռաբանն ասէ · խոկ ’ի մին եղև ձեռնաձիգ ։
յածոց՝ և ոչ զմին պղծեաց, և ոչ

Ա՛ Հ· 541· Եանց զզարդս քո՛ղքաց՝ զորս արկանէին ի՛ տերութի՛ւն իւր·
Ն· Ք· 211· եանց . և պատասխանէ՝ Թէ ո՛չ , հիմնեա՛լ գիւր կարծիս յերկուս կի՛մ յերիս գլխաւոր փաստս ։

Յա՛ռ առաջի՛ն՝ ասե , եթէ գեղեցի՛կ պրոբեսիա՛ և արքա՛նե՛լիւք նո՛ր ընդարձակեա՛լ էր Հռովմա՛յեցւոց և շքեղա՛ցուցեալ զՀայրենի՛սս իւրեանց , յայտ է Թէ բարւոք առնէին փոխադրել՛ի նա զայն ինչ՝ որով առաւելոյր իշխանութի՛ւն իւրեանց և փառք ։ Ա՛յլ եթէ խոչորակեաց կենաք , և կարի՛ն օտարութի՛ւ վերհուէ և՛ ի մեծամայելուչ հանդերձանաց արիւն ընդ իւրեարքեք զժողովուրդս , առ որս դաան յաձախութի՛ւն այն զարդք գեղեցկիկք , հարկ է խոստովանիլ , Թէ մեծ վտիտակ գործեցին նոքա , ի փոխադրել զայնս ։ Ա՛ռ զի Թողուլ զսովորութի՛ս՝ յորոց եղէն իւրեանց յաղթութի՛ւնք , և գերկոս արկանել սովորութե՛ց պարտեւոյ , և գրկածութի՛ւն յիւրեանս ձգել զաեւելութի՛ւն՝ որ միշտ անանձրպետ է այսպիսի բանութե՛ց , ապաքէն գնայգբ էն՝ զոր չի՛ք հնար անբասիր առնել ։

Պողիբիոս բերէ յայտ՛ զայդ միւս ևս փաստ զօրաւոր ։ Ա՛ե արդարև այսպիսի օրինակաւ գնալ ընդ քո՛ղքս՝ որ առան , և՛ ի վերայ ցաւոյ պարտութի՛ւն իւրեանց յաւելուլ զկսիճ կապտաւե պատուական յիշատակացս՝ որք առաւ կայքն էին փութոյ պնդութե իւրեանց և կրօնի , և առնել առակ նշաւակի զայն օտար ձոխութի՛ս , պանծանօք երևեցուցեալ զնոսա յաչս ա՛մ աշխարհի , և նոցին իսկ՝ յորոց յափշտակեցին , և զտարի դառնութի՛ն աղետս՝ ի զարդ առնուլ Հայրենեաց , է ըստ իւրաց ինչ այսոեակատակ և ոտնհար լինել ձախորդուե պարտելոց , մինդկեանաւորել զնոցայն ամենի և զսրտցաւուե , միանգամայն և յարուցանել՛ի վե՛ր յաղթականաց գաղտնի ինն ցաւուն , որ նորս գի օրե՛օրէ՛ի տեսոյ այնց աւարաց ։

Յա՛թէ հռովմա՛յեցիք յաչխարհակալուե իւրեանց ժողովեին միայն ոսկի և արծաթ , անմո՛րթ էր մեղադիր լինել քո՛ղքականուե նո՛ր . որովհետև առ հասանելոյ՛ի համ աչխարհական ինքնակալութի՛ւն , հարկ եր Թափել՛ի ձեռաց ժողովրդոց պարտելոց զայն ձոխութիս և սեպհականել ։ Ա՛յլ զսքանչելիս արուեստի՝ պանծագոյն լիներ նոցա , Թողուլ՝ ուր էինն , նախանձու հանդերձ՝ զոր զՀետ ձգէին . և հաստատել զպարծանս իւրեանց Հայրենեաց՝ ո՛չ յառաւելութի՛ւն և՛ ի չքնաղուե նկարուց և արձանաց , այլ՛ի ծանրուե բարուց , և յաչխուեսի իմաստից ։

ԱԻ· ԼԲ· Ֆ· Ա՛ռաւն ևս՝ յառաջ քո՛ զպողիբիոս՝ եր՛ի նոյն միտս , և դառն դժգոհեր զվտանգաւոր ախորժակե՛ն՝ որ մնաներ

'ի հռոմ, և սկիզբն առնէր ծաւալելոյ։ ,, Ի սեմ (ասէ) ,, 'ի բաղմաց ', որք հիացմամբ զովեն զդրօճուածս՝ որք ,, զարդարեն վկայրնեոս և զաթենս, և ծիծաղին վնասիսի ,, խաչորուեաց արձանաց մերոց դից։ Հաւատացէք ինձ, ,, իբրև մուծին այսր զարձանս սերակուսայ՝ բացաւ դուռն ,, Թշնամեաց, որք վաղ կիր անագան ղիցեն վհռոմ յա- ,, պահանուելիւն ''։ Ա· Հ· 541։ Ն· Ր· 211։

Փոքձն եցոյց, թէ քանի՞ այս խորհրդածուիք էին բա նաւորք։ Յունաստան պարտեալ 'ի հռոմայեցւոց, յաղ- թեաց յիւրում ժամանակի՝ եւրոց յաղթականաց, հա զորդեալ զևւր ախորժակ առ գրգուել Ճարտարարուեստ գործոց այնմ ժողովրդեան, որ սակս վայր էր բիւրս և շի նական յայսմ մասին։

Յաղթեալ Յունաստան՝ զիա՞րս յաղնականաբեաց՝ ըզգոս Յաղթեան յանկիրն Ա առեռն՝ 'ի նէրբբս եմոյծ՝ զարհեսա աչեան։ Ագաթիոս· Ի- ստորիոց Կիր- ք· Բ·—ք ա· գող 156։

'Ի ժամանակս կիկերոնի այս ախտ էր հասեալ յանմտու- թէ. զի՞նչ ասեմ անմտութէ, 'ի մոլեգնուէ և 'ի խելա գարուէ։ Վհատասպետք չկողուէին ոչ 'ի տունս առանձ- նատրաց, և ոչ 'ի մեհեանս իսկ գից՝ գործ ինչ նկարու կիր դրօշուածոյ առ սակաս մի 'ի համարի եղելոյ, ձեռն արկեալ յայնպիսի աւազակութէ, որ զանուն ժողովրդ- գեանն հռոմ. ական առնէր առեղի և զգուելի ազգաց օտարաց. ոմն ի տեսանել յատենաբանուէ իրիք կիկերո նի ընդմէ վերբեսի, որոյ մնակագրութէ է՝ յաղագս նշանաց, (յոր յաղագս դրօշուածոց)։ Այս եղև մի 'ի գլխաւոր պատ Ճառաց աւերածոյ ինքնակալութէ։ Օ Էդհառեն՝ ,, (որոյ ,, մանր ինչ էր այս ախտաւորուէ առնկարս և արձանս,) ,, զեղխուէն բռնագոյն և չքաւսակարագոյն ըզ գնմ զօրս ,, Թշնամեաց, արկ ընդ լծով վհռոմ, և եհան զվրէժ ,, քինու զայրագուէ ահեզերաց ''։

Գ·Ռուֆոս· Եւթիքոս Նոմիան· ըզ· գող 291։

Ոդբնեալ դան ըզմարթ՝ զեղխուհեան նեղէ, Ղայրենալ Ա՛նթոքէ՝ ըզվրէժ պահանջէ։

Յետ մեկնելոյ մարկեզոսի 'ի սիկիլիոյ, նաւատորմիղն կարքեդոնացւոց եհան 'ի ցամաք յայնմ գաւառի ուր Հա զալ արս հետևակազօրս, և երեք հիւր հեծեալս նուի դացիս։ Ի հասանել գնդացս՝ վտարանջեցին քաղաքք ո մանք՝ 'ի նպաստ կարքեդոնացւոց, և երկիր դաշնաւորաց ամանց հռոմայեցւոց՝ ի գնդաց անտի յաւար մատնեցաւ։

1 Ա՛րդ լսեմ՝ զի բազումք են հռոմայեցւոց . . . . . Հաւատացէք յոյժ որ զովին և զարմանան ընդ ինձ՝ պատերազմօքեր արձանիք՝ բեր զարդս կորնթոսի և աթենայ, և եալ եղեն՝ 'ի սերակուսայէ՝ եքաղաքս ծիծաղին զնեցեղեն դրօշնլովք հը յոյս։

Ը֊ Ա· 541·
Ն· Ք· 211·

[Ա]ՀՈՂ ԱՒ և ջօրք Հռովմայեցւոց՝ յասուցեալք վ֊ը չընդունել իւրեանց Հրաման դառնալոյ ՚ի Հռովմ ՚ը զօրագլխի իւրեանց , կամ ձմերելոյ անդէն ՚ի քՂքս սիկիլիոյ , ծառայելին ակամայ կամաք և դանդաղանօք . և չէր ինչ պակաս զօրականաց՝ բայց պարագլուխ ոք , ՚ի յարուցանել զայսպատմելսն ՚ի գաւառի ։ Ա֊. կոչնեցիս պրետոր յաղթեաց ՝ամ զԺողովուրդն ։ Յածողց զսիրտս զօրակատնայն , երբեմն խօսեցեալ ընդ նմա քաղցրութ֊ը , և երբեմն սաստիւ , և զարձոյց ՚ի ղչաստուն զքՂքսն ապստամբելոյ ։

Ճիւպատոսքն երկոքին էին յասլուլիա զօրօք իւրեանց ։ Ա֊այց ՚ըՂ ալ չկայր այնչափ երկիւղ ՚ի կողմանէ անհնազանդ և կարքեդմնացուց , պատուէր առին վճռական հանել ՚ըԹէ ո՞ կայցէ յասլուլիա , և ո՞ երթիցէ ՚ի մակեդոնիա ։ Ասլուլիկիոսի ևհաս մակեդոնիա , ուր չօրաւ նա ունիլ զաեղն լևինոսի ։ Փասլլիոս կոչեցաւ ՚ի հռովմ , բարձեալ չց լինել ընտրութ֊ը նորոց իշխանաւորաց վ֊ը յետագայ ամին ։ Իբրև եկին յանուանակոչեն հիւպատոսաց , Չարիւբեանն երիտասարդաց անուանեաւ Ա ետուբեան , ում հասել էր վճռական նախ առաջին արկանել զիւր քուեայս , ընտրեաց ՚ը Ջ֊. մանլիոս տորկուատոս , և ՚ը Ջ֊. ոտակիլիոս ։

Մանլիոս տորկուատոս չառնու յինձ զհիւպատոսութիւն ։

Նա ալ կարծեալ այնպէս եր յաչս յոգունց , Թէ բալմնաւորուն քուէից՝ ոչ միշտ լինիր , հաստատել ունի զայն ընտրուն , խուռն ընթանայր ժողովուրդն զմանլիոսիս՝ որ էր անդ , չնորհաւորել նմ զիւր յառաջաշարժութիւն ։ Յայնժամ մանլիոս մատուցեալ յատեան հիւպատոսին , աղաչեաց զնա զի հաճեսցի լսել նմ ։ Այնին ամբին միտ եդեալ՝ իմանալ Թէ զինչ ունիցի խնդրել . և ահա հրաժարեաց նա յընդունելոյն գահն նմանէ տուեն , ՚ի սակս տկարութե իւրոյ տեսութե . ՚ի վեր բերեալ՝ Թէ ,, բասրելի [1] յանդգնութի է զօրագլխի , ոչ և նաւաւղղի , զի , որոյ պէտս ունելոյ առաջնորդութ֊ աչաց օտարի , ,, պնդեսցի՝ Թէ այլք աւանդեսցեն ՚ի նա զհոգ զիւրեանց ,, կենաց և զկարևոր իրողութե ։ Ա֊ակ աղաչեմ (ասէ) ,, զհիւպատոսդ՝ պատուէր տալ նորոյ քուէարկուե Չա֊ ,, րիւբեկի երիտասարդաց , որ արկ զիւր քուեայս , և ,, յորդորել զնա նայել յառաջ ք֊ զընտրուն հիւպատո֊ ,, սաց ՚ի հանգամանս պատերազմին՝ որ մղելոյն է յիտա֊ ,, լիա , և ՚ի վճռակ՝ յոր գասանի արդ հոգեկատեսութեին ։ ,, Վեռ հաղիւ ոգի առ հռովմ ՚ի հոգոց և ՚ի զարհուրանաց յինքն ապաստարել զկեանս և զբաղդ այլոց ։ Լիվիոս ։

1 Աչխոյժ է՝ և նաւավար , և զօրավար , որ պէտս ունելով օտար բին աչք առնել զամ , խնդրեցէ

Ա· Տ· 541։
Ն· Ք· 211։

,, 'ի վէր հասեալոց յեկաւորուէ անհնարաղէպ , յորժամ յա-
,, ւագ ջան զամիսս ինչ՝ այն ահեղ ներհնամի խաղացոյց գիւղ
,, գունդս մինչ 'ի դրունս քաղքին ''։ Հարիւրեակն արար
պատասխանի , թէ ոչ փոխեմեմ զմիտս , այլ առաւել ևս
հաստատեմ զոր արարի ։

Զարմանալի թէ երեսաց արդեաւք վերայ Հաբիւրեակին ։

Յայնժամ տարկուաւոսն կրկնեալ անդրէն՝ ասէ Հա-
մարձակագոյն ևս ։ Ով հիւպատոս եղէալ ես , ոչ պարտիս ան-
կարծեցեալ յերոյ փնացել , և ոչ զոտս խոսոնելոյ երամս հրամանի ։
Ապա զարհարեալ 'ի տուեալքեամ ։ Եւ յո՞ւմ լեզի յեղ , կամ ե՞ր պա-
հելոյ յիւսելիս՝ ընդդեմ կարէորեացոց . և անհնարեալ գլուխ է
նոցա ։ Ասորեան իշխանական՝ որով խօսեցար մանկտոս ,
և զարմացուն ըստ վերհանձնուէն նոր՝ որ յայտնեցար հասա-
րակաց գովութեան , զգացոյց Հաբիւրեակին՝ թէ հարկ է
խորհուրդ 'ի մէջ առնուլ վերայլումն ընտրութեան ։ Կայց
յառաջ ըստ գձեռն 'ի գործ առնել , խնդրեաց 'ի հիւպա-
տոսէն թէ այլոցուէ խորհուրդ հարցանելոյ ծերագունից ,
յոր Հաբիւրեակի ծերոց՝ որ զուգորդ էր նմա , և կոչիւր նոյն-
պես Պ հետուրեան ։ Իբրև յանդիման եղեն այս ծերք ,
տուաւ նոցա ժամանակ խորհրդակցելոյ ըստ երիտասարդս 'ի
ընջափակ Վաւերի կիր 'ի վարսխոն [1], ուր ամ Հաբիւրեակ
մնանէր յիւրում ժամի արկանել զիւր քուէ ։ Ծերքն ա-
սացին ցնա՝ ,, մնրթ է ակնարկել յերիս անձինս , որոց
,, երկուք 'ի վար արկեալ են շքով զառաջին աւագուէնս
,, Տիբերիոսէ . յր են . Ա· փաբիոս , և Ա՚· մարկեղոս ։
,, Ապա թէ կամիցիք ընտրել նոր զօրագլուխ 'ի պատե-
,, բազմիւ ըստ կարգեդնացիս , Ա՚· վաղերիոս լևինոս նշա-
,, նաւոր է ըստ ծով և ըստ ցամաք 'ի պատերազմին՝ որ յանձն
,, եղև նմա ընդդեմ փիլիպպոսի '' ։ Իբրև 'ի բաց կացին
ծերքն , խորհուրդ 'ի մէջ առեալ երիտասարդաց՝ ընտրե-
ցին 'զԱ՚· մարկեղոս , 'զարդ խոկ փառաւորեաւն փառաց՝
զոր ստացեալ էր փոքր ևս յառաջ երկրակալութեան սիկե-
լեոյ , և 'զԱ՚· վաղերիոս ։ Ա՚ն Հաբիւրեակք ետուն գա-
ւանութեան ընտրութեանս ։

Տիտոսի լիվիոսի պատմեալ զայս նմա , ասաւ այժ բե-
րի 'ի բազում ունել զայնց՝ որք լիւր ժամանակս ծագը առ-
նէին զսովորութիս նախնեաց . և մեսրժ ևին այսպիսակա-
տակ լինել այնց՝ որք աքանչանային ըստ այնս ։ Ես [2] կարծէ

1 Ասա՝ գեղ ֆալեաւ էր տրէնաւի վանքատապատ, ե չանուն, որպես ազա-
բան ալեարաց , յորմէ էառ ե զանուն ։

2 Ասրգ՝ եկեսցեն ունձա արատ ցեն զորովք ընդ հինան զարմանան ։ Ազաքեն անհնար է ինձ համարել թէ լեցի երբեք քաղաք ինչ իմաստ նոց՝ սակայն թէ կայցէ , (զոր ի մատուռնք՝ մեսրքերեն յաւէտ՝ ըստ Ճանապեն), կիմ երկանս մեծարգոյս և պարկեշտագոյնս 'ի ցանկութենէ ամօռակալութեան , կիմ ժողովրդա

Ա Հ· 541։ Կ՚ն· Ք· 211։

այս են ասէ . զի ըն եղիս երբեմն յաշխարհն հասարակապետաց ինձ իմասցիս , որ ՚ի Պէտենոց նեաբեցաւ ՚ի փիս , «ան ձանաւցաւ , (խօսի զգրոց պղատոնի ՚ի վէր հնդկապետուէ ,) չի« ոբեի« ֆառոսցեալ ՚ն ՚ի լաֆառոբ ե ՚ի նռաւչ ֆառասեբ գլխոց , և ո՛չ ՚ե հրաւանք և ՚ե բի«բալօբ ձողովբդոց , (էբբե գհռովչսին ։) Այլ «ան զամ , Հաբի«բէնի էբնասաբքաց խորհուբդ հարցանել էրոց ձեբաֆռանէց ՚ի վէբայ ընորոհ զրբ հանդերձեալ էբ առնել , և այնպէս իմ , որ ՚ի վբ առաբս ըռած գձռաբաւճառապալ . որվհնեամ և ո՛չ հեղինակօհ հարց աչն ածէն որբէի ։ Այս յետին բանը ըղդայսւցանեն մեզ , քանի խորհացեալ էր Հռովմ ՚ի նախնի ժամանակայ , յորս անակնածուԹեի որբւոց առ ծնողս իւբեանց՝ հրեշ լինի էր համարեալ ։

Յետ ընտրուԹեի հիւպատոսաց , անուանեցին զպրետոբս ։ Յայնժամ լուս եղև Թէ Տ· ոտակիլիոս՝ որում ան եգեալ էին առնել զնա հիւպատոս , մեռեալ էր ՚ի սիկիլիա ։

Կատարեցան ամառ յառաջ Ա պղղինարեան հայք · և յառաջարկէլ կալպուրնիոսի պրետորի՝ կատարել զնոսա և յայսմ ամի , ծերակոյտն հրամայեաց՝ զի յայսմ հետ կատարեսցին միշտ ամի ամի · սակայն ոչ եգաւ ՚ի գործ , բայց յորիւք ամօք զկնի ։

Ի սմին ժամանակի Ա· վաղերիոս լևինոս , որ՝ որպէս վերագոյն ասացաք , էր առաքեալ տորմիզաւ նաւաց ՚ի յունաստան և ՚ի մակեդոնիա , զանայր ՚ի տարայուցա նել զզօրուԹի փիլիպպոսի՝ Թագաւոր նորայոյն զդաշնաւորս ։ Կատոպայիք ՚ի այն ժամանակս էին երևելի ՚ի յունաստան ։ Ա՚ն լինէլոյ իւրեանց ազգ վայրագ և գաղանային՝ ահռելկեց էին բռնուԹ յամ սահմանակից , այն զի և քաջամարտիկք էին և զօրաւորք յոյժ հեծելազօրք ։ Ակիզն արար վաղերիոս իմանալ յառաջնոցն իսօսակցուԹիս զսպատրաստուԹ սրտի գլխաւորաց ազգին · և յետ յանկուցանելոյ զնոսա յինքն , չոքաւ կամ նաւա հանպիսիւ ՚ի տեղի մի յառաջ ժամանակաւ սահմանեալ զո ընդհանուր ժողովոյ ։ Ընդ առաջի արարեալ , յինչ երկանիկ վիճակի էին իրողուԹիք հռովմայեցւոց , և ստուգեալ զայն առմամբ սիրակուսայ ՚ի սիկիլիա , և կապուայ յիտալիա , բարձրացոյց զաչնուաբարոյուԹի և զհաստատուԹիւն հաւատոյ նոցա , և եառ զաչեաց ։

Ա՚ն ՚ի լինելոյ իւրեանց ազգ վայրագ և գաղանային՝ ահռելկեց էին բռնուԹ յամ սահմանակից , այն զի և քաջամարտիկք էին և զօրաւորք յոյժ հեծելազօրք ։ Ակիզն արար վաղերիոս իմանալ յառաջնոցն իսօսակցուԹիս զսպատրաստուԹ սրտի գլխաւորաց ազգին · և յետ յանկուցանելոյ զնոսա յինքն , չոքաւ կամ նաւա հանպիսիւ ՚ի տեղի մի յառաջ ժամանակաւ սահմանեալ զո ընդհանուր ժողովոյ ։ Ընդ առաջի արարեալ , յինչ երկանիկ վիճակի էին իրողուԹիք հռովմայեցւոց , և ստուգեալ զայն առմամբ սիրակուսայ ՚ի սիկիլիա , և կապուայ յիտալիա , բարձրացոյց զաչնուաբարոյուԹի և զհաստատուԹիւն հաւատոյ նոցա , և եառ զաչեաց ։

Ա՚ն ՚ի լինելոյ իւրեանց ազգ վայրագ և գաղանային՝ ահռելկեց էին բռնուԹ յամ սահմանակից , այն զի և քաջամարտիկք էին և զօրաւորք յոյժ հեծելազօրք ։ Ակիզն արար վաղերիոս իմանալ յառաջնոցն իսօսակցուԹիս զսպատրաստուԹ սրտի գլխաւորաց ազգին · և յետ յանկուցանելոյ զնոսա յինքն , չոքաւ կամ նաւա հանպիսիւ ՚ի տեղի մի յառաջ ժամանակաւ սահմանեալ զո ընդհանուր ժողովոյ ։ Ընդ առաջի արարեալ , յինչ երկանիկ վիճակի էին իրողուԹիք հռովմայեցւոց , և ստուգեալ զայն առմամբ սիրակուսայ ՚ի սիկիլիա , և կապուայ յիտալիա , բարձրացոյց զաչնուաբարոյուԹի և զհաստատուԹիւն հաւատոյ նոցա , և եառ զաչեաց ։

մաւէ Հռովմայեցւոց առ Իւբեանոս դաշնաւորս ։ Եւ վերայ
բերեալ . Թէ ,, Եւտողայւոդ մնայ ակնկալել մեծի ընտ-
,, նելոյն , զի ի ժողովրդոց որ յայսկոյս ծովու՝ լինիցիք
,, առաջինք ի սերտել զբարեկամուն ըստ նմա ։ Իսկ
,, սահմանակից զիւիլպպոս և զմակեդոնացիս , բայց զը-
,, տանգաւորս , յորոց յիրաւի ի ձեզ երկնչիլ չիամի ։ Ե-
,, պաքէն Հռովմ ընկճեաց յոյժ զամէնսուն նդ , և գիտէ
,, ցայսմչայր հասուցանել զնո , մինչև սկ միայն գարձու-
,, ցանել նդ յետողայիսդ զքէքս առեալս առ ի ձենջ ,
,, այլ և երկնչել իսկ զնա երկրի իւբեանց ։ Իսկ զակարնա-
,, նացիս զձեռեալս ի մարմնոյ և ի դաշնաւորութենէ ետո-
,, զայցուդ՝ գիտէ Հռովմ անդրէն գարձուցանել ի ձեզ
,, նովին պայմանաւք և հնուբ , ոչ ևիս չատաջն ։ ։

Ակոսաս ՝ որ չայնժամ աւագամեծար էր յետողայիս , և գողիմաքոս քէքսցի մեծարգոյ ՝ք զամենեսին՝ զոլացու-ցանելին չոյժ զնանս և զխոսամաննս վաղերիոսի , և մեծացուցանելին զսուսացեալս նդ զմեծութենէ , և զզօրութենէ Հռովմայեցւոց . զի չէին պարտաւորեալ պահել չիրաւունս զգուշաւորուն զոր պարտ էր նմ ունել . և զի գիւրագոյն լինծայիւք սոցա Հաւատ , ՝ք օտարի՝ որ իսոսերչօգուտ իւրոց Հայրենեաց ։ Եւ ՝եծագոյն չորդոր նոցա էր ակնկալուն զարձուցանելոյ զակարնանիա չիւրեանց տերուն ։ Ա ՝ոկ կնքեցաւ գաշնագրուն ըստ մէջ Հռովմայեցւոց և Ետողայւոց՝ չաւելուածով իսն , թէ ելնացիք, լակեդեմոնացիք , աստալոս արքայ պերգամոնի , պլեւրատոս և չերդիլեդես թագաւորք , առաջինն ի թրակիա , և երկրորդն ի լիւրիկէ , ազատ իցեն մտանել ի գաշնագրուն ։ Ետողայիք յանձն առնուին իսկ և իսկ չայտնել, և տալ պատերազմ ըստ փիլիպպոսի . և Հռովմայեցիք՝ մատակարարել նդ օգնուն գնէթ քսան հինգ կարգեան նաւուք ։ Ետողեալ լինելին Ետողայւոց ամ քէքք , որք կային չայնկոյս Ետողոյ , մինչ ի կղզին կորկիւրայ (այն է գոգ-ֆիս ,) իւբեանց արուարձանաք ։ Ի՝ ասարն լինելոյց էր Հռովմայեցւոց , որք պարտաւորեին զանձինս գարձուցանել անդրէն զետողայիս ի ժառանգուն ։ ակարնանիոյ ։ Ա ՝արձեալ զայն և չաւելեալ էր նդ ի գաշին անդ , զի եՏողայիք մի իցեն կարող ըստ փիլիպպոսի գալ ի հաշտութենէ , բայց եԹէ պայմանաւ չպատերազմելոյ լնդ Հռովմայեցիս և ըստ դաշնաւորս նոցա . և զի Հռովմայեցիք ևս յանձն առցեն զնոյն յանձնառուն ։ Ակիզն էղև վաղվա-

1 Ա՝ի ասի կարնիա . հան ի տէսբօդոտոն ։

զակի թշնամուէ , առաքալ՝ի փիլիպպոսէ քշեաց ինչ : Եւ
Ա՟ Հ· 541 : Ն· Պ· 211 : յետ այսորիկ լուծոս մեկնասացաւ՝ի կորնիւթոյ , գիտե-
լով թէ փիլիպպոս արքայ զբազմաք զգաղաքալ էր , և ու-
ներ զթշնամիս զանձամբ . վայ չէր ձեռնհաս խորհիլ վի-
տալոյ և զաննկաղալ :

Խրատեաւ
առաքելոց ,
և փիլիպպո-
սի արքային
մահագործա-
ւոց : Սոս-
կալի կամա-
կարութիւն ա-
կարծեցու-
ց : Ա՟Հ· Պ· 211 : Փիլիպպոս ձմեռեր՝ի պէլլա մայրաքաղաքի իւր . և ահա
լուր եղեւ նմա գաշնադրուի ետուղայոց : Ո՟ւ՝ի կարող
լինէր վաղագոյն չուս առնել՝ի վերայ , միտ եդ յարգա-
րել զերդուսիս մահեդմնիոյ , և ապահովել զնա յարշա-
ւանաց մերձաւորաց : Ոսկ սկոպաս հանդերձիւր տալ պա
տերազմ ըստ ակարծանապես : Տեսին սոքա թէ ոչ զօրեն
զդէմ ունել միանգամայն երկուց ժողովրդոց հզօրաց ,
որպիսի ետուղայիքն էին և հռովմայեցիք , բայց և այնոցիկ
զինու վառեցան , առաքել յուսահատութիւն և կատաղութիւն ,
քան խելօք . և հաստատեցին՝ի միտս վաճառել զկեանս
իւրեանց թանգագնոյ : Ո՟ղաքեալ յեպիրոս որ մատ եր
յոյժ՝ զինապս իւրեանց , զաղաս , և զծերս՝ի վաճա-
ռամերկիս և՝ի վեր , մնայեալքն՝ի հնգետասանամերկից
մինչև յվաթսնամեանս՝ յանձն առին երդմամբ չդառնալ
՝ի պատերազմ , բայց եթէ յաղթութիւն . և զինդունել՝ի ձեռ
և՝ի տունս իւրեանց և՝ի սեղան՝ զմի որ լքեալ Թողու-
ցու զասպարէզ մարտի , յետ պարտութեան : Ո՟րպէս զան-
ձինս իւրեանս ահեղ անիծապարտեալք՝ եթէ պահասեսցին յիւր-
եանց յանձնառուէ . և միայն ազատեցին զեպիրացիս ,
Թաղեալ՝ի մի ջրիմ զկռտորելան՝ի պատերազմի՝ այս-
պիսի մահագրութիւ . ԱՍՏ ԱՆԿԵԱԼ ԴՏԻՆ ԱՅԱՐՆԱ-
ՆԱՅԻՒ , ԱՐՔ ՄԵՒԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱԼԻՔ ՎԱՃԱՌ
ԻՒՐԵԱՆՑ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ՝ ԸՆԴԻՄԻՄ ԲՈՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԱՆԻՐԱՒՈՒԹԵԱՆ ԵՏՈՂԱՑԻՈՑ : Ո՟պա խրախոյս
լաքձեալ՝նոյնհետայն խաղան գնան՝ի վեր թշնամեացն ,
մինչև կեզը սահմանաց երկրին իւրեանց : Ամենակարութի՛ն
այսպիսի զարհուրեցոյց վետուղայիս . այն պի՛ լուեալ և
եղեն նմ , թէ փիլիպպոս դիմեալ գայ յօգնութիւ իւրոց դաշ-
նակցաց : Ա՟կն փոխեալ զձանապարհ , գարձան յիւրա-
քանչիւր տունս : Օ՟գոյն արար և փիլիպպոս :

Լևինոս պա-
տերազմ և առ-
նու՝զանաթե-
կիրս : Ածգ-
ուի եթէ ընտ-
եղեն պաշարմանն . և կալաւ առ իւր միայն զաւարն , ո՟

1 Քաղաք էոսէ՝ի ձորձին վերանկան՝ վան եղբորս խոպան , որ յանձնառուի՛
էութեամբ սուրբա : Ածառանի՛ն ու առ հինս՝ բռնութեամբ յերկրի նորա :

պայմանի դաշնագրուեն : Ընդ հետ լուր , Թէ ընտրե- Ընդ հ. 541 :
ցաւ հիւպատոս ի քաղքէդ գոլով, և Թէ Գ. սուլպիկիոս Ն· Ք· 211 :
գայ ընտել զեղի նոր : Լայց ի հասանել ի վէր նոր երկար լուցաւ հե-
հիւանդութիւն , որ չէր ինչ վտանգաւոր , եհաս ի հռոմ պատոս :
անագան քան զակնկալել նոյ : Լին ին·

ՅՕԴ· Գ·

Ա՝արիէդոս մնանէ ի պաղեստին : Ցրտոտնջ ժողովրդեան : Հրդեհ
ի հռոմ : Լամպանիացիք հրդեհարուած մահապարտին : Ցըր-
տոտնջ կամպանիացոց ղհռուվիոսէ : Լրբևան ի հռոմ ընդ լեհ-
նոսի՝ որ գառնայրն ի սիլիկիոյ : Վանփակ սիլիկիացոց գմարիճ-
ղոսէ : Հեռանայ էրղոսիս՝ որոյ եւս եղեն ի բարբ : Ընալաս
դառապան ծերակուտին ի վերայ կամպանիացոց : Հրամանն ի
սակս նաւահանգիստ յարուցանել պրուսոնջ ի ձեջ : Ղկայծիս խոր-
հուրդ լեհնոսի հետապոսի : Ստրատանիկոս ոչ ի չան գնի գառ-
նով՝ բերէ գիւր ոսկի եւ արծաթ ի հարկաց փանդատուն : Ղհետին
խորհուրդ աննիբաղայ ի վեր երոյց գաղնատոց : Օ՝ա-
լտիս առնան անդրէն հռոմայեցիք : Ղերուսն նաւահանգիստ
հռոմայեցոց ի նաւահանգիստ պաբենտան : Վահափպանն
դղեկին պաբենտան՝ զօրանան ի վեր չաղաչանոց : Ստրատոնիկ սէ-
ղեւկոյ : Լեհնոս տէրէ ակրահանգոյ , եւ հալածէ խոպատ գնոր-
հեգեռանոյն ի սիլիկիոյ : Ստրատուիկ սպանիոյ : Շ՝իկոն խորհի
խորհուրդ ձեջ . եւ ի ջամանակի ցիերեւոյ պնօրինն գայ ղկեսս ի
հպատրուն նը : Օ՝ռն եւ նաւատորմիղն՝ ելինին դանձամայն , եւ
հասանեն դանտղոյն հանդեպ կարիափինեայ : Վեր այնր չաղա-
չէ : Վաշարունն նը ընդ ցամաք եւ ընդ ծով : Լուսն կարիափին
եայ չարչակմամբ , եւ վերելուծ ընդ սանդուղս : Ստրատոսն բա-
ղում չոյծ : Լչանակ ատարքաշխուեն ըստ սովորութիւն հռոմայ-
եցոց : Շ՝իկոն խօսի ընդ չաղխական զօրսն , եւ փովէ գնալոս-
ին նոցա եւ գնախանձէ : Ալ նմ ատսիկ վն Պարբպական Պաւէն ,
ղոր չանկ եհան խաղաղութ ընկոն : Լ՝ղնտեսքարդիուն ընկոնն
ատ պատգամ եւ կալանաւորս : Ստատուան փնացն նը ատ տիճ-
նայս՝ որ գնան ի պատանդս : Ստրչուցանէ ատանց քրիստեայ
զօրսէդ ի էլանտացան հրաշափեղ յԼ՝ուսիոս , որոյ խոսե-
ցեալ էր ի հարսնեաւ : Ալ նմ երախտագիտուն էլանտն : Ստո-
վիան ընկոնն : Լ՝ատուէ գնկնիս ի հռոմ գալ ատեսիս խորհ
չաղխուսնե : Ալ՝արչէ զղջմանան գցամաւ եւ գծովս : Շ՝իկոն
գատանայ ի տարբան : Ստրատոնիկոս ընդհատուին ալնել չա-
ատգնել վն ատման հարիափինեայ :

Ընդ Հ· 542։
Ն· Ա· 210։

Մ· ԿՂԱԴԻՈՍ ՄԱՔՐԿԵՂՈՍ Ք·
Մ· ՎԱՂԵՐԻՈՍ ԼԵՒԻՆՈՍ Ք·

Մարկելղոս մտնէ՛ի պաշտօն՝ի հնգետասաներորդ ամսին, Լաե իշ· 15։

Արկելղոսի մտնէ՛ի պաշտօն՝ի հնգետասաներորդ ամսին, խմբեաց յայնմ աւուր զծերակոյտն առ՛ի ցոյց և եթ առ բարոզել. վկայեալ եգէր, թէ ,,՛ի բացակայելէ իմմէ ի՛ ,, իսկակից չարկանիմ ըլ խորհրդեամբ զերոզութեն ինչ՝ ,, վերաբերել՛ի հաղկապետութե, և՛ի բաչխ զօրագլխաց՝ ,, Յայտնի է ինձ (ասէ), թէ կան գՀռովմա՛ի տունս շի ,, նակաց բազմութե սիկիլիացւոց՝որք նախանձաբեկ էն ,, ըլ փառս իմ. և ես ոչ միայն չխափանելի զնա առՀքն առ ,, նել յայնմանէ՛ի հռովմ զպարսխօսութիւն՝ զոր զրպար ,, տութիւք բարուբերեցին յիմ վը՛, այլ և տալի նոցա ուն ,, կընդրուեթի՛ի ծերակուտս այժմ իսկ , եթէ այնց ե ,, կաց չէր Քանացեալ Հրապարակել՝ թէ չիշխեն խօսիլ ,, ըզեմ հիւպատոսի , թէ ոչ առ ընեթեր էակ իւր իշխա ,, նակից ։ Ա՛նկ ըլ Հասանել լևինոսի՛ի Հռովմ, մուծա ,, նեմ վաղվաղակի զսիկիլեացիս՛ի ծերակոյտն , և չՀռ ,, զամ թէ լինիցի զօրագ զերոզութեց ինչ , մինչև լսելոյն ,, լեցի նոյ ։ Ա՛. կուանեվլիոս պրետոր սիկիլիոյ՝որպս թէ ,, քարոզ կարգաց ընդ ամ գաւառն , զի յարուսցէ՛ի վը՛ ,, իմ չարաիսօս , և առաքեսցէ՛ի նոցանէ՛ի հռովմ ըզ ,, բազմութն ըլ մարթելոյ ։ Այս արդ իսկ՛ի նսեմացուցա ,, նել զիմ անուն՝ ոչ գադարել գրել առ իւր բարեկամն՝ ,, որ՛ի քղքիս , թէ պիտրամ սիկիլիոյ չև է յանկ եղեվ՛՛։

Հիւպատոսին յայնմ աւուր սխրալի ինն երևեցուցեալ զծանրութեթի իւր և զյափառորութեթ , արձակեաց զծերա կոյան ։ Կարծեալ այնպէս էր , թէ մինչև ցհասանել միւ սոյ հիւպատոսին խափան կայցէ ամ ։ Պատարկուէին՝ ոմ տեղ պատահէ , զարթոյց զբրնձիքն ժողովրդեան ։

Տրտունջ ժո ղովրդեան ։

Տրտունջ էին զարեացն ծագելոյ յայնսկիսի երկար պա տերազմ ։ ,, Ո՛ մանգաստանք՝ասեն, ըլ որս էանց անկո ,, բաղ , աւար Հարեալ էն , և խոպանացել՛. խոպիս ան ,, մարդի եղև՛ի ստեպ զօրաժողով լինելոյ ։ Ա՛ն անցանէ ,, տարի , յոր ոչ լինիցի մեծ ինչ պարտուի պիտրմի ։ Ա՛մ ,, բարձան՛ի հիւպատոսութեթ երկու զօրագլուխք , որոց ,, խառնուածք էն հրայինք , անհանգիստք , մարտագըր ,, գիռք , աջողակք՛ի խաովել զՀանգիստ հասարակապե ,, տուէ յանդորը խաղաղութեթ իսկ . Թող թէ միտեալք՝ ,, ի տալնմա ոգի առնուլ՛ի ժամանակս պիտրմի ՛՛ ։

Հրգեհ մեծ՛ի հռովմ։

Հրգեհ անկեալ զՀրատպարակաւ քղքին միանգամայն՝ ի պետպես տեղիս գիշերայն՝ խափանեաց զընդոյքս ։ Տե-

Ընդ Ս. 542։ Ն. Ք. 210։

Կամպանիա- ցիք հրեից արիւբ մա- հապարեին։

եաց հրդեհն գիշեր մի և տիւ մի ողջոյն, և յաձիւն դար- ձոյց զքաղաքն չինուածս։ Իայանի երևեր՝ թէ գործ էր այն չարութեան մարդկան, և ոչ վիսպակ։ Ա՛րդ հիւսա- տոն իչխանու՛ն ծերակուտին զգացոյց ի ժողովի ժողո- վըրդեան, թէ որ որ յայտնեսցի զմեզ զազապատն, ընկալցի ի հատուցումն արծաթի բազումք թէ ազատ որ իցէ. և ազատութի՛ն՝ թէ ստրուկ իցէ։ Խոստացաւ յորդորեալ զստրուկ ոմն մանուտս անուն՝ յայտնել զամբարս իւր գիա- լաւեանս, և ընդ նոսին չինգ և երիտասարդս յաշնիւ տոհմիկ կազատ, որոց Տարբ կէին գլխաւորեալք հրամա- նաւ Կ. փուլվիոսի։ Ա՛րկան ՚ղ ի բանտ իւրեանց ստրը- կօք։ Յառաջինն ժխտեցին. բայց իբրև տեսին՝ թէ, ի հրապարակի անդ սկսան տանջել զայնոսիկ՝ որոց ձեռամբ արկին զՀուրն, խոստովան եղեն գնա՛ւ։ Ա՛մենքին մա- հապարտեցան իւրեանց մեղացօք, և յայնմհետէ ընկա- լաւ՚ի հատուցումն փոխարինի՝ բայց յայտնեաւ՚ գումար արծաթոյ, որ հասանէր իբրու ցհազար լիբրայ դաշ- ղինացւոց։

Վրէժ հան- ղաւ- դանի։

Տրտունջ կամպանեաց- ւոց գիտե- վիսակ։ Երբ- թան ի հր- ոմէ չէ՛ լեւ նոսի, որ սեկեվոյ։

Ի վերնում հիւպատոս մինդիւս անցանէր ընդ կապուա և զդառնալ իւրում՚ի յուենատանէ, շուրջ եղէն գնա- ւաւ խուռն բազմանի կամպանիացւոց, որք արտասուօք խնդրէին՚ի նմանէ հրաման տալ նոցա, զի երթիցեն՚ի Հռոմ առ ոտս անկանիլ ծերակուտին, Տայցէ յողոր- մանիլ նմ, թէ հնար լիցի շարժել գնա յախտակցուն և աղաչել զի մի թողացուսցէ փլակիոսի սատակել գնա իսպառ, և բնաջինջ առնել զանուն կամպանիացւոց, ոմն ցուցանէր թէ իւր կամք էին։ Փլակիոս էտ պատասխանի նոցին թէ՚նամանաց։ ,, Ձիք իմ սատարուն անձնական առ ,, կամպանիացիս. այլ առեամ գնա ոմն յայտնի թէ՚նա ,, միս Տրիկապետաւն. և գնամ ըստ իրրև ըստ այնմիսիս, ,, ցորչափ առեսանեմ գնա կալ ինալ յայնմ տեղւոջ սրտի ,, առ Հռոմ։ Ձիք յաչխարհի ազգ ըզգոսա տեսերիմանա ,, ուան Հռոմայեցւոց։ Ա՛րդ ունիմ գնա պարսպափակս ,, զի փախուցեալքն՚ի նոցանէ՝ սիրելին վաղվաղակի ըստ ,, անդաստանս, ոմն ամենի գազանս, սպանանել և գիշա ,, տել՝ զորս՚ի բուսոյն գային։ Ամենք անկան առ աննիւ ,, բաղ. կէաք չորան՚ի Հռոմ՝ Տրգռհել գայն։ Իւսպա ,, տոզ ընդ Տասանել՚ի քէզքն, առեցես՚ի Տրապարակի ,, անդ գնորանոր Տետս յանցաւորուն այդց կատաղելոց։ ,, Ա՛նձ ոչ անբոյժ թուի թողացուցանել կամպանիաց- ,, ւոց՝ մնանել՚ի Հռոմ՚՚։ Ի վերոսի բռնադատեալ ըզ- կամպանիացիս երդնուլ փլակիոսի՝ դառնալ անտի՚ի կա-

ՈՒ Հ· 542։ Ն· Ի· 210։ պուա յետ հինդ աւուրց ըստնելոյն պատասխանուց ՚ի ծերակուտէն , հրամայեաց նոյ գալ ղինի իւր ՚ի Հռովմ։

Հռմաւտ ՚ի Հռովմ՝ ունելով զինի իւր ուղեկիցս , որք առաքեալն ՚ի սիկիլիացւոց՝ ըստ առաջ եղելոց նմա · որք և գային ամբաստան լինել զերկուց զօրագլխաց , որք կործանմամբ երկուց անուանի քաղաքաց աշխարհի՝ անմահացուցին զնոսա անուն , այնք՝ որք ՚ի նոցանէ էին պարտեալք զօրութիւն զինուց ։

Հիւպատոսք նախ առաջին խորհուրդ արարին վասն պատրաստուելոց հանդերձեալ շահատակուէն ։ Եւ նախոս առաջի արար զառաժանեան հանգամանս իրողութեց մանեդոնիոյ և յունաստանի , զետղացւոց , զակաքանացւոց , և զղկիրեցւոց · և զնա զոր իւր արարել ըստ ծուլ և ըստ ցամաք ՚ի գաւառսն յայնոսիկ ։ Յետ այսորիկ ծերակոյտն կարգաւորեաց՝ որ ինչ հայրք ՚ի պէտսդէս բաշխս հիւպատոսաց , և այլոց հրամանատարաց ։ Ու վասն պատշաճելոյն հիւպատոսաց առանձինն՝ հաստատեցաւ զի մին ՚ի նոցանէ կայցէ լիտալիա , պատերազմիլ ըստ անհնարացս · և միւսն անցցէ ՚ի սիկիլիա · և հրամայեաց զի՝ զհասարակապետութենէն մի յարուսցէ յոտն յայնմ ամի , բայց քսան և մի լեգէոնս հանդիսացեալս ։

Յետ լծոյ կարգաւորելոյ ծերակուտին զթիւ գնդաց , և զայլ և այլ տեղիս՝ յորս սահմանեալ էին նոքա , հիւպատոսք հանին վիճակաւ զաշխ իւրեանց ։ Սիկիլիա անհաւ մնրկեղոսի , հանդերձ հրամանատարուբ տորմիղն նաւաց · և լեհինոսի յանձն եղև հրամայել լիտալիա , և յառաջ վարել զպատերազմն ըստ դէմ աննիբաղայ։ Սիկիլիացիքն՝ որք ՚ի գաւթէն էին ծերակուտին , իբրև լուան զայս կարգաւորութեն վիճակի , այնպէս ցաւեաց նոցն , որ թէ միանգամաւեալ էր սիրտ նոցա , ոչ արդեօք աւելի մորմոքեցուցանէր զնոս : Զայն բարձին կողղողագին , մինչև ամ ժողովոյն ակնհաւոյց լինել ՚ի նոր , և բաժանիլ յայլևայլ խորհուրդս մտաց ։ Ի վարանս յոր կային , դարձուցին զգանգատ իւրեանց առ ամ ծերակուտին , և առ մի մի ՚ի նոցանէ առանձինն , վկայութիւն եդեալ՝ թէ ,, Ծառայեմք զձեր հայրենիս , և զսիկիլիա , եթէ մարկեղոս զնա դաւնայ անդր ինքնիշխանութիւն ։ Ինչևէ իւիք դառնացեալ էք մեր վնաս , նա գնաց ընդ մեզ անհաւրին ,, խստութիւն , և եղոյց առ մեզ ցասումն անհաշտ ։ Ընդ ,, զի՞նչ լինիցի , որ գիտէ՝ թէ եկեալ եմք ՚ի Հռովմ քո ,, զնգ ունել զնմանէ ։ Եւ ի այնմ չարաչաստ կղզւոյ ՝ ,, ծախել ՚ի բոցոյ եռանայ լերինն , ևմ ընկղմիլ ՚ի յորձանս

Գանգատ սիկիլացւոց զմարկեղոսէ : Հետևանք իրողութեանս, որոյ եղք եղեն ՚ի բարի ։

Լիւս· ԽԸ· ԽՀ - ԼԷ ։

Պատրաստութիւն առ ամ ծերակուտին ՚ի հարկէ նոցա։ Ե·Ի· 331։

,, ծովու , քան մնան լինել վհՃիննդրուե իւրում ոխե- Ա· Հ· 54
,, րիմ Թշնամւոյ ,, : Ն· Բ· 210

Ա՛յս գառն գանգատանաք ստէպ յեզյեղելք ի տունս մեծամեծաց , յորոց ազկատուր լինելին նոքա , կամ յախ տակցուէ զոր ունելին առ սիկիլեացիս , և կամ ի նախանձ ուէ՝ զոր ունելին առ մարկեզոս , հասին մինչև ի ծերա- կոյտն : Այ՛ն խնդրեցաւ ի հիւպատոսաց , զի հաՃեցին խորհուրդ Վարցանել ժողովոյն վը փոխոխուէ իւրեանց գաւառաց :

Այ՛ն ատկեզոս էտ պատասխանի . ,, Եթէ սիկիլիացւոց ,, ընկալեալ եր լսելուէ ի ծերակուտին , Թերևս խորհ- ,, տի այլապ ինչ յոչ կամաց : Այլ զի մի տաց առիթ ,, ումեք ասել , Թէ առ երկիւղ չէրհեցին խօսիլ համար- ,, ձակ ընդմ առն՝ որոյ մնանելին ընդ լծով , պատրաստա ,, եմ՝ եԹէ իշխանակից իմ՛ոչ հակառակեացի , փոխել ը ,, նոս զգաւառ : Այ՛նպէս աղաչեմ զծերակոյտդ , մի յա- ,, ռաջ ը զժամանակն իրաւացի երևեցուցանել զգատ ,, սիկիլիացւոց ընդմ ինձ , հրամայեալ զայն փոխանա- ,, կուԹի վՃռաւ : Այ՛ց չլինելը (ասէ) բանաւոր Թողուլ ,, լինոսի զընտրուի միոյ ի բաշխից , առանց արկանելոյ ,, վնաս ընդ որոշմամբ վիՃակի . Նոյնպէս լինի ինձ մեծ և ա- ,, նախատինք , ի տալ նոս զպաշտօն՝ որ ինձ եհաս վի- ,, Ճակաւ ,, :

Ծերակոյտն իմացուցեալ զիւր խնդիրս՝ առանց հրա- ման ի վը դնելոյ , չոքաւ ի բաց : Հիւպատոսաց ի մի վայր եկեալ՝ փոխեցին ի մէջ իւրեանց զգաւառն : Ի բաց արարեալ Ճակատագրին , ը ասէց տիտոսի լիվիոսի , զնմ զխոչս . զի մարկեզոսի պահեսցի մղել ի մարտ ընդ աննիբաղայ . զի զոր օրինակ նա եկև առաջին ի մէջ հռոմայեցւոց , որ յանձին կալաւ զպարծանս յաղԹու- Թէ , նոյնպէս նա եղեցի և վերջին , յորմ վը կարող լեցի կարքեդոնացին պանծալ , Թէ արկ վնաս յիւր ծողակ . և այն ի ժամանակի յորժամ զինուց հռոմայեցւոց յա- ջողեալ եր , և գառնային լինել վերագոյն :

Յետ փոխանակուէն գաւառաց , սիկիլիացիք յանդի- ման լեալ ծերակուտին՝ ակսան գիւրեանց հրապարակա- խօսուէ ի գովասանուէ արքային Հերոնի . առաջի արա- րեալ ի պարծանս համօրէն ժողովրդեանն սիրակուսայ , զծառայիս և զհաւատարիմ յարուն այնր Թագաւորի առ հռոմէական հասարակապետուէն : Այ՛ց յաւելին ի վը Թէ ,, քիչ քացիք սիրակուսայ չէին բաժանորդ ի ցրիւ ,, միաբանուէ և գաշնոց . և յայն ամ բռնուին՝ որ եղեն

Ա. Հ. 542 : ,, զկնի : Այսու առաջին հերմիմնա , և ապա հիպոկրա-
Ն. Ք. 210 : ,, տես և եպիկիդես , անհնարինս բռնացեալ ի վէր նոյ ,
,, ունեին զնա իբրև ի շղթայս . բայց սիրտք նոյ էին միշտ
,, կաթոգին առ հառնմայեցիս : Այս ետուն այսմ յանկի
,, ձգիբիտ ցոյցս : Այօթանասուն երիտասարդք յերեւել-
,, եաց քէքին միաբանեցան դաւաճանել զհիպոկրա-
,, տես և զեպիկիդես . այլ յանդիմանէր մարկեղոսի միաբ-
,, նոյ՝ ոչ յաջողեցին եւք : Այնուհետեւ սիրակուսայ ոչ
,, հեղգացան՝ փոխադրել ի քանակ նոյ , խոստացեալ նմա
,, տալ ի ձեռս զքէքն՝ թէ հաճոյ լիցի նմա : Այս ոչինչ
,, միտ եդ այսպիսի առաջարկութեանց , այլ ունելով մեծ
,, եւ անուն ժառանգել , եթէ առցի զքէքն բռնութիւ .
,, Այլ կարացեալ հաստատել խրատ դիտմամբ , առաւել
,, ընտրեաց բանագնաց լինել մի անձնատուր լինելոյ
,, քէքին իբր Աթոսայ և մերկիտոսի , իբր արս ջուլինս , քան
,, իբ առաջինս քէքին . որոց բազում անգամ արարեալ
,, զայս առաջարկուն , չէզնին երբեք լսել . զայս է թէ ,
,, զի գովանի պատրուակ ինչ ունիցի աւար հարկանելոյ
,, և կոտորելոյ զվաղեմի դաշնաւորս ժողովրդեանն հը-
,, ռովմայ : Այնժ եղև մարկեղոսի առ նոս անգթութիւն . զի
,, բայ ի տանց բոլորովին դառարկելոյ , և ի միջնոյս
,, յամ զարգուն կապտելոյ՝ այլ ինչ ոչ ինայ ի սերա-
,, կուսս : Այց ապաչեմք զծերակոյտ ախտակիցք նո-
,, ցուն թշնամանութեան , և տալ հատուցանել՝ որչափ
,, ինչ դեռ հնար է զարձուցանել ի նոսա " :

Հաւարտ ցաւագին զրուցոյս՝ լռինս հրամայեաց նոյ եւանել ի գահլէհ արտաքս , զի հարց փորձ լիցի կար-ծեաց ծերակուտին : Այայց մարկեղոս խօսիլ սկսաւ , և ասէ : Այէ՛լ . ինձէն առ նոսէ , զի ես զոց պատասխանի առաջի նոցա . որովհետեւ մէք հաստատուն՝ ի պատերազմել զէ ձեզ՝ ահաւա , և ոմանք լաքաւօս զայնոսիկ՝ զոր ներոյ ոչխատ ձերոյ իշխանութեանն : Այապահս և սիրահաւատ առեալ ի հնոյ ամի՝ որպէս եղիցին , զի խոնձիչ ի ձեր ազեան ինձոյն յաղթեան :

Այարձան ի գահլէհ անդր պատգամաւորք . և մարկեղոս յաւելեալ ի բանս իւր՝ ասէ . Այէ արդեօք ծռանայք զնէհաքաւուն հռովմէական ծոցովքդեան , և զնիձուն աւագունէն՝ ձոր ձով , ինձնէ ցածառցանել զնիւպատաս ոչ՝ ի պատասխանատուն ամբաստանութեանն այսց յոռնոց , երբէք էի ես յայսմ ազեն՝ ի ձեղապատ-ման ասէի : Այայց արդ զոյցդեն եմ՝ ի չնոնել ոչ այնուամ զնինաց՝ զոր ես ձալայ առ նոսա , որչափ զպարծս՝ որոց արձանացան նոսա տպըս-տամբութեան : Այն չէր գոցա ընդամացեալ առ ձեղ , չէր ինչ ընդհատ եղբայրել զնիւպատաս առ այնմ , չան առ հերոնիս : Այայց ինչ

Ա· Հ· 542
Ե· Ր· 210

ընդդէմ գաբյան գոտա ռեչ, ըե հալածելոն ղներ գեսպանս ղեն ի ֆեռնե, ըե ընդդեմ ֆակեցին ռեչ ղպարեսպս և ղբրռնա, ըե ապբեցացին ի ֆեռաց ղբրդ ղպօբս ֆարչեգռնացաց, ֆարղ ի՞նչ էցեն գանգարել ղնեն։ ըե ընդհամառնե փեռն, որ անորդի ընդհամացանն ա՛ռչ ։ Պապակմառնե էսկ այդ՝ ընդ որս ֆարմեռար ֆալ, որպես ֆարաօսնն ղնեն, ցոյց է՝ ըե ո՛չ գոչ ռբգեցել յայդ, որչ յանգիման եղեն նապատամարդ լինել հարճապետռե ։ Ֆեռաջ ֆան գպազարռան էսկ սերակռաց այռս ֆանաց խօսել ընդ սբռնա ֆռաստե ի գաղատռնե, ռբեր գեսպանս առաչել, ղբեր անֆամե բրնել ֆարգռնե ընդ նա ։ Ասյդ գեսել ըե ֆագրմռե նոցա ֆգեռ յարգմամարմռնե ռբդդ գեսպանաց, և դնախաբնն եմդ անֆեն, պարե անֆեն վարչդ՝ ափամդ ֆամօգ բռան գարքնել ղբեռնռնե ։ Ֆֆերաե՛ եր գոցա պրանչել զանձերաղդ և ափարչերաձոցաց պարեզդ ընդ գռա՝ վասն ա՛ր նոցանե ֆրնալ խափռեց · և ո՛չ երե ի ֆերաձոռե ասբ յարչնանե ֆողղբդռցս ։ Ա ֆայեմ զանչնե, ըե ֆարաբե ինչ՝ որ չէր ըռա օրնաց պատերազմ, և ըռա ֆանանաց ռաղղռնե ։ Ֆմե գաասո էս ամ ֆարգափբռնե՝ յոր էան խորհնցայ ֆէռան արքնել, այբր գոյն՝ ասասել ֆէչ ե անկ և գաասբափապետռնե, չան ինչ ։ Ֆնեզ գաասնե գայել, ղե ի՛ չնասանռնե և ա պանարարռնե ամ՝ ղբր էան արար, ասանդեե գայլ զբրափլռնս գեղգա և անանանֆռաց ի ֆռասյռե գաասբափապետռնե ։

Ա՞արկեզռսն խօսեցեալ զայս ցամ, եւ յերեսաց ծնրադիրացն, և չարաւ ի կապետոլիսն զօրաժողով լինել։ Եկեալն և պատգամաւորքն սիրակառացիք ։ Ձայնժամ լեւնաց առաջի արար զգանն խորհել։ Նախարան եղեն կարծիք ըե ժամն ձիգս ։ Ֆոլովք եին յայս միտ առաջարկել ի Տ· մանլիոսէ տորկուատոսէ, եթէ · Օ՞ զբաղնաց գասա բախպետռե պատռեր առեալ եր գալ պատերազմ ընդ բռնաւորս, որ ընդհարեն էին դանգամն սերակռաց և գռռմայ, և ո՛չ ըե ընդ բռան սերակռաց։ Պարե եր նոցա զերծռոցանել գնա որպես գաշնաւոր, և ո՛չ ըե առնռալ որպես զգաղատ ընդհամար։ և չեպ առնէր եսկ, գարչռոցանել ի նա զբեր օրնռն և զբեր ազատռնե, և ո՛չ ըե առաբ կարճանել։ Ա՞յնե հերան, այն մարերմ բարեկամ և գաասպարքմ գաշնաւոր գառնայր յաշխարհ, եչնեզ ոչ արեբօք գոռցանել նմա ապբ զսերակռաս էնաւոր, և կապետալ յանձնայն ղբրդռե, որովհ ղողղնեզ չեր ժամանակս, անբր գնռռվմ ձախռցել՝ աւարօք ընդառաջեան երբ գայրենեաց։

Ա՞ձեզի և եղեն այս առաջի կշռատմանք՝ ծագ եալք յոմանս յախտակցելմ առ սիկիլացիս, և յոմանս՝ ի նախանձուէ առ մարկէզս, քայց և այսպէս վճիռն հրատարակեալ ի ծերակուտէն եղև կարի լինի մեղմութեանակ, և ընդառաջայոյց հնազանդելն ։ Հատատեցաւ՝

(Հմ Հ· 340· Ն· Ք· 212·) որչափ ինչ արարեալ էր նէր, և կարգեալ յաւուրս պա-
տերազմի, և յետ խրոյ յաղթուէ, և հրամայեցաւ ամի
կատարումն։ Ծերակոյտն յանձն էառ խնամ ունել օգ-
ոմ սիրակուատացոց. և յանձն արար լևինոսի հեծա-
տոսի ընորհել նոցա զամենայն դիւրութիւն, որ ոչ եկէ՛ի
վնաս հասարակապետութեան։

Ընդէն վաղվաղակի առաքեցան՛ի կապիտոլիոն երդ-
ումն ծերունեաց, կոչել միաւանգամ զմարկէդոս.
մին անգրէն և սիկիլիացիք։ Ընթերցան առաջի կոզ-
մանցն երկոցունց զվճիռն որ էղև. տուաւ հրամանն դար-
ձի պատգամաւորացն սիրակուատայ, ցուցեալ առ նոսա
զամ առհաւատչեայս բարեկամութե և մարդասէր խնա-
մոց։ Բայց սէք յառաջ քէ զևլանել անտի անկան առ ոտս
մարկէդոսի. աղերս արկեալ ինդրելին ներել՝ որչափ
ինչ էլ՛ի բերանոյ նմ յայտարել անդ զտառապանս իւր
եանց, և՛ի հայթայթել սփոփանս ինչ հայրենեաց. և
զի հաճեացի առնուլ զիւրով խնամակալութե զքաղաքն
սիրակուսա, և համարիլ զնաւիչս նէր ապաստանեալս
՛ի նա։ Պատասխանի ետ հիւպատոն քաղցր դէմօք։
Սիրակուատացիք յետ դարձին պատգամաւորաց՝ ուծացան
տիւ ուծարելոյն զմարկէդոս։ Հաստատեցին ՅՀ՛ն, որում
անուն կոչեցին Տրէնեաէ, որ և՛ի ժամանակս հինկերտին
դեռ կատարեալ. և կարգեցին յայնմէ օրինս, զի քա-
նեցս անգամ մարկէդոս, կի ոք՛ի տունմ նէր եկեսցէ՛ի
սիրակուսա, ծաղկապսակ երևեսցին, և՛ի շնորհակալու-
թե զնա մատուցեն դմոյ։ Մարկէդոս իսկ պատիւ մե-
ծ համարեցաւ զմնալ նմ յիւր խնամակալութե. և ամե-
նայն զաւակք իւր, ցորչափ տեւեաց անուն և տունմ նէր,
եղեն միշտ հեծարկուք սիրակուսայ։

Ընդ սոսա օրինակաւ յանկ եկ հաճոյիւք և փառաք երկա-
քանչիւր կողմանն՝ իրազուեցին ակռեալ կարի խիս սասա-
կուելե. բայց և Թուսի գրգռեալ ոչ այնչափ՛ի խոժո-
առելե սիրակուսացոց, որչափ՛ի նախանձուէ ոմանց
հասմնցեացոց՝ եթ նամաց մարկէդոսի, որպէս յայտնա-
պէս ասել պատրաստ։

Ընդ սոսա դա-
տաստան ե-
րակաւին՛ի
զպատգամաւորս կայսերէ։ Ընդ այս ևս էին գանգատք
սոցա ե զսիկիլիացւոցն. բայց դատ իւրեանց չէր ինչ նմ
նպատակաւոր. զի ոչ կարէին ժխտել՝ եթէ արժանի էին
դառն պատժի պատուհասի. և չունէին գունապճեղ
պատրուակ՝ արկանելոյ զիւրեանց ապստամբելն զգոնա-
տրոք։ Բայց կարծէին եթէ այնչափ ծերունիք իւրեանց

(Հմ Հ· 340· Ն· Ք· 212·)
Պատրաստու-
թիւն Մա-
րեայ։

դեղակուրք կիմ դլխատեալք՝ էին վշար ինչ բաւական ։ Եւ զ· 542։
Ն· Ի· 210։
Ի՝ վշ բերելին , թէ ,, յայսմանակատաց կասուցայ մնացին
,, միայն սակաւք ոմանք , զորս խեղճ իբրեանդ ոչ ստգտա-
,, նէ՝ մինչև անձամբ զանձինս զրաւել՝ի կենաց ։ և զորս
,, յաղթականն իսկ՝ թէպետ և ծանրացաւուն , ոչ համա-
,, բեցաւ այնչափ յանցաւորս , մինչև մնհատպարտել զինս ։
,, խնդրելոյ ազատուն մի սոցա , և մի տոհմայնոց սոցա ,
,, և զմանն ինչ լլնչից իւրեանց ։ Ի՝կն ունիմք այսմ
,, հնարքի առ՝ի հռովմայեցւոց , որոց յոլովք միացեալ
,, են ընդ նոսա կամ դաշնաւորութիւք , և կամ արեանաւոր-
,, թիւ , յետ բազում ամանցունէց եղելոց յառաջագոյն
,, ի մէջ երկուց ազգացս ” ։

Իբրև էլին պատգամաւորք յերեսաց Ծերակուտին , խորհուրդ եղև առ վայր մի , Եթէ արժա՞ն էիցէ կոչել՝ի կապուայէ զԱ· փուլվիոս . խորհել զիրողութեն առաջի նէր , որում անձամբ պարտ էր իրագէտ լինել զնմանէ ։ Ա՝ապա յետոյ հաստատեցին , Եթէ չէ բարւոք Թողուլ նման միւք տեղի , ուր հարկ էր լինել նմ։ Ի՝սն զի և՝ի խուժք ծերակուտին կային բազումք՝ որք գտեալ՝ի զօրս սէին յաւուրս պաշարման կապուայ , ականատես էին ա մենայնի՝ որ ինչ եղեն՝ի նմա , և կարող էին տեղեկա ցուցանել ծերակուտին ։

Ի՝սպա իբրև՝ի խորհուրդ մտին իրողքն , Ա՝· ասէ լիոս՝ արժանահաւատն՝ի զինու օրէնս ընդ վրակիոսիս ընդեմ կամպանեացոց , աղաչեցեալ ասել զիւր կարծիս , խո- սեցաւ և ասէ . Ա՝ոա պատա ինչ՝ի խորհուրդ պարբերաշխան՝ խոնհել՝ի ֆոխահիպատոսս չէ առան կոպուայ ։ Ի՝սորհրդեան անդ չծնեալ՝ ընդ ո՛՝ի կամպանեացոց արարեալ էջ ծաւայսն ինչ ի ընդառս հասարակապետութիւնն , գոյան երբոս դայն կանայս . այսինքն վկայիս ոպիս՝ի կաղաչեն առելլոյ , որ ընկերք չայնքամ՝ի կոպ- ուա . և ֆախուլա էլսավիս , որ երբեմն էր պատնիչ ։ Ի՝սաքինն չանցոյց և ո՛չ ի օր առանց ղհնելոյ զեզ վն երկոսն և չայնուսն հր- առիչեան ծաղովրդեան . երկրորդն գպաղատի հռովմացոյս կղեպս վ- ըոց կալանաւորացն՝ որք էին՝ի կաբս ։ Ի՝յ ամ կամկանեացն վառե- ցան ընդդեմ ձեր արեւլոյ երբս պիարէքդոնացիս ։ Ի՝ս Ա· ֆուլվիոս եմ գնաւել չասկս պատաւել զերեսելիսն չան պիշապարս այնր ա- գի ։ Ի՝սայց ինչ ո՛չ ընուի , ընչ ծերակոյն կարդ էջ որոշել ինչ՝ի վը կամպանեացոց՝ որք են չաղաչեն հռովիչանէ , առանց խոր- հուրդ հարցանելոյ ծաղովրդեան ։

Ի՝սա ենթադրեալ ասիլիոսի , խորհուրդ չարցաւ ժո- ղովրդեան՝ի միոյէ կիւրոց արիւսունից . բայց Թողաւ բոլորովին որոշման ծերակուտին ։ Ոսկ ծերակոյան լս-

Ա· Հ· 542։
Ն· Փ· 210։

կիսզեն առաք ՚ի վՀուց ժողովրդեանն՝ դարձուցանել յոտ-
պիս և ՚ի կլուվիա զինչս նոյ և զպատուէր ՚ի վէր բերել՝
զի թէ կամին խնդրել ՚ի ծերակուտէն այլ ինչ հատու-
ցումն, ոչ պիտի նոյ առնել այլ ինչ, քայց գալ ՚ի հռովմ։
Վ՚ասնի՞ գովելն է նախանձաւորուն ոպպեայ՝ որ զօրհա-
նապազ մատոյց պատրգս վ՚ը հռովմայեցւոց։ Այլ սրպիս
սի նախատինք իսկ այս նոյ, որոյ այժմ ոչինչ փոյթ է վ՚ը
իրողութեանց հասարակաց։

Այսրէն ՚ի տոհմից տոհմից կամպանիայեցոց պէսպէս
վՀուս, զորս կարի իմն երկար լռեսը ՚ի մէջ բերել։ Հրա-
մայեցաւ, զի մի՛ ոք ՚ի գտելոցն ՚ի կապուա՝ յորժամ
դրունսք ՚ըդեմ փակեցան հռովմայեցւոց, յայս ինչ աւուր՝
մնասցի ՚ի քո՛քին կի՛ ՚ի սահմանս նո՛ր. այլ երթիցի քնա-
կիլ ՚ի տեղի ինչ որոշ՝ փոքր մի ՚ի բացէ յայնկոյս տիբե-
րիս գետոյ։ Այլոց՝ որոց նուազ էր յանցաւորուն, նշա-
նակեցաւ տեղի բնակուն՝ ոչ կարի ինչ հեռի ՚ի կապուայէ։
Այլ եղեն կամք, թէ ոք ՚ի նոցանէ ստասցի կալուածս կի՛
տունս, որ չիցեն հեռի ՚ի ծովէ գ՚ԼԸ հնդ՚ետասան մղո-
նաւ. (այր չորս, կի՛ հինգ փարսախաւ.) Այտուն վաճա-
ռել ՚ի կապուա զինչս ոմ ծերունեայ ծերակուտի նոյ,
և գնմանէն՝ որոց վարեալ էր պիշհանաւորութի՛ ՚ի կապ-
ուա, յատեղլա, կի՛ ՚ի կալատիա, ՚ի քաղաքս մատակայս
կապուայ։ Այ՚ռաքեցան ՚ի հռովմ ՚ի վաճառ՝ ոմ ոդիք
ազատք՝ որք անկեալն էին ՚ի ծառայութի՛։ Այ վախճան
ոմի վ՚ը գլուխ գոլոց պղնձեայ՝ զորս առեալն էին ՚ի կամպա-
նիայեցոց՝ հատաւ վՀուս, զի ժողով քրմապետաց որոշես-
ցէ, թէ զորս ՚ը նուիրականս արժան իսկ դասել, և զորս
՚ը աննուէրս։ Այ խորհիլ զչափսզանցութի՛ ատելութե՛,
սրտմտութե՛, և անգթութե՛ կապուայ առ հռովմայեցիս,
այսպիսի գ՚ժդակ պատուհասք էին ինչ զարմանալի։
Պատգամաւորք զարձան անտի սրտաթափ յուսահատու-
թե՛. այնուհետև գանգատելով ոչ գիլակկոսէ, այլ զա-
նիրաւութի՛ գից, և զանգթութե՛ քահանի։

Նոր կապուայ եգեալ ՚ի վե-
րայ քաղա-
քացւոց՝ յա-
րուցանէ տրը
ուանջ մեծ։
Լիվ։ ԽԸ։
Ը։ ԼԸ։

Այ՚ձակեալ զսիկիլիացիս և զկամպանիացիս՝ զորաժո-
ղով եղեն՝ ՚ի ընուլ զթերին զօրաց. և ապա միտ եդին
հոգալ և զնոր նաւատորս նաւահանդիստից։ Այայց ՚ը՛զի
չկայր վ՚ը այսր երկրորդ պետութ՚ի՝ բաւական թիւ արանց
՚ի տերկապետուե՛, և ոչ երիցք դրամ ՚ի գանձս հ՚ծրկաց
՚ի գնել և ՚ի թոշակել զմարդիկ, հիւպատոսք հրամայ-
եցին, զի առանձնաւորք իւրաքանչիւր ՚ը կարգի և ՚ը չափու
եկամտից՝ ոմ էր սովրուութե՛, մատուսցեն այսչափ ինչ
թիւ ատաղ, և տացեն զնոցայն ռոճկի, և հոգասցին զնո-

յին պէտս ՚ի ժամանակի մնոց նոյ ՚ի նաւ՝ վճ աւուրց եւ ընդէից : Այս հրաման էարկ այնպիսի հանրական տրըտունջ և յայտնի խոժոռութիւն , մինչև անվրէպ յառնէր խռովուէր , թէ գտանէր ոք պարագլուխ ՚ի պաշտպանել և ՚ի պնդել զայն : Սէգ լինէին բարձրաբարբառ տրըտունջք , թէ ,, հիւպատոսք յետ հարուածոյ սիկիլեացւոց և կամպանիացւոց խորհին գլխահար լինել և խափառ կոտորել զժողովուրդ իսկ հռովմայեցւոց : Հիւծեալք առհարկ և վտտեալք յառաւելուէ արոց՝ զոր ,, տամք յայտնապէս ամաց հետէ , չիք մեր ինչ այլ , բայց գետին անդոց մերոց անբեր և ամայի : Ինչպիսիք այրեր ,, յին վաճ տունս . և հասարակապետութիւնն եթարձ ՚ի ,, միոջ զտարուկս՝ զոր վարէաք ՚ի մշակուէ երկրի , կորզեալ գնո ՚ի միոջ բռնութիւն , զի ծառայեցուսցեն զնո ,, սա կամ ոմն զօրականս ՚ի զօրուէ , կամ ոմն նաւավարս ,, ՚ի նաւահանդիսի : Ինոշակք թիւավարաց և տարեկան ,, հարկք թափեցին ՚ի ձեռաց մերոց զայն դոյզն գրամ՝ ,, որ առ մեզ : Եչ իշխանութիւն և ոչ բռնուել կարող էն կոր ,, զել ՚ի միոջ զոր չունիմք : Այս վաճառեսցեն հիւսպա ,, տոսք (ազազակին նոքա ,) զինչս մեր , մինչև արկցեն ,, նոքա և զմեր իակ զանձինս ՚ի ստրկութիւն , մինչև չմնալոյ ,, մեզ և ոչ՝ որով փրկեսցուք զանձինս ՚՚ :

Եչ ՚ի ծածուկ ինչ , և ոչ ՚ի սակաւաժողով խօսակցութիւս լինէին այս զրոյցք , այլ յայտնի և ակն յանդիմման հիւպատոսաց , որք կային իբրու պաշարեալք ՚ի խռնութ զսպլատիկն քղքեացւոց , զրոս անհնար էր այնց իշխանաւորաց խաղաղել , ոչ խոստ , և ոչ քաղցրութ : Հիւպատոսք իմանանային զգացուցին ժողովրդեան , թէ տան նոքա երեքօրեայ ժամանակ մնածուէ ՚ի վէր առաջարկութիւնն եղելոյ առ նոս . և ինքեանք իակ պատաղեցան յայնմ վայրի ՚ի խնդրել հնարս ձողսպրելոյ յայնմ որոգայթէ : Ի վաղիւ անդր խմբեցաւ ծերակոյան ՚ի կշռուէ իրողութեն , և յետ պէսպէս խօսից՝ խոստովան եղեն՝ ,, թէ ժողո ,, վուրդն ունի ինչ իթաւնս տրունջելոյ , և չհաստացա ,, նելոյ զօգնութիւն խնդրեալ ՚ի նոցանէ . բայց և յայն ,, հայեին , թէ հարկ էր ոմիս ՚ի վէր դնել առանձնաւո ,, րաց զայն բեռն . վի ՚ի մեռանալ հասարակաց գանձուն՝ ,, զիաշրդ հնար էր ժողովել և թոշակել զթիավարս . և ,, զիաշրդ առանց ունելոյ պատրաստական նաւահանգիստ՝ ,, հնար էր պահել զսկիվիլա , ՚ի բայե ունել զվիլլոպոս ,, յիտալիոյ , և պաշտպանել ծովեզերեայց ՚՚ :

Հայմ զժուարին վիճակի՝ վճ զի ծերունիք կային ՚ի

Ա· Հ· 542 :
Ն· Ի· 210 :

տարակուսի , և ոչ դիտեին Թէ զոր կողմն կալցին , և զինչ խորհուրդ առաջի արասցեն . լեփիռս հիւսպատոս խօսիլ սկսաւ , և ասէ : Որպէս ՚ի ջերմանէ չեն իշխանաւորք չեն ջերմանէք չեն պիտի առաջ պարծին ոտաւ պալ նոցա օրինակ , յորժամ բանք լինին ՚ի ընիւնան հասանելոյ հայրենեաց , և ըսպառնալիք յիւրեանց ծանուցանեն և զրծաւորութիւնս : Արդեօք պատրաստ հլուք և հնազանդութիւն ՚ի հարչափառութիւն և յօժանդակութիւն , զոր և ՚ի ջերայնէ լերուք առաջինք ՚ի հանգամանիլ : Վասնորիկ ընդհանրապէս ծանուցանեմ , յորժամ պէսանեն ըն զլխաւորք առաջորդեանն առելի չեն պատրաստ : Ո՞պ՝ եթէ կամք են ինչ , ըն ծողովրդեան հրամիսանի երեն նահապետիդ չոչ պատրաստականք , և ոչ առանձինաւորք մտածիւք մաքարբերեցեն ընկալաք , ուր՚ղեն որացուցք ըն ծերանեցք պալ ըզնեն նահ առաջին : Տարցուք առ վաղիւ՝ ՚ի հնչիլ փանչառան պահ ոսկի և պարծիլ , պահ պղծինչ պատառ՝ ըզր ոսնիմ . պահիլ ինչ պահպանիս ՚ի պէս ըզր , և կանանց և որդւոց ըզրոց . և ըսբառնչ ըժժակիսն ըզրբս , ըզր երեն ըզր մանկանց ՚ի պղայական հասակի : Այր ՚ի ընչ կանայս ոանդչին և զրսերբս , կարդ երեն ոանիլ առ երբեանս ոանիլ զ ոսկոց ՚ի ըզրբ զրոյ զրոյ ՚ի նոցանէ : Որբ երեքնն ՚ի փանհաւոր էչանաւորութիւն , չալչին առ երբեանս պհպահ երեվարոյ երբեանց , և ըզրծաբ պէսանի վն աղանոյն և բաժանչի , որ ՚ի փորձ արչանին ՚ի արբեալն պաղատանս երօնի : Ո՞չլ ծերանէք նալչին առ երբեանս զայն լերբ զ արծաթս , և հիւսք հղբ էոտրաչս պատառ պղնձոյ ըսբ պանց : Օչր ինչ այլ պարտեալ ոանիմ՝ ոսկի , արծաթ , և պղնձի զրամ , զրոյ՝ ՚ի չեռս եռասպեպոյ , չմ էչանանդրոյ արչեղ հաստատիլ . և զայս արացուք առանց ինչ վճռի ծերչհոտին . որպես զի այս չամաստր մոտ ՚ի հանգանգանիլ , և գովչի զոյն ծառայութ հայրենեաց՝ լերկ նման պատուոյ , նման առպեպոյ , և ապա ամ չաղաչապոյ , և ապրեցուք յիւրանդչիրան հաստատ նահանձախնդրութ վն հարկոյ օգտի : Ո՞չ զ ոչ զայն հընդ ըզր գտոյ էչանանչիլ եմ և ես , չէ դնեալ զերդարութ ամ տատրբ : Լրբնայ պեծր , և օգնականութ զեզ սկչեն արաբէ հապարանն պալոյ հերութ խորհրդոյ : Ով ապրեցուցանեմ պհպատրաստ ինչ ոանիլ , ապրեցուցանեմ և ըզր առանձնական ընչ . բայց ոչ տանեմ զօգուտ հատատակոյ , զրծ է հզ ապահովիլ ըզերս :

Ո՞ռաջարկութեամ այնպէս հաւան եղեն , և այնպիսի ե-

* Լատ. պատ-ե :

1 Իշխանաւորք զ ջերմակոյտ , և ծերակոյտ զ ժողովուրդ՝ ոչ առաքեցան՝ ի պատուէր , նոյնպէս զամ ինչ որ խնամեն և գժնդակ , առաջ նորդաց պարտ է առանձնել : Ծեմ հրամայել կամիս ինչ վայրագութեան , զայն եթէ նախ քեզ և քոյոդ՝ իրա-

համբք սահմանեսցես , դիտաւ ևս զնամին հնազանդեսցես : Եթէ ոչ իսկ Տանրանան Տոմիք , յորժամ զերա-քանչիւր յիշխանաց տեսանեն առնուլ զանձամբք յայնցանէ առաւել քան զկար անձին : Լիւծ :

ռանդեամբ և նախանձու՛ի կատարումն փութացան , մինչև չև ընդհ ունել՝ զՀիւպատոսաց , զի այնպիսի ինչ խոր- հեցան ։ Վերջինիք երթեալ՛ի տունս իւրեանց , եհան բերել զՇամ ոսկի , արծաթ և զպատուր պղինձ՛ի գան- ձատուն՝ բազում նախանձառութ՛ը , մինչև իւրաքանչիւ- րոյ կամք եկն , թէ իւր անուն յառաջ գրեսցի՛ի համա- բաժրի ։ Յոպատեաք այ ժամանակին ընդունել զմատու- կեալսն առաջի , և այ նոստրք ը գրով արկանել զնա ։ Յոպատեաք զկետ չորան եռանդեան ծերունեացն , և ժո- ղովրդին՝ եռանդեան ասպետաց ։ Յոյս օրինակաւ ա- ռանց ինչ հրամանագրի , առանց պիտելոյ հեղինակու- թ՛ի իշխանաւորաց՝ ստացաւ հասարակապետութ՛ն զնաւա- տորմիղս կաղմն Թիտալոցք , և նոցուն Թոշակք ։ Յը հանդերձեալ զՇամ առ սկիզբն առնելոյ շահատակու- թ՛ն չորան հիւպատոսք յիւրաքանչիւր վիճակ ։

Իրրև բացաւ տեսարան պատերազմի , աջող և ձախող դէպք , օգուտք և վնասք այնպես գտան զուգակշիռ , մին- չև երևիլ՝ Թէ հաւասարեցիք և կարգեդնացիք կային՛ի յոյս երկիւղածառն , զոր օրինակ յորժամ սկիզբն արա- բին մնել՛ի մարտ ։ Նոյն այն առաւել տաղտապեցու- ցանէր զանձինքսդ , զի մեղկութ՛ն և անպիտանութ՛ն իւրոյ ջանից՛ի պարտպանութ՛ն կապուաց՝ յորժամ՛ի վէր յարձա- կեալ կէին նոքա հաւասարեցիք բուռն զօրութ՛ը , մեծապես ա- բարին զնա անուանարկ յաչս յոլովից՛ի ժողովրդոց իւ- րոցն ։ և հովացուցին յոյժ զեռանդն նոցա՛ի նոքա կողմն ։ Ձեր հնար նիմ գնել յայժ քեզ առեալս յիւրմէ գունդս բաւականս՝ առ զբաղ ունելոյ զնա , առանց պատակտե- լոյ զիւր զօրս՛ի փոքր փոքր խումբս , որ հակառակ եր իւրամ դիտման ։ և այ հանել՛ի նոցանէ զպահակա- պանս , առանց՛ի վտանգի լինելոյ սպրտուցանելոյ զյո- լովս յիւրոց դաշնաւորաց ։ Յոյ զի ագահ եր և անդորմ, հաստատեաց՛ի միտս յայնմ հետէ աւար հարկանել և կողոպտել զքեզ՝ զորս այ կարեր պահել , և հաստա- նել զնոսա՛ի սահման՝ որ այլ էին ինչ պիտանի իւրոց Թըշ- նամեաց ։ Յայլ այսր խորհրդոյ կատարած՝ որ սարսափե- լին եր յինքեան , եղև և նիմ ոչինչ նուազ վնասակար ։ Չի այնու օրինակաւ առելն եղև այ այնց միայն՝ որք խոշ- տանեցան՛ի նմանէ , այլ և ամ՛ ժողովրդոց իտալիոյ , որք սպառնալիս համարեցան զայն՝ նմանաւիշտ պատու- հաս ։ Խոկ հիւպատոսն առնի սպասել զարձուցանելոյ զիտալացիս՛ի զգաստութ՛ն ։

Ալալափա , (որ այժմ կոչի Ալվիճ) ի եր՛ի քո՛ք

Ա՛ Ե· 542 ։ Ն· ԻՐ· 210 ։

Իւրաքան- չիւր որ մի ք զմի փութով բերել զբարս կին և արծաթ՛ի հերակաց գանձատունն

Յետոյ խոր- հուրդ անն՛ բազայ՛ի վէր իւրոց դաշ- նաւորքազա քաց ։ Ա՛Ն· ԻՀ· 12 ։

ԱՃ Հ· 542։ Ն· Ի· 210։

ապուլիոյ՝ հնազանդելոց անխթաղալ , յորում կային քաջ պահակապանք ։ Պատիոս և վլասիոս եկեն երկու դվեաւոր քրիստոսիք այնը քրիստի ։ Երկերորդն բոլորովին մեաեալ ի կռոնն հռովմայեցւոց , քանզայր ստեպ բայց վայրապար՝ յանկուցանել և զպատիոս ի նոյն ։ Պակասն և այնպէս ոչ լքաւ , և ոչ դադարեաց յորդորել զնա . մինչև ստեպ ժառանգ , և ցուցեալ ևս՝ Թէ քանի օգուտ կր այն փոփոխուն երկաքանչիւրոցն , ոմն և Հայրենեաց իւրեանց , հաւանեցոյց նմա տալ զքրիստ ի ձեռս մարկեղոս պահակապանաքն կարքեդոնականաց , որք կին հինգ հարիւր նուիրագոյնք ։ Ետոյ այս քաջ զօրականք Թանդագնոյ վաճառեցին զնոսա ։ Իսկ նոքա ընտիր ընտիրքն հեծելազօրուն անխթաղալ ։ Ոմանք Թէպետ և յարձակուրդն ի վէր՝ եղև յանկարծուստ , և ոչ կարէին ձիավարել ի քրիստ , բայց և այնպէս զնն ի ձեռին յայնմ աղմկի քանահնալ լինէին ի դուրս ելանել . և անկարացեալ ըղձմանն հասանել , սիրտղմեցան անյուսաբար . կամեցեալ զնն ի ձեռին ի կենաց վճարիլ , մինչև հաղիւ յիմանից ի նոցանէ կենդանւոյն անկանիլ ի ձեռս հռովմայեցւոց ։ Զորուստ հեծելոցս առաւել տխրեցոյց և վտանգեաց զանխթաղալ զկորուստ քրիստին սալալեայ ։ Յայնմ հետէ այլ չարար ինչ երևելի իւրով հեծելազօրաւ , որ մեծապէս զզրավիգն էր իւր ցայն վայր ի չաղ Թահարել զհնձնարիս ։

Զբուռն նահանգիսի հռովմայեցւոց ի նաւս հանգիստ տալ բնաւին։ ԼԱՃ Խ· Ա։

Յայնմ վայրի պահակապանք հռովմայեցւոց՝ որք ի պաշտպանու ի կային դղեկին տարեւտանի , այլ ոչ ժողովային սովուն՝ որ նեղէր զնա ։ Իսկ Ա· լսելոյս բերդակալ յուսացեալ էր միայն ի Տամբարս՝ որ գային նմ ի սիկիլիոյ ։ Իսկ անցուցանէլոյ զնա անվտանգ առ ծովեզերք իտալիոյ , կայր ի ծովու մօտ ի հռեգիան՝ տարմիղ քանի նաւաց ։ Հրամանատարին անուն կոչիւր Տ· հուլիանոս , սպայ ցածագոյն՝ բայց արգեամբք յառաջադեմ։ Միկնեալ Ծր ի հռեգիոնի , պատահեաց իրրև հնգետասան մղնաւս հեռի յայնմ քրիստ՝ մտ ի նաւահանգիստն Ռեգիան , նաւահանգիստն տարենտանի՝ կառուցեալ իրրև գիւղն ի քան նաւաց , որոյ հրամանատար էր դեմոկրատես ։ Ոնգէն վաղվաղակի ձեռն արկին ի հրիս ։ Ոչ երբեք երկու նաւատորմիղք , Թէպետ և զօրաւորք և բազմաւորք , մարտեան այնպիսի բուռն կատաղութեամբ ։ Ա· ակեցին ի վայրկեան ժամանակի բաղխել ընդ միմեանս . և զօրականացն անցեալ նաւէ ի նաւ , կռուէին դէմ ընդդէմ իրրև ի հաստատուն դետնի ։ Այսին ընդկալ երկայն ելք մար-

ԼՀ Ա· 542։
Ն· Բ· 210։

տին՝ յերկեսայս · բայց մեռաւ կուիտիոս գլուխ հատուածական նահատակին · և առաւ ՚ի Թշնամեացն ցուկտաւ նը · զոր տեսեալ այլոցնատաց ՚ի փախստական դարձան · յորոց կէսք ծուխասոյզ եղեն , և կէսք թիակարեալ ՚ի ցամաք , կալտնաւորեցան ՚ի Թուրիոնացւոց և ՚ի մեռտպոնտացւոց ։ Եւ ընդարձակ նահատակ որք չէտ գային նահատնդիսին , և բերին զհամբաւս , ողջամբ վերծան յոտոյ Թշնամեաց ։

Պահակապանք դղեկին տարեմտան ՚ի վէր Թշնամեաց՝ եղև նոցա ՚ի մնասու նահատնդիսիս՝ փորր մի միտեալ ։ Եւ խմիոս բերդակալ՝ ուշ եդեալ պարապոյ , զբաներն ՚ի վերոյ քաղաքացոյց ։ Եւ իբրև լուաւ՝ թէ չորք հինգ արք եւ էեալք ՚ի քրիստոնեից երթալ յանդաստանս գալմանոյ աղագաւ , անզգաստ վազեին յայսկոյս յայնկոյս , առաքեաց ՚ի վէր նոցա զմի յիւրոց քաղ սպային՝ անուանեալ Եւ պերսիոս , երկու հինգ զօրականօք ։ Որոց գտեալ զնա սիրեալս , արար կատարած մեծ . և զսակաւսն որք պրծան ՚ի ձեռաց՝ ստիպեաց դառնալ տապնապաւ ՚ի տարեմտան , որոյ գրունք էին լոկ կիսաքաց · քանզի ահ ՚ի վէր կայր բնակչաց , զի մի և պերսիոս ձգէսցի ՚ի քաղաքն ։ Եւ փախստեայս ։

Իրաղունք սիկիլիոյ ։
Եղ· Եր· Խ ։

Օ այսու ժամանակաւ լևինոս հիւպատոս եհաս ՚ի սիկիլիա · ուր սպասէին նմ՚ անձկանօք ամ՚ գաղնաւորք հասարակապետութե՛ հինք , և նորք ։ Եւ նախ առաջին խորհեցաւ յարգարել վիրաղունս սիրակաւաց , որք նորոգ հաշտութիւն յոր վայելէր , գեռ չէր զարձուցեալ լիով զառաջինն հանդարտութիւն ։

Լևինոս տիրէ սիկիլիան դայ , և հաւանէ խոստանալ զնորընծայս ՚ի սիկիլիա ։

Յետ այսորիկ խաղացոյց զնեգինաս իւր ՚ի վէր սիրաւ կանդայ · որ էր մի միայն քրիստոնեայ կայմ գաւառի՝ ինայեալ ՚ի ձեռս Թշնամեաց · ուր և կարքեդոնացիք ուղնին հոգը պահակապանս և յաջողեաց իսկ նմ՚ ՚ի գլուխ տանիլ լիով զնեռնարկս ։ Եւ անտի գլխաւոր հրամանատար , բայց մեծ վստահարան կարքեդոնացւոց էր մուտինէս գլուխ նուիրագոյց ։ Եւ այս սպայ վազս առեալ էր նմ սիկիլիա իւրովք գնդօք , ասար հարկանել զերկիր դաշնաւորացն հռոմայ · և ոչ գոյր հնար՝ ոչ փակելոյ գանցս , զի այլ մի կալասցէ դառնալ յարքահանդ · և ոչ խափանելոյ զնա , զի այլ մի եղանիցէ ասար հարկանել զանդաստանս ։ Եւ առաւելուն փառաց մուտինեսի իւրովք յաջողուածովք , սկսեալ ստուեր արկանել փառաց անձնին , ձգեաց ՚ի նա զնախանձ և զտեղուն զօրագլխին · որոյ չհանդուրժեալ լսել անտխուր զհանապազորդեան յաղթահարութիւն նր՚ ի վէր Թշնամեաց , երբարձ ՚ի նմանէ

Ընդ Հ· 542·
Ն· Ֆ· 210·

զպաշտօնն՝ ի տալ զայն որդւոյ իւրմէ ։ Այսմանէն ա-
նարգ ը զնամ մոլութիւն՝ կուրացուցանել զայնոսիկ , որք
ի շուառատրաք լինին այնմ անձնատուր ։ Հաստատեալ եր
ի միտս անտոմն , ի՛ մանաւանդ ոչ ևս լինի արդոյ չորս
նուիրադրաց , յորժամ այլ ոչ ունիցի ի վէր նշ իշխանու-
թի՛ ։ Այլ ասիս Հակառակն ներդոյացաւ ։ Սիրաւորին
եղեալ առ քաջիկ սպասն՝ յաւել առ նա զարդ և զսէր
իւրոց նուիրադրաց ։ Ոչ մանաւանդ չՀանդուրժեալ նա
խատանացն Հաստուցելոց , առաքեաց գաղտ սուրՀանդակ
առ լեւինոս , ի խօսիլ ընդ նմա՝ տալ ի ձեռս զակրականդ ։
Հաստատեալ յիւրեանց միջի զպայմանս , և ևի՛ որով օ-
րինակաւ առանձեալ ոտնին զնիքն ի Տաղմայեցիս , նուի-
րացիք տիրեցին զրանն՝ որ Տայր ընծայ . և կատարեալ
կին Տալածականաս արարեալ զպաշանորդս նոր , մուծին ի
քիլք անդր խուցն ի մի Թշնամեաց , որք կամովին եկեալ
եին յայն կողմն ։ Ոչ այն ինչ յառաջ խաղային միմ ի
քիլքամէջն և ի Տրապարակ նր Ձակատու պատերազմի ,
անմոռն լուեալ վՀռղուն նշ և զշաւալիսն , և կարծեալ
զայն ընդվզուն ինչ նուիրադացոյ՝ որոց քաղցմ անգամ
սատակեալ եր , դիմեաց խաղալել վկատուղութի ։ Այն-
ժամ տեսեալ բազմաթի՛ յոյժ ը վՀրէ նուիրադացոյ , և
լուեալ նա զազբսաս Տաղմայեցոյ՝ որ չի՛ր ինչ նմա նոր ,
Հաստատեաց ի միտս գնալ փախստեայ . և երեալ ի քա-
զաքին ը միս գուն եպիկիւեաս Հանդերձ , Տասին եր
կաբին ի ծովէզը . ուր յայդոլեալ նշ գտանել նաւակ մի
փոքրիկ , մտին անդր երթալ յափրիկէ . Թողեալ ի Տը-
ազմայեցիս զտառանգ ուի սիկիլիոյ , յոյր տակս զայնեալ
ամս էին ի կառուց ։ Այլք ամքին , եևի կարգեցոնայիք ,
և եևի սիկիլիացիք առ Տնրկ շխոՀեալք , անխոխոյս
ի պաշտպանուն , դիմեցին խուՀապիւք՝ կոյր գկուրայն և
ահ ընդ ահ ի դրունս քիլքին , Թերևս ապրեսցին . քայց
գտեալ զնա փակս , կոտորեցան առ Տասարակ անդէն խոկ
առ դրամբք ։

Ա Լինոսի տիրեալ ակրականդայ՝ էտ գլխատել զգլխա-
ւորս քիլքին , Տրամայեալ նախ գան Տարկանել . և վա-
ՀաՀեալ զայլ ամ քիլքացիս , առարաւ Տանդերձ առա-
քեաց ի Տռւմ՝ որչափ ինչ եՀան ։ Ա ուր առանն ակրա-
կանդայ , և վախճանդրուէ ի քնակեաց նր՝ սիրեալ ընդ
սիկիլիա , Տնազանդեցոյց զնացեալսն ընծ ձեռամբ Տռւմ-
մայեցւոց ։ Ա սուղ ժամանակի քան քիլքք եկին ի ձեռս
նշ գաղտի քանագնացուէ . վերք ի նոցանէ առան բըռ-
նուէ , և առէլն ընծ զքառատուն՝ կամս եղեն անձնատուր ։

Ընդ Հ· §42, Ն· Ր· 210։

Հիւպատոսն պատուհաս՝ ի վէր եդեալ, կամ վարձս փո- խարեալ զԼիաւորայ ազնուական քաջութեան ըստ արժանեաց, սահմանեաց զսիկիլիական ծովուլ զպատերազմ, և միա դնել միայն մշակութիւնն երկրի, զի բաւական լինի կղզին իւրով արգասաւորութիւնն ի միայն մնուցանել կիւր ընակիչս, այլ և հասուցանել արմտիս քաղքին Հռովմայ, և իտալիոյ, ոչ աւելեալ եր բազում անգամ՝ ի պէսպէս առիթս։ Յետ այսորիկ տարաւ անտի ընդ իւր յիտալիա չորս հիւր արս, խոնարհութիւն տարագրելոց՝ ի պէսպէս աշխարհաց վճռ պարտեաց կամ յանցանաց, ուսեալս ապրիլ՝ ի չափաւորութենէ և յառաքինութենէ. որք էին առ այլ ինչ պիտանի, բայց վէր՝ ի վայր շրջել դիտաղաղութիւնն դեռ զրգռական՝ յոր սկիզբն առնէր վայելել սիկիլիա։ Ա. Յետ օրինակաւ յանկ էլ խոպան յայսմ ամի պատերազմն սիկիլիոյ։

Իրազեկ ապրիլոյ Պա- շարումն և առումն Կար- թագինեայ։ Հետեւութիւնք նորա։ Պոլիբիոս· Ժ· §79–§96։ Լիւիոս· եզ· §ա–ծ։

Յակ՝ ի սպանիա Պ. շիպիոն սկիզբն առնէ, ծանօթանալ և յուցանել մէզ իւրովք գնացիւք՝ թէ ով է՝ ի քաջաց զօրաւորաց յայս վայր երևելոց յաշխարհի։ Հետզհետէ պողբիոսի համարձակեցուցանէ զմեզ ասել զայս. և կարի յիրաւունս. զի զմեծարս առնէ չասէ, ինչ նա, որ չիցէ, հաստատեալ՝ ի վկայուն Ա. Լեղիոսի. որ՝ ի մանկուէ իւրմէ մինչ՝ ի մահ շիպիոնի էր առնմս յամ գործս նմին, և միշտ էր հաւատարիմ աւանդարան նմա գաղանեաց նմին։

Տեղեկացեալ շիպիոնի յառաջ քան զերանել իւր՝ ի հռովմայ, թէ հօր իւրոյ պարտուի եղև՝ ի մանուէ կելտիբերաց, և՝ ի բաժանմանէ հռովմական զօրաց, ոչ թողացոյց զօրանալ յիւր վէր այնմ հանդարական աշաբեհութենէ, զոր կարքեդոնացիք յաղթուն իւրեանց՝ ի տալ նմա՝ արկին՝ ի սիրտ ոմանցուն։ Ա. պա իրրև լուաւ, թէ դաշնաւորք յայսկոյս իբերոսի՝ չէին օգտեալ՝ ի հռովմայեցոց, և թէ զօրագլուխք կարքեդոնացոց չէին միաբան յիւրեանս, և խոսիւ գնային ըստ հնազանդեալս իւրեանց, էլ գնաց վատահուն, խոստացեալ անձին էլս բարեբաստս։

Ընդ Խոր- հուրդ մեծ, ի ժամանա- կի ձմերոյն անօրինակ զա- ճանցն զգեաս ի կատարուն նորա։ Պոլիբիոս· §80։

Իրրև եհաս՝ ի սպանիա, խորհուրդ մեծ խորհեցեալ՝ ի սրտի՝ եդ զամ՝ ի կարգի. և պարտող գտեալ՝ ի ձմերայնի, խելամուտ եղև ամիս վիճակի՝ յոր կային իրազուհք թշնամեաց։ Ա. յս իսկ են հոգք և յառաջատեսութիք, զորոց կախեալ կայ կարգաւորուն և ապահովուն մեծամեծ իրողութեց։ Պ. իտաց՝ ոչ վերագոյն նշանակեցաք, թէ յա- ջողուն վաղվաղակի գՀետ եկեսցի յամիաբանութենէ զօրագլխաց կարքեդոնացոց, որոց բաժանեալ զզօրութիս

Ես Հ. 542: իբրեանց , կային կարի ինչ բացատ 'ի միմեանց . և չէր ոք
Ն. Ր. 210: 'ի նոցանէ՝ որ չէր հեռի՝ գէթ տատնօրեայ Ճանապարհաւ
'ի նորոյ կաքեդոնէ ,

Վասն նախ առաջին Թուեցաւ նոմ, Թէ չէր օգուտ մտիլ 'ի մարտ օրինօք . զի Թէ զայս ընտրէր , հարկ էր նմ կամ 'ի վեղ գալ միանգամայն ընդ առնեցին Թշնամիս , (և յայնժամ վտանգիւր ամիս , եԹէ 'ի սակս նախեղակ Ճնաւսւոյ , և եԹէ վասն լինելոյ զօրուն իւրոյ սակաւաւոր չոյժ ընդ զՀնամեացն ,) և կամ յերից զօրագլխաց բաղխիլ ընդ միմեանս . և յայնժամ զանգիտիր , գուցէ 'ի հալածել զսա՝ և ընդ 'ի վէր հասանել այլոց յօդնութիւն նորա , ինքն 'ի մէջ անկանիցի , և Թակարդեսցի յորոգայԹ 'ի նոյն՝ յոր Թակարդեցան հնդաս չիսլիսն իւր Ճօրեղբայրը , և պատպիոս իւր Հայր : Այս չՀրճաց զմիտս իւր յայլ կողմն։

Վիտելլ , Թէ Այր կարքեդոն , կիր կարԹագինէ՝ մեծ Թիկունք էր Թշնամեաց , և հնար էր նմ խոչ լինել յաջողաւածոյ իւրում մեծի ակնկալուեն , տեղեկացաւ 'ի կալանաւորաց 'ի ժամանակի ձմերելոյ զօրուն , որչափ ինչ վնասիլ արժան էր առնուլ ծանօԹուԹիՀ ։ Հասու եղև , Թէ էր այն ոչ Թէ մի միայն քՀէք սպանիոյ , որոյ էր նաւատնդիստ ընդունարանհնաւատնդիսի և նաւատարիկ զօրու . և Թէ այնպիսի է նէր դիր , որ կարքեդոնայիք կարող էն հեշտաւս գալ անդր յաիրիկոյ . և առնել երԹևեկ ընդ ծովն՝ որ անջրպետ է 'ի միջի . և Թէ անդ 'ի պահեստի է գանձ բազում . և անդ էն նմ աղխամաղիք զօրուն , և պատանդք նմ սպանիոյ . և որ մեծն էր քան զնմ , ամրականքն էին միայն Հնդ ոգիք . զի ոչ անցանէր ուրուք ընդ միտս , Թէ տեսցէ գոլով կարքեդոնայիք գրեԹէ բռնադակ սպանիոյ , գտանիցի որ՝ որ Համարձակեսցի ձեռնարկել 'ի պաշարումն այնր քՀէքի . և Թէ քՀէքն է յիրաւի բազմամարդ , բայց արուեստաւորք և վաճառականք , և այլ այսպիսիք՝ բռնադակ էն անկիրԹք 'ի պատերազմ . և ոչինչ իմիք էն պիտանիք , բայց 'ի վազվազել զաւուրն քՀէքին , Թէ յանկարծակի որ յարիցէ 'ի վէր ։

Վիտելլ և զնիստ քՀէքին , և զամրուԹիՀ նէր , և զդիրս ծովակին որ պատէր զնոսա , տեղեկացեալ 'ի ձկնորսացն՝ Թէ Տղիզօրէն ծովակն էր Ճախնային , ընդ որ 'ի բազում տեղիս Հնար էր անցանել Հեծի , և Թէ բազում անգամ ծովաջուրն Թողանայր ընդ երկս ։ Այսմ ամ կնքեաց՝ զի Թէ 'ի գլուխ Հանէ զնէր խորՀուրդ , վաստակաբեկ առնէ զՔՀնամիս . և միանգամայն յառաջ վարէ զնէր ի բողոքիս . ապա Թէ ոչ Հասանէ իւրում դիտման , դիւ-

բին և նմա ի ծովու գոլով, նահանջիլ անշնաս, միայն
Լաճ ապահովեսցի զիւր բանակն, որ չէր ինչ գժուարին՝
հայեցեալ ի հեռաւորութիւն գնդացն Թշնամեաց։ Ոչ
Թողեալ զայլ ամ հոգ ի ձեռնէ զօրուն, պատուիրեցաւ
ի պատրաստուիլ պաշարման։ Եւ դու տես, զի ի հնաւա-
կի յորում էր յայնժամ, չկայանեաց ունէր գձեռնարկ
իւր, բայց միայն ի լերինսն, մինչև Թուեցաւ նմա՝ Թէ
ժամանակ է կայանելոյ։

Զօրն և նա-
ւատորդին
միհին միա-
ժամայն։ և
հասանէն միա-
հաղոյն հան-
դէպ կարծել
դնեսցէ։
Պոլիբիոս։
Ի. 583։

Ընդ հասանել գարնայնոյն չիպիոն իջոյց զիւր նաւս ի
ծով, և պատուէր եհան ամ օգնական գնդացդ դաշնաւորաց
երթալ ի տարբերան։ Ոչ եհան այսորիկ եհան բերել անտի
զիւր նաւատորմիղ և զբեռնաթափ նաւս մինչև ի բերան
իբերոսի։ ուր հրամայեաց երթալ և իւրոց լիգեոնաց
Թողեալ զձիերսդ իւրեանց։ Եւ և ինքն ի նմին ժամու
ի տարբերանն հինգ հնգի գաշնաւորաց, երթալ զօրավա-
րել իւրեամ զօրու։ Իսրև եհաս անդր, խմբեալ զիւր
գունդս՝ ,,նախ առաջին հնօրհ կալաւ գնահինի զօրակա-
,,նագ վն նախանձաւորուն և բարեկիր սրտի նոյ առ հայր
,,իւր, և առ հօրեղբայր՝ ցորչափ կենդանի էին, և յետ
,,մահու իսկ։ և վն քաջութեն որով պահեցին ժողովուրդ
,,դեհանն հռովմէական գաւառ մի, որոյ սահմդ երեւեր
,,կորուստ։ Ոչ աւելեալ ի վէր, Թէ՝ վն այսպիսի պար-
,,տուեց չի պարտ ձեզ լքանիլ։ Ոչ պարտեցան (ասէ)
,,հռովմայեցիք ի քաջութ կարբեդոնացւոց, այլ ի մատ-
,,նեաւ կեղտիբերաց, որոց ԹեԹ եամնուն ի հաւատացեալ
,,զօրագլուխք զատան ի միմեանց։ Ոչնահիք մեր արդ
,,կան ի նմին վիճակի, մեկուսեալ քայլ և այլ տեղի։
,,Ոչնկուն զոր յուչին առ իւրեանց դաշնաւորս, խե-
,,Թացուին վասն սպանիացիս ի կարբեդոնի։ Ոչնանք ի
,,դաշնաւորաց անտի խօսեցան ընդ իս պատգամաւորօք,
,,և այլ և այս գնոյն առնել ունին, ըստ սեօսանէն ղհռով-
,,մայեցիս յայնկոյս իբերոսի։ Եւ զի զօրագլուխք Թըշ-
,,նամեաց չէն միասին ընդ միմեանս, ոչ յանձն առնուն
,,միանալ ի գալ կռուիլ ըստ իս։ և Թէ մարտնչին ուրոյն
,,ուրոյն, ոչ բաւէն զդէմ ունել առաջնոցս յարձակմանն
,,հռովմայեցւոց։ Ոչ այսր ասի պարտ է ձեզ քաջալե-
,,րել՝ անցանել ըստ այս գետ լի վտանգիւք, և անկն ունել
,,անբերկրեան դիցն օգնականութեն ”։

Ոչետ այսց բանից՝ Թողեալ ի Ոչ. սիլանոս՝ որ հրամա-
նատարն էր ըստ իւր՝ երեք հինգ հեռուակս և հինգ հարիւր
հեծելս, ի պաշտպանել զերկիրն՝ որ յայս կոյս գետոյն,
էանց միացեալք զօրօք ի միւս կողմն։ բայց ոչ յայտնեաց

Ընդ. 542. Ն. Ք. 210.

ումեք կիւր միտս , որ՝ ոչ ասացաք , էր առնուլ յարձակ-
մամբ զնորն կարթագինէ ,

Պիտեալի է , ասէ պողիբիոս կետ պատմելոյ զայս ինչ,
թէ շիպիոն գետ չէր ՝ քան և եօթն ամաց , և իրողութիւք
յոյս ձեռն էարկ՝ էին այնպիսի , որ անցեալ աղեաց չէր
զացուցանէին անկն ունել յաջողուածոյ : Պնդեալ սորա
կերան՝ ի գլուխ տանիլ, թողուս զկոխան Հաննայպարշն զա-
մինեցուն Հաննուցեալս , և գնայ ՚ի նոր Հաննայպարշ , յոր-
մէ ոչ թշնամիք , և ոչ որք ՚ի իւր էին՝ գուշակէին ինչ ,
Լ չէ յայն նոր Հաննայպարշ ոչ եգ ոտն , բայց առաջնորդու-
թ՚ի հաստատիւն խորհրդածութ՚ի ,

Յետ այսորիկ պատուէր տուեալ՚ի ծածուկ Ի լէլիոս՝ որ հրամանատարն էր նաւատհանդիսին , և որում միայն նոյ հաղորդեալ էր կիւր խորհուրդ , առագաստալիք նա-
ւել՚ի նոյն կարքեդոն , որ արդ կոչի կարթագինէ , ինքն
իւրովք գնդօք ցամաքի չուս արար փութաբայլ Լ՚ը զօր նո՚ի
քան և հինգ հղի հեռւակ , և երկու հղի հինգ հարիւր
հեծեալ ; Յետ եօթնօրեայ Հաննայպարհորդութ՚ի՝ յանդի-
ման եղև քղքին , և ՚ի չհասանայեցաց կողմանէ ,
Պատուէր տուեալ էր լէլիոսի՝ յածել նաւա-
հանդիսիս , և չափել զընթացս , զի մնայք ՚ի նաւահան-
գիստ՝ յորժամ երևեսցի զօրն ՚ի ցամաքակողմանէ , որ
անվրէպ կատարեցաս : Ը խիսան ետ արկանել յետուստ
իւրոյ բանակին խրամ , և կրկին պատանէր . իսկ ՚ի քղքին
կողմանէ չարար ինչ ամրութ՚ի . որովհետև դիր տեղւոյն
ոչ թոյլացուցանէր նմա երկիւղ ուստեք արշաւանի ,

Պողիբիոս յառաջ քան զմտալ՚ի պատմուէն պաշար-
մանն՝ առորագրէ զդիր քղքին , և զվայրսն՝ որ զնովաւ ,
Լս նշանակեցից զնորայն՝ անբերկիւղ ՚ի վերնէլոյ . զի սա
անձամբ չորաւ յայն տեղիս , զի լաւ և ստուգեսցէ զնմա՛ ,

Դիր կար-
թագինէայ ,
Պոլիբիոս .
Ժ . 583 .
Լիվ. Խղ. Նբ.

Ի խոտ նորոյ կարթագինեայ՝ ասէ նա , է ՚ի հարաւա-
կողմանն սպանիոյ , ՚ի գոգ մի՝ որ հայի ՚ի կողմ Լ՚վրի-
կեան [2] հողմոյ . ԼստրուեՀի գոգայս է իւրոյ քան ասպա-
րէզ՝ (փոքր մի պակաս ՚ի զմի փարսախ .) և լայնութ՚ի նո՚ի
՚ի մուտս՝ տասն ասպարէզ . Ձևանայ սա ոչ նաւահան-
գիստ ինչ . վ՚ս զի ՚ի մուտս անդ՝ ցցուեալ կայ կղզի , որ
յերկուց կողմանց թողու մի միայն նեղուց առ մատչելոյ
՚ի նա ; Լ՚ւրք ծովու ծեծեն զայն կղզի , և վտակ գոգն ինայ
գլխովին խաղաղ . Լ՚այց միայն յորժամ հնչեն հողմք ար-

1 Ըստ թեքուած լինելոյ՝ եր նա տա-
խտին տան և հինգ տասը .

2 Ափրիկեան , Լատ. աֆրիկուս ,

ն հողմ որ ընդ ընդ հիւսիսոյ և հա-
րաւոյ ;

բիկեան ըլ այն երկու բերան , յուզի ծովը ։ Լ՚այ նաւա- Աբ. Ա· 542 ։
հանգիստ ի պատսպարեալ յիմ հողմից՝ ի ցամաք երկրի՝ Ն· Բ· 210 ։
որ պատի զնա ։ Լ՚խորհուրդն զոգոյն ամբարձեալ կայ
լեառն ի ոտ թերակղզի · յոյր վըր ի նիստ քրքրին · որ
յարևելից և՚ի հարաւոյ ունի զծովն՝ իւր պատսպարան ,
և յարևմտից ունի ծովակ ձգեալ՚ի հիւսիսակողմն · մինչ-
զի ցամաքակիրձն , կիր երկծով միջոցի՝ որ միացուցանէ
զբշիքն ընդ ցամաք երկրի , ի երկու միայն ասպարէզ · ցի
փորը ի աւելի ըլ զերկերիւր և ութ ձաղ ։ Լ՚նշքն՚ի մէ-
ջն ի ցած և խորանկեալ՚ի հարաւոյ կողմանէ՝ լինի՚ի նա- Գլուսաւ. ան-
մեստ՚ի ծովն ըլ հարեւտատակ ձանապարհ · մեսցեան ի: ղի Խորան։
չրջափակ՚ի բլրոց , որոց երկոքեան են բարձր և սեպագեալ·
և երբեմն դիւրեանալի , բայց խոտոչալիր և դժուարամա-
տոյց ։ Ը ըլգանակ քրքրին եր երբեմն քան ասպարէզ ։

Լ՚սակն այսպիսի զրից տեղեացս , առաջ քանակին հր- Գլուսաւ. ան-
ամայեցոց եր յապահովի , պատսպարեալ՝ ասաի՚ի ծո- ղի Խորան։
վակէն , և անտի՚ի ծովէ ։ Ալէզն միայն որ յանդիման ցա-
մաքակիրձին , ոչ ասացաք եր նշանակ և անպատսպար ։
Ալ և Թուեցաւ շիպիոնի Թէ պարտ իցէ զնա ամբացուցա-
նել · կամ մի այսորիկ՝ զի այնուհի խորհէր ահացուցա-
նել զպաշարեալսն , ցուցեալ առաւել իւին վատահոի · և
կիր մի զի խորհէր յարձակիլ՚ի վր , մի՝ ունիցի ինչ խոչ-
ոսան , ըլ ելանէին յիւրմէ բանակէ , կիր՚ի մտանէին անդր ։

Լ՚ինդ հասանել նաւահանդիսին՚ի գնալ ժամու՝ ոչ և Պաշարումն
ասացաւ , ժողովեաց շիպիոն զնւր զրօս , և յատնեցաւ կարծեցեալ
նեալ ըլ ցա-
նել իւրում առ զբարկանս՚ի քաջալերել , առաջի արար մաք և ընդ
զպատնիսան՝ յորոց յորդորեալ եր ինքն ձեռնարկել՚ի ծով ։
պաշարումն , ոչ և պատմեցաք ։ ,, Ցուցեալ Թէ գործն Պոլիբիոս ·
,, է հնարաւոր , և առաջի արարեալ կարծ՚ի կարծոյ , Թէ Լիւ. իգ. Խե-
,, յաջողուած գործոյն քանի մեստ է Թշնամեաց , և քա-
,, նի օգուտ հռովմայեցւոց , խոստացաւ պահ ոսկի այնց՝
,, որք առաջին լինիցին՚ի վերելս պարսպին · և զամենա-
,, կան վարձատուուն այնց՝ որք յայնմ վայրի նշանաւորք
,, գտցին ։ Ցաւելեալ՚ի վր , Թէ այս խորհուրդ ազգէ
,, ցաս ինձ՚ի պոսիդոնէ · և Թէ սա երևեալ ինձ՚ի քուն
,, գիշերոյ , խոստացաւ օգնել անվհատ՚ի պահու յարձակ-
,, մանն մինչև նմ զբուն յայտնութիւնն տեսանել կգործ
,, իւրոյ ընթերակայուԹէ ։՚՚ Ալ զբաւել և հաստատուել
պատճառաց յառաջ բերելոց , խոստմունք պսակաց , և
Ը զնմ ընթերակայուել պոսիդոնի առաջարկեալ որպէս
անտարակոյս՝ ազգէին անհնարին բորբոք՚ի սիրտ զբա-
կանաց ։

ԱՀ Հ· 542:
ՏՆ ՓՔ· 210:

Ի վայելիս անդր յօրինեալ զառաքիլ նաւաց վկնու զալ-
դու , պատուէր եւս լերկնոսի՝ որ հրամանատարն էր նորա ,
ծեծել զքրիստ ի ծովակողմանէ : Ա՛յնպէս սուղ եղև
պաշարումն , մինչև չափեհնալ նաւահանդիստն , բայց եւ
թէ յետ առման քրիստն , ի տիրել նաւացն՝ որք գտանն
ի նաւահանգստի : Ի յամաքակողմանէ շիպիոն ընտրեաց
երկուս հռիս յիւրոց քաջաց զօրականաց . ետ նոյ զոս՝ որք
բառնայեն զսանդուղս . և սկիզբն արար ընդհարկանել
զկնոերորդ ժամու առաւօտու : Ա՛ռգոն՝ որ հրամանա-
տարն էր քաղաքին՝ բաժանեալ զամրականս յերկուս
խումբս , զհինգ հարիւրն եթող ի դէպ կին . և մնասղ
հինգ հարիւրեա չոքաս բանակեցեալ ի բերդին՝ որ հայր
յարևելս : Ի երկու հռիս բնակիչքն՝ յորս բաշխեաց զկնոս
գտեալս ի քրիստն , զաեղն կալան առ դրանն , որ հանէ
յայն կողմն՝ ուր միանայ ծով ընդ ցամաք երկիր , և ընդ
որ լինէր երթալ և ի բանակ հռովմայեցւոց . իսկ այլոց
բնակչաց պատուէր տուաւ կալ ի պատրաստի առ հասա-
նելոյ յօդնութիւն , ուր վտանգեսցի պարիսպն :

Ա՛յն ինչ շիպիոն փող հնչեցոյց գրոհի , մեզոն իսա-
զայրոյց զերկու հռիսն՝ որք ի պահպանուն կային դրանն ,
կարծեալ թէ այն գոյիթ զարհուրեցուսցէ զընդհանուս ,
և վեր ի վայր շրջեսցէ զնոցայն խորհուրդ : Ա՛յս գունդք
բուռն ի վեր յարձակեցան հռովմայեցւոց ձախատեղոյ ի
կռիւ ի դլուխ ցամաքակրձին . և անդ վառեցաւ բորբո-
քեցաւ մարտն : Ընկկոցունց կողմանց , ի զօրուէ և ի
քաղաքէ իւրաքանչիւր ոք մեծաձայն գնրան քաջալերելը .
բայց ոչ միօրինակ եղեն նոքա թիկունք սպանականուե : Ոմն
անկարացան կարքեգոնացիք գալ ի դուրս՝ բայց ընդ մի
գոռուն միայն , և ունելին հատանել երկասպարէզ ձանա-
պարհ . ուր հռովմայեցիքը էին ի դիպան վայրն , և գային
ի բաղում կողմանց : Կռիւն էր անհատատար . գնչիպիո-
նի կարգեալ էր գնւր զօրականս՝ ձախատուս պատերազմի
մեծ իւրում բանակի , գնի Թողացուսցէ պաշարելոց ընդ-
ձակ վայր մատչելոյ ի կռիւ . քաջ գիտելով , գնի թէ այն
առաջին խումբ՝ արուորագոյնն բնակչաց՝ առ անգամ մի
յրի , ամ ինչ ի քրքի վեր ի վայր շրջեսցի . և այնուհետև
ոչ ոք համարձակեսցի երանել արտաքս ի գրուռն : Ա՛ս-
քրնի յերկոցունց կողմանց կռիւն էր յընտիր գնդաց , և
կաց առ վայր մի յաղթուէին խիթալն և անյայտ : Հռուսկ
յետոյ կարքեգոնացւոց ընկձեալ ի լեգէնական զօրա-
կանաց , որոց Թիւ գամ ի ղգամառաւելոյր , վանեցան :
Ի ճաղուէ տապատ անկան ի ձախատուս պատերազմի , և

Ա· Հ· 542·
Ն· Ք· 210·

'ի փախստի · քայց և յոլովք ջարդեցան 'ի մուտս գրանն · յորմէ ահ մեծ կալաւ զբնակիչսն , մինչև լքեալ թողուլ նոյ զպարիսպն · փողր միւս ևս , և մոռեալ էր հաւմնակեցուց 'ի քաղաքն ընդ փախստեայս · Այլ խորտակումնս գՀԹ դիւրացոյց նոցա աներկիւղ մծտաւորել վերբանց սանդուղս ·

Ը խոհն գտաւ 'ի խռանն · քայց ըզ կարի զգուշացեալ անձին · Այրեք քաջ զօրականք գնային զառաջեաւ նր , և ծածկէին զնա վահանօք իւրեանց 'ի նետից՝ զոր Հոսէին խիտ առ խիտ 'ի պարսպայ · Այր մի պատէր վիրաւմամբ , էր մի՝ ամբառնայր 'ի բարձրանդակս · և այնպէս տեւեալ՝ որ ինչ լինէր , և ակնարկս լեալ ամենուն՝ զօրացոյց յոյժ պյաջողուած մարտին , 'ի ջանալ ամենուն արժանանալ գովեստի , և գերծ լինել 'ի կշտամբանաց այսպիսւոյ գիտի և գաւառորի · Քայսմ գիտացեք զօրագլխին՝ ոչ զանց եղև զիւրք յայնմ կռուի , և ամ պատուէրք նորա տուան և կատարեցան պատշաճապէս ·

Ա՛ռաջնոյն 'ի վերբերլս սանդղոյ՝ էրև այնպէս խոչ սրբատաշնդուն պաշարելոյ , ոչ բարձրուն պարապին · Իրրև զգացին Թշնամիք , Թէ մի այսր յանհնարս մտին սոքա , պիմահալուեն 'ի նշ զօրացաւ և ևս · Այս արդարև վասն զի բարձր էին յոյժ սանդղք , զօրականք եղանէին ըզ այնս միահաղոյն բարմունք , և ծանրաբեռնուն իւրեանց խորտակիչն զնա · Այս Թէ եր 'ի սանդղոյ անտի՝ որ տակայր , առաջնիքն որք էին 'ի ծագս՝ 'ի գահավիժ խորուն ջուաքեալ , և առ գոյն ցնցուն ոչ կարացեալ կալ 'ի հաստի , Հոսէին 'ի բարձանոյ 'ի ստոր · ԱյԹէ 'ի ծնօտից պարսպին ձգէին 'ի վէր նշ գերան կիսայլ ինչ նման , ամբիծն առ հասարակ յերկիր Թօթափեալ ջաղխէին · Ահ պետ և այսպիսի զժուարութիւք 'ի վէր կային , ոչ գադարեցին Հռովմայեցիք վերբերլս առնել ընդ սանդուղս ըստնախին եռանդեան և քաջութիւն · Այնդ Թօթափիլ առաջնոյ՝ ընդուն ընԹերակաւք մնացեալ զօրականաց տանիլ աշխատանն , Հարկ եղև զօրագլխին փող Հարկանել դարձի ·

Պաշարեալքն պարծէին իրօք ինչ ոչ յաղԹականք , կարծեալ Թէ պրծան խափան 'ի վտանգէ · և ակն ունէին գՀԹ յատաղելոյ պաշարման , մինչև զօրագլխաւք կարգեցուցոյ գայլեն յօգնութիւն · Այլ ոչ գիտէին՝ ցոր մայր հասանել աշխոյժ եռանդն չհպմանն · Պատահեալ պէ , Թէ սեզատեսի ծով , կարգէ հինգ Հարիւր այր 'ի ծագ ծովակին · Այ սեղաջ՝ ուր եղև կռիւն , գասէ անխոնջ

Ա. Հ. 542։
Ն. Ք. 210։

գունդս · քաջալերէ զնա առաքինանալ՝ի գործ իւրեանց, և պատրաստէ նոյ սանդուղս աւելի ջերմագոյն, առ ելա նելոյ՝ի վերայ պարսպին ծագէ՝ի ծագ ։ Ի լինել նշանի կանգնեն զանդուղս, և զօրականքն ել ամ երկայնութեամբ պարսպին առնեն վերելս ։ Արքեդունացիքն զսկի հարեալ սաստին · զի ուր կարծէին թէ չիք ուստեք երկիւղ, և ահա ըմբռնեցան՝ի նախնի վտանգ՝ նորով յարձակմամբ ։ Ոմն զի պակասէին նոյ նեաք, և թիւ մեռելոց ընկրկիլ զնոցայն քաջալերուն ։ Կային յանհնարին վարանս, բայց և այնպէս ել կարի պաշտպանեցին անձանց ։

Ա. յն ինչ յանհնարին ձգտեաս նկին՝ի վերելս սանդղոյն, սկսաւ ցածնուլ ծուխ · և ջուրն Թագաւորին յափանց ծուխին, մինչև անծանօթքն այնպիսւոյ տեղատուեցան, զարմացեալ կային ել այն ։ Հայեաժամ հնարիւն՝ որդի յաւագագոյն հոգացեալ էր առաջնորդս քաջս և հմուտս, հրամայեաց գնդաց՝ զորս կարդեալ էր անտանոյր, մտանել՝ի ծուխն անվհեր ։ Ի լինելոյ առաւելութեց էր՝ առաւելուլ զքաջալերութեն այնց՝ զորս խրախուսեր, և վստահացուցանել զոյս նոյ ։ Օրականքն լուան ձայնի նր, և ի քան զմի փութացեալ ձգեցան՝ի ծուխն ։ Էր իբրու ժամ միջօրեի · և նր՝ի հողմոյ ևս շնչելոյ՝ի հիւսիսոյ վարեր զնոսա՝ի ծուխնջուն՝ որ իբրովի Թողանայր, այնչափ ցածեաւ ջուրն, մինչև հարկանել զզօրականս առ առաւելն ցգօտի, և ուրեք ուրեք հասիւ ցծունգս ։ Օ. այն տեսեալ ամ զօրուն՝ հաւատացան Թէ պաշարմանս առաջնորդ՝ էր մի՝ի դից · և նորոգեցաւ յիշատակ ամի՝ զոր խոստացեալ էր չխլիւնի՝ի խօսիլ իւրում, զոնաս կանուխ պսակմանի · որով և վառեցաւ բորբոքեցաւ քաջալերուի զօրականաց, մինչ ոչ ևս տեսանել՝ և ոչ մի ինչ վտանգ, եդեալ՝ի մոռ՝ Թէ առաջնորդեսցի նոյ այն չնծ ։

Ընդունի զբ Թագաւորն յարձակմամբ, և վերելիս ջանգուզս · Պարսից · Ց· Ե· 588 ։ Ա.Ե. Ի.Ե.Ե.

Ի. մնայն բանսուէն բաղմանն էր՝ի կողմն դրան երելոյ յանդիմանն բանակին հռոմայեցւոց ։ Ի ինչ այս մինչ այն՝ հինգհարիւրեքին արքն, որք անցին ընդ ծուխն, հասին՝ի սաստատ պարսպին · և յայնմ կողմանէ երկին՝ի վեր անել դիմակ ։ Ա՛ զի բնակիչք կարծեալ Թէ յայնմ կողմանէ անհնար իցէ առնուլ զնա, չէին զգուշացեալ ամրացուցանել զայն · և ոչ իսկ կարծէին, Թէ պիտոյ իցէ հանգերձել գունդս՝ի պաշտպանուել նմ։ գարձու ցեալ զնմ վերեւոյ ոչ յայն կողմն՝ ուր սաստիկ երևեր յարձակուրդ հռոմայեցւոց ։ Ա՛ պա հատուած հինգ հարիւրեցունց՝ զորմէ խօսեցաք, եմուտ՝ի քաղքն անխափան, և դիմեաց նոյն ժամայն՝ի գուռնն՝ ուր երկոքին

կողմանք էին ի կռուի : Նոք կռիւն այնպես պատաղեալ ունէր ոչ միայն զսիրտս , այլև զաչս և զկանջս կարբե- դոնացւոց , մինչև զանցս որ անկին ի միջոցի կողմանն , չիմացաւ ոք ի նոցանէ , բայց յորժամ զգացին հաւ- ուածս ի թիկանց , և գտան ի մէջ երկուց խմբից Թըշ- նամեաց : Նոյնհետև կարբեդոնացիք ուշ եդին վեր- ծանիլ փախստեամբ . և ի խորտակել հնոմնայեցւոց զերկաթի նիգս զրան , որք արտաքոյ էին՝ խուռն ի ներքս մտին : Օրդակաէքն որք բազմութիւն էլեալ էին ի վէր պարսպին , սիրեցան իւրեանց համ կոտորել զնա- կիւս իւր Տրամանի շիլիոնի , որ և միանգամայն արգել նոցա մի ուար հարկանիցէն մինչ ի լինել նմանի : Նայց տեսեալ Թէ Թշնամիք զերծանէին յերկուս տեղիս , կէս ի բարձրաւանդակն՝ որ Տայեր յարևելս , և ի խմբել հնոգ- հարիւրեցւոյնց էր պաշտպանեալ . և կէս ի գղեակն , որ և մագոն էր խոյս տուեալ զօրականաքն՝ որ լքին զգ- պարիսպն . բաժանեաց և ինքն զիւր գունդս յերկուս խումբս . զմին առաքեաց տիրել բարձրաւանդակին՝ զոր ասացաք , մինչ ինքն հազարօք խաղայր ի գղեկին կողմն ; Բարձրաւանդակն առաւ յառաջուստի յարձակման : Ա- ռն զոն զառաջինն զդէմ կալաւ , բայց տեսեալ Թէ պա- շարեցեալ ամենայն ուստեք , և այլ չկայր յոյս դիմակաս լելոյ , անձնատուր եղև յազգականին , քաղաքաւն և գնդապետն եղելովք ի նմա :

Կոզոպատ բազմությունք։ ԼԽԵ ԽԷ· ԽԵ։

Զայն վայր կոտորեցան համ բնակիչք՝ որոց ի չափ հա- տեալ էր զկնի առնուլ զանձամբ : Նայց չիպլիոն հրա- մայեաց գազարիլ ի կոտրածէ , իբրև տեսս Թէ սա- բեաց գղեկին : Զայնժամ քաղաքն մնանեցաւ յատար , Ա- ւէծ եղև յոյժ կողոպտման : Ջան հազար ազատք եղեն կալանաւորք հնոմնայեցւոց . և իբ ձեռամբ նոյ եղեն համ մեքենայիւք պատերազմի՝ որք էին քաղաքացիք : Ջարան առ զօրագլուխն քաղաքի ոսկի և արծաթ . երկերիւր եօթանասուն և վեց բաժակ ոսկի , որոց իւրաքանչիւր հնգեր իբրև լիտր մի . ութհատասն հազար երեք հարիւր լիտր արծաթոյ , իբ փղ , և իբ սպասս . որոց արժողն՝ իբ միլիոն հնգետն արծաթոյ՝ էր փորք մի ուերլի քան զքսան և ութ հինգ հինգ հարիւր ինսնսուն և երեք մարք- քայ : Այս Ջոխութիւնք եղան յատանդ ի ձեռս Ա- փշոյ միհիսի գանձապետի , յետ հնգելոյ և հնշուելոյ զիմ՝ իւր առաջի : Ա հայր պողիբիոս , Թէ համ փող առեալ ի կարբեդոնացւոց հասանէր ի վեց հարիւր տաղանդ , և առելի ևս . որք յաւելեալ ի վէր չորից հարիւրոցն՝ զորս

Ա· Մ· 542 ։ Ն· Բ· 210 ։

Ը· Հ· 542 : Ն· Ի· 210 :

բերեալ էր նէ ընդ իւր ի հռովմայ , առնէին աւելի քան զՀազար * տաղանդ ի լնուլ զծախս պատերազմի :

* ՟ք գրէ՝ ա՟ռ՝ ե՟ռ՝ հազիւ հազար ընդ գրագէտն :

Իրրև եհաս գիշերը , այնք որոց պատուէր առեալ էր մնալ ի բանակի , անդէն զտեղի առին : Օրագրելոյն Պատուէր ետ այլոց զորաց ի ձեռն տրիբունից՝ ելանել ի տանց . և կուտէր առ գունդս գունդս ի հրապարակի անդ զնամ աւարն զոր աւարեցին , և անդ անցուցանել զաւաջակայ գիշերն : Ամենազգէնքն առան ի բանակն , և զետեղեցան ի բլրակին արևելահայեաց : Յաջորդ օրինակաւ էանց ի ձեռս հռովմայեցւոց նորին կարգեդոն :

Հազար զօրականօք չոքաւ երեկոեաս առնել ի դղեկին : Եղանակ ա՟ւարուձեռնութեան՝ ըստ սովորութեան հռովմայեցւոց : Պոլիբիոս . Ժ· 589· 590 :

Ի վաղիւ անդր ժողովեաց ի հրապարակ վաճառանոցին , զոր ինչ կապտեալն էին եթէ ի պահակապահանց , և եթէ ի քաղաքացւոց և յարուեստաւորաց , տրիբունք բաշխեցին զայն ի լեգէոնս իւրեանց ըստ սովորութեան հռովմայեցւոց : Ընդ այս սովորութեան էր ժողովրդեանն առնուլ գքաղքս : Օ տատուցանէին զնման ինչ գնդաց յաւարառուի , բայց ոչ երբեք աւելի քան զկէսն : Ինքն՝ որոց հաճանէր աւար հարկանել՝ ընտրեալ լինէին յամ խմբից բաղկացուցչաց զօրուն . և իւրաքանչիւր որ հասուցանէր յիւր պարուակ կամ յիւր լեգէոն՝ զոր ինչ էառ յաւարի : Ողջոյնն վաճառիւբ մնէ՝ տրիբունք բաշխեին զգինն հաւասարաբաժին . զոր տային ոչ այնց միայն՝ որք կային ի հարկաւոր տեղիս՝ առ ապահովել զաւարն , այլև այնց՝ որք մնացին ի պահպանութիւն վրանաց և աղխից , հիւանդաց , և այլոց՝ որոց յանձն էր գործառութիւն ինչ : Ասէ վի յայսմ մասին պատերազմի մի լինելոյն ինչ անհաւատարմանէ , զօրականք յառաջ քան զերկանել ի շահատակութիւն , երդնուին չխորել ինչ յաւարէն , և զնամ որ ի բուռն գայ՝ հաւատարմութիւն հասուցանել : Հռովմայեցիքդ (ասէ պողիբիոս) այսուհիկ խմաստուն սովորութիւն յառաջապահեստ եղեն ի ձախող պտղոց ախտի ընչասիրութեան : Ոչ վի հաւասար գոլով յաւոյ բաժանորդութեան աւարին առ ամենին , և միապէս անփոյթ գոլով եթէ բանակապահ , և եթէ երթեալքն յաւարառուն , պահիւր միշտ բարեկարգութեան անվրէպ : Ոչ այսպէս է ի ժողովուրդս՝ որոց սովորութիւ է , զի զոր ինչ էառ ոք յաւարի , նորա լինիցի : Օ վի յայնժամ յայսմ մասին գնդաց՝ որում պակասի աւար , պակասի և ուժգին յորդոր զօրականաց ի ձեռնարկութեան պարտաւորութեան իւրեանց , և յարհամարհուին վտանգից , որ է ակնկալութեան և խայծ շահատութեան : Յայտ է թէ դաւիթ կարգեաց , զի ըստ մասին երթե-

լոյն՝ի պաթերազմ, նոյնպէս եղիցի մեռն վանապանին . . . և եղև . . . եբեռա օրենս և եբառառնս՝ի վրջ խոթայելի ։

Ա՛ն Ե· 542։ Ա՛ն Ր· 210։

Այսին՝ի քրիստին գեռ համբարը մի Թերեալը՝ի Թշնամեաց, քառասուն Հիր գրիս յորենով, և երկերիս եօթանասուն Հիր գրիս գարւոյ ։ Ապառ քանուրջ՝ի նաւահանգստին Հարիւր երեսուն նաւք ըս մեծի մասին բեռնաւորը . որոց բեռինք էին արմտիք , գինք , պաշարք , երկաթ , առագաստք , ջուանք , և այլ նիւթք պիտանիք՝ի կազմած նաւահանգիստ ։ Ը իպիսի էառ և ուխտատուն ցուկանաւս , յորմէ առաւելաւ յոյժ նաւատորմիղն՝ զի կային նըր յառաջմէ երեսուն և Հինգ ։ Ա՛ռ առ այնչափ ընդիւք՝ զոր առուին կարծագինեայ արկ՝ի ձեռս Հռովմայեցւոց , գուշնաքեայ իին էր քաղաքն ։

Ա՛ն ա· թագաւոր· Հ· 24· 25։

Ա՛յսմ աւուր շիպիոն՝ Տաւատացեալ լեղիոսի , և զօրականաց իւրոյ նաւահանգիստի զպահպանութի՛ն քրիստի , գարձոյց անձամբ ղեկեղեցիս՝ի բանակին . և Հրամայեաց նմ առնուլ կերակուր և Տանգչիլ ։ Ի վաղիւ անգր ժո զօրավար զզօրականսս զօրու յամաքին և զնաւայն՝ խօսել ակսաւ , և ասէ , ,, Ը նդհ ունիմ դիցն անմահից . ոչ ,, միայն՝ զի՛ի միւմ միայեւմ աւուր արկին ըս տերութի՛ն ,, իմով զփարթամագոյնն՝ի քրիստոս բռնադգակ գաւառին , ,, այլ զի և յառաջագոյն ամիսոիկսին՝ի նման զնմ գնո ,, խութի՛ն ապրիկոյ և սպանիոյ . առ կեղեքելոյ զինչս ,, միս յոմէ պիտոյիս , և պարգևելոյ Տնձ և խնայս լուսի ։ ,, Վռովեմ և զզօրականդ , որոց քաջութի՛ն՝ի գերև ելին ,, խոչք նոմ . զի ոչ ընկրկեցայք , ոչ՝ի յանկարծ յարձակ ,, մանէ կարքեդոնացւոց , ոչ յայնչափ բարձրուի՛ պարըս ,, պին , ոչ՝ի գժուարին անցից անծանօթի ծովակին , և ,, ոչ յամուր գղեկի՝ որոյ պաշտպան էին քաջ ամիրա ,, կանք ։ Ձեր էն այս պանծալի և անակնկալ յաջող ,, ուածք . բայց պատիւ պահի պարբսպառուի՛ն այնմ Տասանկ ,, առանձինն , որ եղև առաջին՝ի վերելս պարսպին ։ Ա՛յդ ,, որ Տամարի , Թէ արժանացաւ այսմ պանծալի Տա ,, ռուցմանն , յառաջ մտռիցի՛ ,, ։

Ա՛ն ասպահիկ վն Պարբսպական Պահի, զոր յանի եհան խոպազուելի՛ն չիպիան ։ Ա՛ն ի՛· Խ։

Վ՛ասնանակ միոյ յառաջ մտաւան երկուք ։ Ա՛ն արեբելլիոս հարիւրապետ չորրորդի լեգէոնի , և Ա՛ելքս · զիւրգիտոս զօրական նաւամարտիկ զօրուն ։ Ա՛յն բարբառեցաւ յոյժ , ոչ այնչափ՝ի մէջ երկուց Հետամտուց , որ չափ՝ի մէջ երկուց զօրաց ցամաքի և ծովու · որք փութային ընդ միմեանս ։ Ա՛ն ի՛· Խ։

Թող մնդուքն զկոչին ունելին զոյնորիկ՝ որ էր յիւրեանց խրճիթ ։ Ա՛ն ելիոս Հրամանատար նաւահանգիստին խօսէր առ պին , ՚ի ընդ ոտն գնացս և գնդապետս զինչ ասելոց էր ։ Ա՛ն ի՛· ա՛ն՝ պրանիոս

Ընդ. 542. Ն. Ք. 210. տուգիտանոս ինամակալ՝ եր կողման լեգէոնաց։ Ցև-
սեալ շիպիոնի՝ Թէ եւք վիձին յանգիւը ի յայտնի խոս-
վուԹի, ընտրեայ երիս հոգաբարձուս, պատուէր տու-
եալ քննել խեղտուԹեաց գործոն, և որոշել ըստ զեկուց-
նելոյ արժանահաւատ վկայից՝ Թէ ո՛ յերկուց խնդրո-
ղակցաց եղև առաջին՝ի վերելս պարսպին։ Ա՛յս հոգա-
բարձուք եղեն Ա. լեղիոս, և Պ. սեմպրոնիոս. երկա-
քանչիւրն իւրանդիւրք՝ի վիձն. յորս շիպիոն յաւել
միւս ևս, զՊ. կուռնելիոս կաւդինոս, որ ոչ յայսկոյս
և ոչ յայնկոյս եր խոտոր։ Զեռն արկին ձչդրտիւ տեղե-
կանալ իրողուԹեն։ Ասեյ այս նոյ յանձնառուԹի՝ որ Թուէր
ցածուցանել զսիրտս զօրականաց, բոլբոքեցոյց վնա ա-
ռաւել ևս։ Պ՛ը զի այն ինչ լեղիոս և սեմպրոնիոս՝ որք
հասկիւ բազում ձգամբ լռեցուցին իւրաքանչիւրս զիւր
կողմն, մեկուսացան, և գտան՝ի զօրավարուԹէ՝ի գաւա-
ւորուԹի յեզափոխեալք, զօրականք այլ ոչ հանդարտե-
ցին։ Յայնժամ լեղիոսի Թողեալ զիւր պաշտօնակիցս՝
չորքս յատեան շիպիոնի, և առաջին արար զկրսն։ Ասէ.
երկաքանչիւր կողմն՝ի պատրաստի էն՝ի վեդ գալ, և
զպատուասիրուԹէ վիձն փոխել՝ի ստոյգ կռիւ քաղաքա-
կան։ Պնդէր՝ի վեր՝ ը զմա զայս. Թէ զօրականք երկա-
քանչիւր կողմն պատրաստ էին երդնուլ սուտ, իւրա-
քանչիւր հայեցուլ՝ի շահ գաւոն և ոչ՝ի ձշմարտուԹէն ի-
րաւն՝յորոյ երդումնակուռ վկայուէ լինելին ինքնամտոյց։
Ասէ Թէ յերաւի է երկնչել, գուցէ պատիժ պատուհասի
այսպիսւմ ստերդումնուէ անկցի՝ի վեր բոլոր քանակիս
և հասարակապետուԹեան։

Ընդ խպիոնի գովեալ զհմաստուն և զերկիւղած զգու-
շաւորուԹ լեղիոսի, խմբեաց զժողովն. և՝ի հաշտեցու-
ցանել միանգամայն զսիրտս՝ յայտ արար, Թէ Ա. տրէ-
բեղիոս, և Սեքս. դիփիտիոս միանգամայն ելին՝ի վեր
պարսպին. և Թէ՝՝ի վարձատրել զբաջութիւնն, երկաքան-
չիւրացն տամ զՊաոն Պաբբսպան։ Ընդ այսորիկ մանա-
ւորեաց և այլոց գովեստս և փոխատրուիս վարձուց՝ ըստ
իւրաքանչիւր քաջութեացն զոր ցուցին, և ծանուցուեց զոր
մատուցին՝ի պահու պաշարման։ Ասեյ զ՝ամենուն մե-
ծ համարեցաւ նա զարդիւնս լեղիոսի հրամանատարի նա-
ւահանդիսին. և յետ գրառատելոյ զնա բազում գովասա-
նուԹ՝ը, ոչինչ զանդիտեաց բաժանորդ զնա առնել իւ-
րումն փառաց, մինչև անձին իսկ հաւասարել զնա. պար-
գևեաց նմա Պաոկ ոսկի, և երեսուն արջառս։

Պաոկ Պաբբսպական՝ հասարակօրէն եր ոսկի. և՝ի

վերակոչման շրջապատեալ սանտրամէն ծնօտիւք կիմ ա-
տամամբք, որպիսի են ի վէր պարապայ քղքի։ Յառա-
դագին բորբոքն՝ զոր յայսմ վայրի տեսանեմք ի մէջ եր-
կուց ինդրոյզակցաց, ցոյց է զարմանալի ազգեցութե՛ն,
զոր այն նշանք պատուոյ և առաւելուե՛ ազգէին ի սիրտս
զօրականաց։ Օ՛նոյն պարտ է ասել և զայլոց վկնռօրա-
կան փոխարինուե՛անց։ Այա՛ է՝ որ զզօրականս առնէ
անյաղթականս։

Ա՛յսու օրինակաւ շիպիոնի գովեալ վիբոն, և վար-
ձատուոյց լեալ քաջութե՛ն նո՛ց, ետ կոչել զկալանաւորս,
որք՝ ըստ վերագոյն ասացելոցս էին իբրու տասն հազար,
պատուէր տուեալ կարգել զնո՛ւն չերկուս դասս։ մի՛ զե-
բևելից և զբ՛ազային կարթագինեայ, և զկանայս նո՛ց և
զորդիս։ և երկրորդ՝ զարուեստաւորս։ Օ՛առաջինսն՝
յորդորեալ լինել բարեյաջող առ հռովմայեցիս, և
ժամանակ երբեք զչորքն զոր առնէր նո՛ց յայսմ պահու,
արձակեաց զնո՛սին յիւրաքանչիւր տունս։ Որոց երկրը-
պագեալ նո՛ք, չոքան արտասուախառն խնդութ՛ե, վա՛ռ բա-
րեբաստուե՛ն եղելոյ՝ որում մ՛ի ակն ունէին։ Ա՛պա գոր-
ձեալ յարուեստաւորս՝ ասէ ցնո՛ս։ Ա՛ռ ժամն ստուկ եք
ժողովրդեանն հռովմ՛ակական. բայց թէ բարեմտութ՛ե
գնայք ե՛ն տ՛երկապետուե՛, և մատուցանէք նո՛ք իւրաքան-
չիւր ե՛ն իւրում արուեստի՝ զարժանի ծառայուե՛, վստահ
լինիջիք, թէ ե՛ն յանկ եւանել պատերազմին՝ որ ե՛ն կար-
գեցեալս յաջողութ՛ե, ազատք լինիջիք։ Նոքա՛ կին
քեզ մնայս յաջողութ՛ե, որք պատուէր առին երթալ տալ զանուն իւրեանց՝
գանձատուին. բաժանեցան երեսուն երեսուն. և այս
սահմանայն ընկերութ՛եանց նշանակեցաւ անն հռովմայեցի
՛ի պահպանութ՛իւն։

Ի՛ մնացեալ կալանաւորաց լնտրեաց շիպիոն զանձն
եայսն, և զկորովիս, առ առաւելուլ զվ՛իս իւրոց թիա-
վարաց։ Տաստատեալ և առ սոսա զհաստատութ՛ի՛ն՝ որ եղև
առ արուեստաւորս, թէ ՛ի պարտիլ կարբեգինացւոց՝ ա-
զատք լինիջիք, եթէ և գոք նախանձախնդիր և բարե-
միտ գոջիք ՛ի ծառայութ՛է հռովմայեցւոց։

Ա՛յս գնացք առ կալանաւորս՝ ձգեցին ՛ի նա և ՛ի հա-
սարակապետուե՛ն զարբեկամուե՛ և զվստահուե՛ քղքաց-
ւոց կարթագինեայ. և յոյն ազատուե՛ զոր կալան յան-
ձինս արուեստաւորք, վառեաց ՛ի սիրտս նոցա փութոյ
մնդուե՛ ՛ի ծառայուե՛, վասն զբևելե՛ առաւելուե՛ զո-
րութ՛ե՛ն ՛ի ծովս, ՛ի գ՛ետս՝ ասեմ առ կալանաւորս։
Յետ այսորիկ եդ ՛ի դիպահոջ զմագոն, և զայլ կարգե-

Ա՛ռ Հ· 542։
Ն· Ր· 210։

Ա՛զնուաւոր-
ըստութ՛ե շի-
պիոնի առ
պատանդս և
կալանաւորս։
Պոլիբիոս·
Ժ· էր· 591։
Լիւ· Խ՛· Խ՛։

Ա՛ն ձ· 542։
Ն· Ի· 210։

դենայիս ըմբռնեալս ՚ի նմա . որոց երկուք էին յատեանէ Լրիւցանց , և Հնդեւտասանք ՚ի Ովերակուտէն : Ով սոցա պահպանուեցեր ետ ՚ի լեզիոս , պատուէր տուեալ Ճամիւ փոխի ունել : Լ՚պա կոչեալ առաջի իւր զնմ պատանդս սպանեալացոյց՝ որք էին աւելի ՚ի վերոք հարիւր , յառաջ ՚ի զնմ խանդաղատեցեալ զողայովք ու ՚ի միոջէ , խոստացեալ նոցա ՚ի սիրելիս , թէ յետ սակաւուց տեսջիք զձեր ազգայինս : Յորդորեաց զնս՝ ու ինչ ցաւագնել , յուսացուցեալ՝ ,, թէ ՚ի ձեռս եք : Ժողովրդեան՝ որում ,, առաւել հաճոյ է շահիլ զմարդիկ երախտեօք , քան ,, հնազանդեալ հարկուք . և յարել յինքն զժողովուրդս ,, օտարս շքեղ անուամբ բարեկամաց և դաշնաւորաց՝ ,, արկանել զնս ՚ի լծոյ ամօթալի ծառայուե ,, : Ով այս իբրև ասաց , լսեցորեալ յաւարէ գյանկագոյնս իւրում խորհրդոյ՝ ընծայասրեաց նոքօք զմի ու ՚ի իւրաքանչիւր բնակեցէ և հաւակի . պարգեւեալ աղջկանց՝ խազալիկս տղայականս և ապարանջանս . և մանկանց տղայոց կրտսոցս , և սուսերակս :

Ոչ բարեմարդուեցս , ոչ աղնուական խնամոյս : Հարկեալ ցպատանդս զանուն երկրի իւրեանց , և ՚ի վէր հաւեալ՝ թէ կայցեն յետ ազգէ , առաքեաց սուրհանդակս առ իւրեանց ազգայինս , զի եկեսցեն առնուլ անդրէն զազգս իւրեանց : Յառաջմէ իսկ քաղում քէզբք առաքեալ էին առ նա պատգամաւորս , ՚ի խնդրել չետս իւրաքանչիւր զպատանդ իւր . վասն զի ետ զնս ՚ի ձեռս նոցն վաղվաղակի , զայլոց յանձն արար հոգաբարձուել ՚ի Լ՚. վասն ինչիս գանձաւորս . պատուէր տուեալ գնալ ընդ նոսա քաղցր քաղցրութեբ և մարդասիրութեբ :

Խնասուն գնացք լինելոց նի առ ակն նոյս , որ գան ՚ի պատանդս : Լ՚ն ել· ն՚ն : Պռ՚ն ե՚ս · Ա· եր· 592։

Լ՚մն ինչ պատաղեալ էր յայսոսիկ խնամն , մի՚ի սիկնոց պատաւեալ յոյժ , կին մանդնիսոսի երջոր ինդիրի լինայ աղքայի իւրոցդեաց , զատուցեալ ՚ի խմբել պատանդաց , եդ ծունր առ ոտս նը , աղերս արկեալ արտասուօք , զի յանձնեսցէ պահպանայն տիկնոց՝ ակն ածել իգուրեբ նմ և առնմի : Ը խպիոն՝ որ յատաջն էմայսոյ զմիոս հայցուածոցն , ասպահովեաց զնս , թէ պատուէր տուեալ է իմ՝ զի մի ինչ պակասեսցի նմ : Լ՚այց տիկինն կրկնեալ անդրէն , ասէ . Լ՚ն այդպէսի դէպբ ելմ ՚ի խընդբէ : Լ՚ւ վեճաճէլ ինդ բանիւ վեճալի այսպէսի , ղորշ երայ չէնի

1 Թէ եկեալ են նբ (մտանել) ը և զազգս օտարս՝ հաւատարմութբ իշխանութբ հռոմէական ժողովրդ և դաշնաւորութբ կցորդս ունել , գետան , որ երախտեաբ ը երկիւղիւ քան տեսութ ծառայութբ հպատակս : յանկուցանել տեսրժէ զմարդիկ · Լ՚ԱՒԵ· :

Ա՛ Հ· 542 ։
Ն· Ի· 210։

ցնմ գոհ ։ Ո՞չ ինչ է իմ մտաց ծփուն · ասաք հայեմ՛ի համարձա-
նութիւն՝ զոր ընդ ընդ իւր պարէաչին · անդր՛ի գեղ մանկունք պիչ-
նաց՝ զոր պատանեա ասին յանդիման ։ Ո՛չ՝ ես յայտնիսում եմ գասա-
էն , որ անդորն ես՛ի մանկունդ յայդիկ յամ երկիւղ ։ Ինչեր գնա
առ իւր զգատելս ինդիրելոյ , և զրպտումն այլս՛ի նմին
գասակարգել · որք ամքին էին գերատհասակ , և պատ-
ուելին գնա ոմ իւրեանց մտոյր ։ Հայեաժամ ծանուցեալ
շիպիոնի՝ թէ ուստի էր նոր երկիւղ , ասէ · Ոմոյ ես գողովըր-
դեանն հռովմէացւոյն փառաց՝ երաշխաւորութ է , չըողջագոյանել՝
ըն առաքինութ գրգռ ես ամ ոարբեր արգոյ , նշանակեցայ անարքան
ըն նմանեալ յեմոմ բանակէ ։ Ոչայց գուս ընչեաս ինչ նոր առնը
հանելոյ առաւել ես գերազոյնք՛ի վերայ այդր , առաքինաբար գոս-
ըռնեալ՝ զոր ցոյցանես , ՛ի խորհելը գիայն զպահպանութ յերոյ պա-
տուոյ յայտնչի բազմարդի առնէս երկիւղ ։ Օ այս առայեալ՝
եա գնոսա ՛ի պահպանութեն սպային , որոց վկայեալ էր
իմնատուեն · պատուէր տուեալ նոցա՝ անն ածել այնց
տիկնայ , որպէս թէ էին մարը և կանայք իւրեանց գաշ-
նատոյց և հիւրոց ։

Դարձու-
ցանէ առնոց
վրկանայ զը-
րուրդ մի եր-
նամազան
հրաշագէտ
Ա՛ռելկոս
որատ խոսե-
ցեալ էր ՛ի
հարսնութեն։
Ա՛ւծ երաթ-
ատպետան
իշխանիս ։
Լիե իջ· ծ·
պ-գիէ։ ·
Ժ · 593 ։

Ձայսմ վայրի զօրականք առաջի արարին նիմ օրիորդ մի
հրաշագեղ տեսլեամբ , որ կինքն ձգէր զամենեցուն աչս ։
Հարցեալ նր , թէ ո՞իցէ , և ո՞ր · և լուեալ ևս թէ ընդ
այն ատուրս ամուսնանալ ունէր ը Ա՛ռելկիոսի իշխանի
կելաթիերայ , առաքեալ կոչել գնա ը ապգայինս աղջ-
կանն կալանաւորի ։ Ոչ ոչ ապգ էղև նմա , թէ Ա՛ռե-
կիոս կաճոգին է՛ի սէր ապջկանն , նոյն հետայն իրրև
այն իշխանադուն սպանիացի էկն եկաց առաջի , չև ևս
խօսեցեալ ընդ հօրն և ը մօր , կոչեաց գնա
մեկուսի , և՛ի հանդարտել զսիրտ նր յամ ծփանալ գը
օրիորդին սպանիացւոյ , խօսեցաւ ը նմա , և ասէ · Ոչ-
չինս իսկ եմ էրէսաստղ , և գը այսորիկ մարը է ինչ խօսիլ ընդ էնչ
համարձակուը ։ Ոմ աղջականն էրբև առաջի արարին ոչո հարցնացոյ ,
դանգամայն և սպառազէնն՝ ըն խանդակաը էս՛ի սէր նր · և ար-
դարև գէղ նր հաստատարմացոյց ինչ գայդ ։ Ոչ գմամս ածեալ , գի
էրբէ և էս էրբեմ գէէղ՝ երկրէի գայդ հարցնախօսուն , և չէի գլխովին
պատրաստեալ յերդումն իմոյ հայրենեաց , ըղձայնայի յանդուգնոյ
այդպիսի հանեալ և օրինաւոր էրէց ։ Ոնդամ , գի հաստնէ ինչ արդ
առնել չէղ գայդ երամբիս ։ Հարցնացու չո եղև առ մէզ որպէս ե-
ըն լինել էր՛ի գան հօր և մօր իարոյ ։ Ոմհեցի գնա , գի տատուցէ
չէղ ընծայ՝ արծանաւոր չէզ և ինչ ։ Ոչրախոսեաց փոխարինուելն
գայս գայն խնդրելմ , գի լիցի բարեխոս հռովմէական ժողովրդեան ·
և գիս ըն համարիս լատաբարոյ , որպէս ցոյցան առ ժողովրդ գա-
ատաիս հայր իմ և հօրեղբայր , սորոգի՛ գ փոսալըէր ըն՛ի հռովմէա-

ԱՆ· Հ· 542։
Ե· ·ԲՐ· 210։

զատ ի նմանողէ . եւ ըն էնէ յաշխարհի բայ ի սմանէ ծողո-
վուրդ , որոյ ընդոտունէն էդէ ձեղ առաւել երկիւղալի , եւ բարեկա-
մութիւն յաւէտ ըղձալի ։

Վղձկեալ Ալեքսիոսի յերախտեաց աստի և ի խնդու-
թենէ , համբուրեաց զձեռս շեպլինի . և խնդրեաց՝ զի
իւր փոխան դնիք լիցին նմ երախտաշատոյց երախտեացս
մեծի ։ Վրովհետև ասէ , չեմ բաւական ինձէն զայդ առ-
նել ըստ իմոյ ըղձանացն , և ըստ ազնուագոյնի երախտաւո-
րիդ արժանեացն ։ Յայնժամ կոչեաց շեպլին առաջի իւր
զհայր և զմայր օրիորդին ըստ այլ ազգայինս ։ Խնդրեալ
էր նոյ ընդ իւրեանս փող քաղցրամ յոյժ ի փրկանաւորել
զնա . բայց իբրև տեսին , թէ նա ձրի դարձուցանէ զնա
ի նոս , յոյզք խանարհեալ խնդրեին ժառանգ ընդունել ի նո-
ցանէ զայն փող՝ ոչ ընծայ . վկայութիւն եգեալ՝ թէ այ-
գագործիկ հաձուսք և նորոյ շնորհիւ՝ անթերի լրումն տան
մերոյն ուրախասուք , և շնորհատարուք ։ Ալ կարացեալ
շեպլինն ընդդէմ դառնալ նոցին թախանձագին ողբա-
նաց , ասէ . ընդունիմ զայգագործդ . և ես զայն դնել առ
ոտս իւր ։ Յայնժամ դարձեալ Ալեքսիոս՝ ասէ . Ա-
ես յաւելում յօժիսն՝ զոր հանգերձեալ ես ընդունել յանձերոյ տուն-
զայս փող , զոր աղաչեմ ընդունել չեզ որպէս օգերձ ինչ հարանեաց ։

Պատանին իշխանացուն եւ այնպիսի առատաձեռնութի
և ազնուաբարոյութի շեպլինի այնչափ զարմացաւ , մինչև
երթեալ հուչակ հարկանէր յիւրում երկրի զգործեա
ազնուագոյնի յաղթականին . աղաղակէր բարձրաձայն՝
ի յորդել իւրոց երախտեացն յիշատակի , թէ ,,ի սպա-
,,նիա յայտնեցաւ գիւցազնական ոմն պատանի քաջագն ,
,, որ զամենայն լինքն նուաձէ , ոչ զօրութեամբ զինուո
,, միայն , այլ առաւել եւս յանկուցիչ իւր առաքինութեք ,
,, և մեծութեք իւրոց երախտեաց ,, ։ Վ՚ այսորիկ ժողովէր
նա զօրականս յերկրէ իւրմէ , խմբեալ հազար չորեք հա-
րիւր հեծելոց , դարձաւ յետ աւուրց ինչ առ շեպլին ։

Յետ այսորիկ Ալեքսիոս առ յերկարաձգելոյ գիշեր-
ատակ իւրոյ շնորհատարուքն , եւ քանզակել զոր պատ-
մեցաքն՝ ի վէր արծաթի վահանի . և ընծայեաց զայն շե-
պլինի , ընծայ մեծարգի և պանծալի՝ քան զամ գանձս
և զյաղթանակս ։ Ալ վահան՝ զոր շեպլին՝ ի դառնալ
իւրում՝ ի հռոմ լերդն եւ իւր , կորեաւ եւ անցանելն եւ
հռոմանոս մասամբ ինչ կահից . և եկայ ընկալուցեալ յայն
գետ՝ մինչև յամն 1666 . յորում գտին զայն ձկնորսք ո-
մանք , և առեան՝ ի թանգարանն արքայի , ուր պահի մին-
չև յայսօր ։

Ա՛ռաջի լեցի ինձ առ յապայ դիպողաւն խօսելոյ զնա
ւոր ձերից շիպիճի , որպես աթոռի իակ այլուր Ճոխաբար :
Ա՛ռայ յայսմ վայրի սոխպիմ յիշեցուցանել կարձ՚ի կար-
ձայ , թէ՛ի շահատակութենս զորմէ խօսիմք՝ բացափայլե-
ցոյց նա յանձին զնմ՝ հանդամանս մեծի զօրագլխի : Տե-
սաք , զի խորհեցաւ նա իւրովի՝ խորհուրդ խրոխտ ան-
կարծելի . յոր և ոչ թէնամիք կարծէին , թէ հնար իցէ
նմա մնաբարեաւ : Ո՛ ժամանակ ձմեռելոյ ջանուցանէ նա
պարապրդ և անգործ՚՚ի խրախտութիս և՛ի խաղս . այլ
գլխովին միտ դնէ տեղեկանալոյ՛ի ծածուկ ոմի՝ որում
հնար էր տատարել իւրում խորհրդոյ , և պատրաստելոյ
լուսեաւն զնմ՝ որում հնար էր յանգել զմն ցեղս բա-
րիս : Ոչան զնմ զգուշանայ կարի իմն գաղտնութենէ , և
չհայտնէ զիւր խորհուրդս , բայց միւմ միայնոյ՝ յոր վըս-
տահ էր ոմիւ . և որում պէտս ունէր՝ առ հասուցանելոյ
՛ի կատարուին : Ո՛ գալ գարնանոյն՝ եղեալ գնան զօրն
և տօրմիղն նաւական , չգիտելով՝ թէ յինչ պէտս . և՛ի
հասանել երկաքանչիւրոյ՛ի ժամադրեալ ժամու՛ի տե-
ղին , կարճագիտէ զտանի միանգամայն պաշարել՛ի ծո-
վէ և՛ի ցամաքէ : Իակ արդ՝ զօրագլուխ քաջհմուտ՛ի
մարզս պատերազմի , կարող էր խորհել ինչ դիպողա-
դին : Ոակայն շիպիճ յոյժ ազգասէր և էօթնամեծիւք
ուրեմն էր . և մարթի է ասել , թէ այս եղև առհասա-
չեայ իմն և երեխայրիք իւրոյ հրամանատարութե : Ո՛նա
և՛ի պաշարման զօրն հանդէս չեցոյց իւրոյ քաջասրտու-
և անվեհերութե , բայց միշտ լծորդ էր խմաստուն ընտրո-
զութե : Ո՛ր սեմափուլ մնայ չեցոյց նա , յառաջատես
ոմի , բաւական ոմի , հրամանատու կարևորագին յոմի :
Իայց շիպիճն՝ մեծագոյն ևս եղև , անցոյց զանցոյց և վի-
րև՝ յոմի որ ինչ եղևն յետ առման քղքին և՛ի կիրառուե
եղելոյ յաղթուեն . ցուցեալ յանձին վեհանձնուի , ազ-
նուական միտս , ախորալի ձիրս ընտե շահելոյ զամենեցուն
սիրտս . և որ գէր՛ի վերոյն է՝ ը զնմ , առաքինութե , և
մատուե , և ժուժկալուե արդարև սքանչելի , ոչ յոյզ
առնէ մի՛ի վիպագրաց . իբր զի շիպիճն էր յայնժամ՝ Վաղերիոս Մաք-
դեռահասակ , և՛ ամբոխ , և՛ յաղթական : սիմոս . գ· ք·

Շիպիճն առաքէ զնե-
լիոս՛ի հռ-
ոմէ , տալ
առնիս իւ-
րոյ յաղթու-
թե :

Շ՚խրհրդակցեալ զնմ խորհրդակցուք լեզիոն
սի , եթ՛ի նա զնի՛ի հինգ կարգիսն յոկտաւուց , և և-
գէշ յայն զմագոն և զծերունիս ծերակուտին կարքեգդա
նացաց զնալանաւորեալս ը՛ նմա , առաքեաց՛ի հռոմ ,
տալ զաւետիս զնոյն յաղթուե : Ո՛ն ունէր , թէ զնի
զնի՛ի վը՛ իրսլուեց սպանիոյ՝ անտանօթ չտնէին ինչ յոյս ,

Ա· Հ· 542։ Ն· Ք· 210։ Պ·ԼԷԲԻՈՆ· Ժ· 594։ ԼԻԼ ԻԸ· Ծ։

'ի լսել զնոր յաղթուէին՝ անդէն վաղվաղակի քաջալերեաւ, խորհիցին սրտի մտօք եւ քան զեւս յառաջ վարել զայն կռիւ։ Իսկ յայնմ վայրի ետեղի կալաւ առ Ժամանակ մի 'ի նորն կարթագինէ, 'ի մարզել զնաւամարտիկ զօրս, եւ 'ի ցուցանել տրիւռնից՝ թէ զնոր պարտ իցէ նոցա մարզել զցամաքային գունդս իւրեանց։ Յառաջնումն աւուր անցին լեգէոնք զհնեալք՝ առաջի նէր, քառամղոն տեղակալուած։ Երկրորդումն պատուէր էտ, զի ամբոխն առ զրանս իւրեանց սրբեսցեն։ Յղկեսցեն զվէնս իւրեանց։ Երրորդումն առաջի արարին գունդք առ աչօք պատերազմ, պնորզմեալ զօրականաց փայտեղէն բեթածայր սուսերօք, եւ ձգէր 'ի միմեանս զեղարդունս բեթածայրս։ Իսկ չորրորդումն տուաւ նոցա հանգիստ 'ի զբօսանս։ 'Ի հինգերորդումն դարձան 'ի մարզս առաջնոյ աւուր. եւ ցորչափ զտեղի կալան 'ի կարթագինէ, պատաղեցան հանապազ զօրականք յայս փոփոխ աշխատութիւն եւ 'ի հանգիստ։

Ել անտես արար եւ զՀեծելազօրն, պարապածեալ զնա առաջի իւր ըստ պէսպէս պիտոյից, եւ ըստ ազգս ազգս դիպուածոյ, որոց մարթ էր լինել ըստ առաջ. եւ 'ի վեր ըստ զամ՝ մարզեր զնա յառաջ խաղալ ընդէմ թնդանօտին, եւ յընկրկիլ յետս, զի 'ի վաղվաղել զչու, կայցէն իւրաքանչիւր յիւր շար. եւ զի գումարտակք պահեսցեն յիւրեանս զնոյն հեռաւորութիւն. որովհետեւ չկայ ինչ վտանգաւոր իբրեւ զդիմագրաւել 'ի մարտ զՀեծելազօր՝ որոյ չիմանիցէ հպե շար։ Իսկ զօրականք նաւահանդիսին խաղացեալ 'ի խոր ծով 'ի խաղաղական պահու, փորձ փորձէին երանգութիւնս իւրեանց նաւաց՝ նաւահպանութիւնք։

Ի. Յս հանապազորդեան մարզք արտաքոյ քնքին ընդ ծով և ըստ ցամաք՝ ընտելացուցանէին միանգամայն զմարմինս և զոգի զօրականաց 'ի ստոյգ մարտս։ Իսկ արդարև հռովմայեցիք այսուհիկ անընդհատ մարզիւք, անխոնջս առնէին զիւրեանց գունդս. և ընտելացուցանէին 'ի պահել ամ ուրեք և յամ ժամ զբարեկարգուն զինուորական անվրէպ։

Յայնմ վայրի լսելի լինէին ըստ քնքին դիւնդիւնք ազգի ազգի արուեստաւորաց պատաղելոց 'ի հնչեակս գործատունս՝ 'ի կազմուել պէսպէս զինուց, և 'ի հանդերձանս ամ պիտոյից պնորզմի։ Օ զօրագլուխն յածիւր ամ ուրեք, ընթերակաց լեալ մարզից նաւահանդիսի և լեգէոնաց. և ուշ եդեալ զմեծ մնոն տունջեան ազգի ազգի գործատուորութեանց՝ յոր պատաղեալ էին անհամար գործատուորք,

Ընտիրն մարզել զզօրականս ըստ ցամաքի և զծովս։

ի՛ք զի փութայ սկզբանէ՛ի գործատունս և՛ի վիճարանս։ Ընդ ս· 542։ ն· ի· 210։

Յամի զոր պատմեցաք ցայս վայր զոյաշարմանել, և զաւժմանէ կարեթագինեայ, և զդիպուածոյ ջհետ եկելոց՝ պահասիցի արդեօք՛ի շրջիսն գիծ ինչ կիբերանդ՛ի կենդանագրութիւն կատարեալ գօրագլխի ։ Ի նկարագրել պողնբիոսի Հարտար ձեռամբ զայս կենդանագիր , որ չէ ինչ՝ քանզի՝ այլ՝ իսկութիւն , յայտ է թէ իւր միաք էին ուսուցանել ապագային , և առաջի առնել զօրագլխաց և սպային զօրաց , յանկաւոր դաղափար՝ յարդարելոյ արս բնտիրս՛ի պատերազմ. մի զի այս իսկ է մի՛ի գլխաւոր վախճանաց պատմութեան ։

Շիլիոն դառնայ՛ի տաղրակոն ։ Պղտիկ· Ժ· 594։ Լին· ին· ծ։

Իբրև Թուեցաւ շիլիոնի՛ թէ գունդք իւր մարդեցան լիով , և քիչ է անվտանգ յաշատանել , մի ամիրայութեամբ նելոյ իւրոյ զնա , և մի Հողոյ՛ի նմա պահակապանս , եւ՛ի Հանապարհ երթալ՛ի տաղրակոն . և Հանդիպեալ գՀանապարհայն գեսպանաց ապստոյ ազգաց , զոմանց առ ետեղ պերն՛ի գլուխ տաղաւ . և ոմանց առաց լսել՛ յոլոժամ Հասցէ՛ի տաղրակոն . ուր պատուէր տուեալ էր նմա դաշնաւորաց Հնոց և նորոց՝ յանդիման լինել նմա ։

Կաղքեդոնացիք կեղծաւորին զիրենս ։ Լին· ոե· ։

Ի ռումն կարեթագինեայ արկ՛ի կաղքեդոնացիս աՀեղ տաղրակոյս ։ Օ զօրագլուխք նշ զառաջինն Հեղձուցին ըստ լսելն . բայց երբէք այլ սի կարացին ծածկել , և սի յանլսելոյ լինել , քանզացան ըստ կարի ընդ վայր Հարկանել գկնեայ յաղթել Հաղթելն , ասելով . ,, Ի միայն ՝ քիչք է՝ որ ,, գող՛ի գող առաւ . բայց և այնպէս գոյնն այն իբրև բա ,, ւական եղեն վերացուցանել զսիրտ մանուկ զօրագլխին ,, որոյ յոխորտացեալ՛ի ժպիրչ ուրախութէ , զայն գուշ ,, նաքեայ օգուտ կարծէ մեծ ինչ աչխարհակալութէն , և ,, նշանաւոր յաղթութէն ։ Այլ՝ ի լսել նմ , թէ երեք զօ ,, րագլուխք կաղքեդոնացւոց երիւք իւրեանց զօրօք դի ,, մեալ գան՛ի վէր , յուշ լինի նմ՝ աղէտք իւրոյ առջմի , և նկուն արասցեն սի սակաւ գնորայն վայրագութէն և ,, զգուշոզութէն ,, ։ Վիճեալ ծառայէին զայսպիսի զրոյցս՛ի ժողովուրդն և՛ի զօրականս . բայց սիրտ իւրեանց վըկայէր , թէ քանի՛ շնաս էր նշ կորուստ կարեթագինեայ , և քանի՛ օգուտ էր այն առ յապայ իւրեանց թշնամեայ ։

1 Աշխարհակալ եկաւորութէ առաւել, և որպա թէ միօրեայ գոզուն՝ յետ այնորիկ ոչ ոք ոչ ոչ ոչ

ՔԱՐՏՈՒՂԻ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

Ի վերայ Հայկերուքեայ Հռոմայեցւոց։

Վասն՝ զորմէ խոստացայ խօսիլ՝ պահանջէր երկար ձառ, եթէ կամք էին ի հիմանց ի վեր քերել զանն. այլ ես ըստ սովորութեան՝ շատացայց տալ համառօտ ինչ տեղեկութիւն։

Հռոմայեցիք՝ թէ ձգիւս խօսիցիմք, ուտէին միաձաշակ[1]. և այն էր ընթրիքն։ Այո՛ ուտէին ինչ սակաւ ի միջօրէի առ հաստատելոյ զսիրտս, զի կարասցեն ի տակալ կերեկոյեան հայկերոյթ. այլ այս ձաշ թէթև՝ ոչ կոչիւր Հայկերոյթ, ոչ և ոչ նախաձաշիկն, և նախընթրիքն՝ զոր տային տղայոց։

Ժամ ընթրեաց էր ինններորդ կի տասներորդ ժամ տունջեան, երեք կի երկու ժամաւ յառաջ ի մտանել արեւու։ Այսժամ միա դնէին լուրջ իրողութ. և այն էր ժամանակ, յորում վերծ ի վազանաց՝ առնէին ընդունելւոյն բարեկամաց։ Կանխել ի վայս ժամ՝ ի ճոխիլ ի սեղան, ըստ ողբատիսոն էր կշտաբել պիւն, և դման ինչ նորա խորել։ Որ և կոչէին ղատայուքն տունջեան։ Կսխիլ ի սեղան կանուխ՝ ազգ ինչ էր խենդշուճ, յորմէ իմաստունք խորշէին։

Ի հռոմ յառաջ ի զընթրիս լուսցեալ լինէին միշտ ի բաղանիս՝ որ պիտոյն էր. մի ի մաքրութի, զի չէին ի սովորուճ առ հռոմայեցիս սպիտակ դաստառակաց սեղանոյ. և երկրորդ ի սրել ախորժակ կերակրոյ։ Ուճտունք և բարեկիցիկք ունէին բաղանիս ի տունս իւրեանց։ Պլինիոս կրտսեր ի ստորագրութի իւրոց գեղական դաստակերտաց, վկուսյանէ՝ քանի մտագրուճի էր նի յայժամ շինուճ բաղանեաց, յորս էին ամ պէտք առ անձին գիւրութի։ Հողմվրդեան էին բաղանիք հասարակաց. որոց ոմանք էին մուծակաւոյք, յորս երևեր թէ մուծագործութի ինքնակալաց կամէր պանծալի հանդիսանալ։

Ընդ ելանելն ի բաղանեաց՝ յառաջ քան զմտանելն ի սեղան՝ սրկանէին զիւրեամբք հանդերձ յաւետ կի նրուազ, ըստ պահանջել եղանակին. և տանուտէրն երբեմն

[1] Ճաշեմ սակաւ՝ որչափ արգել՝ գոլ բաւական, ըստ ողջոյն՝ տակալ ժուժել սինորոյական։ Ուիտրուու. նրպեն-քանուրնեց գնրւ ա. նրպեն՝ ը. տուչ 127։

պարծանս անձին համարեր տալ իւրոց կշռանականաց արկանել ևս մեծագինս ։

Տեղին՝ ուր ուտէին , կոչիւր գոթլնհոմ, ոյր թէ եթէ նէաո , վր զի շուրջ էին զեզանով երեք բազմոցք ։ Մեզանք ի սկզբան ժամանակս էին ձևով պէսպիսակք. քառակուսիք , բոլորակք , և կիսաշրջանակք ։ Այս խօսեցայց միայն զառաջնոց , որք էին յառնախք ։ Ի սոսա մի՛ ի չորից կողմանց մեայր թափուր և ազատ , առ մատուցանելոյ զկերակուրս ։

Զառաջին ժամանակս ուտէին հանդիսեցիկք նստեալ ի հաստարակ նստարանս , ըստ կրեատացւոց և սպարտացւոց ։ Այլոց զինն մեծաւ՝ ինձն սովորութի ընկողմանելոյ յատեալ իւրեանց. սովորութի՛ն որ կարծի եկեալ առ նմա յասիոյ և ի յունաստան ։ Այլոց սիկնայք պահէին ընդ երկար զնաիանի սովորութի՛ն նստելոյ՝ ի սեղան . սովորութի յանկարգին կանացի պարկեշտութի՛ն և ամենախոնժութի՝ ։ Պատմ. Վեր. մաս. վաղերիոս մաքսիմոս , թէ՝ ի կոչնսնս կրծքի՝ որք պատ- ք. ։։ բաստեալ լինէին չնծոց և չնծուհեաց , չնծուհիք նըստաէին , այլ չնծք ընկողմանէին ի բազմոց ։

Այս միով միով յերկոց կողմանց սեղանոյն կայք իւր բազմոց , և իւրաքանչիւր ի նոցանէ Տորկօրէն տանէր ելս անձինս . երբեմն և չորս և հինգ , բայց հազիւ երբեք ։ Այնին բազմոցք ծածկեալք գորգօք , և զարդարէիք բարձիք ի պէտս կոչնականաց ։ Ի սկզբանէ նիւթք և ծածկարանք բազմոցացն էին անպաճոյճք . բայց յանցնել ժամանակաց զեղծուն եմոյծ մեծապանծ չքնաղութի՛ն ։ Այս [1] զէզնսուն էին յասիոյ ։ Ի յաղթական հանդէս կամ մանկասի , երևէցան նախ առաջին ի հռոմ բազմոցք պղնձիք , գորգք , ծածկարանք կերպասիք նրբանուիք և պատուականք , և Սպասաւորք ձարտարապետք և մեծածախք ։ Այս սակայն այնք նախասկզբանք էին , և ոյր թէ սերմանք այնմ կարծելեալ կիրթ ձաշակելեաց , զոր յետ ժամանակաց այլք ձարտարապետք և հրաշամիտք [2] ի նրբել առաւել զ զառաւել զղեկսուն ,

1 Տարաշխարհիկ զեղսութեան ծագումն՝ ՀԱքսիական զրուէն ի նեբքս ի քաղաքն Եմեսա ։ Նախ առաջին բերին ի հռոմ բազմոցս պղնձիս, պատառակաբս պատուականս , և ապատանոցս ։ ։ ։ Եւ սակայն այն ամ յայնժամ երևելիք՝ հազիւ թէ սերմանք էին հանդերձելոյ առ յառաջ զեղսութեան ։ Ա-

ՀԱՍ ։ գիրս լԹ ։ գլսխ ՀԸ ։

* Սպասաւոց ։ ՅՈ գործոն , որ է առ լսող սեղանոյ ։ յորում գնին զանազան ըստ պատս , կմ անօխե սեղանոյ , սփռիչս , բաժակս , ևն ։

2 Մասց՝ որք արդ ասաւորքն էին և առաք ի գիւտ հնարից զեղսութե՛ն ։ ՊԱՀՍՈ ։ Թ. ք ։

միաբանութեան և յանձինս ձգել զշնայլուձեն , ցոյն վայր հասուցին , մինչև Թուխլ անհաւատալի :

Ասացաք իսկ , Թէ կոչնակնեք յառաջ քան զնոմ մոռանային ի բաղանիս , և ապա զգենուին հանդերձս վայելչականս սեղանոյ : Յառաջ ք զգաստիլ եւրեանց ի բաղանեաց , ի բաց դնելին յառաւտել վայելչուն զհագուստս . օծանելին ևս յիւզս անուշոնս , և ծաղկեայ պսակ ի գլուխ արկանելին , և այնպս մատչելին յիւրաքանչիւր բազմոցս :

Ակնջն առնելին հայկերուէ , միշտ նուիրանօք և մաղթանօք առ դիս , տեղեալ ի պատիւ նոյ սակաւ ու գինի ի վեր սեղանոյ . սովորութեն նախնեաց կարի ինն վաղեմի , ոյր երևի առ Համերոսի և Վիրգիլեոսի : Վիրգ յառաջին անդ կոչնակն՝ զոր ետ էնէասայ , մատոյց ի դիոսի զաղօթս իւր , և ապա տրաք նմա նուիրանս :

Կոչնակք էնէասայ . Բազմութիւն ոյ :

Ի յս այսպարոյսուն էր Տղեկաց , ոյ յիշատակի ի Վասիլեոսէ ինչ ընծայելոյ կուինտիլիանոսի . ի սեղան մտեալ , յոր էբեն գնամ , ըմպեմ ի գրգամ : Յաւելիք յանկ հանելին զկոչունս՝ որպէս սկսանն , յո մաղթանօք , և նուիրանօք . որպես երևի ի բազում տեղիս Վարդյական ի մատուց պլուտարքոսի : Ընդմիջեալ ի ճոճ աստանօր չիուռուլ զթագրմանութիւնն յունական ասից հեղինակողոսի , որ է կարի ինն այսմ ի դէպ . ճանչ և ասէ աբեթիելոյ ընդնանեան . բայց նախ յիշեցուցո զձեզ : Յայնժամ բէրաս բաժակ նուիրեալ ամ դանդրեանց . և այնպէս չանկ ելին կոչնակ : Ի յս գործ կրօնի ի սկզբան և ի վերջ կոչնոց , էր ոչ Թէ հասարակաց վկայուն ինչ հեթանոսաց , ճանաչելոյ Թէ զկերակուրս զոր առնուին ի պէտս , ընդունելին յատուկ տաճարունէն ոյ : Եւ վ այսորիկ ամ նախնի հեղինակք միշտ խօսին զսնոյ լինել նուիրեան ինն : Տակիտոս կոչէ զարարողութիւնս որ լինէին ի կոչունս , սրբազան խորհրդոց սեղանոյ :

Հեղինակք . եթէ . ի վերն :

Տարեփոխ . ժե . դէ :

Ոզբալի ինն է , և ցոյց մեծի մուսայուէ ոյ , զի սովրուէին նուիրագործելոյ ըստ իւրաց ինչ զսկիզբն և զվերջ կոչնոյ աղօթիւք և գոհութ , պահեալ յամ ժամնակի առ հեթանոսս , արդ առ մեզ խոտոր խափան երևի ի սեղանս գրելի ամ առաքանոյն և մեծատանց . և այլ

1 Ո՞վ մեծդ Ոմիդ (զի ըզքէն պատմին
վանատաբ կարգաց՝ դու հասուչ նախկին .)
Տուր այսմ աւուր՝ դու բարերարդան
սիւբեան բընակաց՝ և եկաց ա՞ ըոյեան . . . . .
Ըզքանս ասացեալ՝ նոյն հեռասյն ծորեաց ,
ի սեղանի անդ՝ զսուրճի գերազանց . . . .
Եղնեան . գիրք ա . տող 735 :

ոչ պահի բայց առ նոսկականս . մինչև ի սուտ խոկ ըս-
կիզբն լինել Տարեւանցուած : Ի յոյսի զօրաւոր է չար օրէ
նակ ունել ծառայից և ժանտաբեր :

Հետ կատարելոյ , որ ինչ վայել էր կրօնի , կարգելին
զոք Եպիսկոպոս . և սա կարգէր զօրինս՝ զոր պահել ու-
նէին անտանօթ , և զԹիւրբամսկայ : Օ Եպիսկոպոսքն
պատիւ որոշէր հասարակօրէն վիճակին :

Օ՞ոտ ՝ Ի՞ոպղէի՝ կարբէոցէ պէտ՝ ի գիներբոտա : Ա-
ձա՛ ու՛ վիճակաւ՝ ընարեցեալ գինուոյս՝ ըզպէտ վերձառոտա : Ա-
րինակ իմն . պարտ ի վէր դնելոյն երբեմն ըմպել այն-
չափ բաժակ , որչափ տասը կային յանուանն անձին՝ որք
կենայ վա ըմպելին : Հետ առնել ՝ կիկերան , ի՛ վերըն՝
որ առ ոտն հարկանէր զնա օրինս ժողովրդեանն հռով-
մէականի , Օրինաց անդանդ անվրէպ հնազանդեր : Ա՛յ
գայս արարողութի՛ն խնդուէ և գուարճանէ պահչին և՛ ի
կարգաւորս կոչուելոս : Կատան ՝ համարակալ տասը , ի՛
այս պատիւ կոչնապետուէ , և այս ազգ օրինադրութի՛ն ,
հաստատեալ վաղնջուց սովորութի՛ քաղցր է ինձ յոյժ :

Յամր է արդ մատուցանելոյ ի սեղան զկերակուրս :
Ի՛ մեծահանդէս կոչուելս ատրուկը ՝ ի՛ ներհակազգեացք՝
արկեալ զիւրեամբք զենջակս սպիտակս , բերելին զսկա-
ւառակս կերակրոց շքե՛զ արարողութի՛ : Գայր գինի ՝ Ա՛ն-
զանաբաչին , որ աջողաձեռն յօշիր և բաժանէր զմիս ,
(և գՀաւ) Ձնարտար , յոլովակի և ներդաշնակ իմն չափ
մամբ : Ի՛ յերկաց կային առ սպասաւորսն , որոնցն՝ի
ի մատուցանել զբաժակս , ի՛ ընուլ գնա գինեաւ , և ի՛
գնոխել զսկաւառակս : Պպասաւոց՝ էր այն կոգնի սրահի
խրախուսէն , ուր տանուտէրն շքե՛զ երևեցուցանէր գիւր
մեծագործուե՛ , ի՛ ցոյց արկեալ բազմութի՛ն յոյժ ոսկի և
արծաթի սպասուց և բաժակաց՝ զրօշելոց ի քաջ Հար-
ուածոց , բազում՝ անգամ և ահաւակուռ յօրինեալոց :

Ի՛ն կոչունքն նոյ՝ ի պէսպէս կերակրոյ՝ ունի առ մեզ :

Ա՛ռաջիկ , տաքնէրէն վէրուս : Ա՛ն բան նշանակ ոտքանոր ըբաշ-
խումն չ՛արեւոտքս խաղալիկ տուէին :

Ա՛յս Պրեսուոր անուշտա և փու-
թաշան , որ այն երբեք հնազանդէ-
ցաւ օրինաց հռովմէական ժողովրդ
դեան , ամ փութոյ ունդուէ հնա-
զանդեր օրինաց եգելոյ ի գիներբ
բուս բաժակաց :

Ի՛ջոյց զիս բերկրեցուցանեն և՛ կոչնապետութի՛ն և՛ սահմանադրեալք , և՛ այն բան՝ որ
ի՛ սովորութի՛ն նախնեաց ի բարձե-
րից (կոչնականէ) անտի ի՛ կեր ու
ծի չարքուսն բաժակաց : Կիներն .
չաղոտ ներոնէ . համար 46 :

Ձոյլք սպրիաց սպիտակագոյ-
ցից , և ջոկք պտնապատշտ սպաս-
սասրաց սիսածանեալս ածեալ ընդ
մէջ : Անն :

Ձին կարէ զպատուական հաւս ,
և ընդ կուրծս և ի՛ յետոյս՝ կանա-
նախակ չարժմամբ չբիեցուցէ՛ զսլ
Ձարթասը ձեռն , չոչէ չանդամա-
թիւս : Անն :

Ա՛ռաջիկ Տաշ է· գեր·
ի՛· պղ· 25 :
Տաշ է· ա·
պղ 18 :

Լաւ ինչ՝ ի նո՛ն նշանաւոր և յիշատակաց արժանի. զի առաջին կերակուր նոյ էր միշտ թարմ ձու. վէց և աւել տղամարդոսն՝ ի չոր գինի՝ ի նիւթ, նշանակի՝ ի սկզբանէ երկնային ուխտին. վասն զի նոյ գինի՝ ի վաճառ։ Իբրեւ եւս, թէ պատրաստէին զպատուհասն՝ ի վէր այլոց սեղանոյ, և ո՛չ՝ ի վէր այնր՝ ուր զկերակուրն կերան. վէց և զաւագեալն վերդիւլեսի՝ երիցսուրբ աշխարհս պարգեւ հաձելի, ու՛ր կայն՝ ի վէր յեաթն հանգամանս. յորս էին պտուղք անեփք և երիվեք, չաբարելինք, կարկանդակք ալիւրք, և սոցին նմանք, որք և հնարի անուանք կոչին հաղորդաբերիք, կի՛ կրապա։

Լաւ. գոլ լեհարէն. կի՛ պելլոնա։

Երբեմն ի ժամանակս հաստարակաբերութեանն կոչունք թէպետև անպատշաճք, հանդերձեալ լինեին յարգարութեան, բայց առանց նորահասոյ զրգանաց։ Օ ուարձութիւն և ազատութիւն՝ որք կայիմ բացատիայլնին, ընդ զուարճութեանն և հաստատութեան կենդանատարութեան՝ նին նո՛ր գլխաւորք հանդիսանք։ Կատուն հանդարտակ՝ այր ծանրաբարոյ, զուարճանայր՝ ի սեղանին, և՝ ի քաց դներ յայիմ վիւք ծանրուն. էրևևք հակառակ ուրախութեանն, ըմպեր մտագիւր և ստէպ, քայց միշտ չափով. նա ինքն վկայեր զանձն, թէ ինչ կաճոյ են, որպէս՝ ի խրախճանս հանդիսից։ Յորժամ եր՝ ի գնոյ իւր, տրաւիրեր յայիմ օր յընթերցիս՝ զոմանս յիւրոց բարեկամս մաղ մտակապիկ, և կենդանիք ըն նո՛ր ուրախութե. ցուցեր թէ այր է զուարճասիրա յընկերութե, ոչ միայն ըն հատակակից իւր, այլև ըն գնահատակ, վն փոքձ լինելոյ իւրոց աշխարհն. և վն զի նա ինքն ախանատես եր և սակաւ ջալուր բազում հետաքննին իրաց, որոց ունկնդիր լինեին յօժարու։ Ասուեր նմ, թէ սեղանն եր ու՛ր եմանկաւոր միջոցաց ծնուցանելոյ և պահելոյ զարեկամութե։ Ո՛ սեղան նո՛ր հնդկօրէն զոյիք եին զգաստից բարի և քաջ քնքշացող, չլիներ ինչ զոյից զատաքարոյից, և զպաժանեաց, զորոց ոչ թողացուցաներ կատուն՝ թէ ասացի ինչ, ոչ բարի, և ոչ չար, ուշի ուշով՝ ի քաց արարեալ զանձին։ Օ ուարձութե՝ խօսակցութեն եր՝ որ քաղցրացուցաներ նմ զկոչունս յերկարեալս. և սովո՛ր եր ասել. չնորհ ունիմ զձերուէս, որ նուազեալ չիս զպէտս ուտելոյ և ըմպելոյ, փոխարէն յանձնեալ ինձ զշատակ քաղցրութե։

Կիկերոն. յաղագս ծերուե. հատոր 46։

Պլուտարքոս ի կոչն. էր. 551։

Ես ունի զուարճութե զուցաքաղցրութեց, բերկրիմ ես և դնացուցանեմ կոչունս, ոչ ըն հատակակցաց միայն՝ (յորոց սակաւք յոյժ մնացին) այլ և ըն ձերոյն հատակի, և ըն ձեզ։ Ես չնորհ ունիմ ծերութե, որ յաւելս զանձին զուցաքաղցրութե, և զսփնելեաց։

Կիկերոն. յաղագս ծերուե. 46։

կենդան. յաղթ. համար 45։

րուե կենցաղավարուե ։ Լռանկ սա հանձարեպ գննուե ՚ի վը տարբերուե անուանց , որով անուանիչին զկոչունս՝ յոյնք և հռովմայեցիք ։ Յոյնք կոչէին զայն ախթճաթն . յո գեներիտ կիմ նրանդ . որ յատկապես նշանակէ զժո ղով անձանց , որ ոտքն և ըմպէն ՚ի միասին . որով ՚ի թուէր , թէ տային ՚ի կոչունս զատաւելուին այնմ՝ որ չէ ինչ ար զոյ ։ Լատ հռովմայեցիք կոչէին գոնվէնտոմ , այն է ընդհանրապէս . յոր ժողով անձանց կոչեցելոց ՚ի մի վայր , կենալ և խօսիլ ըստ միմեանս զոյգս մնացիս և զատարձակիս , մի զի այս է իսկապէս կեալ ։ Վասն [2] ասէր կատոն . զատարձակի է ինձ ՚ի կոչունս , այլ ընուել զորովային , այլ՝ ընկերասէր և կենակցասէր իմոց բարեկամաց ։ Կոչունք որ առ մեզ լինեն յիմ արդեօք այսպէս ։ Ըստ եւի , թէ յանձն առցի փոյթ բարւոյ՝ ծախս առնելոց վը մնացի իրաց ։

Օ եղեալ ասէրյ՝ իբրև ՚ի պարտուէն մնասնեցաւ , էանց վազվազակի ՚ի հաւտ , և ապականեաց զսեղանս , տղ և զայլ ևս [3] ։ Խնդկատակ , դերասանք , կանդակ նուագածոք , և կաքաւիչք ընկերեին այնմ իբր ՚ի բարւոյն ։ Կոչունք հանդերձեցան փութով պնդուելոյ և բազում ծախիք ։ Յայնժամ՝ ասէ տիտոս լիվիոս , խոհակերն՝ զոր առաջինք ինչ ոչ համարեին , և ոչ ՚ի պէտս վարեին , եղև արդյ ոք . և որ յայն վայր էր համարեալ ցածուն և անարգ արուեստ , համարեցաւ գործաւորուելի և արուեստ կարևոր ։ Յառաջեալ ետրն օր ՚ի զոր , և եհաս յայն սահման , որ թուի անհաւատալի ։ Խրախճանուիք լուսինք ՚ի ամենայն ևն յայսմիկ ։ Զգեցան [4] յայնպիսի խեղաթիւրը օտարոտի ձաշակս , մինչև կերակուրք՝ զորս վարեին ՚ի կոչունս , չէին ինչ արգոյ . բայց միայն իբրեանց անգիւտ , և միայն գանձասպառ թանգուեն . և ոչ թէ միայն ընտրականուե իրեանց և ներքին յատկ՝ զի՝ ամ ամ այլ բաւական է յատկանուե դնել զանգ ամ ազ-

1 Ջիսր՝ ևս փոքրագոյնն է յոյնմ, զայն ամենագոյն ևս ցուցանել ևրևսցին ։

2 Եթե ոչ այնչափ հետաւոր զկոչնոց զատարձուն չափիճ , որչափ և բախտաւոր բարեկամաց և զրուցիւք ։

3 Յայնժամ վարձակք , կանդակք ջուխտահաւոք , և խրախճանական բերկրանաք խաղալկաց՝ յատկեան ՚ի կոչունս ։ և նոյն խոկ կոչուէք՝ ամենագոյն ևս փութով և ծախիւք սկզբան հանդերձիլ ։ Յայնժամ խոհակերն՝ որ ՚ի հինան անդ էր անարգագոյն առուրկ , եղև ՚ի յարգի առկ արկուէ և կիրառուէ ։ և որ ծառայելն էր՝ պատ ՚ի տակի լինել արհետից ։ Լիվ ։ գ ։

4 Ջատաքի եգեալ խորհիկն՝ ոչ ՚ի համոյն , այլ ՚ի ծախուց անտի կշռէին։ Պոլաբ՝ ՚ի ներբողեանն ընդ՝

Ոչ թէ ատացելոցս . որպ ոչ զարթնուն քիմք , բայց ատ պատ ուական կերակուրս . ատացն պատ ուական առնէ՝ ոչ ատիս համն , կիմ քաղցրութեն ինչ կոկորդի , այլ ցանցառուե , և դժուարուին հանդեպանաց ։ Աննիա . յաղագս փե ղարոն առ ելիա . ։

ջոյն . ոմն ասացաւ զայնմ հռչակաւոր Լպիկիոսէ , [1] որոյ անուն առեալ ուսուցիչ լինել քաղցր պատառոյ , ասպա-
կանեաց վիւբ դար :

Աւենքա՛ի կենդանագրել զայս ասպիկիոս , նկարէ կեն-
դանի գունովք զնկարագիր առն զգայականի և փափ-
կասիրի , որ կամիցի լափլիզէ , կիմ զի այսպէս ասացից ,
ձաշակիւ ուժմ առ ուժմ գՏեղտութիւն [2] ամ զգայարանս
իւր : [2] Ցեսէք՝ ասէ , զասպիկիոս ոք յերեսաւ՛ի բարձ վար-
դալից , որ հայի՛ի մեծապատրաստ յիւր սեղան , հաձել
զլսելիս քաղցրանուագ եղանակութիւք , զաչս կախարդիչ
տեսլեամբք , զհոտառելիս անուշահոտ խնկեղեաք , և ըզ-
քիմն քաղցրաձաշակ կերակրոք :

Լղճին [3] ժամնակս ժամնակս բազում իմաստուն
կարգաւորութիք , խոփան արկանել չափաւանց ծախուց
կոչնոց և խրախուճից : Լուսկիճն եղև յամին հնգհարիւր
571 , առ հիւպատոսութ[3] փաբիոսի , և Ա. կղղիոսի .
և կոչեցաւ օքէնդ որփեան . բայց զեղխուճն՝ որ բուռն է ք
զօրինս , խորտակեաց զնմ[3] Թուսք՝ զոր ջանացան [3]գիմ
գնել՛ի պէտս ժամնակս , և ինաց միշտ յաղթական :
Ա կայր տակիտոս , [4] ել զեղխուճն սեղանոյ՝ որ առաւե-
լեալն էր՛ի հարիւր և աւելի ևս տասց հետե , առ վեհ-
պատճառսիս նուազեաց մ[4] տակս . և՛ի սպոպէս պատ-
ճառս այսր փոփոխուճ՝ բերէ ինչ մի , այսմ ինքնակալն
կարի իմն յարգական : Պատէր՝ [3] ասէ , վեհպատճառս
յիւրում սեղանի և յիմ գնացս իւր՝ զնախնի պարզուճի
հուսմնայեցուց . և մեր բազում առ հնորհս իշխանին՝
մի՝ք զմի ըղձանալին լինել նմանող նմին : Լյսպէս օրի-
նակ նո՛ր ազգու՝ք զիմ օրէնս և՝ք զիմ պատճառսիս պատ-
ժոյ՝ զօրեաց՛ի սուղ ժամնակի ուղղել զՏարկաց ան-
կարգուճս : Լյնմ լինիցի և յիմ պետուճս : Յորժամ որ
ձերն է և մատակարար վարձուց՝ զկոչին ունի զառաքի-
նուճ , յայնժամ պատուճն , ակնկալուճն , պաշտպանուճն ,

1 Ասպիկիոս՝ ուսուցիչ գիտուճ խոհակերոցին , վարդապետութիւն իւրով ապականեաց զդարն : Ա-
ՆԷՄ . անդ . Ժ :

2 Տես զնոսին (զնոմինոմանոս և զասպիկիոս)՛ի բարձրաւանդակ վարդ-
մունեաց հայել՛ի խաղանոց կռուանց, զակռնջս զուարձացուցանել՛ի հընչ
չիւն ձայնից , զաչս՛ի տեսարանս , և զքիմն (յազգս ազգս) համոց :
Ա եղկաչօչափ և ազուական չըմ-
մամբք հեշտացուցանեն զբովանդակ
մարմին . և զի մի ունդուճք՝ անմասն

կացցեն՛ի ժամուճ , պէտս ոչ ծախ-
նէլեօք ընուն զտեղին՝ յորում պագ-
չուուճեն կատարի յուզարկաւո-
րութիւն : Աննէմ . յազգս երկրնի
կնաց . գ :

3 Գրչաւոր առաջնորդ խոսա-
կրճուճս եղև վեսպասիանոս , նոյն
ինքն՛ի զգեստս և՛ի կերակուրս՝
նախնեաց նմանող : Յայսմանէ ակ-
նածուճն առ իշխանն , և նմանակ-
ցուճ եռանդն՝ զօրագոյն (եղև) ք
զպատիժ պատուհասի և երկիւղ
օրինաց : Տաճիտոս . Տարեգր . գ . ԽԵ :

և ՟ք զնմ օրինակ իշխանին մեծաւէս ազգէն ՛ի սիրտ հլ-
պատակաց . և կարողանան խոպատ բառնալ , կամ գէթ
հեղձուցիկ առնել զպամմատայեալ մոլուխս ։

Պարձցուք արդ ՛ի պարագայս ինչ կուշնոյ զորոց յա-
պաղէցի խօսիլ ցայս վայր ։ Ահեղանն յաւաջքին ժամանակս
էր անսխալ . և ՟ք ՛ի բաց առնուլ զնի կերակուր , փոյթ
ունէին ցամաքեցուցանել զայն , և ունիլ չատակ ։ Չնետ
ժամանակաց ծածկեին սխոցաւ , զոր կոչէին սենդոն ։ Լատ. հան-
Թայց օտարոտի ինն Թուի , զի և բազում ժամանակաւ դին ։
յետ օգոստոսի՝ չէր սովորուի պատրաստել կոշտականաց
դասպասեալ . այլ բերէին իւրաքանչիւր ՛ի տանէ իւրեանց ։ Լատ. մթբա ։
Պանգատի կատուլլոս ց՛ասինիոսէ մարդուկինոսէ , որ
բարձեալ էր զիւրն . և սպասնայ նմա ազարտել զանուն
նշ՟ոտաւոր չափմամբք , Թէ ոչ վաղվաղակի գարձու-
ցանել զայն ՛ի նա ։

Ը՛սինէ՝ Ա՟արբուհեղէ , յաճոյ յեռամբ՝ վերխ յոռի . Կատուլլոս .
՛Ի գինեբերա՝ և առ կապաք , կանխոփ բառնաս՝ ըզդասպասեալ... ժբ ։
Ը՟րդ կամ գարեջո՛ զայն առ ինձ վաղ , ի՟՛ տեղ ընդդէմ ըս՟ը բե՟ղմ պաղ ։
Օ՟նոյն գոգցես զրկ մարտիալէս զուսմունսն հերմո-
գինեայ ։

Ա՛ղ ոչ երբէք՝ ըզդասպասեալ , զի գողուսի՟՛ գոյր ած վերանկ ։ Մարտիալէս .
Ա՟ղբոհանէս՝ ՛ի սեղանոյ՝, երբ՟ի գաղանի չպարկեալ սբե՟ռոյ ։ Վերտուհէս .
Ա՟ղբ .

Ա՟երկարեմ խօսիլ և զսովորուե՟ի ինչ , որ Հնոցի էր առ նախնի հեՀանոսս , բայց յայժ անարգ և գժպատեհ . իբր զի քանահնար լինելին փսխել , զի զարհիցէ անտրժակ նշ , առ ուսեալս միւսանգամ՝ ոմն Թէ չէր ինչ նշ ձաշա-
կեալ . Ա՟մենին յայս սակս գինի ինչ ԹեՀեւ , և անհամ , ժայռեքեցուցիչ ոմն կամ՟ին ։ ,, Ա՟ղ ամենայս ՝ (ասէ սենեքա .) փսխեն առ ուսեալ , և ուսեալն առ՛ի փսխել . և ոչ տան ժամանակ մարսելոյ զայն կերակուրս՝ զոր տան բերել բազում ծախիւք ՛ի ծագաց աշխարհի ՚՚ ։

Ա՟նսոսիմ և զպէսպէս անուշաձաշակ գինեայս , զոր վա-
բերին հռովմայեցիք ՛ի կոչունս իւրեանց ։ Ա՟վետիս գո-
վե գինս բիշ՟ ուրեք ։ Ա՟չ զի ինքն իսկ էր փափկասէր յոյժ , և փափկաձաշակ , արժանահատատ Թուին իւր բանք ։

Օ՟սովրուե՟ նշ պահելոյ զգինի ՟ք բիշ՟ամն , չէիք որ ոչ գիտէ . զորմէ պլինիոս բերէ օրինակ զարմանալի . Պահէիք էին մինչև յիւր գալ գինիք քառասնամեայք առ Հիւպատոսսն ՟Ա՟ոպիոսէ . ուսեալ և էին տեւեալք իբր երկերիւր ամ ։ Պլին. ժգ. ը ։

1 փսխեն առ ուսեալ , և ուսեալն առ փսխել . և զկերակուրս՝ զոր տան բերել՝ անգամ չհամարին արժա-
նի ։ Սենեքա . յամսփս փիլոսոփոսեան ։

Յանկ հանցուք զայս զարտուղի վինուէի՝ խնդրով, որ միշտ Թողու երկայուէն և տարակոյս՝ի սրտի։ Սովորուէ մեր, որ ուտեմք հայ՝ նստելով, ոչ Թողացուցանէ մեզ իմանալ զիերս հաւատմայեցւոց՝ որք ուտէին ընդկողմնէը՝ի բազմոցի, լինել դիւրին։ Սակայն պարտ է այսմ այսպէս լինել· որովհետև հաւատմայեցիք յետ երկարաժամանակեայ սովորուէ ուտելոյ՝ի նիստ, հուսկ յետոյ լքին զիւրեանցն, և առին զիւան, զոր պահէցին միշտ յայնմ հետէ· մինչ զի նստելով ուտէ՝ եր առ նո՛ նշան ցաւոց և սգոյ։ Պատմէ պլուտարքոս, Թէ յորմէ հետէ՝ի մէջ կեսարոսի և պոմպէոսի բորբոքեցաւ կռիւ, կատաղի միշտ նստելով ուտեր հայ։ Ձիք գիտել որոշակի, Թէ երբ եղև այն փոփոխուէն։ Կայ յոյժ է հաւանական, Թէ եղև յետ կենակցելոյ հռովմայեցւոց ընդ ասիացիս։ Յայտ է Թէ՝ այնք ժողովուրդք իբրև ընդ լծով եղեն հռովմայեցւոց, հաղորդեցին յաղԹականաց իւրեանց զձաշակ կերակրուէ և գրգռանաց իւրեանց, և զիոյԹ խնդրոյ դիւրուէ կենաց։ Ցեսցուք արդ Թէ որպէս յայնպիսի դիրս՝ որ մեզ Թուի կարի դժուարին, նք ուտէին և ըմպէին և խօսակցէին ընդ կընճականս։

Լ՚ասցի՝ի վերոյ, Թէ հնարկօրէն՝ի միում բազմոցի էին երեք անձինք։ Լ՚այս բազմոց եր փորը մի ցած քան զսեղանն. վերակողմն մարմնոյ նց եր փորը մի վերամբարձ բարձակեց. և ստորակողմն տարածեալ ընդ երկայն՝ի բազմոցի՝ի Թիկանց այնօրիկ՝ որ կայր յետ նո՛ր։ Ցեցեալ՝ի ձախոյ արմունկն, զալ ձեռն՝ զոր ունէին ազատ, ի կիր արկանէին յուտել և յըմպել։ Լ՚ւ վ՚ս այսորիկ որ երկրորդն եր՝ ունէր զգլուխն հանգչեալ կրծոյ առաջնոյն. և Թէ կամէր սա խօսիլ ընդ նմա, մանաւանդ՝ի ծածուկ, հարկ եր նմա խոնարհիլ՝ի լանջս նո՛ր, որ՝ի կզակէ մինչ՝ի գօտի։ Որ ինչ առաջնօր ասացաւ, իցէ Թէ պիտանասցի առ իմացուցանել մեզ, Թէ յինչ դիրս եր պէտն յովհաննէս [1] յընԹրիսն առ յիսս. և որպէս կինն մեղաւոր կարող եղև Թափել ջանայր իւղն յոտս փրկչին։ Յայժ է հաւանական, Թէ յերկարաւոր խօսակցուէ, որ լինէր հասարակօրէն, խօսողն առ իմացուցանելոյ կռնականաց՝ կայր իբր նստեալ՝ բարձակեց Թիկամբք։ Լ՚ւ Թէ դիւրին իցէ դիրս, Թողեմ դատման ընԹերցողաց։

1 Պապիէր Ընդրեաց տե նկարեալ՝ի երեքօրեանէ ընկոյց բազմոցս և վերադասեալ (ձարտար նկարէ.) որոյ բազ դեղց, և գանազանոյր դէրս սէյն յանձնոյս զամ են օրինակ։ և զգուշգրեալ էին (առեփարանէ։) զաջմէնս իւրն յանձնելոյ են, ցած էին

ՅՈՒՅԶԱԿ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻ

ՀՈՎՀԱՆՆԷՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՐՔ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Յօդ. ա։ Յանիկացիւ գրէն ղեկտարուսն մարթի, և խորտակիչն խապար 2։ Կուաձին ընդ չէուամբ հոռվմայեցւոց, որ խափս ըղեանան նոցա գնալտուելի. անդ։ Պանափոս զօրագլխաս սանիկացւոց գալէլերէն պնա, և պայ գնասանգամ վնասել գնու 3։ Կատարն փոքճէ հոռվմայեցւոց յօգ ի խաւրիսն. և սուտ անդգուշաբար ընկարգին յայն 4։ Օրբ նոցա փախին ի ձկի երիսաց անյուկ էրձայ. անդ։ Պանափոս ձերձէ զնմասանս խրատ երեսնիսսի հօր խաղ 6։ Հոռվմայեցիք հարձին ընդունել զրատն պայման՝ եգեալ ի վճ նոցա 7։ Պանափոս անցուցանէ գնուա ընդ լճով. և ապա արչակէ, ձալեալ առ իսր վեց հարիւր հեծեալս ի պատանդ պայմանադրուելն եղելոյ ընդ հնապատուս 9։ Իւրբ փխրուելն զօրակնաց յանցանելն ընդ ձագուա, և ի մասանելն անգրեն ի հոռվմ 10։ Իսմբի ծերբաչոյան։ Պայմանագրուելն հրապարակի գալ անվաեր, ըստ ձարճեալ պատուհասի իսկ՝ որոյ ինգեալ և ապրագրեալ էր գայն որպես հնապատս 12։ Ձա ինձն, և իշխանակից իսր և ամ սպայ՝ որոյ սպագրեալ էր գպայմանագրուելն, առաջեցան անգրեն առ գնդս, որ չէաս յանձն ընդունել գնա 14։ Յանիկացիւ ի պարապուելի մասանէն յերբեսս պատերազմաս։ Ի նգանեն և նոյա ընդ լճով։ Ի սուտն լուսերէլ. և վեց հարիւր պատանդիւ արձելականաց ի նմա՝ լինի գարչ ի հոռվմայեցիս 17։ Ովլիա պատերսուի հոսրսրի 21։

Յօդ. բ։ Օարպուղ գնուալիան գնուալիսի լճլիսի, ըև գինչ արբեօգ լինէր, եւև ձեծն աղէսանգր՝ չեա աշխարհակալելն ասիոյ՝ գարձոյացանէր զգնա ի վերայ հոռվմայեցւոց 23։ Պէսպես պատերազմանս ընդ սանիկացիս 31։ Հասպատուի երկոյ նորոյ գեղեցկ. անդ։ Իշխանասարն առաջել ի հոռվմայ՝ առաջնորդել հաղուագրի. անդ։ Արբագարէր և օրենսդիրն՝ զգրս ծերբակոյան էա անսկացոյց 32։ Ի՝ենսնս իշխանապես ձեղարբուելի ընկալել գասն ձկաստել նօգ որպես պարտաւոր նոյն իսկ յանցանաց՝ զգր առ ձամն գնձէր, հրաձարբ չեշխանապետուելի, և արգարանալ առաջի գաստատոյ 33։ Ի՝նասանի համաբաշխալուելի ապագնսն և պլատոգնսն 34։ Ձանա պարսն ապագայ 37։ Ովրմատն. անդ։ Ճ ինչանել գոհգն պոգնսեանց. անդ։ Յրիբուսն լեգէոնայ՝ ընարելոյ ի ծողովրդենէ. որպես և երեսեսգ վան նասահանգնսի 38։ Ապգահարբ հասպատսն

անդրէն չէաբէանց էբաառանս. ամէդ: Պարտուէ առնիացաոց 39: Պաթերազմ ընդդէմ էարուբացաոց. ամէդ: Լրնեէի չաղնուելէ հոռվմայեցաոց 40: Շնորհէն առա էարուբացաոց էբէռնաէիայ դա դարուն մարտ 42: Լբուհայէղց պաթերազմ'է ձէ հոռվմայեցաոց և առնիացաոց, յոյր առէս հարէ լինի ընդրել էչխառնաէեա 44: Պաբէռս հիւպատոս ընդրէ չպաղէրեա էուրսոր. ամէդ: Լուշայ ա'է վէբայ ընշռնաէեաց 45: Լոր յաղէուսէ թաբէռսէ'է վէ էարուբացաոց. ամէդ: Պէնձշռա հռնգերչաուրսէ առնիացաոց 46: Պարտուէ նոցա: Լոր հոռվրած էարուբացաոց և առնիացաոց 48: Պմբռշէ ապառնան էրշալ հարչանէլ չհոռվմ: Լորպէին'է թաբէռս 49: Պաչէնպազէ նոր ընշռնարէ'է պարտուէ տաղնէն 50: Պարտուէ, և էեր բնակչէ բաչռնաէ եչռաեանց 51: Լ. թլաբէռս նօսար՝ որդի ռուս պաչպարգբէչ՝ լինէ չնռաճձաչէա գահախուսր: Շրպարա էն զռուսարարէրա՝ որ չառաչն էին ընդ չեռաչէ չրմաէեաց դիայն 52: Լռռնէ հառախպէս հիմնէ՝ ընդրէչմ հաշց նոցա. ամէդ: Լրհայարնեալ չպռնաւախնաց, ոչինչռացնէ ինռ 53: Պաբէռս ամէն էէ պաշ չդաճձռա ծողովրդէն'է չորս դիայն ցեղս. ամէդ: Լրնեէի հանդերձ հաշարոյ ապէպաց 54:

Յօգ. Ի: Լարգուսն երիաց նորոց հպատուճաց 55: Լ, ռաձաբ եչռաեանց. ամէդ: Ցեաս ընդրէռսն հառաարդիդի յոռնոց 56: Պաթերազմռնէ ընդ մարսէին և ընդ եարուբացէս դէմաչէ. ամէդ: Լնդռռնելռէ ծողովրդականաց յաւգռնէէ չրմաէեաց և հպատմայէց. ամէդ: Լորգռէ օրինաց բողոքման առ ծողովրդն 58: Չաչէս ռուաբէռսէ 59: Յաբելռած երիաց ես ցեղէ'է վէբայ առաչնոց. ամէդ: Լարարաբչէ չորդերն պէաղչեացն՝ հաբանէլ ընդ էաբեանս. որոց առեալ գէսւմարն սահրիչալ, չառնան յանցն ձառայել'է պաթերազմ. ամէդ: Պաթերազմ ընդ եարուբացէս և ընդ առնիացիս 60: Յաբէռս ընդրէ հիւպատոս ընդդէմ եարուբացէս 62: Լ, չանահլ նմա էչնաւախէց դէնռս տուս: Լարչռացնէն պղէնս'է վէբ առնիացաոց: Լաղմօտ չաչնահան լինին նոցա, և առաք հարհանէն պէրէլրն աՀ 64: Լպռ. էղարէռս և Լ. վէզնռուսեա էնինէն հիւպատուսէ 66: Լ, ռէռս՝ որոյ չերէարաչգեցաս ձրանձնաւսա բռսէ ահռս վէչ, հոռրէ պղօրս առնիացաոց, և բռնաւրսէ Լողոս պէրէլրն: Լ, ռան առա հառաչ ընդ եարուբացէս. ամէդ: Լռէռս առառս պէաղաՀ բէրգս'է առնիանէն 67: Լդդէր խաղացռացնէ վէ լռուսեա պէաբ զօրս. և ապռնս պէրգն չեարուբս, ոյր էչ չէպէն ինչ չաՀոզ 68: Ա ոլռուսեա անցանէ զօրգ էարուբ չեարուբա. այլ ընդռռնելի լինէ չէպէնէպէն չմարգապէս: Օ զրգ ասիպէն պռա հնաչ սա եաեղ. ամէդ: Լ, չռնս հիւպատուս առանէն չաղնուռ էրեաելի'է վէ էարուբացաոց, և հաբանելոցն ընդ առաս առնիացաոց 70: Ա ոլռուսեա գառանչ'է առնիան: Լնդ հոռրէ գառնիացաոց, և առ առս'է նոցանէ գառարն՝ զոր առաբել էր նոցա'է հաշտանալա 71:

Կայք հասանէ յերբորբիոյ ՚ի հռովմ, որ ամբնիկէց լինի ՚ի Նէ 72։ Հոգ։ բ։ Հոգ որ պարտուէ սաղիքացոց ղեղի զվարանս. անդ։ Լսասին երթոս հպատուածք ՚ի սաղիան 73։

ԳԻՐՔ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Հոգ։ իա։ ՚Ի լսել զշնորհն ասէղ պաղերգին զոր պարտասէրն յերբորբիս, ընդրին հիւպատոս Լի. ֆաբիոս, և Գի. պեղիս 75։ Կանգնի նոր սեղան ծղովրդեան Հղնախոհուէ 76։ Հ աշխատուէ դասալարքն ՚ի տուգանս 78։ Կայրն վեց՛ ՚ի ձի երկուց հիւպատոսաց ՚ի վերայ երբորբիոյ, որ շահագործէ յանցն լինի ֆաբիոսի։ Կինայ նա անդ. անդ։ Հեկ ասիս ձամանակն էուլ անդրնն ՚ի հռովմ. ապա դիսանգամ առաջն յերբորբիս ընդ պեղիոսի հորվփնօք 81։ Հուլսաւար պաթերայ ընդ սաղիացիս և ընդ գաղղիացն յերբորբիս 82։ Կնդ պեղիս դայ գանցն ՚ի տահ։ Հռովմայեցն յերբ յաղթեն. անդ։ Հ յաղթանակ ֆաբիոսի 88։ Կապերայ ընդ սաղիացիս, որպէս և յերբորբիս 90։ Կհեղ պարբասպատէ՛ս մարսի ՚ի հողմանի սաղիացոց 92։ Կ պաշարել ֆարվիլիոսի զքնդիկեան, պաղիրիս գայ երանելի մարս պաթերայի ձօր յաճուելնիս, որ հռոմբրն սաղիացիս 93։ Կառուն գաղատին հղնդիկեան 98։ Կրնխուելի ինձ ՚ի հռովմ վասն այոց յաղերուելոյ 100։ Հպրոբացիս ապաստանին։ Կարվիլիոս խաշայ ՚ի վէ նոյս. անդ։ Կապերիս դասալայ ՚ի հռովմ, և պատուի յաղթանակաս 101։ Կարվիլիոս և առանն հանդես յաղթանակի յեկ յաղերելոյ եարուբացոց 102։ Կառուելի, ղորոյ զնին լինին ընուարելուէ ծղովրդեան։ Հանապահն առանն ՚ի հռովմ ասէղ հոգորած. անդ։

Հոգ։ իբ։ Կանձիացիս վերբային վառնին գինու, և ցրուեն զղօրս ֆաբիոսի գուրգեսի 104։ Կ սմբասպանուէ լինի գնմանն։ Հայր նր ընդունի գնորդս վր նր, և գնայ ձառայել ընդ յերուսմ նր որպես պեղապել 106։ Հռովմայեցիք առանն երեսի յաղերուէ 108։ Կ պատասխանս՝ որ էրն պերպիսպատս, դայ անառանել գնին հիւպատոս 109։ Հանապահն հանապազորդէ ՚ի հռովմ. անդ։ Կերբեն անգր յերիպատոսի օձ ՚ի, ղորմ ասէին լինել ասիղեւոյս ներպատոսնեալ յայն օձ 110։ Հոգորացն ձանապահին։ Կանգնեն նմա հերեան ՚ի հղղոյն պերբերսի 111։ Կ երկ՛ ՚ի գլխ պատասխոսի, և ֆերբոսի հիւպատոսի անդնելոյ ապ. անդ։ Կապատուն առանս պերպրոմ գաղատս 112։ Հպաղերնեան գասն հպատոս արանց հասպատել ՚ի վերնատան, և ՚ի հանգրանան նորա. անդ։ Հաբերս առանն հանդես յաղերնեանէն ՚ի վէ առնիացոց. անդ։ Կապատուն յերս երոյ հիւպատոսուէ ասիսանան և գաղատպարի 113։ Կասիացիս և առերնեանէ սոխին խնդրել գհաղուէ 114։ Հապատուէ գրեանն երդոյ 116։ Հանդես համարոյ ծղովրդեան. անդ։ Հաբերս Կինան ծերպատուն. անդ։ Կնդանի գծպուէ ՚ի առս պարսեայ.

ամէն : Օրէնք նպաստաւորք ծողովրդեան 117 : Պաթերազմանք ընդդէմ վօլտէրեանց եւ լուսաւորչաց 118 :

Հօդ. Ջ : Պատերազմ երեսելի ընդդէմ սենեկասաց 119 : Պատուոյ գեղապաշտ հռովմայեցւոց 120 : Օձոյ էնիլիւսի պարբերութիւն սենեկասաց 121 : Խրոխտութիւն այր ծողովրդեան . ամէն : Ամենայն հոգւոյն իսպառ 122 : Պաթերազմ ընդդէմ պաբենասցուոց . եւ ըն էջ աղաչս . ամէն : Ախտաւորն՝ զոր հատոյնն նուազ հռովմայեցւոց 123 : Այնս եւս ախտաւորն հռովմայեցւոց ի պաբենասցուոց . ամէն : Հայոց առնէն նոցա ղպատերազմ 124 : Լուծն նոցա չօգնութիւն էրբեմն ղպերատոս աբչայ էպերատի , որ առաջ առ նոսա գնացեր էին 125 : Հնար ասէսս ոմոյ անցանել նա ինքն ի պաբենան՝ զինի փանէլոյ ալեհօտութիւն մեծի 129 : Ընդ լուծեցանէք զպատարիւք եւ պնեղատուիք հնանս զոր վարքին . ամէն : Հեղ հնարաց ամ չաղաչացուոց հռոգիսնի 130 : Պաթերազմ լեվինոսի հնապատոսի ընդդէմ պերատոսի 131 : Հաղթեալքն լինէ սա իրովք գոյ 134 : Ընտրին նոր գոնդ սա լեվինոս 136 : Պերատոս մերձենայ ի հռովմ , եւ սպրդի գառնալ չերս . ամէն : Ասյս բարուց էշնաներս 137 : Չռովմ առաջ գերապանս սա պերատոս՝ խօսել պշնանաորաց . ի տեղի լսոյց գովանաւորէ՝ լուգատարն առաջարկէ առնել հաշտութիւն 138 : Խօսակցութիւն նր առանձինն ընդ փաբրիկիոսի 139 : Կոչուին՝ զոր պատ նա գերապանաց 143 : Պատանի նոյա ի հռովմ 144 : Պերատոս առաջ ի հռովմ պիտնա՝ խօսել ի հաշտութիւն 145 : Օրերեցոյն խորհուրդ ի ներ առնու ի վերայ առաջարկեց պերատոսի . ամէն : Պղտիս հղդրիտս ոչ լուղու ինչ պնել պհաշտութեն 146 : Խրոխտ եւ պշնաւական պատասխանի ծերախտութեն 147 : Ասաչ ին նեաց ի պարենան 148 :

Հօդ. Ջ : Ծառարիւք հատատացուց հռովմայ 148 : Երբերդը պատերազմ ընդդէմ պերատոսի ծօգ չասիուլեն 149 : Պաբերնիոս հետ պատս ազգ առնէ պերատոսի , ըն բծելչ էտ հնարե գերպհատուց առնել գնա 150 : Պերատոս անցանէ ի սերնելիս յօգնութիւն սերձատացուց ընդդէմ հարբերնացուց 152 : Ասյս նորգեն պրաշն ընդ հռովմայեցւոց 153 : Հանդուգն չերնարէ նորոց հետապատաց 154 : Ծատաչինոս առնու պշրատն եւ պշխրն 155 : Պերատոս ըռաղնալ ընդ սերնելիս՝ գատաց չկատալիս 156 : Պաճառս հաղատացուն՝ որ չէաս չանչն գրել ի պնուատրութ 157 : Երբերդը եւ վերջնն պատերազմ ընդդէմ պերատոսի : Հաղթութ հռոբեսի . ամէն : Պշանատոց համարձակութ , վը խափ պգուշատրութ որ պահեցա՝ ի նմն 159 : Ի եծամանգիս չաղնանաչ հռոբեսի հետապատոս 160 : Պերատոս խոսէ պիտ գաշնատրս , եւ խոյս կայ չկատալ 161 :

Հօդ. Ե : Տրեղատութ առատել ի պղտրնեսի գերգաբեղեսս առ հռովմայեցին 164 : Ա էսպան հերգատրսի՝ պատիճ մահս . ամէն : Ներ գաղնաչանս : Տաբենան անչնատոս լինէ ի հռով-

մայեցին. անդ։ Պաթերազմի առնիացոց խոպառ ջրաւորն 165։ Վարչ գեղացոյ հռովմայեցոց չեգիպտոսէ. անդ։ Համարձալուրէ խոբեսէ 167։ Ծնանիդ պարտեալ ջրէին ի տաճէ ինչ իրեանց կալուածոց. անդ։ Լսէսար վրէժխնդրուրէ հռովմայ ի լեգէոնէ՝ որ խողխողեացն զբնաիչէլս հռեգիէոն 168։ Վրանդան պարտուհս գեղոյ յոռիելէոսէ 169։ Ալիւրէն արծաթի գրամ հաւ գանելոյ ի հռովմ 170։ Ներ գաղրատեաց. անդ։ Պաթերազմին որ ընդ պիէնացիս՝ իրարեսաւ խոտորուն 171։ Վրէհովէն խաղաղացնալ իսալէոյ հպատակուրէ սալէնացոց և ռոմիրացոց. անդ։ Պատգամացիր և չեզ նոցա վըստինեցիս խնդրէն օգնուրէ ի հռովմայ 172։ Վրարեսորուրէ ի վերայ հռոմարացիս 174։ Ծնէս գահ յոռորաց երկնապարիի և հասանէ գինչև յոռն. անդ։

ՆԱԽՆԻՔ ԳԻՐՔ
ԱՒՐ ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՒԹ ԳԻՐՍ

Ցոգ. ա։ Ծոփանն, և հինաբիոնէ իրարեդոնի ի գերեայ 175։ Տարածուրէ գերուրէ իրարեդոնի 176։ Վրաւվարուրէ իրարեդոնացոց 177։ Ասիէիզ. անդ։ Ծնեբահոյդն. անդ։ Վոդովուրդն 178։ Ի գեան Հարերոց. անդ։ Երկու պահասուրիւ իաւվարուրէ իրարեդոնի 179։ Ի ասջին՝ գալ գնամ գիտոյ բազում պաշտօնապարուրէս. անդ։ Երկերդ՝ գալ պաշտօնապարուրէս գիտն գծագանդ. անդ։ Ա ձմեռուան պաշտօնապարուրէ անձանձրոյ էր առ նախնիս 180։ Ծնէ գոռբասու եղև պաշձառ ձմեռուրէ, և գնդը գործուրէ իարեդոնի. անդ։ Ընդ սպանիոյ եղեն գնս ևս պաշձառ ձմեռուրէ և գործուրէ իարեդոնի 181։ Ծգոնուրէ և ջնաւ իաւվարուրէ իարեդոնի ի պաթերազմ մասին. անդ։ Ընոյս բարոյ, և սովորուրէ իարեդոնացոց 185։

Ցոգ. բ։ Պաշնապրուրէ՝ որ եղեն ի գլ հռովմայեցոց և իարեդոնացոց յառաջ քան զառաջին պունիկեան պաթերազմ 188։

Պաշնապրուրէ առաջին. անդ։

Պաշնապրուրէ երկրորդ 189։

Պաշնապրուրէ երրորդ 190։

Պաշնապրուրէ չորրորդ. անդ։

ԳԻՐՔ ՄԱՏԱՆԻ ՆԱԽՈՒԻՑ

Ցոգ. ա։ Ընդուն առաջնոյ պունիկեան պաթերազմի 195։ Ծնանանուրէ հռովմայեցոց առ մակեդոնացիս ընդդէմ իարեդոնացոց. անդ։ Ընդեռս հիւպատոս անցանէ ի աֆրիկա, յորում պաթերազմ հերանի, և գտանէ ի գեսինա 197։ Պարկանէ գնարեգոնացիս, և ընդունել գղջի պահպանան ի գեսինա, գառնոյ ի հռովմ, և ընդունի պաթերազմ յաղթանակի 199։ Ա ձնեան բառ-

հուրէ ձեղուվրբեան 200 : Այրփառն մրցանաց առաքեամարթէ՛ն հոռվմ. ամէն : Ա՛ր է՛ վէսպեսնց պատուհաս. ամէն : Այրէս նոր հիւպատոս անցանէն է՛ սիկիլիա 201 : Դաշնադրեա՛ր որ եղև՛ ի ձի հերթոն եւ հռովմայեցոց. ամէն : Պարթև օրհնեսաց՝ որ վաստրեսա՛ր անձնատուր եղեն՛ է՛ ընդդէմ 202 : Վարչ հիւպատոսաց՛ է՛ հռովմ : Յաղթանակ վաղերիոսի : Յոհաննէս. ամէն : Խնդե՛ հերդոսեալ վա՛ր ձանգաղուի 204 : Ո՛ր փաղխանդ : Չոռվայեցիս դաբանելոյ ընդ ազգս սերբիոսայի՝ պաշարեն զսիբիանդրա. ամէն : Պարթևաց՝ յոր կարէերոնացիս եսպա խորսիէցան. ամէն : Ա՛ղաղան առա չէս ելնանսեաց պաշարման 208 : Ո՛նդունին հաստատբեա՛ր անոնի առ իւր վարչուսր զօրսիանս 209 : Ա՛դիմ առասի գոնսանի անոնի, որ էղեցան չէս 210 : Չռովմայեցիս առ կորդելոյ զնդնոսիլուե՛ ձովս՛ է կարէերոնացոց, հառացանեն նաստարդի ամ հակմոնե՛. ամէն : Յոռոնելիս հիւպատոս եղև կալնառ օրնն եւ գան նաօգ, և վարեցա՛ է կարէերոն 212 : Ա՛նդոյզ նաստանդրնին հարիանե զզօրափլուս կարէերոնացոց. ամէն : Ա՛րեւելէ նաստարդի յաղնուե՛ դուելիոսի՛ է ձովընէրեսյս գլանի 213 : Յաղնանակ նորա 214 : Ը գնպապնե՛ է վերայ սարդոնոյ եւ էրսիէյ 215 : Ո՛ստանանուելէ՛ է հռովմ, որ՛ է սկզբան անդ եղև հեղհոցնէ 217 :

Յօգ. ի՛ : Պաշարմն եւ առուծն դրէսպարսայ 219 : Ա՛դրիս հիւպատոս պերձանի՛ է վանդե՛ գնե՛, զալոնե՛ կալպարնիոսի գլամայ լերեսնանան փրեսուն. ամէն : Յոռլդիէնս եղնանակէց էս հարիանե ընաստարդիս կարէերոնացոց 221 : Չոեփուլս ընորհ հիւպատոս. ամէն : Չռեկաստ պարերաղմ որ եղև առ եկնոմայ, յորում յաղնեցին է՛ ձովս հռովմայեցիս 222 : Ա՛րիոէն հիւպատոս անցանէն յափրիկէ, առնուն պիկիկես, և առար հարկանէն պերնէրն առ 227 : Չոեփուլս նայ հրամանատար յափրիկէ որպէս գեանակ հիւպատոսի. և եղնանակէց նորա գառնայ է՛ հռովմ 228 : Չոեփուլս նանդրե՛ յղե՛լ առ ինն գոն յաղորդ 229 : Ա՛րս ընդ վիշապ օձին բափրարայ 230 : Պարթևաց՝ յորում յաղնեցաց հռեփուլս. ամէն : Ա՛դառն նոնոնայ 231 : Խնա պայմանի հալգոսե՛, ազգս առաջի արար հռեփուլս կարէերոնացոց, որ և չսրն յանյն. ամէն : Չառանել չառնափպոսի ապարտացոյ՝ չալնէրե՛ն և վարհացոցանե զկարէերոնացիս 232 : Չոեփուլս պարպեա՛լ է պարերաղմ է՛ չառնափպոսե՛ հալնանարն 233 : Ո՛ռանդեպոս գառնայ չէս 235 : Խորհրդածու՛ պղնէնոսե՛ է վերայ զեղուածոյս ձնե՛ 236 : Ա՛ռառացանե դիս ես նաստարդիս է՛ հռովմ 237 : Ա՛րկէրնացիկ բառնան զպաշարսն կլնփեայ. ամէն : Հիւպատոսք անցանէն յափրիկէ բազմառոր նաստանդրեսս : Չէս յաղնեցոյ երկոց պարերաղմայ գառնան ընդ ձով չէպալնս. ամէն : Ա՛ստարդիս հռովմայեցոց զեղի ալէկոծուե՛ ձնե՛ ան ձովընէրբ

սէլէնիոյ 238։ Արտեղանացիք պալաբէն և առնուն զաքրախանք 239։ Առաւն պանորմոնի՝ ի հռովմայեցւոց, ղորոյ զլխոյն անչնաւոյր եղեն բաղում չաղաւիք 240։ Հռովմայեցիք զարհուրեալք՝ ի բաղում դաւաբէխութենէ՝ լուռեն զքով 241։ Առաւն լիպարայ։ Պանդաղանգոնէ հոյ՝ ի սպայից խոսիս պատուհասի 242։ Ալ աղչիոց եբախտիք պխմախութեան վարչապրին՝ ի դաւաչս նորա. անդ։ Հրամեալ խաղաւէ համարաքալաց 243։ Ծերակոյտն խորհի դաւանգամ ձնիգն դնել՝ ի ծովս 244։ Հաւնիաւոր պաբերազմ ցամաքային տօղ առ պանորմոն, յորում յաղթեաց հարբերոնացոց զոհսանիպապոն ռեբելլոս. անդ։ Մեղ չալանաւորս առաչին՝ ի հռովմ 247։ Հրաման անցուցանելոյ զնոս ընդ ծով. անդ։ Արտեղանացիք առաչին զեպաթոս՝ ի հռովմ՝ խօսիլ վս հաշտուս, էյ վս զոհսանիպոն հրանաւորաց. անդ։ Ծայ ընդ նս և հռեգուլոս 248։ Ընդդէմ դառնայ զոհսանիպոնէն. անդ։ Առաւնայ՝ ի հարբերոն. ուր ընդունեն չարաչարս պանջանօք հաբարաչ մահու 251։ Յարհրաչօրեն՝ ի վր արեւոն և համբերաւ հռեգուլոսի. անդ։ Արտեղանացիք հրանաւորս մաղնին վրէժխնդրութեան մարիչայ հնոյ հռեգուլոսի 252։

Յօդ. ԺԲ։ Հրաղնանալ ռեգուլոսի 253։ Պաշարոն լիլիբէոնի՝ ի հռովմայեցւոց 254։ Յայտնուին մտանուն եղելոյ՝ ի չարաչի անդ 255։ Ի՝ տանել անդր օգնականս հղօբէ. անդ։ Հրեանայեցդ հրս սա ռեգեայիս 256։ Հրկիղուի վապոսող 257։ Հղ ձաչ բնաւորսն հղդրեայ հեսպարոսի 258։ Պապերազմ գրեպանոնի։ Յորսաւ նաւարարդիղ հռովմայեցւոց 259։ Հղնուհս հեսպարս անցանի՝ ի սիլիլիա 261։ Ի՝ նս ևս հրամերսուին հռովմայեցւոց՝ ի լիլիբէոն. անդ։ Հայս պան բարեբախտուին չեբիոց պարերազմայ 262։ Պարտարս հոգարաճ նաւաց հռովմայեցւոց չեբեաց ահեղ տրբին 263։ Ընդբ ոն էչխանարեր 264։ Հղնանս փերբ երլիսեայ. անդ։ Հրլիարայ բարխաւոյ չանչն լինի հրմանարարուն սիլիլիոյ 265։ Ի՝ առնարոյ ոմանս՝ ի հռովմայեցւոց հանդերչեն նաս չահպարհուն, և առաւ հարքանեն պիպոն 266։ Ծնունդ անհրեայ. անդ։ Մոխանահուն հրանաւորայ. անդ։ Հրնս նոր գարարաճ 267։ Մտաւրհուին ծողովրդեան. անդ։ Հրեին ոն հռովմայեցի՝ ամբաստանեալ առաջի ծողովրդեան հռովմիացւոց, դարարարդ. անդ։ Հրլիար փերբ չարաչին երլիսեայ 268։ Հյր նաւարարդիղ հռովմիացոն խաւուցեալ և հանդերչեալ՝ ի նախանչաւորսն՝ մանաւորայ 269։ Պարտարհու հրպարսոս հայս՝ ի հռովմ որպես չարս 270։ Ծերակոյտն արբերս լարարս փոսի հարչանել խորհուրդ գուրգիացի արենաւարայ. անդ։ Պարբայմ աս եգարեան հղղեօ, յորում յաղթեցին հռովմայեցիք 271։ Ղաղն հաշտուս՝ ի ձեզ հռովմայ և հարբերոն 273։ Ալ ոչնան ազայնոյ պռունիլեան պապերազմի 274։ Սիլիլիա լինի գաւաս հռովհիացոն ծողովրդեան 276։

Յաղափա հոտ Ասահարամարդեց 278։

ԳԻՐՔ ԵՐԿՈՏԱՍԱՍ ՆԱՀԱՊԵՏ

Յօդ. ա։ Ասահապետին վր հաղարապետ եղելոյ ընդ երկրեքեան՝ աղաւաղի ի հեղեղելոյ ալեբերթս գետոյ, և ի հրեշեկ ինձե 289։ Ասահարիսոյ ծաղվերքեան 290։ Երկու նոր տեղի. անդ։ Ի վերս անդրանիկս 291։ Ասպետ ծաղկազարդ. անդ։ Պաղերազմ ընդ լիսոսացիս և ընդ գաղղիացիս. անդ։ Պատմագրութիւն վերջնոյ ընդրերձ երկրեքեանցոյ 292։ Օ պարտիզս երկրին հրոմայեցեալ ի երկրեքեանցոյ 293։ Դեսպանք առաքեալ առ արքայն եգիպտացոց 294։ Հասանել հերձին ի հռոմ 295։ Ասպետարշաւ։ Ճահապահել ի վր բոյեցոյց և երացոյց. անդ։ Մահ գոյ ի հնամարհալաց. անդ։ Հռոմի հասապատ պշնորհել հաղարութիւնն ընդ երկրեքեանցոյ 296։ Ասրքոնիս ծանիք ընդ լծով. անդ։ Ի ներհնա յանուն փախել այս երկրորդ անգամ. անդ։ Ասրհրդածութիւն ի վր հանապատրդի պատերազմոյ հռոմայեցոյ 297։ Պատապարտութ գոյ ի վերսեանց 298։ Ասուրիսութ ծաղովրդեան. անդ։ Ի ներվիս բանապետէ. անդ։ Ի էձ՝ ի վրկ հռոմայեցոյ և երկրեքեանցոյ 299։ Ասովութ ի ասիս օրն նին առաջարէլոյ ի էլարիոսէ 300։ Ճահապահել ի վր սրքոնոյ և երսրութայ 301։ Պատջին յաղրանաւ՝ որ եղև ի վր լբրնին ալեքանդր 302։ Ասուրիսութ ծաղովրդեան. անդ։ Ինչ յաղորդ առն երամ ափրնի արքայի լերբիկեցոյ. անդ։ Գանգ գոփ առ ծերաիոյն վան ծովային առապահել նոցա. անդ։ Ասուրիսութ ծաղովրդեան։ Ինչ պայ առանանել պրեպանս հրոմայ 303։ Ճահապահութ հռոմայեցոյ ի լերբիկե. անդ։ Պաղարդրութ հաղարութ ի վրկ հռոմայեցոյ և լերբիկեցոյ 305։

Յաղափա Պարսից հաղոյ 306։

Յօդ. բ։ Պատերազմ երբեքեանցոյ օր քան օրե՝ երեցոյանե պհռոմայեցիս 310։ Ճ ինուր նորոյ երբեքեան. անդ։ Պաղարդրութ հռոմայեցոյ ընդ ասրքոնեալայ. անդ։ Պարփառ երկոյ նորոյ պրեպորայ 311։ Պրհաստէր ի լոյ պրրկի գաղղիացոյ. անդ։ Օհ անգլիական և ամպարիշտ. անդ։ Պատճառ և առիթ պրրկին 312։ Պրբլատան գաղղիացոյ չիպալիս. անդ։ Պատրաստութիւն հռոմայեցոյց 313։ Ասուրիսութ գնդաց հազ. անդ։ Պատջին պրրկի յօր ի էլատան, որ հռոմայեցիս պարտեցան 315։ Պաղերազմ և հաստատ յաղրանաւ հռոմայեցոյ յօր՝ ի պէլատան 316։ Ասրհրդածութիւն ի վր այսր յաղրանաւ 321։ Ասուրիսութ ծաղովրդեան 322։ Պոյեցեալ անձնատուր լինին ի ձմա. անդ։ Պաղերազմ ապարտ ի վրկ գաղղիացոյ և հրոմայեցոյց 323։ Ասրծուութ հռոմայեցոյց առ էլարիոս 324։ Ընաստուր մարիերտ 326։ Ալր պատերազմ ընդերձ գաղղիացոյ-

ատ 327 : Ամէն աւար՝ զոր առաբեաց մարիկեղտս 328 : Յաղնա-
նակ մարիկեղտսն 329 : Հռովմայեցիք հնազանդեն զԱսպանիա 330 :
Պատերազմ առնու զդրամանափառութիւնն ասպանիոյ . անդ : Դէմ-
փոր փառասէր ՅԹ չէր վէր զգենու հռովմայեցոց . անդ : Մուռաբիոն
ընտն ձեղուվերջեան 331 : Պլեսպես փորձ հաճարակալոց . անդ :
Պատերազմ լերնիկիոյ . անդ : Լիվիոս յաղնէ դէմփոր . անդ :
Լերնիկէն լինի ընդ յԵռատմէ հռովմայեցոց 333 : Պրտափառնս
բծծէզի . անդ : Զոր հպատաճիտ . անդ :

Օարտուղի պնռաւ ի վերայ Յեղնէց հռովմայ 334 :

ԳԻՐՔ ԵՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Յօդ. ա : Պնդհանուր ճանօթութիւն երկրորդ պատմչին պատ-
մուհի 340 : Ասդիճանութիւն և պատմութիւն ամփսրայ առ հռովմայե-
ցիս 341 : Արդիպետացանն զերդն իւր պատմիչ անդարձն ի պա-
տերայեան պոյ 342 : Պարթևաբալ յաղերդ նորա նոյնպէս պատայ ըն-
դհռովմայեցիս . անդ : Ցայ բերել պատմիչ ի քանակն 343 : Պնա-
ռուրն պատմիչայ 344 : Ցուսեալ լինի նմա գրամանագրութիւն պա-
րսից 346 : Պարթափ ի պատերազմ ընդդէմ հռովմայեցոց՝ ազ-
խարհախնդութիւն եղելովք ի սպանիս . անդ : Պաշարէ զպատե-
պոն 347 : Հրելգայնուն հռովմայեցոց առ պատիչ , և անդր ի
կարթերն 350 : Պլերնս զոր ջանայ յանհոգանել զպատճառացիս
չգրաւանհոդութիւն 354 : Պուսին և ասէր սպատճառն . յորմէ լինի
ի հռովմ աղմուկ չգիտի , և սրդոցասուն 356 . և 357 : Պրդոյն
պատերազմի ի հռովմ ընդդէմ կարթերնացոց : Ասպէս գասատաց
ի հետագրոսս . անդ : Դեսպանք հռովմայեցոց յայտ առնեն զպա-
տերազմ առ կարթերնացիս 358 : Պնոյն բողոքագիր սոցա առ սր-
դարացուցանել զպատերազմն սպատճառն 360 : Պնոյն պատճառ
երկրորդ պատմիչին պատերազմի . անդ : Դեսպանք հռովմայեցոց
անցանեն ի սպանիս , և անդր ի փաղդիս 361 : Պննիքեաղ պատ-
գրասէր անցանել չկարալիս : Հանդերձ հմարսոյ զօրուն կարթերնաց-
ոց 363 : Անհապարհրդրուն աննիքեաղայ ի գերեզ 364 : Ցա-
նայ ապահովել զպատիչին և զսպանիս , որ բողոք զատրրուեալ զին-
եցայր . անդ :

Յօդ. բ : Պննիքեաղ վարգանայ ի բարելիմանին փաղդիացոց
366 : Պզանուիչ զօրուն օր լուսոյ . անդ : Պրեալ նորա և պեսիլ
367 : Ցոռ առնն ի խղճի պիրենեան լերանց . անդ : Անհապար-
հրդրուին զրդ հարի եր առնել , առ անցանելոյ ի կարթերնէ չկար-
լիս 368 : Պողղիացիք նպատակեն անցից նորա ընդ երկիր իւրեանց
369 : Ա պատրաստուին բոլեցոց ի հռովմայեցոց . անդ : Պար-
պուսին մանլիոսի պրեպորի 370 : Հրապատուհ գնան իարտանկիս
չկոր վիճակեալ գաւառս 371 : Ա. զիպին հասանել ընդ ծով ի մա-
սիլիա : Ասէ ըն աննիքեաղ մծոց է անցանել ընդ հռովմոնոս . անդ :

Ընդունել աննիքեաղայ ընդ հռոդոպոս. անդր։ Վոնդրպ հպատա-
ծեալն՝ ղոր յղեցին երիմոնն խղճահար, պատահին ղԼենդոյ 374։ Պա-
գամաորուբ բոյեցաղ առ աննիքեաղ. անդր։ Ընդունաբաստուբն նը
առ գօրաիսան՝ յառաջ գան ղԼիզամօռնս լինել նորա ի լերինս ալպեայ
375։ Պի. չիպէոն գոանե գանձ աննիքեաղ ղեկնել 376։ Հյառաջ վարե
ա գիր ձանապարհ դէպ յալպեայ լերինս. անդր։ Վոդաբար ընդ-
բեալ ի ղԼ երիոդ եղբարց, անդրէն հպատակե ղերկրն յանոս.
անդր։ Ղշանաորս անցս աննիքեաղայ ընդ ալպեայ լերինս 377։
Ասէ ծուրբ և խոհ մոբ՝ զգր երեսեցոյց յայս ձեռանաբ 382։

Հօգ. Ի։ Ընդունալ աննիքեաղայ զպաբրնոն 384։ Պապերազմ
հնձելացորուն մօտ ի ռիչինոս գէպ, յորում պարտեցաս Պի. չիպէոն.
անդր։ Վադղեացիբ գան բաչմոբ դառնալ ընդ աննիքեաղայ 389։
Պի. չիպէոն նոյս տուեալ անցանե ընդ արբերս, և ամրանայ մօտ
յայն գէպ. անդր։ Իրաղոբնէբ՝ որ եղեն ի սիչիլիա։ Ղաւտամբ-
սուն՝ յորում պարտեցան ֆարթերդոնացիբ 390։ Ասմրանիս հուն
ի սիչիլիոյ չեպաչիս օգնել հռոմի 393։ Ջանասցեալ
զգաբարբոսեց Պի. չիպէոնի՝ զայ պապերազմ մօտ ի արբերս, և ի
պարտուբ մտանի 394։ Ընարբերաբիչ շահապահուբ հնձոսի չի-
պէոնի ի սպանիս 399։ Ընննիքաղ Ջանայ անցանել ընդ ապենենան
լերինս 400։ Հրիերդ պիրմի ի ղԼ նբ, և անմարդնիսոի 402։
Հյանդրոպէն համարձակուբն ֆլամինիոսի 403։ Սերվիլիոս հիւպա-
սոս գնայ չարիվնոն 405։ Ղորգոպ ապատանեան պօնի. անդր։
Ընննիքաղ արչաչիս առանդ բրիանոյ ղչիլանաորս գաղնատրայ հը-
ռոմայ. անդր։ Ինարբլնբ հնարս՝ զի ղ՝ ոչ գատաձան լիցի հինայ
նորս 406։ Ընգոնեն ընդ աղտուր ֆլոսիոսի, ուր և հորատանե
զղի ան 407։ Հյառաջ ֆաղայ ի վբ ֆնչոմոյն, և չապաիանուբն
դնե ղերկիրն ամ՝ ի գրգռել զնիհապատան ի պապերազմ 408։ Փլա-
մինիոսի չանասցել հորնրդոյ պիրղամեան ապենին, և հեռող գոա-
չիսոնց, մղի ի մարս. անդր։ Հրիոնելի պիրղին որ ան լճիս գրա-
սիմինոսի 409։ Ընաղգասուբն ֆլամինիոսի ընդ աննիքեաղայ 412։
Ջարաչար ընորսուբն ծաղովրդեան, որ եղեա պատճառ այսմ պար-
սուբնեան. անդր։ Չանգաչեան ասած՝ որ եղեա չայս ասչ ի հռոմի.
անդր։ Հայր ղբրսեա էրեմ հակառակ հեծնելոյ 413։

ՕՐՔԱՏՈՒԳԻ ՕՉՆՈՒԹՈՒՆ

Ի վերայ Ասատարայ 420։

ՕՐՔԱՏՈՒԳԻ ՕՉՆՈՒԹՈՒՆ

Ի վերայ Ասատարայ 414։

Խորհրդածուբն ի վերայ Ալեսիոյ 418։

ՊԲԱՆ ԸՍՏ ՅԱՂՈՒԹԵՆ

Յաղագս եկեմտից ծաղովրդենեան հառվմայ 420։
Յօգ. ա՝։ Յաղագս Հարեայ. անդ։
Յօգ. բ՝։ Յաղագս Ա՝ոտից 421։

ՊԲԱՆ ԼԲԿԲՈՐԴ

Յաղագս Ա՝ոտառորդ 425։

ՉՈՐՐՈՒԳԼԻ ՉՈՂՈՒԹԻՒՆ

Ի վերայ Հանդերձեից հառվմայեցւոց 429։
Օգնեա արանց. անդ։
Օգնեա կանանց 435։

ԳԻՐՔ ՀԱՒԱՏՔՍՄԱՆ ՆԼԲՈՐԴ

Յօգ. ա՝։ Հանրահան պեղէտուրի՝ ի վր՝ իշխանապետուի՝ 437։ Վաբէտս մատուցմս անառանի՝ փոխանակ իշխանապետի՝, և դիտուիէտս հառափս՝ ղօրավարս հեծելազօրաց. անդ։ Ընդունքաւ առաք հարկանի՝ ղերիէրն՝, և զտաք պաշարե ղտուլէտուն 438։ Ընդհակե տուհարձակս՝ ի էարէերտուն. անդ։ Վաբէտս սկանի՝ ոռղղել ղարէրս առէրօն 439։ Ղառ իշխանապետին. անդ։ Հեղինակուրի՝ իշխանապետուի՝ 440։ Ներվիլէտուի յանձն լինի պաշտպանել զՀովիղերբայս նահանգիս. անդ։ Վաբէտս հասպատե՝ ի դիս՝ ելմանգել ըզպատերազմ՝, և ինչ անյողդողդ՝ ի կորհուրդ էտ, ուչ՝ երբուեալ՝ ի էրգուտ՝ անդիբաղայ, և յայպանելոյ տունդ էտրդ 441։ Ընդառուտ՝ դիտուիէտուն 442։ Ընդիբաղ հաբի՝ ի վրկպահել էտրդ ուղղուտի 443։ Ա՝անելի հաւատարմուրի՝ դաշնաւորաց հառվմայ. անդ։ Ստուգայոյզ բան՝ դիտուիէտուն ընդդէմ իշխանապետին 444։ Յանդուգն էտ, և չրուն մանկիտուն 446։ Ծնեալ համարուտի՝ երկոցունդ կողմանդ. անդ։ Ընդիբաղ ճողպէրի՝ ի վանգաւառ էրձէկ տորվ՝ իմ հնարէս 447։ Վաբէտս հարկ լինի դառնալ՝ ի հրառվմ 449։ Ատրբէատրի՝ շահապահուրի՝ դիտուի՝ ղէտ՝ ի ապանէ 450։ Պ. ղէպէտն գնայ դառնալ ընդ եղբօր էտրդ՝ 452։ Ա՝ապանէտի պատարդ՝ գուռելի՝ ի յէտս հառվմայեցւոց՝ էտրգիբուրի՝ աբելչէտայ. անդ։ Ղամապան չտապահանդ՝ գաբէտս առանն զնա անառանարի՝. և էրկու ևս առուի՝ առանն զնա էտահածառ 454։ Ղայլն դ՝ ղօրանալ դիտուիէտուի՝ ի վր՝ անդիբաղայ 455։ Ղողովուրդն հաւատարի՝ ընէղինահուրի՝ դիտուիէտուի՝ ընդ իշխանապետին 456։ Յանդուգն ամբարտաւանուի՝ դիտուիէտուի՝ 458։ Ղաղխել դիտուիէտուն ընդ անդիբաղայ, և հարուածել՝ ի նմանէ 459։ Վաբէտս ապրելոցունդն զդիտուիէտս. որոյ ծանուցեալ զնոր վրէպանդ՝ գառանայ՝ ի հնազանդուրի՝ իշխանապետին 461։ Ղնաշխարհին առաւելուրի՝

փաբիոսի 462։ Իմաստասէր գնացից նը առ աննիբաղ 463։ Օրպառաղ պնուսի՛ ի վերայ գոքսոսուն՝ թրամոց հռովմայ 464։

Յօդ. ՟բ։ Սերվիլիոս հետապատս չեմ առաջ ինչ շահապահումն չապիրինէ, զառնայ չեպալիա 466։ Հետապատն երեսին ալինել ընդհատ գնան ի գնացից փաբիոսի 467։ Պապիսմատարս նեպտօլաոյ տապուանին ընծայ հռովմայեցոց. անդ։ Պատուհաս լերպենսին և զառաւելս սպրիացն 468։ Երեշտանութի՛ առաջելն՝ ի պեսպես գեղիս. անդ։ Ի ինին պապրատուի՛ ընդրա՛ հետապատաց. անդ։ Տոհմ և բոյս բարուց վարրոնի 469։ Օրոյցն ոգրաոն պրեբոսի՛ ի նպատակ նորա. անդ։ Ինդրեցաւ հետապատս 470։ Տուաս նմա իշխանութիւն պատգամ երկիս. անդ։ Նոսա նին պրեսպոր 471։ Ծնեալ ջրաց. անդ։ Հասանեն՝ ի հռովմ գեսպանք արտայն հերոսի ընծայեւ. անդ։ Յանդգնեցան զրոյցք վարրոնի հետապատի 473։ Յոտիկան զրոյցք պատգամ երկիսն. անդ։ Օրերայոն յորերբն գնա յերեսարիել՝ ի մարտ որոշել. անդ։ Վերջնոյ բանախօսուն՝ փաբիոս առ պատգամ երկիս 474։ Պապասխանի՛ ընդ նմ 476։ Հրապարակախօսուն՝ պատգամ երկիս առ զրա. անդ։ Յայտնուի՛ խորամանկութի՛ անհերքելոյ 477։ Յերեսին պարսիոյ նը առ՝ ի չէոյն երբեմն։ Վնաս բանակի մօտ՝ ի կանանէ 478։ Տափնագ հռովմայ վը՛ մօտալուտ պատերազմին. անդ։ Վերծուի՛ և վերձի՛ ի մէջ երկոց հետապատաց 479։ Ա արբոն հպատակի՛ ի դիս պալ պատերազմ ընդդեմ հարձեալ եշխանութէն 480։ Գրեխախօսուն՝ անհերքելոյ առ իւր գոնդս. անդ։ Հռչակաւոր պերզմ կանանց. անդ։ Պարտուհեան հռովմայեցոց. անդ։ Ա՛ռ պատգամ երկիսն 483։ Խորհրդածուի՛ ի վը՛ չէմունէ անհերքելոյ երկու պաշարել պհոռվմ 485։ Արձերդանայի՛ հողոպրն պրեսպոր ի ճակատամարտ 486։ Գանհերքելոյ փրկէ երկուց բանախոց. անդ։ Գոնապայեհանութի՛ հոյ՝ ի պինկոց կանաչեհանն առ հռովմայեցիս 487։ Պապանէն շիպիոն չըկ պշնաթափառ նել գաստրուն՝ 488։ Օրհնէր հռովմայեցի՛ խոյս պան՝ ի վենուսիոն. անդ։ Որ հասանէ և հետապատն վարրոն 489։

Յօդ. ՟գ։ Յոսիուսն հռովմայ՝ ի շիմն լոյս հորպեհան պօրան 490։ Յողովի ծերակոյսն։ Յմաստասն խորհուրդ փաբիոսի նոսա ուսնել բարեխարճուն չատաչին. անդ։ Չորերակոյսն նմանայ՝ ի գրոց վարրոնի պարբերան հանգամանս իրողութեց 491։ Ա պանթ սիկիլիոյ 492։ Ա՛. մարիչդրս առանա պհրամանապարտի՛ օրբան՝ ի պեղի վարրոնի. անդ։ Յանդուգն երկոց վերապանց. անդ։ Ա. փաբիոս պկիպոր առաւի՛ ի դերգիոն. անդ։ Ա՛արբիչերն պհի պապարտեցաւ գնաց. անդ։ Ա՛արբիչդրս առանա պհրամանապարտութի՛ գնդաց 493։ Ա՛. յոսկիոս ընդոր երշանապետ. անդ։ Ա՛արտուհի գրեն՝ ի չինուորուի՛ 494։ Ա՛ննիբաղ լողացուցանի՛ զհաւանաւորաց առաւել՝ ի հռովմ պապփամարտս խօսել պերշանապարտի՛ երբեմն. անդ։

Պապուէը առ ֆրէնչլէն ապայ ֆարէերուացի՝ էլանել՝ ի ասհմանաց հասարաֆապետութենան 495 : Հանախօսութէն դէյ՝ ի պապֆամաւորացն՝ ի ընդդէմ ֆալանաւորաց . անդ. : Հանախօսութէ մանչէոսի տրհնաւորաւ ընդդեմ նոյն ֆալանաւորաց 497 : Ծերհոյին էառնան չառնայ ֆրխանաւորել զնա 498 : Ասրհրդածութէ՝ ի վէ այսր չխոմանէ 499 : Նարգ խարգաանութէ դէյ՝ ի պապֆամաւորաց . անդ. : Ատլոմ՝ ի գալնաւորաց լռեալ ընդդեմ զիշին հռովմայեցոց 500 : Պարթև գառնայ՝ ի հռովմ, և լինի նմ ընդհպապար ընդունելութէ . անդ. : Ասրհրդածութէ՝ ի վէ այսր գնայէց ծողովէրդեանն հռովմայ 501 :

ԳԻՐՔ ՀՆԳԼԻՏԱՑԱՑ ՆԱԲՈՒԳՈ

Յօգ. ա : Աննիբաղ չէտ պապէրպուին կանչէալ՝ անցանէ՛ ի կամպանիա 502 : Հաունայ՝ ի կողմն կապուայ՝ ի չաշտ ընդդէմ՝ ի ֆափիոնէս 503 : Պահովէոս ֆալավէոս արքանէ գծերպոյտ չաշտոյն ընդ ծողովրդեամբ , վէ որոյ և ընդ էարև . անդ. : Պապամատ ղեղհոսէ և խենդղուէ կամպանիացոց 505 : Ֆոսպին գեսպանաց վերբոն , որ բալմօտ յայսմէ նոցա զպարտուէն եղեալ՝ ի կանչէ . անդ. : Հոյն գեսպանտ առաւոյն առ աննիբաղ 506 : Պայմանտ գազանաւորաւ կամպանիացոց ընդ աննիբաղայ 507 : Հոսխալէ անգիտանէ կամպանիացոց . անդ. : Հէնիս մագիոս ընդդէմ գառնայ ընդունելութէ աննիբաղայ . անդ. : Ի պորտունէ լռութէ աննիբաղայ՝ ի կապուա 508 : Գիբռլա անչամպուոյց լինի հօր էարևոմ՝ սպանանել զանձնէ . բայց յայնմ անապարոյն խորհրդոց ղրէվ գրիպս նորա ֆալավէոս 510 : Ճեձամէճ խոսպանտ աննիբաղայ առ կամպանիացիս 512 : Այնպրէ՝ ղէ պայ՛ նմա՝ ի չէտս գէնոս մագիոս , որ ինչ և ինչ կապարգեցաս . անդ. : Ափէոս չանգիմանէ զվապարգութէ կամպանիոյ 513 : Վ արեցաս՝ ի մրցիկ չէփէդոս . անդ. : Պաքիս ալիքոր հռուոցանէ՝ ի հռովմ զպապահանան պապֆամաւորն գեղֆոնէ . անդ. :

Յօգ. բ : Ափան պանի՝ ի կարչէդոն զլուր չաղհուէ կանչէայ 514 : Ինքչոն՝ ի հռուաչցոյն աննիբաղայ՝ այպանէ զանձան 515 : Այ պայ նմ պապահանի . անդ. : Ծերհոյին պապուէրէ՝ հռուացանել օգնութէ աննիբաղայ 516 : Ինչանաղէսն հոգացեալ զնմ , լինի՝ ի հռովմայ 517 : Աննիբաղ զլաւ ջանգինար լինի՝ ի վէ նեապօլսոյ , և նուլայ 518 : Ափարչելոս խրովէ բարէնորհ բանիւ չահի զնէրէ ի բանգիոսի նուլացոյ . անդ. : Չարբուացէլ աննիբաղայ առ պարպատ չաղաչէս 519 : Պապուհասիլ չաղաչացոց նուլայ վէ տանուէն 520 : Աննիբաղ ընդհարձանի ընդ հաբլինոն . անդ. : Զմբէլն՝ ի կապուա ֆլաապէ եղև զօրաւն աննիբաղայ . անդ. : Ասրհրդածութէ՝ ի վէրայ չանգնալոյ աննիբաղայ՝ ի կապուա 521 : Լաւ ակլինոն հաւաձ՝ ի չէփին կարէս առվօս՝ անչապարս լինի չանգնիբաղ

522 : Հաւապարմանէ պէտքէնայ առ հռովմայեցիս 523 : Օ՜ թերթն
էրդուէց սկիզբոյ և սարդոնիոյ . ամէդ : Այրգուսն իշխանապէտ՝
վ՚ ընթրուէ նորոյ ծերունեայ ՚ի պեղի մեռելոյ 524 : Ի՚նթրուելի
նորոյ հիւպատոսայ , և նորոյ պրեթորայ 526 : Ի՚պոռոնիոս ընդ-
քեալ հիւպատոս՝ սպանանի ՚ի գաղղիս խապատ էռոբոմմէ էրոյ գլ-
բուն 327 : Ի՚յս գոյծ արիանն ՚ի հռովմ առգ անհնարին . ամէդ :
Օ՚երակոյպն կարգաբերէ զգեռներս հանդերձեալս ծառայել յայմ
ամ 528 : Իրողուէ սպանիոյ յաճոզի կարգերիցայոց 529 : Ի՚սպ-
բուեալ պատուէր առնու անցանել յիպալիա 530 : Իվիլեն հա-
սանի ՚ի սպանիա՝ փոխանակիել զբնդի նը . ամէդ : Իրիոս զիպանդ ՚ի
խափանել զչու սարբուբալայ՝ գան պարերազմ ընդ նմա , և շրուէն
զղօբա նը . ամէդ :

Յօդ . ի՚ : Ի հռովմ գնաց ՚ի վերայ ծողովրդեան երկին հարկ
534 : Ի՚ալիա զօրաց . ամէդ : Ի՚արիերդա ընդարձ հիւպատոս : Ի՚բատ
յընթրուէ նը . ամէդ : Ի. փաբիոս մաքսիմա ընդարձ փոխանակ նորա
535 : Հանապազորդուէ կարգաւորուէ զօրաց . ամէդ : Այրկեր-
նացիք առաջին զօրս ՚ի սարդոնիա 536 : Հիւպատոսք և այլ զօրա-
գլուխք գնան իւրաքանչիւր տէրս պեղի . ամէդ : Փիլիպոս առաջի
դեսպանս առ աննիբաղ 537 : Ստրատոնիոսէ հանոփանեսի՝ որ փը-
լոմենն էր դեսպանուէ 539 : Դաշնաւորուէ ՚ի ռիզ փիլիպոսի և
աննիբաղայ . ամէդ : Ի՚հանոփանեսէ ընդ այլ դեսպանս կալանաւորի
՚ի հռովմայեցւոց , և առաքի ՚ի հռովմ 542 : Օ՚երթն սարդոնիոյ .
ամէդ : Օ՚չեռնաբէ համպանդացւոց ընդդէմ հռոմայ ՚ի դերթս հանդ
ան մարդոնիոս 544 : Այոյն ան մարդոնիոս պաշպանի և պհռոմս ընդդէմ
անդիբաղայ 545 : Ի՚պարերազ և խոհեմուէ հիւպատոսիս . ամէդ :
Դեսպանք փիլիպոսի և աննիբաղայ ածին ՚ի հռովմ 546 : Պատ-
բաստուէ հռովմայեցւոց ընդդէմ փիլիպոսի 547 : Այս առաջէ նոր
դեսպանս առ աննիբաղ : Դիմաւորելի ՚ի նոլա ՚ի ռիզ ծերաիւրին և
ծողովրդեան 548 : Սարդոնիս ապստամբի : Ի՚անկիոս նոռաձէ պնա
խապատ չեպ նշանաւոր յաղթուէ . ամէդ : Ի՚արիերդա առաջ հարիա-
նէ պերիքը գաղնաւորաց անդիբաղայ , որ կարգան զօգնուէ նը 550 :
Ի՚արիերդա հարիանէ պզօրս անդիբաղայ յանգրիման նոլայ 551 : Ի՚բ-
նահարգուէ յոռբելլիոսէ ընդ էդրդիոսի 555 : Օ՚երթն էրդուէց
սպանիոյ 556 : Ի՚ռանդիանաւորդ պան փող հասարակապետուէ 557 :
Արրդեռնացիք վանին էրվեցս ռ պհոյ գինի ՚ի չիպերնոյ ՚ի սպա-
նիա . ամէդ : Ի՚անոն և բրուտացիք առանուն պէրքն և պհրոմն
558 : Ի՚շանաւոր մեհեան լսիկինեան հերթայի . ամէդ : Ծ՚ովերևաւոր-
դուէ ՚ի ռիզ անմարդոնիոսի և անդիբաղայ ՚ի ֆիերսիկի 559 :

ԳԻՐՔ ՎԱՐՁՄԱՆԱՐՔՈՐԴ

Յօդ . ա՚ : Հերոն հաւապարիմ դաշնաւոր հռովմայեցւոց 560 :
Ա՚ահ նորա 561 : Դովենտ լուգաւորիս . ամէդ : Հերոնիմոս յա-

ջորքէ հերոնի 565 : Խորհուրդ հերոնի՝ հաւապաթէյի անդրէն ղա-
պաոսի՛ է սերահասս . անդ : Յոհաննի գլխատաւորութէի զոր արաք
է Մահմետ իսրամ 566 : Ա՛նդրանդորոս է դէբէ հանէ գայն ամ .
անդ : Ննաւորութէի հերոնիմոսի 567 : Դաւադրութէի ընդդէմ ար-
քայ Մանիկոս . անդ : Ձայսմի՛ ասի է իողին խարէբոնացաց 568 :
Վնաս արհամարհանօք ընդ դէսպանս հռովմայ 569 : Վասէիս ո՛չ
ևողացուցանէ ոսպիէլիսոսի առն իսրայ դեսպատրէի՝ անուանել հիւ-
պատոս 570 : Վասէիս և մարիէղոս ընդդէն հիւպատոսի , և մար-
նէն է պաղատի 571 : Ա՛ռաջիս փղոց 573 : Ա՛արգանաւն հռոմարաիա-
լոց 574 : Ա՛ատաւարի հանդերձէալ յառանձնաւորաց . անդ :
Ա՛ննիքեաց գոնայ է ևամպանիա . անդ : Օ՛ջրագլխուի հռովմ-
այեցոց գնան իւրաքանչիւր չէս վիճակ 575 : Ա՛արտ անձանձ
ընդ գրաիիոսի է բենեվենտոս : Հռովմայեցիի յաղթէն . անդ : Ա՛րաք-
սոս ընդհանս ազատուելի սոքիսց՝ որ ծառայեցին ընդ իսրովէ գրօ-
գլիօ , է հաւատացան փոխարինի ևալուէ նոցա . անդ : Ա՛ենեաս
պապի վաստարաց 578 : Ա՛սդուէ յաղէքանաց է գաստանէ իսր-
եանց է բենեվենտոս 579 : Ա՛ալտոնի գրբ արարին նոցա բնակիչք . անդ :
Ա՛իսանափամ զօրանալ մարիէղոսի է վերայ անդիքեաց . անդ :
Ա՛սդուսդէ համարակալաց է հռովմ 580 : Ա՛ախալ ցոյցի սերոյ առ
հիւթակաց օգուտ՝ յառանձնաւորս 581 : Օ՛ֆսէլենոն առնու անդ-
րէն քաբէոս 582 : Պէսպէս ֆորք չահապահուէ 584 :

Հ՛ՈՂ . Բ՛ . Ա՛արիէղոսի դիոյ է հիւպատոսաց յանձն լինի պապէ-
քացին սիլիէիոյ 585 : Ա՛ատիլիդես և հիւպոդրարես խարիսն պրեսորէ
է սերահասս . անդ : Ա՛ըրմաեն գՀողովսրդն ընդդէմ հռովմայեց-
ւոց 586 : Ա՛ատաուն բանս ուրուն սերահասացոյ է ծաղովի անդ .
անդ : Ա՛ապահսն առնել հաշուս ընդ հռովմայեցիս 587 : Ա՛ատի-
լիդես և հիւպոդրարես վեր է վայր ղրկեն բռվանդակ գսերահասս , և
պրեանան այնմ . անդ : Ա՛արիէղոս առնու գչաղսդն լէնտոնի .
անդ : Ա՛նդի տալի է սերահասս : Պաշարեր գայն ընդ ցամաք և
ընդ ծով 589 : Ա՛հեղ ներքորձուէ հիւենայէդ արտիլերեայ 590 :
Օ՛ռաւակի մարիէղոսի 591 : Վնաս գմօտասս պաշարուն է բացա-
գան 593 : Ա՛սրհրդածուէ է վերայ արտիլերեայ , և է վր հիւե-
նայէդ 594 : Պէսպէս չահապահուէ մարիէղոսի է սիլիկիա է
ծամանակի բացակս պաշարման 596 : Պէնարիոս հրամանատար պա-
հակապանաց էնայ՝ որք գչարաչար խորհուրդս բնակչայ արքան ձա-
պաղօք 597 : Օ՛օրակաւ ոտարէալ է սիլիկիա առաւելն պապա-
տասս առ մարիէղոս , գի ընդունելի լինին անդրէն է ծառայութէ
598 : Ա՛արիէղոս գբէ առ ծերակոյն է նպատ նոցա 601 : Ա՛սիսպ
պապահանի ծերակոսին . անդ : Ա՛արիէղոս խորհի խորհուրդ ,
ևողացոյ արքօք , ևէ հանապազորդեսնէ չպաշարուն սերահաս-
ացոյ 602 : Ն՛ոսրէ է տաղաւին համահունէ էնէ ծածուկ , որ գայ
է յայտ . անդ : Ա՛ատուն դոյ մասին տաղաւին 603 : Ա՛ըրատուել

մարիչեղոսի 604 : Կոտրած երկրպագեան գործոց ՚ի քանապահէն 606 : Վկեալս պատահարք , որ եղեն ընդ քրիստոնէից առաջի պանտղեան մաւրեան սիրելոյս . ւեղեզ : Կաղաղեն մարդեն յառաջ 611 : Կարգ արուեստից . ւեղեզ : Բռնաւորեալ սիրելեաս լինեն գաւառս հռովմայեցւոց 612 : Կարգիչեղոս կարգաւորէ պիրոպոսեան սիրելոյն քաղաքացոց , ոչ՚նչ սակս եղեալ իշխանին օգտի . ւեղեզ : Կ երկին գալոյն մարիչեղոսի ՚ի սիրելեաս : Կայլոսեն ընդդէմ անանեի 613 :

Կայր . ԺԴ : Կառելին շահագործելոյն կապանի 615 : Վկիլիպոս ընդհանրական հռովմայեցւոց . ւեղեզ : Հարկանէ զնա առ ապողոնեան Կ. վաղերիոս սքեսոր 616 : Կայլոսածոյ չիկնոսց ՚ի ապանեա 617 : Բաղնի գաւառաց . ւեղեզ : Կ՝երթալ հիւպատոսաց 618 : Կառնեն ալտինոս արուիեցի տանէ ոչխարեփոխացիս , որպես տասանելոյն էր գհռովմայեցիսն . ւեղեզ : Կ ատիճելի անգլեռն անանիբաղաց 619 : Վաբիոս առնու անդրբեն գհռոմայն արուի 620 : Հարքար և երկաւառան գամանեցոյն անչնաւոր լինին ՚ի հռովմայեցիսն 621 : Կառաւին ասելոյն . ւեղեզ : Հրդեհ ելն ՚ի հռովմ . ւեղեզ : Կրկնուին չիկնոյ գաղնաւորին ընդ սիփակաց արտայ հռովմեցոց . ւեղեզ : Կ՝ի ՚ի ապայեդ հռովմայեցւոց յարտարբ սիփակաց հետևակացօր 622 : Կաղաղատրան հարկերեցուացոց ընդ Կաղլոյ՝ վիաց արտայ հռովմեցոյ 623 : Սիփակ ՚ի պարտուէ մասին երկիրս դեռ գհեռ յերեսաց մասնիչաց արքաց Կաղլոյ . ւեղեզ : Կելսիբերտ սիրելն առնեն գիշատութիւն ընդ հռովմայեցւոցվ 624 : Կոմպոնեոս պիմար զօրավար , որպես և անհաւատարիմ մահաւոտս վաղն յանձնեն . ւեղեզ : Կոտրեցեալ ՚ի նախն հրօն՝ խաւարին հրամանաս երկաւոտոյց 625 : Կ. գիպիոն լինի գիշատածոյեալ ՚ի պեռս հռովմէ . ւեղեզ : Կենփոսին սահաւորաց և ասիկիոյ , ընդ որս և պատուիրեն՝ խաւարին պատահան 628 : Կնդրուէ հեծի չրմայեալ 630 : Կերթալ ՚ի գիշերս 631 : Կաւարտ պարբերի գաւառացն հռովմայեցւոց ՚ի հռովմայ՝ դարձեալն յետս և մահապարտին . ւեղեզ : Տարեգրան չորս մասունեալ պատեալ լինի ՚ի չեռս անանիբացոյ . որոց գոռ ՚ի վերայ յարչակեալ դնելին , ընդդու գնա ՚ի բացատա պաշարեալ 632 :

ԳԻՐՔ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Կայր . ՚ա : Տօնս լարինեանց 635 : Կառանեալ յորում մասանին հիպատոսն ՚ի պաշտօն 636 : Կիկնէն խաղաղ պարբերացոյ . ւեղեզ : Հերպատոս վաղն պրուտոն անանոն տօս ՚ի գաղատա 637 : Կատա խոնարհ օգտանելոյ յանանիբացոյ 638 : Կաղնէն պարբերան հատանեն պաշտ . ւեղեզ : Կ՝եպատոնատոն և լատրնատոն անչնատոր լինին յանանիբաղ 639 : Հերպատոս պարբերն պաշտելոյ գիպատոս . ւեղեզ : Կլատոս պրեսոր լուիշնեցոյ մասին գիպոլիս գիպատոս . ւեղեզ : Հերպատոս ընդդուն հատանեն

առաջի հպատակ 641 : Ա՛ենամարտուն երիսպինոսի հռովմայեցւոց ընդ բարբոսի համպանիացւոյ . ամեդ : Պաթերապէմ հիւպատոս ասց եւ անհնբաղայ համաղօր 643 : Ա՛. էննեպինոս պենուլա՛ն պարտուն՛ տպան յերբեսց անհնբաղայ 644 : Պատուս օրինօք պաշարբի 645 : Պաշտուն եաս ցան պնա պնդի յերբոյց փոխհիպատոսաց 646 : Ա՛նհնբաղ գայ յօգնուն՛ հպատակ 647 : Ձ՛եր ասպրի հոտ՝ ընդ երբանին նահանջի . ամեդ : Ըստայ ի՛ վր հռովմայ , պի արաւցի բեռնելի պղօրն . ամեդ : Փուլվիոս փոխհիպատոս պարտուբ ընդունի հասանելոյ խորվ գնդօք ի պաշտպանուն հռովմայ 648 : Ա՛ն ինձ ի՛ ծողովրդեանն 649 : Ա՛նհնբաղ բանակի տօր ի փերբան . ամեդ : Պարբապին ի՛ խոբ : Ա՛րբի անհնարին հպաբանե երբեցս՝ առնել ձեռն ի գործ 650 : Ա՛նհնբաղայ երբակնել ընդ երբեսս նորանդան պատահար , ինչ գնայ ի՛ ներբին խորհրդոնի 651 : Փուլվիոս գառնայ ի հպատակս . ամեդ : Պատուս անկանի՛ ի յոտահպատուն՛ . ամեդ : Պահպանած գբնե առ անհնբաղ գեր ասպրի ի՛շատմբուն՛ 652 : Ա՛ղշուն տայ ծերպհուպին հպատակ 653 : Ձ՛արգար բանախօսուն՛ վիրհոսի վիրհոսի . ամեդ : Ի՛ադրամ ի՛ ծերոնեաց ծերպհոպին գան պանձինս ի՛ տահ 655 : Ձ՛ոռակ չեռոյ հպատակս լինի անձնատուր 656 : Ա՛ինդակ պապատհա ծերոնեաց եւ բնակչաց . ամեդ : Ա՛ահ գաբերայ յոռնիվլիոսի 657 : Ի՛մատուն գնայ հռովմական ծողովրդեան , որ հպատակ չինրծանել չկատա 658 :

Ձ՛ՕԳ. Ը : Ի՛րաշուն՛ ապանիոյ 662 : Ի՛ղբիս ընկերնի բանձանեն պինրեանց գօր . ամեդ : Պն. ընպինոն խաղայ ի՛ վր ասպրնիալայ 663 : Ի՛ չեալ ի՛ ներնիրերայ՝ ի՛ պարտուն՛ տպան . ամեդ : Պ. ընկինոն՝ որ յաղացբեալ էր ի՛ վր այլոց երկուց գօրապինայ , ի պարտուն՛ տպան , եւ վերանի՛ ի պաթերապմ 664 : Ի՛ղբէ գօրապինուն՛ կարդերգոնացոց անդրեն դնացեալ՝ բաղխին ընդ ինքոսի , եւ ցրուեն գնա , որ եւ չերանի 666 : Ի՛ընուահան անընկասրուն՛ կինոսի 668 : Ստրհերգծուն՛ ի՛ վր գնացեր երկուց ընկերնոց 669 : Ի՛ տարկիոս լսի ասպեր , ընդրեալ հրամանատար գօրուն , երկրյա յաղնի կարդերգոնացոց . ամեդ : Ո՛ն գնդրդ եղև ընդունելուն ընկոյ տարկիոսի ի՛ ծերպհոյն 676 : Ա՛ն. փուլվիոս ամբատպանեալ առաջի ծողովրդեան՝ դատապարտի 678 : Ի՛ղդրնոս ներան առաւ ի՛ սպանիա 680 : Ի՛ապրուբալ ի՛ նեղ անկեալ՝ պրծանի ի՛ ձեռաց գառաձանուն՛ . ամեդ : Պ. ընկինոն դան եւ երբեց ամոց գնդով՝ ընդրի հրամանատար սպանիոյ՝ որպէս հիսհիսպատու 681 : Ի՛նդանի ի՛ սպանիա 684 : Ի՛ատյ տարկիղոսի ի՛ հռովմ 685 : Ի՛ոնի գոտ յաղնանակ . ամեդ : Ձ՛ոռացանի յոյնմ բաղում արչանս եւ պատկերս . ամեդ : Ըստրդրգծուն՛ ի՛ վր նորոյ հանդիսիս 686 : Ա՛ան ինս տրհոսպատու չառնու յանչն ընկերպատուն՛ 690 : Ո՛ արմանալի երմատուն՛ երբեպատրաց վերտրեան գործերեկին 691 : Ի՛ատնդրուն՛ վաղերնոսի պրե-

պոբն ՝ ի ձէջ հոռվմայեցւոց և եղուդայոց 692 : Խլբպիան եպոդայոց , և էլէպպոսի արջային մաջեդոնացւոց 694 : Աոխալի կամաբռնի ախրնեանց . անդ : Լէնոս պաշարէ և առնու զանդիբա . անդ : Ընդ լռե ընբենալ հնպատոս 695 :

Յօդ . Ը : Աբլէդոս մտանի ՝ ի պաշտօն 696 : Տրուանդ ձռղվբեան . անդ : Հրբեմ ձեծ ՝ ի հռոմ . անդ : Ամպանեացի հրբե-հարեաց մահապարտին 697 : Տրուանդ կամպանեացւոց պէտռվէնոս . անդ : Լրբնան ՝ ի հռոմ ընբ լռենոսէ ՝ ոբ գառնայբ ՝ ի սէ-նէկիոյ . անդ : Վառնպա սենէկիացւոց պմարնէղոսե 698 : Հե-պաննո իրողութե՝ ոբոյ ելբ եղնե ՝ ի բաբն . անդ : Ընձալա գա-պատան ծերակոտբն ՝ ի վբ կամպանեացւոց 702 : Տրամանն ՝ ի սահ նաւահանգիստ յարտացանբ պրտունդ ձեծ 704 : Ղեմիդ խորհուրդ լռենոսի հնպատոսե 706 : Ապտահանբեր ոչ ի բան պի գոռնով՝ բեբե պնոբ ոսկի և արճաղ ՝ ի հարկաց գանձատուն 707 : Ձեբնե խորհուրդ աննեբաղաց ՝ ի վբ երց գաղտագող . անդ : Օ պալատկա առնուն անդբեն հռոմայեցիբ 708 : Ձրուան նաա-հանգիստ հռոմայեցւոց ՝ ի նաւահանգիստ պբենոպոն . անդ : Վա հակապատ գղեկին գաբենատն՝ ջրգանան ՝ ի վբ գաղտագնող 709 : Երրորդ սենէկիոյ . անդ : Լէնոս գբբե պբրակաբգաս , և գալ-ձե երպա պչարբերնացբ ՝ ի սենէկիոյ . անդ : Երրորդ պատնոյ 711 : Շ էպեռն խորնի խորհուրդ ձեծ . և ՝ ի ժամանակի ՅՀբեբոց պնօբինե պմա գղեռս ՝ ի կապարատն նբ . անդ : Օ օբն և նաւատոբ գին՝ ձենեն գանգամայն , և գնաանեն գնագողն հանգեպ էարբե-գենաց 713 : Վեբ այնբ գաղտագ 714 : Պաշարատն նբ ընբ յա-մոյ և ընբ ծով 715 : Ընատն կարեւգենաց յարձակմանբ , և վբե-նէլէս ընբ առնրաղս 718 : Երրորդատ բռատրմ յոյժ 719 : Ի-ղանակ առաբբաշնան ըստ սովբրութ հռոմայեցւոց 720 : Շ է-պեռն խօսբ ընբ յաղնակաւն զօրան , և գովբ գչալան նոցա և գնա-խանձ 721 : Ա էմ ասատկէ վբ Պարբպատկան Պասկէ , զոր յանի ե-հան խաղալան շկիպոն . անդ : Ընդնդաբերբան շկիպոնի առ պա-պանբս և խալանատրս 723 : Ինմատան գնացբ նբ առ գիննայս՝ ոբ գան ՝ ի պապանբս 724 : Վարձատրական առանց գբենայ զօ-բերբ ի բշնամանէն հրաշագեղ յԱլլոբիոս , ոբոմ խօսեցալ էր ՝ ի հարնոսէ 725 : Ամեն երախտագիտութ բշնախս . անդ : Վո-վեսո շկիպոնի 727 : Ընատն գշնէ ՝ ի հռոմ գալ աբեբտս երթայ յաղնատբն . անդ : Ամրչն զշօրակոնս շմահն և շձովս 728 : Շ էպեռն գատապ ՝ ի գարբագեն 729 : Ապրեբդոնացի էնշմատբն ոչնչ ցատագնել վբ առման հարնագենայ . անդ :

ՕՐԱՑՈՒԹԻՒՆ ՕՆՆԱՒԹԻՒՆ

Ի վերայ Հայէրտնբ Հռոմայեցւոց 730 :

ՎՐԻՊԱԿ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Էրէս	Տող	Սխալ	Ուղիղ
37	13	Երես 664.	Հատ. ա. Երես 664.
38	'ի լոսանդան.	յԻսլ. Լանդ	յԻսլ. Լանդ
66	6	աղնուականեաց	աղնուականաց
111	'ի լոս.	տիբերիոսի	տիբերիսի
199	17	դարձաւ 'ի նա	դարձաւ 'ի նմ
213	6	միլտնի	միլեսի
	'ի ծանօթ.	Իլ, յՈ իլ.	Իլ. Հատ. Լատ. Իլ.
217	10	յուզակաւորուն	յուզարկաւորուն
272	'ի ծան.	ևղէնաց	ևղէսաց
276	2	Հարկականէն	Հարկանէն
286	31	անորիոսի	անորիսի
310	1	Հոգւոց	Հոգոց
352	28	անիբաղ	աննիբաղ
432	'ի ծան.	կիկերոնի արտի նացւոյ ... Եառ ... Ե. ԺԵ.	կիկերոնի ... Եառ յարպինոն (քաղաքի) ... Ե. Է.
445	33	արիաբար	արիաբար
453	1	Իւբեանց՝	Իւբեանց արեամբ որդւոց՝
485	23	զինքնակալուն	զինքնակալուն
521	35	կասուոյ	կապուոյ
548	19	'ի կոլմ	'ի կոլմն
589	2	յափրադենոյ	յաքրադենոյ
683	21	1	2
730	'ի ծան.	զօրեն	զօրըն

